ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיח.

בו יסופר גודל הבטחון שהיה לדוד והרבה תהלות להש״י שקיים לנו מה שהבטיח אותנו:

א הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
ב יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ג יֹאמְרוּ־נָא
בֵית־אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ד יֹאמְרוּ־נָא יִרְאֵי
יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ה מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ
עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ: ו יְהוָה לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה
לִי אָדָם: ז יְהוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי:
ח טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: ט טוֹב
לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: י כָּל־גּוֹיִם
סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יא סַבּוּנִי גַם־
סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יב סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים
דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יג דָּחֹה
דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוָה עֲזָרָנִי: יד עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ
וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: טו קוֹל | רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי
צַדִּיקִים יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: טז יְמִין יְהוָה
רוֹמֵמָה יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: יז לֹא־אָמוּת
כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יח יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ
וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: יט פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־
בָם אוֹדֶה יָהּ: כ זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה צַדִּיקִים יָבֹאוּ
בוֹ: כא אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה:
כב אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה:
כג מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ:
כד זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ:
כה אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה
נָּא: כו בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית
יְהוָה: כז אֵל | יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים
עַד־לַקְרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: כח אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי
אֲרוֹמְמֶךָּ: כט הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ:

קיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א״ב וכל אות ח׳ פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר״ץ ב״ן דמ״ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי״ו חולם):

א א אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת
יְהוָה: ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ:
ג אַף לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: ד אַתָּה
צִוִּיתָה פִקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי
לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ: ו אָז לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־
מִצְוֹתֶיךָ: ז אוֹדְךָ בְיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי

המשך בעמוד קד

אגרות קודש

ב״ה, יו״ד אדר, תשכ״ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מה׳ אדר, בו שואל ״אודות בית תפלה רפורמי כו׳״ ובודאי כוונתו לתנועה הריפורמית, ז. א. שאינם מודים ר״ל בהענין דהתורה מן השמים וכו׳ וכו׳, ואם כן הוא הרי אינו מובן הספק, ומהי שאלתו, לאחרי פסק דין הברור בספר משנה תורה הוא היד החזקה להמורה הגדול הוא הרמב״ם הלכות תשובה פרק ג׳ הלכה ח׳, ואפילו פסוק אחד וכו׳ (עיין שם באר היטב) ובודאי יסדר הקדושין **אך** באולם הקהלה שלו המיוסדת על השלשה עשרה האני מאמין בתוככי **כללות התורה והמצוה**, או עכ״פ באולם סתם או גם בבית פרטי.

ויהי רצון אשר מתאים לימים אלו, אשר כמו שהי׳ בימים ההם - כן יהי׳ - בזמן הזה, ליהודים היתה אורה - זו תורה - (וקשור בזה) שמחה זה יום טוב (ולימוד התורה המביא לידי מעשה) וששון ויקר - תפלין - שהוקשה כל התורה לתפילין.

בכבוד ובברכה לבשו״ט ולפורים שמח.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיח, קיט ..... ג

ג) מאמר ד״ה כי תשא שבת פרשת משפטים,
פרשת שקלים, מברכים החודש אדר, ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) שיחת שבת פרשת משפטים, פרשת שקלים,
מברכים החודש אדר, ה׳תשכ״ט ..... טו

ה) הדרן על מסכתות ברכות ומועד קטן,
קונטרס לכ״ב שבט, ה׳תשנ״ב ..... כה

ו) משיחות ש״פ יתרו, כ״ף שבט וליל ויום ב׳ פרשת
משפטים, כ״ב שבט ה׳תשנ״ב .....לה

ז) משיחות שבת פרשת משפטים, ז״ד שבט,
מברכים החודש אדר א׳, ה׳תשנ״ב .....מז

ח) משיחות שבת פרשת משפטים, ז״ד שבט,
מברכים החודש אדר א׳, ה׳תשנ״ב
ע״ד ספר זכרון תפארת משה יצחק ..... נח

ט) לקוטי-שיחות פרשת משפטים כרך טז ..... ס

י) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... סו

יא) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת משפטים .....סז

יב) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת משפטים .... סח

יג) שיעורי תהלים לשבוע פרשת משפטים .....קז

יד) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת משפטים ..... קח

טו) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת משפטים.....קיח

טז) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... קכא

שיעורי רמב״ם

יז) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת משפטים ..... קכד

יח) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת משפטים ... קסט

יט) – ספר המצוות לשבוע פרשת משפטים ..... קפז

כ) נביאים וכתובים
ירמיה פרק ל-לא, אסתר פרק ו-ז ..... קפח

כא) משניות – מסכת חולין
ביאור קהתי..... קצ

כב) עין יעקב מסכת מגילה ..... קצט

כג) מסכת ברכות עם ביאורים
מדף מד עד דף נ..... ר

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כד) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רכט

כה) שולחן ערוך הלכות נטילת ידים
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רכט

כו) תורה אור ויראו את אלקי ישראל ותחת רגליו
אדמו״ר הזקן .....רלב

כז) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי ..... רלט

כח) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רלט

כט) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....רמא

ל) קונטרס עץ החיים
אדמו״ר מוהרש״ב ..... רמב

לא) ספר המאמרים – קונטרסים
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רמד

לב) ספר השיחות ה׳תש״ב-תש״ג בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ .....רמו

לג) ספר הזכרונות פרק ב ..... רמח

לד) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רנא

לה) חומש לקריאה בציבור ..... רנב

לו) קריאה התורה למנחת שבת-קודש .....רסא

לז) לוח זמנים לשבוע פרשת משפטים/שקלים ..... רסב

לח) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש .....רסג

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת משפטים, פרשת שקלים, מברכים החודש אדר, ה'תשכ"ט

(הנחה בלתי מוגה)

1 **כִּי** תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גו' זֶה יִתְּנוּ גו'
2 מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל וְגו' לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם[1].
3 הִנֵּה בְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל יֶשְׁנָם שְׁנֵי עִנְיָנִים. עִנְיָן
4 אֶחָד, בִּתְחִלַּת נִדְבַת הַמִּשְׁכָּן שֶׁנָּתְנוּ כָּל אֶחָד
5 וְאֶחָד מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל וּמֵהֶם נַעֲשׂוּ הָאֲדָנִים. וְעִנְיָן
6 שֵׁנִי, מִשֶּׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן שֶׁנָּתְנוּ כָּל אֶחָד מַחֲצִית
7 הַשֶּׁקֶל לִקְנוֹת מֵהֶן קָרְבְּנוֹת צִבּוּר שֶׁל כָּל שָׁנָה
8 וְשָׁנָה[2]. וְצָרִיךְ לְהָבִין שַׁיָּכוּת שְׁנֵי הָעִנְיָנִים
9 שֶׁבְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, אֲדָנִים וְקָרְבָּנוֹת, דְּלִכְאוֹרָה
10 הֵם עִנְיָנִים שׁוֹנִים וּמֻבְדָּלִים זֶה מִזֶּה בְּתַכְלִית.
11 דְּהִנֵּה, הָאֲדָנִים הֵם הַחֵלֶק הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן בַּמִּשְׁכָּן,
12 וְעַד שֶׁאֵינָם מֵעִקַּר הַמִּשְׁכָּן, אֶלָּא רַק יְסוֹד
13 הַמִּשְׁכָּן, שֶׁהֲרֵי הַמִּשְׁכָּן עַצְמוֹ הוּא הַקְּרָשִׁים
14 וְהַיְרִיעוֹת, וּמַסְקֶנֶת הַגְּמָרָא[3] הִיא, "דְּאָמַר קְרָא[4]
15 וְעָשִׂיתָ קְרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן, מִשְׁכָּן קָרוּי מִשְׁכָּן, וְאֵין
16 קְרָשִׁים קְרוּיִין מִשְׁכָּן", הַיְנוּ, שֶׁעִקַּר הַמִּשְׁכָּן הוּא
17 הַיְרִיעוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[5] וְאֶת הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר
18 יְרִיעוֹת וְגו', וְאִלּוּ הָאֲדָנִים הָיוּ בְּתַחְתִּית הַמִּשְׁכָּן,
19 שֶׁעָמְדוּ עַל־גַּבֵּי הֶעָפָר שֶׁבְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן,
20 וַעֲלֵיהֶם הָיוּ הַקְּרָשִׁים, וַעֲלֵיהֶם הַיְרִיעוֹת,
21 הַיְרִיעוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת, וַעֲלֵיהֶן יְרִיעוֹת עִזִּים,
22 וַעֲלֵיהֶן עוֹרוֹת אֵילִים מְאָדָּמִים וְעוֹרוֹת תְּחָשִׁים,
23 שֶׁמִּזֶּה מוּבָן שֶׁהָאֲדָנִים הֵם הַדַּרְגָּה הַיּוֹתֵר
24 תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמִּשְׁכָּן[6]. וְכֵן הוּא גַּם בִּבְחִינוֹת דְּסֵדֶר
25 הִשְׁתַּלְשְׁלוּת בִּפְרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁבַּמִּשְׁכָּן,
26 שֶׁהָאֲדָנִים רוֹמְזִים עַל הַבְּחִינָה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה,
27 כַּיָּדוּעַ[7] שֶׁ'אֲדָנִים' הוּא מִלְּשׁוֹן שֵׁם אדנ"י,

ביאור בדרך אפשר

1 בתחילת פרשת כי תשא, בפסוקים הנקראים ב'שבת פרשת שקלים', נאמר:
2 **כִּי תִשָּׂא** כאשר תרצה למנות **אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גו'** ולדעת את
3 מספרם **זֶה יִתְּנוּ גו'** כל אחד ואחד מבני ישראל מבן עשרים שנה ומעלה
4 **מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל וְגו'** והנתינה היא כדי **לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם**[1].
5 **הִנֵּה בְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל** האמורה
6 בפסוקים אלה **יֶשְׁנָם שְׁנֵי עִנְיָנִים**
7 שונים.
8 **עִנְיָן אֶחָד, בִּתְחִלַּת נִדְבַת** בני
9 ישראל את כל החומרים שהיו דרושים
10 עבור בניית **הַמִּשְׁכָּן שֶׁנָּתְנוּ כָּל**
11 **אֶחָד וְאֶחָד מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל**
12 **וּמֵהֶם** ממטבעות אלה **נַעֲשׂוּ**
13 **הָאֲדָנִים** שהיו עשויים נחושת ובהם
14 נקבעו קרשי המשכן, כמפורט בפרשת
15 תרומה.
16 **וְעִנְיָן שֵׁנִי** במחצית השקל, היה
17 מאוחר יותר **מִשֶּׁהוּקַם** כבר
18 **הַמִּשְׁכָּן שֶׁנָּתְנוּ כָּל אֶחָד**
19 **מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל** כדי **לִקְנוֹת מֵהֶן**
20 מכסף זה **קָרְבְּנוֹת צִבּוּר שֶׁל כָּל**
21 **שָׁנָה וְשָׁנָה**[2] כדי שלכל אחד ואחד
22 יהיה חלק בקרבנות הציבור.
23 **וְצָרִיךְ לְהָבִין שַׁיָּכוּת שְׁנֵי**
24 **הָעִנְיָנִים שֶׁבְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל,**
25 **אֲדָנִים וְקָרְבָּנוֹת, דְּלִכְאוֹרָה**
26 **הֵם עִנְיָנִים שׁוֹנִים וּמֻבְדָּלִים**
27 **זֶה מִזֶּה בְּתַכְלִית** היינו שונים
28 לחלוטין, כפי שממשיך ומפרט.
29 **דְּהִנֵּה, הָאֲדָנִים** שהיו מונחים על
30 הקרקע **הֵם הַחֵלֶק הַיּוֹתֵר**
31 **תַּחְתּוֹן בַּמִּשְׁכָּן, וְעַד** תחתון עד
32 כדי כך **שֶׁאֵינָם מֵעִקַּר הַמִּשְׁכָּן,**
33 **אֶלָּא רַק יְסוֹד הַמִּשְׁכָּן,** יסוד
34 שמעליו נמצאים החלקים העיקריים
35 והמרכזיים של המשכן **שֶׁהֲרֵי**
36 **הַמִּשְׁכָּן עַצְמוֹ הוּא הַקְּרָשִׁים**
37 שמהם עשויים כתלי המשכן
38 **וְהַיְרִיעוֹת** מהן עשוי גג המשכן
39 והכתלים והכיסוי הם עיקר המשכן
40 בעוד שהאדנים הם רק יסוד ותמיכה,
41 ואם־כן הם נחותים מהמשכן עצמו,
42 ומבין השניים עצמם, הקרשים
43 והיריעות, עיקר המשכן הוא דוקא
44 היריעות ולא הקרשים **וּמַסְקֶנֶת הַגְּמָרָא**[3] **הִיא,** כפי שמובן ממסקנת
45 הגמרא במסכת שבת **"דְּאָמַר קְרָא**[4] שאמר המקרא, הפסוק, **וְעָשִׂיתָ**
46 **קְרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן,** ומלשון הכתוב משמע **מִשְׁכָּן קָרוּי מִשְׁכָּן,** שרק
47 המשכן עצמו נקרא 'משכן' **וְאֵין קְרָשִׁים** שעשויים למשכן **קְרוּיִין**
48 **מִשְׁכָּן", הַיְנוּ, שֶׁעִקַּר הַמִּשְׁכָּן**
49 **הוּא הַיְרִיעוֹת** שנעשו לכיסוי
50 המשכן, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[5] **וְאֶת**
51 **הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעוֹת**
52 **וְגו',** ומלשון פסוק זה מובן
53 שהיריעות הן המשכן עצמו **וְאִלּוּ**
54 **הָאֲדָנִים** שרק שימשו יסוד ותמיכה
55 לכתלים **הָיוּ בְּתַחְתִּית הַמִּשְׁכָּן,**
56 בחלק הכי נמוך של מבנה המשכן,
57 **שֶׁהאדנים עָמְדוּ עַל־גַּבֵּי הֶעָפָר**
58 **שֶׁבְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן, וַעֲלֵיהֶם** על
59 גבי האדנים **הָיוּ הַקְּרָשִׁים,**
60 **וַעֲלֵיהֶם** על גבי הקרשים
61 **הַיְרִיעוֹת, הַיְרִיעוֹת**
62 **הַתַּחְתּוֹנוֹת, וַעֲלֵיהֶן** על גבי
63 היריעות התחתונות **יְרִיעוֹת עִזִּים,**
64 **וַעֲלֵיהֶן** על גבי יריעות העזים
65 **עוֹרוֹת אֵילִים מְאָדָּמִים**
66 **וְעוֹרוֹת תְּחָשִׁים, שֶׁמִּזֶּה** מסדר
67 הדברים במשכן מלמטה למעלה
68 **מוּבָן שֶׁהָאֲדָנִים הֵם הַדַּרְגָּה**
69 **הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמִּשְׁכָּן**[6]
70 אפילו למטה מהקרשים, כמבואר
71 לעיל. **וְכשם** שהאדנים הם תחתית
72 המשכן כפשוטו, **כֵּן הוּא גַּם**
73 **בִּבְחִינוֹת** הרוחניות **דְּסֵדֶר**
74 **הִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של האור האלוקי
75 היורד מלמעלה למטה ומשתלשל
76 מדרגה לדרגה **הַנִּרְמָזוֹת** אותן
77 בחינות ועניינים ב'סדר השתלשלות'
78 הרמוזות **בִּפְרָטֵי הָעִנְיָנִים**
79 **שֶׁבַּמִּשְׁכָּן,** שגם בהן סדר הדברים
80 הוא **שֶׁהָאֲדָנִים רוֹמְזִים עַל**
81 **הַבְּחִינָה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה** מבין
82 הבחינות ב'סדר השתלשלות' הרמוזות
83 בפרטי המשכן, **כַּיָּדוּעַ**[7] בתורת הסוד
84 **שֶׁ'אֲדָנִים' הוּא מִלְּשׁוֹן שֵׁם**
85 **אדנ"י** משמות הקודש של הקדוש־
86 ברוך־הוא, **שֶׁעִנְיָנוֹ** של שם זה

---

1) ר"פ תשא (ל, יב־טו). 2) פרש"י שם, טו. 3) שבת כח, א. 4) תרומה כו, טו. 5) שם, א. 6) ראה ביאוה"ז להצ"צ תשא (כרך ב) ס"ע תתלא. 7) לקו"ת להאריז"ל ס"פ ויקהל ור"פ פקודי.

ביאור בדרך אפשר

בַּסְפִירוֹת הענין המקביל לו בעשר הספירות העליונות (שכל האור והשפע מלמעלה בא דרכן ובאמצעותן) **הוּא סְפִירַת הַמַּלְכוּת, סְפִירָה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה** הספירה האחרונה והנחותה מבין עשר הספירות, ונמצא שהן במציאות הגשמית והן בתוכן הרוחני האדנים, הענין הראשון ב׳מחצית השקל׳ האמור לעיל, הם דבר נמוך ונחות.

וְאִלּוּ עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת, הענין השני ב׳מחצית השקל׳ האמור לעיל, **הוּא עִקַּר עִנְיָנוֹ** הענין הכי עיקרי והכי מרכזי **שֶׁל הַמִּשְׁכָּן**[8], **וְהוּא** נושא הקרבנות **עִנְיָן נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר, כַּמְּבֹאָר בְּ״הֶמְשֵׁךְ הַהִלּוּלָא״**[9] קבוצת מאמרי הרבי הריי״צ שנתפרסמו לקראת יו״ד שבט תש״י, יום הסתלקותו, **שֶׁקָּרְבָּנוֹת הֵם עִנְיַן קֵרוּב הַכֹּחוֹת וְהַחוּשִׁים** של האדם לאלוקות, **כִּדְאִיתָא** כמובא **בְּסֵפֶר הַבָּהִיר**[10] **״אֲמַאי אִיקְּרֵי קָרְבָּן עַל שֵׁם שֶׁמְּקָרֵב״**, והכוונה לקירוב האדם לאלוקות, כאמור, **וְעַד כְּדֵי כָּךְ** גדולה מעלת הקרבנות, כדברי הזוהר **שֶׁ״רָזָא דְּקוּרְבָּנָא עוֹלֶה עַד רָזָא דְּאֵין־סוֹף״**[11]. סוד הקרבן עולה עד הסוד של האין־סוף (האור האלוקי הלא מוגבל שלמעלה מעלה מהעולמות והנבראים המוגבלים) ומכל זה מובן שענין הקרבנות הוא ענין נעלה מאד, **וְנִמְצָא, שֶׁאֲדָנִים** המסמלים דרגה נמוכה ונחותה **וְקָרְבָּנוֹת** המסמלים דברים נעלים מאד **הֵם עִנְיָנִים שׁוֹנִים וּמֻבְדָּלִים זֶה מִזֶּה בְּתַכְלִית, וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהִי שַׁיָּכוּתָם** של האדנים והקרבנות **זֶה לָזֶה,** שֶׁלמרות ההבדלים הגדולים יש ביניהם קשר ושייכות **וּלְכֵן בָּאִים שְׁנֵיהֶם מִמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל.**

ב) גַּם מלבד השאלה לעיל אודות מהות הקשר בין האדנים והקרבנות **צָרִיךְ לְהָבִין** דבר נוסף **בִּכְלָלוּת עִנְיַן נְתִינַת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל**

1 שֶׁעִנְיָנוֹ בַּסְפִירוֹת הוּא סְפִירַת הַמַּלְכוּת, סְפִירָה
2 הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה. וְאִלּוּ עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הוּא עִקַּר
3 עִנְיָנוֹ שֶׁל הַמִּשְׁכָּן[8], וְהוּא עִנְיָן נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר,
4 כַּמְּבֹאָר בְּ״הֶמְשֵׁךְ הַהִלּוּלָא״[9] שֶׁקָּרְבָּנוֹת הֵם עִנְיַן
5 קֵרוּב הַכֹּחוֹת וְהַחוּשִׁים, כִּדְאִיתָא בְּסֵפֶר הַבָּהִיר[10]
6 ״אַמַּאי אִיקְּרֵי קָרְבָּן עַל שֵׁם שֶׁמְּקָרֵב״, וְעַד כְּדֵי
7 כָּךְ, שֶׁ״רָזָא דְּקוּרְבָּנָא עוֹלֶה עַד רָזָא דְּאֵין־
8 סוֹף״[11]. וְנִמְצָא, שֶׁאֲדָנִים וְקָרְבָּנוֹת הֵם עִנְיָנִים
9 שׁוֹנִים וּמֻבְדָּלִים זֶה מִזֶּה בְּתַכְלִית, וְצָרִיךְ לְהָבִין
10 מַהִי שַׁיָּכוּתָם זֶה לָזֶה, שֶׁלָּכֵן בָּאִים שְׁנֵיהֶם
11 מִמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל.
12 ב) **גַּם** צָרִיךְ לְהָבִין בִּכְלָלוּת עִנְיַן נְתִינַת מַחֲצִית
13 הַשֶּׁקֶל לְקָנוֹת מֵהֶם קָרְבָּנוֹת צִבּוּר, שֶׁעַל
14 זֶה נֶאֱמַר ״לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם״, שֶׁהַקָּרְבָּנוֹת
15 לְכַפָּרָה הֵם בָּאִים[2], שֶׁהוּא עִנְיַן הַכַּפָּרָה עַל
16 הַחֲטָאִים, וְכַיָּדוּעַ הַפְּרוּשׁ[12] בְּמַה שֶׁכָּתוּב[1] ״כָּל
17 הָעוֹבֵר עַל הַפְּקוּדִים״, ״מָאן דְּעָבַר עַל פִּקּוּדַיָּא
18 דְּאוֹרַיְתָא״, דְּקָאֵי עַל חֵטְא הָעֵגֶל[13], שֶׁהוּא חֵטְא
19 כְּלָלִי וּמָקוֹר וְשֹׁרֶשׁ לְכָל הַחֲטָאִים, וּכְמוֹ חֵטְא
20 עֵץ־הַדַּעַת, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא[14] שֶׁבִּשְׁעַת חֵטְא
21 עֵץ־הַדַּעַת הֵטִיל הַנָּחָשׁ בְּחַוָּה זֻהֲמָא, וּכְשֶׁעָמְדוּ
22 יִשְׂרָאֵל עַל הַר סִינַי פָּסְקָה זֻהֲמָתָן, וּבְחֵטְא הָעֵגֶל
23 חָזְרָה זֻהֲמָתָן[15]. וְאַף שֶׁלֹּא חָזְרָה הַזֻּהֲמָא לְגַמְרֵי
24 כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה בְּחֵטְא עֵץ־הַדַּעַת, כִּדְמֻכְרָח מִזֶּה
25 שֶׁגַּם לְאַחֲרֵי חֵטְא הָעֵגֶל יֶשְׁנוֹ חִלּוּק בֵּין גּוּפֵי
26 אֻמּוֹת הָעוֹלָם לְגוּפֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְהַבְדִּיל, כְּדִבְרֵי
27 הַגְּמָרָא[14] יִשְׂרָאֵל שֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי - פָּסְקָה
38 שְׁנֵיהֶם מִמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל.
39 ב) גַּם
40 צָרִיךְ לְהָבִין בִּכְלָלוּת עִנְיַן נְתִינַת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל

ביאור בדרך אפשר

לִקְנוֹת מֵהֶם קָרְבָּנוֹת צִבּוּר, שֶׁעַל זֶה על הקרבנות נֶאֱמַר ״לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם״, כפירוש רש״י כאן שֶׁהַקָּרְבָּנוֹת לְכַפָּרָה הֵם בָּאִים[2], שֶׁהוּא עִנְיַן הַכַּפָּרָה עַל הַחֲטָאִים, וְכַיָּדוּעַ הַפְּרוּשׁ[12] בתורת הסוד, הובא גם במפרשי המקרא בְּמַה שֶׁכָּתוּב[1] ״כָּל הָעוֹבֵר עַל הַפְּקוּדִים״, לפי פשוטו הכוונה לכל הנמנה ונספר כדי לדעת את מספרם של בני ישראל, ולפי פנימיות הדברים הכוונה ב״כל העובר על הפקודים״ היא ״מָאן דְּעָבַר עַל פִּקּוּדַיָּא דְּאוֹרַיְתָא״, מי שעבר על פקודות ומצוות התורה דְּקָאֵי והכוונה היא עַל חֵטְא הָעֵגֶל[13], שֶׁהוּא חֵטְא כְּלָלִי וּמָקוֹר וְשֹׁרֶשׁ לְכָל הַחֲטָאִים, מצד מהותו שהרי מדובר בעבודה־זרה וּכְמוֹ חֵטְא עֵץ־הַדַּעַת שגם הוא איננו רק חטא פרטי אלא חטא בעל משמעות כללית, כִּדְאִיתָא כמובא בַּגְּמָרָא[14] שֶׁבִּשְׁעַת חֵטְא עֵץ־הַדַּעַת הֵטִיל הַנָּחָשׁ בְּחַוָּה זֻהֲמָא לכלוך רוחני שנשאר בבני האדם במשך השנים הבאות, וּכְשֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַר סִינַי פָּסְקָה זֻהֲמָתָן, אזי בעקבות הגילוי האלוקי הגדול שהיה באותה שעה של מתן־תורה, התעלו ונטהרו ואז וּבְחֵטְא הָעֵגֶל חָזְרָה זֻהֲמָתָן[15] ומזה מובן שיש דמיון בין חטא עץ הדעת וחטא העגל בתור חטאים כלליים. וְאַף שֶׁלֹּא חָזְרָה הַזֻּהֲמָא לְגַמְרֵי בחטא העגל כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה בְּחֵטְא עֵץ־הַדַּעַת, אלא הסרת הזוהמא במתן־תורה לא התבטלה לחלוטין גם בחטא העגל כִּדְמֻכְרָח כפי שמובן בהכרח מִזֶּה שֶׁגַּם לְאַחֲרֵי חֵטְא הָעֵגֶל שבו חזרה הזוהמא עדיין יֶשְׁנוֹ חִלּוּק הבדל בֵּין גּוּפֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם לְגוּפֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְהַבְדִּיל, כְּדִבְרֵי הַגְּמָרָא[14] שנאמרו שנים רבות אחרי חטא העגל יִשְׂרָאֵל שֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי - פָּסְקָה

---

8) ראה רמב״ם ריש הל׳ בית הבחירה. 9) ד״ה באתי לגני השי״ת פ״ב. 10) סימן מו (קט). וראה סה״מ תרח״ץ ע׳ רכז. וש״נ. 11) ראה זח״ב רלט, א. זח״ג כו, ב. 12) אור החיים בשם הזוהר. והוא בזוהר חדש ר״פ תשא (מג, ד). הובא בסה״מ תרס״ה ע׳ קפט. פר״ת ע׳ רסג. ועוד. וראה גם אוה״ת תשא ע׳ א׳תתמז. ח״ח ס״ע ג׳צו. 13) ראה ירושלמי שקלים פ״ב ה״ג. תנחומא תשא יו״ד. 14) שבת קמו, א. וש״נ. 15) זהר ח״א נב, א. קכו, ב. ח״ב קצג, ב. ועוד. וראה גם תניא פל״ו.

ביאור בדרך אפשר

זֶהֲמָתָן של חטא עץ הדעת, **אֲמוֹת הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָמְדוּ עַל הַר סִינַי - לֹא פָּסְקָה זֶהֲמָתָן, מִכָּל־מָקוֹם** למרות שהזוהמא כתוצאה מחטא העגל פחות חמורה מזו שכתוצאה מחטא עץ הדעת **הֲרֵי** בחטא העגל **חָזְרָה הַזֻּהֲמָא בְּמִקְצַת עַל־כָּל־פָּנִים**[16] ונמצא שעם כל ההבדל יש דמיון מסויים בין שני החטאים.

וְהַיְנוּ, לְפִי שֶׁחֵטְא הָעֵגֶל הוּא מֵעֵין חֵטְא עֵץ־הַדַּעַת וכאמור ששניהם הם חטאים כלליים.

וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב גַּבֵּי חֵטְא הָעֵגֶל "וּבְיוֹם פָּקְדִי ביום שהקדוש־ברוך־הוא יזכור ויעניש **(עַל כָּל שְׁאָר הַחֲטָאִים) וּפָקַדְתִּי"** הוא יזכור ויעניש גם על חטא העגל **גו'**[17], **הַיְנוּ,** הרי שהכתוב מקשר בין חטא העגל לשאר החטאים והסיבה הפנימית לכך היא משום **שֶׁלּוּלֵי חֵטְא הָעֵגֶל לֹא הָיְתָה הָאֶפְשָׁרוּת לְכְלָלוּת עִנְיַן הַחֲטָאִים** ואילו בני ישראל לא היו חוטאים בעגל באותה שעה, לא היו חטאים כלל, **כֵּיוָן שֶׁחֵטְא הָעֵגֶל הוּא מֵעֵין חֵטְא עֵץ־הַדַּעַת שֶׁהוּא** חטא עץ הדעת **הַשֹּׁרֶשׁ וְהַסִּבָּה לְכָל הַחֲטָאִים.**

וְהִנֵּה, יָדוּעַ בקבלה וחסידות **שֶׁחֵטְא עֵץ־הַדַּעַת** שהוא חטא וחסרון בבריאה, בניגוד לרצון העליון **נִשְׁתַּלְשֵׁל מִמְּעוּט הַיָּרֵחַ** שאף הוא חסרון בבריאה, שהרי בתחילה ברא הקדוש ברוך הוא את השמש ואת הירח כשני מאורות גדולים ורק בגלל טענת הירח ש"אין שני מלכים משתמשין בכתר אחד" היה מיעוט הירח, **וּמִמְּעוּט הַיָּרֵחַ נִשְׁתַּלְשֵׁל מִ'שְׁבִירַת הַכֵּלִים דְּתֹהוּ', וּ'שְׁבִירַת הַכֵּלִים'** שעניינה 'נפילה' של ניצוצות הקדושה למטה שם אורם נעלם, והיינו חסרון בהארת האור האלוקי **נִשְׁתַּלְשֵׁל מִמְּעוּט וְחִסָּרוֹן הָאוֹר לְמַעְלָה עַל־יְדֵי הַצִּמְצוּם הָרִאשׁוֹן** שנעשה באור האין־סוף כדי שתוכל להיות בריאה של עולמות ונבראים מוגבלים ומצומצמים וגם זה, כמובן, חיסרון והעלם על

ביאור בדרך אפשר

1 זֶהֲמָתָן, אֲמוֹת הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָמְדוּ עַל הַר סִינַי -
2 לֹא פָּסְקָה זֶהֲמָתָן, מִכָּל־מָקוֹם חֲרֵי חָזְרָה הַזֻּהֲמָא
3 בְּמִקְצַת עַל־כָּל־פָּנִים[16]. וְהַיְנוּ, לְפִי שֶׁחֵטְא הָעֵגֶל
4 הוּא מֵעֵין חֵטְא עֵץ־הַדַּעַת. וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב גַּבֵּי
5 חֵטְא הָעֵגֶל "וּבְיוֹם פָּקְדִי (עַל כָּל שְׁאָר הַחֲטָאִים)
6 וּפָקַדְתִּי" גו'[17], הַיְנוּ, שֶׁלּוּלֵי חֵטְא הָעֵגֶל לֹא
7 הָיְתָה הָאֶפְשָׁרוּת לְכְלָלוּת עִנְיַן הַחֲטָאִים, כֵּיוָן
8 שֶׁחֵטְא הָעֵגֶל הוּא מֵעֵין חֵטְא עֵץ־הַדַּעַת שֶׁהוּא
9 הַשֹּׁרֶשׁ וְהַסִּבָּה לְכָל הַחֲטָאִים. וְהִנֵּה, יָדוּעַ שֶׁחֵטְא
10 עֵץ־הַדַּעַת נִשְׁתַּלְשֵׁל מִמְּעוּט הַיָּרֵחַ, וּמִמְּעוּט הַיָּרֵחַ
11 נִשְׁתַּלְשֵׁל מִ'שְׁבִירַת הַכֵּלִים דְּתֹהוּ', וּ'שְׁבִירַת
12 הַכֵּלִים' נִשְׁתַּלְשֵׁל מִמְּעוּט וְחִסָּרוֹן הָאוֹר לְמַעְלָה
13 עַל־יְדֵי הַצִּמְצוּם הָרִאשׁוֹן (כַּמְּבֹאָר בְּמַאֲמָרֵי כ"ק
14 מו"ח אַדְמו"ר[18] וְגַם בַּמַּאֲמָרִים שֶׁלְּפָנֵי־זֶה[19]).
15 וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן גֹּדֶל מַעֲלַת עִנְיַן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל,
16 דְּכֵיוָן שֶׁעַל־יָדוֹ נַעֲשָׂה הַכַּפָּרָה וְהַתִּקּוּן עַל חֵטְא
17 הָעֵגֶל, שֶׁהוּא כְּמוֹ חֵטְא עֵץ־הַדַּעַת שֶׁשָּׁרְשׁוֹ הוּא
18 חִסָּרוֹן הָאוֹר שֶׁל הַצִּמְצוּם הָרִאשׁוֹן, חֲרֵי מוּבָן
19 שֶׁעִנְיַן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל מַגִּיעַ עַד לִבְחִינַת הָאוֹר
20 שֶׁלְּפָנֵי הַצִּמְצוּם, לְתַקֵּן אֶת חִסָּרוֹן הָאוֹר עַל־יְדֵי
21 הַמְּשָׁכַת הָאוֹר שֶׁלְּפָנֵי הַצִּמְצוּם. וְנִמְצָא,
22 שֶׁמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל הוּא עִנְיָן כְּלָלִי שֶׁנּוֹגֵעַ לִכְלָלוּת
23 הָעֲבוֹדָה בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁעִנְיָנָן לִפְעֹל
24 הַמְּשָׁכַת הָאוֹר הָאֱלֹקִי לְמַטָּה. וְזֶהוּ גַּם הַקֶּשֶׁר עִם
25 הַפְּרוּשׁ הַשֵּׁנִי בְּמַה שֶּׁכָּתוּב "כָּל הָעוֹבֵר עַל
26 הַפְּקוּדִים", "כָּל דְּעָבַר בְּיַמָּא"[20], שֶׁחֲרֵי בִּקְרִיעַת
27 יַם־סוּף הָיָה גִּלּוּי אֱלֹקוּת בְּאֹפֶן נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר,
28 כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[21] זֶה אֵ־לִי, "מַרְאֶה בְּאֶצְבָּעוֹ וְאוֹמֵר

בעולם הזה **בְּאֹפֶן נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[21] במדרש (והובא בפירוש רש"י על התורה) בפירוש הכתוב בשירה שאמרו בני ישראל לאחר שעלו מן הים **"זֶה אֵ־לִי", "מַרְאֶה בְּאֶצְבָּעוֹ וְאוֹמֵר**

ביאור בדרך אפשר

האור האלוקי **(כַּמְּבֹאָר בְּמַאֲמָרֵי כ"ק מו"ח** כבוד קדושת מורי וחמי **אַדְמו"ר**[18] הרבי הריי"צ **וְגַם בַּמַּאֲמָרִים** של רבותינו נשיאינו **שֶׁלְּפָנֵי־זֶה**[19]).

וְעַל־פִּי־זֶה לפי האמור לעיל בחומרת החטאים בכלל וחטא העגל בפרט **מוּבָן גֹּדֶל מַעֲלַת עִנְיַן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, דְּכֵיוָן שֶׁעַל־יָדוֹ** באמצעות הנתינה של מחצית השקל **נַעֲשָׂה הַכַּפָּרָה וְהַתִּקּוּן עַל חֵטְא הָעֵגֶל, שֶׁהוּא** חטא כללי וחטא חמור **כְּמוֹ חֵטְא עֵץ־הַדַּעַת שֶׁשָּׁרְשׁוֹ הוּא חִסָּרוֹן הָאוֹר שֶׁל הַצִּמְצוּם הָרִאשׁוֹן,** כמבואר לעיל, **חֲרֵי מוּבָן שֶׁעִנְיַן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל מַגִּיעַ** עולה ויש לו 'נגיעה' למעלה ביותר **עַד לִבְחִינַת הָאוֹר שֶׁלְּפָנֵי הַצִּמְצוּם, לְתַקֵּן אֶת חִסָּרוֹן הָאוֹר** האינסופי שצומצם ונסתלק בצמצום הראשון **עַל־יְדֵי הַמְּשָׁכַת הָאוֹר שֶׁלְּפָנֵי הַצִּמְצוּם** מחדש בזכות הכפרה שנפעלת על־ידי מחצית השקל.

וְנִמְצָא, שֶׁמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל הוּא לא רק מצווה פרטית אלא **עִנְיָן כְּלָלִי שֶׁנּוֹגֵעַ לִכְלָלוּת הָעֲבוֹדָה בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁעִנְיָנָן** הכללי של התורה והמצוות הוא **לִפְעֹל הַמְּשָׁכַת** והתגלות **הָאוֹר הָאֱלֹקִי** העליון שיאיר ויתגלה **לְמַטָּה.**

וְזֶהוּ גַּם הַקֶּשֶׁר של המבואר כאן **עִם הַפְּרוּשׁ הַשֵּׁנִי בְּמַה שֶּׁכָּתוּב "כָּל הָעוֹבֵר עַל הַפְּקוּדִים",** המובא בתלמוד ירושלמי, **"כָּל דְּעָבַר בְּיַמָּא"**[20], כל שעבר בים, היינו כל בני ישראל שעברו בים־סוף **שֶׁחֲרֵי בִּקְרִיעַת יַם־סוּף הָיָה גִּלּוּי אֱלֹקוּת**

---

16) ראה לקו"ש חכ"א ע' 151 הערה 52. וש"נ. 17) תשא לב, לד ובפרש"י – מסנהדרין קב, סע"א. 18) ד"ה על כן יאמרו המושלים תרצ"א (סה"מ קונטרסים ח"א קצב, א ואילך. סה"מ תרצ"א ע' שיז ואילך). 19) סה"מ תרס"ד (הוצאת תשנ"ד) ס"ע קפז ואילך. 20) ירושלמי שקלים שם. וראה אוה"ת תשא ע' א'תתלא. סה"מ תרס"ח ע' קמ. המשך תער"ב ח"ב ע' תתעד. 21) בשלח טו, ב.

ביאור בדרך אפשר

זֶה״[22], כלומר, הגילוי היה כל כך גדול, ברור ומוחשי כמו דבר גלוי לעין שאפשר להצביע עליו ולומר עליו ״זה״ (וכמו שדרשו חכמינו ז״ל על הכתוב ״וידבר משה אל ראשי המטות... זה הדבר אשר צוה ה״ שמשה רבנו נתנבא ב״זה״, היינו לשון שבו מתייחסים לדבר שנראה בבירור, כי משה רבנו ראה את מראה הנבואה ב״אספקלריא״ (זכוכית) המאירה שאינה מסתירה על האור, בשונה משאר הנביאים שהתנבאו בלשון ״כה אמר ה״ ו״כה״ הוא לשון שבו מתייחסים לדבר שנראה מרחוק, כי הם ראו את הנבואה ב״אספקלריא״ שאינה מאירה אלא מסתירה על בהירות האור) **וְעַד כְּדֵי כָּךְ, שֶׁ״רָאֲתָה שִׁפְחָה עַל הַיָּם** גילוי אלוקות נעלה כל כך **מַה שֶּׁלֹּא רָאָה יְחֶזְקֵאל בֶּן בּוּזִי״ גָּדוֹל שֶׁבַּנְּבִיאִים**[23], וגם מזה מובן שגילוי האלוקות בקריעת ים־סוף היה באופן נעלה מאד **שֶׁזֶּהוּ** הגילוי בקריעת ים־סוף **כְּלָלוּת עִנְיַן הַמִּשְׁכַּת הָאוֹר הָאֲלֻקִי** מלמעלה **לְמַטָּה.**

וְעַל־פִּי־זֶה לאור המבואר לעיל על מעלת מחצית השקל שגורמת המשכת וגילוי אור אלוקי נעלה ביותר מלמעלה למטה, **צָרִיךְ לְהָבִין שַׁיָּכוּת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל לְעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת (שֶׁמִּמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל קָנוּ קָרְבְּנוֹת צִבּוּר שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה**, ומזה מובן ששני הדברים קשורים בקשר פנימי), **דְּהִנֵּה, יָדוּעַ שֶׁקָּרְבָּנוֹת עִנְיָנָם הוּא הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה,** היינו גילוי אלוקות בעולם לא בדרך של המשכה מלמעלה, מצד האלוקות, למטה אל האדם והעולם, אלא בדרך של התעלות העולם והאדם והתקרבותם לאלוקות מלמטה למעלה **וְעַל זֶה נֶאֱמַר**[24] בנבואת הושע **חֶסֶד חָפַצְתִּי וְלֹא זָבַח,** והטעם הפנימי לכך שהקדוש־ברוך־הוא רוצה במעשי המצוות (׳חסד׳), הממשיכים אלוקות מלמעלה למטה, יותר מאשר בעבודת הקרבנות (זבח׳) הוא **לְפִי שֶׁ״זֶבַח״ (קָרְבָּנוֹת) עִנְיָנוֹ הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וְתַכְלִית הַכַּוָּנָה** העליונה והמטרה של הבריאה **הִיא בְּעִנְיַן הַהַמְשָׁכָה** והגילוי מלמעלה **לְמַטָּה דַּוְקָא, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַ״חֶסֶד״** שעניינו הוא הארה, גילוי והשפעה **(וְהַיְנוּ, שֶׁאַף שֶׁיֵּשְׁנוֹ הָרָצוֹן** העליון **גַּם בְּעִנְיַן הַהַעֲלָאָה דְּקָרְבָּנוֹת,** ובוודאי גם ההתקרבות לאלוקות בדרך מלמטה למעלה היא לרצון, מכל־מקום **הֲרֵי זֶה** עניין הקרבנות ופעולתו **רַק חִיצוֹנִיּוּת הָרָצוֹן בִּלְבַד. אֲבָל פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן,** שהוא רצון יותר עמוק ויותר נעלה **שֶׁהוּא עִנְיַן הַ״חֵפֶץ״** כלשון הכתוב ״חסד חפצתי״, **הוּא בְּעִנְיַן הַחֶסֶד, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה** מלמעלה **לְמַטָּה דַּוְקָא). וְכֵיוָן שֶׁקָּרְבָּנוֹת עִנְיָנָם הַעֲלָאָה** ולא המשכה, **צָרִיךְ לְהָבִין מַהִי שַׁיָּכוּתָם לְמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל שֶׁעִנְיָנוֹ הוּא** גילוי האלוקות על ידי תורה ומצוות וכן הגילוי של קריעת ים־סוף שעניינו הוא **הַמְשָׁכַת הָאוֹר** מלמעלה **לְמַטָּה דַּוְקָא?**

ג) וּלְהָבִין זֶה יֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה הַמְּבֹאָר בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל ״אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה״ במאמר (של אדמו״ר מהר״ש) הפותח בפסוק **״אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה״ מִפָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים שְׁנַת תרכ״ט**[25] **(שֶׁשָּׁנָה זוֹ** שנת תשכ״ט בה נאמר מאמר זה **הִיא שְׁנַת הַמֵּאָה לַאֲמִירָתוֹ), שֶׁמַּקְשֶׁה שָׁם תֹּכֶן קֶשְׁיָא הַנַּ״ל** אודות הקשר והשייכות בין מחצית השקל שעניינה המשכה מלמעלה למטה עם קרבנות שעניינם העלאה מלמטה למעלה **מִצַּד אַחֵר.** כפי שממשיך ומפרט, **דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[26] בפרקי אבות, **עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה עַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁהֵם** שלושת הדברים הללו **שְׁלֹשָׁה קַוִּין** שונים, **דִּגְמִילוּת־חֲסָדִים** (שבה מדובר בפסוק **״אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה״**[27]) וכללות מעשה המצוות **הוּא קַו הַיְּמִין,** מידת החסד שעניינה הוא **הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. תּוֹרָה הוּא קַו הָאֶמְצָעִי** מידת התפארת (שהיא שילוב של מידת החסד ומידת הגבורה). **וַעֲבוֹדָה שֶׁהוּא עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת,**

---

22) פרש״י עה״פ. שמו״ר ספכ״ג. 23) מכילתא בשלח שם. 24) הושע ו, ו. וראה אוה״ת פרשתנו (משפטים) ע׳ א׳קסב. סה״מ תרכ״ט שבהערה הבאה. וש״נ. 25) סה״מ תרכ״ט ע׳ סט (וראה גם בהנסמן שם). 26) אבות פ״א מ״ב. 27) פרשתנו (משפטים) כב, כד.

ביאור בדרך אפשר

הוא קו השמאל, מידת הגבורה שעניינה צימאון ותשוקה כאש בוערת, ולכן הקרבנות עלו באש, **העלאה מלמטה למעלה**. **וצריך להבין, איך יתאים ענין עמידת העולם על העבודה (ענין הקרבנות) עם מה שכתוב "חסד חפצתי ולא זבח"** שמזה מובן שעיקר הכוונה והתכלית בבריאת העולם הוא דוקא החסד (גמילות חסדים) והרי זו שאלה על חיבור תמוה לכאורה של העלאה והמשכה שהם שני עניינים שונים? **ובהמשך** הנזכר **מביא** אדמו"ר מהר"ש **מה שכתוב בגמרא[29] "ששה דברים אדם אוכל פירותיהן בעולם־הזה והקרן קיימת לו לעולם־הבא", וחשיב** גם **"עיון תפלה"** (וזה לשון הגמרא: "ואלו הן: הכנסת אורחים, וביקור חולים, ועיון תפלה, והשכמת בית המדרש, והמגדל בניו לתלמוד תורה, והדן את חברו לכף זכות"), **ופריך** ועל כך שואלת הגמרא **"והא אנן תנן[30]** והרי אנחנו שנינו (במשנה במסכת פאה) **אלו דברים שאדם עושה אותם ואוכל פירותיהן בעולם־הזה וכו', וחשיב** ומונה **שם** במשנה **רק ששה דברים** (כיבוד אב ואם, וגמילות חסדים והבאת שלום). **ומתרץ, הני נמי בהני שיכי,** אלה (ששת הדברים האמורים בגמרא) גם הם שייכים באלה (שלושת הדברים האמורים במשנה) והם למעשה פירוט של הדברים האמורים במשנה **ופרש רש"י[31] ש"עיון תפלה" הוא בכלל גמילות חסדים** ונחשב פרט מגמילות חסדים, **דכתיב[32] גומל נפשו איש חסד** והרי המתפלל 'גומל נפשו', **והר"ש[33] המפרש רבי שמעיה מוסיף ש"נפש" הינו תפלה, דכתיב[34]** בדברי חנה אם שמואל על תפילתה במשכן **ואשפוך את נפשי לפני ה', והינו, שעל־ידי התפלה נעשית ההמשכה בנפשו** מלמעלה למטה **שזהו** האור הנמשך מלמעלה למטה **על־דרך ענין גמילות־חסדים שהוא בחינת השפעת החסד מאדם לחברו** שהיא השפעה ונתינה מהנותן אל המקבל.

ביאור בדרך אפשר

1 הוא קו השמאל, העלאה מלמטה למעלה. וצריך להבין,
2 איך יתאים ענין עמידת העולם על העבודה
3 (ענין הקרבנות) עם מה שכתוב "חסד חפצתי
4 ולא זבח". ובהמשך המאמר[28] מביא מה שכתוב
5 בגמרא[29] "ששה דברים אדם אוכל פירותיהן
6 בעולם־הזה והקרן קיימת לו לעולם־הבא",
7 וחשיב גם "עיון תפלה", ופריך "והא אנן תנן[30]
8 אלו דברים שאדם עושה אותם ואוכל פירותיהן
9 בעולם־הזה" כו', וחשיב שם רק ששה דברים.
10 ומתרץ, הני נמי בהני שיכי, ופרש רש"י[31]
11 ש"עיון תפלה" הוא בכלל גמילות חסדים,
12 דכתיב[32] גומל נפשו איש חסד, והר"ש[33] מוסיף
13 ש"נפש" הינו תפלה, דכתיב[34] ואשפוך את נפשי
14 לפני ה', והינו, שעל־ידי התפלה נעשית
15 ההמשכה בנפשו, שזהו על־דרך ענין גמילות־
16 חסדים שהוא בחינת השפעת החסד מאדם
17 לחברו. ומקשה על זה, שהרי ענין התפלה נכלל
18 בקו העבודה, שהוא ענין הקרבנות, כמאמר
19 רבותינו ז"ל[35] תפלות כנגד קרבנות תקנום, והרי
20 ענין הקרבנות הוא העלאה מלמטה למעלה
21 (כנ"ל), ואם־כן איך אפשר לומר שתפלה היא
22 בכלל גמילות־חסדים, שהוא ענין ההמשכה
23 מלמעלה למטה.
24 ד) **אך** הענין הוא, כמבאר במאמר, שאף־על־
25 פי שתפלה היא כנגד כללות ענין
26 הקרבנות, הרי עקר הענין בזה הוא קרבנות
27 התמידים, כמאמר רבותינו ז"ל[36] תפלות כנגד
28 תמידין תקנום, "תמידין" דיקא [והינו,
29 ש"תמידין" מורה על התמידיות שבענין
30 הקרבנות, שהרי הקרבת התמידין היא "שנים
31 ליום עולה תמיד"[37], בבקר ובין הערבים[38],
32 ומקשה על זה, על המבואר לעיל
33 שעניין התפילה דומה לענין גמילות
34 חסדים שלכאורה אין הדבר כן שהרי
35 ענין התפלה אינו שייך לקו החסד
36 שהוא קו הימין אלא נכלל בקו
37 העבודה, שהוא קו השמאל
38 שהוא ענין הקרבנות, כמאמר
39 רבותינו ז"ל[35] תפלות כנגד קרבנות תקנום, והרי
40 ענין הקרבנות הוא לא המשכה
41 מלמעלה למטה, עניין החסד, אלא
42 העלאה מלמטה למעלה
43 (כנ"ל כמבואר לעיל באריכות),
44 ואם־כן איך אפשר לומר
45 שתפלה היא בכלל גמילות־
46 חסדים, שהוא ענין ההמשכה
47 מלמעלה למטה שהוא קו אחר
48 והפוך?
49 ד) אף הענין הוא, כמבאר
50 במאמר הנזכר, שאף־על־פי
51 שתפלה היא כנגד כללות
52 ענין הקרבנות, ובאופן כללי
53 התפילה נתקנה כנגד כל הקרבנות, מכל
54 מקום הרי עקר הענין בזה הוא
55 קרבנות התמידים, כמאמר
56 רבותינו ז"ל[36] הנזכר לעיל
57 תפלות כנגד תמידין תקנום,
58 "תמידין" דיקא וחכמינו דייקו
59 בלשונם ואמרו שהתפילות הן כנגד
60 ה"תמידין" [והינו, ש"תמידין"
61 מורה על התמידיות הקביעות
62 התמידית שבענין הקרבנות,
63 שהרי הקרבת התמידין היא
64 כמפורש בתורה "שנים ליום שני
65 כבשים בכל יום ויום עולה הבאים
66 כקרבן עולה תמיד"[37], כבש אחד
67 בבקר וכבש שני בין הערבים[38],

---

28) שם ע' עא. 29) שבת קכז, סע"א ואילך. 30) פאה פ"א מ"א. 31) שבת שם, ב — ד"ה הני. 32) משלי יא, יז. 33) פאה שם — ד"ה וגמילות חסדים. 34) שמואל־א א, טו. 35) ראה ברכות כו, א־ב ("תפלה במקום קרבן היא"; "אסמכינהו רבנן אקרבנות"). וראה רע"מ בזח"ג כח, ב. 36) ברכות שם, ב. 37) פינחס כח, ג. 38) שם, ד.

ביאור בדרך אפשר

וְהַקְרָבָה זוֹ בשני הזמנים הקבועים, בבוקר ואחר הצהרים, **פּוֹעֶלֶת** ויש לה השפעה **עַל כָּל מֶשֶׁךְ הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה,** היינו תמיד בכל הזמנים **שֶׁזֶּהוּ** עניין זה שקרבנות התמיד משפיעים על כל משך הזמן כולו (ולא רק בשעה שמקריבים אותם בפועל) הטעם הפנימי לכך **שֶׁתָּמִיד שֶׁל שַׁחַר** של הבוקר **הָיָה מְכַפֵּר עַל עֲבֵרוֹת הַלַּיְלָה, וְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם** היה מכפר **עַל** עבירות **שֶׁל יוֹם**[39] **(וּלְהָעִיר גַּם מִמַּאֲמַר חֲכָמֵינוּ ז״ל**[40] **אִם רָאִיתָ תַּלְמִיד־חָכָם שֶׁעָבַר עֲבֵרָה בַּלַּיְלָה, אַל תְּהַרְהֵר אַחֲרָיו בַּיּוֹם כוּ׳** מחשבות לא רצויות כי **וַדַּאי** לאחר שחטא **עָשָׂה תְּשׁוּבָה)], שֶׁכְּנֶגְדָּם** כנגד שני קרבנות התמיד **הֶקְבַּע חִיּוּב תְּפִילַת שַׁחֲרִית** בבוקר כנגד תמיד של שחר **וּמִנְחָה** אחר הצהרים כנגד תמיד של בין הערבים **(מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן תְּפִילַת עַרְבִית שֶׁאֵין לָהּ קֶבַע**[41] כיוון שלא נתקנה כנגד קרבן שיש לו זמן קבוע אלא היא מוגדרת כ״רשות״).

וממשיך ומבאר את העניין הפנימי המיוחד לקרבנות התמיד (ועל פי זה יובן כיצד לאמיתו של דבר עניין הקרבנות הוא לא רק העלאה מלמטה למעלה אלא גם המשכה מלמעלה למטה).

וְהִנֵּה, בְּעִנְיַן הַ״תְּמִידִין״ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז״ל[42] במדרש רבה לשיר השירים שהקדוש־ברוך־הוא קורא לבני ישראל ״רעייתי״ **שֶׁעַל־יָדָם** על ידי קרבנות התמיד **נִקְרָאִים יִשְׂרָאֵל ״רַעְיָתִי, מְפֹרָנְסָתִי״,** בני ישראל נקראים ״רעייה״, בת־זוג, של הקדוש־ברוך־הוא והביטוי ״רעייתי״ מתפרש גם מלשון רועה המספק מזון לעדרו, כלומר, בני ישראל הם, כביכול, אלה שמספקים לקדוש־ברוך־הוא פרנסה, על־ידי־כך **״שֶׁיִּרְעוּ** יפרנסו **אוֹתִי בִּשְׁנֵי תְּמִידִין בְּכָל יוֹם, הָדָא הוּא דִּכְתִיב**[37] זהו שכתוב **אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַּבֹּקֶר״ וְגוֹ׳, וְהַיְנוּ, שֶׁהַ״תְּמִידִין״ הֵם עִנְיָן שֶׁל פַּרְנָסָה** של הקדוש־ברוך־הוא, כביכול, **דִּכְשֵׁם שֶׁפַּרְנָסָה בְּגַשְׁמִיּוּת עִנְיָנָהּ הוּא שֶׁעֲשָׂאָהּ חִבּוּר הַנֶּפֶשׁ בַּגּוּף, שֶׁאִם לֹא יֹאכַל אֵיזֶה זְמַן יֵחָלֵשׁ, עַד שֶׁבִּרְבוֹת הַיָּמִים** אם לא יאכל ימים רבים **תּוּכַל לִפְרֹד הַנֶּפֶשׁ מִן הַגּוּף** לגמרי, **כֵּן הוּא גַּם עִנְיַן הַפַּרְנָסָה לְמַעְלָה שֶׁעַל־יְדֵי הַ״תְּמִידִין״, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִשְׂרָאֵל מְפֹרְנָסִין לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם**[43] ופועלים תוספת גילוי והארה של אור אלוקי, וכפי שנרמז בלשון חכמינו ז״ל שהפרנסה היא ל״אביהם שבשמים״ **דְּ״שָׁמַיִם״ הוּא בְּחִינַת זְעֵיר־אַנְפִּין** המידות העליונות שבעשר הספירות (חסד, גבורה וכו׳), הנקראות ״זעיר אנפין״, פנים קטנות, כי האור המאיר במידות הוא מועט ומצומצם לגבי האור המאיר במוחין, **וַ״אֲבִיהֶם״ הוּא בְּחִינַת** המוחין **חָכְמָה־וּבִינָה,** שהם השורש והמקור (ה״אבא״) של המידות **וְעַל־יְדֵי** קרבנות **הַ״תְּמִידִין״ מְפֹרְנָסִין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם,** ומוסיפים אור באלוקות, כביכול, **שֶׁנִּמְשָׁךְ בִּ״זְעֵיר־אַנְפִּין״ וּבְ״חָכְמָה־וּבִינָה״ מִבְּחִינָה נַעֲלֵית יוֹתֵר** מאשר ההמשכה הנמשכת בהם בדרך כלל, לולי קרבנות התמיד, **שֶׁעָלֶיהָ** על ההמשכה הנעלית הזו **נֶאֱמַר**[44] **״כִּי לֹא אָדָם הוּא״ גוֹ׳.** למעלה מבחינת אדם העליון (שהיא דרגה הכוללת את הספירות שנמשלו לקומת אדם, כמבואר ב״פתח אליהו״ שמידת החסד נמשלה היא בחינת יד ימין, מידת הגבורה בחינת יד שמאל וכו׳) **וְעַל־יְדֵי־זֶה** על־ידי תוספת האור הנמשכת בספירות עצמן, במידות ובמוחין, **נִמְשָׁךְ** אחר כך **אוֹר־אֵין־סוֹף בָּעוֹלָם, שֶׁעִנְיָן זֶה** של הוספה בגילוי אלוקות בעולם **הוּא בְּדֶגְמַת חִבּוּר הַנֶּפֶשׁ וְהַגּוּף** שנפעל על ידי אכילת מזון, כמבואר לעיל, **כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[45] במדרש שהמשילו את הארת והשפעת האלוקות בעולם להארת והשפעת הנשמה בגוף, ואמרו **מַה הַנְּשָׁמָה מְמַלְּאָה אֶת הַגּוּף** ומתלבשת בו ונותנת לו חיות, **כָּךְ הַקָּבָּ״ה מְמַלֵּא אֶת הָעוֹלָם** ומחייה אותו.

---

39) במדב״ר פכ״א, כא. שהש״ר פ״א, ט (ו). 40) ברכות יט, א. 41) שם כו, א (במשנה). כז, ב. 42) שהש״ר שם. וראה יל״ש שה״ש רמז תתקפג. 43) ראה זח״ג ז, ב. 44) שמואל־א טו, כט. 45) ראה ויק״ר פ״ד, ח. מדרש תהלים קג, א.

ביאור בדרך אפשר

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁכְּשֶׁם שֶׁחִבּוּר הַנֶּפֶשׁ וְהַגּוּף הוּא בְּכֹחַ הַ״מַּפְלִיא לַעֲשׂוֹת״ דַּוְקָא[46], כי מצד מהותם הם שני דברים רחוקים מאד ושונים מאד זה מזה, ללא כל יחס והשוואה. והחיבור בין הגוף והנשמה הוא רק בכוחו של הקדוש־ברוך־הוא ה״מפליא לעשות״ וביכולתו לחולל גם פלא כזה, **כָּךְ גַּם הַמִּשְׁכָּת אֶלְקוּת בָּעוֹלָם, חִבּוּר רוּחָנִיּוּת עִם גַּשְׁמִיּוּת,** שהם שני דברים שונים לחלוטין ורחוקים זה מזה באין־ערוך **הִיא מִבְּחִינַת ״כִּי לֹא אָדָם הוּא״ דַּוְקָא** למעלה מבחינת ״אדם״ שהיא המשכה והתגלות על דרך הרגיל.

ומוסיף ומבאר עוד את העניין המיוחד של קרבנות התמיד לעומת כל שאר הקרבנות שבגללו דווקא על ידי קרבן התמיד נפעל עניין ה״פרנסה״ שבני ישראל ״מפרנסים״ את הקדוש־ברוך־הוא, כביכול.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה[47], **שֶׁהַ״תְּמִידִין״ חֲלוּקִים** ושונים **מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁכָּל הַקָּרְבָּנוֹת עִנְיָנָם הוּא הַעֲלָאָה** מלמטה למעלה, **וְכַנַּ״ל שֶׁ״רָזָא דְּקוּרְבָּנָא** סוד הקרבן **עוֹלֶה** מלמטה למעלה **עַד רָזָא סוֹד דְּאֵין־סוֹף״, אֶלָּא שֶׁהַהַעֲלָאָה** של כל הקרבנות **הִיא בִּשְׁבִיל הַהַמְשָׁכָה** שבאה אחרי ההעלאה, כמבואר בקבלה וחסידות ש׳אתערותא דלתתא׳ (התעוררות והתקרבות לאלוקות מלמטה, מצד האדם) מעוררת וממשיכה ׳אתערותא דלעילא׳ (התעוררות והמשכה מלמעלה, מצד האלוקות) ומטרת ההעלאה היא ההמשכה שבאה בעקבותיה **לְפִי שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה** האלוקית והמטרה של הבריאה **הִיא בְּעִנְיָן הַהַמְשָׁכָה דַּוְקָא, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן ״חֶסֶד חָפַצְתִּי וְלֹא זֶבַח״ (כַּנַּ״ל** כמבואר לעיל שפנימיות הרצון היא דווקא בעניין ה׳חסד׳, היינו גילוי והשפעה מלמעלה למטה), **אֲבָל עִנְיָן הַהַמְשָׁכָה שֶׁבַּקָּרְבָּנוֹת** לא נעשה על־ידי הקרבנות עצמם שעיקר עניינם הוא העלאה אלא **נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי מִנְחָה וּנְסָכִים**

ביאור בדרך אפשר

(בְּעוֹלָה עַל־יְדֵי מִנְחָה, וּבְזֶבַח קרבן שלמים **עַל־יְדֵי נְסָכִים)**[48], **וְלֹא עַל־יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת (״זֶבַח״) עַצְמָם, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּ״תְמִידִין״ נַעֲשָׂה עִנְיָן הַהַמְשָׁכָה** מלמעלה למטה ותוספת האור בספירות העליונות ועל־ידי־זה גם בעולם **עַל־יְדֵי הַ״תְּמִידִין״ (קָרְבָּנוֹת) עַצְמָם, שֶׁזֶּהוּ שֶׁעַל־יְדֵי הַ״תְּמִידִין״** דווקא **נַעֲשָׂה עִנְיָן הַפַּרְנָסָה** של הקדוש־ברוך־הוא כביכול, **״רַעְיָתִי מְפַרְנַסְתִּי״, שֶׁהוּא עִנְיָן הַהַמְשָׁכַת הָאוֹר** מלמעלה **לְמַטָּה דַּוְקָא** כמבואר לעיל באריכות.

וְזֶהוּ שֶׁעֲמִידַת הָעוֹלָם הִיא עַל קַו הָעֲבוֹדָה, עִנְיָן הַקָּרְבָּנוֹת, אַף שֶׁ״חֶסֶד חָפַצְתִּי וְלֹא זֶבַח״, אין זו סתירה לעניין עמידת העולם על ידי גמילות חסדים **כִּי עֲמִידַת הָעוֹלָם הִיא בְּעִקָּר עַל־יְדֵי הַקְרָבַת הַ״תְּמִידִין״, שֶׁעַל־יָדָם נַעֲשָׂה הַהַמְשָׁכַת הָאוֹר לְמַטָּה דַּוְקָא,** כַּנַּ״ל כמבואר לעיל שעיקר הכוונה העליונה היא דווקא בעניין ההמשכה. **וְזֶהוּ** הפירוש הפנימי בדברי הגמרא ״**תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקְּנוּם״, ״תְּמִידִין״ דַּיְקָא,** חכמינו ז״ל דייקו ואמרו ״כנגד תמידין״ בפרט ולא ״כנגד קרבנות״ בכלל, **לְפִי שֶׁעִנְיַן** ההעלאה וההמשכה של **הַתְּפִלָּה הוּא לֹא רַק בְּאֹפֶן** כזה שעיקרה הוא העלאה אלא **שֶׁתַּכְלִית** הכוונה והמטרה של **הַהַעֲלָאָה הִיא בִּשְׁבִיל הַהַמְשָׁכָה, כְּמוֹ בְּקָרְבָּנוֹת סְתָם,** כמבואר לעיל, **אֶלָּא בְּאֹפֶן שֶׁבַּתְּפִלָּה עַצְמָהּ יֶשְׁנוֹ עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה, כְּמוֹ בַּ״תְּמִידִין״** שעניין ההמשכה שבהם איננו רק בגלל הנסכים והמנחות, כמו בשאר הקרבנות, אלא מצד עצמם.

וממשיך ומפרט יותר את עניין ההמשכה שבתפילה.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁלְּאַחֲרֵי מְסִירַת־נֶפֶשׁ ביטול מוחלט לאלקות עד כדי החלטה להיות מוכן למסור את נפשו למען הקדוש ברוך הוא שזוהי העבודה

---

46) רמ״א או״ח ס״ו ס״א. 47) ראה גם סה״מ תרס״ה ע׳ קמד. 48) ראה ברכות יד, סע״ב. לקו״ת שלח מ, סע״א ואילך. מב, א ואילך. ובכ״מ.

ביאור בדרך אפשר

הפנימית **בִּקְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁהוּא** ענין המסירות נפש שהאדם מצידו מוסר את כל מהותו לאלקות **עִנְיַן הַהַעֲלָאָה**[49] התעלות והתקרבות לאלקות מלמעלה למטה, הנה לאחר מכן **יֶשְׁנוֹ עִקַּר עִנְיַן הַתְּפִלָּה שֶׁהִיא חַ״י בִּרְכָאן דִּצְלוֹתָא,** שמונה עשרה ברכות התפילה, תפילת העמידה הבאה לאחר קריאת שמע, ונוסח הברכות הוא **בָּרוּךְ אַתָּה הֲוָיָ׳ כו׳, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַמְשָׁכַת אֱלֹקוּת** כי ׳ברוך׳ הוא לשון המשכה (כמו לשון המשנה ׳המבריך את הגפן׳ שפירושו מכופף את העץ) **לְמַטָּה בִּבְחִינַת ״מֶלֶךְ הָעוֹלָם״,** היינו שהאלוקות שלמעלה נמשכת ויורדת למטה, לעולם **וְעַד לְמִצְוַת הַתְּפִלָּה כִּפְשׁוּטָהּ שֶׁעִנְיָנָהּ בַּקָּשַׁת צְרָכָיו**[50], היינו חובת האדם להכיר בכך שהכל בא מאת ה׳ ואם יש לו צורך מסויים עליו לפנות אל הקדוש־ברוך־הוא, להתפלל אליו ולבקש ממנו להיות **רוֹפֵא חוֹלִים וּמְבָרֵךְ הַשָּׁנִים** בפרנסה **כוּ׳, הֵינוּ, שֶׁיַּמְשִׁךְ הָאוֹר** האלוקי **לְמַטָּה** לעולם **הַנִּבְרָאִים מִכְּמוֹת שֶׁהֵם** לפני שנמשך עליהם האור, **שֶׁיִּתְרַפֵּא הַחוֹלֶה, וְיֵרֵד הַגֶּשֶׁם מִשָּׁמַיִם לָאָרֶץ וְיוֹלִידָהּ וְיַצְמִיחָהּ**[51] ולגרום לאדמה ׳להוליד׳ ו׳להצמיח׳. **וְזֶהוּ שֶׁתְּפִלָּה הִיא בִּכְלַל גְּמִילוּת־חֲסָדִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״גּוֹמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חֶסֶד״,** ומתורצת השאלה שנשאלה לעיל איך תפילה שהיא כנגד קרבנות, קו השמאל, קשורה עם גמילות חסדים שהיא בקו הימין **לְפִי שֶׁעַל־יָדָהּ** באמצעות התפילה **נַעֲשִׂית הַמְשָׁכַת הָאוֹר לְמַטָּה דַּוְקָא, כְּמוֹ בִּגְמִילוּת־חֲסָדִים.**

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְבָאֵר מַה שֶּׁעִנְיָן זֶה שֶׁתְּפִלָּה הִיא בִּכְלַל גְּמִילוּת־חֲסָדִים, נִלְמַד מִמַּה שֶׁכָּתוּב ״גּוֹמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חֶסֶד״, כמובא לעיל מפירוש רש״י על דרכי התשובה על חטא **כּוֹתֵב כַּמָּה פְּעָמִים הַלָּשׁוֹן ״נֶפֶשׁ״ דַּיְקָא,**

ביאור בדרך אפשר

שְׁמַע שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַעֲלָאָה[49], יֶשְׁנוֹ עִקַּר עִנְיַן הַתְּפִלָּה שֶׁהִיא חַ״י בִּרְכָאן דִּצְלוֹתָא, בָּרוּךְ אַתָּה הֲוָיָ׳ כו׳, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַמְשָׁכַת אֱלֹקוּת לְמַטָּה בִּבְחִינַת ״מֶלֶךְ הָעוֹלָם״, וְעַד לְמִצְוַת הַתְּפִלָּה כִּפְשׁוּטָהּ שֶׁעִנְיָנָהּ בַּקָּשַׁת צְרָכָיו[50], רוֹפֵא חוֹלִים וּמְבָרֵךְ הַשָּׁנִים כו׳, הֵינוּ, שֶׁיַּמְשִׁךְ הָאוֹר לְמַטָּה לְשַׁנּוֹת הַנִּבְרָאִים מִכְּמוֹת שֶׁהֵם, שֶׁיִּתְרַפֵּא הַחוֹלֶה, וְיֵרֵד הַגֶּשֶׁם מִשָּׁמַיִם לָאָרֶץ וְיוֹלִידָהּ וַיַצְמִיחָהּ[51]. וְזֶהוּ שֶׁתְּפִלָּה הִיא בִּכְלַל גְּמִילוּת־חֲסָדִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״גּוֹמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חֶסֶד״, לְפִי שֶׁעַל־יָדָהּ נַעֲשִׂית הַמְשָׁכַת הָאוֹר לְמַטָּה דַּוְקָא, כְּמוֹ בִּגְמִילוּת־חֲסָדִים.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְבָאֵר מַה שֶּׁעִנְיָן זֶה שֶׁתְּפִלָּה הִיא בִּכְלַל גְּמִילוּת־חֲסָדִים, נִלְמַד מִמַּה שֶׁכָּתוּב ״גּוֹמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חֶסֶד״, ״נַפְשׁוֹ״ דַּיְקָא. דְּהִנֵּה, ״נֶפֶשׁ״ הִיא מַדְרֵגָה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה מִכָּל הַבְּחִינוֹת נֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה חַיָּה־יְחִידָה, וְכִדְאִיתָא בְּכִתְבֵי הָאֲרִיזַ״ל[52] בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב[53] נֶפֶשׁ כִּי תִּמְעֹל מַעַל, שֶׁדַּוְקָא הַ״נֶפֶשׁ״ הִיא הַחוֹטֵאת. וְאַף שֶׁאִיתָא בַּזֹּהַר[54] עַל הַפָּסוּק[55] נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא, שֶׁ״אוֹרַיְתָא וְקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא תְּוָהִין עָלֵיהּ בִּבְחִינַת נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא״, הַיְנוּ, שֶׁאֲפִילוּ בִּבְחִינַת ״נֶפֶשׁ״ יֵשׁ תְּמִיהָה אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה עִנְיָן שֶׁל חֵטְא[56], מִכָּל־מָקוֹם לְאַחֲרֵי הַתְּמִיהָה שֶׁבַּדָּבָר, שַׁיָּךְ עִנְיַן הַחֵטְא בִּבְחִינַת ״נֶפֶשׁ״ דַּוְקָא[57]. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב ״לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם״, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה מָצִינוּ בְּ׳אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה׳ שֶׁאַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן כּוֹתֵב כַּמָּה פְּעָמִים הַלָּשׁוֹן ״נֶפֶשׁ״ דַּיְקָא,

ביאור בדרך אפשר

הגמרא, **״נַפְשׁוֹ״ דַּיְקָא** ויש לבאר את משמעות העובדה שהכתוב מדייק ואומר כאן ״נפשו״. **דְּהִנֵּה, ״נֶפֶשׁ״ הִיא מַדְרֵגָה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה מִכָּל הַבְּחִינוֹת נֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה חַיָּה־יְחִידָה** שהם חמשת השמות של הנשמה לפי סדרם מלמטה למעלה (כך ש״נפש״ הוא הדרגה הנמוכה ביותר בנשמה ו״יחידה״ היא הדרגה הגבוהה ביותר בנשמה), **וְכִדְאִיתָא** וכפי שמובא **בְּכִתְבֵי הָאֲרִיזַ״ל**[52] **בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב**[53] בתורה לגבי קרבן אשם **״נֶפֶשׁ כִּי תִּמְעֹל מַעַל״, שֶׁדַּוְקָא הַ״נֶפֶשׁ״ הִיא הַחוֹטֵאת** ואילו שאר חלקי הנשמה, הנעלים מ״נפש״ לא יתכן בהם חטא. **וְאַף שֶׁאִיתָא** מובא **בַּזֹּהַר**[54] **עַל הַפָּסוּק**[55] **נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא, שֶׁ״אוֹרַיְתָא וְקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא תְּוָהִין עָלֵיהּ בִּבְחִינַת נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא״,** התורה והקדוש־ברוך־הוא תמהים עליה ואומרים [איך תיתכן מציאות כזו של] נפש כי תחטא, **הַיְנוּ, שֶׁאֲפִילוּ בִּבְחִינַת ״נֶפֶשׁ״ יֵשׁ תְּמִיהָה אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה עִנְיָן שֶׁל חֵטְא**[56], ואם כן לכאורה אפילו בחינת נפש לא שייכת לחטא ועוון, **מִכָּל־מָקוֹם לְאַחֲרֵי הַתְּמִיהָה שֶׁבַּדָּבָר,** למרות שאכן גם לגבי נפש ענין החטא הוא פלא ותמיהה, בכל זאת **שַׁיָּךְ עִנְיַן הַחֵטְא בִּבְחִינַת ״נֶפֶשׁ״ דַּוְקָא**[57] ולא בשאר חלקי הנשמה, הנעלים יותר. **וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב** בפסוקים אלה של פרשת שקלים שנתינת מחצית השקל היא כדי **״לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם״** וגם כאן הכתוב אומר דווקא ״נפש״ מאותה סיבה, כי רק בחינת ״נפש״ שייכת לחטא ועוון וצריכה כפרה, **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה מָצִינוּ בְּ׳אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה׳** שבספר התניא **שֶׁאַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן** הדן שם בענייני

---

49) לקו״ת שם. ובכ״מ. 50) רמב״ם הל׳ תפלה פ״א ה״א־ב. 51) תניא קו״א קנה, א. 52) ראה ספר הגלגולים הובא בנצו״א לזח״ג כד, ב. וראה גם זח״ג טז, א. 53) ויקרא ה, טו. 54) ח״ג טז, א. וראה שם יג, ב. 55) ויקרא ד, ב. 56) ראה גם ד״ה באתי לגני תשי״ג פ״ב (תו״מ סה״מ שבט ע׳ רפו ואילך). 57) ראה גם רמ״ז ר״פ משפטים. מאמרי אדה״ז תקס״ד ע׳ קו. סה״מ תרל״ג ח״א ע׳ נ. תרנ״ה ע׳ נד. ועוד.

ביאור בדרך אפשר

וּכְמוֹ[58] למשל **"כָּל בַּעַל נֶפֶשׁ הֶחָפֵץ קִרְבַּת ה' לְתַקֵּן נַפְשׁוֹ" כוּ' "כָּל לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ"**[59], **וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה, כִּי כְּשֵׁם שֶׁעִנְיַן הַחֵטְא הוּא בִּבְחִינַת "נֶפֶשׁ" דַּוְקָא, כָּךְ גַּם הַכַּפָּרָה וְהַתִּקּוּן הִיא בִּבְחִינַת "נֶפֶשׁ" דַּוְקָא**[60] שהרי זו הבחינה שהחטא פוגם בה והיא זו שצריכה כפרה ותיקון. **וְזֶהוּ גַּם הַדִּיּוּק בְּמַה שֶׁכָּתוּב "גּוֹמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חֶסֶד"**, וגם כאן הכתוב מדייק וקורא לנשמה בשם "נפש", "גומל נפשו", כיוון **שֶׁעִנְיַן הַהַמְשָׁכָה שֶׁבַּתְּפִלָּה (שֶׁלָּכֵן הַתְּפִלָּה הִיא בִּכְלַל גְּמִילוּת־חֲסָדִים** כמבואר לעיל באריכות) **הִיא** המשכה והשפעה **עַד לְמַטָּה מַטָּה בְּיוֹתֵר, אֲפִילּוּ בִּבְחִינַת "נֶפֶשׁ" שֶׁהִיא הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה** מבין חמשת הבחינות של הנשמה, כאמור.

ה) וְעַל־פִּי־זֶה כל האמור לעיל אודות הענין המיוחד של קרבן תמיד וענין ההעלאה וההמשכה כפי שהוא בקרבנות בכלל, בקרבנות תמיד בפרט ובעבודת התפילה והקשר לגמילות חסדים ולכפרת החטא, **יֵשׁ לְבָאֵר גַּם עִנְיַן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, שֶׁמִּמֶּנּוּ נַעֲשׂוּ אַדְנֵי הַמִּשְׁכָּן, וּמִמֶּנּוּ הֵבִיאוּ קָרְבְּנוֹת צִבּוּר בְּכָל הַשָּׁנָה** וליעל נשאלה השאלה כיצד שני דברים אלו (האדנים וקרבנות הציבור משתלבים זה עם זה למרות שהם רחוקים לגמרי זה מזה).

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה כְּלָלוּת עִנְיַן הַקָּמַת הַמִּשְׁכָּן הציווי על המשכן ולאחר מכן הקמת המשכן בפועל **בָּא לְאַחֲרֵי סִלּוּק הַשְׁכִינָה** מבני ישראל **שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי חֵטְא הָעֵגֶל**[61], **וְעִנְיָנוֹ** ותוכנו של המשכן הוא **הוּא לְפִעֹל** שתמורת סילוק השכינה תהיה **הַמְשָׁכַת הַשְׁכִינָה לְמַטָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[62] בציווי על מלאכת המשכן **וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם**, וחכמינו ז"ל דרשו שבכתוב לא נאמר "בתוכו" אף שמדובר על המשכן־המקדש, ולכאורה היה צריך לומר "בתוכו" בלשון יחיד אלא נאמר "בתוכם" בלשון רבים, ללמדנו כי השראת והמשכת השכינה צריכה להיות **בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד**[63] מבני ישראל, **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה** שהשכינה שורה בכל עם ישראל **נִשְׁלֶמֶת כַּוָּנַת** המטרה והתכלית של **הַבְּרִיאָה** שהיא **שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָּ"ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים**[64], היינו שהעולמות התחתונים ביותר יהיו כלים ראויים ל'דירה' להשם יתברך ותשרה בהם השכינה, **וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁכָּל פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁבַּמִּשְׁכָּן** שעל ידו נשלמת כוונה זו כי המשכן הוא מקום להשראת השכינה בעולם הזה הגשמי התחתון **קְשׁוּרִים עִם עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה דַּוְקָא. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנוֹגֵעַ לַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהֵם עִנְיָן הֲכִי עִקָּרִי בַּמִּשְׁכָּן,** שהרי עבודת הקרבנות היתה אחת העבודות הכי חשובות והכי מרכזיות במשכן, שגם בעבודת הקרבנות מודגש במיוחד ענין ההמשכה של האלקות למטה, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, שֶׁאַף שֶׁעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הוּא הַעֲלָאָה** מלמטה למעלה, **מִכָּל־מָקוֹם הַתַּכְלִית** והמטרה **בָּזֶה הִיא הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה דַּוְקָא,** ודבר זה הוא בקרבנות בכלל **וּבִכְפָרָט בַּ"תְּמִידִין" שֶׁבָּהֶם גּוּפָא** עצמם (ולא רק מצד המנחות והנסכים) **יֶשְׁנוֹ עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה. וְלָכֵן נֶאֱמַר בְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת "רֵיחַ נִיחֹחַ", כִּי "רֵיחַ" הוּא הַעֲלָאָה** כיון שריח הקרבנות עולה מלמטה למעלה וגורם נחת רוח למעלה, כביכול, **וְ"נִיחֹחַ" הוּא הַהַמְשָׁכָה** ירידה בדרגה והירידה **הוּא מִלְּשׁוֹן "נְחוֹת דַּרְגָּא"**[65], **הוּא**

1 וּכְמוֹ[58] "כָּל בַּעַל נֶפֶשׁ הֶחָפֵץ קִרְבַּת ה' לְתַקֵּן
2 נַפְשׁוֹ" כוּ' "כָּל לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ"[59], וְכֵיוֹצֵא
3 בָּזֶה, כִּי כְּשֵׁם שֶׁעִנְיַן הַחֵטְא הוּא בִּבְחִינַת "נֶפֶשׁ"
4 דַּוְקָא, כָּךְ גַּם הַכַּפָּרָה וְהַתִּקּוּן הִיא בִּבְחִינַת
5 "נֶפֶשׁ" דַּוְקָא[60]. וְזֶהוּ גַּם הַדִּיּוּק בְּמַה שֶׁכָּתוּב
6 "גּוֹמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חֶסֶד", שֶׁעִנְיַן הַהַמְשָׁכָה
7 שֶׁבַּתְּפִלָּה (שֶׁלָּכֵן הַתְּפִלָּה הִיא בִּכְלַל גְּמִילוּת־
8 חֲסָדִים) הִיא עַד לְמַטָּה מַטָּה בְּיוֹתֵר, אֲפִילּוּ
9 בִּבְחִינַת "נֶפֶשׁ" שֶׁהִיא הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה.
10 ה) **וְעַל־פִּי־זֶה** יֵשׁ לְבָאֵר גַּם עִנְיַן מַחֲצִית
11 הַשֶּׁקֶל, שֶׁמִּמֶּנּוּ נַעֲשׂוּ אַדְנֵי
12 הַמִּשְׁכָּן, וּמִמֶּנּוּ הֵבִיאוּ קָרְבְּנוֹת צִבּוּר בְּכָל הַשָּׁנָה.
13 וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה כְּלָלוּת עִנְיַן הַקָּמַת הַמִּשְׁכָּן
14 בָּא לְאַחֲרֵי סִלּוּק הַשְׁכִינָה שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי חֵטְא
15 הָעֵגֶל[61], וְעִנְיָנוֹ הוּא לִפְעֹל הַמְשָׁכַת הַשְׁכִינָה
16 לְמַטָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[62] וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי
17 בְּתוֹכָם, בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד[63], שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה
18 נִשְׁלֶמֶת כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָּ"ה לִהְיוֹת
19 לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים[64], וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁכָּל
20 פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁבַּמִּשְׁכָּן קְשׁוּרִים עִם עִנְיַן
21 הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה דַּוְקָא. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנוֹגֵעַ
22 לַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהֵם עִנְיָן הֲכִי עִקָּרִי בַּמִּשְׁכָּן, כְּמוֹ
23 שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, שֶׁאַף שֶׁעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הוּא
24 הַעֲלָאָה, מִכָּל־מָקוֹם הַתַּכְלִית בָּזֶה הִיא הַהַמְשָׁכָה
25 לְמַטָּה דַּוְקָא, וּבִכְפָרָט בַּ"תְּמִידִין" שֶׁבָּהֶם גּוּפָא
26 יֶשְׁנוֹ עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה. וְלָכֵן נֶאֱמַר בְּכָל
27 הַקָּרְבָּנוֹת "רֵיחַ נִיחֹחַ", כִּי "רֵיחַ" הוּא הַעֲלָאָה,
28 וְ"נִיחֹחַ" הוּא מִלְּשׁוֹן "נְחוֹת דַּרְגָּא"[65], הוּא

---

58) תניא אגה"ת פ"ג. 59) ע"פ משלי יד, י. 60) ראה שיעורים בספר התניא שם (ע' 942 הערה 10). 61) ראה רש"י תשא לא, יח. לג, יא. ועוד. 62) תרומה כה, ח. 63) הובא בשם רז"ל בלקו"ת ר"פ נשא כ, סע"ב. ובכ"מ. וראה ראשית חכמה שער האהבה פרק ו קרוב לתחילתו (ד"ה ושני פסוקים). אלשיך תרומה כה, ח ("שמעתי לומדים"). של"ה סט, א. רא, א. שכה, ב. שכו, ב. וראה לקו"ש חלק כו ע' 173 הערה 45. 64) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ. 65) ראה לקו"ת פינחס עו, א. ובכ"מ.

ביאור בדרך אפשר

וירידת האור האלוקי מלמעלה למטה **שֶׁנַּעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הַעֲלָאָה זוֹ** וכאמור שהתעוררות והתעלות מלמטה גורמת ומעוררת המשכה מלמעלה. **וְזֶהוּ גַּם תֹּכֶן שְׁנֵי הָעִנְיָנִים שֶׁבְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל,** ענין אחד **שֶׁמִּמְּנוּ הֵבִיאוּ קָרְבָּנוֹת,** וענין שני **וּמִמְּנוּ נַעֲשׂוּ אַדְנֵי הַמִּשְׁכָּן, שֶׁבָּזֶה מֵדְגָּשׁ שֶׁגַּם עִנְיָן הַהַעֲלָאָה שֶׁבַּקָּרְבָּנוֹת** ההתעלות וההתקרבות מלמטה שהיא עליה למקום גבוה ביותר **עַד לְתַכְלִית הָעִלּוּי דְ״רָזָא דְּאֵין־סוֹף״,** הנה גם ענין נעלה זה בהעלאה **קָשׁוּר עִם עִנְיָן הַהַמְשָׁכָה** מלמעלה עד **לְמַטָּה בְּיוֹתֵר שֶׁבְּאַדְנֵי הַמִּשְׁכָּן, שֶׁהֵם** האדנים **הַחֵלֶק הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן שֶׁבַּמִּשְׁכָּן שֶׁעַל־יָדוֹ נַעֲשָׂה הַחִבּוּר** של המשכן **עִם קַרְקַע הַמִּשְׁכָּן, שֶׁמּוֹרֶה** חיבור זה **עַל הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה מַטָּה בְּיוֹתֵר, וְכַנַּ״ל שֶׁעִנְיָן הָאֲדָנִים בַּסְּפִירוֹת הוּא עִנְיָן סְפִירַת הַמַּלְכוּת,** הספירה הכי תחתונה והכי אחרונה **שֶׁנִּקְרֵאת בְּשֵׁם שְׁכִינָה, עַל שֵׁם שֶׁשּׁוֹכֶנֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּתַחְתּוֹנִים דַּוְקָא**[66].

ו) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְבָאֵר עִנְיַן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ עִנְיַן ״גּוֹמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חֶסֶד״, שֶׁהוּא עִנְיַן עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה שֶׁהִיא בִּכְלַל גְּמִילוּת־חֲסָדִים (כַּנַּ״ל) כמבואר לעיל באריכות שזהו משום שההעלאה שבתפילה פועלת המשכה והשפעה כענין החסד ויורדת למטה ביותר, עד לבחינת ״נפש״). וְיוּבָן בְּהַקְדִּים הַדִּיּוּק[67] השאלה מדיוק הלשון **בְּמַה שֶׁכָּתוּב ״זֶה יִתְּנוּ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל גּוֹ׳ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל״, דִּלְכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁצְּרִיכִים לִתֵּן רַק מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, לָמָּה נִזְכָּר בַּכָּתוּב הַסְּכוּם שֶׁל שֶׁקֶל שָׁלֵם, ״עֶשְׂרִים גֵּרָה״, וְלִכְאוֹרָה הָוָה־לֵיהּ־לְמֵימַר ״זֶה יִתְּנוּ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל עֶשֶׂר גֵּרָה״. וּמְבֹאָר בָּזֶה**[68]**, שֶׁ״עֶשְׂרִים גֵּרָה״ רוֹמֵז עַל שְׁתֵּי בְּחִינוֹת ״עֶשֶׂר״ שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, עֲשֶׂרֶת הַכֹּחוֹת שֶׁל חֵלֶק הַנְּשָׁמָה הַמִּלְבֶּשֶׁת בַּגּוּף שֶׁהֵם בִּבְחִינַת ׳גַּלְיָא׳** כוחות גלויים, הניכרים ונרגשים, ובחינה שנייה של ״עשר״ **וַעֲשֶׂרֶת הַכֹּחוֹת שֶׁל שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנְּשָׁמָה שֶׁהֵם בִּבְחִינַת ׳סָתִים׳** נעלמים ולא גלויים.

וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב ״זֶה יִתְּנוּ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל גּוֹ׳ עֶשְׂרִים גֵּרָה״, שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת נְתִינַת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, שֶׁזּוֹהִי הָעֲבוֹדָה בַּעֲשֶׂרֶת הַכֹּחוֹת שֶׁבִּבְחִינַת ׳גַּלְיָא׳ שֶׁבַּנְּשָׁמָה, עבודה מלמטה שתלוייה באדם והיא בכוחו, **נִמְשָׁכִים מִלְּמַעְלָה גַּם עֲשֶׂרֶת הַכֹּחוֹת שֶׁבִּבְחִינַת ׳סָתִים׳** שמצד עצמם הם נעלמים. **וְנִמְצָא, שֶׁמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל הוּא עִנְיַן ״גּוֹמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חֶסֶד״, הַיְנוּ, שֶׁגַּם בְּ״נַפְשׁוֹ״, בְּחֵלֶק הַנְּשָׁמָה הַמִּלְבֶּשֶׁת בַּגּוּף, וּבָזֶה** בחלק המלובש בגוף **גּוּפָא** עצמו **בִּבְחִינַת ״נֶפֶשׁ״ שֶׁהִיא הַבִּחִינָה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה, בְּחִינַת רֶגֶל שֶׁבַּנְּשָׁמָה, יֶמְשַׁךְ** בה, היינו למטה מטה ביותר, **מִשֹּׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנְּשָׁמָה, בְּחִינַת הָרֹאשׁ שֶׁבַּנְּשָׁמָה**[69] היינו מלמעלה מעלה ביותר.

(כפי שמצויין בהערת רושמי המאמר בשעתו — חסר סיום המאמר).

ביאור בדרך אפשר

1 הַהַמְשָׁכָה שֶׁנַּעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הַעֲלָאָה זוֹ. וְזֶהוּ גַּם
2 תֹּכֶן שְׁנֵי הָעִנְיָנִים שֶׁבְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, שֶׁמִּמְּנוּ
3 הֵבִיאוּ קָרְבָּנוֹת, וּמִמְּנוּ נַעֲשׂוּ אַדְנֵי הַמִּשְׁכָּן,
4 שֶׁבָּזֶה מֵדְגָּשׁ שֶׁגַּם עִנְיָן הַהַעֲלָאָה שֶׁבַּקָּרְבָּנוֹת עַד
5 לְתַכְלִית הָעִלּוּי דְ״רָזָא דְּאֵין־סוֹף״, קָשׁוּר עִם
6 עִנְיָן הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה בְּיוֹתֵר שֶׁבְּאַדְנֵי הַמִּשְׁכָּן,
7 שֶׁהֵם הַחֵלֶק הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן שֶׁבַּמִּשְׁכָּן שֶׁעַל־יָדוֹ
8 נַעֲשָׂה הַחִבּוּר עִם קַרְקַע הַמִּשְׁכָּן, שֶׁמּוֹרֶה עַל
9 הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה מַטָּה בְּיוֹתֵר, וְכַנַּ״ל שֶׁעִנְיַן
10 הָאֲדָנִים בַּסְּפִירוֹת הוּא עִנְיַן סְפִירַת הַמַּלְכוּת,
11 שֶׁנִּקְרֵאת בְּשֵׁם שְׁכִינָה, עַל שֵׁם שֶׁשּׁוֹכֶנֶת
12 וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּתַחְתּוֹנִים דַּוְקָא[66].
13 ו) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְבָאֵר עִנְיַן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל
14 בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ עִנְיַן
15 ״גּוֹמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חֶסֶד״, שֶׁהוּא עִנְיַן עֲבוֹדַת
16 הַתְּפִלָּה שֶׁהִיא בִּכְלַל גְּמִילוּת־חֲסָדִים (כַּנַּ״ל).
17 וְיוּבָן בְּהַקְדִּים הַדִּיּוּק[67] בְּמַה שֶׁכָּתוּב ״זֶה יִתְּנוּ
18 מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל גּוֹ׳ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל״,
19 דִּלְכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁצְּרִיכִים לִתֵּן רַק מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל,
20 לָמָּה נִזְכָּר בַּכָּתוּב הַסְּכוּם שֶׁל שֶׁקֶל שָׁלֵם, ״עֶשְׂרִים
21 גֵּרָה״, וְלִכְאוֹרָה הָוָה־לֵיהּ־לְמֵימַר ״זֶה יִתְּנוּ
22 מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל עֶשֶׂר גֵּרָה״. וּמְבֹאָר בָּזֶה[68],
23 שֶׁ״עֶשְׂרִים גֵּרָה״ רוֹמֵז עַל שְׁתֵּי בְּחִינוֹת ״עֶשֶׂר״
24 שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, עֲשֶׂרֶת הַכֹּחוֹת שֶׁל חֵלֶק הַנְּשָׁמָה
25 הַמִּלְבֶּשֶׁת בַּגּוּף שֶׁהֵם בִּבְחִינַת ׳גַּלְיָא׳, וַעֲשֶׂרֶת
26 הַכֹּחוֹת שֶׁל שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנְּשָׁמָה שֶׁהֵם בִּבְחִינַת ׳סָתִים׳. וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב ״זֶה
27 יִתְּנוּ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל גּוֹ׳ עֶשְׂרִים גֵּרָה״, שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת נְתִינַת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל,
28 שֶׁזּוֹהִי הָעֲבוֹדָה בַּעֲשֶׂרֶת הַכֹּחוֹת שֶׁבִּבְחִינַת ׳גַּלְיָא שֶׁבַּנְּשָׁמָה׳, נִמְשָׁכִים מִלְּמַעְלָה
29 גַּם עֲשֶׂרֶת הַכֹּחוֹת שֶׁבִּבְחִינַת ׳סָתִים׳. וְנִמְצָא, שֶׁמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל הוּא עִנְיַן ״גּוֹמֵל
30 נַפְשׁוֹ אִישׁ חֶסֶד״, הַיְנוּ, שֶׁגַּם בְּ״נַפְשׁוֹ״, בְּחֵלֶק הַנְּשָׁמָה הַמִּלְבֶּשֶׁת בַּגּוּף, וּבָזֶה
31 גּוּפָא בִּבְחִינַת ״נֶפֶשׁ״ שֶׁהִיא הַבִּחִינָה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה, בְּחִינַת רֶגֶל שֶׁבַּנְּשָׁמָה,
32 יֶמְשַׁךְ מִשֹּׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנְּשָׁמָה, בְּחִינַת הָרֹאשׁ שֶׁבַּנְּשָׁמָה[69].

---

66) תניא פמ״א (נז, ב) ופנ״ב (עב, ב). 67) ראה סה״מ תרל״ד ע׳ קכז. תרנ״א ע׳ קיט. ובכ״מ. 68) ראה אוה״ת תשא ע׳ א׳תתקז. סה״מ תרל״ד ע׳ קל. תרנ״א ע׳ קכג. 69) חסר סיום המאמר (המו״ל).

בס"ד. שיחת ש"פ משפטים, פ' שקלים, מבה"ח אדר, ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

א. פרשת שקלים [שזהו ענין עיקרי ביום הש"ק זה, וכדמוכח גם מההפטרה ששייכת לפרשת שקלים, ולא לפרשת משפטים] היא – בהתחלת פרשת כי תשא: "וידבר ה' וגו' זה יתנו גו' מחצית השקל וגו'".

ואיתא בירושלמי[1] בביאור דיוק לשון הכתוב "זה יתנו" – שלא מצינו דוגמתו בשאר הציוויים, כמו בקרבנות וכיו"ב, שקודם אמירת פרטי הציווי יקדים הכתוב "זה גו'" – "כמין מטבע של אש .. הראהו (הקב"ה) למשה ואמר לו זה יתנו, כזה יתנו".

ומבואר בתוספות[2], שאין הכוונה שמשה נתקשה לידע מהו מחצית השקל, אלא "שתמה על הדבר מה יוכל אדם ליתן כופר נפשו" (כמ"ש בהמשך הפרשה[3]: "לכפר על נפשותיכם"), ועל זה הראה לו הקב"ה מטבע של אש, כמבואר בספרים[4] הפירוש בזה, שכאשר נתינת המטבע היא באופן של אש (מתוך התלהבות וכו'), הרי זה יכול להיות "כופר נפשו".

ב. ולכאורה אינו מובן – כפי ששואל אפילו בן חמש למקרא, ועאכו"כ מי שנמצא בדרגא נעלית יותר:

מחצית השקל באה לכפר על חטא העגל[5] (וכידוע בפירוש "זה יתנו כל העובר על הפקודים", שקאי על אלו שעברו על חטא העגל[6]), ולכן יש דעה בירושלמי[7] שכהנים אינם חייבים במחצית השקל, כיון ששבט לוי לא השתתף בחטא העגל.

ומזה מובן, שפרשה זו נאמרה (לאחרי חטא העגל, שהי') לאחרי מ"ת (ועד שבהמשך הפרשה מדובר אודות הזמן שלאחרי יוהכ"פ[8], לאחרי ג"פ ארבעים יום), ובמילא גם לאחרי פרשת "ואלה המשפטים"[9], שעל זה פירש רש"י "מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני".

והנה, בפרשת משפטים[10] נאמר: "אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו", והיינו, שכאשר שורו של אדם המית, יש דין מיתה על הבעלים (בגלל שלא שמר את שורו) – "וגם בעליו יומת"[11], אלא שהתורה אמרה שיכול ליתן "כופר .. פדיון נפשו".

ולכאורה: אם יש מקום לתמיהה "מה יוכל אדם ליתן כופר נפשו" – היתה תמיהה זו צריכה להתעורר בפסוק "אם כופר גו' פדיון נפשו" שבפ' משפטים, ולמה תמה רק בנוגע למחצית השקל?!

ג. ונוסף על השאלה הנ"ל שנשאלת גם אצל בן חמש למקרא – יש שאלה נוספת ע"ד ההלכה:

דובר כמ"פ אודות דברי הרמב"ם[12] בביאור הטעם שמועילה כפי' ("כופין אותו עד שיאמר רוצה אני"[13]) גם בענינים שבהם צ"ל רצון גמור – כי, כל אחד מישראל, מצד פנימיותו, "רוצה הוא לעשות כל המצות כו'", אלא "שתקפו יצרו הרע כו'", וכאשר "הוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו כו'", "אין זה אנוס ממנו (ממי שהיכהו) אלא הוא אנס עצמו בדעתו הרעה", "וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני", הרי זה נחשב "לרצונו", והיינו, שאין זה באופן שהכפי' פעלה אצלו רצון חדש (שאז הי' נחשב לרצון שמצד הכפי', ולא רצון גמור), אלא הכפי' רק מבטלת מה ש"תקפו יצרו הרע" והעלים על רצונו האמיתי, ואז מתגלה רצונו האמיתי, ש"רוצה הוא לעשות כל המצות כו'".

---

1) שקלים פ"א ה"ד.
2) ד"ה זאת – חולין מב, א.
3) ל, טו.
4) ראה שיחת ש"פ משפטים, פ' שקלים, מבה"ח וער"ח אדר תש"כ ס"ט (תורת מנחם חכ"ז ע' 388). וש"נ.
5) ירושלמי שקלים פ"ב סה"ג. תנחומא תשא יו"ד.
6) ראה ירושלמי פ"א שם ובמפרשים.
7) שם ה"ג.
8) לג, יא ובפרש"י. לד, כט ובפרש"י.
9) ריש פרשתנו.
10) כא, ל.
11) שם, כט.
12) הל' גירושין ספ"ב.
13) ר"ה ו, א. וש"נ.

ונמצא, שכאשר יהודי עובר עבירה – אין זה הפנימיות שלו, גדלו ותקפו, אלא רק החיצוניות שבו.

וכיון שכן, מהי התמיהה בכך ש"מחצית השקל" תהי' "כופר נפשו", בה בשעה שמדובר רק אודות ענין חיצוני?!

בשלמא אם מעשה העבירה הי' מצד הפנימיות שלו – הי' מקום לתמיהה כיצד יתכן שנתינת מטבע תהי' "כופר נפשו"; אבל כאשר מעשה העבירה אינו מצד פנימיותו, אלא רק מצד חיצוניות בלבד – יכולה להועיל גם נתינת מטבע.

ובפרט ע"פ מארז"ל[14] "משה רבינו אוהב ישראל הי'", והרי "על כל פשעים תכסה אהבה"[15], כך, שמצד אהבת ישראל שלו בודאי הסתכל משה על כל יהודי באופן טוב, לדונו "לכף זכות"[16] וכו', ובודאי הי' סבור שמעשה העבירה אינו אלא מפני "שתקפו יצרו הרע". וא"כ, מה היתה תמיהתו של משה על נתינת "מחצית השקל" בתור "כופר נפשו"?!

ד. ויתירה מזה:

הציווי "זה יתנו גו' מחצית השקל" בא לאחרי ההקדמה "כי תשא את ראש בני ישראל", שיש בו כמה פירושים, שכולם אמת, וא' מהם – שצריך לנשא ולרומם (לא רק את הרגל, אלא גם) את הראש, שיהי' במדריגה נעלית יותר מכמו שהי' לפנ"ז, ובזה גופא – "כי תשא את ראש בני ישראל", והיינו, שענין הרמת ונשיאת הראש הוא לא רק בבחי' "יעקב", אלא גם בבחי' "ישראל", שם המעלה. וע"פ הידוע ש"ישראל" הוא בחי' ראש[17], נמצא, ש"ראש בני ישראל" הוא בחי' הראש שבראש, והיינו, שבראש גופא ישנו העקב שבו וכו', ועד לראש שבו, ועז"נ "כי תשא את ראש בני ישראל", היינו, שמשה רבינו צריך לפעול ענין של התנשאות גם בבחי' הראש שבראש, כך, שע"י הענין ד"כי תשא גו'" נתעלו בנ"י למעלה גם מבחי' ראש שבראש כפי שהוא מצד עצמו.

ומובן בפשטות, שבדרגא נעלית כזו לא שייך כלל ענין של חטא – שהרי אפילו בכללות דרגת ישראל לא שייך ענין של חטא,

– כמבואר בלקו"ת[18] על הפסוק[19] "שובה ישראל גו' כי כשלת בעונך", שזהו "כאדם הכושל רגלו כו'", שרק הרגל נכשל באבן כו', בחי' רגל שבנשמה, אבל לא בחי' הראש שבנשמה, בחי' ישראל, אלא שכשלון הרגל פועל גם נפילה בהראש, אבל מצד עצמו אינו שייך לענין החטא –

ומכ"ש שכן הוא בנוגע ל"ראש" ד"ישראל", ובפרט בהיותו במעמד ומצב ד"תשא".

וא"כ, כאשר בנ"י נמצאים במעמד ומצב ד"תשא את ראש בני ישראל" – מהי התמיהה של משה רבינו "מה יוכל אדם ליתן כופר נפשו", בה בשעה שהצורך בענין הכפרה אינו אלא מצד החיצוניות שבהם?!

ה. והביאור בזה:

באור התורה[20] מביא הצמח צדק מ"ש הרמ"ז[21] "מה שנתקשה משה" – "לפי שישראל שרשם מיסוד אבא שלמעלה מהמספר והחשבון, איך יעלו למנין ומספר כו'".

והענין בזה – שמנין ומספר הו"ע של מדידה והגבלה, ואילו בנ"י הם למעלה ממדידה והגבלה[22].

וכל זה – אפילו כאשר בנ"י עומדים בדרגת צדיקים, שגם אז הם למעלה ממדידה והגבלה, ועאכו"כ בהיותם במדרגת בעלי תשובה, ש"מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם יכולין לעמוד בו"[23].

---

14) מנחות סה, א־ב. במדב"ר פ"ב, יז. יל"ש אמור רמז תרמג.
15) משלי יו"ד, יב.
16) אבות פ"א מ"ו.
17) ראה פע"ח שער כט פ"א. שעה"פ וישלח לב, כט. סה"ל ויחי מז, כח. מח, ב. ועוד. הנסמן בתורת מנחם סה"מ תשרי ע' לד.
18) דרושי ר"ה סב, ריש ע"ד. דרושי ש"ש סז, ד.
19) הושע יד, ב.
20) תשא ע' א'תתקז.
21) לזח"ב רכה, ב.
22) בהנחה נוספת: וכמודגש בכך שגם נתינת סכום שוה של מחצית השקל היתה מתוך נדיבות הלב.
23) ברכות לד, ב. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד.

והרי בנדו"ד מדובר אודות מעמדם ומצבם של בנ"י לאחרי הכפרה על חטא העגל, שהיתה באופן ש"מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון", ש"נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי כדברך"[24], ומזה מובן, שגם התשובה היתה בשמחה, שזוהי תשובה עילאה, כמבואר באגה"ת[25] שתשובה עילאה היא בשמחה רבה.

[ועפ"ז יש לבאר סיפור תמוה שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר[26], שבמנין של כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע הי' נרגש ענין של שמחה בליל יוהכ"פ – דלכאורה אינו מובן: הרי ענינו של יוהכ"פ הו"ע התשובה, ומה שייך אז ענין השמחה? – כי, התשובה של יוהכ"פ היא תשובה עילאה (וכמובן גם ממ"ש הרמב"ם[27] "אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם .. יוהכ"פ הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים וכו'", ומזה מובן, שהתשובה דיוהכ"פ בערך התשובה של כל השנה כולה היא בבחי' תשובה עילאה), שהיא בשמחה, ולכן הי' ביוהכ"פ ענין של שמחה. וכפי שמצינו גם בהלכה – כפס"ד השו"ע[28] ש"אוכלין ושמחין במוצאי יום כיפור .. בת קול יוצאת במוצאי יום כיפור ואומרת לך אכול בשמחה", שזהו מצד ענין התשובה (עילאה) שביוהכ"פ].

וזו היתה תמיהתו של משה – שכיון שבנ"י נמצאים בדרגא נעלית כזו, איך שייך שיהי' אצלם ענין של מנין ומספר.

והיינו, שגם כאשר מדובר אודות מנין בשביל דבר מצוה, כבנדו"ד, שנתינת מחצית השקל (שעל ידה הי' המנין) היתה כדי לקנות מהן קרבנות ציבור[29], הרי כיון שבנ"י הם בעצם למעלה ממדידה והגבלה, לא יכול להיות אצלם ענין המספר.

וכפי שרואים גם בשו"ע של רבינו הזקן בסימן קנ"ו,

– ולדאבוננו, לא לומדים כ"כ סימנים אלו, בה בשעה שלמרות היותם בקיצור, יש בהם שלל מראה־מקומות וחידושים כו' יותר מאשר בשאר חלקי השו"ע של אדה"ז עצמו –

ש"אסור למנות את ישראל .. ואפילו לדבר מצוה"[30] (בשביל "דבר שבקדושה" ש"לא יהא פחות מעשרה"[31]), אלא ע"י סימן או פסוק כו' (כמובא במפרשים[32] שיש למנות בפסוק שיש בו עשר תיבות), וטעם האיסור למנותם באופן הרגיל – לא רק מפני הסכנה[33], אלא גם לפי שבנ"י הם למעלה מהגבלת המספר.

ו. והמענה על זה – כהמשך דברי הרמ"ז שמביא הצ"צ – ש"הקב"ה הראה לו מטבע של אש כו' שבה טבועים ומצויירים כל האורות העליונים כו' (יסוד דנוקבא שבו נחתמים האורות עליונים כו'), ואמר לו זה יתנו כו', חלק הנגלה שהוא נק' זה".

ונקודת הענין – שתוכן המענה של הקב"ה למשה הוא, שמנין בנ"י הוא רק מצד הגליא שבהם, שזוהי החיצוניות, ואילו מצד הפנימיות הרי הם למעלה מענין המספר; אמנם, ע"י ענין המספר שהוא בחלק הגליא שבנשמה, ממשיכים גם פנימיות הנשמה, בחי' הסתים שבנשמה.

ויש לומר, שזהו הענין שהראה לו הקב"ה מטבע של אש:

טבע האש לעלות למעלה לשרשו ומקורו, ואף שעי"ז יתבטל ממציאותו, מ"מ, זהו חפצו בטבעו, כמבואר בתניא[34].

---

24) פרש"י תשא לג, יא.
25) ספי"א.
26) ראה תורת מנחם – רשימת היומן ע' קסח. וש"נ.
27) שם פ"ב ה"ו־ז.
28) אדה"ז או"ח סתרכ"ד ס"ט. וש"נ.
29) שקלים רפ"ד. רמב"ם הל' שקלים רפ"ד.
30) סט"ו. וראה גם תורת מנחם חמ"ב ע' 285 ואילך. וש"נ.
31) ברכות כא, ב. וש"נ.
32) ראה ספר הפרדס לרש"י סצ"ט. ספר העיתים סקע"ד. קיצור שו"ע סט"ו ס"ג.
33) ברשימה נוספת: לא מפני הסכנה (ראה תשא ל, יב ובפרש"י), שהרי "שלוחי מצוה אינן ניזוקין" (פסחים ח, ב. וש"נ).
34) רפי"ט.

ועי"פ תורת הבעש"ט[35] ש"במקום שרצונו של אדם שם הוא נמצא", מובן, שגם כאשר האש נאחז בפתילה למטה, הרי כיון שרצונו להיות למעלה, הנה "שם הוא נמצא".

ונמצא, שענין האש הוא – שאע"פ שבחיצוניות נמצא למטה, הרי הוא קשור עם הפנימיות, שזהו חפצו ורצונו להיות למעלה.

וכן הוא בנוגע למנין בנ"י (שלצורך זה הראה הקב"ה למשה מטבע של אש) – שאף שהמספר הוא רק מצד החיצוניות, הרי זה קשור גם עם הפנימיות.

וזהו גם הענין דנתינת מחצית השקל[36] – שאף שהנתינה היא רק מחצית, שזהו"ע עשר כחות של בחי' גליא דנשמה, הנה עי"ז ממשיכים גם את המחצית השני', שזהו"ע עשר כחות של פנימיות וסתים שבנשמה, ובצירוף שניהם נעשה שקל שלם, "שקל הקודש".

וזהו גם הטעם לכך ש"לא יהי' בהם נגף בפקוד אותם"[37] – כפי שמבאר הצ"צ[20], "דעיקר הטעם משום עין כו'"[38] (לא טובה), והרי זרעא דיוסף לא שלטא בי' עינא כו'[39], כמ"ש[40] "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין", "מפני שזכה לאשתגחא בעינא עילאה דע"ק עינא פקיחא דלא נאים"[41], והיינו, שיש ב' בחי' עין: (א) עין דז"א, שמשם יכול להיות יניקה לחיצונים, (ב) עין דעתיק, שמשם אין יניקה לחיצונים; וכיון שע"י מחצית השקל נמשכת גם פנימיות הנשמה, ולמעלה הו"ע "עינא פקיחא דלא נאים", לכן "לא יהי' בהם נגף".

ז. ויש ללמוד מענין זה – כמו מכל הענינים – הוראה ו"בכן" בנוגע לעבודה בפועל:

כללות הענין דנתינת מחצית השקל – שהיתה עבור אדני המשכן, ועבור קרבנות הציבור – הו"ע הצדקה.

וכאן רואים את גודל מעלת הצדקה – נוסף על דברי המדרש[42] "נפשו של עני כו' החיית אותו, חייך שאני מחזיר לך וכו'", וכמבואר בתניא[43] שעי"ז נעשה הבירור בנפש הבהמית ובחלקו בעולם והעלאת הניצוצות כו' – שעל ידה פועלים המשכת וגילוי פנימיות וסתים דנשמה והתחברותה עם גליא דנשמה, כדברי משה – בראותו את המעמד ומצב האמיתי של בנ"י [שהרי מדתו מדת האמת[44], ולכן ניתנה "תורת אמת" על ידו דוקא, וכידוע החילוק בין משה ליעקב, שמשה הוא אמת מלגאו, ויעקב הוא אמת מלבר[45]] – שהענין ד"כי תשא את ראש בני ישראל", ובאופן ש"לא יהי' בהם נגף גו'", הוא ע"י מחצית השקל, ענין הצדקה, שבכחה לגלות את פנימיות הנשמה.

וידוע מה שאמר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע כמ"פ[46], שגילוי הנשמה הוא נעלה יותר מגילוי אליהו, והיינו, שלמרות גודל ההפלאה דגילוי אליהו כו'[47], הנה גילוי הנשמה הו"ע נעלה יותר.

וכדי לבוא לגילוי הנשמה, שיתגלה גם חלק הסתים שבנשמה – הרי זה ע"י ענין הצדקה, ובפרט ע"י גמילות חסדים שגדולה מן הצדקה[48].

וכידוע גם הסיפור[49] שלאחר הסתלקות רבינו הזקן רצה הצ"צ לראותו, ובמשך זמן לא עלה הדבר בידו, וכאשר הלוה מעות ליהודי, הנה מיד בכניסתו לבית־הכנסת נגלה אליו רבינו הזקן (כפי שכבר נדפסו הדברים בארוכה).

---

35) ראה כש"ט בהוספות סמ"ח. וש"נ.
36) ראה סד"ה כי תשא שנאמר בהתוועדות (תורת מנחם חנ"ה ע' 267). וש"נ.
37) תשא ל, יב.
38) ראה פרש"י עה"פ.
39) ברכות כ, א. וש"נ.
40) ויחי מט, כב.
41) אוה"ת שם – מזח"ג קל, א.
42) תנחומא פרשתנו טו.
43) פל"ז.
44) ראה ב"ב עד, א. סנהדרין קי, סע"א ואילך. קיא, סע"א. שמו"ר פ"ה, יו"ד. תנחומא שמות כח. קרח יא. ועוד.
45) ראה תקו"ז תי"ג (כט, א).
46) ראה סה"מ תרמ"ז ע' קכז. תרמ"ט ע' ער. ועוד.
47) נזכר כאן שהיו כאלו שהי' להם גילוי אליהו בכל יום ויום, או פעם אחת בשנה, ועד"ז בשאר הדרגות שבינתיים (ע"ד המסופר בגמרא – תענית כא, ב).
48) סוכה מט, ב.
49) ראה סה"ש תש"ז ע' 97 ואילך. וש"נ. וראה גם תורת מנחם חמ"ג ע' 80. וש"נ.

וזהו גם הטעם שענין הצדקה צריך להיות גם אצל אלו שנקראים "אבירי לב הרחוקים מצדקה"[50], ש"כל העולם כולו נזונין בצדקה (בצדקתו של הקב"ה, ולא בזכות שבידן), והם (הצדיקים) נזונין בזרוע" (בזכות שבידם, וקרי להו רחוקים מצדקתו של הקב"ה)[51] — כי, אף שמצד החיצוניות אינם זקוקים לענין הצדקה, הנה כדי שתהי' אצלם התגלות פנימיות הנשמה, צ"ל גם אצלם ענין הצדקה.

וזוהי ההוראה לכאו"א מישראל — לפעול זירוז בענין הצדקה (אף שלכאורה אין צורך בזירוז על ענין הצדקה), שיהי' בתוספת כח ותוספת עילוי, הן בנוגע לצדקה בממונו והן בנוגע לצדקה בגופו, כיון שע"י ענין הצדקה נמשך ונתגלה בחי' סתים שבנשמה, ואז נעשית כללות העבודה בתומ"צ באופן אחר לגמרי, כיון שהעבודה היא ע"י גליא דנשמתא וסתים דנשמתא גם יחד, ומתוך שמחה וטוב לבב.

* * *

ח. האמור לעיל בענין מחצית השקל — יש לקשר גם עם פורים, דכיון שקריאת פרשת שקלים היא (בר"ח אדר, או) בשבת מברכים חודש אדר, הרי מובן שזה קשור גם עם פורים.

ובהקדמה:

פורים פועל (לא רק בו ביום, אלא) גם על כל החודש, כמ"ש[52] "והחודש אשר נהפך גו'", ולכן, "משנכנס אדר מרבין בשמחה"[53], היינו, שהציווי על ענין השמחה הוא לא רק על פורים, הימים הסמוכים לפורים, או השבוע שחל בו פורים, אלא על כל החודש.

וכיון ששבת מברכים החודש נותן כח על כל החודש — שזהו ענינו של שבת מברכים החודש שממשיך ברכה על כל החודש בנוגע לכל פרטי הענינים שנימנו בסידור בברכת החודש: "לחיים ולשלום וכו'" — הרי נוסף לכך שפורים הוא אחד הימים של חודש אדר שמתברך מיום הש"ק זה, מודגשת השייכות של פורים ליום הש"ק זה גם מצד כללות החודש (שבו פועל פורים הענין ד"החודש אשר נהפך גו'").

וכמו"כ יש לקשר האמור לעיל בענין מחצית השקל עם פרשת משפטים, שהרי בכו"כ שנים קורין פרשת שקלים בשבת פרשת משפטים.

ט. השייכות לפרשת משפטים:

עיקר ענינה של פרשת משפטים בא לידי ביטוי באות הראשונה של תיבת "ואלה (המשפטים)"[9], כמובן מדברי רבינו הזקן בשער היחוד והאמונה[54], "שכל אות הקודמת בצירוף היא הגוברת והיא העיקר כו'".

וזהו גם הביאור בענין של ראשי־תיבות, וכדברי הגמרא[55]: "מנין ללשון נוטריקון מן התורה שנאמר כו'" — דלכאורה, מהי הנתינת־מקום ב"תורת אמת" לענין של ראשי־תיבות, שלמרות שיש רק אות א', הרי היא כוללת את כל התיבה — דכיון "שכל אות הקודמת בצירוף היא הגוברת והיא העיקר כו'", הרי האות הראשונה היא העיקר.

ובפירוש "ואלה המשפטים" מפרש רש"י: "כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים, ואלה מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני", היינו, שגם כל פרטי הענינים ד"משפטים" הם "מסיני".

ובגלל זה ישנו החיוב ש"תשים לפניהם"[9], "ולא לפני עובדי כוכבים, ואפילו ידעת בדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל, אל תביאהו בערכאות שלהם"[56], וטעם הדבר — כי, אע"פ ש"יש חכמה בגוים

50) ישעי' מו, יב.
51) ברכות יז, ב (ובפרש"י).
52) אסתר ט, כב. וראה ירושלמי מגילה פ"א ה"א. רמ"א או"ח סתרפ"ח ס"ז.
53) תענית כט, סע"א. וראה גם תורת מנחם חמ"ט ע' 127 הערה 6. וש"נ.
54) פי"ב.
55) שבת קה, א.
56) פרש"י עה"פ.

תאמין", הנה "יש תורה בגוים אל תאמין"[57], ולכן, גם כאשר מכוונים ע"פ חכמתם לדיני ישראל, הרי חסר בזה הענין ד"תורה" —"מסיני".

ולכאורה אינו מובן: מה בכך שאין זה "מסיני" — העיקר הוא לכאורה שבעלי־הדינים יצייתו לדברי הדיינים, וכאשר יש לדיינים שכל ישר אזי יפסקו הדין כמו שהוא בדיני ישראל, וא"כ, מה איכפת לן שאין זה "מסיני"?

אך הענין הוא — ע"פ האמור לעיל, שלא מספיק בענין החיצוניות בלבד, אלא צריך להיות גם ענין הפנימיות כפי שנמשך ופועל בהחיצוניות, וכמו בענין מחצית השקל, שעי"ז פועלים את החיבור של בחי' גליא שבנשמה עם בחי' סתים שבנשמה, ועד"ז בנוגע להחיבור ד"סיני" עם "משפטים"[58].

י. והשייכות לפורים:

בנוגע לפורים נאמר[59] "קיימו וקבלו היהודים", ופירשו רז"ל[60] "קיימו מה שקבלו כבר", במ"ת (שאז רק "החלו לעשות"[61], התחלה בלבד[62]), והיינו, שלמרות גודל מעלת הגילוי דמ"ת ("אַ געוואַלדיקער גילוי"), ועד שהי' מעין הגילוי דלעתיד לבוא, כמבואר בתניא[63], הנה בפורים נשלם מה שהי' חסר במ"ת, כך, שזהו"ע נעלה יותר. וטעם הדבר — כמבואר בתורה אור[64], שזהו לפי שבפורים הי' אצל בנ"י ענין המס"נ, שהו"ע "בכל מאדך"[65], "שהרי אם רצו להמיר דתם, לא הי' המן עושה להם כלום, שלא גזר אלא על היהודים, אלא שהם מסרו עצמן למות כל השנה כולה, ולא עלה להם מחשבת חוץ ח"ו", ועי"ז הי' הנס דפורים שבטלה הגזירה כו'.

[וביאור הדגשת ענין המס"נ שלהם "כל השנה כולה" — ע"ד המבואר בחסידות[66] בנוגע למעלת האתרוג, ש"דר באילנו משנה לשנה"[67], שלמרות כל פרטי השינויים שישנם במשך כל השנה, נשאר האתרוג במציאותו, ועד"ז בנדו"ד, שבנ"י עמדו בתנועה של מס"נ במשך כל השנה כולה, עם כל פרטי השינויים שבה].

וצריך להבין:

איתא בגמרא[68] — בנוגע לדברי המן "ועשרת אלפים כיכר כסף אשקול גו'"[69] — "גלוי וידוע לפני מי שאמר והי' העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו", שזהו ענין מחצית השקל [וכמבואר במפרשים[70] שהחשבון דמחצית השקל לששים ריבוא בנ"י מכוון לעשרת אלפים ככר כסף], שבזכותה בטלה גזירת המן.

ולכאורה אינו מובן: כיון שבנ"י היו במעמד ומצב שעמדו במס"נ במשך כל השנה כולה, למה הוצרכו לזכות של מחצית השקל כדי להנצל מגזירת המן?!

אך הענין הוא — שלא די בענין המס"נ, שזוהי עבודה הקשורה עם עשר כחות דבחי' סתים ופנימיות הנשמה, אלא יש צורך שיומשך גם בעשר כחות דבחי' גליא וחיצוניות הנשמה (שמתלבשים בג' הלבושים דמחשבה דיבור ומעשה בפועל ממש), וכאמור לעיל שיש צורך בפנימיות ובחיצוניות גם יחד.

והיינו, שע"י ענין המס"נ שמצד בחי' סתים שבנשמה נעשה ביטול הגזירה למעלה, אך עדיין הי' צורך לפעול ביטול הגזירה גם למטה, ע"י העבודה שמצד בחי' גליא שבנשמה, שזהו"ע נתינת מחצית

---

57) איכ"ר פ"ב, יג.
58) ראה גם שיחת ש"פ משפטים, מבה"ח וער"ח אד"ר תשכ"ב בתחלתה (תורת מנחם חל"ג ע' 100 ואילך). וש"נ.
59) אסתר ט, כז.
60) שבת פח, א.
61) אסתר שם, כג.
62) תו"א מג"א צו, ג.
63) פל"ו (מו, א).
64) מג"א צז, א. וראה גם תורת מנחם סה"מ אדר ע' לו. וש"נ.
65) ואתחנן ו, ה. וראה ברכות לה, ב ובחדא"ג מהרש"א שם.
66) ראה המשך וככה תרל"ז פצ"ד (סה"מ תרל"ז ח"ב ע' תרכז ואילך).
67) סוכה לא, ב. וש"נ.
68) מגילה יג, סע"ב.
69) אסתר ג, ט.
70) ראה תוס' מגילה טז, א. חדא"ג מהרש"א שם יג, סע"ב. ועוד.

השקל, שזהו ענין שנמשך בגשמיות לצורך אדני המשכן וכו', וכאמור לעיל שזוהי המחצית שמצד גליא שבנשמה שמתקשרת עם המחצית שמצד סתים שבנשמה.

וזהו גם כללות החידוש של פורים לגבי חנוכה – שבפורים צ"ל זכרון הנס באופן שקשור גם עם גשמיות, שזהו החיוב דמשתה ושמחה, "חייב איניש לבסומי כו'"[71], משא"כ בחנוכה לא מצינו ענין כזה (כמבואר בט"ז[72]) – שצריך להמשיך את הפנימיות ולקשרה עם החיצוניות שתהי' חדורה בהפנימיות.

וענין זה מודגש גם בנוגע לכללות חודש אדר – כדאיתא בגמרא[73]: "בר ישראל דאית לי' דינא בהדי נכרי .. לימצי נפשי' באדר כו'", שאז יצליח ביותר לנצחו כמ"פ ככה מכמו ששיער מלכתחילה, והיינו, שלמרות גודל הירידה שבעצם ההתעסקות עם גוי בנוגע לענינים גשמיים וחומריים, ובפרט במעמד ומצב שאינו יודע מי ינצח כו', יש נתינת כח מיוחדת על זה בחודש אדר, עליו נאמר "החודש אשר נהפך גו'" – להפוך את עניני העולם לקדושה.

יא. ומזה נמשך גם בנוגע לכללות העבודה במשך כל השנה כולה:

כיון שמציאותו של יהודי היא "חלק אלקה ממעל ממש"[74], הרי יכול לטעון שגשמיות העולם אין לה ערך כלל לגבי "חלק אלקה ממעל ממש". ואעפ"כ אומרים לו, שעליו לירד לענינים הגשמיים שבעולם, ולפעול בהם בירור וזיכוך, והיינו, ע"י התלבשות נפש אלקית בנפש הבהמית, עד שמתאחדים למציאות אחת, שעי"ז מברר את נפשו הבהמית, ועד שפועל בירור גם בחלקו בעולם.

כלומר: למרות שגשמיות העולם אינה שייכת ליהודי, ובמכ"ש מזה שאפילו בנוגע לרוחניות שבעולם נאמר[75] "רוח הבהמה היורדת היא למטה", ועאכו"כ בנוגע לגשמיות העולם, שמצד עצמה היא היפך מאלקות – הנה התכלית היא לפעול בירור בגשמיות העולם, ולהפכה לקדושה.

ונמצא, שדורשים מיהודי שני קצוות הפכיים: מחד גיסא – דורשים ממנו לעמוד בתנועה של מס"נ כו'; ולאידך גיסא – דורשים ממנו להתעסק עם העולם ולברר אותו,

ובזה גופא – לא רק ע"י אכילה לשם שמים וכיו"ב, אלא להכניס את עצמו ("אַריינלייגן זיך") בהדבר המתברר ולהפכו לקדושה. והיינו, שהפעולה בבירור העולם צריכה להיות לא כפי שנעשית ע"י "חיצון", אלא כפי שנעשית ע"י "פנימי" (כפתגם כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע[76]), והרי הכוונה אינה להיות מונח בעולמות העליונים, ולעסוק בעניני העולם בלא לב ולב[77], אלא צריך להכניס את עצמו בפעולת הבירור בעולם,

ובסגנון האמור לעיל – שצריך להיות החיבור של סתים וגליא[78].

וכן יהי' גם בביהמ"ק השלישי – שעומד בנוי למעלה, מעשה ידי שמים[79], וכיון שירידתו למטה היא ע"י מעשינו ועבודתנו במשך זמן הגלות, הרי נחשב גם למעשה ידי אדם[80],

והעיקר – שיומשך בגלוי למטה מעשרה טפחים, בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

יב. מאמר (כעין שיחה) ד"ה כי תשא.

* * *

71) שם ז, ב.
72) או"ח סעת"ר סק"ג.
73) תענית כט, ריש ע"ב.
74) תניא רפ"ב.
75) קהלת ג, כא.
76) סה"ש תורת שלום ע' 39 ואילך.
77) ע"פ דברי הימים־א יב, לג.
78) חסר קצת (המו"ל).
79) פרש"י ותוס' סוכה מא, סע"א. ועוד.
80) ראה לקו"ש חל"ט ע' 11. וש"נ.

יג. הביאור בפירוש רש"י על הפסוק[81] "אם כסף תלוה את עמי"[82], "רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות, חוץ מג', וזה א' מהן"[83] (כפי שמנאן רש"י בפירוש הפסוק "ואם מזבח אבנים" בס"פ יתרו[84]),

— דלכאורה: רש"י עצמו מביא עוד ב' מקומות ש"אם" אינו רשות: "אם כופר יושת עליו"[10], "ואם יהי' היובל"[85] (ויש עוד כמה מקומות שאי אפשר לפרש "אם" במובן של "רשות", כמו "אם בחוקותי תלכו"[86]), אלא שכלל זה הוא רק בנוגע לענינים שתוכנם הוא בגדר רשות וחובה, ולא בסיפור דברים ותנאי (או אפילו בדבר שיש בו חיוב, אבל לא נאמר כאן בתור ציווי וחובה); אבל בג' מקומות הנ"ל לא שייך לפרש תיבת "אם" בתור תנאי, כיון שבהם לא נאמר עדיין עיקר הציווי;

הטעם שרש"י מעתיק גם התיבות "את עמי" — כי, ההוכחה שזהו חובה ולא רשות היא מזה שמדובר אודות הלואה לישראל ("את עמי תלוהו ולא לנכרי"[87]);

והטעם שרש"י מזכיר שמו של בעל המימרא[88], ר' ישמעאל, בכדי לרמז שבג' מקומות אלו יש הכרח גמור לפרש שהוא חובה, כיון שגם ר"י — שבכל מקום שאין בו הכרע ס"ל שאינו אלא רשות — סובר שהוא חובה.

וה"יינה של תורה", שיסוד הפלוגתא הוא החילוק שבין אופני העבודה דצדיקים (ר"י) ובעלי תשובה (ר"ע): צדיק (שמופרך אצלו בטבעו כל דבר שהוא היפך הקדושה, ולכן "לא יאמר .. אי אפשי לאכול בשר חזיר .. אבל אפשי כו'"[89], כמבואר בחסידות[90] שמאמר רז"ל זה קאי בצדיק[91]), יעשה גם דבר שהוא

---

81) פרשתנו כב, כד.

82) לאחרי השאלות הורה כ"ק אדמו"ר שליט"א, שהגבאי של הגמ"ח ("אם כסף תלוה") יחבוש "שטריימל", ולאחרי שיכריז אודות הזמן והמקום של המלוה־מלכה, יאמר דבר תורה. ואח"כ אמר שכיון שגמ"ח צ"ל בשמחה, ינגנו ניגון שמחה, ובאופן ש"הוא (הגבאי) המתחיל".

83) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שכבר דובר אודות פירוש רש"י זה לפני שנתיים (ראה שיחת ש"פ משפטים תשכ"ז סל"ב — תורת מנחם חמ"ט ע' 103), אבל, מפני קוצר הזמן לא נתבארו כל פרטי הענינים בזה, אלא רק נקודות אחדות (כפי שצויין ברשימת הדברים דאז*). והוסיף (בבת־שחוק): שכנראה נמשך עדיין "קוצר הזמן"... שלכן לא התעכב אף אחד להתבונן ולעורר על מה שלא נתבאר עדיין. ובכל אופן, אצלי ניתוספו קושיות בפירוש רש"י זה, ולכן ידובר עוה"פ על פירוש רש"י זה.

84) כ, כב. — ושם מסיים רש"י: "אין אם הללו תלויין אלא וודאין" (ולא בלשון "חובה") — כי, כאשר ענין של חובה נאמר בלשון "אם" (לשון של ספק, תלוי), הרי זה פועל חלישות בכללות הענין (שאינו ככל הציוויים שבתורה, כמו "זכור את יום השבת גו'", "כבד את אביך ואת אמך" (שם, ח־יב), שלא נאמרו בלשון "אם"). ולכן מוסיף רש"י, שלא זו בלבד שאינו רשות אלא "חובה", מצד המצַוה, הרי זה גם ענין וודאי, מצד המצווה, שבודאי יקיימנו.

85) מסעי לו, ד.

86) ר"פ בחוקותי.

87) כהגירסא בכתבי יד ובדפוסים הראשונים, ולא כבכמה דפוסים ששינה הצענזור וכתב: "את עמי תלווהו קודם לעכו"ם".

88) אף שבדרך כלל אין דרכו להזכיר שם בעל המימרא, אא"כ נוגע הדבר לפשוטו של מקרא — עכ"פ עבור יניק וחכים, שמתעוררת אצלו שאלה, שאז מרמז רש"י התירוץ ע"י הזכרת שם בעל המאמר.

וכמדובר כמ"פ (ראה תורת מנחם חנ"א ע' 232 ואילך. וש"נ) שהענין ד"כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם" (אבות פ"ו מ"ו) הוא סדר עבודה בפ"ע, ואינו נוגע לפירוש רש"י בפשוטו של מקרא; ובנוגע לאיסור גזל באמירת דבר שלא בשם אומרו (מג"א או"ח סקנ"ו סק"ב) — הרי כאשר הענין ששמע מרבו מתעצם עמו ונעשה שלו, אזי אינו צריך לאומרו בשם אומרו*.

ועפ"ז יש לבאר גם מ"ש בביאורי הזהר (לאדהאמ"צ וישלח כ, ב) ש"כל התנאים ואמוראים הי' פס"ד שלהם רק ע"פ הבטה בשרש החכמה שבתורה כמו שהוא למעלה כו'" (ועד"ז בנוגע לפלוגתות דב"ש וב"ה בהתאם לשרש נשמתם כו' (ראה הקדמת התניא)), אף שהתורה "לא בשמים היא" (נצבים ל, יב) ולכן "אין משגיחין בבת קול" (ב"מ נט, ב) — כי, לאחרי שראו שרש הענינים למעלה, הרי זה נמשך גם בהבנתם והשגתם למטה ונתעצם עמהם כו'.

89) תו"כ ופרש"י קדושים כ, כו.

90) ראה לקו"ת ואתחנן ט, ד. ובכ"מ.

91) ולהעיר, שהרמב"ם (בשמונה פרקים פ"ו) מבאר שמארז"ל זה הוא רק בעניני חוקים, אבל בעניני משפטים צריך לומר "אי אפשי", כי, האומר אפשי הוא מושחת במדותיו. אמנם, ע"פ המבואר בחסידות החילוק במארז"ל זה בין צדיק לבעל תשובה, י"ל, שאמירת "אפשי" בצדיק היא בכל הענינים — כשם שאמירת

---

*) כ"ק אדמו"ר שליט"א התייחס לרשימת הדברים (הנחה בלתי מוגה), בהזכירו (בבת־שחוק) את דברי אדמו"ר האמצעי (בהקדמה לדרך חיים), שמתאונן על "טבע אנ"ש, שבדברים שבכתב, שגם שמלאים טעות לא יחושו על כל הוצאה רבה להשיגם, וכאשר יבואו אותן הדברים בעצמן בדפוס, לא יחושו לנפשם לקנות .. וגם אותו שקונה, כורכו יפה ומניחו בקרן זוית למשמרת כשיפנה ישנה, ולא ימצא פנאי כו'".

*) ולכן מצינו שרק במקומות ספורים בתניא מביא רבינו הזקן "שמעתי ממורי", אף שכתב בהקדמה ש"קצת מהם .. מרבותינו (לשון רבים) שבאה"ק" (ראה גם תורת מנחם חנ"א ריש ע' 99. וש"נ).

רשות[92] (גם ללא ציווי[93]), ואילו אצל בע"ת שסורו רע וזקוק לזהירות יתירה (שלכן צ"ל לומר "אי אפשי"[94]), צ"ל חובה —

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס[95] בלקו"ש חי"א ע' 99 ואילך.

*

יד. בנוגע לאגה"ת — (א) ההבהרה בהמדובר בנוגע לגירסא בקידושין[96] "על מנת שאני צדיק גמור" — נכללה בשיחת יו"ד שבט סנ"א[97]. (ב) הביאור בדיוק לשון רבינו הזקן שכותב כמ"פ הלשון "נפש" — נכלל במאמר פ"ד[98].

*

טו. בהמשך להמדובר לעיל[99] אודות אופן העבודה דבעל תשובה, שצריך זהירות יתירה כו' — הרי זהו גם הטעם לכך שניתוספו כו"כ גדרים וסייגים כו', כיון שמצד התגברות החושך נתעורר הצורך בזהירות יתירה כו', משא"כ בזמנים שלפנ"ז שלא הי' חושך כ"כ, לא הי' צורך בכך.

והנה, אחד הענינים שניתוספו הוא הענין דהפצת המעיינות חוצה[100]:

בזמנו של הבעש"ט לא דרשו הפצת המעיינות חוצה. — אמנם הבעש"ט עצמו הי' נוסע ממקום למקום כו', אבל לא מצינו שדרש זאת מהחסידים שלו. — וכמו"כ לא דרשו זאת בזמנו של אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי, הצ"צ וכו' עד לכ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע; כך שלא היו צריכים להתייסר ("זיך אויסרייסן") ולנסוע למקום רחוק כו', אלא היו יכולים לשבת על התורה ועל העבודה, לטבול במקוה חמה בכל יום, ולהתפלל באריכות...

אמנם, אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר התחיל סדר של נסיעה למקום רחוק כו', וכן תרגום של עניני תורה וחסידות בשבעים לשון[101].

ולכאורה יכולים לטעון: הרי ענין זה לא הי' בדורות שלפנ"ז, ואפילו לאחרי פטרבורג, שאז התחיל הענין דיפוצו מעינותיך חוצה[102], גם לא הי' סדר כזה?!

ובכן יש על זה שני ביאורים[103]:

ביאור אחד — שמצד התגברות החושך, חושך כפול ומכופל, שלא הי' כמותו מעולם, נדרשת עתה העבודה באופן כזה דוקא, לצאת ולנסוע ולהשפיע על מספר היותר גדול של יהודים.

אי אפשי דבע"ת היא בכל הענינים — גם בעניני משפטים; ואעפ"כ מופרך אצלו בטבעו לעשותם — באופן שלמעלה מטו"ד, כדיוק הלשון בסיום המאמר: "אבי שבשמים גזר עלי".

92) ועפ"ז יש לבאר גם הקס"ד* שבגמרא (סוטה ג, א) בשיטת ר"י ש"בכל התורה כולה .. אמר רשות", שעפ"ז "אין לך מצות עשה לר"י חובה" (פרש"י שם) — כיון שמצד עבודת הצדיק מספיק גם ענין של רשות.

93) וכן לא יעשה דבר שהוא בעצם בלתי־ רצוי, גם לולי איסור התורה — כידוע החקירה בנוגע למ"ש בתניא (פ"ז) בענין דבר האסור, ש"קשור ואסור בידי החיצונים" — מי קודם: האם בגלל היותו אסור וקשור בידי החיצונים אסרתו תורה, או שבגלל איסור התורה נעשה אסור וקשור בידי החיצונים; וע"פ הסברא שאיסור התורה הוא בגלל היותו בעצם אסור וקשור בידי החיצונים, י"ל, שצדיק לא יעשה דבר כזה, אפילו לולי איסור התורה.

94) ולהעיר גם מדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר בד"ה ויחלום (תש"ח — סה"מ ע' 83) שבנוגע ל"יציאה מן הרע .. הנה כל אופני ודרכי הצלה הם טובים, כי העיקר הוא שיציל עצמו כו'".

95) בשילוב שיחת ש"פ משפטים תשכ"ז.

96) מט, ב.

97) תורת מנחם חנ"ה ע' 224.

98) שפם ע' 266.

99) בלקו"ש שבפנים ע' 108.

100) תוכן וקיצור הענין דלקמן — נכלל בלקו"ש הנ"ל.

101) ראה גם תורת מנחם חנ"ב ע' 73. וש"נ.

102) סה"ש תורת שלום ס"ע 112 ואילך.

103) ראה גם לקו"ש ח"ל ע' 172. וש"נ.

---

*) כידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר בנוגע לקס"ד ששמח"ת הי' צ"ל בשבועות — שגם קס"ד בתורה הוא תורה (ראה סה"ש תש"ב ריש ע' 125). וראה גם תורת מנחם חנ"ה ריש ע' 57. וש"נ.

וביאור שני – לצד הטוב – שכיון שעומדים בעקבתא דמשיחא, ותיכף ("אָט אָט") בא משיח, ש"הנה זה עומד אחר כתלנו"[104], וכדברי רבינו[105], שצריך לצחצח את הכפתורים לקראת ביאת משיח, לכן יש צורך עתה לברר את הבירורים האחרונים.

ולהעיר: בכלל צריך לידע שאין זה סדר לשאול שאלות, שהרי זה נכלל ב"כל המהרהר וכו'"[106]. אמנם, כיון שחב"ד דורשת להבין כל דבר בהבנה והשגה, באופן שיהי' מובן גם לנפש הבהמית, כך, שלא יהי' לה שום תירוץ או אפילו אמתלא (כדאיתא בספרים[107] ש"אמתלא" פירושה "אמת לא") – לכן מבהירים את המענה לשאלה הנ"ל.

טז. ויש להוסיף בזה, ע"פ המשך הדברים בפירוש רש"י הנ"ל[81] – "את העני עמך", "הוי מסתכל בעצמך כאילו אתה עני":

תאר לעצמך מה הי' קורה אילו אתה היית במעמד ומצב שבו נמצא פלוני – בודאי היית מרים קול צעקה ("דו וואָלסט אויפגעהויבן אַ געשריי"): היתכן שפלוני יושב במנוחה, מתפלל באריכות ועוסק בענינים של הידור מצוה כו', ובגלל זה אינו יכול לבוא ולעזור לי, בשעה שחסר אצלי בענינים עיקריים?! – לא היית מאפשר ("דו וואָלסט ניט צוגעלאָזט") מצב כזה!... ולכן: כאשר הקב"ה עזר לך שאינך במצב כזה, הנה כאשר אתה יושב בברוקלין, ויודע שבמקום פלוני נמצא יהודי שחסר אצלו בענינים עיקריים – עליך לנסוע לשם ולהתעסק עמו!

אלא מאי, יהודי הנ"ל אינו צועק – הרי אדרבה: הרחמנות עליו גדולה יותר[108], כיון שאפילו אינו מרגיש שחסר לו.

וכיון שכן, צריך להפסיק לחפש אמתלאות כדי להשתמט מההתעסקות עם הזולת, אלא ללכת אליו [שהרי לא נמצאים בזמן שביהמ"ק הי' קיים, שממנו היתה אורה יוצאה לעולם[109], שאז היו נכללים הניצוצות ממילא כנר בפני האבוקה כו'[110]] ולעוררו משנתו כו' (ולשמוח על כך שהוא בעצמו אינו במעמד וממצב כזה...).

ועבודה זו נדרשת בעיקר בדורנו זה, בעמדנו בסמיכות לביאת משיח, שעומד הכן וממתין עד שנסיים "לצחצח את הכפתורים"[111], ואז יבוא מיד[78], בקרוב ממש.

[לאחרי תפלת מנחה התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן הניגון "פרזות תשב ירושלים"].

104) שה"ש ב, ט.
105) ראה סה"ש תרפ"ט ע' 42. וש"נ.
106) סנהדרין קי, א.
107) לחם שמים (להיעב"ץ) ותפא"י גיטין פ"ט מ"ט. ועוד.
108) ראה גם תורת מנחם חמ"ג ע' 293 בשוה"ג הב'. וש"נ.
109) ירושלמי ברכות פ"ד ה"ה. ועוד.
110) ראה תו"א בראשית ו, א. לקו"ת נשא ד, א. ובכ"מ.
111) ראה סה"ש תרפ"ט ע' 42. וש"נ.

המשך ביאור למס' ברכות ליום שלישי עמ' א

דְּרַב, תֵּדַע [–הא לך ראיה] דְּברכת הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לָאו דְּאוֹרַיְיתָא, שֶׁהֲרֵי פּוֹתֵחַ בָּהּ בְּ'בָּרוּךְ אתה ה' אלהינו מלך העולם' וכו' וְאֵין חוֹתֵם בָּהּ בְּבָרוּךְ, כִּדְתַנְיָא – כפי ששנינו בברייתא, כָּל הַבְּרָכוֹת כּוּלָּן פּוֹתֵחַ בָּהֵן בְּבָרוּךְ וְחוֹתֵם בָּהֵן בְּבָרוּךְ, משום שצריך להזכיר שבחו של מקום בין בפתיחת הברכה ובין בחתימתה, חוּץ מִבְּרַכַּת הַפֵּירוֹת הנאמרת קודם האכילה, וּבְרַכַּת הַמִּצְוֹת הנאמרת קודם קיום המצוות, כגון 'להתעטף בציצית' ו'על נטילת לולב', וּבְרָכָה הַסְּמוּכָה לַחֲבֶרְתָּהּ כגון אותן הברכות שבתפילת שמונה עשרה, וּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁבִּקְרִיאַת שְׁמַע, והן ברכת 'אמת ויציב' שבשחרית וברכת 'אמת ואמונה' שבערבית. שברכות אלו שהזכרנו שיצאו מן הכלל, יֵשׁ מֵהֶן שֶׁפּוֹתֵחַ בָּהֵן בְּבָרוּךְ וְאֵין חוֹתֵם בהן בְּבָרוּךְ, כגון ברכת הפירות והמצות, שמזכירים בהן ענין אחד, הודאה לה' על הפרי או על המצוה שנתן לנו, בלא תוספת תחינה או דברי ריצוי, ובאלו די שמזכיר שבחו של מקום בפתיחת הברכה,

בס"ד. הדרן על מסכתות ברכות ומועד קטן

א. בסיום מסכתות ברכות ומועד קטן הובא המאמר "תלמידי חכמים אין להם מנוחה כו' שנאמר[1] ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון", אבל בשינוי לשון: במסכת ברכות - "אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא", ובמסכת מו"ק - "אין להם מנוחה אפילו לעולם[2] הבא"[3].

ונוסף על השינוי במאמר זה, ישנם עוד שינויים בהמשך המאמרים בסוגיא זו:

במאמר שלפניו - "היוצא מבית הכנסת לבית המדרש כו' זוכה ומקבל פני שכינה, שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון" - נאמר במסכת ברכות "היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה", ובמסכת מו"ק נאמר "היוצא מבית הכנסת לבית המדרש (ומוסיף) ומבית המדרש לבית הכנסת".

ובמאמר שלפני פניו - נאמר במסכת ברכות "הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום .. הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום" (הנפטר מחבירו תחילה ואח"כ הנפטר מן המת), ובמסכת מו"ק נאמר "הנפטר מן המת .. לך בשלום, הנפטר מן החי .. לך לשלום" (הנפטר מן המת תחילה ואח"כ הנפטר מן החי)[4].

ועוד שינוי - שבמסכת ברכות מוסיף (לאחרי ג' הבבות הנ"ל) ומסיים במאמר "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם .. ה'[5] עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום", משא"כ במסכת מו"ק שסיומה וחותמה במאמר "תלמידי חכמים אין להם מנוחה כו'".

ב. גם צריך להבין בתוכן המאמר "תלמידי חכמים אין להם מנוחה .. בעוה"ב" - כקושיית המהרש"א[6]: "יש לדקדק בזה דהא עוה"ב שזוכין לו הת"ח הוא כולו מנוחה, כמ"ש (בסוף מסכת תמיד) ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"?

וכותב המהרש"א: "וי"ל ע"פ מ"ש[7] ויכל אלקים ביום השביעי, מה הי' העולם חסר מנוחה באת שבת כלתה ונגמרה מלאכה .. דהמנוחה שם היא כילוי וסילוק מלאכה ופעולה, וקאמר הכא בת"ח שהוא פעולת השכל ועיון בעוה"ז ובעוה"ב דאין לו מנוחה וכילוי מזאת הפעולה של עיון השכלי אלא שתמיד פועל בה, והיא בעצמה פעולת המנוחה דלעוה"ב שהצדיקים יושבין ונהנין מזיו השכינה בעיון השכלי".

וצ"ע בביאור זה, כי:

מנוחה מפעולה של מלאכה כפשוטה שיוכלו לעסוק בפעולת השכל והעיון בתורה - אינה חידוש ד"יום שכולו שבת ומנוחה", כיון שישנה (עכ"פ מעין זה) גם לפנ"ז - כפי ש"הבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה .. יסיר ממנו כל הדברים המונעים .. וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה .. כדי שלא נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להן, אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה"[8], ואמרו חז"ל[9] ש"בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים", ועד להשלימות בימות המשיח (לפני יום שכולו שבת ומנוחה) שיקויים היעוד[10] "ועמדו זרים ורעו צאנכם גו'", "ימצאו להם מרגוע וירבו בחכמה"[11], "יהיו פנויין בתורה וחכמתה"[12].

---

*) משיחות יום ב' דחג השבועות תשכ"ד. וא"ו תשרי תשד"מ. ועוד.

1) תהלים פד, ח.

2) "לעולם הבא", ולא "בעולם הבא" כבברכות.

3) וחילוק זה מודגש עוד יותר בפירוש רש"י (פשוטו של ש"ס, כדרכו בפירושו על התורה שמפרש פשוטו של מקרא) ב"אין להם מנוחה" - שבברכות מפרש "מישיבה לישיבה וממדרש למדרש" (הן בעוה"ז והן בעוה"ב), ובמו"ק מפרש ש"הולכין מג"ע לרקיע ומרקיע לג"ע כו'"* ("אפילו לעוה"ב").

4) הטעם הפשוט לשינוי זה, הוא, בגלל ההמשך למאמר שלפנ"ז: במסכת מו"ק מדובר לפנ"ז אודות יציאת נשמה, ובהמשך לזה בא המאמר "הנפטר מן המת" (ולאח"ז "הנפטר מן החי"), ובמסכת ברכות מדובר לפנ"ז אודות כבוד אכסניא, ובהמשך לזה בא המאמר "הנפטר מחבירו" (ולאח"ז "הנפטר מן המת"). אבל, כיון שבסוגיא זו ישנם שינויים נוספים, מסתבר לומר, שיש גם ענין כללי שקשור עם כל פרטי השינויים בהסוגיא (נוסף על הטעם הפרטי בנוגע לשינוי זה).

*) כ"ה בפירוש רש"י שבגירסת הענין יעקב.

5) תהלים כט, יא.

6) בחדא"ג סוף ברכות.

7) בראשית ב, ב ובפרש"י.

8) רמב"ם הל' תשובה פ"ט ה"א.

9) ברכות לה, ב.

10) ישעי' סא, ה. וראה ברכות שם.

11) רמב"ם שם ה"ב.

12) שם סוף הלכות מלכים ומלחמות ומלך המשיח (פי"ב ה"ד) - סיום וחותם ספר הי"ד.

ולכאורה י"ל שהחידוש ד"יום שכולו שבת ומנוחה" הוא בהמנוחה (גם - ואדרבה - בעיקר) ביחס ללימוד התורה (חידוש לגבי המעמד ומצב ד"תלמידי חכמים אין להם מנוחה כו'").

וכן משמע בלקוטי הש"ס להאריז"ל[13] בביאור המאמר "תלמידי חכמים אין להם מנוחה כו'", וז"ל: "בעולם שלאחר המיתה ת"ח עוסקים בתורה ועולין ממדריגה למדריגה ומישיבה לישיבה .. כי כמו שהשי"ת אין לו סוף כך תורתו אין לה סוף .. (אבל) לעתיד אחר התחי' יהי' להם מנוחה ומלאה[14] הארץ דעה כו'". כלומר: לאחרי המעמד ומצב ש"אין להם מנוחה .. בעוה"ב", ישנו מעמד ומצב נעלה יותר - "יום שכולו שבת ומנוחה", שאז תהי' להם מנוחה בלימוד התורה[15].

אבל, עפ"ז נשאלת השאלה לאידך גיסא:

כיון שהתורה אין לה סוף ("כמו שהשי"ת אין לו סוף כך תורתו אין לה סוף"), וככל שתגדל השלימות בלימוד התורה יכולים וצריכים להוסיף עוד יותר עד אין סוף - איך שייך מנוחה ביחס ללימוד התורה?!

ואולי י"ל, שגם "לעתיד אחר התחי' (ש)יהי' להם מנוחה" (לאחרי ש"אין להם מנוחה .. בעוה"ב") תהי' הוספה ועלי' בלימוד התורה[16], אלא, שאז (ב"יום שכולו שבת ומנוחה") תהי' העלי' וההוספה עצמה באופן של מנוחה (ע"ד מ"ש המהרש"א: "היא בעצמה פעולת המנוחה"), כדלקמן.

ג. ויש לומר, שב' המאמרים ד"תלמידי חכמים אין להם מנוחה .. בעוה"ב", במסכת ברכות ובמסכת מו"ק, הם (לא כפל של אותו ענין, אלא) ב' דרגות בעוה"ב:

במסכת ברכות (שבסיומה הובא מאמר זה לראשונה), מדובר אודות דרגא ראשונה ב"אין להם מנוחה .. בעוה"ב" - עוה"ב (ג"ע) שלפני "יום שכולו שבת ומנוחה" (כפי' האריז"ל), ובמסכת מו"ק (שבסיומה הובא מאמר זה בפעם השני'), מדובר אודות דרגא שני' (ונעלית יותר) ב"אין להם מנוחה .. לעוה"ב" - עולם התחי', "יום שכולו שבת ומנוחה", והחידוש בזה - שגם אז יהיו עליות ("אפילו לעולם הבא"), אלא שיהיו באופן של מנוחה (ע"ד פי' המהרש"א).

וכדי לבאר פרטי הדרגות ד"אין להם מנוחה .. לעוה"ב" (לפני "יום שכולו שבת ומנוחה", ו"ליום שכולו שבת ומנוחה") שבברכות ובמו"ק, יש להקדים תחילה ביאור כללות החילוק שבין ב' המצבים דמנוחה ("יום שכולו שבת ומנוחה") והעדר המנוחה ("אין להם מנוחה") בלימוד התורה - ע"פ ביאור החילוק שבין תוכן המסכתות תמיד (ועד"ז ברכות) ומו"ק [מסכת תמיד שסיומה "ליום שכולו שבת ומנוחה" (ועד"ז מסכת ברכות שסיומה בשלום, ענין המנוחה), ומסכת מו"ק שסיומה "תלמידי חכמים אין להם מנוחה אפילו לעוה"ב"[17]], דיש לומר, שב' מסכתות אלו מורים על ב' אופנים בלימוד התורה, לימוד באופן של מנוחה (תמיד), ולימוד באופן של העדר המנוחה (מו"ק), כדלקמן.

ד. והענין בזה:

התורה נחלקת לתורה שבכתב ותורה שבעל פה ("פירושה"[18]): תורה שבכתב - ניתנה באופן שלא שייך שינוי גרעון והוספה בתיבותי' ואותיותי', לא חסר ולא יתיר. ותורה שבעל פה, "פירושה" - נתגלתה ונתבארה ע"י החכמים שדורשים כל תיבה וכל אות שבתורה (ע"פ י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם) שעי"ז ניתוסף ריבוי גדול בתורה[19], ועד שמוסיפים חידושים בתורה, כלשון חז"ל "תלמיד ותיק עתיד לחדש"[20], "לאפשא לה"[21] (חידוש שמיוסד על כללי התורה).

---

13) בסוף ברכות.

14) ישעי' יא, ט. וראה רמב"ם שם.

15) ועד"ז מבואר בכ"מ בדרושי חסידות שלעתיד לבוא לא יהיו עוד עליות (ראה אוה"ת ואתחנן ע' סז. המשך תרס"ו ע' יב (ע' קה. ועוד)).

16) ולהעיר שבלקוטי הש"ס להאריז"ל מסיים (לאחרי שכותב ש"לעתיד .. יהי' להם מנוחה ומלאה הארץ דעה") "כל אחד לפי מדרגתו", שמזה גופא משמע שיש מקום לעלי' למדרגה נעלית יותר.

17) עיקר החידוש ד"אין להם מנוחה", גם "ליום שכולו שבת ומנוחה".

18) הקדמת הרמב"ם לספר היד בתחלתו.

19) "כמו למשל פרק השואל במס' ב"מ "נלקח" מאות וי"ו דוכי ישאל איש וי"ו מוסיף על ענין ראשון כו'" (לקו"ת דרושי שמע"צ פח, רע"א. ברכה צה, ד).

20) ראה מגילה יט, ב. ירושלמי פאה פ"ב ה"ד. שמו"ר רפמ"ז (ועוד - נסמן בלקו"ש חי"ט ע' 252).

21) זח"א יב, ב. תו"א מקץ לט, ד. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב ה"ב. וש"נ.

ובהתאם לכך ישנם ב' אופנים בלימוד התורה (גם בתושבע"פ עצמה[22]): (א) לימוד "כל התורה שבע"פ המסורה לנו ונגלית לעין כל"[23], ו"לחזור .. פעמים רבות .. כדי שיזכור היטב"[24], "עד שנחקק היטב בזכרונו כל התורה"[25] - לימוד וקליטת וזכרון עניני התורה כפי שנמסרו ונתגלו, ללא שינוי והוספה, (ב) "לסבור סברות בהלכות ולפלפל בהן בקושיות ופירוקים לירד לעומק הסברות וטעמי ההלכות .. ולחדש חידושי הלכות רבות"[25], ש"אין קץ ותכלית לעומק טעמי ההלכות והפלפול בטעמיהן ובדרשותיהן .. (ש)עי"ז יתחדשו ג"כ חידושי הלכות לאין קץ ותכלית"[23].

ובלשון חז"ל - ב' האופנים ד"ליגמר .. (ו)ליסבר"[26], "סיני ועוקר הרים", "מתון ומסיק חריף ומקשה"[27], "בור סוד שאינו מאבד טיפה .. (ו)כמעין המתגבר"[28].

ומהחילוקים שביניהם - מצב של מנוחה ומצב של העדר המנוחה:

לימוד עניני התורה שכבר נמסרו ונתגלו ללא שינוי והוספה הוא לימוד של מנוחה, כיון שאינו מתייגע לסבור ולפלפל בקושיות ופירוקים לירד לעומק הסברות ולחדש הלכות. כלומר: אף שבודאי יש צורך ביגיעה רבה וישנה יגיעה רבה ללמוד ולידע "כל התורה שבע"פ המסורה לנו ונגלית לעין כל", "עד שנחקק היטב בזכרונו כל התורה", מ"מ, דרך הלימוד דכל ענין וענין בפ"ע הוא באופן של מנוחה, ללא פלפול בקושיות ופירוקים, ולאחרי שלומד ויודע ענין זה, יש לו מנוחה מענין זה (ולאח"ז לומד ענין אחר).

משא"כ הלימוד לסבור ולפלפל ולחדש הלכות הוא לימוד של העדר המנוחה, כיון שבכל ענין וענין מפלפל בקושיות ופירוקים, שסותר סברא הקודמת ומחדש סברא חדשה, ולאח"ז סותר הסברא החדשה ומחדש סברא נעלית יותר, ולא בא למצב של מנוחה, כיון שהולכים ומתחדשים אצלו סברות חדשות, "כמעין המתגבר"[29].

ה. ומרומז גם בהחילוק שבין (שמות ותוכן) המסכתות "תמיד" ו"מועד קטן"[30]:

"תמיד" - מצב תמידי ללא שינוי ("סדר התמיד לעבודת בית אלקינו"[31]) - מורה על לימוד התורה באופן שהעיקר הוא לימוד וקליטת וזכרון עניני התורה כפי שנמסרו ונתגלו, ללא שינוי והוספה ("בור סוד שאינו מאבד טיפה"), שלימוד זה הוא באופן של מנוחה (כמודגש בהסיום "ליום שכולו שבת ומנוחה").

[ועד"ז מסכת ברכות - שמדובר בה אודות הברכות שחיובן בסדר התמידי דהנהגת האדם, החל מברכות ק"ש ותפלה, ועד"ז הברכות על המזון ושאר ברכות הנהנין, ש"אלו התפלות והברכות הם קיומו של עולם תחת העבודה"[32] (ע"ד ובדוגמת "סדר התמיד לעבודת בית אלקינו"), כמודגש בהסיום בשלום, ענין המנוחה].

ו"מועד קטן" - זמן (מועד מלשון זמן) שגדרו תנועה ושינוי (עבר הוה ועתיד), ובפרט זמן מיוחד ששונה מהזמן הרגיל, חולו של מועד (בהתחלת המסכת), ועד לשינוי לגריעותא (דיני אבילות בסוף המסכת) שהכוונה בזה היא להפכו לטוב (כסיום המסכת במשנה) - מורה על לימוד התורה באופן של עיון ופלפול בקושיות[33] ופירוקים שעי"ז ניתוסף חידושי הלכות רבות ("כמעין המתגבר"), שלימוד זה הוא באופן של העדר המנוחה (כמודגש בהסיום "אין להם מנוחה").

ובהתאם לאופן לימוד התורה בעולם הזה בא

---

22) נוסף על החילוק בין לימוד תושב"כ ללימוד תושבע"פ.
23) הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ה"ה.
24) שם פ"ב ה"ג.
25) שם ה"ב.
26) שבת סג, א. הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ה"ה. פ"ב ה"ב.
27) הוריות בסופה.
28) אבות פ"ב מ"ט.

29) ובפרטיות יותר - יש באופן הלימוד ד"ליסבר" גופא ב' אופנים: "מתון ומסיק" - ששוהה ומעיין יפה בעומק הסברות עד שבא למסקנת הענין, ואז נעשה אצלו מצב של מנוחה (כמו ב"סיני"), ו"חריף ומקשה" - פלפול יתירא, שעל כל ענין שכלי מעלה קושיות וסתירות בכח חריפותו, וכשמתרץ קושיותיו מקשה עוד, וחוזר חלילה כו' (ראה סה"מ קונטרסים ח"א קעג, א. סה"מ תש"ח ס"ע 123 ואילך).
30) ראה גם לקו"ש חכ"ט ע' 175 הערה 19.
31) תמיד פ"ז מ"ג בסופה (ובפשטות - קאי על כללות המסכת).
32) חדא"ג מהרש"א סוף ברכות.
33) אע"פ שהקושיות מצד החסרון בהבנת הענין הם דבר בלתי־רצוי, "קשיא מסטרא דרע" (זח"ג קכד, ב (ברע"מ)) - ע"ד ובדוגמת הענינים הבלתי־רצויים שבמסכת מו"ק.

השכר („מדה כנגד מדה"[34]) דלימוד התורה בעולם הבא[35] - כמודגש בתוכן הסיום דב' המסכתות:

הסיום דתמיד, "ליום שכולו שבת ומנוחה" - שכר על לימוד וידיעת התורה המסורה לנו כמו שהיא (ללא שינוי והוספה), לימוד באופן של מנוחה; והסיום דמו"ק, "תלמידי חכמים אין להם מנוחה אפילו לעוה"ב"[36] - שכר על לימוד התורה באופן של פלפול לירד לעומק הסברות ולחדש חידושים, לימוד באופן של העדר המנוחה.

ו. והנה, ע"פ האמור, הענין ד"אין להם מנוחה" הוא נעלה יותר מהענין ד"יום שכולו שבת ומנוחה" [כשם שהשלימות דלימוד התורה היא (לא רק לימוד התורה המסורה לנו, אלא גם) לירד לעומק טעמי ההלכות ולחדש חידושי הלכות רבות לאין קץ ותכלית] - היפך המובן ממדרשי חז"ל שתכלית השלימות היא "ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים". וכמפורש בלקוטי הש"ס להאריז"ל ש"אין להם מנוחה כו'" הוא "בעולם שלאחר המיתה", אבל "לעתיד אחר התחי' יהי' להם מנוחה" (כנ"ל ס"ב).

ועכצ"ל, שלאחרי השלימות דלימוד התורה באופן ש"אין להם מנוחה" (לירד לעומק הסברות כו') באים לשלימות נעלית יותר ד"יום שכולו שבת ומנוחה":

הטעם ש"תלמידי חכמים אין להם מנוחה (מצד לימוד התורה בעיון ופלפול בעומק הסברות) לא בעוה"ז ולא בעוה"ב", הוא, לפי ש"אין קץ ותכלית לעומק טעמי ההלכות כו'", "כמו שהשי"ת אין לו סוף כך תורתו אין לה סוף", ולכן, לא מבעי שבעוה"ז אין ביכולת לעמוד על אמיתת התורה כמו שהיא לאמיתתה, מצד ההגבלה וההעלם וההסתר דהגוף, אלא גם בעוה"ב שאין בו ההגבלה וההעלם וההסתר דהגוף, אי אפשר לעמוד על אמיתת התורה כמו שהיא לאמיתתה (כשם שאי־אפשר לעמוד על אמיתתו ית'); ולאידך - לא מבעי שבעוה"ב (ללא הגבלת הגוף) יכולים להוסיף בלימוד התורה בעילוי אחר עילוי עד אין קץ, אלא גם בעוה"ז (בהגבלת הגוף) יכולים להוסיף בלימוד התורה בעילוי אחר עילוי עד אין קץ.

ויש לומר, שלעתיד לבוא (לאחרי שלימות העבודה בעוה"ז ובעוה"ב), יעמדו ישראל על אמיתת התורה כמו שהיא באמיתתו ית' (כיון שיתגלה בפועל ש"ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד"[37]), ולכן יתבטל המצב דהעדר המנוחה, כי, סיבת העדר המנוחה היא בגלל היגיעה וההשתדלות לעמוד על אמיתת התורה, וכשעומדים על אמיתת התורה בטל המצב דהעדר המנוחה (כשם שבתורה עצמה לא שייך מצב של העדר המנוחה), ואז תהי' השלימות האמיתית באופן של מנוחה - "יום שכולו שבת ומנוחה".

ז. וצריך עוד להבין:

מה עושים תלמידי חכמים "ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים" - באלף השביעי?

ובסגנון אחר: איך יתכן שדוקא באלף השביעי[38], זמן הכי נעלה מכל שית אלפי שנין דהוי עלמא, לא תהי' הוספה בתורה אצל תלמידי חכמים?!

זאת ועוד: כיון שגדר הזמן הוא תנועה ושינוי (כנ"ל ס"ה), איך יתכן שיהיו אלף שנה - זמן ארוך - באותו מעמד ומצב ללא שינוי והוספה?!

ועכצ"ל, שגם באלף השביעי יתוסף בלימוד התורה דתלמידי חכמים בעילוי אחר עילוי (ואדרבה: ההוספה באלף השביעי תהי' באופן נעלה יותר מבכל הזמנים שלפנ"ז, בעוה"ז ובעוה"ב), אלא, שהעליות יהיו באופן של מנוחה, "יום שכולו שבת ומנוחה".

ח. ויובן בהקדם הביאור בכללות ענין החידוש בתורה - שעיקר הענין ד"אין להם מנוחה" הוא בעיון ופלפול בטעמי ההלכות שעי"ז יתחדשו חידושי הלכות לאין קץ ותכלית:

מהביאורים במארז"ל "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכל ניתן למשה מסיני"[20] (דלכאורה:

34) סנהדרין צ, סע"א. וראה סוטה ח, ב ואילך.

35) כמארז"ל (פסחים נ, א. וש"נ) "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו", שהפירוש בזה, שע"י לימוד התורה בעוה"ז זוכה ללמוד תורה בדרגא נעלית יותר שבאין־ערוך בעוה"ב (לקו"ת ואתחנן ו, ג. שה"ש כב, ד. ובכ"מ).

36) כהלשון בסיום מו"ק (משא"כ בברכות, "לא בעוה"ז ולא בעוה"ב"), שבזה מודגש שמדובר (בעיקר) אודות קבלת השכר.

37) ראה זח"ג עג, א.

38) וע"פ מ"ש האריז"ל ("לעתיד אחר התחי' יהי' להם מנוחה") - גם בזמן התחי' לפני אלף השביעי.

ענין שניתן למשה מסיני אינו חידוש של תלמיד ותיק) - שמשה קיבל בסיני ה"כללים" ("כללים למדוהו"[39]) שמהם באים כל ה"פרטים" שמתחדשים ע"י תלמיד ותיק בכל הדורות, וכיון שהפרטים הם בכח ובהעלם, והתגלותם נעשית ע"י תלמיד ותיק שמתייגע בתורה לגלות את הפרטים מן ההעלם והכח שבכלל, ה"ז "חידוש" של התלמיד ותיק[40].

ועדיין צריך ביאור בדיוק הלשון "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכל ניתן למשה מסיני" לאמיתתו ובשלימותו, כי: בכלל ופרט - כיון שהכלל הוא באופן שיכולים להוציא ממנו הפרטים, ועד שאין בפרט אלא מה שבכלל[41], הרי התגלות הפרטים מהכלל אינה חידוש אמיתי; ולאידך, כיון שהפרטים עצמם (הציור דהפרטים) לא נמצאים בהכלל[42] (שאינו אלא כלל לפרטים שהם בהעלם לגמרי), אין זה באופן ש"הכל (גם הפרטים) ניתן למשה מסיני" לאמיתתו[43].

זאת ועוד:

נוסף על הפרטים שנדרשים ומתגלים מהכלל ע"פ י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, ישנם "כמה ענינים (ש)נתחדשו ממש בתושבע"פ ורק אסמכוה אקרא"[44], כולל ובמיוחד "הגזירות והתקנות והמנהגות"[45], שענינים אלו לא היו (לכאורה) אפילו באופן של "כלל", ואעפ"כ נעשים חלק מהתורה (לא רק שיש חיוב לקיימם, אלא שהם חלק מהתורה)[46], שניתנה למשה מסיני[47]. ולכאורה, איך יתכן שהענינים שנתחדשו ממש ע"י חכמי ישראל הם "תורה" שניתנה מסיני?!

ועוד ועיקר: איך יתכן שע"י חכמי ישראל יתוספו ענינים חדשים בתורה - ה"ז הוספה ושינוי בתורתו של הקב"ה?!

ט. ויש לומר הביאור בזה:

התורה - "לא בשמים היא", אלא ניתנה לבעלותם של ישראל שפוסקים דיני התורה ע"פ הכרעת שכלם (כדעת הרוב), ולכן "אין משגיחין בבת קול", ועד ש"קוב"ה .. קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני"[48]. ולא עוד אלא שגם הענינים שמתחדשים ע"י חכמי ישראל נעשים תורה.

וההסברה בזה - מצד גודל מעלתן של ישראל, ש"מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר"[49], גם למחשבת התורה:

ובהקדם תורת הרב המגיד[50] בפירוש מארז"ל[51] "ישראל עלו במחשבה", כמשל האב שצורת בנו חקוקה במחשבתו [היינו, שציור זה במחשבתו ית' בא מהבן (צורת הבן), כי, מצד גודל אהבתו לישראל עלה ברצונו שהצורה שלהם תהי' חקוקה בו], אלא ש"אצל השם ית' שייך זה לומר אף קודם שנבראו ישראל הי' נחקק צורתם במחשבה .. כי אצלו ית' העבר והעתיד א'"[52].

ומזה מובן גם בנוגע לחידושים שמחדשים ישראל בתורה - שמצד גודל מעלתם של ישראל

---

39) שמו"ר פמ"א, ו.

40) ראה לקו"ש חי"ט ע' 253. וש"נ.

41) ראה סנהדרין מה, סע"ב. בכורות ו, א.

42) ולכן כשהראה הקב"ה למשה את ר' עקיבא שדורש על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות, "לא הי' יודע מה הם אומרים" (מנחות כט, ב. וראה במדב"ר פי"ט, ו).

43) ולהעיר ממארז"ל (מדרש תהלים יב, ז) "כל דבר ודבר שהי' הקב"ה אומר למשה הי' אומר מ"ט פנים טהור וכו'", ומפשטות הלשון משמע שלמד עמו (לא רק הכלל, אלא) גם הפרטים (בציור שלהם), מ"ט פנים כו'.

44) המשך תרס"ו ס"ע שפג. שצג (וראה לקמן הערה 59).

45) רמב"ם הל' ממרים פ"א ה"ב־ג.

46) ראה תנחומא נשא כט (בהמשך לדין ד"נר חנוכה שהותיר בה שמן .. כיון שהוקצה למצוה אסור להשתמש ממנו"): "לא יאמר אדם איני מקיים מצוות זקנים הואיל ואינן מה"ת, אמר להם הקב"ה בני אין אתם רשאין לומר כך, אלא כל מה שגוזרים עליכם תהיו מקיימים, שנאמר ועשית על פי התורה אשר יורוך, למה, שאף על דבריהם אני מסכים, שנאמר ותגזר אומר ויקם לך". וראה אתוון דאורייתא (להר"י ענגל) כלל יו"ד בביאור ההמשך לדין דנר חנוכה - שמזה מוכח שמצוות דרבנן הם כמו מצוות מן התורה*, שמלבד החיוב על הגבראַ, חלה קדושה על החפץ כיון שהוקצה ונתייחד לעשות בו רצונו ית'. וראה תניא פ"ח (בענין מאכלות אסורות שחיותם מגקה"ט): "ואפילו הוא איסור דרבנן, שחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה" (וראה לקמן הערה 57).

47) ראה מגילה יט, ב: "הראהו הקב"ה למשה .. מה שהסופרים עתידים לחדש .. מקרא מגילה".

48) ב"מ נט, ב.

49) ב"ר פ"א, ד. וראה תדבא"ר פי"ד.

50) או"ת ב, ג.

51) ב"ר שם.

52) ויש לומר, שהכוונה ב"עבר ועתיד" היא גם לזמן רוחני, סיבה ומסובב, וכיון שאצלו ית' הסיבה והמסובב (עבר ועתיד) אחד, לכן, במחשבה שנעשית סיבת בריאתם נחקקה צורתם כפי שהיא לאחרי שנעשה המסובב דהבריאה בפועל (וראה לקמן הערה 55).

*) ולהעיר שאפילו "מנהג ישראל (שלא נקבע ע"י ב"ד הגדול, אלא מנהג ישראל סתם) **תורה** היא" (ראה שו"ע אדה"ז או"ח סו"ס קפ. סתצ"ד סט"ז. ועוד – נסמן בלקו"ש חכ"ב ע' 56 הערה 2).

(שחקוקים במחשבתו ית׳) נעשים גם החידושים שלהם חלק מהתורה כפי שהיא במחשבתו (חכמתו) של הקב״ה. כלומר, חידושים אלו באים מישראל[53], ואעפ״כ ישנם במחשבתו (חכמתו) ית׳ אף קודם שנתחדשו ע״י ישראל, כיון שאצלו ית׳ העבר והעתיד א׳[54] (ולכן שייך לומר עליהם שניתנו בסיני, כיון שבסיני נתן הקב״ה התורה כפי שהיא במחשבתו ית׳). אלא, שבמחשבתו ית׳ (קודם שנתחדשו ע״י ישראל) הם בדרגא שלמעלה מהזמן (העבר והעתיד אחד), ולכן הם בתכלית ההעלם, העלם שאינו במציאות[55], וכשמתחדשים ע״י ישראל באים במציאות.

ובעומק יותר: לא זו בלבד שגם הענינים שמתחדשים ע״י ישראל הם חקוקים במחשבתו ית׳ ולכן הם חלק מתורתו של הקב״ה, אלא יתירה מזה, שיש עילוי בעניני התורה שמתחדשים ע״י ישראל (תלמיד ותיק עתיד לחדש) לגבי עניני התורה כפי שהיא מצד עצמה (תורתו של הקב״ה)[56] - כי, התורה מצד עצמה היא בחינת חכמתו של הקב״ה, ועניני התורה שמחדשים ישראל (מצד שרשם בעצמותו ית׳) הם בדרגא נעלית יותר[57] (ועד לעילוי שבאין־ערוך) לגבי דרגת החכמה[58], ועד לעצמותו ית׳ שלמעלה מכל דרגא וגילוי, העלם העצמי[59].

ועפ״ז יש לבאר נקודה בפירוש מארז״ל ״כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכל ניתן למשה מסיני״ (שלע״ע לא מצאתי בספרים שבנגלה דתורה) - שב׳ הענינים ״לחדש״ ו״ניתן״ הם לאמיתתם: (א) ״לחדש״ - חידוש של תלמיד ותיק שאמרו בזמן המשנה וכו׳ ואז חידשו, (ב) ו״ניתן״ - כיון שחידוש זה (בהציור הפרטי שלו) ישנו במחשבתו ית׳ (שאצלו ית׳ העבר והעתיד א׳), ובאופן כזה ניתן למשה בסיני (אלא שלהיותו בהעלם העצמי ה״ז חידוש גמור).

ומזה מובן שישנם ב׳ אופנים ב״חידושי תורה״ שע״י העיון והיגיעה דתלמיד ותיק: (א) ״חידוש״ (בשם המושאל) שעל ידו מתגלה העומק שישנו בתורה מצד עצמה, כמו התגלות הפרטים שכלולים בהכלל, שאף שבהיותם בכלל הם בהעלם לגמרי (ועד שההתגלות מן הכלל נקראת בשם ״חידוש״), מ״מ, להיותו הכלל של הפרטים (אין בכלל אלא מה שבפרט), נמצאים בו הפרטים בהעלם השייך אל הגילוי (העלם שישנו במציאות). (ב) ועיקר:

---

53) ועפ״ז יומתק לשון חז״ל (גיטין ו, ב) שהקב״ה אומר ״אביתר בני כך הוא אומר יונתן בני כך הוא אומר״ - דאף שענין זה הוא תורתו של הקב״ה (כהמשך דברי הגמרא: ״ומי איכא ספיקא קמי שמיא .. אלו ואלו דברי אלקים חיים״), אומר הקב״ה ענין זה בשמם של ישראל (״אביתר בני כך הוא אומר יונתן בני כך הוא אומר״), כיון שענין זה נעשה תורתו של הקב״ה ע״י חידושם של ישראל.

54) ובפשטות: כיון שהקב״ה יודע (לפני הזמן) עתידות, יודע מקודם החידושים שיחדשו ישראל בעתיד.

55) היינו, שגם למעלה הם בהעלם שאינו במציאות, כי, הגדר דזמן רוחני, סיבה ומסובב (כנ״ל הערה 52), הוא גם למעלה, שזהו כל ענין ה״השתלשלות״*, והענין דעבר ועתיד (סיבה ומסובב) אחד הוא למעלה מכל ענין וגדר של מציאות.

56) ע״ד המבואר בהמשך תער״ב (ח״ב ע׳ א׳קכג ואילך) בפירוש הכתוב ״וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד״, ש״הוא מה שנתקבלה העבודה והביטול בנבראים (והיינו בנש״י**) בטוב ביתרון גדול גם על תחלת המחשבה כו׳״.

57) כמארז״ל חמורין חביבין וערבין דברי סופרים יותר מדברי תורה (ראה סנהדרין פח, ב. ירושלמי שם פי״א ה״ד. ועוד) - כי, התורה היא ה״ספר״, וישראל נקראים ״סופרים״, כמו הסופר שכותב את הספר (ראה לקו״ת דרושי סוכות פ, ב. שה״ש מו, ג. ובכ״מ).

ועפ״ז יש לבאר דיוק לשונו של רבינו הזקן ״ואפילו הוא איסור דרבנן (ומוסיף) שחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה״ (כנ״ל הערה 46) - שכוונתו בהוספה זו לבאר איך יתכן שדבר המותר ע״פ התורה, היינו, שע״פ התורה (שהיא ״דיפתראות ופינקסאות״ שעל ידם נברא העולם) מקבל חיותו מק״נ, ישתנה ע״י האיסור דרבנן ויקבל חיותו מגקה״ט? ועל זה מוסיף ״שחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה״, כמו ה״סופר״ שכותב את ה״ספר״, ולכן ע״י דברי סופרים נעשה כן ע״פ תורה, ובמילא נעשה כן גם בעולם, שהדבר שנאסר מדרבנן מקבל חיותו מגקה״ט ככל האיסורים שבתורה (ועד״ז בנוגע לחלות הקדושה על החפץ במצוה דרבנן, כבנר חנוכה).

58) ועפ״ז יש לבאר המשך מארז״ל (שבהערה 43) שהקב״ה לימד למשה מ״ט פנים טהור ומ״ט פנים טמא, ״אמר לפניו רבש״ע עד מתי נעמוד על בירורה של הלכה, א״ל אחרי רבים להטות״ - דיש לומר, ששאלת משה היא (לא רק כיצד צ״ל ההנהגה בפועל, אלא גם) מהו הפירוש בתורה, ותשובת הקב״ה היא שהפירוש בתורה נקבע ע״פ דעת הרוב דחכמי ישראל, וההסברה בזה, שמ״ט פנים טהור ומ״ט פנים טמא הם מצד דרגת התורה כפי שהיא בחכמתו ית׳, ו״בירורה של הלכה״ הוא מצד דרגת התורה כפי שהיא בעצמותו ית׳, שמתגלה ע״י ישראל (״אחרי רבים להטות״) מצד שרשם בעצמותו ית׳.

59) ראה המשך תרס״ו ע׳ שצג: ״בתושבע״פ באים ענינים אלו לא מבחי׳ תוה״ק לבד כ״א מבחי׳ העלם העצמי דא״ס כו׳״.

---

*) ואפילו למעלה מהשתלשלות יש גם דוגמת ענין הזמן (סיבה ומסובב) – שהרי גם לפני הצמצום ישנו עצם האור, **וממנו** בא התפשטות האור.

**) ובהמשך הענין: ״מצד שמושרשים בעצמות א״ס שלמעלה מעלה משרש ומקור ההשתל׳ כו׳״.

"חידוש" (ממש) שהוא הוספה על העומק שבתורה כפי שהיא מצד עצמה (בחינת חכמתו של הקב"ה) שמתחדש ע"י ישראל (מצד שרשם בעצמותו ית' שלמעלה מבחי' החכמה), ולפנ"ז אינו במציאות, כי אם, בבחינת העלם העצמי שאינו שייך לגילוי.

י. עפ"ז יש לבאר תוכן ההוספה בתורה שתהי' "ליום שכולו שבת ומנוחה" (כנ"ל ס"ז), והחילוק שבינה לבין ההוספה בתורה בעוה"ז ובעוה"ב (לפני "יום שכולו שבת ומנוחה") באופן ש"אין להם מנוחה":

לימוד התורה בעוה"ז ובעוה"ב (לפני "יום שכולו שבת ומנוחה") באופן ש"אין להם מנוחה" הוא בעיקר בהתשתדלות והיגיעה לגלות את העומק שישנו בתורה מצד עצמה [דאף שישנם גם חידושים שמחדשים ישראל בהוספה על העומק שיש בתורה מצד עצמה, מ"מ, עיקר הלימוד הוא לגלות את העומק שבתורה מצד עצמה], ולכן, כשעומדים על אמיתתה של התורה ומגלים כל העומק שבה, לא שייך להוסיף עוד, ובמילא נעשה מצב של מנוחה - "יום שכולו שבת ומנוחה" (כנ"ל ס"ו).

וכשעומדים על אמיתתה של תורה כפי שהיא מצד עצמה ("ליום שכולו שבת ומנוחה", לאחרי השלימות דלימוד התורה בעוה"ז ובעוה"ב) - נעשה עיקר הלימוד בתורה באופן שישראל מחדשים בתורה בהוספה על העומק שיש בה מצד עצמה, מצד שרשם בעצמותו ית' שלמעלה מהתורה שהיא בחי' החכמה[60], ובענין זה לא יהי' הפסק, כי אם, הוספה ועלי' עד אין סוף ("אין להם מנוחה").

ויש לומר שמרומז בלשון הכתוב "ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון" - שגם[61] כש"יראה אל אלקים בציון", כשיתגלה ש"ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד", שאז יעמדו ישראל על אמיתת התורה, תהי' הוספה ועלי' עי"ז שישראל יחדשו ויוסיפו בתורה, "ילכו (בכח עצמם) מחיל אל חיל"[62].

אבל, הוספה זו לא תהי' באופן ש"אין להם מנוחה" (כבעוה"ז ובעוה"ב), אלא באופן ד"יום שכולו שבת ומנוחה"[63] - כי:

החילוק שבין גדר ה"מנוחה" לגדר ה"תנועה" (שינוי והוספה), הוא, ש"מנוחה" היא בעצמותו, ו"תנועה" היא יציאה כביכול מעצמותו[64].

וכיון שהחידושים שמחדשים ישראל הם בדרגת התורה כפי שהיא בהעלם העצמי דעצמותו ית' (כנ"ל ס"ט), הרי, השינוי וההוספה (העדר המנוחה בחיצוניות ובפועל) אינם גדר של "תנועה" שהיא יציאה מעצמותו[65], אלא גדר של "מנוחה" (כפי שהיא בפנימיותה ולאמיתתה) שהיא בעצמותו[66].

---

60) ראה המשך תרס"ו ע' קה (בביאור מארז"ל "אותן אלף שנה שעתיד הקב"ה לחדש את עולמו .. הקב"ה עושה להם (לצדיקים) כנפים כנשרים ושטים ע"פ המים") - ש"אחר שיבואו לעתיד לבחי' התענוג העצמי שבהעלם החכמה שז"ע טעמי תורה (שיעמדו על אמיתתה של תורה) .. יהי' להם עלי' עוד מה שיהיו שטים ע"פ המים דחכמה בבחי' מקיף העצמי דשעשועים העצמיים דעצמות א"ס ממש שלא בא בבחי' העלם העצמי דחכמה .. להיות דנש"י מושרשים בבחי' עצמיות ממש שלמעלה מבחי' חכמה דתורה גם בשרש הראשון .. בבחי' העלם העצמי דחכמה כו'".

61) כלומר: נוסף על הפירוש שעי"ז ש"ילכו מחיל אל חיל" זוכים ש"יראה אל אלקים בציון" ("ילכו מחיל אל חיל" עד ש"יראה אל אלקים בציון"), יש לפרש "ילכו מחיל אל חיל" (גם) כאשר "יראה אל אלקים בציון" (וראה הערה הבאה).

62) ויומתק יותר ע"פ פרש"י על הפסוק - "יראה צבאם וחילם (של ישראל) אל הקב"ה בציון".

63) נוסף על ה"מנוחה" בשייכות לדרגת התורה כפי שהיא מצד עצמה, כיון שעמדו על אמיתתה.

64) ובפשטות - שבעת המלאכה נמצאים כחות הנפש בהמשכה והתגלות מחוץ לעצם הנפש, ובעת המנוחה חוזרים ונכללים בעצם הנפש (ראה לקו"ת בהר מב, ג. ובכ"מ).

65) ומ"ש בהמשך תרס"ו (שבהערה 60) שלעתיד לבוא, "כאשר יתעלו בבחי' תענוג העצמי ויחיו לפניו ממש", "לא יהי' עוד עליות" - אולי י"ל, שהכוונה היא ל"עליות" (ע"ד הרגיל) שהם באופן של יציאה מעצמותו (וראה שוה"ג להערה הבאה).

66) ועפ"ז י"ל, שהמנוחה בדרגת התורה מצד עצמה (כשעומדים על אמיתתה) היא מנוחה (רק) בפועל, אבל, כיון שהיא בדרגת החכמה שהיא גילוי ויציאה מעצמותו, אין זה גדר המנוחה לאמיתתו שהיא בעצמותו; משא"כ בדרגת התורה כפי שהיא בעצמותו ית', שמתגלית ע"י החידושים של ישראל בתורה - אף שבפועל יש הוספה הקשורה עם העדר המנוחה, ה"ז גדר של מנוחה לאמיתתו, שהיא בעצמותו.

וע"ד המבואר בהמשך תער"ב (שבהערה 56) החילוק שבין המנוחה והתענוג במעלי שבתא, שהיא מנוחה ותענוג בפועל, אבל רק מזה שנגמרה המלאכה בטוב כפי שעלה במחשבתו תחלה (ולא תענוג עצמי), להמנוחה והתענוג דיומא דשבתא (באופן של שביתה גם מהמנוחה דגמר המלאכה), כשרואה שנעשה יתרון גדול גם על תחלת המחשבה, שמתענג בעצמותו*.

*) בהמשך תער"ב שם (ריש ע' א'קכה), שגם העונג מהיתרון גדול על תחלת המחשבה שמתענג בעצמותו, כיון ש"לולא טוב העבודה לא הי' העונג הזה, א"כ אין זה בבחי' מנוחה עצמי' שמצ"ע ממש, ובהכרח לומר שיש מנוחה בעצם שאינה תלוי' בשום דבר כלל והיא מנוחה תמידית ועצמית" (ובהמשך הענין, שזהו"ע ד"יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"), ויש לומר, שכללות הענין המדובר שם הוא בנוגע

יא. ע"פ האמור לעיל יש לבאר החילוק בין ב' המאמרים "תלמידי חכמים אין להם מנוחה" שבברכות ובמו"ק:

המאמר "תלמידי חכמים אין להם מנוחה כו'" שבסיום מסכת ברכות, קאי (בעיקר) על העלי' בלימוד וידיעת התורה כדי לעמוד על אמיתתה כפי שהיא מצד עצמה, שאף שגם לימוד זה הוא באופן שהולך וניתוסף עד אין סוף, "כי כמו שהשי"ת אין לו סוף כך תורתו אין לה סוף", "אין להם מנוחה", הרי, לעתיד לבוא ("ליום שכולו שבת ומנוחה") שיעמדו על אמיתתה כמו שהיא מצד עצמה, יש להם מנוחה[67], ולכן, לאחרי המאמר "תלמידי חכמים אין להם מנוחה כו'", מוסיף ומסיים בענין השלום ("תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם .. ה' יברך את עמו בשלום"), שהו"ע המנוחה.

והמאמר "תלמידי חכמים אין להם מנוחה כו'" שבסיום מסכת מו"ק, קאי (בעיקר) על ההוספה לגבי התורה כפי שהיא מצד עצמה עי"ז שישראל (תלמיד ותיק) מחדשים (עתיד לחדש) בתורה מצד שרשם בעצמותו ית' שלמעלה מדרגת התורה (חכמתו ית' כפי שהיא מצד עצמה), וכיון שגם לעתיד לבוא כשיעמדו על אמיתתה של תורה כפי שהיא מצד עצמה ("ליום שכולו שבת ומנוחה") יוסיפו ישראל לחדש בתורה עד אין סוף (כנ"ל ס"י), לכן, סיום וחותם המסכת הוא במעמד ומצב ד"תלמידי חכמים אין להם מנוחה כו', שנאמר ילכו מחיל אל חיל (גם כשעומדים על אמיתתה, כש)יראה אל אלקים בציון".

67) ויש לומר, שמרומז גם בפסוק "ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון" - שההליכה מחיל אל חיל ("אין להם מנוחה") היא עד ש"יראה אל אלקים בציון" (כשיעמדו על אמיתתה של תורה, ש"ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד").

לעבודתם של ישראל שעל ידם נשלמת המחשבה והכוונה דהתהוות כל סדר ההשתלשלות, שלכן, גם התענוג שמתענג בעצמותו אינו בבחי' מנוחה עצמית שמצ"ע ממש שאינה תלוי' בשום דבר (להיותו לאחרי המחשבה על התהוות סדר השתלשלות), אבל, **מציאותם העצמית של ישראל** (בנים) היא למעלה מהמחשבה והכוונה דהתהוות סדר ההשתלשלות, להיותם מושרשים בעצמותו ית' באופן שישראל וקוב"ה **כולא חד ממש**, ולכן גם לאחרי גמר ושלימות העבודה ("כאשר יתעלו בבחי' תענוג העצמי ויחיו לפניו ממש") יהי' **התענוג מישראל**, היינו, ענין של הוספה ועלי' (כביכול), אבל, לא באופן של יציאה מעצמותו, אלא באופן של מנוחה בעצם, מנוחה עצמי' שמצ"ע ממש.

בסגנון אחר קצת - בהתאם לתוכן המסכתות ברכות ומו"ק: מסכת ברכות היא ע"ד ובדוגמת מסכת תמיד שבה מדובר אודות העבודה התמידית בעניני התומ"צ, עבודה ע"ד הרגיל ("תמידים כסדרם"), שגם העליות שבה עיקרם בדרגת התורה כפי שהיא מצד עצמה; ובמסכת מו"ק מדובר אודות העבודה בזמנים מיוחדים באופן של הוספה על הרגיל ("מוספים כהלכתם"), כולל ובמיוחד העבודה במצב של העלם והסתר (הענינים הבלתי־רצויים שבמסכת מו"ק) בדרך "אור חוזר", כיון שעי"ז דוקא באים לבחי' העלם העצמי[68], שבאין־ערוך לדרגת התורה כפי שהיא מצד עצמה.

ועפ"ז יש לבאר גם שינוי הלשון במאמר זה - שבמסכת ברכות נאמר "אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב", ובמסכת מו"ק נאמר "אין להם מנוחה אפילו לעוה"ב":

בנוגע להעדר המנוחה ("אין להם מנוחה") בלימוד וידיעת התורה כדי לעמוד על אמיתתה כפי שהיא מצד עצמה - במסכת ברכות - החידוש הוא הן בעוה"ז והן בעוה"ב, שגם בעוה"ז (בהגבלת הגוף) יכולים להוסיף בלימוד התורה בעילוי אחר עילוי עד אין קץ, וגם בעוה"ב (שלמעלה מהגבלת הגוף) צריכים להוסיף בלימוד התורה בעילוי אחר עילוי עד אין קץ, ולכן הלשון הוא "אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב".

אבל בנוגע להעדר המנוחה ("אין להם מנוחה") בהוספה לגבי התורה כפי שהיא מצד עצמה עי"ז שישראל מחדשים בתורה - במסכת מו"ק - עיקר החידוש הוא לעתיד לבוא, "ליום שכולו שבת ומנוחה" (שגם לאחרי שיעמדו על אמיתת התורה כפי שהיא מצד עצמה, יחדשו ויוסיפו בה עוד יותר), ולכן הלשון הוא "אין להם מנוחה אפילו לעוה"ב".

יב. עפ"ז יש לבאר גם החילוק בבבא שלפנ"ז (האמצעית) - שבמסכת ברכות נאמר "היוצא מבית הכנסת וכנס לבית המדרש ועוסק בתורה", ובמסכת מו"ק נאמר "היוצא מבית הכנסת לבית המדרש (ומוסיף) ומבית המדרש לבית הכנסת":

68) ראה שערי אורה שער החנוכה ד"ה בכ"ה בכסלו פנ"ד ואילך. המשך תרס"ו ע' צ ואילך. ועוד.

תוכנה של ההוספה "ומבית המדרש לבית הכנסת" במסכת מו"ק - שגם לאחרי ש"נכנס לבית המדרש ועוסק בתורה", אינו מסתפק בכך, אלא ממשיך והולך "מבית המדרש לבית הכנסת" (מתורה לתפלה), כיון שע"י התפלה ("סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה"[69]) מתעלה לדרגא נעלית יותר, ועי"ז נעשה גם לימוד התורה שלאח"ז ("מבית הכנסת לבית המדרש") באופן נעלה יותר, משא"כ במסכת ברכות מדובר אודות הלימוד והעסק בתורה באותה דרגא.

ויש לומר, שבמסכת ברכות מדובר אודות הלימוד והעסק בתורה כפי שהיא מצד עצמה, שלכן גם העלי' בלימוד התורה[70] היא באופן שהת"ח הלומד נשאר ב"בית המדרש", מקומה (דרגתה) של התורה מצד עצמה; ובמסכת מו"ק מדובר גם (ובעיקר) אודות ההוספה לגבי התורה כפי שהיא מצד עצמה ע"י חידושו של תלמיד ותיק, כמודגש בהיציאה מ"בית המדרש", מקומה (דרגתה) של התורה מצד עצמה (כפי שניתנה מהקב"ה), "לבית הכנסת", מקום תפלתם של ישראל, כידוע שע"י התפלה פועלים שיומשך בתורה מבחי' אוא"ס שלמעלה מהתורה (כפי שהיא מצד עצמה)[71].

ובהתאם לכך בא גם ההמשך והסיום במאמר שלאח"ז: "היוצא מבית הכנסת לבית המדרש ועוסק בתורה", באותה דרגא, כפי שהיא מצד עצמה - ה"ז באופן ש"אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב" (לפני "יום שכולו שבת ומנוחה"), אבל כשעומדים על אמיתתה, יש להם מנוחה, כפי שמסיים בענין השלום (במסכת ברכות); ו"היוצא מבית הכנסת לבית המדרש ומבית המדרש לבית הכנסת", להוסיף על התורה כפי שהיא מצד עצמה - ה"ז באופן ש"אין להם מנוחה אפילו לעוה"ב, שנאמר ילכו מחיל אל חיל (גם כשעומדים על אמיתתה, כש)יראה אל אלקים בציון" (במסכת מו"ק).

69) ויצא כח, יב. וראה זהר ח"א רסו, ב. ח"ג שו, ב. ועוד.

70) שמרומזת בדיוק הלשון "עוסק בתורה", בדוגמת "עסק" שעל ידו ניתוסף "ריוח" - כבמאמר שלאח"ז "תלמידי חכמים אין להם מנוחה", "מישיבה לישיבה וממדרש למדרש".

71) וכמ"ש בספר הבהיר (סנ"ח (קצו)) שדוד הי' מחבר אורייתא בקוב"ה, היינו, שהמשיך בתורה גילוי אוא"ס שלמעלה מהתורה, ע"י עבודת התפלה שבה מודגשת ההתקשרות דישראל עם הקב"ה שלמעלה מהתורה (ראה לקו"ת ויקרא ה, א. ברכה צו, ב. ובכ"מ).

יג. ועפ"ז יש לבאר גם השינוי בבבא הראשונה - "הנפטר מן כו'":

ובהקדמה - שכיון שבהמשך לזה נאמרו ב' הבבות ע"ד ההליכה מחיל אל חיל ("היוצא מבית הכנסת כו'", ו"תלמידי חכמים אין להם מנוחה כו'"), יש לומר, שגם סדר ב' הבבות ד"הנפטר מן כו'" הוא בעילוי אחר עילוי (מחיל אל חיל), ש"הנפטר מן כו'" בבבא הב' הו"ע נעלה יותר שבא לאחרי "הנפטר מן כו'" שבבבא הראשונה. וגם, ב' המאמרים ד"הנפטר מן כו'" במסכת ברכות ובמסכת מו"ק הם בעילוי אחר עילוי (מחיל אל חיל), ש"הנפטר מן כו'" במסכת מו"ק הוא באופן נעלה יותר שבא לאחרי "הנפטר מן כו'" שבמסכת הקודמת ברכות, כדלקמן.

וההסברה בזה:

החילוק בין "לך בשלום" שאומרים ל"הנפטר מן המת" ובין "לך לשלום" שאומרים ל"הנפטר מן החי", הוא, ש"לך בשלום" פירושו "בשלום של עתה", "שילך בשלום שכבר דרש עד היום ולא יוסיף עוד", משא"כ "לך לשלום" פירושו "לסגל עוד שלומים וזכיות", "להוסיף על שלימותך"[72].

ולכן:

במסכת ברכות הסדר הוא "הנפטר מחבירו .. יאמר לו .. לך לשלום .. (ואח"כ) הנפטר מן המת .. יאמר לו .. לך בשלום" - בהתאם לב' הבבות שבסיום המסכת, "תלמידי חכמים אין להם מנוחה כו'", ע"ד "לך לשלום", ולאח"ז "תלמידי חכמים מרבים שלום", ענין המנוחה, ע"ד "לך בשלום" (שלא יוסיף עוד), כיון שבמסכת ברכות מדובר רק אודות השלימות בתורה כפי שהיא מצד עצמה, שלאחרי שעומדים על אמיתתה (ע"י ענין המיתה, ביטול מציאותו לאמיתתה של תורה), לא שייך להוסיף יותר ("מת .. בשלום").

ובמסכת מו"ק מתחיל במה שסיים במסכת ברכות - "הנפטר מן המת .. לך בשלום", ואח"כ מוסיף ענין נעלה יותר, "הנפטר מן החי[73] .. לך

72) פי' הכותב וענף יוסף לעין יעקב סוף ברכות.

73) שזהו"ע נעלה יותר מ"הנפטר מחבירו" בבבא הראשונה (לפני "הנפטר מן המת") שבמסכת ברכות*.

*) וי"ל שמרומז בשינוי הלשון "הנפטר מן **החי**", ולא "מחבירו" סתם.

לשלום" - שגם לאחרי המנוחה ("הנפטר מן המת") כשעומדים על אמיתתה של תורה ולא שייך להוסיף עוד ("בשלום" שבסיום ברכות), ישנו תוספת חיות ("הנפטר מן החי") בהליכה לשלום ("לך לשלום", להוסיף על שלימותך) דישראל שמחדשים ומוסיפים בתורה - בהתאם לסיום וחותם המסכת בתכלית השלימות ד"תלמידי חכמים אין להם מנוחה אפילו לעולם הבא[74], שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון".

ועפ"ז יש לומר, ש"הנפטר מן המת" (שלאחרי "הנפטר מחבירו") במסכת ברכות קאי על השלימות דגן עדן (נשמות בלא גופים), ו"הנפטר מן החי" (שלאחרי "הנפטר מן המת") במסכת מו"ק קאי על תכלית השלימות דעולם התחי', שאז יקויים היעוד (שבסיום מסכת מו"ק במשנה) "בלע המות לנצח ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים"[75].

(משיחות יום ב' דחג השבועות תשכ"ד.

וא"ד תשרי תשד"מ. ועוד)

74) ועפ"ז יומתק גם הדיוק "לעולם הבא" ולא "בעולם הבא" - ע"ד החילוק בין "לך לשלום" ו"לך בשלום" - שבזה מרומז שתכלית השלימות היא בהוספה בעילוי אחר עילוי עד אין סוף (דלא כבברכות, שהסיום הוא בשלום, ע"ד "לך בשלום", ענין המנוחה).

75) ישעי' כה, ח.

המשך ביאור למס' ברכות ליום חמישי עמ' ב

בו אלא כדי ליתן לו חיות לזמן קצר בעולם הזה, אזי **עַל** התורה שמביאתו לחַיֵּי **עוֹלָם הַבָּא לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שצריך לברך עליה.

רַבִּי חִיָּיא בַּר נַחְמָנִי תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אֵינוֹ צָרִיךְ – אין צריך ללמוד דין זה מקל וחומר, אלא ניתן ללמוד זאת מן המקרא, **שֶׁהֲרֵי הוּא** [–הכתוב] **אוֹמֵר** (דברים ח י) 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ **עַל** הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ', כלומר, שמצינו לשון 'נתינה' לענין ברכה על המזון, וּלְהַלָּן **הוּא אוֹמֵר** (שמות כד יב) 'וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת לֻחוֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה' וגו', דהיינו, שנאמרה 'נתינה' אף לגבי התורה, וממילא יש ללומדם זה מזה, שכשם שיש חיוב ברכה על המזון, כך יש חיוב ברכה על העסק בתורה.

הגמרא מביאה דרשה נוספת שלומדים ממקרא זה: **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מִנַּיִן שֶׁכְּשֵׁם שֶׁאדם מְבָרֵךְ** [–מודה] לה' **עַל הַטּוֹבָה** שהוא נותן לו, כָּךְ מוטל עליו להיות **מְבָרֵךְ** אף **עַל הָרָעָה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ'**, כלומר, שיש ללמוד ממקרא זה שחייב אתה לברך את הקדוש ברוך הוא, אשר דַּיָּינְךָ בְּכָל דִּין שֶׁדָּנְךָ – על כל דין שבו הוא דן אותך, **בֵּין מִדָּה טוֹבָה וּבֵין מִדַּת פּוּרְעָנוּת.**

הגמרא שבה לברר מנין לומדים שיש לברך על העסק בתורה: **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ** – אין צריך ללמוד דין ברכת התורה באופנים שנתבארו לעיל, אלא ניתן ללמוד זאת מן המקרא, **שֶׁהֲרֵי הוּא** [–הכתוב] **אוֹמֵר** 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ **עַל** הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ', ולכאורה צריך היה הכתוב לומר 'על ארץ טובה', ומאחר ונקט בלשון 'הַטּוֹבָה' יש לדרוש תיבה זו לשני עניינים שונים, האחד, 'טוֹבָה' זוֹ **תּוֹרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר** 'כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם', ומכאן יש ללמוד שצריך לברך על העסק בתורה, והשני, 'הַטּוֹבָה' זוֹ ברכת בִּנְיַן יְרוּשָׁלַיִם, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** 'הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן', ומכאן יש ללמוד שצריך לקבוע ברכה על בנין ירושלים בתוך ברכת המזון.

הגמרא מפרשת דינים שונים בנוסח ברכת המזון: **תַּנְיָא** בברייתא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כָּל אדם שֶׁלֹּא אָמַר** את התיבות 'אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה' בְּבִרְכַּת הָאָרֶץ, וְכן מי שלא הזכיר את מַלְכוּת בֵּית דָּוִד בְּברכת בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם, **לֹא יָצָא** יְדֵי חוֹבָתוֹ.

נַחוּם הַזָּקֵן אוֹמֵר, צָרִיךְ שֶׁיְּזַכּוֹר בָּהּ בְּרִית. כלומר, צריך להזכיר בברכת הארץ את ענין ברית מילה, ולומר 'על בריתך שחתמת בבשרנו'.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, צָרִיךְ שֶׁיְּזַכּוֹר בָּהּ בברכת הארץ את **הַתּוֹרָה**, ולומר 'על תורתך שלמדתנו'.

פְּלִימוֹ אוֹמֵר, צָרִיךְ שֶׁיַּקְדִּים את הזכרת ה'בְּרִית' לְהזכרת ה'תּוֹרָה', שֶׁזּוֹ [–התורה] **נִתְּנָה** לישראל **בְּשָׁלֹשׁ בְּרִיתוֹת**, כלומר, שלש פעמים כרת הקדוש ברוך הוא ברית עם ישראל על נתינת התורה,

בס"ד. משיחות ש"פ יתרו, כ"ף שבט
וליל ויום ב' פ' משפטים כ"ב שבט ה'תשנ"ב.

- בקשר עם יום היאָרצייט־הילולא הרביעי של הרבנית הצדקנית מרת חי' מושקא נ"ע זי"ע -
- תרגום מאידית -

א. כ"ב בחודש קשור עם ברכה, כמרומז במספר כ"ב - אותיות "בך", שרומז על "בך יברך ישראל" [1], ז.א. שזהו יום שממנו, על־ידו ואתו מתברכים בני ישראל בכל עניניהם.

יתירה מזו: ה(יום של) "בך" בעצמו מבורך הוא, כמובן מפשטות הפירוש (הכתוב) ב"בך יברך ישראל", ש"בברכתם" (של אפרים ומנשה) מתברכים כל בנ"י, ועד"ז בנדו"ד, שיום זה ("בך") גופא הוא מבורך, ועי"ז "יברך ישראל", כל בני ישראל. "בך" היא ברכה כזו שממנה באים ברכות נוספות, עוד ברכה ועוד ברכה, עד אין קץ ו"עד סוף כל העולם" [2] (כולל - הסוף של (עולם מלשון) העלם והסתר [3]).

ב. וכמו"כ מובן בנוגע ליום היאָרצייט דכ"ב שבט, שזהו יום ברכה, שממנו מתברכים כל בנ"י - "בך יברך ישראל":

אצל בני ישראל, יאָרצייט קשור עם עלי'. כפי שמודגש בהמנהג דאמירת קדיש ביום היאָרצייט, בגלל עלי' חדשה ועלי' שלא בערך שניתוסף אז בהנשמה [4].

הגם שיאָרצייט הוא היום שבו הי' הסתלקות הנשמה מן הגוף, העלם והסתר על הגילוי דנפש מישראל, "חלק אלוקה ממעל ממש" [5], בהגוף - שזהו ההעלם הכי גדול שיכול להיות ר"ל - הרי, הכוונה בכך היא (כמו בכל ירידה) שזה יפעל אח"כ עלי' יותר גדולה, ובכל שנה (ביאָרצייט) ניתוסף אז עלי' גדולה יותר (שלא בערך להעליות שלפני זה), הן עלי' בהנשמה, והן באלה שנמצאים נשמות בגופים למטה (שהי' להם קשר עם הנשמה) [6], שניתוסף להם באריכות ימים ושנים טובות, מלאים בתורה ומצוות ובמעשים טובים.

ועוד ועיקר - העלי' שנפעלת בגאולה האמיתית והשלימה, הן העלי' של הנשמה - ע"י "הקיצו ורננו שוכני עפר" [7], כידוע [8] שתכלית השלימות (גם של הנשמה) הוא דוקא נשמות בגופים בתחיית המתים, והן בבנ"י שהיתה להם שייכות עם הנשמה - כמ"ש [9] "בלע המות לנצח ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים", ומובן, שכאשר "ומחה .. דמעה" נעשה ע"י הקב"ה עצמו ("ומחה ה' אלקים דמעה"), ה"ז לא רק מבטל את הדמעה שהיתה לפני זה (כפשטות ענין המחי'), אלא שעי"ז נפעלת הוספה בעלי', כמובן גם מהפירוש [10], ש"דמעה" בגימטריא קי"ט, והכוונה בזה, שחסר אחד מהק"כ צירופי שם אלקים [11]; ועי"י "ומחה ה' אלקים דמעה" נעשה השלימות דק"כ (הגימטריא של "דמעה" עם הכולל) - "והיו ימיו מאה ועשרים שנה" [12], כפי שהי' אצל משה רבינו - "בן מאה ועשרים שנה אנכי היום" [13], "היום מלאו ימי ושנותי" [14], מילוי ושלימות דימים ושנים הן

---

1) ויחי מח, כ.
2) לשון חז"ל - כתובות רפ"ט. זבחים לז, ב. ועוד.
3) ראה לקו"ת שלח לז, ד. ובכ"מ.
4) ראה לקו"ש חכ"ו ע' 329 ואילך. וש"נ. וראה גם התוועדויות תשמ"ט ח"ב ע' 178 ואילך.
5) תניא רפ"ב.
6) ראה מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר (אגרות־קודש שלו ח"ג ע' קמג ואילך), שע"י התפלה לעילוי נשמת כו', הנה בזה גורמים נחת רוח לנשמות העולות, ואשר בגלל זאת הנה נשמות כו' מעוררים רחמים בעד יוצאי חלציהם כו' להיות נמשך להם שפע ברכה בגשמיות וברוחניות. וראה שיחת ש"פ שמות תשמ"ט ס"ז; ש"פ יתרו, כ"ב שבט סי"א (התוועדויות תשמ"ט ח"ב ע' 182; 292).
7) ישעי' כו, יט.
8) ראה בארוכה מכתב כ"ה אלול תש"נ (התוועדויות תש"נ ח"ד ע' 309 ואילך). וש"נ.
9) ישעי' כה, ח. משנה סוף מו"ק. וראה גם סה"מ מלוקט ח"ב ע' רעז ואילך. וש"נ.
10) ראה מאורי אור מערכת דמעה (אות ד' סעיף יז). לקו"ת צו יג, רע"א. ספר הליקוטים דא"ח להצ"צ ערך דמעה. ועוד. וראה גם התוועדויות תש"נ ח"א ע' 314 ואילך.
11) ראה תשובות וביאורים ס"ו (ע' 23 ואילך). וש"נ.
12) בראשית ו, ג.
13) וילך לא, ב.
14) פרש"י עה"פ. מר"ה יא, א. וש"נ.

בגשמיות והן ברוחניות, וההמשך בזה עד - בחיים נצחיים[15] בגאולה האמיתית והשלימה.

ג. ענין זה [העלי' שנפעלת ע"י ההסתלקות] מודגש במיוחד בהיאָרצייט של בתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו בכ"ב שבט, אשר נוסף על זכותה היא, יש לה גם הזכות של אבי' [ובפרט שלבת ישנה שייכות מיוחדת עם האב[16]], והיא התחנכה על ידו וכו':

נשיא הדור - נשיא מלשון התנשאות - מגבי' ומנשא את כל הדור, שכן "הנשיא הוא הכל"[17]. מזה מובן בנוגע לבתו, שכל עניני' - כולל ובמיוחד הסתלקותה - פועלים עלי' בכולם.

ובפרט שהיאָרצייט שלה (בכ"ב שבט) חל באותו חודש (שבט) כהיאָרצייט של אבי' כ"ק מו"ח אדמו"ר (בעשירי בשבט), אשר העלי' וההתנשאות דנשיא דורנו נמצאים בגלוי יותר ביום ההילולא שלו, כידוע[18] שאז עולים "כל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו" וזה בא בגילוי למטה, עד ש"פועל ישועות בקרב הארץ"[19].

עד לשלימות העלי' והתנשאות - בהנשמות למעלה ובכל בנ"י למטה - בגאולה האמיתית והשלימה, כנ"ל.

ובפרט שדורנו זה הוא דור האחרון בגלות והדור הראשון לגאולה - כפי שכ"ק מו"ח אדמו"ר בעל ההילולא הכריז והודיע כמ"פ, שכבר סיימו הכל ועכשיו נותר רק לקבל את משיח צדקנו בפועל ממש - במילא מובן, שאם בינתיים הי' ענין של הסתלקות, כפי שזה הי' בכ"ב שבט בארבע שנים לפני זה (שנת ה'תשמ"ח), ה"ז אך ורק לפעול את העלי' היחידה שנותר - העלי' דגאולה האמיתית והשלימה.

עפ"ז מובנת הברכה ביום זה דכ"ב שבט - "בך יברך ישראל" - הברכות שנמשכים לבנ"י, לכל יהודי ולכל בנ"י. ובמיוחד - לנשי ובנות ישראל, ובפרט עי"ז שמתנהגות ע"פ הוראותי' ובדוגמתה. ברכות בכל הענינים - הן בגשמיות והן ברוחניות, ובגשמיות וברוחניות גם יחד, וברכות כאלה, שמכל ברכה נפעלת עוד ברכה ועוד ברכה עד אין קץ.

*

ד. מכיון שהיאָרצייט דכ"ב שבט קשור עם כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו (אבי הנפטרת), ובפרט (כנ"ל) שזה חל באותו חודש (שבט) של יום ההילולא שלו (כש"כל מעשיו ותורתו ועבודתו" עומדים בגלוי) - מובן שיום זה יש לו שייכות עם כללות עבודתו של נשיא דורנו (ובמילא) של כל הדור כולו (כי "הנשיא הוא הכל" ו"בתר רישא גופא אזיל"[20]).

ביחד עם זה מובן, היות שההסתלקות דכ"ב שבט היתה כו"כ שנים לאחר ההסתלקות של אבי', כ"ק מו"ח אדמו"ר, וזה חל ביום אחר בחודש, יותר מאוחר, מיום ההילולא דיו"ד שבט - יש בו איפוא ענין מיוחד, בהמשך ובהוספה ליום ההילולא שלו.

ויש לומר שזה מרומז גם במספר החודש (שבט) - חודש האחד עשר, ובמספר היום בחודש - כ"ב (שבט), שבא בהמשך ובהוספה לעשירי בחודש, יום ההילולא של נשיא דורנו, כדלקמן.

ומזה צריכים להפיק לימוד בעבודה של דורנו במיוחד - להיותו הדור של נשיא דורנו (ש"הנשיא הוא הכל"), ובמיוחד - לימוד בנוגע לעבודתן של נשי ובנות ישראל, להיותן קשורות עם היאָרצייט של בתו של נשיא דורנו,

ובפרט שבימים אלו - בסמיכות לכ"ב שבט - מתקיים כינוס השלוחות העולמי (וסיומו ביום כ"ב שבט). וכדלקמן.

ה. ויובן זה ע"פ האמור לעיל[21] בפרשת השבוע (יתרו), פרשת מתן תורה, אודות שני האופנים בעשרת הדברות - ה"דברות הראשונות" שנאמרות ע"י הקב"ה ("וידבר אלקים את כל

15) ראה סה"מ מלוקט שם ע' רפ. וש"נ.
16) ראה נדה לא, סע"א (הובא בפרש"י ר"פ תזריע). וראה "היום יום" כח אייר. וראה גם התוועדויות תשמ"ח ח"ב ע' 382. תשמ"ט ח"ב ע' 291.
17) פרש"י חוקת כא, כא.
18) תניא אגה"ק סכ"ד-סכ"ח.
19) תהלים עד, יב.
20) עירובין מא, א.
21) קונטרס משיחות ש"פ יתרו, כ' שבט ס"א ואילך (לעיל ע' 211 ואילך). וש"נ.

הדברים האלה לאמר"[22]) וה"דברות האחרונות" שנאמרו ע"י משה רבינו (במשנה תורה[23]):

"וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר" במתן תורה נתן את הכח לבני ישראל לעשיית דירה לו יתברך בתחתונים[24] - שבתחתונים יהי' הגילוי דעצמותו ית' בעצמותו ומהותו.

ולזה צריכים שתי ענינים: (א) הגילוי דעצמותו ית', וכן (ב) ההמשכה בתחתונים [ובפרטיות יותר: (א) דירה לו יתברך (אבל כביכול לא הוא יתברך עצמו), ו(ב) הגילוי דעצמות בעצמו, "וידבר אלקים גו'"]. ולכן היו בעשרת הדברות שתי המעלות: ה"דברות הראשונות" שנאמרו ע"י הקב"ה נותנים את הכח לפעול ההמשכה מעצמותו ית', וה"דברות האחרונות" שנאמרו ע"י משה נותנים את הכח להמשיך זאת בתחתונים מצד ענינם הם (לא ע"י ביטול מציאותם מצד תוקף הגילוי מלמעלה).

ועד"ז בה"דברות הראשונות" עצמן היו ע"ד ב' ענינים אלה: (א) הגילוי דאחד עשר ("מיוחד שבעשרה .. שהוא אחד שהוא ראש לכל הדברות, אנכי[25] ה' אלקיך"[26]), בחי' "אנת הוא חד ולא בחושבן"[27], בחינת פנימיות הכתר עד עצמותו ומהותו ית' שלמעלה מעשר ספירות, ו(ב) גילוי זה נמשך בעשרת הדברות (כולל כפי שאנכי אחד מהעשרה), כפי שהתורה קשורה עם סדר השתלשלות שמיוסד במספר עשרה (עשר ספירות, עשרה מאמרות[28]). עד שזה פעל גם בסדר השתלשלות עצמו, עד בעולם הזה התחתון (כדברי חז"ל[29] שהקול ד"אנכי הוי'" הגיע מכל ד' רוחות העולם ומשמים וארץ, ו"צפור לא צווח עוף לא פרח שור לא געה כו'"[30]).

אמנם, במתן תורה הי' הגילוי ד"וידבר אלקים גו'" מצד למעלה ("ואני המתחיל שנאמר[31] וירד הוי' על הר סיני"[32], "וידבר אלקים גו'"), ולכן הגילוי בתחתונים הי' רק לפי שעה [ו"במשוך היובל" (כאשר נסתלקה השכינה מהר סיני) אזי "המה יעלו בהר"[33], כיון שהר סיני נשאר כמקודם], ובאופן שזה פעל ביטול מציאות התחתון ("פרחה נשמתן"[34], ועד"ז צפור לא צווח כו') - כי התחתון (בחי' עשר) מצד ענינו הוא - לא יכול להכיל (בשלימות) את הגילוי ד"וידבר אלקים גו'" (בחי' אחד עשר);

קיבלו אז את הכח להמשיך אחד עשר גם בעשר, אבל בגלוי (למטה) נשאר (בעיקר) הגילוי דבחי' עשר (מסדר השתלשלות) - עשרת הדברות, משא"כ הגילוי דאחד עשר ("וידבר אלקים גו'") נתעלם לאחמ"כ (ושמעו דברי תורה מפי משה רבינו), בכדי שגם התחתונים מצד ענינם הם - יוכלו להכיל זאת.

שלימות הכוונה היא, שבני ישראל על ידי עבודתם בכח עצמם (לא באמצעות הגילוי מלמעלה ד"וידבר אלקים גו'") - בהיותם בהתלבשות בתחתונים ("אזלת לקרתא הלך בנימוסי'"[35]) - ימשיכו את הגילוי דאחד עשר בעשר, ע"י עשיית התחתונים (עשר) כלי מוכשר לקבלת הגילוי ד"אחד עשר", עי"ז שלומדים תורה עם כח הדיבור הגשמי שלהם באופן ד"תען לשוני אמרתך"[36] ("לאמר" את דבר ה' ממש[37]) ויעשו את עבודתם בעולם באופן שהתחתונים עצמם נעשים כלי ודירה לו יתברך. ועי"ז נמשך הגילוי דאחד עשר בעשר באופן של קביעות ונצחיות - כפי שיהי' בשלימות הגילוי בגאולה האמיתית והשלימה - כיון שזה בא (לא מצד כח למעלה, אלא) ע"י התחתונים מצד ענינם וגדרם הם.

ו. עפ"ז יובן חידושו של דורנו זה - הדור של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו:

כמדובר כמ"פ אודות העילוי והחידוש הנפלא של דורנו - הדור האחרון של הגלות והדור הראשון לגאולה (כנ"ל ס"ג) - שבו הוא גמר וסיום

22) פרשתנו (יתרו) כ, א.
23) ואתחנן ה, ו ואילך.
24) ראה תנחומא בחוקותי ג. שם נשא טז. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו.
25) פרשתנו כ, ב.
26) שמו"ר פמ"ב, ח.
27) תקו"ז בהקדמה (יז, א).
28) אבות רפ"ה.
29) תנחומא שמות כה. שמו"ר פ"ה, ט. הובא בפרש"י פרשתנו כ, ב. וראה תניא פל"ו (מו, א).
30) שמו"ר פרשתנו ספכ"ט.
31) פרשתנו יט, כ.
32) תנחומא וארא טו. שמו"ר פי"ב, ג. ועוד.
33) פרשתנו שם, יג.
34) ראה שבת פח, ב. שהש"ר פ"ה, טז [ג]. ועוד.
35) שמו"ר פמ"ז, ה. ועוד.
36) תהלים קיט, קעב.
37) תו"א פרשתנו סז, ב.

ד"מעשינו ועבודתינו"[38] של בנ"י במשך כל הדורות שלפני זה, לסיים את הבירורים האחרונים בגלות, ובלשון כ"ק מו"ח אדמו"ר[39] - "לצחצח את הכפתורים" ("צופּוצען די קנעפּלעך"); עבודתינו מתבטאת בהבאת הגאולה בפועל עבור דורנו והדורות שלפני זה!

זאת אומרת, שבדור זה מסיימים את מעשינו ועבודתינו של בנ"י במשך כל הדורות להמשיך (ע"י עבודת התחתון) הגילוי דבחי' אחד עשר בעשר, שהתחתונים (בחי' עשר) מצד גדרם הם יהיו מוכנים ומוכשרים לקבלת הגילוי דעצמותו יתברך (אחד עשר).

ויש לומר, שזה נרמז ביום ההילולא דכ"ק מו"ח אדמו"ר (כאשר "כל מעשיו ותורתו ועבודתו" נמצאים בגלוי ובשלימות) - יום העשירי בחודש האחד עשר: הגילוי אור (יום[40]) דעשירי קשור ומתגלה יחד עם ה(חודש מלשון) חידוש[41] דאחד עשר (שלמעלה מסדר השתלשלות), ה(חודש מלשון) חידוש דאחד עשר נמשך בהגילוי אור (יום) דעשירי.

ז. בדורו של נשיא דורנו גופא ישנם כמה שלבים ותקופות, ובכללות - ג' שלבים: (א) יום עשירי לחודש אחד עשר (יו"ד שבט ת"ש יו"ד) - סיום התקופה של עבודת כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו בחיים חיותו בעלמא דין. (ב) היום למחרתו - יום אחד עשר לחודש אחד עשר (היום הראשון בשלימותו לאחרי ההסתלקות), ובמיוחד בשנת עשתי עשר (תשי"א)[42] - כשהתחיל ההמשך והחידוש של תקופה חדשה ו"נתלו המאורות"[43] של דור השביעי מאדה"ז (או דור התשיעי מהבעש"ט). (ג) התקופה לאחר הסתלקות בתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר ביום כ"ב לחודש אחד עשר (כ"ב שבט תשמ"ח).

ויש לומר, שג' התקופות מבטאים בכללות ג' דרגות בסיום העבודה של לעשות לו יתברך דירה בתחתונים, המשכת בחי' אחד עשר בבחי' עשר (כי בכדי שזה יהי' בגדרי התחתונים, צ"ל העבודה דרגא אחר דרגא מלמטה למעלה):

(א) העבודה - עד לסיום ושלימות העבודה - בעולם, בדרגת "עשר", כדי להכין את העולם לקבל את הגילוי ד"אחד עשר" (אלקות שלמעלה מעולם), ושלא יתבטל ממציאותו (כפי שהי' במתן תורה). אבל בזה מודגש בעיקר ובגלוי הענין ד"עשר", אלא שב"עשר" גופא - כפי שנעשה כלי ל"אחד עשר". ובאופן שעדיין ניכר חילוק בין "עשר" ל"אחד עשר", מהאי טעמא גופא שצ"ל בגדרי התחתונים והתחתונים נמצאים עדיין בדרגת "עשר" (ולא "אחד עשר").

(ב) הגילוי ד"אחד עשר" עצמו, עד ש"עשר" מתעלה ל"אחד עשר". ז.א. ש"אחד עשר" פועל גם ב"עשר", אבל בעיקר מורגש הגילוי ד"אחד עשר" ("עשר" נכלל ונעשה חלק בלתי נפרד מ"אחד עשר").

(ג) שלימות החיבור והיחוד ד"עשר" (מצד ענינו הוא) ו"אחד עשר" (מצד ענינו הוא), שתחתונים מצד ענינם הם נעשים דירה לו יתברך, לעצמותו ית'[44]. ביחד עם זה שזוהי דירה לו יתברך (אבל הוא עדיין דבר נפרד כביכול מהדייר עצמו, בהיותו בדרגת עשר בנפרד מאחד עשר) - נעשית הדירה בתחתונים דבר אחד עם הדייר, ובלשון הידוע[45]: יש הנברא הוא (דבר אחד עם) יש האמיתי[46].

ויש לומר, שב' הענינים האחרונים הם כנגד ב' הדרגות ב"אחד עשר" גופא: אחד עשר שבערך

38) תניא רפל"ז.

39) שיחת שמח"ת תרפ"ט.

40) כמ"ש (בראשית א, ה) "ויקרא אלקים לאור יום".

41) ראה ראב"ע בא יב, ב. ס' השרשים לר' יונה בן ג'אנח ולהרד"ק ערך חדש.

42) ראה התוועדויות תש"נ ח"ב ע' 184 הערה 99.

43) ראה קונטרס משיחות ג' שבט וש"פ בא שנה זו, סי"ג (לעיל ע' 150 ואילך).

44) ראה סה"מ תקס"ה ח"א ע' תפט. הנסמן בסה"מ מלוקט ח"ב ע' רמא הערה 32.

45) ביאורי הזהר (לאדהאמ"צ) בשלח מג, ג ואילך. וראה ד"ה ולקחתם לכם תרס"א (ע' קצז).

46) ע"ד החידוש ד"אין עוד מלבדו" (ואתחנן ד, לה) לגבי "אין עוד" (ואתחנן שם, לט), ש"אין עוד" שולל לגמרי מציאות הנבראים, שאין "שום מציאות כלל" (ד"ה ולקחתם שם), היינו, ביטול הנבראים לגבי בחי' אחד עשר, משא"כ "אין עוד מלבדו" פירושו ש(רק) בלעדו "אין עוד" אבל "עמו" ישנה מציאות (ראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 202 הערה 86). ואולי יש לומר גם באופן אחר: "אין עוד מלבדו" מורה שיש (עמו) "עוד" מציאות, היינו שעדיין ישנו חילוק בין "עשר" ו"אחד עשר". ולמעלה מזה הוא "אין עוד" שמורה על התאחדות גמורה בין מציאות (העולם) ועצמותו ית' ("עשר" ו"אחד עשר"), כך ש"אין עוד" מציאות (אפילו "עמו").

ושייכות לעשר (ולכן יש ל"אחד עשר" פעולה על דרגת עשר, אם באופן של ביטול (כפי שהי' במ"ת), או באופן שעשר מצ"ע נשאר סו"ס מציאות נפרדת מאחד עשר); ואחד עשר שרומז על עצמותו ית' - "אנת הוא חד ולא בחושבן" - שלא בערך לגמרי לעשר ולאחד עשר, ולכן יש בכחו לחבר ולאחד את שתיהם בשלימות.

ח. ועפ"ז יש לומר החילוק בין ג' תקופות הנ"ל:

יום העשירי בחודש האחד עשר קאי על סיום וגמר העבודה של בירור ה"שיריים" האחרונים של הגלות, "לצחצח את הכפתורים". ובסגנון האמור: גמר ושלימות העבודה במשך הדורות להמשיך "אחד עשר" ב"עשר", אבל באופן שעדיין ישנם ב' ענינים נפרדים (מצד גדרי התחתונים); עשירי מצד הימים ואחד עשר מצד החדשים - כי הדרגא דאחד עשר ("וידבר אלקים גו'" שלמעלה מעולם) עדיין לא חדרה לגמרי בעולם (עשר), במילא יש אמנם החידוש (חודש) דאחד עשר, אבל העבודה הגלוי' (מצד הימים, ענין האור והגילוי[40]) מתבטאת רק בדרגא של עשר [כמבואר במ"א[47] שתוכן העבודה דכ"ק מו"ח אדמו"ר בחיים חיותו בעלמא דין התבטאה בגילוי דעשירי].

היום למחרתו - יום אחד עשר לחודש אחד עשר - מציין שנוסף ולאחרי העבודה דיום עשירי בחודש אחד עשר, משיגים ומתעלים (ע"פ הכלל ד"מעלין בקודש"[48]) גם להגילוי (יום) דאחד עשר, ובאופן כזה שזה מעלה גם את הגילוי דיום העשירי להדרגא ד"אחד עשר יום"[49]. אזי ישנו אחד עשר, הן מצד החודש (חודש אחד עשר) והן מצד היום והגילוי (יום אחד עשר)[50], אחד עשר הן כפי שזה נמשך למקבל (לבנה, חודש) והן כפי שזה מצד המשפיע (חמה, יום)[51]. אבל כ"ז הוא בדרגא דאחד עשר ששייך ובערך לעשר.

בזה גופא מגיעים אח"כ לדרגא גבוהה יותר - שאוחזים כבר בסיום עבודת כל הבירורים, ואף כבר "צחצחו את הכפתורים" וכו', וצריכים רק להיות מוכנים לקבלת משיח צדקנו - השלימות דאחד עשר (לגמרי שלא בערך לעשר), שפועל חיבור ואיחוד דעשר (מצד ענינו הוא) - כמרומז בכ"ב שבט:

כ"ב הוא אחד עשר בכפליים (אחד עשר יום מיום האחד עשר בחודש האחד עשר). זאת אומרת שבימי החודש עצמם - יש ב' פעמים אחד עשר (נוסף לכך שזהו בחודש אחד עשר). ויש לומר שזה מבטא תכלית השלימות דאחד עשר (התאחדות עשר עם אחד עשר), שגם בדרגת הגילויים ובדרגת המשפיע (יום) יש הן אחד עשר כפי שזה מעלה את העשר (תחתונים), והן אחד עשר מצד עצמו, מצד עצם המשפיע - אחד עשר בטהרתו ממש, מצד עצמותו יתברך, וכן - חיבור שניהם יחד.

ז.א. שלאחרי שישנה השלימות דעשר ואחד עשר (בחודש האחד עשר), שלימות העבודה דבנ"י למטה להמשיך בחי' אחד עשר בעשרת הדברות (שניתנו מלמעלה במתן תורה), נוסף עוד פעם "אחד עשר יום מחורב"[49] - הגילוי ד"בך" כנגד כ"ב אותיות התורה[52].

ויש לומר שזה מורה על הדרגא עליונה שבתורה כפי שהיא קשורה עם אחד עשר, ואחד עשר בכפליים (שלמעלה גם מאחד עשר גופא), שלמעלה מתורה כפי שהיא מתבטאת בעשרה (עשרת הדברות) - תורה כפי שהיא חד עם עצמותו יתברך, "אורייתא וקוב"ה כולא חד"[53], כמרומז

---

47) התוועדויות תש"נ ח"ב ע' 183 ואילך.

48) ברכות כח, א. וש"נ.

49) לשון הכתוב - דברים א, ב.

50) ולהעיר מהשייכות דחודש האחד עשר ל"ביום עשתי עשר יום (לחודש הראשון) נשיא לבני אשר" (נשא ז, עב) [להדעות שהשייכות דהנשיאים לחדשי השנה היא כסדרם בחנוכת המשכן (קה"י ערך אות יו"ד ערך י"ב חדשים וי"ב שבטים. ובאות ש' ערך שבט. בני יששכר מאמרי חודש שבט מאמר א' בסופו)]. ויש לומר, שיום אחד עשר בחודש הראשון (ניסן) קשור עם התחלת הגילוי - "הלידה" - של בחי' אחד עשר (וראה שיחת שבת הגדול ערב י"א ניסן תשמ"ט (התוועדויות ח"ג ע' 6 ואילך)), כידוע שבחודש ניסן היתה לידת עם ישראל (ראה יחזקאל טז. וראה תו"א ר"פ וארא. תו"ח שם צו, ב ואילך. סהמ"צ להצ"צ עז, סע"ב ואילך. ועוד); ויום אחד עשר בחודש אחד עשר קשור עם שלימות הגילוי של אחד עשר, באופן של נשיאות בגלוי.

51) ראה קונטרס משיחות י"א שבט וש"פ בשלח שנה זו ס"ז־ח (לעיל ע' 178 ואילך).

52) ראה שהש"ר פ"א, ד (קרוב לסופו): בך בכ"ב אותיות שכתבת לנו בתורה, ב' תרין כ' עשרין, הרי בך.

53) תניא פ"ד ורפכ"ג בשם הזהר. וראה זהר ח"א כד, א. ח"ב ס, א. תקו"ז ת"ו (כא, ב). תכ"ב (סד, א). לקו"ת נצבים מו, א. ועוד.

במספר כ"ב אותיות "בך" - שקאי על הקב"ה ("בך בהקב"ה"[54]), עצמותו ית, בך בעצמותך[55].

אשר ע"י כ"ב אותיות התורה נעשה יהודי מאוחד עם "בך", עצמות א"ס ב"ה[56]. וזה נמשך בכל עניניו ופרטיו (שבאים לידי ביטוי בבחי' עשר, עשר כחות הנפש וכו') באופן של "בך יברך ישראל", שישראל (כל יהודי וכל בנ"י) מתברכים בכל הברכות - מ"בך", בעצמותך.

ט. ויש לומר שזה מרומז גם בשם הנפטרת - "חי' מושקא":

"חי'" (מלשון חיים) מרמז וקאי על כללות חיי הנשמה (חלק אלקה ממעל ממש), שנמשך ממקור החיים בעצמותו ית'.

בחיות (הנשמה) גופא ישנם בכללות ב' דרגות[57]: (א) חיות פרטי (פנימי) - אור וחיות הנשמה אשר מתלבשת באופן פנימי ופרטי בהגוף (ובכחות הפנימיים), וכן (ב) חיות כללי (מקיף הנשמה) - שלמעלה מהתלבשות (באופן פנימי) בהגוף (ובכללות - ה"ז מתבטא בכחות המקיפים, רצון ותענוג).

ויש לומר שב' ענינים אלו מרומזים בב' השמות "חי' מושקא":

"חי'" קאי (בעיקר) על החיות פנימי, שמחי' את הגוף בדרך התלבשות פנימית, ו"מושקא" - שזהו מן ריח בשמים[58] (ומברכין עליו בורא מיני בשמים[59]), ולכמה דיעות[60] ה"ז א' מי"א סממני הקטורת (מור) - קאי על מקיף הנשמה, כידוע שריח הוא ענין של מקיף (לא כמאכל שטועמים אותו והוא נאכל בפנימיות ונעשה דם ובשר כבשרו[61]), וריח משיב את הנפש[62] [שלכן מברכים "בורא מיני בשמים" במוצאי שבת, "כדי להשיב את הנפש שהיא דואבת ליציאת השבת בשביל הנשמה יתירה שהלכה כו'"[63]], כי ריח (שמגיע למקיף הנשמה) יש בכחו להמשיך חיות חדשה בהגוף[64]. עד יתירה מזו - הנשמה נהנית מן הריח[65].

ובכללות - בהחמשה[66] שמות שנקראו לה (להנשמה), נפש רוח נשמה חי' יחידה[67] - "חי'" קאי על חי' יחידה (מקיפים). ובפרטיות יש לומר - ש"חי'" קאי על חי' שבנשמה (מקיף הקרוב אל הפנימי), ו"מושקא" - יחידה[68] (מקיף דמקיף, נשמה לנשמה), עד - לעצם הנשמה (שלמעלה מה(חמשה) שמות שנקראו לה[69]), שמשם בעצם ממשיך הריח חיות חדשה (והנאה ותענוג) בנפש האדם[70].

וכאשר ב' תיבות אלו ("חי' מושקא") באים ביחד כשם אחד של אדם אחד, ה"ז מורה על חיבור ואיחוד של ב' הענינים יחד - שהגילוי דמקיף ועצם הנשמה (אחד עשר, כנגד הי"א סממני הקטורת) נמשך ומתלבש (לא רק באופן מקיף, כפי שזה ע"י ריח בלבד, אלא גם) באופן פנימי בהגוף ובעשר כחות פנימיים.

ויש לומר, שזה בא מבחי' יחידה שבנשמה כפי שהיא מאוחדת עם היחיד שלמעלה - "יחידה

---

54) שהש"ר שם.

55) ראה אוה"ת (כרך ד) דרושים לסוכות ע' א'תשס. סה"מ תש"א ע' 94. תרפ"ח (תש"ח) ע' קסה (ע' 250). מלוקט ח"ג ע' רטו. וראה תו"א בשלח סד, סע"ב. שער האמונה ספנ"ו (צ, א). מאמרי אדמו"ר האמצעי ויקרא ח"א ע' שפד.

56) ראה סה"מ תרפ"ח (תש"ח) ותש"א שבהערה הקודמת.

57) ראה המשך ר"ה תרס"ג (ע' ב ואילך), תש"ח (ע' ד ואילך). סה"מ ת"ש ע' 13 ואילך.

58) ראה סה"ש תש"נ ח"א ע' 297 הערה 97.

59) ברכות מג, א. וגירסת הרי"ף ורבינו יונה ברכות שם: ממושקא.

60) רמב"ם הל' ברכות רפ"ט. הל' כלי המקדש פ"א ה"ג. ראב"ע תשא ל, כג. ועוד - נסמן בסה"ש שם. וראה שו"ע אדה"ז או"ח סרצ"ז ס"ג.

61) תניא פ"ה (ט, ב).

62) ראה תו"א תולדות כ, רע"ד. שם (בהוספות) קיז, ב. הנסמן בסה"מ מלוקט ח"ב ע' רטז הערה 52.

63) רשב"ם ותוס' פסחים קב, סע"ב. תוד"ה כי - ביצה לג, ב. שו"ת הרשב"א ח"ג סר"צ. שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס רצז [ושם, "טוב להניח חתיכת מור בתוך מיני ריחות שמברכים עליהם בורא מיני בשמים (בהבדלה במוצש"ק) כו'"]. ועוד. - וראה לקו"ש חל"א ע' 191 ואילך. וש"נ.

64) ראה בכל זה (החילוק בין מאכל וריח, קרבנות וקטורת, ריח המאכל וריח בעצם) - עטרת ראש שער יוהכ"פ בסופו. שערי אורה ד"ה בכ"ה בכסלו פי"ג ופכ"ח. ד"ה והוא כחתן תרנ"ז פי"א (ע' קסב) ואילך. ד"ה ביום השמע"צ וד"ה וירח ה' עדר"ת (המשך תער"ב ח"א פרי"ג ואילך). לקו"ש ח"ה ע' 402. ועוד.

65) ברכות מג, ב.

66) ולהעיר שהר"ת של שם הנפטרת (חי' מושקא שניאוסאהן) הוא "חמש". וראה גם התוועדויות תשמ"ח ח"ב ע' 383.

67) ב"ר פי"ד, ט. דב"ר פ"ב, לז. וראה ע"ח שער דרושי אבי"ע פ"א. שער הגלגולים בתחלתו. ועוד.

68) ראה אוה"ת חנוכה (כרך ה) תתקסב, א.

69) ראה סה"מ תרצ"ז ס"ע 56. וש"נ.

70) ראה ד"ה והוא כחתן שם. המשך תער"ב שם פרי"ג. פרי"ח.

לייחדך"[71], ויתירה מזה - מעצם הנשמה ("לה") כפי שהיא מאוחדת עם עצמותו יתברך, "ישראל וקוב"ה כולא חד"[72] - שהוא נעלה הן ממקיפים והן מפנימיים, ולכן יש בכחו לחברם ולאחדם, כל החמשה שמות יחד בגלוי.

וענין זה נפעל בגלוי ע"י התורה (כידוע[73] שע"י אורייתא מתגלה איך ש"ישראל וקוב"ה כולא חד"), אשר גם בתורה ישנם ב' הדרגות וחיבור שניהם [ע"ד ב' הדרגות בתורה דעשרת הדיברות ואחד עשר (אנכי, "מיוחד שבעשרה"), וכ"ב אותיות התורה שמחברם]: נגלה דתורה - חיות (פנימי), ופנימיות התורה - ריח[74] (מקיף), "סוד טעמי' ומסתר צפונותי'"[75], שגליא דאורייתא מקשרת את גליא דנשמה עם גליא דקוב"ה וסתים דאורייתא מקשרת את סתים דנשמה עם סתים דקוב"ה[76]; וע"י חיבור שניהם יחד ("חי' מושקא") - בכח העצם (שלמעלה מסתים וגליא) - הם נעשים מציאות אחת בגלוי, שגם הסתים דתורה וסתים דנשמה וסתים דקוב"ה - עד עצמותו ומהותו ית' - באים בגלוי ממש, בגליא דקוב"ה, גליא דתורה וגליא דנשמה,

[ובלשון הכתוב בריש פ' משפטים - "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", שגם "תשים" מלשון סימה (ואוצר)[77] שבתורה - פנימיות התורה (שמצד עצמו הוא סתום וגנוז) נמצא באופן גלוי ("ואלה"), עד באופן של "לפניהם", לפנימיותם[78], "כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם"[79]].

י. עפ"ז יובן הכח שמקבלים לפעול החידוש שניתוסף לאחר כ"ב שבט - שגם העולם (עשר) יהי' מוכן ומוכשר לקבל את הגילוי דאחד עשר (שלמעלה מעולם), דירה לו יתברך בתחתונים בתכלית השלימות, בגאולה האמיתית והשלימה:

עי"ז שעצם הנשמה דבנ"י (שהיא "כולא חד" עם עצמותו ית') נמצאת בגלוי בעשר כחות הנפש פנימיים שלו (כמרומז בשם הנפטרת, נוסף להרמז במספר היום - כ"ב לחודש אחד עשר, כנ"ל ס"ח), ה"ז נותן לו גם את הכח לפעול בעולם, עד בכל סדר ההשתלשלות (שמתבטא בעשר), את ההמשכה וגילוי דאחד עשר, "אנת הוא חד ולא בחושבן", כך שכל העולם - תחתונים מצד ענינם הם - יהי' דירה לו יתברך, לו לעצמותו[44].

יא. ע"פ הנ"ל יובן מדוע החידוש (דכ"ב שבט) מתבטא דוקא בנוגע (הסתלקותה של) בתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו:

כשם שבגאולת מצרים, אמרו חז"ל[80] ש"בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים", כמו"כ הוא גם בנוגע להגאולה העתידה לבוא (שעלי' כתוב[81] "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"), שתהי' בשכר ובזכות נשים צדקניות שבאותו הדור, כמארז"ל[82] "אין הדורות נגאלים אלא בשכר נשים צדקניות שיש בדור". ובפרט ע"פ המבואר בכתבי האר"י ז"ל[83] שדור האחרון בגלות הוא גלגול של דור יוצאי מצרים.

שזהו א' מהטעמים[84] להשתדלותו המיוחדת של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו בחינוך והדרכה דנשי ובנות ישראל, בכל עניני היהדות, תורה ומצוותי', כולל - בלימוד תורת החסידות והפצת המעינות חוצה - כי להיותו דור האחרון לגלות והדור הראשון לגאולה, נוגע אז ביותר עבודתן של נשי ובנות ישראל, שבזכותן תבוא הגאולה.

אם הדברים אמורים בנוגע לכל נשי ובנות ישראל, עאכו"כ בנוגע לבתו של נשיא דורנו עצמו, שנתחנכה על־ידי נשיא דורנו וכו'. ואף לאחרי הסתלקותה השפעתה ממשיכה, ובפרט שכו"כ מבנות ישראל, נקראות על שמה, וע"י הנהגתן משמשות דוגמא חי', כנשמות חיים בגופים

71) נוסח הושענות דיום ג'. וראה לקו"ת פ' ראה כה, א. כז, א. ובכ"מ.
72) ראה זח"ג עג, א.
73) ראה זהר שם. המשך תרס"ו ע' רלה. לקו"ש חי"ח ע' 409 ואילך. סה"מ מלוקט ח"ג ע' קנג ואילך. וש"נ.
74) ראה אוה"ת תשא (כרך ו) ע' א'תתקמג.
75) פרש"י שה"ש א, ב.
76) ראה זהר שם. לקו"ת ויקרא ה, ג. נצבים מו, א. ובכ"מ.
77) ירושלמי ע"ז פ"ב סוף ה"ז ובפ"מ שם.
78) תו"א משפטים עה, ג. תו"ח שם תט, רע"א. ועוד.
79) פרש"י ר"פ משפטים.

80) סוטה יא, ריש ע"ב. שמו"ר פ"א, יב. וראה במדב"ר פ"ג, ו.
81) מיכה ז, טו.
82) יל"ש רות רמז תרו בסופו (ממדרש זוטא רות).
83) שער הגלגולים הקדמה כ. לקוטי תורה וספר הליקוטים שמות ג, ד.
84) ראה "קובץ כ"ב שבט" (שחולק באור לכ"ב שבט כדלקמן הערה 122) ע' 32 ואילך (לעיל ע' 183 ואילך).

חיים[85], שהן התחנכו לפי רוחה וע"פ הוראותי', ובדוגמתה (כבתו של נשיא דורנו).

עפ"ז יש לומר הטעם לכך שאחרי כ"ב שבט (יום הסתלקותה של בתו) נפעל השלב האחרון בהכנת העולם (כדירה לו יתברך בתחתונים) להגאולה, כי שלימות ענין זה נעשה ע"י ובשכר נשי ובנות ישראל.

יב. מעלתן של נשי ובנות ישראל בהעבודה של עשיית דירה לו יתברך בתחתונים (ההתאחדות דעשר ואחד עשר) תובן בהקדים תוספת ביאור בהאמור לעיל אודות העבודה דעשיית דירה בתחתונים:

כיון שחז"ל[24] משתמשים בלשון "דירה בתחתונים", מובן איפוא שניתן להבין את תוכן הדבר בהשוואתו לדירת האדם למטה [שנשתלשל מענין הדירה למעלה].

רואים בפשטות שאע"פ שדירה יכולה להיות רק ממקום מסויים שמוכשר לדירת האדם, הרי שלימות הדירה היא - כאשר זו דירה נאה עם כלים נאים, עד ש"שלשה מרחיבין דעתו של אדם, אלו הן, דירה נאה ואשה נאה וכלים נאים"[86].

זאת אומרת, שבדירה בפשטות ישנם ב' ענינים: (א) דירה בטלה לגמרי לבעל הדירה שדר בה. כל פרטי הדירה (כדבעי) משמשים אותו, ובזה מתבטאת כל מציאותן. (ב) הדירה נאה מרחיבה דעתו של אדם.

כמו"כ מובן בנוגע ל"דירה בתחתונים": שלימות הדירה הוא דווקא כשהיא "דירה נאה" עם "כלים נאים", נוסף לכך שהיהודי עצמו מתנהג באופן "נאה" (כראוי לכנסת ישראל - "אשה נאה"). זאת אומרת: בנוסף לכך שעושים מהתחתונים דירה להקב"ה באופן המוכרח ע"פ שורת הדין, עושים אותה גם "דירה נאה" - כפס"ד הלכה[87]: "בכל דבר שהוא לשם הא־ל הטוב שיהי' מן הנאה והטוב, אם בנה בית תפילה יהי' נאה מבית ישיבתו וכו'". "זה א־לי ואנוהו"[88], "התנאה לפניו במצוות, עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה וכו'"[89]. ועד"ז מובן בנוגע לכללות העבודה דעשיית דירה בתחתונים, שצ"ל באופן של "(דירה) נאה". וזה נוגע לא רק לשלימות התחתון, אלא גם לבעל הדירה - דירה נאה מרחיבה דעתו של אדם העליון כביכול.

יג. והביאור בזה:

שלימות החיבור והיחוד דעשר ואחד עשר שנעשה ע"י "מעשינו ועבודתינו" (כפי שזה בהדגשה ביום עשירי בחודש אחד עשר, ובשלימות הגילוי - בכ"ב שבט) פועלת חידוש שלא הי' לפני זה, [ולכן הגאולה האמיתית והשלימה - כשתהי' שלימות הענין דדירה לו יתברך בתחתונים ("גילוי אור א"ס ב"ה בעוה"ז הגשמי"[38]), שעשר נעשה מציאות אחת עם אחד עשר - "תלוי במעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות"[38]]:

מצד הגילוי ד"אחד עשר" מצ"ע - הדרך להכיל זאת הוא ע"י ביטול מציאותו ("פרחה נשמתן"); מצד הגילוי ד"עשר" מצ"ע התחתון מתאחד אמנם עם אלקות, אבל רק בדרגא שהיא בערך הבריאה, לא עם אלקות שלמעלה מהבריאה (אחד עשר).

ע"י עבודת האדם למטה בזיכוך ובירור התחתון, פועלים שגם התחתונים (עשר) מצד ענינם הם יהיו דירה לו יתברך, לא רק להדרגות באלקות שהם בערך לעולם, אלא גם לאלקות שלא בערך, עד לעצמות ומהות, ונוסף על "דירה לו יתברך", גם - דבר אחד כביכול עם הוא יתברך (יש הנברא עצמו הוא יש האמיתי).

וחידוש זה אינו רק בבריאה - שע"י עבודת התחתונים הבריאה יכולה להכיל אלקות שאינו בערך לעולם - אלא גם באלקות כביכול. כמבואר בחסידות[90], שע"י עבודת האדם בתומ"צ בתחתונים נפעלים שני ענינים: (א) האור אלקי שהוא שלא בערך לעולם ומצ"ע לא יכול להתקבל בעולם (שלכן הי' הצמצום), נמשך בעולמות באופן שמתבטלים ממציאותם ומקבלים את האור. יתירה מזו: (ב) נמשך ומתגלה אור חדש מעצמותו ומהותו ית', שלמעלה מהאור[91] שהי' ממלא מקום

---

85) להעיר ממאחז"ל (תענית ה, ב): יעקב אבינו לא מת .. מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

86) ברכות נז, ב.

87) רמב"ם סוף הל' איסורי מזבח.

88) בשלח טו, ב.

89) שבת קלג, ב. וש"נ.

90) המשך תרס"ו בתחלתו (ע' ד). ע' תקט. סה"מ תש"ב ע' 32. ועוד.

91) ראה ע"ח שער א' (דרוש עגולים ויושר) ענף א. אוצרות חיים ומבוא שערים בתחלתם.

החלל. ויש לומר יתירה מזו - שע"י העבודה דעשיית דירה בתחתונים, מתמלא התענוג ותשוקה לעצמותו ית' כביכול - ש"נתאוה הקב"ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים" (ו"שוקיו עמודי שש", "זה העולם שנשתוקק הקב"ה לבראותו"[92]), שה"נתאוה" הוא דוקא בעצמותו יתברך[93].

ויש לומר, שמב' ענינים אלו נובעים שתי נקודות שצ"ל באדם העובד ובאופן העבודה דעשיית דירה בתחתונים:

מצד הענין הראשון (החידוש לגבי הבריאה) - מתבטאת עיקר העבודה בהפיכת הדברים הגשמיים בתחתונים ("בענין הסתר אורו ית'"[94]) שיהיו כלים מוכשרים לגילוי אלקות (ע"י עשיית תפילין מקלף גשמי, ציצית מצמר גשמי וכו'), ובכללות - "דירה לו יתברך", מקום מוכשר לגילוי אלקות והשראת השכינה, עד - לעצמותו ית'.

[וע"ד הענין הראשון הנ"ל בדירה בפשטות, שהדירה בטלה לגמרי לבעל הדירה שגר בדירה].

מצד הענין השני (החידוש למעלה) - ניתוסף שהעבודה צ"ל לבנות "דירה נאה" ו"כלים נאים", אשר מרחיבין דעתו של אדם, כנ"ל.

[וע"ד הענין השני בדירה: נוסף לכך שכל עניני הדירה בטלים לבעל הדירה, הרי הדירה נאה וכלים נאים מרחיבין דעתו של אדם].

יד. ע"פ הנ"ל יובן השייכות דהנ"ל עם נשי ובנות ישראל:

רואים בפועל בדירה בפשטות, שעיקר הנוי ויופי הדירה והכלים - הן בגשמיות והן ברוחניות - תלוי באשה, "עקרת הבית"[95]. וכידוע שהענין של נאה (והכח לעשות נאה) ישנו במיוחד באשה - "אשה נאה"[96], "כלה נאה וחסודה"[97]. עד ש"אין האשה אלא ליופי"[98] - יופי ברוחניות שמזה נשתלשל ביופי בגשמיות[99].

ויש לומר שזה נשתלשל מזה שכך הוא גם בעבודה דעשיית "דירה בתחתונים", אשר בנשי ובנות ישראל תלוי חלק עיקרי מהעבודה דעשיית דירה שתהי' "דירה נאה" עם "כלים נאים".

וכמודגש במיוחד בשלשת המצוות העיקריות שעליהן נשען כל בית ישראל - הדלקת נרות שבת קודש ויום טוב, כשרות האכילה ושתי' וטהרת המשפחה (ר"ת "החן"[100], חן ויופי ונוי), שמצוות אלו פועלות שיהי' (נוסף לדירה לו יתברך בתחתונים בכלל) - "דירה נאה" ו"כלים נאים", חדורים ביופי (רוחני וגשמי) של כשרות, טהרה וקדושה[101].

ועד"ז בענין חינוך הבנים והבנות - שזה מעמיד את יסוד החיים של כל אדם - רואים בפועל, שהחינוך שלהם תלוי בהאם[102]. ובפרט החינוך והדרכה של ילדים קטנים, וככל שקטן יותר, התלות באם גדולה יותר: היא מחדירה בהם מעת היותם קטנים חיות ורוח של יהדות, שעל יסוד זה גודלים בנים ובנות עוסקים בתורה ומצוותי', בשלימות ברוחניות ובגשמיות - באופן נאה ויפה וכו'.

זאת אומרת, שנוסף לכך שהילדים יהיו עוסקי תומ"צ ע"ד הרגיל, מחדירה בהם האם את התענוג והחום (עם העדינות והאהבה שישנן במיוחד בטבען של נשי ובנות ישראל) שהעסק בתומ"צ

---

92) שה"ש ה, טו. במדב"ר רפ"י.

93) ראה לקו"ש ח"ו ע' 21 ואילך. ועוד.

94) תניא פל"ו (מה, ב).

95) ראה ב"ר פע"א, ב. זח"א קנד, א. אוה"ת נ"ך (כרך ב) ע' תתעא. ע' תתנח ואילך. וראה "קובץ כ"ב שבט" ע' 21 ואילך (לקו"ש חכ"ו ע' 369 ואילך).

96) ועפ"ז תומתק השייכות (בברכות שם) ד"אשה נאה" ו"דירה נאה וכלים נאים" (השלשה ענינים שמרחיבין דעתו של אדם), כי ע"י "אשה (שענינה) נאה" נעשים גם "דירה נאה וכלים נאים".

97) כתובות יז, רע"א.

98) תענית לא, א.

99) ראה יהל אור ע' תקלח. ביאוה"ז (להצ"צ) ע' תרא ואילך. ועוד.

100) מגלה עמוקות עה"ת פ' שלח (ד"ה ג' מצוות - יז, ד).

101) כמבואר בספרים שע"י כשרות האכו"ש נעשה שינוי במהות וטבע האדם האוכל ושותה מאכלות ומשקאות אלו, מכיון שנעשים דם ובשר כבשרו (ראה רמב"ן (הובא בבחיי) שמיני יא, יג. פ' ראה יד, ג. ועוד).

ועאכו"כ שכן הוא בנוגע לטהרת המשפחה, שבזה תלוי' הטהרה והנוי בחיי המשפחה מתוך בריאות בגשמיות וברוחניות, כידוע ומבואר בכ"מ (ראה לקו"ש חי"ג ע' 259. וש"נ). וכן בנוגע להדלקת נרות שבת קודש ויו"ט, שממשיכה בהדירה ובכל בני הבית אור וקדושה של "נר מצוה ותורה אור" (כדלקמן בפנים).

102) ראה של"ה שער האותיות (מד, א). הובא בקונטרס "חנוך לנער" ס"ע 34 ואילך. וראה שיחת ש"פ אמור תש"נ (ע"ד חיוב נשי ישראל בחינוך ובלימוד התורה - התוועדויות תש"נ ח"ג ע' 171 ואילך).

יהיו באופן נאה וטוב, כך שיכולים להצביע עליהם ולומר: "זה א־לי ואנוהו" (כנ"ל סי"ב).

כנראה - לדוגמא - בהמנהג טוב של אמהות יהודיות לנגן לילדיהם הקטנים עוד בהיותם מוטלים בעריסה - שהתורה היא הדבר הכי טוב, הכי מתוק, הכי יפה וכו'. שזה משפיע בילד - גם לאחר שמתגבר ("גם כי יזקין לא יסור ממנו"[103]) - אהבה פנימית ויוקר כלפי כל הענינים דתומ"צ.

טו. הענין של החדרת יופי ("נאה") בהדירה ובכל עניני יהדות - רואים בגלוי במצות הדלקת נרות שבת קודש ויו"ט:

עי"ז שאשה ובת מבנ"י מדליקות נר קדוש לכבוד שבת ויו"ט עם ברכה - היא מחדירה בבית אור של קדושה, חום ויופי (נאה), שמאיר ומייפה את כל הבית, וכל בני הבית - גם את הבעל והבנים - עם "נר מצוה ותורה אור"[104], כל עניני תורה ומצוותי'[105].

[מתחיל מכך שע"י הדלקת נרות שבת היא מכניסה את יום השבת קודש לכל בני הבית (ורק לאחמ"כ באה תפלת ערבית והקידוש של הבעל)].

והחידוש בנר שבת ויו"ט הוא - שזה פועל שיהי' "דירה נאה" באופן גלוי לעיני בשר - כאו"א יכול לראות איך שהדירה נעשית מוארת עם האור המאיר של הנרות.

ויש לומר, שזהו אחד מהטעמים מדוע רמ"ח מצוות עשה (רמ"ח אברין דמלכא[106]) עם ב' הידים (שתי הקוים הכלליים של אהבה ויראה, שמחדירים שלימות בקיום המצוות[107]) הם בגימטריא "נר"[108] - כי בהדלקת נר מתבטאת בגלוי השלימות דקיום כל המצוות, לעשות להקב"ה "דירה נאה" בתחתונים.

טז. ולהוסיף שזה מרומז גם בשם הנפטרת - "חי' מושקא", שמורה על חיות וריח בשמים (כנ"ל ס"ט):

בכדי שתהי' "דירה נאה" צ"ל בדירה חיות, שתהי' דירה חי' ("אַ לעבעדיקע שטוב") (שחיות היא בהוספה לעצם מציאות הדבר). ויתירה מזו - שיורגש שם ריח בשמים - ריח טוב ונאה[109], הן ברוחניות והן בגשמיות, שמוסיף יותר נוי בדירה (ע"ד ההוספה שבאה ע"י אור הנרות[110]). [ובהדגשה יתירה ביום השבת[111], שענינו הוא עונג].

ועד"ז גם ברוחניות הענינים - ש"דירה נאה" תלוי בכך שתהי' הן העבודה ד"חי'" - חיות פנימי וכחות פנימיים, והן העבודה ד"מושקא" - כחות המקיפים, עד יחידה שבנפש, הענין דתענוג (נאה).

שזה פועל, שנוסף להיותה דירה בתחתונים בכלל (שהיא בטילה "לו יתברך"), נעשית "דירה נאה" (כפי שזה גם בפשטות הענין, שהריח נאה של "מושקא" פועלת שבכל הבית יהי' ריח ורוח נאה), נוי כזה אשר משיב את הנפש והנשמה נהנית ממנו, וזה מרחיב דעתו של אדם - ה"ז מחדיר (ובפרט ביחד עם נרות שבת קודש ויו"ט) אור חדש וחיות חדשה בכל בני הבית ובכל הדירה כולה, עד - בכל העולם כולו ובכל סדר ההשתלשלות,

כולל ומתחיל - מהנאה ותענוג בבעל הדירה האמיתי, הקב"ה (ש"נתאוה" שתהי' עבורו דירה בתחתונים[112]).

---

103) משלי כב, ו.

104) שם ו, כג.

105) ראה שבת כג, ב: "הרגיל בנר הווין לי' בנים תלמידי חכמים", ובפרש"י "דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, ע"י נר מצוה דשבת .. בא אור דתורה". וראה גם זח"ב קסו, א.

106) ראה תקו"ז ת"ל (עד, סע"א). הובא בתניא פ"ד. רפכ"ג. ועוד.

107) היינו, כפי שאהבה ויראה הם ענינים כלליים הפועלים על כל (רמ"ח) אברים הגשמיים ועל כל מציאות האדם - ע"י התפשטות הלב (אהבה) או כיווץ הלב (יראה). ונוסף לזה, אהבה ויראה הן ב' מצוות פרטיות מרמ"ח מ"ע, מצד ענינה הפרטי של כל א' מהן.

108) זהר שם, ב. וראה לקו"ת בהעלותך לג, ג. שלח מד, ד. ובכ"מ.

109) ראה ראב"ע ורמב"ן עה"פ תשא ל, כג. וראה מו"נ ח"ג פמ"ה. תורת העולה (להרמ"א) ח"ב פל"ה.

110) ולהעיר שבשמן המשחה (שמן זית (תשא שם, כד)) הי' גם מור (שם, כג). שהו"ע ד"מושקא" (כנ"ל הערה 60), והרי ידוע שהיו מהדרים (בדורות שעברו) להדליק נרות שבת בשמן זית.

111) ולהעיר שמשלימים המאה ברכות בשבת (ויו"ט) ע"י ריח הבשמים (מנחות מג, סע"ב. טושו"ע או"ח רסר"צ. שו"ע אדה"ז שם. ושם רסמ"ו). ואמרו חז"ל (ויק"ר פכ"ג, ו. שהש"ר פ"ב, ב [ו]) "מה שושנה זו [שאינה אלא לריח, כדלעיל שם] מתוקנת לשבתות וימים טובים כו'", "להתענג ולברך על הריח ולהשלים ק' ברכות" (פי' מהרז"ו לויק"ר שם).

112) ויש לומר, שע"י עשיית הדירה בתחתונים מתוך תענוג והנאה (ענין הריח), ניתוסף במילוי ה"נתאוה .. דירה בתחתונים" - כי עי"ז נעשה בתחתונים (מצד ענינם הם) מעין "כלי" ו"דירה" לגילוי התענוג (נתאוה) שלמעלה.

עד - השלימות של "אורו[113] של משיח", ו"רוחו[114] של מלך המשיח"[115], בגאולה האמיתית והשלימה, שתבוא בשכר נשים צדקניות בישראל[116], כנ"ל.

ועפ"ז יש לומר, שההוספה דכ"ב שבט (אחד עשר בכפליים) כוללת, שנוסף לכך שנעשה יחוד דעשר ואחד עשר (יום עשירי בחודש אחד עשר, עד יום אחד עשר בחודש אחד עשר) - דירה בתחתונים בכלל - נפעל ע"י האחד עשר השני, שהדירה נעשית "דירה נאה", שמרחיבה דעתו של אדם העליון. ויש לומר שעי"ז (שעושים "דירה נאה" שמרחיבה דעתו של אדם) מודגש עוד יותר ההתאחדות ד"עשר" ו"אחד עשר", כי נוסף לכך שזו "דירה (הבטלה וטפלה) לו יתברך", הרי הדירה בתחתונים מוסיפה ומחדשת התרחבות חדשה אפילו לגבי למעלה כביכול.

יז. מזה ישנו הלימוד לנשי ובנות ישראל בכלל, ובמיוחד - להשלוחות תחיינה דכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו - שהתאספו יחדיו מכל קצוי תבל בה"כינוס השלוחות העולמי":

נוסף לכך שלכל בנ"י יש שליחות מהקב"ה לעשות דירה לו יתברך בתחתונים (כמדובר כמ"פ בארוכה), יש לנשי ובנות ישראל שליחות מיוחדת לעשות שתהי' "דירה נאה" עם "כלים נאים",

החל ע"י קיום וחיזוק דג' מצוות הנ"ל שניתנו להן במיוחד בדירה הפרטית שלהן, כשרות האכילה ושתי', טהרת המשפחה, ונרות שבת קודש ויו"ט, כולל - ההשתדלות שגם ילדות קטנות (משהגיעו לידי הבנה) ידליקו הנרות (לפני האם, בכדי שהאם תוכל לסייע להן כו').

וכמו"כ גם - להשפיע על עוד נשי ובנות ישראל שאף הן יקיימו ויחזקו את המצוות האמורות.

ובכללות - מוטלת עליהן חלק עיקרי באחריות וזכות דעשיית דירה לו יתברך בתחתונים, דירה נאה עם כלים נאים - "ועשו[117] לי מקדש ושכנתי בתוכם"[118], בתוך כל אחד ואחת מישראל[119], החל בעצמן ובבתיהן שלהן, לעשותן משכן ומקדש לה', בית תורה ותפלה וגמילות חסדים (כמדובר כמ"פ[120]), ע"י התנהגותן האישית - וכך גם לחנך את ילדיהן ובני הבית - כראוי ל"משכן" ו"מקדש" לה', ובפרט משכן ומקדש נאה,

כולל - עי"ז שמכניסים בבית, ובכל חדר בבית - ענינים של תורה, תפלה וגמילות חסדים, וכמו"כ לוודא שלכל ילד בבית יהי' ברשותו הפרטית: חומש (וספרי תורה אחרים), סידור, קופת־צדקה, ומה טוב - גם תניא קטן פרטי.

ובכללות - לקבל החלטות טובות להוסיף ולחזק את שטח החינוך של בני ובנות ישראל, החל מקטני קטנים (כנ"ל).

ועוד וגם זה עיקר - בפרט בדורנו זה, ובמיוחד - אצל השלוחות תחיינה - להשפיע על נשים ובנות נוספות, בכל עניני תורה ומצוות ויהדות, הפצת התורה והיהדות, בכל שלשת הקוים של תורה עבודה וגמילות־חסדים, והפצת המעינות חוצה.

ובפרט כשישנו הכח מכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו ומבית הכנסת ובית המדרש ובית מעשים־טובים שלו (שבו אנו נמצאים כעת), ששם הוא

---

113) זהר ח"ג לד, ב. נתבאר בלקוטי לוי יצחק לזח"ג ע' ריט ואילך.

114) ב"ר פ"ב, ד. פ"ח, א. וראה קונטרס משיחות אדר"ח כסלו וש"פ תולדות שנה זו סי"א (התוועדויות תשנ"ב ח"א ע' 319 ואילך).

115) ולהעיר ש"משיח" הוא הר"ת של שם הנפטרת בצירוף יו"ד (ר"ת שני שמותיו של אבי', כ"ק מו"ח אדמו"ר, ויום ההילולא שלו הוא ביו"ד שבט, וגם תוכן עבודתו הי' בענין העשירי, כנ"ל ס"ז).

ויש לקשר זה עם המדובר כמ"פ (לקו"ש חכ"ט ע' 359 ואילך. ועוד) ש"שליח" (הגימטריא של "חמש") בצירוף יו"ד (כחות הנפש) הוא בגימטריא "משיח" - ע"פ המבואר לעיל (ס"ט), ש"חי' מושקא" מורה על המשכת וגילוי המקיף דיחידה (שמשיח הוא יחידה הכללית (מ"ז לזח"ב מ, ב. ולזח"ג רס, ב. ועוד)) בעשר כחות הנפש.

116) ולהעיר מהשייכות דריח לענין הגאולה - כמובן ממאחז"ל (ויק"ר ושהש"ר שם) "מה שושנה זו אינה אלא לריח כך לא נבראו צדיקים אלא לגאולתן של ישראל". וראה המשך דברי המדרש שם: "מה שושנה זו מתוקנת לשבתות וימים טובים כך ישראל מתוקנין לגאולת מחר" (יום שכולו שבת וכולו טוב).

117) תרומה כה, ח.

118) כידוע שגם הנשים השתתפו בנדבת המשכן. ואדרבה - "הן היו שם בראשונה והאנשים נטפלו להן" (ויקהל לה, כב וברמב"ן עה"פ). וראה בארוכה "קובץ כ"ב שבט" ע' 7 ואילך (לקו"ד ח"ג תקעא, ב ואילך).

119) אלשיך עה"פ קרוב לסופו (ד"ה עוד יתכן). ראשית חכמה שער האהבה פ"ו קרוב לתחלתו. של"ה (סט, א. רא, א. שכה, ב. שכו, ב. ובכ"מ). וראה לקו"ש חל"ו ע' 128 ואילך.

120) ראה קונטרס משיחות ש"פ תרומה תשמ"ז (סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 347 ואילך. וש"נ). מכתבי "בין יו"ד וט"ו בשבט ה'תשמ"ז" (לקו"ש חכ"ו ע' 414 ואילך. שם ע' 420). ובכ"מ.

עסק (בעשר שנים האחרונות בחיים חיותו בעלמא דין) בתורה עבודה וגמילות חסדים, ובהדגשה - בכל שלשת הענינים, ובהפצת המעינות חוצה, וזה נמשך אח"כ ע"י כל אחד ואחת, ובאופן דמעלין בקודש, גם לאחרי זה, ומוסיף והולך ואור[121];

כולל ועיקר - בזמננו זה, הרגעים האחרונים לפני הגאולה - לעורר בעצמן ובכל נשי ובנות ישראל אודות גודל הזכות דנשי ובנות ישראל להבאת הגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש, שתבוא "בשכר נשים צדקניות שיש בדור", כנ"ל,

יח. ויהי רצון - והוא העיקר מכל העיקרים - שכן תהי' לנו בפועל, ותיכף ומיד ממש, ובפרט בבואנו מכ"ב שבט, "בך יברך ישראל" - שבזכות ובשכר נשים צדקניות, שכל בנ"י יגאלו כבר בגאולה האמיתית והשלימה,

והקיצו ורננו שוכני עפר[7], ובתוכם - כ"ק מו"ח אדמו"ר ובתו הנפטרת, עם כל הצדיקים וצדקניות וכל הנשמות בכלל, וביחד עם כל בנ"י שנמצאים עכשיו נשמות בגופים - לאריכות ימים ושנים טובות, נשמה בריאה בגוף בריא - עוברים, בלי שום הפסק כלל, לחיים נצחיים, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, ותיכף ומיד ממש, ולכל לראש - תיכף ומיד ממש בפשטות ממש[122].

121) ראה הערה הבאה.

122) באור ליום ב' פ' משפטים, כ"ב שבט, חילק כ"ק אדמו"ר שליט"א לכאו"א: "קובץ כ"ב שבט", פרוסת "לעקאַח", שטר של חמש דולר (לתתו (או חלופו) לצדקה). ואולי הוא גם כנגד הג' קוים דתורה (הקובץ), עבודה ("לחמי לאשי", ודוגמתו - לעקאַח), וגמ"ח (צדקה). ובמספר של חמש - ר"ת של שם הנפטרת. המו"ל.

המשך ביאור למס' ברכות ליום שני עמ' א

שנחלקו, הנידון הוא לגבי זימון של **רְשׁוּת**, האם רשות ביד שנים לזמן אף שאינם מחוייבים בכך או שאין להם לזמן כלל, ואין ראיה ממשנתנו שאין להם לזמן אלא רק שאינם מחוייבים בכך.

הגמרא מביאה ברייתא אחרת ודנה אם ניתן להכריע ממנה במחלוקת זו: **תָּא שְׁמַע** – בוא ושמע ראיה אחרת להכריע על ידה במחלוקת זו. ששנינו בברייתא, **שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת חַיָּבִין לְזַמֵּן, וְאֵין רַשָּׁאִין לֵיחָלֵק** שיברך כל אחד לעצמו, שבכך הם מפקיעים מעצמם את ברכת הזימון שכבר נתחייבו בה. ומשמע שאין להם רשות ליחלק אף אם ירצה האחד ללכת לחבורה אחרת ולברך שם בזימון, הרי מוכח **שְׁשֹׁלֹשָׁה אִין** [–כן] מזמנים, ואילו **שְׁנַיִם לֹא** יזמנו ואפילו רצו, שאם גם שנים יכולים לזמן, מדוע לא יהא האחד רשאי ללכת, והלא אינו מפקיע את ברכת הזימון מהשנים האחרים, כיון שהם רשאים לזמן בפני עצמם.

דוחה הגמרא: אף מכאן אין ראיה, שיתכן שאף שנים רשאים לזמן, והטעם ששלשה אינם רשאים ליחלק, **שָׁאנִי הָתָם** – שונה הדבר שם בברייתא, **דְּקָבְעוּ לְהוּ בְּחוּבָה מַעֲיָקָרָא** – שכבר נקבעו בחובת הזימון מתחילה, ואם ילך האחד, אף שהם יכולים לזמן אבל אין זה אלא זימון של רשות, ונמצא שהפסידם, שכן גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה.

הגמרא דנה בכך מדברי ברייתא נוספת: **תָּא שְׁמַע** – בוא ושמע ראיה מברייתא אחרת, ששנינו בברייתא, **הַשָּׁמָשׁ שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּשׁ עַל** [–את] **הַשְּׁנַיִם** שהיו מסובים בסעודה שיש בה פת, **חֲרֵי זֶה אוֹכֵל עִמָּהֶם אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת** לאכול, ואין בכך גאוה שהוא אוכל ללא רשותם, שכן נוח להם שיאכל עמהם שעל ידי כך הרי הם שלשה והוא מביאם לידי זמון, אבל **הָיָה מְשַׁמֵּשׁ עַל הַשְּׁלֹשָׁה,** כיון שיכולים לזמן גם בלעדיו, **חֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל עִמָּהֶם אֶלָּא אִם כֵּן נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת.** ואם כדברי האומר שגם שנים רשאים לזמן, מדוע רשאי השמש לאכול עם השנים בלא קבלת רשות, הרי אם רצו היו יכולים לזמן גם בלעדיו, ומכאן ששנים אינם רשאים לזמן.

דוחה הגמרא: אף מכאן אין ראיה, שכן אפשר ששנים רשאים לזמן גם בלי שיצטרף אליהם השמש, ומכל מקום **שָׁאנִי הָתָם** – שונה הדבר שם בברייתא,

---

המשך ביאור למס' ברכות ליום שלישי עמ' ב

ראשון, **לְשָׁם בְּרָכָה חוֹזֶרֶת** – הוא מברך ברכת המזון, ואם נטל הגדול ראשון לחמשה, הוא מברך, ואם צוה הגדול לאדם אחר שיטול קודם לו, האחר מברך. ומסיימת הגמרא, שהלכה זו שנאמרה בברייתא **מְסַיֵּיע לֵיהּ לְרַב, דְּאָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב, כָּל הַנּוֹטֵל יָדָיו בָּאַחֲרוֹנָה תְּחִלָּה** – מי שנוטל ידיו תחילה לחמשה האחרונים, **הוּא מְזוּמָּן לְבָרְכָה** – הוא המכובד לברך ברכת המזון.

מביאה הגמרא מעשה שבו מתבאר הטעם לדין זה: **רַב וְרַבִּי חִיָּיא הֲווּ יָתְבִי בִּסְעוּדְּתָא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי** – היו ישובים בסעודה לפני רבי. כאשר הגיעו לסוף הסעודה **אָמַר לֵיהּ רַבִּי לְרַב, קוּם מְשֵׁי יָדָךְ** – קום ונטול את ידיך למים אחרונים, **חַזְיֵיהּ דְּקָא מָרְתֵּת** – ראה רבי חייא שאחז ברב פחד, שחשש רב שציוהו רבי ליטול משום שראה שידיו מלוכלכות, או שמא האריך באכילה יותר מדאי. **אָמַר לֵיהּ** רבי חייא לרב, **בַּר פַּחְתֵּי** – בן גדולים, **עַיֵּן בְּבִרְכַּת מְזוֹנָא קָאָמַר לָךְ** – בזה שאמר לך ליטול ידיך נתן לך רשות לברך ברכת המזון, ולכך הקדימך בנטילה כדי שתהא מעיין בברכת המזון.

הגמרא מביאה שפעמים שאין לו לאדם לכבד את הגדול ולהקדימו: **תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין מְכַבְּדִין** את הגדול לומר לו תהיה אתה קודם, **לֹא בַּדְּרָכִים** – הולכי דרכים שנפגשו בדרך שבין עיר לעיר, לא יאמר האחד לגדול הימנו ההולך מאחוריו לך לפני. **וְלֹא בַּגְּשָׁרִים** – כשעוברים על גבי הגשר אין לכבד את הגדול שיעבור לפניו, והטעם לפי שהוא מקום סכנה, ואין לכבד מקום סכנה.

בס"ד. משיחות* ש"פ משפטים, ז"ך שבט, מבה"ח אדר א'** ה'תשנ"ב.

א. ידוע[1] שכל המאורעות שבעולם הם בהשגחה פרטית, ויש בהם לימוד והוראה בעבודת האדם לקונו, ועאכו"כ בנוגע למאורעות כלליים ועיקריים הקשורים עם מדינות גדולות וחשובות (שבהם נמצא רוב מנין ורוב בנין דבנ"י בזמן הגלות[2]) בעלי השפעה ומנהיגות כל העולם כולו, שגם הלימוד וההוראה ממאורעות אלו הוא בענין כללי ועיקרי בעבודת האדם לקונו.

ועד"ז בנוגע להמאורעות דימים אלה:

לכל לראש - המאורע שאירע בערב שבת זה[3], שבו התאספו והתכנסו יחדיו ראשי מדינות גדולות וחשובות בעולם, ובראשם נשיאי שתי המעצמות הגדולות, והחליטו והכריזו על תקופה חדשה ביחסי מדינות העולם - ביטול מצב של מלחמות בין מדינות העולם, שיתבטא גם בצמצום וביטול כלי נשק, ועד לשלום ואחדות, שיתוף פעולה ועזרה הדדית בין מדינות העולם לטובת האנושות כולה.

וקדם למאורע זה (בהשגחה פרטית) נאומו של נשיא מדינה זו לאומה כולה (באור ליום הרביעי, "קמי שבתא"[4], התחלת ערב שבת זה[5]), שבו הודיע והכריז על פעולותיו בצמצום וביטול כלי נשק, וניצול הכספים (שלא ינתנו לרכישת כלי נשק) כדי להוסיף בעניני הכלכלה של בני המדינה - הכרזה שאושרה ע"י "בית הנבחרים", שבו נקבעים חוקי המדינה שיש להם תוקף ע"פ תורה ("דינא דמלכותא דינא"[6]).

ויש להתבונן בהלימוד וההוראה ממאורע זה, וגם בפרטי הענינים דהמאורע - מקומו וזמנו, כולל שייכותו לתוכנו של הזמן בתורה[7], בפרשת השבוע[8], כדלקמן.

ב. הלימוד וההוראה ממאורע זה הוא בענין כללי ועיקרי בעבודתם של בנ"י ("מעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות"[9]) - "להביא לימות המשיח"[10]:

מהיעודים דהגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו בשייכות להנהגת אומות העולם - "וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה"[11].

ולהוסיף, שענין זה יהי' ע"י פעולתו של מלך המשיח עצמו - כמ"ש בהתחלת הפסוק[11] "ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים" ("השופט הוא מלך המשיח .. שיהא אדון כל העמים, והוא יוכיח להם ויאמר למי שימצא בו העול ישר המעוות .. ומפני זה לא תהי' מלחמה בין עם לעם כי הוא ישלים ביניהם, ולא יצטרכו לכלי מלחמה, וכתתו אותם לעשות מהם כלי לעבודת האדמה"[12]), שכן, "באחרית הימים נכון יהי' הר בית ה' גו' ונהרו אליו כל הגוים והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלקי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים"[13], "והמורה הוא מלך המשיח, ועליו נאמר ושפט"[12].

וכיון שבימים אלו מחליטים ומכריזים ראשי מדינות בעולם ע"ד צמצום וביטול כלי נשק וההוספה בהענינים הדרושים לקיום כלכלת המדינה והעולם כולו - תוכן היעוד "וכתתו חרבותם

---

*) כולל גם שיחות ליל ויום ה' פ' משפטים, כ"ה שבט, ויום א' פ' תרומה, כ"ח שבט.

**) ולהעיר שר"ח אדר א' הוא בימי ג' ד' - גד (מזל).

1) ראה כש"ט הוספות סקי"ט ואילך. וש"נ.

2) וכתוצאה מזה נעשית גדולתן וחשיבותן של מדינות אלו - "כידוע שכל אומה ומלכות שישראל יבואו בהם בגלות הן מתעלים .. ביותר מכל האומות והולכים ומתגדלים בהיות ישראל תחתם" (תו"ח לך לך צב, א. וראה מכילתא בשלח יד, ה).

3) ששייך ליום השבת, כמארז"ל (ע"ז ג, סע"א) "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת". וראה לקמן הערה 23.

4) פסחים קו, סע"א.

5) כמודגש גם בסיום וחותם שירו של יום ב"לכו נרננה הקטן" ("היום יום" כ"ג כסלו. ובכ"מ).

6) גיטין יו"ד, ב. וש"נ.

7) כיון שהתחלת כל הענינים הוא בתורה, כמארז"ל (זח"ב קסא, רע"ב) "קב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא בר נש אשתדל באורייתא ומקיים עלמא", ובפרט בחלק התורה השייך במיוחד לזמן זה, פרשת השבוע.

8) כתורת רבינו הזקן שצריכים "לחיות עם הזמן", כלומר, לחיות עם תוכנו של הזמן בתורה, בפרשת השבוע ("היום יום" ב' חשון. ובכ"מ).

9) תניא רפל"ז.

10) לשון חז"ל - במשנה ספ"ק דברכות.

11) ישעי' ב, ד. מיכה ד, ג.

12) פי' הרד"ק עה"פ.

13) ישעי' שם, ב-ג. מיכה שם, א-ב.

לאתים", שבירת כלי המלחמה לעשות מהם כלים לעבודת האדמה, "ארץ[14] ממנה יצא לחם"[15] - ה"ז סימן ברור על התחלת קיומו של יעוד זה בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

ליתר ביאור:

כיון שנמצאים ב"זמן השיא" ("די העכסטע צייט") של ביאת משיח צדקנו, "הנה זה (מלך המשיח) בא"[16], רואים כבר (מעין ו)התחלת פעולתו של מלך המשיח על העמים, "ושפט בין הגוים והוכיח עמים רבים וכתתו חרבותם לאתים וגו'" - עי"ז שהקב"ה נותן בלב המלכים דאוה"ע ("לב מלכים ושרים ביד ה'"[17]) להחליט ולהכריז יחדיו ע"ד המעמד ומצב ד"וכתתו חרבותם לאתים".

וזהו הטעם שהחלטה והכרזה זו היתה בזמן זה דוקא - בגלל שייכותו המיוחדת להגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו בפועל ממש.

ג. ויש להוסיף, ששייכותו של המאורע להתחלת פעולתו של משיח צדקנו מודגשת גם בפרטי המאורע - המקום והזמן שבהם היתה החלטת והכרזת ראשי המדינות על המעמד ומצב ד"וכתתו חרבותם לאתים":

המקום שבו אירע מאורע זה (מקום מיוחד שבו מיוצגים בקביעות באי־כח המדינות שבעולם כדי להתדבר ביניהם בדרכי נועם ודרכי שלום) - הוא במדינה זו ובעיר זו, המדינה והעיר שבה נמצא "בית רבינו שבבבל"[18], "בית חיינו", בית הכנסת ובית המדרש, בית תורה תפלה וגמ"ח, דכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שבחר בו וקבעו להמקום המרכזי שממנו "תצא תורה", הפצת התורה והמעיינות חוצה בכל קצוי תבל עד ביאת משיח צדקנו (כשיפוצו מעינותיך חוצה[19]), שאז יהי' גם קיום היעוד "וכתתו חרבותם לאתים".

והענין בזה:

בבוא נשיא דורנו לחצי כדור התחתון, וקבע מקומו במדינה זו ובעיר זו, התחיל בתוקף ונעשה הבירור והזיכוך דחצי כדור התחתון, שגם בו נמשך הגילוי דמתן־תורה (שהי' בחצי כדור העליון[20]), ויתירה מזה - אדרבה - שנעשה המקור שממנו נמשך ונתפשט עיקר הפעולה דהפצת התורה והמעיינות חוצה בכל קצוי תבל ממש, ע"י השלוחים ששלח ברחבי העולם (גם לחצי כדור העליון), עד לפנה הכי נדחת שבעולם, כדי להפיץ תורה ויהדות בין כל בנ"י (כולל ובמיוחד אלו שדרים בין אומות העולם ומדברים בלשונם ומתנהגים בחיצוניות כמותם), ועוד וג"ז עיקר, הפצת כל עניני טוב וצדק ויושר גם בין אוה"ע ע"י קיום מצוות בני נח[21], כמודגש ביותר בשנים האחרונות, ככל שהולכים ומתקרבים יותר להזמן דביאת משיח צדקנו, ש"אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד"[22].

ובתקופה האחרונה (החל משנת נסים, והמשכה בשנת "נפלאות אראנו" ו"נפלאות בכל") הגיעה פעולה זו לשיא - בפריצת גבולותי' של המדינה ההיא שבשעתה חרתה על דגלה והכריזה מלחמה בהפצת התורה והיהדות ועד למלחמה באמונה בבורא עולם ומנהיגו (כולל גם המאסר דכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, ולאח"ז וכתוצאה מזה יציאתו מגבולות המדינה ההיא), ואעפ"כ, נמשכה גם שם הפעילות דשלוחי נשיא דורנו בהפצת התורה והיהדות בחשאי ובמס"נ ממש, עד לתקופה האחרונה שנתבטלה גזירת המלכות ונתאפשר המשך הפעילות דהפצת התורה והיהדות ביתר שאת וביתר עוז, בגלוי ובפירסום, ועד לנפילתו של המשטר הקודם, והקמתו של משטר חדש שהכריז לצדק וליושר ולשלום, על יסוד האמונה בבורא העולם ומנהיגו.

---

14) איוב כח, ה.

15) ולא רק "לחם" המוכרח לקיומו של האדם, אלא גם ענינים של תענוג, כפירות האילן - כמודגש בהמשך הכתוב "וחניתותיהם למזמרות", "הכלים שזומרים בהם הגפנים ושאר אילנות" (פי' הרד"ק).

ולהעיר גם מהשייכות ל"ראש השנה לאילן" דמיני' אזלינן - שבו מודגשת ההוספה ד"גפן תאנה ורמון גו' זית שמן ודבש" (עניני תענוג) לגבי "חטה ושעורה" (דברים המוכרחים).

16) שה"ש ב, ח ובשהש"ר עה"פ.

17) לשון הרגיל - ע"פ משלי כא, א. וראה לקו"ש חי"ג ע' 285 הערה 1 ובשוה"ג. וש"נ.

18) מגילה כט, א. וראה בארוכה קונטרס בענין מקדש מעט זה כו' (התוועדויות תשנ"ב ח"א ע' 416 ואילך).

19) אגה"ק דהבעש"ט - כש"ט בתחלתו. ובכ"מ.

20) ראה אגרות־קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ב ע' תצב ואילך. וש"נ.

21) כפס"ד הרמב"ם (הל' מלכים פ"ח ה"י) ש"צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח".

22) צפני' ג, ט. וראה רמב"ם שם ספי"א.

ובהמשך לזה התקיימה בערב שבת זה הפגישה בין מנהיגה החדש של המדינה ההיא למנהיגה של מדינה זו[23], בהשתתפותם של עוד כמה מנהיגי מדינות גדולות בעולם, שבה נתקבלה ההחלטה וההכרזה שתוכנה "וכתתו חרבותם לאתים".

ויש לומר, שבקיומה של פגישה החלטה והכרזה זו בהעיר של נשיא דורנו כ"ק מו"ח אדמו"ר (שבה נתקבצו מנהיגי המדינות, כולל גם מנהיג מדינה זו, שהוצרך לבוא מעיר הבירה לעיר זו[24]), מרומז, שכל זה בא כתוצאה מהפעולות דהפצת התורה והיהדות, צדק ויושר, בכל העולם, שנעשו ונעשים ע"י נשיא דורנו, משיח שבדור[25], ועד שע"י שלימות העבודה בכהנ"ל בימינו אלה נעשה העולם כולו ראוי ומוכשר להתחלת הפעולה דמלך המשיח, "ושפט בין הגוים והוכיח עמים רבים וכתתו חרבותם לאתים"[26].

וגם הזמן שבו אירע מאורע זה (בתקופה האחרונה עצמה) הוא זמן מסוגל בשייכות להגאולה - מצד כמה ענינים:

23) ופגישתם נמשכת (וביתר שאת וביתר עוז) גם ביום השבת זה.

24) ואף שהטעם הפשוט לזה הוא לפי שהמקום המיוחד שבו מיוצגים בקביעות באי־כח המדינות שבעולם נקבע מלכתחילה במקום שאינו עיר הבירה של מדינה מסויימת, הרי, הטעם האמיתי לקביעת מקום זה בעיר זו דוקא, הוא, להיותה עיר הבירה של "מלכי רבנן" (ראה גיטין סב, סע"א. ועוד), כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו (וראה לקמן הערה 26).

25) ראה קונטרס הנ"ל (שבהערה 18) ס"ה שנשיא הדור הוא המשיח שבדור. ובהדגשה יתירה בכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו - כמרומז בב' שמותיו: "יוסף" - ע"ש ש"יוסיף אדנ־י שנית ידו גו' ואסף נדחי ישראל גו'" (ישעי' יא, יא־יב), ו"יצחק" - ע"ש ש"אז ימלא שחוק פינו" (תהלים קכו, ב. וראה ברכות לא, א).

26) ולהעיר, שארגון חבר העמים למטרת אחדות ושלום בין העמים הוקם בחצי כדור התחתון לאחרי ובסמיכות לבואו של נשיא דורנו לחצי כדור התחתון (החל מההחלטה שנתקבלה באמצע המלחמה, בשנת תש"ב לערך, ובעיקר בסיומה של המלחמה, בשנת תש"ה לערך), ונקבע מקום מושבה בעירו של נשיא דורנו, ועד לבניית הבנין המיוחד (בשנת תשי"א לערך) - שבזה מודגש שהאחדות והשלום בין העמים היא כתוצאה מפעולתו של נשיא דורנו בבירור העולם (ע"י הפצת התורה והיהדות וצדק ויושר בכל העולם), וככל שניתוסף בבירור העולם ע"י נשיא הדור ניתוסף גם בקיומו וביסוסו של הארגון שמטרתו לפעול אחדות ושלום בעולם, ועד לגמר ושלימות בירור העולם בקיום היעוד "וכתתו חרבותם לאתים" שהוא היסוד של ארגון זה*.

*) ועד שפסוק זה מתנוסס על גבי כותל הבנין (וראה לקמן הערה 55).

א) מצד ימי השבוע - ערב שבת[27], ערב והכנה ל"יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"[28], שבו "משבית מזיקין (כולל גם כלי נשק) מן העולם"[29], ויתירה מזה, כיון ש"מוסיפין מחול על הקודש, משל לזאב שהוא טורף מלפניו ומלאחריו"[30] (שטורף זמן של חול לזמן קדושת השבת), נעשה כבר בערב שבת המעמד ומצב ד"יום שכולו שבת", "משבית מזיקין מן העולם".

ב) מצד ימי החודש - יום כ"ו בחודש, הגימטריא דשם הוי', מלשון מהוה[31], שרומז על המעמד ומצב דלעתיד לבוא שההתהוות ע"י שם הוי' תהי' ניכרת בכל הבריאה כולה, כמ"ש[32] "ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר יחדיו כי פי הוי' דיבר", ואין נתינת מקום לענינים בלתי־רצויים (מזיקים וכלי נשק), כמ"ש[33] "לא ירעו ולא ישחיתו גו' כי מלאה הארץ דעה את הוי'".

ומודגש יותר בחיבור שניהם יחדיו - שיום כ"ו בחודש חל ביום הששי בשבוע, שהוא בדוגמת יום ששי דמעשה בראשית, יום ברוא אדה"ר, עיקר ותכלית הבריאה כולה, ועל ידי (ולאחרי[34]) חידוש התהוותו (בכל יום ששי) נעשה חידוש התהוות הבריאה כולה[35], ובפרט כשיום הששי בשבוע חל ביום כ"ו בחודש, הגימטריא דשם הוי', מלשון מהוה, מודגש עוד יותר חידוש התהוות הבריאה כולה.

ג) ועוד וג"ז עיקר - מצד הקשר והשייכות דזמן זה לנשיא דורנו - להיותו ערב שבת האחרון בחודש

27) נוסף לכך שכללות הזמן דאלף הששי הוא בדוגמת ערב שבת (ראה רמב"ן ובחיי בראשית ב, ג).

28) תמיד בסופה.

29) תו"כ בחוקותי כו, ו. וראה לקו"ש ח"ז ע' 188 ואילך.

30) מכילתא יתרו כ, ח. וראה לקו"ש חט"ז ע' 231 ואילך.

31) זח"ג רנז, סע"ב. פרדס ש"א פ"ט. תניא שעהיוה"א רפ"ד. ובכ"מ.

32) ישעי' מ, ה.

33) שם יא, ט.

34) אף שבששת ימי בראשית נבראו תחילה כל שאר הנבראים ולאח"ז נברא האדם - כי, בפנים הראשונה יש טעם מיוחד שבריאת האדם תהי' לאחרי כל הנבראים (עם היותו עיקר תכלית הבריאה) - "כדי שיכנס לסעודה מיד", "שימצא הכל מוכן ויאכל מאשר יחפוץ" (סנהדרין לח, א ובפרש"י), אבל חידוש הבריאה יכול (ובמילא צריך) להיות כסדר מעלתם, שהאדם קודם לכל שאר הנבראים.

35) ולכן נקבע ראש השנה - "תחלת מעשיך" דכל הבריאה כולה - בא' בתשרי, יום ברוא אדה"ר (ולא בכ"ה באלול שבו נברא העולם).

שבט, חודש האחד עשר, שהעשירי שבו הוא יום ההילולא (גמר ושלימות העבודה) של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, ובאחד עשר שבו נעשה המשך וחידוש הנשיאות שלו ביתר שאת וביתר עוז עד לסיום וגמר כל העבודה של דורנו זה (דור האחרון של הגלות שהוא הוא דור הראשון של הגאולה) במשך מ"ב שנים די"ל שהם כנגד מ"ב המסעות שבמדבר העמים, שאז כבר מוכנים ועומדים להכניסה לארץ בגאולה האמיתית והשלימה (כמדובר בארוכה בהתוועדות שלפנ"ז[36]) - שגם בהזמן (נוסף על המקום) שבו היתה ההכרזה ע"ד "וכתתו חרבותם לאתים" מודגשת השייכות לפעולתו של נשיא דורנו כ"ק מו"ח אדמו"ר, המשיח שבדור, שעל ידו נעשה קיום היעוד "וכתתו חרבותם לאתים וגו'".

ד. ויש לקשר זה עם פרשת השבוע, פרשת משפטים - "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", ומפרש רש"י, "ואלה .. מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני", "לפניהם, ולא לפני גוים, ואפילו ידעת בדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל אל תביאהו בערכאות שלהם וכו'":

תוכנה של פרשת משפטים הוא - כשמה - דינים שבין אדם לחבירו שחיובם מובן בשכל האדם, "דברים האמורים בתורה במשפט שאילו לא נאמרו היו כדאי לאומרן"[37], ועד כדי כך, ש"אלמלא לא ניתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול וגזל מנמלה"[38]. ויתירה מזה, שחיובם מובן (לא רק בשכלם של בנ"י, "עם חכם ונבון"[39], אלא) גם בשכלם של אומות העולם, ועד שיתכן שבכמה דינים דנין אומות העולם כדיני ישראל.

וי"ל שלכן נאמר בהתחלת ופתיחת הפרשה "ואלה המשפטים", "אף אלו מסיני" - שגם המשפטים שחיובם מובן בשכל האדם צריכים לקיימם (לא מפני שהשכל מחייבם, כי אם) מפני ציווי הקב"ה (אלא שרצונו של הקב"ה שציוויים אלה יהיו מובנים גם בשכל האדם), ומשום זה "תשים (גם ה"משפטים") לפניהם" דוקא, "ולא לפני גוים .. (אף) שהם דנין .. כדיני ישראל", כיון שדיניהם הם מצד חיוב השכל, וצ"ל מצד ציווי הקב"ה[40].

ה. ובעומק יותר:

"ואלה המשפטים", "אף אלו מסיני" - י"ל פירושו, שגם הסיבה להחיוב השכלי ד"משפטים" הוא "מסיני", ולולי נתינתם "מסיני" לא הי' שכל האדם מחייבם (כמו "הראשונים"). וההסברה בזה - שהחיוב השכלי הוא כתוצאה מזה שבציוויים אלה נתלבש רצונו של הקב"ה (שמצד עצמו הוא למעלה מהחכמה) גם בחכמתו ית' (בתורה), וכיון שהתורה היא "דיפתראות ופינקסאות" שבהם נברא העולם[41], נעשו דברים אלה מחוייבים בגדרי העולם, ובמילא גם בשכל האדם (ועד לשכל דאוה"ע), שדעתו נוטה לדברים שמחוייבים מצד חכמתו של הקב"ה ("סיני")[42].

ועפ"ז יש לומר גם הפירוש ד"ואלה .. מוסיף על הראשונים" - שההוספה על הראשונים ("מסיני") היא בכך שה"משפטים" שניתנו "מסיני" נמשכים גם בשכל האדם, שזהו תוכן החידוש דמתן־תורה ("מסיני") שבטלה הגזירה וההפסק שבין עליונים לתחתונים[43], שחכמתו של הקב"ה (עליונים) תומשך ותחדור גם בשכל האדם (תחתונים), שגם דעתו (תחתונים מצד עצמם) נוטה לכך (אלא, שביחד עם זה צ"ל נרגש שדעתו נוטה לדברים המתחייבים מצד חכמתו של הקב"ה, "אף אלו מסיני").

וענין זה צריך להיות גם אצל אומות העולם בנוגע לקיום מצוות בני נח - שאף ש"הדעת נוטה להן"[44], צריך "שיקבל אותן ויעשה אותן מפני

36) קונטרס משיחות י"א שבט וש"פ בשלח שנה זו (לעיל ע' 172 ואילך).
37) פרש"י אחרי יח, ד.
38) עירובין ק, סע"ב.
39) ואתחנן ד, ו.

40) ואדרבה: "המביא דיני ישראל לפני גוים מחלל את השם ומייקר את שם האלילים .. זהו עדות לעלוי יראתם" (פרש"י שם).
41) ב"ר בתחלתו.
42) ועפ"ז יומתק מ"ש הרמב"ם (בשמונה פרקים שלו (פ"ו)) ש"הענינים המפורסמים אצל כל בני האדם שהם רעות .. שאילו לא נכתבו ראויין הם ליכתב .. נפש החשובה לא תתאוה לאחד מאלו הרעות כלל" (ובהם אין לומר "אפשי ומה אעשה שאבי שבשמים גזר עלי", אלא "אי אפשי") - דלכאורה, מהי השייכות ד"אי אפשי" שמצד דעת בני האדם להנהגתם של ישראל ע"פ תורה - אלא, שהשלילה שמצד דעת בני האדם אינה אלא מפני שכך מחייבת חכמתו של הקב"ה, תורה, שלכן נעשו דברים אלו מושללים בשכל האדם. ועצ"ע.
43) תנחומא וארא טו. שמו"ר פי"ב, ג. ועוד.
44) רמב"ם הל' מלכים רפ"ט.

שצוה בהן הקב"ה בתורה .. אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת .. אינו מחסידי אומות העולם ולא[45] מחכמיהם"[46].

ותכלית השלימות בזה תהי' בימות המשיח - ש"לא יהי' עסק כל העולם (גם אומות העולם) אלא לדעת את ה' בלבד .. שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה'"[47], היינו, ש"דעה את ה'" (ידיעת מעשה מרכבה וכיו"ב, עיקר ענינו של "סיני"[48]) נמשכת וחודרת בשכל האדם.

ויש לומר, שענין זה מרומז גם בסיום הפרשה: "ויראו את אלקי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר גו' ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו"[49] - שראיית אלקות ("סיני") נמשכת וחודרת בשכל האדם ומתאחדת עמו כמו המזון ("ויאכלו וישתו") שנעשה דם ובשר כבשרו, ע"י לימוד פנימיות התורה באופן של הבנה והשגה ("יתפרנסון"[50]) בתורת חסידות חב"ד, כולל גם ע"י התרגום ("ויחזו", תרגום של ראי') בשבעים לשון דאומות העולם (כמרומז ב"לבנת הספיר", ש"לבנים" שנעשים בידי אדם רומזים על האותיות של שבעים לשון דאוה"ע[51]), כדי שיהי' מובן גם לבנ"י שלעת־עתה אינם מבינים לשון הקודש[52], ועד שיהי' מובן גם לאומות העולם (שגם הם מחוייבים בשלילת ע"ז ובהאמונה בבורא העולם ומנהיגו), שזוהי ההכנה לקיום היעוד "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה[53] לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד".

ו. ומזה מובן גם בנוגע למאורע הנ"ל - החלטת והכרזת מנהיגי אוה"ע ע"ד המעמד ומצב ד"וכתתו חרבותם לאתים" - בערב שבת פרשת משפטים:

"וכתתו חרבותם לאתים" הו"ע המובן ומחוייב גם בשכל האדם ("משפטים"), שהרי, שכל אנושי מחייב קיומו של העולם ע"פ צדק ויושר, ע"י שלילת מלחמה שמביאה הרס וחורבן, רחמנא ליצלן, ועד שיביא לשבירת כלי המלחמה ("וכתתו חרבותם") והפיכתם לכלים שמביאים תועלת לישובו של עולם ("אתים").

ואעפ"כ, במשך כל הדורות התנהלו ריבוי מלחמות בין אומות העולם שגרמו הרס וחורבן בעולם - בניגוד להמתחייב בשכל האנושי!

ועכצ"ל, שהסיבה האמיתית לכך שבתקופה האחרונה ניכרת השאיפה לגמר ולסיום תקופת המלחמות בעולם, והתחלת תקופה חדשה של קיום העולם ע"פ צדק ויושר, שלום ואחדות, כמודגש ביותר בהחלטת והכרזת מנהיגי אוה"ע בערב שבת זה, היא (לא רק מצד חיוב השכל[54] ("משפטים"), שהרי חיוב השכל הי' גם בכל הדורות שלפנ"ז, אלא גם, ובעיקר) מפני שמתקרבים להזמן שאודותיו הכריזה התורה ("מסיני") "וכתתו חרבותם לאתים"[55].

ועפ"ז יש לומר, שהחלטת והכרזת מנהיגי אוה"ע בערב שבת פרשת משפטים ע"ד המעמד ומצב ד"וכתתו חרבותם לאתים", היא, כתוצאה מהחלטת והכרזת "מלכי רבנן" ש"הנה זה (מלך המשיח) בא", החל מהפס"ד של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו שמכבר נשלמו מעשינו ועבודתינו דמשך זמן הגלות ומוכנים כבר לקבלת פני משיח צדקנו, וכן הפס"ד של הרבנים ומורי־הוראה בישראל שהגיע זמן הגאולה, "יעמוד מלך מבית דוד וכו' בחזקת שהוא משיח" ועד להמעמד ומצב ד"הרי זה משיח בודאי"[56] - פס"ד "מסיני", שנמשך וחדר גם בגדרי

45) כ"ה ("ולא מחכמיהם") הגירסא הנפוצה, ויש גורסין "אלא מחכמיהם" (ראה לקו"ש ח"כ ע' 141. וש"נ).

46) שם ספ"ח.

47) שם ספי"ב.

48) ראה ב"ר פ"ג, ב. וש"נ. לקו"ש ח"א ס"ע 149 ואילך.

49) כד, יו"ד־יא.

50) תקו"ז ת"ו בסופו. וראה לקו"ש חכ"ד ע' 136 הערה 35. וש"נ.

51) משא"כ האותיות דלשון הקודש שנקראים "אבנים" שבריאתם בידי שמים (תו"א פרשתנו עז, ג ואילך).

52) וגם לא לשון אידיש ("זשאַרגאָן") שהוא הממוצע בין לשון הקודש ללשונות אוה"ע, ע"ד לשון ארמי (ראה לקו"ש חכ"א ע' 446 ואילך. וש"נ).

53) בלשון הקודש (מפרשים עה"פ). וראה אוה"ת (כרך ז') סוף פרשתנו (בסיום ביאור הענין דלבנים): "ואפ"ל שזהו מ"ש אז אהפוך אל עמים שפה ברורה שיהי' אצל כולם לה"ק ולא יצטרך לבחי' לבינה .. לע"ל יהי' הכל לה"ק שהוא אבנים בריאה בידי שמים".

54) נוסף לכך שגם חיוב שכל האדם הוא כתוצאה מחכמתו של הקב"ה, כנ"ל ס"ה.

55) ומרומז גם בכך שהחלטה והכרזה זו נתקבלה במקום שבו מתנוסס ובכותל הגלוי דהבנין הפסוק "וכתתו חרבותם לאתים" - שבזה מודגש שהחלטה והכרזה זו (שהיא תכלית ומטרת קיומו של מקום זה) מיוסדת על פסוק בתורה, "מסיני".

56) רמב"ם הל' מלכים ספי"א.

העולם, עד כדי כך שמנהיגי אוה"ע[57] מחליטים ומכריזים מדעתם (ו"בערכאות שלהם", שיש בהם התוקף ד"דינא דמלכותא דינא") ע"ד המעמד ומצב ד"וכתתו חרבותם לאתים".

ויש לומר, שהדגשת שייכותה של החלטה והכרזה זו להפס"ד "מסיני" מתגלית ביום השבת[58] [שבו נעשית העלי' דכל עניני ערב שבת (כולל גם המאורע דהכרזת מנהיגי אוה"ע) להקדושה דיום השבת ("יאכל בשבת", באופן ש"טורף מלפניו")] - שאז קורין בתורה פרשת משפטים כולה[59] (בציבור, ובברכה לפני' ולאחרי'), שבה מודגש שגם ה"משפטים" הם "מסיני", ועד"ז בנדו"ד, שהכרזת מנהיגי אוה"ע ע"ד "וכתתו חרבותם לאתים" ע"פ חיוב שכלם ("משפטים" שדנין גם אוה"ע בערכאות שלהם) היא כתוצאה מפס"ד התורה ("מסיני") ע"ד ביאת משיח צדקנו.

ז. ויש להוסיף בהקשר והשייכות דפרשת משפטים לסיום זמן הגלות והתחלת הגאולה:

בהמשך הפרשיות - (א) שפרשת משפטים באה לאחרי ובסמיכות לפרשת יתרו[60] שסיומה וחותמה בדיני המזבח: "למה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש[61] (המזבח)"[62], שבזה מרומז קיום היעוד "ואשיבה שופטיך כבראשונה"[63], שיבת הסנהדרין ללשכת הגזית בביהמ"ק השלישי[64], ועד"ז בהמשך הפרשה (בשיעור דערב שבת) - "להביאך אל המקום אשר הכינותי", "כבר מקומי ניכר כנגדו, וזה א' מן המקראות שמודיעים שביהמ"ק של מעלה מכוון כנגד ביהמ"ק של מטה"[65], (ב) ומפרשת משפטים באים לפרשת תרומה (ועד שמתחילין לקרותה במנחת שבת פרשת משפטים), שבה נאמר הציווי "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"[66], שקאי על עשיית המשכן, בית ראשון ובית שני, וגם (ובעיקר) ביהמ"ק השלישי[67], "מקדש אדנ־י כוננו ידיך"[68].

וביניהם באה פרשת משפטים - כדי להדגיש שעניני הגאולה (ביהמ"ק השלישי, המזבח והסנהדרין) שבפרשיות אלו (יתרו ותרומה) הם באופן ד"משפטים", שמחוייבים גם מצד שכל האדם, היינו, שכבר נמשכו וחדרו בגדרי העולם, שהעולם מצד עצמו מכריז שהגיע זמן הגאולה.

ח. ועוד ועיקר - שגם בפרשת משפטים עצמה מרומז הקשר והשייכות לסיום זמן הגלות והתחלת הגאולה - ע"פ המבואר ב"פירושה" (של פרשת משפטים) בתושבע"פ[69]:

פרטי הדינים שבפרשת משפטים בהענינים שבין אדם לחבירו נתבארו בתושבע"פ בסדר נזיקין, ש"כולה נזיקין חדא מסכתא היא"[70], ו"חלק המסכת הראשונה לשלשה חלקים, והתחיל בבבא קמא וענינה לדבר על נזיקין כגון שור ובור והבער ודין החובל, ואין השופט רשאי להקדים דבר קודם שיסיר ההיזק מבני אדם ומפני זה הקדים אותה בראשונה על שאר הדינין, ואח"כ בבא מציעא וענינה לדבר על הטענות והפקדונות ושכירות ודין השואל והשכיר .. כמו שעשה הכתוב (בפרשת משפטים) שאחר דיני שור ובור והבער, וכי ינצו אנשים, דיבר על ארבעה שומרים, ואח"כ בבא בתרא, וענינו לדבר בחלוקת הקרקעות והדינין בענין הדירות המשותפות .. וסידר החלק הזה באחרונה בשביל שכולו קבלה ודברי סברות ולא התבאר מן התורה"[71].

---

57) ד"אע"ג דאינהו לא חזו מזלייהו חזו" (מגילה ג, א).

58) ומרומז גם בקביעותו בימי החודש ביום ז"ך, מלשון "שמן זית זך כתית למאור", הדגשת ענין האור והגילוי (וראה לקמן סי"א).

59) נוסף על התחלת קריאתה ביום חמישי - לפני המאורע דערב שבת, וביום שני - לפני המאורע דאור ליום הרביעי.

60) שבאה לאחרי פרשת בשלח שסיומה וחותמה ב"מלחמה לה' בעמלק מדור דור", "לתלתי דריא מדרא דעלמא דין ומדרא דמשיחא ומדרא דעלמא דאתי" (תיב"ע).

61) שעיקרו המזבח - "בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות" (רמב"ם ריש הל' ביהב"ח). ולהעיר משייכותו ל"בנימין זאב יטרף" (ששייך לשבת ש"טורף מלפניו ומלאחריו") - שביהמ"ק (והמזבח) הוא בחלקו של טורף (זבחים נג, ב ואילך), והמזבח (עיקרו של ביהמ"ק) שחוטף הקרבנות נמשל לזאב חוטף (ב"ר פצ"ט, ג), שטורף וחוטף עניני העולם להעלותם לקדושה.

62) פרש"י ריש פרשתנו. ירושלמי מכות פ"ב ה"ו. מכילתא ס"פ יתרו (ובכמה דפוסים - ריש פרשתנו). פרשתנו כא, יד.

63) ישעי' א, כו.

64) לאחרי ש"בטבריא עתידין לחזור תחילה ומשם נעתקין למקדש" (רמב"ם הל' סנהדרין פי"ד הי"ב).

65) כג, כ ובפרש"י.

66) כה, ח.

67) ראה רמב"ם ריש הל' ביהב"ח.

68) בשלח טו, יז ובפרש"י. זח"ג רכא, א.

69) כדרשת חז"ל על הפסוק "והתורה והמצוה" שבס"פ משפטים (ברכות ה, א. הקדמת הרמב"ם לספר הי"ד).

70) ב"ק קב, סע"א.

71) הקדמת הרמב"ם לפיהמ"ש (ד"ה והחלק הששי).

ומודגש בדברי הזהר[72] - "תלת בבי דינין תקינו (רבנן) בסדרי מתניתא, חדא קדמיתא בארבע אבות נזיקין השור וכו', תניינא טלית דאשתכח, תליתאה שותפין ורזא דאבידה .. אורח דקרא נקטו דכתיב[73] על כל דבר פשע .. על שור על חמור על שה דא בבא קמא, דהכי הוא באינון מלין, על שלמה דא בבא מציעא, על כל אבדה דא בבא תליתאי"[74], היינו, שג' הבבות דנזיקין מרומזים בפסוק "על כל דבר פשע וגו'" שבפרשת משפטים.

וביאור הענין[75]:

"נזיקין" - רומז על כללות זמן הגלות (ונחלק לשלש בבות, כנגד שלש גלויות הכלליות[76], כשישנם בעולם ענינים בלתי־רצויים ("נזיקין"), החל מ"ארבעה אבות נזיקין" ב"בבא קמא" דהגלות, ועד"ז עניני מריבה ומחלוקת ("זה אומר אני מצאתי' וזה אומר אני מצאתי' .. יחלוקו") ב"בבא מציעא" דהגלות, ועד ל"בבא בתרא" (סיום וגמר) דהגלות - שהתחלתה ב"השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר", שמרצון הטוב, ללא הכרח ("טעמא דרצו הא לא רצו אין מחייבין"[77]), מתדברים ביניהם ע"ד מניעת היזק ראי' איש מרעהו; וסיומה ב"הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות .. בתורה"[78], התגברות חכמת התורה ("סיני"[79]) באופן שחודרת גם בגדרי העולם ("דיני ממונות", "משפטים"), שעי"ז בטלה ונשללת האפשרות לענינים בלתי־רצויים ("נזיקין") - בסיום וגמר הגלות, שאז מתחילה הגאולה האמיתית והשלימה (גאולה השלישית והמשולשת שמהפכת שלש הגלויות, ועד"ז ביהמ"ק השלישי והמשולש שכולל המשכן, בית ראשון ובית שני, ומהפך חורבנם לבנין ומשוכלל).

ולהוסיף, שבמסכת בבא בתרא (סיום וגמר הגלות) מרומזת גם הגאולה האמיתית והשלימה[80] ע"י משיח צדקנו[81] - בהסוגיא הידועה[82] שבה נתבארו כו"כ מהיעודים דלעתיד לבוא, ומהם: "עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן", "עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן", "ושמתי כדכד שמשותיך[83] (באבנים של חומות ירושלים) .. חד אמר שהם וחד אמר ישפה, אמר להו הקב"ה להוי כדין וכדין", "עתיד הקב"ה להגבי' את ירושלים ג' פרסאות למעלה, שנאמר[84] וראמה וישבה תחתי' .. ושמא תאמר יש צער לעלות, ת"ל מי[85] אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם", וכן הסוגיא[86] אודות חלוקת ארץ ישראל[87] לעתיד לבוא[88].

---

72) ח"ג קצח, א.

73) פרשתנו כב, ח. - ולהעיר, שפסוק זה הוא השירה דזאב טורף (פרק שירה פ"ה), שרומז על השירה שמצד ביטול והפיכת הענינים הבלתי־רצויים ע"י זאב טורף דקדושה.

74) בניצוצי אורות שם: "קשה דכל דיני אבידה בבבא מציעא בפרק ב', א"מ"*. ובהערות אאמו"ר (לקוטי לוי"צ לזח"ג ע' תא): "פירש כל אבדה על שותפין, והיינו כל הוא יסוד הנק' כל, והוא דכורא, אבדה הוא מל' נוקבא, כי אשה נקראת אבדה כדאיתא בריש מס' קידושין, וכל אבדה הוא חיבור זו"ן, והיינו שותפין, כי חיבור איש ואשה נק' שותפות, כמא' שלשה שותפין באדם, אביו ואמו כו', והיינו ג"כ מה שאמר לעיל תליתאה שותפין ורזא דאבדה, רזא יסוד, כמ"ש במאו"א מע' רז ע"ש, אבדה מל'" - עיי"ש בארוכה, ומסיק: "ועתה מסולק קושיית א"מ שבנצוצי זהר".

75) בהבא לקמן - ראה גם לקו"ש חכ"ו ע' 150 ואילך.

76) גלות מצרים, הגלות שלאחרי חורבן בית ראשון, והגלות שלאחרי חורבן בית שני.

77) ב, רע"ב.

---

*) ובניצוצי זוהר שם: "הגר"א בביאורו לתקו"ז נעשיראה (קמ"ז סנ"א) כ' להגי' תנינא טלית דאשתכח ורזא דאבידה, תליתאה שותפין כו' על שלמה על כל אבדה כו' דא בבא מציעא", ומסיק ש"בבא תליתאי", "שותפין", נרמז בסיום הפסוק "עד האלקים יבוא דבר שניהם". ולכאורה דוחק גדול להגי' בדברי הזהר – ובשתים, **שינוי** הסדר שבזהר (ושינוי כפול: הן בהתחלת הענין והן בסיומו), **והוספת** סיום הפסוק שלא נזכר בזהר שלפנינו – בגלל קושיא זו (ובפרט שקושיא זו יש לתרצה ע"פ ביאור אאמו"ר שבפנים).

78) קעה, ב - במשנה.

79) כולל ובמיוחד התגברות גילוי והפצת פנימיות התורה באופן של הבנה והשגה בתורת חסידות חב"ד - כמרומז גם בס"פ משפטים: "ויחזו את האלקים וגו'", כנ"ל ס"ה.

80) נוסף על קירוב הגאולה ע"י מצות הצדקה, כדלקמן ס"י.

81) להעיר שבמסכת ב"ב (עה, ב) נתבאר ש"משיח"** נקרא על שמו של הקב"ה, "דכתיב (ירמי' כג, ו) וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו"***.

82) עד, סע"ב ואילך.

83) ישעי' נד, יב.

84) זכרי' יד, יד"ד.

85) ישעי' ס, ח.

86) קכב, א.

87) ולהעיר שגם לאחרי חלוקתה לשבטים שייכת ארץ ישראל כולה לכלל ישראל - ע"ד ובדוגמת "השותפין שרצו לעשות מחיצה כו'", שגם עשיית המחיצה היא באופן ד"שותפין".

88) ועד"ז בפרשת משפטים (בשיעור דיום הש"ק) בנוגע

**) נוסף לכך ש"עתידין צדיקים שנקראין על שמו של הקב"ה" (שם).

***) להעיר מזח"ב לח, א: "מאן פני האדון ה' (כמ"ש גם **בפרשתנו** כג, יז) דא רשב"י" (וראה הנסמן בנצו"ז שם). וי"ל שהחידוש ברשב"י

ט. ע"פ האמור לעיל מתחזקת יותר הפליאה והתמיהה, ביחד עם גודל הצער וההבהלה (ועד שמצד גודל הצער אין להאריך בזה ביום השבת) - היתכן שבנ"י נמצאים עדיין בגלות?!... עד מתי?!...

היתכן שלאחרי כל הסימנים על בוא הגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש, עד להמאורע דערב שבת זה שאפילו אוה"ע מכריזים שהגיע הזמן ד"וכתתו חרבותם לאתים" - נמצאים אנו ביום הש"ק זה בחוץ לארץ, במקום להמצא, יחד עם כל בנ"י מכל קצוי תבל, בארצנו הקדושה, בירושלים עיר הקודש ובבית המקדש, מסובים ל"שולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם"[89], שעליו ערוכים הלויתן ושור הבר ויין המשומר!

ועוד ועיקר - שעדיין לא נתקבלה ההודעה והציווי ונתינת־כח ד"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (כפי שקוראים בתורה במנחה) בנוגע לבנין ביהמ"ק השלישי!

י. ומזה מובן גודל הצורך וההכרח להוסיף ביתר שאת וביתר עוז בהענינים שמקרבים ומזרזים ומביאים בפועל ממש את הגאולה תיכף ומיד ממש.

ולכל לראש - בהענין המודגש בפרשת משפטים:

"משפטים" - פרטי הדינים בין אדם לחבירו מתוך שלום[90] (ופשיטא שלילת הפכו, ביטול סיבת הגלות האחרון[91]), שעי"ז באה הגאולה, כמאחז"ל[92] במעלת המשפט ש"בו ציון נבנית, שנאמר[93] ציון במשפט תפדה", וכן צדקה ("ושבי' בצדקה"[93]) וגמילות חסדים[94], כמפורש בפרשתנו[95] "אם כסף תלוה את עמי את העני"[96], "גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה"[97], וכמבואר גם בהסוגיא בבבא בתרא[98] ("פירושה" של פרשת משפטים בתושבע"פ) פרטי הענינים דמצות צדקה, ומהעיקר, "גדולה[99] צדקה שמקרבת את הגאולה, שנאמר[100] כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות"[101].

[ומתחיל בהענין שהזמן גרמא - כנהוג בכל שנה שבמוצאי שבת קודש לסדר אם כסף תלוה גו', נערכת מלוה מלכה לטובת קרן גמילות חסדים. וכיון ש"מפקחין על צרכי ציבור בשבת"[102], כדאי ונכון שמנהל הגמ"ח יעלה[103] ויכריז על המלוה מלכה, ובודאי תערך ברוב פאר והדר, ו"ברוב עם הדרת מלך"[104], ויתנו כפי נדבת לבם הטהור להקרן גמ"ח, ועוד והוא העיקר, שההחלטה על זה תביא תיכף את השכר[105], תביא הגאולה, תיכף

לגבולות הארץ - "ושתי את גבולך מים סוף ועד ים פלשתים וממדבר עד הנהר", "פרת" (כג, לא ובפרש"י), כפי שהובטח לאברהם אבינו* בברית בין הבתרים (לך לך טו, יח־כא).

89) פרש"י ריש פרשתנו.

90) ראה שמו"ר ריש פרשתנו (פ"ל, א): "באין לידי משפט והם עושין שלום". ובחידושי הרד"ל שם: "אפשר ר"ל ע"י פשרה, וכמ"ש בסנהדרין (ו, ב) איזהו משפט שלום זה הביצוע".

91) ראה יומא ט, ב.

92) שמו"ר שם, טו.

93) ישעי' א, כז.

94) כולל גם הפעולה על אוה"ע לעסוק בצדקה**, ובפרט לאחרי החלטת מנהיגי המדינות ע"ד חסכון בהוצאות הכספיות לצרכי נשק, אזי נקל יותר לפעול שיוסיפו בפעולות של צדקה, הן בנוגע לאוה"ע, והן בנוגע לבנ"י.

95) כב, כד.

96) להעיר מהשייכות לשיעורי הרמב"ם דערב שבת ויום השבת - הלכות מתנות עניים. ולהעיר גם מסיום וחותם שיעור תניא דיום הש"ק ב"עבודת הצדקה".

97) סוכה מט, ב.

98) ח, א ואילך.

99) יו"ד, א.

100) ישעי' נו, א.

101) ויומתק יותר - שמאמר הזהר שג' הבבות מרומזים בפסוק "על כל דבר פשע וגו'" (כנ"ל ס"ח), מיוסד על הפסוק "שמרו משפט ועשו צדקה". וראה לקוטי לוי"צ לזהר שם (ע' תד) - ביאור "השייכות דכל זה להפסוק שמרו משפט ועשו צדקה".

102) ראה שבת קנ, א.

103) לרמז על העלי' מן הגלות אל הגאולה, ובלשון חז"ל (ויק"ר פל"ב, ה. וש"נ) "ראובן ושמעון*** סלקין".

104) משלי יד, כח.

105) ראה תענית ח, ב. שו"ע או"ח סו"ס תקעא.

לגבי שאר צדיקים הוא מפני ש"הי' מאיר בו .. מבחי' הארת אורו של משיח" (סידור (עם דא"ח) שער הל"ג בעומר שז, ב).

*) ולהעיר **מבבא בתרא** ק, א: "הלך בה לארכה ולרחבה קנה מקום הילוכו .. דכתיב קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה .. כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו".

) להעיר מהשקו"ט בחיוב בני נח בצדקה (ראה לקו"ש ח"ה ע' 157 ואילך. **וש"נ). ולהעיר גם מהסוגיא בבבא בתרא (יו"ד, ב) בפירוש הפסוק "וחסד לאומים חטאת", שסיומה וחותמה בפירושו של ריב"ד: "כשם שהחטאת מכפרת על ישראל כך צדקה מכפרת על אומות העולם".

***) להעיר מהענין ד"דייק בשמא" (יומא פג, ב) – שמו של מנהל הגמ"ח שי' **(המו"ל)**.

ומיד ממש, שאז תערך המלוה מלכה, "סעודתא דדוד מלכא משיחא"[106], בהשתתפותו של נשיא דורנו משיח צדקנו בראשנו, בארצנו הקדושה, בירושלים עיר הקודש ובבית המקדש השלישי].

ובלשון התחלת מסכת בבא בתרא: "השותפין שרצו" - שההנהגה והיחס שבין אדם לחבירו היא באופן של ב' שותפין שכל אחד רוצה בטובתו של השותף השני (במכ"ש וק"ו מהחלטת והכרזת מנהיגי אוה"ע ע"ד האחדות והשותפות ההדדית ביניהם), ועי"ז "בונין את הכותל .. גזית" - דיש לומר, שרומז על בנין ביהמ"ק, כהמשך הסוגיא[107] "גזית אבני דמשפיא, דכתיב[108] כל אלה אבנים יקרות כמדות גזית", ובהמשך לזה מדובר אודות מעלת בית המקדש השני "בבנין .. בשנים", "דכתיב[109] גדול יהי' כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון" - שפסוק זה קאי גם (ובעיקר) על ביהמ"ק השלישי, כמבואר בזהר[110].

ובהמשך לזה - גם ההוראה מהתחלת פרשת תרומה (שקורין במנחת שבת): "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", החל מהמקדש הפרטי שבכאו"א מישראל ("בתוכו לא נאמר אלא בתוכם, בתוך כל אחד ואחד"[111]), בלבו פנימה, ובביתו ובחדרו, שנעשה בית תורה תפלה וגמ"ח, כולל ובמיוחד ההשתתפות בבנין והרחבת בתי־כנסיות ובתי־מדרשות באופן ד"ויקחו לי תרומה גו' זהב וכסף ונחושת"[112] (כל י"ג (ט"ו)[113] דברים המנויים בכתוב), שעי"ז ממהרים ומזרזים ופועלים תיכף בנין ביהמ"ק השלישי כפשוטו ממש.

יא. ונתינת־כח מיוחדת בכהנ"ל - בימים אלה:

נוסף על המעלה המיוחדת של חודש שבט, חודש האחד עשר[114], באים זה־עתה מיום כ"ה בחודש[115], שסימנו "כה תברכו את בני ישראל"[116] - ברכת כהנים, "לברך[117] את עמו ישראל באהבה" דוקא[118], ועד"ז בנוגע לברכת כהנים שמברך כאו"א מישראל ("ואתם תהיו לי ממלכת כהנים"[119]) בהתחלת כל יום (לאחרי ברכת התורה) שצריכה להאמר מתוך רגש של אהבת ישראל, וכמודגש גם בכך שבהמשך לזה (ועוד קודם התפלה) אומר כאו"א מישראל "הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך"[120] (כמ"ש רבינו הזקן בסידור[121] השוה לכל נפש)[122]. ועוד ועיקר - שברכת כהנים כוללת כל הברכות בתכלית השלימות (הן המעלה דברכה והן המעלה דתפלה[123]), ובפרט הברכה הכי עיקרית - ברכת הגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש.

ולאח"ז יום כ"ו בחודש (ערב שבת) - הגימטריא דשם הוי' (כנ"ל ס"ג), שקשור עם קיום מצות "כה תברכו את בני ישראל" ע"י הכהנים בבית המקדש בשם המפורש (משא"כ בזמן הגלות)[124], וההכנה לזה ע"י עבודתם של בנ"י ("ממלכת כהנים") באופן ד"שויתי הוי' לנגדי תמיד"[125] גם בזמן הגלות, שעי"ז ממהרים ומזרזים ופועלים גילוי שם הוי' בכל העולם (לאחרי וע"י

---

106) סידור האריז"ל במקומו. ועוד.
107) ג, סע"א.
108) מ"א ז, ט.
109) חגי ב, ט.
110) ח"א כח, א.
111) ראה אלשיך עה"פ. של"ה סט, א. ועוד.
112) כה, ב־ג.
113) ראה לקו"ש חכ"א ע' 153, ובהנסמן שם.
114) וכן המעלה המיוחדת של כללות השנה - הי' תהא שנת נפלאות בכל, "בכל מכל כל", כמארז"ל בבבא בתרא (טז, סע"ב ואילך) שקאי על האבות ש"הטעימן הקב"ה בעוה"ז מעין העוה"ב".

115) ולפניו - יום כ"ד (שבהתחלתו היתה הכרזת נשיא מדינה זו), שסימנו "ושמתי כדכד" (ראה לעיל ס"ח).
116) נשא ו, כג.
117) נוסח הברכה לפני נשיאת כפים (סוטה לט, א).
118) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סקכ"ח סי"ט (ע"פ זח"ג קמז, ב).
119) יתרו יט, ו.
120) שער הכוונות בתחלתו. וראה לקו"ש חכ"ה ע' 374. וש"נ.
121) ולהעיר, שנדפס (מלכתחילה) בכתב רש"י שדומה במקצת לכתב אוה"ע שהוא למטה מכתב מרובע שדומה לכתב אשורי, להדגיש השייכות גם לאלה שנמצאים בדרגא נמוכה שאינם שייכים עדיין לכתב אשורי (ע"ד ובדוגמת התרגום ללשונות דאוה"ע שלמטה מלשון הקודש). ואעפ"כ, בשנים האחרונות נדפס מחדש בכתב מרובע, כשאר עניני תורה שמשתדלים להדפיסם באותיות מרובעות דוקא, כדי להקל על הקוראים ולומדים שיהי' ערוך לפניהם (ראה גם התוועדויות תשמ"ט ח"ג ע' 101).
122) וכמבואר בפרטיות בתניא פרק "לב" ש"אף הרחוקים מתורת ה' ועבודתו ולכן נקראים בשם בריות בעלמא ("אוהב את הבריות") צריך למשכן בחבלי עבותות אהבה", ועד שגם אלו ש"מצוה לשנאותם, מצוה לאהבם ג"כ, ושתיהן הן אמת, שנאה מצד הרע שבהם ואהבה מצד בחי' הטוב הגנוז שבהם כו'".
123) ראה ד"ה כה תברכו תרכ"ו. לקו"ש ח"י ע' 38. וש"נ.
124) סוטה לח, א.
125) תהלים טז, ח. רמ"א או"ח בתחלתו.

התגלותו בברכת כהנים שבבית המקדש), "כשם שאני נכתב כך אני נקרא" [126].

ולאח"ז יום ז"ך בחודש (יום הש"ק) - "שמן זית זך גו' להעלות נר תמיד" [127] ב"מנורת זהב טהור גו' מקשה אחת" [128], שרומז על אחדותם של שבעת הסוגים דנש"י [129] שנמשלו לשבעת קני המנורה [130].

ולאח"ז יום כ"ח בחודש (יום ראשון) - תוספת "כח", תוקף וחוזק בכל ענינים אלו.

ולאח"ז ערב ר"ח, שהוא הכנה לר"ח - שחידוש הלבנה (בר"ח, לאחרי ההעלם וההסתר בערב ר"ח) מורה על החידוש דבנ"י ("שהם עתידים להתחדש כמותה" [131]) בהגאולה האמיתית והשלימה, ובפרט שר"ח חל ביום השלישי שהוכפל בו כי טוב [132], ומתחיל מהטוב הכי עיקרי דהגאולה, ובפרט טוב כפול, שכפל [133] קשור עם גאולה [134], ובהדגשה יתירה בראש חודש אדר, "דבריא מזלי'" [135], להיותו "החודש אשר נהפך גו' לשמחה" [136], השמחה דגאולת פורים, ו"מיסמך גאולה לגאולה", "פורים לפסח" [137], "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" [138] - "מיסמך" גם בשינוי הסדר, שהגאולה האמיתית והשלימה באה לפני גאולת פורים.

יב. ולהוסיף, שאף ש"מיסמך גאולה לגאולה" קאי על אדר שני הסמוך לניסן (משא"כ אדר ראשון שאודותיו הכריזו בברכת החודש), יש לומר, ששייך גם לאדר הסמוך לשבט - כי [139]:

126) פסחים נ, א.
127) ר"פ תצוה.
128) תרומה כה, לא-לו.
129) ובכללות יותר - "עד ירכה עד פרחה" (בהעלותך ח, ד), "ירכה אלו הם מדרגות התחתונות ופרחה הם בחי' עליונות" (לקו"ת בהעלותך לג, ג).
130) לקו"ת שם כט, ג ואילך. ובכ"מ.
131) נוסח ברכת קידוש לבנה (סנהדרין מב, א).
132) פרש"י בראשית א, ז (מב"ר פ"ד, ו).
133) כולל גם הכפל דב' הימים דר"ח.
134) ראה פרדר"א פמ"ח. יל"ש ר"פ לך לך. ד"ה לך לך תרכ"ז. תר"ל. ועוד.
135) תענית כט, רע"ב.
136) אסתר ט, כב.
137) מגילה ו, סע"ב ובפרש"י.
138) מיכה ז, טו.
139) בהבא לקמן - ראה גם קונטרס משיחות ש"פ משפטים תשמ"ו (התוועדויות תשמ"ו ח"ב ע' 538 ואילך) בתחלתו, ובהנסמן שם.

מלשון המשנה [140] "אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים", משמע, שבשאר הענינים (ובנדו"ד, שייכותו להגאולה) שוים הם, ויתירה מזה, כיון שנקרא "אדר (ויתירה מזה) ראשון", מסתבר לומר שהוא "ראשון" גם במעלה וחשיבות, כמודגש בנוגע לשבעה באדר - שקשור עם ביטול גזירת המן, ש"נפל פור בחודש אדר .. ולא הי' יודע .. (ש)בשבעה באדר נולד" (משה) [141] - שעיקר ענינו באדר ראשון [142], ועד"ז מצינו בכמה ענינים שאדר סתם קאי על אדר ראשון [143].

ונוסף לזה: אף שבשבת מברכים הכריזו ע"פ תורה ("מנהג ישראל תורה היא" [144]) ש"ראש חודש אדר ראשון ביום השלישי", הרי, כשיבוא משיח צדקנו תיכף ומיד, לפני ר"ח, שאז יחזרו לקדש החדשים ע"פ הראי' [145], יתכן שיש מקום שסנהדרין ישנו ויקבעו שיהי' רק אדר אחד [146] זה, ויהי' סמוך לניסן [147] (ויש להאריך בכל זה, ואכ"מ).

140) מגילה שם.
141) שם יג, ב.
142) מג"א או"ח סתק"פ סק"ח. וראה לקו"ש חט"ז ע' 342. וש"נ.
143) ראה טואו"ח סתכ"ח. רמ"א שם סתכ"ז. טושו"ע חו"מ סמ"ג סכ"ח.
144) שו"ע אדה"ז או"ח סו"ס קפ. סתצ"ד סט"ז. וראה לקו"ש חכ"ב ע' 56. וש"נ.
145) ולהעיר, שיתכן קידוש חדשים ע"פ הראי' ע"י סנהדרין גם לפני ביאת משיח צדקנו - להדעות שאפשר לסמוך ב"ד בזמן הזה (ראה לקו"ש ח"ט ע' 105. וש"נ. וראה גם התוועדויות תשמ"ה ח"א ע' 466 ואילך).
146) ויש לומר, שמרומז גם בכתיבת שמו של החודש "אדר א'" (במקום "ראשון"), שפירושו גם "אדר אחד", כמו "יום אחד", אף דלאחריו בא יום שני וכו' - שבזה מרומזת האפשרות שישאר רק אדר אחד (באם סנהדרין יחליטו לשנות שלא תהי' שנה מעוברת).
147) להעיר, שלדעת הרמב"ם (הל' קידוה"ח פ"ד ה"ב) ש"ב"ד מחשבין ויודעין אם תהי' תקופת ניסן בששה עשר בניסן או אחר זמן זה מעברין אותה השנה .. ואין חוששין לסימן אחר", בהכרח שהשנה תהי' מעוברת כדי שלא תהי' תקופת ניסן לאחרי ט"ז ניסן*, משא"כ לדעת הרמ"ה (השגת הרמ"ה שם. וראה כס"מ שם הט"ז) שאין מעברין על התקופה לבדה, כי אם על ב' סימנים.

*) דכיון שבשנה זו התקופה היא בד' ניסן (כמצויין בלוח) – לתקופת שמואל, ולתקופת ר' אדא – שבה מתחשבים בעיבור שנים – קרוב לשבועיים לפנ"ז, הרי, אם לא יעברו השנה תהי' התקופה לאחרי ט"ז ניסן.

יג. ויה"ר והוא העיקר - שהגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו תבוא בפועל ממש תיכף ומיד ממש,

ובודאי שאין צורך להמתין עד חודש ניסן, וגם לא עד חודש אדר הסמוך לניסן, וגם לא עד חודש אדר הסמוך לשבט, כיון שמשיח צדקנו בא בשבת מברכים חודש אדר ראשון, בסיומו של חודש שבט, ז"ך שבט, ובפרט ביום השבת לאחר חצות, בזמן המנחה וסעודה שלישית, שקשור עם גאולה השלישית וביהמ"ק השלישי.

כן תהי' לנו בפועל ממש, ותיכף ומיד ממש, עם כל הפירושים שב"מיד" [כולל גם הר"ת דכללות הדורות משה ישראל (הבעש"ט) דוד (מלכא משיחא)[148]], וכל הפירושים שב"ממש", ולכל לראש מיד ממש כפשוטו, ממש ממש ממש.

148) ובפרטיות יותר בנוגע לדורנו זה - שבר"ת ד"מיד" נרמזים ג' התקופות השייכות לכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו (ראה קונטרס משיחות ש"פ וארא שנה זו ס"י (לעיל ע' 120 ואילך)) ועל סדר הקירבה אלינו - משיח (מנחם שמו), יוסף יצחק, דובער (שמו השני של כ"ק אדנ"ע).

המשך ביאור למס' ברכות ליום שבת קודש עמ' א

אינם יכולים לשמוע את המברך.

הקדים אחד מן השלשה ובירך בלא זימון: אָמַר רַבָּה תּוֹסְפָאָה, הֲנֵי שְׁלֹשָׁה דְּכַרְכִּי רִפְתָּא בַּהֲדֵי הַדָּדֵי – שלשה אנשים שאכלו פת ביחד, וּקְדָמָם חַד מִינַּיְיהוּ וּבָרֵיךְ לְדַעֲתֵיהּ – וקדם אחד מהם ובירך לעצמו בלא זימון, אִינּוּן נָפְקִין בְּזִמּוּן דִּידֵיהּ – השנים שלא בירכו יכולים לזמן עמו, ולצאת ידי זימון על ידו, אולם אִיהוּ לֹא נָפִיק בְּזִמּוּן דִּידְהוּ – הוא אינו יוצא ידי זימון על ידם, לְפִי שֶׁאֵין זִמּוּן עַל מַפְרֵעַ, לאחר שבירך.

שנינו במשנה: שלדעת רבי עקיבא אומרים בבית הכנסת 'ברכו את ה'', וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר 'ברכו את ה' המבורך'.

מביאה הגמרא מעשה בענין זה: רַפְרָם בַּר פַּפָּא אִיקְּלַע לְבֵי כְּנִישְׁתָּא דְּאַבֵּי גִיבָּר – נקלע לבית הכנסת של אבי גיבר, קָם קָרֵא בְּסִפְרָא – קם רפרם לקרוא בספר תורה, וְאָמַר 'בָּרְכוּ אֶת ה'', וְאַשְׁתִּיק [–ושתקו וְלֹא אָמַר 'הַמְבֹרָךְ', כדעת כרבי עקיבא. אֲווּשׁוּ כּוּלֵּי עָלְמָא ענו כל המתפללים בקול 'בָּרְכוּ אֶת ה' הַמְבֹרָךְ', כדעת רבי ישמעאל. אָמַר רָבָא לרפרם, פַּתְיָא אוּכְמָא – כלי חרס שהשחיר מחמת מלאכה, כלומר, רגיל ותדיר בתורה אתה, כַּהֲדֵי פְּלוּגְתָּא לָמָּה לָךְ – למה לך להיכנס למחלוקת, הלא לדברי הכל טוב יותר לומר 'המבורך'. וְעוֹד, הָא נָהוּג עָלְמָא כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, – הרי נהגו העולם כרבי ישמעאל, והיה לך ללכת אחרי מנהג העולם.

משנה

האם חבורה אחת יכולה להתחלק ולזמן בשתי קבוצות: שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת, אֵינָן רַשָּׁאִין לֵיחָלֵק ולברך כל אחד לעצמו, שחייבים בזימון. וְכֵן אַרְבָּעָה, לא יזמנו שלשה לבד, והרביעי לעצמו, שגם הוא חייב בזימון. וְכֵן חֲמִשָּׁה, אינן רשאין ליחלק. אבל שִׁשָּׁה נֶחֱלָקִין לשלשה שלשה, לפי שיש כדי זימון בכל חבורה. וכן כל חבורה שיש בה עַד עֲשָׂרָה יכולים ליחלק. וְעֲשָׂרָה אֵין נֶחֱלָקִין, שנתחייבו לזמן בהזכרת השם, ואם יחלקו יזמנו ללא שם, וכן הדין ביותר מעשרה שאכלו שאינם רשאים ליחלק עַד עֶשְׂרִים, שאז רשאין ליחלק לשתי חבורות של עשרה עשרה.

צירוף שתי חבורות לזמן יחד: שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת שֶׁהָיוּ אוֹכְלוֹת בְּבַיִת אֶחָד, בְּזִמַּן שֶׁמְּקַצָּתָן – מקצת האנשים שבכל חבורה רוֹאִין אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ, חֲרֵי אֵלּוּ מְצֻטְרָפִין לְזִמּוּן. וְאִם לָאו, שאינם רואין אלו את אלו, אינם מצטרפים, אלא אֵלּוּ מְזַמְּנִין לְעַצְמָן, וְאֵלּוּ מְזַמְּנִין לְעַצְמָן.

ברכה על יין שאינו מזוג במים: אֵין מְבָרְכִין עַל הַיַּיִן 'בורא פרי הגפן', עַד שֶׁיִּתֵּן לְתוֹכוֹ מַיִם, שיינם היה חזק מאוד ואינו ראוי לשתיה בלא מים, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מְבָרְכִין עליו 'בורא פרי הגפן'.

גמרא

שנינו במשנה, ששלשה שאכלו כאחת אינן רשאין ליחלק. הגמרא מבארת את החידוש של המשנה. מקשה הגמרא: מַאי קָא מַשְׁמַע לָן – מה משמיענו התנא במשנתנו ששלשה שאכלו כאחת חייבים בזימון, תְּנִינָא הָדָא זִימְנָא – כבר שנינו פעם אחת דין זה (לעיל מה.), 'שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת חַיָּבִין לְזַמֵּן'. מתרצת הגמרא: הָא קָא מַשְׁמַע לָן – דין זה משמיענו התנא מייתור המשנה, כִּי הָא דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר שְׁמוּאֵל, שְׁלֹשָׁה שֶׁיָּשְׁבוּ לֶאֱכוֹל כְּאַחַת והתחילו לאכול, וַעֲדַיִין לֹא אָכְלוּ כזית פת, אֵינָן רַשָּׁאִין לֵיחָלֵק.

לִישְׁנָא אַחֲרִינָא – ויש שאמרו את התירוץ בלשון אחרת, אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר שְׁמוּאֵל, הָכִי קָתָנֵי – כך היא כוונת משנתנו, שְׁלֹשָׁה שֶׁיָּשְׁבוּ לֶאֱכוֹל כְּאַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד אוֹכֵל מִכִּכָּרוֹ, אֵינָן רַשָּׁאִין לֵיחָלֵק וחייבים בזימון.

תירוץ נוסף: אִי נַמִּי – עוד אפשר לתרץ, שהחידוש במשנתנו הוא, כִּי הָא דְּרַב הוּנָא, דְּאָמַר רַב הוּנָא, שְׁלֹשָׁה שֶׁבָּאוּ מִשְּׁלֹשׁ חֲבוּרוֹת, שכל אחד מהם התחייב בזימון עם חבורתו ופרש מהם, והצטרפו שלשתם יחד, אפילו שלא חזרו ואכלו ביחד, אֵינָן רַשָּׁאִין לֵיחָלֵק, שכבר התחייבו מתחילה בזימון. אָמַר רַב חִסְדָּא, וְהוּא – דין זה נאמר דווקא באופן שֶׁבָּאוּ מִשְּׁלֹשׁ חֲבוּרוֹת שֶׁל שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם, שבכל אחת יש חיוב זימון.

אופן ששלשה שבאו משלש חבורות אינם מזמנים: אָמַר רָבָא,

בס"ד. משיחת ש"פ משפטים, ז"ך שבט, מבה"ח אדר א' ה'תשנ"ב.

- ע"ד ספר זכרון תפארת משה יצחק* -

א. מהענינים השייכים לגמילות חסדים וצדקה (שבהם צריכה להיות השתדלות יתירה כדי למהר ולזרז הגאולה, כמ"ש "שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות"[1], כמדובר לעיל[2]) - כתיבת והדפסת ספרים בעניני תורה, כמובן מדרשת חז"ל[3] על הפסוק[4] "צדקתו עומדת לעד", "זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאילן לאחרים" ("הספרים[5] קיימים לו שאינם כלים וצדקתו עומדת לעד")[6].

והזמן גרמא - שבערב ש"ק פרשת משפטים (שבה מודגש הענין דמשפט וצדקה, כמדובר לעיל[2]) הגיע מבית־הדפוס ספר חדש של עניני תורה.

ובפרטיות יותר:

בספר זה ישנם כו"כ דברי וחידושי תורה - קו התורה; דברי התעוררות בעניני יהדות ותומ"צ - קו העבודה; ופירסומם של תומכי מוסדות תורה ונותני צדקה ("מצוה לפרסם עושי מצוה"[7]) - קו דגמילות חסדים, ג' העמודים שעליהם העולם עומד[8].

ושמא גרים[9]: משה - קו התורה, יצחק - קו העבודה, ותפארת[10] (קו השלישי) - גמילות חסדים.

ומעלה נוספת ועיקרית - עריכתו והוצאתו־לאור באופן נאה ומהודר, כהציווי בכל עניני תומ"צ: "זה א־לי ואנוהו[11], התנאה לפניו במצוות"[12], ומודגש במיוחד בנוגע לכתיבת ספר תורה[13] - "ספר תורה[14] נאה .. בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן וכורכו בשיראין נאין"[15], ועד"ז בנוגע להדפסת ספר של דברי תורה[16], ספר נאה, נייר נאה ודפוס נאה וכריכה נאה.

ב. ובהמשך לזה יש לעורר שמהם יראו וכן יעשו רבים, אבל, אך ורק בענינים דטוב הנראה והנגלה:

ההוצאה־לאור דספר זה קשורה עם

---

*) יצא לאור לקראת ה"שלושים" לפטירת הרה"ח וכו' התמים ר' משה יצחק ע"ה העכט, ע"פ הוראת - יבדלח"ט - כ"ק אדמו"ר שליט"א בש"פ וארא, מבה"ח שבט (וראה בארוכה קונטרס ב' משיחות שבת הנ"ל (לעיל ע' 133)). המו"ל.

1) ישעי' נו, א. ב"ב יו"ד, א.

2) ראה קונטרס משיחות שבת זו ס"י (לעיל ע' 278 ואילך).

3) כתובות נ, סע"א.

4) תהלים קיב, ג.

5) פרש"י כתובות שם.

6) ובהתחלת הענין שם: "אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת, וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת וכו'". ויש לומר, שגם "הכותב כו' ומשאילן כו'" ש"צדקתו עומדת לעד" הוא בכלל "עושה צדקה בכל עת" (וראה לקמן ס"ב).

7) שו"ת הרשב"א ח"א סתקפ"א. הובא במג"א או"ח סקנ"ד סקכ"ג. רמ"א יו"ד סרמ"ט סי"ג.

8) אבות פ"א מ"ב. - ולהעיר מהשייכות לפרשת השבוע: תורה - סיום הפרשה (כד, א ואילך) בפרטי הענינים דמ"ת: "ואל משה אמר עלה אל ה' וגו'", עד "ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה". עבודה (תפלה) - "ועבדתם את ה' אלקיכם" (כג, כה), "זו קריאת שמע ותפלה" (ב"מ קז, ב). וגמ"ח - "אם כסף תלוה את עמי" (כב, כד).

9) ברכות ז, ב. וראה בארוכה תשובות וביאורים (קה"ת תשל"ד) ס"א. וש"נ.

10) וי"ל שרומז גם על ההתכללות דכל ג' הקוין יחד - בספר אחד.

11) בשלח טו, ב.

12) שבת קלג, ב. וש"נ. וראה רמב"ם סוף הל' איסורי המזבח: "כל דבר שהוא לשם הא־ל הטוב (ש)יהי' מן הנאה והטוב .. וכן הוא אומר כל חלב לה' וגו'". וראה בארוכה לקו"ש חכ"ז (ע' 8 ואילך) - ביאור החילוק בין החיוב ד"כל חלב לה'" שעיקרו בנוגע להחפצא שהוא לשם הא־ל (גדר הקרבן), להחיוב ד"התנאה לפניו במצוות" שעיקרו הוא בנוגע להגברא. וראה לקמן הערה 14.

13) להעיר מהשייכות לפרשת השבוע - "ויכתוב משה את כל דברי ה' גו' ספר הברית", "מבראשית ועד מתן תורה ומצוות שנצטוו במרה"* (כד, ד־ז ובפרש"י).

14) ראה לקו"ש חכ"ז שם (ע' 12 הערה 34) שבכתיבת ס"ת ישנו מענין גדר דקרבן, עיי"ש. ועד"ז בנוגע לצדקה (ובנדו"ד, "צדקתו עומדת לעד" שבכתיבת ספרים) שהיא גם "בגדר כפרה", כמו קרבן (לקו"ש שם ע' 14. וש"נ).

15) שבת שם.

16) ששייך גם למצות כתיבת ספר תורה - "האידנא מצוה לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיהן" (שו"ע יו"ד סע"ר ס"ב. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 18. וש"נ), ויש לומר, שב"לכתוב .. פירושיהן" נכלל גם כתיבת חידושי תורה שמחדש בעצמו.

*) והמשך וגמר כתיבת הס"ת – ביום הסתלקותו, שבעה באדר, שעיקרו באדר ראשון (וראה מג"א או"ח סתקפ"ד סק"ח. וראה לקו"ש חט"ז ע' 342. וש"נ), שמתברך ביום הש"ק זה.

ה"שלושים" לפטירה רח"ל - ספר זכרון להנפטר, בבחינת "צדקתו[17] עומדת לעד" (זכרון נצח).

ויה"ר שתהיינה הוצאה־לאור של ספרים בעניני תומ"צ אבל מכאן ולהבא אך ורק בטוב הנראה והנגלה, באופן ד"וחי בהם"[18], "חיינו ואורך ימינו"[19], אריכות ימים ושנים טובות, ועד בקרוב - בגאולה האמיתית והשלימה - לחיים נצחיים.

ועוד וג"ז עיקר:

כיון ש"שלושים" מבטל כמה עניני אבילות[20], ה"ז התחלת ביטול ענין האבילות כולו - בתחיית המתים, שאז יקויים היעוד[21] "ובלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים".

ויש להוסיף, שענין זה מודגש גם בהקביעות דהשלושים ביום הש"ק מברכים חודש אדר, "החודש אשר נהפך גו' לשמחה"[22].

ובהדגשה יתירה כשמברכים אדר ראשון, שבו מודגשת לראשונה ההכרזה (ע"פ מנהג ישראל תורה היא[23], ובתפלה בציבור) שהשנה היא שנה מעוברת שיש בה אדר ראשון ואדר שני, ששים יום[24] - דכיון שב"ששים" מתבטלים עניני איסור[25], י"ל ששים יום דחודש אדר רומזים על ביטול (ועד שמבטלים בפועל[26]) כל הענינים הבלתי־רצויים, החל מביטול הענין דהיפך החיים הקשור עם חטא עה"ד התחלת ומקור כל הענינים הבלתי־רצויים, ועד להפיכתם לטוב, אתהפכא[27] חשוכא לנהורא ומרירו למיתקא[28].

ג. ויה"ר והוא העיקר שתיכף ומיד ממש תהי' השלימות ד"(ספר) זכרון" - "ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו"[29], "כל הנמצא כתוב בספר"[30] - "זכרנו[31] בזכרון טוב לפניך ופקדנו[32] בפקודת ישועה כו'", הישועה העיקרית דגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

וכן שלימות הענין ד"ספר" - ספר תורה, ספרו של משה רבינו - בלימוד "תורה חדשה מאתי תצא"[33], תורתו של משיח, "גואל ראשון (משה) הוא גואל אחרון"[34] (משיח), ומתוך שלימות השמחה - "אז ימלא שחוק פינו"[35], ענינו של "יצחק".

ואז תהי' גם השלימות ד"תפארת"[36] - "התהלה והתפארת (ולפנ"ז "האדרת והאמונה", וכל שאר הענינים דכל אותיות הא"ב, וא"ב כפול[37], שכולל כל הענינים כולם) לחי עולמים", כמ"ש בתפלת שחרית דיום השבת, ובהמשך לזה "מלך מהולל בתשבחות", ועד ל"הבוחר בשירי זמרה מלך יחיד חי העולמים", שלימות ההילול (התהלה) השיר והתפארת לחי העולמים - ב"בית העולמים"[38], ביהמ"ק השלישי, "מקדש אדנ־י כוננו ידיך"[39], כש"צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך"[40], תיכף ומיד ממש.

---

17) להעיר שגם הלוויית המת וניחום אבלים, רח"ל, הם "גמילות חסדים שבגופו" (רמב"ם הל' אבל רפי"ד).

18) אחרי יח, ה.

19) נוסח תפלת ערבית (ע"פ לשון הכתוב - ס"פ נצבים. ועוד).

20) ראה מו"ק כא, ב. רמב"ם הל' אבל פ"ו. שו"ע יו"ד סש"פ ואילך.

21) ישעי' כה, ח. משנה סוף מו"ק.

22) אסתר ט, כב.

23) שו"ע אדה"ז או"ח סו"ס קפ. סתצ"ד סט"ז. וראה לקו"ש חכ"ב ע' 56. וש"נ.

24) דאף שאדר הסמוך לניסן חסר לעולם (ובמילא ישנם רק נ"ט יום), מ"מ, בצירוף יום ל' שבט שהוא א' דר"ח אדר א', ישנם ס' יום.

25) ראה חולין צז, ב ואילך. רמב"ם הל' מאכלות אסורות פט"ו הי"ז ואילך. שו"ע יו"ד סצ"ח.

26) עוד לפני בוא הששים יום בפועל - תיכף כשמכריזים ע"פ תורה שבשנה זו ישנם ששים יום דחודש אדר.

27) ראה זח"א ד, א.

28) ע"ד מ"ש "ועשה לי מטעמים", "שני מיני מעדנים, אחד ממאכלים ערבים ומתוקים, והשני מדברים חריפים או חמוצים רק שהם מתובלים ומתוקנים היטב עד שנעשו מעדנים להשיב הנפש" (תניא פכ"ז).

29) מלאכי ג, טז.

30) דניאל יב, א.

31) נוסח ברכת שופרות במוסף דר"ה.

32) ושייך גם לר"ח* - "יעלה ויבוא .. ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו".

33) ישעי' נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג.

34) ראה שמו"ר פ"ב, ד. לקו"ש חי"א ע' 8 ואילך. וש"נ.

35) תהלים קכו, ב. וראה ברכות לא, א.

36) להעיר ממארז"ל "התפארת זו מתן תורה" (ברכות נח, סע"א), שהיתה פעם אחת ויחידית, ובמילא כוללת גם ה"תורה חדשה מאתי תצא".

37) להעיר מהשייכות ד"כפל" לגאולה (ראה פרדר"א פמ"ח. יל"ש ר"פ לך לך. ד"ה לך לך תרכ"ז. תר"ל. ועוד).

38) רמב"ם הל' ביהב"ח פ"א ה"ב.

39) בשלח טו, יז ובפרש"י.

40) תהלים קמ, יד.

*) ולהעיר, שר"ה הוא גם **ר"ח** (תשרי).

לקוטי־שיחות פרשת משפטים כרך טז

א.

רש״י על ״בתוך הענן״, והשאלות על כך

בסוף הפרשה, על המילים ״בתוך הענן״, אומר רש״י ״ענן זה כמין[1] עשן הוא...״, כדלהלן בסעיף ב׳.

וצריך להבין בזה:

ענן ועשן במשמעותם הרגילה הם שני דברים שונים, ויותר מכך, הם מנוגדים באופיים זה מזה: ״ענן״ נוצר ממים[2], ו״עשן״ — מאש[3]. ואם כך: א) מנין לומד רש״י שמשמעות הענין כאן שונה מאשר בכל מקום? ב) מהו הקושי כאן בפשוטו של מקרא, שרש״י צריך לפרשו?

ב.

השאלות על דברי רש״י ״ועשה לו... שביל בתוכו״

בהמשך דבריו אומר רש״י ״ועשה לו הקדוש־ברוך־הוא למשה שביל בתוכו״.

המקור לענין זה הוא בגמרא[4], אך שם מופיע הדבר כתשובה[5] לסתירה שבין שני פסוקים — ״כתיב[6]: ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן, וכתיב: ויבא משה בתוך הענן... דבי רבי ישמעאל תנא, נאמר כאן בתוך ונאמר להלן[7] בתוך, ויבואו בני ישראל בתוך הים. מה להלן שביל, דכתיב והמים להם חומה, אף כאן שביל״.

אך בפירושו של רש״י כאן אי אפשר להסביר שבכוונתו ליישב את הסתירה, כי הסתירה מתעוררת מאוחר יותר, בפסוק ״ולא יכול משה...״ שבפרשת פקודי, ורש״י היה צריך ליישבה שם.

הכרחי לומר, שרש״י מוכרח להסביר כיצד יכול היה משה לעבור בענן — ״עשה לו הקדוש־ברוך־הוא למשה שביל...״ — לא מפני שנאמר מאוחר יותר ״ולא יכול משה לבוא... כי שכן עליו הענן״, אלא מפני שכאן מובן שאי אפשר להכנס לענן. ולפי זה תמוה:

לפני כן[8] מפרש רש״י את המילים ״ומשה ניגש אל הערפל״, ואומר שהמשמעות היא ״לפנים משלש מחיצות: חושך, ענן וערפל״. כלומר, משה לא עבר רק בתוך חושך וענן, אלא גם בתוך ערפל[9], שהוא, כפי שמפרש רש״י שם, ״עב הענן״, אך למרות זאת אין רש״י מבהיר[10] כיצד הוא יכול היה לעבור[11] שם[12].

מכך מובן, שאצל ה״בן חמש למקרא״ אין זה קושי כלל כיצד יכול משה לעבור בענן, וכפי שרואים בפשטות שניתן לעבור בתוך ענן בלי שביל. אם כך, מדוע צריך רש״י להסביר זאת לגבי הענן בפסוקנו[13]?

---

1) בדפוס שני ובכמה כת״י רש״י: כמו עשן.

2) מלבד כשמפורש אחרת. ולדוגמא באחרי (טז, יג) ״וכסה ענן הקטורת״.

3) להעיר מפרש״י בשלח יד, כד (ד״ה בעמוד). ובפרש״י שה״ש (ג, ו ד״ה מי): והי׳ הענן והעשן כו׳.

4) יומא ד, ב.

5) כן פי׳ בעיון יעקב לע״י יומא שם. וכן משמע בחדא״ג מהרש״א שם.

6) פקודי מ, לה.

7) בשלח יד, כב.

8) יתרו כ, יח.

9) אף שבכתוב נאמר רק ״נגש אל הערפל״. וראה רמב״ן (שם, טו).

10) ודוחק גדול לתרץ שהוא לפי דיעה הא׳ שהביא רש״י בפירושו לפנ״ז (כד, טז) ד״ויכסהו הענן״ — אלו ששה ימים שמר״ח, ״ויקרא אל משה ביום השביעי לומר עשה״ד״, שלפ״ז י״ל ד״ויבא משה בתוך הענן״ הוא אותו המאורע ד״ומשה נגש אל הערפל״ שבס״פ יתרו: ולכן אין רש״י מפרשו שם, כמו שמצינו בכו״כ פרטים ע״ד ההכנה למ״ת וכו׳ שנאמרו דוקא בפרשתנו (כד, א ואילך ובפרש״י), ולא בפ׳ יתרו — כי [נוסף ע״ז שעדיין אינו מיושב לדיעה הב׳ שבפרש״י הנ״ל, ד״ויכסהו הענן למשה ו׳ ימים לאחר עשה״ד״ ולפ״ז ״ויבא משה בתוך הענן״ לפי פשטות סדר הכתוב היא ביום השביעי כאשר ״ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן״ (וצ״ע בחדא״ג יומא שם ד״ה עלה בענן)]

לא יתכן לומר שרש״י לא יתרץ קושיא המתעוררת אצל התלמיד על אתר וסומך על פירושו בס״פ שלאח״ז (משא״כ זה שלא נאמר במקום הא׳ כל הפרטים כו׳, ובפרט שמפורש שם בפרש״י (יט, יא): (שעשה משה) כל הענין האמור בפ׳ ואלה המשפטים ואין מוקדם ומאוחר כו׳).

11) ויתירה מזו: בפ׳ יתרו שם לפנ״ז (יט, יח) נאמר ״והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה׳ באש״ (ולאח״ז שם, כ) ״ויקרא ה׳ למשה אל ראש ההר״ — ואין רש״י מבאר איך נכנס משה לתוך (האש ועכ״פ לתוך) העשן.

12) וכן אין מתרצו בפרשתנו (כד, ב) שפי׳ ״ונגש משה לבדו״ — ״אל הערפל״ [ובזה פשיטא שאין לתרץ כהקס״ד בהערה שלפנ״ז, שהרי מדובר שם בד׳ סיון, כפרש״י שם לפנ״ז (וצ״ע ברא״ם שם)]. ואף שאין מפורש שם שנכנס בתוך הערפל כבפירושו בס״פ יתרו, מובן הוא שכן היא הכוונה גם בפירושו בפרשתנו, מכיון שכבר פי׳ כן בפ׳ יתרו.

13) ודוחק לתרץ דבפרשתנו, מכיון שנאמר ״ויבא משה בתוך הענן״*, משמעו שנכנס בתוכו ונשאר שם ולכן הוצרך רש״י לבאר ש״עשה לו הקב״ה למשה שביל בתוכו״ שבו הי׳ כל משך הארבעים יום (וכן משמע קצת להנ״א שבפרש״י כאן ״חופה״**): משא״כ בשאר מקומות הנ״ל שרק עבר דרך הענן, או שעכ״פ הי׳ שם רק זמן מועט ביותר לשמוע ציווי ה׳ ע״מ למסור לישראל.

---

*) להעיר מהגירסא בא׳ מכת״י רש״י (ה״א רמב) שמעתיק בדיבור־המתחיל גם התיבות ״ויבא משה״.

**) בא׳ מכת״י רש״י (ה״א קיב?) איתא בסוף פרש״י ״ונכנס בו״.

ג.

חזרה מיותרת של "ויבא משה בתוך הענן"

ההסבר לכך הוא: השאלה המתעוררת בפשוטו של מקרא כאן היא:

נאמר בתורה לפני כן[14] "ויכס הענן את ההר", ומובן מאליו שכאשר משה "ויעל אל ההר" הוא נכנס בענן. ולשם מה צריך לפרט "ויבא משה בתוך הענן"?

את החזרה בתורה "ויעל אל ההר"[15] לאחר שכבר נאמר לפני כן "ויעל משה אל ההר ויכס הענן" יש להסביר לפי שתי הדעות שמביא רש"י בפסוק הקודם: לפי הדעה הראשונה – "ויבא משה... ויעל..." היה ביום מתן תורה[16], ולכן צריכה התורה לחזור על כך, כי בינתיים הפסיקה התורה, ועסקה בתקופה שלפני מתן תורה ("ויכסהו... ששת ימים ויקרא... ביום השביעי..."). ובודאי לפי הדעה השניה, ששתי הפעמים של "ויעל" אינן מדברות על אותה עליה. בפעם הראשונה מדובר על עליית משה להר מיד לאחר מתן תורה, ואילו "ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר" היה ב"יום השביעי" לאחר מתן תורה[17].

מכך[18] מובן, שבמילים "בתוך הענן" הכוונה היא שמשמעות הענן המוזכר כאן אינה לענן המוזכר בפסוקים הקודמים[19]. ומתעוררת השאלה: מה היה ענן זה? אומר רש"י "ענן זה (של פסוק זה) כמין עשן הוא":

ה"ענן" המוזכר בפסוקים ובפרשיות הקודמות אין רש"י צריך לפרש, כי הדבר מובן בפשטות. היה זה ענן כפשוטו שבו שכן כבוד ה'. וכפי שהיה עמוד הענן, "וה' הולך לפניהם יומם" בתוך "עמוד הענן"[20] ("ולילה בעמוד אש להאיר להם") – ענן כפשוטו.

לעומת זאת, ה"ענן" שבפסוק זה, היה מסוג אחר, ורש"י צריך לפרש ש"ענן זה כמין עשן".

ד.

"ענן זה כמין עשן" - נלמד מן הפסוק "ומראה... כאש אוכלת"

הכרחו של רש"י לפרש ש"ענן זה כמין עשן" נובע מהפסוקים עצמם:

בין הפסוק "ויקרא אל משה..." לבין "ויבא משה בתוך הענן" נאמר הפסוק "ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר...". ואינו מובן: פסוק זה צריך היה להיכתב לפני "ויקרא אל משה" כהמשך ל"וישכון כבוד ה'", בבארו שמראה "כבוד ה'" היה "כאש אוכלת". מדוע הוא נכתב רק לאחר "ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן"?

[לא רק לפי הדעה ש"ויקרא אל משה..." היה ביום השביעי לאחר מתן תורה, כאשר הקדוש־ברוך־הוא קרא למשה לעלות ולקבל את הלוחות, ו"ויבא משה..." היה המענה לקריאה – ובודאי אין מקום[21] להפסיק בין "ויקרא

---

14) כד, טו.

15) ראה אלשיך כאן "או יאמר כו'".

16) שעלה בכדי לקבל הלוחות כהמשך הכתוב ויהי משה בהר גו' – ראה יומא שם (ע"ב) "בשלמא לר' עקיבא" ובפרש"י שם. ב"ח שם אות א' (וראה חדא"ג שבהערה 10).

וצ"ע ברבינו בחיי כאן, שמפרש: ויכסהו הענן ששת ימים זהו מר"ח סיון עד ששי בו (כדעת רע"ק, אבל ממשיך) ואז ניתנה התורה (דלא כרע"ק שס"ל בז' ניתנה, כבגמרא שם*) ויקרא אל משה ביום השביעי זהו למחרתו אחר מ"ת כו' (דכפשוטו הוא דלא כמאן (ר"ע וריה"ג). וממשיך) וששת ימים שהי' מכוסה בענן היו בכלל ארבעים כו' (כביאור הגמ' בדעת ריה"ג, וממשיך להקשות) למה הוצרכה קריאה זו, אבל מצינו בזה לרז"ל דעות כו' בפ"ק דיומא: ויקרא וכו' לא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה דברי רבי עקיבא כו' [דכפשוטו פי' (כפרש"י בש"ס ובכתוב כאן) היינו יום הז' באמירת עשה"ד]. ואולי יש לו פי' אחר בכל המשך הגמ'. או שטה"ד בדברי הבחיי, ויש שם השמטת דברים. וצ"ע.

17) ראה ע"ד ב' הדיעות בהכתובים וביאורם בבאר יצחק לפרש"י כאן (פסוק א' וטז).

18) בבאר יצחק שם פסוק א' בסופו מבאר (וראה גם גו"א כאן) להדיעה שויכסהו הענן מר"ח לפני מ"ת, דזה שחוזר לספר מפסוק טז ואילך ע"ד הסדר שקודם מ"ת, לאחר שהפרשה (פסוק יב ואילך, כפרש"י שם) מדברת בהעלי' כו' לאחר מ"ת, ובפסוק האחרון חוזר לענין הא' העלי' שלאחר מ"ת – כי בג' פסוקים אלו (פסוק טז ואילך) מספר מגדולת ההר שעלה בו משה וקדושתו.

וצ"ע שהרי תוכן דפסוק יח אינו בגדולת וקדושת ההר, כ"א ע"ד עליית משה כו'.

19) ע"פ פי' החדא"ג שם ד"ה והא אסתלק, הי' אפשר לומר, שההכרח שהענן שבכתוב זה אינו הענן שבכתובים שלפנ"ז הוא מפני שלב' הדיעות נסתלק הענן לאחרי ששה ימים, למר כדאית לי' (לריה"ג לאחר ו' ימי פרישה לאחר מ"ת), ולמר כדאית לי' (לרע"ק "בז' שקבלו התורה נסתלק מלכסות").

אבל (נוסף לזה שלפי' רש"י לדיעה הב' (ריה"ג) פי' "ויכסהו הענן" היינו "למשה", וא"כ אין לנו ראי' שנסתלק הענן מההר**, הרי) לכל הדיעות*** מפורש בכתוב שלפנ"ז "ויכס הענן את ההר" שהמדובר לאחר מ"ת ואינו מפרט בזה זמן מסוים****.

20) בשלח יג, כא.

21) כמו שהקשה באלשיך כאן.

---

*) אבל עד"ז כתב במאירי יומא שם: ולד"ה בששה בסיון נתנו עשה"ד.

**) וראה תוס' ישנים יומא שם. אברבנאל כאן (השאלה היו"ד בסופה ובהביאור לפסוקים אלו ד"ה ויאמר ה'). באר יצחק. ועוד.

***) ראה פרש"י תענית כא, ב ד"ה אל מוג: לא נסתלקה שכינה עד לוחות האחרונות. אבל בפירש"י עה"ת (יתרו יט, יג) קול ארוך הוא סימן כו' הם רשאין לעלות.

****) כי דוחק לפרש ב"ויכס הענן את ההר" שזה הי' רק בשעה ש"ויעל משה אל ההר", דאז הול"ל בסדר הפוך "ויכס הענן את ההר ויעל משה אל ההר".

אל משה" לבין "ויבא משה" (ציותו לקריאה), על ידי הפסוק "ומראה כבוד ה'"[22],

אלא אף לפי הדעה הראשונה ש"ויקרא אל משה" היה כדי "לומר עשרת הדברות, ומשה וכל בני ישראל עומדים אלא שחלק...", ו"ויבא משה בתוך הענן" אינו קשור ל"ויקרא אל משה... מתוך הענן" – בכל זאת, מתאים יותר שהתיאור "ומראה כבוד ה'..." ייכתב מיד בהמשך ל"וישכון כבוד ה' על הר סיני"].

לפיכך מסיק רש"י, שהפסוק "ומראה..." הוא הקדמה לפסוק "ויבא משה בתוך הענן...": הוא רומז להבדל שבין ענן זה לבין הענן המוזכר לפני כן בתורה, ואשר לכן מדגישה התורה "ויבא משה בתוך הענן": ענן זה הוא תוצאה של "אש אוכלת". הוא "כמין עשן" שבא מ"אש אוכלת" המוזכרת בפסוק הקודם[23].

ה.

ההסבר לדיוק "אש אוכלת"

בכך מובן גם הדיוק בפסוק – "כאש אוכלת". שהרי לכאורה, לא מובן: כדי לתאר את מראה כבוד ה' מספיק לומר שהוא היה נראה כאש. ולשם מה יש להוסיף ולומר שהיתה זו אש "אוכלת"[24]?

ולפי האמור לעיל מובן הדבר בפשטות: כיון שכוונת הפסוק כאן היא להסביר את משמעות הפסוק שלאחריו "ויבא משה בתוך הענן" – שהענן היה עשן שנוצר מכך ש"מראה כבוד ה'" היה "כאש" – לפיכך מוסיפה התורה ומדגישה "כאש אוכלת", כי העשן אינו נוצר מאש בלבד, אלא מאש שהיא "אוכלת" – מכלה ושורפת – את הדבר שבו היא נאחזת.

ויש להוסיף: באופן כללי, האש שלמעלה אינה "אש אוכלת"[25], כפי שכבר נלמד לפני כן לגבי הסנה: "וירא... בלבת אש... והסנה איננו אוכל"[26]. לכן צריכה התורה לדייק ולומר, שכאן האש היתה "אש אוכלת", ולכן נוצר ממנה "ענן... כמין עשן".

ו.

ההסבר לצורך של רש"י לפרש "ועשה לו... שביל"

לפי כל האמור לעיל מובן מדוע צריך רש"י להבהיר "ועשה לו הקדוש־ברוך־הוא למשה שביל בתוכו" דוקא בפסוקנו, ובהמשך לפירושו "ענן זה כמין עשן הוא":

אילו היה הענן כאן זהה לענן שבפסוקים הקודמים, לא היה דרוש הסבר לכך שמשה נכנס "בתוך הענן". ואדרבה, כאמור, משה "ניגש (אפילו) אל הערפל" – "עב הענן"[27].

אך כיוון ש"ענן זה כמין עשן הוא", ותכונתו של העשן היא לעשן (באמצעות ה"פיח"[28] של הדבר הנשרף) ולהשחיר את מי שנמצא בתוכו ואת בגדיו, מתעוררת התמיהה: הייתכן שכך היה אצל משה רבינו, וכך הוא נראה בעלותו להר אל הקדוש־ברוך־הוא כדי לקבל את הלוחות – ההיפך מהכבוד וכו'[29]:

---

22) באברבנאל פקודי בסופו ד"ה וראיתי, מפרש שביום ז' כאשר ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן נבקע הענן ואז ראו ישראל כבוד ה' שהי' כאש אוכלת לעיניהם (ועד"ז הוא במלבי"ם כאן). אבל זהו לפי פירושו שם ד"ויכסהו הענן" היינו שכיסה את ה"כבוד" הנזכר לפניו, אבל לפי פירש"י שהביא (רק) ב' הדיעות (אם קאי על ההר, או על משה) אין מקום לפי' זה.

23) לפי הגירסא שלפנינו בגמ' ובע"י משמע (וכן מפורש במאירי שם) דפלוגתת ריה"ג ורע"ק הוא גם בפסוק "וישכון כבוד ה'", דלדעת ריה"ג "זה הי' מעשה אחר עשה"ד ורע"ק אומר וישכון כבוד ה' מר"ח כו'". אבל בפרש"י עה"ת כאן פי' פלוגתתם רק ב"ויכסהו הענן" וב"ויקרא אל משה ביום השביעי", וא"כ י"ל דלכו"ע ההמשך "וישכון כבוד ה'", "ומראה כבוד ה' כאש אוכלת" הוא בזמן אחד, ונמשך זה כל הזמן לאחר מ"ת (ראה לעיל הערה 19 בשוה"ג הא' והב'). אבל גם את"ל שגם לפרש"י פלוגתתם היא בהזמן ד"וישכון כבוד ה'", הרי מזה שהכתוב מפסיק ב"ומראה כבוד ה' כאש אוכלת" מובן שזוהי הקדמה ל(תאר תוכן) "הענן" שבהכתוב שלאח"ז.

וראה ראב"ע פסוק טז ואילך. אלשיך שם. ועוד.

24) באברבנאל פרשתנו שם (ובארוכה פ' פקודי שם) ועוד – ביאור ע"ד החקירה והדרוש.

25) ראה יומא כא, ב.

26) שמות ג, ב. שמו"ר פ"ב, ה. וראה ד"ה וה"ס עשן תרס"ב. לקמן בפנים.

27) ואין רש"י צריך לפרשו כמו שאי"צ לפרש לפנ"ז (יתרו יט, כ) ב"ויקרא ה' אל משה אל ראש ההר (המקום "אשר ירד עליו ה' באש" (שם, יח)) ויעל משה", דבדבר שנוגע לפועל, מובן מעצמו שהקב"ה עשה נס שיוכל לקיים ציווי ה', לעלות, ועד"ז בערפל.

וכ"ה בנדו"ד שאין קושיא איך נכנס משה בפועל בכמין עשן מצד העדר האויר כו'.

28) ראה פרש"י וארא ט, ח.

29) ובמכ"ש מהא ד(שבת נ, ב) "רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונו", "לכבוד קונהו דכתיב (נח ט, ו) כי בצלם אלקים עשה וגו'" (פרש"י שם ד"ה בשביל). ובשו"ע אדה"ז או"ח סוס"ד (מהד"ק): "בשביל כבוד קונו"* (כגי' הע"י).

---

*) והא שהשמיט אדה"ז שם "ידיו" (וראה ויק"ר פל"ד, ג. חדא"ג שבת שם) – י"ל שהרי כבר הביא לפנ"ז חיוב נטילת ידים (שחל עליו לפני רחיצת פניו ורגליו), והרי דין זה הוא בסיום דהל' נט"י בשחרית.

וראה לקו"ש חל"א ע' 186 ואילך.

לכך ממשיך רש״י ואומר ״ועשה[30] לו הקדוש־ברוך־הוא למשה שביל בתוכו״, ומשה עבר בשביל, באופן שהעשן לא פגע בו.

ז.

״ענן״ - כמין עשן

אך עדיין צריך להבין: (א) מדוע אומר רש״י ״ענן זה כמין עשן הוא״, ולפי האמור לעיל היה זה עשן מאש[31], עשן מלא? (ב) מדוע אומרת התורה ״ויבא משה בתוך הענן״ ולא ״בתוך העשן״?

ההסבר לכך הוא: הר סיני אשר במדבר סיני, ובמיוחד ״ראש ההר״ (ששם היה ״מראה כבוד ה׳ כאש אוכלת״), אינו מקום שצומחים בו אילנות ודשאים ועשבים[32], אלא מקום של אבנים ועפר[33]. והעשן נגרם דוקא כאשר האש אוכלת ומכלה דבר שנשרף[34] (כאילנות וכדומה), ולא במקום של אבנים ועפר. לכן אומר רש״י שלא היה זה עשן ממש, אלא ״כמין עשן״, הענן הזה דומה לעשן.

ומסיבה זו – שלא היה זה עשן טבעי – מכנה זאת התורה בשם ״ענן״.

ח.

משמעות הענן ברוחניות

מ״יינה של תורה״ אשר בפירוש רש״י:

ענין העשן בהר סיני במתן תורה מוזכר במפורש בתורה בפרשת יתרו[35], ״והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה׳ באש״.

ולעומת זאת בפרשתנו נזכר הביטוי ״ענן״.

ויש לומר, שההסבר לכך הוא: עשן כפשוטו[36] נוצר מדבר שנשרף – מפני שהדבר הנשרף הוא חומר גשמי, והאש מכלה את הגשמיות, גורם הכליון לעשן.

לכן יש בענן הבדלים התלויים במהות החומר הנשרף: כאשר הדבר הנשרף הוא חומר דק, הוא נשרף מהר יותר, וגם העשן הוא ״עדין״ יותר ודליל יותר. ואילו כאשר הדבר הנשרף הוא חומר גס, גם העשן הוא סמיך ועב יותר.

מכך מובן, שבעשן של כל דבר, ניכר עד כמה החומר שלו הוא גס. הדבר בא לידי גילוי בכליון הדבר.

כך הוא הדבר בגשמיות, וכך גם ברוחניות, בענין התבטלות וכליון הדברים הגשמיים כלפי אלקות[37]: על ידי גילוי האש שלמעלה ״נאכלת״ ונכלית ישותו של העולם ונוצרת בו ההתבטלות והכליון כלפי אלקות.

וזהו ענין העשן ברוחניות, המורה על כליון הישות והתבטלות העולם.

ט.

ההבדל בין שני הפסוקים ב״יינה של תורה״

וזהו ההבדל בין שני הפסוקים הנ״ל:

הפסוק ״והר סיני עשן כולו״ מדבר על זמן מתן תורה, וכיון שגילוי האלקות במתן תורה היה מלמעלה למטה, (כפי שממשיכה התורה ואומרת ״מפני אשר ירד עליו ה׳ באש״ – הגילוי היה מלמעלה[38]) והעולם היה אז עדיין גשמי וחומרי ובלתי מזוכך[39] – לפיכך גילוי האלקות הביא אז להתבטלות וכליון העולם באופן של ״והר סיני עשן כולו״, שריבוי ה״עשן״ מצביע על כך שחומריות העולם לא היתה דקה ומזוככת.

ואילו בפרשתנו מדובר על הזמן שלאחר מתן תורה, לאחר הביטול וההזדככות שגרם מתן־תורה לעולם, ואז מציאותו של העולם אינה כל כך גסה[40].

לפיכך ״מראה כבוד ה׳ כאש״ לא גרם לעשן ממש, אלא ״לרוב דקותו לא נקרא בתורה בשם עשן כי־אם בשם

---

30) בא׳ מכת״י רש״י (ה״א רל) ״שעשה״.

31) לכאורה י״ל שאין זה עשן באמת רק ״כמין עשן״, כי לא הי׳ אש בפועל (כביתרו שם, יח – אשר ירד עליו ה׳ באש), כ״א רק ״מראה״ של אש, כדיוק לשון הכתוב ״ומראה כבוד ה׳ כאש אוכלת גו׳״ (ועד״ז הוא ע״פ דרוש כו׳ – ראה אברבנאל אלשיך ועוד). אבל מזה שהכתוב מדגיש ״כאש אוכלת״ מובן שהי׳ אש כפשוטו כבפ׳ יתרו (שהרי זה שאוכלת אינו שייך ל״מראה״).

32) משא״כ בנוגע לההר עצמו – ראה לעיל ע׳ 9־238 והערה 9, די״ל שע״פ פשש״מ היו שם אילנות ועשבים כו׳.

33) כבאלשיך יתרו שם. וראה לעיל שם בשוה״ג.

34) ״כי אין אש שלמעלה חלוק בזה מאש שלמטה שנאמר שאש של מעלה הנה הוא בעצמו מעלה עשן״ (ד״ה וה״ס עשן תש״ח בתחלתו). וראה בהנסמן שם. ולהעיר מד״ה וה״ס עשן תרס״ב.

35) יט, יח.

36) בהבא לקמן – ראה תו״א צד, א. רד״ה וכל העם תש״ד. ועוד.

37) וכידוע בפי׳ עשן ר״ת עולם שנה נפש ״כמבואר בספרי הקבלה ובפי׳ הראב״ד לספר יצירה״ (אוה״ת יתרו ד״ה וה״ס עשן – ע׳ תתטז), והיינו עליית עולם שנה ונפש. וראה בהמאמר שם בארוכה בפי׳ וה״ס עשן כולו (וכן בד״ה שלאח״ז ע׳ תתכג ואילך. ע׳ תתכט ואילך). ובמקומות שנסמנו בהערה 34. ועוד.

38) ראה גם ד״ה וה״ס תרס״ב שם. ובסוף ההמשך (דתרס״ב) שם.

39) ראה המשך תער״ב ח״ב ע׳ תתקל ואילך. ובכ״מ.

40) עפ״ז אולי יש לבאר גם השינוי שבפרשתנו מפורש ״כאש אוכלת״, משא״כ בפ׳ יתרו נאמר ״מפני אשר ירד עליו ה׳ באש״ סתם ואינו מפרט ״אוכלת״ (שמלשון זה משמע, שהעשן נעשה מהאש עצמו ולא מכליון דבר הנשרף, כהקושיא ברד״ה וה״ס עשן תש״א ותש״ח.

ענן״[41], שענן אינו מצביע על כליון ועליה מלמטה למעלה[42].

על כך מגלה רש״י – ב״יינה של תורה״ – ש״ענן זה כמין עשן הוא״: כיון שענינו אינו גילוי אלקות מלמעלה כענן המוזכר בפסוקים הקודמים, אלא הוא נוצר ממראה כבוד ה׳ כאש אוכלת, מהתבטלות מציאות העולם על ידי האלקות, לכן – ״כמין עשן הוא״:

גם בכך יש ענין של עשן – עפרורית ועכרורית, הבא מכליון החומר. שהרי, כיון שמטרת התורה היא עשיית העולם לדירה לו יתברך בתחתונים, לכן ״ענין זה״ – הענן, שבו היה צריך משה לעבוד כדי לקבל את הלוחות ולהורידם למטה ״כמין עשן הוא״, זהו גילוי מלמעלה הגורם לכליון והתבטלות החומר של הנבראים –

[אלא כיון שהיה זה לאחר הגילוי של מתן־תורה שגרם להזדככות והתבטלות כללית של חומריות העולם, לכן לא נוצר ״עשן כולו״, כבזמן התחלת הגילוי של מתן תורה, אלא רק ״כמין עשן״ כדלעיל, אך ״עשן״ חייב להיות].

י.

חייבים לזכך גם את העולם החומרי

ההוראה הנלמדת מן האמור לעיל לעבודתנו:

יש הטוענים, מה לי ולדברים התחתונים? אם צריך לרדת, די בירידה לענינים שבדרגת ״חי״ ואפילו נמוך מזה – ״צומח״, אך אין לעסוק גם בדברים שהם בבחינת ״דומם״ – מציאות גשמית ביותר, שאין ניכרת בה שום חיות, עד אשר אפילו כשמאירה אש הוי׳, אין הוא מצד תכונותיו כלי לכך, ואין האש נאחזת בו[43] (צריך להיות לפני־כן הענין של ״מבטשין ליה״[44]).

נאמר להם, שצריך לגרום לעשן ולהעלאה גם בדרגות הנמוכות של ״דומם״ בעולם, כי בזאת תלויה תכלית מתן תורה, שה״עשן״ – כליון ועליית חומריות העולם – לא יתקיים רק בצומח, אל גם ב״הר״ – דומם.

הם עשויים לבוא בטענה נוספת: הרי ״המתאבק עם מנוול מתנוול גם־כן״[45] – על ידי עבודת גרימת ״עשן״ בדברים תחתונים, ייתכן שהם בעצמם יזדהמו, ועדיף שלא לעסוק בכך? על כך התשובה היא:

א) ״עשה לו הקדוש־ברוך־הוא (למשה) שביל בתוכו״: בחינת ״משה״ שקיימת בנשמתו של כל יהודי[46], היא לא תזדהם, היא תישאר נקיה, כי היא צועדת ב״שביל״ – היא תמיד באמנה אתו ית׳[47].

ב) יותר מכך: בפנימיות הענינים גם הכוחות הגלויים אינם ״מזדהמים״ ב״עשן״. כי לאמיתו של דבר אין זה עשן כלל, אלא רק כמין עשן – ענן שנראה כעשן.

כלומר, העלמת והסתרת האלקות על ידי העולם היא רק כמין מציאות לצורך ענין הבחירה, אילו ראו את האמת לא היה מקום לבחירה.

ויותר מכך: כיון שההעלם הוא לצורך קדושה, הרי הוא באמת רק ״ענן״, קדושה. אמנם הוא נראה כ״עשן״, כדבר חומרי שאפילו לאחר כליונו ועלייתו נותרת עפרורית, אך זה רק הנראה לעיני בשר, בפנימיות זהו ״ענן״ של קדושה, כי כל מטרתו היא בשביל תוספת אור בקדושה.

וזוהי ההוראה, שמוכרחים להכנס ולחדור ל״עשן״. על ידי זאת מקבלים את התורה[48]. משה רבינו – ובכל אחד ואחד בחינת ״משה״ שבנפשו – קיבל את התורה לאחר

ועוד): כי מצב העולם בזמן מ״ת גס כ״כ עד שאינו ראוי גם להיות נכלה ונשרף ע״י אש (בדוגמת הדומם כפשוטו*, כבאלשיך ומאמרים הנ״ל) ולכן אין העשן שייך כ״כ לכליון ההר כנ״ל [ולהעיר מד״ה והי״ס תרס״ב שם לענין בחי׳ דומם שבדומם שאינו עולה ע״י האש].

משא״כ בפרשתנו, שהי׳ לאחרי ביטול היש והזדככותו במ״ת, הרי נעשה דק יותר וראוי שיהא נאכל ונשרף ע״י האש שלמעלה.

41) לשון התו״א שם.

42) וראה תו״א טז, א.

43) ראה לעיל הערה 40 בשוה״ג.

44) ראה זהר (ח״ג קסח, א) – הובא ונתבאר בתניא רפכ״ט.

45) תניא ספכ״ח (לה, ב).

46) תניא פמ״ב.

47) תניא ספכ״ד.

48) ראה גם ד״ה ויבא משה תרנ״ד בסופו.

---

*) וי״ל שזהו גם טעם הפנימי, שדומם אינו כלה בטבעו באש כי הוא בריחוק הערך לגמרי ממהות האש, ואינו שייך לומר גם זה שהוא בניגוד והיפך טבעו לאש, כמו שאומרים בנוגע לצומח כו׳.

ונפ״ז אולי יש לומר מה שבד״ה והי״ס תש״ח בסופו מבאר שינוי טבע הבריאה שנעשה בעת מ״ת, דה״ס ״עם היותו אבנים ואינו שייך בו הכליון בשריפה להיות עשן בכ״ז עשן כולו היפך טבעו, מפני אשר ירד עליו באש היפך טבעו בטבע העלי׳״, דמוכח מזה, דשינוי טבע ההר לא הי׳ מספיק שיפעול ירידת האש, כ״א צריך לעוד ענין בשינוי טבע הבריאה, שינוי טבע האש;

כי מכיון שהדומם מצד עצם מהותו הוא בריחוק הערך ממהות האש (דוגמת דומם ומדבר – ראה תו״ח בראשית יט, ג, המשך תרס״ו ריש ע׳ קטו (ועוד) דאש הוא בחי׳ מדבר) לכן גם לאחר שנתחדש בו ענין הכליון, צריך להיות גם שינוי טבע האש, דוגמת הנפש וגוף שענם היות שאברי הגוף בטלים להנפש ואברי הגוף הם בציור שם הוי׳ כו׳, צ״ל כח המפליא לעשות לחבר הנפש עם הגוף (ד״ה אחרי מות תרמ״ט בתחלתו. ובכ״מ).

או י״ל ע״פ (וע״ד) המבואר בד״ה אחרי שם (סעיף ו) ובכ״מ דירידת האור היא מצד מעלת שורש הכלים, ומכיון ש(בנדו״ד) ענין הכליון שנעשה בו הוא היפך טבעו ה״ז דבר נוסף בו (ראה לקו״ש ח״ו [המתורגם] ע׳ 95, חי״ח ע׳ 242 – ע״ד ב׳ סוגי ניסים), לכן אין מתגלה עי״ז שרש הכלי (כח הגבול), כי אי״ז ביטול הכלי מצד ענינו הוא, ולכן ירידת האש היא חידוש. ואכ״מ.

ההכנה של "ויבא משה בתוך הענן", ש"ענן זה כמין עשן הוא", ונזקק ל"שביל בתוכו".

אמנם, כלפי חוץ ובאופן זמני זהו ענין של העלם, אך על־ידי־זה מגיעים ל"ויהי בהר ארבעים יום וארבעים לילה" ומקבלים את התורה בשלימותה.

ולאחר מכן ממשיך זאת כל אחד לגופו וחלקו בעולם, וזהו ההמשך שלאחר פרשת משפטים, בפרשת תרומה – "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"[49],

מן הדברים הגשמיים, זהב וכסף וכו', עושים מקדש לה' יתברך, ועל־ידי־זה מתבצעת התכלית של נתאוה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו יתברך דירה בתחתונים.

(משיחות ש"פ משפטים, תשכ"ה)

49) תרומה כה, ח.

המשך ביאור למס' ברכות ליום רביעי עמ' ב

(דברים יד כה) 'וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ', ודורשים דווקא על ידי כֶּסֶף שֶׁיֵּשׁ (לוֹ) עָלָיו [–שנחקק בו] צוּרָה מתחלל המעשר ויוצא לחולין. הֶקְדֵּשׁ שלא נפדה כהלכתו כיצד, כגון שֶׁחִלְּלוֹ עַל גַּבֵּי קַרְקַע – תמורת קרקע וְלֹא פְּדָאוֹ בְּכֶסֶף, וְרַחֲמָנָא אָמַר – והתורה אמרה בענין פודה מן ההקדש (ויקרא כז יט) 'וְנָתַן הַכֶּסֶף לגזבר וְקָם לוֹ' – ונעשה ההקדש הפדוי שלו. דווקא בכסף הוא מתחלל ולא בקרקע.

עוד שנינו במשנה: וְהַשַּׁמָּשׁ שֶׁאָכַל עם שני המסובים ששימש אותם פָּחוֹת מְכַזַּיִת, אין מזמנין עליו. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא, מדוע שיצטרף הרי אכילה הפחותה מכזית אינה אכילה. מתרצת הגמרא: שאכן הלכה זו אין בה כל חידוש, אלא אֵיידֵי – אגב דְּתָנָא בְּרֵישָׁא שמצטרף באכילת כַּזַּיִת, והוצרך בסיפא לחזור על רוב המקרים שהזכיר ברישא, חזר וְתָנָא בְּסֵיפָא דין אכילתו בפָּחוֹת מְכַזַּיִת.

עוד שנינו במשנה: וְהַנָּכְרִי, אֵין מְזַמְּנִין עָלָיו. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא, הרי אינו חייב במצוות ולא שייך אצלו לא ברכת המזון ולא זימון. מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, בְּגֵר שֶׁמָּל לשם גירות וְעדיין לֹא טָבַל לשם גירות, דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן (יבמות מו:) לְעוֹלָם אֵינוֹ גֵּר עַד שֶׁיִּמּוֹל וְיִטְבּוֹל, וְכַמָּה [–וכל זמן] דְּלֹא טָבַל אף שכבר מל, עדיין נָכְרִי הוא, ואף התנא שלנו סובר כך ולכן משמיענו שאין לזמן עליו.

עוד שנינו במשנה: נָשִׁים וַעֲבָדִים וְקְטַנִּים אֵין מְזַמְּנִין עֲלֵיהֶן. הגמרא דנה בצירוף קטן ועבד לזימון בשלשה ובעשרה: אָמַר (רבי יוסי) [רַב אַסִי], אפילו קָטָן הַמּוּטָל בַּעֲרִיסָה מְזַמְּנִין עָלָיו. שואלת הגמרא: וְהָא תְּנַן במשנתינו, נָשִׁים וַעֲבָדִים וְקְטַנִּים אֵין מְזַמְּנִין עֲלֵיהֶם, וכיצד אמר רב אסי שניתן לזמן על המוטל בעריסה. מתרצת הגמרא: שרב אסי לא דיבר לענין צירופו לזימון של שלשה, אלא הוּא דְּאָמַר כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ קָטָן הַמּוּטָל בַּעֲרִיסָה אֵין מְזַמְּנִין עָלָיו כשלישי בחבורה לעשות זימון, אֲבָל עוֹשִׂין אוֹתוֹ סָנִיף [–חבור] לַעֲשָׂרָה – שאם היו תשעה גדולים שאכלו מצטרף אליהם הקטן לעשירי ולזמן בהזכרת שם שמים.

וְעוד אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, תִּשְׁעָה ישראלים גדולים וְעֶבֶד כנעני של ישראל, מִצְטָרְפִין לזימון בהזכרת שם שמים ולכל דבר שבקדושה. מקשה הגמרא: מֵיתִיבִי, מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁנִּכְנַס לְבֵית הַכְּנֶסֶת להתפלל וְלֹא מָצָא שם עֲשָׂרָה, וְשִׁחְרֵר רבי אליעזר את עַבְדּוֹ וְהִשְׁלִימוֹ – והשלים בו את המנין לַעֲשָׂרָה, מדייקת הגמרא: שִׁחְרֵר אין [–כן], דווקא משום ששחרר את העבד צרפו למנין, ואילו לֹא שִׁחְרֵר אותו, לֹא היה ניתן לצרפו, וקשה על רבי יהושע בן לוי האומר שניתן לצרף עבד. דוחה הגמרא: במעשה ההוא תְּרֵי אַצְטְרִיכוּ – היו חסרים למנין שני אנשים, ולפיכך שִׁחְרֵר חַד וכך היו תשעה ישראלים, וּנְפִיק כְּחַד – ויצא ידי עשירי בצירוף עבד אחד בלבד, וכדברי רבי יהושע בן לוי.

הגמרא דנה כיצד הותר לרבי אליעזר לשחרר עבדו, ומקשה: וְהֵיכִי עָבִיד הָכִי – האיך שיחררו, וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה (גיטין לח:), כָּל הַמְשַׁחְרֵר עַבְדּוֹ עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר בענין עבדים כנענים (ויקרא כה מו), 'לְעוֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ', ואין רשות לשחררם. מתרצת הגמרא: לְדַבֵּר מִצְוָה שֶׁאנִי – שונה שחרור זה שהיה לצורך מצוה. מקשה הגמרא: הרי מִצְוָה הַבָּאָה בַּעֲבֵירָה הִיא, מה עדיפות יש לבטל מצוה האחת על פני חברתה. מתרצת הגמרא: מִצְוָה דְּרַבִּים שָׁאנִי, ששחרורו לצורך זיכוי הרבים שיצאו ידי חובתם בקדושה, ומצוה של רבים עדיפה על של היחיד.

וְעוד אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, לְעוֹלָם יַשְׁכִּים אָדָם לְבֵית הַכְּנֶסֶת כְּדֵי שֶׁיְּזַכֶּה וְיִמְנֶה עִם עֲשָׂרָה מתפללים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁאֲפִילּוּ מֵאָה בָּאִים אַחֲרָיו קִבֵּל עָלָיו שְׂכַר כּוּלָּם [–של כל הבאים אחריו]. מקשה הגמרא: שְׂכַר כּוּלָּם קָלְקָא דַּעְתָּךְ – וכי עולה על דעתך שהוא מקבל את המגיע להם והם אינם מקבלים. מתרצת הגמרא: אֶלָּא אֵימָא, נוֹתְנִין לוֹ שְׂכַר כְּנֶגֶד כּוּלָּם, כלומר, ששכרו גדול משכרם.

הגמרא דנה באפשרות נוספת להחשב כעשרה לזימון: אָמַר רַב הוּנָא, תִּשְׁעָה אנשים וְאָרוֹן שיש בו ספר תורה, מִצְטָרְפִין יחד כעשרה לזימון בהזכרת שם שמים, ולכל דבר שבקדושה. מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לרב הונא, וָאָרוֹן נַבְרָא הוּא – וכי לאיש יחשב ששייך שיצטרף להשלים המנין. אֶלָּא אָמַר רַב הוּנָא, היו תִּשְׁעָה אנשים שנִרְאִין כַּעֲשָׂרָה [–כאילו יש כאן עשרה] הרי אלו מִצְטָרְפִין. מבארת הגמרא כיצד נראים כעשרה: אָמְרֵי לָהּ, כִּי מְכַנְּפִי – שכאשר התשעה מכונסים, שמתוך שעומדים בקירוב זה לזה אין מניינם ניכר כל כך ונראים כעשרה. וְאָמְרֵי לָהּ, כִּי מְכַדְּרִי – שכאשר מפוזרים אחד הנה ואחד הנה הם נראים יותר ממה שהם.

הגמרא דנה באפשרות לזימון בשלשה: אָמַר רַבִּי אַמִּי, שְׁנַיִם וְשַׁבָּת – שאכלו סעודת שבת יחד, מִצְטָרְפִין – נחשבים כשלושה ומזמנים. מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לרבי אמי, וְשַׁבָּת נַבְרָא הוּא – וכי השבת נחשבת כאיש שתצטרף להיות כשלישי. אֶלָּא אָמַר רַבִּי אַמִּי, שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַמְחַדְּדִין זֶה אֶת זֶה בַּהֲלָכָה, מִצְטָרְפִין עם ההלכה להיות שלשה ומזמנים. מַחְוֵי – הראה רַב חִסְדָּא דרך רמיזה, דוגמא לשנים המחددין זה את זה כְּגוֹן אֲנָא וְרַב שֵׁשֶׁת. מַחְוֵי רַב שֵׁשֶׁת לציון דוגמא, כְּגוֹן אֲנָא וְרַב חִסְדָּא.

האם מזמנים על קטן שהביא שתי שערות: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, קָטָן שעדיין לא מלאו לו שלש עשרה שנים ויום אחד, והוא פּוֹרֵחַ – שהקדימו וצמחו לו שתי שערות הידועות כסימן גדלות, מְזַמְּנִין עָלָיו. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, קָטָן שֶׁהֵבִיא [–שצמחו לו] שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת הרי שבא לכלל גדלות וּמְזַמְּנִין עָלָיו, וְקטן שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת אֵין מְזַמְּנִין עָלָיו, וְמכל מקום, אֵין מַדְקְדְּקִין בְּקָטָן ומזמנים עליו טרם שיהיו בו סימני גדלות. עד כאן דברי הברייתא. אלא שהיא מוקשה כפי שהגמרא שואלת, הָא גּוּפָא קַשְׁיָא – ברייתא זו מצד עצמה קשה היא, אָמְרַת [–אמרה] בתחילה, הֵבִיא הקטן שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, אֵין [–כן] מזמנים עליו, ואם לֹא הֵבִיא שתי שערות לֹא מזמנים עליו, והרי שצריך לדקדק בקטן אם הביא סימני גדלות, וְהָדַר תָּנֵי – ואחר כך סותרת את דבריה ואומרת, אֵין מְדַקְדְּקִין בְּקָטָן. אלא בהכרח שכוונת הברייתא להשמיענו, שניתן לזמן על 'קטן' שהביא שתי שערות אף שלא הגדיל מטעם אחר, לְאָתוּיֵי מַאי – ואיזה קטן בא לרבות, לָאו – האם לא

פד

ביוסף ובאברהם כתיב "בקר" דהו"ע אור וגילוי, דאברהם (חסד) גומל חסד לכל, וכן יוסף (יסוד) פרנס וכלכל לכל, דחסד ויסוד כולל כל המדות וכו'

ביוסף כתיב בקר, הבקר[1] אור, באברהם כתיב בקר, וישכם[2] אברהם בבוקר, ראה זהר[3] פ' בלק דף רד.

יוסף בחי'[4] יסוד,

אברהם[5] בחי' חסד,

חסד ויסוד דז"א דתיקון, הם הראשית והסוף דז"א,

והיינו **כלל** הו' קצוות דז"א, כי חסד[6] כולל כל המדות, וכן יסוד הנקרא[7] כל, כולל כל המדות.

וכמו אברהם - חסד, שהי' גומל חסד לכל.

וכן יוסף - יסוד, פרנס[8] וכלכל לכל, ויסוד נק'[9] טוב כמ"ש[10] אמרו צדיק כי טוב.

שז"א דתיקון הוא בחי' חסד בכלל, כי[11] חסד אתגלי בפומא דאמה.

וזהו בקר - אור וגילוי.

מלקוטי לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד כא-כב

---

1) פירוש: אברהם הוא בחי' חסד, וזהו דאברהם "וישכם אברהם בבוקר", בקר אור, אור הוא בחי' חסד - שאור נברא ביום ראשון כנגד מדת החסד, ראה לעיל סימן סג הערה 3, ומדת "החסד" היינו ה"אהבה" הוא התחלת ההשפעה, ויוסף הוא מדות "היסוד" סוף ההשפעה- ההתחלה והסוף דהששה מדות שנעשה "אחת". ראה המצויין בסוף הערה 3.

2) בראשית יט, כז. היינו בשניהם כתיב הליכה בדרך בבקר.

3) דף א. וז"ל: מה שכתוב (תהלים ה, ד) יהו"ה בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה. שואל תרי בקר אמאי (למה כתוב ב' פעמים מלת "בקר", ומשיב) אלא חד בקר דאברהם (אלא אחד הוא החסד של אברהם, כמ"ש [בראשית יט, כז] וישכם אברהם בבקר), וחד בקר דיוסף (ואחד הוא החסד של יוסף שהוא ביסוד), דכתיב (בראשית מד, ג) הבקר אור, ומתרגמינן צפרא נהיר, (פי' התרגום על אור נהיר, הבקר האיר מצד החסד), נהיר ודאי (אור ודאי, ור"ל כי בין בחסד ובין ביסוד כלולים כל החסדים והשפעות, כי מהחסד נמשכים החסדים ליסוד, בסוד חסד דשריא בפום אמה - היינו החסד [פי' ההשפעה] מתגלה ושורה בראש ובפום אבר היסוד, לכן האור שלהם גדול מאד וכל אחד נקרא בקר). (שע"ר ומפרשים). ראה ביאור הזהר לאדמו"ר האמצעי שם.

ראה תורת מנחם התוועדויות ה'תשט"ז ח"ג עמוד 93. לקוטי שיחות חלק לט - שיחות על אגרת התשובה (א) עמוד 51 ואילך, ובהערה 30 שם.

4) יוסף בחי' יסוד: ראה זהר חלק א' דף נט, ב "יוסף בגין דנטיר לי' לברית זכה דאקרי צדיק". ובתורת לוי יצחק חידושים וביאורים בש"ס עמוד רנג, וז"ל: "יוסף - יסוד, הי' לו נסיון עם פוטיפר, והנסיון הי' בזנות שהוא באבר היסוד ע"ש. ובהערות על ספר בראשית עמוד רפד "שיוסף בחי' יסוד מספרו ו' פעמים הוי' כי הוא המדה השישית".

וראה בתורת מנחם התוועדויות ה'תש"נ ח"ד שיחות ש"פ בלק עמוד 15 ובהערה 21 וז"ל: "שיוסף הוא בחי' יסוד דאצילות, שענינו הוא להביא ולהמשיך בחי' אצילות (האבות) בבי"ע. - ראה ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי ויחי כט, ד ואילך (מובא לעיל סימן ד הערה 3). אור התורה ויחי תתקצ"א א ואילך. תתשכ"א א ואילך. תורת מנחם - ספר המאמרים מלוקט חלק ב' עמוד רז. רטו. חלק ד' עמוד קז ואילך. ע"ש".

5) אברהם בחי' חסד: וכמ"ש (מיכה ז, כ) "חסד לאברהם". ראה פרדס שער כג (הכינויים) פ"ד. לקוטי תורה ואתחנן ה, ב. מאמרי אדמו"ר הזקן על פרשיות התורה עמוד תקפ, ובהנסמן במראי מקומות שם.

6) פירוש: ראה לקוטי תורה האזינו עמוד עו, ב וז"ל: המדות נקראו יומין כידוע, ויומם הוא בחי' החסד כמ"ש בזוהר פ' אמור (דף קג, ע"ב) דכתיב (תהלים מב, ט) יומם יצוה ה' חסדו, והוא בחי' יומא דאזיל עם כולהו יומין, כי החסד הוא הראשון שבמדות וכולל כולם ונותן בהם כח בכולם, ע"ש.

7) יסוד נקרא כל: ראה לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד עדר וז"ל: היסוד ממשיך מכל הגוף שלכן נקרא כל שכולל הכל. (רמב"ם הלכות דעות פרק ד הלכה יט: שכבת זרע היא כח הגוף וחייו וכו' עיי"ש. ועיין לקוטי שיחות חלק יט עמוד 396). ובלקוטי לוי יצחק הערות לזהר בראשית, פרשת לך לך ריש עמוד נח, וסוף עמוד סג, "כל" רומז כל הה' זמנים דמילה (שבת פרק יט, משנה ה) שקטן נימול לח', ט', י', י"א, י"ב מספר כ"ל, שקאי על יסוד, כי מילה הוא ביסוד ברית קודש עיי"ש. וכידוע מ"ש "לך ה' הגדולה (חסד) והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ" - "כי כל" קאי על יסוד (ובגי' "כי כל", עיין שם עמוד מג) המחבר שמים וארץ (שם פרשת ויחי עמוד רד). ובהערות לזהר פרשת שמות-דברים עמוד שלו, יסוד נקרא "כל" ומלכות "כלה". וראה שיחות קודש ה'תשמ"א פרשת בהעלותך סעיף מ' דיסוד נקרא כל דאין בה פסולת וכו'. עיין לקמן סימן קעג הערה 7. ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א סימן י. קט. קי.

8) ראה לקמן סימן פח.

9) ראה מארז"ל ביומא דף ל"ח ע"ב: אפילו בזכות צדיק אחד העולם נברא שנאמר (בראשית א, ד) וירא אלקים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיק שנאמר (ישעי' ג, י) אמרו צדיק כי טוב.

וראה מאמרי אדמו"ר האמצעי נביאים וכתובים עמוד קסו ואילך וז"ל: ידוע שבחי' יסוד שנקרא צדיק עליון נקרא טוב כמ"ש אמרו צדיק כי טוב וכן האור נקרא טוב כמ"ש וירא אלקים את האור כי טוב וגם החסד נקרא טוב כמ"ש כי טוב חסדך אך טוב וחסד וכו', וכ"ז מטעם א' והוא לפי שכל בחי' השפלה וירידת עצמו מגבוה לנמוך נקרא טוב כמו שמטבע הטוב מפני שהוא טוב בעצם יחפוץ בטובות לזולתו שיומשך ריבוי טוב לזולתו והיינו ענין טבע הטוב להטיב יותר מכפי המדה, ע"ש.

ראה גם מאמרי אדה"ז פרשיות התורה חלק ב' עמוד תתפט ובהנסמן לשם. לקוטי שיחות חלק לט, ביאורים בלקוטי לוי יצחק על אגרת התשובה עמוד 31 ואילך.

10) ישעי' ג, י.

11) זוהר - אדרא רבא - פרשת נשא דף קמב, א. פירוש: חסד מתגלה בפי ובראש אבר היסוד. ראה תורה אור פרשת לך לך עמוד יא, א. תורת חיים בראשית פ, ג (מובא בילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א' סימן קנז הערה 12). ספר המאמרים תרמ"ג עמוד יד. ועיין גם כן ילקוט שם סימן קא, סה. (וראה גם זוהר חלק ב' לו, א).

כא, ב – כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם

א. עבד עברי ג' משיח, וכתיב במשיח (ישעי' נב, יג) הנה ישכיל **עבדי**, **ובשבעת** [נוט'] **בשבות ע'**, בגלות ע' אומות הם הגליות עכשיו ואח"כ יצאו לחפשי שיהיו האומות כלים, לחפ**שי חנם** רמז משיח, ונו"ן מפסקת, רמז נון ינון שמו (תהלים עב, יז).

אם בעל אשה זה הקב"ה שנא' (ישעי' נד, ה) כי בועליך עושיך, **הו"א** זה י"ב שבטים, **ויצאה אשתו עמו** יצאו ישראל מן הגלות, **עמו** עֲמו, זו כנסת ישראל.

אשר לא יעדה הקב"ה עתיד לייעד ישראל ולכונסם כאדם הכונס אשה.

אשר לא יעדה והפדה [ר"ת] אליהו, ייעד ישראל ויפדם.

מכתיבת רבינו אפרים ז"ל – (מבעלי התוס') כתיבת אשכנזית

ב. שש שנים יעבוד. קאי על שית אלפי שנין דהוי עלמא, ויהי' ענין אם לבנו ייעדנה וגו', עד ויצאה חנם אין כסף, כמ"ש (ישעי' נב, ג) חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו, ויתר על כן דכיון שיש ענין תוספת שבת ותוספת שביעית, הנה עוד בסיום האלף הששי באים בשעתא חדא וברגעא חדא לביאת משיח צדקנו במהרה בימינו ממש

תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ג ח"ג עמוד 972

כא, ז – וכי ימכור איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים

ג. וכי ימכור איש זה הקב"ה שנא' (לעיל טו, ג) ה' איש מלחמה, **את בתו לאמה** זו כנסת ישראל. **לא תצא כצאת העבדים** לא בשמיטה ולא ביובל, כי הרבה שמיטות עברו ולא נגאלו, ואפילו כיציאת עבד כנעני שיוצא בראשי איברים אינם יוצאים, כי כמה מהם נהרגו ונטבחו ועדיין גאולה מאוחרת.

(ח) **אם רעה בעיני אדוני'** שהכעיסה להקב"ה במעשה ידי' המקולקלים. **אשר לא יעדה**, כלומר שלא יעדה הוא אבל בעלונו אדונים זולתיך (ישעי' כו, יג). **והפדה**, עתיד הוא לפדותה שנא' (תהלים קלח) והוא יפדה את ישראל, כי פדה ה' את יעקב (ירמי' לא, י). **לעם נכרי לא ימשול למכרה** ס"ת אֵלֶיָה. **בבגדו בה**, כיון שפירש טליתו עלי' שוב אינו יכול לבגוד בה, ומהו טליתו של הקב"ה אורה שנא' (תהלים קד, ב) עוטה אור כשלמה, ועתיד הקב"ה לפרוש זיו אור כבודו עליהם שנא' (ישעי' ס, ב) ועליך יזרח ה'.

(ט) **ואם לבנו ייעדנה**, זה משיח שנקרא בנו של הקב"ה שנא' (תהלים ב, ז) ה' אמר אלי בני אתה.

מכתיבת רבינו אפרים ז"ל (מבעלי התוס')

ד. ברבות משפטים פ"ל וכי ימכור איש זה הקב"ה, את בתו זו התורה, לאמה היינו התלבשות התורה בגשמיות ע' זח"א כ"ז משנה איהו שפחה ולכן לא תצא כו' (ישעי' נב, יב) במנוסה לא תלכון... והיינו כי במצרים לא הי' התורה אבל עכשיו שיש אצלינו התורה שעי"ז יתבררו כל הבירורים לכן לא במנוסה תלכון, וזהו לא תצא כצאת כו'.

ויוצאה בשנים בחי' לא זכו בעתה, וביובל ע"י תשובה דרור שופר גדול נגאלין.

אור התורה משפטים עמוד א'עח-א'פ

כא, ח – אם רעה בעיני אדניה אשר לא יעדה והפדה לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה

ה. לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה. רמז שהקב"ה לא ימכור ישראל ח"ו מכירה לצמיתות לא בגלות ראשון שבבבל הרמוז בר"ת ל'מכרה ב'בגדו ב'ה ולא בשני' שבידו של אדום הנקרא נעל כדכתיב (תהלים ס, י) על אדום אשליך נעלי, הרמוז בר"ת ע'ם נ'כרי ל'א, כ"א גאולת עולם תהי' לנו בב"א. [תקס"ט]

חתם סופר

כא, יב – מכה איש ומת מות יומת

ו. מכה איש ג' עשו, כי שופך דמים הי', ומכה **איש** שמכה והורג זרעו של יעקב איש תם, ועתיד הקב"ה ליפרע ממנו שנא' **מות יומת.**

מכתיבת רבינו אפרים ז"ל (מבעלי התוס')

כא, כא – אך אם יום או יומים יעמוד לא יוקם כי כספו הוא

ז. אך אם יום או יומים יעמוד. רמז הרב מהר"ר יוסף מפוזנאן ז"ל, כי הנה עיקר התשובה וצער מתחולל הוא כי עוונותינו גרמו חורבן בית המקדש וגלות השכינה וביטול הקרבנות וביטול תורה ותפלה. [זה הי' צריך להיות], אבל כל הרהורי תשובה בימים נוראים ועיקר הכוונה בעבור שנחי' אנו ובנינו, ויהי' לנו פרנסה וכיוצא מעניני הגוף, וכדאי בזיון, וכמו שרמזו הראשונים הישאג ארי' ביער, כי אריה ר"ת אלול ראש השנה יום הכפורים הושענא רבא, וזו מן התוכחות הישאג ארי', אם שאג ישאג בימים נוראים הללו בעבור בית המקדש דכתיב (ירמי' כו, יח) והר הבית לבמות יער, אין זאת כי אם על החיים והפרנסה.

וזה רמז אך אם יום רומז ליום הכפורים, או יומים רומז לראש השנה, יעמוד להתפלל כראוי, אפילו הכי לא יוקם על מעמדו האיש ההוא על תפלתו, כי כספו הוא כלומר כוונתו הוא דוקא על כספו וחיי ומזוני, ולא על ה'. זה הוא תורף דבריו.

החיד"א – אהבת דוד דרוש יג. נחל קדומים

◆ יום ראשון כ"א שבט ◆

כא (א) **וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם:**

רש"י ◄ **וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים •** (שמות רבה) כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר[א] "אֵלֶּה", פָּסַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים. "וְאֵלֶּה", מוֹסִיף עַל הָרִאשׁוֹנִים, מַה הָרִאשׁוֹנִים מִסִּינַי, אַף אֵלּוּ מִסִּינַי. וְלָמָּה נִסְמְכָה[ב] פָּרָשַׁת דִּינִין לְפָרָשַׁת מִזְבֵּחַ? לוֹמַר לְךָ, שֶׁתָּשִׂים סַנְהֶדְרִין אֵצֶל הַמִּקְדָּשׁ. (סְפָרִים אֲחֵרִים: הַמִּזְבֵּחַ, וּפֵרוּשׁוֹ: בָּעֲזָרָה). **אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם •** אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה: לֹא תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ לוֹמַר: 'אִשְׁנֶה לָהֶם הַפֶּרֶק וְהַהֲלָכָה שְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, עַד שֶׁתְּהֵא סִדּוּרָה בְּפִיהֶם כְּמִשְׁנָתָהּ, וְאֵינִי מַטְרִיחַ עַצְמִי לַהֲבִינָם טַעֲמֵי הַדָּבָר וּפֵרוּשׁוֹ[ג], לְכָךְ נֶאֱמַר: "אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם", כְּשֵׁלְחָן הֶעָרוּךְ וּמוּכָן לֶאֱכֹל לִפְנֵי הָאָדָם. **לִפְנֵיהֶם •** (גיטין פח) וְלֹא לִפְנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[ד], וַאֲפִלּוּ יָדַעְתָּ בְּדִין אֶחָד שֶׁהֵם דָּנִין אוֹתוֹ כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל, אַל תְּבִיאֵהוּ בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶם, שֶׁהַמֵּבִיא דִּינֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אֲרַמִּיִּים מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם וּמְיַקֵּר אֶת שֵׁם הָאֱלִילִים לְהַשְׁבִּיחָם (סְפָרִים אֲחֵרִים: לְהַחֲשִׁיבָם), שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים לב) "כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם, וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים", כְּשֶׁאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים, זֶהוּ עֵדוּת לְעִלּוּי יִרְאָתָם.

א וְאֵלֵּין דִּינַיָּא דִּי תַסְדַּר קֳדָמֵיהוֹן:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ג, עמ' 899)

אֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים (כא, א)

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים: ...מַה הָרִאשׁוֹנִים מִסִּינַי, אַף אֵלּוּ מִסִּינַי (רש"י)

גַּם אֶת הַמִּצְוֹת הַמְכֻנּוֹת 'מִשְׁפָּטִים' - אֵלֶּה שֶׁהַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי מְחַיְּבָן - עָלֵינוּ לְקַיֵּם אַף וְרַק מִפְּנֵי שֶׁנִּתְּנוּ לָנוּ מֵהַקָּבָּ"ה בְּסִינַי, וְלֹא בִּגְלַל הַהִגָּיוֹן וְהַשֵּׂכֶל שֶׁבָּהֶן.

שפתי חכמים

כא (א) **א** וְאִם תֹּאמַר, וְהָא בְּפָרָשַׁת בְּחֻקּוֹתַי כְּתִיב 'אֵלֶּה הַמִּצְוֹת' וגו', וּבְפָרָשַׁת מַטּוֹת כְּתִיב 'אֵלֶּה הַחֻקִּים', וּבְפָרָשַׁת מַסְעֵי כְּתִיב 'אֵלֶּה הַמִּצְוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִים', וּבְפָרָשַׁת כִּי תָבֹא כְּתִיב 'אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית' וגו', וְלֹא דָּרְשִׁינַן שָׁם שֶׁפּוֹסֵל אֶת הָרִאשׁוֹנִים. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּלֹא דָּרְשׁוּ כֵּן אֶלָּא גַּבֵּי 'אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם', מִשּׁוּם דְּקָשֶׁה לְהוּ דְּהָא כְּבָר חָשַׁב הַתּוֹלְדוֹת לְמַעְלָה, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר 'אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם' וּפֵרֵט אוֹתָם, וְכֵן גַּבֵּי 'אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת' נֹחַ דְּחָשֵׁיב נַמֵּי תּוֹלְדוֹת נֹחַ לְעֵיל בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית וְאִם כֵּן לָמָּה חָשַׁב אוֹתָם פַּעַם שֵׁנִית, אֶלָּא לְפִסּוֹל וכו', אֲבָל בְּכָל אֵלֶּה דְּלְעֵיל לֹא חָשַׁב כְּלוּם, מִשּׁוּם הָכִי אֵין לְפָרֵשׁ שֶׁהוּא פָּסַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים, וְכֵן בְּפָרָשַׁת 'אֵלֶּה הַדְּבָרִים' לֵיכָא לְמֵימַר דְּפָסֵל אֶת הָרִאשׁוֹנִים, דְּהָא 'אֵלֶּה הַדְּבָרִים' מִשְׁנֵה תּוֹרָה הוּא: **ב** הַרְבֵּה יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת, חֲדָא דְּהָיָה לוֹ לְהַקְשׁוֹת קוּשְׁיָא זוֹ מֵעִיקָּרָא טֶרֶם שֶׁפֵּירֵשׁ 'כָּל מָקוֹם' כו'. וְעוֹד קָשֶׁה, שֶׁמָּא כַּסֵּדֶר הַזֶּה נֶאֱמְרוּ לוֹ. וְעוֹד קָשֶׁה, בְּרֵישׁ פָּרָשַׁת בָּהָר פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י בִּפְשִׁיטוּת שֶׁכָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ נֶאֱמְרָה מִסִּינַי. וְעוֹד קָשֶׁה, דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר וָא"ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן. וְעוֹד קָשֶׁה, דְּהָיָה לוֹ לְפָרֵשׁ זֶה גַּבֵּי 'אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ', אוֹ גַּבֵּי 'וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת נֹחַ' (וְעַיֵּן מַה שֶּׁאֶכְתּוּב בְּסָמוּךְ), יֵשׁ לוֹמַר דְּהָכִי פֵּירוּשׁוֹ, דְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'אֵלֶּה' מִיעוּט הוּא, וּכְלוֹמַר אֵלֶּה הֵם טוֹבִים וַחֲשׁוּבִים בְּמַעֲלָה אֲבָל שֶׁלְּפָנֵיהֶם אֵין כָּל כָּךְ חֲשׁוּבִים בְּמַעֲלוֹת וְכִשְׁרוּת, כְּלוֹמַר שֶׁפָּסַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים, וְכֵן 'אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם' מְפָרֵשׁ בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה נַמִּי כֵּן, וְכֵן 'אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת נֹחַ', וְאִם כֵּן הָכִי נַמִּי אִי הֲוָה כְּתִיב 'אֵלֶּה' הֲוָה אָמִינָא שֶׁפּוֹסֵל וכו', אֲבָל עַתָּה שֶׁכְּתוּב 'וְאֵלֶּה' לַאו מִיעוּט הוּא אֶלָּא מוֹסִיף וכו' שֶׁנִּיתְּנוּ בְּמַעֲמַד כָּל יִשְׂרָאֵל וּבְקוֹלוֹת וּבְרָקִים כְּמוֹ שֶׁנִּיתְּנוּ עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, לְאַפּוּקֵי שְׁאָר מִצְוֹת נִיתְּנוּ לְמֹשֶׁה לְבַדּוֹ בְּהַר סִינַי בְּאוֹתָם אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁהָיָה בָּהָר, וְאִם כֵּן תִּקְשֵׁי לָךְ לָמָּה נִסְמְכָה כו', הוֹאִיל וּמוֹסִיף עַל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת דְּלְעֵיל מִינַּיהּ לָמָּה הִפְסִיק בְּפָרָשַׁת מִזְבֵּחַ (רא"ם) וְהָאֲרִיךְ שָׁם: **ג** מִשּׁוּם דְּרוֹב מִצְוֹת כְּתִיב גַּבַּיְיהוּ 'דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם', 'דַּבֵּר' וְ'אָמַרְתָּ' מִשְׁמַע לְכָל הַפָּחוֹת שְׁתֵּי פְּעָמִים, וְאִם כֵּן לָמָּה לֵיהּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לוֹמַר שָׁתָּשִׂים לִפְנֵיהֶם, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ לַהֲבִינָם טַעֲמֵי הַתּוֹרָה. (רא"ם): **ד** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, 'לִפְנֵיהֶם' קָאֵי אַשִּׁבְעִים זְקֵנִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל בְּפָרָשַׁת יִתְרוֹ שֶׁעָלוּ עִמּוֹ לָהָר קוֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה, כֵּן הוּא לְפִי שִׁיטַת רַשִׁ"י דְּפָרָק קַמָּא דְּסַנְהֶדְרִין. וְהַתּוֹסָפוֹת פֵּירְשׁוּ דְּ'לִפְנֵיהֶם' קָאֵי אַשֶּׁלְמַטָּה, אַ'אֱלֹהִים' דִּכְתִיב בְּסָמוּךְ 'עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם'. וְסוֹף דָּבָר, בֵּין לְפֵירוּשׁ רַשִׁ"י וּבֵין לְפֵירוּשׁ הַתּוֹסָפוֹת קָאֵי דַּוְקָא אַמּוּמְחִין וְלֹא אַהֲדְיוֹטוֹת. וְאִם תֹּאמַר, דִּלְמָא 'לִפְנֵיהֶם' וְלֹא לִפְנֵי הֲדְיוֹטוֹת, וְכָל שֶׁכֵּן לִפְנֵי עוֹבֵד אֱלִילִים. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּרַשִׁ"י עַצְמוֹ מְתָרֵץ הַקּוּשְׁיָא זוֹ בְּמַה שֶּׁפֵּירֵשׁ וַאֲפִילּוּ יָדַעְתָּ כו', רְצוֹנוֹ לוֹמַר הַקָּרָא מְמַעֵט אוֹתוֹ לְגַמְרֵי אֲפִילּוּ יָדַעְתָּ בְּדִין כו'. אֲבָל בְּהֲדְיוֹטוֹת, אִם יָדַעְתָּ שֶׁיּוֹדְעִין בְּדִין אֶחָד כְּמוּמְחִין רַשַּׁאי לָבֹא לִפְנֵיהֶם: תורה ב

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכּוֹתֵב רַשִׁ"י: "וְלָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת דִּינִין לְפָרָשַׁת מִזְבֵּחַ, לוֹמַר לְךָ שֶׁתְּשִׂים סַנְהֶדְרִין אֵצֶל הַמִּקְדָּשׁ". וְהַיְנוּ, שֶׁצְּרִיכִים לְבַסֵּס אֶת הַצֶּדֶק וְהַיֹּשֶׁר (דִּינִין) "אֵצֶל הַמִּקְדָּשׁ" - עַל קְדוּשַׁת הַתּוֹרָה וְצִוּוּי הַבּוֹרֵא, וְלֹא עַל הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'לקוטי שיחות' חלק ג, עמוד 900 – 'מתוך לקראת שבת')

מה הַחִסָּרוֹן בָּזֶה שֶׁעַכּוּ"ם פּוֹסְקִים בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל?

עַל הַפָּסוּק בְּרֵישׁ פָּרָשָׁתֵנוּ "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם", פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י "לִפְנֵיהֶם וְלֹא לִפְנֵי עַכּוּ"ם, וַאֲפִילוּ יָדַעְתָּ בְּדִין אֶחָד שֶׁהֵם דָּנִין אוֹתוֹ כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל, אַל תְּבִיאֵהוּ בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶם".

וְלִכְאוֹרָה צָרִיךְ בֵּאוּר, הֲרֵי אִם "דָּנִין אוֹתוֹ כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל", מַה בְּכָךְ שֶׁאֵלּוּ שֶׁיִּפְסְקוּ אֶת הַדִּין בְּפֹעַל יִהְיוּ עַכּוּ"ם, הֲרֵי גַּם כָּךְ יֵצֵא הַדִּין כְּפִי שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת עַל־פִּי דִּינֵי הַתּוֹרָה?

וְיֵשׁ לְבָאֵר הַדְּבָרִים עַל־פִּי מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל (שבת קה, ב) בְּדַרְכֵי הַיֵּצֶר־הָרַע שֶׁ"הַיּוֹם אוֹמֵר לוֹ עֲשֵׂה כָּךְ, וּלְמָחָר אוֹמֵר לוֹ וְכוּ' עַד שֶׁאוֹמֵר לוֹ עֲבֹד עֲבוֹדָה־זָרָה", וּפֵרֵשׁ כ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן (ספר המאמרים תרפ"ט עמ' 124 ואילך), דְּבִתְחִלָּה אֵין הַיֵּצֶר־הָרַע אוֹמֵר לָאָדָם לַעֲבֹר עַל רְצוֹן הַקָּבָּ"ה חַס־וְשָׁלוֹם, שֶׁהֲרֵי מִי פֶּתִי יַקְשִׁיב לוֹ לְהִתְנַתֵּק מֵהַקָּבָּ"ה אֲפִילוּ לְרֶגַע אֶחָד. אֶלָּא בִּתְחִלָּה אוֹמֵר לוֹ הַיֵּצֶר־הָרַע "עֲשֵׂה כָּךְ", וְהַיְנוּ, שֶׁיַּמְשִׁיךְ לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹת, אַךְ לֹא מִפְּנֵי שֶׁכֵּן הוּא רְצוֹן הַקָּבָּ"ה, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁגַּם הַיֵּצֶר־הָרַע מֵבִין וּמַסְכִּים לְעֲשִׂיָּה זוֹ, וְאוֹמֵר לוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן.

וַאֲזַי, אַף שֶׁלְּפֹעַל הֲרֵי הוּא מַמְשִׁיךְ בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, מִכָּל־מָקוֹם מִכֵּיוָן שֶׁעוֹשֶׂה כֵּן בִּגְלַל רְצוֹנוֹ שֶׁל הַיֵּצֶר וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁכֵּן הוּא רְצוֹן הַקָּבָּ"ה, הֲרֵי בָּזֶה מִתְנַתֵּק מֵהַקָּבָּ"ה רַחֲמָנָא־לִיצְלָן, וּכְבָר נָקֵל לַיֵּצֶר־הָרַע לוֹמַר לוֹ לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים שֶׁהֵן מַמָּשׁ נֶגֶד רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְעַד לְ"עֲבֹד עֲבוֹדָה־זָרָה".

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן הַטַּעַם לְזֶה שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁל עַכּוּ"ם דָּנִים כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל, אָסוּר לְהָבִיא אֶת הַדִּין לִפְנֵיהֶם, דְּמִכֵּיוָן שֶׁאֵינָם פּוֹסְקִים אֶת הַדִּין מִצַּד רְצוֹן הַבּוֹרֵא אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁכָּךְ מוּבָן בְּשִׂכְלָם, הִנֵּה בְּכָךְ מְנַתְּקִים אֶת הַדִּין מֵהַקָּבָּ"ה, וַאֲזַי נִפְתָּח הַפֶּתַח לַיֵּצֶר לוֹמַר לָאָדָם לַעֲבֹר גַּם עַל דְּבָרִים שֶׁהֵם נֶגֶד רְצוֹן הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ חַס־וְשָׁלוֹם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ט עמ' 38 – מתוך 'לקראת שבת')

שְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים (רשִׁ"י כא, א) רַז"ל אָמְרוּ (עֵרוּבִין נג, ב) שֶׁחַיָּב אָדָם לִשְׁנוֹת לְתַלְמִידָיו אַרְבַּע פְּעָמִים, וּכְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁכָּל הָעָם שָׁנוּ פִּרְקָן אַרְבַּע פְּעָמִים (מִמֹּשֶׁה, מֵאַהֲרֹן, מִבְּנֵי אַהֲרֹן, וּמִן הַזְּקֵנִים). וְרַשִׁ"י מְצַיֵּן לִגְמָרָא זוֹ בְּפֵרוּשׁוֹ (כִּי תִשָּׂא לד, לב). לָכֵן מְדַיֵּק **שְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ** פְּעָמִים, כִּי בְּדָרָךְ כְּלָל דַּי בְּאַרְבַּע פְּעָמִים. וְגַם בָּזֶה נִרְאֶה עַד כַּמָּה מְדֻיָּקִים דִּבְרֵי רַשִׁ"י!

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חי"א עמ' 291 – מתוך 'לקראת שבת')

עֲבָדֵי הֵם וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם: כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי

וְאֵלֶּה מוֹסִיף עַל הָרִאשׁוֹנִים. מַה הָרִאשׁוֹנִים מִסִּינַי, אַף אֵלּוּ מִסִּינַי (כא, א־ב. ובפרש"י).

וְיֵשׁ לְבָאֵר הַשַּׁיָּכוּת בֵּין דִּין עֶבֶד עִבְרִי לְמַתַּן תּוֹרָה, דְּהִנֵּה בְּמַתַּן תּוֹרָה נַעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים לְהַקָּבָּ"ה, וְעַל יְדֵי זֶה "נִשְׁתַּחְרְרוּ" מִכָּל סוּג שֶׁל עֲבֹדוּת אַחֶרֶת.

וְלָכֵן מִי שֶׁאוֹמֵר "אָהַבְתִּי אֶת אֲדוֹנִי . . לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי" נִרְצָע, כִּי "אֹזֶן שֶׁשָּׁמְעָה קוֹלִי עַל הַר סִינַי בְּשָׁעָה שֶׁאָמַרְתִּי כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים, וְהָלַךְ זֶה וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ יֵרָצַע" (קידושין כב, ב).

וְלָכֵן הַדִּין הָרִאשׁוֹן הוּא בְּדִין עֶבֶד עִבְרִי, לְלַמְּדֵנוּ שֶׁעֶבֶד אֲמִתִּי שֶׁל הַקָּבָּ"ה "עֶבֶד עִבְרִי" (אַ אידישע קְנֶעכְט") צָרִיךְ לְהִתְעַנֵּג רַק מִדְּבָרִים שֶׁקְּשׁוּרִים לַהַקָּבָּ"ה, וְאָסוּר לְאָדָם לְהַגִּיד "אָהַבְתִּי אֶת אֲדוֹנִי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנַי", שֶׁמִּתְעַנֵּג מֵעִנְיָנֵי עוֹלָם הַזֶּה, אֶלָּא כָּל כֹּחוֹתָיו וְעִנְיָנָיו יִהְיוּ רַק לַה' לְבַדּוֹ.

(ב) **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִיעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם:**

ב אֲרֵי תִזְבֵּן עַבְדָּא בַר יִשְׂרָאֵל שִׁתְּ שְׁנִין יִפְלַח וּבַשְּׁבִיעֵתָא יִפּוֹק לְבַר חוֹרִין מַגָּן:

רש"י◄ **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי •** עֶבֶד שֶׁהוּא עִבְרִי. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עַבְדּוֹ שֶׁל עִבְרִי, עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁלְּקַחְתּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר "שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד"? וּמָה "אֲנִי מְקַיֵּם (וייקרא כה) "וְהִתְנַחַלְתֶּם אוֹתָם", בְּלָקוּחַ מִן

שפתי חכמים

(ב) ה וְאָז יִהְיֶה פֵּירוּשׁ 'כִּי תִקְנֶה' מֵהָעִבְרִי שֶׁמִּכְרוֹ לְךָ וְלֹא מֵהַבֵּית דִּין שֶׁמִּכְרוּהוּ בִּגְנֵיבָתוֹ, לָכֵן הִקְדִּים הָרַב פֵּירוּשׁוֹ שֶׁל 'עֶבֶד עִבְרִי' קוֹדֶם לְפֵירוּשׁ 'כִּי תִקְנֶה' שֶׁלֹּא עַל הַסֵּדֶר, שֶׁבָּזֶה יְחוּיַיב שֶׁבִּמְכִרוּהוּ בֵּית דִּין הַכָּתוּב

הַכְּנַעֲנִים, אֲבָל בְּלָקוּחַ מִישְׂרָאֵל יֵצֵא בְּשֵׁשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: (דברים טו) "כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי", לֹא אֲמַרְתִּי אֶלָּא בְּאָחִיךָ. כִּי תִקְנֶה • מִיַּד בֵּית־דִּין שֶׁמְּכָרוּהוּ בִּגְנֵבָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ". אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּמוֹכֵר עַצְמוֹ מִפְּנֵי דָּחְקוֹ, אֲבָל מְכָרוּהוּ בֵּית־דִּין לֹא יֵצֵא בְּשֵׁשׁ? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר לָךְ", הֲרֵי מוֹכֵר עַצְמוֹ מִפְּנֵי דָּחְקוֹ אָמוּר, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם "כִּי תִקְנֶה"? בְּנִמְכָּר בְּבֵית־דִּין. לַחָפְשִׁי • לְחֵרוּת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (התוועדויות תשד"מ כרך ב, עמ' 970)

כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי (כא, ב)

לָמָּה פָּתְחָה הַתּוֹרָה אֶת פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים בְּדִינֵי עֶבֶד עִבְרִי - אִישׁ יִשְׂרָאֵל שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית־דִּין בִּגְנֵבָתוֹ - וַהֲלוֹא הוּא דָּבָר בִּלְתִּי רָגִיל?

אֶלָּא מְבֹאָר בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת שֶׁ'מִּשְׁפָּטִים' הוּא מִלְּשׁוֹן 'הֲלִיכָה', וּכְפֵירוּשׁ הַתַּרְגּוּם עַל הַפָּסוּק (בראשית מ) "כַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן" - "כְּהִלְכָתָא קַדְמָיְתָא". הַהֲלִיכָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל יְהוּדֵי צְרִיכָה לִהְיוֹת - הַהַכָּרָה שֶׁהוּא "עֶבֶד עִבְרִי", עַבְדּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ־מַלְכֵי־הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז, עמ' 257־256)

עֶבֶד כְּנַעֲנִי - מְסַמֵּל אָדָם בַּעַל נְטִיָּה לְתַאֲווֹת הָעוֹלָם, אֶלָּא שֶׁהוּא כּוֹפֶה אֶת עַצְמוֹ בְּקַבָּלַת־עוֹל וְאֵינוֹ נִכְנָע לָהֶן. מִצַּד אֶחָד הוּא עֶבֶד (לַה'), אַךְ מִצַּד שֵׁנִי הוּא נִקְרָא עֶבֶד כְּנַעֲנִי, כִּי נַפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית הִיא בְּתָקְפָּהּ.

עֶבֶד עִבְרִי - מְסַמֵּל אָדָם שֶׁהִגִּיעַ לְמַצָּב שֶׁהַמִּדּוֹת שֶׁל נַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית (אַהֲבַת ה' וְיִרְאָתוֹ) מַשְׁפִּיעוֹת עַל נַפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית, וּמְעוֹרְרוֹת בָּהּ רָצוֹן וּתְשׁוּקָה לֵאלֹקוּת (וּבְכָל־זֹאת עֲדַיִן הוּא נִקְרָא "עֶבֶד", מִכְּיוָן שֶׁנַּפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית טָרֵם נֶהֱפְכָה לְגַמְרֵי, וְהוּא עֲדַיִן זָקוּק לְ"עֲבוֹדַת עֶבֶד" כְּדֵי לְהַשְׁפִּיעַ עָלֶיהָ).

לָכֵן פָּתְחָה הַתּוֹרָה בְּדִינֵי עֶבֶד עִבְרִי, כִּי הַכַּוָּנָה וְהַמַּטָּרָה שֶׁל מַתַּן־תּוֹרָה הִיא לְהָאִיר אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן - בְּאוֹר הַתּוֹרָה. דָּבָר זֶה בָּא לִידֵי בִּטּוּי בְּצוּרָה בּוֹלֶטֶת בְּדִין עֶבֶד עִבְרִי, הַמְסַמֵּל אֶת הַשְׁפָּעַת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית עַל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך טז עמ' 251 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

עֶבֶד שֶׁהוּא עִבְרִי וְלֹא עַבְדּוֹ שֶׁל עִבְרִי

כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי

עֶבֶד שֶׁהוּא עִבְרִי. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עַבְדּוֹ שֶׁל עִבְרִי, עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁלְּקַחְתּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל כו' תַּלְמוּד־לוֹמַר כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי, לֹא אֲמַרְתִּי אֶלָּא בְּאָחִיךָ (כא, ב. ובפרש"י)

בְּ'דִבְרֵי דָוִד' (לְהַט"ז) כָּתַב: "קָשָׁה, כֵּיוָן דִּסְתָם עֶבֶד עִבְרִי בְּכָל מָקוֹם פֵּרוּשׁוֹ שֶׁהוּא עִבְרִי, לָמָּה וּמֵהֵיכָא תִּיתֵי לְעַקֵּם וְלוֹמַר עֶבֶד כְּנַעֲנִי". וְכֵן הִקְשׁוּ עוֹד מְפָרְשֵׁי רַשִּׁ"י וְתֵרְצוּ בְּאוֹפַנִּים שׁוֹנִים (ראה גַּם גו"א וּמַשְׂכִּיל לְדָוִד כָּאן).

וְיֵשׁ לוֹמַר הַהֶסְבֵּר לְפִי פְּשׁוּטוֹ:

צִוּוּי זֶה נֶאֱמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִיַּד אַחֲרֵי יְצִיאַת מִצְרַיִם וּקְרִיעַת־יַם־סוּף, שֶׁ"אֵין לְךָ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא נָטַל הַרְבֵּה חֲמוֹרִים טְעוּנִים מִכַּסְפָּם וּמִזְהָבָם שֶׁל מִצְרַיִם" (רש"י בא יג, יג ד"ה פטר), וְאִם־כֵּן הָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בַּעֲשִׁירוּת מְפֻלָּגָה.

וְאִם כֵּן, לְפִי פְּשׁוּטוֹ תָּמוּהַּ שֶׁהַצִּוּוּי הָרִאשׁוֹן שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה הָיָה דִּין עֶבֶד עִבְרִי, שֶׁמְּדַבֵּר בְּמִי שֶׁמִּצַּד גֹּדֶל עֲנִיּוּתוֹ מָכַר עַצְמוֹ אוֹ מְכָרוּהוּ בֵּית דִּין, מַצָּב שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ כְּלָל כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ "הַרְבֵּה חֲמוֹרִים טְעוּנִים" כֶּסֶף וְזָהָב!

וְלָכֵן הָיָה־אָמִינָא דְּקָאֵי עַל "עַבְדּוֹ שֶׁל עִבְרִי", וְדַוְקָא אַחֲרֵי שֶׁכָּתְבָה תּוֹרָה "כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי" יָדְעִינַן דְּקָאֵי עַל "עֶבֶד שֶׁהוּא עִבְרִי".

(ג) **אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ:**

ג אִם בִּלְחוֹדוֹהִי יֵיעוֹל בִּלְחוֹדוֹהִי יִפּוֹק אִם בְּעֵל אִתְּתָא הוּא וְתִפּוֹק אִתְּתֵהּ עִמֵּהּ:

רש"י◄ **אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא** • שֶׁלֹּא הָיָה נָשׂוּי אִשָּׁה, כְּתַרְגּוּמוֹ: אִם בִּלְחוֹדוֹהִי. וּלְשׁוֹן "בְּגַפּוֹ", בִּכְנָפוֹחּ, שֶׁלֹּא בָּא אֶלָּא כְּמוֹת שֶׁהוּא, יְחִידִי בְּתוֹךְ לְבוּשׁוֹ בִּכְנָפַחט בִּגְדוֹ. בְּגַפּוֹ יֵצֵא • מַגִּיד שֶׁאִם לֹא הָיָה נָשׂוּי

שפתי חכמים

מְדַבֵּר: ו וּרְצִיעַת הָאֹזֶן תִּהְיֶה לְפִי זֶה גְּזֵירַת הַכָּתוּב, לֹא מִטַּעַם אֹזֶן שֶׁשָּׁמַע בְּהַר סִינַי 'לֹא תִּגְנֹב' וְ'כִי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים': ז הָכִי פֵּירוּשׁוֹ, דְּיִלְפִּינַן 'עִבְרִי' 'עִבְרִי' לִגְזֵירָה שָׁוָה, נֶאֱמַר כָּאן 'עִבְרִי', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן 'אָחִיךָ הָעִבְרִי', שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר 'אָחִיךָ', אֶלָּא לִגְזֵירָה שָׁוָה, מַה לְּהַלָּן אָחִיךָ אַף כָּאן אָחִיךָ (הרא"ם): תורה ג

(ג) ח כִּי תִרְגּוּם 'כְּנָף' – 'גַּפָּא': ט לְפִי שֶׁפֵּירֵשׁ 'בְּגַפּוֹ' בִּכְנָף בִּגְדוֹ, וְאֵין זֶה מוֹרֶה עַל הַיְחִידוּת שֶׁיִּחוּבִּיב מִזֶּה שֶׁלֹּא הָיָה נָשׂוּי, לָכֵן פֵּירֵשׁ שֶׁכְּנַף בִּגְדוֹ הוּא בִּמְקוֹם לְבוּשׁוֹ, כְּאִלּוּ אָמַר שֶׁלֹּא בָּא אֶלָּא בְּתוֹךְ לְבוּשׁוֹ, שֶׁמִּנְהָג לוֹמַר עַל

מִתְּחִלָּה, אֵין רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה עֲבָדִים (קידושין כ). אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא כ• יִשְׂרְאֵלִית (מכילתא). וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ • וְכִי מִי הִכְנִיסָהּ שֶׁתֵּצֵא? אֶלָּא מַגִּיד הַכָּתוּב שֶׁהַקּוֹנֶה עֶבֶד עִבְרִי, חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו (קידושין כב).

(ד) אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לּוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וְיַלְדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ:

ד אִם רִבּוֹנֵהּ יִתֵּן לֵהּ אִתְּתָא וּתְלִיד לֵהּ בְּנִין אוֹ בְּנָן אִתְּתָא וּבְנָהָא תְּהֵי לְרִבּוֹנָהָא וְהוּא יִפּוֹק בִּלְחוֹדוֹהִי:

רש"י ◄ אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה • מִכָּאן שֶׁהָרְשׁוּת בְּיַד רַבּוֹ לִמְסֹר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית מ, לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה עֲבָדִים. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּיִשְׂרְאֵלִית נ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ". הָא אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בִּכְנַעֲנִית, שֶׁהֲרֵי הָעִבְרִיָּה אַף הִיא יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ, וַאֲפִלּוּ לִפְנֵי שֵׁשׁ אִם הֵבִיאָה סִימָנִין יוֹצְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר ס: (דברים טו) "אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה", מְלַמֵּד שֶׁאַף הָעִבְרִיָּה יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ.

(ה) וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי:

ה וְאִם מֵימַר יֵימַר עַבְדָּא רָחֵימְנָא יָת רִבּוֹנִי יָת אִתְּתִי וְיָת בְּנָי לָא אֶפּוֹק לְבַר חוֹרִין:

רש"י ◄ אֶת אִשְׁתִּי ע • הַשִּׁפְחָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת שבת פרשת משפטים תש"ל)

יֵשׁ הַטְּרוּדִים כָּל־כָּךְ בְּעִסְקֵיהֶם הַגַּשְׁמִיִּים בְּמָשָׁךְ שִׁשֶּׁת יְמֵי הַחֹל, עַד שֶׁהֵם "עֲבָדִים לַעֲבָדִים", לִרְצוֹנָם הַגַּשְׁמִי, כְּאָדָם זֶה הַקּוֹנֶה אָדוֹן לְעַצְמוֹ לְמָשָׁךְ שֵׁשׁ שָׁנִים, וְגַם בְּבֹא יוֹם "הַשְּׁבִיעִי" יוֹם הַשַּׁבָּת־קֹדֶשׁ שֶׁבּוֹ צָרִיךְ לָצֵאת לַחָפְשִׁי, לִשְׁבּוֹת וְלָנוּחַ מִכָּל עִנְיְנֵי חֹל - אֵינָם רוֹצִים לָצֵאת לַחָפְשִׁי וּלְשַׁחְרֵר עַצְמָם מֵאַהֲבָתָם וְשִׁעְבּוּדָם לְעִנְיְנֵיהֶם הַגַּשְׁמִיִּים, וּטְרוּדִים וּמֻטְרָדִים הֵם בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם.

וְעַל זֶה בָּאָה הַהוֹרָאָה: הַקָּבָּ"ה צִוָּה "כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" - עִנְיָנוֹ שֶׁל הָאָדָם הוּא עֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרֵךְ בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה (וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת), "כִּי לְכָךְ נוֹצַרְתָּ", זוֹהִי תַּכְלִית יְרִידַת נִשְׁמָתוֹ וּשְׁלִיחוּתוֹ בָּעוֹלָם, וּמִכֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ צִיּוּוּי הַקָּבָּ"ה הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה אֶת הַכֹּל, הֲרֵי בְּוַדַּאי יִתֵּן לוֹ הַכֹּחַ וְהַיְכֹלֶת הַדְּרוּשִׁים לְמִלֹּאת שְׁלִיחוּתוֹ בָּעוֹלָם, דְּהַיְנוּ שֶׁגַּם בִּימֵי הַחֹל בְּעָסְקוֹ בְּעִנְיָנָיו הַגַּשְׁמִיִּים אֵינוֹ מְשֻׁעְבָּד לָהֶם, אֵין עִסְקוֹ בְּאֹפֶן שֶׁל "עֶבֶד לַעֲבָדִים" אֶלָּא אַדְּרַבָּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם - לְצָרְכּוֹ הָאֲמִיתִּי, לִהְיוֹת עֶבֶד לַהקָּבָּ"ה. וּכְשֶׁבָּא יוֹם הַשַּׁבָּת־קֹדֶשׁ הוּא מְקַדֵּשׁ, מַבְדִּיל וּמַגְבִּיהַּ אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי מֵעִנְיְנֵי חֹל, וְעִסְקוֹ הוּא - לִמּוּד הַתּוֹרָה וַעֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרֵךְ.

וְעַל־יְדֵי הַנְהָגָה זוֹ בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה (וְהַמִּצְוֹת) יוֹצֵא הָאָדָם לַחָפְשִׁי מִגְּלוּתוֹ הַפְּרָטִי, וְעַל־יְדֵי־זֶה מְקָרֵב גַּם אֶת הַיְצִיאָה

שפתי חכמים

הַיָּחִיד 'אֵין לוֹ אֶלָּא לְבוּשׁוֹ': י דְּאִם לֹא כֵן, אֶלָּא כִּפְשָׁטֵיהּ דִּקְרָא, דִּ'בְגַפּוֹ' בַּתְּרָא גַּם כֵּן פֵּירוּשׁוֹ בְּלֹא אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית כְּמוֹ 'בְּגַפּוֹ' קַמָּא, 'כֵּן יֵצֵא' מִיבָּעֵי לֵיהּ, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ 'בְּגַפּוֹ' בַּתְּרָא בִּכְנַעֲנִית מְדַבֵּר וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לָרִאשׁוֹן שֶׁמְּדַבֵּר בְּיִשְׂרְאֵלִית, לְכָךְ נָקַט לְשׁוֹן 'מַגִּיד' וכו', מִשּׁוּם דְּמִדִּיּוּקָא דִּקְרָא נָפִיק וְלָא מִפְּשָׁטֵיהּ: כ מִדִּכְתִיב אַחֲרָיו 'וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ', וְאִי מִיָּירֵי בִּכְנַעֲנִית הָא כְּתִיב 'הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאֲדוֹנֶיהָ'. וְהָרְא"ם פֵּירֵשׁ עַל פִּי הַמְּכִילְתָּא, 'אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא' בְּיִשְׂרְאֵלִית, וְקָאֵי אַ'בְּגַפּוֹ' יֵצֵא' דְּמִיָּירֵי בְּיִשְׂרְאֵלִית וְלֹא אַ'בְּגַפּוֹ' יֵצֵא' דְּסָמִיךְ לֵיהּ דְּמִיָּירֵי בִּכְנַעֲנִית, וְעַיֵּין שָׁם, וְדוֹ"ק:

ל (הרא"ם) אַף עַל גַּב דְּמַהֲכָא לָא נָפְקָא אֶלָּא אִשְׁתּוֹ, מִכָּל מָקוֹם קְרָא אַחֲרִינָא כְּתִיב (ויקרא כה) 'וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו' וגו', וְנָקְטִינְהוּ הָכָא אַגַּב מְזוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ, וּבִמְזוֹנוֹת בָּנָיו הַקְּטַנִּים מַיְירֵי, וּבְמַסֶּכֶת קִידּוּשִׁין מְתָרֵץ לָמָּה נֶאֱמְרוּ תַּרְוַוִיְיהוּ: תורה ד

(ד) מ וְאִם תֹּאמַר דִּלְמָא אָסוּר לוֹ בְּשִׁפְחָה כְּנַעֲנִית מִשּׁוּם 'וְלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל', וְהָא דִּכְתִיב 'אִם אֲדוֹנָיו יִתֶּן לוֹ אִשָּׁה' הַיְינוּ יִשְׂרְאֵלִית גְּדוֹלָה שֶׁמְּכָרָה עַצְמָהּ. וַיֵּשׁ לוֹמַר דִּסְבִירָא לֵיהּ דְּאֵין אִשָּׁה מוֹכֶרֶת אֶת עַצְמָהּ, דְּהָא כְּתִיב 'כִּי יִמְוֹךְ אָחִיךָ וְנִמְכַּר לָךְ', דְּמַשְׁמַע אָחִיךָ וְלֹא אֲחוֹתְךָ: נ וְאִם תֹּאמַר, הֲלֹא צָרִיךְ לְיַעֲדָהּ לוֹ אוֹ לִבְנוֹ וְלֹא לְעַבְדּוֹ, וַיֵּשׁ לוֹמַר דַּהֲוָה אָמִינָא דְּיָכוֹל לְמָסְרָהּ לְעַבְדּוֹ בְּתוֹרַת זְנוּת וְלֹא בְּתוֹרַת אִישׁוּת, וְהָא דִּכְתִיב 'לֹא יִמְשֹׁל לְמָכְרָהּ' וגו' אַאָדוֹן: ס וְהוּ חוֹזֵר וְשָׁב אַמַּה דְּקָאָמַר שֶׁהֲרֵי הָעִבְרִיָּה אַף הִיא יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ: תורה ה

(ה) ע עַל כָּרְחָךְ בְּשִׁפְחָה קָמַיְירִי שֶׁנִּשְׁאֲרָה אֵצֶל אֲדוֹנָיו, וְאָז יִהְיֶה אַהֲבַת הָאָדוֹן וְאַהֲבַת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו שָׁוִים, שֶׁאֵין רוֹצֶה לְהִפָּרֵד מֵהֶם, מַה שֶׁאֵין כֵּן בְּאִשְׁתּוֹ הַיִּשְׂרְאֵלִית שֶׁאָז צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לָצֵאת כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָאָדוֹן חַיָּיב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ, וְאִם כֵּן אֵין טַעַם אַהֲבָתָן שָׁוָה: תורה ו

מֵהַגָּלוּת הַכְּלָלִי - וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁמְּצִינוּ בְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁבִּשְׁעַת הַחָרְבָּן עַצְמוֹ פָּעַל אֵצֶל מַחֲרִיבֵי בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ אֶת יַבְנֶה וַחֲכָמֶיהָ, תּוֹרַת סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה - וְעַל־יְדֵי הָעֵסֶק בַּתּוֹרָה נַעֲשָׂה הָאָדָם בֶּן־חוֹרִין, וּבִמְהֵרָה נִזְכֶּה לְבִיאַת הַמָּשִׁיחַ וּלְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְ"הַדֶּלֶת וְהַמְּזוּזָה" (שֶׁהָיוּ עֵדִים בְּמִצְרַיִם) שֶׁ"טָּבְעוּ בָּאָרֶץ שִׁעָרֶיהָ", יִתְגַּלּוּ וַיְשַׁלִּימוּ אֶת בִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בְּמִילּוּאוֹ.

(ו) **וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם: ס**

ו וְיַקְרִבֻנֵּהּ רִבּוֹנֵהּ לְקֳדָם דַּיָּנַיָּא וְיַקְרִבֻנֵּהּ לְוָת דָּשָׁא אוֹ לְוָת (דִּילְוָת) מְזֻזְתָּא וְיַרְצַע רִבּוֹנֵהּ יָת אוּדְנֵהּ בְּמַרְצָעָא וִיהֵי לֵהּ עָבֵד פָּלַח לְעָלָם:

רש"י◄ **אֶל הָאֱלֹהִים •** (מכילתא) לְבֵית־דִּין. צָרִיךְ שֶׁיְּמַלֵּךְ בְּמוֹכְרָיו שֶׁמְּכָרוּהוּ לוֹ. **אֶל הַדֶּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה •** יָכוֹל שֶׁתְּהֵא הַמְּזוּזָה כְּשֵׁרָה לִרְצֹעַ עָלֶיהָ? תַּלְמוּד לוֹמַר: (דברים טו) "וְנָתַתָּה בְּאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת", בַּדֶּלֶת וְלֹא בַּמְּזוּזָה. הָא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה"? הִקִּישׁ דֶּלֶת לִמְזוּזָה: מַה מְּזוּזָה מְעֻמָּד, אַף דֶּלֶת מְעֻמָּד (קידושין כב). **וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ •** הַיְמָנִית. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁל שְׂמֹאל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֹזֶן" "אֹזֶן" לִגְזֵרָה־שָׁוָה. נֶאֱמַר כָּאן: "וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ", וְנֶאֱמַר בַּמְּצֹרָע: (ויקרא יד) "תְּנוּךְ אָזְנוֹ הַיְמָנִית", מַה לְּהַלָּן הַיְמָנִית, אַף כָּאן הַיְמָנִית. וּמָה רָאָה אֹזֶן לְהֵרָצַע מִכָּל שְׁאָר אֵבָרִים שֶׁבַּגּוּף? (מכילתא) אָמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: 'אֹזֶן זֹאת שֶׁשָּׁמְעָה עַל הַר סִינַי: "לֹא תִגְנֹב", וְהָלַךְ וְגָנַב, תֵּרָצַע'. וְאִם מוֹכֵר עַצְמוֹ: 'אֹזֶן שֶׁשָּׁמְעָה עַל הַר סִינַי: "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" וְהָלַךְ וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ, תֵּרָצַע'. רַבִּי שִׁמְעוֹן הָיָה דּוֹרֵשׁ מִקְּרָא זֶה כְּמִין חֹמֶר (רָצָה לוֹמַר: קֶשֶׁר צְרוֹר מְבֻשָּׁם, שֶׁתּוֹלִין בַּצַּוָּאר לְתַכְשִׁיט): 'מַה נִּשְׁתַּנּוּ דֶּלֶת וּמְזוּזָה מִכָּל כֵּלִים שֶׁבַּבַּיִת? אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: דֶּלֶת וּמְזוּזָה שֶׁהָיוּ עֵדִים בְּמִצְרַיִם כְּשֶׁפָּסַחְתִּי עַל הַמַּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת, וְאָמַרְתִּי: "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים", עֲבָדַי הֵם וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים, וְהָלַךְ זֶה וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ, יֵרָצַע בִּפְנֵיהֶם'. **וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם •** עַד הַיּוֹבֵל. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְעוֹלָם (קידושין טו) כְּמַשְׁמָעוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: (ויקרא כה) "וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשׁוּבוּ", מַגִּיד שֶׁחֲמִשִּׁים שָׁנָה קְרוּיִים עוֹלָם, וְלֹא שֶׁיְּהֵא עוֹבְדוֹ כָּל חֲמִשִּׁים שָׁנָה, אֶלָּא עוֹבְדוֹ עַד הַיּוֹבֵל׳, בֵּין סָמוּךְ בֵּין מֻפְלָג.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת שבת פרשת משפטים תש"ל)

סוֹף־סוֹף לָמָּה יֵעָנֵשׁ בְּעֹנֶשׁ חָמוּר כָּל־כָּךְ, הֲרֵי הֶעָוֹן דִּגְנֵיבָה זוֹ אֵינוֹ חָמוּר כִּסְתָם "לֹא תִגְנֹב", שֶׁהֲרֵי גּוֹנֵב מִצַּד דָּחֳקוֹ; וְגַם עַל אוֹמְרוֹ "אָהַבְתִּי אֶת אֲדוֹנִי" קָשֶׁה לְעָנְשׁוֹ עֹנֶשׁ חָמוּר כָּל־כָּךְ, שֶׁהֲרֵי טוֹעֵן גַּם כֵּן "אָהַבְתִּי גו' אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנַי", כנ"ל,

לָכֵן מֵביא רַשִׁ"י שֶׁטַּעַם זֶה אֲמָרוֹ "רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי":

כָּל עִנְיָנוֹ שֶׁל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי (לְאַחֲרֵי שֶׁנִּקְרָא רַבָּן) הָיָה לִמּוּד הַתּוֹרָה, הֲגַם שֶׁהָיָה בְּעֵת הַחָרְבָּן וּלְאַחֲרָיו שֶׁאָז הָיָה מַצָּב שֶׁל דַּחֲקוּת וַעֲנִיּוּת וְכוּ', וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל "(אַרְבָּעִים שָׁנָה עָסַק בִּפְרִקְמַטְיָא), אַרְבָּעִים שָׁנָה לָמַד וְאַרְבָּעִים שָׁנָה לִמֵּד", וְ"לֹא הָלַךְ ד' אַמּוֹת בְּלִי תּוֹרָה כו'", וְלֹא קִדְּמוֹ אָדָם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ", וּבִשְׁעַת הַחָרְבָּן דָּאַג שֶׁתִּתְקַיֵּם תּוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל וּבִקֵּשׁ "תֵּן לִי יַבְנֶה וַחֲכָמֶיהָ".

וְדָבָר זֶה הוֹרָה רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, וּכְמוֹ שֶׁשָּׁנָה בְּ'אָבוֹת' "אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה, אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ כִּי לְכָךְ נוֹצַרְתָּ". וְהַיְנוּ שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִיתוֹ שֶׁל כָּל אָדָם, גַּם שֶׁל בַּעַל עֵסֶק, וְעִיקַּר עִנְיָנוֹ בַּחַיִּים.

וְזֶהוּ שֶׁמַּדְגִּישׁ רַשִׁ"י: דָּבָר זֶה רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי (שֶׁעִנְיָנוֹ תּוֹרָה) אֲמָרוֹ. וְהַיְנוּ, דְּהִתּוֹרָה צִוְּתָה לְשֵׁאת אִשָּׁה, וְאָמְרָה 'הוּא אָמַר וַיֶּהִי' - זוֹ אַהֲבַת הָאִשָּׁה כו' כַּנַּ"ל, וּמִכָּל־מָקוֹם צִוְּתָה עָלָיו שֶׁאַחַר שֵׁשׁ שָׁנִים יֵצֵא לַחָפְשִׁי,

וְכֵן הַתּוֹרָה הוֹדִיעָה "כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ", וּמִכָּל־מָקוֹם צִוְּתָה "לֹא תִגְנֹב".

וְעוֹד מָצִינוּ בְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁהִפְלִיא מְאֹד עִנְיַן גְּמִילוּת חֲסָדִים, וְכִמְסֻפָּר בְּ'אָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן' שֶׁרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וְתַלְמִידוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עָבְרוּ לְיַד מְקוֹם הַמִּקְדָּשׁ וְרָאוּ בֵּית

שפתי חכמים

(ו) **פ** וְאַפִּילּוּ לְמַאן דְּאָמַר מוֹכֵר עַצְמוֹ אַף הוּא נִרְצָע, אֲפִילּוּ הָכִי קְרָא דִּ'וְהִגִּישׁוֹ' וגו' בִּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין קָמַיְּרִי, דְּהָא קְרָא דְּ'כִּי תִקְנֶה' לְכוּלֵּי עָלְמָא בִּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין קָמַיְּרִי, וְהַמּוֹכֵר עַצְמוֹ שֶׁנִּרְצָע יְלָפִינַן בִּגְזֵירָה שָׁוָה דְּ'שְׂכִיר' 'שָׂכִיר', וְטַעַם הָרְצִיעָה בְּאֹזֶן גַּבֵּי מוֹכֵר עַצְמוֹ מִשּׁוּם 'כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל' וגו'. הָרְאֵ"ם: **צ** מִדְּלָא כְּתִיב 'וַעֲבָדוֹ עוֹלָם', דְּאוֹ הָיָה מַשְׁמַע שֶׁיְּהֵא עוֹבְדוֹ חֲמִשִּׁים שָׁנָה, אֲבָל הַשְּׁתָּא שֶׁכָּתוּב 'לְעוֹלָם' מַשְׁמַע עַד הַיּוֹבֵל: תורה ז

הַמִּקְדָּשׁ בְּחָרְבָּנוֹ, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ "אוֹי לָנוּ עַל זֶה שֶׁהוּא חָרֵב", עָנָהוּ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי "אַל יַרַע לְךָ, יֵשׁ לָנוּ כַּפָּרָה אַחַת כְּמוֹתָהּ וְאֵיזֶה זֶה גְּמִילוּת־חֲסָדִים" - הִשְׁוָה עִנְיַן גְּמִילוּת־חֲסָדִים לְעִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.

וְזֶה מְרַמֵּז רַשִּׁ"י בַּהֲבִיאוֹ שֶׁטַּעַם זֶה אֲמָרוֹ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, כִּי עַל־יְדֵי־זֶה מוּבָן יוֹתֵר טַעַם הַדָּבָר שֶׁנִּרְצָע: גַּם מִי שֶׁנִּמְצָא בְּמַצָּב שֶׁל דַּחֲקוּת וַעֲנִיּוּת, דָּאֲגָה לוֹ הַתּוֹרָה וְצִוְּתָה "אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי - חוֹבָה", וּמִכֵּיוָן שֶׁזֶּה חוֹבָה, הֲרֵי בְּוַדַּאי הָיָה מוֹצֵא כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיַּלְוֶוהוּ, וְהָיָה לוֹ לְהִשְׁתַּדֵּל וְלִלְוֹת גְּמִילוּת־חֲסָדִים וְלֹא לַעֲבֹר עַל צִוּוּיִים אֵלּוּ.

(ז) **וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים:**

ז **וַאֲרֵי יְזַבֵּן גְּבַר יָת בְּרַתֵּהּ לְאַמְהוּ לָא תִּפּוֹק כְּמַפְּקָנוּת עַבְדַּיָּא:**

רש"י◄ **וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה •** (מכילתא. ערכין כט) בְּקִטַּנָּה, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. יָכוֹל אֲפִלּוּ הֵבִיאָה סִימָנִים? אָמַרְתָּ: קַל־וָחֹמֶר. וּמַה מְכוּרָה קֹדֶם לָכֵן יוֹצְאָה בְּסִימָנִין, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף", שֶׁאָנוּ דּוֹרְשִׁים אוֹתוֹ לְסִימָנֵי נַעֲרוּת - שֶׁאֵינָהּ מְכוּרָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִּמָּכֵר?. **לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים •** כִּיצִיאַת עֲבָדִים כְּנַעֲנִים שֶׁיּוֹצְאִים בְּשֵׁן וְעַיִן, אֲבָל זוֹ לֹא תֵּצֵא בְּשֵׁן וְעַיִן, אֶלָּא עוֹבֶדֶת שֵׁשׁ אוֹ עַד הַיּוֹבֵל אוֹ עַד שֶׁתָּבִיא סִימָנִין, וְכָל הַקּוֹדֵם, קוֹדֵם לְחֵרוּתָהּ, וְנוֹתֵן לָהּ דְּמֵי עֵינָהּ אוֹ דְּמֵי שִׁנָּהּ. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא: "לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים" בְּשֵׁשׁ וּבַיּוֹבֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה". מַקִּישׁ עִבְרִיָּה לְעִבְרִי לְכָל יְצִיאוֹתָיו: מָה עִבְרִי יוֹצֵא בְּשֵׁשׁ וּבַיּוֹבֵל, אַף עִבְרִיָּה יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ וּבַיּוֹבֵל. וּמַהוּ לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים? לֹא תֵּצֵא בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים כַּעֲבָדִים כְּנַעֲנִים, יָכוֹל (אַף) הָעִבְרִי יוֹצֵא בְּרָאשֵׁי אֵבָרִים? — תַּלְמוּד לוֹמַר: "הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה". מַקִּישׁ עִבְרִי לְעִבְרִיָּה, מָה הָעִבְרִיָּה אֵינָהּ יוֹצְאָה בְּרָאשֵׁי אֵבָרִים, אַף הוּא אֵינוֹ יוֹצֵא בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים.

(ח) **אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר־לוֹ יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ בְּבִגְדוֹ־בָהּ:**

ח **אִם בִּישָׁא בְּעֵינֵי רִבּוֹנַהּ דִּיקַיְּמַהּ לֵהּ וְיִפְרְקִנַּהּ לִגְבַר אָחֳרָן לֵית לֵהּ רְשׁוּ לְזַבּוֹנַהּ בְּמִשְׁלְטֵהּ בַּהּ:**

רש"י◄ **אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ •** שֶׁלֹּא נָשְׂאָה חֵן בְּעֵינָיו לְקָנְסָהּ (מכילתא)**. אֲשֶׁר לֹא יְעָדָהּ •** שֶׁהָיָה לוֹ לְיַעֲדָהּ וּלְהַכְנִיסָהּ לוֹ לְאִשָּׁה, וְכֶסֶף קִנְיָתָהּ הוּא כֶּסֶף קִדּוּשֶׁיהָ, וְכָאן רָמַז לְךָ הַכָּתוּב שֶׁמִּצְוָה בִּיעוּד, וְרָמַז לְךָ שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָהׁ קִדּוּשִׁין אֲחֵרִים. **וְהֶפְדָּהּ •** יִתֵּן לָהּ מָקוֹם לְהִפָּדוֹת וְלָצֵאת, שֶׁאַף הוּא מְסַיֵּעַ בְּפִדְיוֹנָהּת. וּמַה הוּא מָקוֹם שֶׁנּוֹתֵן לָהּ? שֶׁמְּגָרֵעַ מִפִּדְיוֹנָהּ בְּמִסְפַּר הַשָּׁנִים שֶׁעָשְׂתָה אֶצְלוֹ, כְּאִלּוּ הִיא שְׁכוּרָה אֶצְלוֹ, כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁקְּנָאָהּ בְּמָנֶה וְעָשְׂתָה אֶצְלוֹ שְׁתֵּי שָׁנִים, אוֹמְרִים לוֹ יוֹדֵעַ הָיִיתָ שֶׁעַתִּידָה לָצֵאת לְסוֹף שֵׁשׁ שָׁנָה. נִמְצָא שֶׁקָּנִיתָ עֲבוֹדַת כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה בְּשִׁשִּׁית הַמָּנֶה וְעָשִׂתָה אֶצְלְךָ שְׁתֵּי שָׁנִים, הֲרֵי שְׁלִישִׁית הַמָּנֶה. טֹל שְׁנֵי שְׁלִישִׁיּוֹת הַמָּנֶה וְתֵצֵא מֵאֶצְלְךָ. **לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ •** שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לִמְכָרָהּ לְאַחֵר, לֹא הָאָדוֹן וְלֹאא הָאָב (קידושין יח)**. בְּבִגְדוֹ־בָהּ •** אִם בָּא לִבְגֹּד בָּהּ, שֶׁלֹּא לְקַיֵּם בָּהּ מִצְוַת יִעוּד. וְכֵן אָבִיהָ, מֵאַחַר שֶׁבָּגַד בָּהּ וּמְכָרָהּ לָזֶה.

(ט) **וְאִם־לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ:**

ט **וְאִם לִבְרֵהּ יְקַיְּמִנַּהּ כְּהִלְכַת בְּנַת יִשְׂרָאֵל יַעְבֵּד לַהּ:**

שפתי חכמים

(ז) ק פֵּירוּשׁ, אַף לְיוֹבֵל, דְּאִי לְשֵׁשׁ הָא בְּהֶדְיָא כְּתִיב 'כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה' וגו': ר וְאִם תֹּאמַר, מֵאַחַר שֶׁהוּקַּשׁ הָעִבְרִי לְעִבְרִיָּה, אִם כֵּן אַף הוּא יֵצֵא בְּסִימָנִים. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּעִבְרִי בְּסִימָנִים לָא מַשְׁכַּחַת לֵיהּ, דְּאִי בְּמוֹכֵר עַצְמוֹ אֵין בְּמַעֲשֵׂה קָטָן כְּלוּם, וְאִי בִּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין בְּקַטְנוּת לַאו בַּר עֶנְשִׁין הוּא, וְאִי בִּמוֹכְרוֹ אָבִיו בְּקַטְנוּת לַאו בַּר מְכִירָה הוּא, דִּכְתִיב 'וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ לְאַמָּה', וְלֹא אֶת בְּנוֹ. עַיֵּן כָּל זֶה בְּהַרְאַ"ם: תורה ח

(ח) ש מִדְּקָאָמַר 'אִם רָעָה', שֶׁבְּסִבַּת זֶה לֹא יְעָדָהּ, מִכְּלָל שֶׁהָיָה לוֹ לְיַעֲדָהּ אִם אֵינָהּ רָעָה. וּמִדְּקָרֵי קְרָא לְקִידּוּשִׁין בְּלְשׁוֹן 'יעוּד' וְלֹא אָמַר 'אֲשֶׁר לֹא קִדְּשָׁהּ', שְׁמַע מִינָּהּ שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה קִדּוּשִׁין אֲחֵרִים כו': ת פֵּירוּשׁ, דְּמִדְּלָא כְּתִיב 'וְנִפְדְּתָה' אֶלָּא 'וְהֶפְדָּהּ', מִשְּׁמַע שֶׁאַף הָאָדוֹן מְסַיֵּעַ בְּפִדְיוֹנָהּ, שֶׁמְּחַשֵּׁב עִמָּהּ: א מִדִּכְתִיב שֶׁצְּרִיךְ הָאָדוֹן לְיַעֲדָהּ אוֹ לִבְנוֹ יְיַעֲדֶנָּה, אִם כֵּן מֵהֵיכָא תִּיתֵי שֶׁרַשַּׁאי לְמָכְרָהּ, עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר 'לֹא יִמְשֹׁל לְמָכְרָהּ' פֵּירוּשׁ אֲפִילּוּ הָאָב: תורה ט

רש"י ◄ **וְאִם־לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה •** הָאָדוֹן[ב]. מְלַמֵּד שֶׁאַף בְּנוֹ קָם תַּחְתָּיו לְיַעֲדָהּ, אִם יִרְצֶה אָבִיו, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְקַדְּשָׁהּ קִדּוּשִׁין[ג] אֲחֵרִים, אֶלָּא אוֹמֵר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְיֻעֶדֶת לִי בַּכֶּסֶף שֶׁקִּבֵּל אָבִיךָ בְּדָמַיִךְ'!. **כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת •** שְׁאֵר, כְּסוּת[ד] וְעוֹנָה.

(י) **אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע:**

י אִם אָחֲרַנְתָּא יִסַּב לֵהּ זִיוּנֵהּ כְּסוּתֵהּ וְעוֹנְתֵהּ לָא יִתְמְנָע:

רש"י ◄ **אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ • עָלֶיהָ** (מכילתא). **שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע •** מִן[ה] הָאָמָה שֶׁיָּעַד לוֹ כְּבָר. **שְׁאֵרָהּ •** מְזוֹנוֹת (כתובות מז). **כְּסוּתָהּ •** כְּמַשְׁמָעוֹ. **עֹנָתָהּ •** תַּשְׁמִישׁ.

(יא) **וְאִם־שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף: ס**

יא וְאִם תְּלָת אִלֵּין לָא יַעְבֵּד לַהּ וְתִפּוֹק מַגָּן בְּלָא כְסָף:

רש"י ◄ **וְאִם־שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ •** אִם אַחַת[ו] מִשָּׁלֹשׁ אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ, וּמַה הֵן? הַשָּׁלֹשׁ? יְיַעֲדֶנָּה לוֹ אוֹ לִבְנוֹ, אוֹ יִגְרַע מִפִּדְיוֹנָהּ וְתֵצֵא, וְזֶה לֹא יְעָדָהּ לֹא לוֹ וְלֹא לִבְנוֹ, וְהִיא לֹא הָיָה בְּיָדָהּ לִפְדּוֹת אֶת עַצְמָהּ. **וְיָצְאָה חִנָּם •** רִבָּה לָהּ יְצִיאָה לְזוֹ, יוֹתֵר מִמַּה שֶׁרִבָּה לַעֲבָדִים. וּמַה הִיא הַיְצִיאָה? לְלַמֶּדְךָ שֶׁתֵּצֵא בְּסִימָנִין וְתִשְׁהֶה עִמּוֹ עוֹד עַד שֶׁתָּבִיא[ח] סִימָנִין, וְאִם הִגִּיעוּ שֵׁשׁ שָׁנִים קֹדֶם סִימָנִים כְּבָר לָמַדְנוּ שֶׁתֵּצֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים", וּמַהוּ הָאָמוּר כָּאן: "וְיָצְאָה חִנָּם"? שֶׁאִם קָדְמוּ סִימָנִים לְשֵׁשׁ שָׁנִים, תֵּצֵא בָּהֶן. (קידושין ד. מכילתא) אוֹ אֵינוֹ אוֹמֵר שֶׁתֵּצֵא אֶלָּא בְּבַגְרוּת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֵין כָּסֶף", לְרַבּוֹת יְצִיאַת בַּגְרוּת. וְאִם לֹא נֶאֱמְרוּ שְׁנֵיהֶם, הָיִיתִי אוֹמֵר: "וְיָצְאָה חִנָּם", זוֹ בַּגְרוּת, לְכָךְ נֶאֱמְרוּ שְׁנֵיהֶם, שֶׁלֹּא לִיתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעַל הַדִּין לַחֲלֹק.

(יב) **מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת:**

יב דִּימְחֵי לֶאֱנַשׁ וְיִקְטְלִנֵּהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י ◄ **מַכֵּה אִישׁ וָמֵת •** כַּמָּה כְּתוּבִים נֶאֱמְרוּ בְּפָרָשַׁת רוֹצְחִין, וּמַה שֶּׁבְּיָדִי לְפָרֵשׁ לָמָּה בָּאוּ כֻּלָּם, אֲפָרֵשׁ. **מַכֵּה אִישׁ וָמֵת •** (סנהדרין פד) לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד) "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת", שׁוֹמֵעַ אֲנִי הַכָּאָה בְּלֹא[ט] מִיתָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מַכֵּה אִישׁ וָמֵת", אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּהַכָּאָה שֶׁל מִיתָה. וְאִם

שפתי חכמים

(ט) **ב** שֶׁהֲרֵי הָאָב אֵינוֹ רַשַּׁאי לִיתְּנָהּ לְאַחֵר. וְצָרִיךְ רַשִּׁ"י לְפָרֵשׁ 'הָאָדוֹן', שֶׁלֹּא נִטְעָה לוֹמַר, כְּשֵׁם שֶׁלְּעִנְיַן מְכִירָה אֵין רַשָּׁאִין לְמָכְרָהּ לֹא הָאָדוֹן וְלֹא הָאָב, הוּא הַדִּין לְעִנְיַן יִעוּד, מִשּׁוּם הָכִי פֵּירֵשׁ 'הָאָדוֹן', וְהוֹכָחָתוֹ מִדִּכְתִיב אַחֲרָיו 'וְאִם שְׁלֹשׁ אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ', וְהַגְּרִעוֹן וְהַיִּעוּד לוֹ אֵינוֹ תְּלוּי אֶלָּא בָּאָדוֹן. הָרְאֵ"ם: **ג** פֵּירוּשׁ, כְּמוֹ הָאָב שֶׁאֵין צָרִיךְ קִידּוּשִׁין אֲחֵרִים אֶלָּא כֶּסֶף קְנִיָּיתוֹ הוּא כֶּסֶף קִידּוּשֶׁיהָ, דְּאִם לֹא כֵן הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'וְאִם לִבְנוֹ יְקַדְּשֶׁנָּהּ', אוֹ 'יְקַחֶנָּהּ': **ד** פֵּירוּשׁ, כְּמִשְׁפַּט בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל בִּשְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִזְכַּר חִיּוּבָם לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּם מָקוֹם, הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד. מְכִילְתָּא: תורה י

(י) **ה** פֵּירוּשׁ, דְּ'לֹא יִגְרַע' מַשְׁמַע מֵאוֹתָהּ שֶׁהָיוּ לָהּ כְּבָר, כְּדִכְתִיב 'כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה לָהּ' קוֹדֶם שֶׁלָּקַח עָלֶיהָ אַחֶרֶת. רְאֵ"ם: תורה יא

(יא) **ו** דְּאִי כָּל שֶׁלְּשִׁתָּן דִּוְקָא לָמָּה אָמַר 'וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף', אִם מְיֻעֶדֶת לוֹ אוֹ לִבְנוֹ הֲרֵי אִשְׁתּוֹ הִיא וּצְרִיכָה גֵּט, אוֹ אִם מְגָרֵעַ לָהּ מִפִּדְיוֹנָהּ הֲרֵי צְרִיכָה לָתֵת הַשְּׁאָר. אִי נַמִּי דְּאִיךְ אֶפְשָׁר שֶׁיַּעֲשֶׂה שְׁלָשְׁתָּן יַחַד, לְיַעֲדָהּ לוֹ וּלְבְנוֹ. רְאֵ"ם: **ז** דְּאִי אַשְׁאַר כְּסוּת וְעוֹנָה לָמָּה יָצְאָה חִנָּם, הֲלֹא צְרִיכָה גֵּט כֵּיוָן שֶׁיְּעָדָהּ לְאִשָּׁה: **ח** לֹא שֶׁתֵּצֵא מִיָּד כְּשֶׁלֹּא עָשָׂה בָּהּ אֶחָד מִשְּׁלֹשׁ אֵלֶּה: תורה יב

(יב) **ט** הִקְשָׁה הָרְאֵ"ם, יֵשׁ לִתְמוֹהַּ הֵיאָךְ יִהְיֶה נֶהֱרָג בְּהַכָּאָה בְּלֹא מִיתָה, וְהָכְתִיב 'וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן', וְהַנִּיחַ הַדָּבָר בְּצָרִיךְ עִיּוּן. וְיֵשׁ לוֹמַר, כֵּיוָן שֶׁמְּצִינוּ גַּבֵּי אָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁחַיָּיב מִיתָה עַל הַכָּאָה אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא הֵמִית, אִם כֵּן הָוָה אָמִינָא אֲפִלּוּ אַחַר נְמִי, וְעַל אָבִיו אֲפִילּוּ הַכָּאָה בְּלֹא חַבּוּרָה, אֲבָל אַחֵר דִּוְקָא הַכָּאָה בְּחַבּוּרָה. וְהָא דִּכְתִיב 'פֶּצַע תַּחַת פָּצַע', וּפֵירֵשׁ רַשִּׁ"י 'פֶּצַע' מַכָּה שֶׁמּוֹצִיאָה דָּם, הַיְינוּ שֶׁלֹּא בְּכִוּוּנָה, אֲבָל בְּכִוּוּנָה חַיָּיב מִיתָה. וְהָא דִּכְתִיב 'וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ', דְּמַשְׁמַע דִּבְלֹא כִּוּוּנָה חַיָּיב גָּלוּת, הַיְינוּ בְּמִתְכַּוֵּין לְהַכּוֹת אֶת זֶה וְהִכָּה אֶת זֶה, אֲבָל בְּלֹא נִתְכַּוֵּין כְּלָל אֵינוֹ חַיָּיב גָּלוּת, וּקְרָא דְּ'לֹא יָמוּת' הָוָה אָמִינָא הַכָּאָה דְּלֹא שַׁיָּיךְ בּוֹ מִיתָה, דְּהַיְינוּ בְּלֹא חַבּוּרָה, וְדוֹ"ק. (קצור מזרחי) וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר דְּהָוָה אָמִינָא דְּהֵיכָא דְּלֹא רָצָה לְשַׁלֵּם חִיּוּבָה הַתּוֹרָה מִיתָה, דִּכְהַאי גַּוְונָא אָמְרִינַן בְּסַנְהֶדְרִין (דף טו) גַּבֵּי כֹּפֶר, עַיֵּין שָׁם,

נֶאֱמַר: "מַכֵּה אִישׁ", וְלֹא נֶאֱמַר: "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה", הָיִיתִי אוֹמֵר אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכֶּה אִישׁ. הִכָּה אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַקָּטָן מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם", אֲפִלּוּ קָטָן וַאֲפִלּוּ אִשָּׁה. וְעוֹד, אִלּוּ נֶאֱמַר: "מַכֵּה אִישׁ", שׁוֹמֵעַ אֲנִי אֲפִלּוּ קָטָן שֶׁהִכָּה וְהָרַג יְהֵא חַיָּב, תַּלְמוּד לוֹמַר: (שם) "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה", וְלֹא קָטָן שֶׁהִכָּה. וְעוֹד "כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם", אֲפִלּוּ נְפָלִים[כ] בְּמִשְׁמַע? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מַכֵּה אִישׁ", שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכֶּה בֶּן קַיָּמָא, הָרָאוּי לִהְיוֹת אִישׁ (מכילתא).

(יג) **וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה: ס**

יג וְדִי לָא כְּמַן לֵהּ וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְּמְסַר לִידֵהּ וַאֲשַׁוִּי לָךְ אֲתַר דִּיעֲרוֹק לְתַמָּן:

רש"י ◄**וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה.** לֹא אָרַב לוֹ וְלֹא נִתְכַּוֵּן. 'צָדָה' לְשׁוֹן אָרַב, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (שמואל א כד) "וְאַתָּה צוֹדֶה אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ", וְלֹא יִתְּכֵן לוֹמַר 'צָדָה' לְשׁוֹן "הַצָּד צַיִד", שֶׁצֵּידַת חַיּוֹת אֵין נוֹפֵל הֵ"א בַּפֹּעַל שֶׁלָּהּ, וְשֵׁם דָּבָר בָּהּ צַיִד, וְזֶה שֵׁם דָּבָר בּוֹ צְדִיָּה וּפֹעַל שֶׁלּוֹ צוֹדֶה, וְזֶה פֹּעַל שֶׁלּוֹ צָד, וְאוֹמֵר אֲנִי פִּתְרוֹנוֹל כְּתַרְגּוּמוֹ: וְדִי לָא כְּמַן לֵהּ. וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ בְּחֵלֶק 'צָד צַיִד', וְאֵין אֲנִי מוֹדֶה לוֹ. וְאִם יֵשׁ לְחַבְּרוֹ בְּאַחַת מִמַּחֲלֹקֶת שֶׁל צָד, נְחַבְּרֶנּוּ בְּחֵלֶק (ישעיה סו) "עַל צַד תִּנָּשֵׂאוּ", (שמואל א כ) "צִדָּה אוֹרֶה", (דניאל ז) "וּמִלִּין לְצַד עִלָּאָה יְמַלֵּל". אַף כָּאן "אֲשֶׁר לֹא צָדָה" לֹא צִדֵּד לְמִצֹּא לוֹ שׁוּם צַד מִיתָה, וְאַף זֶה יֵשׁ לְהַרְהֵר עָלָיו. מִכָּל־מָקוֹם, לְשׁוֹן אוֹרֵב הוּא. **וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ.** זִמֵּן לְיָדוֹ, לְשׁוֹן (תהלים צא) "לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה", (משלי יב) "לֹא יְאֻנֶּה לַצַּדִּיק כָּל אָוֶן", (מלכים ב ה) "מִתְאַנֶּה הוּא לִי", מִזְדַּמֵּן לִמְצֹא לִי עִלָּה. **וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ.** וְלָמָּה תֵּצֵא זֹאת מִלְּפָנָיו? הוּא שֶׁאָמַר דָּוִד: (שמואל א כד) "כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מְשַׁל הַקַּדְמֹנִי מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע", וּמְשַׁל הַקַּדְמוֹנִי הִיא הַתּוֹרָה שֶׁהִיא מְשַׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהוּא קַדְמוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם. וְהֵיכָן אָמְרָה תּוֹרָה: "מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע"? "וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ". בְּמַה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? בִּשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם, אֶחָד הָרַג שׁוֹגֵג וְאֶחָד הָרַג מֵזִיד, וְלֹא הָיוּ עֵדִים בַּדָּבָר שֶׁיָּעִידוּ, זֶה לֹא נֶהֱרַג וְזֶה לֹא גָּלָה. וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְזַמְּנָן לְפַנְדָּק אֶחָד[מ]: זֶה שֶׁהָרַג בְּמֵזִיד יוֹשֵׁב תַּחַת הַסֵּלָם, וְזֶה שֶׁהָרַג שׁוֹגֵג עוֹלֶה בַּסֻּלָּם וְנוֹפֵל עַל זֶה שֶׁהָרַג בְּמֵזִיד וְהוֹרְגוֹ, וְעֵדִים מְעִידִים עָלָיו וּמְחַיְּבִים אוֹתוֹ לְגָלוּת. נִמְצָא זֶה שֶׁהָרַג בְּשׁוֹגֵג - גּוֹלֶה[נ], וְזֶה שֶׁהָרַג[ס] בְּמֵזִיד - נֶהֱרַג. **וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם.** אַף בַּמִּדְבָּר, שֶׁיָּנוּס שָׁמָּה. וְאֵי זֶה מָקוֹם קוֹלְטוֹ? זֶה[ע] מַחֲנֵה לְוִיָּה (מכות יב).

שפתי חכמים

וּבָזֶה מְיוּשָׁבִים כָּל קוּשְׁיוֹת הָרְאַ"ם: י (הרא"ם) וְאִם תֹּאמַר, וְהֵיכָן אַשְׁכַּחַן דְּעָנַשׁ הַכָּתוּב אֶת הַקָּטָן, דִּכְהַאי גַּוְונָא פָּרִיךְ בְּפָרָשַׁת בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה וּמְשַׁנֵּי אַטּוּ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַל שֵׁם חֶטְאוֹ הוּא נֶהֱרָג אֵינוֹ נֶהֱרָג אֶלָּא עַל שֵׁם סוֹפוֹ, הָוֶה אָמִינָא אֲפִילּוּ קָטָן נַמִּי, אֲבָל הָכָא מַאי אִיכָּא לְמֵימַר כו'. (נחלת יעקב) וְלִי נִרְאֶה דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא כֵּיוָן דִּכְתִיב 'מַכֵּה אִישׁ' אִתָּא לְרַבּוֹת אֲפִילּוּ קָטָן שֶׁיְּהֵא חַיָּב עַל הֲרִיגָה אַף עַל גַּב דִּבְעָלְמָא קָטָן פָּטוּר מִכָּל הַמִּצְוֹת, לְפִיכָךְ אִיצְטְרִיךְ מִיעוּטָא 'וְאִישׁ כִּי יַכֶּה' לְהוֹצִיא אֶת הַקָּטָן. וְקוּשְׁיָא זוֹ וְתֵירוּץ זֶה שַׁיָּךְ בְּכָל הָנֵי דִּבְסָמוּךְ: כ (הרא"ם) כָּל זֶה קַבָּלָה בְּיָדָם לִדְרוֹשׁ כָּךְ, דְּאִם לֹא כֵּן נִמְעַט מֵ'אִישׁ' אֶת הַקָּטָן וּנְרָבֶּה מִ'כָּל נֶפֶשׁ' אִשָּׁה וְטוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס. וְכֵן גַּבֵּי 'וְאִישׁ כִּי יַכֶּה' שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא בְּהַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִיתָה, דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה לָא דָּרֵישׁ אִיפְּכָא, לוֹמַר לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר 'מַכֵּה אִישׁ וָמֵת' שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּהַכָּאָה שֶׁל מִיתָה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְאִישׁ כִּי יַכֶּה' אֲפִילּוּ הַכָּאָה בְּלֹא מִיתָה וכו', עַיֵּין שָׁם בְּאוֹרָךְ. וְלֹא הֵבֵאתִי דְּבָרָיו אֶלָּא הַהֶכְרֵחִים לְפֵירוּשׁ רַשִּׁ"י, לָכֵן קִצַּרְתִּי בְּמָקוֹם שֶׁאֵין צָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ. אֲבָל תֵּימָא, אִם כֵּן הֵיאָךְ חַיָּיב דְּמֵי וְלָדוֹת, הָא מִיחַיַּיב מִיתָה. וְיֵשׁ לוֹמַר הֵיכָא דְּלֹא נִתְכַּוֵּין לְוִלָּדוֹת, כִּדְאַשְׁכַּחַן לְרַבִּי שֶׁדָּרַשׁ 'וְנָתַתָּ נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ' מָמוֹן. אִי נַמִּי דְּהָא דְּמִיחַיַּיב אַנֶּפֶל הַיְינוּ לְאַחַר שֶׁנּוֹלַד, אֲבָל קוֹדֶם שֶׁנּוֹלַד לָא מִיחַיַּיב כו' (תוספות סנהדרין דף פ"ד): תורה יג

(יג) ל כִּי תַּרְגּוּם שֶׁל 'וְאָרַב לוֹ' וּכְמַן לֵיהּ, וְהָכִי נַמִּי תִּרְגֵּם עַל 'וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה' וּדְלָא כְּמַן, שְׁמַע מִינָּהּ דִּלְשׁוֹן אָרַב הוּא: מ פֵּירוּשׁ, עוֹלֶה וְנוֹפֵל עַל זֶה בִּירִידָתוֹ, וְלֹא בַּעֲלִיָּיתוֹ דִּכְגוֹן זֶה אֵינוֹ גוֹלֶה (מכות דף ז). וְהָא דְּנָקֵט הָכָא 'עוֹלֶה', מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יִתְּכֵן לִיפּוֹל דֶּרֶךְ יְרִידָתוֹ אִם לֹא שֶׁקְּדָמָה לוֹ עֲלִיָּיה. (הרא"ם): נ וְאִם תֹּאמַר וַהֲרֵי עֲדַיִין לֹא נִפְרַע לוֹ שׁוֹגֵג הָרִאשׁוֹן, וְיֵשׁ לוֹמַר גַּבְרָא קְטִילָא קְטִיל, וְגָלוּי הוּא לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא חַיָּיב כְּלוּם בִּשְׁבִיל זֶה, אַף אֵין אָנוּ יוֹדְעִין זֶה: ס צָרִיךְ לוֹמַר כְּגוֹן שֶׁהָיָה סַיִּיף בְּיָדוֹ וְנָפַל עָלָיו וַהֲרָגוֹ, דְּאִם לֹא כֵּן לֹא מִתְקַיֵּים בָּזֶה מִיתָתוֹ, שֶׁהֲרֵי רוֹצֵחַ נִידוֹן בְּסַיִּיף וְזֶה נוֹפֵל עָלָיו דְּהָוֵי כְּעֵין סְקִילָה: ע מִדִּכְתִיב 'וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם' דְּהַיְינוּ בְּמַחֲנֶךָ, וּמֹשֶׁה לֵוִי הָיָה, וְאִם כֵּן מִשְׁמַע דְּמִדְּבַר בְּמַחֲנֵה לְוִיָּה, דְּבַמִּדְבָּר הָיָה מַחֲנֵהוּ שֶׁל מֹשֶׁה קוֹלֵט: תורה יד

(יד) וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת: ס

יד וַאֲרֵי יַרְשַׁע גְּבַר עַל חַבְרֵהּ לְמִקְטְלֵהּ בְּנִכְלוּ מִן מַדְבְּחִי תִּדְבְּרִנֵּהּ לְמָמָת:

רש"י ◄ וְכִי־יָזִד • לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "מַכֵּה אִישׁ וְגוֹ'", שׁוֹמֵעַ אֲנִי רוֹפֵא שֶׁהָרַג וּשְׁלִיחַ בֵּית־דִּין שֶׁהֲמִית בְּמַלְקוֹת אַרְבָּעִים, וְהָאָב הַמַּכֶּה אֶת בְּנוֹ, וְהָרַב הָרוֹדֶה אֶת תַּלְמִידוֹ וְהַשּׁוֹגֵג? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְכִי יָזִד" וְלֹא שׁוֹגֵג, "לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה" וְלֹא שְׁלִיחַ בֵּית־דִּין, וְהָרוֹפֵא וְהָרוֹדֶה בְּנוֹ וְתַלְמִידוֹ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם מְזִידִין, אֵין מַעֲרִימִין. מֵעִם מִזְבְּחִי • (סנהדרין צה) אִם הָיָה כֹּהֵן וְרוֹצֶה לַעֲבֹד עֲבוֹדָה, תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת.

(טו) וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: פ

טו וְדִימְחֵי אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י ◄ וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ • (שם פד) לְפִי שֶׁלָּמַדְנוּ עַל הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא בְּתַשְׁלוּמִין וְלֹא בְּמִיתָה, הֵצְרַךְ לוֹמַר עַל הַחוֹבֵל בְּאָבִיו שֶׁהוּא בְּמִיתָה, וְאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּהַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חַבּוּרָה. אָבִיו וְאִמּוֹ • אוֹ זֶהׁ אוֹ זֶה. מוֹת יוּמָת • בְּחֶנֶק.

(טז) וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת: ס

טז וְדִיגְנוּב נַפְשָׁא מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיזַבְּנִנֵּהּ וְיִשְׁתְּכַח בִּידֵהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י ◄ וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ • (מכילתא) לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים כד) "כִּי יִמָּצֵא אִישׁ גוֹנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו". אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ שֶׁגָּנַב נֶפֶשׁ. אִשָּׁה, אוֹ טֻמְטוּם, אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוּס שֶׁגָּנְבוּ, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְגוֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ". וּלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן: "וְגוֹנֵב אִישׁ", אֵין לִי אֶלָּא גוֹנֵב אִישׁ. גוֹנֵב אִשָּׁה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: (שם) "וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ". לָכֵן הֵצְרְכוּ שְׁנֵיהֶם, מַה שֶּׁחִסֵּר זֶה, גִּלָּה זֶה. וְנִמְצָא בְיָדוֹ • שֶׁרָאוּהוּ עֵדִים שֶׁגְּנָבוֹ וּמְכָרוֹ, וְנִמְצָא כְּבָר בְּיָדוֹ קֹדֶם מְכִירָה (סנהדרין פה). מוֹת יוּמָת • בְּחֶנֶק. כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם, חֶנֶק הִיא. וְהִפְסִיק הָעִנְיָן וְכָתַב: "וְגוֹנֵב אִישׁ" בֵּין "מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ" לְ"מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ", וְנִרְאָה לִי, הֵינוּ פְּלוּגְתָּא, דְּמַר סָבַר מַקְשִׁינָן הַכָּאָה לְקִלְלָה, וּמַר סָבַר לָא מַקְשִׁינָן (סנהדרין שם).

(יז) וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס

יז וְדִילוּט אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י ◄ וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ • לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר: (ויקרא כ) "אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו". אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ שֶׁקִּלֵּל אֶת אָבִיו. אִשָּׁה שֶׁקִּלְּלָה אֶת אָבִיהָ, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ"

שפתי חכמים

(יד) פ וְאִם תֹּאמַר הָא כָּל חַיָּבֵי מִיתוֹת צְרִיכִים עֵדוּת וְהַתְרָאָה וְשׁוֹגֵג אֵין שַׁיָּיךְ בּוֹ הַתְרָאָה, דְּאִי הִתְרוּ בּוֹ אֵין זֶה שׁוֹגֵג. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּמַיְּירִי בְּחָבֵר שֶׁאֵין צָרִיךְ הַתְרָאָה, וְקַל לְהָבִין. וְאִם תֹּאמַר וְלָמָּה לִי מִיעוּט לְשׁוֹגֵג, וַהֲלֹא כְּתִיב 'וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה' וגו' (הרא"ם), יֵשׁ לוֹמַר דְּמַיְּירִי בְּשׁוֹגֵג קָרוֹב לְמֵזִיד, כְּגוֹן שֶׁנִּתְכַּוֵּין לַהֲרוֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה, שֶׁאֵין גָּלוּת מְכַפֶּרֶת מִפְּנֵי שֶׁהוּא פּוֹשֵׁעַ: תורה טו

(טו) צ דִּכְתִיב 'וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת', מַה מַּכֵּה בְהֵמָה עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה בָּהּ חַבּוּרָה, אַף מַכֵּה אָדָם נַמִּי עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה בּוֹ חַבּוּרָה: ק דְּאַף עַל גַּב דְּוָא"ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן, הָא מַשְׁמַע נַמִּי אֶחָד מֵהֶם, עַד שֶׁיִּפְרוֹט לְךָ הַכָּתוּב 'יַחְדָּו' כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּצְרַךְ לִפְרוֹט בְּ'לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר' וּפֵרֵט בּוֹ 'יַחְדָּו' וכו': תורה טז

(טז) ר (הרא"ם) תֵּימַהּ, דְּגַבֵּי קְרָא דְּ'מַכֵּה אִישׁ' וְ'אִישׁ כִּי יַכֶּה' אֲמַאי לָא דָּרִישׁ הָכִי לוֹמַר לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר 'וְאִישׁ כִּי יַכֶּה' אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ שֶׁהִכָּה, אִשָּׁה אוֹ טוּמְטוּם אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוּס מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר מַכֵּה וכו', וְתֵירֵץ שֶׁמָּא קַבָּלָה הָיְתָה וכו', עַיֵּין לְעֵיל אות כ'. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַתַּנָּא לֹא בָּא לְפָרֵשׁ כָּל הַדִּינִים הַיּוֹצְאִים מִן הַמִּקְרָאוֹת הָהֵם עַד שֶׁיּוּדַע הַכֹּל, רַק לְתַקֵּן יִתּוּר הַמִּקְרָאוֹת, וְהוֹדִיעַ לָנוּ מִקְצָת מֵהַדִּינִים שֶׁגִּלָּה זֶה מַה שֶּׁחִסֵּר זֶה וּלְפִיכָךְ הוּצְרְכוּ שְׁנֵי הַמִּקְרָאוֹת, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: ש (נחלת יעקב) לְאַפּוּקֵי מְכָרוֹ וְאַחַר כָּךְ גְּנָבוֹ, וּמִמֵּילָא שֶׁדִּין גּוֹנֵב נֶפֶשׁ כְּדִין שְׁאָר הַגַּנָּבִים הַגּוֹנְבִים בְּמָמוֹן, שֶׁאִם טָבַח וּמָכַר בִּרְשׁוּת בְּעָלִים פָּטוּר, וְכֵן הֵבִין הָרַמְבַּ"ן דִּבְרֵי רַשִּׁ"י שֶׁבַּשַּׁ"ס וכו': ת אֲבָל לְעֵיל לֹא צָרִיךְ לְפָרֵשׁ כֵּן הוֹאִיל וְהִפְסִיק בִּקְרָא דְּ'וְגוֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ' וגו' בֵּין מַכֵּה לְמִקַּלֵּל, דְּאִי לֹא הִפְסִיק הָיָה יָלְפִינַן מַכֵּה מִמְּקַלֵּל מַה מְּקַלֵּל בִּסְקִילָה כִּדְפֵירֵשׁ רַשִּׁ"י אַף מַכֵּה וכו', לָכֵן הִפְסִיק בִּקְרָא דְּ'וְגוֹנֵב אִישׁ', מַה גּוֹנֵב נֶפֶשׁ בְּחֶנֶק אַף מַכֵּה אָבִיו בְּחֶנֶק. וְאִם תֹּאמַר גּוֹנֵב נֶפֶשׁ עַצְמוֹ מְנָא לֵיהּ דִּבְחֶנֶק, וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ כָּל מִיתָה וכו', מְצָאתִי: תורה יז

סְתָם, בֵּין אִישׁ וּבֵין אִשָּׁה. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר: "אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל", לְהוֹצִיא אֶת הַקָּטָן. **מוֹת יוּמָת•** בִּסְקִילָה, וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "דָּמָיו בּוֹ", בִּסְקִילָה, וּבִנְיָן אָב לְכֻלָּם: (ויקרא כ) "בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אוֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם". וּבִמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ נֶאֱמַר: "דָּמָיו בּוֹ" (תורת כהנים. קידושין ל')◆

(יח) **וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב:**

יח וַאֲרֵי יִנְצוּן גֻּבְרִין וְיִמְחֵי גְּבַר יָת חַבְרֵהּ בְּאַבְנָא אוֹ בְכוּרְמֵיזָא וְלָא יְמוּת וְיִפֵּל לְבוּטְלָן:

רש"י◄ **וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים•** לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "עַיִן תַּחַת עַיִן", לֹא לָמַדְנוּ אֶלָּא דְּמֵי אֵבָרָיו, אֲבָל שֶׁבֶת וְרִפּוּי לֹא[א] לָמַדְנוּ. לְכָךְ נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ (מכילתא)◆

וְנָפַל לְמִשְׁכָּב• כְּתַרְגּוּמוֹ: וְיִפֵּל לְבוּטְלָן, לָחֳלִי שֶׁמְּבַטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ.

(יט) **אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא: ס**

יט אִם יְקוּם וְיִהַלֵּךְ בְּבָרָא עַל בּוּרְיֵהּ וִיהֵי זַכָּאָה מָחֲיָא לְחוֹד בּוּטְלָנֵהּ יִתֵּן וַאֲגַר אָסְיָא יְשַׁלֵּם:

רש"י◄ **עַל מִשְׁעַנְתּוֹ•** עַל[ב] בֵּרְיוֹ וְכֹחוֹ (מכילתא)◆ **וְנִקָּה הַמַּכֶּה•** וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁיֵּהָרֵג זֶה שֶׁלֹּא הָרַג? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ כָּאן שֶׁחוֹבְשִׁים אוֹתוֹ עַד שֶׁנִּרְאֶה אִם יִתְרַפֵּא זֶה, וְכֵן מַשְׁמָעוֹ: כְּשֶׁקָּם זֶה וְהוֹלֵךְ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ, אָז "וְנִקָּה הַמַּכֶּה", אֲבָל עַד שֶׁלֹּא יָקוּם זֶה, לֹא נִקָּה הַמַּכֶּה. **רַק שִׁבְתּוֹ•** בִּטּוּל מְלַאכְתּוֹ מִחֲמַת הַחֳלִי, אִם קָטַע יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ, רוֹאִין בִּטּוּל מְלַאכְתּוֹ מִחֲמַת הַחֳלִי, כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹמֵר קִשּׁוּאִין, שֶׁחֲרֵי אַף לְאַחַר הַחֳלִי אֵינוֹ רָאוּי לִמְלֶאכֶת יָד וְרֶגֶל, וְהוּא כְּבָר נָתַן לוֹ מִחֲמַת נִזְקוֹ דְּמֵי יָדוֹ וְרַגְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יָד תַּחַת יָד, רֶגֶל תַּחַת רָגֶל". **וְרַפֹּא יְרַפֵּא•** כְּתַרְגּוּמוֹ: יְשַׁלֵּם[ג] שְׂכַר הָרוֹפֵא (בבא קמא פה)◆

◆ יום שני כ"ב שבט ◆

(כ) **וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם:**

כ וַאֲרֵי יִמְחֵי גְּבַר יָת עַבְדֵּהּ אוֹ יָת אַמְתֵּהּ בְּשָׁלְטָן וִימוּת תְּחוֹת יְדֵהּ אִתְדָּנָא יִתְדָּן:

רש"י◄ **וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ•** בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּעִבְרִי? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי כַסְפּוֹ הוּא". מַה כַּסְפּוֹ קָנוּי לוֹ עוֹלָמִית, אַף עֶבֶד הַקָּנוּי לוֹ עוֹלָמִית. וַהֲרֵי הָיָה בִּכְלַל "מַכֵּה[ד] אִישׁ וָמֵת"? אֶלָּא בָּא הַכָּתוּב וְהוֹצִיאוֹ מִן הַכְּלָל לִהְיוֹת נִדּוֹן בְּדִין "יוֹם אוֹ[ה] יוֹמַיִם", שֶׁאִם לֹא מֵת תַּחַת יָדוֹ וְשָׁהָה מֵעֵת לְעֵת, פָּטוּר. **בַּשֵּׁבֶט•** כְּשֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִלּוּ אֵין בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית? תַּלְמוּד לוֹמַר בְּיִשְׂרָאֵל: (במדבר לה) "וְאִם בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ (או בכלי עץ יד אשר ימות בו, גרסת רא"ם) הִכָּהוּ". וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל־וָחֹמֶר: וּמַה יִשְׂרָאֵל חָמוּר, אֵין חַיָּב עָלָיו אֶלָּא־אִם־כֵּן הִכָּהוּ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית וְעַל אֵבֶר שֶׁהוּא[ו] כְּדֵי לָמוּת בְּהַכָּאָה זוֹ - עֶבֶד הַקַּל, לֹא כָּל־שֶׁכֵּן. **נָקֹם יִנָּקֵם•** (סנהדרין עא) מִיתַת סַיִף, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (ויקרא כו) "חֶרֶב נוֹקֶמֶת נְקַם בְּרִית" (מכילתא)◆

שפתי חכמים

(יח) **א** אֲבָל צַעַר וּבֹשֶׁת לְמֵדִין אוֹתָן מִפָּרָשִׁיּוֹת אֲחֵרוֹת, לְכָךְ נִקַּט שֶׁבֶת וְרִפּוּי. הָרְאַ"ם: תורה יט

(יט) **ב** דְּאִי 'מִשְׁעַנְתּוֹ' מַמָּשׁ, אִם כֵּן עֲדַיִן חוֹלֶה הוּא וְשֶׁמָּא יָמוּת וְלָמָּה כְּתִיב 'וְנִקָּה הַמַּכֶּה': **ג** וַאֲפִלּוּ אִם הוּא רוֹפֵא, יָכוֹל לוֹמַר לוֹ 'לָא נִיחָא לִי שֶׁתִּרְפָּאֲנִי, דִּכְאַרְיֵה דְּמִית עָלַי'. וְגַם אִם אָמַר לוֹ 'יוֹדֵעַ אֲנִי רוֹפֵא שֶׁיְּרַפֵּא אוֹתְךָ חִנָּם', יָכוֹל לוֹמַר לוֹ 'אַסְיָא דְּמַגָּן בְּמַגָּן מַגָּן שָׁוְיָא'. 'מַגָּן' תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל חִנָּם: תורה כ

(כ) **ד** (רא"ם) דְּאַף גּוֹי בְּמַשְׁמַע, כָּל שֶׁכֵּן עֶבֶד דְּחַיָּיב בְּכָל הַמִּצְוֹת שֶׁהָאִשָּׁה חַיָּיבֶת בָּהֶם דְּבִכְלַל 'רֵעֵהוּ' הוּא: **ה** וְאִם תֹּאמַר, עַל הַקְּרָא הָיָה לוֹ לְהַקְשׁוֹת, וַהֲרֵי הָיָה בִּכְלַל כָּל כו'. וַיֵּשׁ לוֹמַר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּימָא אִין הָכִי נַמִּי כָּאן דְּגַלֵּי קְרָא בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי לִידּוֹן בְּדִין יוֹם אוֹ יוֹמַיִם גַּם עֶבֶד עִבְרִי דִּינוֹ הָכִי בַּמִּדָּה דְּדָבָר שֶׁהָיָה בַּכְּלָל וְיָצָא מִן הַכְּלָל כו', מִשּׁוּם הָכִי הִקְדִּים רַשִּׁ"י 'אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּעֶבֶד עִבְרִי' כו', וְהָווֹי דִּבְרֵי רַשִּׁ"י כְּמוֹ הַשִּׁתָּא אָתֵי שִׁפִּיר: **ו** מִדִּכְתִיב 'וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו' עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּין לוֹ כְּדֵי לַהֲמִיתוֹ, וְאִם לֹא הָיָה הָאֶבֶן כְּדֵי לַהֲמִיתוֹ אִם כֵּן לֹא נִתְכַּוֵּין הוּא לַהֲמִיתוֹ. וְאִם תֹּאמַר 'בַּשֵּׁבֶט' לָמָּה לִי, תִּיפּוֹק לֵיהּ מִקַּל וָחֹמֶר מִיִּשְׂרָאֵל, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאֵין עוֹנְשִׁין מִן הַדִּין: תורה כא

(כא) אַךְ אִם־יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקָּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא׃ ס

כא בְּרַם אִם יוֹמָא אוֹ תְרֵין יוֹמִין יִתְקַיָּם לָא יִתְדָּן אֲרֵי כַסְפֵּהּ הוּא׃

רש"י אַךְ אִם יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקָּם • אִם עַל יוֹם אֶחָד הוּא פָּטוּר, עַל יוֹמַיִם לֹא כָּל־שֶׁכֵּן? אֶלָּא יוֹם שֶׁהוּא כְּיוֹמַיִם, וְאֵי זֶה? — זֶה מֵעֵת לְעֵת (מכילתא). לֹא יֻקָּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא • הָא אַחַר שֶׁהִכָּהוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁשָּׁהָה מֵעֵת לְעֵת קוֹדֶם שֶׁמֵּת, חַיָּב.

(כב) וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים׃

כב וַאֲרֵי יִנְצוּן גֻּבְרִין וְיִמְחוּן אִתְּתָא מַעְדְּיָא וְיִפְקוּן וַלְדָהָא וְלָא יְהֵא מוֹתָא אִתְּגְבָאָה יִתְגְּבֵי כְּמָא דִּישַׁוִּי עֲלוֹהִי בַּעְלַהּ דְּאִתְּתָא וְיִתֵּן עַל מֵימַר דַּיָּנַיָּא׃

רש"י וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים • (מכילתא) זֶה עִם[ח] זֶה, וְנִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת חֲבֵרוֹ וְהִכָּה אֶת הָאִשָּׁה. וְנָגְפוּ • אֵין 'נְגִיפָה' אֶלָּא לְשׁוֹן דְּחִיפָה וְהַכָּאָה, כְּמוֹ: (תהלים צא) "פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ", (ירמיה יג) "וּבְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם", (ישעיה ח) "וּלְאֶבֶן נֶגֶף". וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן[ט] • בָּאִשָּׁה. עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ • לְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת לַבַּעַל. שָׁמִין אוֹתָהּ כַּמָּה הָיְתָה רְאוּיָה לְהִמָּכֵר בַּשּׁוּק לְהַעֲלוֹת בְּדָמֶיהָ בִּשְׁבִיל הֲרִיוֹנָהּ. עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ' • יִגְבּוּ מִמֶּנּוּ מָמוֹן, כְּמוֹ: (דברים כב) "וְעָנְשׁוּ אוֹתוֹ מֵאָה כֶסֶף". כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו וְגוֹ' • כְּשֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ הַבַּעַל[כ] בְּבֵית־דִּין לְהָשִׁית עָלָיו עֹנֶשׁ עַל כָּךְ. וְנָתַן • הַמַּכֶּה, דְּמֵי וְלָדוֹת. בִּפְלִלִים • עַל־פִּי הַדַּיָּנִים.

(כג) וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ׃

כג וְאִם מוֹתָא יְהֵא וְתִתֵּן נַפְשָׁא חֶלֶף נַפְשָׁא׃

רש"י וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה • בָּאִשָּׁה. וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ • (סנהדרין עט) רַבּוֹתֵינוּ חוֹלְקִין בַּדָּבָר: יֵשׁ אוֹמְרִים "נֶפֶשׁ" מַמָּשׁ, וְיֵשׁ אוֹמְרִים מָמוֹן, אֲבָל לֹא "נֶפֶשׁ" מַמָּשׁ, שֶׁהַמִּתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה, פָּטוּר מִמִּיתָה וּמְשַׁלֵּם לְיוֹרְשָׁיו דָּמָיו כְּמוֹ שֶׁהָיָה נִמְכָּר בַּשּׁוּק.

(כד) עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רָגֶל׃

כד עֵינָא חֶלֶף עֵינָא שִׁנָּא חֶלֶף שִׁנָּא יְדָא חֶלֶף יְדָא רַגְלָא חֶלֶף רַגְלָא׃

רש"י עַיִן תַּחַת עַיִן • סִמָּא עֵין חֲבֵרוֹ, נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי עֵינוֹ כַּמָּה שֶׁפָּחֲתוּ דָּמָיו לִמְכֹּר בַּשּׁוּק, וְכֵן כֻּלָּם. וְלֹא נְטִילַת אֵבֶר מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּפֶרֶק "הַחוֹבֵל" (בבא קמא פד).

(כה) כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת פֶּצַע חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה׃ ס

כה כְּוָאָה חֶלֶף כְּוָאָה פִּדְעָא חֶלֶף פִּדְעָא מַשְׁקוֹפִי חֶלֶף מַשְׁקוֹפִי׃

רש"י כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה • מִכְוַת אֵשׁ, וְעַד עַכְשָׁו דִּבֵּר בַּחֲבָלָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פְּחַת דְּמִים, וְעַכְשָׁו בְּשֶׁאֵין בָּהּ פְּחַת דָּמִים אֶלָּא צַעַר, כְּגוֹן כְּוָאוֹ בְּשַׁפּוּד עַל צִפָּרְנָיו, אוֹמְדִים כַּמָּה אָדָם כַּיּוֹצֵא בָּזֶה רוֹצֶה לִטֹּל, לִהְיוֹת מִצְטַעֵר כָּךְ. פֶּצַע • הִיא מַכָּה הַמּוֹצִיאָה דָּם שֶׁפָּצַע אֶת בְּשָׂרוֹ, נפרדו"ר בְּלַעַ"ז. הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא:

שפתי חכמים

(כא) ז דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י, לֹא הָיָה לוֹ לוֹמַר אֶלָּא 'וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ אוֹ אֶת אֲמָתוֹ קָנְיָן כַּסְפּוֹ' וגו', 'כִּי' לָמָּה לֵיהּ. וְעַל זֶה פֵּרֵשׁ, 'כִּי' הַכָּתוּב פֹּה נִתְיַנֵּת טַעַם הוּא אַדְּלַעֵיל, לוֹמַר: הָאָדוֹן נִידוֹן בְּדִין יוֹם אוֹ יוֹמַיִם אֲבָל אַחַר לֹא, וְקַל לְהָבִין: תורה כב

(כב) ח אֲבָל לֹא שְׁנֵיהֶם עִם אִשָּׁה, דְּאִם כֵּן אֲפִלּוּ אֶחָד נַמִּי, וְעוֹד 'וְנָתְנוּ בִּפְלִילִים' מִיבַּעֵי לֵיהּ: ט דְּאֵין לוֹמַר בּוּלְדוֹת, דְּהָא כְּתִיב 'וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ', וְאִי בּוּלְדוֹת הָא כְּתִיב 'מַכֵּה אִישׁ' וְלֹא נֵפֶל: י מִדִּכְתִיב 'וְנָתַן בִּפְלִילִים' מַשְׁמַע שֶׁעֲדַיִּין לֹא פָּרַע, לָכֵן אָמַר לְשׁוֹן יִגְבֶּה וְלֹא יִפְרַע: כ דְּאִי פֵּירוּשׁוֹ כְּפִי מַה שֶׁיָּשִׁית הוּא, מַאי 'וְנָתַן בִּפְלִילִים' דְּמַשְׁמַע שֶׁאֵין הַדָּבָר תָּלוּי בַּבַּעַל: ל לְאַפּוּקֵי דְּמִים שֶׁל הָאִשָּׁה הַמַּכָּה, וַהֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר: תורה כג

אִם יֵשׁ בּוֹ פְּחַת דָּמִים, נוֹתֵן נֶזֶק, וְאִם נָפַל לְמִשְׁכָּב, נוֹתֵן שֶׁבֶת, וְרִפּוּי, וּבֹשֶׁת וְצַעַר. וּמִקְרָא זֶה יָתֵר הוּא. וּבְ"הַחוֹבֵל" דְּרָשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ לְחַיֵּב עַל הַצַּעַר אֲפִלּוּ בִּמְקוֹם נֶזֶק, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנּוֹתֵן לוֹ דְּמֵי יָדוֹ, אֵין פּוֹטְרִין אוֹתוֹ מִן הַצַּעַר, לוֹמַר: הוֹאִיל וְקָנָה יָדוֹ, יֵשׁ עָלָיו לְחָתְכָהּ בְּכָל מַה שֶׁיִּרְצֶה, אֶלָּא אוֹמְרִים: יֵשׁ לוֹ לְחָתְכָהּ בְּסַם, שֶׁאֵינוֹ מִצְטַעֵר כָּל כָּךְ, וְזֶה חֲתָכָהּ בְּבִרְזֶל וְצִעֲרוֹ. **חַבּוּרָה** • הִיא מַכָּה שֶׁהַדָּם נִצְרָר בָּהּ וְאֵינוֹ יוֹצֵא, אֶלָּא שֶׁמַּאֲדִים הַבָּשָׂר כְּנֶגְדּוֹ. לְשׁוֹן "חַבּוּרָה", טק"א בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ (ירמיה יג) "וְנָמֵר חֲבַרְבֻּרֹתָיו". וְתַרְגּוּמוֹ מַשְׁקוֹפֵי, לְשׁוֹן חֲבָטָה, בטדור"א בְּלַעַ"ז, וְכֵן "שְׁדוּפֹת קָדִים" שְׁקִיפָן קְדוּם, חֲבוּטוֹת בָּרוּחַ. וְכֵן "עַל הַמַּשְׁקוֹף", עַל שֵׁם שֶׁהַדֶּלֶת נוֹקֶשׁ עָלָיו.

(כו) וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־עֵין אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ:

כו וַאֲרֵי יִמְחֵי גְּבַר יָת עֵינָא דְּעַבְדֵּהּ אוֹ יָת עֵינָא דְּאַמְתֵּהּ וִיחַבְּלִנַּהּ לְבַר חוֹרִין יִפְטְרִנֵּהּ חֶלָף עֵינֵהּ:

רש"י◄ **אֶת עֵין עַבְדּוֹ** • כְּנַעֲנִי, אֲבָל עִבְרִי אֵינוֹ יוֹצֵא בְּשֵׁן וְעַיִן, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ אֵצֶל "לֹא" תֵּצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים". **תַּחַת עֵינוֹ** • (מכילתא) וְכֵן בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי אֵבָרִים: אֶצְבְּעוֹת הַיָּדַיִם וְהָרַגְלַיִם, וּשְׁתֵּי אָזְנַיִם, וְהַחֹטֶם וְרֹאשׁ הַגְּוִיָּה שֶׁהוּא גִּיד הָאַמָּה. וְלָמָּה נֶאֱמַר 'שֵׁן וְעַיִן'? שֶׁאִם נֶאֱמַר עַיִן וְלֹא נֶאֱמַר שֵׁן, הָיִיתִי אוֹמֵר: מָה עַיִן שֶׁנִּבְרָא עִמּוֹ, אַף כָּל שֶׁנִּבְרָא עִמּוֹ, וַהֲרֵי שֵׁן לֹא נִבְרָא עִמּוֹ. וְאִם נֶאֱמַר שֵׁן וְלֹא נֶאֱמַר עַיִן, הָיִיתִי אוֹמֵר שֵׁן תִּינוֹק שֶׁיֵּשׁ לָהּ חֲלִיפִין, לְכָךְ נֶאֱמַר עַיִן.

(כז) וְאִם־שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ: פ

כז וְאִם שִׁנָּא דְּעַבְדֵּהּ אוֹ שִׁנָּא דְּאַמְתֵּהּ יַפֵּל לְבַר חוֹרִין יִפְטְרִנֵּהּ חֶלָף שִׁנֵּהּ:

(כח) וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי:

כח וַאֲרֵי יַגַּח תּוֹרָא יָת גַּבְרָא אוֹ יָת אִתְּתָא וִימוּת אִתְרְגָּמָא יִתְרְגֵּם תּוֹרָא וְלָא יִתְאֲכֵל יָת בִּסְרֵהּ וּמָרֵהּ דְּתוֹרָא יְהֵי זַכָּאָה:

רש"י◄ **וְכִי יִגַּח שׁוֹר** • (בבא קמא כד) אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה[ס] וָעוֹף, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה. **וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ** • (פסחים כא) מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר: "סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא נְבֵלָה, וּנְבֵלָה אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה? אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ"?, שֶׁאֲפִלּוּ שְׁחָטוֹ לְאַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, אָסוּר בַּאֲכִילָה. (בבא קמא מא) בַּהֲנָאָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי". כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: יָצָא פְּלוֹנִי נָקִי מִנְּכָסָיו וְאֵין לוֹ בָּהֶם הֲנָאָה שֶׁל כְּלוּם, זֶהוּ מִדְּרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּמּוּעָד: "וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת", הֵצְרַךְ לוֹמַר בַּתָּם: "וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש ח"ו עמ' 141 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

גַּם הַהוֹוֶה בָּא מִ"דִּבֵּר הַכָּתוּב"

וְכִי־יִגַּח שׁוֹר

אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כָּל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה (כא, כח. ובפרש"י)

יֵשׁ לְפָרֵשׁ כְּלָל זֶה "דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה" (שֶׁמְּבִיאוֹ רַשִׁ"י בְּפֵרוּשָׁתֵנוּ עוֹד כַּמָּה פְּעָמִים (כב, יז. שם, כא. שם, ל)) בְּדֶרֶךְ הַדְּרוּשׁ וְהָרֶמֶז:

כַּאֲשֶׁר מִתְרַחֵשׁ בָּעוֹלָם מְאֹרָע שֶׁהוּא נֶגֶד הַטֶּבַע וְיוֹצֵא מִגֶּדֶר הָרָגִיל, אֲזַי נִכָּר לַכֹּל שֶׁ"מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹאת" וְאֵין זֶה "מִקְרֶה" חַס־וְשָׁלוֹם.

אַךְ בְּדֶרֶךְ כְּלָל כַּאֲשֶׁר "עוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג", עָלוּל הָאָדָם לַחְשֹׁב שֶׁאֵין דַּרְכֵּי הַטֶּבַע מַגִּיעִים מִכֹּחַ הַבּוֹרֵא, אֶלָּא כָּךְ הוּא דַּרְכָּם וְטִבְעָם שֶׁל הַנִּבְרָאִים, וְהָעוֹלָם מִתְנַהֵג מֵעַצְמוֹ ח"ו. וְעַל זֶה בָּא הַכְּלָל – "דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה". שֶׁגַּם הַ"הוֹוֶה", דְּקָאֵי עַל הַנִּהְיָגָה הָרְגִילָה מִדֵּי יוֹם בְּיוֹמוֹ, אֵין זֶה מֵעַצְמוֹ ח"ו, כִּי־אִם מִכֹּחַ "דִּבֵּר הַכָּתוּב", שֶׁהוּא דִּבֵּר ה' הַמְּחַיֶּה וּמְקַיֵּם אֶת כָּל הַנִּבְרָאִים וּמַנְהִיגָם כִּרְצוֹנוֹ.

שפתי חכמים

(כו) **מ** וְיָלִיף מֵהֲקִישָׁא דְּ'עִבְרִי אוֹ עִבְרִיָּה': **נ** הוּא בִּנְיַן אָב מִשֵּׁן וְעַיִן כו', הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁהֵן מוּמִין קְבוּעִים וְרָאשֵׁי אֵבָרִים וּבְגָלוּי וּבְמִתְכַּוְּנִין, אַף כֹּל וכו', יָצָא חָתָךְ מִמֶּנּוּ בָּשָׂר שֶׁחוֹזֵר: תורה כז

(כח) **ס** יָלְפִינַן 'שׁוֹר' 'שׁוֹר' מִשַּׁבָּת כו', כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ"י עַל פָּסוּק 'שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר': תורה כט

(כט) **וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת:**

כט **וְאִם תּוֹר נַגַּח הוּא מֵאִתְּמוֹל וּמִדְּקַמּוּהִי וְיִתַּסְּהֵד בְּמָרֵהּ וְלָא נָטְרֵהּ וְיִקְטוֹל גַּבְרָא אוֹ אִתְּתָא תּוֹרָא יִתְרְגֵם וְאַף מָרֵהּ יִתְקְטֵל:**

רש"י◄ **מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם•** הֲרֵיעַ שָׁלֹשׁ נְגִיחוֹת (מכילתא)• **וְהוּעַד בִּבְעָלָיו•** (ב"ק כג) לְשׁוֹן הַתְרָאָה בְּעֵדִים, כְּמוֹ: (בראשית מג) "הָעֵד הֵעִיד בָּנוּ הָאִישׁ". **וְהֵמִית אִישׁ וְגוֹ'•** לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִגַּח", אֵין לִי אֶלָּא שֶׁהֱמִיתוֹ בִּנְגִיחָה. הֱמִיתוֹ בִּנְשִׁיכָה, דְּחִיפָּה וּבְעִיטָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהֵמִית". **וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת•** בִּידֵי שָׁמַיִם. יָכוֹל בִּידֵי אָדָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: (במדבר לה) "מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה, רוֹצֵחַ הוּא", עַל רְצִיחָתוֹ אַתָּה הוֹרְגוֹ וְאִי אַתָּה הוֹרְגוֹ עַל רְצִיחַת שׁוֹרוֹ (סנהדרין לג)•

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש ח"ו עמ' 329 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

מִיתַת הַשּׁוֹר – דִּינֵי נְפָשׁוֹת?

וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו . . הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת: (כא, כט)

"שׁוֹר הַנִּסְקָל, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלוֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת, כְּמִיתַת בְּעָלִים כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר" (סנהדרין ב, א). וְקָשֶׁה אֵיךְ לְמֵדִים דִּין מִיתַת הַשּׁוֹר מִדִּין מִיתַת הַבְּעָלִים, וַהֲרֵי אֵין לְמֵדִים דִּינֵי מָמוֹנוֹת מִדִּינֵי נְפָשׁוֹת?

וְיֵשׁ לוֹמַר בִּפְשִׁיטוּת שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה גַּם דִּינֵי נְפָשׁוֹת: מֵאַחַר שֶׁהַתּוֹרָה כְּלָלָה אוֹתָם כְּאֶחָד, "הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת" – הֵיינוּ שֶׁכְּשֶׁדָּנִים עַל הַשּׁוֹר אֵין זֶה רַק דִּינֵי מָמוֹנוֹת כִּי־אִם גַּם דִּינֵי נְפָשׁוֹת, כִּי בָּזֶה נִכְלָל דִּין הַבְּעָלִים – "וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת" (בִּידֵי שָׁמַיִם), וְאִם־כֵּן שַׁפִּיר הֲוֵי דִּינֵי נְפָשׁוֹת.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף הַסְּבָרָה בָּזֶה: דְּהִנֵּה בְּטַעַם חִיּוּב הַמִּיתָה לַבְּעָלִים בִּנְגִיחַת שׁוֹרוֹ, הָיָה אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ שֶׁהוּא מִטַּעַם שֶׁלֹּא שָׁמַר שׁוֹרוֹ כִּדְבָעֵי, וְאָז "הַשּׁוֹר יִסָּקֵל" מִשּׁוּם שֶׁהִזִּיק, וְזֶה שֶׁהַבְּעָלִים יוּמָת הוּא מִטַּעַם שֶׁלֹּא שָׁמַר שׁוֹרוֹ. וּלְפִי זֶה, דִּין הַשּׁוֹר וְדִין הַבְּעָלִים הֵם שְׁנֵי דְּבָרִים נִפְרָדִים.

אֲבָל יוֹתֵר נִרְאֶה לוֹמַר שֶׁטַּעַם חִיּוּב הַמִּיתָה לַבְּעָלִים הוּא, דְּמִכֵּיוָן שֶׁהַשּׁוֹר הוּא מָמוֹן בְּעָלִים, הֲוָה לֵיהּ כְּיָדָא אֲרִיכְתָּא שֶׁל הַבְּעָלִים, וּכְאִלּוּ שֶׁהַבְּעָלִים בְּעַצְמוֹ הִזִּיק. וּלְפִי זֶה, בְּדִין הַשּׁוֹר נִכְלָל גַּם דִּינֵי נְפָשׁוֹת, דְּשְׁנֵיהֶם חָטְאוּ בְּאוֹתָהּ פְּעֻלָּה וְאֵין שַׁיָּךְ לְהַפְרִיד בַּדִּין שֶׁלָּהֶם.

(ל) **אִם־כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו:**

ל **אִם מָמוֹן יְשַׁוּוֹן עֲלוֹהִי וְיִתֵּן פּוּרְקַן נַפְשֵׁהּ כְּכֹל דִּישַׁוּוֹן עֲלוֹהִי:**

רש"י◄ **אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו•** "אִם" זֶה אֵינוֹ תָּלוּי, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ "אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה", לְשׁוֹנָ֫ אֲשֶׁר זֶה מִשְׁפָּטוֹ, שֶׁיָּשִׁיתוּ עָלָיו בֵּית־דִּין כֹּפֶר. **וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ•** דְּמֵי נִזָּק, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: דְּמֵי מַזִּיק (בבא קמא כז)•

(לא) **אוֹ־בֵן יִגָּח אוֹ־בַת יִגָּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לּוֹ:**

לא **אוֹ לְבַר יִשְׂרָאֵל יַגַּח תּוֹרָא אוֹ לְבַת יִשְׂרָאֵל יַגַּח כְּדִינָא הָדֵין יִתְעֲבֵד לֵהּ:**

רש"י◄ **אוֹ־בֵן יִגָּח•** בֵּן שֶׁהוּא קָטָן. **אוֹ בַתּ•** שֶׁהִיא קְטַנָּה. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה", יָכוֹל אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל הַגְּדוֹלִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אוֹ־בֵן יִגָּח וְגוֹ'", לְחַיֵּב עַל הַקְּטַנִּים כַּגְּדוֹלִים (מכילתא)•

שפתי חכמים

(כט) **ע** 'תְּמוֹל' וְ'שִׁלְשׁוֹם' וּנְגִיחָה שֶׁנָּגַח הַיּוֹם (נִחֲלַת יַעֲקֹב). וּבָא לְלַמֵּד שֶׁאֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא בִּנְגִיחָה רְבִיעִית: **פ** דִּקְרָא יְתֵירָא הוּא, שֶׁכְּבָר כְּתִיב 'וְכִי יִגַּח שׁוֹר אֶת אִישׁ וגו' וָמֵת', וּמִיַּד אַחֲרָיו 'וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא', מַה תַּלְמוּד לוֹמַר עוֹד 'וְהֵמִית', לְרַבּוֹת בְּכָל מִידֵי שֶׁהֵמִית דּוּמְיָא דְּקָרָן. (קצור מזרחי) וְהָא דְּלֹא נָקֵט רְבִיצָה, יֵשׁ לוֹמַר דְּכִיוֵּילֵיהּ בְּדְחִיפָה: תורה ל

(ל) **צ** וְאִם תֹּאמַר, וְהָא רַשִׁ"י סוֹף פָּרָשַׁת יִתְרוֹ גַּבֵּי 'אִם מִזְבַּח אֲבָנִים' הֵבִיא דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דִּשְׁלִשָּׁה 'אִם' הֵם אֵינָם תְּלוּיִים, וְלֹא הֵבִיא זֶה 'אִם כֹּפֶר יוּשַׁת'. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּ'אִם כֹּפֶר', אַף עַל גַּב דְּלֹא תָּלוּי הוּא וְהוּא חוֹבָה, מִכָּל מָקוֹם תָּלוּי הוּא בִּדְבָר אַחֵר, שֶׁאִם יִגַּח שׁוֹר אָדָם וָמֵת וְהֵמִיתוֹ אֲזַי חַיָּיב בְּכֹפֶר, מִשּׁוּם הָכִי לֹא חָשֵׁיב. רְאֵ"ם: תורה לא

(לא) **ק** וְאִם תֹּאמַר, אִם כֵּן 'אִישׁ אוֹ אִשָּׁה' לָמָּה לִי, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאִי לָאו 'אִישׁ' וְ'אִשָּׁה' הֲוָה אָמִינָא דְּ'בֵּן' אוֹ 'בַּת' בִּגְדוֹלִים אַיְירִי, אִי נַמִּי דְּאֵין עוֹנְשִׁין מִן הַדִּין: תורה לב

(לב) אִם־עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל׃ ס

לב אם לְעַבְדָּא יַגַּח תּוֹרָא אוֹ לְאַמְתָּא כְּסַף תְּלָתִין סְלְעִין יִתֵּן לְרִבּוֹנֵהּ וְתוֹרָא יִתְרְגֵם׃

רש"י◄ אִם־עֶבֶד אוֹ אָמָה־ר• כְּנַעֲנִיִּים (מכילתא)• שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן• גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא, בֵּין שֶׁהוּא שָׁוֶה אֶלֶף זוּז, בֵּין שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא־ש דִּינָר, וְהַשֶּׁקֶל מִשְׁקָלוֹ אַרְבָּעָה זְהוּבִים, שֶׁהֵם חֲצִי אוּנְקִיָּא לַמִּשְׁקָל הַיָּשָׁר שֶׁל קְלוֹנְיָ"א.

(לג) וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִי־יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר׃

לג וַאֲרֵי יִפְתַּח גֻּבַּר גּוֹב אוֹ אֲרֵי יִכְרֵה גֻּבַּר גּוֹב וְלָא יְכַסִּנֵּהּ וְיִפֵּל תַּמָּן תּוֹרָא אוֹ חֲמָרָא׃

רש"י◄ וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר• שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה וְגִלָּהוּ. אוֹ כִּי יִכְרֶה• לָמָּה נֶאֱמַר? אִם עַל הַפְּתִיחָה חַיָּב, עַל הַכְּרִיָּה לֹא כָּל־שֶׁכֵּן? אֶלָּא לְהָבִיא כּוֹרֶה אַחַר כּוֹרֶה־ת שֶׁהוּא חַיָּב (בבא קמא נא)• וְלֹא יְכַסֶּנּוּ• הָא אִם כִּסָּהוּ, פָּטוּר־א, וּבְחוֹפֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים־ב דִּבֵּר הַכָּתוּב (שם נח)• שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר• הוּא הַדִּין לְכָל בְּהֵמָה וְחַיָּה, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוֹר וַחֲמוֹר", אָנוּ לְמֵדִין אוֹתוֹ "שׁוֹר" "שׁוֹר" מִשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמוֹרֶךָ", מַה לְּהַלָּן כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה כְּשׁוֹר, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר "וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ", אַף כָּאן כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה־ג כְּשׁוֹר. וְלֹא נֶאֱמַר: "שׁוֹר" וַ"חֲמוֹר", אֶלָּא "שׁוֹר" וְלֹא־ד אָדָם, "חֲמוֹר" וְלֹא־ה כֵּלִים (בבא קמא נב)•

(לד) בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ׃ ס

לד מָרֵי דְּגֻבָּא יְשַׁלֵּם כַּסְפָּא יָתִיב לְמָרוֹהִי וּמֵיתָא יְהֵא דִּילֵהּ׃

רש"י◄ בַּעַל הַבּוֹר• בַּעַל הַתַּקָּלָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הַבּוֹר שֶׁלּוֹ, שֶׁעֲשָׂאוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, עֲשָׂאוֹ הַכָּתוּב בְּעָלָיו, לְהִתְחַיֵּב בִּנְזָקָיו. כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו• יָשִׁיב׳ לְרַבּוֹת שָׁוֶה כֶּסֶף, וַאֲפִלּוּ סֵבִין (שם ז). (וְהָא דִּכְתִיב "מֵיטַב שָׂדֵהוּ", וְכָתַב רַשִׁ"י שֶׁהַנִּזָּקִין מִן הָעִדִּית, תֵּרֵץ בַּגְּמָרָא דְּפֶרֶק קַמָּא דְּבָבָא קַמָּא, רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, דְּזֶהוּ אִם בָּא לִגְבּוֹת קַרְקַע, אֲבָל מִטַּלְטְלֵי — כָּל מִילֵי מֵיטַב הוּא, דְּאִי לָא מִזְדַּבְּן הָכָא, מִזְדַּבְּן הָכָא). וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ• (מכילתא. ב"ק ז) לַנִּזָּק, שָׁמִין אֶת הַנְּבֵלָה וְנוֹטְלָהּ בְּדָמִים, וּמְשַׁלֵּם לוֹ הַמַּזִּיק עָלֶיהָ תַּשְׁלוּמֵי נִזְקוֹ.

שפתי חכמים

(לב) ר מִדִּכְתִיב 'כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן' וגו', וְאִי בְּעֶבֶד עִבְרִי אַיְירִי, כֹּפֶר בָּעֵי שַׁלּוּמֵי: ש וְנִרְאֶה דְּרַשִׁ"י בָּא לְתָרֵץ הָא דְּפֵירֵשׁ 'אִם עֶבֶד אוֹ אָמָה' כְּנַעֲנִים, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִילּוּ בְּעִבְרִים, וְאֵין לוֹמַר דְּהָא דִּינָן בְּכֹפֶר, שֶׁמָּא בָּא הַכָּתוּב לְהַחְמִיר עָלָיו, וְנִימָא אִם הַכֹּפֶר הוּא יוֹתֵר מִשְּׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן הַכֹּפֶר, וְאִם הַשְּׁלֹשִׁים הֵם יְתֵרִים עַל נְתִינַת הַכֹּפֶר יִתֵּן הַשְּׁלֹשִׁים שְׁקָלִים, לָכֵן פֵּירֵשׁ 'שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים גְּזֵירַת הַכָּתוּב הוּא' וכו', וְאִם כֵּן אֵין לְחַלֵּק בִּשְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים וּלְחַלֵּק בְּעֶבֶד עִבְרִי כִּדְפֵירַשְׁתִּי: תורה לג

(לג) ת פֵּירוּשׁ, שֶׁאִם חָפַר אֶחָד בּוֹר תִּשְׁעָה וּבָא אַחֵר וְהִשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרָה הָאַחֲרוֹן חַיָּיב, בֵּין שֶׁמֵּת בּוֹ הַשּׁוֹר בֵּין הוּזַק, מִפְּנֵי שֶׁבְּתַשְׁלוּם הָעֲשָׂרָה אִית בּוֹ מִיתָה וּנְזָקִים, וְהָרִאשׁוֹן פָּטוּר מִכְּלוּם, אַף מִן הַנְּזָקִים, דְּאִי מִמִּיתָה לָא אִיצְטְרִיךְ קְרָא, דְּהָא לָא עֲבַד שִׁיעוּר מִיתָה וּפְשִׁיטָא דְּפָטוּר מִמִּיתָה: א פֵּירוּשׁ, וְלָא תֵּימָא דְּלָא סַגִּי לֵיהּ בְּכִסּוּי אֶלָּא עַד דְּסָתֵים לֵיהּ בְּעַפְרָא, קָא מַשְׁמַע לָן: ב דְּאִי בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, מְצֵי אָמַר לוֹ מַזִּיק לַנִּיזָּק תּוֹרְךָ בִּרְשׁוּתִי מַאי בָּעֵי. וְהוּא הַדִּין בְּחוֹפֵר בּוֹר בְּכָל מָקוֹם, שֶׁלֹּא יוּכַל לוֹמַר תּוֹרְךָ בִּרְשׁוּתִי מַאי בָּעֵי, וְהָרַב לֹא בָּא לְמַעֵט אֶלָּא בְּחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד (בבא קמא דף מט): ג (רא"ם) תֵּימַהּ, דִּבְבָבָא קַמָּא דַּף נ"ד מְפָרֵשׁ תַּלְמוּדָא לִנְפִילַת הַבּוֹר 'כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו' כָּל דְּאִית לֵיהּ בְּעָלִים וכו'. וְיֵשׁ לוֹמַר, הָא דְּבָעֵי הָכָא לִימּוּד דְּ'כֶסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו', דְּאִי לָאו קְרָא הֲוָה אָמִינָא 'וְנָפַל שָׁמָּה' הוּא כְּלָל, 'שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר' הוּא פְּרָט, וְאֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט, שׁוֹר וַחֲמוֹר אֵין מִידֵי אַחֲרִינָא לֹא, וְאֵין הַגְּזֵירָה שָׁוָה יְכוֹלָה לְבַטֵּל הַכְּלָל וּפְרָט, קָא מַשְׁמַע לָן 'כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו' כָּל דְּאִית לֵיהּ בְּעָלִים, וְהַכְּלָל וּפְרָט בָּטֵל. וּלְפִי זֶה לָא אִיצְטְרִיךְ אַחַר כָּךְ גְּזֵירָה שָׁוָה דְּ'שׁוֹר' 'שׁוֹר' מִשַּׁבָּת, וַהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב 'וְנָפַל שָׁמָּה הַנּוֹפֵל', 'שׁוֹר וַחֲמוֹר' לָמָּה לִי, אֶלָּא שׁוֹר וְלֹא אָדָם וכו': ד גְּזֵירַת הַכָּתוּב, וְלָא שְׁנָא בַּר דַּעְתָּא וְלָא שְׁנָא לָאוּב בַּר דַּעְתָּא, וַאֲפִלּוּ בַּלַּיְלָה וַאֲפִלּוּ סוּמָא: ה פֵּירוּשׁ, כְּגוֹן שֶׁנָּפַל בַּבּוֹר חֲמוֹר עִם כֵּלָיו וְנִתְקָרְעוּ הַכֵּלִים, חַיָּיב עַל הַבְּהֵמָה וּפָטוּר עַל הַכֵּלִים: תורה לד

(לד) ו דְּאִלּוּ לַמַּזִּיק, לְכִתּוֹב רַחֲמָנָא 'בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם' וְלִשְׁתּוֹק מִ'וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ', אֶלָּא לַנִּיזָּק וכו': תורה לה

(לה) **וְכִי־יִגֹּף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת־הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצוּן׃**

לה וַאֲרֵי יִגּוֹף תּוֹר דְּגְבַר יָת תּוֹרָא דְּחַבְרֵהּ וִימוּת וִיזַבְּנוּן יָת תּוֹרָא חַיָּא וִיפַלְגּוּן יָת כַּסְפֵּהּ וְאַף יָת דְּמֵי מֵיתָא יְפַלְגּוּן׃

רש"י◄ **וְכִי־יִגֹּף•** יִדְחֹף, בֵּין בְּקַרְנָיו, בֵּין בְּגוּפוֹ, בֵּין בְּרַגְלָיו, בֵּין שֶׁנְּשָׁכוֹ בְּשִׁנָּיו, כֻּלָּן בִּכְלַל נְגִיפָה הֵם, שֶׁאֵין נְגִיפָה אֶלָּא לְשׁוֹן מַכָּה. **שׁוֹר־אִישׁ•** שׁוֹר׳ שֶׁל אִישׁ. **וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר וְגו׳•** בְּשָׁוִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שׁוֹר שֶׁוֶה מָאתַיִם שֶׁהַמִּית שׁוֹר שֶׁוֶה מָאתַיִם, בֵּין שֶׁהַנְּבֵלָה שָׁוָה הַרְבֵּה, בֵּין שֶׁהִיא שָׁוָה מְעַט, כְּשֶׁנּוֹטֵל זֶה חֲצִי הַחַי וַחֲצִי הַמֵּת, וְזֶה חֲצִי הַחַי וַחֲצִי הַמֵּת, נִמְצָא, כָּל אֶחָד מַפְסִיד חֲצִי נֶזֶק שֶׁהִזִּיקָה הַמִּיתָה. לָמַדְנוּ, שֶׁהַתָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, שֶׁמִּן הַשָּׁוִין אַתָּה לָמֵד לְשֶׁאֵינָן שָׁוִין, כִּי דִּין הַתָּם לְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. אוֹ יָכוֹל אַף בְּשֶׁאֵינָן שָׁוִין בִּדְמֵיהֶן כְּשֶׁהֵן חַיִּים, אָמַר הַכָּתוּב "וְחָצוּ אֶת שְׁנֵיהֶם"? אִם אָמַרְתָּ כֵּן, פְּעָמִים שֶׁהַמַּזִּיק מִשְׁתַּכֵּר הַרְבֵּה כְּשֶׁהַנְּבֵלָה שָׁוָה לִימָכֵר לְנָכְרִים הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדְּמֵי שׁוֹר הַמַּזִּיק, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב שֶׁיְּהֵא הַמַּזִּיק נִשְׂכָּר, אוֹ פְּעָמִים שֶׁהַנְּזָק נוֹטֵל הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדְּמֵי נֶזֶק שָׁלֵם, שֶׁחֲצִי דְּמֵי שׁוֹר הַמַּזִּיק שָׁוִין יוֹתֵר מִכָּל דְּמֵי שׁוֹר הַנִּזָּק. וְאִם אָמַרְתָּ כֵּן, הֲרֵי תָּם חָמוּר מִמּוּעָד. עַל כָּרְחֲךָ, לֹא דִּבֶּר הַכָּתוּב אֶלָּא בְּשָׁוִין, וְלִמֶּדְךָ שֶׁהַתָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, וּמִן הַשָּׁוִין תִּלְמֹד לְשֶׁאֵינָן שָׁוִין, שֶׁהַמִּשְׁתַּלֵּם חֲצִי נִזְקוֹ, שָׁמִין לוֹ אֶת הַנְּבֵלָה, וּמַה שֶּׁפָּחֲתוּ דָּמָיו בִּשְׁבִיל הַמִּיתָה, נוֹטֵל חֲצִי הַפְּחָת וְהוֹלֵךְ. וְלָמָּה אָמַר הַכָּתוּב בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה, וְלֹא אָמַר: "יְשַׁלֵּם חֶצְיוֹ"? לְלַמֵּד, שֶׁאֵין הַתָּם מְשַׁלֵּם אֶלָּא מִגּוּפוֹ, וְאִם נָגַח וּמֵת אַחַר־כַּךְ אֵין הַנִּזָּק נוֹטֵל אֶלָּא הַנְּבֵלָה, וְאִם אֵינָהּ מַגַּעַת לַחֲצִי נִזְקוֹ, יַפְסִיד. אוֹ שׁוֹר שָׁוֶה מָנֶה שֶׁנָּגַח שׁוֹר שָׁוֶה חֲמֵשׁ מֵאוֹת זוּז, אֵינוֹ נוֹטֵל אֶלָּא אֶת הַשּׁוֹר, שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב הַתָּם לְחַיֵּב אֶת בְּעָלָיו לְשַׁלֵּם מִן הָעֲלִיָּה (בבא קמא כו)◆

(לו) **אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ׃ ס**

לו אוֹ אִתְיְדַע אֲרֵי תּוֹר נַגַּח הוּא מֵאִתְּמַלֵּי וּמִדְּקַמּוֹהִי וְלָא נָטְרֵהּ מָרֵהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם תּוֹרָא חֵלֶף תּוֹרָא וּמֵיתָא יְהֵא דִּילֵהּ׃

רש"י◄ **אוֹ נוֹדַע•** אוֹ לֹא הָיָה תָּם, אֶלָּא[ח] נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא הַיּוֹם וּמִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם, הֲרֵי שָׁלֹשׁ נְגִיחוֹת. **שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר•** נֶזֶק שָׁלֵם. **וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ•** לַנִּזָּק, וְעָלָיו יַשְׁלִים הַמַּזִּיק עַד שֶׁיִּשְׁתַּלֵּם נִזְקוֹ כָּל נִזְקוֹ.

(לז) **כִּי יִגְנֹב־אִישׁ שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע־צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה׃**

לז אֲרֵי יִגְנוּב גְּבַר תּוֹר אוֹ אִמַּר וְיִכְּסִנֵּהּ אוֹ זַבְּנֵהּ חַמְשָׁא תּוֹרִין יְשַׁלֵּם חֵלֶף תּוֹרָא וְאַרְבַּע עָנָא חֵלֶף אִמְּרָא׃

רש"י◄ **חֲמִשָּׁה בָקָר וְגו׳•** אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: חָס הַמָּקוֹם עַל כְּבוֹדָן שֶׁל בְּרִיּוֹת: שׁוֹר, שֶׁהוֹלֵךְ בְּרַגְלָיו, וְלֹא נִתְבַּזָּה בוֹ הַגַּנָּב לְנוֹשְׂאוֹ עַל כְּתֵפוֹ, מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה. שֶׂה, שֶׁנּוֹשְׂאוֹ עַל כְּתֵפוֹ, מְשַׁלֵּם אַרְבָּעָה, הוֹאִיל וְנִתְבַּזָּה בוֹ. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלָה כֹּחָהּ שֶׁל מְלָאכָה: שׁוֹר, שֶׁבִּטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ, חֲמִשָּׁה. שֶׂה, שֶׁלֹּא בִּטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ, אַרְבָּעָה. **תַּחַת הַשּׁוֹר תַּחַת הַשֶּׂה•** (בבא קמא סז) שְׁנָאָן הַכָּתוּב', לוֹמַר שֶׁאֵין מִדַּת תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּשׁוֹר וְשֶׂה בִּלְבַד.

שפתי חכמים

(לה) ז פֵּירוּשׁ, לֹא שׁוֹר אֶת אִישׁ שֶׁהֲרֵי כְּתִיב אַחֲרָיו 'אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ': תורה לו

(לו) ח הָא דְּלֹא פֵּירֵשׁ הַאי 'אוֹ' כְּמוֹ 'אִם', יֵשׁ לוֹמַר דְּהָיָה צָרִיךְ לְוָא"ו הַמּוֹסִיף וְלִכְתּוֹב 'וְאִם' וכו'. וּבְזֶה יֵשׁ לְיַיֵּשֵׁב קוּשְׁיַת הָרְאַ"ם שֶׁהִקְשָׁה לָמָּה לֹא פֵּירֵשׁ 'אוֹ' 'אִם', כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ בַּפָּסוּק 'אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ', שֶׁאָז יִתְיַשֵּׁב עַל בּוּרְיוֹ, גַּם לֹא יִצְטָרֵךְ לְהוֹסִיף מִלַּת 'אֶלָּא', וְהַנִּיחַ הַדָּבָר בְּצָרִיךְ עִיּוּן. וְעַל מַה שֶּׁהִקְשָׁה הָרְאַ"ם, וְעוֹד שֶׁהוּא עַצְמוֹ בַּפָּסוּק 'אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ' פֵּירֵשׁ שֶׁהוּא כְּמוֹ 'אִם', וְאָמַר 'וְכֵן אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נָגַח הוּא', שִׁנָּה פֹּה, וְצָרִיךְ עִיּוּן: **ט** וְאִם תֹּאמַר, וְהָא כְּבָר פֵּירֵשׁ בְּזֶה לְעֵיל. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּמֵהָכָא הוּא עִיקַּר הַלִּימוּד דִּבְעָלִים מְסַפְּלִים בַּנְּבֵלָה. אִי נַמִּי שֶׁלֹּא נִטְעָה לוֹמַר כֵּיוָן שֶׁהַמַּזִּיק מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם הֲוָה אָמִינָא דְּהַמַּזִּיק יְטַפֵּל בַּנְּבֵלָה, לָכֵן פֵּירֵשׁ שֶׁגַּם כֵּן הַמֵּת לַנִּזָּק: (לז) י פֵּירוּשׁ, דְּאִלּוּ לֹא שְׁנָאָן הֲוָה

כב (א) **אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכֶּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים:**

רש"י◄ **אִם בַּמַּחְתֶּרֶת•** (סנהדרין סב) כְּשֶׁהָיָה[ב] חוֹתֵר אֶת הַבַּיִת. **אֵין לוֹ דָּמִים•** אֵין זוֹ רְצִיחָה, הֲרֵי הוּא כְּמֵת מֵעַקָּרוֹ. כָּאן לִמַּדְתָּךְ תּוֹרָה: אִם בָּא לְהָרְגְּךָ הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ, וְזֶה לְהָרְגְּךָ בָּא, שֶׁהֲרֵי יוֹדֵעַ הוּא שֶׁאֵין אָדָם מַעֲמִיד עַצְמוֹ וְרוֹאֶה שֶׁנּוֹטְלִין מָמוֹנוֹ בְּפָנָיו וְשׁוֹתֵק. לְפִיכָךְ, עַל־מְנַת־כֵּן בָּא, שֶׁאִם יַעֲמֹד בַּעַל הַמָּמוֹן כְּנֶגְדּוֹ, יַהַרְגֶנּוּ.

א אִם בְּמַחְתֶּרֶת יִשְׁתְּכַּח גַּנָּבָא וְיִתְמְחֵי וִימוּת לֵית לֵהּ דָּם:

(ב) **אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ:**

רש"י◄ **אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו•** (מכילתא וסנהדרין שם) אֵין זֶה אֶלָּא כְּמִין מָשָׁל: אִם בָּרוּר[ל] לְךָ הַדָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׁלוֹם עִמְּךָ[מ], כַּשֶּׁמֶשׁ הַזֶּה שֶׁהוּא שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, כָּךְ פָּשׁוּט לְךָ שֶׁאֵינוֹ בָּא לַהֲרֹג אֲפִלּוּ יַעֲמֹד בַּעַל הַמָּמוֹן כְּנֶגְדּוֹ, כְּגוֹן אָב הַחוֹתֵר לִגְנֹב מָמוֹן הַבֵּן, בְּיָדוּעַ שֶׁרַחֲמֵי הָאָב עַל הַבֵּן, וְאֵינוֹ בָּא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת. **דָּמִים לוֹ•** כְּחַי הוּא חָשׁוּב, וּרְצִיחָה הִיא אִם יַהַרְגֶנּוּ בַּעַל הַבַּיִת. **שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם•** הַגַּנָּב[נ], מָמוֹן שֶׁגָּנַב וְאֵינוֹ חַיָּב מִיתָה. וְאוּנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם: אִם עֵינָא דְסַהֲדָיָא נְפָלַת עֲלוֹהִי, לָקַח לוֹ שִׁיטָה אַחֶרֶת, לוֹמַר שֶׁאִם מְצָאוּהוּ עֵדִים קֹדֶם שֶׁבָּא בַּעַל הַבַּיִת, וּכְשֶׁבָּא בַּעַל הַבַּיִת נֶגְדּוֹ הִתְרוּ בּוֹ שֶׁלֹּא יַהַרְגֵהוּ, "דָּמִים לוֹ", חַיָּב עָלָיו אִם הֲרָגוֹ, שֶׁמֵּאַחַר שֶׁיֵּשׁ רוֹאִים לוֹ, אֵין הַגַּנָּב הַזֶּה בָּא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת, וְלֹא יַהַרֹג אֶת בַּעַל הַמָּמוֹן.

ב אִם עֵינָא דְסַהֲדָיָא נְפָלַת עֲלוֹהִי דְּמָא לֵהּ שַׁלְּמָא יְשַׁלֵּם אִם לֵית לֵהּ וְיִזְדַּבֵּן בִּגְנֵבְתֵּהּ:

(ג) **אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם: ס**

רש"י◄ **אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ•** בִּרְשׁוּתוֹ, שֶׁלֹּא[ס] טָבַח וְלֹא מָכַר. **מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר•** כָּל דָּבָר בִּכְלַל תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים, בֵּין שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר: "עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה וְגוֹ' יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ". **חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם•** וְלֹא יְשַׁלֵּם לוֹ מֵתִים, אֶלָּא חַיִּים, אוֹ דְּמֵי חַיִּים.

ג אִם אִשְׁתְּכָחָא יִשְׁתְּכַח בִּידֵהּ גְּנֵבְתָּא מִתּוֹר עַד חֲמַר עַד אִמַּר דְּאִנּוּן חַיִּין עַל חַד תְּרֵין יְשַׁלֵּם:

שפתי חכמים

יָלְפִינַן 'שׁוֹר' 'שׁוֹר' מִשַּׁבָּת לְחַיֵּיב אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה אַף לְכָל חַיָּה וָעוֹף. וּפֵירוּשׁ 'שְׁנָאָן', פֵּירְשׁוּ בַּגְּמָרָא דְּלָא הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר אֶלָּא 'כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ, חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחְתָּיו וְאַרְבָּעָה צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה', 'שֶׂה' דְּרִישָׁא וְ'שׁוֹר' דְּסֵיפָא לְמָה לִי, אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ שׁוֹר וְשֶׂה אִין, מִידֵי אַחֲרִינָא לֹא: תורה א

כב (א) **כ** לְאַפּוּקֵי שֶׁלֹּא תְּפָרֵשׁ אִם יִמָּצֵא הַגַּנָּב בַּחֲפִירָה, כִּי הַחֲפִירָה אֵינָהּ מוֹרָה עַל מָקוֹם עַד שֶׁיֹּאמַר בּוֹ אִם יִמָּצֵא בּוֹ, לְפִיכָךְ פֵּירֵשׁ שֶׁיִּמָּצֵא בְּעֵת הַחֲפִירָה: תורה ב

(ב) **ל** כְּלוֹמַר, אִם הַסְּבָרָא מוֹכַחַת שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׁלוֹם וכו', כְּגוֹן הָאָב הַחוֹתֵר לִגְנוֹב מָמוֹן הַבֵּן וכו'. הָא אִם הַסְּבָרָא מוֹכַחַת שֶׁבָּא לַהֲרוֹג, שֶׁהֲרֵי יָדוּעַ שֶׁאֵין אָדָם מַעֲמִיד עַצְמוֹ עַל מָמוֹנוֹ שֶׁנּוֹטְלִים בְּפָנָיו וְשׁוֹתֵק, הַשְׁכֵּם וְהוֹרְגוֹ. רְאֵ"ם: **מ** (הרא"ם) יֵשׁ לִתְמוֹהַּ עַל רַשִּׁ"י, הֵיאָךְ הֵבִיא הַמְּכִילְתָּא וְהִנִּיחַ הַבְּרַיְיתָא דְּפֶרֶק בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה דְּפֵירְשׁוּ אִם בְּרוּר לְךָ הַדָּבָר כַּשֶּׁמֶשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׁלוֹם עִמְּךָ וכו', דְּמַשְׁמַע דְּ'אִם זָרְחָה' לֹא קָאֵי אֶלָּא עַל בֵּירוּר דְּבָרִים וְלֹא עַל שָׁלוֹם וכו'. וְנִרְאֶה דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י, לָמָּה לֹא נֶאֱמַר 'אִם יָאִיר עָלָיו כַּיּוֹם', אוֹ 'הַיּוֹם', כְּמוֹ 'מִכְרָה כַיּוֹם' שֶׁהוּא מוֹרֶה עַל בֵּירוּר דְּבָרִים, לָכֵן פֵּירֵשׁ מַה שֶּׁמֶשׁ שָׁלוֹם בָּעוֹלָם. וְאֵין לְהַקְשׁוֹת מִכָּל מָקוֹם לָמָּה לִי לְהָבִיא הַמְּכִילְתָּא, יֵשׁ לוֹמַר כֵּיוָן שֶׁהַמְּכִילְתָּא קְרוֹבָה לְפִשּׁוּטוֹ וְגַם יְתוֹרַץ קוּשְׁיַית הַקְּרָא: **נ** הוֹסִיף מִלַּת 'הַגַּנָּב', דְּלֹא תֵּימָא 'שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם' בַּעַל הַבַּיִת לְיוֹרְשֵׁי הַגַּנָּב, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דְּמִים אֵינוֹ נָהֳרָג אֶלָּא מְשַׁלֵּם דְּמֵי כָּפְרוֹ, זֶה אִי אֶפְשָׁר, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב אַחֲרָיו 'וְאִם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ', שְׁמַע מִינָּהּ דְּבַגַּנָּב מִשְׁתָּעֵי קְרָא: תורה ג

(ג) **ס** מִשּׁוּם דִּכְתִיב בְּרֵישָׁא 'וּטְבָחוֹ וּמְכָרוֹ' וכו', לְכָךְ נָקַט רַשִּׁ"י שֶׁלֹּא טְבָחוֹ וְלֹא מְכָרוֹ, וְלֵאו דַּוְקָא נָקַט טְבִיחָה: **ע** וְאַף עַל גַּב דְּהַאי קְרָא בְּטוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב הוּא דִּכְתִיב, וְהָכָא בְּגַנָּב אֲיֵירִי, יֵשׁ לוֹמַר כֵּיוָן דְּהִשְׁוָה אוֹתָם הַכָּתוּב לְעִנְיָן תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, בְּוַדַּאי דִּין אֶחָד לָהֶם לְשַׁלֵּם הַכֶּפֶל עַל כָּל דָּבָר, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים וּבֵין שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים: תורה ד

◆ יום שלישי כ"ג שבט ◆

(ד) כִּי יַבְעֶר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת־בְּעִירוֹ וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם׃ ס

ד אֲרֵי יֵאכֵיל גְּבַר חֲקַל אוֹ כְרָם וִישַׁלַּח יָת בְּעִירֵהּ וְיֵיכוּל בַּחֲקַל אָחֳרָן שְׁפַר חַקְלֵהּ וּשְׁפַר כַּרְמֵהּ יְשַׁלֵּם׃

רש"י ◄ כִּי יַבְעֶר • אֶת בְּעִירָהּ. וּבִעֵר. כֻּלָּם לְשׁוֹן בְּהֵמָה, כְּמוֹ: "אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ". כִּי יַבְעֶר • יוֹלִיךְ בְּהֵמוֹתָיו בְּשָׂדֶה וְכֶרֶם שֶׁל חֲבֵרוֹ וְיַזִּיק אוֹתוֹ בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי אֵלֶּה: אוֹ בְּשִׁלּוּחַ אֶת בְּעִירָהּ, אוֹ בְּבִעוּר. וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: "וְשִׁלַּח", הוּא נִזְקֵי מִדְרַךְ כַּף רֶגֶל. "וּבִעֵר", הוּא נִזְקֵי הַשֵּׁן הָאוֹכֶלֶת וּמְבַעֶרֶת (בבא קמא ג). בִּשְׂדֵה אַחֵר • בְּשָׂדֶה שֶׁל אִישׁ אַחֵר. מֵיטַב שָׂדֵהוּ יְשַׁלֵּם • שָׁמִין אֶת הַנִּזָּק, וְאִם בָּא לְשַׁלֵּם לוֹ קַרְקַע דְּמֵי נִזְקוֹ, יְשַׁלֵּם לוֹ מִמֵּיטַב שְׂדוֹתָיו: אִם הָיָה נִזְקוֹ סֶלַע, יִתֵּן לוֹ שְׁוֵה סֶלַע מֵעִדִּית שֶׁיֵּשׁ לוֹ. לְמִדְּךָ הַכָּתוּב, שֶׁהַנִּזָּקִין שָׁמִין לָהֶם בְּעִדִּית (ב"ק ז).

(ה) כִּי־תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שִׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר אֶת־הַבְּעֵרָה׃ ס

ה אֲרֵי תִתַּפַּק נוּר וְיַשְׁכַּח כּוּבִין וְיֵיכוּל גְּדִישִׁין אוֹ קָמָא אוֹ חַקְלָא שַׁלְמָא יְשַׁלֵּם דְּאַדְלֵק יָת דְּלֵקְתָּא׃

רש"י ◄ כִּי־תֵצֵא אֵשׁ • אֲפִלּוּ מֵעַצְמָהּ. וּמָצְאָה קֹצִים • קרדונ"ש בְּלַע"ז. וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ • שֶׁלִּחֲכָה בַּקּוֹצִים עַד שֶׁהִגִּיעָה לְגָדִישׁ, אוֹ לְקָמָה הַמְחֻבֶּרֶת לַקַּרְקַע. אוֹ הַשָּׂדֶה • שֶׁלִּחֲכָה אֶת נִירוֹ, וְצָרִיךְ לָנִיר אוֹתָהּ פַּעַם שְׁנִיָּה. שִׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר • אַף־עַל־פִּי שֶׁהִדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהִיא יָצְאָה מֵעַצְמָהּ עַל־יְדֵי קוֹצִים שֶׁמָּצְאָה, חַיָּב לְשַׁלֵּם, לְפִי שֶׁלֹּא שָׁמַר אֶת גַּחֲלָתוֹ שֶׁלֹּא תֵצֵא וְתַזִּיק.

(ו) כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם׃

ו אֲרֵי יִתֵּן גְּבַר לְחַבְרֵהּ כְּסַף אוֹ מָנִין לְמִטַּר וְיִתְגַּנְּבוּן מִבֵּית גַּבְרָא אִם יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא יְשַׁלֵּם עַל חַד תְּרֵין׃

רש"י ◄ וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ • לְפִי דְּבָרָיו. אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב • יְשַׁלֵּם הַגַּנָּב שְׁנַיִם לַבְּעָלִים (בבא קמא סג).

(ז) אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ׃

ז אִם לָא יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא וְיִתְקָרֵב מָרֵי דְּבֵיתָא לְקֳדָם דַּיָּנַיָּא אִם לָא אוֹשִׁיט יְדֵהּ בְּמָה דְּמִסַּר לֵהּ חַבְרֵהּ׃

רש"י ◄ אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב • וּבָא הַשּׁוֹמֵר הַזֶּה, שֶׁהוּא בַּעַל הַבַּיִת. וְנִקְרַב • אֶל הַדַּיָּנִין, לָדוּן עִם זֶה וְלִשָּׁבַע לוֹ שֶׁלֹּא שָׁלַח יָדוֹ בְּשֶׁלּוֹ.

שפתי חכמים

(ד) פ לוֹמַר שֶׁשְּׁנֵי מִינֵי נֵזֶק אֲמוּרִים כָּאן, הָאֶחָד הַשִּׁלּוּחַ וְהוּא הָרֶגֶל וְהָאֶחָד הוּא הַבִּיעוּר וְהוּא הַשֵּׁן, לֹא שֶׁשִּׁלַּח אוֹתוֹ בְּכֶרֶם וְהָלַךְ וּבִיעֵר, שֶׁאֵין כָּאן אֶלָּא נֵזֶק הַשֵּׁן: צ הוֹסִיף מִלַּת 'שֶׁל אִישׁ', מִפְּנֵי שֶׁ'שְׂדֵה' הַשִּׁי"ן בִּשְׁוָא"א מוֹרָה עַל הַסְּמִיכוּת לְמִלַּת 'שֶׁל': ק לֹא שֶׁיִּתֵּן לוֹ כָּל מֵיטַב שָׂדֵהוּ אֲפִילּוּ הָיָה יוֹתֵר מִשִּׁעוּר הַנִּזָּק: ר לֹא מֵאֵיזֶה שָׂדֶה שֶׁיִּרְצֶה, רַק שֶׁיִּהְיֶה מֵהַמֵּיטַב שֶׁבִּשְׂדוֹתָיו. גַּם לֹא שֶׁיְּשַׁלֵּם דַּוְקָא מִמֵּיטַב קַרְקָעוֹתָיו וְלֹא בְּכֶסֶף, דְּמִסְתַּלְטְלִין יָכוֹל לְשַׁלֵּם אֲפִילּוּ סוּבִּין, דִּבְמִסְתַּלְטְלִין כָּל מִילֵּי מֵיטַב הוּא: תורה ה

(ה) ש מִדְּלָא כְּתִיב 'יַבְעֵר' כִּדְכְתִיב בְּסָמוּךְ 'כִּי יַבְעֵר', וְכָתַב 'הַמַּבְעִיר אֶת הַבְּעֵרָה': תורה ו

(ו) ת דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י הָא כְּתִיב אַחֲרָיו 'וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים' לְהִשָּׁבַע, וְעוֹד מַאי 'אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב' שֶׁדָּרְשׁוּ אֶלָּא הוּא עַצְמוֹ גְּנָבוֹ, וְכָאן הוּא אוֹמֵר 'וְגֻנַּב' דְּמַשְׁמַע דְּוַדַּאי הוּא שֶׁנִּגְנַב וְלֹא הוּא גְּנָבוֹ: תורה ז

(ח) עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־שׁוֹר עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ: ס

ח עַל כָּל פִּתְגַּם דְּחוֹב עַל תּוֹר עַל חֲמַר עַל אִמָּר עַל כְּסוּ עַל כָּל אֲבֵדְתָּא דִּי יֵימַר אֲרֵי הוּא דֵּין לְקָדָם דַּיָּנַיָּא יֵיעוֹל דִּין תַּרְוֵיהוֹן דִּי יְחַיְּבוּן דַּיָּנַיָּא יְשַׁלֵּם עַל חַד תְּרֵין לְחַבְרֵהּ:

רש"י ◄ **עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע** • שֶׁיִּמָּצֵא שַׁקְרָן בִּשְׁבוּעָתוֹ, שֶׁיָּעִידוּ עֵדִים שֶׁהוּא עַצְמוֹ גְּנָבוֹ, וְיַרְשִׁיעוּהוּ אֱלֹהִים עַל־פִּי הָעֵדִים. **יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ** • לְמִדְּךָ הַכָּתוּב שֶׁהַטּוֹעֵן בְּפִקָּדוֹן לוֹמַר נִגְנַב הֵימֶנּוּ, וְנִמְצָא שֶׁהוּא עַצְמוֹ גְּנָבוֹ, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל. וְאֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁנִּשְׁבַּע וְאַחַר־כָּךְ בָּאוּ עֵדִים, שֶׁכָּךְ דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה: "וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים". קְרִיבָה זוֹ, שְׁבוּעָה הִיא. אַתָּה אוֹמֵר לִשְׁבוּעָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לַדִּין, שֶׁכֵּיוָן שֶׁבָּא לַדִּין וְכָפַר לוֹמַר נִגְנְבָה, מִיָּד יִתְחַיֵּב בְּכֶפֶל אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא בְּיָדוֹ? נֶאֱמַר כָּאן שְׁלִיחוּת יָד, וְנֶאֱמַר לְמַטָּה שְׁלִיחוּת יָד, "שְׁבוּעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ", מַה לְּהַלָּן שְׁבוּעָה, אַף כָּאן שְׁבוּעָה. **אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה** • לְפִי פְּשׁוּטוֹ, אֲשֶׁר יֹאמַר הָעֵד כִּי הוּא זֶה שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ עָלָיו, הֲרֵי הוּא אֶצְלְךָ. עַד הַדַּיָּנִין יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם, וְיַחְקְרוּ אֶת הָעֵדוּת. וְאִם כְּשֵׁרִים הֵם וְיַרְשִׁיעוּהוּ לְשׁוֹמֵר זֶה, "יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם", וְאִם יַרְשִׁיעוּ אֶת הָעֵדִים שֶׁנִּמְצְאוּ זוֹמְמִין, יְשַׁלְּמוּ הֵם שְׁנַיִם לַשּׁוֹמֵר. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה דָּרְשׁוּ "כִּי הוּא זֶה": לְלַמֵּד שֶׁאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה, אֶלָּא־אִם־כֵּן הוֹדָה בְּמִקְצָת[א], לוֹמַר: כָּךְ וְכָךְ אֲנִי חַיָּב לְךָ וְהַמּוֹתָר נִגְנַב מִמֶּנִּי (ב"ק קו)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז, עמ' 270)

אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה (כב, ח)

לְלַמֵּד שֶׁאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה אֶלָּא־אִם־כֵּן הוֹדָה בְּמִקְצָת (רש"י)

עִנְיַן 'מוֹדֶה בְּמִקְצָת' בְּרוּחָנִיּוּת, הוּא:

בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם נִכְשָׁל בְּחֵטְא, לֹא יִתְכַּן לוֹמַר שֶׁכָּל מַהוּתוֹ שָׁקוּעַ בְּחֵטְא, שֶׁהֲרֵי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה לֹא חָטְאָה וְהִיא נִשְׁאֶרֶת בִּדְבֵקוּתָהּ בַּה' גַּם בִּשְׁעַת הַחֵטְא.

גַּם מִצַּד כֹּחוֹת הַנְּשָׁמָה, לֹא יִתְכַּן לוֹמַר שֶׁכֹּחַ זֶה מָלֵא רַק חֲטָאִים, שֶׁהֲרֵי בְּכָל יְהוּדִי יֵשׁ רִיבּוּי טוֹב, וּכְמַאֲמַר רַז"ל (עירובין יט) "אֲפִילוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל מְלֵאִים מִצְוֹת כְּרִימּוֹן".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך א, עמ' 158)

עַד הָאֱלֹקִים יָבֹא... יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ (כב, ח)

"הָאֱלֹקִים" - פֵּירוּשׁוֹ הַדַּיָּן, וְקָאֵי עַל הַדַּיָּן הָרִאשׁוֹן שֶׁהוּא מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. וּבְדוֹרוֹת שֶׁלְּאַחֲרָיו - הַצַּדִּיק שֶׁבַּדּוֹר, שֶׁהוּא הַ'אִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה' שֶׁבְּכָל דּוֹר.

אָדָם שֶׁחָטָא וּמְבַקֵּשׁ לְתַקֵּן חֶטְאוֹ, מַה יַּעֲשֶׂה? - יֵלֵךְ אֶל הַצַּדִּיק שֶׁבַּדּוֹר, וְהוּא יוֹרֵהוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְתְשׁוּבָה וְיִתֵּן לוֹ כֹּחַ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה. עַל־יְדֵי־זֶה יַעֲבֹד אֶת בּוֹרְאוֹ בִּבְחִינַת כִּפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה. זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב "יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ" - "רֵעֵהוּ" זֶה הַקָּבָּ"ה (שמות־רבה ריש פרשת יתרו).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ז עמ' 10 – מתוך 'לקראת שבת')

יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ (כב, ח) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מוֹסִיף "לְרֵעֵהוּ". וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה פָּסוּק זֶה מְדַבֵּר בְּשׁוֹמֵר שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁהַחֲפָץ נִגְנַב מִמֶּנּוּ, וְהִתְבָּרֵר שֶׁהוּא בְּיָדוֹ. וּמִכֵּיוָן שֶׁהַחִיּוּב שֶׁל תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל בְּ'טוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב' הוּא דַּוְקָא כְּשֶׁנִּשְׁבַּע הַשּׁוֹמֵר, וּשְׁבוּעַת שֶׁקֶר הוּא חֵטְא בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ לִכְאוֹרָה לַמִּפְקִיד - הְצַרְךְ הַכָּתוּב לְפָרֵשׁ שֶׁאַף־עַל־פִּי־כֵן יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם **לְרֵעֵהוּ**.

שפתי חכמים

(ח) **א** דַּ'אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה' מַשְׁמַע שֶׁאָמַר לוֹ לְבַעַל הַבַּיִת אֵין לְךָ בְּיָדִי כִּי אִם זֶה: תורה ט

(ט) כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וְכָל־בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת אוֹ־נִשְׁבַּר אוֹ־נִשְׁבֶּה אֵין רֹאֶה:

ט אֲרֵי יִתֵּן גְּבַר לְחַבְרֵהּ חֲמַר אוֹ תּוֹר אוֹ אִמַּר וְכָל בְּעִירָא לְמִטַּר וּמִית אוֹ אִתְּבַר אוֹ אִשְׁתְּבִי לֵית דְּחָזֵי:

רש"י ◄ כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר • (ב"מ צד) פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה נֶאֱמְרָה בְּשׁוֹמֵר חִנָּם, לְפִיכָךְ פָּטַר בּוֹ אֶת הַגְּנֵבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ, אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת", לִשְׁבוּעָה. לָמַדְתָּ, שֶׁפּוֹטֵר עַצְמוֹ בִּשְׁבוּעָה זוֹ. וּפָרָשָׁה זוֹ אֲמוּרָה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר, לְפִיכָךְ אֵינוֹ פָּטוּר אִם נִגְנְבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "אִם־גָּנוֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם", אֲבָל עַל הָאֹנֶס, כְּמוֹ: מֵת מֵעַצְמוֹ, אוֹ נִשְׁבַּר, אוֹ נִשְׁבָּה בְּחָזְקָה עַל־יְדֵי לִסְטִים. וְאֵין רֹאֶה • שֶׁיָּעִיד בַּדָּבָר.

(י) שְׁבֻעַת יְהוָה תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם:

י מוֹמָתָא דַיְיָ תְּהֵי בֵּין תַּרְוֵיהוֹן אִם לָא אוֹשִׁיט יְדֵהּ בְּמָה דְּמְסַר לֵהּ חַבְרֵהּ וִיקַבֵּל מָרֵהּ מִנֵּהּ מוֹמָתָא וְלָא יְשַׁלֵּם:

רש"י ◄ שְׁבֻעַת ה' תִּהְיֶה • יִשָּׁבַע שֶׁכֵּן הוּא, כִּדְבָרָיו, וְהוּא לֹא שָׁלַח בָּהּ יָד לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְעַצְמוֹ, שֶׁאִם שָׁלַח בָּהּ יָד וְאַחַר־כָּךְ נֶאֱנְסָה, חַיָּב[ג] בָּאֳנָסִין. וְלָקַח בְּעָלָיו • הַשְּׁבוּעָה. וְלֹא יְשַׁלֵּם • לוֹ הַשּׁוֹמֵר[ד] כְּלוּם.

(יא) וְאִם־גָּנוֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו:

יא וְאִם אִתְּגְּנָבָא יִתְגְּנֵב מֵעִמֵּהּ יְשַׁלֵּם לְמָרוֹהִי:

(יב) אִם־טָרֹף יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם: פ

יב אִם אִתְּבָרָא יִתְבַּר יַיְתִי סַהֲדִין דִּתְבִירָא לָא יְשַׁלֵּם:

רש"י ◄ אִם־טָרֹף יִטָּרֵף • עַל־יְדֵי חַיָּה רָעָה. יְבִאֵהוּ עֵד • יָבִיא עֵדִים[ה] שֶׁנִּטְרְפָה בְּאֹנֶס, וּפָטוּר. הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם • אֵינוֹ אוֹמֵר "טְרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם", אֶלָּא "הַטְּרֵפָה", יֵשׁ טְרֵפָה שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם וְיֵשׁ טְרֵפָה שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם: טְרֵפַת חָתוּל וְשׁוּעָל וּנְמִיָּה, מְשַׁלֵּם. טְרֵפַת זְאֵב, אָרִי, וְדֹב וְנָחָשׁ, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם. וּמִי לְחָשְׁדוֹ[ו] לָדוּן כֵּן? שֶׁהֲרֵי כְּתִיב "וּמֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה": מַה מִּיתָה שֶׁאֵין יָכוֹל לְהַצִּיל, אַף שֶׁבֶּר וְשִׁבְיָה שֶׁאֵין יָכוֹל לְהַצִּיל.

(יג) וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ־מֵת בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם:

יג וַאֲרֵי יִשְׁאַל גְּבַר מִן חַבְרֵהּ וְיִתְּבַר אוֹ מִית מָרֵהּ לֵית עִמֵּהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם:

רש"י ◄ וְכִי־יִשְׁאַל • בָּא לְלַמֶּדְךָ עַל הַשּׁוֹאֵל, שֶׁהוּא חַיָּב בָּאֳנָסִין. בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ • אִם בְּעָלָיו שֶׁל שׁוֹר אֵינוֹ עִם הַשּׁוֹאֵל[ז] בִּמְלַאכְתּוֹ (ב"מ צד).

שפתי חכמים

(ט) ב פֵּירוּשׁ, אֲבָל לֵיכָּא לְמֵימַר אִיפְכָּא, שֶׁהֲרֵי מִסְתַּבְּרָא שֶׁכֵּן הוּא, שֶׁלְּפִיכָךְ כו': תורה י

(י) ג וְאִם כֵּן לָמָּה לוֹ לִישְׁבַּע שֶׁלֹּא שָׁלַח בּוֹ יָד לִיפָּטֵר מֵאֳנָסִים, אֶלָּא בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר מַיְירֵי וְהַשְּׁבוּעָה עַל קִיּוּם טַעֲנָתוֹ לִיפָּטֵר בָּאֳנָסִים, וְאֵימָתַי יִפָּטֵר בָּאֳנָסִים כְּשֶׁלֹּא שָׁלַח בּוֹ יָד: ד שֶׁלֹּא תְּבִין 'וְלֹא יְשַׁלֵּם' הַכֹּפֶל הַנִּזְכָּר לְמַעְלָה, אֲבָל הַקָּרָן יְשַׁלֵּם, לָכֵן פֵּירֵשׁ פָּטוּר מִכְּלוּם: תורה יא

(יב) ה יֵשׁ מַקְשִׁים, לָמָּה לִי שְׁנֵי עֵדִים, דְּהָא עַד אֶחָד פּוֹטֵר אוֹתוֹ מִן הַשְּׁבוּעָה וּמִמֵּילָא הוּא פָּטוּר גַּם כֵּן מִן הַתַּשְׁלוּמִין. וְיֵשׁ לוֹמַר דִּסְבִירָא לֵיהּ לְרַשִׁ"י עַד הַמְסַיֵּיעַ אֵינוֹ פּוֹטֵר, וּמִשּׁוּם הָכִי צָרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים, עַיֵּין בְּחֹשֶׁן מִשְׁפָּט סִימָן פ"ז: ו הָרְאַ"ם פֵּירֵשׁ, מִי לָחַשׁ לְךָ בְּאָזְנְךָ לְחַלֵּק בֵּין אֲרִי לְחָתוּל, הָא סְתָמָא כְּתִיב 'אִם טָרֹף יִטָּרֵף'. וְאַף עַל גַּב דִּכְתִיב 'הַטְּרֵפָה' בְּהֵ"א, שֶׁבָּאָה לְחַלֵּק, אַכַּתִּי לֵיכָּא לְמִשְׁמַע בְּאֵיזֶה מִין טְרֵיפָה פָּטוּר, לְפִיכָךְ הוּצְרְכוּ הֶיקֵּישָׁא: תורה יג

(יג) ז הוֹסִיף מִלַּת 'בִּמְלַאכְתּוֹ', דְּלֹא תֵּימָא 'עִמּוֹ' פֵּירוּשׁוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד, לָכֵן פֵּירֵשׁ בִּמְלַאכְתּוֹ, בֵּין שֶׁעוֹשִׂין הַבְּעָלִים מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַשּׁוֹאֵל בְּמָקוֹם אַחֵר בֵּין בְּאוֹתוֹ מָקוֹם בֵּין שֶׁהוּא בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת, דְּהוֹאִיל וּכְתִיב 'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ' מִשְׁמַע בְּכָל מְלָאכָה שֶׁהוּא עִמּוֹ: תורה יד

(יד) אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אִם־שָׂכִיר הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ׃ ס

יד אִם מָרֵה עִמֵּהּ לָא יְשַׁלֵּם אִם אַגִּירָא הוּא עַל בְּאַגְּרֵהּ׃

רש"י ◄ אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ • בֵּין שֶׁהוּא בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה, בֵּין שֶׁהוּא בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת: הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה, אֵינוֹ צָרִיךְ[ח] לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבִירָה וּמִיתָה (ב"מ שם). אִם־שָׂכִיר הוּא[ט] • אִם הַשּׁוֹר אֵינוֹ שָׁאוּל, אֶלָּא שָׂכוּר, בָּא בִּשְׂכָרוֹ לְיַד הַשּׁוֹכֵר הַזֶּה' וְלֹא בִּשְׁאֵלָה, וְאֵין כָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ, שֶׁהֲרֵי עַל־יְדֵי שְׂכָרוֹ נִשְׁתַּמֵּשׁ וְאֵין לוֹ מִשְׁפַּט שׁוֹאֵל לְהִתְחַיֵּב בָּאֲנָסִין. וְלֹא פֵּרַשׁ מַה דִּינוֹ, אִם כְּשׁוֹמֵר חִנָּם, אוֹ כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר. לְפִיכָךְ נֶחְלְקוּ בּוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שׁוֹכֵר כֵּיצַד מְשַׁלֵּם? רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר חִנָּם, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר.

(טו) וְכִי־יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ לְאִשָּׁה׃

טו וַאֲרֵי יְשַׁדֵּל גְּבַר בְּתֻלְתָּא דְּלָא מְאַרְסָא וְיִשְׁכּוּב עִמַּהּ קַיָּמָא יְקַיְּמִנַּהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ׃

רש"י ◄ וְכִי־יְפַתֶּה • מְדַבֵּר עַל לִבָּהּ עַד שֶׁשּׁוֹמַעַת לוֹ, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ: וַאֲרֵי יְשַׁדֵּל. שִׁדּוּל בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי, כְּפִתּוּי בְּלָשׁוֹן עִבְרִי. מָהֹר יִמְהָרֶנָּה • יִפְסֹק לָהּ[כ] מֹהַר, כְּמִשְׁפַּט אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, שֶׁכּוֹתֵב[ל] לָהּ כְּתֻבָּה וְיִשָּׂאֶנָּה.

(טז) אִם־מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת׃ ס

טז אִם מִצְבָּא לָא יִצְבֵּי אֲבוּהָא לְמִתְּנַהּ לֵהּ כַּסְפָּא יִתְקוֹל כְּמוֹהֲרֵי בְּתֻלְתָּא׃

רש"י ◄ כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת • שֶׁהוּא קָצוּב חֲמִשִּׁים כֶּסֶף אֵצֶל הַתּוֹפֵס אֶת הַבְּתוּלָה וְשׁוֹכֵב עִמָּהּ בְּאֹנֶס, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים כב) "וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה חֲמִשִּׁים כָּסֶף".

(יז) מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה׃

יז חָרָשָׁא לָא תְּחַיֵּי׃

רש"י ◄ מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה • (סנהדרין סז) אֶלָּא תּוּמַת[מ] בְּבֵית־דִּין, וְאֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת, אֶלָּא שֶׁדִּבֶּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה, שֶׁהַנָּשִׁים מְצוּיוֹת מְכַשְּׁפוֹת.

שפתי חכמים

(יד) ח שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר 'וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ וגו' וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ' וגו', מַשְׁמַע שֶׁאֵינוֹ עִמּוֹ לֹא בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה וְלֹא בִּשְׁעַת שְׁבִירָה וּמִיתָה, שֶׁהֲרֵי 'בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ' קָאֵי אַשְׁנֵיהֶם, לְכָךְ 'שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם', הָא הָיָה עִמּוֹ בְּאֶחָד מֵהֶם לֹא יְשַׁלֵּם, וּכְתִיב 'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם', טַעְמָא דְּאִיתָא בְּתַרְוַיְיהוּ, הָא אִיתָא בַּחֲדָא וְלֵיתָא בַּחֲדָא חַיָּיב, אִם כֵּן סָתְרֵי לַהֲדָדֵי, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר הָא דְּפָטַר לְעֵיל אִם הָיָה בְּאַחַת מֵהֶן הַיְינוּ אִם הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבִירָה וּמִיתָה, וְהָא דְּחַיָּיב לְמַטָּה הַיְינוּ אִם הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבִירָה וּמִיתָה וְלֹא הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה. וְאִיפְּכָא לֵיכָּא לְמֵימַר, דְּהָכִי מִסְתַּבְּרָא דִּשְׁאֵלָה עֲדִיפָא שֶׁכֵּן חַיָּיב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ עַל יָדָהּ. גְּמָרָא: ט הוֹסִיף 'הַשּׁוֹר', לְהוֹרוֹת שֶׁהַמְּתוֹאָר שֶׁל שָׂכִיר הוּא הַשּׁוֹר הַנִּזְרָמָז בְּ'וְכִי יִשְׁאַל' כְּדִלְעֵיל, וְאֵיךְ יִהְיֶה הַשּׁוֹר שָׁאוּל וְשָׂכִיר, לְפִיכָךְ הוֹסִיף לוֹמַר 'אֵינוֹ שָׁאוּל אֶלָּא שָׂכוּר', לְהוֹרוֹת שֶׁכַּוָּנַת הַכָּתוּב בָּזֶה אֵינוֹ רַק לְשַׁלּוֹל הַמּוּפְח הָרִאשׁוֹן שֶׁהוּא הַשָּׁאוּל, לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא שָׂכוּר: י מִפְּנֵי שֶׁהַבִּיאָה מוֹרָה עַל בִּיאַת דָּבָר בְּדָבָר, וְהַכָּתוּב קִיצֵּר בִּלְשׁוֹנוֹ, הוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ שָׁבָא לְיַד הַשּׁוֹכֵר, וּלְהוֹדִיעַ הַטַּעַם לָמָּה לֹא יִהְיֶה דִּינוֹ שֶׁל זֶה כְּדִין הַשּׁוֹאֵל לְהִתְחַיֵּב בָּאֲנָסִין, לָכֵן פֵּירֵשׁ מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָּא לְיָדוֹ בְּתוֹרַת שְׁאֵלָה אֶלָּא בִּשְׂכָרוֹ בָּא. וּלְפִי זֶה יִהְיֶה 'בָּא בִּשְׂכָרוֹ' הָפוּךְ, שֶׁהָיָה רָאוּי לִהְיוֹת 'בִּשְׂכָרוֹ בָּא' כְּדֵי שֶׁיּוּבַן מִזֶּה וְלֹא בִּשְׁאֵלָה. וּמִפְּנֵי שֶׁכַּוָּנַת 'בָּא בִּשְׂכָרוֹ' הַנֶּאֱמָר בַּקְּרָא לְפָטְרוֹ מִן הָאֲנָסִים הוּא בָּא וְלֹא לְהוֹדִיעַ מִשְׁפָּטוֹ, לְפִיכָךְ נֶחְלְקוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל מַה מִּשְׁפָּטוֹ, אִם כְּשׁוֹמֵר חִנָּם אִם כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר: תורה טו

(טו) כ פֵּירוּשׁ, דְּאִם לְשׁוֹן מְהִירוּת הָיָה לוֹ לִינְקֵד בְּפַתָּ"ח תַּחַת הַמֵּ"ם, שֶׁהֲרֵי הַמְּהִירוּת לֹא בָּא בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא מִבִּנְיַן פִּעֵל הַדָּגוּשׁ: ל וְלֹא שֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ מַעֲכְשָׁיו בְּדָרֶךְ קְנָסָא, דְּאִם כֵּן מַאי 'אִם מָאֵן יְמָאֵן' וגו' הָא כְּבָר נָתַן לָהּ הַקְּנָס: תורה טז

(יז) מ וְלֹא כְּמוֹ 'לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה' שֶׁכָּל אָדָם מוּתָּר לְהָרְגוֹ, אֶלָּא תּוּמַת בְּבֵית דִּין. וְנֶחְלְקוּ בּוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ אוֹמְרִים בְּסִיוּף כְּמוֹ 'לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה', וְיֵשׁ אוֹמְרִים בִּסְקִילָה כְּמוֹ 'אִם בְּהֵמָה אִם אִישׁ לֹא יִחְיֶה': נ דְּהָא גַּבֵּי אוֹב וְיִדְּעוֹנִי דִּמְכַשְּׁפִים הֵם לֹא חִלֵּק בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה, דִּכְתִיב 'אִישׁ אוֹ אִשָּׁה'. רַשִּׁ"י סוֹף פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת: תורה יח

(יח) כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת׃ ס

יח כָּל דְּיִשְׁכּוּב עִם בְּעִירָא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל׃

רש"י◄ כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת• בִּסְקִילָה, רוֹבֵעַ כְּנִרְבַּעַת, שֶׁכָּתוּב: "דְּמֵיהֶם בָּם".

(יט) זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַיהוָה לְבַדּוֹ׃

יט דְּדַבַּח לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא יִתְקְטֵל אֱלָהֵין לִשְׁמָא דַיְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי׃

רש"י◄ לָאֱלֹהִים• לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אִלּוּ הָיָה נָקוּד לֵאלֹהִים (הַלָּמֶ"ד בְּצֵירֵי) הָיָה צָרִיךְ לְפָרֵשׁ וְלִכְתּוֹב "אֲחֵרִים", עַכְשָׁו שֶׁאָמַר לָאֱלֹהִים, אֵין צָרִיךְ לְפָרֵשׁ "אֲחֵרִים", שֶׁכָּל לָמֶ"ד וּבֵי"ת וְהֵ"א הַמְשַׁמְּשׁוֹת בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה, אִם נְקוּדָה בַּחֶטֶף, כְּגוֹן לְמֶלֶךְ, לְמִדְבָּר, לְעִיר, צָרִיךְ לְפָרֵשׁ לְאֵיזֶה מֶלֶךְ, לְאֵיזֶה מִדְבָּר, לְאֵיזֶה עִיר, וְכֵן לִמְלָכִים וְלִרְגָלִים בְּחִיר"ק, צָרִיךְ לְפָרֵשׁ לְאֵיזֶה, וְאִם אֵינוֹ מְפָרֵשׁ — כָּל מְלָכִים בְּמַשְׁמַע, וְכֵן לֵאלֹהִים (בְּצֵירֵי) כָּל אֱלֹהִים בְּמַשְׁמַע, אֲפִלּוּ קֹדֶשׁ. אֲבָל כְּשֶׁהִיא נְקוּדָה פַּתָּח, כְּמוֹ: לַמֶּלֶךְ, לַמִּדְבָּר, לָעִיר, (פַּתָּח וְקָמַץ, עִנְיָן אֶחָד בְּעִנְיָן זֶה, וְגַם יֵשׁ לוֹמַר בְּדֶרֶךְ אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּדִקְדּוּקֵי רַשִׁ"י, יְעוּיַן בּוֹ) נוֹדַע בְּאֵיזֶה מֶלֶךְ מְדַבֵּר. וְכֵן לָעִיר, נוֹדַע בְּאֵיזֶה עִיר מְדַבֵּר. וְכֵן לָאֱלֹהִים, לְאוֹתָם שֶׁהֶזְהַרְתָּם עֲלֵיהֶם בְּמָקוֹם אַחֵר, כַּיּוֹצֵא בּוֹ:

(תהלים פו) "אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים", לְפִי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ, הֵצָרֵךְ לִינַקֵּד פַּתָּח. יָחֳרָם• יוּמַתס. וְלָמָּה נֶאֱמַר "יָחֳרָם", וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמְרָה בּוֹ מִיתָה בְּמָקוֹם אַחֵר: (דברים יז) "וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא, אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִיא וְגוֹ'"? אֶלָּא לְפִי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ עַל אֵיזוֹ עֲבוֹדָה חַיָּב מִיתָה, שֶׁלֹּא תֹּאמַר כָּל עֲבוֹדוֹת בְּמִיתָה, בָּא וּפֵרֵשׁ לְךָ כָּאן "זוֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם", לוֹמַר לְךָ: מַה זְּבִיחָה, עֲבוֹדָה הַנַּעֲשֵׂית בִּפְנִים לַשָּׁמַיִם, אַף אֲנִי מַרְבֶּה הַמַּקְטִיר וְהַמְנַסֵּךְ, שֶׁהֵם עֲבוֹדוֹת בִּפְנִים וְחַיָּבִין עֲלֵיהֶם לְכָל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, בֵּין שֶׁדַּרְכָּהּ לְעָבְדָהּ בְּכָךְ, בֵּין שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְעָבְדָהּע בְּכָךְ. אֲבָל שְׁאָר עֲבוֹדוֹת, כְּגוֹן: הַמְכַבֵּד וְהַמְרַבֵּץ וְהַמְגַפֵּפפ וְהַמְנַשֵּׁק - אֵינוֹ בְּמִיתָה, אֶלָּא בְּאַזְהָרָה.

(כ) וְגֵר לֹא־תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

כ וּגְיוֹרָא לָא תוֹנוּן וְלָא תְעִיקוּן לֵהּ אֲרֵי דַיָּרִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃

רש"י◄ וְגֵר לֹא־תוֹנֶה• אוֹנָאַת דְּבָרִים (קונטרליאר"ר בלע"ז) כְּמוֹ: (ישעיה מט) "וְהַאֲכַלְתִּי אֶת מוֹנַיִךְ אֶת בְּשָׂרָם". וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ• בִּגְזֵלַת מָמוֹן. כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם• אִם הוֹנֵיתוֹ, אַף הוּא יָכוֹלצ לְהוֹנוֹתְךָ וְלוֹמַר לְךָ: "אַף אַתָּה מִגֵּרִים בָּאתָ". מוּם שֶׁבְּךָ, אַל תֹּאמַר לַחֲבֶרְךָ. כָּל לְשׁוֹן "גֵּר", אָדָם שֶׁלֹּא נוֹלַד בְּאוֹתָהק מְדִינָה, אֶלָּא בָּא מִמְּדִינָה אַחֶרֶת לָגוּר שָׁם.

(כא) כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן׃

כא כָּל אַרְמְלָא וְיַתָּם לָא תְעַנּוּן׃

רש"י◄ כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן• הוּא־הַדִּין לְכָל אָדָם, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוָה, לְפִי שֶׁהֵם תְּשׁוּשֵׁי כֹּחַ, וְדָבָר מָצוּי לְעַנּוֹתָם.

(כב) אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ׃

כב אִם עַנָּאָה תְעַנֵּי יָתֵהּ אֲרֵי אִם מִקְּבֵל יִקְבֵּל קֳדָמַי קַבָּלָא אֶקַבֵּל קְבִלְתֵּהּ׃

שפתי חכמים

(יט) ם וְכָמוֹהוּ 'כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת': ע מִדְּלָא כְּתִיב בֵּיהּ עוֹבֵד לֵאלֹהִים בִּזְבִיחָה יָחֳרַם שְׁמַע מִינָּהּ אֲפִלּוּ אֵין הָעֲבוֹדָה שֶׁלּוֹ קָאָמַר, עַד כָּאן לְשׁוֹן רַשִׁ"י שָׁם: פ פֵּירוּשׁ, בְּשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, אֲבָל בִּכְדַרְכָּהּ, פֵּירוּשׁ שֶׁעֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ, מֵ'אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם' נָפְקָא שֶׁהֵן כּוֹלֵם בְּמִיתָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת רְאֵה בַּפָּסוּק 'אֵיכָה יַעַבְדוּ' וגו': תורה כ

(כ) צ וְ'כִי גֵרִים הֱיִיתֶם' שָׁב עַל 'לֹא תוֹנֶה', לְבַדּוֹ שֶׁהוּא בְּאוֹנָאַת דְּבָרִים, אֲבָל אֵינוֹ סְבָּה לִמְנִיעַת 'לֹא תִלְחָצֶנּוּ' שֶׁהוּא גְּזֵלַת מָמוֹן: ק בָּא לְפָרֵשׁ שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל גֵּרִים הָיוּ, אַף אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, דְּכָל לְשׁוֹן גֵּר וכו': תורה כא

רש"י◄ **אם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ•** הֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר, גָּזַם וְלֹא פֵּרַשׁ עָנְשׁוֹ (וְהָא דִּכְתִיב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם וְגוֹ', זֶהוּ "אִם־צָעֹק יִצְעַק", אֲבָל בְּ"אִם לֹא יִצְעַק", לֹא פֵּרַשׁ, וְקַל לְהָבִין) כְּמוֹ (בראשית ד) "לָכֵן כָּל הוֹרֵג קַיִן", גָּזַם וְלֹא פֵּרַשׁ עָנְשׁוֹ, אַף כָּאן: "אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ", לְשׁוֹן גְּזוּם, כְּלוֹמַר: סוֹפְךָ לִטֹּל אֶת שֶׁלְּךָ, לָמָּה? "כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי וְגוֹ'".

(כג) **וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בֶּחָרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתֹמִים: פ**

כג וְיִתְקַף רוּגְזִי וְאֶקְטוֹל יָתְכוֹן בְּחַרְבָּא וִיהֶוְיָן נְשֵׁיכוֹן אַרְמְלִין וּבְנֵיכוֹן יַתְמִין:

רש"י◄ **וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת•** מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁנְּשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתוֹמִים? אֶלָּא הֲרֵי זוֹ קְלָלָה אַחֶרֶת: שֶׁיִּהְיוּ הַנָּשִׁים צְרוּרוֹת כְּאַלְמָנוֹת חָיוֹת, שֶׁלֹּא יִהְיוּ עֵדִים לְמִיתַת בַּעֲלֵיהֶן, וְתִהְיֶינָה אֲסוּרוֹת לְהִנָּשֵׂא, וְהַבָּנִים יִהְיוּ יְתוֹמִים, שֶׁלֹּא יַנִּיחוּם בֵּית־דִּין לֵירֵד לְנִכְסֵי אֲבִיהֶם, לְפִי שֶׁאֵין יוֹדְעִים אִם מֵתוּ, אִם נִשְׁבּוּ.

(כד) **אִם־כֶּסֶף ׀ תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא־תָשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ:**

כד אִם כַּסְפָּא תּוֹזֵף בְּעַמִּי לְעַנְיָא דִּי עִמָּךְ לָא תְהֵי לֵהּ כְּרַשְׁיָא לָא תְשַׁוּוּן עֲלוֹהִי חִבּוּלְיָא:

רש"י◄ **אִם־כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי•** רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: כָּל 'אִם' וְ'אִם' שֶׁבַּתּוֹרָה רְשׁוּת, חוּץ מִשָּׁלֹשׁ, וְזֶה אֶחָד מֵהֶן. **אֶת־עַמִּי•** (ב"מ עא) עַמִּי וְנָכְרִי, עַמִּי"ש קוֹדֵם. עָנִי וְעָשִׁיר, עָנִי קוֹדֵם. עֲנִיֵּי עִירְךָ וַעֲנִיֵּי עִיר אַחֶרֶת, עֲנִיֵּי עִירְךָ קוֹדְמִין. וְזֶה מַשְׁמָעוֹ: אִם־כֶּסֶף תַּלְוֶה, אֶת־עַמִּי תַּלְוֶהוּ קֹדֶם לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וּלְאֵיזֶה מֵעַמִּי? אֶת הֶעָנִי, וּלְאֵיזֶה עָנִי? לְאוֹתוֹ שֶׁעִמָּךְ. (דָּבָר אַחֵר: אֶת הֶעָנִי, שֶׁלֹּא תִּנְהַג בּוֹ מִנְהַג בִּזָּיוֹן בְּהַלְוָאָה, שֶׁהוּא עַמִּי. **אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ•** הֱוֵי מִסְתַּכֵּל בְּעַצְמְךָ כְּאִלּוּ אַתָּה עָנִי). **לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה•** לֹא תִּתְבָּעֶנּוּ בְּחָזְקָה. אִם אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ, אַל תְּהִי דּוֹמֶה עָלָיו כְּאִלּוּ הִלְוֵיתוֹ, אֶלָּא כְּאִלּוּ לֹא הִלְוֵיתוֹ, כְּלוֹמַר: לֹא תַּכְלִימֵהוּ. **נֶשֶׁךְ•** רִבִּית, שֶׁהוּא כִּנְשִׁיכַת נָחָשׁ, שֶׁנּוֹשֵׁךְ חַבּוּרָה קְטַנָּה בְּרַגְלוֹ וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ, וּפִתְאֹם הוּא מְבַצְבֵּץ וְנוֹפֵחַ עַד קָדְקֳדוֹ. כָּךְ רִבִּית: אֵינוֹ מַרְגִּישׁ וְאֵינוֹ נִכָּר, עַד שֶׁהָרִבִּית עוֹלָה וּמְחַסְּרוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת משפטים, מברכים החודש אדר־ראשון, ה'תשכ"ז)

לִכְאוֹרָה תֵּיבוֹת "אֶת עַמִּי" מְיוּתָּרוֹת. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ בְּפֵירוּשׁ "אֶת עַמִּי", אָמַר הַקָּבָּ"ה אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה, אֶת עַמִּי (בְּחִירִיק), וּפֵירוּשׁ 'עַמִּי' הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, שֶׁגַּם בְּחִינַת מְקוֹר חַיִּים (שֶׁעַל־זֶה אָמְרוּ מְחַיֶּה חַיִּים יִתֵּן לְךָ חַיִּים כוּ') הוּא עִמְּךָ, שֶׁטָּפֵל וּבָטֵל לְךָ, אַךְ מִכָּל־מָקוֹם הוּא "עִמְּךָ", וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם הָיָה הוּא וּשְׁמוֹ בִּלְבַד, שֶׁהָיָה הָאוֹר נִכְלָל בַּמָּאוֹר. וְזֶהוּ "אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי", שֶׁעַל־יְדֵי הַצְּדָקָה וָחֶסֶד מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת מְקוֹר חַיִּים שֶׁהוּא בְּחִינַת 'עִמְּךָ'.

(כה) **אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ:**

כה אִם מַשְׁכּוֹנָא תִּסַּב כְּסוּתָא דְּחַבְרָךְ עַד מֵעַל שִׁמְשָׁא תְּתִיבִנֵּהּ לֵהּ:

רש"י◄ **אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל•** כָּל לְשׁוֹן חֲבָלָה אֵינוֹ מַשְׁכּוֹן בִּשְׁעַת הַלְוָאָה, אֶלָּא שֶׁמִּמַּשְׁכְּנִין אֶתˢ הַלּוֹוֶה כְּשֶׁמַּגִּיעַ הַזְּמַן וְאֵינוֹ פּוֹרֵעַ. (חָבֹל תַּחְבֹּל, כָּפֵל לְךָ בַּחֲבָלָה עַד כַּמָּה פְּעָמִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: כַּמָּה אַתָּה חַיָּב לִי, וַהֲרֵי נַפְשְׁךָ עוֹלָה אֶצְלִי כָּל אֶמֶשׁ וְאֶמֶשׁ וְנוֹתֶנֶת דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, וּמִתְחַיֶּבֶת לְפָנַי, וַאֲנִי מַחֲזִירָהּ לְךָ. אַף אַתָּה טֹל וְהָשֵׁב, טֹל וְהָשֵׁב!). **עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ•** כָּל הַיּוֹם תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ, וּכְבֹא הַשֶּׁמֶשׁ תַּחֲזוֹר וְתִטְלֶנּוּ עַד שֶׁיָּבֹא בֹּקֶר שֶׁל מָחָרˢ, וּבְכִסּוּת־יוֹם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאֵין צָרִיךְ לָהּ בַּלַּיְלָה (מכילתא).

שפתי חכמים

(כב) **ר** דְּכָל 'כִּי' נְתִינַת טַעַם הוּא אַשֶּׁלְמֵעֶלָה, וְעַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר דְּמִקְרָא קָצָר הוּא וּכְאִלּוּ אָמַר 'אִם עַנֵּה תְעַנֶּה אוֹתוֹ סוֹפְךָ לִיטּוֹל אֶת שֶׁלְּךָ, לָמָּה, כִּי אִם צָעֹק' וגו', כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ"י בְּעַצְמוֹ: תורה כג

(כד) **ש** יֵשׁ לוֹמַר, דְּאַף עַל פִּי שֶׁהַגּוֹי נוֹתֵן רִבִּית וְהֶעָנִי אֵינוֹ נוֹתֵן רִבִּית, אֲפִילוּ הָכִי עִמִּי קוֹדֵם: תורה כה

(כה) **ת** וּלְפִיכָךְ כְּתִיב אַחֲרָיו 'עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ' וכו', אֲבָל בְּמִשְׁכְּנוֹ בִּשְׁעַת הַלְוָאָתוֹ אֵינוֹ חַיָּיב לְהַחֲזִיר: **א** (נחלת

(כו) כִּי הֲוּא כְסוּתוֹ לְבַדָּהּ הֲוּא שִׂמְלָתוֹ לְעֹרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב וְהָיָה כִּי־יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי׃ ס

כו אֲרֵי הִיא כְּסוּתֵהּ בִּלְחוֹדַהּ הִיא תּוֹתְבֵהּ לְמַשְׁכַּהּ בְּמָה יִשְׁכּוּב וִיהֵי אֲרֵי יִקְבֵּל קֳדָמַי וֶאֱקַבֵּל קְבִלְתֵּהּ אֲרֵי חַנָּנָא אֲנָא׃

רש"י◄ כִּי הִוא כְּסוּתֹה • זוֹ טַלִּית. שִׂמְלָתוֹ • זֶה חָלוּק. בַּמֶּה יִשְׁכָּב • לְרַבּוֹת אֶת הַמַּצָּע.

◆ יום רביעי כ"ד שבט ◆

(כז) אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר׃

כז דַּיָּנָא לָא תְקִיל וְרַבָּא בְּעַמָּךְ לָא תְלוּט׃

רש"י◄ אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל • (סנהדרין סו) הֲרֵי זוֹ אַזְהָרָה לְבִרְכַּת הַשֵּׁם, וְאַזְהָרָה[ב] לְקִלְלַת דַּיָּן.

(כח) מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי׃

כח בְּכוּרָךְ וְדִמְעָךְ לָא תְאַחַר בּוּכְרָא דִּבְנָךְ תִּפְרַשׁ קֳדָמָי׃

רש"י◄ מְלֵאָתְךָ • חוֹבָה הַמֻּטֶּלֶת עָלֶיךָ[ג] כְּשֶׁתִּתְמַלֵּא תְּבוּאָתְךָ לְהִתְבַּשֵּׁל, וְהֵם בְּכוּרִים. וְדִמְעֲךָ • הַתְּרוּמָה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַהוּ לְשׁוֹן דֶּמַע. לֹא תְאַחֵר • לֹא תְּשַׁנֶּה סֵדֶר הַפְּרָשָׁתָן, לְאַחֵר אֶת[ד] הַמֻּקְדָּם וּלְהַקְדִּים אֶת הַמְאֻחָר: שֶׁלֹּא יַקְדִּים תְּרוּמָה לְבִכּוּרִים וּמַעֲשֵׂר לִתְרוּמָה. בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי • לִפְדּוֹתוֹ בְּחָמֵשׁ[ה] סְלָעִים מִן הַכֹּהֵן. וַהֲלֹא כְּבָר צִוָּה עָלָיו בְּמָקוֹם אַחֵר? אֶלָּא כְּדֵי לִסְמוֹךְ לוֹ "כֵּן תַּעֲשֶׂה לְשׁוֹרְךָ": מַה בְּכוֹר אָדָם לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם פּוֹדֵהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר יח) "וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה", אַף בְּכוֹר בְּהֵמָה דַּקָּה מְטַפֵּל בּוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְאַחַר־כָּךְ נוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן.

(כט) כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ־לִי׃

כט כֵּן תַּעְבֵּד לְתוֹרְךָ לְעָנָךְ שִׁבְעָא יוֹמִין יְהֵי עִם אִמֵּהּ בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה תִּפְרְשִׁנֵּהּ קֳדָמָי׃

רש"י◄ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ • זוֹ אַזְהָרָה לְכֹהֵן שֶׁאִם בָּא לְמַהֵר אֶת קָרְבָּנוֹ, לֹא יְמַהֵר קֹדֶם שְׁמוֹנָה[ו], לְפִי שֶׁהוּא מְחֻסָּר זְמַן. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ־לִי • יָכוֹל יְהֵא חוֹבָה לְבוֹ בַּיּוֹם? נֶאֱמַר כָּאן "שְׁמִינִי", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (ויקרא כב) "וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה". מַה "שְׁמִינִי" הָאָמוּר לְהַלָּן, לְהַכְשִׁיר מִשְּׁמִינִי וּלְהַלָּן, אַף "שְׁמִינִי" הָאָמוּר כָּאן, לְהַכְשִׁיר מִשְּׁמִינִי וּלְהַלָּן. וְכֵן[ז] מַשְׁמָעוֹ: "וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי", אַתָּה רַשַּׁאי לִתְּנוֹ לִי (מכילתא).

שפתי חכמים

יַעֲקֹב) מִפְּנֵי שֶׁכָּתוּב 'בַּמֶּה יִשְׁכַּב' וגו' מוּבָן שֶׁבִּכְסוּת לַיְלָה מְדַבֵּר, וְהָא דִּכְתִיב 'עַד בֹּא הַשָּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ' יִהְיֶה פֵּירוּשׁוֹ קוֹדֶם בִּיאַת הַשֶּׁמֶשׁ כְּמוֹ 'עַד בּוֹאִי אֵלֶיךָ', אוֹ 'עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ' יִהְיֶה בְּיָדְךָ וְאַחַר כָּךְ 'תְּשִׁיבֶנּוּ', לָכֵן פֵּירֵשׁ בִּכְסוּת יוֹם וכו', לְפִי שֶׁבִּכְסוּת לַיְלָה נִתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת תֵּצֵא 'וְשָׁכַב בְּשַׁלְמָתוֹ'. וְהָא דִּמְסַיֵּים 'בַּמֶּה יִשְׁכַּב' לְרַבּוֹת גַּם כְּסוּת לַיְלָה (בבא מציעא קיד). וְאִם תֹּאמַר מַאי נָפְקָא מִינָּהּ שֶׁמְּמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ כֵּיוָן שֶׁצָּרִיךְ לַחֲזוֹר לוֹ מַשְׁכּוֹנוֹ, כְּבָר תֵּירֵץ בַּגְּמָרָא דְּמַהֲנִי לֵיהּ שֶׁאֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמַּטְתּוֹ וְשֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ מִטַּלְטְלִין אֵצֶל בָּנָיו, דְּמִטַּלְטְלֵי דְּיָתְמֵי לָא מִשְׁתַּעְבְּדִי לְבַעַל חוֹב: תורה כו

(כז) **ב** (נַחֲלַת יַעֲקֹב) סַנְהֶדְרִין ס"ו רַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר 'אֱלֹהִים' חוֹל וְאַזְהָרָה לַדַּיָּן, וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר 'אֱלֹהִים' קוֹדֶשׁ וְאַזְהָרָה לְבִרְכַּת הַשֵּׁם. וּבֵין לְמַאן דְּאָמַר חוֹל וּבֵין לְמַאן דְּאָמַר קוֹדֶשׁ גְּמִרִינַן תַּרְוַוּיְיהוּ מִדְּלָא כְּתִיב 'לֹא תְקַל', וּפֵירֵשׁ רַשִּׁ"י 'תְּקַלֵּל' שְׁתֵּי קְלָלוֹת בְּמַשְׁמַע, וְ'אֱלֹהִים' שְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת יֵשׁ בּוֹ, הִלְכָּךְ דְּרִשִׁינַן 'תְּקַלֵּל' אַתַּרְוַוּיְיהוּ, עַיֵּין שָׁם: תורה כח

(כח) **ג** לֹא שֶׁכָּל אָדָם לֹא יְאַחֵר, לָכֵן פֵּירֵשׁ כְּשֶׁתִּתְמַלֵּא וכו', רוֹצֶה לוֹמַר כְּשֶׁיִּהְיֶה לְךָ: **ד** דְּאֵין לוֹמַר 'לֹא תְאַחֵר' מִלִּיתֵּן הַבִּכּוּרִים, דְּאֵין זְמַן מְפוֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, אֶלָּא צָרִיךְ לוֹמַר לֹא תְּאַחֵר אוֹתָם לַמִּצְוָה שֶׁאַחַר כָּךְ: **ה** פֵּירוּשׁ, לֹא שֶׁתִּתֵּן עַצְמוֹ לִי, שֶׁהֲרֵי בְּפָרָשַׁת קֹרַח כְּתִיב 'אַךְ פָּדֹה תִּפְדֶּה אֵת בְּכוֹר הָאָדָם' וגו': **ו** (נַחֲלַת יַעֲקֹב) טָעוּת הוּא, וְצָרִיךְ לוֹמַר 'לְצֹאנְךָ', חָדָא דְּהָא הָרֵב מְסַיֵּים בְּהֵמָה דַּקָּה, וְעוֹד כו', עַיֵּין שָׁם: תורה כט

(כט) **ז** אֲבָל הַמַּקְדִּישׁ יָכוֹל לְהַקְדִּישׁוֹ אֲפִילוּ אֵינוֹ רַק בֶּן יוֹם אֶחָד, וְהָאַזְהָרָה הִיא לַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה דִּ'וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים' וגו': **ח** כְּלוֹמַר, כֵּיוָן דְּאִיכָּא גְּזֵירָה שָׁוָה דִּ'שְׁמִינִי', אִם כֵּן מִשְׁמַע דְּ'בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ לִי' הוּא רְשׁוּת וְלֹא חוֹבָה, וְקַל לְהָבִין: תורה ל

(ל) **וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיֻוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ: ס**

ל וַאֲנָשִׁין קַדִּישִׁין תְּהוֹן קֳדָמַי וּבְשַׂר תְּלִישׁ מִן חֵיוָא חַיָּא לָא תֵיכְלוּן לְכַלְבָּא תִּרְמוּן יָתֵהּ:

רש"י◄ **וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיֻוּן לִי•** אִם אַתֶּם קְדוֹשִׁים וּפְרוּשִׁים מִשִּׁקּוּצֵי נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, הֲרֵי אַתֶּם שֶׁלִּי, וְאִם לָאו, אֵינְכֶם שֶׁלִּי. **וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה•** (מכילתא) אַף הַגּוֹי בִּנְבֵלָה: "אוֹ מָכוֹר לְנָכְרִי", קַל־וָחֹמֶר לִטְרֵפָה שֶׁמּוּתֶּרֶת בְּכָל הֲנָאוֹת. אִם־כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'לַכֶּלֶב'? לְמֶדְךָ הַכָּתוּב שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכַר כָּל בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ". אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: תְּנוּ לוֹ שְׂכָרוֹ.

עַל־יְדֵי טְרֵפַת זְאֵב אוֹ אֲרִי מִן חַיָּה כְּשֵׁרָה, אוֹ מִבְּהֵמָה כְּשֵׁרָה בְּחַיֶּיהָ. **לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ•** (מכילתא) אַף הַגּוֹי כַּכֶּלֶב. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כֶּלֶב כְּמַשְׁמָעוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר בִּנְבֵלָה: "אוֹ מָכוֹר לְנָכְרִי", קַל־וָחֹמֶר לִטְרֵפָה שֶׁמּוּתֶּרֶת בְּכָל הֲנָאוֹת. אִם־כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'לַכֶּלֶב'? לְמֶדְךָ הַכָּתוּב שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכַר כָּל בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ". אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: תְּנוּ לוֹ שְׂכָרוֹ.

כג (א) **לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס:**

א לָא תְקַבֵּל שְׁמַע דִּשְׁקָר לָא תְשַׁוִּי יְדָךְ עִם חַיָּבָא לְמֶהֱוֵי לֵהּ סָהִיד שְׁקָר:

רש"י◄ **לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא•** כְּתַרְגּוּמוֹ: לָא תְקַבֵּל שְׁמַע דִּשְׁקָר, אַזְהָרָה לַמְקַבֵּל לָשׁוֹן הָרָע, וְלַדַּיָּן שֶׁלֹּא יִשְׁמַע דִּבְרֵי בַּעַל־דִּין עַד שֶׁיָּבֹא בַּעַל־דִּין חֲבֵרוֹ.

אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע• הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ תְּבִיעַת שֶׁקֶר[כ], שֶׁהִבְטִיחָהוּ לִהְיוֹת לוֹ עֵד חָמָס.

(ב) **לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת:**

ב לָא תְהֵי בָּתַר סַגִּיאִין לְאַבָּאָשָׁא וְלָא תִתְמְנַע מִלְּאִלְּפָא מָה דִּבְעֵינָךְ עַל דִּינָא בָּתַר סַגִּיאֵי שְׁלַם דִּינָא:

רש"י◄ **לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת•** (סנהדרין ב) יֵשׁ בְּמִקְרָא זֶה מִדְּרָשֵׁי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל אֵין לְשׁוֹן הַמִּקְרָא מְיֻשָּׁב בָּהֶן עַל אָפְנָיו. מִכָּאן דָּרְשׁוּ שֶׁאֵין מַטִּין לְחוֹבָה בְּהַכְרָעַת דַּיָּן אֶחָד, וְסוֹף הַמִּקְרָא דָּרְשׁוּ: "אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת", שֶׁאִם יֵשׁ שְׁנַיִם בַּמְחַיְּבִין יוֹתֵר עַל הַמְזַכִּין, הַטֵּה הַדִּין עַל פִּיהֶם לְחוֹבָה, וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְאֶמְצַע הַמִּקְרָא דָּרְשׁוּ: "וְלֹא תַעֲנֶה עַל רִב", עַל רַב, שֶׁאֵין חוֹלְקִים עַל מֻפְלָא שֶׁבְּבֵית־דִּין, לְפִיכָךְ מַתְחִילִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת מִן הַצַּד, לַקְּטַנִּים שֶׁבָּהֶן שׁוֹאֲלִין תְּחִלָּה שֶׁיֹּאמְרוּ אֶת דַּעְתָּם, (סנהדרין מ) וּלְפִי דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ, כָּךְ פִּתְרוֹן הַמִּקְרָא. **לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת•** לְחַיֵּב מִיתָה בִּשְׁבִיל דַּיָּן אֶחָד, שֶׁיִּרְבּוּ הַמְחַיְּבִין עַל הַמְזַכִּין. **וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב•** לִנְטוֹת מִדְּבָרָיו, וּלְפִי שֶׁהוּא חָסֵר יו"ד, דָּרְשׁוּ בּוֹ כֵּן. **אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת•** וְיֵשׁ רַבִּים שֶׁאַתָּה נוֹטֶה אַחֲרֵיהֶם, וְאֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהֵן שְׁנַיִם הַמַּכְרִיעִין בַּמְחַיְּבִין יוֹתֵר מִן הַמְזַכִּין, וּמִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת", שׁוֹמֵעַ אֲנִי: 'אֲבָל הֱיֵה עִמָּהֶם לְטוֹבָה'! מִכָּאן אָמְרוּ: 'דִּינֵי נְפָשׁוֹת מַטִּין עַל־פִּי אֶחָד לְזִכּוּת, וְעַל־פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה'. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: 'וְלָא תִתְמְנַע מִלְּאִלְּפָא מָה דִּבְעֵינָךְ', וְלָשׁוֹן הָעִבְרִי לְפִי הַתַּרְגּוּם כָּךְ הוּא נִדְרָשׁ. **לֹא תַעֲנֶה עַל רִב לִנְטֹת•** אִם יִשְׁאָלְךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט, לֹא תַעֲנֶה לִנְטוֹת לְצַד אֶחָד וּלְסַלֵּק עַצְמְךָ מִן הָרִיב, אֶלָּא הֱוֵי דָּן אוֹתוֹ לַאֲמִתּוֹ. וַאֲנִי אוֹמֵר לְיַשְּׁבוֹ עַל אָפְנָיו כִּפְשׁוּטוֹ, וְכָךְ פִּתְרוֹנוֹ. **לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת•** אִם רָאִיתָ רְשָׁעִים מַטִּין מִשְׁפָּט, לֹא תֹּאמַר: הוֹאִיל וְרַבִּים הֵם, הִנְנִי נוֹטֶה אַחֲרֵיהֶם. **וְלֹא תַעֲנֶה עַל רִב לִנְטֹת וְגוֹ'•**

שפתי חכמים

(ל) **ט** מִפְּנֵי שֶׁאַחֲרָיו כְּתִיב 'וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה'. וְהוֹסִיף מִלַּת 'אִם' כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּפָּרֵשׁ 'וְאַנְשֵׁי קֹדֶשׁ' וְכֵן 'תִּהְיֻוּן לִי' לְשׁוֹן צִוּוּי. וּמִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה דְּבָרִים בֵּין אִם תַּעֲשׂוּ בֵּין אִם לֹא תַּעֲשׂוּ לֹא אַרְחִיק אֶתְכֶם מִלִּהְיוֹת שֶׁלִּי, לְכָךְ הוּצְרַךְ לוֹמַר וְאִם לַאו כו', שֶׁאִם לֹא תִהְיוּ פְּרוּשִׁים מִשִּׁקּוּצֵי נְבֵילוֹת לֹא תִהְיוּ לִי, וְהוּא עִיקַּר הַמַּאֲמָר, שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ רַק עַל הַלָּאו: **י** שֶׁהֲרֵי בְּמָקוֹם אַחֵר כְּתִיב נְבֵלָה וּטְרֵפָה בַּהֲדָדֵי לְהַקִּישָׁן, מַה נְּבֵלָה לֹא שְׁנָא בַּבַּיִת וְלֹא שְׁנָא בַּשָּׂדֶה, אַף טְרֵפָה כֵּן: תורה א

כג (א) **כ** רְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁהָיָה לוֹ כְּבָר עֵד אֶחָד שֶׁהוּא עֵד שֶׁקֶר, קָמְזַהִיר לְעֵד זֶה שֶׁאַל תִּשְׁתַּתֵּף עִם אוֹתוֹ עֵד שֶׁקֶר שֶׁהוּא רָשָׁע: תורה ב

וְאִם יִשְׁאָלֶךָ הַנִּדּוֹן עַל אוֹתוֹ הַמִּשְׁפָּט, אַל תַּעֲנֶנּוּ עַל הָרִיב דָּבָר הַנּוֹטֶה אַחֲרֵי אוֹתָן רַבִּים, לְהַטּוֹת אֶת הַמִּשְׁפָּט מֵאֲמִתּוֹ, אֶלָּא אֱמֹר אֶת הַמִּשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר הוּא, וְקוֹלָר יְהֵא תָּלוּיל בְּצַוּאַר הָרַבִּים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כא עמ' 112 – מתוך 'לקראת שבת')

אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת (כג, ב) אִיתָא בַּאַחֲרוֹנִים, שֶׁכַּאֲשֶׁר בֵּית־דִּין פּוֹסֵק עַל־פִּי דַּעַת הָרֹב, נֶחְשָׁב הַדָּבָר כִּפְסַק הֲלָכָה שֶׁל בֵּית הַדִּין **כֻּלּוֹ**. וְיֵשׁ לְבָאֵר, שֶׁבְּמִקְרֶה כָּזֶה יוֹדְעִים גַּם דַּיָּנֵי הַמִּעוּט שֶׁכָּךְ צְרִיכָה לְהִקָּבַע הַהֲלָכָה, וּמִכָּאן - שֶׁזֶּהוּ רְצוֹן ה'. לָכֵן הֵם חוֹזְרִים וּמְעַיְּנִים בַּהֲלָכָה זוֹ, עַד שֶׁמְּבִינִים וּמְקַבְּלִים אֶת דַּעַת הָרֹב; וּפְסַק הַדִּין מִתְיַחֵס אֵפוֹא גַּם אֲלֵיהֶם.

(ג) וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ: ס

ג וְעַל מִסְכֵּינָא לָא תְרַחֵם בְּדִינֵהּ:

רש"י◄ **לֹא תֶהְדַּר•** לֹא תַחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד לְזַכּוֹתוֹ בַּדִּין, וְלוֹמַר: 'דַּל הוּא, אֲזַכֶּנּוּ[מ] וַאֲכַבְּדֶנּוּ'.

(ד) כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֹיִבְךָ אוֹ חֲמֹרוֹ תֹעֶה הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ: ס

ד אֲרֵי תִפְגַּע תּוֹרָא דְסָנְאָךְ אוֹ חֲמָרֵהּ דְּטָעֵי אָתָבָא תְּתִיבְנֵהּ לֵהּ:

(ה) כִּי־תִרְאֶה חֲמֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ:

ה אֲרֵי תֶחֱזֵי חֲמָרָא דְסָנְאָךְ רְבִיעַ תְּחוֹת טוֹעֲנֵהּ וְתִתְמְנַע מִלְּמִשְׁבַּק לֵהּ מִשְׁבַּק תִּשְׁבּוֹק מָה דִּבְלִבָּךְ עֲלוֹהִי וּתְפָרֵק עִמֵּהּ:

רש"י◄ **כִּי־תִרְאֶה חֲמֹר שֹׂנַאֲךָ וְגוֹ'•** הֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'דִּלְמָא', שֶׁהוּא מֵאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל שִׁמּוּשֵׁי 'כִּי', וְכֹה פִּתְרוֹנוֹ: שֶׁמָּא תִּרְאֶה חֲמוֹרוֹ רוֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ. **וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ•** בִּתְמִיהָה. **עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ•** 'עַזִּיבָה' זוֹ לְשׁוֹן עֶזְרָה, וְכֵן (מלכים א יד) "עָצוּר וְעָזוּב", וְכֵן (נחמיה ג) "וַיַּעַזְבוּ אֶת יְרוּשָׁלִַם עַד הַחוֹמָה", מִלְּאוּהָ עָפָר לַעֲזֹב וּלְסַיֵּעַ אֶת חֹזֶק הַחוֹמָה. כַּיּוֹצֵא בּוֹ: (דברים ז) "כִּי תֹאמַר בִּלְבָבְךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי וְגוֹ'", שֶׁמָּא תֹּאמַר כֵּן, בִּתְמִיהָה: 'לֹא תִירָא מֵהֶם'. וּמִדְּרָשׁוֹ, כָּךְ דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: כִּי תִרְאֶה וְחָדַלְתָּ, פְּעָמִים שֶׁאַתָּה חוֹדֵל וּפְעָמִים שֶׁאַתָּה עוֹזֵר. הָא כֵּיצַד? זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ, "וְחָדַלְתָּ". אוֹ בְּהֵמַת נָכְרִי וּמַשָּׂאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, "וְחָדַלְתָּ". **עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ•** לְפָרֵק הַמַּשָּׂא, 'מִלְּמִשְׁקַל לֵיהּ' - מִלְּטֹל מַשָּׂאוֹי מִמֶּנּוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חכ"א עמ' 130 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

תַּעֲנִיּוֹת שֶׁל תְּשׁוּבָה וּמֵרִיק הַנֶּפֶשׁ

כִּי־תִרְאֶה חֲמֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ:

פְּעָמִים שֶׁאַתָּה חוֹדֵל וּפְעָמִים שֶׁאַתָּה עוֹזֵר, הָא כֵּיצַד זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ "וְחָדַלְתָּ", אוֹ בְּהֵמַת נָכְרִי וּמַשָּׂאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל "וְחָדַלְתָּ" (כג, ה. ובפרש"י)

יָדוּעַ פֵּרוּשׁ הַבַּעַשׁ"ט עַל פָּסוּק זֶה (הובא בְּלוּחַ "הַיּוֹם יוֹם" כח שבט) שֶׁ'כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שׂוֹנַאֲךָ' – שֶׁהוּא חֹמֶר הַגּוּף שֶׁשּׂוֹנֵא אֶת הַנְּשָׁמָה הַמִּשְׁתּוֹקֶקֶת לְאֶלְקוּת וּרוּחָנִיּוּת, וְתִרְאֶה שֶׁהַגּוּף 'רוֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ', שֶׁמִּתְעַצֵּל בָּעֲבוֹדָה שֶׁנִּתַּן לוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, שֶׁיְּזַדְּכֵּךְ עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, הִנֵּה אֶפְשָׁר שֶׁיַּעֲלֶה עַל לְבָבְךָ שֶׁ'וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ' – שֶׁלֹּא תַּעֲזֹר לַגּוּף לְקַיֵּם שְׁלִיחוּתוֹ, כִּי־אִם תַּתְחִיל בְּסִגּוּפִים לִשְׁבֹּר אֶת הַחָמְרִיּוּת, הִנֵּה לֹא זוֹ הַדֶּרֶךְ בָּהּ יִשְׁכֹּן אוֹר הַתּוֹרָה, אֶלָּא 'עָזוֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ' – לְבָרֵר אֶת הַגּוּף וּלְזַכְּכוֹ וְלֹא לְשָׁבְרוֹ בְּסִגּוּפִים. ע"כ תּוֹרַת הַבַּעַשׁ"ט. וְהִנֵּה כָּתַב בְּ'שׁוּלְחָן עָרוּךְ הָרַב' (חלק חו"מ הל' נזקי גוף ונפש סעיף ד) שֶׁרַק בִּשְׁנֵי אוֹפַנִּים הֻתַּר לְהִתְעַנּוֹת וּלְשָׁבֹר גּוּפוֹ: א. תַּעֲנִיּוֹת שֶׁל תְּשׁוּבָה. ב. תַּעֲנִיּוֹת כְּדֵי לְמָרֵק נַפְשׁוֹ לַה' (שֶׁיִּהְיֶה לְרָצוֹן לִפְנֵי ה').

וְיֵשׁ לוֹמַר דִּשְׁנֵי אוֹפַנִּים אֵלּוּ מְרֻמָּזִים בִּשְׁנֵי הָאוֹפַנִּים שֶׁבָּהֶם "אַתָּה חוֹדֵל". א. זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ. ב. בְּהֵמַת נָכְרִי וּמַשָּׂאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

בְּהֵמַת נָכְרִי וּמַשָּׂאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל – קָאֵי עַל תַּעֲנִיּוֹת שֶׁל

שפתי חכמים

(ב) **ל** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, אַל תֹּאמַר מַה בְּכָךְ אִם אָדוּן אֶת הַדִּין לַאֲמִתּוֹ כֵּיוָן שֶׁהֵם רַבִּים וַאֲנִי יָחִיד וְלֹא יִשְׁמְעוּ לִי, אֶלָּא עֲשֵׂה אֶת שֶׁלְּךָ וְקוֹלָר וכו': תורה ג

(ג) **מ** הוּצְרַךְ הָרַב לְפָרֵשׁ שֶׁהַהִידּוּר שֶׁל דָּל עַל הַטָּיַת הַדִּין לִזְכוּתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַדַּיָּנִין לְהַדֵּר אֶלָּא לָעָשִׁיר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר 'לֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל', אֶלָּא הַכָּבוֹד הוּא שֶׁמְּזַכֶּה אוֹתוֹ בַּדִּין וְעַל יְדֵי הַדִּין הוּא מִתְכַּבֵּד, שֶׁאִם לֹא כֵּן יִצְטָרֵךְ לִפְרוֹעַ לוֹ וְאֵין לוֹ וְהוּא מְזוּלְזָל: תורה ד

תְּשׁוּבָה, שֶׁבָּאוֹת עַל עֲבֵרוֹת וַחֲטָאִים וְכִיו"ב. דְּכַאֲשֶׁר הָאָדָם חָטָא וְעָבַר עַל רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ ח"ו, הִנֵּה הַ"חֲמוֹר" שֶׁהוּא חֹמֶר גּוּפוֹ (כַּנַּ"ל) הֲוֵי "בְּהֵמָתוֹ שֶׁל נָכְרִי", שֶׁעוֹבֵר לִרְשׁוּת הַקְּלִפָּה ח"ו. אַךְ מִכֵּיוָן שֶׁ"אֲפִילוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל מְלֵאִים מִצְוֹת כְּרִמּוֹן" (עירובין יט, א. חגיגה בסופה) הֲרֵי הַגּוּף שֶׁהוּא "בְּהֵמַת נָכְרִי" כַּנַּ"ל, יֵשׁ בּוֹ "מַשָּׂא שֶׁל יִשְׂרָאֵל" – הַמִּצְוֹת שֶׁגַּם הַפּוֹשֵׁעַ מָלֵא בָּהֶן.

וְהָאֹפֶן הַב' הַהָפְכִי לְגַמְרֵי:

זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ – קָאֵי עַל אִישׁ מְרוֹמָם ("זָקֵן – זֶה שֶׁקָּנָה חָכְמָה"), אֲשֶׁר עִסְקוֹ הוּא בְּעִנְיָנִים מְזַכְּכִים וְרוּחָנִיִּים, וּבְוַדַּאי שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ לְעֲוֹנוֹת וְכִיוֹצֵא בָּזֶה, וּמֵאַחַר שֶׁאֵינוֹ מִתְעַסֵּק (כ"כ) בְּהָעֲבוֹדָה דְּבְרוּר וְזִכּוּךְ הַגּוּף הַגַּשְׁמִי, אִם כֵּן יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁגּוּפוֹ יִשָּׁאֵר בְּגַסּוּתוֹ וְחָמְרִיּוּתוֹ, וַהֲרֵי זֶה פּוֹגֵם בִּשְׁלֵמוּת מֵרוּק נַפְשׁוֹ, וּמֵאַחַר שֶׁאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ לְהִתְעַסֵּק בְּבְרוּר גּוּפוֹ הַגַּשְׁמִי, לָכֵן הִתִּירָה לוֹ הַתּוֹרָה לְהִתְעַנּוֹת כְּדֵי לְמָרֵק נַפְשׁוֹ, וְעַל־יְדֵי־זֶה יַשְׁלִים אֶת זִכּוּךְ גּוּפוֹ.

◆ יום חמישי כ"ה שבט ◆

(ו) **לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ:**

ו לָא תַצְלֵי דִּין מִסְכֵּינָךְ בְּדִינֵהּ:

רש"י ◄ **אֶבְיֹנְךָ •** לְשׁוֹן אוֹבֶה, שֶׁהוּא מְדַלְדֵּל וְתָאֵב לְכָל טוֹבָה (ב"מ לב).

(ז) **מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע:**

ז מִפִּתְגָּמָא דְשִׁקְרָא הֲוֵי רָחִיק וְדִזְכֵּי וְדִי נְפַק (דְּכֵי) מִן דִּינָא לָא תִקְטוֹל אֲרֵי לָא אֲזַכֵּי חַיָּבָא:

רש"י ◄ **וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג •** מִנַּיִן לַיּוֹצֵא מִבֵּית־דִּין חַיָּב, וְאָמַר אֶחָד: "יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת", שֶׁמַּחֲזִירִין אוֹתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְנָקִי אַל תַּהֲרֹג", וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ צַדִּיק, שֶׁלֹּא נִצְטַדֵּק בְּבֵית־דִּין, מִכָּל־מָקוֹם נָקִי הוּא מִדִּין מִיתָה, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לְךָ לְזַכּוֹתוֹ. וּמִנַּיִן לַיּוֹצֵא מִבֵּית־דִּין זַכַּאי, וְאָמַר אֶחָד: "יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה", שֶׁאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לְבֵית־דִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג". וְזֶה צַדִּיק הוּא, שֶׁנִּצְטַדֵּק בְּבֵית־דִּין. **כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע •** אֵין עָלֶיךָ לְהַחֲזִירוֹ, כִּי אֲנִי לֹא אַצְדִּיקֶנּוּ בְּדִינִי, אִם יָצָא מִיָּדְךָ זַכַּאי. יֵשׁ לִי שְׁלוּחִים הַרְבֵּה לַהֲמִיתוֹ בַּמִּיתָה שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ.

(ח) **וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים:**

ח וְשׁוֹחְדָא לָא תִקַּבֵּל אֲרֵי שׁוֹחְדָא מְעַוֵּר חַכִּימִין וּמְקַלְקֵל פִּתְגָּמִין תְּרִיצִין:

רש"י ◄ **וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח •** אֲפִלּוּ לִשְׁפֹּט אֱמֶת, וְכָל־שֶׁכֵּן כְּדֵי לְהַטּוֹת אֶת הַדִּין, שֶׁהֲרֵי כְּדֵי לְהַטּוֹת אֶת הַדִּין, נֶאֱמַר כְּבָר: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט". **יְעַוֵּר פִּקְחִים •** (ב"מ קיא. מכילתא) אֲפִלּוּ חָכָם בַּתּוֹרָה וְנוֹטֵל שֹׁחַד, סוֹף שֶׁתִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו, וְיִשְׁתַּכַּח תַּלְמוּדוֹ וְיִכְהֶה מְאוֹר עֵינָיו. **וִיסַלֵּף •** כְּתַרְגּוּמוֹ: וּמְקַלְקֵל. **דִּבְרֵי צַדִּיקִים •** דְּבָרִים הַמְצֻדָּקִים, מִשְׁפְּטֵי אֱמֶת, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ: פִּתְגָּמִין תְּרִיצִין, יְשָׁרִים.

(ט) **וְגֵר לֹא תִלְחָץ וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:**

ט וְגִיּוֹרָא לָא תְעִיקוּן וְאַתּוּן יְדַעְתּוּן יָת נַפְשָׁא דְגִיּוֹרָא אֲרֵי דַיָּרִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם:

רש"י ◄ **וְגֵר לֹא תִלְחָץ •** בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תּוֹרָה עַל הַגֵּר, מִפְּנֵי שֶׁסּוּרוֹ רַע (ב"מ נט). **אֶת נֶפֶשׁ הַגֵּר •** כַּמָּה קָשֶׁה לוֹ כְּשֶׁלּוֹחֲצִים אוֹתוֹ.

שפתי חכמים

(ח) **נ** רְצוֹנוֹ לוֹמַר דִּין תּוֹרָה, כְּדִכְתִיב 'מִשְׁפְּטֵי ה' אֱמֶת' וגו': תורה ט

(ט) **ס** יֵשׁ מְפָרְשִׁים כְּמוֹ שְׁאוֹר, דְּהַיְינוּ הַיֵּצֶר הָרָע, כְּלוֹמַר שֶׁיֵּצֶר הָרָע שֶׁלּוֹ קָשֶׁה וְרָע וְנוֹחַ לִפְתּוֹת. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים כֵּיוָן שֶׁסָּר מִן הַדֶּרֶךְ שׁוּב אֵינוֹ חוֹזֵר עַל יְדֵי פִּיתּוּי דְּבָרִים: תורה י

(י) וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אַרְצֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ:

י וְשִׁית שְׁנִין תִּזְרַע יָת אַרְעָךְ וְתִכְנוֹשׁ יָת עֲלַלְתַּהּ:

רש"י◄ וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ • לְשׁוֹן הַכְנָסָה לַבַּיִת, כְּמוֹ: (דברים כב) "וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ".

(יא) וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ:

יא וּשְׁבִיעָתָא תַּשְׁמְטִנַּהּ וְתַרְטְשִׁנַּהּ וְיֵיכְלוּן מִסְכְּנֵי עַמָּךְ וּשְׁאָרְהוֹן תֵּיכוּל חֵוֹת בָּרָא כֵּן תַּעְבֵּד לְכַרְמָךְ לְזֵיתָךְ:

רש"י◄ תִּשְׁמְטֶנָּה[ע] • מֵעֲבוֹדָה. וּנְטַשְׁתָּהּ • מֵאֲכִילָה אַחַר זְמַן הַבִּעוּר. דָּבָר אַחֵר: "תִּשְׁמְטֶנָּה" מֵעֲבוֹדָה גְּמוּרָה, כְּגוֹן: חֲרִישָׁה וּזְרִיעָה. "וּנְטַשְׁתָּהּ"[פ] מִלְּזַבֵּל וּמִלְּקַשְׁקֵשׁ. וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה • (מכילתא) לְהַקִּישׁ מַאֲכַל אֶבְיוֹן לְמַאֲכַל חַיָּה: מַה חַיָּה אוֹכֶלֶת בְּלֹא מַעֲשֵׂר, אַף אֶבְיוֹנִים אוֹכְלִים בְּלֹא מַעֲשֵׂר. מִכָּאן אָמְרוּ: אֵין מַעֲשֵׂר בַּשְּׁבִיעִית. כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ • וּתְחִלַּת הַמִּקְרָא מְדַבֵּר[ק] בִּשְׂדֵה הַלָּבָן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ: "תִּזְרַע אֶת אַרְצֶךָ".

(יב) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר:

יב שִׁתָּא יוֹמִין תַּעְבֵּד עוֹבָדָךְ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תְּנוּחַ בְּדִיל דִּינוּחַ תּוֹרָךְ וַחֲמָרָךְ וְיִשְׁקוֹט בַּר אַמְתָּךְ וְגִיּוֹרָא:

רש"י◄ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת • (מכילתא) אַף בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לֹא תֵּעָקֵר "שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית"[ר] מִמְּקוֹמָהּ, שֶׁלֹּא תֹּאמַר: הוֹאִיל וְכָל הַשָּׁנָה קְרוּיָה שַׁבָּת, לֹא תִּנָּהוֹג בָּהּ "שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית". לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ • תֵּן לוֹ נָיָח, לְהַתִּיר שֶׁיְּהֵא תּוֹלֵשׁ וְאוֹכֵל עֲשָׂבִים[ש] מִן הַקַּרְקַע. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא יַחְבְּשֶׁנּוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת? אָמַרְתָּ: אֵין זֶה נָיָח, אֶלָּא צַעַר. בֶּן־אֲמָתְךָ • (מכילתא) בְּעֶבֶד[ת] הָעִבְרִי, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְהַגֵּר • זֶה[א] גֵּר תּוֹשָׁב.

(יג) וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ:

יג וּבְכֹל דִּי אֲמַרִית לְכוֹן תִּסְתַּמְּרוּן וְשׁוּם טַעֲוַת עַמְמַיָּא לָא תִדְכְּרוּן לָא יִשְׁתְּמַע עַל פּוּמְכוֹן:

רש"י◄ וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ • (מכילתא) לַעֲשׂוֹת כָּל מִצְוֹת־עֲשֵׂה[ב] בְּאַזְהָרָה, שֶׁכָּל שְׁמִירָה שֶׁבַּתּוֹרָה אַזְהָרָה הִיא בִּמְקוֹם לָאו. לֹא תַזְכִּירוּ • (ע"ז ג) שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ: 'שְׁמֹר לִי בְּצַד עֲבוֹדַת אֱלִילִים[ג] פְּלוֹנִית, אוֹ תַּעֲמֹד עִמִּי בְּיוֹם עֲבוֹדַת אֱלִילִים פְּלוֹנִית'. דָּבָר אַחֵר: "וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ, וְשֵׁם

שפתי חכמים

(יא) ע פֵּירוּשׁ, מִשּׁוּם שֶׁהַשְּׁמִיטָה וְהַנְּטִישָׁה בְּכָל מָקוֹם הַשְּׁמָטַת וּנְטִישַׁת דָּבָר מִדָּבָר: פ בְּמוֹעֵד קָטָן פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י שֶׁחוֹרְשִׁין תַּחַת הָאִילָנוֹת כְּדֵי שֶׁיִּצְמַח, וּבְבָבָא מְצִיעָא פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י שֶׁמְּכַסִּין בְּקַשׁ וּבְזֶבֶל שָׁרָשִׁין שֶׁל אִילָנוֹת בִּימוֹת הַחוֹרֶף שֶׁלֹּא יִתְקַלְקֵל מֵחֲמַת הַקּוֹר: צ דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר 'וְיִתְרָם' וגו', הָא לֹא שֶׁיָּיִף לוֹמַר לְהַתִּיר אֲכִילָתוֹ לַחַיָּה בַּשְּׁבִיעִית דְּהָא הַחַיָּה לֹא בִּרְשׁוּתוֹ הִיא: ק פֵּירוּשׁ, הַאי 'כֵּן תַּעֲשֶׂה' אַרִישָׁא דִּקְרָא קָאֵי, כְּלוֹמַר כְּמוֹ שֶׁעָשִׂיתָ בִּשְׂדֵה הַלָּבָן כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ וגו': תורה יב

(יב) ר דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה נִסְמְכָה לַשְּׁבִיעִית, אַף שֶׁנֶּאֱמְרָה לִדְבָרִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בָּהּ, דְּהָעֶבֶד הָעִבְרִי וְהַגֵּר תּוֹשָׁב שֶׁיִּהְיוּ שׁוֹבְתִים בְּיוֹם שַׁבָּת, אֲפִילּוּ הָכִי יֵשׁ לִלְמוֹד זֶה מִמִּי מִדִּכְתָבָהּ פֹּה: ש דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר, הָא כְּבָר נֶאֱמַר בְּדִבְּרוֹת, אִי מִשּׁוּם שֶׁלֹּא תֹּאמַר הוֹאִיל וכו' הָיָה דַּי לוֹמַר 'וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת': ת דִּלְעִיל בַּעֲשָׂרֶת הַדִּבְּרוֹת דִּבֵּר בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁהוּא נִימּוֹל, וְכָאן בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁהוּא עָרֵל וְהוּא עֲדַיִן בְּתוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִשֶּׁקְנָאוֹ, אֲבָל יָתֵר מִכֵּן וְאֵינוֹ רוֹצֶה לִימּוֹל אֵינוֹ רַשַּׁאי לְקַיְּימוֹ עָרֵל: א דְּאִי גֵּר צֶדֶק הָא כְּבָר כְּתִיב 'וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ', אִי נַמִּי דְּאִי גֵּר צֶדֶק הָא יִשְׂרָאֵל גְּמוּר הוּא: תורה יג

(יג) ב לְכָךְ אָמְרִינַן בְּכָל מָקוֹם דַּעֲשֵׂה דּוֹחֶה לֹא תַעֲשֶׂה, לְפִי שֶׁכָּל עֲשֵׂה יֵשׁ בּוֹ גַּם כֵּן לֹא תַעֲשֶׂה, וְאִם כֵּן הָוֵה לֵיהּ תַּרְתֵּי עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, מִשּׁוּם הָכִי דּוֹחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה גְּרִידָא: ג דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה לִי קְרָא, וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁיְּזַכִּיר שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהוּא מַכְחִישׁ בָּהּ וּמוּזְהָר עָלָיו לְאַבְּדוֹ: תורה יד

אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ". לְלַמֶּדְךָ, שֶׁשְּׁקוּלָה עֲבוֹדַת אֱלִילִים כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן, וְהַנִּזְהָר בָּהּ כְּשׁוֹמֵר אֶת כֻּלָּן. **לֹא יִשָּׁמַע** • מִן הַנָּכְרִי. **עַל פִּיךָ** • שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה שֻׁתָּפוּת עִם נָכְרִי, וְיִשָּׁבַע לְךָ בַּעֲבוֹדַת אֱלִילִים שֶׁלּוֹ. נִמְצֵאתָ שֶׁאַתָּה גּוֹרֵם שֶׁיִּזָּכֵר עַל יָדְךָ.

(יד) שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה׃ יד תְּלַת זִמְנִין תֵּחוֹג קֳדָמַי בְּשַׁתָּא׃

רש"י◄ **רְגָלִים** • פְּעָמִים, וְכֵן (במדבר כב) "כִּי הִכִּיתָנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים".

(טו) אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם׃ טו יָת חַגָּא דְּפַטִּירַיָּא תִּטַּר שִׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוֹל פַּטִּירָא כְּמָא דְּפַקֵּידְתָּךְ לִזְמַן יַרְחָא דַּאֲבִיבָא אֲרֵי בֵּהּ נְפַקְתָּ מִמִּצְרַיִם וְלָא יִתְחַזּוּן קֳדָמַי רֵיקָנִין׃

רש"י◄ **חֹדֶשׁ הָאָבִיב** • שֶׁהַתְּבוּאָה מִתְמַלֵּאת בּוֹ בְּאִבֶּיהָ. **אָבִיב** • לְשׁוֹן אָב, בְּכוֹר וְרֵאשׁוֹן לְבַשֵּׁל פֵּרוֹת. **וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם** • כְּשֶׁתָּבֹאוּ לִרְאוֹת פָּנַי בָּרְגָלִים, הָבִיאוּ לִי עוֹלוֹת (חגיגה ז).

(טז) וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה׃ טז וְחַגָּא דַּחֲצָדָא בִּכּוּרֵי עוֹבָדָךְ דִּי תִזְרַע בְּחַקְלָא וְחַגָּא דִּכְנָשָׁא בְּמִפְּקָא דְשַׁתָּא בְּמִכְנְשָׁךְ יָת עוֹבָדָיךְ מִן חַקְלָא׃

רש"י◄ **וְחַג הַקָּצִיר** • הוּא[ה] חַג שָׁבוּעוֹת. **בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ** • שֶׁהוּא זְמַן הַבָּאַת בִּכּוּרִים, שֶׁשְּׁתֵּי הַלֶּחֶם הַבָּאִין בַּעֲצֶרֶת, הָיוּ מַתִּירִין[ו] הֶחָדָשׁ לִמְנָחוֹת וּלְהָבִיא בִּכּוּרִים לַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר כח) "וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים וְגוֹ'". **וְחַג הָאָסִף** • הוּא חַג הַסֻּכּוֹת. **בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ** • שֶׁכָּל יְמוֹת הַחַמָּה הַתְּבוּאָה מִתְיַבֶּשֶׁת בַּשָּׂדוֹת, וּבָחָג אוֹסְפִים אוֹתָהּ אֶל הַבַּיִת מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים.

(יז) שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן יְהוָה׃ יז תְּלַת זִמְנִין בְּשַׁתָּא יִתְחֲזוּן כָּל דְּכוּרָךְ קֳדָם רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ׃

רש"י◄ **שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וְגוֹ'** • לְפִי שֶׁהָעִנְיָן מְדַבֵּר בַּשְּׁבִיעִית[ז], הֵצְרַךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יִתְעַקְּרוּ שָׁלֹשׁ רְגָלִים מִמְּקוֹמָן (מכילתא). **כָּל־זְכוּרְךָ** • הַזְּכָרִים[ח] שֶׁבְּךָ.

שפתי חכמים

(טו) **ד** וְאֵין לוֹמַר בִּכְסָפִים, מִדִּכְתִיב 'פָּנַי', וְאֵין מְקַבְּלִין פְּנֵי אָדוֹן אֶלָּא בְּקָרְבָּן. וּבַמְּכִילְתָּא דְּרֵישׁ, נָאֱמַר 'שִׁמְחָה' בָּאָדָם וגו' וְנָאֱמַר 'שִׂמְחָה' בַּשָּׁמַיִם, מַה שֶּׁל אָדָם דָּבָר הָרָאוּי לְבֹא בִּידֵי אָדָם, אַף שֶׁל שָׁמַיִם דָּבָר הָרָאוּי לָבֹא בִּידֵי שָׁמַיִם, וְהַיְינוּ עוֹלוֹת, כִּי אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא שֶׁלְּחָנְךָ מָלֵא וְשֶׁלְּחַן קוֹנְךָ רֵיקָם. הָרְאֵ"ם: תורה טז

(טז) **ה** כְּגוֹן שֶׁמְּפָרֵשׁ רַשֵּׁ"י וְהוֹלֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים וגו' בְּשָׁבוּעוֹתֵיכֶם' וגו', וְכָאן נַמִּי כְּתִיב 'וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ', מַה בִּכּוּרִים דְּהָתָם חַג הַשָּׁבוּעוֹת, אַף בִּכּוּרִים דְּהָכָא הוּא נַמִּי חַג הַשָּׁבוּעוֹת: **ו** וּמִנְחַת הָעֹמֶר הַקְּרֵבָה בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן הָיְתָה שֶׁל שְׂעוֹרִים, וְאַף מִנְחַת קְנָאוֹת הַבָּאָה מִן הַשְּׂעוֹרִים אֵינָהּ נִקְרֶבֶת מִן הֶחָדָשׁ קוֹדֶם הַקְּרֵבַת שְׁתֵּי הַלֶּחֶם הַבָּאִים מִן הַחִטִּים: תורה יז

(יז) **ז** דְּאִם לֹא כֵּן, הָא כְּבָר אָמוּר (נחלת יעקב). וְנִרְאֶה לִי דְּהָכִי פֵּירוּשוֹ, הוֹאִיל וְהָרְגָלִים תְּלוּיִין בִּמְלֶאכֶת הַתְּבוּאָה, חַג הָאָבִיב, חַג הַקָּצִיר, וְחַג הָאָסִיף, וּבִשְׁבִיעִית אֲסוּרִים קְצִירָה וַאֲסִיפָה, סְלָקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא דְּהָרְגָלִים גַּם כֵּן לֹא יִנְהֲגוּ, קָא מַשְׁמַע לָן: **ח** אָמַר 'הַזְּכָרִים' לְהוֹרוֹת שֶׁ'זְכוּרְךָ' בִּמְלֹאפוּ"ם הוּא, כְּמוֹ זָכָר בְּקָמַ"ץ. וְאָמַר 'שֶׁבְּךָ' לְהוֹרוֹת שֶׁהַכִּנּוּי שֶׁל 'זְכוּרְךָ' הוּא בִּמְקוֹם 'בְּךָ' וְלֹא בִּמְקוֹם 'שֶׁלְּךָ', כִּי אֵין הַזְּכָרִים קְנוּיִים לְךָ כְּמוֹ בֵּיתְךָ וְשָׂדְךָ, רַק פֵּירוּשׁ הַזְּכָרִים שֶׁבְּךָ, כְּלוֹמַר הַנִּמְצָאִים בְּךָ וּבְעַמְּךָ: תורה יח

(יח) לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי עַד־בֹּקֶר׃

יח לָא תִכּוֹס עַל חֲמִיעַ דַּם פִּסְחִי וְלָא יְבִיתוּן בַּר מִן מַדְבְּחָא תַּרְבֵּי נִכְסַת חַגָּא עַד צַפְרָא׃

רש"י◄ לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ וְגוֹ׳ • לֹא תִשְׁחַט אֶתˡ הַפֶּסַח בִּי"ד בְּנִיסָן עַד שֶׁתְּבַעֵר אֶת הֶחָמֵץ (מכילתא. פסחים סג)• וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי וְגוֹ׳ • חוּץ לַמִּזְבֵּחַ. עַד־בֹּקֶר • יָכוֹל אַף עַל הַמַּעֲרָכָה יִפָּסֵל בְּלִינָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: (ויקרא ז) "עַל מוֹקְדָהּ, עַל הַמִּזְבֵּחַˡ כָּל הַלַּיְלָה". וְלֹא־יָלִין • אֵין 'לִינָה' אֶלָּא בְּעַמּוּד הַשַּׁחַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד־בֹּקֶר", אֲבָל כָּל הַלַּיְלָה יָכוֹל לְהַעֲלוֹתוֹ מִן הָרִצְפָּה לַמִּזְבֵּחַ.

(יט) רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ פ

יט רֵישׁ בִּכּוּרֵי אַרְעָךְ תַּיְתִי לְבֵית מִקְדְּשָׁא דַיְיָ אֱלָהָךְ לָא תֵיכְלוּן בְּשַׂר בַּחֲלָב׃

רש"י◄ רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ • אַף הַשְּׁבִיעִית חַיֶּבֶת בְּבִכּוּרִים, לְכָךְ נֶאֱמַר אַף כָּאן[ל]: "בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ". כֵּיצַד? אָדָם נִכְנָס לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבִּכְּרָה, כּוֹרֵךְ עָלֶיהָ גֶּמִי[מ] לְסִימָן וּמַקְדִּישָׁהּ, וְאֵין בִּכּוּרִים אֶלָּא מִשִּׁבְעַת[נ] הַמִּינִין הָאֲמוּרִין בַּמִּקְרָא: "אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְגוֹ׳". לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי • אַף עֵגֶל וְכֶבֶשׂ בִּכְלַל גְּדִי, שֶׁאֵין גְּדִי אֶלָּא לְשׁוֹן וָלָד רַךְ. מִמַּה שֶׁאַתָּה מוֹצֵא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[ס] בַּתּוֹרָה, שֶׁכָּתוּב: "גְּדִי" וְהֵצְרַךְ לְפָרֵשׁ אַחֲרָיו: "עִזִּים", כְּגוֹן: (בראשית לח) "אָנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדִי עִזִּים", "אֶת גְּדִי הָעִזִּים", (שם כז) "שְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים", לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "גְּדִי" סְתָם, אַף עֵגֶל וְכֶבֶשׂ בְּמַשְׁמַע. וּבִשְׁלוֹשָׁה מְקוֹמוֹת נִכְתַּב בַּתּוֹרָה: אֶחָד לְאִסּוּר אֲכִילָה, וְאֶחָד לְאִסּוּר הֲנָאָה, וְאֶחָד לְאִסּוּר בִּשּׁוּל (פסחים כז. חולין קטו)◆

◆ יום שישי כ"ו שבט ◆

(כ) הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי׃

כ הָא אֲנָא שָׁלַח מַלְאָכָא קֳדָמָךְ לְמִטְרָךְ בְּאָרְחָא וּלְאָעָלוּתָךְ לְאַתְרָא דְּאַתְקָנִית׃

רש"י◄ הִנֵּה אָנֹכִי שׁוֹלֵחַ מַלְאָךְ • כָּאן נִתְבַּשְּׂרוּ שֶׁעֲתִידִין לַחֲטֹא, וּשְׁכִינָה אוֹמֶרֶת לָהֶם: (לקמן לג) "כִּי לֹא אֶעֱלֶהˡ בְּקִרְבְּךָ". אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי • אֲשֶׁר זִמַּנְתִּי לָתֵת לָכֶם, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ: "אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי", כְּבָר מְקוֹמִי נִכְרַתˡ כְּנֶגְדּוֹ. וְזֶה אֶחָד מִן הַמִּקְרָאוֹת שֶׁאוֹמְרִים שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַעְלָה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַטָּה.

שפתי חכמים

(יח) מ אָמַר 'אֶת הַפֶּסַח' בִּמְקוֹם 'דַּם זִבְחִי', לְהוֹרוֹת שֶׁאֵין 'זִבְחִי' הָאָמוּר כָּאן אֶלָּא הַפֶּסַח בִּלְבַד, לְאַפּוּקֵי חֲגִיגָה. וְאָמַר 'בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן', לְהוֹרוֹת שֶׁאֵין זֶה הַלַּאו אֶלָּא בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן בִּלְבַד וְלֹא בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה. וְאָמַר 'עַד שֶׁתְּבַעֵר הֶחָמֵץ' בִּמְקוֹם 'עַל חָמֵץ', מִפְּנֵי שֶׁ'עַל חָמֵץ' מַשְׁמַע עַל הֶחָמֵץ מַמָּשׁ, לָכֵן אָמַר 'עַד שֶׁתְּבַעֵר הֶחָמֵץ': י פֵּירוּשׁ, כְּשֶׁנִּזְרַק דָּמוֹ בַּיּוֹם, בְּאֹם הָיוּ הַחֲלָבִים עַל גַּבֵּי הָרִצְפָּה, דְּהַיְינוּ חוּץ לַמִּזְבֵּחַ, עַד אַחַר שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, נִפְסְלוּ בְּלִינָה (מגילה דף כו): כ פֵּירוּשׁ, 'הִיא הָעוֹלָה כָּל הַלַּיְלָה' לַאו לְמַעוּטֵי לְהַקְטָרָה מִן הַבֹּקֶר וְאֵילָךְ, אֶלָּא לוֹמַר שֶׁאִם הֶעֱלוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ אֲפִילוּ רֶגַע אֶחָד קוֹדֶם אוֹר הַבֹּקֶר כָּשֵׁר לְהַקְרָבָה אֲפִילוּ אַחַר אוֹר הַבֹּקֶר. וְאֵין לְהַקְשׁוֹת, אִם כֵּן תְּרֵי קְרָאֵי לְמָה לִי, יֵשׁ לוֹמַר דְּעִיקַּר קְרָא דְּעַל מוֹקְדָהּ וגו' בָּא לְלַמֵּד שֶׁמִּצְוָה לְהַעֲלוֹתָן עַל הַמִּזְבֵּחַ מֵעֵת שְׁקִיעַת הַחַמָּה וְיַנִּיחֵן שָׁם כָּל הַלַּיְלָה כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכְּלוּ יָפֶה, וְאַגַּב נִלְמַד גַּם כֵּן שֶׁאִם הָיוּ עַל הַמַּעֲרָכָה כְּשֵׁרִים לְהַקְטָרָה אֲפִילוּ אַחַר אוֹר הַבֹּקֶר, וְכִדְמַשְׁמַע הַקְּרָא דְּ'לֹא יָלִין', וּבָזֶה יִתּוֹרְצוּ קוּשְׁיוֹת שֶׁל הָרְאֵ"ם: תורה יט

(יט) ל וּבְקִצָּת נוּסְחָאוֹת אֵינוֹ, רַק כְּתִיב בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ אָדָם נִכְנַס וכו', וְכֵן כָּתַב הָרְאֵ"ם וְהַגּוּר אֲרִיֵה דְּאֵין הַשְּׁבִיעִית חַיָּיב בְּבִכּוּרִים, דְּאֵין יָכוֹל לוֹמַר 'וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי וגו' אֲשֶׁר נָתַתָּה לִי', דְּהָא לוֹ לֹא נָתַן אֶלָּא הוּא הֶפְקֵר לַכֹּל: מ דְּאִם לֹא כֵּן הֵיאָךְ הוּא יוֹדֵעַ אֵיזֶהוּ רֵאשִׁית אוֹ לֹא: נ כִּדְרָיְלְפִינַן מִגְּזֵירָה שָׁוָה דְּ'אֶרֶץ' 'אֶרֶץ'. וְהוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ זֶה, מִשּׁוּם דְּאֵל תִּקְשֶׁה אִם כֵּן הָיָה צָרִיךְ כָּל הַיָּמִים לְחַפֵּשׂ בַּיְּעָרִים וּבַשָּׂדוֹת אַחַר כָּל הַמִּינִים אֵיזֶה פְּרִי נִתְבַּשֵּׁל בַּתְּחִלָּה כְּדֵי לְהָבִיא אוֹתָהּ בִּכּוּרִים: ס כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְשֶׁה לְךָ דִּלְמָא מַה שֶׁכָּתוּב 'גְּדִי הָעִזִּים' בִּנְיַן אָב הוּא, לְלַמֶּדְךָ בְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'גְּדִי' הַיְינוּ גְּדִי עִזִּים, לָכֵן פֵּירֵשׁ שֶׁאַתָּה מוֹצֵא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, וְהָווּ לְהוּ שְׁלֹשָׁה כְּתוּבִים הַבָּאִים כְּאֶחָד וְאֵין מְלַמְּדִין לְכוּלֵּי עָלְמָא: תורה כ

(כ) ע וְאַף עַל פִּי שֶׁמִּשֶּׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם בִּיטֵּל אוֹתָהּ גְּזֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'פָּנַי יֵלֵכוּ' וגו', מִכָּל מָקוֹם בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ חָזַר, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֲנִי שֹׁר צְבָא ה' עַתָּה בָּאתִי'. עַיֵּן בְּהָרַמְבַּ"ן: פ דְּאִם לֹא כֵּן 'אֲשֶׁר

(כא) הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל־תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ׃

כא אִסְתַּמַּר מִן קֳדָמוֹהִי וְקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ לָא תְּסָרֵב לְקַבְלֵהּ אֲרֵי לָא יִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיכוֹן אֲרֵי בִּשְׁמִי מֵימְרֵהּ׃

רש"י ◄ אַל־תַּמֵּר בּוֹ • לְשׁוֹן הַמְרָאָה, כְּמוֹ: (יהושע א) "אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת פִּיךָ". כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם • אֵינוֹ מְלַמֵּד בְּכָךְ, שֶׁהוּא מִן הַכַּת שֶׁאֵינָן חוֹטְאִין. וְעוֹד, שֶׁהוּא שָׁלִיחַ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא שְׁלִיחוּתוֹ. כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ •

מְחַבֵּר לְרֹאשׁ הַמִּקְרָא: "הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו", כִּי שְׁמִי מְשֻׁתָּף בּוֹ, וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: זֶה מטטרו"ן, שֶׁשְּׁמוֹ כְּשֵׁם רַבּוֹ: מטטרו"ן בְּגִימַטְרִיָּא שַׁדַּ"י•.

(כב) כִּי אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת־צֹרְרֶיךָ׃

כב אֲרֵי אִם קַבָּלָא תְּקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ וְתַעְבֵּד כֹּל דְּאֲמַלֵּיל וְאֶסְנֵי יָת סָנְאָךְ וְאָעִיק לְדִמְעִיקִין לָךְ׃

רש"י ◄ וְצַרְתִּי • כְּתַרְגּוּמוֹ: "וְאָעִיק".

(כג) כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וְהֵבִיאֲךָ אֶל־הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וְהִכְחַדְתִּיו׃

כג אֲרֵי יְהַךְ מַלְאָכִי קֳדָמָךְ וְיָעֵלְנָךְ לְוָת אֱמוֹרָאֵי וְחִתָּאֵי וּפְרִזָּאֵי וּכְנַעֲנָאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי וַאֲשֵׁצְנוּן׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות דברים, מדור אדמו"ר הזקן, אות ל"ז ענ' נט)

אֶל הָאֱמֹרִי (כג, כג)
רַבֵּנוּ הַזָּקֵן אָמַר פַּעַם:
"אֱמוֹרִי" הוּא מִלְּשׁוֹן אֲמִירָה ("דּעֶר זאָגעֶר"). יֵצֶר הָרַע בָּא אֶל הָאָדָם וְאוֹמֵר לוֹ: הַבֵּט שָׁם וְכוּ' וּבָזֶה הוּא מְטַמֵּא אֶת הַנְּשָׁמָה רַחֲמָנָא־לִיצְלָן.

(כד) לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תַעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם׃

כד לָא תִּסְגּוּד לְטַעֲוָתְהוֹן וְלָא תִּפְלְחִנּוּן וְלָא תַעְבֵּד כְּעוֹבְדֵיהוֹן אֲרֵי כַּגָּרָא תְּפַגְּרִנּוּן וְתַתְּבָרָא תְּתַבֵּר קָמָתְהוֹן׃

רש"י ◄ הָרֵס תְּהָרְסֵם • לְאוֹתָם[ק] אֱלֹהוּת. מַצֵּבֹתֵיהֶם • אֲבָנִים שֶׁהֵם מַצִּיבִין לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת לָהֶם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ט ענ' 95)

אֲבָנִים שֶׁהֵם מַצִּיבִין לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת לָהֶם (רש"י כג, כד) רַשׁ"י מְפָרֵשׁ תֵּבַת 'מַצֵּבָה' לֹא כְּמַשְׁמָעָהּ הָרִגִּילָה: אֶבֶן שֶׁמְּנַסְּכִין אוֹ מַקְרִיבִין עָלֶיהָ לַעֲבוֹדָה־זָרָה. וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ: עַל "הָרֵס תְּהָרְסֵם" פֵּרֵשׁ "לְאוֹתָם **אֱלֹקוּת**", הַיְינוּ שֶׁהַכַּוָּנָה לַעֲבוֹדָה־זָרָה עַצְמָהּ; וּמוּבָן שֶׁגַּם "וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבוֹתֵיהֶם" קָאֵי בָּעֲבוֹדָה־זָרָה עַצְמָהּ - אֶבֶן שֶׁמִּשְׁתַּחֲוִים לָהּ.

(כה) וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ׃ ס

כה וְתִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וִיבָרֵךְ יָת מֵיכְלָךְ וְיָת מִשְׁתְּיָךְ וְאַעְדֵּי מַרְעִין בִּישִׁין מִבֵּינָךְ׃

◆ שבת קודש כ"ז שבט ◆

(כו) לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא׃

כו לָא תְּהֵי מְתַכְּלָא וְעַקְרָא בְּאַרְעָךְ יָת מִנְיַן יוֹמָיךְ אַשְׁלִים׃

שפתי חכמים

הֲכִינוֹתִי לְךָ' מִיבָּעֵי לֵיהּ, אֲבָל 'הֲכִינוֹתִי' סְתָם מַשְׁמַע לְעַצְמוֹ: תורה כא

(כב) **צ** וְלֹא תִּפְרָשׁ כְּמוֹ 'וְצַרְתָּ' הַכֶּסֶף': תורה כג

(כד) **ק** וְלֹא לְעוֹבְדֵיהֶם כְּמֵ"ם 'כְּמַעֲשֵׂיהֶם' שֶׁבְּצִדּוֹ: תורה כה

רש"י◄ **לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה•** אִם תַּעֲשֶׂה רְצוֹנִי. **מְשַׁכֵּלָה•** מַפֶּלֶת נְפָלִים אוֹ קוֹבֶרֶת אֶת בָּנֶיהָ, קְרוּיָה מְשַׁכֵּלָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז, עמ' 273)

לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ (כג, כו)

"אַרְצֶךָ" - מִלְּשׁוֹן רָצוֹן, רְצוֹנְךָ.

"לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה" בִּגְלַל "אַרְצֶךָ". כְּשֶׁיֵּשׁ לָאָדָם שְׁבִיעוּת־רָצוֹן מֵעֲבוֹדָתוֹ (דָּבָר הַמּוֹרֶה שֶׁהוּא מַרְגִּישׁ אֶת מְציאוּתוֹ: הוּא עוֹבֵד ה', יֵשׁ לוֹ אַהֲבָה וְיִרְאָה), עָלוּל הוּא לִיפּוֹל חַס־וְשָׁלוֹם מִדַּרְגָּתוֹ. כִּי בִּתְחִלָּה, עֲבוֹדָתוֹ מְגֻבֶּלֶת לְפִי שְׁבִיעוּת־הָרָצוֹן שֶׁלּוֹ, אַחַר־כָּךְ הוּא בּוֹרֵר בֵּין עֲבוֹדָה אַחַת לַשְׁנִיָּה: הוּא מוּכָן לְקַיֵּם רַק סוּג מִצְוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ 'חוּשׁ' בָּהֶן, וְכָךְ הוּא יוֹרֵד מִדָּחִי אֶל דָּחִי עַד שֶׁנּוֹפֵל חַס־וְשָׁלוֹם לְגַמְרֵי מִדַּרְגָּתוֹ.

כְּדֵי לְבַטֵּל רֶגֶשׁ זֶה, עָלָיו לְהִתְבּוֹנֵן בְּ"מִסְפַּר יָמֶיךָ": עָלָיו לָדַעַת שֶׁנִּתַּן לוֹ מִסְפָּר מְסֻיָּם שֶׁל יָמִים וְשָׁנִים לְמַלֵּא אֶת שְׁלִיחוּתוֹ בָּעוֹלָם; חֶבֶל עַל כָּל רֶגַע שֶׁאֵין מְנַצְּלִים אוֹתוֹ לִצֹּרֶךְ מִלּוּי שְׁלִיחוּת וְתַפְקִיד זֶה. יְדִיעָה זוֹ מְבַטֶּלֶת כָּל רֶגֶשׁ שֶׁל מְצִיאוּת עַצְמִית, וְהָאָדָם מָסוּר וְנָתוּן כָּל־כֹּלוֹ לְמִלּוּי שְׁלִיחוּתוֹ. אָז מַבְטִיחַ לוֹ הַקָּבָּ"ה - "אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא": אֲפִילּוּ אִם בֶּעָבָר הָיוּ יָמִים שֶׁהָאָדָם לֹא עָסַק בָּהֶם בְּמִלּוּי שְׁלִיחוּתוֹ כְּפִי הָרָאוּי לִהְיוֹת, מָבְטָח לוֹ שֶׁהַקָּבָּ"ה יַשְׁלִים וִימַלֵּא גַּם יָמִים אֵלֶּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לא עמ' 128 – מתוך 'לקראת שבת')

לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ (כג, כו) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מְגֻבֶּלֶת בְּרָכָה זוֹ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, וְלֹא בְּכָל מָקוֹם שֶׁיְּהוּדִי עוֹשֶׂה רְצוֹן ה'. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁ"בְּאַרְצֶךָ" בָּאָה לְהַגְבִּיר וּלְהַגְדִּיל אֶת הַבְּרָכָה: לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלֹּא תִּהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּמִי שֶׁעוֹשֶׂה אֶת רְצוֹן ה', אֶלָּא שֶׁבְּרָכָה זוֹ תִּתְפַּשֵּׁט וְתִשְׁרֶה גַּם עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כֻּלָּהּ; בְּכָל הָאָרֶץ לֹא תִּהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה (מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחוּץ־לָאָרֶץ – יִתְבָּרֵךְ רַק מִי שֶׁעוֹשֶׂה אֶת רְצוֹן ה').

(כו) **אֶת־אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָהֶם וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף:**

כז **יָת אֵימָתִי אֲשַׁלַּח קֳדָמָךְ וְאֶתְפַּר (נ"א וַאֲשַׁגַּשׁ) יָת כָּל עַמָּא דְּאַתְּ אָתֵי לַאֲגָחָא בְּהוֹן וְאֶמְסַר יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ קֳדָמָךְ מְחַזְּרֵי קְדָל:**

רש"י◄ **וְהַמֹּתִי•** כְּמוֹ וְהָמַמְתִּי, וְתַרְגּוּמוֹ: וַאֲשַׁגַּשׁ, וְכֵן כָּל תֵּבָה שֶׁפֹּעַל שֶׁלָּהּ בְּכֶפֶל אוֹת אַחֲרוֹנָה, כְּשֶׁתַּהֲפֹךְ לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן פָּעַלְתִּי, יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹטֵל אוֹת הַכְּפוּלָה וּמַדְגִּישׁ אֶת הָאוֹת וְנוֹקְדוּ בִּמְלָאפוֹ"ם, כְּגוֹן: "וְהַמּוֹתִי", מִגִּזְרַת (ישעיה כח) "וְהָמַם גִּלְגַּל עֶגְלָתוֹ". "וְסַבּוֹתִי", מִגִּזְרַת (שמואל א ז) "וְסָבַב בֵּית אֵל". "דַּלּוֹתִי", מִגִּזְרַת (ישעיה יט) "דָּלְלוּ וְחָרְבוּ". (שם מט) "עַל כַּפַּיִם חַקֹּתִיךְ", מִגִּזְרַת (שופטים ה) "חִקְקֵי לֵב". (שמואל א יב) "אֶת־מִי רַצּוֹתִי", מִגִּזְרַת (איוב כ) "רִצַּץ עָצָב דַּלִּים". וְהַמְתַרְגֵּם: "וְהַמּוֹתִי", וְאֶקְטֹל, טוֹעֶה הוּא, שֶׁאִלּוּ מִגִּזְרַת מִיתָה הָיְתָה, אֵין הֵ"א שֶׁלָּהּ בְּפַתָּ"ח וְלֹא מֵ"ם שֶׁלָּהּ מְדֻגֶּשֶׁת וְלֹא נְקוּדָה מְלֵאפוֹ"ם, אֶלָּא "וְהֵמַתִּי", כְּגוֹן: (במדבר יד) "וְהֵמַתָּה אֶת הָעָם הַזֶּה" וְהַתָּי"ו מְדֻגֶּשֶׁת, לְפִי שֶׁתָּבֹא בִּמְקוֹם ב' תָּוִי"ן: הָאַחַת נִשְׁרֶשֶׁת, לְפִי שֶׁאֵין מִיתָה בְּלֹא תָּי"ו, וְהָאַחֶרֶת מְשַׁמֶּשֶׁת, כְּמוֹ: "אָמַרְתִּי", "חָטָאתִי", "עָשִׂיתִי". וְכֵן: "וְנָתַתִּי", הַתָּי"ו מְדֻגֶּשֶׁת, שֶׁהִיא בָּאָה בִּמְקוֹם שְׁתַּיִם, לְפִי שֶׁהָיָה צָרִיךְ שְׁלוֹשָׁה תָּוִי"ן: שְׁתַּיִם לִיסוֹד, כְּמוֹ: (יהושע י) "בְּיוֹם תֵּת ה'", (קהלת ג) "מַתַּת אֱלֹהִים הִיא", וְהַשְּׁלִישִׁית לְשִׁמּוּשׁ. **עֹרֶף•** שֶׁיָּנוּסוּ מִלְּפָנֶיךָ וְיַהַפְכוּ לְךָ עָרְפָּם.

(כח) **וְשָׁלַחְתִּי אֶת־הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ:**

כח **וְאֶשְׁלַח יָת עֲרָעִיתָא קֳדָמָךְ וּתְתָרֵךְ יָת חִוָּאֵי יָת כְּנַעֲנָאֵי וְיָת חִתָּאֵי מִן קֳדָמָךְ:**

רש"י◄ **הַצִּרְעָה•** מִין שֶׁרֶץ הָעוֹף, וְהָיְתָה מַכָּה אוֹתָם בְּעֵינֵיהֶם, וּמְטִילָה בָּהֶם אֶרֶס, וְהֵם מֵתִים, (סוטה לו) וְהַצִּרְעָה לא"ש עָבְרָה אֶת הַיַּרְדֵּן. **וְהַחִתִּי וְהַכְּנַעֲנִי•** הֵם אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג. לְפִיכָךְ, מִכָּל שֶׁבַע אֻמּוֹת לֹא מָנָה כָּאן אֶלָּא אֵלּוּ. וְחִוִּי, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וָהָלְאָה, שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה: 'עַל שְׂפַת הַיַּרְדֵּן עָמְדָה וְזָרְקָה בָּהֶם מָרָה'.

שפתי חכמים

(כו) **ר** כְּלוֹמַר, כָּל הַמִּקְרָא מוּסָב עַל הַמַּאֲמָר 'וַעֲבַדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם', כְּאִלּוּ אָמַר עִבְדוּ אֶת ה' וּבָזֶה 'יְבָרֵךְ לַחְמְךָ וּמֵימֶיךָ וגו' וְלֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה' וגו'. דְּאִם לֹא כֵּן לֹא יִתְּכֵן שֶׁלֹּא יְפָרֵשׁ הַכָּתוּב הַתְּנַאי אִם תַּעֲשׂוּ רְצוֹנִי לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה: תּוֹרָה כז אַדְּלְעִיל:

(כח) **ש** כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּקְשֶׁה מַה שֶׁפֵּירֵשׁ

(כט) לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן־תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה:

כט לָא אֶתְרְכִנּוּן מִן קֳדָמָךְ בְּשַׁתָּא חֲדָא דִּילְמָא תְּהֵי אַרְעָא צַדְיָא וְתִסְגֵּי עֲלָךְ חֵוֹת בָּרָא:

רש"י◄ שְׁמָמָה • רֵיקָנִית מִבְּנֵי אָדָם, לְפִי שֶׁאַתֶּם מְעַט וְאֵין בָּכֶם כְּדֵי לְמַלְאוֹת אוֹתָהּ. וְרַבָּה עָלֶיךָ • וְתִרְבֶּהת עָלֶיךָ.

(ל) מְעַט מְעָט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ:

ל זְעֵיר זְעֵיר אֶתְרְכִנּוּן מִן קֳדָמָךְ עַד דִּתְסְגֵּי וְתַחְסֵן יָת אַרְעָא:

רש"י◄ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה • תִּרְבֶּה, לְשׁוֹן פְּרִי, כְּמוֹ: "פְּרוּ וּרְבוּ".

(לא) וְשַׁתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יַם פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבָּר עַד־הַנָּהָר כִּי אֶתֵּן בְּיָדְכֶם אֵת יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ מִפָּנֶיךָ:

לא וֶאֱשַׁוֵּי יָת תְּחוּמָךְ מִיַּמָּא דְסוּף וְעַד יַמָּא דִּפְלִשְׁתָּאֵי וּמִמַּדְבְּרָא עַד פְּרָת אֲרֵי אֶמְסַר בִּידֵיכוֹן יָת יָתְבֵי אַרְעָא וּתְתָרְכִנּוּן מִן קֳדָמָךְ:

רש"י◄ וְשַׁתִּי • לְשׁוֹן הֲשָׁתָה, וְהַתִּי"ו מֻדְגֶּשֶׁת מִפְּנֵי שֶׁבָּאָה תַּחַת שְׁתַּיִם, שֶׁאֵין שִׁיתָה בְּלֹא תִּי"ו, וְהָאַחַת לְשִׁמּוּשׁ. עַד הַנָּהָר • פְּרָת. וְגֵרַשְׁתָּמוֹא • וּתְגָרְשֵׁם.

(לב) לֹא־תִכְרֹת לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית:

לב לָא תִּגְזַר לְהוֹן וּלְטַעֲוָתְהוֹן קְיָם:

(לג) לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן־יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ: פ

לג לָא יֵתְבוּן בְּאַרְעָךְ דִּילְמָא יְחַיְּבוּן יָתָךְ קֳדָמַי אֲרֵי תִּפְלַח יָת טַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי יְהוֹן לָךְ לְתַקָּלָא:

רש"י◄ כִּי תַעֲבֹד וְגוֹ' • חֲרֵי אֵלּוּ 'כִּי', מְשַׁמְּשִׁין בִּמְקוֹם 'אֲשֶׁר', וְכֵן בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת. וְזֶהוּ לְשׁוֹן[ב] 'אִי', שֶׁהוּא אֶחָד מֵאַרְבָּעָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁהַ'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ. וְגַם מָצִינוּ בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת 'אִם' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אֲשֶׁר', כְּמוֹ (ויקרא ב) "וְאִם תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים", שֶׁהוּא חוֹבָה.

כד (א) וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל־יְהוָה אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרָחֹק:

א וּלְמֹשֶׁה אֲמַר סַק לְקֳדָם יְיָ אַתְּ וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִין מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל וְתִסְגְּדוּן מֵרָחִיק:

רש"י◄ וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה • פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה קֹדֶם עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וּבְד"[ג] בְּסִינַי נֶאֱמַר לוֹ: עֲלֵה!.

שפתי חכמים

וְהָיְתָה מַכָּה אוֹתָם וכו' וְהֵם מֵתִים, וְהָא יְהוֹשֻׁעַ עָשָׂה מִלְחָמָה עִמָּהֶם שֶׁבַע שָׁנִים, וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ וְהַצִּרְעָה לֹא עָבְרָה וכו': תורה כט

(כט) **ת** וְאִם תֹּאמַר, וְלָמָּה לֹא פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י הָכָא כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ לְקַמָּן בְּפָרָשַׁת עֵקֶב 'פֶּן תִּרְבֶּה עָלֶיךָ' וגו', וַהֲלֹא אִם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ אֵין מִתְיָרְאִין מִן הַחַיָּה וכו', אֶלָּא גָּלוּי הָיָה לְפָנָיו שֶׁעֲתִידִין לַחֲטוֹא. וְנִרְאֶה לִי, דְּהָתָם כְּתִיב 'לֹא תוּכַל כַּלּוֹתָם מֵהֵר' וגו', וְקָשֶׁה לְרַשִׁ"י לָמָּה לֹא תוּכַל וַהֲלֹא אֵין מִתְיָרְאִין וכו', וּמִתָּרֵץ מִפְּנֵי הַחֵטְא, אֲבָל הָכָא לֹא כְּתִיב 'לֹא תוּכַל'. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, דְּהָכָא כְּתִיב 'הִנֵּה אָנֹכִי שׁוֹלֵחַ מַלְאָךְ' וגו', וּפֵּירֵשׁ רַשִׁ"י 'כָּאן נִתְבַּשְּׂרוּ שֶׁעֲתִידִין לַחֲטוֹא' וכו', וּמִשּׁוּם הָכִי אֵין צָרִיךְ רַשִׁ"י לְפָרֵשׁ עוֹד: תורה ל

(לא) **א** שֶׁהוּא לְשׁוֹן עָתִיד וּלְשׁוֹן רַבִּים: תורה לב

(לג) **ב** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י, הֲרֵי 'כִּי' אֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ אֶלָּא בְּאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת, אִי דִּילְמָא אֶלָּא דְּהָא, אֲבָל לֹא מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אֲשֶׁר'. וּמִתָּרֵץ, דְּ'כִּי' זֶה מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אִי', דְּהַיְינוּ 'אִם', דְּמָצִינוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת דְּ'אִם' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אֲשֶׁר', כְּמוֹ 'וְאִם תַּקְרִיב' וגו': תורה א

כד (א) **ג** מִדִּכְתִיב אַחֲרָיו 'וַיְסַפֵּר לָעָם', וּפֵּירֵשׁ רַשִׁ"י בּוֹ בַּיּוֹם, 'אֵת כָּל דִּבְרֵי ה'', זוֹ מִצְוֹת פְּרִישָׁה, וּמִצְוֹת פְּרִישָׁה

(ב) וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־יְהוָה וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ׃

ב וְיִתְקָרֵב מֹשֶׁה בִּלְחוֹדוֹהִי לְקֳדָם יְיָ וְאִנּוּן לָא יִתְקָרְבוּן וְעַמָּא לָא יִסְקוּן עִמֵּהּ׃

רש"י ◄ וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ • אֶל הָעֲרָפֶל.

(ג) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה׃

ג וַאֲתָא מֹשֶׁה וְאִשְׁתָּעִי לְעַמָּא יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דַיְיָ וְיָת כָּל דִּינַיָּא וַאֲתִיב כָּל עַמָּא קָלָא חַד וַאֲמָרוּ כָּל פִּתְגָּמַיָּא דִּי מַלִּיל יְיָ נַעְבֵּד׃

רש"י ◄ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם • בּוֹ בַּיּוֹם. אֵת כָּל דִּבְרֵי ה' • מִצְוַת[1] פְּרִישָׁה וְהַגְבָּלָה. וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים • (מכילתא בפ' יתרו) ז' מִצְוֹות שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, וְשַׁבָּת, וְכִבּוּד אָב וָאֵם, וּפָרָה אֲדֻמָּה, וְדִינִין שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם בְּמָרָה.

(ד) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה לִשְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃

ד וּכְתַב מֹשֶׁה יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דַיְיָ וְאַקְדֵּם בְּצַפְרָא וּבְנָא מַדְבְּחָא בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא וְתַרְתָּא עֶשְׂרֵי קָמָן לִתְרֵי עֲסַר שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃

רש"י ◄ וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה • (מכילתא) מ'בְּרֵאשִׁית' וְעַד מַתַּן־תּוֹרָה, וְכָתַב מִצְוֹות שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּמָרָה. וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר • בַּחֲמִשָּׁה[2] בְּסִיוָן.

(ה) וַיִּשְׁלַח אֶת־נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים׃

ה וּשְׁלַח יָת בּוּכְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַסִּיקוּ עֲלָוָן וְקָרִיבוּ נִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ תּוֹרִין׃

רש"י ◄ אֶת־נַעֲרֵי • הַבְּכוֹרוֹת.

(ו) וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃

ו וּנְסִיב מֹשֶׁה פַּלְגוּת דְּמָא וְשַׁוִּי בְּמִזְרְקָיָא וּפַלְגוּת דְּמָא זְרַק עַל מַדְבְּחָא׃

רש"י ◄ וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם • (זבחים צו) מִי חִלְּקוֹ? מַלְאָךְ[3] בָּא וְחִלְּקוֹ. בָּאַגָּנֹת • שְׁתֵּי אַגָּנוֹת: אֶחָד לַחֲצִי דַּם עוֹלָה, וְאֶחָד לַחֲצִי דַּם שְׁלָמִים, לְהַזּוֹת אוֹתָם עַל הָעָם. וּמִכָּאן לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁנִּכְנְסוּ אֲבוֹתֵינוּ לַבְּרִית, בְּמִילָה וּטְבִילָה וְהַזָּאַת דָּמִים, שֶׁאֵין הַזָּאָה בְּלֹא טְבִילָה.

שפתי חכמים

בְּאַרְבָּעָה בְּסִיוָן הָיָה, כִּדְפֵירֵשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת יִתְרוֹ: תורה ב

(ג) ד מִדִּכְתִיב אַחֲרָיו 'וַיִּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר' וגו', וְעַל כָּרְחָךְ זֶה הָיָה בְּיוֹם חֲמִישִׁי, כִּדְפֵירֵשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת יִתְרוֹ, וְזֶה הַדִּבּוּר שֶׁדִּבֵּר לָעָם הָיָה יוֹם אֶחָד לְפָנָיו דְּהוּא יוֹם רְבִיעִי, וְכִדְפֵירֵשׁ רַשִׁ"י בְּסָמוּךְ. וְהִקְשָׁה הָרְאַ"ם, תֵּימַהּ, דִּבְפָרָק רַבִּי עֲקִיבָא (דף פז) אָמְרוּ בְּהֶדְיָא דִּלְכוּלֵּי עָלְמָא מִצְוַת הַגְבָּלָה בִּתְלָתָא בְּיַרְחָא אֲמַר לְהוּ, וּבְאַרְבָּעָה בְּיַרְחָא עֲבִיד פְּרִישָׁה, וּמִדִּבְרֵי הָרַב מִשְׁמַע דְּתַרְוַיְיהוּ בְּאַרְבָּעָה בְּיַרְחָא הֲווּ וְצָרִיךְ עִיּוּן. (גור אריה) וְלֹא עִיֵּין, דְּוַדַּאי הָאֲמִירָה הָיְתָה בִּשְׁלִשָׁה בַּחֹדֶשׁ, אֲבָל הַפְּרִישָׁה עַצְמָהּ הָיְתָה בְּאַרְבָּעָה בַּחֹדֶשׁ, וְהֵבִיא רְאָיָה עַל זֶה, עַיֵּין שָׁם: תורה ד

(ד) ה כָּתַב זֶה, לְהוֹדִיעֵנוּ שֶׁעֲלִיַּית מֹשֶׁה לָהָר עִם נָדָב וַאֲבִיהוּא וּזְקֵנִים לְקַבֶּלֶת הַתּוֹרָה הָיָה בַּיּוֹם שֶׁאַחֲרָיו, שֶׁהוּא שִׁשָּׁה בְּסִיוָן, וְלֹא כְּרַבִּי יוֹסֵי דְּאָמַר שִׁבְעָה בּוֹ: תורה ה

(ה) ו (נחלת יעקב) לְפִי שֶׁהָעֲבוֹדָה הָיְתָה בַּבְּכוֹרוֹת עַד שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַלְּוִיִּם נִבְחֲרוּ בְּחֵטְא הָעֵגֶל, וּדְלָא כְּהָרְאַ"ם, עַיֵּין שָׁם: תורה ו

(ו) ז דְּאִם לֹא כֵּן הֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב בַּתְּחִלָּה שֶׁחִלְּקוֹ וְאַחַר כָּךְ שֶׁלָּקַח חֶצְיוֹ: תורה ז

(ז) וַיִּקַּח֮ סֵ֣פֶר הַבְּרִית֒ וַיִּקְרָ֣א בְאָזְנֵ֣י הָעָ֑ם וַיֹּאמְרֻ֕ו כֹּ֥ל אֲשֶׁר־דִּבֶּ֖ר יְהוָ֥ה נַעֲשֶׂ֛ה וְנִשְׁמָֽע׃

ז וּנְסִיב סִפְרָא דִקְיָמָא וּקְרָא קֳדָם עַמָּא וַאֲמָרוּ כֹּל דִּי מַלִּיל יְיָ נַעְבֵּד וּנְקַבֵּל׃

רש"י◄ סֵפֶר הַבְּרִית• מִ'בְּרֵאשִׁית' וְעַד מַתַּן־תּוֹרָה[ח], וּמִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּמָרָה.

(ח) וַיִּקַּ֣ח מֹשֶׁ֗ה אֶת־הַדָּ֙ם֙ וַיִּזְרֹ֔ק עַל־הָעָ֖ם וַיֹּ֣אמֶר הִנֵּ֣ה דַם־הַבְּרִ֗ית אֲשֶׁ֤ר כָּרַת֙ יְהוָ֔ה עִמָּכֶ֖ם עַ֑ל כָּל־הַדְּבָרִ֥ים הָאֵֽלֶּה׃

ח וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת דְּמָא וּזְרַק עַל מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא עַל עַמָּא וַאֲמַר הָא דֵין דַּם קְיָמָא דִּגְזַר יְיָ עִמְּכוֹן עַל כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין׃

רש"י◄ וַיִּזְרֹק• עִנְיָנוֹ[ט] הַזָּאָה, וְתַרְגּוּמוֹ: 'וּזְרַק עַל' מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא עַל עַמָּא'.

(ט) וַיַּ֣עַל מֹשֶׁ֗ה וְאַהֲרֹן֙ נָדָ֔ב וַאֲבִיה֖וּא וְשִׁבְעִ֣ים מִזִּקְנֵ֑י יִשְׂרָאֵֽל׃

ט וּסְלִיק מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִין מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל׃

(י) וַיִּרְאֻ֖ו אֵ֣ת אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וְתַחַ֤ת רַגְלָיו֙ כְּמַעֲשֵׂ֣ה לִבְנַ֔ת הַסַּפִּ֖יר וּכְעֶ֥צֶם הַשָּׁמַ֖יִם לָטֹֽהַר׃

י וַחֲזוֹ יָת יְקַר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל וּתְחוֹת כָּרְסָא יְקָרֵהּ כְּעוֹבַד אֶבֶן טָבָא וּכְמֶחֱזֵי שְׁמַיָּא לְבָרִירוּ׃

רש"י◄ וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל• נִסְתַּכְּלוּ וְהֵצִיצוּ[כ] וְנִתְחַיְּבוּ מִיתָה, אֶלָּא שֶׁלֹּא רָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְעַרְבֵּב שִׂמְחַת הַתּוֹרָה, וְהִמְתִּין לְנָדָב וַאֲבִיהוּא עַד יוֹם חֲנֻכַּת הַמִּשְׁכָּן, וְלַזְּקֵנִים עַד "וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאוֹנְנִים וְגוֹ' וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה", בַּקְּצִינִים שֶׁבַּמַּחֲנֶה. כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר• (סוטה יב)

הִיא הָיְתָה לְפָנָיו בִּשְׁעַת הַשִּׁעְבּוּד, לִזְכֹּר צָרָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מְשֻׁעְבָּדִים בְּמַעֲשֵׂה לְבֵנִים. וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר• מִשֶּׁנִּגְאַלוּ, הָיָה אוֹר וְחֶדְוָה לְפָנָיו. וּכְעֶצֶם• כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן מַרְאֶה. לָטֹהַר• לְשׁוֹן בָּרוּר וְצָלוּל.

(יא) וְאֶל־אֲצִילֵ֣י בְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל לֹ֤א שָׁלַח֙ יָד֔וֹ וַיֶּחֱזוּ֙ אֶת־הָאֱלֹהִ֔ים וַיֹּאכְלֻ֖ו וַיִּשְׁתּֽוּ׃ ס

יא וּלְרַבְרְבֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָה נִזְקָא וַחֲזוֹ יָת יְקָרָא דַיְיָ וַהֲווֹ חָדָן בְּקָרְבָּנֵיהוֹן דְּאִתְקַבָּלוּ כְּאִלּוּ אָכְלִין וְשָׁתָן׃

רש"י◄ וְאֶל אֲצִילֵי• הֵם נָדָב וַאֲבִיהוּא וְהַזְּקֵנִים. לֹא שָׁלַח יָדוֹ• מִכְּלָל שֶׁהָיוּ רְאוּיִים לְהִשְׁתַּלֵּחַ בָּהֶם יָד. וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים• הָיוּ מִסְתַּכְּלִין בּוֹ בְּלֵב גַּס, מִתּוֹךְ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כָּךְ מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא. וְאוּנְקְלוֹס לֹא תִּרְגֵּם כֵּן. "אֲצִילֵי", לְשׁוֹן גְּדוֹלִים, כְּמוֹ: (ישעיה מא) "וּמֵאֲצִילֶיהָ קָרָאתִיךָ", (במדבר יא) "וַיָּאצֶל מִן הָרוּחַ", (יחזקאל מא) "שֵׁשׁ אַמּוֹת אַצִּילָה".

(יב) וַיֹּ֣אמֶר יְהוָ֗ה אֶל־מֹשֶׁ֤ה עֲלֵה֙ אֵלַ֔י הָהָ֖רָה וֶהְיֵ֑ה שָׁ֣ם וְאֶתְּנָ֗ה לְךָ֤ אֶת־לֻחֹת֙ הָאֶ֔בֶן וְהַתּוֹרָ֖ה וְהַמִּצְוָ֑ה אֲשֶׁ֥ר כָּתַ֖בְתִּי לְהוֹרֹתָֽם׃

יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה סַק לְקָדָמַי לְטוּרָא וֶהֱוֵי תַמָּן וְאֶתֵּן לָךְ יָת לוּחֵי אַבְנָא וְאוֹרַיְתָא וְתַפְקֻדְתָּא דִּכְתָבִית לְאַלּוּפֵיהוֹן׃

שפתי חכמים

(ז) ח לְכָךְ נִכְתַּב בְּהֵ"א הַיְדִיעָה, שֶׁהִיא הַנִּזְכָּר לְעֵיל בְּוַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה: תורה ח

(ח) ט לְשׁוֹן 'וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים', וְלֹא מִלְּשׁוֹן 'וַיִּזְרֹק אוֹתוֹ מֹשֶׁה הַשְּׁמִימָה' שֶׁהוּא לְשׁוֹן זְרִיקָה מִמָּשׁ: י וְלֹא עַל הָעָם מַמָּשׁ, דִּכְתִיב 'זָרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ': תורה ט

(י) כ רְצוֹנוֹ לוֹמַר, נִסְתַּכְּלוּ בַּלֵּב, כִּדְפֵירֵשׁ רַשִּׁ"י בְּסָמוּךְ, אֲבָל לֹא רְאִיָּה מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב 'כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי', וְנִתְחַיְּבוּ מִיתָה עַל שֶׁנִּכְנְסוּ לִפְנִים מִמְּחִיצָתָן: תורה יא

רש"י ◄ **וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה • לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה. עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וְהְיֵה שָׁם • אַרְבָּעִים יוֹם. אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם •** כָּל שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת[ל] בְּכְלַל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הֵן. וְרַבֵּנוּ סְעַדְיָה פֵּרַשׁ בָּאַזְהָרוֹת שֶׁיָּסַד לְכָל דִּבּוּר וְדִבּוּר מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בּוֹ:

(יג) **וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הַר הָאֱלֹהִים:**

יג וְקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשַׁמְּשָׁנֵהּ וּסְלֵק מֹשֶׁה לְטוּרָא דְּאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ:

רש"י ◄ **וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ •** לֹא יָדַעְתִּי מַה טִּיבוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ כָּאן. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהָיָה הַתַּלְמִיד מְלַוֶּה לָרַב עַד מְקוֹם הַגְּבָלַת תְּחוּמֵי הָהָר, שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לֵילֵךְ מִשָּׁם וָהָלְאָה, וּמִשָּׁם "וַיַּעַל מֹשֶׁה" לְבַדּוֹ "אֶל־הַר הָאֱלֹהִים", וִיהוֹשֻׁעַ נָטָה שָׁם אָהֳלוֹ וְנִתְעַכֵּב שָׁם כָּל אַרְבָּעִים יוֹם, שֶׁכֵּן מָצִינוּ כְּשֶׁיָּרַד מֹשֶׁה: "וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה". לָמַדְנוּ, שֶׁלֹּא הָיָה יְהוֹשֻׁעַ עִמָּהֶם.

(יד) **וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַרוּ שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם:**

יד וּלְסַבַּיָּא אֲמַר אוֹרִיכוּ לָנָא הָכָא עַד דִּנְתוּב לְוָתְכוֹן וְהָא אַהֲרֹן וְחוּר עִמְּכוֹן מָן דְּאִית לֵהּ דִּינָא יִתְקָרֵב לְקֳדָמֵיהוֹן:

רש"י ◄ **וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַרוּ • בְּצֵאתוֹ מִן הַמַּחֲנֶה. שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה • וְהִתְעַכְּבוּ כָּאן עִם שְׁאָר הָעָם בַּמַּחֲנֶה[נ], לִהְיוֹת נְכוֹנִים לִשְׁפֹּט לְכָל אִישׁ רִיבוֹ. חוּר • בְּנָהּ שֶׁל מִרְיָם[ס] הָיָה, וְאָבִיו כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה,** שֶׁנֶּאֱמַר: (דברי הימים א ב) "וַיִּקַּח לוֹ כָּלֵב אֶת אֶפְרָת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר". אֶפְרָת, זוֹ מִרְיָם, כִּדְאִיתָא בְּ'סוֹטָה'. **מִי־בַעַל דְּבָרִים •** מִי[ע] שֶׁיֵּשׁ לוֹ דִּין.

(טו) **וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־הָהָר:**

טו וּסְלֵיק מֹשֶׁה לְטוּרָא וַחֲפָא עֲנָנָא יָת טוּרָא:

(טז) **וַיִּשְׁכֹּן כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שִׁשֶּׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן:**

טז וּשְׁרָא יְקָרָא דַיְיָ עַל טוּרָא דְּסִינַי וַחֲפָהִי עֲנָנָא שִׁתָּא יוֹמִין וּקְרָא לְמֹשֶׁה בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִגּוֹ עֲנָנָא:

רש"י ◄ **וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן •** (יומא ד) רַבּוֹתֵינוּ חוֹלְקִין בַּדָּבָר. יֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים: אֵלּוּ שִׁשָּׁה יָמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ־חֹדֶשׁ (עַד עֲצֶרֶת, יוֹם מַתַּן תּוֹרָה, רַשִּׁ"י יָשָׁן). **וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן[פ] • לָהָר. וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי •**

שפתי חכמים

(יב) **ל** מִדִּכְתִיב 'אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרוֹתָם' לֹא יִתָּכֵן לְפָרְשׁוֹ עַל סֵפֶר הַתּוֹרָה, דְּהָא כְּתִיבַת הַסֵּפֶר לֹא הָיְתָה עַל יְדֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא עַל יְדֵי מֹשֶׁה, דִּכְתִיב 'וַיְהִי כְּכַלּוֹת מֹשֶׁה לִכְתּוֹב אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר עַד תֻּמָּם', אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ אַעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת קָאֵי: תורה יג

(יד) **מ** דְּאִם לֹא כֵּן הֵיאָךְ הָיוּ הַזְּקֵנִים כָּאן, הֲרֵי לֹא יָצְאוּ מִן הַמַּחֲנֶה אֶלָּא מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ, כְּדִכְתִיב 'וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ' וגו': **נ** תִּקֵּן בָּזֶה כַּמָּה עִנְיָנִים. תִּקֵּן שֶׁהַיְשִׁיבָה הַזֹּאת אֵינָהּ כְּמַשְׁמָעָהּ אֶלָּא מִלְּשׁוֹן עִיכּוּב; גַּם מִלַּת 'בָּזֶה' מוֹרָה עַל מָקוֹם, לֹא עַל דָּבָר הָרָמוּז. וְלֹא שֶׁיֵּשְׁבוּ לְבַדָּם, רַק עִם שְׁאָר הָעָם, שֶׁהֲרֵי לֹא יָצְאוּ הַזְּקֵנִים מִן הַמַּחֲנֶה. וּלְהוֹדִיעַ שֶׁאֵין הָעַכָּבָה הַזֹּאת כִּי אִם לִשְׁפּוֹט אֶת הָעָם, כִּי בְּזוּלַת הַמִּתְּנָה הַזֹּאת שֶׁנָּתַן לַזְּקֵנִים יִהְיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מְשׁוּתָּפִים בָּהּ: **ס** דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י, וְהָא שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ אֵין דִּינֵיהֶם דִּין, וּלְמַאן דְּאָמַר שֶׁדִּינֵיהֶם דִּין מִכָּל מָקוֹם נִקְרָאוּ 'בֵּית דִּין חָצוּף', לָכֵן פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י חוּר בְּנָהּ שֶׁל מִרְיָם הָיָה, כְּלוֹמַר עַל כָּרְחָךְ לַאו שְׁנֵיהֶם בְּיִחַד הָיוּ יוֹשְׁבִים וְדָנִים, דְּהָא קְרוֹבִים הָיוּ, שֶׁהָיוּ רִאשׁוֹן בְּשֵׁנִי, וּלְדִבְרֵי הַכֹּל פְּסוּלִים הֵם, אֶלָּא וַדַּאי כָּל אֶחָד הָיָה דָּן בִּפְנֵי עַצְמוֹ כְּיָחִיד מוּמְחֶה שֶׁהוּא דָּן יְחִידִי: **ע** לֹא שֶׁמִּלַּת 'מִי' לְשׁוֹן שְׁאֵלָה, וְגַם לֹא 'בַּעַל דְּבָרִים' בַּעַל לָשׁוֹן, וְצָרִיךְ לְהוֹסִיף בַּפְּסוּק מִלַּת 'שֶׁהוּא' הַנִּרְמָז בְּמִלַּת 'שֶׁיֵּשׁ', כְּאִלּוּ אָמַר מִי שֶׁהוּא בַּעַל דְּבָרִים: תורה טו

(טז) **פ** וְלֹא לְמֹשֶׁה, מִפְּנֵי שֶׁאַחֲרָיו מִיַּד כְּתִיב 'וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה' לוֹמַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וְלֹא יִתָּכֵן לוֹמַר שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מְכוּסֶה כָּל הַשִּׁשָּׁה יָמִים, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה הָיָה עוֹלֶה וְיוֹרֵד בְּכָל יוֹם כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת יִתְרוֹ, אֲבָל לְמַאן דְּאָמַר 'וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה' לְאַחַר עֲשֶׂרֶת

לוֹמַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וּמֹשֶׁה וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים, אֶלָּא שֶׁחָלַק הַכָּתוּב כָּבוֹד לְמֹשֶׁה. (יומא שם) וְיֵשׁ אוֹמְרִים: "וַיַּכְסֵהוּ הֶעָנָן" – לְמֹשֶׁה, שֹׁשָׁה יָמִים לְאַחַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וְהֵם הָיוּ בִּתְחִלַּת אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁעָלָה מֹשֶׁה לְקַבֵּל הַלּוּחוֹת. וְלְמֶדְךָ, שֶׁכָּל הַנִּכְנָס לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, טָעוּן פְּרִישָׁה שִׁשָּׁה יָמִים.

(יז) וּמַרְאֵה כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

יז וְחֵיזוּ יְקָרָא דַיְיָ כְּאֶשָׁא אָכְלָא בְּרֵישׁ טוּרָא לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

(יח) וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה: פפפ

יח וְעַל מֹשֶׁה בְּגוֹ עֲנָנָא וּסְלֵק לְטוּרָא וַהֲוָא מֹשֶׁה בְּטוּרָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָן: פ פ פ

רש"י ◄בְּתוֹךְ הֶעָנָן• עָנָן זֶה כְּמִין עָשָׁן הוּא, וְעָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה, שְׁבִיל (נ"א חֵפָּה) בְּתוֹכוֹ:

קי"ח פסוקים, עזיא"ל סימן. חנני"י סימן.

ההפטרות לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רנו - רסא

שפתי חכמים

הַדִּבְּרוֹת הָיָה, בִּתְחִלַּת אַרְבָּעִים יוֹם, יִהְיֶה פֵּירוּשׁ 'וַיְכַסֵּהוּ' לְמֹשֶׁה, מִשּׁוּם שֶׁכָּל הַנִּכְנָס לְמַחֲנֵה וכו': **צ** אַף עַל פִּי שֶׁ'עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה' לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה הֲוָה אַלִּיבָּא דְּכוּלֵּי עָלְמָא, כִּדְכָתַב רַשִׁ"י לְעֵיל, חָזַר אַחַר זֶה וְכָתַב עַל הַסֵּדֶר, וְכָתַב תְּחִלָּה הַסִּיפּוּר שֶׁל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת וְאַחַר כָּךְ הַסִּיפּוּר שֶׁל הַלּוּחוֹת 'וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר' וגו': **ק** וְאַף עַל פִּי שֶׁכֵּהֵן גָּדוֹל טָעוּן פְּרִישָׁה שִׁבְעָה יָמִים קוֹדֶם יוֹם הַכִּפּוּרִים, הַיְינוּ מִפְּנֵי חֲשַׁשׁ טוּמְאַת בֵּיתוֹ (גְּמָרָא יוֹמָא דַּף ד'): תורה יז

המשך ביאור למס' ברכות ליום רביעי עמ' א

1 אצל עמי הארץ שגזרו חכמים על פירותיהם לחייבם במעשר, אף
2 על פי שאכל לפני שעישר הרי זה מצטרף לזימון. מקשה הגמרא:
3 כיצד מצטרף לזימון, **הָא לֹא** חָזֵי לֵיהּ – הרי הפת אינה ראויה לו
4 קודם שיעשר, וכשעבר על דברי חכמים ואכל, נמצא שברכת
5 הזימון באה בעבירה. מתרצת הגמרא: כֵּיוָן דְּאִי בָּעֵי מַפְקַר לְהוּ
6 לְנִכְסֵיהּ וְהָוֵי עָנִי – הואיל ואם רוצה הרי יכול להפקיר את כל
7 ממונו ולהיות עני, וַחֲזִי לֵיהּ – ותהיה פת הדמאי ראויה לו, שכן
8 חכמים התירו לעניים לאכול דמאי, לכן גם כעת שאינו עני
9 נחשבת אצלו אכילת הפת כאכילת היתר ומצטרף לזימון.
10 מביאה הגמרא ראיה שחכמים התירו אכילת דמאי לעניים: דְּתָנֵן
11 (דמאי פ"ג מ"א), **מַאֲכִילִין אֶת הָעֲנִיִּים דְּמַאי** – מותר לתת לעני פירות
12 דמאי מבלי לעשרם, שלא אסרו חכמים על העניים לאכול דמאי,
13 שצריכים לחזר גם על פתחי עמי הארץ, ולפיכך סמכו על כך
14 שרוב עמי הארץ מעשרים (שבת כג.). וְכמו כן מאכילין **אֶת הָאַכְסַנְיָא**
15 **דְּמַאי** – את חיילי המלך העוברים ממקום למקום, ומזונותיהן
16 מוטלים על התושבים הדרים באותן מקומות שעוברים שם. **וְאָמַר**
17 **רַב הוּנָא, תָּנָא** – שנינו בברייתא, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין מַאֲכִילִין**
18 **אֶת הָעֲנִיִּים וְאֶת הָאַכְסַנְיָא דְּמַאי**, ובית הלל אומרים, מאכילין את
19 העניים דמאי ואת האכסניא דמאי.
20 שנינו במשנה: האוכל פת מחטים של **מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן** לאחר שֶׁנִּטְּלָה
21 ממנו **תְּרוּמָתוֹ** – 'תרומת מעשר' שהלוי הפריש ממעשרו כדי לתת
22 לכהן, מצטרף האוכל לזימון. וסבורה הגמרא שמדובר שכבר
23 ניטלה מהתבואה ה'תרומה גדולה', שכן יש להפרישה קודם נתינת
24 המעשר ללוי, ולכן מקשה הגמרא, **פְּשִׁיטָא** שאוכל פת זו מצטרף
25 לזימון שהרי הורמו כל המתנות וזו אכילת היתר, ומה צורך
26 למשנה לאומרו. מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** – לא הוצרכה
27 המשנה לומר **אֶלָּא** באופן **שֶׁהִקְדִּימוֹ** הלוי לכהן ונטל את ה'מעשר
28 ראשון' מהתבואה בעוד שהיו גרעיניה **בַּשְּׁבָלִים** – קודם הדישה,
29 והכהן עדיין לא נטל 'תרומה גדולה', **וְהִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ** הלוי מהמעשר
30 רק **תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְלֹא הִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה** [וזהו ששנינו
31 'שנטלה תרומתו', דהיינו ש'תרומת מעשר' שלו ניטלה ולא
32 ה'תרומה גדולה']. **וְכִדְרַבִּי אֲבָהוּ** – וכאן השמיעה לנו המשנה את
33 דינו של רבי אבהו שאמר שבהקדימו בשבלים נפטר הלוי מתרומה
34 גדולה [כדלהלן] ולכן לא נחשב מעשר זה כטבל והאוכל מצטרף
35 לזימון, **דְּאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁהִקְדִּימוֹ**
36 הלוי לכהן ונטלו מהישראל בעודו **בַּשִּׁבֳּלִים, פָּטוּר** הלוי **מִלִּתֵּן**
37 **תְּרוּמָה גְּדוֹלָה** לכהן, **שֶׁנֶּאֱמַר** (במדבר יח כו) בציווי אל הלויים לתת
38 תרומת מעשר, **'וַהֲרֵמוֹתֶם מִמֶּנּוּ** – מהמעשר ראשון שקיבלתם
39 **תְּרוּמַת ה'**, ומה היא התרומה שתרימו, **מַעֲשֵׂר** [–עשירית] **מִן**
40 **הַמַּעֲשֵׂר**', ודורשים דווקא **מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר אֲמַרְתִּי לְךָ** שתרים
41 ממנו, **וְלֹא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר** – שאף אם
42 עדיין לא הורמה תרומה גדולה מהמעשר ראשון פטור הלוי
43 מלהפרישו.
44 **אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵי** – שאל רב פפא את אביי על דברי רבי
45 אבהו, **אִי הָכִי** – אם כן, שנלמד מכאן **שֶׁאִפְּילוּ הִקְדִּימוֹ** הלוי לכהן
46 **בַּכִּרְי** – לאחר שנעשה הדיש והמירוח **נַמִּי** – גם אז שיפטר, ומדוע
47 פוטר רק בשהקדימו הלוי בשבלים. **אָמַר לֵיהּ** – השיב לו אביי,
48 **עָלֶיךָ אָמַר קְרָא** – כדי שלא תאמר כן לימדה אותנו התורה בפסוק
49 אחר, אף הוא בפרשת הלויים לגבי תרומת מעשר,

צִדְקֶךָ׃ ח אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד׃
ב ט בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ׃
י בְּכָל־לִבִּי דִרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ׃
יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־לָךְ׃
יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃ יג בִּשְׂפָתַי
סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ׃ יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שָׂשְׂתִּי
כְּעַל כָּל־הוֹן׃ טו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה
אָרְחֹתֶיךָ׃ טז בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח
דְּבָרֶךָ׃ ג יז גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה דְבָרֶךָ׃
יח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ׃ יט גֵּר אָנֹכִי
בָאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ׃ כ גָּרְסָה נַפְשִׁי
לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת׃ כא גָּעַרְתָּ זֵדִים
אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִّצְוֹתֶיךָ׃ כב גַּל מֵעָלַי חֶרְפָּה
וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי׃ כג גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים בִּי
נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ׃ כד גַּם־עֵדֹתֶיךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אַנְשֵׁי עֵצָתִי׃ ד כה דָּבְקָה לֶעָפָר נַפְשִׁי
חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ׃ כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ׃ כז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה
בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ׃ כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי
כִּדְבָרֶךָ׃ כט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי׃
ל דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי׃ לא דָּבַקְתִּי
בְּעֵדְוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי׃ לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ
אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי׃ ה לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ
וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב׃ לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ
וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב׃ לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ
כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי׃ לו הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל
אֶל־בָּצַע׃ לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ
חַיֵּנִי׃ לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ׃
לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
טוֹבִים׃ מ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי׃
ו מא וְיבֹאנִי חַסְדֶּךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ׃
מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ׃ מג וְאַל־
תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטְךָ
יִחָלְתִּי׃ מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃

מה וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃
מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ׃
מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי׃ מח וְאֶשָּׂא־
כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְּחֻקֶּיךָ׃
ז מט זְכָר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי׃ נ זֹאת
נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי׃ נא זֵדִים הֱלִיצֻנִי
עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי׃ נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
מֵעוֹלָם ׀ יְהוָה וָאֶתְנָחֵם׃ נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי
מֵרְשָׁעִים עָזְבֵי תוֹרָתֶךָ׃ נד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ
בְּבֵית מְגוּרָי׃ נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה
וָאֶשְׁמְרָה תוֹרָתֶךָ׃ נו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ ח נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ׃
נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ׃
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ׃
ס חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ׃
סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדָנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
סב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ׃ סג חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי
פִקּוּדֶיךָ׃ סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ ט סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה
כִּדְבָרֶךָ׃ סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי׃ סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ
שָׁמָרְתִּי׃ סח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃
סט טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב ׀ אֶצֹּר
פִּקּוּדֶיךָ׃ ע טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ
שִׁעֲשָׁעְתִּי׃ עא טוֹב־לִי כִּי־עֻנִּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
חֻקֶּיךָ׃ עב טוֹב־לִי תּוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף׃
י עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה
מִצְוֹתֶיךָ׃ עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה
עִנִּיתָנִי׃ עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ
לְעַבְדֶּךָ׃ עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי׃ עח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי
אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ׃ עט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ

וְיִדְעֵי עֵדֹתֶיךָ׃ פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא
אֵבוֹשׁ׃ כ פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי׃ פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי׃ פד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי
מִשְׁפָּט׃ פה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׂיחוֹת אֲשֶׁר לֹא
כְתוֹרָתֶךָ׃ פו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי
עָזְרֵנִי׃ פז כְּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי
פִקֻּדֶיךָ׃ פח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ׃
ל פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם׃ צ לְדֹר
וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אָרֶץ וַתַּעֲמֹד׃ צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ
עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ׃ צב לוּלֵי תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי׃ צג לְעוֹלָם לֹא־אֶשְׁכַּח
פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי׃ צד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃ צה לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי
עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן׃ צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה
מִצְוָתְךָ מְאֹד׃ מ צז מָה־אָהַבְתִּי תּוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם
הִיא שִׂיחָתִי׃ צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי
לְעוֹלָם הִיא־לִי׃ צט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי
עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי׃ ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ קא מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלֵאתִי רַגְלָי לְמַעַן
אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ׃ קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה
הוֹרֵתָנִי׃ קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי׃
קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי | כָּל־אֹרַח
שָׁקֶר׃ נ קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי׃
קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃
קז נֶעֱנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ׃ קח נִדְבוֹת
פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃ קט נַפְשִׁי
בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ קי נָתְנוּ רְשָׁעִים
פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי׃ קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה׃ קיב נָטִיתִי לִבִּי
לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב׃ ס קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי
וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃ קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ קטו סוּרוּ־מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת
אֱלֹהָי׃ קטז סָמְכֵנִי כְאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי
מִשִּׂבְרִי׃ קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ
תָמִיד׃ קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר
תַּרְמִיתָם׃ קיט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָּל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן
אָהַבְתִּי עֵדֹתֶיךָ׃ קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי׃ ע קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי׃ קכב עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־
יַעֲשְׁקֻנִי זֵדִים׃ קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת
צִדְקֶךָ׃ קכד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְּחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ קכה עַבְדְּךָ־אָנִי הֲבִינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ׃
קכו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ׃ קכז עַל־כֵּן
אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז׃ קכח עַל־כֵּן |
כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי׃
פ קכט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי׃
קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים׃ קלא פִּי־פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי׃ קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי
כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ׃ קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֶט־בִּי כָּל־אָוֶן׃ קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ׃ קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת־חֻקֶּיךָ׃ קלו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ׃ צ קלז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ׃
קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד׃
קלט צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי׃
קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ׃
קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת׃ קמג צַר־
וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃ קמד צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הַבִּינֵנִי וְאֶחְיֶה׃ ק קמה קָרָאתִי
בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה׃ קמו קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ׃ קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף
וָאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת
לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ׃ קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי׃ קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ
רָחָקוּ׃ קנא קָרוֹב אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת׃
קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם
יְסַדְתָּם׃ ר קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא

שָׁכַחְתִּי׃ קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי׃
קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ׃
קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים | יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי׃ קנז רַבִּים
רֹדְפַי וְצָרַי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי׃ קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ׃
קנט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי׃
קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ׃
ש קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי׃
קסב שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב׃
קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וַאֲתַעֵבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃
קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל׃
קסו שִׁבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי׃
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד׃
קסח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ׃
ת קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי׃
קע תָּבוֹא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי׃
קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃
קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק׃
קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָּחָרְתִּי׃
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃
קעה תְּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶיךָ יַעְזְרֻנִי׃
קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃

המשך ביאור למס' ברכות ליום ראשון עמ' ב

1 מַיֵּיתִית לִי אוּמְצָא דְּכִישָׁרָא – כשאתה הולך לטבח לקנות לי חתיכת
2 בשר חי, טָרֵף וְאַיְיתֵי לִי מֵהֵיכָא דְּמִקָּרֵב לְבֵי בְּרוּךְ – תתאמץ בשביל
3 להביא לי חתיכה מהמקום שבירכו שם על השחיטה, כלומר
4 מהצואר.
5 שנינו עוד בברייתא: כְּרוּב לְמָזוֹן וּתְרָדִין לִרְפוּאָה. מקשה הגמרא:
6 וכי כן הוא הדבר שכְּרוּב לְמָזוֹן אין [–כן] וְלִרְפוּאָה לֹא, וְהָא תַּנְיָא –
7 והרי שנינו בברייתא, שֶׁשָּׁה דְּבָרִים מְרַפְּאִין אֶת הַחוֹלֶה מֵחָלְיוֹ
8 וּרְפוּאָתָן רְפוּאָה, וְאֵלּוּ הֵן, כְּרוּב, וּתְרָדִין, וּמֵי כִּיסִּין – תבשיל העשוי
9 ממין נענע, דְּבַשׁ, וְקִיבָה, וְהֶרֶת – ורחם של בהמה, וְיוֹתֶרֶת הַכָּבֵד.
10 מתרצת הגמרא: אֶלָּא אֵימָא – אלא אמור ותקן את גירסת
11 הברייתא, כְּרוּב אַף לְמָזוֹן.
12 שנינו עוד בברייתא: אוֹי לוֹ לְבַיִת שֶׁהַלֶּפֶת עוֹבֶרֶת בְּתוֹכוֹ – אוי לה
13 לכרס של אדם האוכל לפת. מקשה הגמרא: אֵינִי – וכי כן הוא
14 הדבר, וְהָא אָמַר לֵיהּ רָבָא לְשַׁמָּעֵיהּ – והרי אמר רבא לשמשו, כִּי
15 חָזֵית לִפְתָּא בְּשׁוּקָא – כשאתה רואה לפת בשוק, לֹא תֵּימָא לִי בְּמַאי
16 כָּרְכַת רִיפְתָּא – אל תשאל אותי 'עם מה תאכל לחם', אלא תדע
17 לבד שודאי ארצה לאכול עם לפת. מוכח מהנהגתו של רבא,
18 שלפת הוא דבר טוב, ולא כדברי הברייתא. מתרץ אביי, אָמַר אַבָּיֵי,
19 דברי הברייתא נאמרו מִבְּלִי בָּשָׂר – בלפת שנתבשלה בלי בשר,
20 שהיא קשה לגוף, אבל כשמבשלה עם בשר, השומן של הבשר
21 מכחיש את כחה של הלפת, ואז היא טובה לגוף. וְרָבָא אָמַר, דברי
22 הברייתא נאמרו לגבי אכילת לפת מִבְּלִי יַיִן – כשאין שותה אחריה
23 יין, אבל כששותה אחריה יין, אינה מזיקה לגוף.
24 הגמרא מביאה דברי אמוראים נוספים בביאור דברי הברייתא
25 לגבי אכילת לפת: אִיתְּמַר, רַב אָמַר, מה שאמרו בברייתא שאכילת
26 הלפת מזיקה, נאמר בלפת מִבְּלִי בָּשָׂר, וּשְׁמוּאֵל אָמַר, מִבְּלִי עֲצִים –
27 שלא בישלו אותה הרבה [על אש העצים], וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מִבְּלִי
28 יַיִן ששותה לאחריה. אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב פָּפָּא, סוּדְנִי – אדם העוסק
29 בעשיית שכר תמרים, אֲנַן תְּבִרִינַן לֵהּ בְּכִשְׁרָא וְחַמְרָא – אנו שוברים
30 את כח הלפת על ידי בישולה עם בשר ועל ידי שתיית יין אחריה,
31 אַתּוּן דְּלָא נָפִישׁ לְכוּ חַמְרָא – אתם, בביתכם, שאין אצלכם כל כך
32 הרבה יין, שהרי שותי שכר אתם, בְּמַאי תָּבְרִיתוּ לֵהּ – במה אתם
33 שוברים את כחה. אָמַר לֵיהּ רב פפא לרבא, בְּצִיבֵי – בעצים, כלומר
34 על ידי שמבשלים אותה זמן רב. הגמרא מספרת, שאכן כך נהגו
35 בביתו של רב פפא: כִּי הָא דְּבֵיתְהוּ דְּרַב פָּפָּא – וכמו שנהגה אשתו
36 של רב פפא, דְּבָתַר דְּמְבַשְּׁלָא לֵהּ – שלאחר שבישלה לפת, תָּבְרָא
37 לֵהּ בְּתַמְנָן אוּפֵי פַּרְסָיְיתָא – היתה שוברת את כחה על ידי בישול
38 נוסף בשמונים בקעיות של עצים גדולות, שהיתה שורפת אותן
39 תחת קדרת הלפת.
40 הגמרא מביאה ברייתא נוספת לגבי תכונות המיוחדות של דג קטן
41 מליח: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, דָּג קָטָן מָלִיחַ, פְּעָמִים שֶׁהוּא מֵטִית. ואלו
42 הם המקרים שבהם הוא עלול להמית, בְּיוֹם שִׁבְעָה למליחתו, וכן
43 בְּיוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר, וּבְעֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה, וְאָמְרִי לֵהּ – ויש אומרים, בְּיוֹם
44 עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וְלֹא אֲמָרָן – ולא אמרנו דברים אלו אֶלָּא בְּמִטְוֵי וְלֹא
45 מִטְוֵי – בדג שצלוהו מעט ולא נצלה כל צרכו, אֲבָל מִטְוֵי שַׁפִּיר,
46 לֵית לָן בָּהּ – אבל בדג צלוי כל צרכו, אין לנו שום חשש. וּדְלָא מִטְוֵי
47 שַׁפִּיר לֹא אֲמָרָן – ואפילו בדג שלא נצלה היטב לא אמרנו אֶלָּא דְּלָא
48 שָׁתֶה כַּתְרֵיהּ שִׁכְרָא – אלא באופן שלא שתה אחריו שכר, אֲבָל
49 שָׁתֶה כַּתְרֵיהּ שִׁכְרָא, לֵית לָן בָּהּ – אבל אם שתה אחריו שכר, אין
50 לנו שום חשש.
51 הגמרא עוסקת בדין ברכה שלפני שתיית המים. שנינו במשנה:
52 וְהַשּׁוֹתֶה מַיִם לִצְמָאוֹ וכו' מברך שהכל נהיה בדברו.
53 שואלת הגמרא: לְאַפּוּקֵי מַאי – מה באה המשנה להוציא מכלל זה,
54 כלומר, איזה אופן של שתיית מים אינו נכלל ב'לצמאו'. משיבה
55 הגמרא: אָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין, לְאַפּוּקֵי – כוונת המשנה להוציא
56 לְמַאן

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהורי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"א שבט מפרק קד עד סוף פרק קה	**יום רביעי - כ"ד שבט** מפרק קיג עד סוף פרק קיח
יום שני - כ"ב שבט מפרק קו עד סוף פרק קז	**יום חמישי - כ"ה שבט** פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו
יום שלישי - כ"ג שבט מפרק קח עד סוף פרק קיב	**יום שישי - כ"ו שבט** פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק
שבת קודש - כ"ז שבט פרק כ מפרק קכ עד סוף פרק קלד	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהורי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"א שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לג, והנה עצה היעוצה... עד עמ' לג, נראית וד"ל:

וְהִנֵּה, עֵצָה הַיְעוּצָה לְטַהֵר לִבּוֹ מִכָּל עֶצֶב וְנִדְנוּד דְּאָגָה מִמִּילֵי דְּעָלְמָא, - מענינים גשמיים, **וַאֲפִלּוּ** - הדאגות בגלל **בְּנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי,** - כשחסר לאדם בענינים אלה, הוא מתמלא, באופן טבעי, בדאגה ובעצבות. והעצה לכך היא: **מוֹדַעַת זֹאת לַכֹּל** - ידוע הדבר לכל אחד, **מַאֲמַר** רַז"ל[9]: **"כְּשֵׁם שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה כּוֹ"**, - כך מברך על הרעה". **וּפֵרְשׁוּ בַּגְּמָרָא:** - שאין הכוונה לברך **אותה** ברכה גם על הטובה וגם על הרעה, שכן הברכה על הטובה היא: "הטוב והמטיב", ועל הרעה : "דיין האמת". אלא, משמעות המלה "כשם" היא: "לְקַבּוּלֵי בְּשִׂמְחָה", - לקבל את הרעה באותה מדה של שמחה, **כְּמוֹ שִׂמְחַת הַטּוֹבָה הַנִּגְלִית וְנִרְאִית, כִּי גַּם זוֹ** - גם האירועים הרעים, הם **לְטוֹבָה,** רַק **שֶׁאֵינָהּ נִגְלִית וְנִרְאִית לְעֵינֵי בָּשָׂר,** - האדם המסתכל בעיני בשר, אינו יכול לראות את הטוב הגלום באירועים אלה. וכל כך למה? **כִּי הִיא** - הטוב הגלום באירועים רעים אלה, הוא **מֵ"עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא"** - מעולם רוחני נסתר ונעלה יותר, **שֶׁלְּמַעְלָה מֵ"עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא",** - שלמעלה מהעולם הרוחני הגלוי, ממנו באה ההשפעה לאותם דברים שגם עיני הבשר יכולות לראות את הטוב שבהם, **שֶׁהוּא** - ה"עולם הגלוי" מייצג את ההשפעה של **ו"ה** - האותיות ו' ה', **מִשֵּׁם הָוֶ"ה בָּרוּךְ־הוּא,** - הרי שם הוי' מורכב מארבע אותיות: י"ה ו"ה, ומשתי האותיות האחרונות "ו" "ה" של שם הוי', מקבלים העולמות הגלויים, "עלמא דאתגליא", את השפעתם וחיותם, **וְ"עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא"** - העולמות המכוסים, **הוּא י"ה,** - מייצגים את שתי האותיות הראשונות "י"ה" שמשם הוי'[10], **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב**[11]**: "אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָ"ה וְגוֹ".** - נזכרות בפסוק זה רק שתי האותיות הראשונות י"ה שמשם הוי', כי היסורים באים מי"ה שמשם הוי'; ומפני שהם באים מעולם נסתר ועליון יותר – אין האדם מסוגל לראות בעיני הבשר שלו את ה"טוב" שבהם. אך לאמיתו של דבר, יסורים אלה הם גם־כן לטובה. אדרבה: ה"טוב" האמור, עמוק יותר, שאינו יכול לבוא עתה לידי ביטוי גלוי של טוב מורגש. **וְלָכֵן אָמְרוּ** רַז"ל[12] **כִּי "הַשְּׂמֵחִים בְּיִסּוּרִים - עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר**[13]**:** - ששכרם יהיה: **וְאוֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ",** - שכן, השכר הוא הרי תמיד בצורה של "מדה כנגד מדה", – איזו שייכות, איפוא, יש ל"כצאת השמש בגבורתו", כשכר לאלה ששמחים ביסורידם? ומדוע הם נקראים "אוהביו" של הקב"ה? – אלא בהתאם למה שלמדנו, שהיסורים באים מעולם נסתר ועליון יותר, מ"**עלמא דאתכסיא**", משם, אין ה"טוב" יכול לבוא בצורה גלויה בעולם־הזה, אלא דוקא בלבוש של יסורים, שבעיני בשר של האדם נראים כרעה – הדברים מוסברים כך: מדוע שמחים אנשים אלה ביסורים? – מפני שאהבתם להקב"ה היא גדולה כל כך, שהיותם קרובים אל הקב"ה, יקר להם יותר מחיי העולם־הזה – וקירבה להקב"ה קיימת במדה גדולה יותר ב"עלמא דאתכסיא", ובענין היסורים הבאים **משם.** הרי, שאין הם מתחשבים בלבוש החיצוני, הנראה כלא־טוב, והעיקר בעינידהם הוא הפנימיות – ההשפעה של "עלמא דאתכסיא". לכן, גם

ליקוטי אמרים

והנה עצה היעוצה לטהר לבו מכל עצב ונדנוד דאגה ממילי דעלמא ואפי' בני חיי ומזוני מודעת זאת לכל מאמר רז"ל כשם שמברך על הטובה כו' ופירשו בגמ' לקבולי בשמחה כמו שמחת הטובה הנגלית ונראית כי גם זו לטובה רק שאינה נגלית ונראית לעיני בשר כי היא מעלמא דאתכסי' שלמעלה מעלמא דאתגלייא שהוא ו"ה משם הוי"ה ב"ה ועלמא דאתכסיא הוא י"ה וז"ש אשרי הגבר אשר תיסרנו י"ה וגו' ולכן ארז"ל כי השמחים ביסורים עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו כי השמחה היא

---

9. ראה ברכות פרק ט', משנה ה'. **10.** ב"אגרת התשובה", פרק ד', מוסבר, שארבעת האותיות של שם הוי' מכוונות וכוללות עשר הספירות (חכמה, בינה, דעת, חסד, גבורה וכו'): ה"יו"ד" של שם הוי', שתבניתו כנקודה, רומזת על ספירת החכמה, חכמתו של הקב"ה, כפי שהיא בהתעלמות, לפני שהיא באה בהרחבת ההבנה. אחרי שחכמתו של הקב"ה באה בהרחבה ובהתגלות של הבנה והשגה - בינה - היא מרומזת באות "הא". אות זו כוללת בתבניתה התפשטות לאורך ולרוחב. ברם, גם התגלות זו של "בינה", היא רק לגבי "עלמין סתימין" - "עלמא דאתכסיא" (עולמות מכוסים) - זאת אומרת, שה"יו"ד" וה"הא" של שם הוי' ('מוחין' בכלל, הם לא בשביל הזולת), שייכות ל"עלמא דאתכסיא" בלבד. לאחר מכן, כשההשפעה של חכמתו ובינתו של הקב"ה, באה למטה גם ב"עלמין דאתגליין" - העולמות הגלויים (המתוארים כאן כ"עלמא דאתגליא") - היא מרומזת באותיות "ואו" ו"הא" (אחרונה). וזהו למשל כאדם שרוצה לגלות חכמתו לזולת בדיבור. בראש ובראשונה ישנה ההמשכה, הירידה, מלמעלה למטה (בהתאם לריחוק שבין דיבור לשכל) - ולכך רומזת האות "ו", שתבניתה , קו ישר וארוך מלמעלה למטה. ה"ואו", במספר שש, רומזת גם על ששת מדותיו הקדושות של הקב"ה (חסד, גבורה, תפארת וכו'), שעל ידן באה השפעת השכל עד לספירת המלכות - דיבורו של הקב"ה - וזה מרומז באות "הא" של שם הוי' : "הא" - **במספר חמש** - רומזת על מקור הדיבור, המבוסס על חמש "מוצאות הפה", אחה"ע מהגרון וכו', ומ"מלכות" (בהשפעת המדות) נוצרים כל הנבראים של "עלמא דאתגליא", של העולמות הגלויים. הרי, ש"ואו" ו"הא" (האחרונה) של שם הוי' שייכות ל"עלמא דאתגליא". **11.** תהלים צד, יב. **12.** יומא כג, א. **13.** שופטים ה, לא.

שכרם יהיה: "בצאת השמש בגבורתו". שכן, שם הוי' נקרא "שמש", כמו שכתוב: "כי שמש ומגן הוי' אלקים", כשם שהשמש צריכה ל„מגן" שיסתיר עליה, ובלעדיו אי אפשר לקבל את אורה – כך גם שם הוי', הנקרא "שמש", צריך ל"מגן", ל"לבוש", שיסתיר את ההשפעה שמשם הוי', וזאת כדי שיהיה אפשר לנבראים לקבל את ההשפעה שמשם הוי'. אך סדר זה הוא רק עתה, בעולם־הזה, ואילו לעתיד לבוא יתגלה שם הוי' עצמו בלי לבוש. ומחמת העובדה, שאנשים אלה השמחים ביסורים, אינם מתחשבים ב"לבוש" החיצוני, אלא יקר בעיניהם, ה"עיקר"

ליקוטי אמרים

מאהבתו קרבת ה' יותר מכל חיי העוה"ז כדכתיב כי טוב חסדך מחיים וגו' וקרבת ה' היא ביתר שאת ומעלה לאין קץ בעלמא דאתכסיא כי שם חביון עוזו ויושב בסתר עליון ועל כן זוכה לצאת השמש בגבורתו לעתיד לבא שהיא יציאת חמה מנרתקה שהיא מכוסה בו בעוה"ז ולעתיד תתגלה מכסויה דהיינו שאז יתגלה עלמא דאתכסיא ויזרח ויאיר בגילוי רב ועצום לכל החוסים בו בעוה"ז ומסתופפים בצלו צל החכמה שהוא בחי' צל ולא אורה וטובה נראית וד"ל:

וה"פנימיות", היינו, ההשפעה משם הוי' – יהיה גם שכרם, "מדה כנגד מדה", שתתגלה להם ה"**פנימיות**", ההשפעה משם הוי' בלי לבוש. זו המשמעות של "בצאת השמש בגבורתו", כמו "שמש הוי'" המאיר בכל תקפו, בלי לבוש. וכך אומר רבנו הזקן להלן: **כִּי הַשִּׂמְחָה** - מהיסורים, **הִיא מֵאַהֲבָתוֹ קִרְבַת ה' יוֹתֵר מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּדִכְתִיב**[14]: **"כִּי טוֹב חַסְדְּךָ מֵחַיִּים וְגוֹ'", וְקִרְבַת ה'** - הקירבה אל ה', **הִיא בְּיֶתֶר שְׂאֵת וּמַעֲלָה לְאֵין קֵץ בְּ"עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא", כִּי "שָׁם** - ב"עלמא דאתכסיא", **חֲבִיוֹן עֻזּוֹ" וְ"יוֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן"**, - המדריגה העליונה יותר באלקות. ולכן הוא שמח ביסוריו, מפני שהם באים מאותה מדריגה עליונה יותר, וכך הוא גם קרוב יותר אל הקב"ה. **וְעַל כֵּן זוֹכֶה לְ"צֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ" לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁהִיא יְצִיאַת חַמָּה מִנַּרְתִּקָהּ, שֶׁהִיא מְכֻסָּה בּוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלֶעָתִיד תִּתְגַּלֶּה מִכְּסוּיָהּ, דְּהַיְנוּ שֶׁאָז יִתְגַּלֶּה עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא,** - העולם (והמדריגה) שהוא מוסתר היום, יתגלה אז, **וְיִזְרַח וְיָאִיר בְּגִלּוּי רַב וְעָצוּם, לְכָל הַחוֹסִים בּוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּמִסְתּוֹפְפִים בְּצִלּוֹ, צֵל הַחָכְמָה, שֶׁהוּא בְּחִינַת צֵל וְלֹא אוֹרָה וְטוֹבָה נִרְאֵית, וְדֵי לַמֵּבִין:** - מבחינה חיצונית, זה "צל" שהוא ההיפך מהאור, ורק מבחינה פנימית, יש כאן טוב ואור – הרי, בעשותו חשבון זה, שכל היסורים שאדם סובל, הם באמת **טוב**, אלא שהוא טוב כזה שאין עיני הבשר של האדם מסוגלות להרגיש בו – אפשר לאדם לצאת מדאגותיו ומעצבותו הבאות עליו על־ידי היסורים מענינים גשמיים.

יום שני כ"ב שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לג, אך העצבות... עד עמ' 66, העצב כנ"ל:

אַךְ הָעֲצֻבוֹת מִמִּלֵּי דִּשְׁמַיָּא - העצבות הבאה עליו בגלל מצבו הרוחני שאינו כמו שצריך, **צָרִיךְ לָשִׂים עֲצוּת בְּנַפְשׁוֹ לִפְטֹר מִמֶּנָּה,** - עליו לחפש עצות איך להיפטר מעצבות זו. **אֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה,** - אם העצבות באה עליו בשעה שהוא לומד או מתפלל, עליו בודאי לחפש עצות כיצד להיפטר ממנה, **שֶׁצָּרִיךְ לַעֲבֹד ה' בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב,** - שכן, עצבות, גם אם היא באה בגלל מעמדו ומצבו הרוחני, מפריעה בעבודת ה' שצריכה להיות בשמחה. **אֶלָּא אֲפִלּוּ מִי שֶׁהוּא בַּעַל עֲסָקִים וְדֶרֶךְ אֶרֶץ,** - עיסוקו היום־יומי אינו בעבודת ה', בתורה וכדומה, **אִם נוֹפֵל לוֹ עֶצֶב וּדְאָגָה מִמִּלֵּי דִּשְׁמַיָּא** - בגלל עניניו הרוחניים, **בִּשְׁעַת עֲסָקָיו** - בשעה שהוא מתעסק בעניניו הגשמיים – **בְּיָדוּעַ** - ברור הדבר, **שֶׁהוּא תַּחְבּוּלַת הַיֵּצֶר,** - המכניס אותו בעצבות כאילו בגלל ענינים רוחניים, וזאת **כְּדֵי לְהַפִּילוֹ אַחַר־כָּךְ בְּתַאֲוֹוֹת חַס־וְשָׁלוֹם, כַּנּוֹדָע,** - כי, טבע הנפש לחפש לעצמה "עונג", ולא להיות נתונה ברגש של עצבות, ולכן משתדל היצר־הרע להכניס בבני ישראל נמיכות רוח, ולו בגלל ענינים רוחניים, כדי שלאחר מכן יוכל למשוך אותם לתאוות. **שֶׁאִם לֹא כֵּן,** - אם אין כאן השפעת היצר־הרע, **מֵאַיִן בָּאָה לוֹ עֲצֻבוּת אֲמִתִּית מַחֲמַת אַהֲבַת ה' אוֹ יִרְאָתוֹ בְּאֶמְצַע עֲסָקָיו.** - שכן, עצבות **אמיתית** היא התבטאות הבאה מחמת אהבת ה' ויראת ה': האהבה

ליקוטי אמרים

אך העצבות ממילי דשמיא צריך לשית עצות בנפשו לפטר ממנה אין צריך לומר בשעת עבודה שצריך לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב אלא אפילו מי שהוא בעל עסקים ודרך ארץ אם נופל לו עצב ודאגה ממילי דשמיא בשעת עסקיו בידוע שהוא תחבולת היצר כדי להפילו אח"כ בתאוות ח"ו כנודע שאל"כ מאין באה לו עצבות אמיתית מחמת אהבת ה' או יראתו באמצע עסקיו.

---

14. תהלים סג, ד.

והפחד מהקב"ה מביאות את האדם לשברון רוח בגלל מצבו הרוחני, דבר המרחק אותו מהקב"ה. שברון רוח כזה בא לאדם כשהוא עוסק בענינים רוחניים, כשהאהבה והיראה באות אצלו לידי התבטאות, ולא בשעה שהוא עסוק בענינים גשמיים. הרי שהעצבות האמורה איננה אמיתית, אלא תחבולת היצר־הרע – ועליו להיפטר ממנה. **וְהִנֵּה, בֵּין שֶׁנִּפְלָה לוֹ הָעֲצֵבוּת בְּשָׁעַת עֲבוֹדָה** - בשעה שהוא עוסק **בְּתַלְמוּד תּוֹרָה אוֹ בַּתְּפִלָּה, וּבֵין שֶׁנִּפְלָה לוֹ שֶׁלֹּא בְּשָׁעַת עֲבוֹדָה** - אלא כשהוא עסוק בענינים גשמיים, **זֹאת יָשִׂים אֶל לִבּוֹ: כִּי אֵין הַזְּמַן גְּרָמָא** - אין הזמן מתאים, **כְּעֵת לְעַצְבוּת אֲמִתִּית, אֲפִלּוּ** - לא, **לִדְאָגַת עֲוֹנוֹת חֲמוּרִים חַס־וְשָׁלוֹם, רַק לְזֹאת צָרִיךְ קְבִיעוּת עִתִּים וּשְׁעַת הַכֹּשֶׁר בְּיִשּׁוּב הַדַּעַת, לְהִתְבּוֹנֵן בִּגְדֻלַּת ה' אֲשֶׁר חָטָא לוֹ, כְּדֵי שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִהְיֶה לִבּוֹ נִשְׁבָּר בֶּאֱמֶת בִּמְרִירוּת אֲמִתִּית,** - וכפי שיוסבר להלן, מרירות היא רגש האוצרת בקרבה "חיות", ולא עצבון סתם; **וְכַמְּבֹאָר עַת זוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר. וְשָׁם נִתְבָּאֵר גַּם כֵּן, כִּי מִיָּד אַחַר שֶׁנִּשְׁבַּר לִבּוֹ בְּעִתִּים קְבוּעִים הָהֵם - אֲזַי יָסִיר הָעֲצֵב מִלִּבּוֹ לְגַמְרֵי, וְיַאֲמִין אֱמוּנָה שְׁלֵמָה כִּי ה' הֶעֱבִיר חַטָּאתוֹ וְרַב לִסְלֹחַ.** - באדם קיים הבדל: אם חוטאים נגדו פעם אחת או פעמיים – בקל ימחול על כך, ואילו אם חוטאים נגדו הרבה פעמים – קשה לו למחול. אבל, הקב"ה הוא "רב לסלוח" והוא מוחל וסולח גם אם האדם חוטא נגדו הרבה פעמים. אמונה זו ובטחון זה שהקב"ה מחל לו – יוצרים באדם את רגש השמחה והחדוה: **וְזוֹ הִיא הַשִּׂמְחָה הָאֲמִתִּית בַּה' הַבָּאָה אַחַר הָעֲצֵב, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל:** - שמעלת העצבות, היא זו בלבד, שאחריה מגיעים לשמחה גדולה יותר; הרי, שגם **בזמנים הקבועים**, ובאופן של עצבות אמיתית – עליו להשתדל לצאת מיד מאותה עצבות, ולהגיע לשמחה אמיתית. בהקשר למה שלמדנו בפרק זה, אודות ה"שמחים ביסורים", אלה שמקבלים את היסורים מתוך שמחה – מן הראוי להוסיף סיפור קצר, מהמגיד ממזריטש עם הרבי רבי זושא, זכותם תגן עלינו: יהודי אחד בא אל המגיד ממזריטש ובקשת עצה בפיו, כיצד לקבל יסורים באהבה ובשמחה. הפנה אותו המגיד ממזריטש אל תלמידו הצדיק רבי זושא מאניפאלי. כשאותו יהודי שאל ובקש עצתו של רבי זושא, הסתכל עליו רבי זושא בתמיהה ואמר לו: אצלי אתה שואל, איך לקבל יסורים באהבה? – כיצד אני יכול לדעת זאת, כשאף פעם בחיי לא סבלתי יסורים... תשובה זו ענה רבי זושא, בשעה שעברו עליו יסורים רבים. ואכן, לכך באמת התכוון המגיד ממזריטש בשלחו את היהודי אל רבי זושא: רבי זושא היה כל כך שמח ביסורים, שמלכתחילה לא הרגיש שאלה הם יסורים, הוא הרגיש רק ב"טוב" שבהם. ולכן אמר שמימיו לא סבל יסורים. אלא, אחרי כל המעלות וה"טוב" שישנם ביסורים, אנו מבקשים מהשי"ת, שה"טוב" שהוא נותן לנו, יהיה – כלשונו של הרבי – "טוב **הנראה והנגלה**" – טוב שאנו יכולים לחוש אותו ולראותו בעינים **שלנו**.

ליקוטי אמרים

והנה בין שנפלה לו העצבות בשעת עבודה בת"ת או בתפלה ובין שנפלה לו שלא בשעת עבודה זאת ישים אל לבו כי אין הזמן גרמא כעת לעצבות אמיתית אפי' לדאגת עונות חמורים ח"ו. רק לזאת צריך קביעות עתים ושעת הכושר בישוב הדעת להתבונן בגדול' ה' אשר חטא לו כדי שע"י זה יהיה לבו נשבר באמת במרירות אמיתית וכמבואר עת זו במ"א ושם נתבאר ג"כ כי מיד אחר שנשבר לבו בעתים קבועים ההם אזי יסיר העצב מלבו לגמרי ויאמין אמונה שלימה כי ה' העביר חטאתו ורב לסלוח וזו היא השמחה האמיתית בה' הבאה אחר העצב כנ"ל:

יום שלישי כ"ג שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 66, פרק כז ואם העצבות... עד עמ' לד, מכולא וכו'.

פֶּרֶק כז. בפרק הקודם, הסביר רבנו הזקן ש"עצבות" יש בה משום הפרעה לעבודת ה', ושאין ביכלתו של האדם לנצח את היצר־הרע בהיותו שקוע בעצבות. בהתאם לזה באות בפרק האמור עצות כיצד להיפטר מהעצבות הנובעת מקשיים גשמיים, גם ביחס לעצבות הנובעת ממצבו הרוחני שאינו כמו שצריך להיות – כמו הדאגה מעוונות – הרי אם העצבות שורה עליו בשעה שהוא עובד את ה', כשהוא לומד או מתפלל, עליו בודאי להשתדל להיפטר ממנה, שהרי היא מפריעה לעבודת ה' הצריכה להיות בשמחה – וגם אם העצבות שורה עליו שלא בשעת העבודה, אלא כשהוא עסוק בענינים גשמיים – עליו להתבונן, שאין זה הזמן המתאים לעצבות. שכן, לכך נדרשת שעה קבועה ומתאימה. בפרק זה, שאנו מתחילים ללמוד, באה שורה של עצות לעצבות הנובעת מסיבות אחרות:

וְאִם הָעֲצֵבוּת אֵינָהּ מִדְּאָגַת עֲוֹנוֹת, אֶלָּא מֵהִרְהוּרִים רָעִים וְתַאֲוֹת רָעוֹת שֶׁנּוֹפְלוֹת בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, – ומאחר שלא מדובר כאן בעצבות שמחמת עבירות ממש – שעל כך נדרשת, כאמור לעיל, שעה מיוחדת ומתאימה לעורר בתוכו מרירות **אמיתית** – אלא שבאותה שעה נופלים במחשבתו רעיונות רעים, הרי העצה לכך היא אחרת:

ליקוטי אמרים

פרק כז ואם העצבות אינה מדאגת עונות אלא מהרהורים רעים ותאוות רעות שנופלות במחשבתו. הנה אם נופלות לו שלא

הִנֵּה אִם נוֹפְלוֹת לוֹ – אותן מחשבות רעות, **שֶׁלֹּא בְּשָׁעַת הָעֲבוֹדָה,** – לא בשעה שהוא לומד או מתפלל, **אֶלָּא בְּעֵת עָסְקוֹ בַּעֲסָקָיו וְדֶרֶךְ אֶרֶץ וּכְהַאי גַּוְנָא** – וכדומה, הרי **אַדְּרַבָּה הִיא מְגַפּוֹת הָרוּחַ, שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר מְקוֹמוֹ,** – הוא לא מכיר את מדריגתו, **וְעַל כֵּן יֵרַע לְבָבוֹ עַל שֶׁאֵינוֹ בְּמַדְרֵגַת צַדִּיק, שֶׁלְּצַדִּיקִים בְּוַדַּאי אֵין נוֹפְלִים לָהֶם הַרְהוּרֵי שְׁטוּת כָּאֵלּוּ.** – ומאחר שבמחשבתו נופלים הרהורים כאלה – חורה לו על שאין הוא כמו הצדיקים; **כִּי אִלּוּ הָיָה מַכִּיר מְקוֹמוֹ, שֶׁהוּא רָחוֹק מְאֹד מִמַּדְרֵגַת צַדִּיק, וְהַלְוַאי הָיָה בֵּינוֹנִי, וְלֹא רָשָׁע כָּל יָמָיו אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת** – ואילו ידע את דרגתו, שהוא עדיין רחוק מאד מלהיות צדיק, הלואי שיהיה "בינוני" ש"לזה צריך להשתוקק עתה" – **חַיֵּי זֹאת הִיא מִדַּת הַבֵּינוֹנִים וַעֲבוֹדָתָם, לְכַבֵּשׁ הַיֵּצֶר וְהַהִרְהוּר הָעוֹלֶה מֵהַלֵּב לַמֹּחַ, וּלְהַסִּיחַ דַּעְתּוֹ לְגַמְרֵי מִמֶּנּוּ,** – מאותו הרהור, **וְלִדְחוֹתוֹ בִּשְׁתֵּי יָדַיִם,** – שלא לרצות לחשוב בהם, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – בפרק י"ב, שהרע של הנפש הבהמית ב"בינוני" הוא עדיין בתוקף אצלו, אלא שאינו נותן ל"רע" לבוא לידי ביטוי, לחשוב ברצון בהרהורים הרעים, או לחטוא בדיבור ובמעשה – אך ה"רע" שבו, עדיין די חזק כדי להעלות במחשבתו הרהורים רעים, שעליו לדחותם ממחשבתו. ברם, אין הוא עדיין אדון על עצמו, שמלכתחילה לא יעלו במחשבתו הרהורים רעים אלה. דבר זה אמור בצדיקים בלבד, שאין בהם "רע" כלל, שממנו באים הרהורים אלו. **וּבְכָל דְּחִיָּה וּדְחִיָּה שֶׁמַּדְחֵהוּ מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ** – שלא לחשוב בהם, **אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא לְתַתָּא,** – כופים את ה"סטרא אחרא" למטה, **וּבְאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא - אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא,** – על־ידי ההתעוררות למטה (שהאדם משפיע למטה לכפות את ה"סטרא אחרא") נעשה התעוררות למעלה, בעולמות העליונים, **וְאִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא דִּלְעֵילָא** – כופים את ה"סטרא אחרא" שלמעלה, את ה"שורש" של ה"סטרא אחרא", **הַמַּגְבִּיהַּ עַצְמָהּ כַּנֶּשֶׁר, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר[3]: "אִם תַּגְבִּיהַּ מִצְוַת־עֲשֵׂה מַמָּשׁ.** – כך, שלא זו בלבד שאין דבר זה צריך לעורר בו עצבות – כי־אם להיפך: זה צריך לעורר בו שמחה. **וְאַדְּרַבָּה, הָעַצְבוּת** – הבאה ממה שנופלים בו הרהורים כאלה, **הִיא מְגַפּוֹת הָרוּחַ, שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר מְקוֹמוֹ,** – הוא לא מכיר את מדריגתו, **וְעַל כֵּן יֵרַע לְבָבוֹ עַל שֶׁאֵינוֹ בְּמַדְרֵגַת צַדִּיק, שֶׁלְּצַדִּיקִים בְּוַדַּאי אֵין נוֹפְלִים לָהֶם הַרְהוּרֵי שְׁטוּת כָּאֵלּוּ.** – ומאחר שבמחשבתו נופלים הרהורים כאלה – חורה לו על שאין הוא כמו הצדיקים; **כִּי אִלּוּ הָיָה מַכִּיר מְקוֹמוֹ, שֶׁהוּא רָחוֹק מְאֹד מִמַּדְרֵגַת צַדִּיק, וְהַלְוַאי הָיָה בֵּינוֹנִי, וְלֹא רָשָׁע כָּל יָמָיו אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת** – ואילו ידע את דרגתו, שהוא עדיין רחוק מאד מלהיות צדיק, הלואי שיהיה "בינוני" ש"לזה צריך להשתוקק עתה" – **חַיֵּי זֹאת הִיא מִדַּת הַבֵּינוֹנִים וַעֲבוֹדָתָם, לְכַבֵּשׁ הַיֵּצֶר וְהַהִרְהוּר הָעוֹלֶה מֵהַלֵּב לַמֹּחַ, וּלְהַסִּיחַ דַּעְתּוֹ לְגַמְרֵי מִמֶּנּוּ,** – מאותו הרהור, **וְלִדְחוֹתוֹ בִּשְׁתֵּי יָדַיִם,** – שלא לרצות לחשוב בהם, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – בפרק י"ב, שהרע של הנפש הבהמית ב"בינוני" הוא עדיין בתוקף אצלו, אלא שאינו נותן ל"רע" לבוא לידי ביטוי, לחשוב ברצון בהרהורים הרעים, או לחטוא בדיבור ובמעשה – אך ה"רע" שבו, עדיין די חזק כדי להעלות במחשבתו הרהורים רעים, שעליו לדחותם ממחשבתו. ברם, אין הוא עדיין אדון על עצמו, שמלכתחילה לא יעלו במחשבתו הרהורים רעים אלה. דבר זה אמור בצדיקים בלבד, שאין בהם "רע" כלל, שממנו באים הרהורים אלו. **וּבְכָל דְּחִיָּה וּדְחִיָּה שֶׁמַּדְחֵהוּ מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ** – שלא לחשוב בהם, **אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא לְתַתָּא,** – כופים את ה"סטרא אחרא" למטה, **וּבְאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא - אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא,** – על־ידי ההתעוררות למטה (שהאדם משפיע למטה לכפות את ה"סטרא אחרא") נעשה התעוררות למעלה, בעולמות העליונים, **וְאִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא דִּלְעֵילָא** – כופים את ה"סטרא אחרא" שלמעלה, את ה"שורש" של ה"סטרא אחרא", **הַמַּגְבִּיהַּ עַצְמָהּ כַּנֶּשֶׁר, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר[3]: "אִם תַּגְבִּיהַּ**

ליקוטי אמרים

בשעת העבודה אלא בעת עסקו בעסקיו ודרך ארץ וכהאי גוונא אדרבה יש לו לשמוח בחלקו שאף שנופלות לו במחשבתו הוא מסיח דעתו מהן לקיים מה שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם. ואין הכתוב מדבר בצדיקי' לקראם זונים ח"ו אלא בבינונים כיוצא בו שנופלים לו הרהורי ניאוף במחשבתו בין בהיתר כו' וכשמסיח דעתו מקיים לאו זה ואמרו רז"ל ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כאלו עשה מצוה ועל כן צריך לשמוח בקיום הלאו כמו בקיום מצות עשה ממש ואדרבה העצבות היא מגסות הרוח שאינו מכיר מקומו ועל כן ירע לבבו על שאינו במדרגת צדיק שלצדיקים בודאי אין נופלים להם הרהורי שטות כאלו כי אילו היה מכיר מקומו שהוא רחוק מאד ממדרגת צדיק והלואי היה בינוני ולא רשע כל ימיו אפי' שעה אחת הרי זאת היא מדת הבינונים ועבודתם לכבוש היצר וההרהור העולה מהלב למוח ולהסיח דעתו לגמרי ממנו ולדחותו בשתי ידים כנ"ל ובכל דחיה ודחיה שמדחהו ממחשבתו אתכפיא ס"א לתתא ובאתערותא דלתתא אתערותא דלעילא ואתכפיא ס"א דלעילא המגביה עצמה כנשר לקיים מ"ש אם תגביה כנשר וגו' משם אורידך נאם

וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זוֹנִים אַחֲרֵיהֶם", – הרי, דוקא על־ידי־זה שנופלים במחשבתו הרהורים כאלה, והוא דוחה אותם – הוא מקיים את ה"לא־תעשה" שבפסוק האמור. שכן, מדריגה כזו, שלא יעלו במחשבתו מלכתחילה הרהורים רעים, שייכת בצדיקים בלבד, שאין "רע" בנפשם שממנו ינבעו ההרהורים הרעים – והפסוק האמור הרי אינו דן בצדיקים. הפסוק מדבר במי שעולים במחשבתו הרהורים כאלה – אלא שהתורה מצוה עליו, לדחות מעליו מיד את ההרהורים; ועל־ידי שהוא מבצע צו זה – הוא מקיים את ה"לאו" האמור. ובלשון ה"תניא": **וְאֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּצַדִּיקִים לְקָרְאָם "זוֹנִים" חַס־וְשָׁלוֹם,** – כמו שנאמר: "אשר אתם **זונים** אחריהם", **אֶלָּא בְּבֵינוֹנִים כַּיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁנּוֹפְלִים לוֹ הַרְהוּרֵי נִאוּף בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, בֵּין בְּהֶתֵּר** – גם אם ההרהורים הם באופן של היתר, **כּוּ',** – וגם אם הם באופנים של איסור, **וּכְשֶׁמַּסִּיחַ דַּעְתּוֹ** – מאותם ההרהורים, **מְקַיֵּם לָאו זֶה,** – של "ולא תתורו". **וְאָמְרוּ רַז"ל[2]: "יָשַׁב וְלֹא עָבַר עֲבֵרָה - נוֹתְנִים לוֹ שָׂכָר כְּאִלּוּ עָשָׂה מִצְוָה", וְעַל כֵּן צָרִיךְ** – עליו, **לִשְׂמֹחַ בְּקִיּוּם הַלָּאו כְּמוֹ בְּקִיּוּם**

---

1. במדבר טו, לא. **2.** קדושין לט, ב. **3.** עובדיה א, ד.

כַּנֶּשֶׁר וְגוֹ' מִשָּׁם אוֹרִידְךָ, נְאֻם ה'". וּכְמוֹ שֶׁהִפְלִיג בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת בְּרֵיךְ־הוּא לְעֵילָא עַל כֻּלָּא, – עַל־יְדֵי־זֶה מִתְעַלֶּה כְּבוֹדוֹ שֶׁל הַקב"ה עַל הַכֹּל, יָתִיר מִשְּׁבָחָא אָחֳרָא, – יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עַל־יְדֵי שֶׁבַח אַחֵר, וְאִסְתַּלְּקוּתָא דָּא יָתִיר מִכֻּלָּא וְכוּ'. – וְהַהִתְעַלּוּת זוֹ הִיא לְמַעְלָה מִכָּל הַהִתְעַלּוּיוֹת הָאֲחֵרוֹת.

ליקוטי אמרים

ה' וכמו שהפליג בזהר פ' תרומה [דף קכח] בגודל נחת רוח לפניו ית' כד אתכפיא ס"א לתתא דאסתלק יקרא דקב"ה לעילא על כולא יתיר משבח' אחרא ואסתלקות' דא יתיר מכולא וכו'.

יום רביעי כ"ד שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לד, ולכן אל יפול... עד עמ' 68, לעילא.

עַל כָּל פָּנִים, הֲרֵי עַל־יְדֵי שֶׁנּוֹפְלִים בְּמַחְשַׁבְתּוֹ הַרְהוּרִים רָעִים, וְהוּא מַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶם, הוּא מְקַיֵּם אֶת הַ"לְּאוֹ" (שֶׁל "וְלֹא תִתּוּרוּ"), וּבְכֹחַ טְמוּנָה מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה שֶׁל "אִתְכַּפְיָא", שֶׁל כַּפְיָה, וְלָכֵן אַל יִפֹּל לֵב אָדָם עָלָיו, וְלֹא יֵרַע לְבָבוֹ מְאֹד, – מִכֹּחַ שֶׁנּוֹפְלִים בְּמַחְשַׁבְתּוֹ הַרְהוּרִים כְּאֵלֶּה. אֲמָנָם צָרִיךְ לִהְיוֹת אִיכְּפַת לוֹ קְצָת, כִּי אִם לֹא יִהְיֶה אִיכְּפַת לוֹ כְּלָל וְיִהְיֶה אַדִּישׁ כְּלַפֵּיהֶם, הַדָּבָר עָלוּל לְהַשְׁפִּיעַ עָלָיו חֲלִילָה לְחַדֵּל מִלְּהִילָּחֵם בַּהַרְהוּרִים וּלְדַחֲתָם – אֶלָּא שֶׁ"לֹא יֵרַע לְבָבוֹ מְאֹד" מִזֶּה, גַּם אִם יִהְיֶה כֵּן כָּל יָמָיו בְּמִלְחָמָה זוֹ, – שֶׁתָּמִיד יַעֲלוּ בְּמַחְשַׁבְתּוֹ הַרְהוּרִים רָעִים, וְתָמִיד יִהְיֶה עָלָיו לְהִילָּחֵם בָּהֶם, מִבְּלִי שִׁיּוֹכַל לְהִתְעַלּוֹת לְאוֹתָהּ מַדְרֵיגָה, שֶׁמִּלְּכַתְּחִילָּה לֹא יִהְיוּ לְהַרְהוּרִים הָרָעִים דְּרִיסַת רֶגֶל אֵלָיו – וּבְכֹל זֹאת, אֶל "יִקַּח" דָּבָר זֶה לְלִבּוֹ, כִּי אוּלַי לְכָךְ נִבְרָא, וְזֹאת עֲבוֹדָתוֹ לְאִתְכַּפְיָא לְסִטְרָא־אָחֳרָא תָּמִיד. – לְכַפּוֹת אֶת הַ"סִּטְרָא אַחֵרָא" תָּמִיד. וְעַל זֶה אָמַר אִיּוֹב: – לְהַקב"ה, "בָּרָאתָ רְשָׁעִים"[4]; – עַל כָּךְ שֶׁאֵל בְּפֶרֶק הָרִאשׁוֹן: "וְהוּא צַדִּיק וְרָשָׁע לֹא קָאָמַר?" (וְהֲרֵי צַדִּיק וְרָשָׁע לֹא נֶאֱמַר) – כְּשֶׁמַּכְרִיזִים לְמַעְלָה, לִפְנֵי הַלֵּידָה, מָה יִהְיֶה תְּכוּנָתוֹ שֶׁל הַיָּלוּד: חֹכֶם אוֹ טִפְּשׁ, גִּבּוֹר אוֹ חָלוּשׁ וּכְדוֹמֶה, אֵין מַזְכִּירִים אִם יִהְיֶה צַדִּיק אוֹ רָשָׁע. שֶׁכֵּן, אִם יַכְרִיזוּ גַּם עַל כָּךְ – תִּתְבַּטֵּל הֲרֵי הַבְּחִירָה הַחָפְשִׁית שֶׁל הָאָדָם; כֵּיצַד, אֵיפוֹא, אָמַר אִיּוֹב "בְּרֹאת רְשָׁעִים"? – אֶלָּא, בְּהִתְאַם לְאָמוּר יוֹסֵר הַדָּבָר: לֹא מְדֻבָּר עַל כְּאֵלֶּה שֶׁנִּבְרָאִים לְכַתְּחִילָּה כְּרְשָׁעִים אֲמִתִּיִּים לְעָתִיד, אֶלָּא הַקב"ה בָּרָא אֲנָשִׁים כְּאֵלֶּה, שֶׁבְּמוֹבָן מְסוּיָּם הֵם נִשְׁאָרִים בְּמַצָּב דּוֹמֶה לִרְשָׁעִים, וְאֵלֶּה הֵם הַ"בֵּינוֹנִים" שֶׁתָּמִיד נוֹפְלִים בְּמַחְשַׁבְתָּם הַרְהוּרֵי עֲבֵירָה, כְּמוֹ רְשָׁעִים – וְהַכַּוָּנָה הִיא, שֶׁהֵם יִדְחוּ מַחְשָׁבוֹת אֵלּוּ, וִיבַצְּעוּ אֶת הָעֲבוֹדָה שֶׁל "אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אַחֵרָא", לְכַפּוֹת אֶת הַסִּטְרָא־אַחֵרָא. וּבִלְשׁוֹן הַ"תָּנִיא": וְלֹא – שֶׁהֵם נִבְרָאִים לְכַתְּחִילָּה, שֶׁיִּהְיוּ רְשָׁעִים בֶּאֱמֶת חַס־וְשָׁלוֹם, – וּלְחַטּוֹא מִמֵּשׁ בְּמַחְשָׁבָה, אוֹ בְּדִיבּוּר אוֹ בְּמַעֲשֶׂה, אֶלָּא שֶׁיְּגִיעַ אֲלֵיהֶם – שִׁיאָרַע בָּהֶם, כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים[5] כְּמַחֲשַׁבְתָּם וְהַרְהוּרָם לְבַד, – שֶׁבְּמַחְשַׁבְתָּם יוּכְלוּ לַעֲלוֹת הַרְהוּרֵי עֲבֵירָה כְּמוֹ שֶׁזֶּה אֵצֶל רְשָׁעִים, וְהֵם יִהְיוּ נִלְחָמִים תָּמִיד לְהַפִּיחַ דַּעְתָּם מֵהֶם, – מֵהַרְהוּרֵי הָעֲבֵירָה, כְּדֵי לְאִכַּפְיָא לְסִטְרָא־אָחֳרָא, – לְכַפּוֹת אֶת הַ"סִּטְרָא אַחֵרָא" – הֵם נִבְרָאוּ בְּצוּרָה כְּזוֹ, שֶׁזֶּה יִהְיֶה אוֹפֶן עֲבוֹדָתָם, וְלֹא יוּכְלוּ לְבַטְּלָהּ מִכֹּל וָכֹל, – שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לְבַטֵּל לְגַמְרֵי אֶת הַ"סִּטְרָא אַחֵרָא" שֶׁל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית. כְּלוֹמַר: הֵם לֹא יוּכְלוּ לְהַגִּיעַ לְכָךְ, שֶׁלֹּא תִּתְעוֹרְרֶנָה בָּהֶם תַּאֲוֹת, שֶׁהֵן הִסִּיבָה לְהַעֲלָאתָם שֶׁל הַהַרְהוּרִים הָרָעִים, כִּי זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי צַדִּיקִים. – הַ"קְלִיפָּה" וְהַ"רַע" שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית בְּצַדִּיקִים, בְּטֵלִים לְגַמְרֵי לְ"טוֹב", שֶׁאֵין מָקוֹם כְּלָל לְתַאֲוֹת שֶׁתּוּכְלֶנָה לְעוֹרֵר הַרְהוּרִים רָעִים. וְאִילוּ הַמַּדְרֵיגוֹת אוֹדוֹתֵן אָנוּ לוֹמְדִים כָּאן, אֵין בִּיכֹלְתֵּן

ליקוטי אמרים

ולכן אל יפול לב אדם עליו ולא ירע לבבו מאד גם אם יהיה כן כל ימיו במלחמה זו כי אולי לכך נברא וזאת עבודתו לאכפיא לס"א תמיד. ועל זה אמר איוב בראת רשעים ולא שיהיו רשעים באמת ח"ו אלא שיגיע אליהם כמעשה הרשעים במחשבתם והרהורם לבד והם יהיו נלחמים תמיד להסיח דעתם מהם כדי לאכפי' לס"א ולא יוכלו לבטלה מכל וכל כי זה נעשה ע"י צדיקים. ושני מיני נחת רוח

---

4. בבא בתרא טז, א. 5. "על פי קהלת ח, יד" - הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. כלומר: דברי רבנו הזקן: "שיגיע אליהם כמעשה הרשעים" הם בהתאם לפסוק בקהלת, בו נאמר: "אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים". לשם מה נוגע לנו לדעת מקור הלשון? - משמע, שכ"ק אדמו"ר שליט"א מתכוון לכך, שרבנו הזקן משתמש כאן - בגלל טעם מסויים - בלשון הפסוק ובכך מוסבר לנו שהביטוי "כמעשה הרשעים" אינו כפי פירושה הפשוט של המלה "כמעשה" (שכן, הרי מדובר כאן על מדריגה כזו של יהודי, שמבחינת "מעשה" הוא מופרש לגמרי מה"רע" ואין הוא דומה לחלוטין בכך לרשעים, הדמיון שבינו לבין ה"רשע" הוא רק ביחס לכך, שיכולים לעלות במוחו הרהורים רעים), אלא זהו לשון הפסוק, המתאים כאן לפי הביטוי הכללי.

להתעלות לכך מצד ה"בריאה" שלהן, וממילא **אפשר** שתעלינה בבעלי מדריגות אלו מזמן לזמן, מחשבות רעות, ועבודתם היא ללחום נגד מחשבות אלו. **וּשְׁנֵי מִינֵי נַחַת רוּחַ** – בעבודתם של בני ישראל, **לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ לְמַעְלָה: אֶחָד** - **מִבִּטּוּל הַסִּטְרָא־אָחֳרָא לְגַמְרֵי, וְאִתְהַפְּכָא מִמְּרִירוּ לְמִתְקָא** – ומהפיכת המריר למתוק, **וּמֵחֲשׁוֹכָא לְנָהוֹרָא,** – ומחושך לאור, וזה נעשה **עַל־יְדֵי הַצַּדִּיקִים;** – המבטלים את ה"סטרא אחרא" לגמרי, ואת ה"מריר", ה"רע" של המדות שמנפשם הבהמית, הם הופכים ל"טוב", ואת "חושך" המוחין וה"שכל" של נפשם הבהמית, הם הופכים ל"אור" ולקדושה – כל זה גורם למעלה אופן אחד של נחת רוח; **וְהַשֵּׁנִית** – האופן השני של נחת רוח, הוא: **כַּד אִתְכַּפְיָא הַסִּטְרָא־אָחֳרָא** – כשכופים את ה"סטרא אחרא", **בְּעוֹדָהּ בְּתָקְפָּהּ וּגְבוּרָתָהּ** – כשה"סטרא אחרא" היא עדיין בכל תוקפה וגבורתה, **וּמַגְבִּיהַּ עַצְמָהּ כַּנֶּשֶׁר, וּמִשָּׁם** – ממקום הגבהתה, **מוֹרִידָהּ ה' בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** – ע"י התעוררותו של יהודי למטה, לשבור את ה"סטרא אחרא". אופן זה של נחת רוח למעלה, נגרם **עַל־יְדֵי הַבֵּינוֹנִים.** – על־ידי עבודת ה"בינונים", הלוחמים להכניע את הקליפה בנפש הבהמית. הרי, שקיים "נחת רוח" למעלה מעבודת הבינונים, במאבקם במחשבות ובהרהורים הרעים. לכך רומזים שני הסוגים: "בראת צדיקים" ו"בראת רשעים" – כאלה שעומדים במלחמה תמידית. **וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב**[6]: **"וַעֲשֵׂה לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי"** - **"מַטְעַמִּים" לְשׁוֹן רַבִּים,** – שמשמעותה ברוחניות, בעבודת ה' היא: **שְׁנֵי מִינֵי נַחַת רוּחַ,** – למעלה, מעבודתם של בני ישראל, **וְהוּא** – "ועשה לי מטעמים וגו'", **מַאֲמַר הַשְּׁכִינָה לְבָנֶיהָ כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל כִּדְפַרַשׁ בַּ'תִּקּוּנִים',** כמו שמפרש ב"תיקוני זוהר", שמלים אלו אומרת השכינה לבני ישראל, המבקשת שבעבודתם יגרמו ל"מטעמים" – נחת רוח. **וּכְמוֹ שֶׁבְּמַטְעַמִּים גַּשְׁמִיִּים, דֶּרֶךְ־מָשָׁל, יֵשׁ שְׁנֵי מִינֵי מַעֲדַנִּים: אֶחָד מִמַּאֲכָלִים עֲרֵבִים וּמְתֻקִּים, וְהַשֵּׁנִי מִדְּבָרִים חֲרִיפִים אוֹ חֲמוּצִים,** – שלפני שעורכים אותם למאכל ערב, אין הם טובים למאכל מפאת חריפותם או חמיצותם, **רַק שֶׁהֵם מִתְבַּלִּים וּמִתְקָנִים הֵיטֵב עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ מַעֲדַנִּים לְהָשִׁיב הַנֶּפֶשׁ.** – כך ישנם גם למעלה שני סוגי נחת רוח: א) "נחת רוח" הנגרם מדברים "טובים" ו"מתוקים" – עבודת הצדיקים, שאינם צריכים יותר להילחם עם ה"סטרא אחרא", וכל עבודתם היא ל"המשיך" מהקדושה יותר אור; ב) "נחת רוח" הנגרם למעלה, מעבודתם של ה"בינונים", שעדיין יש להם "עסק" עם הדברים ה"מרים", הלא־טובים, להיאבק עם ה"רע" שבנפשם הבהמית ולדחות את המחשבות וההרהורים הרעים. **וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב**[7]: **"כֹּל פֹּעַל ה' לְמַעֲנֵהוּ, וְגַם רָשָׁע לְיוֹם רָעָה";** – הכל עשה הקב"ה למענו, וכן גם את הרשע "ליום רעה". כיצד, לכאורה, נברא גם הרשע למען הקב"ה? – אלא, **פֵּרוּשׁ, שֶׁיָּשׁוּב מֵרִשְׁעוֹ וְיַעֲשֶׂה הָרַע שֶׁלּוֹ יוֹם וָאוֹר לְמַעְלָה,** – כדי שיהפוך ל"יום" את ה"רעה", שזו משמעות "וגם רשע, ליום־רעה". וזאת על־ידי, **כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא** – כשיכוף את ה"סטרא אחרא", **וְאִסְתַּלֵּק יְקָרָא דְּקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא לְעֵילָא.** – ויתעלה כבודו של הקב"ה למעלה. זהו פירוש הכתוב "וגם רשע **ליום רעה**" – שגם הרשע יהפוך את ה"רעה" ל"יום", כלומר – לאור. למדנו עד כאן, שעל־ידי שנופלות מחשבות רעות במוחו של יהודי, והוא משתלט עליהן – הוא כופה בכך את ה"סטרא אחרא" וגורם נחת רוח למעלה.

ליקוטי אמרים

לפניו ית' למעלה. א' מביטול הס"א לגמרי ואתהפכא ממרירו למתקא ומחשוכא לנהורא ע"י הצדיקים. והשנית כד אתכפיא הס"א בעודה בתקפה וגבורתה ומגביה עצמה כנשר ומשם מורידה ה' באתערותא דלתתא ע"י הבינונים. וז"ש הכתוב ועשה לי מטעמים לשון רבים שני מיני נחת רוח והוא מאמר השכינה לבניה כללות ישראל כדפי' בתיקונים. וכמו שבמטעמים גשמיים ד"מ יש שני מיני מעדנים אחד ממאכלים ערבים ומתוקים. והשני מדברים חריפים או חמוצי' רק שהם מתובלים ומתוקני' היטב עד שנעשו מעדנים להשיב הנפש. וז"ש הכתו' כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה פי' שישוב מרשעו ויעשה הרע שלו יום ואור למעלה כד אתכפיא ס"א ואסתלק יקרא דקב"ה לעילא.

יום חמישי כ"ה שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 68, ולא עוד אלא... עד עמ' לה, מעט מעט:

להלן יסביר רבנו הזקן, שמדובר לא רק ביחס למחשבות רעות – שאילולא היה דוחה אותן היה עובר על חטא – אלא גם ביחס לדיבורים ומעשים של **היתר**, שאין בהם איסור כלל: שכן, מאחר שאם מדברים או עושים ענינים גשמיים אלה שלא בכוונה לשם שמים – מקבלים דברים אלה וכן לבושי הנפש הקשורים בהם, את חיותם מה"סטרא אחרא", כי "צד הקדושה" הוא רק כשעושים את הדבר לשם שמים (למשל: לאכול – כדי לאגור כוח ללמוד ולהתפלל או לקיים מצות עונג שבת; להשמיע

---

6. בראשית כז, ז. **7.** משלי טז, ד.

מילתא דבדיחותא (דברי בדיחה) כדי ללמוד מתוך שמחה, וכדומה) – ולכן, כשיהודי נמנע מלעשות דברים מותרים אלה, כשאינם לשם שמים, וכוונתו לכפות בכך את ה"סטרא אחרא" – הוא גורם על־ידי־זה נחת רוח למעלה – וכדלהלן: **וְלֹא עוֹד,** – לא זו בלבד שעל־ידי ההשתלטות על המחשבות הרעות, גורמים לנחת רוח למעלה, כי על־ידי־זה כופים את ה„סטרא אחרא" **אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים הַמֻּתָּרִים לְגַמְרֵי, כָּל מַה שֶּׁהָאָדָם זוֹבֵחַ יִצְרוֹ** – "מקריב" ושולט ביצרו הרע, **אֲפִלּוּ שָׁעָה קַלָּה,** – מדובר כאן בדבר שמותר לעשותו, והוא יצטרך לעשותו, אלא שהוא דוחה אותו לזמן מאוחר יותר, **וּמִתְכַּוֵּן לְאִכַּפְיָא לְסִטְרָא־אָחֳרָא שֶׁבְּחָלָל הַשְּׂמָאלִי,** – שבלב, כְּגוֹן שֶׁחָפֵץ לֶאֱכֹל, **וּמְאַחֵר סְעוּדָתוֹ עַד לְאַחַר שָׁעָה אוֹ פָּחוֹת, וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה,** – שכן, אם באותה שעה, הוא עוסק בענינים גשמיים אחרים שהנפש הבהמית רוצה בהם, אין בכך משום "אתכפיא" (כפיה), כי הרי בין כך הוא נוהג לפי רצון הנפש הבהמית. רק, אם באותה שעה, הוא עוסק בתורה – ואף שאין הוא מרוויח בכך זמן של לימוד תורה, כי גם אחרי האכילה ימשיך ללמוד. זאת ועוד, גם את האכילה עצמה אין הוא דוחה לגמרי, כי אחרי אותה "שעה" – אכן יאכל, מכל־מקום עצם העובדה שהוא **מאחר** את סעודתו – יש בה משום כפיית ה"סטרא אחרא", דבר הגורם נחת רוח למעלה. **כְּדְאִיתָא** – כמו שאנו מוצאים, **בְּגְמָרָא**[8]**: "שָׁעָה רְבִיעִית** – משעות הבוקר, **מַאֲכַל כָּל אָדָם, שָׁעָה שִׁשִּׁית מַאֲכַל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים",** – מדוע, באמת, איחרו תלמידי החכמים את סעודתם בשעתיים? **וְהָיוּ** – תלמידי החכמים, **מַרְעִיבִים עַצְמָם שְׁתֵּי שָׁעוֹת לְכַוָּנָה זוֹ,** – כדי לכפות את ה"סטרא אחרא", **אַף שֶׁגַּם אַחַר הַסְּעוּדָה הָיוּ לוֹמְדִים כָּל הַיּוֹם,** – הרי הם לא עשו זאת כדי להרוויח זמן ללימוד, אלא אך ורק כדי לכפות את ה"סטרא אחרא". וכך גם בשאר לבושי הנפש: דיבור ומחשבה, **וְכֵן אִם כּוֹלֵם פִּיו מְלַדֵּבֵר דְּבָרִים שֶׁלִּבּוֹ מִתְאַוֶּה מְאֹד לְדַבְּרָם מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם,** – גם אם בדיבור עצמו אין משום איסור כלל – רק מחמת שהוא מתאווה כל כך לומר דיבורים אלה – הוא מתאפק, כדי לשבור את יצרו הרע. **וְכֵן בְּהַרְהוּרֵי מַחֲשַׁבְתּוֹ,** – שהוא מתאווה להרהר בענין גשמי, ונמנע מכך, **אֲפִלּוּ בִּמְעַט מִזְּעֵיר דְּאִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא לְתַתָּא** – גם בכפיה מועטה של ה"סטרא אחרא" למטה, **אִסְתַּלֵּק יְקָרָא דְּקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא וּקְדֻשָּׁתוֹ לְעֵילָא הַרְבֵּה.** – מתעלה בהרבה כבודו של הקב"ה וקדושתו למעלה. **וּמִקְּדֻשָּׁה זוֹ** – שלמעלה, **נִמְשֶׁכֶת קְדֻשָּׁה עֶלְיוֹנָה עַל הָאָדָם לְמַטָּה, לְסַיְּעוֹ סִיּוּעַ רַב וְעָצוּם לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרֵךְ.** – בעבודת ה' שלו. **וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[9]**: "אָדָם מְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ מְעַט לְמַטָּה - מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ הַרְבֵּה מִלְּמַעְלָה", לְבַד מַה שֶּׁמְּקַיְּם** – בכך, **מִצְוַת־עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה**[10]**: "וְהִתְקַדַּשְׁתֶּם וְכוּ'",** – שהוא מקיים, **כְּשֶׁמְּקַדֵּשׁ עַצְמוֹ כַּמֻּתָּר לוֹ.** – בדברים המותרים לו. מצות "והתקדשתם" היא, שגם בדברים המותרים, ימנע יהודי מלעשותם לשם תאוותו הגופנית, אלא אך ורק לשם שמים. מצוה זו של "והתקדשתם" הרי לא נאמרה לצדיקים בלבד, שאין להם שום שייכות ל"רע", אלא דוקא לאותם אנשים שיש להם עסק עם ה"רע", כפי שיוסבר להלן: **וּפֵרוּשׁ "וְהִתְקַדַּשְׁתֶּם"** - **שֶׁתַּעֲשׂוּ עַצְמְכֶם קְדוֹשִׁים; כְּלוֹמַר, אַף שֶׁבֶּאֱמֶת אֵינוֹ קָדוֹשׁ וּמְכֻדָּל מִסִּטְרָא־אָחֳרָא,** – "קדושה" משמעה – פרישה והתבדלות מה"קליפה" ומה"רע". הרי, אף שמבחינת מדריגתו, עליו עדיין לקדש עצמו ולהתרחק מה"סטרא אחרא", כלומר: אין הוא בדרגה שאין בלבו שום תאוה לדברים המקבלים חיותם מה"סטרא אחרא", **כִּי הִיא** – ה"סטרא אחרא" שמנפשו הבהמית, **בְּתָקְפָּהּ וּבִגְבוּרָתָהּ כְּתוֹלַדְתָּהּ בֶּחָלָל הַשְּׂמָאלִי,** – שבלב, שבו מיקומה של הנפש הבהמית והיצר הרע, **רַק שֶׁכּוֹבֵשׁ יִצְרוֹ וּמְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ.** – ומנתק את עצמו מה"סטרא אחרא", הרי אם הוא עושה כן ומקיים בכך את "והתקדשתם" הוא מגיע לקיום האמור אחרי "והתקדשתם", ככתוב בהמשך: **"וְהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים"** – נוסף על הפירוש הפשוט, בלשון ציווי, **שתהיו** קדושים, אפשר גם לפרש

ליקוטי אמרים

ולא עוד אלא אפי'

בדברים המותרים לגמרי כל מה שהאדם זובח יצרו אפי' שעה קלה ומתכוין לאכפיא לס"א שבחלל השמאלי כגון שחפץ לאכול ומאחר סעודתו עד לאחר שעה או פחות ועוסק בתורה באותה שעה. כדאיתא בגמ' שעה רביעית מאכל כל אדם שעה ששית מאכל ת"ח. והיו מרעיבים עצמם שתי שעות לכוונה זו אף שגם אחר הסעודה היו לומדים כל היום. וכן אם בולם פיו מלדבר דברים שלבו מתאוה מאד לדברם מעניני העולם וכן בהרהורי מחשבתו אפי' במעט מזעיר דאתכפיא ס"א לתתא אסתלק יקרא דקב"ה וקדושתו לעילא הרבה ומקדושה זו נמשכת קדושה עליונה על האדם למטה לסייעו סיוע רב ועצום לעבודתו ית'. וז"ש רז"ל אדם מקדש עצמו מעט למטה מקדשין אותו הרבה מלמעלה לבד מה שמקיים מצות עשה של תורה והתקדשתם וכו' כשמקדש עצמו במותר לו ופי' והתקדשתם שתעשו עצמכם קדושים כלומר אף שבאמת אינו קדוש ומובדל מס"א כי היא בתקפה ובגבורתה כתולדתה בחלל השמאלי רק שכובש יצרו ומקדש עצמו. והייתם קדושים כלומר סופו להיות

---

8. שבת י, א. **9.** יומא לט, ב. **10.** כ"ק אדמו"ר שליט"א העיר כאן: "ע"כ (עד כאן) נתבאר שלא ירע לבבו כו' מפני שיש בעבודתו נח"ר (נחת רוח) מה שאין בצדיקים, אבל הרי היתרון צ"ל (צריר להיות) גם בקו דועש"ט (ד-ועשה טוב-) ולזה מוסיף שהנ"ל הוא -

"והייתם קדושים" בלשון של הבטחה, על־ידי "והתקדשתם" פעילות כפויה של התקדשות, ישנה הבטחה שאכן "תהיו קדושים", **כְּלוֹמַר, סוֹפוֹ לִהְיוֹת קָדוֹשׁ וּמֻכְדָּל בֶּאֱמֶת מֵהַסִּטְרָא־אָחֳרָא, עַל־יְדֵי שֶׁמְּקַדְּשִׁים אוֹתוֹ הַרְבֵּה מִלְּמַעְלָה,** – כפי שלמדנו, שעל־ידי שאדם מקדש עצמו **מעט** למטה – מקדשים אותו **הרבה** מלמעלה, **וּמְסַיְּעִים אוֹתוֹ לְגָרְשָׁהּ** – את ה"סטרא אחרא" **מִלִּבּוֹ מְעַט מְעַט:** – שגם מלבו, יהיה בידו, לגרש את ה"סטרא אחרא", שגם בלבו לא תהיה שום תאווה לענינים ש"חיותם" היא מה"סטרא אחרא".

ליקוטי אמרים

קדוש ומובדל באמת מהם"א ע"י שמקדשים אותו הרבה מלמעלה ומסייעים אותו לגרשה מלבו מעט מעט:

יום שישי כ"ו שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לה, פרק כח ואפילו... עד עמ' לה, זרה שלה.

פֶּרֶק כח. בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן, שאם נופלים במחשבתו של אדם הרהורי עבירה ותאוות – בשעה שהוא עסוק בעניניו הגשמיים – אל יפול רוחו מכך; אדרבה – עליו לשמוח, שהרי על־ידי השתלטותו על אותן מחשבות והסחת דעתו מהן, הוא מקיים מצות "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", כופה את ה"סטרא אחרא" תחת שלטון ה"קדושה", וגורם נחת רוח רב למעלה.

וַאֲפִלּוּ אִם נוֹפְלִים לוֹ הִרְהוּרֵי תַּאֲוֹת וּשְׁאָר מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה – בשעה שהוא עסוק בעבודת ה' **בַּתּוֹרָה** **אוֹ בִּתְפִלָּה בְּכַוָּנָה** – וכאן הרי אין מקום ל"חשבון" שבפרק הקודם, שעליו להיות שמח על שהוא מקיים מצות לא־תעשה וכופה את ה"סטרא אחרא" – שהרי ההרהורים והמחשבות הרעות מפריעות לו, בשעה זו, לעבודת ה', **אַל יָשִׁית לֵב אֲלֵיהֶן,** – למחשבות ולהרהורים הרעים, **אֶלָּא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן כְּרֶגַע,** – מיד, **וְגַם אַל יְהִי שׁוֹטֶה לַעֲסֹק בְּהַעֲלָאַת הַמִּדּוֹת שֶׁל הַמַּחֲשָׁבָה זָרָה,** **כַּנּוֹדַע**[1]**,** – קיימת צורת עבודה של "העלאת המדה" מהמחשבה הזרה. שכן, כל מחשבה זרה מקורה במדה מסויימת בנפש הבהמית. למשל: מדת החסד מתבטאת במחשבה של תאוה; מדת היראה מעוררת יראה זרה שאין ליהודי להיות נזקק לה, וכדומה – וישנו סוג "עבודה" שבשעה שנופלת לו מחשבה זרה, יברר מאיזו מדה רעה נובעת אותה מחשבה, ויגביר בנפשו אותה מדה כפי שהיא בנפש האלקית, שעל־ידי־זה יעלה את המדה הרעה של הנפש הבהמית שהיא הסיבה לאותה מחשבה זרה, ובכך יעלה את המחשבה הזרה. למשל: אם המחשבה הזרה נובעת מתאוה – יגביר בנפשו את האהבה להקב"ה, דבר המשפיע על תאות הנפש הבהמית, וכדומה – רבנו הזקן אומר כאן שלא יהיה ה"בינוני" – אודותו מדובר כאן – שוטה, להתעסק בעבודה זו, **כִּי לֹא נֶאֱמְרוּ דְּבָרִים הָהֵם** – להעלות את המחשבות הזרות, **אֶלָּא לְצַדִּיקִים, שֶׁאֵין נוֹפְלִים לָהֶם מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת שֶׁלָּהֶם** – מחשבות זרות הנובעות ממדותיהם הם, **כִּי־אִם מִשֶּׁל אֲחֵרִים,** – שכן, לצדיק אין מחשבות זרות עצמיות, מאחר שמדות נפשו הבהמית כבר נהפכו לקדושה. המחשבות הזרות, העלולות לעלות, אי פעם, במוחו, מקורן מהזולת, שנשמתו שייכת לאותו צדיק. ומחמת שלא כל אחד יכול לייעץ לעצמו ולמצוא בתוכו כוחות להתגבר על המדה הרעה – עליו להזדקק לעזרתו של הצדיק, אליו הוא מקושר. מתעוררות אז מחשבות זרות במחשבתו של הצדיק, שאצלו אלו הן רק אותיות של מחשבה, בלי כל זיקה למדה רעה מוחשית. ועל־ידי שהצדיק מכיר את המדה ממנה נובעת אותה מחשבה, ומגביר בתוכו אותה מדה כפי שהיא ב"קדושה" – הוא משפיע בכך על אותו יהודי, שיוכל להתגבר על המדה הרעה שלו, ואותה מדה שמן הנפש הבהמית – של הזולת – מתעלה, על־ידי הצדיק, ל"קדושה". הרי כל זה שייך לצדיק בלבד שאין בו מדות רעות כלל. **אֲבָל מִי שֶׁנּוֹפֵל לוֹ** – מחשבות זרות, **מִשֶּׁלּוֹ,** – מה"רע" שלו, **מִבְּחִינַת הָרַע שֶׁבְּלִבּוֹ בֶּחָלָל הַשְּׂמָאלִי** – ממדותיו הרעות שמנפשו הבהמית – **אֵיךְ יַעֲלֵהוּ** – את ה"רע", **לְמַעְלָה, וְהוּא עַצְמוֹ מְקֻשָּׁר לְמַטָּה:** – לכן שטות היא ל"בינוני" להתעסק ב"עבודה" שאין לו כל שייכות אליה. **אַךְ אַף־עַל־פִּי־כֵן, אַל יִפֹּל לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ לִהְיוֹת מִזֶּה עֶצֶב נִבְזֶה בִּשְׁעַת**

ליקוטי אמרים

פרק כח ואפילו אם נופלים לו הרהורי תאוות ושאר מחשבות זרות בשעת העבודה בתורה או בתפלה בכוונה אל ישית לב אליהן אלא יסיח דעתו מהן כרגע. וגם אל יהי שוטה לעסוק בהעלאת המדות של המחשבה זרה כנודע כי לא נאמרו דברים ההם אלא לצדיקים שאין נופלים להם מחשבות זרות שלהם כ"א משל אחרים. אבל מי שנופל לו משלו מבחי' הרע שבלבו בחלל השמאלי איך יעלהו למעלה והוא עצמו מקושר למטה: אך אעפ"כ אל יפול לבו בקרבו להיות מזה עצב נבזה בשעת העבודה שצריך להיות בשמחה רבה אלא

לבד מה שמקיים מ"ע (מצות עשה) וכו'". **1.** כתר שם טוב סי' קעא, ועוד.

הָעֲבוֹדָה, שֶׁצְּרִיךְ לִהְיוֹת בְּשִׂמְחָה רַבָּה, – בשעה שהוא עובד את ה', **אֶלָּא אַדְּרַבָּה יִתְחַזֵּק יוֹתֵר וְיוֹסִיף אֹמֶץ בְּכָל כֹּחוֹ בְּכַוָּנַת הַתְּפִלָּה בְּחֶדְוָה וְשִׂמְחָה יְתֵרָה, בְּשׁוּמוֹ אֶל לִבּוֹ, כִּי נְפִילַת הַ'מַּחֲשָׁבָה זָרָה' הִיא מֵהַקְּלִפָּה שֶׁבְּחָלָל הַשְּׂמָאלִי,** – מהנפש הבהמית שמן הקליפה, שמיקומה בחלל השמאלי שבלב, וממנה נובעות המחשבות הזרות, **הָעוֹשָׂה** – המנהלת, **מִלְחָמָה בֵּבֵינוֹנִי עִם נֶפֶשׁ אֱלֹהִית שֶׁבּוֹ, וְנוֹדַע דֶּרֶךְ הַנִּלְחָמִים** – שמטרתו של כל לוחם, לנצח ואפילו להרוג את הנלחם נגדו, **וְכֵן הַנֶּאֱבָקִים יַחַד,** – שכל אחד מתכוון להפיל את השני – הרי הנוהג הוא: **כְּשֶׁאֶחָד מִתְגַּבֵּר,** – ומראה את גבורתו, **אֲזַי הַשֵּׁנִי מִתְאַמֵּץ לְהִתְגַּבֵּר גַּם־כֵּן בְּכָל מַאֲמַצֵּי כֹּחוֹ, וְלָכֵן** – כך גם במלחמה שבין הנפש האלקית לבין הנפש הבהמית, **כְּשֶׁנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית מִתְאַמֶּצֶת וּמִתְגַּבֶּרֶת לְהִתְפַּלֵּל,** – שעל־ידי התפילה בכוונה, ברצונו להחליש ולנצח את הנפש הבהמית, **אֲזַי גַּם הַקְּלִפָּה** – של הנפש הבהמית, **מִתְגַּבֶּרֶת כְּנֶגְדָּהּ,** – כנגד הנפש האלקית, **לְבַלְבְּלָהּ וּלְהַפִּילָהּ בְּ'מַחֲשָׁבָה זָרָה' שֶׁלָּהּ.** – בראות הנפש הבהמית את הנפש האלקית, מתגברת להתפלל בכוונה, היא משתדלת להפריע לנפש האלקית על־ידי מחשבות זרות, בכך היא רוצה לבלבל את כוונת המתפלל בתפילה. לפי זה, המחשבה הזרה מוכיחה, שהוא אכן מתפלל בכוונה; סימן יש בכך שהנפש הבהמית חשה שבתפילתו יש משום סכנה למעמדה, ולכן היא משתדלת להפר כוונה זו. – הרי, אדרבה – עובדה זו צריכה להוסיף בו אומץ בתפילתו בכוונה.

ליקוטי אמרים

אדרבה יתחזק יותר ויוסיף אומץ בכל כחו בכוונת התפלה בחדוה ושמחה יתירה בשומו אל לבו כי נפילת המחשבה זרה היא מהקליפה שבחלל השמאלי העושה מלחמה בבינוני עם נפש אלהית שבו. ונודע דרך הנלחמים וכן הנאבקים יחד כשאחד מתגבר אזי השני מתאמץ להתגבר ג"כ בכל מאמצי כחו. ולכן כשנפש האלהית מתאמצת ומתגברת להתפלל אזי גם הקליפה מתגברת כנגדה לבלבלה ולהפילה במחשב' זרה שלה

יום שבת־קודש כ"ז שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לה, ולא כטעות העולם... עד עמ' 70, ממש עמו:

וְלֹא כְּטָעוּת הָעוֹלָם, שֶׁטּוֹעִים לְהוֹכִיחַ מִנְּפִילַת הַ'מַּחֲשָׁבָה זָרָה' - מִכְּלָל שֶׁאֵין תְּפִלָּתָם כְּלוּם, – החושבים בטעות שנפילת המחשבה מוכיחה שאין תפילתם שווה כלום, משום **שֶׁאִלּוּ הִתְפַּלֵּל כָּרָאוּי וְנָכוֹן - לֹא הָיוּ נוֹפְלִים לוֹ מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת.** – ומאחר שאכן נופלות במוחו מחשבות זרות, הם מסיקים מכך, שתפילתם איננה מתוך כוונה, **וְהָאֱמֶת הָיָה כִּדְבָרֵיהֶם, אִם הָיְתָה נֶפֶשׁ אַחַת לְבַדָּהּ, הִיא הַמִּתְפַּלֶּלֶת וְהִיא הַמְּחַשֶּׁבֶת וּמְהַרְהֶרֶת הַ'מַּחֲשָׁבוֹת זָרוֹת'.** – הדבר היה נכון, אילו היתה זו נפש אחת שעושה את כל האמור, אז היה במחשבות הזרות משום הוכחה, שה"מתפלל" אינו כפי שצריך להיות. שכן, אם הנפש היחידה הזו שקועה כל כולה בתפילה – אין מקום אז לשום מחשבות זרות, **אֲבָל בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ הֵן שְׁתֵּי נְפָשׁוֹת, הַנִּלְחָמוֹת זוֹ עִם זוֹ בְּמֹחוֹ שֶׁל אָדָם,** – הרי האמת היא שקיימות שתי נפשות שונות והן נלחמות ביניהן על השליטה במוחו של האדם, שיהיה ממולא בעניניה היא בלבד, **כָּל אַחַת חֶפְצָהּ וּרְצוֹנָהּ לִמְשֹׁל בּוֹ** – במוח, **וְלִהְיוֹת הַמּוֹחַ מְמֻלָּא מִמֶּנָּה לְבַדָּהּ, וְכָל הִרְהוּרֵי תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם** – נובעים, **מִנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית,** – ומאידך **וְכָל מִלֵּי דְּעָלְמָא** – כל המחשבות והרהורים בעניני עולם נובעים **מִנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית,** – הרי, שכוונת התפילה היא מהנפש האלקית, ואילו המחשבות הזרות הן מהנפש הבהמית, מכאן – שאין במחשבות הזרות משום הוכחה שאין התפילה כמו שצריכה להיות. ברם, אם כך, שהנפש האלקית היא היא העסוקה בכוונות התפילה – מה מפריע לה, מה שהנפש הבהמית מהרהרת במחשבות זרות?! – אומר על כך רבנו הזקן: **רַק שֶׁהָאֱלֹהִית מְלֻבֶּשֶׁת בָּהּ.** – הנפש האלקית מלובשת בנפש הבהמית, ולכן מבלבלות המחשבות הזרות של הנפש הבהמית, לנפש האלקית בכוונות התפילה[2]. **וְהוּא כְּמֹשַׁל אָדָם הַמִּתְפַּלֵּל בְּכַוָּנָה, וְעוֹמֵד לְנֶגְדּוֹ עָרֵל** – גוי, **וְהוּא כְּמֹשַׁל אָדָם הַמִּתְפַּלֵּל בְּכַוָּנָה, וְעוֹמֵד לְנֶגְדּוֹ עָרֵל** – גוי,

ליקוטי אמרים

ולא כטעות העולם שטועים להוכיח מנפילת המחשבה זרה מכלל שאין תפלתם כלום שאילו התפלל כראוי ונכון לא היו נופלים לו מחשבות זרות. והאמת היה כדבריהם אם היתה נפש אחת לבדה היא המתפללת והיא המחשבת ומהרהרת המחשבות זרות. אבל באמת לאמיתו הן שתי נפשות הנלחמו' זו עם זו במוחו של אדם כל אחת חפצה ורצונה למשול בו ולהיות המוח ממולא ממנה לבדה. וכל הרהורי תורה ויראת שמים מנפש האלהית וכל מילי דעלמא מנפש הבהמית רק שהאלהית מלובשת בה. והוא כמשל אדם

---

2. אלא, אף על פי כן, כתוב, שכל זה מדובר בהכנה ובהתחלת ההתבוננות העמוקה בענין האלקי שבתפילה - אז אין במחשבה הזרה משום הוכחה שאין ה"מתפלל" כמו שצריך להיות. אך בעיצומה של ההתבוננות, כשהוא נתון בעומק הענין - יש בכך משום הוכחה

רָשָׁע, וּמְשִׁיחַ וּמְדַבֵּר עִמּוֹ כְּדֵי לְבַלְבְּלוֹ, – ולהפריע לו בתפילתו. לולא היה בדעתו של הגוי לבלבל את היהודי, אלא רק לשאול אותו שאלה מסוימת – קיימת אז העצה, לענות לו על שאלתו, והוא יפסיק מלבלבלו בתפילתו. אך, מאחר שכוונתו של הרשע היא לבלבל את תפילתו, לא תועיל ההתדיינות אתו, **שֶׁאוֹת עֲצָתוֹ כְּוַדַּאי,** – העצה הטובה למתפלל, היא, **שֶׁלֹּא לְהָשִׁיב לוֹ מִטּוֹב וְעַד רָע,** – שלא לענות לרשע מטוב עד רע, **וְלַעֲשׂוֹת עִצְמוֹ כְּחֵרֵשׁ לֹא יִשְׁמַע, וּלְקַיֵּם מַה שֶּׁכָּתוּב: "אַל תַּעַן כְּסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ, פֶּן תִּשְׁוֶה לּוֹ גַּם אָתָּה".** כָּךְ – כשנופלות במוחו מחשבות זרות, **אַל יָשִׁיב מְאוּמָה וְשׁוּם טַעֲנָה וּמַעֲנֶה נֶגֶד הַמַּחֲשָׁבָה זָרָה,** – אל יכנס לשום ויכוח ולמחשבות והרהורים כיצד לנצח את המחשבה הזרה, **כִּי הַמִּתְאַבֵּק עִם מָנְוָל - מִתְגַּוֵּל גַּם־כֵּן;** – ולכן, אל יתעסק כלל עם המחשבה הזרה, **רַק יַעֲשֶׂה עִצְמוֹ כְּלֹא יוֹדֵעַ וְלֹא שׁוֹמֵעַ הַהַרְהוּרִים שֶׁנָּפְלוּ לוֹ, וִיסִירֵם מִדַּעְתּוֹ, וְיוֹסִיף אֹמֶץ בְּכֹחַ כַּוָּנָתוֹ.** – בתפילתו. **וְאִם יִקְשֶׁה לוֹ לַהֲסִירָם** – את המחשבות הזרות, **מִדַּעְתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁטּוֹרְדִים דַּעְתּוֹ מְאֹד בְּחָזְקָה - אֲזַי יַשְׁפִּיל נַפְשׁוֹ לַה' וְיִתְחַנֵּן לוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ,** – אם הוא עוסק אז בקטעי התפילה שאסור להפסיק בהם בדיבור, אלא יתפלל במחשבתו להשי"ת, **לְרַחֵם עָלָיו כְּרַחֲמָיו הַמְרֻבִּים, כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים הַנִּמְשָׁכִים מִמֶּחוֹ, וְכָכָה יְרַחֵם ה' עַל נַפְשׁוֹ הַנִּמְשֶׁכֶת מֵאִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, לְהַצִּילָהּ מִ"מַּיִם הַזֵּדוֹנִים",** – מהמחשבות הזרות שמן הנפש הבהמית, **וּלְמַעֲנוֹ יַעֲשֶׂה,** – הקב"ה יעשה למען עצמו כביכול, **כִּי חֵלֶק ה' מַמָּשׁ עַמּוֹ:** – שכן, אם יתפלל שירחמו **עליו** – הוא עלול, לפעמים, לעורר על עצמו דינים, חלילה: ישפטו אותו אם הוא זכאי שירחמו עליו, ואילו אם בקשתו היא "למענו", למען הקב"ה – מובן הדבר, שאין אז מקום לשפוט את ה"מתפלל" אם הוא זכאי לרחמנות. פירוש נוסף יש בכך: רבנו הזקן מבטיח, שהקב"ה אכן יעשה זאת למענו, וירחם עליו, שהרי הנשמה היא חלק מה'.

ליקוטי אמרים

המתפלל בכוונ' ועומד לנגדו עו"ג רשע ומשיח ומדבר עמו כדי לבלבלו שזאת עצתו בודאי שלא להשיב לו מטוב ועד רע ולעשות עצמו כחרש לא ישמע ולקיים מה שכתו' אל תען כסיל באולתו פן תשוה לו גם אתה כך אל ישיב מאומה ושום טענה ומענה נגד המחשבה זרה כי המתאבק עם מנוול מתגוול ג"כ רק יעשה עצמו כלא יודע ולא שומע ההרהורי' שנפלו לו ויסירם מדעתו ויוסיף אומץ בכח כוונתו ואם יקשה לו להסירם מדעתו מפני שטורדים דעתו מאד בחזקה אזי ישפיל נפשו לה' ויתחנן לו ית' במחשבתו לרחם עליו ברחמיו המרובים כרחם אב על בנים הנמשכים ממוחו וככה ירחם ה' על נפשו הנמשכת מאתו ית' להצילה ממים הזדונים ולמענו יעשה כי חלק ה' ממש עמו:

על אי-ההצלחה המלאה של התבוננות; שכן, אכן פועלות כאן שתי נפשות, אך המוח הוא הרי אותו אחד. לו היה המוח כולו שקוע באותה התבוננות שבתפילה - אין כל מקום אז במוח שתעלה בו מחשבה זרה. **3.** משלי כו, ד. **4.** דברים לב, ט.

המשך ביאור למס' ברכות ליום שישי עמ' ב

'בָּרְכוּ אלהינו' וכו'. מבארת המשנה: אֶחָד שיש עֲשָׂרָה, וְאֶחָד שיש עֲשָׂרָה רִבּוֹא [–עשר פעמים עשרת אלפים], לעולם אומר 'ברכו אלהינו'.

דעה נוספת באופן שיש יותר משתתפים: כְּמֵאָה אנשים, הוּא אוֹמֵר, 'נְבָרֵךְ ה' אֱלֹהֵינוּ' וכו'. כְּמֵאָה וָהוּא, אוֹמֵר 'בָּרְכוּ ה' אלהינו' וכו'. כְּאֶלֶף אנשים, הוּא אוֹמֵר, 'נְבָרֵךְ לַה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל' וכו'. כְּאֶלֶף וָהוּא, אוֹמֵר 'בָּרְכוּ לה' אלהינו אלהי ישראל' וכו'. כְּרִבּוֹא – בעשרת אלפים אנשים, אוֹמֵר, 'נְבָרֵךְ לַה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, אֱלֹהֵי צְבָאוֹת יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים, עַל הַמָּזוֹן שֶׁאָכַלְנוּ'. כְּרִבּוֹא וָהוּא, אוֹמֵר 'בָּרְכוּ לה' אלהינו אלהי ישראל, אלהי צבאות יושב הכרובים' וכו'.

הברכה שמשיבים השומעים: כְּעֵנְיַן שֶׁהוּא מְבָרֵךְ – כנוסח שהמזמן מברך ואומר, כָּךְ עוֹנִים אַחֲרָיו כל הקהל, 'בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, אֱלֹהֵי צְבָאוֹת יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים, עַל הַמָּזוֹן שֶׁאָכַלְנוּ'.

הטעם שמשנים את הברכה לפי מספר האנשים: רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, לְפִי רֹוב הַקָּהָל – ככל שיש יותר בקהל, כך הֵם מְבָרְכִים ברכה ארוכה וחשובה יותר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח כז), 'בְּמַקְהֲלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים ה' מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל', ומ'במקהלות' לשון רבים דורשים שלכל קהל וקהל יש לשון שונה בברכה.

טעם הסובר שמעשרה אנשים ואילך אין שינוי בנוסח הברכה: אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, מַה מָּצִינוּ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בקריאת התורה, שֶׁאֶחָד שיש אנשים מְרוּבִּים, וְאֶחָד מוּעָטִים [–עשרה אנשים], לעולם אוֹמֵר 'בָּרְכוּ אֶת ה'', כך בזימון אין לחלק בין מרובים למועטים.

אגב שהוזכר נוסח הברכו של בית הכנסת, מביאה המשנה דעה נוספת: רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, בבית הכנסת אומרים 'בָּרְכוּ אֶת ה' הַמְבֹרָךְ'.

גמרא

האם עדיף לומר 'נברך' או 'ברכו': אָמַר שְׁמוּאֵל, לְעוֹלָם אַל יוֹצִיא אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל, ואף בארבעה יאמר 'נברך', ולא 'ברכו' שמשמע אתם לבדכם.

מקשה הגמרא: תְּנַן, כְּשֶׁלֹּשָׁה וָהוּא, אוֹמֵר 'בָּרְכוּ שאכלנו משלו'. ומשמע שכן עדיף, שמשבח אותם שהם רבים ויכולים לברך לבדם. מתרצת הגמרא: אֵימָא,

יום ראשון

יום רביעי — **כא שבט** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: יתרו, רביעי עם פירש"י.
תהלים: קד־קה.
תניא: אך המחשבה . . . כט כפקודין.

חוֹבַת נְשֵׁי וּבְנוֹת הַחֲסִידִים יִחְיוּ לַעֲמֹד בְּשׁוּרָה רִאשׁוֹנָה בְּכָל מִפְעָל שֶׁל חִזּוּק הַדָּת וְהַיַּהֲדוּת בִּכְלָל, וּבִפְרָט בְּעִנְיַן טָהֳרַת הַמִּשְׁפָּחָה. וַעֲלֵיהֶם לְאַרְגֵּן חֶבְרַת בְּנוֹת הַחֲסִידִים לְחַזֵּק כָּל דַּרְכֵּי הַחֲסִידִים בְּעִנְיְנֵי הַדְּרָכָה וְחִנּוּךְ, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּבָתֵּי הַחֲסִידִים מֵאָז וּמִקֶּדֶם.

יום שני

יום חמישי — **כב שבט** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: יתרו, חמישי עם פירש"י.
תהלים: קו־קז.
תניא: ומאחר שרצון . . . בלא"ה.

עס זיינען דאָ צווייערליי חוקים: א) א געזעץ וועלכער שאַפט לעבען ב) א געזעץ וועלכער ווערט באַשאַפען פון לעבען. מענשליכע געזעצען זיינען געשאַפען פון לעבען, דערפאַר זיינען זיי אין יעדער לאַנד פאַרשידען, לויט די תנאים פון לאַנד. תורת ה', איז דער גטליכער געזעץ וועלכער שאַפט א לעבען. תורת ה' איז תורת אמת, די תורה איז אין אלע ערטער און אין אלע צייטען גלייך, תורה איז נצחית.

קַיָּמִים שְׁנֵי סוּגֵי חֻקִּים: א) חֹק שֶׁיּוֹצֵר חַיִּים. ב) חֹק שֶׁנּוֹצָר מֵהַחַיִּים. חֻקֵּי אֱנוֹשׁ נוֹצְרוּ מִתּוֹךְ הַחַיִּים, לָכֵן הֵם שׁוֹנִים בְּכָל מְדִינָה, לְפִי תְּנָאֵי הַמְּדִינָה. תּוֹרַת ה', הִיא הַחֹק הָאֱלֹקִי שֶׁיּוֹצֵר חַיִּים. תּוֹרַת ה' הִיא תּוֹרַת אֱמֶת, הַתּוֹרָה הִיא בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן זֵהָה, הַתּוֹרָה הִיא נִצְחִית.

יום שלישי

יום ששי — **כג שבט** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: יתרו, ששי עם פירש"י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: ומזה יוכל . . . כמ"ש לקמן.

אַמאָל ארויסגייענדיק פון זיין חדר, האָט דער אלטער רבי אָנגעטראָפען, ווי די רביצין זאָגט צו עטליכע פרויען: "מיינער זאָגט".

האָט דער רבי געזאָגט: מיט איין מצוה בין איך דיינער, מיט מצות וויפיל איז מען דעם אויבערשטען'ס. און איז געפאַלען אויף דער פריטעלקע און האָט זיך פאַרדבק'עט. אויפכאַפּענדיג זיך פון דבקות, האָט ער געזאָגט: צאינה וראינה – אויף ארויסגיין פון זיך און זעהן אלקות, ווערט דאָס פון – בנות ציון, מלכות מעוררת ז"א, לעתיד לבוא וועט זיין אשת חיל עטרת בעלה.

פַּעַם, בְּיָצְאוֹ מֵחַדְרוֹ, הִזְדַּמֵּן וְשָׁמַע אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן כֵּיצַד הָרַבָּנִית אוֹמֶרֶת לְכַמָּה נָשִׁים: "שֶׁלִּי [=בַּעֲלִי] אוֹמֵר".

– אָמַר הָרַבִּי: בִּגְלָל מִצְוָה אַחַת אֲנִי שֶׁלָּךְ, בְּכַמָּה מִצְוֹת אָנוּ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא! וְנָפַל עַל מִזּוּזַת הַדֶּלֶת, כֻּלּוֹ דְּבֵקוּת. בְּהִתְעוֹרְרוֹ מֵהַ'דְּבֵקוּת' אָמַר: "צְאֶינָה וּרְאֶינָה" – כְּדֵי לָצֵאת מֵעַצְמוֹ וְלִרְאוֹת אֱלֹקוּת, זֶה נִהְיָה מִ"בְּנוֹת צִיּוֹן" – מַלְכוּת מְעוֹרֶרֶת ז"א [=זְעֵיר אַנְפִּין, שֵׁשֶׁת הַמִּדּוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת], לֶעָתִיד לָבֹא יִהְיֶה "אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ".

יום רביעי

שבת — כד שבט — ה׳תש״ג

בִּשְׁעַת קְרִיאַת עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת עוֹמְדִים, וּפְנֵיהֶם אֶל הַסֵּפֶר תּוֹרָה.
הַפְטוֹרָה: בְּשָׁנַת... מַצַּבְתָּהּ
. מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר רִאשׁוֹן. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת.

שיעורים. חומש: יתרו, שביעי עם פירש״י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: פרק כד. וזה . . . כנודע.

וירא העם וינועו, אז זיי האָבען דערזעהן ג–טליכקייט איז שוין וינועו, עס איז געוואָרען א תנועת חיים.

״וַיַּרְא הָעָם וַיָּנוּעוּ״ – כְּשֶׁהֵם רָאוּ אֱלֹקוּת, הֲרֵי מִיָּד ״וַיָּנוּעוּ״, נִפְעֲלָה תְּנוּעַת חַיִּים.

אִלּוּ יְדַעְתֶּם – אָמַר אַדְמוֹ״ר הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ – כֹּחָם שֶׁל פְּסוּקֵי תְּהִלִּים וּפְעֻלָּתָם בִּשְׁמֵי רוּם, הֱיִיתֶם אוֹמְרִים אוֹתָם בְּכָל עֵת. תֵּדְעוּ שֶׁמִּזְמוֹרֵי תְּהִלִּים שׁוֹבְרִים כָּל הַמְּחִצּוֹת, וְעוֹלִים בְּעִלּוּי אַחַר עִלּוּי בְּלִי שׁוּם הַפְרָעָה, וּמִשְׁתַּטְּחִים לִפְנֵי אֲדוֹן עוֹלָמִים וּפוֹעֲלִים פְּעֻלָּתָם בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים.

יום חמישי

יום ראשון — כה שבט — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: משפטים, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: פרק כה. וזהו . . . 62 אח״כ.

לערנען בכל יום א פרשה חומש מיט פירש״י (זונטאָג ביז שני, מאָנטאָג ביז שלישי וכו׳), אמירת תהלים בכל יום, גומר זיין דעם תהלים שבת מברכים – דאָס דארף מען אָפהיטען, דאָס איז נוגע איהם, זיינע קינדער און קינדס קינדער.

לִלְמֹד בְּכָל יוֹם פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ, חֻמָּשׁ עִם פֵּרוּשׁ רַשִׁ״י (יוֹם רִאשׁוֹן – עַד ״שֵׁנִי״, יוֹם שֵׁנִי – עַד ״שְׁלִישִׁי״ וְכוּ׳); אֲמִירַת תְּהִלִּים בְּכָל יוֹם, לִגְמֹר אֶת הַתְּהִלִּים בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים – עַל כָּךְ יֵשׁ לְהַקְפִּיד. זֶה נוֹגֵעַ לוֹ, לְבָנָיו וְלִבְנֵי בָנָיו.

יום שישי

יום שני — כו שבט — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: משפטים, שני עם פירש״י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: ואף שהאומר . . . עליו כנודע.

אהבה איז דער רוח החיים אין עבודת החסידות, דער חוט המקשר חסידים איינעם מיט דעם אנדערען, און דער חוט המקשר רבי מיט חסידים און חסידים מיט רבי׳ן. עס איז הן בדרך אור ישר הן בדרך אור חוזר, האָט קיינע מחיצות ניט, און עס איז העכער פון דער הגבלה פון מקום וזמן.

אַהֲבָה הִיא רוּחַ הַחַיִּים בַּעֲבוֹדַת הַחֲסִידוּת, הַחוּט הַמְּקַשֵּׁר חֲסִידִים בֵּינָם לְבֵין עַצְמָם, וְהַחוּט הַמְּקַשֵּׁר רַבִּי עִם חֲסִידִים וַחֲסִידִים עִם הָרַבִּי. הֵן בְּדֶרֶךְ ״אוֹר יָשָׁר״, וְהֵן בְּדֶרֶךְ ״אוֹר חוֹזֵר״ [=גַּם מִצַּד הָרַבִּי וְגַם מִצַּד הֶחָסִיד]; אֵין לְכָךְ שׁוּם מְחִצּוֹת, וְהוּא נַעֲלֶה מֵהַגְבָּלַת מָקוֹם וּזְמַן.

שבת קודש

יום שלישי כז שבט ה'תש"ג

שיעורים. חומש: משפטים, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: והן בבחי' . . . עבודת הצדקה.

אָדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"בּ] כּוֹתֵב בְּאֶחָד מִמַּאֲמָרָיו: חֲסִידִים הַקּוֹדְמִים עָשׂוּ הֶסְכֵּם בְּנַפְשָׁם, שֶׁכָּל דָּבָר הַמַּתְּר, אַךְ שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵיזֶה רָצוֹן וְחֶמְדַּת הַלֵּב לָזֶה - לֹא יַעֲשֶׂנּוּ, וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה שְׁבִירַת הַתַּאֲוָה.

המשך ביאור למס' ברכות ליום שני עמ' ב

כתיקונה, **אֲבָל** אם היה **אֶחָד** מהם **סוֹפֵר** ויודע לברך **וְאֶחָד בּוּר** שאינו יודע לברך, **הַסּוֹפֵר מְבָרֵךְ** בקול **וּבוּר יוֹצֵא** ידי חובתו בברכת הסופר מדין שומע כעונה.

הגמרא מביאה דין נוסף בענין הזימון: **אָמַר רָבָא, הָא מִילְּתָא אַמְּרֵיתָא אֲנָא** - דבר ההלכה דלהלן נאמר על ידי, **וְאִיתַּמְרָה מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי זֵירָא כָּוְתִי** - ובארץ ישראל נאמרה אותה הלכה משמו של רבי זירא שאף הוא סובר כדעתי. וזו היא ההלכה, **שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת,** וגמרו שנים סעודתם ורוצים לזמן, דרך ארץ הוא, שיהא **הָאֶחָד** שעדיין אוכל, **מַפְסִיק** את סעודתו **לַשְּׁנַיִם** האחרים, בכדי שיוכלו לזמן יחד, ולאחר גמר ברכת הזימון יחזור ויסיים את סעודתו, **וְאֵין שְׁנַיִם מַפְסִיקִין לָאֶחָד** - שנים אין צריכים להפסיק בשביל היחיד שגמר לפניהם, אלא ימתין עד שיגמרו, שאינו רשאי לברך לעצמו ולצאת לשוק כדי שלא יפסידו את הזימון.

הגמרא דנה בדין שאין צורך לשנים להפסיק עבור היחיד. שואלת הגמרא: **וְלֹא** - האם אין על השנים להפסיק סעודתם לצורך אחד הרוצה לזמן, **וְהָא** [-והרי] **רַב פַּפָּא אַפְסִיק לֵיהּ לְאַבָּא מַר בְּרֵיהּ, אִיהוּ וְחַד.** כלומר, רב פפא סעד עם בנו אבא מר ועם אדם נוסף, וקדם אבא מר וסיים לפניהם, והפסיקו רב פפא והאחר שעמם את סעודתם כדי שאבא מר יוכל לזמן, ומכאן יש ללמוד שעל השנים להפסיק לצורך היחיד. מתרצת הגמרא: **שָׁאנִי** - שונה היה המעשה אצל **רַב פַּפָּא,** שלא עשה כן מצד הלכות דרך ארץ, אלא **דְּלִפָּנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין הוּא דַּעֲבַד** [-שעשה] כן, מפני שרצה לנהוג בבנו בדרך של חשיבות וכבוד.

הגמרא מביאה מעשה ללמוד ממנו דין בהלכות זימון: **יְהוּדָה בַּר מְרֵימַר וּמַר בַּר רַב אַשִׁי וְרַב אֲחָא מְדִפְתִּי, כְּרֵכִי רִיפָתָא** - אכלו פת **בַּחֲדֵי חֲדָדֵי** - זה עם זה כאחד, ונתחייבו בזימון. **לֹא הֲוָה בְּהוּ חַד דַּהֲוָה מוּפְלָג מֵחַבְרֵיהּ** - לא היה ביניהם אחד שהיה מופלג בחכמה ובזקנה מחבריו כדי לכבדו **לְבָרוּכֵי לְהוּ** - שיהא הוא המזמן והמברך. **(יתבי וקא מיבעיא להו) [אָמְרֵי]** - אמרו זה לזה, **הָא דְּתָנֵן** - מה ששנינו **שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת חַיָּבִין לְזַמֵּן, הָנֵי מִילֵּי** - חיוב זה אמור דווקא **הֵיכָא דְּאִיכָּא** - היכן שיש בין הסועדים **אָדָם גָּדוֹל,** במסקנת הגמרא לקמן (מז.) שהגדול מברך, **אֲבָל הֵיכָא דְּכִי חֲדָדֵי נִינְהוּ** - אבל היכן שהסועדים שוים בחכמה ובזקנה אין כלל חיוב בזימון וממילא **חִלּוּק בְּרָכוֹת** - שיברך כל אחד לעצמו **עָדִיף.** ואכן כך עשו **וּבָרִיךְ אִינִישׁ לְנַפְשֵׁיהּ** - ברכו כל אחד לעצמו. לאחר מכן **אֲתוּ לְקַמֵּיהּ דְּמַרֵימַר** - באו לפני מרימר וספרו לו את הדברים, **אָמַר לְהוּ** מרימר, **יְדֵי בְּרָכָה** - ידי חובת ברכת המזמן **יְצָאתֶם,** אולם **יְדֵי** חובת **זִימּוּן לֹא יְצָאתֶם,** משום שעליכם לזמן גם במקרה שאין בין המסובים אחד המופלג מחבריו. והוסיף ואמר להם, **וְכִי תֵּימְרוּ נֵיחֲדַר** - ושמא תאמרו נשוב עכשיו **וּנְזַמֵּן,** כבר אינכם יכולים לעשות כן מפני שאין **זִימּוּן לְמַפְרֵעַ** - אין זימון לאחר שבירכו, שלא נתקן לאומרו אלא לפני ברכת המזמן.

הגמרא מביאה דין נוסף בהלכות זימון: **בָּא** אחד מן השוק שלא אכל, **וּמְצָאָן** - מצא לשלשה שאכלו כאחת **כְּשֶׁהֵן מְבָרְכִים** ברכת זימון, **מַהוּ אוֹמַר אַחֲרֵיהֶם** - מה יענה אחר ברכתם. שאמנם הלה לא אכל עמהם, אולם אף על פי כן עליו לענות עמהם, אלא שאינו יכול לומר 'ברוך שאכלנו משלו' שהרי לא אכל, ואם כן מה יאמר. **רַב זְבִיד אָמַר,** יאמר אחריהם, 'בָּרוּךְ וּמְבוֹרָךְ'. **רַב פַּפָּא אָמַר, עוֹנֶה** אחריהם **אָמֵן.** מבארת הגמרא: **וְלֹא פְּלִיגִי** - ולא נחלקו ביניהם, משום שדברו על שני מקרים שונים, **הָא** - האחד דיבר באופן **דְּאַשְׁכְּחִינְהוּ דְּקָא אָמְרֵי** - שבא ומצאם כשאומר המזמן 'נְבָרֵךְ' שאכלנו משלו', **וְהָא** - והאחר דיבר באופן **דְּאַשְׁכְּחִינְהוּ דְּקָא אָמְרֵי** - שבא ומצאם שאומרים 'בָּרוּךְ' שאכלנו משלו'. ומבארת הגמרא: **אַשְׁכְּחִינְהוּ דְּקָא אָמְרֵי** - אם בא ומצאם כשאומר המזמן 'נְבָרֵךְ' שאכלנו משלו', **אוֹמֵר** אחריו 'בָּרוּךְ וּמְבוֹרָךְ', ואינו עונה אמן אחר ברכה זו שאין זו ברכה אלא הזמנה לברך, ואם **אַשְׁכְּחִינְהוּ דְּקָא אָמְרֵי** - בא ומצאם שהם אומרים 'בָּרוּךְ' שאכלנו משלו', שהיא עיקר ברכת הזימון, **עוֹנֶה** אחריהם **אָמֵן.**

הגמרא עוברת לדין כללי בהלכות עניית אמן על ברכות: **תָּנֵי חֲדָא** - בברייתא אחת שנינו, **הָעוֹנֶה אָמֵן אַחַר בִּרְכוֹתָיו,** כלומר אחר ברכת עצמו, **הֲרֵי זֶה מְשׁוּבָּח, וְתַנְיָא אִידָךְ** - ובברייתא אחרת שנינו, העונה אמן אחר ברכותיו **הֲרֵי זֶה מְגוּנֶּה,** וקשה שנמצאו הברייתות סותרות זו את זו.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא** - אין כאן סתירה בדברי הברייתות כיון שכל אחת דברה באופן אחר, **הָא** - זו ששנינו בה 'הרי זה משובח', מדברת כגון בעניית אמן **בְּכוּלָּהּ יְרוּשָׁלַיִם** שבברכת המזמן, שהיא סוף הברכות על המזמון שחיובן מן התורה, ובעניית האמן מורה האומר שכבר גמר אותן ואין לו לומר יותר. **הָא** - זו ששנינו בה 'הרי זה מגונה', מדברת **בִּשְׁאָר בְּרָכוֹת** - שעונה אמן בסיימו ברכות אחרות, שעל ידי ענייתו הוא מראה שסיים ושוב אחר כך הוא ממשיך ואומר ברכות נוספות, זה הוא מנהג בורות.

הגמרא מביאה מנהג האמוראים באופן עניית האמן שלאחר בונה ירושלים: **אַבָּיֵי** כשהיה מסיים ברכת בונה ירושלים שבברכת המזמון, **עָנֵי לֵיהּ** - היה עונה את האמן שאמר בחתימת ברכה זו, **בְּקָלָא** - בקול רם. וטעם מנהגו, **כִּי הֵיכִי דְּלִשְׁמְעוּ פּוֹעֲלִים** - כדי שישמעו הפועלים שהוא אומר אמן ויבינו שכאן הוא סוף ברכת המזון, **וְלֵיקוּמוּ** - ויעמדו וישובו למלאכתם תיכף בלא שיברכו הטוב והמטיב. ומבארת הגמרא: שאף שברכת הטוב והמטיב היא חלק מברכת המזון, לא חש אביי לכך שלא יברכוה, לפי שסבר **דְּהַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לָאו דְּאוֹרַיְיתָא** - חיובה אינו מן התורה אלא ביבנה תקנוה על הרוגי ביתר שנתנו לקבורה (לקמן מח:), וכיון שאינה אלא מדרבנן, ובשעת ברכת המזון אי אפשר לעסוק במלאכה, תקנו חכמים לפועלים שלא יאמרוה, שלא לבטלם ממלאכת בעל הבית.

אולם **רַב אַשִׁי** - כשהיה מסיים בונה ירושלים, **עָנֵי לֵיהּ** לאמן שבחתימתה **בִּלְחִישָׁא** - בלחש. וטעם מנהגו, **כִּי הֵיכִי דְּלֹא נְזַלְזְלוּ בְּהַטּוֹב וְהַמֵּטִיב** - מפני שאם ישמעו הפועלים שהוא עונה אמן קודם לברכה זו, יכירו שברכת הטוב והמטיב אינה מן התורה ואינה מעיקר ברכת המזון, ויבואו לזלזל בה אף שלא במקום ביטול מלאכת בעל הבית.

בחייהם ובמותם לא נפרדו?

יום ראשון כ"א שבט ה'תש"פ

הלכות טומאת מת פרק ג, הלכה ה: קָבְרוּ שְׁנֵי מֵתִים כְּאֶחָד... אוֹ שֶׁקָּבְרוּ אִשָּׁה עֻבָּרָה וְעֻבָּרָה בְּמֵעֶיהָ - אֵין לָהֶן רָקָב.

ספק הוא בגמרא (נזיר נא, א) באשה שנקברה עם עוברה האם מטמאים ברקב, והספק הוא האם 'עובר ירך אמו' וכיון שנחשב כחלק מגוף אמו אין זה כשני מתים אלא מת אחד ויש לו טומאת רקב או שמאחר וסופו לצאת, אינו נחשב כחלק מגוף האם, והרי זה כשני מתים שאין להם רקב.

וצריך להבין: מאחר שבדינים אחרים נוקטים להלכה ש'עובר ירך אמו' (כגון תרנגולת טריפה שהביצים שבמעיה אסורות), מדוע כאן הוא ספק, ועד שלהלכה פוסק הרמב"ם שאין להם רקב, היינו שהעובר אינו נחשב חלק מאמו?

ומבאר המהרש"ם (ח"ב סי' רע בסופו) על פי דברי הר"ן, שרק בחיי האם העובר נחשב כחלק מאמו אך לא לאחר מיתתה, והרי כאן מדובר לאחר מות האם.

אך לפי זה קשה לאידך גיסא - אם־כן מדוע ספק הוא בגמרא? אלא בהכרח לומר שסברת הר"ן אמורה כאשר האם מתה והעובר חי, ואז אין הוא כירך אמו, אך כאשר שניהם חיים או כאשר שניהם מתים הוא כן נחשב כירך אמו.

וצריך לומר שספק הגמרא הוא מאחר ודין טומאת רקב הוא חידוש מיוחד מהלכה למשה מסיני, 'אין לך בו אלא חידושו' ואין ללמוד לענין זה מדינים אחרים שבהם נחשב העובר כירך עמו.

ויש שכתב שמכאן מקור למנהג המובא בספרי הפוסקים שאשה מעוברת שמתה, יש להוציא את הוולד ממעיה ולא לקוברה יחד עמו. ולפי זה יש לבאר את דברי הגמרא כי אף ש'עובר ירך אמו', כאן הרי 'סופו לצאת' כיון שבעת הקבורה יש להוציאו, ודין זה מבטל את דין 'עובר ירך אמו' (מקור ברוך לד, יד).

ועוד יש לבאר: אמנם לאחר מיתה לא שייך דין עובר ירך אמו (אף כששניהם מתים), שהרי העובר כבר אינו יונק את חייו מהאם ואין קשר ביניהם, מכל־מקום הסתפקה הגמרא בכך, כי אף שאין חלים על העובר דיני האם, מכל־מקום לענין טומאה די בכך שבפועל הוא מחובר לאם כדי שגוף אחד לא ימנע טומאת רקב מהגוף השני, ומאידך יש לומר שמאחר וסופו לצאת הרי הוא נידון מלכתחילה כגוף נפרד (מקור ברוך שם).

בית שמילאו עפר - לענין טומאה

יום שני כ"ב שבט ה'תש"פ

הלכות טומאת מת פרק ז, הלכה ו: בַּיִת שֶׁמִּלְּאָהוּ עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת - חֲרֵי זֶה כְּבֵטֵל הַבַּיִת, וַחֲרֵי הוּא כְּגַל שֶׁל עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת; וְאִם הָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹךְ הֶעָפָר - בּוֹקַעַת וְעוֹלָה וּבוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת, וְכֵלִים שֶׁבְּצִדֵּיהָ בְּתוֹךְ הֶעָפָר טְהוֹרִים.

טומאה שבתוך העפר ואין בתוכו חלל טפח על טפח, היא 'טומאה רצוצה' ש"בוקעת ועולה בוקעת ויורדת".

והקשה ה'תוספות יום טוב' (אהלות פט"ו מ"ז):

מדברי הגמרא (עירובין עח, ב. סוכה ד, א) עולה שהלכה זו אמורה דווקא אם ביטל את העפר או הצרורות שהטומאה בתוכן, כי מאחר שביטלם וגמר בדעתו להשאירם שם, אין במקום הטומאה חלל טפח על טפח ו"טומאה שאין לה אהל טפח, בוקעת ועולה עד הרקיע" (רש"י עירובין שם). אבל אם לא ביטלם שם, הרי זה כאילו פינה אותם, והטומאה אינה בוקעת כי אינה 'טומאה רצוצה'.

ואילו מדברי הרמב"ם כאן 'בית שמלאהו עפר... הרי זה ביטל הבית' משמע שעצם מילוי הבית בעפר מבטל תורת בית ואין צורך לבטל את העפר!

ובספר 'מים טהורים' (אהלות פט"ו מ"ז, חרד"נ ס"ק ב־ג) **תירץ**:

מילוי הבית בעפר הנידון בגמרא הוא באופן שלא נתמלא הבית כולו אלא נשאר לפחות חלל טפח על טפח, ולכן רק אם יבטל את העפר תהא הטומאה שבתוך העפר 'טומאה רצוצה', אבל הרמב"ם מדבר באופן שמילא את כל הבית עד התקרה ולא נשאר חלל טפח, והרי זה כאילו ביטל שם את העפר גם אם לא ביטלו בפירוש.

וה'תוספות אנשי שם' (אהלות שם, בשם שושנים לדוד) **ביאר**:

גם הרמב"ם סובר כמשמעות הגמרא שהלכה זו אמורה רק אם ביטל את העפר וגמר בדעתו לא לפנותו, כי רק כך הטומאה שבתוך העפר היא 'טומאה רצוצה', והרמב"ם לא כתב זאת כאן כי את עיקר הדין שדבר שאינו קבוע במקומו אלא בדעתו לפנותו אינו חוצץ בפני הטומאה הביא להלן (בפרק טו ה"א) וכאן בא להוסיף כי כיון שביטל את העפר להשאירו שם בקביעות, גם "ביטל הבית" ו"כלים שבצדיה טהורים" אף שהם בתוך הבית, כי בטלה ממנו תורת 'בית' (אהל המאהיל).

ספק במצוות־עשה - מה דינו?

יום שלישי כ"ג שבט ה'תש"פ

הלכות טומאת מת פרק ט, הלכה יב: כָּל הַסְּפֵקוֹת - בֵּין בְּטֻמְאוֹת, בֵּין בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת... אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

והקשה ה'כרתי ופלתי' (יו"ד סי' קי, בית הספק ד"ה והנה יש לדקדק):

בגמרא (ר"ה יג, א) הקשו איך לקחו שעורים לקרבן העומר בעת כניסת ישראל לארץ בימי יהושע, והרי יתכן שהשעורים הבשילו כדי שליש גידולם בבעלות הגויים, והתורה אמרה "ראשית קצירכם - ולא קציר נכרי". ואם כדעת הרמב"ם שמן התורה ספק מותר ורק מדרבנן מחמירים ב'ספיקא דאוריתא'

– מדוע לא יקריבו את השעורים אף שספק אם הביאו שליש ביד ישראל?

ומבאר ה'חוות דעת' (יו"ד שם, בית הספק בתחילתו):

איסור אכילת חזיר או חלב ב'לא תעשה' הוא על חזיר וודאי וחלב וודאי, אבל ספקו מותר באכילה. וכן מצוות 'עשה', כנטילת אתרוג או אכילת מצה, היא באתרוג וודאי ומצה וודאי ובספק אין המצוה מתקיימת. ולכן, תבואה שספק בה האם היא 'קצירכם' אי אפשר להקריבה לעומר כי 'קצירכם' משמעו וודאי.

אך ה'תורת חסד' (א"ח סי' ג) דוחה חילוק זה בנימוק שלפי דברי ה'חוות דעת' יש מאכלות אסורות שספיקן יהא אסור מן התורה, כגון בהמה טמאה (הל' מאכ"א פ"ב ה"א) שבאכילתה יש גם איסור 'עשה' שנאמר "אותה (את הטהורה) תאכלו" (דברים יד, ו) - אותה (את הבהמה הטהורה) ולא את הספק. ואילו מלשון הרמב"ם כאן "כל הספיקות... בין במאכלות אסורות... אין חוששין להן אלא מדברי סופרים" משמע שאין חילוק וכל הספיקות במאכלות אסורות (גם אלו שיש בהם איסור עשה) איסורם מדרבנן.

מתי אילן נידון כאוהל? יום רביעי כ"ד שבט ה'תש"פ

הלכות טומאת מת, פרק יג הלכה ב: שָׁרִיגֵי הָאִילָנוֹת הַסּוֹכְכִים עַל הָאָרֶץ, וְהֵם הַנִּקְרָאִין 'סְכָכוֹת'... אִם יְכוֹלִין לְקַבֵּל מַעֲזִיבָה בֵּינוֹנִית, וְהֵן עוֹמְדִין - הֲרֵי אֵלּוּ מְכִיאִין וְחוֹצְצִין, מִן הַתּוֹרָה; וְאִם אֵינָן רְאוּיִין לְקַבֵּל מַעֲזִיבָה בֵּינוֹנִית, אֶלָּא וְהֵן נוֹפְלִין - הֲרֵי אֵלּוּ מְכִיאִין מִדִּבְרֵיהֶם, וְאֵינָן חוֹצְצִין.

לדעת הרמב"ם, ענפי אילן ('סככות') היכולים לקבל 'מעזיבה (תקרה) בינונית' ואינם נשברים, דינם כאוהל ומביאים את הטומאה וחוצצים בפניה, אבל ענפים ש'אינן ראויין לקבל מעזיבה בינונית' ואפשר לתת עליהן רק מעט טיט ('מעזיבה רכה' בלשון המשנה) מן התורה אינו אוהל (כי הוא 'אהל רעוע') והחמירו חכמים שיהיה לו דין אוהל להביא את הטומאה, אך אינו אוהל לקולא ואינו חוצץ (כסף משנה).

והראב"ד (כאן) והר"ש (אהלות פ"ח מ"ב) מפרשים שהחלוקה בין הענפים אינה לפי חוזקם אלא לפי צפיפותם, שאם הרווח בין ענף לענף הוא קטן, ואם יתנו עליהם שכבת טיט קלה ('מעזיבה רכה') הטיט לא יפול דרך האויר שביניהם – הרי זה אוהל מדאורייתא (אף אם מצד חוזקם אינם יכולים לשמש כתקרה).

ואם הרווח גדול יותר, אך לא גדול מאוד ורק בשכבת טיט בינונית ('מעזיבה בינונית') הטיט לא יפול, הרי זה אוהל מדרבנן.

ובשו"ת 'איתן האזרחי' (סי' ה) דן לעניין עצים הנטועים בבית הקברות ומאהילים על הקברים, והביא את תשובת הגר"י קאפיל שאין לכהנים לעמוד תחת העצים אפילו אם הענפים אינם ראויים לקבל 'מעזיבה בינונית', כי גם 'אהל רעוע' מאהיל ומביא את הטומאה מדרבנן.

אך לדעתו (הגר"א הכהן רפפורט. וכן דעת התוספות יו"ט בתשובה שהביא) אין לאסור אלא אם הענפים הם לפחות טפח על טפח (כי הלכה זו ברמב"ם היא בהמשך לדבריו בהלכה א: "כל טפח על טפח ברום טפח קרוי אהל..."), אבל אם רחבים פחות מטפח אינם אוהל כלל. לכן רשאים הכהנים "לילך תחת האילנות בהיות ענפיהם דקים ורפים ואינם פותח טפח... בהיות שאין השריגים והאילנות סוככים בענפיהם אהדדי, ורק עם עליהם, ואין להם [לעלים] ממשות...".

מתי סתימת החלון חוצצת בפני הטומאה? יום חמישי כ"ה שבט ה'תש"פ

הלכות טומאת מת פרק טו, הלכה ד: סָתַם הַחַלּוֹן בִּכְלִי חֶרֶשׂ... הֲרֵי זֶה חוֹצֵץ... וְצָרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִי חֶרֶשׂ זֶה מָאוּס וְנָקוּב... כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה דַּעְתּוֹ לְפַנּוֹתוֹ.

שני בתים סמוכים ובאחד מהם נמצא מת, אם יש ביניהם חלון טפח על טפח – הטומאה עוברת לבית השני, אך אם סתם את החלון בכלי חרס (כאשר גבו כלפי הטומאה ואינו מקבל טומאה) הרי הוא חוצץ בפני הטומאה.

וכתבו התוספות (ב"ב כ, א ד"ה היא) שאם סתם את כל החלון – הרי הוא חוצץ גם אם אינו מבטל שם את הכלי, אלא עתיד לפנותו. ומשמעות דברי הגמרא שהכלי חוצץ רק אם מבטלו, היינו כאשר הכלי אינו סותם את כל החלון אלא רק ממעטו משיעור טפח (וכן דעת הראב"ד כאן בה"ב).

והוכחת התוספות היא מהמסופר במשנה (שבת קנז, א) שסתמו את חלון הבית בפך של חרס כדי לחצוץ בפני הטומאה שלא תיכנס לבית, והרי וודאי הניחו את הפך בחלון על מנת לפנותו, כי הדבר היה בשבת, ואם דעתו לבטל את הכלי בחלון חייב משום בונה, אלא מכאן שבסתימת כל החלון אין צורך לבטל את הכלי, וגם אם עתיד לפנותו - חוצץ.

והקשה ב'תוספות יום טוב' (אהלות פ"ו מ"ב ד"ה ואם):

לדברי הרמב"ם כאן, גם אם סתם את כל החלון צריך שיבטל שם את הכלי, שהרי כתב "צריך להיות כלי זה מאוס... כדי שלא תהיה דעתו לפנותו", ומדובר שסתם את כל החלון, כפי שמשמע מלשונו בהלכה א' "סתם החלון או מיעטו" (ראה כסף משנה). ויש לתמוה: מדוע צריך שלא יהא בדעתו לפנות את הכלי, והרי התוספות הוכיחו מהמשנה שאם סתם את כל החלון חוצץ הוא בפני הטומאה, גם אם אינו מבטל את הסתימה?

ותירץ ב'תוספות אנשי שם' בשם 'שושנים לדוד' (אהלות שם):

לדעת הרמב"ם אין הבדל בין סותם החלון כולו לממעט, ותמיד צריך שיבטל את הסתימה. אלא שהמעשה המובא במשנה שסתמו את החלון בכלי חרס כדי לחצוץ בפני הטומאה, אכן היה באופן שלא חשבו לפנותו משם. ואף

שהיה זה בשבת, אין זה בנין גמור כי אין בדעתו להשאירו שם לעולם, אך כיוון שאין דעתו לפנותו מיד, אסור מדרבנן, ולצורך מצוה או כדי להורות הלכה מותר כמו שהתירו (שבת שם) מדידה וקשירה לצורך מצוה אם אסורים רק מדרבנן.

חלל טפח שבאדם

יום שישי כ"ו שבט ה'תש"פ

הלכות טומאת מת פרק יח, הלכה ב: אָדָם שֶׁהַשֶּׁקֶף בְּעֵד הַחַלּוֹן, וְהֶאֱהִיל עַל הַטֻּמְאָה - מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לַבַּיִת, וְנִטְמָא כָּל הַבַּיִת. הָיָה מָטֻל עַל הָאַסְקֻפָּה, וּמִקְצָתוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת וּמִקְצָתוֹ בַּחוּץ, וְהֶאֱהִילָה טֻמְאָה עַל מִקְצָתוֹ שֶׁבַּחוּץ - הַבַּיִת טָמֵא; מִפְּנֵי שֶׁהָאָדָם חָלוּל, וְיֵשׁ בּוֹ גֹבַהּ טֶפַח, וְכֵיוָן שֶׁהֶאֱהִילָה טֻמְאָה עָלָיו - הֲרֵי זֶה כְּמַאֲהִיל עָלֶיהָ, וּמֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה.

הדבר שנוי במחלוקת בית שמאי ובית הלל (אהלות פי"א מ"ד וה). לדעת בית שמאי, כיון שאין חלל טפח בין אדן החלון (או קרקע הבית) לאדם, אין האדם מביא את הטומאה. ולדעת בית הלל, "אדם חלול הוא והצד העליון מביא את הטומאה". וכיון שבגוף האדם יש חלל טפח, הרי הוא נחשב לאוהל המביא את הטומאה. וכך פסק הרמב"ם.

ויש לבאר שמחלוקת בית שמאי ובית הלל כאן נובעת ממחלוקת כללית ביניהם:

לדעת בית שמאי דיני התורה נקבעים לפי התוכן הכללי של הדברים הנראה במבט ראשון, על דרך "אין לדיין אלא מה שעיניו רואות" (סנהדרין ו, ב), ולדעת בית הלל יש להתחשב בפרטי הדברים, גם אם אינם ניכרים מיד ויש לחפש אחריהם.

לדוגמא: בנוסח הברכה על האש "בית שמאי אומרים שברא מאור האש, ובית הלל אומרים בורא מאורי האש". ומבואר בגמרא שלדעת בית שמאי "חדא נהורא איכא" ולכן מברכים בלשון יחיד, ולדעת בית הלל "טובא נהורי איכא בנורא (שלהבת אדומה לבנה וירקרקת. רש"י)", ולכן מברכים בלשון רבים. כמובן, אין מחלוקת בכך שבמציאות רואים כמה גוונים, אלא שמברכים רק כאשר נהנים מן האור ('שיאותו לאורו'), ולדעת בית שמאי ההנאה היא עם ראיית האור באופן כללי וכיון שבמבט ראשון רואים אור אחד, צריך לברך "מאור האש". ואילו לדעת בית הלל כיון שלאחר התבוננות פרטית רואים באש כמה גוונים וכולם גורמים את ההנאה, צריך לברך "מאורי האש".

והוא הדין בעניינו: כאשר רואים את האדם 'כמו שהוא', בכללות, הרי הוא מציאות אחת וגוש אחד. ולכן לדעת בית שמאי אין כאן חלל טפח, אבל בפרטיות גוף האדם הוא ציפוי חיצוני, "עור ובשר תלבישני", ובתוכו יש חלל טפח ולכן לדעת בית הלל מביא את הטומאה.

(לקוטי שיחות טז עמ' 318 הע' 66)

איך ניצלים מטומאת העולם?

שבת קודש כ"ז שבט ה'תש"פ

הלכות טומאת מת פרק כג, הלכה א-ב: כָּל הַכֵּלִים הַמַּצִּילִין בְּצָמִיד פָּתִיל, מַצִּילִין עַל כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָן... זֶה הוּא דִּין תּוֹרָה. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁכְּלֵי חֶרֶשׂ הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל, אֵינוֹ מַצִּיל אֶלָּא עַל הָאֳכָלִין וְעַל הַמַּשְׁקִין... מִפְּנֵי שֶׁשְּׁאָר הַכֵּלִים הַמַּצִּילִין אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל, וּכְלֵי חֶרֶשׂ מְקַבֵּל טֻמְאָה... אָדָם שֶׁהָיָה נָתוּן בְּתוֹךְ הַחָבִית, וּמֻקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל - טָהוֹר.

יש לפרש את ההוראה מהלכה זו בעבודת ה', 'לתקן הדעות' (ראה רמב"ם סוף הל' תמורה):

'אהל המת' הוא העולם-הזה שהוא "עולם הקליפות והסטרא-אחרא" (תניא פ"ו), והנשמה היורדת לעולם היא בדוגמת אדם הנמצא באוהל המת העלול להיטמא ממנו, אך הגוף שהוא ה'כלי' שבו היא שוכנת, יכול להציל ולהגן עליה מפני טומאת העולם.

וזה יש להבחין בין כלי חרס לשאר כלים, אשר בדיני טומאה כלי חרס מקבל טומאה אך לא שאר הכלים. ובענייננו:

כאשר אור הנשמה מאיר באדם בגלוי, אין הגוף שייך לקבלת טומאה. אך 'כלי חרס' מקבל טומאה, ומכל-מקום מדין תורה כאשר הוא מוקף בצמיד פתיל ואין בו שום "פתח" לאוויר העולם הרי הוא ניצל מהטומאה עקב ביטולו לנשמה, כי כלי חרס נעשה מעפר והוא בבחינת "ונפשי כעפר לכל תהיה" – ביטול בתכלית לנשמה.

אך חכמים הוסיפו סייג וגזרו שכלי חרס לא יציל מהטומאה, אך בשאר כלים שאינם שייכים לקבלת טומאה מלכתחילה לא ראו צורך לגזור, וגם בכלי חרס הגזירה היא רק בנוגע לכלים ובגדים הנמצאים בתוכו, אך אדם הנמצא בתוכו אינו בכלל הגזירה, כי כלים ובגדים אינם חלק מהאדם אלא דבר נפרד ממנו. ולכן, אף ששייכים אליו (שהרי נמצאים בתוך הכלי חרס), אין קדושת הנשמה מאירה בהם כל כך, ולכן גזרו חכמים שאינם ניצולים מהטומאה. אך האדם הנמצא בכלי חרס הוא הנשמה עצמה, 'אדם' מלשון 'אדמה לעליון', והבטל אל הנשמה בשלמות בטוח שטומאת עולם-הזה לא תיגע בו. וכן לא גזרו על אוכלין ומשקים שבכלי חרס, כי המאכל והמשקה מתאחדים עם גוף האדם ונעשים דם ובשר מבשרו ולכן גם הם ניצולים מטומאת העולם.

(לקוטי שיחות לח, עמ' 72 ואילך)

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"א־כ"ז שבט ה'תש"פ

יום ראשון כ"א שבט ה'תש"פ

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר המטמאים במגע ובמשא ובאוהל והמטמאים במגע ובמשא ולא באוהל, כל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה, ומתי רקב המת מטמא, המת שנשרף ושלדו קיימת, ושפיר מרוקם שטרפו במים, תולעים ועורות האדם, וכל שבמת טמא בשעת חיבורו, משקה היוצא מהמתים והדברים שאם חסרו כל שהוא טהורים.

א. אֵלּוּ מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל: הַמֵּת, אֲפִלּוּ נֶפֶל שֶׁלֹּא נִתְקַשְּׁרוּ אֵיבָרָיו בְּגִידִין. וּכְזַיִת מִבְּשַׂר הַמֵּת, וּכְזַיִת נֶצֶל. וְאֵיבָר מִן הַחַי וְאֵיבָר מִן הַמֵּת שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶם בָּשָׂר כָּרָאוּי. וְהַשִּׁדְרָה וְהַגֻּלְגֹּלֶת, וְרֹב בִּנְיָנוֹ וְרֹב מִנְיָנוֹ. וְרֹבַע עֲצָמוֹת מִכָּל מָקוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן לֹא רֹב בִּנְיָן וְלֹא רֹב מִנְיָן. וּרְבִיעִית דַּם תְּבוּסָה[2]. הַכֹּל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה.

2) דם המטפטף מאדם הרוג בין חיים למיתה ומעורב בו דם חי ודם מת, וטומאתו מדרבנן.

ב. וְאֵלּוּ מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וְאֵין מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל: אֵיבָר מִן הַחַי שֶׁחָסַר בְּשָׂרוֹ וְאֵין בּוֹ לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה[3]. וְאֵיבָר מִן הַמֵּת שֶׁחָסַר בְּשָׂרוֹ אוֹ עַצְמוֹ וְלֹא נִשְׁאַר בָּשָׂר כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה[4] אוֹ שֶׁחָסַר הָעֶצֶם אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו בָּשָׂר כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה. וְהַשִּׁדְרָה שֶׁחָסְרָה וְאֵין בָּהּ רֹבַע עֲצָמוֹת. וְהַגֻּלְגֹּלֶת שֶׁחָסְרָה וְאֵין בָּהּ רֹבַע עֲצָמוֹת. וְעֶצֶם אֲפִלּוּ כִּשְׁעוֹרָה. וְאֶרֶץ הָעַמִּים. וּבֵית הַפֶּרֶס. הַכֹּל שָׁוֶה[5].

3) ואם חסר עצמו אפילו כל שהוא טהור לגמרי. 4) בבא זו מלמדת, שאפילו לא נשאר כדי להעלות ארוכה מטמא במגע ובמשא. ואף על פי שיש בשר כדי להעלות ארוכה - אינו מטמא באוהל. 5) מנה שמונה פרטים. ואולי אבר מן המת שחסר עצמו ויש בשר כדי להעלות ארוכה, ושאין עליו, נמנו כדבר אחד.

ג. הַגּוֹלֵל וְהַדּוֹפֵק מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְאֹהֶל כְּקֶבֶר וְאֵינָן מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא. הָרָקָב מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא וּבְאֹהֶל וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע. טֻמְאַת רֹבַע עֲצָמוֹת בְּאֹהֶל, וְטֻמְאַת רְבִיעִית דָּם, וְטֻמְאַת אֵיבָר שֶׁאֵין עָלָיו בָּשָׂר כָּרָאוּי, בֵּין מִן הַמֵּת[6] בֵּין מִן הַחַי - יְרֵאָה לִי, שֶׁכֻּלָּן טֻמְאָתָן דִּין תּוֹרָה; שֶׁהֲרֵי אֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן[7], כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ בְּנְזִירוּת[8], וְאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ, וְכָל טָמֵא בְּטֻמְאָה שֶׁל תּוֹרָה חַיָּב עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁכָּל טֻמְאָה מִן הַמֵּת שֶׁאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהָ - אֵינָהּ דִּין תּוֹרָה.

6) כשהעצם שבו היא פחותה מכשעורה (כגון בנפל קטן - כסף משנה), שאם היא כשעורה מטמאה מן התורה. 7) ובנזיר מא, ב משמע שכל טומאות דאורייתא הנזיר מגלח עליהן. 8) פרק ז, הלכה ב. ושם כתב שהנזיר מגלח על חצי קב עצמות ועל חצי לוג דם ועל אבר שיש עליו בשר כראוי.

ד. אֵין רְקַב הַמֵּת מְטַמֵּא עַד שֶׁיִּקָּבֵר עָרֹם בְּאָרוֹן שֶׁל שַׁיִשׁ אוֹ שֶׁל זְכוּכִית[9] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן וְיִהְיֶה כֻּלּוֹ שָׁלֵם. חָסַר מִמֶּנּוּ אֵיבָר אוֹ שֶׁנִּקְבַּר בִּכְסוּתוֹ אוֹ בְּאָרוֹן שֶׁל עֵץ אוֹ שֶׁל מַתֶּכֶת - אֵין רְקָבוֹ טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁרְקַב הַכְּסוּת אוֹ רְקַב הָעֵץ אוֹ חֲלוּדַת הַמַּתֶּכֶת תִּתְעָרֵב בִּרְקַב גְּוִיָּתוֹ. וְרָקָב הַמְטַמֵּא שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ[10] עָפָר כָּל שֶׁהוּא - הֲרֵי הוּא בְּטֻמְאָתוֹ[11]. וְלֹא אָמְרוּ רָקָב אֶלָּא לְמֵת בִּלְבַד, אֲבָל הָרוּג אֵין לוֹ רָקָב.

9) אין חלודה שולטת בזכוכית וגם אינה מתפוררת לחלקים דביקים וכן השיש, אבל שאר אבנים מתפוררים. כל דיני רקב הם הלכה למשה מסיני (רש"י שם). 10) אחר שנעשה רקב. 11) תערובת לפני שירדה לו טומאת רקב - מעכבת, אבל תערובת הבאה לאחר מכאן אינה מטהרת.

ה. קָבְרוּ שְׁנֵי מֵתִים כְּאֶחָד, אוֹ שֶׁגָּזְזוּ שְׂעָרוֹ אוֹ צִפְּרְנָיו וּקְבָרוּם עִמּוֹ, אוֹ שֶׁקָּבְרוּ אִשָּׁה מְעֻבֶּרֶת וְעֻבָּרָהּ בְּמֵעֶיהָ - אֵין לָהֶם רָקָב[12].

12) מפני שמעורב בו רקב מגוף אחר.

ו. טָחַן הַמֵּת עַד שֶׁנַּעֲשָׂה רָקָב - אֵינוֹ מְטַמֵּא, עַד שֶׁיַּרְקִיב מֵאֵלָיו.

ז. טְחָנוֹ כֻּלּוֹ וְהִנִּיחוֹ עַד שֶׁיַּרְקִיב, אוֹ שֶׁהִרְקִיב מִקְצָתוֹ כְּשֶׁהוּא חַי וּמֵת וְהִרְקִיב כֻּלּוֹ - הֲרֵי זֶה סָפֵק, וְאִם נִטְמָא לִמְלֹא חָפְנַיִם מֵרָקָב זֶה - הֲרֵי זֶה טָמֵא בְּסָפֵק.

ח. מְלֹא חָפְנַיִם וָעוֹד מֵעָפָר הַנִּמְצָא תַּחַת הַמֵּת אוֹ מֵעָפָר הַנִּמְצָא בְּקֶבֶר, וְאֵין יָדוּעַ מַה טִּיבוֹ, אִם הוּא רָקָב שֶׁמְּטַמֵּא בְּאֹהֶל, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עָפָר שֶׁנִּתְלַכְלֵךְ בְּנֶצֶל הַמֵּת וְדָמוֹ - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא וּבְאֹהֶל[13], שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בִּמְלֹא חָפְנַיִם וָעוֹד מְלֹא חָפְנַיִם רָקָב[14]. וְיִרְאֶה לִי, שֶׁאַף זוֹ טֻמְאָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

13) ובנידה כז, ב נימקו: "לפי שאי אפשר למלאות תרווד ועוד עפר בית הקברות שאין בו תרווד רקב". ולכאורה זה מנוגד למה שאמר בהלכה ד, שרקב שיש בו תערובת כל שהיא אינו מטמא. ובאליהו רבא במשנה שם מפרש על פי התוספתא כאן, שמה שאמרו הנקבר בכסותו או בארון של עץ אין לו רקב, הכוונה שאין לו דין רקב לטמא במלוא

תרווד אלא דין עפר קברות לו, שצריך כמלוא תרווד ועוד. [והמבי"ט בקרית ספר כותב, שמדאורייתא אינו מטמא אם יש בו תערובת, אבל מדברי סופרים מטמא]. 14) פירוש, אנו מחמירים ואומרים שמא רקב הוא שמטמא בשיעור מלוא חפניים במשא ובאוהל, אבל במגע אינו מטמא כלמעלה פרק ב הלכה י"א.

ט. הַמֵּת שֶׁנִּשְׂרַף וְשִׁלְּדוֹ קַיָּמֶת[15], וְהוּא הַשִּׁדְרָה וְהַצְּלָעוֹת - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא כְּמֵת שָׁלֵם. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם נֶחֱרַךְ[16]. אֲבָל אִם נִשְׂרַף עַד שֶׁנִּתְבַּלְבְּלָה צוּרַת תַּבְנִיתוֹ - טָהוֹר. וְכֵן שָׁפִיר[17] מְרֻקָּם[18] שֶׁטָּרְפוּ בַּמַּיִם[19] - טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי נִתְבַּלְבְּלָה צוּרָתוֹ.

15) כגון שנשרף ונעשה פחם ונשארה תבניתו כמו שהיתה. 16) חריכה פחותה משריפה. 17) תחילת יצירתו של העובר. 18) צורת איבריו ניכרת. 19) עירבבו.

י. בְּשַׂר הַמֵּת שֶׁנִּפְרַךְ וְנַעֲשָׂה כְּקֶמַח[20] - טָהוֹר. וְכֵן אֵפֶר הַשְּׂרוּפִין - טָהוֹר. וְכֵן הַתּוֹלָעִים הַנִּהֲיִין מִבְּשַׂר הַמֵּת, בֵּין חַיִּים בֵּין מֵתִים - טְהוֹרִין. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַמֹּחַ כְּבָשָׂר בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בְּמֵת בֵּין בִּנְבֵלָה וָשֶׁרֶץ.

20) בגמרא שם מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש אם נפרך ולא נעשה כקמח, ר' יוחנן מטהר וריש לקיש מטמא, ואם נעשה כקמח גם ריש לקיש מטהר. ומדברי רבינו כאן נשמע שפוסק כריש לקיש.

יא. עוֹר הָאָדָם - כִּבְשָׂרוֹ. וְאִם עִבְּדוֹ כָּל צָרְכּוֹ אוֹ הִלֵּךְ בּוֹ כְּדֵי עֲבוֹדָה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר מִן הַתּוֹרָה[21]. אֲבָל מִדִּבְרֵיהֶם מְטַמֵּא בִּכְזַיִת כִּבְשַׂר הַמֵּת. גְּזֵרָה שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל בְּנֵי אָדָם לְעַבּוּד עוֹרוֹת הָאָדָם וְיִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן[22].

21) כלשון אחרון של עולא, אבל ללשון ראשון גם כשלא עיבדו טהור מן התורה. 22) בגמרא שם: "גזירה שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטיחים".

יב. עוֹר הַבָּא כְּנֶגֶד פָּנָיו שֶׁל אָדָם כְּשֶׁיִּוָּלֵד, בֵּין שֶׁהָיָה חַי וְאִמּוֹ חַיָּה בֵּין שֶׁנּוֹלַד מֵת וְאִמּוֹ מֵתָה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמוֹ פֶּרֶשׁ אוֹ צוֹאָה וְקִיא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

יג. כֹּל שֶׁבַּמֵּת טָמֵא, חוּץ מִן הַשִּׁנַּיִם וְהַשֵּׂעָר וְהַצִּפָּרֶן[23], הוֹאִיל וְגִזְעָן מַחֲלִיף[24]. וּבִשְׁעַת חִבּוּרָן הַכֹּל טָמֵא. כֵּיצַד? הַמֵּת בַּחוּץ וּשְׂעָרוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת - נִטְמָא כָּל אֲשֶׁר בַּבַּיִת. וְכֵן הַנּוֹגֵעַ[25] בִּשְׂעָרוֹ אוֹ בְּשִׁנָּיו אוֹ בִּצִּפָּרְנָיו כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין - נִטְמָא. שְׂעָרוֹ הָעוֹמֵד לְהִגָּזֵז[26] וְצִפָּרְנָיו הָעוֹמְדִים לְהִנָּטֵל, הוֹאִיל וְהֵן עוֹמְדִין לְהִנָּטֵל יֵשׁ בָּהֶן סָפֵק. לְפִיכָךְ, הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן - הֲרֵי הוּא סְפֵק טָמֵא. כָּל מַשְׁקֶה[27] הַיּוֹצֵא מִן הַמֵּתִים - טָהוֹר[28], חוּץ מִדָּמוֹ. וְכָל מַרְאֵה דָמִים מִן הַמֵּת - טָמֵא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וּמִפְּנֵי מָה לֹא גָּזְרוּ עַל מַשְׁקֶה הַמֵּת כְּדֶרֶךְ שֶׁגָּזְרוּ עַל מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִכָּל הַטְּמֵאִין? מִפְּנֵי שֶׁהַמֵּת הַכֹּל בְּדֵלִין מִמֶּנּוּ, לֹא גָּזְרוּ עַל מַשְׁקָיו.

23) אחר שפירשו מן המת. 24) נידה נה, א. פירוש, אם ניטלו יש להם חליפים שאחרים צומחים במקומם. בשיניים, - שמקצתן אינן חוזרות וצומחות - נאמר שם בגמרא טעם אחר; מפני שלא נבראו עימו. 25) נזיר נא, א. דין זה יוצא מאיבעיה של חזקיה שם בשערו העומד להיגלח, ומשמע שאם אינו עומד להיגלח - טמא. 26) לפני שמת עמדו להיגזז. 27) דבר נוזל. 28) ואף על פי שנוזלים היוצאים מטומאות אחרות טמאים.

יד. כָּבֵד שֶׁנִּמּוֹחָה מְטַמְּאָה בִּרְבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּדַם נִקְפָּה. דַּם קָטָן שֶׁיָּצָא כֻּלּוֹ, אִם אֵין בּוֹ רְבִיעִית - טָהוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כָּל דָּם שֶׁבּוֹ[29].

29) כחכמים באהלות פרק ב משנה ד נגד דעת רבי עקיבא שמדמה דם לעצמות ששלד שלם מטמא בכל שהוא. בתוספתא שם פרק ג הלכה ד השיבו חכמים לרבי עקיבא שלוש תשובות למה אין לדמות בשר לעצמות: א. העצמות אפילו פחות משיעורן (רובע הקב) מטמאות ברוב מניין ורוב בניין; ב. אפילו עצם כשעורה מטמא במגע ובמשא. אבל דם אינו מטמא פחות משיעורו הקבוע (רביעית); ג. אי אפשר שלא נשארה טיפת דם בגופו של הקטן.

טו. וְאֵלּוּ אִם חָסְרוּ כָּל שֶׁהוּא - טְהוֹרִים: רְבִיעִית דָּם, וְעֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה, וּכְזַיִת בָּשָׂר, וּכְזַיִת נֵצֶל, וּמְלֹא חָפְנַיִם רָקָב, וְאֵיבָר מִן הַחַי שֶׁחָסַר מֵעַצְמוֹ כָּל שֶׁהוּא.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר דין רביעית דם, ושדרה שנגמרה, וגולגולת של שני מתים, כל טומאות שבמת אם מצטרפין, ועצם כשעורה שנתחלקה לשנים, רובע עצמות שנרקבו, וכזית מן המת שחתכו לחלקים ודבקו, ושדרה שנגמרו רוב חוליות שבה, כל המטמאין באוהל שנחלקו והכניסן בתוך הבית, מלא חפנים רקב שנתפזר בתוך הבית, דם שנשפך באויר ודם שנבלע בכסות, וכיצד משערין אותה, המגע והמשא והאוהל שלשה שמות הם.

א. רְבִיעִית דָּם[2] הַבָּאָה מִשְּׁנֵי מֵתִים - טְהוֹרָה, עַד שֶׁתִּהְיֶה כָּל הָרְבִיעִית מִמֵּת אֶחָד. שִׁדְרָה שֶׁנִּגְמְרָה מִשְּׁנֵי מֵתִים, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ מִקְצָת הַחֲלִיּוֹת מֵאֶחָד וְתַשְׁלוּמָן מִמֵּת אַחֵר, וְכֵן הַגֻּלְגֹּלֶת שֶׁל שְׁנֵי מֵתִים[3], וְרֹבַע עֲצָמוֹת מִשְּׁנֵי מֵתִים, וְאֵיבָר מִן הַמֵּת מִשְּׁנֵי מֵתִים - כָּל אֵלּוּ אֵינָן מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל, אֶלָּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא[4], כִּשְׁאָר כָּל עֲצָמוֹת.

2) כל הדינים שבהלכה זו שנויים במחלוקת באהלות פ"ב מ"ו, ורבינו פסק בכולם כחכמים. 3) חלק אחד ממת זה. והחלק השני, המשלים את החסר, בא ממת אחר. 4) אם יש בהן כשעורה.

ב. אֵיבָר[5] מִן הַחַי מִשְׁנֵי אֲנָשִׁים - טָהוֹר. אֲפִלּוּ מֵאִישׁ אֶחָד, אִם נֶחֱלַק לִשְׁנַיִם[6] - טָהוֹר[7].

5) שם. 6) וחזר וחיברם. 7) כתנא־קמא שם. והטעם, מפני "שאין חיבורי אדם חיבור" (שם פ"ג מ"ד). פירוש, חיבור מלאכותי בידי אדם אינו חיבור לטומאה.

ג. כְּזַיִת[8] בָּשָׂר מִשְׁנֵי מֵתִים, וּכְזַיִת נֶצֶל מִשְׁנֵי מֵתִים, וּמְלֵא חָפְנַיִם רָקָב מִשְׁנֵי מֵתִים[9] שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן יֵשׁ לוֹ רָקָב[10] - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. וְכֵן כַּחֲצִי זַיִת בָּשָׂר וְכַחֲצִי זַיִת נֶצֶל מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה[11]. וּשְׁאָר כָּל הַטֻּמְאוֹת שֶׁבְּמֵת אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא שָׁווּ בְּשִׁעוּרֵיהֶן.

8) תוספתא אהלות פ"ד ה"ג. 9) שלא נקברו יחד (ראה למעלה פ"ג ה"ה). 10) לפי התנאים שנתבארו למעלה בפ"ג. 11) שם, ניצל דינו כבשר, ומטמא בכזית כבשר.

ד. עֶצֶם כְּשִׁעוּרָהּ[12] שֶׁנֶּחֱלַק לִשְׁנַיִם - מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא[13]. וְכֵן רֻבַּע[14] עַצְמוֹת מֵת אֶחָד שֶׁנִּדַּקְדְּקוּ[15] וְאֵין בְּכָל אֶחָד מֵהֶם עֶצֶם כְּשִׁעוּרָהּ - מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל[16] כְּאִלּוּ לֹא נִדַּקְדְּקוּ.

12) אהלות פ"ב מ"ז, כר' עקיבא. 13) במשנה כתוב סתם: ר' עקיבא מטמא, ורבינו מפרש שמטמא במשא בלבד, אבל לא במגע כמו רקב (למעלה פ"ג ה"ג) וכזית מן המת שבהלכה הבאה (ראה להלן אות יט). 14) שם, כחכמים. 15) נשברו לחלקים דקים. 16) וכל־שכן שמטמא במשא, אבל לא במגע. [המלה "וכן" מתפרשת ככה: כמו שעצם כשעורה שנחלקה מטמאה כלפני חלוקתה, היינו במשא, כך רובע עצמות שמטמא באוהל, אין החלוקה גורעת מחומר טומאתו לטמא באוהל. אבל במגע אינו מטמא, מפני שאי־אפשר ליגע בכולן].

ה. כְּזַיִת מִן הַמֵּת שֶׁחַתָּכוּ לַחֲלָקִים וְרִדְּדוּ[17] וְדִבְּקוּ - מְטַמֵּא בְּאֹהֶל וּבְמַשָּׂא[18], וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגַּע[19] קְצָתוֹ[20] אַף עַל פִּי שֶׁחִבְּרוּ, שֶׁאֵין חִבּוּרֵי אָדָם חִבּוּר.

17) דפק עליהם בדבר קשה, ועל־ידי הדפיקות נתחברו החלקים. 18) כמו ברובע עצמות. 19) כמו עצם כשעורה שנחלק ורובע עצמות שנדקדקו. ולשלשתם נימוק אחד, מפני שאינו נוגע בכל השיעור, אבל נושא הוא את כל השיעור וגם מאהיל על כולו. 20) משמע, שאם נגע בבת אחת בכל חלקי הכזית - טמא. וזה כדעת חכמים במשנה אהלות פ"ג, א. ומובן שגם בעצם כשעורה שנחלק - הדין כך.

ו. כְּזַיִת חֵלֶב[21] שָׁלֵם שֶׁהִתִּיכוּ - טָמֵא[22]. הָיָה מְפֹרָד וְהִתִּיכוּ - טָהוֹר[23].

21) נזיר נ, ב. 22) שהרי לא נתפרד לחלקים. בגמרא שם אמרו, שלא בכל התנאים טמא, ויש לתמוה שרבינו סתם הדברים. 23) לפני ההתכה פרחה טומאתו, וההתכה אינה מועילה מפני שחיבורי אדם אינו חיבור.

ז. שִׁדְרָה[24] שֶׁנִּגְרְרוּ מִמְּנָהּ רֹב חֵלְיוֹת שֶׁלָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁלְדָּהּ קַיֶּמֶת - אֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל. וּבִזְמַן שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַקֶּבֶר, אֲפִלּוּ מְשֻׁבֶּרֶת, אֲפִלּוּ מְכֻתֶּתֶת[25] - מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל, מִפְּנֵי שֶׁהַקֶּבֶר מְצָרְפָהּ.

24) נזיר נב, א. 25) לחלקים דקים.

ח. כָּל הַמְּטַמְּאִין[26] בְּאֹהֶל שֶׁנֶּחְלְקוּ וְהִכְנִיסָן בְּתוֹךְ הַבַּיִת - הָאֹהֶל מְצָרְפָן וּמְטַמְּאִין בְּאֹהֶל.

26) כחכמים במשנה אהלות פ"ג, א.

ט. עֵצֶם[27] שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כְּזַיִת בָּשָׂר בִּידֵי שָׁמַיִם, וְהִכְנִיס מִקְצָתוֹ[28] לִפְנִים מִן הַבַּיִת - נִטְמָא הַבַּיִת. שְׁנֵי עֲצָמוֹת וַעֲלֵיהֶם כִּשְׁנֵי חֲצָיֵי זֵיתִים בָּשָׂר, וְהִכְנִיס מִקְצָתָן לִפְנִים - הַבַּיִת טָמֵא. וְאִם הָיָה הַבָּשָׂר תָּחוּב בָּעֲצָמוֹת בִּידֵי אָדָם - הַבַּיִת טָהוֹר; שֶׁאֵין חִבּוּרֵי אָדָם חִבּוּר.

27) תוספתא אהלות פ"ד ה"ד. 28) אפילו מקצת העצם, מפני שהוא מחובר בידי שמים, הרי הוא כאילו נכנס כולו. וכל־שכן אם הכניס מקצת הבשר, שהבשר גורם לטומאת אהל ולא העצם.

י. מְלֵא חָפְנַיִם[29] רָקָב שֶׁנִּתְפַּזֵּר בְּתוֹךְ הַבַּיִת - הַבַּיִת טָמֵא[30].

29) משנה אהלות פ"ג, ב. 30) כחכמים

יא. רְבִיעִית דָּם[31] שֶׁנִּבְלְעָה בְּתוֹךְ הַבַּיִת - הַבַּיִת טָהוֹר לְהַבָּא[32], וְכֹל שֶׁהָיָה בּוֹ בְּעֵת שֶׁנִּבְלְעָה[33] הָרְבִיעִית בָּאָרֶץ טָמֵא.

31) נידה סב, ב. 32) אחר שנבלעה. 33) נראה, שאפילו נבלעה מקצת הרביעית ולא נשאר כשיעור רביעית - טהור.

יב. כְּזַיִת[34] מִן הַמֵּת שֶׁאָבַד בְּתוֹךְ הַבַּיִת וּבִקֵּשׁ וְלֹא נִמְצָא - הַבַּיִת טָהוֹר[35]. וְלִכְשֶׁיִּמָּצֵא - הַבַּיִת טָמֵא לְמַפְרֵעַ[36] מֵעֵת שֶׁאָבַד עַד שֶׁנִּמְצָא.

34) תוספתא אהלות פ"ד ה"ד. 35) אנו אומרים שחתול או עכבר אכלו. (כסף־משנה בשם הר"י קורקוס). 36) ואין אנו אומרים שזה בשר אחר.

יג. רְבִיעִית דָּם[37] שֶׁנִּשְׁפַּךְ בָּאֲוִיר[38], אִם קָרַשׁ[39] אוֹ שֶׁהָיָה בִּמְקוֹם אַשְׁבֹּרֶן[40], וְהוּא הַמָּקוֹם הַנָּמוּךְ כְּמוֹ גֻּמָּא, וְהֶאֱהִיל הַמַּאֲהִיל עַל מִקְצָתוֹ - נִטְמָא. נִשְׁפַּךְ עַל הָאַסְקֻפָּה בְּמוֹרָד[41], בֵּין לִפְנִים בֵּין לַחוּץ[42] - הַבַּיִת טָהוֹר[43], שֶׁהֲרֵי לֹא נָח הַדָּם עַל הָאַסְקֻפָּה. וְאִם הָיְתָה הָאַסְקֻפָּה אַשְׁבֹּרֶן אוֹ שֶׁקָּרַשׁ הַדָּם עָלֶיהָ - הַבַּיִת טָמֵא[44]. רְבִיעִית דָּם שֶׁנִּבְלְעָה בִּכְסוּת[45]: אִם מִתְכַּבֶּסֶת וְיוֹצֵאָה מִמֶּנּוּ רְבִיעִית דָּם - הֲרֵי זוֹ הַכְּסוּת מִתְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל; וְאִם לָאו - אֵינָהּ מִתְטַמְּאָה בְּאֹהֶל, וַהֲרֵי הִיא כִּכְסוּת שֶׁנִּגְעָה בְּמֵת; שֶׁכָּל הַבָּלוּעַ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָצֵאת - טָהוֹר. כֵּיצַד[46] מְשַׁעֲרִין אוֹתָהּ?[47] מְכַבְּסִין אוֹתָהּ בְּמַיִם, וּמֵבִיא מַיִם

כְּמִדָּתָן[48] וְנוֹתֵן לְתוֹכָן רְבִיעִית דָּם; אִם הָיָה מַרְאֵיהֶן שָׁוֶה אוֹ שֶׁהָיָה מֵי הַכִּבּוּס אָדֹם יוֹתֵר מִמֵּי הַמֶּזֶג - בְּיָדוּעַ שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה רְבִיעִית[49].

37) אהלות פ"ג מ"ג. 38) פירוש, במקום שאין על גביו אוהל (תוספות יום טוב ותפארת ישראל שם). 39) במקום שנפל. 40) שהוא מכונס בתוך גומא. 41) שהאסקופה משופעת. 42) בין שהשיפוע הוא כלפי פנים, ובין אם הוא כלפי חוץ. 43) ואף־על־פי שסופו של הדם להגיע לבית דרך השיפוע, טהור הבית כל זמן שלא הגיע, שהשיפוע אינו מחבר (במשנה: "הקטפרס"). ואף־על־פי שבשר או עצמות שנחלקו מטמאים באוהל (ראה למעלה ה"ד וה"ה), דם אינו מטמא אלא במחובר. והראב"ד בהשגותיו כאן מפרש טעמו של דבר: רביעית דם מטמא מפני שדם נקרא נפש, ונפש היא רביעית דם מחובר (שיעור הדם בגופו של קטן), ולא כשהוא מחולק. 44) אפילו מקצתו מחוץ למשקוף, כי האוהל מטמא אף־על־פי שהוא מאהיל רק על חלק מן הטומאה. 45) שם משנה ב. 46) תוספתא שם פ"ד ה"ד. 47) לקבוע אם יוצאת רביעית דם. 48) ככמות המים לפני הכיבוס. 49) ולכאורה אפשר לקבוע באופן יותר פשוט אם יצא רביעית או לא. אפשר למדוד את המים אחרי הכביסה, ולראות אם יש בתערובות רביעית יותר ממה שהיה לפני הכיבוס, אולם אין לסמוך על כך, מפני שנשאר מים בכסות, ובמקומם יצא דם, ולפיכך לא גדלה כמות מי הכיבוס ברביעית. אבל כשמשערים במראה, אנו אומרים כשם שנשארו מים בכסות, כך נשאר דם באותו יחס.

יד. הַמַּשָּׂא[50] וְהַמַּגָּע וְהָאֹהֶל שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת הֵם, וְכֹל שֶׁהוּא מִשֵּׁם אֶחָד מִצְטָרֵף וּמְטַמֵּא, וּמִשְּׁנֵי שֵׁמוֹת אֵינוֹ מִצְטָרֵף וְטָהוֹר. כֵּיצַד? הַנּוֹגֵעַ בְּכִשְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים אוֹ שְׁנָשָׂא שְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים בְּבַת אַחַת, אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עַל כִּשְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עַל חֲצִי זַיִת וַחֲצִי זַיִת אַחֵר מַאֲהִיל עָלָיו, אוֹ שֶׁהָיָה הוּא וַחֲצִי זַיִת תַּחַת הָאֹהֶל וְהֶאֱהִיל בְּמִקְצָת גּוּפוֹ עַל חֲצִי זַיִת אַחֵר אוֹ הֶאֱהִיל חֲצִי זַיִת עַל מִקְצָתוֹ - הַכֹּל טְמֵאִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם אֶחָד. אֲבָל הַנּוֹגֵעַ[51] בַּחֲצִי זַיִת אוֹ הַנּוֹשֵׂא חֲצִי זַיִת וְדָבָר אַחֵר מַאֲהִיל עָלָיו וְעַל כַּחֲצִי זַיִת אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עָלָיו חֲצִי זַיִת אַחֵר אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל הוּא עַל חֲצִי זַיִת אַחֵר, וְכֵן הַנּוֹשֵׂא[52] כַּחֲצִי זַיִת וְנָגַע בַּחֲצִי זַיִת אַחֵר - הַכֹּל טְהוֹרִים; שֶׁאֵין הַמַּגָּע מִצְטָרֵף עִם הַמַּשָּׂא לֹא בְּמֵת וְלֹא בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת, וְלֹא הַמַּגָּע מִצְטָרֵף עִם הָאֹהֶל, וְלֹא הָאֹהֶל מִצְטָרֵף עִם הַמַּשָּׂא, [לְפִי שֶׁאֵינוֹ שֵׁם אֶחָד].

50) שם פ"ג מ"א. פסק כחכמים. 51) במשנה שם, יש לכאורה סתירה בדין זה בין רישא לסיפא, ועמדו על זה בגמרא חולין קכה, ב, ותירצו שברישא המדובר בטומאה רצוצה (טומאה הנמצאת במקום סתום, ואין במקומה חלל טפח - נקראת טומאה רצוצה) והלכה למשה מסיני, שטומאה רצוצה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת, ולפיכך המאהיל עליה כאילו נוגע בה. וברור שרבינו מדבר בטומאה שאינה רצוצה. 52) ולא נגע בו.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר המתטמאים מחמת המת, אדם או כלים. ואדם שנטמא במת ונגע בכלים, כלים שנטמאו במת במגע או באהל, וכלים בכלים או אדם בכלים, כלי חרס אם נעשה אב הטומאה, וכלל גדול בטומאה הנקרא אב, וראשון שני ושלישי והנקרא טמא מת או ולד, ואבות טומאה של דברי סופרים, האוהל עצמו המאהיל על הטומאה, ואי זה אוהל מאהיל, היוצא מן העץ אם מתטמא באוהל, ובגדים הנוגעים במת אם מטמאין באוהל, המת אם מטמא משכב ומושב מתחתיו ועל גביו.

א. כָּל הַמִּתְטַמְּאִין[2] מֵחֲמַת הַמֵּת, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה. כֵּיצַד? אָדָם אוֹ כְּלִי שֶׁנָּגַע בִּדְבָרִים שֶׁמִּטַּמְּאִין מִן הַמֵּת בְּמַגָּע[3], אוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּאֹהֶל בְּאֶחָד מִדְּבָרִים שֶׁמִּטַּמְּאִין בְּאֹהֶל, וְכֵן אָדָם שֶׁנָּשָׂא דְּבָרִים שֶׁמִּטַּמְּאִין מִן הַמֵּת בְּמַשָּׂא - הַכֹּל טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים[4].

2) מגע ואוהל מפורשים בתורה שמטמאים טומאת שבעה, ומשא למדנו מנבילה בקל־וחומר. ראה למעלה פ"א ה"א־ב. 3) נמנו למעלה פ"ג. 4) מכתוב זה למדנו שאוהל המת מטמא טומאת שבעה, ולא הוברר למה לא הביא גם את הכתוב במגע (במדבר יט, יא): הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים. [ואולי, מפני שב'ספרי' אמרו, שטומאת מגע אפשר ללמוד בקל־וחומר מאוהל, מצא רבינו כמיותר להביא גם את הכתוב במגע].

ב. אָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת וְכֵלִים שֶׁיִּגַּע בָּהֶן אָדָם זֶה - טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּטְהַרְתֶּם[6]. אֲבָל אָדָם שֶׁנָּגַע בְּאָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת, בֵּין שֶׁנָּגַע בּוֹ אַחַר שֶׁפֵּרַשׁ מִמְּטַמְּאָיו בֵּין שֶׁנָּגַע בּוֹ כְּשֶׁהוּא עֲדַיִן נוֹגֵעַ בַּמֵּת[7] - הֲרֵי זֶה הַשֵּׁנִי טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב[8]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד הָעָרֶב[9]. זֶהוּ דִּין תּוֹרָה. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת וְנָגַע בְּאָדָם אַחֵר וַעֲדַיִן הוּא מְחֻבָּר בַּמֵּת - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה, וּכְאִלּוּ נָגַע זֶה הַשֵּׁנִי בַּמֵּת עַצְמוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לְעִנְיַן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים[10]; אֲבָל לְנָזִיר וּלְעוֹשֵׂה פֶּסַח[11], בֵּין בִּשְׁעַת חִבּוּר בֵּין אַחַר שֶׁפֵּרַשׁ - אֵינוֹ טָמֵא אֶלָּא טֻמְאַת עֶרֶב, כְּדִין תּוֹרָה.

5) בפסחים יד, ב - דרשו מהכתוב (שם טז): "בחלל חרב", חרב הרי הוא כחלל. כלומר, מה חלל אבי אבות הטומאה, אף החרב שנגעה בו - כך. ודעת רבינו שלאו דוקא חרב, אלא כל הכלים, ואפילו כלי עץ ודומיהם, דינם כך חוץ מכלי חרס (ראה לקמן ה"ג), ובגמרא שם למדו מכאן גם על כלי הנוגע באב הטומאה שמקבל דרגת הטומאה של מטמאו, והוא טמא שבעה ימים. אולם רבינו כאן מביא

דרשה אחרת לכלי שנטמא באב הטומאה. ויבואר להלן ה"ג. 6) ונשמע שאין לבגדים טהרה לפני היום השביעי. 7) זה נקרא בגמרא טומאה בחיבורין. 8) בנזיר מא, ב -אמר רבי ינאי, שאין הנזיר מגלח על טומאה בחיבורין. ופירשו שם הטעם, מפני שאינה מן התורה. ומכאן למד רבינו, שאינה מטמאה שבעה. (אמנם בעבודה זרה לז, ב - למדו טומאה בחיבורין מן המקרא, אבל רבינו סובר שהמסקנה של רבא שם מבטלת את הלימוד הזה (כסף־משנה בשם הר"י קורקוס)). ראה באות הבאה. 9) לפני־זה כתוב: וכל אשר יגע בו הטמא יטמא, ומפרש רבינו שלדעת רבא שם, סופו של הפסוק (והנפש הנוגעת תטמא עד הערב) הוא פירוש למה שנאמר לפניו, ולא כמו שרצו לפרש (במס' עבודה זרה, שם) "יטמא" היינו שבעת ימים, "והנפש הנוגעת", כלומר השלישי, טמא טומאת ערב. 10) אסור לו לאכול תרומה וקדשים. 11) נזיר מא, ב. פירוש, אם נטמא נזיר בטומאת חיבורי אדם, אינו מגלח ואינו סותר את ימי נזרו אלא ממשיך כאילו לא נטמא. ואדם שנטמא בחיבורין בערב פסח, אינו נדחה לפסח שני אלא עושה פסחו בו ביום כמו טמא שרץ (ראה הל' קרבן פסח פ"ו ה"א־ב).

1 **ג. כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמֵת, בֵּין בְּמַגָּע בֵּין בְּאֹהֶל - הֲרֵי**
2 **הֵן לַנּוֹגֵעַ בָּהֶן כְּנוֹגֵעַ בַּמֵּת עַצְמוֹ: מָה הַמֵּת מְטַמֵּא**
3 **הַנּוֹגֵעַ בּוֹ, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, טֻמְאַת שִׁבְעָה; אַף**
4 **כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמֵת, הֵם וְהַכֵּלִים אוֹ הָאָדָם שֶׁיִּגַּע**
5 **בָּהֶן טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה[12]. שֶׁנֶּאֱמַר: בַּחֲלַל חֶרֶב אוֹ**
6 **בְּמֵת[13]; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁהַחֶרֶב כַּמֵּת. וְהוּא**
7 **הַדִּין לִשְׁאָר כֵּלִים, בֵּין כְּלֵי מַתֶּכוֹת בֵּין כְּלֵי שֶׁטֶף[14]**
8 **וּבְגָדִים[15]. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר[16]: כֹּל הֹרֵג נֶפֶשׁ וְכֹל נֹגֵעַ**
9 **בֶּחָלָל. וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ, שֶׁזֶּה יָרָה חֵץ וְהָרַג אוֹ**
10 **זָרַק אֶבֶן וְהָרַג נִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים?! אֶלָּא הוֹרֵג נֶפֶשׁ**
11 **בְּחֶרֶב וְכֵיוֹצֵא בָהּ, שֶׁנִּטְמָא בִּנְגִיעָתוֹ בַּכְּלִי שֶׁהָרַג בּוֹ,**
12 **שֶׁהֲרֵי נָגַע הַכְּלִי בַּמֵּת. וּמִנַּיִן שֶׁאַף הַכֵּלִים הַנּוֹגְעִין**
13 **בָּאָדָם שֶׁנָּגַע בְּכֵלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמֵת שֶׁטְּמֵאִים טֻמְאַת**
14 **שִׁבְעָה? שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם**
15 **הַשְּׁבִיעִי וּטְהַרְתֶּם[17]. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל אָדָם הַטָּמֵא**
16 **טֻמְאַת שִׁבְעָה מְטַמֵּא בְּגָדִים טֻמְאַת שִׁבְעָה.**

12) רבינו כפל שלוש פעמים את המונח "נגיעה" להדגיש ולומר לך, שטומאה זו מטמאת רק בנגיעה, אבל לא באוהל ובמשא. ראה לקמן ה"ט. 13) דין כלים שנגעו במת עצמו, למדנו ממקרא זה. אבל כלים שנגעו באדם שנטמא במת, למד רבינו למעלה בתחילת ה"ב מהכתוב "וכבסתם בגדיכם ביום השביעי", ע"פ ה'ספרי' חוקת, פיסקה קל. 14) כלים שמתטהרים ע"י שטיפה במי מקווה. 15) אבל לא כלי חרס (ראה לקמן ה"ו). 16) 'ספרי' חוקת, פיסקה קכז. 17) נתבאר למעלה ה"ב, ובהלכה זו.

17 **ד. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר[18]: אָדָם שֶׁנָּגַע בְּמֵת, וְאָדָם בְּאָדָם**
18 **אַחֵר - הָרִאשׁוֹן טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהַשֵּׁנִי טֻמְאַת**
19 **עֶרֶב. כֵּלִים הַנּוֹגְעִין בְּמֵת, וְכֵלִים בַּכֵּלִים - שְׁנֵיהֶם**
20 **טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה[19]; אֲבָל הַשְּׁלִישִׁי, בֵּין אָדָם בֵּין**
21 **כֵּלִים, טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב. כֵּלִים הַנּוֹגְעִין בְּמֵת, וְאָדָם**
22 **בַּכֵּלִים, וְכֵלִים בָּאָדָם - שְׁלָשְׁתָּן טְמֵאִין טֻמְאַת**
23 **שִׁבְעָה[20]; וְהָרְבִיעִי, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, טָמֵא טֻמְאַת**
24 **עֶרֶב.**

18) אהלות פ"א מ"א־ג. 19) אבל יש הבדל ביניהם, הראשונים נעשים אבי אבות הטומאה ומטמאים את הנוגע בהם טומאת שבעה כמו המת עצמו. אבל הכלים השניים הם אב הטומאה ומטמאים את הנוגע בהם, בין אדם ובין כלים, טומאת ערב בלבד. 20) שכלים הנוגעים באדם שהוא אב הטומאה, נעשו כמותו (משנה, שם). אבל כלים שנגעו בכלים שהם אב הטומאה - נעשו ראשון.

25 **ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[21] לְעִנְיַן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים[22];**
26 **אֲבָל לְחַיֵּב כָּרֵת עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ אוֹ עַל אֲכִילַת**
27 **קָדָשִׁים - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא הַשְּׁנַיִם בִּלְבַד: הָרִאשׁוֹן**
28 **שֶׁנָּגַע בַּמֵּת וְהַשֵּׁנִי שֶׁנָּגַע בּוֹ, כְּדִין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר:**
29 **וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ[23] הַטָּמֵא יִטְמָא; אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בְּכֵלִים**
30 **שֶׁנָּגְעוּ בְּאָדָם אוֹ הַנּוֹגֵעַ בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בְּכֵלִים שֶׁנָּגְעוּ**
31 **בְּמֵת - פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת בִּיאַת מִקְדָּשׁ[24].**
32 **שֶׁהַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן דִּבְרֵי קַבָּלָה - אֵינָן**
33 **דִּין תּוֹרָה[25], שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְפָּרְשׁוּ בַּתּוֹרָה אֶלָּא זֶה**
34 **שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת שֶׁהוּא אָב, וְהַשֵּׁנִי הַנּוֹגֵעַ בּוֹ שֶׁהוּא**
35 **רִאשׁוֹן, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים.**

21) 'ירושלמי' נזיר פ"ז ה"ד. 22) פירוש, למנות ראשון לטומאה ושני לטומאה, עד רביעי בקדשים (ראה הלכה ט). ב'ירושלמי' שם אמרו: רבי יוחנן בשם רבי ינאי, וכולהון תורה הן אצל תרומה, אבל על ביאת מקדש אינו חייב אלא על שני שנגע בראשון. ורבי אבין בר חייא ב'ירושלמי' שם חולק על רבי יוחנן, ודעתו שגם באדם שנגע באדם פטור, ורבינו פסק כרבי יוחנן. (נאמרו פירושים שונים בדברי ה'ירושלמי' הזה (ראה 'פני משה' ו'חזון איש'), אולם דברי רבינו מתפרשים יפה לפי הכסף־משנה). 23) פירוש, בזה שנגע במת עצמו. 24) אף־על־פי שנגע באב הטומאה ונטמא. 25) פ"ג הט"ו.

36 **ו. כְּלִי חֶרֶשׂ שֶׁנָּגַע בְּמֵת[26] אוֹ שֶׁהָיָה עִמּוֹ בְּאֹהֶל -**
37 **טָמֵא. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא [לֹא אָדָם] וְלֹא כְּלִי חֶרֶשׂ אַחֵר**
38 **וְלֹא שְׁאָר כֵּלִים[27]; שֶׁאֵין כְּלִי חֶרֶשׂ נַעֲשֶׂה אַב**
39 **הַטֻּמְאָה לְעוֹלָם[28], לֹא בְּמֵת וְלֹא בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת. וְזֶה**
40 **דִּין תּוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קַבָּלָה.**

26) כל הדינים שאינם מפורשים ממש בתורה, אלא נדרשו מן הכתובים - נקראים לפעמים בפי רבינו 'דברי סופרים', וברוב הענינים דינם כדיני תורה, אבל על ביאת מקדש אין חייבים כרת אלא בטומאה המפורשת בתורה (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 27) פירוש, אם אוירו נגע במת. ביארנו כבר, שכלי חרס אינו מיטמא מדופנו החיצון אלא מבפנים. 28) אלא אוכלין ומשקין בלבד. כלים פ"ח מ"ד. ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פ"ט ה"א, שנינו: "יכול (יכול אני

לפרש) אף הכלים מיטמאים באויר כלי חרס, תלמוד־לומר "מכל האוכל", אוכלים מיטמאים באויר כלי חרס, ואין הכלים מיטמאים באויר כלי חרס". ומכאן למדנו שכלים אינם מקבלים טומאה מוולד הטומאה (רש"י פסחים כ, ב).

ז. זֶה כְּלָל גָּדוֹל[29] בְּטֻמְאוֹת: כָּל אַב הַטֻּמְאָה מְטַמֵּא אָדָם וּמְטַמֵּא בְּגָדִים וְכֵלִים, בֵּין כְּלֵי מַתֶּכוֹת בֵּין כְּלֵי שֶׁטֶף בֵּין כְּלֵי חֶרֶשׂ. וְכָל הַמְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בִּנְגִיעָה - הֲרֵי זֶה אַב הַטֻּמְאָה. וְכָל וְלַד הַטֻּמְאוֹת מְטַמֵּא אֲכָלִין וּמַשְׁקִין, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְכֵלִים, לֹא כְּלֵי חֶרֶשׂ וְלֹא שְׁאָר כֵּלִים וּבְגָדִים.

29) עירובין קד, ב. ראה ה"ח.

ח. כָּל הַנּוֹגֵעַ בְּאָב הוּא הַנִּקְרָא רִאשׁוֹן, וְהַנּוֹגֵעַ בְּרִאשׁוֹן נִקְרָא שֵׁנִי, וְהַנּוֹגֵעַ בְּשֵׁנִי נִקְרָא שְׁלִישִׁי, וְהַנּוֹגֵעַ בְּשְׁלִישִׁי נִקְרָא רְבִיעִי. וְהָרִאשׁוֹן וְשֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ כֻּלָּן נִקְרָאִין וְלַד הַטֻּמְאָה[30].

30) ב"ק ב, ב. "אבות הטומאות וכו', תולדותיהם לאו (אינם) כיוצא בהם, דאילו (שהרי) אב מטמא אדם וכלים, ואילו תולדה - אוכלין ומשקין מטמא, אדם וכלים אינו מטמא".

ט. כָּל הַמִּתְטַמֵּא מֵחֲמַת הַמֵּת[31] טֻמְאַת שִׁבְעָה, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, הוּא הַנִּקְרָא טְמֵא מֵת. וְהוּא אָב מֵאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת לְעִנְיַן טֻמְאַת תְּרוּמָה וְטֻמְאַת קָדָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[32], כְּדֵי לִמְנוֹת מִמֶּנּוּ רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי, וּכְדֵי לְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע כִּשְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת[33]. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא[34].

31) בגמרא פסחים יד, א - פירשו מה שאמרו במשנה שם "ולד הטומאה", הכוונה לשני לטומאה. 32) למעלה ה"ה. 33) כלים פ"א מ"א. 34) שם. והוא־הדין שאינו מטמא באוהל (ראה למעלה ה"ג). במשנה מדובר גם בטומאות אחרות שאין בהן טומאת אוהל כלל, ולפיכך לא הזכירה אוהל, ורבינו דרכו לנקוט לשון המשנה.

י. כָּל הַמִּתְטַמֵּא מֵחֲמַת הַמֵּת[35] טֻמְאַת עֶרֶב הוּא וְלַד הַטֻּמְאָה[36], וְהוּא הָרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[37]. וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה הָרְבִיעִי מִן הַמֵּת רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[38], לְעִנְיַן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים.

35) מכוח טומאתו של המת. 36) וכל אב הטומאה טמא שבעה. 37) והנוגע בו נעשה שני. 38) למעלה ה"ד.

יא. אָדָם אוֹ כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמַגַּע אֶרֶץ הָעַמִּים וּבֵית הַפֶּרֶס אוֹ בְּמַשָּׂאן, אוֹ בְּמַגַּע דַּם תְּבוּסָה וְגוֹלֵל וְדוֹפֵק אוֹ בְּאָהֳלָן[39], וְכֵן אָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמַשָּׂא דַּם תְּבוּסָה[40] - הֲרֵי אֵלּוּ כֻּלָּן וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן אָבוֹת טֻמְאוֹת שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְכֵן בְּגָדִים הַמִּתְטַמְּאִין מֵחֲמַת אֵלּוּ טֻמְאַת שִׁבְעָה - כֻּלָּן אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים.

39) של גולל ודופק שאינם מטמאים במשא אלא במגע ובאוהל (ראה למעלה פ"ג ה"ג). 40) לא נתברר למה לא כלל משא דם תבוסה עם דיני בית הפרס וארץ הגויים, ולמה הפסיק בין מגעו ומשאו.

יב. הָאֹהֶל עַצְמוֹ[41] הַמַּאֲהִיל עַל הַטֻּמְאָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגְעָה בּוֹ טֻמְאָה - הֲרֵי הוּא טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה מִן הַתּוֹרָה, וַהֲרֵי הוּא כִּבְגָדִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִזָּה עַל הָאֹהֶל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הָאֹהֶל בֶּגֶד אוֹ שַׂק אוֹ כְּלִי עֵץ[42] אוֹ עוֹר, אֶחָד עוֹר בְּהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין הַמֻּתָּרִין לַאֲכִילָה בֵּין הָאֲסוּרִין לַאֲכִילָה[43]; שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן - אֵין קָרוּי אֹהֶל אֶלָּא אָרוּג וְעוֹר כַּמִּשְׁכָּן. אֲבָל אִם הָיָה הָאֹהֶל נְסָרִין שֶׁל עֵץ, כְּגוֹן הַתֵּקְרָה וְהַמַּחְצֶלֶת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אוֹ שֶׁהָיָה עֵצֶם אוֹ שֶׁל מַתֶּכוֹת[44] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם הָיָה בִּנְיָן - שֶׁהוּא טָהוֹר. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֹּאמַר הַבַּיִת טָמֵא - אֵינוֹ אֶלָּא אָדָם וְכֵלִים שֶׁבְּכָל הַבַּיִת. וְאֵין לְךָ יוֹצֵא מִן הָעֵץ שֶׁהוּא מִתְטַמֵּא טֻמְאַת אֹהָלִים אֶלָּא הַפִּשְׁתָּן בִּלְבַד[45].

41) 'ספרי' חוקת, פיסקה קכט: "בא הכתוב ולימד על האוהל שהוא מקבל טומאה", אפילו הוא קבוע בקרקע. 42) פירוש, פשתן שנקרא עץ, שנאמר (יהושע ב, ו): "ותטמנם בפשתי העץ" (גמרא שבת כז, ב). [כך פירוש הכסף־משנה. ולפי זה, המילה "כלי" פירושה פשתן ארוג, ומה שאמר בגד או שק, הכוונה לדברים שאינם גדלים מן האדמה כגון צמר. והמבי"ט ב'קרית ספר' אינו גורס את המילים "או כלי עץ"). 43) שם כח, א. 44) שאינם כלים ואינם מקבלים טומאה כלל, או שהם כלים אבל קבעם בקרקע לאוהל, וביטלו מתורת כלים (ראה 'תוספות' שבת כז, ב ד"ה ואין). 45) להוציא קנבוס וכותנה וכדומה. ומדובר בקבוע לקרקע, אבל אם אינם קבועים - מיטמאים ככל הכלים המאהילים על הטומאה.

יג. בְּגָדִים[46] הַנּוֹגְעִין בְּמֵת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כְּמֵת לְטַמֵּא אֲחֵרִים שֶׁנָּגְעוּ בָּהֶן טֻמְאַת שִׁבְעָה - אֵינָן כְּמֵת לְטַמֵּא בְּאֹהֶל וּבְמַשָּׂא. שֶׁהַמַּשָּׂא לְמֵת עַצְמוֹ אֵינוֹ מְפֹרָשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[47]; וּבְטֻמְאַת אֹהֶל הוּא אוֹמֵר: אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל[48]. לְפִיכָךְ, הַנּוֹשֵׂא בְּגָדִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת וְלֹא נָגַע בָּהֶן, וְכָל הַמַּאֲהִיל עֲלֵיהֶן אוֹ שֶׁהֶאֱהִילוּ עָלָיו אוֹ שֶׁהָיוּ עִמּוֹ בְּאֹהֶל - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. וְכֵן הָאָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת וְהֶאֱהִיל עַל הַכֵּלִים - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין; שֶׁאֵין טְמֵא מֵת טָמֵא[49] אֶלָּא בְּמַגָּע בִּלְבַד.

46) נתבאר בה"ג. 47) פ"א ה"ב. ודיו במת עצמו, אבל אין למדים ממנו לנוגע במת. 48) הוא מטמא אוהלים, ולא הנוגע בו. 49) בכת"י תימן: מטמא.

יד. הַמֵּת אֵינוֹ מְטַמֵּא[50] מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב מִתַּחְתָּיו[51] וְלֹא מַדָּף מֵעַל גַּבָּיו[52], אֶלָּא אֶחָד כְּלִי שֶׁיּוּגַּע בַּמֵּת מִצִּדּוֹ

אוֹ שֶׁהָיָה תַּחְתָּיו אוֹ עַל גַּבָּיו. כֵּיצַד? עֲשָׂרָה בְּגָדִים זֶה עַל גַּבֵּי זֶה וְהַמֵּת לְמַעְלָה, וַעֲשָׂרָה בְּגָדִים אֲחֵרִים עַל גַּבּוֹ מִלְּמַעְלָה: בֶּגֶד הַנּוֹגֵעַ בּוֹ וְהַבֶּגֶד הַשֵּׁנִי שֶׁנָּגַע בַּבֶּגֶד שֶׁנָּגַע בּוֹ - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה[53], וְהַשְּׁלִישִׁי - טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב, בֵּין שֶׁל מַעְלָה בֵּין שֶׁל מַטָּה, וְהָרְבִיעִי וּמִן הָרְבִיעִי וּלְמַטָּה וּמִן הָרְבִיעִי וּלְמַעְלָה - כֻּלָּן טְהוֹרִין[54]. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּטְמֵאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[55]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁכָּל הַבְּגָדִים אוֹ הַכֵּלִים שֶׁתַּחְתָּיו וְשֶׁל מַעְלָה מִמֶּנּוּ טְהוֹרִין? בְּשֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם טֻמְאָה רְצוּצָה[56] וְלֹא טֻמְאַת אֹהֶל, אוֹ שֶׁהָיָה מַבְדִּיל בֵּינוֹ וּבֵין הַכֵּלִים אֶבֶן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

50) זבים פ"ד מ"ו: "זה חומר מבמת, שהזב עושה משכב ומושב מתחתיו וכו' ועל גביו מדף, מה שאין המת מטמא". 51) אם הוא יושב או שוכב על כמה בגדים המונחים זה על גב זה, דינו כדין נוגע, כמבואר למטה, ואינו מטמא אלא הבגד שנגע בו והבגד שנגע בבגד זה, אבל בזב כולם טמאים שבעה. 52) בגדים המונחים עליו. בזב, כולם – אפילו אלה שלא נגע בהם – טמאים ומטמאים אוכלין ומשקין, ונקרא "מדף", מלשון "ריחו נודף" שמרגישים בו מרחוק, וכן גם זה מטמא מרחוק. 53) ראה למעלה ה"ד. 54) שם. 55) בהל' מטמאי משכב ומושב. 56) טומאה שאין במקומה חלל טפח, נקראת "טומאה רצוצה", כלומר לחוצה, מלשון הכתוב (דברים כח, לג): "והיית רק עשוק ורצוץ", ודיניה יבוארו לקמן בפרק שביעי.

יום שני כ"ב שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר עצמות הדג ועורו וירוקה שעל פני המים וכיוצא ממה שבים שעשה מהם כלים, כלי גללים אבנים ואדמה וכלי עץ העשוי לנחת, כלי חרס המוקף צמיד פתיל, והעושה גולל מדבר שאינו מקבל טומאה, ארון שהוא חקוק בסלע והניח בו המת וכסהו הגולל, מערה שקבר בתוכה וחצר לפני המערה.

א. עַצְמוֹת הַדָּג[2] וְעוֹרוֹ, הָעוֹשֶׂה מֵהֶן כֵּלִים - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְכֵן יְרוֹקָה שֶׁעַל פְּנֵי הַמַּיִם[3] וְכַיּוֹצֵא בָהּ. שֶׁכָּל מַה שֶּׁבַּיָּם - טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת כֵּלִים. לְפִיכָךְ, הָעוֹשֶׂה אֹהֶל מֵעוֹר הַדָּג אוֹ מִצֶּמֶר שֶׁגָּדֵל בַּיָּם - אֵין עַצְמוֹ שֶׁל אֹהֶל זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַּחְתָּיו כִּשְׁאָר אֹהָלִים[4].

2) בתורת כהנים פרשת שמיני פרשתא ו הלכה ט שנינו: "יכול אף עורות שבים יהיו טמאים וכו' תלמוד לומר "או בגד", מה בגד מן הגדל בארץ אף עור מן הגדל בארץ". 3) כעין צמר ירקרק הגדל על דופני הספינה המתעכבת ימים רבים במקום אחד. דין זה למד רבינו מהמשנה שם שנאמר בה: כל שבים טהור. 4) הכתוב מיעט את שבים לעניין טומאת עצמו בלבד, אבל לא להבאת טומאה, והרי גם בית קבוע אינו מיטמא ומביא את הטומאה.

ב. כְּלֵי גְלָלִים[5] וּכְלֵי אֲבָנִים וּכְלֵי אֲדָמָה - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, בֵּין טֻמְאַת מֵת בֵּין שְׁאָר הַטֻּמְאוֹת. וְכֵן כְּלֵי עֵץ הֶעָשׂוּי לְנַחַת[6], כְּגוֹן הַתֵּבָה[7] וְהַמִּגְדָּל וְהַכַּוֹּרֶת, שֶׁהֵן מַחֲזִיקִין אַרְבָּעִים סְאָה[8] בְּלַח[9] וְיִהְיֶה לָהֶם שׁוּלַיִם[10] - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל[11] לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין כְּלֵי עֵץ הַבָּא בְּמִדָּה.

5) רבינו שם מפרש רפש בקר מעורב בעפר. 6) להיות מונח במקום אחד ולא לטלטלו ממקום למקום. 7) ארון גדול. כלים פרק ט"ו משנה א. 8) מכילה עשרים וארבעה לוגים, והלוג שש ביצים בינוניות. 9) "שהם כוריים ביבש" (לשון המשנה). שיערו חכמים, שהגודש המתקבץ למעלה מן שפת הכלי מחזיק כחצי הכמות שבתוך הכלי ולפיכך כלי המחזיק 40 סאה בלח, שאין לו גודש, שווה למידה מחזיקה שני כורים (כור = 30 סאה) ביבש. 10) רחבים וישרים מבחוץ, שהכלי יכול לעמוד עליהם, למעט שוליים עגולים או מחודדים. 11) בחגיגה כו, ב למדו דין זה מהיקש לשק, שנאמר בתורה (ויקרא יא, לב) "כלי עץ או בגד או עור או שק" וגו', ודרשו: מה שק מיטלטל מלא וריקם, אף כל מיטלטל מלא וריקם, ואלה הכלים הגדולים אינם מיטלטלים מלא.

ג. כְּלֵי עֵץ - פְּשׁוּטֵיהֶם[12] טְהוֹרִים, וּמְקַבְּלֵיהֶם[13] טְמֵאִים. כְּלֵי חֶרֶשׂ - פְּשׁוּטֵיהֶן טְהוֹרִין, וּמְקַבְּלֵיהֶן טְמֵאִין. וְאֵינָן טְמֵאִין אֶלָּא מֵאֲוִירָן[14] אוֹ בְּהֶסֵּט הַזָּב[15]. אֲפִלּוּ נָגַע כְּלִי חֶרֶשׂ בְּמֵת מִגַּבּוֹ - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא[16]. וְאִם נִכְנְסָה טֻמְאָה מִן הַטֻּמְאוֹת בַּאֲוִירוֹ וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגְעָה בּוֹ - נִטְמָא. הָיָה כְּלִי חֶרֶשׂ עִם הַמֵּת בָּאֹהֶל - נִטְמָא, שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה נִכְנְסָה בַּאֲוִירוֹ. וְאִם הָיָה מֻקָּף צָמִיד פָּתִיל - הוּא וּמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁנִּתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה; שֶׁאֵין טֻמְאָה נִכְנְסָה לוֹ אֶלָּא מִפִּתְחוֹ וּבְהֶסֵּט הַזָּב[17], שֶׁהֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁנָּגַע בְּכֻלּוֹ[18].

12) שאין להם בית קיבול. 13) [במשנה שם נאמר דין זה גם בכלי עצם, בכלי עור ובכלי זכוכית ולא הוברר למה השמיטם רבינו]. גם זה נלמד מהיקש לשק שיש לו בית קיבול. 14) אם נגעה הטומאה באווירו של הכלי ואף על פי שלא נגעה בדופן הכלי. בחולין כד, ב דרשו דיני טומאת כלי חרס מן המקרא. כתוב בתורה (שם, לג): "וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו, כל אשר בתוכו יטמא ואותו תשברו" ואפילו הכלי - כולם טמאים. למדנו מזה, שאוויר כלי חרס מטמא אוכלים שבתוכו אפילו בלא נגיעה. וטומאת הכלי למדנו בגזירה שווה מטומאת מה שבתוכו. 15) אם זב הזיז את הכלי ממקומו. בתורת כהנים פרשת מצורע (פרשתא ג, הלכה ב) דרשו את הכתוב (שם טו, יב): "וכלי

חרש אשר יגע בו הזב ישבר" מגע שהוא ככולו, פירוש הזזה ממקומו שהזב מזיז את כל הכלי מה שאין כן בנגיעה בלי הזזה שהוא נוגע רק בחלק מן הכלי. ושם הלכה א למדו גם שאפילו זב, שטומאתו חמורה, אינו מטמא כלי חרס מגבו אלא מאווירו, וזב בלבד מטמא בהיסט, אבל לא טומאות אחרות (שבת סג, ב). 16) חולין שם, למדו זה מהמקרא (במדבר יט, טו): "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו". 17) כאילו הזיזו הזב. 18) כאילו נגע גם באווירו, שהרי הזיזו.

1 **ד. הָעוֹשֶׂה גוֹלֵל מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כְּגוֹן**
2 **שֶׁהִנִּיחַ עַל גַּבֵּי הַקֶּבֶר אֶבֶן אוֹ כְּלִי אֲדָמָה אוֹ כְּלִי עֵץ**
3 **הַבָּא בְּמִדָּה אוֹ כְּלִי חֶרֶשׂ הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל אוֹ עוֹר**
4 **הַדָּג וְעַצְמוֹ וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ - הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן טָמֵא טֻמְאַת**
5 **שִׁבְעָה מִשּׁוּם נוֹגֵעַ בְּגוֹלֵל. וְאִם פָּרְשׁוּ מִלִּהְיוֹת גוֹלֵל**
6 **אוֹ שֶׁהֵסִיר אֶת הַמֵּת מִתַּחְתֵּיהֶן - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין. וְכֵן**
7 **בְּהֵמָה שֶׁכִּפָּתָהּ וְעָשָׂה אוֹתָהּ גוֹלֵל - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא**
8 **טֻמְאַת שִׁבְעָה כָּל זְמַן שֶׁהִיא גוֹלֵל. הִתִּיר הַבְּהֵמָה -**
9 **הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה כִּשְׁאָר הַבְּהֵמוֹת. וְכֵן חָבִית[19] שֶׁהִיא**
10 **מְלֵאָה מַשְׁקִין מֻקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל וְעָשָׂה אוֹתָהּ גוֹלֵל**
11 **לְמֵת - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ[20] טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהֶחָבִית**
12 **וְהַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין[21].**

19) של חרש. 20) לפני שפירשה מן הקבר. 21) מפני שהחבית מפרידה ביניהם ובין הטומאה, שאינה נכנסת לתוך הכלי.

13 **ה. קוֹרָה שֶׁעֲשָׂאָהּ גוֹלֵל לְקֶבֶר, בֵּין עוֹמֶדֶת[22] בֵּין**
14 **מֻטָּה עַל צִדָּהּ[23] - אֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד פֶּתַח הַקֶּבֶר**
15 **בִּלְבַד[24], וְהַנּוֹגֵעַ בַּקָּצֶה הַמֻּנָּח חוּץ לַקֶּבֶר - טָהוֹר.**
16 **עָשָׂה רֹאשָׁהּ גוֹלֵל לְקֶבֶר[25] וַהֲרֵי הִיא עוֹמֶדֶת עַל**
17 **הַקֶּבֶר כְּמוֹ אֵילָן: הַנּוֹגֵעַ מִמֶּנָּה בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים**
18 **סָמוּךְ לַקֶּבֶר - טָמֵא מִשּׁוּם גוֹלֵל, וּמֵאַרְבָּעָה וּלְמַעְלָה**
19 **- טָהוֹר[26]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהוּא עָתִיד**
20 **לָקֹץ אוֹתָהּ; אֲבָל אִם אֵינוֹ עָתִיד לָקֹץ אוֹתָהּ - כֻּלָּהּ**
21 **גוֹלֵל.**

22) ורחבה עודף מפתח הקבר. 23) מוטלת על הקבר וארוכה יותר מפתח הקבר. 24) והנוגע בחלק העודף על הפתח - טהור. 25) העמיד את הקורה לא על שורש העץ שהוא רחב אלא על ראשה השני שאינו רחב כל כך, ועוביו אינו יוצא מחוץ לפתח הקבר. 26) מפני שלא קבע לגולל יותר משיעור זה. ומובן, שגם בעומדת על צידה הרחב אינו מטמא יותר מארבעה טפחים, אלא שבבא ראשונה משמיעה אותנו, שהעודף על פתח הקבר אינו מטמא, ובבא אחרונה קובעת את גבול הגובה המטמא (כל פירוש הלכה זו הוא על פי התוספות יום טוב שם).

22 **ו. שְׁתֵּי אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת שֶׁל אַרְבָּעָה אַרְבָּעָה טְפָחִים**
23 **שֶׁעֲשָׂאָן גוֹלֵל - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁתֵּיהֶן[27] טָמֵא[28].**
24 **נִטְלָה אַחַת מֵהֶן - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנֵיָּה טָהוֹר,**
25 **מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לַטֻּמְאָה דֶּרֶךְ שֶׁתֵּצֵא בּוֹ[29].**

27) כלומר, על כל אחת משתיהן. 28) מפני שהאבן גדולה ארבעה טפחים היא ראוייה להיות גולל. 29) ראה לקמן הלכה ט. והמדובר שהאהיל שלא על גבי הקבר ממש, אלא על גבי כותל הקבר, שהרי המאהיל על הקבר טמא (כסף משנה בשם הר"י קורקוס).

26 **ז. גַּל שֶׁל צְרוֹרוֹת שֶׁעֲשָׂאָהוּ גוֹלֵל לְקֶבֶר - אֵין טָמֵא**
27 **אֶלָּא סֵדֶר הַפְּנִימִי[30], שֶׁהוּא צָרְכּוֹ שֶׁל קֶבֶר; אֲבָל**
28 **הַנּוֹגֵעַ בִּשְׁאָר הָאֲבָנִים - טָהוֹר.**

30) הצרורות מסודרים שורה על גבי שורה, והשורה התחתונה נקראת סדר פנימי.

29 **ח. אָרוֹן שֶׁהוּא חָקוּק בְּסֶלַע[31] וְהִנִּיחוּ בּוֹ הַמֵּת**
30 **וְכִסּוּהוּ בְּגוֹלֵל - הַנּוֹגֵעַ בַּסֶּלַע בְּכָל מָקוֹם טָהוֹר[32],**
31 **וְהַנּוֹגֵעַ בַּגּוֹלֵל טָמֵא. לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְבוֹר גָּדוֹל**
32 **מָלֵא מֵתִים, וְאֶבֶן גְּדוֹלָה עַל פִּיהָ, שֶׁאֵין טָמֵא אֶלָּא**
33 **כְּנֶגֶד חֲלָלָהּ. וְאִם בָּנָה נֶפֶשׁ[33] עַל גַּבָּהּ[34] - הֲרֵי זוֹ[35]**
34 **כְּקֶבֶר סָתוּם[36] וּמְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו. הָיְתָה הָאָרוֹן[37]**
35 **הַחֲקוּקָה בַּסֶּלַע[38] רְחָבָה מִלְּמַטָּה[39] וְצָרָה מִלְּמַעְלָה**
36 **וְהַמֵּת בְּתוֹכָהּ - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִלְּמַטָּן טָהוֹר[40],**
37 **וּמִלְּמַעְלָן[41] טָמֵא; שֶׁהֲרֵי הַצְּדָדִין מִלְּמַעְלָה סָמְכוּ עַל**
38 **גַּבֵּי הַמֵּת וְנַעֲשׂוּ כְּגוֹלֵל. הָיְתָה הָאָרוֹן רְחָבָה**
39 **מִלְּמַעְלָה וְצָרָה מִלְּמַטָּה - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם**
40 **טָמֵא[42]. הָיְתָה שָׁוָה[43]: הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִטֶּפַח הַסָּמוּךְ**
41 **לְקַרְקָעִיתָהּ[44] וּלְמַעְלָה - טָמֵא[45], מִטֶּפַח וּלְמַטָּה -**
42 **טָהוֹר. נִקַּב אָרוֹן בְּסֶלַע וְהִכְנִיס הַמֵּת בְּתוֹכָהּ כְּמוֹ**
43 **נֶגֶר[46] - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם טָהוֹר, חוּץ מִמְּקוֹם**
44 **פִּתְחָהּ.**

31) שלא נעקר מעולם ממקומו. 32) זה נקרא "קרקע עולם" שאינו מטמא, שאם לא כן, יספיק קבר אחד לטמא את כל העולם. 33) חדר קטן. 34) על הארון. 35) הנפש [=החדר הקטן]. 36) קבר סתום האמור בכל מקום משמעותו בניין שעל גבי קרקע במקום שהמת קבור בו, אבל הנוגע בקרקע בצידי הקבר, אינו טמא. ואפילו בניין אינו מטמא מצדדיו, אלא כשבמקום המת יש טפח על טפח ברום טפח פנוי, ואם אין שם חלול כזה הרי זו טומאה רצוצה. 37) נקט לשון נקבה בהתאם ללשון משנתנו. [מצאנו במקרא פעם אחת ארון בלשון נקבה: "וארון אלוקים נלקחה" (שמואל־א ד, יז). והרב מאיר מרוטנברג בפירושו למשנתנו כותב מפני שהארון חצוב באבן ואבן לשון נקיבה]. 38) במשנה שם לא נאמר, שהמדובר בחקוקה בסלע, ורבינו בפירושו למשנה זו כותב שלמד מן התוספתא (פרק י הלכה ז) שהמשנה מתכוונת לחקוקה בסלע. פירוש, צוק סלע היה בולט בראש ההר ובו הקבר חקוק. 39) במקום שהסלע רחב יותר ממקום הקבר. 40) ככל קרקע עולם, שהרי הסלע הוא חלק מן ההר. 41) במקום הצר, שאם תמשיך קו מאונך ממקום נגיעתו בכיוון ההר, יגע הקו במקום הקבר ממש. 42) מפני שאינו כקרקע עולם דין כולו כארון. 43) כותלי הסלע זקופים בקו ישר. 44) משולי הקבר. 45) פסק כרבי יהושע

במשנתנו, שטפח אחד הסמוך לשולי הקבר נגרר אחריו, ולמטה מזה הוא כקרקע עולם. 46) יתד גדולה. נראה שהכוונה לחור עמוק וצר ומכניסים לתוכו את המת דרך ראשו או רגליו וחור שכזה אינו כארון ממש ולפיכך הסלע הוא כקרקע עולם.

ט. מְעָרָה שֶׁהַקֶּבֶר[47] בְּתוֹכָהּ וְחָצֵר לִפְנֵי הַמְּעָרָה: בִּזְמַן שֶׁהֶחָצֵר לָאֲוִיר[48] - הָעוֹמֵד לְתוֹכָהּ טָהוֹר[49], וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִגַּע בְּמַשְׁקוֹף הַמְּעָרָה[50]; וּבִזְמַן שֶׁהֶחָצֵר מְקֹרָה: אִם הָיָה בָהּ [מְגֻלֶּה בְּצַד הַמְּעָרָה] אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר - הַנִּכְנָס לְשָׁם טָהוֹר; הָיְתָה פְּחוּתָה מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה - הַנִּכְנָס לְשָׁם טָמֵא וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בְּפֶתַח הַמְּעָרָה.

47) כלומר, מקום קבורה למתים רבים. 48) פירוש, שאין תקרה על גבה. 49) אפילו הוא עומד קרוב לקבר. ואף על פי שגזרו טומאה על ארבע אמות סמוך לקבר, בחצר שיש לה מחיצות לא גזרו. 50) גירסת רבינו בתוספתא שם היא: "במה דברים אמורים (שבפחות מארבעה טפחים מן הקבר טמא)? בזמן שאינה פתוחה לאוויר, אבל בזמן שהיא פתוחה לאוויר אפילו מרוחק מן השקוף (המשקוף) כל שהיא, הנכנס לתוכה טהור ובלבד שלא יגע בשקוף".

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר בית סתום והמת בתוכו והמת בתוך הבית ובו פתחים הרבה נעולים או פתוחים, חשב להוציאו באחד מהם, ובתים הפתוחים לאכסדרה והמת באחד, אימתי הקבר מטמא מכל סביביו, כלל גדול בטומאה שבוקעת ועולה ובוקעת ויורדת.

א. בַּיִת סָתוּם[2] שֶׁהַמֵּת בְּתוֹכוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה לוֹ פֶּתַח [וּפָרַץ אֶת פַּצִּימָיו][3] וּסְתָמוֹ - מְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו, וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ מֵאֲחוֹרָיו אוֹ מִגַּגּוֹ - טָמֵא שִׁבְעָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּקֶבֶר סָתוּם[4]. נִפְתַּח בּוֹ פֶּתַח, אֲפִלּוּ סְתָמוֹ, אִם לֹא פָּרַץ פְּצִימָיו - הַנּוֹגֵעַ בּוֹ מֵאֲחוֹרָיו וּמִגַּגּוֹ טָהוֹר, וְאֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח. וְכַמָּה יִהְיֶה שִׁעוּר הַפֶּתַח? שֶׁלֵּם הַמֵּת[5] - פִּתְחוֹ בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים[6], וּכְזַיִת מִן הַמֵּת - פִּתְחוֹ בְּטֶפַח, וְגָדוֹל מִכְּזַיִת - הֲרֵי הוּא כְּמֵת וּפִתְחוֹ בְּאַרְבָּעָה.

2) תוספתא אהלות פט"ז ה"י, גמרא בבא בתרא יב, א. בית שהמת בתוכו ויש בו פתח, כל הנמצא בבית ואפילו הנמצא תחת המשקוף בחלקו שמחוץ לדלת הנעולה מיטמא באוהל. מפני שהמת יצא דרך הפתח הזה ויעבור דרך המשקוף, והרי כל זה אהלו. אבל הנוגע בקורות הבית מבחוץ - טהור. 3) חתיכות עץ הנתונות בין הדלת והקיר, ובכללן משקוף ומזוזות. כל זמן שלא פרץ אותם לא יצא מדין פתח, ולפיכך אפילו סתמו אינו מטמא אלא כנגד הפתח, כמו שנתבאר למעלה. 4) דין קבר סתום נתבאר למעלה בפרק ששי. 5) אף־על־פי שאין בו כזית, כגון נפל קטן. 6) ואם אין בו כשיעור זה, דינו כסתום (אהלות פ"ג מ"ו).

ב. הַמֵּת בְּתוֹךְ הַבַּיִת[7] וּבוֹ פְּתָחִים הַרְבֵּה, בִּזְמַן שֶׁכֻּלָּם נְעוּלִים[8] - כֻּלָּם טְמֵאִים[9], וְהַיּוֹשֵׁב בְּצַד כָּל פֶּתַח מֵהֶן תַּחַת הַתִּקְרָה הַיּוֹצֵא עַל הַפֶּתַח - נִטְמָא[10]. נִפְתַּח אֶחָד מֵהֶן, אוֹ שֶׁחָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן, וְאַף עַל פִּי שֶׁחָשַׁב אַחַר שֶׁמֵּת הַמֵּת[11], אֲפִלּוּ חָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בְּחַלּוֹן שֶׁהִיא אַרְבָּעָה[12] עַל אַרְבָּעָה - הִצִּיל[13] עַל הַפְּתָחִים כֻּלָּן, וְאֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח שֶׁנִּפְתַּח אוֹ שֶׁחָשַׁב עָלָיו, וְהַשְּׁאָר טְהוֹרִין[14], מִפְּנֵי שֶׁהֵן נְעוּלִין[15] וַהֲרֵי אֵין הַבַּיִת כְּקֶבֶר סָתוּם[16]. וְכֵן אִם הִתְחִיל לַחְתֹּר פֶּתַח[17] לְהוֹצִיאוֹ בּוֹ - מִשֶּׁיַּחְתֹּר אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה[18] הִצִּיל עַל הַפְּתָחִים כֻּלָּן. הָיָה שָׁם פֶּתַח סָתוּם וְחָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ וְהִתְחִיל לְפָתְחוֹ - מִשֶּׁיִּתְחִיל לִפְתֹּחַ הִצִּיל עַל הַפְּתָחִים כֻּלָּן[19]. הָיוּ בּוֹ[20] חַלּוֹנוֹת הַרְבֵּה[21] וְכֻלָּן מוּגָפוֹת - כֻּלָּן טְהוֹרוֹת[22]. נִפְתְּחוּ[23] - כֻּלָּן טְמֵאוֹת[24], וְלֹא הִצִּילוּ עַל הַפְּתָחִים[25]. פֶּתַח קָטָן[26] בְּתוֹךְ פֶּתַח גָּדוֹל[27] - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנֵיהֶם[28] טָמֵא. חָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בַּקָּטָן - טִהֵר קָטָן אֶת הַגָּדוֹל[29]. הָיוּ שְׁנֵיהֶן מַתְאִימִין[30] - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנֵיהֶם טָמֵא[31]. חָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן - טִהֵר אֶת חֲבֵרוֹ[32]. הָיָה לַבַּיִת[33] פֶּתַח אֶחָד לְצָפוֹן וּפֶתַח לְדָרוֹם, וְחָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בַּצָּפוֹנִי, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ אֶחָיו אוֹ קְרוֹבָיו וְאָמְרוּ: אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ אֶלָּא בַּדְּרוֹמִי - טִהֵר דְּרוֹמִי אֶת הַצָּפוֹנִי[34], וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲרִים[35]. וְאִם הֶעֱרִים - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִים.

7) שם פ"ז מ"ג. 8) והוא־הדין אם כולם פתוחים. 9) מפני שאין אנו יודעים באיזה פתח יוציאוהו, כולם נחשבים כפתח אחד. וכשיוציאוהו באחד הפתחים אין אנו אומרים הוברר הדבר למפרע, שפתח זה הוא הטמא ונטהר את הכלים שכנגד שאר הפתחים, מפני שבדברים שהם מן התורה "אין ברירה", פירוש: אין מטהרים או מתירים מסברא שכזו. 10) ביאור למה שאמר: כולם טמאים. 11) כבית־הלל שם. 12) טפחים. 13) מטומאה. 14) הכלים שהעמידו תחת המשקוף מחוץ לדלת אחר שנפתח האחד או שחשב, אבל הכלים שנמצאו שם לפני כן נטמאו ואין חוזרים לטהרתם למפרע מפני שבדאורייתא "אין ברירה" (רבה ור' אושעיא, ביצה י, א). 15) ובוודאי יוציאו את המת דרך הפתח הפתוח או דרך זה שחשב עליו. 16) מפני שלא נפרצו פצימיו. 17) לפתוח פתח חדש. 18) במשנה שם: "ומודים (בית־הלל) בפותח בתחילה, שיפתח ארבעה טפחים. אבל בפחות משיעור זה אינו מציל (ראה באות הבא). 19) בפתח סתום אמרו בית־הלל שמשהתחיל לפתחו - מציל, ואין זה דומה לפותח פתח במקום שלא היה שם מעולם. 20) בבית שפתחיו נעולים. 21) תוספתא אהלות פ"ח, ה"ד. 22) כשלא חשב להוציא את המת דרך חלונות. 23) אפילו בלי כוונה להוציא דרכם את המת. 24) הטומאה עוברת דרך הפתיחה. 25) אין דרך להוציא מת דרך החלון, ולפיכך אפילו חלונות פתוחים אינם מצילים על הפתחים אלא אם חשב להוציאו דרכם (הר"י קורקוס. וראה כסף־משנה). 26) שם. 27) בבתים

גדולים נהגו לעשות פתח גדול כעין שער להכניס משאות גדולות, ובשער דלת קטנה ליציאה וכניסה של אנשים. 28) פירוש, כל אחד מהשנים. 29) ואין אנו אומרים שהקטן בטל לגבי הגדול. לא כתב מהו הדין אם חישב להוציא בגדול, מפני שאם ייפתח הגדול גם הקטן נפתח עמו. 30) שהעמיד מזוזה בתוך השער הגדול, והעמיד שתי דלתות מתאימות. ואפילו אם המזוזה אינה באמצע הפתח אלא משוכה לצד אחד והדלתות מתאימות בגבהן אבל אינן שוות ברחבן (ע"פ הר"ש). 31) דין זה פשוט, ונכתב כעין הקדמה לדין הבא אחריו. 32) ואין אומרים ששניהם פתח אחד. 33) תוספתא שם. 34) מחשבת קרובי המת מבטלת מחשבתם של הרחוקים. 35) שלא יעשו זאת מתוך כוונה לטהר מתחילה את הפתח הדרומי, ואח"כ יבואו הקרובים ויטהרו את הצפוני. [ואפילו לדעת רבה ור' אושעיא (ביצה י, א) שהכלים שנמצאו בפתח לפני שחשב טמאים, תועיל ההערמה להשתמש בפתח הדרומי עד שיבואו הקרובים ויקבעו להוציא דרכו את המת].

1 **ג. בָּתִּים[36] הַפְּתוּחִין לְאַכְסַדְּרָה[37] וְהַמֵּת בְּאֶחָד מֵהֶן:**
2 **אִם הָיָה דַּרְכּוֹ שֶׁל מֵת לָצֵאת בְּאַכְסַדְּרָה - הֲרֵי הַבַּיִת**
3 **שַׁעַר[38] וְהַבָּתִּים טְמֵאִים[39]; וְאִם לָאו[40] - בֵּית שַׁעַר**
4 **טָמֵא[41], וְהַבַּיִת טָהוֹר[42]. הַחֶדֶר[43] שֶׁלְּפָנִים מִן הַבַּיִת**
5 **מוּגָף[44], וְנִכְנְסָה טֻמְאָה לִפְנִים[45] דֶּרֶךְ חַלּוֹן[46] - הַבַּיִת**
6 **הַחִיצוֹן טָהוֹר[47], מִפְּנֵי שֶׁהַטֻּמְאָה חוֹזֶרֶת וְיוֹצֵאת דֶּרֶךְ**
7 **הַחַלּוֹן שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ[48].**

36) תוספתא שם. 37) מקום לפני הבתים שפתחיהם לתוכו, והוא מוקף משלושה צדדים ותקרה מכסה עליו. 38) רבינו קורא כאן לאכסדרה "בית שער" (כסף־משנה), כנראה מפני שהיא כמבוא לבית. 39) כאילו כבר הוציאו את המת דרך האכסדרה ונטמאה, וממנה נכנסת הטומאה לבתים. 40) כגון שיש לבית שהמת בתוכו עוד פתח שלא מצד האכסדרה, וקרוביו מתכוונים להוציאו דרך פתח זה. 41) פירוש, האכסדרה טמאה מפני שהיא טפילה לבית. 42) בכת"י תימן הגירסא: והבתים טהורים. וגירסא זו נכונה. והמדובר, כשפתח בית המת נעול (כסף־משנה). [ותמוה הדבר, למה האכסדרה טמאה כשפתח הבית נעול, הלא אפילו האסקופה שתחת המשקוף מחוץ לדלת הנעולה - טהורה? ובסדרי טהרות לאדמו"ר הגאון מראדזין מפרש, שהמדובר כשלא ידוע אם יוציאו את המת דרך האכסדרה או לא. ומה שכתב "ואם לאו", פירושו שאין מנהג קבוע להוציא דרך האכסדרה, ולפיכך טימאו את האכסדרה מספק, אבל אינה מביאה את הטומאה לבית מספק]. 43) תוספתא שם. 44) הדלת שבין החדר והבית החיצון נעולה. 45) לחדר הפנימי. 46) שבחדר. 47) ואף־על־פי שהטומאה עתידה לצאת דרך פתחו. 48) ומה שאמרו אין החלונות מצילים על הפתחים, המדובר כשהטומאה לא נכנסה דרך החלון.

8 **ד. אֵין הַקֶּבֶר[49] מְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו[50] עַד שֶׁיִּהְיֶה שָׁם**
9 **חָלָל טֶפַח עַל טֶפַח עַל רוּם טֶפַח[51]. אֲפִלּוּ הִגְבִּיהַּ**
10 **הַבִּנְיָן עַל גַּבֵּי חָלָל טֶפַח עַד לָרָקִיעַ - הַכֹּל[52] טָמֵא[53],**
11 **לְפִי שֶׁהַכֹּל כְּקֶבֶר[54]. הָיְתָה טֻמְאָה רְצוּצָה[55] וְלֹא הָיָה**
12 **שָׁם חָלָל טֶפַח - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת**
13 **וְיוֹרֶדֶת, וְאֵין טָמֵא אֶלָּא הַנּוֹגֵעַ כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה**
14 **מִלְּמַעְלָה אוֹ הַמַּאֲהִיל עָלֶיהָ מִלְּמַעְלָה, אוֹ הַנּוֹגֵעַ**
15 **כְּנֶגְדָּהּ מִלְּמַטָּה אוֹ מַה שֶּׁהֶאֱהִיל עָלָיו מִלְּמַטָּה[56];**
16 **אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בְּצִדֵּי הַבִּנְיָן - טָהוֹר.**

49) אהלות פ"ז מ"א. "הטומאה בכותל ומקומה טפח על טפח, כל העליות שעל גבה, ואפילו הן עשר, כולן טמאות". 50) פירוש, מבחוץ, כדין קבר סתום. 51) מקום פנוי למעלה מן הטומאה. 52) הנוגע בכתלי הבנין מבחוץ, בגגו ובקרקעיתו. 53) שם. 54) כקבר סתום. 55) לחוצה במקום צר. במשנה: "נפש אטומה". 56) שהקבר האהיל עליו.

17 **ה. זֶה כְּלָל[57] גָּדוֹל בְּטֻמְאַת מֵת: שֶׁכָּל דָּבָר הַמְטַמֵּא**
18 **בְּאֹהֶל מִן הַמֵּת, אִם הָיָה רָצוּץ, שֶׁאֵין לוֹ חָלָל טֶפַח**
19 **- הֲרֵי הַטֻּמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה עַד לָרָקִיעַ, בּוֹקַעַת**
20 **וְיוֹרֶדֶת עַד הַתְּהוֹם, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה מִן הַצְּדָדִין.**
21 **כֵּיצַד? כְּרִי שֶׁל תְּבוּאָה[58] אוֹ גַּל שֶׁל אֲבָנִים וּכְזַיִת מִן**
22 **הַמֵּת בְּתוֹכוֹ, וְכֵלִים בְּצַד הַטֻּמְאָה וְאֵינָן נוֹגְעִין בָּהּ -**
23 **כֵּלִים טְהוֹרִין, וְכָל כְּלִי שֶׁבְּתוֹךְ הַגַּל מְכֻוָּן כְּנֶגֶד**
24 **הַטֻּמְאָה מִלְּמַעְלָה אוֹ מִלְּמַטָּה טָמֵא, שֶׁהַטֻּמְאָה**
25 **בּוֹקַעַת וְעוֹלָה וּבוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת. וְאִם הָיָה מְקוֹם**
26 **הַטֻּמְאָה חָלוּל טֶפַח עַל טֶפַח[59] עַל רוּם טֶפַח - הוּא**
27 **כְּקֶבֶר סָתוּם וּמְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו.**

57) שם; פט"ו שם. 58) שם פט"ו מ"ז, והמדובר כשהכרי והגל מונחים בחוץ. ראה ה"ו. 59) תוספתא שם.

28 **ו. בַּיִת שֶׁמִּלְּאוּהוּ[60] עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת[61] - הֲרֵי זֶה בִּטֵּל**
29 **הַבַּיִת[62] וַהֲרֵי הוּא כְּגַל שֶׁל עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת, וְאִם**
30 **הָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹךְ הֶעָפָר - בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת**
31 **וְיוֹרֶדֶת, וְכֵלִים שֶׁבְּצִדֶּיהָ בְּתוֹךְ הֶעָפָר טְהוֹרִים.**

60) שם מ"ז. 61) חצץ. 62) כאילו אין כאן בית כלל, אלא עפר וצרורות. ואם נשאר אויר טפח על טפח בין הגל ובין התקרה, הרי זו "נפש אטומה". רבינו גורס במשנה: "ביטלו", פירוש, אם מילא בכוונה את הבית עפר, ואפילו צרורות שאינם נדבקים לגוש אחד - ביטל במעשה זה, שנעשה בכוונה, את הבית. ראה 'תוספות יום טוב' למשנתנו שגורס בהלכה זו: "הרי זה בטל אצל הבית". אולם בספרים שלנו, וכן בכת"י תימן, הגירסא: "ביטל הבית".

32 **ז. טֻמְאָה שֶׁהִיא רְצוּצָה[63] בְּכֹתֶל וְסָמַךְ סֵכָּה לַכֹּתֶל[64]**
33 **- הַסֵּכָּה טְמֵאָה, שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה הַכֹּתֶל צַד מִצִּדֵּי הָאֹהֶל.**
34 **וְאַף עַל פִּי שֶׁהַצְּדָדִין טְהוֹרִים לַנּוֹגֵעַ אֵלּוּ לֹא הָיָה**
35 **עֲלֵיהֶן אֹהֶל, אֲבָל מִשֶּׁנַּעֲשָׂה עֲלֵיהֶן אֹהֶל - הָאֹהֶל**
36 **כֻּלּוֹ טָמֵא, שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה בְּתוֹכוֹ[65].**

63) רבינו מפרש את הבבא האחרונה של המשנה שם: "סמך לה סוכות" בטומאה רצוצה, וכן כתב בפירושו על

המשנה (ראה ראב"ד). 64) "ושם עליו המשקוף" (רבינו בפירושו למשנה). 65) הכותל נעשה חלק מן הסוכה, והטומאה שהיא בכותל כאילו מונחת בתוך הסוכה.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר דין שדה שאבד קבר בתוכה, ואם מותר לזרוע או לנטוע בו, התלוליות הקרובות לעיר או הרחוקות וסמוכות לבית הקברות, קבר הנמצא או קבר הידוע אם מותר לפנותו, וקבר המזיק לרבים, הפוגע במת מצוה והמוצא קבר או מת שחייב לציין, ובמה וכיצד מציינין.

א. שָׂדֶה[2] שֶׁאָבַד קֶבֶר[3] בְּתוֹכָהּ - עֲפָרָהּ[4] מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא כְּבֵית הַפֶּרֶס, שֶׁמָּא נָדוֹשׁ הַקֶּבֶר[5] בָּהּ וְיִהְיוּ עֲצָמוֹת כִּשְׁעוֹרָה בְּתוֹךְ עֲפָרָהּ. וְכָל הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ - הַמַּאֲהִיל עָלֶיהָ נִטְמָא[6]. וְאִם הֶעֱמִיד בְּתוֹכָהּ אֹהֶל - נִטְמָא כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ בָּאֹהֶל, שֶׁמָּא הָאֹהֶל שֶׁהֶעֱמִיד בְּאוֹתָהּ שָׂדֶה עַל הַקֶּבֶר הוּא מַאֲהִיל.

2) אהלות פי"ח מ"ג. 3) ידוע שיש בו קבר, ואין אנו יודעים את מקומו. בבבא הראשונה שם, שנינו דין שדה שנחרש בו קבר, אלם רבינו כתב מקצת דיניו למעלה (פ"ב הט"ז), ולכן מתחיל כאן בבבא שניה שבמשנה, ולקמן פ"י ממשיך ומבאר דיני קבר שנחרש. 4) אם לקח מהשדה עפר, והניחו במקום טהור. 5) נדרס ברגלי עוברים ושבים. ואינו מטמא באוהל, שהרי עצם כשעורה אינו מטמא באוהל. 6) ואפילו בימות החמה שדינו כרשות הרבים, וכלל בידינו 'ספק טומאה ברשות הרבים ספיקו טהור', כאן טמא, מפני שהוחזקה טומאה.

ב. בָּנָה[7] (בָּהּ) בַּיִת[8] וַעֲלִיָּה עַל גַּבָּיו: אִם הָיָה פִּתְחָהּ שֶׁל עֲלִיָּה כְּנֶגֶד פִּתְחָהּ שֶׁל בַּיִת[9] - הָעֲלִיָּה טְהוֹרָה[10], שֶׁאֲפִלּוּ [הָיָה] הַקֶּבֶר תַּחַת מַשְׁקוֹף הַבַּיִת - הָעֲלִיָּה טְהוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הוּא אֹהֶל עַל גַּבֵּי אֹהֶל, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[11]; וְאִם לֹא הָיָה מְכֻוָּן[12] - אַף הָעֲלִיָּה טְמֵאָה, שֶׁמָּא אַסְקֵפַת עֲלִיָּה עַל הַקֶּבֶר, וַהֲרֵי הָעֲלִיָּה מַאֲהִילָה עַל הַקֶּבֶר[13].

7) שם פי"ז מ"ה. 8) בשדה שאבד בו קבר. 9) ואינו עודף על פתח הבית לא מכאן ולא מכאן, וגם אינו בולט מחוץ לפתח הבית. 10) בכל מקום שהמת מונח, חוצץ הבית מפני הטומאה שלא תכנס לעליה. 11) לקמן פט"ז ה"ג. 12) אלא עודף קצת. 13) חוששים אנו שמא הטומאה נגד הכותל עצמו מחצי עביו ולחוץ ובוקעת ועולה וכשמגיעה לפתח העליה במקום שהיא עודף על פתח הבית, היא נכנסת לפנים, אבל אם היא בכותל מחציו ולפנים דינה כאילו היא בתוך הבית, ותקרת הבית חוצצת ואינה נכנסת לעליה (סדרי טהרות).

ג. וְשָׂדֶה זוֹ[14] מֻתָּר לִזְרֹעַ בְּתוֹכָהּ כָּל זֶרַע[15], לְפִי שֶׁאֵין שָׁרָשֵׁי זְרָעִים מַגִּיעִים עַד לַקֶּבֶר[16]. אֲבָל אֵין נוֹטְעִין בְּתוֹכָהּ אִילָנֵי מַאֲכָל, מִפְּנֵי שֶׁהַשָּׁרָשִׁים מַגִּיעִין עַד לַמֵּת. הַתְּלוּלִיּוֹת[17] הַקְּרוֹבוֹת לְעִיר[18] הַסְּמוּכָה לְבֵית הַקְּבָרוֹת אוֹ לְדֶרֶךְ בֵּית הַקְּבָרוֹת, אֶחָד חֲדָשׁוֹת וְאֶחָד יְשָׁנוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקַת טֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהַנְּשִׁים קוֹבְרוֹת שָׁם אֶת הַנְּפָלִים[19], וּמֵכֵּי שְׁחִין קוֹבְרִין שָׁם אֵיבְרֵיהֶן[20]. אֲבָל הָרְחוֹקוֹת - הַחֲדָשׁוֹת טְהוֹרוֹת[21], וְהַיְשָׁנוֹת טְמֵאוֹת, שֶׁמָּא הָיוּ קְרוֹבוֹת[22] מֵעִיר שֶׁחָרְבָה אוֹ מִדֶּרֶךְ שֶׁאָבְדָה[23]. וְאֵי זֶהוּ תֵּל קָרוֹב? כֹּל שֶׁאֵין שָׁם תֵּל אַחֵר קָרוֹב יוֹתֵר מִמֶּנּוּ. וְיָשָׁן? שֶׁאֵין אָדָם זוֹכְרוֹ[24].

14) שם פי"ח מ"ג. 15) גירסת רבינו במשנה: "נזרעת כל זרע". שאין שרשי זרעים מגיעים עד לקבר. כלומר, עד מקום המת ממש, ועפר הקבר מותר בהנאה (רבינו בהל' אבל פי"ד ה"כ). ולטומאה אין לחשוש, מפני שמחובר אינו מקבל טומאה, ואחרי הקצירה גם־כן לא יקבלו טומאה כל זמן שלא נתלחלחו אחר קצירתם באחד משבעת המשקין (הל' טומאת אוכלין פ"א ה"א־ב). 16) ויונקים ממנו, והפירות גדלים מלשדו, והמת אסור בהנאה מן התורה. מלשונו של רבינו כאן משמע שאילני סרק מותר לנטוע לכתחילה, ראה 'כסף משנה'. 17) גבעות נמוכות, מלשון תל. 18) שם פט"ז מ"ב, כפי שנתפרשה בגמרא כתובות כ, ב. 19) כתובות, שם. ותוספתא אהלות, שם. וחוששים אנו שמא הלכה שם אשה יחידה וקברה נפל, ואין איש יודע על זה. 20) שנשרו מחמת המחלה ומטמאים באוהל. 21) שאשה אינה הולכת שם יחידה, ואם הלך עמה עוד מי שהוא - היה הדבר מתגלה. 22) ואז קברו שם נשים נפליהן. 23) ושמא הובילו שם מת ערב שבת בין השמשות, ולא הספיקו להביאו לעיר וקברוהו שם, וברבות הימים נשכח הדבר. 24) כרבי יהודה, שם במשנה.

ד. שָׂדֶה בּוֹכִים[25], וְהוּא הַמָּקוֹם הַקָּרוֹב לְבֵית הַקְּבָרוֹת שֶׁהַנָּשִׁים יוֹשְׁבוֹת שָׁם וּבוֹכוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁעֲפָרָהּ טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי לֹא הֶחֱזְקָה שָׁם טֻמְאָה - אֵין נוֹטְעִין אוֹתוֹ וְאֵין זוֹרְעִין אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל[26] רֶגֶל אָדָם לְשָׁם, שֶׁמָּא יֵשׁ שָׁם טֻמְאָה. מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָרוֹב לְבֵית הַקְּבָרוֹת כְּבָר נִתְיָאֲשׁוּ בְּעָלָיו[27] מִמֶּנּוּ, לְפִיכָךְ אֶפְשָׁר שֶׁיָּבוֹא אָדָם וְיִקְבֹּר בּוֹ, מִפְּנֵי זֶה חָשְׁשׁוּ לוֹ[28]. וְעוֹשִׂין[29] מֵעֵבֶר מָקוֹם זֶה תַּנּוּרִים לְקֹדֶשׁ, שֶׁהֲרֵי לֹא הֶחֱזְקָה שָׁם טֻמְאָה.

25) אהלות שם מ"ד. 26) שלא ירבו ללכת שם כדי לטפל בזרעים ולאסוף את היבול. 27) מועד קטן ה, ב. 28) רק חשש יש בדבר שאינו מספיק לגזור טומאה, אלא להתרחק מן המקום. 29) פירוש, מותר לעשות.

ה. קֶבֶר[30] הַנִּמְצָא[31] - מֻתָּר לְפַנּוֹתוֹ[32]; וְאִם פִּנָּהוּ - מְקוֹמוֹ טָמֵא[33] וְאָסוּר בַּהֲנָיָה[34] עַד שֶׁיְּבַדֵּק, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[35]. וְקֶבֶר הַיָּדוּעַ[36] - אָסוּר לְפַנּוֹתוֹ[37]; וְאִם פִּנָּהוּ - מְקוֹמוֹ טָהוֹר[38] וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה.

30) הדינים שבהלכה זו ובהלכה שלאחריה, נמצאים בארבע גירסאות שונות בארבעה מקומות: א, בתוספתא אהלות פי"ז. ב, בבבלי סנהדרין מז, ב. ג, ב'ירושלמי' נזיר פ"ט ה"ג. ד, במסכת שמחות פי"ד, ודברי רבינו כאן מתאימים

לגירסה שב"ירושלמי". 31) שלא ידעו שיש שם קבר. 32) מכיוון שלא היה הדבר ידוע שיש שם קבר, יש להניח שנקבר שלא מדעת בעלים, ולפיכך לא קנה מקומו ומותר לפנותו. 33) פירוש, כל סביבות הקבר צריך בדיקה, שמא היה כאן בית קברות, ואחר הבדיקה יהיה טהור. ומדובר כשנמצאו שלושה קברים (כסף־משנה), שקבר אחד אינו מצריך בדיקה. ראה לקמן פ"ט. 34) לא אסור בהנאה ממש, שהרי קרקע עולם אינה נאסרת, אלא שלא ירעו שם בהמות ולא ינהגו שם מנהג קלות ראש מפני כבוד המתים, כמו שאמרו במגילה כט, א - בכל בית קברות (כסף־משנה). ראה הל' אבל פי"ד הי"ג. 35) לקמן פ"ט. 36) ידוע שאין שם אלא מת אחד, ומסתמא נקבר מדעת בעל השדה. 37) מפני שהמת קנה מקומו. 38) הקרקע לא נטמא וקברים אחרים אינם, ומטעם זה מותר לאכול ולשתות שם (כסף־משנה).

1 **ו. קֶבֶר שֶׁהוּא מַזִּיק אֶת הָרַבִּים[39] - מְפַנִּין אוֹתוֹ[40],**
2 **וּמְקוֹמוֹ טָמֵא וְאָסוּר בַּהֲנָיָה[41].**

39) הקבר הוא במקום שרבים עוברים שם ומיטמאים באוהל. 40) חובה לפנותו לטובת הרבים. וזהו ההבדל שבין דין זה ובין קבר הנמצא, שם כתב רבינו "מותר לפנותו", וכאן כתב "מפנים אותו". 41) מדובר במת שנקבר מדעת בעל הקרקע, ולפיכך קנה מקומו ונאסר בהנאה.

3 **ז. הַפּוֹגֵעַ[42] בְּמֵת מִצְוָה[43]: אִם מְצָאוֹ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם[44]**
4 **- מְבִיאוֹ לְבֵית הַקְּבָרוֹת; מְצָאוֹ חוּץ לַתְּחוּם, אֲפִלּוּ**
5 **בְּתוֹךְ שְׂדֵה כַּרְכּוֹם[45] - קָנָה מְקוֹמוֹ, וְיִקָּבֵר בַּמָּקוֹם**
6 **שֶׁנִּמְצָא[46]. מְצָאוֹ עַל הַמֶּצֶר[47] - מְסַלְּקוֹ לִצְדָדִין. שְׂדֵה**
7 **בּוּר[48] מִצַּד זֶה וּשְׂדֵה נִיר[49] מִצַּד זֶה - קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה**
8 **בּוּר[50]. שְׂדֵה נִיר וּשְׂדֵה זֶרַע - קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה נִיר. שְׂדֵה**
9 **זֶרַע וּשְׂדֵה כֶּרֶם - קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה זֶרַע[51]. שְׂדֵה אִילָן[52]**
10 **וּשְׂדֵה כֶּרֶם - קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה כֶּרֶם[53], מִפְּנֵי אֹהֶל**
11 **הַטֻּמְאָה[54]. הָיוּ שְׁנֵיהֶן שָׁוִין - קוֹבְרוֹ לְאֵי זֶה צַד**
12 **שֶׁיִּרְצֶה.**

42) "ירושלמי" נזיר פ"ז ה"א. 43) שאין לו קוברים, ומצוה על הפוגע בו לקברו. 44) של בית הקברות, היינו עד אלפיים אמה. 45) צמח ריחני יקר מאוד, ומשתמשים בו כתבלין למיני מאפה ולתבשילים. 46) זו אחת מתקנותיו של יהושע בן נון שנמנו במסכת בבא־קמא פא, א. ושם עמוד ב - אמרו: שעל־מנת־כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ. 47) במקום שרבים עוברים ושבים, ואם יקברנו שם ייטמא באוהל. 48) שדה שלא נחרש ולא נזרע. 49) חרוש. 50) כללו של דבר: יש לצמצם את ההפסד עד כמה שאפשר. 51) בכרם, ההפסד יותר גדול. 52) עצי פרי אחרים. 53) ואף־על־פי שהפסדו של כרם גדול יותר. 54) הגפנים נמוכים ואינם מאהילים על הקבר, ואפשר לגשת ולבצור את הענבים מבלי להאהיל על הקבר, אבל אילנות אחרים ענפיהם גדלים בגובה רב, ומאהילים על סביבותיהם ויטמאו באוהל המת את המתקרבים אליהם. דין זה שנוי במחלוקת ב"ירושלמי" שם, אם להעדיף הצלה מן הטומאה או הקלת בצירת הענבים, ופסק רבינו שלהנצל מן הטומאה עדיף.

13 **ח. קֶבֶר הַנִּמְצָא[55] - מְטַמֵּא לְמַפְרֵעַ[56]. וְאִם בָּא אַחֵר**
14 **וְאָמַר: בָּרִי לִי[57] שֶׁלֹּא הָיָה כָּאן קֶבֶר, אֲפִלּוּ קֹדֶם**
15 **לְעֶשְׂרִים שָׁנָה - אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא מִשְּׁעַת מְצִיאָה**
16 **וְאֵילַךְ.**

55) תוספתא טהרות פ"ד ה"ו. 56) כל הטהרות שנעשו במקום זה, אפילו זמן רב לפני שנמצא הקבר – טמאים. 57) בטוח אני, ללא כל ספק.

17 **ט. כָּל הַמּוֹצֵא[58] קֶבֶר אוֹ מֵת אוֹ דָּבָר שֶׁמְּטַמֵּא בְּאֹהֶל**
18 **מִן הַמֵּת - חַיָּב לְצַיֵּן עָלָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תְּקָלָה**
19 **לַאֲחֵרִים. וּבְחֵלוֹ שֶׁל מוֹעֵד הָיוּ יוֹצְאִין מִבֵּית דִּין**
20 **לְצַיֵּן עַל הַקְּבָרוֹת. אֵין מְצַיְּנִין עַל כְּזַיִת מְצֻמְצָם מִן**
21 **הַמֵּת[59], לְפִי שֶׁסּוֹפוֹ יֶחְסַר בָּאָרֶץ[60]. וּבַמֶּה מְצַיְּנִין?**
22 **בְּסִיד[61]. מְמַחֶה וְשׁוֹפֵךְ עַל מְקוֹם הַטֻּמְאָה. אֵין**
23 **מַעֲמִידִין[62] אֶת הַצִּיּוּן עַל גַּבֵּי הַטֻּמְאָה[63], אֶלָּא יְהִי**
24 **עוֹדֵף מִכָּאן וּמִכָּאן בְּצִדֵּי הַטֻּמְאָה, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד אֶת**
25 **הַטְּהָרוֹת[64]. וְאֵין מַרְחִיקִין[65] אֶת הַצִּיּוּן מִמְּקוֹם**
26 **הַטֻּמְאָה, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[66]. וְאֵין**
27 **מְצַיְּנִין עַל הַוַּדָּאוֹת, שֶׁהֲרֵי הֵן יְדוּעִין לַכֹּל, אֶלָּא עַל**
28 **הַסְּפֵקוֹת, כְּגוֹן שָׂדֶה שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר וְהַסְּכָכוֹת[67]**
29 **וְהַפְּרָעוֹת[68].**

58) משנה, מועד קטן ב, א. ובגמרא שם (ה, א) הסמיכו דין זה על המקרא (יחזקאל לט, טו): "וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון". 59) שם עמוד ב. 60) ופחות מכזית אינו מטמא באוהל, ולא הטריחו חכמים לעשות לצורך זמן קצר. 61) מעשר שני פ"ה, מ"א. 62) מועד קטן ה, ב. 63) בדיוק על מקום הטומאה בלבד. 64) לפעמים לא ירגיש האדם בציון עד שיגיע למקומו ממש, ואפשר שיאהיל על הטומאה שלא מדעתו. 65) ריחוק גדול. 66) שלא לצמצם את שטחה הטהור. לפיכך מרחיב כל שהוא את הציון. 67) עצים העומדים לפנים מגדר בית הקברות, וענפיהם סוככים על שטח מסוים מחוצה לו, וחוששים שמא נמצא קבר תחת העץ. 68) אבנים בולטות מן הגדר לחוץ, ושמא צידה הפנימי של האבן מאהיל על קבר ונעשית כולה אוהל הטומאה.

30 **י. מָצָא[69] שָׂדֶה מְצֻיֶּנֶת וְאֵין יָדוּעַ מַה טִּיבָהּ[70]: אִם**
31 **אֵין בָּהּ אִילָנוֹת - בְּיָדוּעַ שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר[71]; יֵשׁ בָּהּ**
32 **אִילָנוֹת - בְּיָדוּעַ שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר[72], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[73].**

69) שם. 70) אם זה שדה שנחרש בו קבר או שאבד בו קבר. יש הבדלי דינים רבים בין שני שדות אלה (ראה למעלה ה"א, ולקמן פ"י) ואחד מהם: נחרש אינו מטמא באוהל מפני שאין במקום אחד שיעור טומאת אוהל, שעצם כשעורה מטמא במגע ומשא בלבד, ושדה שאבד בו קבר מטמא באוהל, שמא האהיל על מקום הקבר. 71) ולפיכך לא ניטעו בו אילנות, מפני שאסור לנטוע בשדה שאבד בו קבר (למעלה ה"ג). ומדובר בשדה ראויה לעצי פרי

('תוספות' שם ד"ה יש). 72) ומותר לנטוע בה [רש"י פירש שם אחרת, אבל מדברי רבינו לקמן פ"י ה"י משמע כפירושנו]. [בגמרא שם הקשו למה ציינוה, הלא אין מציינים אלא המקומות המטמאים באוהל? ותירצו, כגון שאבד בה קבר וחרשו (באיסור או בטעות) והותרה נטיעה ונטעו אילנות והציון נשאר. ואין לחשוש, שמא נטעו בטעות בלי חרישה, מפני שנטיעה יש לה פירסום, ונמשכת זמן מסוים, ובוודאי היה חכם שבעיר מעכב (ראה לקמן, שם). 73) שם.

יא. מָצָא[74] אֶבֶן מְצַיֶּנֶת - תַּחְתֶּיהָ טָמֵא. הָיוּ שְׁתַּיִם[75]: אִם יֵשׁ סִיד בֵּינֵיהֶם[76] - בֵּינֵיהֶם טָמֵא[77]; וְאִם אֵין סִיד בֵּינֵיהֶן, אֶלָּא עַל רָאשֵׁיהֶן: אִם יֵשׁ חֶרֶשׁ[78] בֵּינֵיהֶן - טָהוֹר, שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא בִּנְיָן[79]; וְאִם אֵין חֶרֶשׁ בֵּינֵיהֶן וְהָיָה הַסִּיד מְרֻדָּד עַל רָאשֵׁיהֶן מִכָּאן וּמִכָּאן[80] - הֲרֵי זֶה צִיּוּן וְטָמֵא[81]. מָצָא מֶצֶר[82] אֶחָד מְצַיֵּן - הוּא טָמֵא[83] וְכָל הַשָּׂדֶה טְהוֹרָה. וְכֵן שְׁנָיָה, וְכֵן שְׁלִישִׁית. מָצָא אַרְבָּעָה מְצָרֶיהָ מְצַיְּנִין - הֵן טְהוֹרִין וְכָל הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ טְמֵאָה[84]; שֶׁאֵין מַרְחִיקִין הַצִּיּוּן מִמְּקוֹם הַטֻּמְאָה[85].

74) שם ז, א. 75) שתי אבנים מצויינות בסיד. 76) סיד שפוך על המקום. 77) שהרי המקום צויין בסיד. 78) כלומר, חתיכות חרס דקות (ויש מפרשים: מין אדמה לבנה, אינה לבנה כסיד). 79) רגילים לתת חרסית בין אבני הבנין. 80) קליפה דקה של סיד היתה על יד האבנים. 81) משמע שאם יש ביניהן חרש, טהור אפילו בסיד מרודד. ואם יש ביניהן שכבה עבה של סיד, טמא אפילו אם יש שם חרס. 82) שם. 83) המקום המצויין. 84) אנו תולים שהציון המקיף את כל השדה מכריז על טומאת כל השדה. 85) ולפיכך הוצרך לציין את כל מיצרי השדה (רש"י. ראה למעלה ה"ט). והמיצרים עצמם טהורים, מפני שיש לתלות שמקומם הוא העודף שנאמר למעלה בה"ט (ראה 'תוספות' שם ד"ה דאמר).

יום שלישי כ"ג שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר דין מי שהיה חופר בשדה ומצא מתים רבים או הרוגים אם חושש לבית הקברות, היה חופר ומצא מת מושכב כדרך הנקברים או שנים או שלושה אם צריך לבדוק, ודין גוים אם יש להם טומאת קברות, למי יש תבוסה ושכונת קברות, וכיצד בודקים, גל טמא שנתערב עם שני גלים טהורים, המאהיל על בור שמפילים בו נפלים, ואם הוא ספק מה דינו.

א. מִי שֶׁהָיָה חוֹפֵר בְּשָׂדֶה וּמָצָא מֵתִים רַבִּים בְּגַמָּא אַחַת זֶה עַל גַּב זֶה אוֹ זֶה בְּצַד זֶה, אוֹ שֶׁמָּצָא הֲרוּגִים, אוֹ שֶׁמָּצָא מֵת יוֹשֵׁב אוֹ רֹאשׁוֹ בֵּין בִּרְכָּיו - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא מָקוֹם זֶה בֵּית הַקְּבָרוֹת הָיָה[2]; אֶלָּא נוֹטֵל הַמֵּת שֶׁמָּצָא, וְנוֹטֵל כָּל הֶעָפָר הַתְּחוּחַ[3] שֶׁתַּחְתָּיו, וְחוֹפֵר בִּבְתוּלַת קַרְקַע[4] שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת[5], וּמוֹצִיא הַכֹּל, וּשְׁאָר הַשָּׂדֶה בְּחֶזְקַת טָהֳרָה כְּשֶׁהָיְתָה קֹדֶם שֶׁיִּמְּצָא. וְעָפָר זֶה עִם שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת שֶׁחוֹפֵר הוּא הַנִּקְרָא תְּבוּסַת הַמֵּת[6].

2) מפני שיהודים אינם קוברים כך. 3) העפר הרך. 4) אדמה שלא הזיזוה מעולם ממקומה. 5) כעובי שלוש אצבעות. 6) עפר שהתבוסס בדם המת. מלשון המקרא (יחזקאל טו, ו): מתבוססת בדמיך.

ב. שָׂדֶה שֶׁנֶּהֱרְגוּ בָהּ הֲרוּגִים[7] - מְלַקֵּט כָּל הָעֲצָמוֹת שֶׁבָּהּ, וַהֲרֵי הִיא טְהוֹרָה[8]. וְכֵן הַמְּפַנֶּה קִבְרוֹ[9] מִתּוֹךְ שָׂדֵהוּ - מְלַקֵּט כָּל הָעֲצָמוֹת עֶצֶם עֶצֶם וַהֲרֵי הִיא טְהוֹרָה וְכֵן בּוֹר שֶׁמְּטִילִים בְּתוֹכוֹ נְפָלִים אוֹ הֲרוּגִים[10] - מְלַקֵּט כָּל הָעֲצָמוֹת שֶׁבּוֹ עֶצֶם עֶצֶם וַהֲרֵי הוּא טָהוֹר[11].

7) והם מוטלים על פני השדה גלויים. והמדובר כשיש להם קוברים, שאם אין להם, דינם כמת מצוה ואסור לפנותם. 8) ואינו צריך ליטול את תבוסתם. 9) שקבר שם המת על מנת לפנותו (רא"ש שם). [ובמשנה אחרונה למשנתנו מפרש על פי התוספתא שם הלכה ה: "מי שנפחת קברו לתוך שדהו אומרים לו לקט עצם עצם והכל טהור". פירוש, שהיה קבר לא רחוק משדהו ונפרצה מחיצת הקבר ונתגלגל המת לתוך שדהו. וכן פירש גם בסדרי טהרות]. 10) בלי כוונה לקוברם שם. 11) בבא זו משמיעה אותנו רבותא, שלא רק אם נמצאו גלויים במקום שנהרגו אין להם תבוסה, אלא אפילו אם השליכום בכוונה לתוך הבור, אבל בלי כוונת קבורה, הדין כן.

ג. הָיָה חוֹפֵר וּמָצָא מֵת מֻשְׁכָּב כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹבְרִין הַמֵּתִים - נוֹטְלוֹ וְאֶת תְּבוּסָתוֹ. וְכֵן אִם מָצָא שְׁנַיִם - נוֹטֵל כָּל אֶחָד מֵהֶן וּתְבוּסָתוֹ עִמּוֹ, וְכָל הַשָּׂדֶה טְהוֹרָה. מָצָא שְׁלֹשָׁה מֵתִים, כָּל אֶחָד מֵהֶן מֻטָּל כְּדֶרֶךְ הַנִּקְבָּרִין, אִם יֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד שְׁמוֹנֶה, כִּמְלֹא מִטָּה[12] וְקוֹבְרֶיהָ - הֲרֵי זֶה חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא בֵּית הַקְּבָרוֹת הוּא זֶה[13], וְצָרִיךְ לִבְדֹּק מִן הָאַחֲרוֹן עֶשְׂרִים אַמָּה, שֶׁהֵן כִּשְׁתֵּי מְעָרוֹת וְחָצֵר שֶׁבֵּינֵיהֶם[14]. וְאִם לֹא מָצָא שָׁם מֵת אַחֵר - הֲרֵי אוֹתָן הָעֶשְׂרִים שֶׁבָּדַק טְהוֹרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שְׁכוּנַת קְבָרוֹת[15]. מָצָא מֵת אֶחָד בְּסוֹף עֶשְׂרִים אַמָּה - צָרִיךְ לִבְדֹּק מִמֶּנּוּ עֶשְׂרִים אַמָּה אֲחֵרוֹת, לְפִי שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר[16]. וְאִם הָיָה אֶחָד מֵאֵלּוּ שֶׁמָּצָא בַּתְּחִלָּה אוֹ בַּסּוֹף הָרוּג אוֹ יוֹשֵׁב אוֹ מֻשְׁכָּב שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ, שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁוֹ בֵּין יַרְכּוֹתָיו - אֵינוֹ בּוֹדֵק עֶשְׂרִים אַמָּה, אֶלָּא נוֹטְלָן וְאֶת תְּבוּסָתָן בִּלְבַד; שֶׁחֶזְקָתָן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.

12) המיטה שהמת מוטל עליה. 13) כללו של דבר: אם שלושת המתים נמצאים באופן, שאפשר להניח ששלושתם נקברו במערה אחת, חוששים שבית קברות הוא זה, וזה אפשר רק אם המרחק מקבר ראשון עד שלישי הוא לא פחות מארבע אמות ולא יותר על שמונה. [קבריהם היו

בכוכים שנחפרו בכותל מערות בצורה אחידה ובמרחקים קבועים]. 14) הקברים היו מסודרים באופן שכזה: במרכזם נמצא חצר שש אמות על שש אמות ושתי מערות של שש על ארבע משני צדדיה, ובכתלי המערות נחצבו הכוכים. יוצא סך הכול שמונה עשרה אמות, והוסיפו שתי אמות מפני החשש שמא עמדה מערה אחת באלכסון. 15) כלומר, אף על פי שהן בשכנות לקברות, שהרי שכונת קברות ממש - טמאה. ורבינו לשיטתו, שמודדים מן האחרון (כסף משנה). 16) השערה מבוססת, שבית הקברות כאן.

1 **ד. הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֵין לָהֶם טֻמְאַת קְבָרוֹת. הוֹאִיל**
2 **וְאֵינָן מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל, הֲרֵי הַנּוֹגֵעַ בְּקִבְרָן טָהוֹר, עַד**
3 **שֶׁיִּגַּע בְּעַצְמָהּ שֶׁל טֻמְאָה אוֹ יִשָּׂאֶנָּה.**

4 **ה. מֵת שֶׁחָסַר[17] אֵיבָר שֶׁאִם יִנָּטֵל מִן הַחַי יָמוּת -**
5 **אֵין לוֹ תְּבוּסָה וְלֹא שְׁכוּנַת קְבָרוֹת. וּמֵתִים הַנִּמְצָאִים**
6 **גְּלוּיִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה - אֵין לָהֶם שְׁכוּנַת קְבָרוֹת וְלֹא**
7 **תְּבוּסָה, אֶלָּא מְלַקֵּט עֶצֶם עֶצֶם וְהַכֹּל טָהוֹר[18].**
8 **וְהַנִּקְבָּר שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת - יֵשׁ לוֹ תְּבוּסָה[19] וְאֵין לוֹ**
9 **שְׁכוּנַת קְבָרוֹת.**

17) תוספתא אהלות פרק ט"ז הלכה ב: "והחסר אין לו תבוסה ואין לו שכונת קברות". 18) שם פרק ט"ז, משנה ה שנינו: "שדה שנהרגו בה הרוגים מלקט עצם עצם והכול טהור". וסובר רבינו שהוא הדין למתים גלויים שמתו מיתה טבעית, כרב יהודה בנזיר סד, ב "מצא פרט למצוי". [רבינו הביא דין הרוגים למעלה בהלכה ב להשמיענו, שאין דינם כהרוגי מלחמה שנקברים במקומם. וכאן משמיענו שגם במתים מיתה טבעית הדין כך, כדי שלא תטעה לומר, שרק הרוגים אין להם תבוסה מפני שחסר דמם, אבל מתים שלמים יש להם תבוסה]. 19) כרבי שמעון בן גמליאל בתוספתא שם הלכה ו נגד רבים. בכסף משנה מבאר שהכרעת רבינו היא על פי הכלל: "כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו הלכה כמותו, חוץ מערב וצידון וראיה אחרונה" והוסיף שגם בברייתות הלכה כמותו. [ראה יד מלאכי אות כף, שהוכיח, שרבינו לא קיבל להלכה את הכלל הזה].

10 **ו. אֶחָד הַמּוֹצֵא שְׁלֹשָׁה מֵתִים כְּדַרְכָּן בַּתְּחִלָּה[20], אוֹ**
11 **שֶׁמָּצָא שְׁלֹשָׁה כּוּכִין אוֹ כּוּךְ וּנְקִיעַ[21] וּמְעָרָה[22] - הֲרֵי**
12 **זוֹ שְׁכוּנַת קְבָרוֹת. מָצָא שְׁנַיִם וְאֶחָד הָיָה יָדוּעַ - יֵשׁ**
13 **לָהֶם תְּבוּסָה וְאֵין לָהֶם שְׁכוּנַת קְבָרוֹת; שֶׁהַקֶּבֶר**
14 **הַיָּדוּעַ אֵינוֹ עוֹשֶׂה שְׁכוּנָה. וְלֹא אָמְרוּ אֶלָּא הַמּוֹצֵא**
15 **שְׁלֹשָׁה בַּתְּחִלָּה הוּא שֶׁצָּרִיךְ בְּדִיקָה. כֵּיצַד בּוֹדֵק**
16 **הָעֶשְׂרִים אַמָּה שֶׁאָמַרְנוּ? חוֹפֵר עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ**
17 **לְסֶלַע אוֹ לִבְתוּלָה[23], וְהִיא הַקַּרְקַע שֶׁנִּרְאֵית שֶׁאֵינָהּ**
18 **עֲבוּדָה[24]. הֶעֱמִיק אֲפִלּוּ מֵאָה אַמָּה וּמָצָא חֶרֶשׂ - הֲרֵי**
19 **זוֹ כְּבַתְּחִלָּה, וְצָרִיךְ לְהַעֲמִיק עַד שֶׁיַּגִּיעַ לִבְתוּלָה.**
20 **הִגִּיעַ לְמַיִם - הֲרֵי זוֹ כִּבְתוּלָה.**

20) שלא ידעו עליהם לפני כך. 21) חפירה בקרקע בניגוד לכוך שהוא חצוב בכותל מערה. 22) שמצא מת במערה עצמה. 23) דבר הנמצא במצבו הטבעי נקרא "בתולה". 24) שלא נחרשה מעולם.

21 **ז. אֵינוֹ צָרִיךְ לַחְפֹּר תֵּלֶם אֶחָד מִתְּחִלַּת הָעֶשְׂרִים עַד**
22 **סוֹפָן, אֶלָּא חוֹפֵר אַמָּה עַל אַמָּה וּמַנִּיחַ אַמָּה, וְחוֹפֵר**
23 **אַמָּה עַל אַמָּה וּמַנִּיחַ אַמָּה, וְכֵן עַד סוֹפָן; שֶׁאֵין בֵּין**
24 **קֶבֶר לְקֶבֶר פָּחוֹת מֵאַמָּה[25].**

25) ולפיכך אם יש שם קבר יגלהו אפילו אם ישאיר אמה בלי בדיקה.

25 **ח. הָיָה בּוֹדֵק וְהִגִּיעַ בְּתוֹךְ הָעֶשְׂרִים לְנָהָר אוֹ**
26 **לִשְׁלוּלִית[26] אוֹ לְדֶרֶךְ הָרַבִּים - יַפְסִיק[27] וְאֵינוֹ צָרִיךְ**
27 **לִבְדֹּק, שֶׁהֲרֵי נִפְסְקָה שְׁכוּנַת הַקְּבָרוֹת.**

26) תעלה מלאכותית המובילה מים מן הנהר לגנות ופרדסים לצרכי השקאה (רבינו בפירושו שם. והר"ש פירש מקום שנקוו בו מי גשמים). 27) שאין קוברים מתים במקומות אלה.

28 **ט. הַמּוֹצִיא[28] עָפָר זֶה שֶׁל בְּדִיקָה - טָהוֹר, אֶלָּא אִם**
29 **כֵּן מָצָא טֻמְאָה בַּמָּקוֹם שֶׁחָפַר[29]; אֲבָל קֹדֶם שֶׁיִּמְצָא**
30 **אוֹכֵל בִּתְרוּמָה. וְהַמְפַקֵּחַ בַּגַּל[30] - אֵינוֹ אוֹכֵל**
31 **בִּתְרוּמָה[31]; שֶׁהֲרֵי יוֹדֵעַ וַדַּאי שֶׁהַמֵּתִים שָׁם[32] תַּחַת**
32 **הַגַּל, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר מְקוֹמָן.**

28) במשנה ד שם שנינו: "המוציא את העפר ממקום טומאה אוכל בדמעו" ומפרש שם רבינו שהכוונה לכהן המפנה למקום אחר את העפר שנחפר. בדמעו - תרומתו. מלשון הכתוב (שמות כב, כח): "מלאתך ודמעך לא תאחר" ודרשו בגמרא תמורה ד, א "מלאתך" אלו ביכורים, "ודמעך" זו תרומה (רבינו שם. והוא מוסיף תנאי, שלא יעמוד במקום הנבדק). 29) שהרי העפר שהוציא משם טמא, אבל לפני שמצא אין מחזיקים בחזקת טומאה את העפר שהוציא. 30) סיפא של המשנה שם. ומפרש רבינו, שהמדובר בבניין שנהרס ונפל על אדם ונהרג והמפקח (הנוטל את האבנים ומגלה את השטח) אינו יודע באיזה מקום מונח המת ואפשר שהוא עומד על מקום הטומאה. 31) מפני שהוחזקה טומאה מה שאין כן במוציא עפר הבדיקה שלא הוחזקה טומאה כלל. 32) בפירושו למשנה כתב: "ולא יודע אם שם מת". וגם הר"ש שם אומר, שאפילו בספק חי ספק מת אסור בתרומה.

33 **י. גַּל טָמֵא[33] שֶׁנִּתְעָרֵב בִּשְׁנֵי גַלִּין טְהוֹרִין: בָּדַק אֶחָד**
34 **מֵהֶן וּמְצָאוּ טָהוֹר - הוּא טָהוֹר וְהַשְּׁנַיִם טְמֵאִין; בָּדַק**
35 **שְׁנַיִם וְנִמְצְאוּ טְהוֹרִים - הֵן טְהוֹרִים וְהַשְּׁלִישִׁי**
36 **בְּחֶזְקַת טָמֵא; בָּדַק שְׁלָשְׁתָּן וּמָצָא טָהוֹר - כֻּלָּן**
37 **בְּחֶזְקַת טֻמְאָה[34] עַד שֶׁיִּבְדֹּק שְׁלָשְׁתָּן עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְסֶלַע**
38 **אוֹ לִבְתוּלָה וְיִהְיוּ שְׁלָשְׁתָּן טְהוֹרִין[35].**

33) ידוע לנו שטומאה נמצאת בו. 34) הוברר, שלא בדק יפה. 35) תולים שעורבים נטלו את הטומאה.

39 **יא. בּוֹר שֶׁמְּטִילִין לְתוֹכוֹ נְפָלִים - הַמַּאֲהִיל עָלָיו**
40 **טָמֵא דִּין תּוֹרָה. אַף עַל פִּי שֶׁחֵלְדָּה וּבַרְדְּלָס מְצוּיִין**

1 שָׁם, אֵין סָפֵק מוֹצִיא מִידֵי וַדַּאי[36]. אֲבָל אִם הִפִּילָה
2 שָׁם אִשָּׁה נֵפֶל, וְאֵין יָדוּעַ אִם הִפִּילָה דָּבָר הַמְטַמֵּא
3 אוֹ לֹא הִפִּילָה[37], הוֹאִיל וְחֵלְדָּה וּבַרְדְּלָס מְצוּיִין שָׁם
4 - הֲרֵי סְפֵקוֹ טָהוֹר[38].

36) שהרי הוחזקה שם טומאה ואין לטהר מפני הספק שמא אכלוהו החיות. 37) דבר המטמא, אלא שלפוחית מלאה מים או דם. 38) משום שיש כאן שני ספיקות להיתר, שמא הפילה דבר שאינו מטמא ואם תימצא לומר דבר המטמא הפילה, שמא גררוהו חולדה וברדלס.

5 יב. דָּבָר יָדוּעַ, שֶׁכָּל אֵלּוּ הַטֻּמְאוֹת[39] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן
6 שֶׁהֵן מִשּׁוּם סָפֵק - הֲרֵי הֵן שֶׁל דִּבְרֵיהֶן[40]. וְאֵין טָמֵא
7 מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מִי שֶׁנִּטְמָא טֻמְאַת וַדַּאי; אֲבָל כָּל
8 הַסְּפֵקוֹת, בֵּין בְּטֻמְאוֹת בֵּין בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת בֵּין
9 בַּעֲרָיוֹת וְשַׁבָּתוֹת - אֵין לָהֶם אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים,
10 [וְאַף עַל פִּי כֵן, דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת - סְפֵקוֹ
11 אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ חַיָּב אָשָׁם
12 תָּלוּי.] כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה וּבְכַמָּה
13 מְקוֹמוֹת.

39) הכוונה לדינים השונים שנאמר עליהם "טמא מספק". 40) דברי חכמים וגזירותיהם. כלל זה אינו נוגע לדיני נפל האמורים למעלה בהלכה י"א, שהרי בדין הראשון כתב רבינו בפירוש "טמא דין תורה", והטעם, מפני שאין ספק מוציא מידי ודאי. ובדין השני טהור אפילו מדבריהם, מפני שהוא "ספק ספיקא".

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר איזהו בית הפרס ועד כמה נעשה ומה דינו, החורש קבר בשדה שאינה שלו, ואם הוא שותף או אריס או אפוטרופוס, בית הפרס למעלה ושדה טהור למטה ושטפו גשמים מעפר בית הפרס לטהור, טהרת בית הפרס במעמד חכמים וכיצד מטהרין אותו.

14 א. אֵיזֶהוּ[2] בֵּית הַפְּרָס? זֶה הַמָּקוֹם שֶׁנֶּחֱרַשׁ בּוֹ קֶבֶר.
15 שֶׁהֲרֵי נִתְדַּקְדְּקוּ[3] עַצְמוֹת הַמֵּת בְּתוֹךְ הֶעָפָר וְנִתְפָּרְסוּ[4]
16 בְּכָל הַשָּׂדֶה, וְגָזְרוּ טֻמְאָה עַל כָּל הַשָּׂדֶה שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ
17 הַקֶּבֶר. אֲפִלּוּ חָרַשׁ עַל גַּבֵּי הָאָרוֹן, וַאֲפִלּוּ הָיָה
18 מֻשְׁקָע בְּרוֹבְדִין[5] וּבַאֲבָנִים[6], וַאֲפִלּוּ הָיָה עַל גַּבֵּי
19 הָאָרוֹן רוּם שְׁתֵּי קוֹמוֹת, הוֹאִיל וְחָרַשׁ עַל קֶבֶר - הֲרֵי
20 זֶה עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס[7]. עַד כַּמָּה הוּא נַעֲשֶׂה בֵּית
21 הַפְּרָס? מֵאָה אַמָּה[8] עַל מֵאָה אַמָּה[9] מִמְּקוֹם הַקֶּבֶר[10].

2) אהלות פי"ז מ"א. 3) נשברו לחלקים דקיקים. 4) נתפשטו. אונקלוס מתרגם את הכתוב (שמות מ, יט): "ויפרוש את האוהל", ופרס ית פרסא. ועל שם כך נקרא המקום "בית הפרס" (רבינו בפירושו למשנה. ורש"י נדה נז, א מפרש שבור ופרוס). 5) לוחות שיש שמניחים על הארון. 6) ולא נגעה המחרישה בעצמות המת. 7) השוו חכמים דין כל קבר שנחרש, כדי שלא יטעו וייטמאו (תוספתא אהלות פי"ז ה"א). 8) משנה שם. שיערו חכמים שעד מאה אמה מוליכה המחרישה את פירורי העצמות. 9) מאה באורך ומאה ברוחב. 10) רבינו לא ביאר דין מקום הקבר עצמו אחרי החרישה, אם הוא נשאר בטומאתו החמורה הראשונה ומטמא באוהל מדאורייתא או טמא מדרבנן מבית הפרס כולו. בתוספות כתובות כח, ב כתבו שגם מקום הקבר דינו כבית הפרס. אולם ברור, שאם היה "מושקע ברובדים ובאבנים" (ראה ה"א) לא יצא מטומאת קבר, שהרי המחרישה לא הזיזה את העצמות ממקומן.

22 ב. כָּל הַמְרֻבָּע[11], שֶׁהוּא בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין[12], הֲרֵי
23 הוּא בֵּית הַפְּרָס[13], וַעֲפָרוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, כְּמוֹ
24 שֶׁבֵּאַרְנוּ[14], וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל[15]. וְכֵן הַמַּאֲהִיל עַל
25 בֵּית הַפְּרָס הַזֶּה - טָהוֹר.

11) מאה אמה באורך ומאה ברוחב, עושה מרובע של מאה על מאה. 12) שטח שזורעים בו ארבעה סאים. בעירובין (כג, ב) אמרו: "שיעור סאתים כחצר המשכן", וחצר המשכן היה מאה על חמשים, יוצא שבית סאה הוא חמשים על חמשים, ושטח של מאה על מאה יש בו ארבעה שטחים של חמשים על חמשים. 13) [מפרשי המשנה וכמה מגדולי האחרונים התלבטו בקביעת שטח בית הפרס, והאריכו בביאור במשנה ובבירור שיטת רבינו. ואלה הן מסקנותיו של הגאון בעל סדרי טהרות בפירושו למשנה שם: גזרו חכמים טומאת בית הפרס על שתי חרישות מן הקבר עד מרחק של מאה אמה. חרישה אחת ממזרח למערב (או ממערב למזרח), והשניה מדרום לצפון או בכיוון הפוך, וכשתרבע את השטח הנמצא בגבולות שני התלמים (החרישות), תקבל מרובע של מאה על מאה, שהוא בית ארבע סאים, ועל כל השטח הזה גזרו טומאת בית הפרס אם נחרש. אם האריך את החרישה - אפילו את הראשונה - יותר ממאה אמה אין העודף מטמא, מפני שהמחרישה אינה מוליכה את העצמות למרחק זה. החרישה השניה לרוחב מתחילה גם כן מן הקבר, ומה שאמרו (לקמן ה"ג) "וניער את המחרישה וכו' והשאר טהור", הכוונה אם המשיך וחרש מן המקום שניער ולא הוליך עמו את העפר שניער, אבל אם הוא מתחיל שנית מן הקבר הוא עושה בית הפרס. ומה שכתב רבינו: "כל המרובע וכו' הוא בית הפרס", המדובר כשנחרש החל מאחת משתי החרישות הראשונות, ואף־על־פי שאין בית פרס עושה בית פרס (לקמן ה"ז), זה נאמר בחרש מבית פרס למקום שמחוץ לגבולות המרובע הנתפס ע"י שתי החרישות, אבל המרובע שביניהן נתפס כבר כבית הפרס, ואין הכלל הזה חל עליו. במה דברים אמורים כשנחרש, כאמור, אבל כל זמן שלא נחרש אין כל סיבה לטומאה. פירוש זה, שעליו אנו מסתמכים, מסלק כמעט כל הקושיות ואי־הבהירות שבהלכות סבוכות אלו]. 14) למעלה פ"ב הט"ז. 15) אם עפר זה האהיל על אדם וכלים.

26 ג. הִתְחִיל לַחֲרֹשׁ[16] אֶת הַקֶּבֶר, וְהָיָה חוֹרְשוֹ וְהוֹלֵךְ,
27 וְקֹדֶם שֶׁיִּגְמֹר מֵאָה אַמָּה נִעַר אֶת הַמַּחֲרֵשָׁה[17] אוֹ
28 שֶׁהֵטִיחַ[18] בְּסֶלַע אוֹ בְּגָדֵר[19] - עַד שָׁם הוּא עוֹשֶׂה בֵּית
29 הַפְּרָס בִּלְבַד, וְהַשְּׁאָר[20] טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי לֹא הִגִּיעַ אֵלָיו
30 בְּמִשּׁוּךְ הַמַּחֲרֵשָׁה[21]. חָרַשׁ כְּמוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה אוֹ יָתֵר

וְחָזַר וְחָרַשׁ[22] עַד שֶׁהִשְׁלִים הַמֵּאָה - הַכֹּל בֵּית הַפְּרָס[23]. הָיָה חוֹרֵשׁ וְהוֹלֵךְ חוּץ לְמֵאָה אַמָּה - מִמֵּאָה אַמָּה וְלַחוּץ טָהוֹר, שֶׁאֵין עַצְמוֹת קֶבֶר מַגִּיעוֹת לְיָתֵר מִמֵּאָה.

16) שם מ"ב. 17) הפך את המחרישה בכוונה, ושפך את העפר שעליה. 18) המחרישה נתקלה בסלע ונשפך העפר. 19) מן הצד. 20) אם המשיך את החרישה. 21) ממקום הקבר, ואין חוששים שמא לא ניער יפה ונשארה עצם כשעורה על המחרישה. 22) אחרי הפסק זמן מסוים, מבלי להוריד את העפר מן המחרישה או שהתחיל את החרישה השניה לפני המקום שהפסיק, ומתוך כך הוליכה המחרישה את עפר הקבר (ראה תפארת ישראל, יכין אות טז). 23) שם.

ד. חֲזָקַת הָעֲצָמוֹת הַמְכֻסּוֹת שֶׁהֵן שֶׁל אָדָם, עַד שֶׁיְּוַדַּע שֶׁהֵן שֶׁל בְּהֵמָה; וְחֲזָקַת הָעֲצָמוֹת[24] הַמְגֻלּוֹת שֶׁהֵן שֶׁל בְּהֵמָה, עַד שֶׁיְּוַדַּע שֶׁהֵן שֶׁל אָדָם[25]. הָיָה שָׁם חָרִיץ מָלֵא עַצְמוֹת אָדָם[26], אוֹ שֶׁהָיוּ עַצְמוֹת אָדָם צְבוּרוֹת עַל גַּבֵּי קַרְקַע, וְחָרַשׁ עֲצָמוֹת אֵלּוּ עִם הַשָּׂדֶה, אוֹ שֶׁחָרַשׁ שָׂדֶה שֶׁאָבַד בָּהּ [אוֹ שֶׁנִּמְצָא בָּהּ] קֶבֶר[27] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס; שֶׁלֹּא גָזְרוּ טֻמְאָה[28] אֶלָּא עַל שָׂדֶה שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר וַדַּאי[29]. וְכֵן הַחוֹרֵשׁ אֶת הַמֵּת[30] בְּשָׂדֶה - אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס; שֶׁכָּל אֵלּוּ[31] דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי הוּא, וְלֹא גָזְרוּ אֶלָּא בְּקֶבֶר שֶׁנֶּחֱרַשׁ שֶׁהוּא דָּבָר הַמָּצוּי[32].

24) תוספתא אהלות פי"ז הי"ב. 25) מפני כבוד המת מכסים את עצמותיו, אבל לא נהגו לכסות עצמות בהמות וחיות. 26) משנה ג שם. 27) בחלק השדה שלא נחרש, ויש לחשוש שהיה שם עוד קבר ונחרש (רבינו בפירושו למשנה שם, והר"ש פירש אחרת). 28) זה נימוק לאבד או נמצא קבר. 29) גם בשדה שאבד בו קבר, המדובר כשלא נחרש כל השדה, ואפשר שמקום הקבר לא נחרש. 30) תוספתא שם ה"א. 31) פירוש, חריץ מלא עצמות, עצמות צבורות ומת בשדה. 32) חכמים לא גזרו אלא על מקרים שכיחים, ואין הדבר שכיח שאדם יחרוש עצמות אדם גלויות או גוף מת.

ה. הַחוֹרֵשׁ[33] אֶת הַקֶּבֶר בְּשָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ - אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס, שֶׁאֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ[34]. אֲפִלּוּ שֵׂתֶף[35] אוֹ אָרִיס[36] אוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס. חָרַשׁ קֶבֶר בְּשָׂדֶה שֶׁלּוֹ וְשֶׁל חֲבֵרוֹ[37] כְּאֶחָד[38] - שֶׁלּוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס, וְשֶׁל חֲבֵרוֹ אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס.

33) משנה ג שם. 34) כלל זה נאמר אמנם בחולין (מ, ב) בשוחט בהמת חבירו לעבודה־זרה. [לכאורה אין לדמות לזה את הנידון כאן, שהרי שם המחשבה אוסרת, ואין מחשבתו של אדם מועילה בדבר שאינו שלו. אבל כאן גורם הטומאה היא העצם שהוליכה המחרישה, ומה ההבדל בין הובאה ע"י בעל השדה או ע"י אחר? ובתפארת ישראל שם, יכין אות כא, מבאר כוונת רבינו, שכל הגזירה היא מטעם קנס, מפני שחרש את הקבר וביזה את המת, ולא קנסו את בעל השדה על מעשהו של אדם אחר]. 35) תוספתא שם ה"ג. 36) חוכר שדה לזורעה או לנוטעה על־מנת לקבל חלק מהיבול. 37) שם. 38) שחרש חמשים אמה בשדה עצמו, והמשיך עד מאה בשדה של חבירו הגובל עם שדהו.

ו. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁחָרַשׁ[39] קֶבֶר בְּשָׂדֵהוּ - אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס, שֶׁאֵין בֵּית פְּרָס לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[40].

39) משנה שם. 40) לא גזרו עליהם. [רבינו בפירושו למשנה גורס: "שאין בית פרס לכותיים (שומרונים)", ומפרש שהמשנה מנמקת במשפט זה למה אין בית פרס לגויים, ואומרת שהרי אפילו לכותיים אין בית פרס ומכל־שכן לגויים].

ז. שָׂדֶה[41] בֵּית פְּרָס לְמַעְלָה וְשָׂדֶה טְהוֹרָה לְמַטָּה, וְשָׁטְפוּ גְשָׁמִים מֵעֲפַר בֵּית הַפְּרָס לַטְּהוֹרָה, אֲפִלּוּ הָיְתָה אֲדֻמָּה וְהִלְבִּינָה[42] אוֹ לְבָנָה וְהֶאֱדִימָה - טְהוֹרָה; שֶׁאֵין בֵּית פְּרָס עוֹשֶׂה בֵּית פְּרָס, וְלֹא גָזְרוּ טֻמְאָה אֶלָּא עַל גּוּשׁ כִּבְרִיָּתוֹ[43].

41) שם משנה ד. 42) וברור שהגיעה לכאן האדמה משדה בית הפרס שאדמתו לבנה. 43) כמו שנברא, ולא על אדמה שבאה אליו ממקום אחר.

ח. בֵּית הַפְּרָס[44] הַזֶּה מֵתָר לִנְטֹעַ בּוֹ כָּל נֶטַע[45], לְפִי שֶׁהַשָּׂרָשִׁים יוֹרְדִים לְמַטָּה מִשְּׁלֹשָׁה[46], וּלְמַטָּה מִשְּׁלֹשָׁה בְּבֵית הַפְּרָס טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי הַקֶּבֶר נִפְרָס עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה. אֲבָל אֵין זוֹרְעִין בְּתוֹכָהּ אֶלָּא זֶרַע הַנִּקְצָר[47]. וְאִם זָרַע וְעָקַר - צוֹבֵר אֶת גָּרְנוֹ בְּתוֹכוֹ[48], וְכוֹבֵר[49] אֶת הַתְּבוּאָה בִּשְׁתֵּי כְּבָרוֹת[50], וְאֶת הַקִּטְנִיּוֹת בְּשָׁלֹשׁ כְּבָרוֹת[51], שֶׁמָּא יֵשׁ בָּהֶן עֵצֶם כִּשְׁעוֹרָה. וְשׁוֹרֵף אֶת הַקַּשׁ וְאֶת הָעֲצָה[52] שָׁם[53]. גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִהְיֶה בָּהֶן עֵצֶם כִּשְׁעוֹרָה, וְאִם תַּתִּיר לוֹ בַּהֲנָיָה - מוֹצִיאוֹ וּמוֹכְרוֹ, וְנִמְצָא מַרְגִּיל[54] אֶת הַטֻּמְאָה.

44) שם פי"ח מ"ב. 45) אפילו אם דעתו לעקרו (סדרי טהרות). 46) טפחים. ואין לחשוש שתדבק בהם עצם כשעורה ותעלה בשעת עקירת העץ (ראה ראב"ד). 47) כגון חטה ושעורה, אבל לא ירקות הנעקרים, שמא תידבק עצם קטנה בשרשים ותעלה עמהם ותגרום לטומאה (ראה למעלה פ"ח ה"ג). 48) בתוך השדה, ואינו מוביל את התבואה לחצרו. [ויש לשאול, למה התירו לזרוע כל זרע בשדה שאבד בה קבר, הלא גם שם חששו שמא נדוש הקבר, ולפיכך עפרה מטמא (שם ה"א)? אולם אין הענינים דומים, שם מטמא מספק, ולפיכך לא גזרו על זרעים מפני החשש שמא תידבק עצם כשעורה, שהרי זה "ספק ספיקא", אבל כאן ידוע שהקבר נחרש, ויש רק ספק אחד]. 49) מעביר דרך כברה. 50) לא אמר "פעמיים", משמע מזה, שהמדובר בכברות שאינן דומות זו לזו, אלא באחת חורים דקים ובשניה גסים, שעל־ידי־זה מתפורר העפר שנדבק בגרעינים (תפארת ישראל). 51) בשרשי קטניות

נדבקים יותר גושי עפר מבשיבלי תבואה. 52) קש של קטנית. 53) בשדה. 54) גורם להתפשטות הטומאה. והתבואה והקטנית טהורות מפני שמחובר לקרקע אינו מקבל טומאה, ואחרי שנתלשו אינן מקבלות טומאה עד שיוכשרו (ראה למעלה פ"ה ה"ג).

ט. שָׂדֶה שֶׁהֶחֱזִקָה[55] שֶׁהִיא בֵּית הַפְּרָס, אֲפִלּוּ הִיא בֵּית אַרְבָּעָה כּוֹרִין[56], וַאֲפִלּוּ מְשׁוּכָה מִמְּקוֹם הַטִּיט הָרַךְ שֶׁאֵינוֹ נֶחֱרָשׁ וְלֹא נַעֲשָׂה בֵּית הַפְּרָס, וַאֲפִלּוּ שָׂדֶה טְהוֹרָה[57] מַקֶּפֶת אוֹתָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ - הֲרֵי הִיא בְּחֶזְקָתָהּ[58].

55) תוספתא אהלות פי"ז, הי"ד. 56) כור מחזיק שלושים סאה. והטעם, שמא נחרשו בו כמה קברים (זר זהב על התוספתא). 57) שנבדקה ולא נמצאה בה טומאה. 58) דינה ככל בית הפרס.

י. מָצָא[59] שָׂדֶה מְצֻיֶּנֶת וְאֵין יוֹדֵעַ מַה טִּיבָהּ[60]: אִם יֵשׁ בָּהּ אִילָן - בְּיָדוּעַ שֶׁנֶּחֱרַשׁ קֶבֶר בְּתוֹכָהּ; אֵין בָּהּ אִילָן - בְּיָדוּעַ שֶׁאָבַד קֶבֶר בְּתוֹכָהּ, כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרֻנוּ. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם זָקֵן אוֹ תַּלְמִיד חָכָם[61]; שֶׁאֵין כָּל אָדָם בְּקִיאִין בְּכָךְ וְיוֹדְעִין שֶׁמֻּתָּר לִנְטֹעַ בָּזוֹ וְאָסוּר לִנְטֹעַ בָּאַחֶרֶת.

59) תוספתא שם הי"ב. 60) הלכה זו עצמה כתובה למעלה בפ"ח ה"י, ושם ביארנוה. ונכפלה כאן מפני הסיום: "והוא שיהיה וכו'". 61) בתוספתא שם מסיים ר' יהודה: "במה דברים אמורים, בזמן שיש שם זקן (חכם) אחד או תלמיד חכם אחד, שאין כל אדם בקיאין בכך". ואם אין שם חכם, יש לחשוש שלא ידעו שאסור לנטוע בשדה שאבד בה קבר. ופסק רבינו כמותו, כי כלל הוא בידינו, שכל מקום שאמר ר' יהודה "במה דברים אמורים" אינו חולק על דברי חכמים אלא בא לפרשם.

יא. הַמְהַלֵּךְ[62] בְּבֵית הַפְּרָס עַל גַּבֵּי אֲבָנִים שֶׁאֵין מִתְנַדְנְדִין תַּחַת רַגְלֵי אָדָם בְּשָׁעָה שֶׁמְּהַלֵּךְ עֲלֵיהֶן, אוֹ שֶׁנִּכְנַס לָהּ וְהוּא רוֹכֵב עַל גַּבֵּי אָדָם וּבְהֵמָה שֶׁכֹּחָן יָפֶה[63] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[64]. אֲבָל אִם הָלַךְ עַל גַּבֵּי אֲבָנִים שֶׁמִּזְדַּעְזְעִין בִּשְׁעַת הִלּוּךְ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁמַר[65] וְלֹא נִתְנַדְנֵד - הֲרֵי זֶה טָמֵא כְּמִי שֶׁהָלַךְ עַל הֶעָפָר עַצְמוֹ. וְכֵן אִם הָלַךְ עַל גַּבֵּי אָדָם שֶׁכֹּחוֹ רַע[66] עַד שֶׁתִּהְיֶינָה אַרְכֻּבּוֹתָיו נוֹקְשׁוֹת זוֹ לָזוֹ[67] וְשׁוֹקָיו מַרְעִידוֹת כְּשֶׁהוּא נוֹשְׂאוֹ, אוֹ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה שֶׁכֹּחָהּ רַע עַד שֶׁהָטִיל גְּלָלִים בִּשְׁעַת רְכִיבָהּ[68] - הֲרֵי זֶה טָמֵא וּכְאִלּוּ הָלַךְ בְּרַגְלָיו[69].

62) משנה אהלות פי"ח, ג. 63) חזקים, ואינם מתנועעים מכובד המשא שעליהם. 64) שאפילו אם הזיזה הבהמה או האדם הנרכב עצם כשעורה, אין ההיסט הזה בא מכוחו של הרוכב. והמדובר כשבגדים מפסיקים בין הרוכב והנרכב ולא נגע בגופו, שהרי הנרכב טמא טומאת שבעה, ומטמא את הנוגע בו טומאת ערב (תוי"ט שם). 65) שמא התנדנד ולא הרגיש. 66) אדם חלש. 67) בבא מציעא קה, ב. 68) שם. 69) שהרי מכוח כובדו זזה העצם ממקומה.

יב. הַמְטַהֵר בֵּית הַפְּרָס צָרִיךְ לְטַהֲרוֹ בְּמַעֲמַד שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים[70]. וְכֵיצַד מְטַהֲרִין אוֹתוֹ?[71] כּוֹנֵס אֶת כָּל הֶעָפָר שֶׁהוּא יָכוֹל לַהֲסִיטוֹ[72] מֵעַל כָּל פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְנוֹתְנוֹ לְתוֹךְ כְּבָרָה שֶׁנְּקָבֶיהָ דַּקִּין, וּמְמַחֶה[73] וּמוֹצִיא כָּל עֵצֶם כִּשְׁעוֹרָה הַנִּמְצָא שָׁם, וְיִטְהַר[74]. וְכֵן אִם נָתַן[75] עַל גַּבָּיו שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[76] עָפָר מִמָּקוֹם אַחֵר, אוֹ שֶׁנָּטַל מֵעַל כָּל פָּנָיו שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. נָטַל מֵחֶצְיוֹ אֶחָד שְׁלֹשָׁה טְפָחִים וְנָתַן עַל חֶצְיוֹ הָאַחֵר שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. נָטַל מֵעַל פָּנָיו טֶפַח וּמֵחֶצָה וְנָתַן עָלֶיהָ טֶפַח וּמֶחֱצָה עָפָר מִמָּקוֹם אַחֵר - לֹא עָשָׂה כְּלוּם. וְכֵן אִם עִזְּקוֹ[77] וּבָדַק[78] בִּשְׁעַת עִזּוּק מִלְּמַטָּה וּמִלְּמַעְלָה - לֹא עָשָׂה כְּלוּם. רִצְּפוֹ בָּאֲבָנִים שֶׁאֵינָן מִתְנַדְנְדִין[79] מֵהִלּוּךְ אָדָם - הֲרֵי זֶה טָהוֹר.

70) תוספתא שם פי"ז ה"ו. 71) משנה שם פי"ח ד. 72) שיכול להזיזו כשידרוס עליו. 73) מפרר את גושי העפר. 74) ואינו צריך להרחיק את העפר הזה ממקומו. (ראה השלמות). 75) משנה שם. 76) ואין בית הפרס מטמא למטה מג' טפחים. 77) הסיר את האבנים הפזורות באדמה, כדי לשפר יניקת השרשים, מלשון "ויעזקהו" (ישעיה ה, ב). 78) מפני שעיקר כוונתו היא לטובת האילנות, אפשר שלא בדק יפה. 79) מפני כובדן. ובדפוס רומי ר"מ: מתנדנדין.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר דין אוויר ארץ העמים אם מטמא בטומאת עפרה, עפר חוצה לארץ ועפר בית הפרס שבא בירק וכל הדברים הבאים בחוצה לארץ, המהלך בארץ העמים והנכנס ביניהם מקום טמא, מקום ששכנו בו גויים בארץ ישראל, תרומה וקדשים שנטמאו מחמת מדור עמים, מדור גויים שהיה בו עבד מישראל או אשה או קטן. והמקומות שלא גזרו עליהם, חצר שהיא טמאה משום מדור עמים, עיירות המובלעות בארץ ישראל.

א. אֶרֶץ הָעַמִּים[2] - בַּתְּחִלָּה גָּזְרוּ עַל גּוּשָׁהּ[3] בִּלְבַד כְּבֵית הַפְּרָס, וְלֹא הָיוּ מְטַמְּאִים אֶלָּא הַמְהַלֵּךְ בָּהּ אוֹ נוֹגֵעַ אוֹ נוֹשֵׂא מֵעֲפָרָהּ. חָזְרוּ וְגָזְרוּ עַל אֲוִירָהּ[4] שֶׁיְּטַמֵּא וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע וְלֹא נָשָׂא, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהִכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ לַאֲוִיר אֶרֶץ הָעַמִּים נִטְמָא. וְכֵן כְּלִי חֶרֶשׂ[5] שֶׁהִכְנִיס אֲוִירוֹ[6] לְאֶרֶץ הָעַמִּים, וּשְׁאָר כֵּלִים שֶׁהִכְנִיס רֻבָּם[7] לַאֲוִיר אֶרֶץ הָעַמִּים - נִטְמְאוּ[8].

~ נקודות משיחות קודש ~

"ארץ העכו"ם בתחילה גזרו על גושה.. חזרו וגזרו על אוירה שיטמא כו'".

בעניין זה מודגשת מעלתה של "הארץ" – ארץ ישראל כיתרון האור מן החושך, ולמעלה מזה כתב הרמב"ם בסוף

הפרק "חזקת דרכים של עולי בבל טהורות אע"פ שהן מובלעות בארץ העכו"ם", שאפילו ההליכה לארץ ישראל פועלת טהרה גם בדרכים שמובלעות בארץ העכו"ם, והטהרה בחזקתה לאחרי מאות שנים!.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ח עמוד 280 הערה 9)

2) בשבת טו, א - מנו טומאת ארץ הגויים בין שמונה־עשר דבר שגזרו ביום שרבו בית־שמאי על בית־הלל. 3) עפר מגובש, ושיעורו מבואר לקמן ה"ג, אבל עפר מפורר לגרגירים קטנים - אינו מטמא. 4) שם עמוד ב. ומה שכתב רבינו למעלה (פ"ג ה"ב) שארץ הגויים אינה מטמאה באוהל, הכוונה כשהביא לארץ ישראל גוש עפר מארץ הגויים. ראה 'תוספות' שם ד"ה ואאוירא. 5) שמטמא מאויר תוכו בלבד. 6) אפילו לא הכניס רובו של הכלי. 7) ולמה כלי חרס טמא אף כשהכניס מקצתו? מפני שהאויר מתערב, משא"כ בשאר כלים. 8) תוספתא, אהלות פי"ח ה"ב. ולמה גזרו טומאה על ארץ הגויים? רבינו (בפירושו למשנה, אהלות פ"ב מ"ג) כתב, מפני שהגויים קוברים מתיהם בכל מקום שהוא, ואינם מייחדים מקומות לבתי קברות (ראה משנה־למלך).

1 **ב. טֻמְאַת אֲוִיר אֶרֶץ הָעַמִּים לֹא עָשׂוּ אוֹתָהּ כְּטֻמְאַת**
2 **עֲפָרָהּ, אֶלָּא קַלָּה הִיא מִמֶּנָּה[9]: שֶׁעַל טֻמְאַת עֲפָרָהּ**
3 **שׁוֹרְפִין תְּרוּמוֹת וְקָדָשִׁים, וְהַמִּתְטַמֵּא בְּגוּשָׁהּ[10] -**
4 **טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה וְצָרִיךְ הַזָּיָה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי[11];**
5 **אֲבָל הַנִּטְמָא בַּאֲוִירָהּ - אֵין צָרִיךְ הַזָּיָה שְׁלִישִׁי**
6 **וּשְׁבִיעִי אֶלָּא טְבִילָה[12] וְהֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ[13], וְכֵן תְּרוּמָה**
7 **וְקָדָשִׁים שֶׁנִּטְמְאוּ מֵחֲמַת אֲוִירָהּ - תּוֹלִין, לֹא אוֹכְלִין**
8 **וְלֹא שׂוֹרְפִין[14].**

9) שם "על גושה לשרוף, ועל אוירה לתלות". 10) כשנשא עפרה. 11) ככל טמא טומאת מת (נזיר נד, א ו־ב). 12) אפילו ביום טומאתו. 13) שקיעת החמה, ולפני שקיעתה נקרא "טבול יום" שדיניו מבוארים במקומם. 14) ומניחים אותם עד שירקבו מאליהם.

9 **ג. עֲפַר אֶרֶץ הָעַמִּים וַעֲפַר בֵּית הַפְּרָס מְטַמְּאִין בְּמַגָּע**
10 **וּבְמַשָּׂא, כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרַנוּ[15]. וְכַמָּה שִׁעוּרָן? כְּחוֹתַם**
11 **הַמַּרְצוּפִין[16], וְהוּא[17] כְּפִקָּה[18] גְּדוֹלָה שֶׁל סַקָּאִין[19].**
12 **עֲפַר בֵּית הַפְּרָס וַעֲפַר חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁבָּא בְּיָרָק[20]: אִם**
13 **יֵשׁ בְּמָקוֹם אֶחָד כְּחוֹתַם הַמַּרְצוּפִין - מְטַמֵּא, וְאִם**
14 **לָאו - אֵינוֹ מִצְטָרֵף[21]; שֶׁלֹּא גָּזְרוּ אֶלָּא עַל גּוּשׁ**
15 **כִּבְרִיָּתוֹ[22]. מַעֲשֶׂה[23] שֶׁהָיוּ אִגְּרוֹת בָּאוֹת מִחוּצָה לָאָרֶץ**
16 **לִבְנֵי כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, וְהָיוּ בָּהֶן כִּסְאָה וּכְסָאתַיִם**
17 **חוֹתָמוֹת[24], וְלֹא חָשׁוּ לָהֶן מִשּׁוּם טֻמְאָה, לְפִי שֶׁלֹּא**
18 **הָיָה בְּחוֹתָם מֵהֶן[25] כְּחוֹתַם הַמַּרְצוּפִין.**

15) בהלכה א. 16) שם מ"ה. ופירש רבינו: "כמו נודים (נודות) מעור, ישימו בהם עוברי אורח (הולכי דרכים) בגדיהם וכליהם, ינעלו אותם ויחתמו אותם בחותם מטיט". 17) גודל החותם. 18) כדור חוטים העומד לאריגה. 19) עושי שקים. חוטים שאורגים מהם שקים, והם יותר עבים מחוטי שתי או ערב של בגדים, ומתוך כך גם הפיקה של סקאים יותר גדולה (בכורות כב, א). 20) שהובא מחוץ לארץ. 21) כחכמים. 22) כלומר, אפילו אם הדביק יחד את הגושים הקטנים, ויצא גוש כשיעור — אינו מטמא (ראה משנה אהלות פי"ג, בדין לבינה). 23) שם. 24) בכולן יחד היה שיעור גדול כזה. 25) לא היה ביניהם אף אחד כחותם המרצופים.

19 **ד. הַמֵּבִיא[26] תַּנּוּרִים וּסְפָלִים[27] וּכְלֵי חֶרֶשׂ[28] מִחוּצָה**
20 **לָאָרֶץ: עַד שֶׁלֹּא הֶסִּקוּ[29] - טְמֵאִים מִשּׁוּם אֶרֶץ**
21 **הָעַמִּים[30]; מִשֶּׁהֶסִּקוּ - טְמֵאִים מִשּׁוּם כְּלִי חֶרֶס**
22 **שֶׁנִּטְמָא בְּאֶרֶץ הָעַמִּים[31], שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים,**
23 **כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרַנוּ[32].**

26) תוספתא, שם פי"ז ה"ז. 27) של חרס. 28) כלים קטנים, כגון צלחות וקדירות. 29) לפי שנשרפו ונתקשו אינם ראויים להשתמש בהם. 30) דינם כגושי עפר, ומטמאים אדם וכלים במגע ובמשא. 31) אחרי שנשרפו אין עליהם דין עפר אלא דין כלים, ואינם טמאים מחמת עצמם אלא מפני שנגעו בעפר ארץ הגויים. ואם הוסקו בארץ ישראל ולא נגעו בעפר ארץ הגויים אחרי ההסקה — טהורים (משנה־למלך). 32) למעלה פ"ה ה"ו, שכלי חרס אינו נעשה אב הטומאה לעולם ואינו מטמא אדם וכלים. ה'תוספתא' מסיימת: "נמצאת אומר, בשעה שהן טמאים משום ארץ העמים - טהורים משום כלי חרס, ובשעה שהן טמאים משום כלי חרס - טהורים משום ארץ העמים".

24 **ה. הַמְהַלֵּךְ[33] בְּאֶרֶץ הָעַמִּים בְּהָרִים וּבִסְלָעִים -**
25 **טָמֵא[34] טֻמְאַת שִׁבְעָה; בַּיָּם וּבְמָקוֹם שֶׁהַיָּם עוֹלֶה**
26 **בְּזַעְפּוֹ[35] - טָהוֹר מִשּׁוּם נוֹגֵעַ בְּאֶרֶץ הָעַמִּים[36] וְטָמֵא**
27 **מִשּׁוּם אֲוִירָהּ[37]. הַנִּכְנָס[38] לְאֶרֶץ הָעַמִּים בְּשִׂדָּה[39] תֵּבָה**
28 **וּמִגְדָּל[40] הַפּוֹרְחִין[41] בָּאֲוִיר - טָמֵא[42]; שֶׁאֹהֶל זָרוּק[43]**
29 **אֵינוֹ קָרוּי אֹהֶל[44].**

33) משנה, שם פי"ח, ו. 34) אף־על־פי שאין קוברים שם מתים — טמא, משום שמשתפכת שם לפעמים אדמת ארץ הגויים (רבינו בפירושו, שם). 35) כשהים סוער מאוד, עולים שם הגלים, וכשנח מזעפו מתגלה המקום הזה. 36) מפני שאין קוברים שם מתים, וגלי הים הסוערים שוטפים את העפר שהשתפך שם. 37) טומאה קלה שהיא טומאת יום אחד, ובלי הזאת מי פרה אדומה (ראה למעלה ה"ב). במשנה כתוב סתם "טהור", ורבינו מפרש טהור מטומאת הגוש אבל טמא טומאת אויר (ראה משנה־למלך ה"ג, ד"ה תנן). 38) גיטין ח, ב. 39) מרכבה הנישאת בידי אדם או על גבי בהמה (ויש מפרשים — עגלה מיוחדת לנשים). 40) ארגז גדול עשוי בתבנית מגדל. 41) כלומר, שאינם עומדים על הקרקע אלא נישאים באויר. 42) טומאת אויר. (וראה לחם־משנה הל' נזירות פ"ז ה"ג, שצידד לפרש "טמא" משום גושה). 43) אוהל שאינו קבוע בקרקע אלא מיטלטל ממקום למקום. 44) ואינו מפסיק. פסק כרבי שם. מדובר כשהם סתומים מכל צדדיהם. אבל אם הם פתוחים, נטמא האדם טומאת אויר, אפילו

לדעת האומרים אוהל זרוק נקרא אוהל (לחם־משנה שם, ומשנה־למלך כאן).

ו. סוּרְיָא[45] - עַפָּרָהּ טָמֵא כְּחוּצָה לָאָרֶץ, וַאֲוִירָהּ טָהוֹר. לֹא גָזְרוּ עַל אֲוִירָהּ. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה סְמוּכָה[46] לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁפָּה בְּשֶׁפָּה וְלֹא הָיָה מַפְסִיק בֵּינֵיהֶן לֹא אֶרֶץ הָעַמִּים וְלֹא בֵּית הַקְּבָרוֹת וְלֹא בֵּית הַפַּרְס[47] - הֲרֵי זֶה יָכוֹל לְהִכָּנֵס לָהּ בְּטָהֳרָה בְּשִׂדָּה תֵּבָה וּמִגְדָּל, וְהוּא שֶׁלֹּא יִגַּע בְּגוּשָׁהּ. וְכֵן אֶרֶץ הָעַמִּים[48] הַסְּמוּכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאֵין בֵּינֵיהֶן מָקוֹם טָמֵא - הֲרֵי זוֹ נִבְדֶּקֶת[49] וּטְהוֹרָה[50].

45) גיטין, שם. 46) אהלות שם מ"ז. 47) כלומר, שדה שאבד בו קבר, אבל נחרש בו קבר אינו חשוב הפסק, שהרי אינו מטמא באוהל (כסף־משנה). [באהלות שם מ"א ומ"ב, קראו "בית הפרס" לשדה שאבד בו קבר]. 48) תוספתא שם ה"א. 49) צריכה בדיקה שמא יש קבר במקום שהוא רוצה ללכת בו (ראה למעלה ה"א). 50) שלא גזרו על אויר ארץ הגויים הסמוכה לארץ ישראל.

ז. מָקוֹם[51] שֶׁשָּׁכְנוּ בּוֹ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא כְּאֶרֶץ הָעַמִּים עַד שֶׁיִּבָּדֵק, שֶׁמָּא קָבְרוּ בּוֹ נְפָלִים.

51) אהלות פי"ח מ"ז.

ח. וּתְרוּמָה[52] וְקָדָשִׁים שֶׁנִּטְמְאוּ מֵחֲמַת מְדוֹר הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - תּוֹלִין, לֹא אוֹכְלִין וְלֹא שׂוֹרְפִין. וְכַמָּה יִשְׁהוּ בַּמָּקוֹם וְיִהְיֶה צָרִיךְ בְּדִיקָה? אַרְבָּעִים יוֹם, כְּדֵי שֶׁתִּתְעַבֵּר אִשָּׁה וְתַפִּיל נֵפֶל שֶׁמְּטַמֵּא[53]. אֲפִלּוּ אִישׁ שֶׁאֵין עִמּוֹ אִשָּׁה, אִם שָׁהָה אַרְבָּעִים יוֹם - מְדוֹרוֹ טָמֵא עַד שֶׁיִּבָּדֵק. גְּזֵרָה מִשּׁוּם מָדוֹר שֶׁתִּהְיֶה בּוֹ אִשָּׁה. אֲפִלּוּ עֶבֶד[54] וְסָרִיס[55] אוֹ אִשָּׁה[56] אוֹ קָטָן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[57] עוֹשֶׂה מְדוֹר הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.

52) תוספתא שם ה"ג, כתנא־קמא. 53) צורת הוולד נגמרת ארבעים יום אחרי הבעילה, ולפני כן אין עליו תורת וולד (ראה פ"י מהל' איסורי ביאה ה"ב). ולא החמירו חכמים לגזור טומאה מפני החשש שמא באה האשה לשם כשהיא מעוברת. 54) גוי, שגם רבו גוי, ואין עמו אשה. ומשמיענו, שלא תאמר שעליו לא גזרו מפני שאימת רבו עליו ולא יכניס זונה לביתו ('תפארת ישראל' שם, בועז יא). 55) שאינו מוליד. 56) שאין עמה איש. 57) בגיל נמוך מזה אינו עושה מדור. ולא נתבאר מה בינו לבין סריס. ואולי, סריס גדול אפשר להחליפו באדם בריא.

ט. מְדוֹר[58] עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁהָיָה בּוֹ עֶבֶד (מִיִּשְׂרָאֵל)[59] אוֹ אִשָּׁה אוֹ קָטָן בֶּן תֵּשַׁע מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יִקְבְּרוּ שָׁם נֵפֶל - אֵינוֹ צָרִיךְ בְּדִיקָה[60]. וְאֵת מָה הֵן בּוֹדְקִין?[61] אֶת הַבִּיבִין[62] הָעֲמֻקִּים[63] וְאֶת הַמַּיִם הַסְּרוּחִין[64]. וְכָל מָקוֹם שֶׁהַחֲזִיר וְהַחֲלָדָה יְכוֹלִין לְהוֹלִיךְ מִשָּׁם[65] הַנֵּפֶל - אֵינוֹ צָרִיךְ בְּדִיקָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן גּוֹרְרִין אוֹתָם מִשָּׁם. מְדוֹר הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁחָרַב - הֲרֵי הוּא בְּטֻמְאָתוֹ עַד שֶׁיִּבָּדֵק[66].

58) שם. 59) יש לקיים את הגירסה עבד "מישראל" (וכן הגירסה בכת"י תימן, ובדפוס רומא), והכוונה לעבד גוי שנמכר לישראל ומל וטבל לשם עבדות והוא חייב במצוות שהאשה חייבת בהן, והאמינוהו חכמים באיסורי דרבנן (בפסחים ד, ב אמרו: "הימנוהו רבנן בדרבנן"). וכן פירשו הרא"ש והר"ש במשנה, שהכוונה לעבד גוי שרבו ישראל. 60) תוספתא, שם. שיערו חכמים שקטן בן תשע אפשר לסמוך על שמירתו, אבל לא על קטן למטה מגיל זה. 61) שם מ"ח. 62) תעלות הביוב. 63) אבל שאינם עמוקים, אפשר לראות את הנמצא בהם בלי בדיקת קפדנית. 64) המכונסים בבורות וכדומה. 65) בית־הלל במשנה, שם. ויש גורסים במשנה: חזיר וחולדה וברדלס, וכן בגמרא נדה טו, ב "שחולדה וברדלס מצויין שם", וברור שהוא־הדין לכל חיה אוכלת נבילות. ואין בדין זה ניגוד לבור שמטילים לתוכו נפלים, שמטמא באוהל מדין תורה אפילו אם חולדה וברדלס מצויים שם (למעלה פ"ט הי"א), מפני ששם ידוע ודאי שהיתה טומאה בבור זה, והגרירה היא ספק, ואין ספק מוציא מידי ודאי. אבל כאן גזרו חכמים טומאה מפני הספק, שמא קברו נפלים, ולפיכך סומכים על גרירה. 66) תוספתא שם ה"ו. מדובר כשאין חזיר וחולדה מצויים שם. במ"ט שם, אומר רבי שמעון בן גמליאל: "עיר של גויים שחרבה, אין בה משום מדור גויים". ורבינו בפירושו שם, מסיים: ואין הלכה כרבי שמעון בן גמליאל (ראה ראב"ד וכסף־משנה).

י. הָאַצְטָנִיּוֹת[67] - אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם מְדוֹר עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, לְפִי שֶׁהִיא גְלוּיָה וְאֵין בָּהּ מָקוֹם לְהַטְמִין הַנְּפָלִים. וַעֲשָׂרָה מְקוֹמוֹת[68] אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם מְדוֹר עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. לְפִי שֶׁאֵין דִּירָתָן קְבוּעָה[69], לֹא גָזְרוּ עֲלֵיהֶן טֻמְאָה. וְאֵלּוּ הֵן הָעֲשָׂרָה מְקוֹמוֹת: אָהֳלֵי הָעַרְבִיִּים, וְהַסֻּכּוֹת[70], וְהַצְּרִיפִין[71], וְהַבַּרְגָּנִין[72], וְהַתִּקְרָה שֶׁעַל גַּבֵּי הָעַמּוּדִים וְאֵין לָהּ דְּפָנוֹת, וְהֵן בָּתֵּי הַקַּיִץ[73], וּבֵית שַׁעַר[74], וַאֲוִירָהּ שֶׁל חָצֵר[75], וְהַמֶּרְחָץ, וּמָקוֹם שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ הַחִצִּים וּכְלֵי הַמִּלְחָמָה, וּמָקוֹם הַלִּגְיוֹנוֹת[76].

67) שם מ"ט. מקום ברשות הרבים על יד הבית, ויש עליו תקרה סמוכה על עמודים ואין לו כתלים. 68) שם. 69) ואין קובעים שם נפלים. 70) בנין עראי בשביל שומרי פירות. 71) אוהל עשוי ממין גומא שנקרא "צריפא" (רבינו בפירושו למשנה) ואין להם גג, אלא הקירות משתפעים כלפי מעלה עד שנוגעים זה בזה. 72) סוכות שמכניסים שם את הפירות. 73) במשנה: "אלקטיות". 74) לפני פתח החצר היו בונים חדר קטן שיושב בו שומר החצר והוא פתוח לרשות הרבים. 75) פירוש, השטח הבלתי מקורה שבחצר (דוגמה תמצא למעלה פ"ו ה"ט) והגוי דר שם. ראה להלן אות עו. 76) מקום מריצות הפרשים (רבינו, שם).

יא. הַחֲנוּת[77] - אֵין בָּהּ מִשּׁוּם מְדוֹר עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים,

אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה דָר בְּתוֹכָהּ. חָצֵר שֶׁהִיא טְמֵאָה[78] מִשּׁוּם מְדוֹר הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - הֲרֵי בֵּית שַׁעַר שֶׁלָּהּ וַאֲוִירָהּ[79] טְמֵאִין כָּמוֹהָ. וְאֵין מְדוֹר הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[80] וְלֹא בֵּית הַפְּרָס בְּחוּצָה לָאָרֶץ[81].

77) תוספתא שם פי"ח ה"ו. 78) כגון שדר בשטח המקורה. 79) טמא גם השטח שאינו מקורה. ונראה שלפירוש זה התכוון הר"י קורקוס (ראה כסף־משנה שפירש אחרת, וקשה מאוד ליישב לשונו של רבינו לפי פירושו). 80) שם. 81) פירוש, בעיירות המובלעות בארץ ישראל (ראה ההלכה הבאה), שלא גזרו עליהן טומאת ארץ הגויים, אבל בלתי מובלעות טמאות משום ארץ העמים, שטומאתה חמורה ממדורות גויים (ר"י קורקוס, מובא בכסף־משנה כאן).

יב. עֲיָרוֹת[82] הַמֻּבְלָעוֹת[83] בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּגוֹן סִיסִית וְחַבְרוֹתֶיהָ, [אַשְׁקְלוֹן וְחַבְרוֹתֶיהָ], אַף עַל פִּי שֶׁפְּטוּרוֹת מִן הַמַּעַשְׂרוֹת וּמִן הַשְּׁבִיעִית[84] - אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם אֶרֶץ הָעַמִּים. וְחֶזְקַת דְּרָכִים שֶׁל עוֹלֵי בָבֶל טְהוֹרוֹת[85], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻבְלָעוֹת בְּאֶרֶץ הָעַמִּים.

82) שם ה"ג. 83) מוקפות ארץ ישראל משלושה צדדים, והן אדמת חוץ לארץ. 84) פירות שגדלו בהן בשנת השמיטה אין עליהם קדושת פירות שביעית. 85) ברור הדבר שהדרכים טהורות.

יום רביעי כ"ד שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר שטפח על טפח ברום טפח מביא טומאה וחוצץ בפניה וקרוי אוהל, אדם או כלים שהם אוהל אם חוצץ, ונסר שהוא נתון על פי תנור חדש, נסר שהוא נתון על פי שני תנורים או על פי תנור ישן, אדם שנשא כלי והאהיל צדו האחד על הטומאה, ארונות של עץ שמניחים בהם המת ויש בהם חלל טפח, קורה שהיא נתונה מכותל לכותל וטומאה תחתיה, וסאה שהיא מוטה על צדה באויר, עמוד עגול שהוא מוטל לאויר ומונח על הארץ.

א. טֶפַח עַל טֶפַח מְרֻבָּע[2] עַל רוּם טֶפַח[3] מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה וְחוֹצֵץ בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה דִּין תּוֹרָה. שֶׁאֵין קָרוּי אֹהֶל אֶלָּא טֶפַח עַל טֶפַח בְּרוּם טֶפַח אוֹ יָתֵר עַל זֶה. כֵּיצַד? כְּזַיִת מִן הַמֵּת מֻנָּח לָאֲוִיר[4] וּבְצִדּוֹ כֵּלִים, כְּגוֹן מְחָטִין וְצִנּוֹרוֹת[5] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְאֵינָן נוֹגְעִים בַּטֻּמְאָה, אִם הֶאֱהִיל עֲלֵיהֶן אֹהֶל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טֶפַח עַל טֶפַח וְהָיָה גָּבוֹהַּ מֵעַל הָאָרֶץ טֶפַח - הֲרֵי זֶה מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לַכֵּלִים וּטְמֵאִין. הָיוּ כֵּלִים אֲחֵרִים עַל גַּבֵּי אֹהֶל זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טֶפַח עַל טֶפַח - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁהָאֹהֶל חוֹצֵץ בֵּינָם וּבֵין הַטֻּמְאָה. הִגִּיעַ לָמַדְתָּ, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהָאֹהֶל מְטַמֵּא כֹּל שֶׁתַּחְתָּיו, מַצִּיל כֹּל שֶׁחוּצָה לוֹ, וְחוֹצֵץ בֵּין הַטֻּמְאָה וּבֵין כֵּלִים שֶׁעַל גַּבָּיו. וְכֵן אִם הָיְתָה הַטֻּמְאָה עַל גַּבָּיו וְכֵלִים תַּחְתָּיו - הַכֵּלִים טְהוֹרִין; שֶׁהָאֹהֶל חוֹצֵץ בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה. הָיָה הָאֹהֶל פָּחוֹת מֵרוּם טֶפַח, אוֹ פָּחוֹת מִטֶּפַח עַל טֶפַח אַף עַל פִּי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ כַּמָּה טְפָחִים - הַכֵּלִים שֶׁבְּצַד הַטֻּמְאָה טְהוֹרִים[6]; וְכֵלִים שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֹהֶל זֶה - כֹּל שֶׁכְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה טְמֵאָה, מִפְּנֵי שֶׁהֶאֱהִילוּ עַל הַטֻּמְאָה וְאֵין שָׁם אֹהֶל לָחוֹץ בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה. וְכֵן אִם הָיְתָה טֻמְאָה עַל גַּבֵּי אֹהֶל זֶה וְכֵלִים תַּחְתָּיו - כֹּל שֶׁכְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה טְמֵאָה, שֶׁהֲרֵי הֶאֱהִילָה עֲלֵיהֶן וְאֵין שָׁם אֹהֶל שֶׁיָּחוֹץ בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה. שֶׁכָּל פָּחוֹת מֵרוּם טֶפַח כְּנִגְעָה הוּא חָשׁוּב[7], וְטֻמְאָה שֶׁתַּחְתָּיו טֻמְאָה רְצוּצָה הִיא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁלֹּא הָיָה הָאֹהֶל אָדָם אוֹ כֵּלִים; אֲבָל אָדָם אוֹ כֵּלִים שֶׁנַּעֲשׂוּ אֹהֶל עַל הַטֻּמְאָה, בֵּין שֶׁהָיוּ הֵן עַצְמָן אֹהֶל בֵּין שֶׁהָיוּ עַמּוּדֵי הָאֹהֶל, אֲפִלּוּ הָיוּ כֵּלִים שֶׁאֵין מִקַּבְּלִין טֻמְאָה כָּל עִקָּר[8] - הֲרֵי אֵלּוּ מְבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה, וְאֵינָן חוֹצְצִין בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה. כֵּיצַד? לוּחַ שֶׁהָיָה מֻנָּח עַל גַּבֵּי אַרְבָּעָה בְּנֵי אָדָם אוֹ עַל גַּבֵּי אַרְבָּעָה כֵּלִים, אֲפִלּוּ כְּלֵי אֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מִכֵּלִים שֶׁאֵין לְמִינָן טֻמְאָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הָיָה מֻנָּח עַל אַרְבָּעָה שַׁפּוּדִין אוֹ אַרְבָּעָה קָנִים שֶׁגְּבוֹהִין טֶפַח, וְהָיְתָה טֻמְאָה וְכֵלִים תַּחְתָּיו - הַכֵּלִים טְמֵאִים[9]. וְאִם הָיוּ כֵּלִים עַל גַּבָּיו, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה - טְמֵאִים[10]. וְאִם הָיְתָה טֻמְאָה עַל גַּבֵּי לוּחַ וְכֵלִים תַּחְתָּיו - כָּל כֵּלִים שֶׁתַּחַת הַלּוּחַ טְמֵאִין. אֲבָל אִם הַלּוּחַ הָיָה מֻנָּח עַל גַּבֵּי אַרְבַּע אֲבָנִים אוֹ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה וְחַיָּה[11], וְהָיְתָה טֻמְאָה תַּחְתָּיו - הֲרֵי הַכֵּלִים שֶׁעַל גַּבָּיו טְהוֹרִין.

2) כלומר, צריך שיהיה טפח באורך וטפח ברוחב, ואם מצד אחד הוא פחות מטפח אף על פי שהשני הוא יותר מטפח ומשלים את החסר, אינו אוהל. 3) אוויר פנוי על גבי הטומאה. 4) לא קבור. 5) ווים דקים עקומים. מפני שהמדובר בשטח קטן נותן רבינו דוגמאות של כלים זעירים. 6) שהרי לא נגעו בה וגם לא היו באוהל המת. 7) כאילו נוגע השטח העליון בשטח התחתון ואין אוהל כלל. 8) כלי אבנים, כלי גללים וכלי אדמה. 9) שהרי הלוח האהיל על המת ועליהם. 10) כאילו היו תחת הלוח, כי הלוח מונח על אדם וכלים אינו חוצץ. 11) חיות.

ב. הָיְתָה טֻמְאָה עַל גַּבָּיו - הֲרֵי כָּל הַכֵּלִים שֶׁתַּחְתָּיו טְהוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁהָאֹהֶל חוֹצֵץ בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה. וּכְלֵי גְלָלִים וּכְלֵי אֲבָנִים וּכְלֵי אֲדָמָה הַבָּאִים בְּמִדָּה[12] - הֲרֵי הֵם כְּאֹהָלִים וְאֵינָם כְּכֵלִים, וּלְפִיכָךְ חוֹצְצִים בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה[13].

12) גדולים ואינם מיטלטלים ממקום למקום. 13) והוא הדין לכלי עץ הבאים במידה.

ג. נֶסֶר[14] שֶׁהוּא נָתוּן עַל פִּי תַּנּוּר חָדָשׁ[15] וְעוֹדֵף מִכָּל צְדָדָיו[16] בְּפוֹתֵחַ טֶפַח: הָיְתָה טֻמְאָה תַּחַת הַנֶּסֶר - כֵּלִים שֶׁעַל גַּבָּיו טְהוֹרִין, טֻמְאָה עַל גַּבָּיו - כֵּלִים

1 שֶׁתַּחְתָּיו טְהוֹרִים, מִפְּנֵי שֶׁתַּנּוּר חָדָשׁ אֵינוֹ כְּכֵלִים
2 לְעִנְיָן זֶה[17]. וְאִם הָיָה יָשָׁן[18] - הַכֹּל טָמֵא[19].

14) קרש. 15) תנורים שלהם עשויים מטיט בתבנית סיר גדול. וכל זמן שלא הוסקו באש אין עליהם תורת כלי כלל. 16) הקרש יוצא ברוחב טפח מחוץ לתנור סביב סביב. 17) לעניין חציצה ולפיכך הקרש חוצץ. 18) שהוסק כבר. 19) בין טומאה למעלה וכלים למטה ובין כלים למעלה וטומאה למטה, מפני שכל האוויר שתחת עודף הנסר מכל צדדיו נידון כאוהל אחד, והנסר אינו חוצץ מפני שהתנור מעמידו והוא כעמוד של האוהל.

3 ד. נֶסֶר שֶׁהוּא נָתוּן עַל פִּי שְׁנֵי תַּנּוּרִים, אֲפִלּוּ יְשָׁנִים,
4 וְעוֹדֵף[20] מִחוּצָה לְתַנּוּר זֶה[21] וּמִחוּצָה לְתַנּוּר זֶה,
5 וְהָיְתָה טֻמְאָה תַּחְתָּיו בֵּין שְׁנֵי הַתַּנּוּרִים - בֵּינֵיהֶן
6 בִּלְבַד טָמֵא; אֲבָל כֵּלִים שֶׁתַּחַת שְׁתֵּי הַקְּצָווֹת שֶׁחוּצָה
7 לַתַּנּוּרִים - טְהוֹרִים, שֶׁהֲרֵי הֵן כִּשְׁנֵי אֹהָלִים[22] זֶה בְּצַד
8 זֶה. וְכֵן נֶסֶר שֶׁהוּא נָתוּן עַל פִּי תַּנּוּר, אֲפִלּוּ יָשָׁן,
9 וְיוֹצֵא מִזֶּה טֶפַח וּמִזֶּה טֶפַח אֲבָל לֹא מִן הַצְּדָדִין,
10 וְטֻמְאָה בְּצַד זֶה - כֵּלִים שֶׁבַּצַּד הַשֵּׁנִי טְהוֹרִין[23].

20) טפח. 21) בקצוות, אבל לא מן הצדדים. 22) שאינם מחוברים. 23) מפני שהתנור מפסיק בין האוהלים.

11 ה. אָדָם שֶׁנָּשָׂא כְּלִי, כְּגוֹן מַרְדַּעַת וְכַיּוֹצֵא בּוֹ,
12 וְהֶאֱהִיל צַד הַכְּלִי הָאֶחָד עַל הַטֻּמְאָה, אִם הָיָה
13 בְּהֶקֵּפוֹ[24] טֶפַח, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בְּרָחְבּוֹ אֶלָּא רֹחַב
14 אֶצְבַּע וּשְׁלִישׁ[25] - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא אֶת הַנּוֹשֵׂא[26] וּמַבִּיא
15 לוֹ טֻמְאָה מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁגָּזְרוּ עַל שֶׁיֵּשׁ בְּהֶקֵּפוֹ טֶפַח
16 מְשׁוּם שֶׁיֵּשׁ בְּרָחְבּוֹ טֶפַח[27]; אֲבָל אֵינוֹ מֵבִיא אֶת
17 הַטֻּמְאָה לְכֵלִים שֶׁתַּחְתָּיו וְלִשְׁאָר אָדָם שֶׁיֵּאָהֵיל
18 עֲלֵיהֶן וְעַל הַטֻּמְאָה עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ רֹחַב טֶפַח.

24) של הכלי. 25) בהתאם לכלל החשבון המקובל בידיהם: "כל שיש ברחבו טפח, יש בהיקפו שלושה טפחים" (אין כלל זה מדוייק והוא מוסר רק את המספרים השלמים ולא את שבריהם) והטפח ארבע אצבעות. 26) טומאת אוהל שבעה ימים וטעון הזאת מי פרה ביום השלישי וביום השביעי. 27) שהשומע שטימאוהו טומאת ערב בלבד יחשוב שטימאוהו טומאת אוהל ויטעו ויאמרו שאוהל מטמא טומאת ערב בלבד, ולפיכך טימאוהו טומאת שבעה. אבל אדם וכלים שלא נגעו במרדע זה ולא נשאוהו אלא האהילו טהורים לגמרי, ואין לחוש שמא מת אינו מטמא באוהל כלל.

19 ו. אֲרוֹנוֹת שֶׁל עֵץ שֶׁמַּנִּיחִין בָּהֶן אֶת הַמֵּת - אֵינָן
20 כְּקֶבֶר[28], [אֲבָל] (אֶלָּא) אִם יֵשׁ בֵּין כִּסּוּי הָאָרוֹן וְהַמֵּת
21 גֹּבַהּ טֶפַח - חוֹצֵץ, וְהָעוֹמֵד עַל גַּבֵּי הָאָרוֹן טָהוֹר מִן
22 הַתּוֹרָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁרֹב אֲרוֹנוֹת יֵשׁ בָּהֶן חָלָל טֶפַח,
23 הוֹאִיל וְיֵשׁ שֶׁאֵין שָׁם חָלָל טֶפַח - גָּזְרוּ עַל כָּל
24 הָאֲרוֹנוֹת שֶׁאֵינָן חוֹצְצִין, וְשֶׁיִּהְיֶה הַמְהַלֵּךְ עַל גַּבֵּי
25 הָאָרוֹן כְּנוֹגֵעַ בְּמֵת אוֹ בְּקֶבֶר[29].

28) בנוי, שמטמא מכל צדדיו, ודינם ככל דבר המאהיל על הטומאה. 29) מקור דין זה בברכות יט. "אמר ר' אלעזר בר' צדוק מדלגין היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל". והוא היה כהן ואסור לו להיטמא למתים. וביארו שם שמפני כבוד המלכות מותר בטומאות דרבנן, ומזה למד רבינו, שארונות של עץ אינם כקבר המטמא מן התורה.

26 ז. קוֹרָה שֶׁהִיא נְתוּנָה מִכֹּתֶל לְכֹתֶל וְהַטֻּמְאָה תַּחְתֶּיהָ:
27 אִם יֵשׁ בָּהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח[30] - מְבִיאָה אֶת הַטֻּמְאָה תַּחַת
28 כֻּלָּהּ, וְכָל הַכֵּלִים אוֹ אָדָם שֶׁתַּחְתֶּיהָ טְמֵאִים. אַף עַל
29 פִּי שֶׁאֵין כֻּלָּהּ שָׁוָה וּקְצָתָהּ פְּחוּתָה מִטֶּפַח[31], מִפְּנֵי
30 שֶׁקְּצָתָהּ מִקְצָת אֹהֶל הוּא. וְאִם אֵין בָּהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח
31 - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת, כְּמוֹ
32 שֶׁבֵּאַרְנוּ. כַּמָּה יִהְיֶה בְּהֶקֵּפָהּ[32] וְיִהְיֶה בָּהּ פּוֹתֵחַ
33 טֶפַח? בִּזְמַן שֶׁהִיא עֲגֻלָּה - שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וּבִזְמַן
34 שֶׁהִיא מְרֻבַּעַת - אַרְבָּעָה טְפָחִים.

30) הקורה רחבה טפח. 31) וגם הכלים הנמצאים במקום שאין בו טפח טמאים. זה למד מלשון המשנה; מביא את הטומאה "תחת כולה". ואפילו אם הטומאה מונחת תחת הקורה במקום שאין בו טפח, מפני שזה כשיפועי אהלים. 32) אורך חוט החוגר את כל עובי הקורה.

35 ח. סְאָה שֶׁהִיא מֻטָּה עַל צִדָּהּ[33] בָּאֲוִיר[34] - אֵינָהּ
36 מְבִיאָה אֶת הַטֻּמְאָה תַּחַת כֻּלָּהּ עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּהֶקֵּפָהּ
37 אַרְבָּעָה טְפָחִים וּמֶחֱצָה בְּקֵרוּב, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה גֹּבַהּ
38 הַצַּד הָעֶלְיוֹן[35] טֶפַח וּמֶחֱצָה, וְיִהְיֶה הַטֶּפַח עַל טֶפַח
39 מִמֶּנָּה גָּבְהוֹ מֵעַל הָאָרֶץ טֶפַח[36]. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה
40 גְּבוֹהָה מֵעַל הָאָרֶץ חֲצִי טֶפַח[37] וְהָיָה בְּהֶקֵּפָהּ
41 שְׁלֹשָׁה - מְבִיאָה אֶת הַטֻּמְאָה[38]. וְכֵן עַמּוּד עָגֹל[39]
42 שֶׁהוּא מֻטָּל לָאֲוִיר וּמֻנָּח עַל הָאָרֶץ - אֵינוֹ מֵבִיא
43 טֻמְאָה תַּחַת דָּפְנוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ הֶקֵּף עֶשְׂרִים
44 וְאַרְבָּעָה טְפָחִים; וְאִם אֵין בְּהֶקֵּפוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה
45 טְפָחִים - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת. זֶה
46 שֶׁהִצְרִיכוּ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה טְפָחִים - עַל הָעִקָּרִין
47 שֶׁסּוֹמְכִים עֲלֵיהֶן חֲכָמִים בְּחֶשְׁבּוֹן כָּל הַמִּשְׁפָּטִים:
48 שֶׁכָּל שֶׁיֵּשׁ בְּהֶקֵּפוֹ שְׁלֹשָׁה - יֵשׁ בּוֹ רֹחַב טֶפַח, וְכָל
49 טֶפַח עַל טֶפַח בְּרִבּוּעַ - יֵשׁ בַּאֲלַכְסוֹנוֹ טֶפַח וּשְׁנֵי
50 חֲמִשִּׁין. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה בְּהֶקֵּף הָעַמּוּד עֶשְׂרִים
51 וְאַרְבָּעָה טְפָחִים - נִמְצָא תַּחַת כָּל דָּפְנוֹ טֶפַח עַל רוּם
52 טֶפַח מְרֻבָּע וְיָתֵר מְעַט, שֶׁחֶשְׁבּוֹנוֹת אֵלּוּ בְּקֵרוּב הֵן.

33) הסאה היא כלי מידה עגול והניחה על צידה העגול ולא על שוליה. 34) במקום גלוי. 35) הנקודה הגבוהה ביותר מעל פני הקרקע. 36) אם תחתוך את הסאה במקום המרוחק טפח מן הקרקע אפשר יהיה לרבע בשטח החתך טפח על טפח. והחשבון הוא כזה: כשיש בהיקפו ארבעה טפחים וחצי שהם שמונה עשרה אצבעות יהיה רחבו של העיגול (הקוטר) טפח ומחצה היינו שש אצבעות, ואם תחתוך את הסאה באמצע גבהה תקבל שטח עגול שרחבו

שש אצבעות וגבהו מעל הארץ 3 אצבעות, וכדי להגיע לרום טפח יש להגביה את נקודת החתך עוד אצבע ומתוך כך יצטמצם הרוחב אצבע מכאן ואצבע מכאן ויישאר רוחב בן ארבע אצבעות (טפח), ויצא לך מרובע של טפח על טפח ברום טפח (על־פי הכסף משנה). 37) תלוייה באוויר ומרוחקת חצי טפח מהקרקע. 38) במקרה זה השטח הרחב ביותר, שהוא טפח על טפח, גבוה חצי טפח מדופנה התחתון של הסאה וממנו לארץ עוד חצי טפח, יוצא לך טפח על טפח ברום טפח. [בשני הדינים האלה המדובר בסאה, שהיקפה שווה בכל אורכה ואינה מתעגלת לא בכיוון שוליה ולא בכיוון פיתחה]. 39) משנה שם פרק י"ב ז. - ההבדל בין עמוד לסאה הוא, שהסאה חלולה וכשיש בה השיעור שנאמר למעלה הרי היא כאוהל ומביאה את הטומאה, והעמוד הוא גוש אטום והטומאה שתחתיו היא טומאה רצוצה (ראה למעלה הלכה א), אולם, כשהעמוד העגול מונח על הארץ לארכו יש מקום פנוי תחת עיגולו ואם יש במקום זה טפח על טפח ברום טפח דינו כאוהל ומביא את הטומאה אפילו למקומות שאינם גבוהים מן הקרקע טפח (ראה למעלה הלכה ז). חשבו חכמים ומצאו, שאם היקפו של העמוד הוא עשרים וארבעה טפחים ולמעלה אפשר לרבע במקום פנוי זה טפח על טפח ברום טפח, מה שאין כן בהיקף פחות מזה. כיצד? נקוט בידך שני כללים: א. הכלל שלמעלה, שהיקפו של עיגול הוא פי שלושה ברחבו (בקוטרו); ב. כל טפח שבצלע המרובע שווה־הצלעות נותן טפח ושני חומשי טפח באלכסונו של המרובע. ויוצא מזה, שאם ההיקף הוא 24 טפחים רוחב העיגול הוא שמונה טפחים. וכאשר תצייר מרובע של 8 על 8 על פני העיגול הזה מבחוץ יהיה אלכסונו של מרובע זה 8 טפחים ועוד 16 חומשים, השמונה מכסים את רוחב העיגול ושש עשרה החומשים עודפים על הרוחב 8 מכאן ו-8 מכאן. ועכשיו תצייר מרובע קטן שהעודף יהיה אלכסונו. מרובע קטן זה יהיה בו קצת יותר מטפח על טפח, שהרי הטפח נותן אלכסון של שבעה חומשי טפח וכאן יש לך 8 חומשים ונשאר עודף קטן של חומש אחד באלכסון, שהוא כשני שלישי חומש במרובע. וזהו שסיים רבינו הלכה זו בכתבו: "ויתר מעט, שחשבונות אלו בקירוב הם". אגב, גם שני הכללים עצמם אינם בתכלית הדיוק. יש בהיקף יותר מפי שלושה ברוחב (3,1415) והאלכסון גדול קימעא משבע חמישיות, ולא הטילו חכמים על האדם לחשב חשבונות הנדסיים מדוייקים כל כך.

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר אוהל שאינו עשוי בידי אדם ואוהל רעוע, המביאים טומאה וחוצצים, ומביאים ולא חוצצים, ושאינם חוצצים ולא מביאים.

1 **א. כָּל טֶפַח עַל טֶפַח בְּרוּם טֶפַח קָרוּי אֹהֶל, כְּמוֹ**
2 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[2], וְחוֹצֵץ בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה וּמֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה.**
3 **בֵּין שֶׁעֲשָׂאָהוּ לְהַאֲהִיל בֵּין שֶׁנַּעֲשָׂה מֵאֵלָיו, אֲפִלּוּ**
4 **הָיָה שֶׁלֹּא בִּידֵי אָדָם - הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְחוֹצֵץ. כֵּיצַד?**
5 **אֶחָד חוֹר שֶׁחֲרָרוּהוּ מַיִם[3] אוֹ שְׁרָצִים אוֹ שֶׁאֲכָלַתּוּ**
6 **מְלַחַת[4], אוֹ שֶׁצָּבַר אֲבָנִים אוֹ קוֹרוֹת וְנַעֲשָׂה בָּהֶן חָלָל**
7 **טֶפַח - הֲרֵי זֶה אֹהֶל וּמֵבִיא וְחוֹצֵץ.**

2) למעלה פי"ב ה"א. ראה שם. 3) אהלות פ"ג מ"ז.
4) מלשון הכתוב (ירמיה יז, ו): "ארץ מלחה", והיא מתבקעת מאליה.

8 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הָאֹהֶל חָזָק וּבָרִיא;**
9 **אֲבָל אֹהֶל רָעוּעַ[5] אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה וְאֵינוֹ חוֹצֵץ**
10 **בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים מֵבִיא**
11 **אֶת הַטֻּמְאָה וְאֵינוֹ חוֹצֵץ. כֵּיצַד? שָׁרִיגֵי הָאֵילָנוֹת[6]**
12 **הַסּוֹכְכִים עַל הָאָרֶץ, וְהֵן הַנִּקְרָאִים סְכָכוֹת, וַאֲבָנִים**
13 **הַיּוֹצְאוֹת[7] מִן הַגָּדֵר[8] הַסּוֹכְכוֹת עַל הָאָרֶץ, וְהֵן**
14 **הַנִّקְרָאִין פְּרָעוֹת[9]: אִם יְכוֹלִין לְקַבֵּל מַעֲזִיבָה[10]**
15 **בֵּינוֹנִית[11] וְהֵן עוֹמְדִים - הֲרֵי אֵלּוּ מְבִיאִין וְחוֹצְצִין**
16 **מִן הַתּוֹרָה; וְאִם אֵינָן רְאוּיִין לְקַבֵּל מַעֲזִיבָה בֵּינוֹנִית,**
17 **אֶלָּא הֵן נוֹפְלִים - הֲרֵי אֵלּוּ מְבִיאִין מִדִּבְרֵיהֶם[12] וְאֵינָן**
18 **חוֹצְצִין. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.**

5) שבקלות אפשר להזיזו ממקומו או להפילו. 6) ענפי העצים. 7) בולטות לחוץ. 8) של אבנים. 9) מלשון הכתוב (במדבר ו, ה): גדל פרע שער ראשו. 10) שכבת טיט, שנותנים על קרשי התקרה. 11) שהם חזקים ויעמדו בפני לחץ משא שכזה, מבלי להשבר או להתכופף ולהפילו. כחכמים במשנה שם פ"ח, ב, ולפי פירוש רבינו (ראה תפארת ישראל שם, יכין לג ולד). 12) במס' נדה סח, ב אמרו: "סככות ופרעות וכו' רבנן הוא דגזרו (חכמים הם שגזרו)", ולכאורה זה בניגוד למשנתנו שהסככות והפרעות מביאים וחוצצים, ומשמע שמן התורה הם כאוהל ממש, שהרי חכמים לא יטהרו דבר שהוא טמא מן התורה, ולפיכך מפרש רבינו, שאם יכולים לקבל מעזיבה בינונית דינם מן התורה כאוהל ומביאים וחוצצים, ובגמרא נדה שם המדובר כשאינם יכולים לקבל מעזיבה כזו, ומן התורה אינם אוהל, וגזרו רבנן להחמיר שיביאו את הטומאה, אבל לא הקילו לענין חציצה (כסף־משנה).

19 **ג. אֵלּוּ[13] מְבִיאִין וְחוֹצְצִין: כְּלִי עֵץ הַבָּא בְּמִדָּה[14]. וְכֵן**
20 **כְּלֵי אֲבָנִים כְּלֵי גְלָלִים כְּלֵי אֲדָמָה הַבָּאִין בְּמִדָּה.**
21 **וּפְשׁוּטֵי כְּלֵי עוֹר וּיְרִיעָה וְסָדִין וּמַפָּץ[15] וּמַחְצֶלֶת[16]**
22 **שֶׁהֵן עֲשׂוּיִין אֹהָלִים[17]. וּבְהֵמוֹת אוֹ חַיּוֹת, בֵּין טְמֵאוֹת**
23 **בֵּין טְהוֹרוֹת. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁ זוֹ בֵּין רַגְלֵי זוֹ וְהָיוּ**
24 **כֻּלָּן דְּבוּקוֹת. וְהָעוֹף שֶׁשָּׁכַן[18]. וְהַחוֹטֵט בִּשְׁבָבֵלִים**
25 **מָקוֹם לְקָטָן לְהַצִּילוֹ מִן הַשֶּׁמֶשׁ. וָאֲכָלִין שֶׁאֵינָן**
26 **מֻכְשָׁרִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטַּמְּאוּ[19]. יְרָקוֹת הַמִּתְקַיְּמִין**
27 **בִּימוֹת הַחַמָּה וְהַגְּשָׁמִים - הֲרֵי הֵן כְּאֵילָנוֹת וּמְבִיאִין**
28 **וְחוֹצְצִין. וְאֵלּוּ הֵן: הָאֲרוּס[20] וְהַקִּיסוֹס[21] וְיַרְקוֹת**
29 **חֲמוֹר[22] וּדְלַעַת יְוָנִית. וְכֵן הַסְּכָכוֹת וְהַפְּרָעוֹת[23] וְהַזִּיזִין**
30 **וְהַגְּזוּרוֹת[24] וְהַשּׁוֹבָכוֹת וְהַשָּׁקִיפִין[25] וְהַסְּלָעִים[26]**
31 **וְהַנִּחִירִים[27] וְהַשִּׁנְּנִין[28]. כָּל אֵלּוּ מְבִיאִין וְחוֹצְצִין.**

13) שם משנה א. 14) גדולים וכבדים. ראה למעלה פי"ב

ה"ב וביארנו שם. 15) שטיח עשוי מגמי. 16) עשויה מקנים או קש. 17) שעשאום אוהל ממש נטוי (תנאי זה נמשך אל כל האמור בבבא זו, החל מפשוטי כלי עור). ואע"פ שהם מקבלים טומאה, וכל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ, מכיוון שעשאום אוהל ממש נטוי, בטלו מתורת כלי (רבינו בפירושו למשנתנו). 18) וקשור לעץ או לכותל (רבינו במשנה שם). 19) אבל אוכלין המוכשרים לקבל טומאה אינם חוצצים (לקמן ה"ד). 20) איריס. 21) מין עשב המתפשט לגבהו ולרחבו, ומשתמשים בו להאהיל. 22) מין קישואים, בערבית "אלתקם" (רבינו במשנה שם). 23) נתבאר דינם למעלה (הלכה ב). 24) אבן או עץ הבולט מכותל הבית, ובסופו תוספת. כשהתוספת כלפי מעלה נקרא זיז, ואם היא כלפי מטה - נקראת גזורה (רבינו בפירושו למשנה כאן. ראה משנה שם פי"ד, א). 25) רבינו במשנה שם מפרש: "תוספת ההרים" כנראה בליטות באמצע גבהם. 26) אבן יוצאת מן הכותל (שם), [ויש מפרשים: נקיקי הסלעים]. ואין זה דומה לזיז וגזורה שנעשו בידי אדם בכוונה. 27) רבינו במשנה גורס "והגהרים", מלשון "ויגהר ארצה" (מלכים־א יח, מב). ופירושו: תוספת הכותל המשתפעת כלפי הקרקע. 28) שיני הסלע בראש ההר (רבינו שם).

1 **ד. וְאֵלּוּ[29] מְבִיאִין וְלֹא חוֹצְצִין: הָאָדָם[30]. וּכְלֵי עֵץ**
2 **שֶׁאֵינָן בָּאִין בְּמִדָּה. מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּכָל הַכֵּלִים**
3 **וּמִתְטַמְּאִין. וּפְשׁוּטֵי כְּלֵי עוֹר וִירִיעָה וְסָדִין וּמַפָּץ**
4 **וּמַחְצֶלֶת שֶׁאֵין עֲשׂוּיִין אֹהָלִים, אֶלָּא מְתוּחִין**
5 **בִּלְבַד[31], וְאֵין לָהֶן שִׁפּוּעַ וְאֵין שָׁם כְּתָלִים. וּבְהֵמָה**
6 **וְחַיָּה שֶׁמֵּתוּ[32], וָאֲכָלִין טְמֵאִין אוֹ מֻכְשָׁרִין. שֶׁדָּבָר**
7 **טָמֵא[33] אֵינוֹ חוֹצֵץ. וְרֵחַיִם שֶׁל יָד[34], שֶׁהֲרֵי הִיא בִּכְלַל**
8 **כְּלֵי אֲבָנִים[35]. כָּל אֵלּוּ מְבִיאִין וְאֵינָן חוֹצְצִין.**

29) שם פ"ח מ"ג. 30) שם פ"ו ה"א. 31) פרושים מלמעלה כגג בלי כתלים. 32) ונבילה מטמאה. והוא־הדין כשנשחטו, שהרי הוכשרו בשחיטה (רבינו בפ"ב מהלכות אבות הטומאות ה"ז, וראה באות הבא). 33) וכן המוכשר לקבל טומאה, שהרי הוא מתטמא עכשיו (רבינו במשנה שם). 34) שאינם כבדים כל־כך. 35) שאינם באים במידה.

9 **ה. וְאֵלּוּ[36] לֹא מְבִיאִין וְלֹא חוֹצְצִין: הַזֶּרָעִים[37]**
10 **וְהַיְרָקוֹת[38] הַמְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע[39], חוּץ מִן הָאַרְבַּע**
11 **יְרָקוֹת שֶׁמָּנִינוּ. וְכַפַּת הַבָּרֶד[40] וְהַשֶּׁלֶג וְהַכְּפוֹר[41]**
12 **וְהַגְּלִיד[42] וְהַמֶּלַח. וְהַדּוֹלֵג[43] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם,**
13 **וְהַקּוֹפֵץ[44] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. וְהָעוֹף הַפּוֹרֵחַ, וְטַלִּית**
14 **הַמְנַפְנֶפֶת[45], וּסְפִינָה שֶׁהִיא שָׁטָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם. כָּל**
15 **אֵלּוּ לֹא מְבִיאִין וְלֹא חוֹצְצִין. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֶאֱהִילוּ**
16 **- אֵינוֹ אֹהֶל הַמִּתְקַיֵּם[46].**

36) שם משנה ה. 37) צמחים שבתוכם גרעינים הנאכלים. 38) שהם עצמם נאכלים. 39) מפני שאין להם קיום אינם כאוהל, ואם הם תלושים דינם ככל האוכלין. 40) בגודל טפח. 41) טיפות הטל שקפאו. 42) קרח. 43) רגל אחת מצד זה של הטומאה, והשנייה בצד שני. 44) בשתי רגליו ביחד. 45) הרוח מגביהה אותה והיא מאהילה על הטומאה, אבל אינה מחוברת לשום מקום. 46) אינו מתקיים כלל והוא גרוע מאוהל רעוע, שמביא את הטומאה מדבריהם (למעלה הלכה ב).

17 **ו. קָשַׁר[47] אֶת הַסְּפִינָה בְּדָבָר שֶׁהוּא יָכוֹל לְהַעֲמִידָהּ[48],**
18 **כָּבַשׁ כְּנַף הַטַּלִּית בְּאֶבֶן[49] - הֲרֵי זוֹ מְבִיאָה אֶת**
19 **הַטֻּמְאָה.**

47) שם. 48) בשבת קא, ב "והוא (בתנאי) שקשרה בשלשלת ברזל". מובן שברזל לאו דוקא, וגם חבל חזק המעמיד את הספינה דינו כברזל. 49) הניח על כנפה אבן כבידה, והרוח אינה מזיזה את הכנף, והטלית מתנופפת ומאהילה.

20 **ז. נֶסֶר[50] שֶׁהוּא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם וְטֻמְאָה תַּחַת צִדּוֹ**
21 **הָאֶחָד - הֲרֵי הַכֵּלִים שֶׁתַּחַת צִדּוֹ הַשֵּׁנִי טְהוֹרִים;**
22 **שֶׁהֲרֵי כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַסְּפִינָה הַשָּׁטָה אֵינָהּ מְבִיאָה**
23 **הַטֻּמְאָה.**

50) תוספתא אהלות פ"ט ה"ו.

24 **ח. אֵלּוּ[51] חוֹצְצִין[52] וְלֹא מְבִיאִין: מַסֶּכֶת[53] פְּרוּסָה,**
25 **וַחֲבִילֵי מִטָּה[54], וְהַמַּשְׁפֵּלוֹת[55], וְהַסְּרִיגוֹת[56]**
26 **שֶׁבַּחֲלוֹנוֹת. כֵּיצַד הֵן חוֹצְצִין? שֶׁאִם הָיָה חַלּוֹן בֵּין**
27 **שְׁנֵי בָּתִּים וְהַטֻּמְאָה בְּבַיִת אֶחָד, וְהָיָה אֶחָד מֵאֵלּוּ**
28 **מָתוּחַ בְּחַלּוֹן זֶה וּסְתָמוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶן**
29 **אֲוִיר[57] - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹצְצִין וְלֹא תִּכָּנֵס טֻמְאָה לְבַיִת**
30 **שֵׁנִי. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה שָׁם בִּסְרִיגוֹת אֵלּוּ אוֹ בְּעֵינֵי**
31 **הַמַּשְׁפֵּלוֹת אוֹ בֵּין חֶבֶל לְחֶבֶל פּוֹתֵחַ טֶפַח; שֶׁאִם הָיָה**
32 **שָׁם פּוֹתֵחַ טֶפַח - תִּכָּנֵס בּוֹ הַטֻּמְאָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[58].**

51) שם משנה ד. 52) כגון שהיו מונחים על ארובה של הבית שטומאה בתוכו וכלים טהורים על גביהם או שסותמים חלון שבין בית לבית. 53) מחצלת (רבינו בפירושו שם. ראה ר"ש, ברטנורא ותפארת ישראל, שפירשו: חוטי שתי). 54) חבלים סרוגים שמניחים אותם על המיטה כדי לקבל את הכרים והכסתות, ואויר מפסיק בין חבל לחבל. 55) סלים קלועים שמוציאים בהם את הזבל. 56) שבכות. 57) הסריגה אינה צפופה. ואויר מפסיק בין חבל לחבל וכדומה. 58) בפרק הבא.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר שאין טומאה נכנסת לאוהל ולא יוצאת ממנו בפחות מטפח על טפח, חלון הנעשה לאורה וחלון הנעשה שלא בידי אדם, מאור שהתחיל לסותמו ולא הספיק לגומרו, חלון העשוי לאורה או לתשמיש והיה בו שבכה, וחלון שבין שני בתים, חור שבדלת או העושה חור בכותל להניח בו מסמר.

33 **א. אֵין טֻמְאָה נִכְנֶסֶת[2] לְאֹהֶל וְלֹא יוֹצְאָה מִמֶּנּוּ**
34 **בְּפָחוֹת מִטֶּפַח עַל טֶפַח. כֵּיצַד? חַלּוֹן שֶׁבֵּין בַּיִת**
35 **לְבַיִת אוֹ שֶׁבֵּין בַּיִת לַעֲלִיָּה: אִם יֵשׁ בּוֹ טֶפַח עַל טֶפַח**
36 **מְרֻבָּע[3] וְהָיְתָה טֻמְאָה בְּאֶחָד מֵהֶן - הַבַּיִת הַשֵּׁנִי**

טָמֵא; אֵין בַּחַלּוֹן פּוֹתֵחַ טֶפַח - אֵין הַטֻּמְאָה יוֹצְאָה מִמֶּנּוּ וְלֹא נִכְנֶסֶת לָאֹהֶל הַשֵּׁנִי. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחַלּוֹן שֶׁעָשָׂה אוֹתוֹ הָאָדָם לְתַשְׁמִישׁ[4]; אֲבָל חַלּוֹן שֶׁעָשָׂה אוֹתוֹ הָאָדָם לְאוֹרָה כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס מִמֶּנּוּ[5] הָאוֹר - שְׁעוּרוֹ כְּפוּנְדְּיוֹן[6], וְהַטֻּמְאָה יוֹצְאָה מִמֶּנּוּ. כֵּיצַד? הָיְתָה טֻמְאָה בַּבַּיִת, וּבָא אָדָם וְנִסְמַךְ לְחַלּוֹן זֶה שֶׁל מָאוֹר אוֹ שֶׁהִנִּיחַ בּוֹ כְּלִי אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עָלָיו אֹהֶל בְּצַד הַכֹּתֶל - נִטְמָא כֹּל שֶׁבָּאֹהֶל, שֶׁהַטֻּמְאָה יוֹצְאָה לוֹ. וְחַלּוֹן הֶעָשׂוּי לְאוֹרָה הוּא שֶׁאֵין עָלָיו תִּקְרָה, אֶלָּא גָּלוּי הוּא לַשֶּׁמֶשׁ[7].

2) אהלות פי"ג מ"א. 3) טפח באורך וטפח ברוחב, אבל טפחיים באורך וחצי טפח, ואפילו יותר קצת ברוחב, אינו מכניס ומוציא את הטומאה (ראה למעלה פי"ב ה"א). 4) להניח שם חפצים וכדומה. 5) דרכו. 6) מטבע עתיקה, משנים עשר בדינר. וטעמו של דבר, מפני שחור כזה מכניס אור מספיק להאיר קצת את הבית. במשנה שם כתוב: "כמלוא מקדח", ובבכורות לז, א - פירשו שזהו כפונדיון האיטלקי. 7) כך מפרש רבינו מה שנאמר במשנה: "חלון שהיה לאויר".

ב. חַלּוֹן[8] הַנַּעֲשָׂה שֶׁלֹּא בִּידֵי אָדָם, כְּגוֹן שֶׁחֲרָרוּהוּ מַיִם אוֹ שְׁרָצִים אוֹ שֶׁאֲכָלַתּוּ מְלַחַת[9], אוֹ שֶׁהָיָה חַלּוֹן פָּקוּק[10] וְנִטַּל הַפְּקָק, אוֹ שֶׁהָיְתָה בּוֹ זְכוּכִית וְנִשְׁבְּרָה - שְׁעוּרוֹ מְלֹא אֶגְרוֹף[11], וְהוּא כְּרֹאשׁ גָּדוֹל שֶׁל אָדָם. וְהוּא שֶׁלֹּא חָשַׁב עָלָיו לְתַשְׁמִישׁ; אֲבָל אִם חָשַׁב עָלָיו לְתַשְׁמִישׁ - שְׁעוּרוֹ בְּפוּתֵחַ טֶפַח. חָשַׁב עָלָיו לְמָאוֹר - שְׁעוּרוֹ בְּפוּנְדְּיוֹן. שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה כָּאן כְּמַעֲשֶׂה[12].

8) אהלות, שם. 9) ראה פי"ג ה"א. 10) סתום בפקק. 11) במסכת כלים פי"ז מי"ב, שנינו: "זהו אגרופו של בן בטיח", אדם ידוע בזמנם גדול כענק, ואגרופו כראש גדול של אדם בינוני. 12) כאילו עשה בתחילה את החלון לשם כך.

ג. מָאוֹר[13] שֶׁהִתְחִיל לְסָתְמוֹ[14] וְלֹא הִסְפִּיק לְגָמְרוֹ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ טִיט אוֹ שֶׁקָּרָאוֹ חֲבֵרוֹ אוֹ שֶׁחָשְׁכָה לֵילֵי שַׁבָּת, וְנִשְׁאַר מִמֶּנּוּ מְעַט[15]: אִם נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ רוּם אֶצְבָּעַיִם עַל רֹחַב הַגּוּדָל - מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה; פָּחוֹת מִכָּאן - הֲרֵי הוּא כְּסָתוּם[16].

13) חלון העשוי לאורה. 14) אהלות, שם: "שירי מאור". 15) ובדעתו לגמור את הסתימה. 16) ואם רוצה להשאירו כמו שהוא, מחשבתו קובעת כמו בה"ב. כל השיעורים הללו הלכות מקובלות הן.

ד. חַלּוֹן גָּדוֹל[17] הֶעָשׂוּי לְאוֹרָה וְהָיָה בָּהּ שְׁבָכָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ: אִם יֵשׁ שָׁם בְּמָקוֹם אֶחָד מִמֶּנָּה כְּפוּנְדְּיוֹן - מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה וּמוֹצִיא אֶת הַטֻּמְאָה; הָיוּ נִקְבֵי הַשְּׁבָכָה דַּקִּים וְאֵין בְּאֶחָד מֵהֶן כְּפוּנְדְּיוֹן - הֲרֵי זוֹ כְּסָתוּמָה[18]. וְכֵן חַלּוֹן הָעֲשׂוּיָה לְתַשְׁמִישׁ[19] וּבָהּ סְבָכוֹת[20] וּרְפָפוֹת[21]: אִם יֵשׁ בְּמָקוֹם אֶחָד טֶפַח עַל טֶפַח מְרֻבָּע - מֵבִיא וּמוֹצִיא, וְאִם לָאו - הֲרֵי הִיא כְּסָתוּמָה.

17) שם. 18) כבית־הלל שם, שאין הנקבים מצטרפים. 19) ושיעורו להביא ולהוציא את הטומאה — טפח. 20) צ"ל: סבכות. 21) מסגרת ובה נסרים דקים מונחים זה על זה בשיפוע ומרוחקים קצת זה מזה, כדי להכניס אויר לחדר ('תפארת ישראל').

ה. חַלּוֹן שֶׁהִיא גְּלוּיָה[22] לָאֲוִיר - שְׁעוּרָהּ כְּפוּנְדְּיוֹן, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה אֶלָּא לְאוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[23]. בָּנָה בַּיִת חוּצָה לָהּ וְנַעֲשֵׂית חַלּוֹן זוֹ תַּחַת תִּקְרָה[24] וַהֲרֵי הִיא בֵּין שְׁנֵי בָּתִּים - שְׁעוּרָהּ בְּפוֹתֵחַ טֶפַח. נָתַן אֶת הַתִּקְרָה בְּאֶמְצַע הַחַלּוֹן - הַתַּחְתּוֹן[25] שֶׁתַּחַת הַתִּקְרָה שְׁעוּרוֹ בְּפוֹתֵחַ טֶפַח, וְהָעֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַתִּקְרָה שְׁעוּרוֹ כְּפוּנְדְּיוֹן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גָּלוּי לָאֲוִיר[26].

22) שם מ"ב. 23) למעלה ה"א. כפל בבא זו, כעין הקדמה לבבא שלאחריה. 24) כגון שהתקרה למעלה מן החלון וסומכת עליו. 25) החלק התחתון של החלון. 26) כמו שהיה לפני שבנה את התקרה.

ו. הַחוֹר[27] שֶׁבַּדֶּלֶת[28], אוֹ שֶׁשִּׁיֵּר בָּהּ הֶחָרָשׁ[29] מָקוֹם פָּתוּחַ מִלְּמַעְלָה אוֹ מִלְּמַטָּה[30], אוֹ שֶׁהֵגִיף אֶת הַדֶּלֶת וְלֹא גָּמַר לְהַדְּקָהּ וְנִשְׁאַר אֲוִיר בֵּין שְׁתֵּי הַדְּלָתוֹת, אוֹ שֶׁסָּגַר הַדֶּלֶת וּפִתָּחוֹ הָרוּחַ, בְּכָל אֵלּוּ: אִם הָיָה הַפּוֹתֵחַ כְּאֶגְרוֹף[31] - הַטֻּמְאָה יוֹצְאָה מִמֶּנּוּ וְנִכְנֶסֶת לָהּ בְּמָקוֹם פָּתוּחַ זֶה; וְאִם הָיָה פָּחוֹת מִכְּאֶגְרוֹף - הֲרֵי הוּא כְּסָתוּם[32].

27) שם מ"ג. 28) שנעשה שלא בכוונה להשתמש בו, אלא הנגר היה צריך לו בשעת עבודתו ושכח לסותמו. 29) הנגר. 30) הדלת קצרה מפתח השער, ונשאר מקום פנוי למעלה או למטה. 31) כדין חלון שנעשה שלא בידי אדם, בהלכה ב. 32) כרבי עקיבא, שם.

ז. הָעוֹשֶׂה[33] חוֹר בְּכֹתֶל כְּדֵי לְהַנִּיחַ בּוֹ קָנֶה אוֹ מַסְמֵר גָּדוֹל[34], אוֹ לִרְאוֹת מִמֶּנּוּ הָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים, אוֹ לְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה כְּחַלּוֹן הָעֲשׂוּיָה לְתַשְׁמִישׁ וְשִׁעוּרָהּ בְּפוֹתֵחַ טֶפַח[35].

33) שם מ"ד. 34) לפתוח בו את הדלת. 35) כבית־הלל שם. [בשני הדינים האחרונים, לראות ממנו ולדבר עם חבירו, מודים בית־שמאי לבית־הלל. ראה ראב"ד וכסף־משנה).

יום חמישי כ"ה שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר דין חלון תשמיש שסתמה כולה או עד שנשאר בה פחות מטפח, אם סתמו באוכלין שאינם מוכשרים או סרוחים או תבואה שגדלה וסתמה, חבית שהיא מליאה

גרוגרות סרוחות שאינן מוכשרות ומונחות בחלון, כל הדברים הראויים למעט בהם החלון ודבר טמא אם חוצץ.

א. חַלּוֹן תִּשְׁמִישׁ שֶׁסְּתָמָהּ כֻּלָּהּ אוֹ סְתָמָהּ עַד שֶׁנִּשְׁאַר בָּהּ פָּחוֹת מִטֶּפַח, אִם בְּדָבָר הַחוֹצֵץ בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה סָתַם - הֲרֵי זֶה חוֹצֵץ. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה דָּבָר שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ לְפַנּוֹתוֹ. לְפִיכָךְ, אִם סָתַם הַחַלּוֹן אוֹ מִעֲטוֹ בָּאֲכָלִין שֶׁאֵינָן מֻכְשָׁרִין[2] - אֵינָן חוֹצְצִין; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה וַהֲרֵי הֵן טְהוֹרִין[3], דַּעְתּוֹ לְפַנּוֹתָן[4]. הָיוּ סְרוּחִין - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹצְצִין. וְכֵן תֶּבֶן סָרוּחַ - חוֹצֵץ, וְשֶׁאֵינוֹ סָרוּחַ - אֵינוֹ חוֹצֵץ, מִפְּנֵי שֶׁדַּעְתּוֹ לְפַנּוֹתוֹ[5]. תְּבוּאָה שֶׁגְּדָלָהּ וְסָתְמָהּ אֶת הַחַלּוֹן אוֹ מִעֲטָתוּ - אֵינָהּ חוֹצֶצֶת, לְפִי שֶׁדַּעְתּוֹ לְפַנּוֹתָהּ שֶׁמָּא תַּפְסִיד הַכֹּתֶל[6]. הָיָה עִקָּרָהּ רָחוֹק מִן הַכֹּתֶל וְנָטָה רֹאשָׁהּ וְסָתַם - הֲרֵי זוֹ חוֹצֶצֶת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

2) אף על פי שאינם מוכשרים. 3) ואמרנו למעלה (פרק י"ד הלכה ג), שאוכלים טהורים חוצצים. 4) ושם המדובר כשהניחם בכוונה על מנת להשאירם זמן מסויים. [ואולי יש לחלק בין אוהל למחיצה, אוהל חוצץ אפילו דעתו לפנות, ומחיצה רק כשאין דעתו לפנות]. 5) מיד. 6) שרשי התבואה חותרים תחת הכותל.

ב. חָבִית שֶׁהִיא מְלֵאָה גְּרוֹגָרוֹת[7] סְרוּחִין, שֶׁאֵינָן מֻכְשָׁרִין וְלֹא רְאוּיִין לַאֲכִילָה[8], וּמֻנַּחַת בַּחַלּוֹן וּפִי הֶחָבִית כְּלַפֵּי הַטֻּמְאָה[9], שֶׁהֲרֵי הֶחָבִית טְמֵאָה[10], וְכֵן קֵפָה שֶׁהִיא מְלֵאָה תֶּבֶן סָרוּחַ, שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לֹא לְמַאֲכַל בְּהֵמָה וְלֹא לְטִיט[11] וְלֹא לְהַסָּקָה, וּמֻנַּחַת בַּחַלּוֹן: אִם יְכוֹלִין הַגְּרוֹגָרוֹת וְהַתֶּבֶן לַעֲמֹד בִּפְנֵי עַצְמָן כְּשֶׁיְּנָטֵל הַכְּלִי שֶׁהֵן בּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ[12] חוֹצְצִין, וְאִם לָאו - אֵינָן חוֹצְצִין[13]. עֲשָׂבִים הַמָּרִים שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לְבְהֵמָה, וּמַטְלָנִיּוֹת[14] שֶׁאֵין בָּהֶן שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ[15] שֶׁהָיוּ מְטֻנָּפִים וְקָשִׁים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְאוּיִין אֲפִלּוּ לְקַנֵּחַ הַדָּם מִן הַשְּׁרִיטָה, וְהָאֵיבָר וְהַבָּשָׂר הַמְּדֻלְדָּלִים[16] בִּבְהֵמָה טְמֵאָה[17], וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה כְּחוּשָׁה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְהִמָּכֵר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּקְשׁוּרָה כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּבְרַח[18], וְהָעוֹף טָמֵא שֶׁשָּׁכַן בַּחַלּוֹן[19], וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה מְשֻׁרָּט שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ רָאוּי אֲפִלּוּ לְתִינוֹק לְשַׂחֵק בּוֹ[20], וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים כָּפוּת[21] שֶׁהוּא מְאַסּוּרֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁאֵין אַחֵר יָכוֹל לְהַתִּירוֹ[22], וּבֶן שְׁמוֹנֶה[23] בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, שֶׁהֲרֵי אָסוּר לְטַלְטְלוֹ, וְהַמֶּלַח הַמְעֹרָב בְּקוֹצִים שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לֹא לַאֲכִילָה וְלֹא לַעֲבָדָה, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה מֻנָּח עַל הַחֶרֶשׂ כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיק אֶת הַכֹּתֶל - כָּל אֵלּוּ מְמַעֲטִין בַּחַלּוֹן, שֶׁהֲרֵי אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה וְאֵין דַּעְתּוֹ לְפַנּוֹתָן מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִמְלָאכָה. וְכֵן סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁבָּלָה וְהָיָה מֻנָּח בַּחַלּוֹן, אִם גָּמַר שֶׁתִּהְיֶה שָׁם גְּנִיזָתוֹ - הֲרֵי זֶה מְמַעֵט בַּחַלּוֹן. אֲבָל הַשֶּׁלֶג וְהַבָּרָד וְהַכְּפוֹר וְהַגְּלִיד וְהַמַּיִם - אֵינָן מְמַעֲטִין בַּחַלּוֹן, שֶׁהֲרֵי הֵן רְאוּיִין וּמְקַבְּלִין טֻמְאָה.

7) תאנים מיובשות. 8) במשנה כתוב סתם: "חבית של גרוגרות" ורבינו מוסיף שני תנאים: אינן מוכשרות ואינן ראויות לאכילה, בהתאם למה שכתב בהלכה הקודמת. 9) המדובר בחבית של חרס שאינה מקבלת טומאה מגבה. 10) ואינה חוצצת. 11) כגון שמעורבים בו קוצים (בבא בתרא יט, ב). 12) הגרוגרות והתבן. 13) שהרי הם עצמם אינם סותמים אלא החבית המחזיקה אותם והיא מקבלת טומאה. 14) מטליות קטנות. 15) אצבעות, ואינן מקבלות טומאה. 16) מנותקים ברובם ולא ניתקו לגמרי. 17) אבל של בהמה טהורה - טמאים ואינם חוצצים (בבא בתרא כ, א). 18) שאם היא יכולה לברוח אינה מחיצה בת קיימא. 19) והוא כחוש ואינו ראוי לאכילת אדם, וקשור שאינו יכול לברוח. 20) ולפיכך אין דעתו לקחתו משם. 21) אבל ישראל מקבל טומאה ואינו חוצץ. 22) אבל כפות שלא מטעם המלך יתירוהו עוברים ושבים. 23) נפל שנולד לשמונה חדשי הריון.

ג. מִעֵט אֶת הַטֶּפַח בְּפָחוֹת מִכְּזַיִת מִבְּשַׂר הַמֵּת, בְּפָחוֹת מִכְּזַיִת מִבְּשַׂר נְבֵלָה, אוֹ בְּעֶצֶם פָּחוֹת מִכִּשְׁעוֹרָה מִן הַמֵּת, אוֹ בְּפָחוֹת מִכַּעֲדָשָׁה מִן הַשֶּׁרֶץ - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹצְצִין; שֶׁכָּל אֵלּוּ טְהוֹרִין, וְאֵינָן חֲשׁוּבִין[24] אֶצְלוֹ, לְפִיכָךְ אֵין דַּעְתּוֹ לְפַנּוֹתָן. וְכֵן פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה אֲכָלִים שֶׁאֵינָן מֻכְשָׁרִין[25] - אֵינָן חֲשׁוּבִין אֶצְלוֹ וְאֵין דַּעְתּוֹ לְפַנּוֹתָן[26], וּלְפִיכָךְ מְמַעֲטִין אֶת הַטֶּפַח.

24) וגם אינם חשובים. 25) אבל מוכשרים אינם חוצצים אפילו אין דעתו לפנותם. 26) אנו מניחים, שאין דעתו לפנותם, אבל כביצה אוכלין אינם ממעטים, אלא אם גילה דעתו להשאירם במקום זה.

ד. סָתַם הַחַלּוֹן בִּכְלִי חֶרֶשׂ וְהָיָה פִּיו לַחוּץ - הֲרֵי זֶה חוֹצֵץ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא מִגַּבּוֹ וַהֲרֵי הוּא טָהוֹר. וְצָרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִי חֶרֶשׂ זֶה מָאוּס וְנָקוּב עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה רָאוּי אֲפִלּוּ לְהַקִּיז בּוֹ דָּם, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה דַעְתּוֹ לְפַנּוֹתוֹ.

ה. הָיָה בַּבַּיִת מֵת אוֹ רֹבַע עֲצָמוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מֵעֲצָמוֹת הַמְטַמְּאוֹת בְּאֹהֶל, וּמִעֵט הַחַלּוֹן שֶׁל בַּיִת זֶה בְּעֶצֶם פָּחוֹת מִכִּשְׁעוֹרָה[27] - אֵינוֹ מְעוּט, שֶׁהָעֶצֶם מִצְטָרֵף לָעֲצָמוֹת[28]. וְכֵן אִם הָיָה שָׁם מֵת אוֹ כְּזַיִת מִבְּשַׂר הַמֵּת, וּמִעֵט הַחַלּוֹן בְּפָחוֹת מִכְּזַיִת מִבְּשַׂר הַמֵּת - אֵינוֹ מְעוּט, לְפִי שֶׁהַבָּשָׂר מִצְטָרֵף לַבָּשָׂר. אֲבָל עֶצֶם פָּחוֹת מִכִּשְׁעוֹרָה מְמַעֵט עַל יְדֵי כְּזַיִת בָּשָׂר[29], וּפָחוֹת מִכְּזַיִת בָּשָׂר מְמַעֵט עַל יְדֵי רֹבַע עֲצָמוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. מִעֵט אֶת הַטֶּפַח בִּשְׁתֵּי רְעֵרֶב[30] הַמְנֻגָּעִין אוֹ בְּגוּשׁ מִבֵּית הַפֶּרֶס - אֵינוֹ מְעוּט, שֶׁדָּבָר טָמֵא אֵינוֹ חוֹצֵץ[31]. עָשָׂה לְבֵנָה מֵעֲפַר בֵּית הַפֶּרֶס -

הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה וּמְמַעֶטֶת; שֶׁלֹּא אָמְרוּ[32] אֶלָּא גּוּשׁ כִּבְרִיָּתוֹ[33]. נִסְתַּם הַטֶּפַח אוֹ נִתְמַעֵט בִּקְוִרֵי עַכָּבִישׁ[34]: אִם הָיָה בָּהּ מַמָּשׁ[35] - הֲרֵי זוֹ חוֹצֶצֶת, וְאִם אֵין בָּהּ מַמָּשׁ - אֵינָהּ חוֹצֶצֶת.

27) אף על פי שאינה מטמאה. 28) שבתוך האוהל, מפני שהיא ממין הטומאה. 29) מפני שהיא ממין אחר אינה מצטרפת לכזית הבשר. 30) חוטי אורך וחוטי רוחב העומדים לאריגה והם מיטמאים בנגעי צרעת (פרק י"ג מטומאת צרעת הלכה א), אבל לא בטומאות מת ושרץ ונבילה. 31) ואפילו כשהוא ממין אחר וגם הטומאה היא מסוג אחר לגמרי. 32) חכמים, שבית הפרס טמא. 33) במצבו הטבעי. 34) שדרכם להימצא בחלונות. 35) שהם עבים ולא ינותקו מאליהם.

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר דין ארובה שהיא באמצע תקרת הבית והיתה טומאה תחת התקרה כנגד הארובה, אם היתה מקצת הטומאה תחת ארובה ומקצתה תחת התקרה, היתה כזית מן המת בפי העורב והאהיל על גבי ארובה, בית וארובה באמצע תקרת הבית ועלייה על גביו, וארובה בעלייה מכוונת לארובה שבבית, ארובה שבתוך תקרת הבת וקדרה מונחת על הארץ כנגד הארובה וטומאה תחתיה, קורות הבית והעלייה שאין עליהן מעזיבה והן מכוונות וטומאה תחת אחת מהן, בית שנסדק גגו וכותלו, ואכסדרה שנסדקה, אם היה אדם מוטל על הארץ תחת הסדק.

א. אֲרֻבָּה[2] שֶׁהִיא בְּאֶמְצַע תִּקְרַת הַבַּיִת, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח בֵּין שֶׁאֵין בָּהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח, וְהָיְתָה טֻמְאָה תַּחַת תִּקְרַת הַבַּיִת - כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה[3] טָהוֹר[4], שֶׁהֲרֵי הוּא גָּלוּי לָאֲוִיר, וּשְׁאָר הַבַּיִת טָמֵא. הָיְתָה טֻמְאָה כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה בִּלְבַד - כָּל הַבַּיִת טָהוֹר[5]. הָיְתָה מִקְצָת הַטֻּמְאָה תַּחַת הַתִּקְרָה וּמִקְצָתָהּ תַּחַת אֲרֻבָּה[6]: אִם הָיָה בָּאֲרֻבָּה פּוֹתֵחַ טֶפַח - הַבַּיִת כֻּלּוֹ טָמֵא[7], וּכְנֶגֶד כָּל הָאֲרֻבָּה טָמֵא[8]; אֵין בָּהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח: אִם יֵשׁ בַּטֻּמְאָה כְּדֵי שֶׁתִּתְחַלֵּק וְיִמָּצֵא כַּשִּׁעוּר תַּחַת הַתִּקְרָה וְכַשִּׁעוּר תַּחַת הָאֲרֻבָּה[9] - הַכֹּל טָמֵא; וְאִם לָאו - הַבַּיִת טָמֵא[10], וּכְנֶגֶד הָאֲרֻבָּה טָהוֹר[11]. הָיָה בָּאֲרֻבָּה פּוֹתֵחַ טֶפַח וְנָתַן אָדָם רַגְלוֹ מִלְּמַעְלָה[12] עַל הָאֲרֻבָּה - נַעֲשָׂה הַכֹּל אֹהֶל אֶחָד[13], וּבֵין שֶׁהָיְתָה הַטֻּמְאָה תַּחַת הַתִּקְרָה בִּלְבַד אוֹ תַּחַת הָאֲרֻבָּה בִּלְבַד - הַכֹּל טָמֵא, הַבַּיִת וּמַה שֶּׁכְּנֶגֶד אֲרֻבָּה. וְהָאָדָם שֶׁעֵרֵב אֶת הַטֻּמְאָה טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשָׂה אֹהֶל עַל הַטֻּמְאָה[14]. אֵין בָּאֲרֻבָּה פּוֹתֵחַ טֶפַח, וְהָיְתָה הַטֻּמְאָה תַּחַת הַתִּקְרָה - זֶה שֶׁנָּתַן רַגְלוֹ מִלְּמַעְלָה טָהוֹר, שֶׁאֵין טֻמְאָה יוֹצֵאת לוֹ בְּפָחוֹת מִטֶּפַח[15]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה תַּחַת הָאֲרֻבָּה[16]: אִם טֻמְאָה קָדְמָה אֶת רַגְלוֹ - טָמֵא[17], שֶׁהֲרֵי הֶאֱהִיל עַל הַטֻּמְאָה[18]; אִם רַגְלוֹ קָדְמָה אֶת הַטֻּמְאָה - טָהוֹר[19], שֶׁהֲרֵי רַגְלוֹ מִקְצָת הָאֹהֶל וְאֵין טֻמְאָה יוֹצֵאת לוֹ[20].

2) אהלות פ"י, א, ב, ג. 3) הכלים המונחים בבית כנגד הארובה הפתוחה מלמעלה. 4) אמנם אמרנו (למעלה פי"ד ה"א) שאין טומאה נכנסת ויוצאת בפחות מפותח טפח, אבל אין דין פתח קטן זה כסתום לגמרי לטמא מה שתחתיו. 5) פירוש, הכלים המונחים בבית, בין כנגד התקרה בין כנגד הארובה טהורים, מפני שהטומאה אינה נמצאת באוהל, אבל המאהיל על הטומאה - טמא. 6) ואפילו אין ביחד יותר מכשיעור מצומצם. 7) מפני שהחלק הנמצא תחת הארובה מצטרף לחלק שתחת התקרה. 8) טעות־סופר, וצ"ל: "וכנגד הטומאה - טמא" (כסף־משנה), וכן כתוב במשנה שם. פירוש, כל המאהיל על חלק הטומאה המונח תחת הארובה - טמא, מפני שהחלק הנמצא תחת התקרה מצטרף עמו לכשיעור. 9) פירוש, שבחלק המונח תחת הארובה לבדו יש שיעור מלא, וכן גם בחלק שתחת התקרה, ואם תחתוך את הטומאה בגבול שבין שני השטחים האלה יימצא בכל אחד מהם כשיעור טומאה. כך מפרש רבינו במשנתנו את דברי ר' יוסי: "אם יש בטומאה, כדי שתחלק ותטמא את הבית ותטמא כנגד הטומאה - טמא, ואם לאו הבית טמא, כנגד הטומאה טהור", ובהתאם לפירושו זה, כתב כאן בפירוש: "ויימצא כשיעור תחת התקרה ותחת הארובה". משמע מדבריו, שאם אין בחלק שתחת הארובה כשיעור, אף־על־פי שביחד יש שני שיעורים, דינו כפחות מכשיעור. ולמה אין החלק שתחת התקרה מצטרף עם החלק שתחת הארובה? מפני שטומאה אינה מתפשטת למקום שאין בו פותח טפח. [והרא"ש מפרש, שהמדובר בכזית וחצי בבית וחצי זית נגד הארובה, וכן פירש בתפארת ישראל שם]. 10) אפילו אם תחת התקרה פחות מכשיעור, מפני שחלק הטומאה שכנגד הארובה מצטרף עמו. 11) טומאת הבית אינה נכנסת שם, מפני שאין בה פותח טפח. 12) וסתם את פי הארובה. 13) שם משנה א. 14) שהרי רגלו חלק מהאוהל. 15) הטומאה אינה מתפשטת לארובה כלל, ואם־כן לא האהיל בכלל עליה. 16) וסתם ברגלו את פיה. 17) האדם וגם הכלים שבכל הבית. 18) בשעה שהניח רגלו על פי הארובה לפני שנסתם. 19) האדם, אבל כל הנמצא בבית - טמא. 20) כמו שאמרנו, שאין טומאה יוצאת בפחות מפותח טפח. ואף־על־פי שאדם אינו חוצץ בפני הטומאה (למעלה פי"ב, ה"א) - כאן רגלו חוצצת. והטעם, מפני שלא האדם הוא החוצץ בפני הטומאה, אלא הגג הסתום (תפארת ישראל יכין טו).

ב. הָיָה כְּזַיִת מִן הַמֵּת בְּפִי הָעוֹרֵב[21] וְהֶאֱהִיל עַל גַּבֵּי אֲרֻבָּה עַד שֶׁנִּמְצָא כְּזַיִת בָּאֲוִיר אֲרֻבָּה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח - הַבַּיִת טָמֵא[22].

21) תוספתא אהלות פי"א הי"א. 22) כל מה שבבית טמא, כחכמים שם. ואין זה דומה לטומאה תחת ארובה שבהלכה הקודמת, שאין הטומאה יוצאת כשאין בפי ארובה פותח טפח, כי שם אין אוהל כלל על הטומאה, אבל כאן הטומאה נעשתה אוהל ונתערבה בכל הבית (כסף־משנה).

ג. בַּיִת[23] וַאֲרֻבָּה בְּאֶמְצַע תִּקְרַת הַבַּיִת וַעֲלִיָּה עַל גַּבָּיו, וַאֲרֻבָּה אַחֶרֶת יֵשׁ בְּאֶמְצַע תִּקְרַת הָעֲלִיָּה,

1 וְהָאֲרֻבּוֹת מְכֻוָּנוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּאֲרֻבּוֹת
2 פּוֹתֵחַ טָפַח בֵּין שֶׁאֵין בָּהֶן פּוֹתֵחַ טָפַח, וְטֻמְאָה
3 בַּבַּיִת[24] - כְּנֶגֶד הָאֲרֻבּוֹת[25] טָהוֹר, וְהַשְּׁאָר טָמֵא[26].
4 הָיְתָה טֻמְאָה כְּנֶגֶד אֲרֻבּוֹת - הֲרֵי הַבַּיִת כֻּלּוֹ[27] טָהוֹר.
5 הָיוּ בָּאֲרֻבּוֹת פּוֹתֵחַ טָפַח וְהַטֻּמְאָה בֵּין תַּחַת תִּקְרַת
6 הַבַּיִת בֵּין כְּנֶגֶד אֲרֻבּוֹת, וְנָתַן דָּבָר שֶׁהוּא מְקַבֵּל
7 טֻמְאָה בֵּין לְמַעְלָה מֵאֲרֻבַּת הַבַּיִת בֵּין לְמַעְלָה מֵאֲרֻבַּת
8 הָעֲלִיָּה[28] - הַכֹּל טָמֵא[29], שֶׁאֵין דָּבָר טָמֵא חוּצֵץ[30].
9 נָתַן דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה[31] עַל אֲרֻבַּת הַבַּיִת -
10 הַבַּיִת טָמֵא, וְהָעֲלִיָּה טְהוֹרָה[32]. נְתָנוֹ עַל אֲרֻבַּת
11 הָעֲלִיָּה - הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה טְמֵאִים[33], וּכְנֶגְדּוֹ מִלְּמַעְלָה
12 וְלַשָּׁמַיִם טָהוֹר[34]. אֵין בָּאֲרֻבּוֹת פּוֹתֵחַ טָפַח וְהַטֻּמְאָה
13 תַּחַת תִּקְרַת הַבַּיִת, וְנָתַן בֵּין דָּבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה וּבֵין
14 דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה בֵּין עַל אֲרֻבַּת הַבַּיִת בֵּין
15 עַל אֲרֻבַּת הָעֲלִיָּה - אֵין טָמֵא אֶלָּא הַבַּיִת, שֶׁאֵין
16 טֻמְאָה יוֹצֵאת לָעֲלִיָּה בִּפְחוֹת מִטֶּפַח. הָיְתָה הַטֻּמְאָה
17 כְּנֶגֶד אֲרֻבּוֹת וְנָתַן דָּבָר שֶׁהוּא מְקַבֵּל טֻמְאָה בֵּין
18 לְמַעְלָן בֵּין לְמַטָּן - הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה טְמֵאִין[35], שֶׁהֲרֵי
19 עֵרֵב אֶת הַטֻּמְאָה. נָתַן דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה בֵּין
20 לְמַעְלָן בֵּין לְמַטָּן - אֵינוֹ טָמֵא אֶלָּא הַבַּיִת[36]. וְכָל אֵלּוּ
21 הַדִּינִין - בְּעוֹשֶׂה אֲרֻבָּה; אֲבָל תִּקְרָה שֶׁנִּפְחֲתָה
22 מֵאֵלֶיהָ - שְׁעוּרָהּ מְלֹא אֶגְרוֹף, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[37].

23) שם פ"י, מ"ד. 24) שלא כנגד הארובות. 25) הכלים המונחים בבית כנגד הארובות. 26) בין בבית ובין בעליה. 27) כולל את העליה. 28) ונמצא הכל אוהל אחד. 29) כשנתן למעלה, טמא כל מה שבבית וגם כל מה שבעליה, שהרי הכל אוהל אחד ממש, וכן הדין אם כיסה ארובת הבית. מפני שדבר טמא אינו חוצץ, רואים אנו את הכיסוי כאילו הוא מונח למעלה והכול אוהל אחד (ברטנורא). 30) נימוק זה נמשך גם לדין נתנו על ארובת הבית, כמבואר באות הקודמת. ויוצא מזה, שהכיסוי מועיל להביא את הטומאה לבית ולעליה, ואינו מועיל לעכב עליה מלהתפשט לעליה. 31) ראה למעלה פי"ב ה"א. 32) שהכיסוי חוצץ, והרי זה אוהל על גבי אוהל. 33) כי שניהם נעשו אוהל אחד, ונתערבבה הטומאה. 34) שהכיסוי חוצץ. 35) משמע, שאין הבדל בין בית ובין עליה, ובשניהם נתפשטה הטומאה אפילו שלא כנגד הטומאה. שהרי רבינו אמר בפירוש "ערב את הטומאה". 36) בנתן למטה, העליה כולה טהורה, מפני שהכיסוי שאינו מקבל טומאה חוצץ, וכשנתן למעלה - העליה טהורה, מפני שדבר טהור אינו מערבב את הטומאה. והבית טמא, מפני שאין הטומאה מגולה לאוויר, הרי היא כמונחת תחת התקרה, ואף־על־פי־כן אינה יוצאה לעליה מפני שאין בארובה פותח טפח. ונראה שכנגד הטומאה בעליה טמא כשנתן למעלה, שהרי מאהיל על הטומאה, ואין שום דבר חוצץ. 37) למעלה בפי"ד ה"ב. ואם עשה את הארובה כדי שייכנס אור לבית, שיעורו כפונדיון (ראה שם).

23 ד. הַפּוֹחֵת[38] אֶת הַמַּעֲזִיבָה[39] עַד שֶׁעָשָׂה אֲרֻבָּה בְּתוֹךְ
24 תִּקְרַת הַבַּיִת כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס בָּהּ רֶגֶל הָעֶרֶשׂ[40], וְהָיְתָה
25 רֶגֶל הָעֶרֶשׂ סוֹתֶמֶת אֶת הָאֲרֻבָּה: אִם יֵשׁ בָּהּ פּוֹתֵחַ
26 טָפַח וְטֻמְאָה בַּבַּיִת - אַף הָעֲלִיָּה טְמֵאָה, שֶׁאֵין כְּלִי
27 הַמְקַבֵּל טֻמְאָה חוֹצֵץ; וְאִם אֵין בָּהּ פּוֹתֵחַ טָפַח -
28 הָעֲלִיָּה טְהוֹרָה[41], וְהָרֶגֶל שֶׁלְּמַטָּה טְמֵאָה כַּכֵּלִים
29 הַמַּאֲהִילִים[42]. נִפְחֲתָה הַמַּעֲזִיבָה מֵאֵלֶיהָ - שְׁעוּרָהּ
30 מְלֹא אֶגְרוֹף, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[43].

38) שם פי"ב מ"ד. 39) הטיט שבין קורה לקורה. 40) רגל המיטה הנתונה בחישוק מתכת עשוי כעין סנדל (ראה משנתנו, ופירוש רבינו שם) ונותנים את הסנדל בחור שברצפה, כדי שלא תזוז המטה ממקומה. 41) ואין זה דומה לדין ארובות שאין בהם פותח טפח שבהלכה הקודמת שהעליה טמאה, מפני "שכל דבר הנכנס בעובי המעזיבה וממלא הפחת ויושב שם, מהתקרה הוא חשוב, ואין אומרים בו: עירב את הטומאה" (הר"י קורקוס מובא בכסף־משנה כאן). וקשה מאוד להתאים ביאור זה לפירושו של הכסף־משנה בהלכה הקודמת, וצע"ג). 42) פירוש, העריסה טמאה טומאת שבעה, כדין כלים שנגעו בכלים. שהרי נגעה בסנדל, והתינוק שבמיטה טמא טומאת ערב. והמדובר כשקדמה טומאה לרגל (כסף־משנה. ראה ביאורנו בהלכה ג, וראה ר"ש במשנתנו). 43) בהלכה הקודמת.

31 ה. אֲרֻבָּה[44] שֶׁבְּתוֹךְ תִּקְרַת הַבַּיִת וּקְדֵרָה[45] מֻנַּחַת עַל
32 הָאָרֶץ וּמְכֻוֶּנֶת כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה, שֶׁאִם תַּעֲלֶה תֵּצֵא
33 בְּצִמְצוּם מִן הָאֲרֻבָּה, וְהָיְתָה טֻמְאָה תַּחַת הַקְּדֵרָה
34 רְצוּצָה בֵּינָהּ וּבֵין הָאָרֶץ, אוֹ שֶׁהָיְתָה הַטֻּמְאָה בְּתוֹךְ
35 הַקְּדֵרָה אוֹ עַל גַּבָּהּ - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת
36 וְיוֹרֶדֶת[46], וְאֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגְדָּהּ[47], וְהַבַּיִת כֻּלּוֹ
37 טָהוֹר[48]. הָיְתָה הַקְּדֵרָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח
38 וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ תַּחַת תִּקְרַת הַבַּיִת - הַבַּיִת כֻּלּוֹ
39 טָמֵא[49], וְתַחַת הַקְּדֵרָה טָמֵא, שֶׁהֲרֵי הוּא אֹהֶל; אֲבָל
40 תּוֹךְ הַקְּדֵרָה וְגַבָּהּ טָהוֹר, שֶׁאֵין כְּלִי חֶרֶשׂ מִטַּמֵּא
41 מִגַּבּוֹ, וַהֲרֵי אֲוִיר הַקְּדֵרָה גָּלוּי לָאֲוִירוֹ[50]. אִם הָיָה
42 כְּלִי בְּתוֹכָהּ אוֹ לְמַעְלָה עַל גַּבָּהּ - טָהוֹר. הָיְתָה
43 טֻמְאָה בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ - הַבַּיִת כֻּלּוֹ טָהוֹר[51],
44 שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה כְּנֶגֶד אֲרֻבָּה בִּלְבַד[52]. הָיְתָה הַקְּדֵרָה
45 תַּחַת הָאֲרֻבָּה וְהָאֲרֻבָּה גְּדוֹלָה מִן הַקְּדֵרָה, שֶׁאִם
46 תַּעֲלֶה הַקְּדֵרָה וְתֵצֵא מִן הָאֲרֻבָּה נִמְצָא בֵּינָהּ וּבֵין
47 שִׁפְתֵּי הָאֲרֻבָּה פּוֹתֵחַ טָפַח, אַף עַל פִּי שֶׁהַקְּדֵרָה
48 גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח וְטֻמְאָה בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ
49 אוֹ תַּחְתֶּיהָ - הַבַּיִת טָהוֹר[53]. הָיְתָה הַקְּדֵרָה מֻנַּחַת בְּצַד
50 אַסְקֻפַּת הַבַּיִת[54], שֶׁאִם תַּעֲלֶה נִמְצָא מִמֶּנָּה פּוֹתֵחַ
51 טֶפַח לִפְנִים מִן הַמַּשְׁקוֹף, וְהָיְתָה טֻמְאָה רְצוּצָה
52 תַּחְתֶּיהָ אוֹ בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ - טֻמְאָה בּוֹקַעַת
53 וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת. הָיְתָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח
54 וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ בַּבַּיִת - תַּחְתֶּיהָ וְהַבַּיִת טָמֵא,
55 שֶׁהַכֹּל אֹהֶל אֶחָד, וְתוֹכָהּ וְגַבָּהּ טָהוֹר[55]. הָיְתָה
56 הַטֻּמְאָה בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ - הַבַּיִת טָמֵא, מִפְּנֵי

שֶׁהִיא נוֹגַעַת בַּמַּשְׁקוֹף טָפַח; וְכֵן תַּחְתֶּיהָ טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁהַטֻּמְאָה יוֹצְאָה לְתַחְתֶּיהָ מִן הַבַּיִת, שֶׁהַכֹּל אֹהֶל אֶחָד. לְפִיכָךְ, אִם לֹא הָיְתָה נוֹגַעַת בַּמַּשְׁקוֹף בְּפוֹתֵחַ טָפַח[56], אוֹ שֶׁהָיְתָה בְּצַד הַמַּשְׁקוֹף[57] וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ - אֵין טָמֵא אֶלָּא תַּחְתֶּיהָ, אֲבָל הַבַּיִת טָהוֹר.

44) שם משנה ו. 45) של חרס. 46) כדין כל טומאה רצוצה (ראה למעלה פ"ז ה"ה). 47) ואף־על־פי שכלי חרס אינו מיטמא מגבו, כאן מטמא כנגדו מפני שהטומאה בוקעת דרך הגב. וכן כשהטומאה בתוכה או על גבה, רואים אותה כאילו היא מונחת רצוצה תחת הכלי, מפני שכלים נעשים אוהל לטמא אבל לא לטהר (למעלה פי"ב ה"א), ולפיכך אינה חוצצת והטומאה בוקעת ועולה ובוקעת ויורדת (כסף־משנה, וכן פירש הרא"ש במשנתנו). 48) מפני שאין הטומאה הבוקעת נוגעת בצדי הארובה. 49) מפני שגג הבית ביחד עם שולי הקדירה נעשו אוהל אחד. 50) כלומר לאויר העולם. 51) כך היא גירסת רבינו במשנה שם (ראה השגת הראב"ד וכסף־משנה). 52) וגם מה שתחת הקדירה טהור, מפני ששולי הקדירה חוצצים (כסף־משנה. והוא עצמו מביע תמיהתו על דין זה, שהרי כלי נעשה אוהל לטמא, אבל לא לטהר). 53) מפני שאין כאן אוהל על הטומאה, שהרי ארובה פתוחה לחוץ בפותח טפח. תוספתא אהלות פי"א. 54) משנה אהלות פ"י, ז. 55) המדובר בכלי שפיו צר ומתרחב כלפי מטה, ופי הכלי נשאר מחוץ למשקוף, והבטן יש בו פותח טפח ונמצא תחת המשקוף (כך פירש הראב"ד את המשנה. וגם רבינו, כנראה, מפרש כך). אבל אם פי הכלי מבפנים, הטומאה נכנסת מן הבית לתוך הכלי. 56) וגבוהה מן הארץ טפח. 57) במשנה כתוב "מודבקת". ופירש רבינו, שאם תעלה תהיה מודבקת למשקוף. ומשמיענו שאוהל ארעי (הקדירה) שאין בו טפח, אינו מצטרף לאוהל קבע. [לכאורה לא היה צריך להשמיענו שבצד המשקוף הבית טהור, שהרי כל־שכן הוא, מדין אינה נוגעת בפותח טפח. והר"מ מרוטנבורג מפרש, שאפשר לטעות ולומר שמודבקת מצטרפת למשקוף, מפני שאם תעלה נראית כגוף אחד עמו).

ו. קוֹרוֹת הַבַּיִת[58] וְהָעֲלִיָּה שֶׁאֵין עֲלֵיהֶם מַעֲזִיבָה[59] וְהֵן מְכֻוָּנוֹת קוֹרָה כְּנֶגֶד קוֹרָה[60] וַאֲוִיר כְּנֶגֶד אֲוִיר, וּבְכָל קוֹרָה מֵהֶן פּוֹתֵחַ טָפַח וּבֵינֵיהֶן אֲוִיר פּוֹתֵחַ טָפַח[61], וְטֻמְאָה תַּחַת אַחַת מֵהֶן[62] - תַּחְתֶּיהָ בִּלְבַד טָמֵא[63]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה בֵּין הַתַּחְתּוֹנָה לָעֶלְיוֹנָה - בֵּין שְׁתֵּיהֶן בִּלְבַד טָמֵא[64]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה עַל גַּבֵּי הָעֶלְיוֹנָה - כְּנֶגְדּוֹ עַד לָרָקִיעַ טָמֵא. הָיוּ הַקּוֹרוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת מְכֻוָּנוֹת כְּנֶגֶד הָאֲוִיר שֶׁבֵּין הַקּוֹרוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת[65] וְטֻמְאָה תַּחַת אַחַת מֵהֶן - תַּחַת כֻּלָּם טָמֵא[66]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה עַל גַּבֵּי קוֹרָה הָעֶלְיוֹנָה[67] - כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה עַד לָרָקִיעַ טָמֵא. אֵין בַּקּוֹרוֹת פּוֹתֵחַ טָפַח[68], בֵּין שֶׁהָיוּ מְכֻוָּנוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ וּבֵין שֶׁהָיוּ הָעֶלְיוֹנוֹת כְּנֶגֶד אֲוִיר הַתַּחְתּוֹנוֹת, וְהָיְתָה הַטֻּמְאָה תַּחְתֶּיהֶן אוֹ בֵּינֵיהֶן אוֹ עַל גַּבֵּיהֶן - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה אֶלָּא כְּנֶגְדָּהּ בִּלְבַד[69]; לְפִי שֶׁכָּל טֻמְאָה שֶׁאֵינָהּ תַּחַת פּוֹתֵחַ טָפַח בְּרוּם טָפַח[70] - הֲרֵי הִיא כִּרְצוּצָה[71]. בַּיִת שֶׁנִּסְדַּק[72] גַּגּוֹ וּכְתָלָיו[73] וְנַעֲשָׂה שְׁנֵי חֲלָקִים, וְהָיְתָה הַטֻּמְאָה בְּחֶצְיוֹ הַחִיצוֹן שֶׁהַפֶּתַח בּוֹ - הַכֵּלִים שֶׁבְּחֶצְיוֹ הַפְּנִימִי כֻּלָּם טְהוֹרִין[74]. הָיְתָה טֻמְאָה בְּחֶצְיוֹ הַפְּנִימִי: אִם הָיָה רֹחַב הַסֶּדֶק כְּחוּט הַמִּשְׁקֹלֶת[75] - כֵּלִים שֶׁבְּחֶצְיוֹ הַחִיצוֹן טְהוֹרִין[76], וְאִם הָיָה פָּחוֹת מִכָּאן - הֲרֵי הֵן טְמֵאִין[77].

58) שם פי"ב מ"ה. 59) טיט או נסרים הממלאים את האויר שבין קורה לקורה. 60) קורת בית כנגד קורת עליה, וגם רחבן שווה. 61) פירוש, בין קורות הבית לקורות העליה. אבל בין קורה לזו שבצידה, אפילו פחות מטפח מפסיק ואין הטומאה עוברת (כסף־משנה). 62) תחת אחת מקורות הבית. 63) שהקורה חוצצת. 64) שהטומאה אינה יורדת ואינה עולה דרך הקורות כשיש עליה פותח טפח. 65) וממלאות את כל רוחב האויר. 66) כלל הוא בידינו: "גוד אחית מחיצתא, וגוד אסיק מחיצתא" שבת קא, א (בעברית: משוך והורד את המחיצה, ומשוך והעלה את המחיצה). פירוש, אם יש לפניך מחיצה שאינה מגיעה עד לקרקע, יש לדון בה כאילו נמשכה עד לקרקע. וכן מעלים מחיצה נמוכה. ובנידון שלפנינו, רואים את הקורה העליונה, כאילו היא מגיעה עד לתחתונה וסותמת את ההפסק שבין הקורות ונעשה אוהל מושלם. 67) והוא־הדין כשטומאה על התחתונה (ראב"ד), שהרי אין כלום כנגדה למעלה. 68) תוספתא אהלות פי"א הי"ג. 69) שבפחות מטפח אין אומרים "גוד אחית" (סוכה כה, א: לא אמרינן "חבוט רמי"). 70) שאין בינה לבין הדבר המאהיל עליה טפח ברוחב טפח על טפח. 71) שנתבאר דינה למעלה פ"ז ה"ד וה"ה. 72) משנה שם פי"א א. 73) במשנה שם כתוב סתם: "בית שנסדק". ורבינו מפרש במשנה כמו שכתב כאן, ומשמע מזה, שאם לא נסדקו הכתלים, דינו כאוהל אחד אם אין בסדק פותח טפח. 74) מפני שהסדק מפסיק, ובטומאה לא אמרו את הכלל שפחות משלשה טפחים הוא כלבוד. 75) חוט ומשקל עופרת בסופו, והבנאים משתמשים בו כדי ליישר את הכתלים. ראה כלים כט, ג. [בתוספתא שם פי"ב ה"א פירשו כך דברי בית־הלל במשנתנו]. 76) כבית־הלל במשנה שם. 77) מפני שסופה של הטומאה לצאת דרך החלק החיצון הצריכו שיעור זה, אבל כשטומאה בחלק שהפתח בו וכלים בצד הפנימי, סדק כלשהו מפסיק, מפני "שאין דרך הטומאה להיכנס".

ז. אַכְסַדְרָה[78] שֶׁנִּסְדְּקָה וְטֻמְאָה בְּצַד אֶחָד[79] - הַכֵּלִים שֶׁבַּצַּד הַשֵּׁנִי טְהוֹרִין[80]; שֶׁהֲרֵי הִיא שְׁנֵי אֹהָלִים זֶה בְּצַד זֶה וַאֲוִיר בֵּינֵיהֶן, שֶׁהֲרֵי הַסֶּדֶק בְּכָל הַתִּקְרָה. נָתַן רַגְלוֹ אוֹ קָנֶה מִלְּמַעְלָה עַל הַסֶּדֶק[81] - עֵרֵב אֶת הַטֻּמְאָה[82]. נָתַן אֶת הַקָּנֶה בָּאָרֶץ כְּנֶגֶד הַסֶּדֶק, וַאֲפִלּוּ כְּלִי גָדוֹל - אֵינוֹ מְעָרֵב אֶת הַטֻּמְאָה, עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּבוֹהַּ טֶפַח[83] תַּחַת הַסֶּדֶק. הָיָה אָדָם[84] מֻטָּל עַל הָאָרֶץ תַּחַת הַסֶּדֶק - מְעָרֵב אֶת הַטֻּמְאָה[85]; שֶׁאָדָם חָלוּל

הוּא, וְהַצַּד הָעֶלְיוֹן הֲרֵי הוּא כְּאֹהֶל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גֹבַהּ טֶפַח[86]. וְכֵן אִם הָיוּ תַּחַת הַסֵּדֶק כֵּלִים מְקֻפָּלִין[87] מֻנָּחִין עַל הָאָרֶץ זֶה עַל גַּב זֶה, וְהָיָה הָעֶלְיוֹן גָּבוֹהַּ מֵעַל הָאָרֶץ טֶפַח - עֵרֵב אֶת הַטֻּמְאָה[88], וְכָל הַכֵּלִים שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ הֲרֵי הֵן כְּכֵלִים שֶׁתַּחַת הָאֹהֶל.

78) שם משנה ב. המדובר כאן באכסדרה פתוחה משלוש רוחותיה, וגגה מחובר לבית (כך פירש ה'תוספות יום טוב' בשם הר"מ מרוטנבורג במשנה, וראה תפארת ישראל שם שדחה פירושו של הכסף־משנה). 79) באיזה צד שהוא. 80) אפילו אם רוחב הסדק פחות מחוט המשקולת. והטעם, מפני שאפשר לה לטומאה לצאת שלא דרך החלק שהכלים נמצאים בו. 81) וסתמו באורך טפח או יותר, אבל פחות מטפח אינו מחבר את שני החלקים. 82) ודינם כאוהל אחד. 83) פירוש, שיהיה תחתיו מקום חלול טפח. שאם לא כן, הרי זו טומאה רצוצה, ואפילו אם רואים את הקנה כאילו הוא סותם את הסדק ואינה מתפשטת לצדדים. 84) שם משנה ג. 85) אף־על־פי שאין מקום פנוי בינו ובין הקרקע. 86) כבית־הלל שם. 87) שם. 88) אף־על־פי שבגדים ממלאים את החלול שבין הבגד העליון והקרקע, נידון העליון כאוהל, והשאר ככלים המונחים באוהל.

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר זיז היוצא מפתח הבית ופניו למטה והיה גובהו מעל לארץ שנים עשר טפח או יותר, זיז הסובב את כל הבית ואוכל בפתח טפח, חלון העשוי לתשמיש וזיז יוצא על גבי החלון, ובנין היוצא לפני החלון שהמשקוף נסמך עליו, שני זיזין זה על גבי זה ויש בכל אחד מהם פותח טפח וטומאה תחת התחתון, כלים או בגדים שהם זה על גב זה וטומאה רצוצה ביניהם, חבית שיושבת על שוליה וכזית מן המת נתון בתוכה, שתי חביות שיושבות על שוליהן ונוגעות זו בזו וטומאה תחת אחת מהן, שיפועי אוהלים אם הם כאוהלים.

א. זִיז[2] שֶׁהוּא יוֹצֵא מִפֶּתַח הַבַּיִת[3] וּפָנָיו לְמַטָּה[4], וְהָיָה גָּבְהוֹ מֵעַל הָאָרֶץ שְׁנֵים עָשָׂר טֶפַח[5] אוֹ פָּחוֹת מִכָּאן - הֲרֵי זֶה מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה[6] בְּכָל שֶׁהוּא[7]. וְדָבָר בָּרוּר הוּא, שֶׁאֵינוֹ מֵבִיא אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם[8]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בַּהֲבָאַת הַטֻּמְאָה כָּזוֹ שֶׁאֵינָהּ בְּאֹהֶל טֶפַח הַבְּרִיא - אֵינָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם. הָיָה גָּבוֹהַּ יָתֵר מִשְּׁנֵים עָשָׂר טֶפַח אוֹ שֶׁהָיוּ פָּנָיו לְמַעְלָה[9], וְכֵן הָעֲטָרוֹת וְהַפִּתּוּחִים הַיּוֹצְאוֹת מִן הַבִּנְיָן[10] - אֵין מְבִיאִין אֶלָּא בְּפוֹתֵחַ טֶפַח. וְכֵן זִיז שֶׁעַל גַּבֵּי הַפֶּתַח הַיּוֹצֵא מִן הַמַּשְׁקוֹף[11], וַאֲפִלּוּ הָיָה קָנֶה בְּצַד הַמַּשְׁקוֹף[12] בְּרֹחַב הַפֶּתַח - אֵינוֹ מֵבִיא אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בּוֹ פּוֹתֵחַ טֶפַח[13].

2) אהלות פי"ד מ"א. 3) פירוש, יוצא ממזוזת הפתח ונכנס לתוך חללו ('סדרי טהרות' ו'חזון איש', וכן משמע מלשון רבינו בפירושו למשנה, שם). 4) יש תוספת לאותו זיז כלפי מטה, וצורתו כך !. פיה"מ שם, ובפ"ח ה"ב. 5) במשנה כתוב: "בזיז שהוא גבוה מן הפתח וכו' יב טפח". ורבינו מפרש, שהכוונה ממקום הזיז בפתח עד לארץ יש שנים־עשר טפח ('סדרי טהרות'). 6) אם טומאה מונחת תחת הזיז – הבית טמא, וכן כלים שתחתיו טמאים כשטומאה בבית. 7) אף־על־פי שאינו בולט טפח מן המזוזה. 8) בפירושו למשנה, כתב רבינו: "ואלו השיעורים כולם הלכה למשה מסיני", ברור שחזר בו כאן. 9) התוספת היתה כלפי מעלה, כזה _____!. 10) כעין עלים ופרחים וכדומה, המפותחים באבני הבנין לפאר את הבית. 11) בפירושו למשנתנו מנמק רבינו, מפני שהמשקוף גבוה יותר משנים־עשר טפחים מן הארץ. ואולי גם כאן התכוון לכך, אבל קשה ליישב את סגנון ההלכה ע"פ הנימוק הזה. וב'סדרי טהרות' כתב, שרבינו חזר בו כאן מפירושו. 12) שם מ"ג, שנינו: "קנה שעל גבי הפתח". ונראה שרבינו מקיים את הגירסא שלפנינו, אלא שהוא מוסיף ואומר, שמדובר כשהקנה הוא מצד המשקוף ואינו יוצא מתחתיו ולמטה. 13) פסק כרבי יוחנן בן נורי, נגד דעת רבי יהושע, מפני שרבי יהושע היה תלמידו של רבי יוחנן בן נורי, כמו שאמרו בעירובין יא, ב: מעשה שהלך רבי יהושע ללמוד תורה אצל רבי יוחנן בן גורי (הר"י חגיז, מובא ב'סדרי טהרות' כאן).

ב. זִיז[14] שֶׁהוּא סוֹבֵב אֶת כָּל הַבַּיִת[15] וְאוֹכֵל בַּפֶּתַח טֶפַח - מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה[16]. הָיָה אוֹכֵל בַּפֶּתַח פָּחוֹת מִטֶּפַח[17] וְטֻמְאָה בַּבַּיִת - כֵּלִים שֶׁתַּחְתָּיו טְמֵאִין[18]; טֻמְאָה תַּחְתָּיו - אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לַבַּיִת[19]. וְכֵן בְּחָצֵר שֶׁהִיא מֻקֶּפֶת אַכְסַדְרָה[20].

14) שם מ"ד. 15) ויש ברחבו טפח. 16) בין אם הטומאה בבית וכלים תחת הזיז, ובין להיפך (ראה לקמן סוף ה"ג). 17) במשנה כתוב "שלוש אצבעות", וסובר רבינו שלאו דווקא שלוש אצבעות אלא כל פחות מטפח – בין יתר על שלוש ובין פחות מזה – דינו כך. ומדובר כשהזיז למעלה משנים־עשר טפחים (כסף־משנה). 18) מפני שסופה של הטומאה לצאת דרך פתח זה, רואים אנו את הזיז שבפתח כאילו הוא חלק מהפתח, ומפני שהזיז סובב את כל הבית - מתפשטת הטומאה גם לכל הזיז. (וב'תפארת ישראל' כתב, שזה נאמר רק אם יש בזיז שמחוץ לפתח פותח טפח, אבל בפחות מטפח – לא). 19) לרבי יהושע, הנימוק "סופה של הטומאה לצאת" מועיל רק לטמא את הכלים שתחת הזיז, כשהטומאה בבית, אבל לא להיפך. 20) החצר מגולה למעלה, ואכסדרה היא מקורה. אם אכסדרה זו תופסת טפח בפתח הבית – מביאה את הטומאה. ואם פחות מטפח וטומאה בבית, כלים שתחת כל גג האכסדרה טמאים, ואם פחות מטפח וטומאה בבית, כלים שתחת כל גג האכסדרה טמאים מפני שסוף הטומאה לצאת דרך פתח הבית, שגג האכסדרה מאהיל עליו בפותח טפח. ואם הטומאה מונחת תחת גג האכסדרה, אינה מטמאה את הכלים הנמצאים בבית.

ג. חַלּוֹן[21] הָעֲשׂוּיָה לְתַשְׁמִישׁ[22] וְזִיז יוֹצֵא עַל גַּבֵּי הַחַלּוֹן, אֲפִלּוּ הָיָה כְּרֹחַב אֲגוּדָל[23] - מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה גָּבוֹהַּ מֵעַל הַחַלּוֹן רוּם

1 אֶצְבָּעַיִם אוֹ פָּחוֹת. הָיָה לְמַעְלָה מֵאֶצְבָּעַיִם - אֵינוֹ
2 מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בּוֹ רֹחַב טֶפַח. זִיז
3 שֶׁעַל גַּבֵּי הַחַלּוֹן הָעֲשׂוּיָה לְמָאוֹר[24] - מֵבִיא אֶת
4 הַטֻּמְאָה בְּכָל שֶׁהוּא[25], וַאֲפִלּוּ גָּבוֹהַּ כָּל שֶׁהוּא. בִּנְיָן
5 הַיּוֹצֵא לִפְנֵי הַחַלּוֹן[26] שֶׁהַמַּשְׁקִיף נִסְמָךְ עָלָיו בְּשָׁעָה
6 שֶׁמַּשְׁקִיף - אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה[27]. הָיָה בּוֹ זִיז[28]
7 - רוֹאִין אֶת הַבִּנְיָן כְּאִלּוּ אֵינוֹ, וְהַזִּיז הָעֶלְיוֹן[29] מֵבִיא
8 אֶת הַטֻּמְאָה. וְכֵיצַד מְבִיאִין כָּל הַזִּיזִין הָאֵלּוּ טֻמְאָה?
9 שֶׁאִם הָיְתָה טֻמְאָה תַּחַת אֶחָד מֵהֶן אוֹ בַּבַּיִת - הַכֹּל
10 טָמֵא, בֵּין בַּבַּיִת בֵּין תַּחַת הַזִּיז[30].

21) שם מ"ב. 22) להניח שם חפצים וכדומה. 23) בולט לחוץ כרוחב אגודל (אגודל – האצבע העבה שביד). תוספתא, שם ה"ז. 24) המביא את הטומאה ברוחב פונדיון (למעלה פי"ד ה"א). 25) פירוש, כל גובה שהוא, אפילו למעלה משתי אצבעות (רבינו, בפירוש המשנה). 26) כך מפרש רבינו, מה ששנינו (אהלות פי"ב ה"ג) "הבטח" אינו מביא את הטומאה. 27) כשהיא תחת הבטח. הטעם, מפני שהוא חוצץ בפני הטומאה שלא תיכנס לחלון. 28) בולט לתוך החלון והטומאה תחת הבטח. 29) שהוא כאילו תלוי באויר ומאהיל על הטומאה. 30) פירוש, כל מקום שאמרנו למעלה שהזיז מביא את הטומאה, הכוונה היא, שאם טומאה תחת הזיז הוא מביא את הטומאה לבית, וכן גם להיפך. ומובן מאליו, שהכלים הנמצאים במקום הטומאה עצמו – טמאים. מצא רבינו לנכון להדגיש זאת, כדי שלא יטעו לפרש את הביטוי "מביא את הטומאה" במשמעות מצומצמת, היינו שהוא מביא את הטומאה לבית, אבל אין הבית מביא את הטומאה אליו.

11 ד. שְׁנֵי זִיזִין[31] זֶה עַל גַּב זֶה[32], וְיֵשׁ בְּכָל אֶחָד מֵהֶן
12 פּוֹתֵחַ טֶפַח וּבֵינֵיהֶם פּוֹתֵחַ טֶפַח, וְטֻמְאָה תַּחַת
13 הַתַּחְתּוֹן - תַּחְתָּיו בִּלְבַד טָמֵא[33]. הָיְתָה טֻמְאָה בֵּינֵיהֶן
14 - בֵּינֵיהֶם בִּלְבַד טָמֵא[34]. הָיְתָה עַל גַּב הָעֶלְיוֹן - כְּנֶגְדּוֹ
15 עַד הָרָקִיעַ טָמֵא[35]. הָיָה הָעֶלְיוֹן עוֹדֵף עַל הַתַּחְתּוֹן
16 פּוֹתֵחַ טֶפַח וְטֻמְאָה תַּחַת הַתַּחְתּוֹן אוֹ בֵּינֵיהֶן -
17 תַּחְתֶּיהָן וּבֵינֵיהֶן טָמֵא[36]. הָיְתָה עַל גַּב הָעֶלְיוֹן -
18 כְּנֶגְדּוֹ וְעַד הָרָקִיעַ טָמֵא[37]. הָיָה הָעֶלְיוֹן עוֹדֵף עַל
19 הַתַּחְתּוֹן פָּחוֹת מִטֶּפַח וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָם - תַּחְתֶּיהָם
20 וּבֵינֵיהֶן טָמֵא[38]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה בֵּינֵיהֶם אוֹ תַּחַת
21 הַמּוֹתָר[39] - בֵּינֵיהֶן וְתַחַת הַמּוֹתָר טָמֵא[40], אֲבָל תַּחַת
22 הַתַּחְתּוֹן טָהוֹר[41]. יֵשׁ בְּכָל אֶחָד[42] מֵהֶן פּוֹתֵחַ טֶפַח
23 וְאֵין בֵּינֵיהֶם פּוֹתֵחַ טֶפַח[43] וְטֻמְאָה תַּחַת הַתַּחְתּוֹן -
24 תַּחְתָּיו בִּלְבַד טָמֵא[44]. הָיְתָה בֵּינֵיהֶן אוֹ עַל גַּבֵּי
25 הָעֶלְיוֹן - כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה עַד לָרָקִיעַ טָמֵא[45]. אֵין בָּהֶן
26 פּוֹתֵחַ טֶפַח, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם פּוֹתֵחַ טֶפַח וּבֵין שֶׁאֵין
27 בֵּינֵיהֶם פּוֹתֵחַ טֶפַח, בֵּין שֶׁהָיְתָה הַטֻּמְאָה תַּחַת
28 הַתַּחְתּוֹן אוֹ בֵּינֵיהֶן אוֹ עַל גַּב הָעֶלְיוֹן - טֻמְאָה
29 בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת, שֶׁהֲרֵי הִיא רְצוּצָה[46].
30 וְכֵן שְׁתֵּי יְרִיעוֹת שֶׁהֵן גְּבוֹהוֹת מִן הָאָרֶץ פּוֹתֵחַ טֶפַח
31 זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ. כֵּלִים אוֹ בְּגָדִים[47] אוֹ לוּחוֹת שֶׁל עֵץ
32 שֶׁהֵן מֻנָּחִין זֶה עַל גַּבֵּי זֶה וְטֻמְאָה רְצוּצָה בֵּינֵיהֶן,
33 אִם הָיְתָה הַטֻּמְאָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח[48] - חֲרֵי
34 הַכְּלִי שֶׁעָלֶיהָ מִלְּמַעְלָה מַאֲהִיל עַל חֲלַל הַטֶּפַח
35 וּמֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לְכָל הַכֵּלִים שֶׁתַּחְתָּיו. הָיוּ
36 טַבְלְיוֹת שֶׁל שַׁיִשׁ, אֲפִלּוּ גְּבוֹהוֹת מִן הָאָרֶץ אֶלֶף
37 אַמָּה[49] - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת, מִפְּנֵי
38 שֶׁהֵן כְּקַרְקַע[50].

31) שם מ"ה. 32) מכוונים ורחבם שווה. 33) ומה שלמעלה מהתחתון טהור, מפני שהוא חוצץ בפני הטומאה. 34) התחתון מציל על הכלים שתחתיו, והעליון על אלה שלמעלה ממנו. 35) ומה שלמטה ממנו טהור. זה פשוט. 36) העודף שיש בו טפח מערב את הטומאה, והכול נעשה אוהל אחד. 37) ומה שתחתיו טהור, שהרי הוא חוצץ. 38) שהטומאה מתפשטת כנגד העודף, אפילו אם הוא פחות מפותח טפח, ועולה למעלה ובדרך עלייתה היא פוגעת באויר שביניהם ונכנסת ומטמאה (הרא"ש בפירושו למשנה שם, וכן פירש ב'אליהו רבא'). 39) העודף של העליון. 40) שהעליון מאהיל עליהם. 41) כרבי יהושע, שם. והטעם, שבפחות מטפח, טומאה מתפשטת ועולה אבל אינה יורדת (רא"ש שם). 42) שם מ"ו. 43) והתחתון גבוה מן הארץ טפח (ראה ר"ש ורא"ש במשנתנו) 44) אבל ביניהם ועליון טהורים, מפני שהתחתון חוצץ. 45) הטומאה שביניהם היא טומאה רצוצה ובוקעת ועולה, שהרי אין ביניהם פותח טפח, ואף־על־פי־כן אינה בוקעת ויורדת מפני שהתחתון הגבוה מהארץ טפח – חוצץ. 46) אף־על־פי שיש על גבה חלול טפח. רבינו משמיענו כאן ביאור חדש למושג "טומאה רצוצה", היינו שהמקום שהיא מונחת עליו הוא פחות מטפח על טפח, ואף־על־פי שהמקום פתוח מארבע רוחותיו, וגם הדבר המאהיל עליה גבוה ממנו טפח. וחידוש הוא שלא שמענוהו בכל מקום אחר. ראה השגת הראב"ד. 47) שם פט"ו ה"א. 48) פירוש, הכלי שהטומאה תחתיו, הוא גבוה מן הארץ טפח (כסף־משנה). 49) תוספתא, שם. 50) ששיש מין אדמה הוא, ומתחבר עם הקרקע ונעשים כולם גוש אחד, אבל לוחות של עץ אינם בטלים לגבי קרקע, ולפיכך העליון הוא אוהל והלוחות שתחתיו הם כלים הנמצאים באוהל. [בתוספתא שם אמרו: "טבלאות של שיש חלקות", ומשמע שאם אינן חלקות ואויר מפסיק בין הטבלאות אינן כגוש אחד].

39 ה. לוּחוֹת[51] שֶׁל עֵץ שֶׁהֵן[52] נוֹגְעוֹת זוֹ בָּזוֹ
40 בְּקַרְנוֹתֵיהֶן[53] וְהֵן גְּבוֹהוֹת מִן הָאָרֶץ טֶפַח וְטֻמְאָה
41 תַּחַת אַחַת מֵהֶן - כֵּלִים שֶׁתַּחַת הַשְּׁנִיָּה טְהוֹרִין, לְפִי
42 שֶׁאֵינָהּ נוֹגַעַת בַּחֲבֵרְתָּהּ בְּפוֹתֵחַ טֶפַח[54]. וְהַנּוֹגְעִים בְּלוּחַ
43 זוֹ הַשְּׁנִיָּה - כְּנוֹגְעִים בְּכֵלִים שֶׁנָּגְעוּ בְּאֹהֶל הַמֵּת[55]. אֲבָל
44 כָּל הַכֵּלִים שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁמְּבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה וְאֵינָן
45 חוֹצְצִין, אִם הֶאֱהִיל הַכְּלִי עַל הַמֵּת - כָּל כֵּלִים שֶׁעַל
46 גַּבָּיו טְמֵאִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[56], וְטֻמְאָתָן מְשׁוּם כֵּלִים
47 הַמַּאֲהִילִין עַל הַמֵּת[57], וְאַף הַכֵּלִים שֶׁעַל גַּבָּיו שֶׁאֵינָן

1 כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה[58] טְמֵאִים מִשּׁוּם כֵּלִים שֶׁנָּגְעוּ בְּכֵלִים
2 שֶׁהֶאֱהִילוּ עַל הַמֵּת[59].

51) שם מ"ב. 52) מדובר בטבלאות של שולחן שהן מקבלות טומאה ('תפארת ישראל' שם, בועז ב). 53) כזה 00 ומונחים זה בצד זה. 54) אין דינו כאוהל ממש, לטמא גם מה שתחתיו. 55) במשנה כתוב: "טמא טומאת שבעה", ולכאורה דברי רבינו כאן מנוגדים למשנתנו, שהרי כתב למעלה (פ"ה ה"ד) "והשלישי טמא טומאת ערב", והנוגע בכלים שנגעו באוהל הוא שלישי. ב'כסף משנה' עמד על זה ופירש, שרבינו התכוון לנוגע בכלים שנגעו באוהל המת בעודו מאהיל על המת. ובטומאה בחיבורים גם השלישי טמא שבעה, ולמעלה בפ"ה ה"ד מדובר כשנגעו לאחר פרישה מן המת. ראה השלמות. ולדין עצמו, ברור שהלוח השני טמא טומאת שבעה כחלק מן האוהל, והנוגע בו כנוגע באוהל ואעפ"כ כלים שתחתיו טהורים, מפני שאינו נוגע בראשון בפותח טפח (ראה פירושו למשנתנו). והבדל כזה בין טומאת עצמו לטומאת אחרים, מצאנו שם פט"ז א: "כל המטלטלין מביאין את הטומאה וכו' ועל עצמן בכל שהן, ועל שאר אדם וכלים בפותח טפח" (ראה 'אליהו רבא' למשנתנו). 56) למעלה פי"ג ה"ד. 57) ומטמאים כלים ואדם טומאת שבעה. במה דברים אמורים? בכלים שהם נגד הטומאה עצמה. 58) כגון שהאוהל רחב ומתפשט לצידי הטומאה, והכלים עומדים שם. 59) והם עצמם טמאים טומאת שבעה ומטמאים אחרים טומאת ערב, כשנגעו בהם אחר שפירשו מן המת (ראה למעלה פ"ה ה"ג).

3 ו. חָבִית[60] שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת עַל שׁוּלֶיהָ[61] בָּאֲוִיר[62], וּכְזַיִת
4 מִן הַמֵּת נָתוּן בְּתוֹכָהּ אוֹ תַּחְתֶּיהָ[63] כְּנֶגֶד אֲוִירָהּ -
5 טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת[64], וְהַחָבִית
6 טְמֵאָה[65], שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה בּוֹקַעַת מִתַּחְתֶּיהָ[66] וְנִטְמֵאת
7 אֲוִירָהּ. הָיְתָה הַטֻּמְאָה תַּחַת עֲבִי דָּפְנָהּ[67] - טֻמְאָה
8 בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת[68], וְהַחָבִית טְהוֹרָה.
9 וְלָמָּה הַחָבִית טְהוֹרָה? שֶׁהֲרֵי אֵין הַטֻּמְאָה בּוֹקַעַת
10 בַּאֲוִירָהּ אֶלָּא בְּדָפְנָהּ, וְאֵין כְּלִי חֶרֶשׂ מִטַּמֵּא אֶלָּא
11 מֵאֲוִירוֹ. הָיְתָה מִקְצָת הַטֻּמְאָה תַּחַת עֲבִי דָּפְנָהּ
12 וּמִקְצָתָהּ תַּחַת אֲוִירָהּ - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת
13 וְיוֹרֶדֶת. הָיָה בַּדְּפָנוֹת פּוֹתֵחַ טֶפַח[69] - כֻּלָּהּ טְמֵאָה[70],
14 וּכְנֶגֶד פִּיהָ טָהוֹר[71], שֶׁהַרֵי הַטֻּמְאָה פָּשְׁטָה בַּדְּפָנוֹת
15 בִּלְבַד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחָבִית טְהוֹרָה[72]; אֲבָל
16 אִם הָיְתָה טְמֵאָה אוֹ גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח[73] אוֹ
17 מְכֻסָּה אוֹ כְּפוּיָה עַל פִּיהָ[74], וְהָיְתָה טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ
18 בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ - הַכֹּל טָמֵא, וְכָל הַנּוֹגֵעַ בָּהּ כֻּלּוֹ
19 טָמֵא. הָיְתָה מְקֻפֶּפֶת[75] צָמִיד פָּתִיל[76] וּנְתוּנָה עַל גַּבֵּי
20 הַמֵּת - הָאֳכָלִים וְהַמַּשְׁקִין שֶׁבְּתוֹכָהּ טְהוֹרִין[77],
21 וְהַכֵּלִים שֶׁעַל גַּבָּהּ טְמֵאִים[78]. חָבִיּוֹת שֶׁהֵן יוֹשְׁבוֹת[79]
22 עַל שׁוּלֵיהֶן אוֹ מוּטוֹת עַל צִדֵּיהֶם בָּאֲוִיר, וְהֵן נוֹגְעוֹת
23 זוֹ בָּזוֹ בְּפוֹתֵחַ טֶפַח, וְטֻמְאָה תַּחַת אַחַת מֵהֶן -
24 טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת[80], מִפְּנֵי שֶׁהִיא
25 רְצוּצָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[81] בִּטְהוֹרוֹת; אֲבָל אִם
26 הָיוּ טְמֵאוֹת[82] אוֹ גְּבוֹהוֹת מִן הָאָרֶץ פּוֹתֵחַ טֶפַח[83]
27 וְטֻמְאָה תַּחַת אַחַת מֵהֶן - תַּחַת כֻּלָּן טָמֵא, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל
28 אֹהֶל אֶחָד[84].

60) שם פ"ט מט"ז. 61) מדובר בחבית של חרס. 62) כלומר, במקום מגולה לאויר. 63) ואין טפח בין שוליה לקרקע. 64) נתבאר כבר, שכלי אינו חוצץ בפני הטומאה, ולפיכך דין הטומאה שבתוך הכלי, כאילו היא תחת הכלי ובוקעת ועולה ובוקעת ויורדת ומטמאה כל מה שכנגדה. 65) אף־על־פי שכלי חרס אינו מיטמא מגבו. 66) ונכנסה לתוך החבית וטימאתו. ואפילו שלא כנגד הטומאה – טמא, מפני שהאויר הטמא מתערב עם שאר האויר. 67) שלא כנגד התוך. 68) וכל מה שכנגד הטומאה – טמא. 69) קשה לקבל הדברים כפשוטם, כי אין להעלות על הדעת כלי שעובי דפנו טפח, ופירש ב'סדרי טהרות' כגון שיש לכלי שפה למעלה, כזה, והשפה עם עובי הדופן רחבם טפח. 70) כל מה שיגע בחבית, בין כנגד הטומאה בין שלא כנגדה וכן תחת השפה, מפני שהטומאה בוקעת ועולה ומתפשטת תחת האוהל כל סביבות הכלי. 71) ואפילו כנגד מקצת הזית שתחתיה ('סדרי טהרות'). וכן משמעות לשון רבינו, שכתב: "שהרי הטומאה פשטה בדפנות לבד". ובמשנה, מנמק רבינו: "לפי שהטומאה כבר התפשטה והראה(?) פעולתה וכו'" וב'סדרי טהרות' פירש כוונת רבינו, כיוון שנתפשטה הטומאה ע"י הדופן־האוהל, נפסקה רציצותו של חצי הזית שתחת הדופן, ונשאר פחות מכשיעור תחת אוירו ואינו מטמא. ומפירוש זה יוצא, שאם יש בחלק הטומאה שתחת אויר החבית שיעור מלא – גם כנגד פיה טמא. 72) זה נמשך לדין מקצתה תחת דופנה ומקצתה תחת אוירה, ויש בדופן פותח טפח, שאמרנו שכנגד פיה טהור. ומתנה רבינו כאן ואומר, שזה דווקא בכלי טהור, שמדאורייתא הוא אוהל גמור בין לטמא בין לטהר, אבל כלי טמא אינו נעשה אוהל לטהר מדאורייתא, ונשארה כולה רצוצה ובוקעת ועולה ומטמאת את תוכה של החבית ('סדרי טהרות'). 73) והרי כולה מאהילה על הטומאה. 74) והרי היא כקבר סתום שמטמא מכל צדדיו (רבינו בפירושו למשנתנו). סתם חבית יש באוירה פותח טפח, ואם אין בה פותח טפח - אין לה דין קבר סתום. 75) תוספתא, אהלות פ"י ה"ח. 76) כיסוי מהודק יפה. 77) וכל כלי חרס שבתוכה, שכלי חרס מכוסה ומהודק יפה מציל על עצמו ועל כל מה שבתוכו. 78) מפני שהם מאהילים על המת, שהרי החבית אינה חוצצת (ראה למעלה פי"ב ה"א). 79) שם פט"ו מ"ג. 80) ויש הבדל בין יושבות על שוליהן, ובין מוטות ופיהן מן הצד. ביושבות, גם כל מה שבתוך החבית שהטומאה תחתיה – טמא, מפני שהטומאה בקעה לתוכה וכמו שביארנו למעלה בחבית אחת, אבל כשפיהן מן הצד הדפנות חוצצים ומצילים על תוך הכלי. ומה בין זה לכלים ובגדים ולוחות עץ שאמרנו למעלה בהלכה ד, שהעליון מאהיל ואלה שתחתיו הם כמונחים באוהל? שם מדובר בדברים המקבלים טומאה, אבל חביות של חרס אינן מקבלות טומאה מגבן, ולפיכך מצילות מה שבתוכן, ואף־על־פי־כן אין מצילות את מה

שעל גבי החביות, כנגד הטומאה ממש. 81) זה נמשך לדין מוטות על צידיהן. 82) וכלי טמא אפילו באופן כזה אינו חוצץ, ונכנסה הטומאה לתוך החבית שהטומאה תחתיה, ומפני שהחביות נוגעות זו בזו בפותח טפח, נעשו כל הדפנות העליונים כאוהל אחד ומביא את הטומאה לכולם (על־פי פירוש ה'תפארת ישראל' במשנה). 83) אע"פ שהן טהורות. 84) מקום נגיעתן מצרפן, מפני שיש בו פותח טפח.

יום שישי כ"ו שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) יבאר דין אדם שהאהיל בידו אחת על המת ובידו האחרת על הכלים, אדם שהשקיף בצד החלון והאהיל על הטומאה ואם היה מוטל על האסקופה, נושאי המת שעברו בו תחת אכסדרה והגיף אחד מהם הדלת וסמכו, תנור שעומד בתוך הבית ועינו קמורה לחוץ והאהיל מת על עינו.

1 **א. אָדָם שֶׁהֶאֱהִיל בְּיָדוֹ אַחַת עַל הַמֵּת וְהֶאֱהִיל**
2 **בַּשְׁנִיָּה[2] עַל הַכֵּלִים[3], אוֹ שֶׁנָּגַע בַּמֵּת וְהֶאֱהִיל עַל**
3 **הַכֵּלִים: אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ פּוֹתֵחַ טֶפַח - הַכֵּלִים טְמֵאִין[4],**
4 **וְאִם לָאו - טְהוֹרִין[5]. וְכֵן שְׁנֵי בָּתִּים וּבָהֶם שְׁנֵי חֲצָאֵי**
5 **זֵיתִים[6], וּפָשַׁט יָדוֹ לְבַיִת זֶה וְיָדוֹ הַשְׁנִיָּה לַבַּיִת הַשֵּׁנִי:**
6 **אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ פּוֹתֵחַ טֶפַח - עֵרֶב אֶת הַטֻּמְאָה[7] וְנַעֲשָׂה**
7 **הַכֹּל כְּאֹהֶל אֶחָד, וְנִטְמָא הוּא וְהַבָּתִּים[8]; וְאִם לָאו -**
8 **אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה.**

2) בעודו מאהיל על המת. 3) בעוד ידו נוגעת במת. 4) שהאדם נעשה אוהל והוא מאהיל על המת ועל הכלים. 5) וכן אם האהיל על הכלים אחר שפירש מן המת - הכלים טהורים, אפילו אם יש בידו טפח, מפני שאינו מטמא באוהל אלא המת עצמו, אבל לא אדם וכלים שנטמאו במת, אבל בחיבורים מטמא באוהל. 6) מבשר המת, ושיעורו לטמא - כזית. 7) שהרי הוא מאהיל על כזית שלם. 8) כלומר, הכלים ובני אדם הנמצאים בשני הבתים.

9 **ב. אָדָם שֶׁהִשְׁקִיף בְּעֵד הַחַלּוֹן וְהֶאֱהִיל עַל הַטֻּמְאָה[9]**
10 **- מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לַבַּיִת[10] וְנִטְמָא כָּל הַבַּיִת. הָיָה**
11 **מֻטָּל[11] עַל הָאַסְקֻפָּה וּמִקְצָתוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת וּמִקְצָתוֹ**
12 **בַּחוּץ, וְהֶאֱהִילָה טֻמְאָה עַל מִקְצָתוֹ שֶׁבַּחוּץ - הַבַּיִת**
13 **טָמֵא. מִפְּנֵי שֶׁהָאָדָם חָלוּל וְיֵשׁ בּוֹ גֹבַהּ טֶפַח[12], וְכֵיוָן**
14 **שֶׁהֶאֱהִילָה טֻמְאָה עָלָיו - הֲרֵי זֶה כְּמַאֲהִיל עָלֶיהָ**
15 **וּמֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה. וְכֵן אִם הָיְתָה טֻמְאָה בַּבַּיִת**
16 **וְהֶאֱהִילוּ טְהוֹרִין עַל מִקְצָתוֹ[13] שֶׁבַּחוּץ - הֲרֵי אֵלּוּ**
17 **טְמֵאִין, מִפְּנֵי שֶׁהוּא[14] כְּמַאֲהִיל עַל הַטֻּמְאָה, וְהָאָדָם**
18 **מֵבִיא וְאֵינוֹ חוֹצֵץ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

9) שהייתה בחוץ סמוך לכותל הבית, והמשקיף כפף את גופו לחוץ דרך החלון. 10) אף על פי שהמשקיף נשען על החלון ונמצא אדן החלון מפסיק בין הטומאה לבית, והטעם מבואר למטה: "מפני שהאדם חלול וכו'". 11) אדם חי. 12) ונעשה אוהל. 13) של האדם החי המונח על האסקופה. 14) האדם המוטל על האסקופה.

19 **ג. נוֹשְׂאֵי הַמֵּת שֶׁעָבְרוּ בּוֹ[15] תַּחַת הָאַכְסַדְרָה[16],**
20 **וְהֵגִיף[17] אֶחָד מֵהֶן אֶת הַדֶּלֶת וּסְמָכוֹ בְּמַפְתֵּחַ[18] כְּדֵי**
21 **שֶׁלֹּא יִטְמָא הַבַּיִת, וְכֵן אִם הָיָה אָדָם מִבִּפְנִים[19] אוֹ**
22 **מִבַּחוּץ סוֹמֵךְ הַדֶּלֶת: אִם יָכוֹל הַדֶּלֶת לַעֲמֹד בִּפְנֵי**
23 **עַצְמוֹ[20] - הַבַּיִת טָהוֹר, וְאִם לָאו - הַבַּיִת טָמֵא; לְפִי**
24 **שֶׁנִּמְצָא הָאָדָם הוּא שֶׁחָצַץ בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה, וְהָאָדָם**
25 **וְהַכֵּלִים מְבִיאִין וְאֵינָן חוֹצְצִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

15) כלומר, עימו. 16) שטח מקורה לפני חזית הבית ומשקוף הדלת נכנס תחת גגה (רבינו בפירושו למשנה, ויש מפרשים, שתקרת הבית סוככת על האכסדרה). 17) סגר את הדלת לפני שנכנס המת תחת גג האכסדרה. 18) כדי שלא תיפתח הדלת. המפתחות שלהם היו כמין יתד של עץ. 19) בבית. 20) ולא תיפתח מאליה.

26 **ד. תַּנּוּר שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּתוֹךְ הַבַּיִת וְעֵינוֹ[21] קְמוּרָה**
27 **לַחוּץ[22], וְהֶאֱהִילוּ נוֹשְׂאֵי הַמֵּת עַל עֵינוֹ הַקְּמוּרָה -**
28 **הַתַּנּוּר טָמֵא[23] וְהַבַּיִת טָהוֹר[24]; שֶׁהֲרֵי אֵין הַתַּנּוּר גָּבוֹהַּ**
29 **מֵעַל הָאָרֶץ[25] כְּדֵי שֶׁיָּבִיא טֻמְאָה לַבַּיִת. מִגְּדֵל הַבָּא**
30 **בְּמִדָּה[26] שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּתוֹךְ הַפֶּתַח[27] וְנִפְתָּח לַחוּץ[28]:**
31 **טֻמְאָה בְּתוֹכוֹ - הַבַּיִת טָהוֹר[29], טֻמְאָה בַּבַּיִת - מַה**
32 **שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָמֵא[30]; שֶׁהֲרֵי הוּא פָּתוּחַ בְּתוֹךְ הַפֶּתַח[31],**
33 **וְדֶרֶךְ הַטֻּמְאָה לָצֵאת וְאֵין דַּרְכָּהּ לְהִכָּנֵס. הָיְתָה**
34 **מוּכְנִי[32] שֶׁלּוֹ מְשׁוּכָה לַאֲחוֹרָיו[33] וְיוֹצֵאת[34] פָּחוֹת**
35 **מִטֶּפַח[35] וְאֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת[36], וְטֻמְאָה שָׁם בְּתוֹכָהּ כְּנֶגֶד**
36 **הַקּוֹרוֹת[37] - הַבַּיִת טָהוֹר; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהִיא יוֹצְאָה,**
37 **אֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת[38] וְאֵינָהּ יוֹצֵאת טֶפַח[39]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה**
38 **בָּהּ[40] טֶפַח[41] עַל רוּם טֶפַח חָלוּל; אֲבָל אִם אֵין**
39 **בַּמּוּכְנִי חָלָל טֶפַח - הֲרֵי הַטֻּמְאָה רְצוּצָה בְּתוֹךְ הַבַּיִת**
40 **וְהַבַּיִת טָמֵא. הָיָה הַמִּגְדָּל עוֹמֵד בְּתוֹךְ הַבַּיִת[42]**
41 **וְהַטֻּמְאָה בְּתוֹכוֹ אוֹ בְּתוֹךְ הַתֵּבָה שֶׁלּוֹ[43], אַף עַל פִּי**
42 **שֶׁאֵין בִּיצִיאָתוֹ פּוֹתֵחַ טֶפַח - הַבַּיִת טָמֵא[44]. טֻמְאָה**
43 **בַּבַּיִת - מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָהוֹר[45]; שֶׁדֶּרֶךְ הַטֻּמְאָה לָצֵאת**
44 **וְאֵין דַּרְכָּהּ לְהִכָּנֵס.**

21) לתנורים המוסקים מבפנים היו חורים שדרכם יוצא העשן ומוציאים את האפר, ונקרא עין התנור. 22) כעין סילון יוצא מהחור לחוץ. ויש מפרשים "קמורה" היינו שעל גבי העין מבחוץ עשוי כעין גג קטן כדי שלא ייכנס הגשם לתנור, והמדובר כשעין התנור שבחוץ פחותה מטפח (הר"ש במשנתנו, ודעת הרא"ש, שהמדובר כשיש בה פותח טפח, ורבינו לא גילה דעתו בפירוש). 23) שהטומאה נכנסת לכלי חרס אפילו דרך נקב קטן ורק "צמיד פתיל" (כיסוי מהודק) חוצץ. 24) כי התנור המחובר לכתלי הבית הרי הוא מן התורה כבית ממש שיש לו דפנות, שאין טומאה נכנסת לו בפחות מפותח טפח, אלא שחכמים גזרו בתנור שבתוך הבית משום חוץ לבית, וסוברים בית הלל במשנתנו, שגזרו על התנור בלבד, אבל לא החמירו לטמא את כל

הבית. 25) אלא קבוע בקרקע ולפיכך אין עליו דין כלי מן התורה ואינו מביא את הטומאה לבית אפילו מדרבנן, שלא גזרו על הבית. ומכאן, שאם התנור העומד בבית אינו עומד על הקרקע והרי הוא ככלי מן התורה, הטומאה יוצאת ממנו דרך פיו לבית ומטמאהו. 26) כעין ארגז גדול, שמחזיק ארבעים סאה בלח (למעלה פרק ו הלכה ב) ואינו מקבל טומאה וחוצץ בפני הטומאה. 27) וממלא כל רחבו. 28) דלת המגדל. 29) ואף על פי שהמגדל בולט לבית אין הטומאה נכנסת לו מפני שהמגדל הבא במידה חוצץ. 30) המדובר, כשאין לבית פתח אחר להוציא בו את הטומאה ואין לה יציאה אחרת אלא דרך הפתח שהמגדל ממלא אותו. 31) שהטומאה תצא שם. 32) בסיס המגדל העומד על גלגלים. 33) לאחורי המגדל. 34) לתוך חלל הבית. 35) במשנה כתוב "שלוש אצבעות" ומפרש רבינו שלאוו דווקא שלוש אצבעות והכוונה לפחות מטפח (טפח = ארבע אצבעות. בכורות לט עמוד ב). 36) הבסיס מחובר למגדל. 37) במקום מגולה לתקרת הבית. 38) אבל אם היא נשמטת דינה ככלי ואינה חוצצת. 39) ולפיכך אין הטומאה יוצאת ממנה לבית כמו שנתבאר כבר כמה פעמים, שטומאה אינה עוברת דרך פתח שאין בו טפח. 40) בכל המוכני. 41) ובחלק שתחת התקרה אין טפח. 42) כל הדינים שלמעלה נאמרו במגדל העומד בפתח הבית. 43) תיבה קטנה העומדת בתוך המגדל. 44) מפני שסוף הטומאה לצאת דרך הבית. 45) כשאין בפתח המגדל טפח. ואם יש בו טפח נכנסת הטומאה לתוכו מן הבית.

1 **ה. כְּלִים שֶׁבֵּין הַמִּגְדָּל וּבֵין הָאָרֶץ[46], שֶׁבֵּינוֹ וּבֵין**
2 **הַכֹּתֶל, וְשֶׁבֵּינוֹ וּבֵין הַקּוֹרוֹת[47]: אִם יֵשׁ שָׁם פּוֹתֵחַ**
3 **טֶפַח - טְמֵאִים[48], וְאִם לָאו - טְהוֹרִים; שֶׁהֲרֵי אָנוּ**
4 **רוֹאִים אֶת הַקּוֹרוֹת כְּאִלּוּ הֵן יוֹרְדוֹת וְסוֹתְמוֹת.**

46) המגדל עומד על גלגלים ויש מקום פנוי בין שוליו ובין הקרקע. 47) וטומאה בבית. 48) שטומאת הבית נכנסת שם.

5 **ו. הָיְתָה הַטֻּמְאָה תַּחַת הַמִּגְדָּל בֵּינוֹ וּבֵין הָאָרֶץ, אוֹ**
6 **בֵּינוֹ וּבֵין הַקּוֹרוֹת, אוֹ בֵּינוֹ וּבֵין הַכֹּתֶל, בֵּין שֶׁיֵּשׁ שָׁם**
7 **חָלָל טֶפַח בֵּין שֶׁאֵין שָׁם - הַבַּיִת טָמֵא[49]. הָיָה עוֹמֵד**
8 **בָּאֲוִיר[50] וְטֻמְאָה בְּתוֹכוֹ - כֵּלִים שֶׁבְּעָבְיוֹ[51] טְהוֹרִים[52];**
9 **טֻמְאָה בְּעָבְיוֹ - כֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ[53] טְהוֹרִים.**

49) כלל אמרו: צמיד פתיל ואהלים מצילים על הטהורים מליטמא, אבל אינם מצילים על הטמאים מלטמא. לפיכך, אף על פי שהטומאה מונחת באוהל הפנימי, היא מטמאה את הכלים שבאוהל החיצון. 50) במקום מגולה לרקיע. 51) המדובר במגדל שכתליו עשויים לוחות כפולים וביניהם חלול, ובשטח שבין לוח ללוח עומדים או תלויים כלים. 52) שהרי הם מוגנים מכל צד על ידי אוהל. וזה שאמרנו למעלה שאוהל אינו מציל על הטמאים מלטמא הכוונה לאוהל תוך אוהל, וטומאה בפנימי וסוף הטומאה לצאת. 53) שבתוך המגדל עצמו.

10 **ז. כָּל שִׁפּוּעֵי אֹהָלִים - כְּאֹהָלִים. כֵּיצַד? אֹהֶל שֶׁהוּא**
11 **שׁוֹפֵעַ וְיוֹרֵד[54] וְכָלֶה[55] עַד כְּאֶצְבַּע[56], וְטֻמְאָה בָּאֹהֶל[57]**
12 **- כֵּלִים שֶׁתַּחַת הַשִּׁפּוּעַ[58] טְמֵאִים[59]; טֻמְאָה תַּחַת**
13 **הַשִּׁפּוּעַ[60] - כֵּלִים שֶׁבָּאֹהֶל טְמֵאִים[61]. הַטֻּמְאָה[62] מִתּוֹךְ**
14 **הַשִּׁפּוּעַ[63] - הַנּוֹגֵעַ בּוֹ[64] מִתּוֹכוֹ[65] טָמֵא טֻמְאַת**
15 **שִׁבְעָה[66], וְהַנּוֹגֵעַ בַּשִּׁפּוּעַ מֵאַחֲרָיו טָמֵא טֻמְאַת**
16 **עֶרֶב[67]; נַעֲשָׂה הַשִּׁפּוּעַ מֵאַחֲרָיו כְּאִלּוּ הוּא כְּלִי שֶׁנָּגַע**
17 **בְּאֹהֶל. הָיְתָה הַטֻּמְאָה עַל אַחוֹרֵי הַשִּׁפּוּעַ - הַנּוֹגֵעַ בּוֹ**
18 **מֵאֲחוֹרָיו טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהַנּוֹגֵעַ בַּשִּׁפּוּעַ בְּתוֹכוֹ**
19 **טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב. כַּחֲצִי זַיִת מִתּוֹכוֹ וְכַחֲצִי זַיִת**
20 **מֵאֲחוֹרָיו - הַנּוֹגֵעַ בּוֹ בֵּין מִתּוֹכוֹ בֵּין מֵאֲחוֹרָיו טָמֵא**
21 **טֻמְאַת עֶרֶב[68], וְהָאֹהֶל עַצְמוֹ[69] טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה.**

54) שכתליו אינם זקופים אלא משתפעים והולכים ומתוך כך שטח האוהל מתרחב אולם המרחק בין הקרקע ובין יריעות האוהל פוחת והולך. 55) בסמוך לקרקע. 56) כלומר, פחות מטפח. המדובר באוהל שגגו שטוח בטפח על טפח או יותר. 57) תחת הגג לא תחת הכתלים המשופעים. 58) בין במקום הגבוה טפח על הארץ ובין במקום שאין בינו ובין הארץ טפח. 59) משמיענו שני דברים: א. אין אנו דנים את הכתלים כאילו הם זקופים ומסגרות הגג יורדות וסותמות והאוהל מצטמצם לשטח שתחת הגג; ב. שאפילו המקומות שאין בינם ובין הקרקע טפח נידונים כאוהל, והטעם מפני שכל השטח המוקף יריעות הוא אוהל אחד ואם יש בו פותח טפח במקום אחד דין אוהל על כולו ואפילו במקום שאין בו טפח. 60) בכל מקום שהוא אפילו במקום שאין בו רום טפח. 61) שהרי הכל אוהל אחד. 62) עד כאן למדנו דיני השיפוע כמאהיל, ומכאן ואילך דיני נגיעה בשיפוע. 63) כלומר, בין הקרקע ובין היריעה המשופעת בכל מקום שהוא. 64) בשיפוע. 65) בפנים האוהל. 66) אפילו אם פינו המת מתוכו לפני שנגע. 67) המדובר ביריעות המקבלות טומאה אפילו כשהן נטויות כאוהל וחוצצות בפני הטומאה, כגון של פשתן או צמר או עור, ולפיכך שני צדדיהן נידונים כשני כלים, הפנימי מאהיל על המת ומיטמא וגם מטמא אחרים כמת עצמו, והחיצון טמא מפני שנגע בפנימי ודינו ככלים שנגעו בכלים שנגעו במת, שמטמאים טומאת ערב בלבד. והמדובר כשפינו את המת לפני שנגע, אבל הנוגע בחיצון בעוד המת שם טמא טומאת שבעה. 68) שני החלקים אמנם מצטרפים אף על פי שהאחד מבפנים והשני מבחוץ, אולם, מפני שאין כזית שלם מצד אחד אין שום צד נידון כאילו היה בו בעצמו כזית שלם. 69) תוספתא שם פרק א הלכה א. יריעות האוהל טמאים טומאת שבעה, מפני שלטומאת עצמן אין הבדל בין תוכו ובין אחוריו. ולפיכך מצטרפים שני חצאי הזיתים לטמאן טומאת שבעה.

22 **ח. הָיָה כְּנַף הָאֹהֶל מְרֻדָּד[70] עַל הָאָרֶץ וְטֻמְאָה תַּחַת**
23 **כְּנַף הָאֹהֶל הַפָּרוּשׂ עַל הָאָרֶץ אוֹ עַל גַּבֵּי הַכָּנָף -**
24 **טֻמְאָה בּוֹצַעַת וְעוֹלָה[71], בּוֹצַעַת וְיוֹרֶדֶת.**

70) סרוח ומונח על הארץ ואין אוויר תחתיו מחובר לאוויר האוהל. 71) ככל טומאה רצוצה, מובן שכל האוהל נטמא

כנוגע בכלים שנטמאו במת, אבל הכלים שתחת האוהל ולא נגעו בו - טהורים.

פֶּרֶק תְּשִׁעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר דין כוורת שהיא מוטלת בארץ והיא בתוך פתח הבית ופיה לחוץ וכזית ממת נתון תחתיה או על גבה, היתה גבוהה מהארץ טפח וטומאה תחתיה או בבית או בתוכה, כוורת המוטלת בארץ בתוך הפתח ופיה לפנים והיא כלי שלם וחלולה וכזית מת נתון תחתיה וכו', כוורת שהיא בתוך הבית והיא ממלאה את כל גובה הבית ופיה למעלה וכו', כוורת חלולה שהיא כלי שלם והיתה מונחת על צידיה באויר וכזית מת תחתיה וכו', כוורת שהיא כלי שלם והיא יושבת על שוליה לאויר וטומאה תחתיה וכו', גמל העומד באויר וטומאה תחתיו או שהיה רובץ, אם הנזיר מגלח על אלו הטומאות ואם הנכנסים למקדש חייבים עליהן כרת.

1 **א[2]. כַּוֶּרֶת[3] שֶׁהִיא מֻטֶּלֶת בָּאָרֶץ[4] וְהִיא בְּתוֹךְ פֶּתַח**
2 **הַבַּיִת וּפִיהָ[5] לַחוּץ, וּכְזַיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ אוֹ**
3 **עַל גַּבָּהּ מִבַּחוּץ[6] - כֹּל שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַזַּיִת בְּתַחְתֶּיהָ[7]**
4 **אוֹ בְּגַבָּהּ[8] טָמֵא[9], וְכָל מַה שֶּׁבַּאֲוִיר תּוֹכָהּ[10] טָהוֹר[11],**
5 **חוּץ מִכְּלִי שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה[12], וְהַבַּיִת טָהוֹר[13].**
6 **הָיְתָה הַטֻּמְאָה בַּבַּיִת - אֵין טָמֵא אֶלָּא הַבַּיִת[14], אֲבָל**
7 **כֵּלִים שֶׁבְּתוֹכָהּ אוֹ תַּחְתֶּיהָ אוֹ עַל גַּבָּהּ[15] טְהוֹרִים[16].**
8 **הָיְתָה הַטֻּמְאָה בְּתוֹכָהּ[17] - הַכֹּל טָמֵא, כֹּל שֶׁבַּבַּיִת וְכֹל**
9 **שֶׁבְּתוֹכָהּ[18] וְכֹל שֶׁעַל גַּבָּהּ וְכֹל שֶׁתַּחְתֶּיהָ כְּנֶגֶד**
10 **הַטֻּמְאָה[19], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. הָיְתָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ**
11 **טֶפַח וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ בַּבַּיִת אוֹ עַל גַּבָּהּ - הַכֹּל**
12 **טָמֵא[20], כֹּל שֶׁבַּבַּיִת וְכֹל שֶׁתַּחְתֶּיהָ וְכֹל שֶׁעַל גַּבָּהּ;**
13 **אֲבָל כֹּל שֶׁבַּאֲוִיר תּוֹכָהּ טָהוֹר[21], חוּץ מִכְּלִי שֶׁהוּא**
14 **כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה[22]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה בְּתוֹכָהּ - הַכֹּל טָמֵא,**
15 **כֹּל שֶׁבְּתוֹכָהּ וְכֹל שֶׁבַּבַּיִת וְכֹל שֶׁתַּחְתֶּיהָ וְכֹל שֶׁעַל**
16 **גַּבָּהּ. שֶׁהַכֵּלִים אוֹ הָאָדָם שֶׁנַּעֲשׂוּ אֹהֶל עַל הַטֻּמְאָה**
17 **אוֹ שֶׁהָיְתָה הַטֻּמְאָה עַל גַּבֵּיהֶן - מְבִיאִין וְלֹא**
18 **חוֹצְצִין[23], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[24]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[25]**
19 **בִּזְמַן שֶׁהִיא כְּלִי[26] וּמְחֻלְחֶלֶת[27]; אֲבָל אִם הָיְתָה**
20 **פְּחוּתָה[28] וְסָתַם הַמָּקוֹם הַנִּפְחַת בְּקַשׁ, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ**
21 **כְּלִי, אוֹ שֶׁהָיְתָה אֲפוּצָה[29] עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהּ חָלָל**
22 **טֶפַח אֶלָּא אֲטוּמָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמָּצֵא בָּהּ חָלָל טֶפַח**
23 **בְּמָקוֹם אֶחָד[30]. הָיְתָה[31] גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח**
24 **וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ בַּבַּיִת - הֲרֵי הַבַּיִת וְכֹל שֶׁתַּחְתֶּיהָ**
25 **טְמֵאִין, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אֹהֶל אֶחָד[32], וְתוֹכָהּ וְגַבָּהּ**
26 **טָהוֹר[33], מִפְּנֵי שֶׁהוּא אֹהֶל שֶׁל עֵץ[34] וְאֵינוֹ כְּלִי. הָיְתָה**
27 **טֻמְאָה בְּתוֹכָהּ[35] - אֵין טָמֵא אֶלָּא תּוֹכָהּ. הָיְתָה עַל**
28 **גַּבָּהּ - כְּנֶגְדּוֹ עַד לָרְקִיעַ טָמֵא[36]. הָיְתָה מֻנַּחַת עַל**
29 **הָאָרֶץ[37] וּפִיהָ לַחוּץ וּכְזַיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ[38] -**
30 **כְּנֶגְדּוֹ עַד הַתְּהוֹם טָמֵא[39]. הָיָה עַל גַּבָּהּ[40] - כְּנֶגְדּוֹ עַד**
31 **הָרָקִיעַ טָמֵא[41]. הָיְתָה טֻמְאָה בַּבַּיִת - אֵין טָמֵא אֶלָּא**
32 **הַבַּיִת בִּלְבַד[42]. הָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹכָהּ - אֵין טָמֵא אֶלָּא**
33 **תּוֹכָהּ[43].**

2) כל מקום שנאמר בפרק זה "טהור" או "טמא", הכוונה לכלים הנמצאים בשטח שבו דנים. 3) אהלות פ"ט מ"א. 4) ואין בינה ובין הקרקע טפח. 5) ומקצת הכוורת עצמה. 6) על גב המקצת שבחוץ או תחתיה. והמדובר, כשהכוורת מחזיקה ארבעים סאה (רבינו בפירושו למשנה), שאינה מקבלת טומאה. אבל היא מביאה את הטומאה, וגם חוצצת בפני הטומאה (למעלה פי"ג ה"ג). 7) כשהטומאה על גבה. 8) כשהטומאה תחתיה. 9) שטומאה בוקעת ועולה, בוקעת ויורדת. ואף־על־פי שכלי עץ הבאים במידה (מחזיקים 40 סאה) חוצצים, זה נאמר רק להציל מה שבצידי הטומאה. אבל שכנגד הטומאה, מציל רק אוהל עם דפנות בלבד (ראה 'תוספות יום טוב'). 10) שלא כנגד הטומאה. 11) ואין אנו אומרים מכיוון שהטומאה בקעה ונכנסה לכוורת שהיא אוהל, הרי היא מתפשטת בכל אוירה ומטמאה כל מה שבתוכה, לפי הכלל שכל הבית כאילו מלא טומאה. והטעם, מפני שלא אמרו כלל זה אלא כשעצם הטומאה, היינו הכזית מן המת, נמצא בבית. אבל כאן, כשאין בכוורת אלא כוחה של הטומאה בלבד, אינה מתפשטת לצדדים, אלא ממשיכה ובוקעת כנגד הכזית (כסף־משנה) [ראה משנה אחרונה, שהביא כמה הוכחות לסתור סברא זו, אבל קשה למצוא הסבר אחר לדברי רבינו כאן]. 12) ואין הכוורת מצילה, אף־על־פי שיש בתוכה פותח טפח. והטעם, מפני שגזרו משום אין בה פותח טפח (סדרי טהרות). יוצא מזה, שלהלכה אין כל הבדל בין גבה ובין תוכה. ולמה לא כלל אותם רבינו בבבא אחת? מפני שבדין גבה, התכוון להדגיש שכנגד הטומאה טמא, ובדין תוכה החידוש הוא שאינה מטמאה שלא כנגד הטומאה. 13) שהרי הטומאה מונחת בחוץ והיא רצוצה. 14) משמע, כל מה שבבית אפילו הכלים שתחת הכוורת בפנים הבית, ואף־על־פי שאין תחתיה פותח טפח. 15) בחלק שמחוץ לבית. 16) תחתיה ועל גבה אין כל סיבה שתתפשט לשם הטומאה, וכלים שבתוכה טהורים אפילו בחלק שבתוך הבית, מפני שהכוורת מצילה על מה שבתוכה, ואף־על־פי שאין בה פותח טפח. ומה שאמרו: כלי נעשה אוהל לטמא אבל לא לטהר, הכוונה רק לכלים שמחוצה לו (סדרי טהרות). 17) בתוך הכוורת, אפילו אם היא בחלקה שמחוץ לבית. 18) כשהטומאה בתוכה, כאילו כולה מליאה טומאה (ראה למעלה הערה ח), והדופן העליון מאהיל עליה ומטמא כל מה שבתוכה, בין בחלק שבבית ובין בחלק שחוצה לו. והבית טמא, מפני שאוהל בתוך אוהל אינו מציל על הטומאה מלטמא (ראה הערות פי"ח ה"ו), וכאילו הטומאה בבית. [בסדרי טהרות מבאר, שאוהל ממש בתוך אוהל מציל, כשיש פתח פתוח לחוץ. אבל כלי שנעשה אוהל, אינו מציל אפילו עם פתח. הבדל זה משמש יסוד להבנת שיטת רבינו בהלכות הבאות]. 19) זה נמשך גם לעל גבה, ובשניהם מטהר רבינו כלים שמחוץ לבית שאינם כנגד הטומאה. וטעמו, מפני שיש כאן אוהל פותח טפח על הטומאה, הרי הוא גם חוצץ בפני הטומאה, ואף־על־פי־כן מה שכנגד הטומאה טמא, גזירה דרבנן. משום אין בכוורת פותח טפח, שהיא טומאה רצוצה הבוקעת ומטמאה כל מה שכנגדה (סדרי טהרות). 20) מפני שהכוורת מאהילה על הטומאה, נתחברה לאוהל

אחד עם כל הבית. ואפילו אם הטומאה על גבה, שהרי הכוורת אינה חוצצת, וכאילו הטומאה תחתיה, כמבואר למעלה. 21) שעל תוכה מצילה, כמבואר למעלה. 22) גזירה משום אין בה פותח טפח, כמבואר למעלה. 23) דבריו אלו נראים סותרים למה שכתב בפרק י"ג ה"ג, שכלים הבאים במידה חוצצים, והרי המדובר כאן בכלי הבא במידה. ובכסף־משנה מבאר, שכלי שאינו מקבל טומאה חוצץ בפתיחה שבין בית לבית, אבל כשטומאה תחתיו או על גביו, מביא ואינו חוצץ, כמו ששנינו (אהלות פ"ו מ"א) "אדם וכלים נעשים אוהל לטמא אבל לא לטהר", ואפילו כלים שאינם מקבלים טומאה. [ראה רא"ש בפירושו לפ"ח מ"א שהקדים את הכסף־משנה בקביעת הבדל זה]. 24) בפי"ג ה"ג. ראה השלמות שם. 25) שם מ"ג ואילך. 26) שלם, לא שבור. 27) שיש בה חלול (רבינו בפירושו למשנה). 28) ניטל חלק מדופנה. 29) תוכה ממולא בקש, ודפנותיה שלמים. 30) הסגנון אינו בהיר, אבל הכוונה ברורה: שיש בה כמה מקומות חלולים, ואין באחת מהם טפח, אבל אם תצרפם יחד יצא לך יותר מטפח. 31) הכוורת הפחותה או האפוצה. 32) כמו במחולחלת. 33) כלים שבתוכה, בין בחלק שבחוץ ובין שבבית. אבל גבה, רק החלק שבחוץ טהור. וזה יתבאר מהנימוקים שנאמרו למעלה במחולחלת. תוכה טהור, מפני שעל תוכה היא מצילה, ואפילו כנגד הטומאה טהור, שרק במחולחלת שהיא כלי, גזרו משום אין בו טפח (למעלה הערה יט), אבל באוהל שאינו כלי לא גזרו. והכלים שעל גבה בפנים הבית - טמאים מפני שהם נמצאים באויר האוהל. 34) שאינו מקבל טומאה, אבל אוהל של אריג או עור מיטמא (ראה למעלה פ"ה הי"ב), ודבר טמא אינו חוצץ (כסף־משנה). 35) הטומאה היא כקבורה באדמה (מפני שהכוורת האטומה אינה כלי, ובטלה לגבי קרקע) ואינה יוצאת לבית (רבינו בפירושו למשנה). 36) כלי שיאהיל למעלה ממנה, בכל גובה שהוא. אבל אינה בוקעת למטה, מפני שאינה רצוצה. 37) הכוורת האטומה. 38) תחת החלק שבחוץ. 39) שהרי היא רצוצה, ואף־על־פי־כן אינה בוקעת ועולה, מפני שהכוורת שבטלה לגמרי מתורת כלי, היא כאוהל וחוצצת. [ראה כסף־משנה שתירץ באופן אחר, ותירוצו נראה דחוק מאוד]. 40) מבחוץ. 41) ולא יותר. ואינה בוקעת למטה, מפני שהאוהל חוצץ. ברור ללא צל של ספק, שהמדובר במונחת על גב החלק שבחוץ, שהרי בפנים נעשה כל הבית אוהל המת. 42) הכלים שבבית עצמו וגם הכלים שעל גבה, אבל אלה שתחתיה אפילו בחלק שבבית - טהורים, מפני שאין מקום לטומאה להכנס שם, למטה אין פותח טפח ומלמעלה הכוורת חוצצת, מפני שהיא פחותה או אפוצה ויצאה מתורת כלי, כמבואר למעלה. [ואין בזה משום אוהל בתוך אוהל שאינו מציל, מפני שכל דבר שאינו כלי ויש לו פתח לחוץ, אין בו משום אוהל בתוך אוהל]. 43) מבואר ממה שאמרנו למעלה.

ב. כַּוֶּרֶת[44] הַמֻּטֶּלֶת בָּאָרֶץ בְּתוֹךְ הַפֶּתַח וּפִיהָ לִפְנִים, וְהִיא כְּלִי שָׁלֵם וַחֲלוּלָה, וּכְזַיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ אוֹ עַל גַּבָּהּ מִבַּחוּץ - כֹּל שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַזַּיִת בְּתַחְתֶּיהָ אוֹ עַל גַּבָּהּ טָמֵא, וְכָל מַה שֶּׁבַּאֲוִיר תּוֹכָהּ טָהוֹר, חוּץ מִכְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה, וְהַבַּיִת טָהוֹר[45]. הָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹכָהּ אוֹ בַּבַּיִת - הַכֹּל טָמֵא[46]. הָיְתָה גְבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח[47] וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ[48] אוֹ בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ[49] אוֹ בַּבַּיִת - הַכֹּל טָמֵא; כֹּל שֶׁבַּבַּיִת וְכֹל שֶׁתַּחְתֶּיהָ - מִפְּנֵי שֶׁהִיא וְהַבַּיִת כְּאֹהֶל אֶחָד[50], וְכֹל שֶׁעַל גַּבָּהּ וְכֹל שֶׁבְּתוֹכָהּ טָמֵא - שֶׁהַכְּלִי מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה וְאֵינוֹ חוֹצֵץ[51], כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר. הָיְתָה פְּחוּתָה וּפְקוּקָה בְּקַשׁ אוֹ אֲפוּצָה, וּגְבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח, וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ בְּתוֹכָהּ - הַכֹּל טָמֵא[52], חוּץ מֵעַל גַּבָּהּ[53]. הָיְתָה טֻמְאָה עַל גַּבָּהּ[54] - כְּנֶגְדּוֹ בְּלִבַּד עַד לָרָקִיעַ[55] טָמֵא, אֲבָל תּוֹכָהּ טָהוֹר, וְתַחְתֶּיהָ וְהַבַּיִת כָּל מַה שֶּׁבֵּהֶן טָהוֹר; מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ כְּלִי, חוֹצֶצֶת. הָיְתָה מֻנַּחַת עַל הָאָרֶץ וּפִיהָ לִפְנִים, וּכְזַיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ - כְּנֶגְדּוֹ עַד הַתְּהוֹם טָמֵא[56]. הָיְתָה עַל גַּבָּהּ[57] - כְּנֶגְדּוֹ עַד לָרָקִיעַ טָמֵא. הָיְתָה הַטֻּמְאָה בְּתוֹכָהּ אוֹ בַּבַּיִת - תּוֹכָהּ וְהַבַּיִת טָמֵא[58].

44) שם מ"ה. 45) בכל הדינים שנימנו בהלכה זו עד כאן, אין הבדל בין פיה לפנים לבין פיה לחוץ. 46) כשהכוורת פתוחה לפנים, מתחבר אוירה עם אויר הבית ונעשו אוהל אחד, ולפיכך אם הטומאה באחד מהם - שניהם טמאים. 47) ויש מקום לטומאה להכנס תחתיה ולצאת. 48) אפילו תחת החלק שמחוץ לבית. 49) בפנים או בחוץ. 50) נימוק לטומאת תוכה כשהטומאה בבית, וכן להיפך. 51) נימוק לטומאת גבה שבחלק החוץ, וגם לטומאת תוכה והבית כשהטומאה על גבה מבחוץ. מפני שהכוורת, שהיא כלי, אינה חוצצת, הרי הטומאה כאילו מונחת תחת הכוורת המאהילה עליה, והכלים שעל גבה כאילו מונחים באוהל. 52) אפילו מה שבתוכה, כמבואר למעלה: מפני שהיא כאוהל אחד עם הבית, מה־שאין־כן בפיה לחוץ, שאמרנו למעלה: "ותוכה וגבה טהור". 53) בחלק שבחוץ, מפני שהכוורת הפחותה או הפקוקה, שאינה כלי כלל - חוצצת. 54) מחוץ לבית. 55) כלי המאהיל עליה בכל גובה שהוא. 56) כדין טומאה רצוצה, ואינה בוקעת ועולה מפני שהכוורת חוצצת. 57) מבחוץ. 58) כללו של דבר: בפיה לפנים נידונים תוכה של הכוורת והבית כאוהל אחד, ודיניהם שווים בכל המקרים.

ג. כַּוֶּרֶת[59] שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַבַּיִת[60] וְהִיא מְמַלְּאָה אֶת כָּל גֹּבַהּ הַבַּיִת, וּפִיהָ לְמַעְלָה לְקוֹרוֹת הַבַּיִת, וְאֵין בֵּינָהּ לְבֵין הַקּוֹרוֹת פּוֹתֵחַ טֶפַח, וְטֻמְאָה בְּתוֹכָהּ - הַבַּיִת טָמֵא[61], טֻמְאָה בַּבַּיִת - מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ טָהוֹר[62]; שֶׁדֶּרֶךְ הַטֻּמְאָה לָצֵאת לְתוֹךְ הַבַּיִת בְּפָחוֹת מִטֶּפַח וְאֵין דַּרְכָּהּ לְהִכָּנֵס. בֵּין שֶׁהָיְתָה[63] מֻטָּה עַל צִדָּהּ וּפִיהָ לַכֹּתֶל וּבֵינוֹ וּבֵין הַכֹּתֶל פָּחוֹת מִטֶּפַח, בֵּין שֶׁהָיְתָה כַּוֶּרֶת אַחַת בֵּין שֶׁהָיוּ שְׁתַּיִם זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ וְאֵין בֵּין הָעֶלְיוֹנָה לַקּוֹרוֹת אוֹ לַכֹּתֶל פּוֹתֵחַ טֶפַח[64]. הָיְתָה עוֹמֶדֶת[65] בְּתוֹךְ הַפֶּתַח וּפִיהָ לְמַעְלָה וְאֵין בֵּינוֹ לְבֵין הַמַּשְׁקוֹף פּוֹתֵחַ טֶפַח, וְטֻמְאָה בְּתוֹכָהּ - הַבַּיִת טָהוֹר[66], טֻמְאָה בַּבַּיִת

- מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ טָמֵא[67]; שֶׁדֶּרֶךְ טֻמְאָה לָצֵאת וְאֵין דַּרְכָּהּ לְהִכָּנֵס.

59) שם משנה ט. 60) כולה. במקרה זה אין הבדל בין שלימה ופחותה, בין מחולחלת ואפוצה, בין גבוהה מן הארץ טפח או לא. 61) אפילו אוהל ממש עם דפנות אינו מציל, מפני שסופה של הטומאה לצאת דרך הבית (כמו שמסיים רבינו), עוברת היא גם בפחות מפותח טפח. 62) שאין הטומאה נכנסת בפחות מפותח טפח, והכוורת עם הדפנות מצילה. 63) הכוורת שכולה בתוך הבית. 64) כל אלה דינם כאמור למעלה. 65) שם משנה יוד. כאן מתחילה בבא חדשה. 66) שהרי הטומאה יכולה לצאת מבלי להכנס לאויר הבית. 67) מפני שאין מקום לטומאה לצאת אלא דרך הכוורת, אינה מצילה על מה שבתוכה אפילו עם דפנות.

ד. כַּוֶּרֶת חֲלוּלָה[68] שֶׁהִיא כְּלִי שָׁלֵם[69] וְהָיְתָה מֻנַּחַת[70] עַל צִדֶּיהָ בָּאֲוִיר[71], וּכְזַיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ אוֹ עַל גַּבָּהּ - כֹּל שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַזַּיִת בְּתַחְתֶּיהָ וּבְגַבָּהּ טָמֵא, וְכָל מַה שֶּׁבַּאֲוִיר תּוֹכָהּ טָהוֹר, אֶלָּא כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה, וְכֹל שֶׁאֵינוֹ כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה בְּתוֹכָהּ טָהוֹר. הָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹכָהּ - הַכֹּל טָמֵא, כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ וְכֹל שֶׁכְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה לְמַעְלָה עַל גַּבָּהּ אוֹ לְמַטָּה תַּחְתֶּיהָ. הָיְתָה גְבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ עַל גַּבָּהּ - כֹּל שֶׁתַּחְתֶּיהָ טָמֵא, וְכֹל שֶׁעַל גַּבָּהּ טָמֵא; אֲבָל כֹּל שֶׁבְּתוֹכָהּ טָהוֹר, חוּץ מִכְּלִי שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה. הָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹכָהּ - הַכֹּל טָמֵא, כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ וְכֹל שֶׁתַּחְתֶּיהָ וכל שֶׁלְּמַעְלָה עַל גַּבָּהּ; שֶׁהַכֵּלִים מְבִיאִין וְאֵינָן חוֹצְצִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[72]. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה כַּוֶּרֶת זוֹ הַמֻּטֶּלֶת עַל הָאָרֶץ פְּחוּתָה וּפִקּוּקָה בְּקַשׁ אוֹ שֶׁהָיְתָה בָּאָה בְּמִדָּה[73], וּכְזַיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ - כְּנֶגְדּוֹ עַד הַתְּהוֹם טָמֵא; עַל גַּבָּהּ - כְּנֶגְדּוֹ עַד לָרָקִיעַ טָמֵא; בְּתוֹכָהּ - אֵינוֹ טָמֵא אֶלָּא תוֹכָהּ. הָיְתָה גְבוֹהָה טֶפַח מֵעַל הָאָרֶץ וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ - תַּחְתֶּיהָ בִּלְבַד טָמֵא; בְּתוֹכָהּ - תּוֹכָהּ בִּלְבַד טָמֵא; עַל גַּבָּהּ - כְּנֶגְדּוֹ עַד לָרָקִיעַ טָמֵא. שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ[74], שֶׁכְּלִי עֵץ הַבָּא בְּמִדָּה - כְּאֹהֶל הוּא חָשׁוּב, לֹא כְּכֵלִים, וּלְפִיכָךְ חוֹצֵץ.

68) שם משנה יא. 69) אינה פחותה. 70) ואין תחתיה פותח טפח. 71) תחת כיפת הרקיע. 72) דינים אלה זהים עם הדינים האמורים בבבא ראשונה של פרק זה, שהרי אין כל נימוק לחלק בין שני המקרים, ונאמרו כאן משום הדינים שבבבות הבאות. 73) כאן משווה רבינו באה במידה לפחותה, כדברי חכמים במשנתנו. וזה סותר לכמה דינים שנאמרו למעלה המנומקים בהבדל שביניהם, היינו, שבאה במידה אף־על־פי שהיא אוהל לא יצאה מתורת כלי, ולפיכך כוח חציצתה מוגבל, ואינה חוצצת בפני מה שעליה ותחתיה, אבל פחותה או אפוצה בטלה מתורת כלי לגמרי, וחוצצת גם בפני מה שעליה ושתחתיה, וגם לא חלו עליה כמה גזירות שגזרו על כלי שהוא אוהל. ולא מצאתי יישוב מניח את הדעת לסתירה זו. [בכסף־משנה צמצם את הקושיא, ושאל רק למה כתב רבינו כאן "או שהיתה באה במידה", הלא גם בדינים שלמעלה המדובר בבאה במידה? ותירץ מה שתירץ, אבל אין כוח תירוצו יפה ליישב את הסתירה]. 74) למעלה פי"ג ה"ג.

ה. כַּוֶּרֶת[75] שֶׁהִיא כְּלִי שָׁלֵם וְהִיא יוֹשֶׁבֶת עַל שׁוּלֶיהָ[76] לָאֲוִיר[77], וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ[78] - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת[79]. אֲבָל אִם הָיְתָה גְבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח אוֹ מְכֻסָּה[80] אוֹ כְּפוּיָה עַל פִּיהָ, וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ - הַכֹּל טָמֵא[81], כֹּל שֶׁבְּתוֹכָהּ וְכֹל שֶׁתַּחְתֶּיהָ וְכֹל שֶׁעַל גַּבָּהּ, אִם הָיְתָה הַטֻּמְאָה לְמַטָּה; שֶׁהַכְּלִי הַמַּאֲהִיל מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה וְאֵינוֹ חוֹצֵץ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה פְּחוּתָה וּפִקּוּקָה בְּקַשׁ[82] אוֹ בָּאָה בְּמִדָּה[83], טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת[84]. וְאִם הָיְתָה גְבוֹהָה טֶפַח וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ - תַּחְתֶּיהָ בִּלְבַד טָמֵא[85]. הָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹכָהּ אוֹ עַל גַּבָּהּ - כְּנֶגְדּוֹ עַד לָרָקִיעַ טָמֵא, וְכֵלִים שֶׁתַּחְתֶּיהָ טְהוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אֹהֶל וְחוֹצֶצֶת.

75) שם משנה יג. 76) ואין טפח בינה ובין הקרקע. המדובר בהלכה זו, כשפי הכוורת רחב טפח על טפח (סדרי טהרות). 77) שאין על גבה אוהל. 78) הטומאה תלויה נגד תוכה, למעלה מדפנות הכלי, אבל לא באויר תוכה. 79) ומטמאה כל שכנגדה, ואע"פ שהיא תלויה ואינה רצוצה, רואים אותה כאילו היא תחת השולים, מפני שכלי אינו חוצץ, כמו בפיה לחוץ, בראש פרק זה (ראה הערות שם). 80) והכיסוי אינו מחובר בטיט לכוורת. 81) בגבוהה טפח, שוליה מאהילים על הטומאה, ומביאים את הטומאה לכל מה שתחתיה, ותוכה ועל גבה טמא מפני שהשוליים אינם חוצצים כמבואר למעלה. ואם הטומאה בתוכה או על גבה, רואים אותה כאילו היא תחת שוליה, שהרי אינם חוצצים. ובמכוסה אף־על־פי שאינה גבוהה טפח מן הקרקע, גם כן הכול טמא מפני שהטומאה בוקעת לתוכה, והרי היא כקבר סתום וטומאה בו במקום אחד, שרואים אותו כאילו מלא טומאה, ומטמא את כל הנוגע בו מכל צד שהוא (רבינו בפירושו למשנה). אמנם למעלה, בדין מוטלת על צידה ואין טפח בינה ובין הקרקע, אמרנו שרק הטומאה עצמה מתפשטת לצדדים, אבל בקיעתה אינה מתפשטת, אולם שם פי הכוורת פתוח, ולא אמרו בבקיעה "כמלא טומאה" אלא במקום סתום מכל צד. (בסדרי טהרות, כתב הבדל אחר בין שני דינים אלה. ולדעתי הוא דחוק מאוד, ראה שם). ובכפויה על פיה, מחלק רבינו בין טומאה על גבה לבין טומאה בתוכה: כשהטומאה בתוכה הכול טמא מדין קבר סתום, אבל אם הטומאה על גבה, אינה מטמאה מה שתחתיה, בהתאם לשיטתו (לקמן פכ"א ה"ג), שכלים טהורים הכפויים על פיהם מצילים על כל מה שבתוכם, ואפילו אינם מחוברים בטיט. ולזה התכוון רבינו

בסיום דין זה, באמרו: "וכל שעל גבה, אם היתה הטומאה למטה". ולפי זה, ההגבלה נוגעת לדין כפויה בלבד, ולא לגבוהה טפח ולמכוסה (סדרי טהרות). 82) ויצאה מתורת כלי, כמו שביארנו למעלה. 83) רבינו עומד בשיטתו, שדברים הבאים במידה אינם כלים, ולפיכך חוצצים (ראה בהלכה א הערה ו, ובה"ד הערה ע). 84) וכנגד הטומאה בלבד - טמא, מפני שהכוורת חוצצת בפני התפשטות הטומאה, אבל לא בפני כוח בקיעתה כנגדה ממש. 85) הכלים שתחתיה, אפילו אלה שבצידי הטומאה, טמאים - מפני ששולי הכוורת מאהילים על הטומאה ועל הכלים, ומה שבתוכה ועל גבה טהור, שהשוליים חוצצים.

1 **ו. גָּמָל[86] שֶׁהוּא עוֹמֵד בָּאֲוִיר[87]: טֻמְאָה תַּחְתָּיו -**
2 **כֵּלִים שֶׁעַל גַּבָּיו טְהוֹרִים[88]; טֻמְאָה עַל גַּבָּיו - כֵּלִים**
3 **שֶׁתַּחְתָּיו טְהוֹרִין. הָיָה רוֹבֵץ וְטֻמְאָה תַּחְתָּיו - הֲרֵי זוֹ**
4 **בּוֹקַעַת וְעוֹלָה[89], בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת. וְכֵן אִם הָיְתָה**
5 **טֻמְאָה רְצוּצָה תַּחַת רַגְלוֹ אוֹ עַל גַּבֵּי רַגְלוֹ[90] - הֲרֵי**
6 **זוֹ בּוֹקַעַת וְעוֹלָה וּבוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת. כְּבָר בֵּאַרְנוּ**
7 **בִּנְזִירוּת[91], שֶׁאִם הָיָה הַנָּזִיר וּכְזַיִת מִן הַמֵּת תַּחַת**
8 **הַגָּמָל אוֹ תַּחַת הַמִּטָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ מִשְּׁאָר הַכֵּלִים, אַף**
9 **עַל פִּי שֶׁנִּטְמָא טֻמְאַת שִׁבְעָה - אֵינוֹ מְגַלֵּחַ[92]. וּמִשָּׁם**
10 **אַתָּה לָמֵד, שֶׁכָּל אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּטֻמְאַת**
11 **אֹהָלִים הַנַּעֲשִׂים מִן הָאָדָם אוֹ מִן הַבְּהֵמָה אוֹ מִן**
12 **הַכֵּלִים - הַכֹּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, מֵהֶן דִּבְרֵי קַבָּלָה[93]**
13 **וּמֵהֶן גְּזֵרוֹת וְהַרְחָקוֹת. וּלְפִיכָךְ אֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ**
14 **עֲלֵיהֶן, וְאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן כָּרֵת עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ אוֹ**
15 **אֲכִילַת קָדְשָׁיו; וְאֵין הַדְּבָרִים כֻּלָּן אֲמוּרִין אֶלָּא לְעִנְיַן**
16 **טֻמְאַת תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[94].**

86) תוספתא אהלות פי"ג ה"ה. 87) שאין דבר סוכך עליו. 88) שבהמה וחיה טהורה וטמאה חוצצות (למעלה פי"ג ה"ג). מובן שהכלים שתחתיו טמאים, שהרי הגמל מאהיל עליהם ועל הטומאה. 89) דין זה תמוה, למה הטומאה בוקעת ועולה, הלא הצד העליון מציל? וכי בעל־חי גרוע מכוורת פחותה או אפוצה? ובתוספתא שלפנינו הגירסא: "טומאה תחתיו כנגדו עד התהום טמא, ועל גביו כנגדו עד לרקיע טמא". ומפני שבעל־כרחינו עלינו להגיה אחת משתי הגירסאות המנוגדות, רצוי להגיה כאן ולהשוות לגירסא שבתוספתא. (בעקבות החזון־איש). בכסף־משנה הקשה, למה אין אנו אומרים גמל חלול הוא, והצד העליון מאהיל ומטמא כל מה שתחתיו אפילו מה שבצידי הטומאה כמו אדם, למעלה פי"ח ה"א? ודבריו מפליאים, כיצד אפשר לדמות גמל לאדם. הלא אדם אינו חוצץ, ובטן גמל חוצצת? 90) והבטן אינה מאהילה עליה. 91) פ"ז ה"ו. 92) נזיר שנטמא במת, מגלח תוך תקופת נזירותו ומביא קרבנות (תגלחת טומאה וקרבנות טומאה) וסותר את ימי נזרו שעברו בטהרה, ומתחיל למנות מראש. 93) מקובלים איש מפי איש עד משה רבינו מסיני. 94) למעלה פ"ג ה"ג, ופ"ה ה"ה.

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) יבאר ששלושה דברים מצילים באוהל המת, ומה בין בלועים לצמיד פתיל ואהלים, אין הבלועים ניצלים אלא בבטן נפש חיה, ודין הבלועים בקרקעיתו של בית או בכתלים, שתי חביות וחצי זית בכל אחת, ומוקפות צמיד פתיל ומונחות בבית.

17 **א. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים[2] מַצִּילִין[3] בְּאֹהֶל הַמֵּת[4]: צָמִיד**
18 **פָּתִיל[5], וְאֹהָלִין, וּבְלוּעִין[6]. הַבְּלוּעִין מַצִּילִין עַל**
19 **הַטְּהוֹרִים שֶׁלֹּא יִתְטַמְּאוּ[7], וּמוֹנְעִין הַטֻּמְאָה שֶׁלֹּא**
20 **תֵּצֵא וּתְטַמֵּא[8]; אֲבָל צָמִיד פָּתִיל וְאֹהָלִין מַצִּילִין עַל**
21 **הַטְּהוֹרִים שֶׁלֹּא יִתְטַמְּאוּ, וְאֵינָן מוֹנְעִין אֶת הַטֻּמְאָה**
22 **שֶׁלֹּא תֵּצֵא וּתְטַמֵּא אֶת אֲחֵרִים. כֵּיצַד? בֵּית טָמֵא[9]**
23 **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּלִי מֶקֶף צָמִיד פָּתִיל - כֹּל שֶׁבְּתוֹךְ הַכְּלִי**
24 **טְהוֹרִים. וְכֵן אִם הָיָה שָׁם אֹהֶל בְּתוֹךְ הַבַּיִת - כָּל**
25 **הַכֵּלִים שֶׁבְּתוֹךְ הָאֹהֶל טְהוֹרִין[10]. אֲבָל אִם הָיָה כְּזַיִת**
26 **מִן הַמֵּת נָתוּן בְּכֵלִים וּמֶקֶף עָלָיו בְּצָמִיד פָּתִיל**
27 **וְהִכְנִיסוֹ לְבַיִת - הַבַּיִת טָמֵא. וְכֵן אֹהֶל בְּתוֹךְ אֹהֶל**
28 **וּכְזַיִת מִן הַמֵּת בָּאֹהֶל הַפְּנִימִי - כָּל הַכֵּלִים שֶׁבָּאֹהֶל**
29 **הַחִיצוֹן טְמֵאִים[11].**

2) תוספתא, כלים פ"ו ה"ו. 3) מפני הטומאה. 4) דברים הנמצאים באוהל המת אינם מתטמאים אם אחד משלושת הדברים המנויים למטה מגן עליהם. 5) לשון הכתוב (במדבר מט, טו), ופירושו: כיסוי מהודק ומחובר. 6) יבואר בהלכה ב. 7) טהורים בלועים הנמצאים באוהל המת, לא נטמאו. 8) טומאה בלועה אינה מטמאה. 9) בית שיש בו כזית מן המת וכדומה. 10) ראה למעלה פי"ח דיני מגדל, ופי"ט דינ כוורת. 11) מדובר באוהל פנימי המקבל טומאה, כגון אריגים או עור ואינו חוצץ או כשאין לטומאה מקום לצאת לחוץ אלא דרך האוהל החיצון אפילו כשאינו מקבל טומאה, אבל כשיש בו שני תנאים מועילים אלה, היינו אינו מקבל טומאה ויש לטומאה דרך אחרת – מציל (הראב"ד מפרש כאן את דברי רבינו, ואינו משיג).

30 **ב. אֲבָל הַבְּלוּעִין מַצִּילִין עַל הַטְּהוֹרִים וּמוֹנְעִין אֶת**
31 **הַטֻּמְאָה. כֵּיצַד? כֶּלֶב שֶׁאָכַל בְּשַׂר הַמֵּת[12] וְנִכְנַס לְבַיִת**
32 **- הַבַּיִת טָהוֹר. בָּלַע טַבַּעַת, אֲפִלּוּ אָדָם[13] שֶׁבָּלַע**
33 **טַבַּעַת[14], וְנִכְנַס לְאֹהֶל הַמֵּת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּטְמָא**
34 **טֻמְאַת שִׁבְעָה - הַטַּבַּעַת טְהוֹרָה[15]. וְכֵן כָּל הַבְּלוּעִין**
35 **בְּחַיָּה וּבְהֵמָה וּבְעוֹפוֹת וּבְדָגִים[16] מַצִּילִין כָּל זְמַן**
36 **שֶׁהֵן חַיִּין. וְאִם מֵתוּ וּבְשַׂר הַמֵּת בְּתוֹךְ מְעֵיהֶן אוֹ**
37 **הַכֵּלִים[17] - הֲרֵי הֵן כְּמוֹ שֶׁאֵינוֹ בָּלוּעַ[18].**

12) כלים פ"ח מ"ד: "תרנגול שבלע את השרץ ונפל לאויר תנור – טהור". (בחולין עא, א - למדו זה מן המקרא). 13) שהוא מקבל טומאה. 14) שאינה מתעכלת במעיו. 15) אם יצאה מגופו אחרי שנטהר ע"י הזאת אפר וטבילה, אבל אם יצאה לפני טהרת האדם - נטמאה ע"י נגיעה בגופו בשעת יציאה (מקוואות פ"י מ"ח). 16) משנה, אהלות

פי"א, מ"ז. 17) הטהורים הם בתוך מעיהם ונכנסו לאוהל המת. 18) שם. ראה לקמן ה"ד.

1 **ג. נִשְׁחַט רֹב אֶחָד בְּעוֹף[19] וְרֹב שְׁנַיִם בִּבְהֵמָה, אַף**
2 **עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הֵן מְפַרְכְּסִין - הֲרֵי הֵן כְּמֵתִים, וְאֵינָן**
3 **מַצִּילִין[20] עַל הַכֵּלִים הַבְּלוּעִים, וְלֹא מוֹנְעִין אֶת**
4 **הַטֻּמְאָה שֶׁבְּתוֹךְ מְעֵיהֶן שֶׁלֹּא תִּטַּמֵּא.**

19) הגרגרת והוושט שבצוארי בהמות חיות ועופות, נקראים בלשון המשנה "סימנים" או סימני שחיטה. בהמה ניתרת לאכילה אחרי חיתוך רובם של שני הסימנים. ובעוף, שהוא חלש, מספיקה שחיטת אחד מהם. 20) אביי, חולין קכא, ב.

5 **ד. וְכַמָּה תִּשְׁהֶה[21] הַטֻּמְאָה בִּמְעֵיהֶן וְתִהְיֶה מְטַמְּאָה**
6 **כְּשֶׁיְּמוּתוּ?[22] בְּכֶלֶב - שְׁלֹשָׁה יָמִים מֵעֵת לְעֵת[23],**
7 **וּבְשְׁאָר חַיָּה וּבְהֵמָה וְעוֹפוֹת וְדָגִים - יוֹם אֶחָד מֵעֵת**
8 **לְעֵת[24]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[25] כְּשֶׁנִּשְׁאַר בְּשַׂר הַמֵּת**
9 **בְּתוֹךְ מְעֵיהֶן; אֲבָל זְאֵב שֶׁבָּלַע תִּינוֹק[26] וֶהֱקִיאוֹ דֶּרֶךְ**
10 **בֵּית הָרְעִי[27] - הַבָּשָׂר טָהוֹר[28], וְהָעֲצָמוֹת בְּטֻמְאָתָן[29].**

21) שם. 22) ברור, שאם מתו אחר ששהה בשר המת במעיהם כדי עיכול אינו מטמא, ולפיכך שואל עד כמה תשהה הטומאה במעי החי ותטמא אחרי מיתתו. 23) ידעו חז"ל שכלי העיכול של הכלב פועלים בקצב איטי, והמזון שבלע אינו מתעכל עד עבור שלושה ימים. 24) כרבי יהודה בן בתירה, שם. במשנה שלפנינו לא נאמר כלל דין שאר בהמה וחיה אלא דין כלב ועופות ודגים, ורבינו סובר שלא אמרו שלושה ימים אלא בכלב בלבד, אבל חיה אחרת ובהמות דינן כעוף. ולמד זה מגמרא שבת קנה, ב: "יודע הקדוש־ברוך־הוא בכלב שמזונותיו מועטים, לפיכך שוהה אכילתו במעיו שלושה ימים". משמע שלא אמרו שלושה ימים אלא בכלב בלבד. 25) שאם לא שהה כשיעורים הקבועים – מטמא. 26) תענית כב, ב. ומנחות סט, ב. 27) דרך החלחולת. 28) אפילו יצא לפני ששהה מעת לעת, מפני שיציאתו מוכיחה שנתעכל. 29) במנחות סט, ב – נימקו, מפני שהעצמות קשות אינן מתעכלות.

11 **ה. אֵין הַבְּלוּעִין נִצָּלִין[30] אֶלָּא בְּבֶטֶן נֶפֶשׁ הַחַיָּה, כְּמוֹ**
12 **שֶׁבַּאַרְנוּ; אֲבָל הַבְּלוּעִין בְּגוּף הַכֵּלִים וְהָאֲבָנִים -**
13 **אֵינָן נִצָּלִין. כֵּיצַד? כּוּשׁ[31] שֶׁנִּבְלְעָה בּוֹ הַצִּנּוֹר[32] שֶׁל**
14 **מַתֶּכֶת, וּמַלְמָד[33] שֶׁנִּבְלַע בּוֹ הַדֶּרְבָּן, וּלְבֵנָה שֶׁהָיְתָה**
15 **טַבַּעַת מֻבְלַעַת בְּתוֹכָהּ, וְנִכְנְסוּ לְאֹהֶל הַמֵּת - נִטְמְאוּ,**
16 **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין נִרְאִין וַהֲרֵי הֵן מְחֻפִּין; שֶׁאֵין**
17 **הַבְּלוּעִין בְּכֵלִים מַצִּילִין אֶלָּא בְּצָמִיד פָּתִיל[34]. וְכֵן**
18 **מַחַט אוֹ טַבַּעַת שֶׁהָיוּ מֻבְלָעִין בִּטְפֵלַת הַתַּנּוּר[35],**
19 **וְנִטְמָא הַתַּנּוּר בְּאֹהֶל הַמֵּת אוֹ שִׁנְּפַל שֶׁרֶץ לַאֲוִירוֹ[36]**
20 **- נִטְמְאוּ הַכֵּלִים שֶׁבְּתוֹךְ הַטְּפֵלָה. וְאִם הָיָה הַתַּנּוּר**
21 **מֻקָּף צָמִיד פָּתִיל - הוֹאִיל וְהַתַּנּוּר טָהוֹר, אַף הַכֵּלִים**
22 **הַמֻּבְלָעִין בַּטִּיט שֶׁעַל גַּבָּיו טְהוֹרִים[37]. וְכֵן חָבִית[38]**
23 **הַמֻּקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל וְהָיְתָה מַחַט אוֹ טַבַּעַת בִּמְגוּפַת**
24 **הֶחָבִית[39] מִצִּדָּהּ[40] - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין[41] וְאֵין מַצִּילִין**
25 **בְּאֹהֶל הַמֵּת. הָיוּ בִּמְגוּפַת הֶחָבִית כְּנֶגֶד פִּיהָ: אִם הָיוּ**
26 **נִרְאִין לְתוֹךְ הֶחָבִית[42] וְאֵינָן יוֹצְאִין לַאֲוִירָהּ -**
27 **טְהוֹרִין[43], וְאִם יָצְאוּ לַאֲוִירָהּ - טְמֵאִין[44]; שֶׁאֵין כְּלִי**
28 **חֶרֶשׂ הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל מַצִּיל עַל הַכֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ,**
29 **כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[45]. וְאִם יֵשׁ תַּחְתֵּיהֶן[46] כִּקְלִפַּת הַשּׁוּם[47],**
30 **אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שׁוֹקְעִין לְתוֹךְ אֲוִירָהּ[48] - הֲרֵי אֵלּוּ**
31 **טְהוֹרִין.**

30) כלים פ"ט מ"ו. 31) פלך של עץ. 32) מחט מעוקמת התקועה בפלך, ונבלעה כולה בתוך העץ. 33) של עץ שמשימים על צואר הבהמה כדי ליישר על ידו את הילוכה. ובמלמד תקוע מסמר של ברזל, והוא הדרבן. 34) שאינו מציל אלא על אוכלין ומשקין וכלי חרס בלבד, וכאן מדובר בכלי מתכת ולפיכך אינם ניצלים כבלועים ולא בצמיד פתיל ולכן נטמאו. לקמן יתבאר כיצד מציל בצמיד פתיל. 35) בטיט שטחים על התנור, כדי לחזקו. שם מ"א. 36) אף־על־פי שלא נגע בדופני התנור. נתבאר כבר, שכלי חרס מיטמא ומטמא מאוירו בלי נגיעה. 37) שם מ"א. ואע"פ שצמיד פתיל אינו מציל על כלי מתכת, לא נטמאו המחט והטבעת. והטעם, מפני שהטיט עם כל הבלוע בו נעשה חלק מהתנור. רבינו בפירושו שם. 38) של חרס. שם. 39) פקק עשוי מטיט, וסוגרים בו את פי החבית והוא רחב מלמעלה. 40) שלא כנגד פי החבית. 41) העודף ברוחב המגופה אינו טפל לתנור, מפני שהתנור אינו צריך לו, ולפיכך אינו כחלק מהתנור, ובלועו בכלים אינו מציל, וגם צמיד פתיל אינו מציל מפני שכלי מתכת אינם ניצלים בצמיד פתיל כמבואר למעלה. 42) שנשאר עליהם שכבה דקה מאד של טיט המגופה. 43) כמו בטפילת התנור. 44) הכלי היוצא מן המגופה אינו בטל לגבה, ודינו ככלי הנמצא בכלי חרס בצמיד פתיל. 45) לקמן פכ"ג, ה"א. 46) תחת המחט והטבעת הבלועות במגופה. 47) שכבה דקה של טיט. 48) בולטות לתוך אויר החבית, אבל אינן גלויות לאוירה. (ראה השגות הראב"ד, וביאורו של ה'כסף משנה').

32 **ו. כָּל הַבְּלוּעִין[49] בְּקַרְקָעִיתוֹ שֶׁל בַּיִת - הֲרֵי הֵן**
33 **טְמֵאִין וְאֵין נִצָּלִין; שֶׁקַּרְקַע הָאֹהֶל כָּמוֹהוּ עַד**
34 **הַתְּהוֹם. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּכְתָלָיו, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[50].**
35 **כֵּיצַד? הַטֻּמְאָה בַּבַּיִת וְכֵלִים טְמוּנִים בְּקַרְקָעִיתוֹ,**
36 **אֲפִלּוּ תַּחַת מְאָה אַמָּה - טְמֵאִים. אִם יֵשׁ בִּמְקוֹמָן**
37 **טֶפַח עַל טֶפַח - טְהוֹרִין, שֶׁהֲרֵי הֵן תַּחַת אֹהֶל אֶחָד[51].**
38 **לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לַעֲלִיָּה שֶׁעַל גַּבֵּי הַבַּיִת וְטֻמְאָה**
39 **בָּעֲלִיָּה, שֶׁהַבַּיִת טָהוֹר[52]. וְכֵן אִם חָלַק הַבַּיִת[53]**
40 **בִּמְחִיצָה מִכְּלַפֵּי אַרְצוֹ[54], וְהָיְתָה הַטֻּמְאָה בֵּין**
41 **הַמְּחִיצָה וְהָאָרֶץ - כֵּלִים שֶׁבַּבַּיִת לְמַעְלָה מִן הַמְּחִיצָה**
42 **טְמֵאִין; שֶׁאֵין הָאֹהָלִים מוֹנְעִין הַטֻּמְאָה, כְּמוֹ**
43 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[55]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה לְמַעְלָה מִן הַמְּחִיצָה -**
44 **כֵּלִים שֶׁבֵּין הַמְּחִיצָה וְהָאָרֶץ טְהוֹרִין; שֶׁהָאֹהֶל**
45 **מַצִּיל[56]. וְאִם אֵין בֵּין הַמְּחִיצָה וְהָאָרֶץ גֹּבַהּ טֶפַח -**
46 **הֲרֵי הֵן כִּטְמוּנִים בְּקַרְקַע הַבַּיִת וּטְמֵאִים.**

49) ב'ספרי' פרשת חוקת, פיסקה קכו, שנינו: "וכל אשר באוהל יטמא שבעת ימים - (במדבר יט, יד) לעשות קרקעו של בית עד התהום כמוהו. 50) לקמן פכ"א ה"ג. 51) צ"ל: אחר. 52) אף־על־פי שאמרנו למעלה בפ"א, שאוהל אינו מונע את הטומאה מלצאת, כאן חוצץ מפני שהוא כבית אחר ממש עם דפנות הגג. 53) אהלות פט"ו מ"ה. 54) המחיצה היא לרוחב הבית, ומפרידה בין התקרה והרצפה. ומדובר כשיש בחלק התחתון פותח טפח, ופתח הבית נשאר בחלק העליון. 55) בפרק זה ה"א, בדין אוהל בתוך אוהל. ואין זה דומה לבית ועליה, מפני שאין לטומאה מקום לצאת אלא דרך הבית, וגם המחיצה היא אוהל ערעי (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 56) על הטהורים מלטמא, הואיל והטומאה אין דרכה לצאת דרך המקום שבין הרצפה והמחיצה אלא דרך הבית. (ראה הערה יוד בהלכה א, בדין אוהל בתוך אוהל).

1 **ז. בִּיב[57] שֶׁהוּא קָמוּר[58] תַּחַת הַבַּיִת, וְיֵשׁ בּוֹ פּוֹתֵחַ**
2 **טָפַח וְיֵשׁ בִּפְתָחוֹ שֶׁהוּא חוּץ לַבַּיִת פּוֹתֵחַ טָפַח,**
3 **וְהָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹכוֹ - הַבַּיִת טָהוֹר[59]; הָיְתָה טֻמְאָה**
4 **בַּבַּיִת - מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָהוֹר[60]. הָיָה בּוֹ פּוֹתֵחַ טָפַח**
5 **וְאֵין בִּיצִיאָתוֹ פּוֹתֵחַ טָפַח, וְהָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹכוֹ -**
6 **הַבַּיִת טָמֵא[61]; טֻמְאָה בַּבַּיִת - מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָהוֹר[62],**
7 **שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ שֶׁל טֻמְאָה לְהִכָּנֵס[63]. אֵין בּוֹ פּוֹתֵחַ טָפַח**
8 **וְאֵין בִּיצִיאָתוֹ פּוֹתֵחַ טָפַח: טֻמְאָה בְּתוֹכוֹ - הַבַּיִת**
9 **טָמֵא כְּאִלּוּ הִיא בְּתוֹךְ הַבַּיִת; טֻמְאָה בַּבַּיִת - מַה**
10 **שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּכֵלִים הַטְּמוּנִים בַּקַּרְקַע,**
11 **וְקַרְקַע הַבַּיִת כָּמוֹהוּ עַד הַתְּהוֹם[64].**

57) שם פ"ג ה"ז. 58) מקורה, מכוסה מלמעלה. כעין מרזב חפור ברצפת הבית, ועובר מתחת כותל הבית לרשות הרבים, ודרך מרזב זה מוציאים את השופכים לחוץ, ופתח המרזב שבפנים הוא סגור, כדי שלא יכנס ריח רע לבית, ופותחים אותו בשעת שפיכת המים המזוהמים ('סדרי טהרות'). 59) מפני שהטומאה יוצאת לחוץ דרך פתח היציאה שיש בו טפח ואינה מתפשטת לפנים, מכיוון שדרך הטומאה לצאת ולא להכנס. במה דברים אמורים, כשהפתח הפנימי סגור. אבל אם הוא פתוח, הטומאה מתפשטת דרכו לבית, שהרי גם בו יש פותח טפח ('סדרי טהרות'). 60) שהטומאה תצא דרך פתח הבית ולא דרך הביב, ומפני שפתח הביב הפנימי סגור - אין טומאת הבית מתפשטת לביב. 61) כיוון שאין מקום לטומאה לצאת לחוץ, לפי שבפחות מטפח אין טומאה יוצאת, היא נכנסת לבית אף־על־פי שפתחו סגור, שהרי סופו להיפתח ואז תצא הטומאה לבית. 62) כשהפתח לצד הבית הוא סגור. 63) שסוף הטומאה לצאת דרך פתח הבית ולא דרך הביב. 64) ראה הערה מז.

12 **ח. שְׁתֵּי חֲבִיּוֹת[65] וְכַחֲצִי זַיִת בְּכָל אַחַת וּמֻקָּפוֹת צָמִיד**
13 **פָּתִיל וּמֻנָּחוֹת בְּתוֹךְ הַבַּיִת - הֵן טְהוֹרוֹת, שֶׁאֵין חֲצִי**
14 **שִׁעוּר מְטַמֵּא[66]; וְהַבַּיִת טָמֵא, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בַּבַּיִת כְּזַיִת[67],**
15 **וְאֵין צָמִיד פָּתִיל לְטַמְּאָה[68]. וְאֵינָן מְטַמְּאוֹת מֵחֲמַת**
16 **הַבַּיִת[69], שֶׁהֲרֵי הֵן מֻקָּפוֹת צָמִיד פָּתִיל[70]. נִפְתְּחָה אַחַת**
17 **מֵהֶן - הִיא וְהַבַּיִת טְמֵאִין[71], וְחֲבֵרְתָּהּ טְהוֹרָה. וְכֵן שְׁנֵי**
18 **חֲדָרִים[72] שֶׁהֵן פְּתוּחִים זֶה לָזֶה וְלַבַּיִת[73], וְכַחֲצִי זַיִת**
19 **בַּפְּנִימִי אוֹ בָּאֶמְצָעִי וְכַחֲצִי זַיִת בַּחִיצוֹן - הַחִיצוֹן[74]**
20 **טָמֵא[75], וְהַפְּנִימִי וְהָאֶמְצָעִי טְהוֹרִין[76]. כַּחֲצִי זַיִת**
21 **בַּפְּנִימִי וְכַחֲצִי זַיִת בָּאֶמְצָעִי - הַפְּנִימִי טָהוֹר[77],**
22 **וְהָאֶמְצָעִי וְהַחִיצוֹן טְמֵאִים[78]; שֶׁדֶּרֶךְ הַטֻּמְאָה לָצֵאת**
23 **וְאֵין דַּרְכָּהּ לְהִכָּנֵס.**

65) שם פ"ח מ"ו. 66) ושיעורו לטמא — כזית. 67) שני החצאים מצטרפים. 68) נתבאר למעלה ה"א, שצמיד פתיל אינו מונע את הטומאה מלצאת. 69) כדין כלים הנמצאים באוהל המת. 70) התורה טיהרה כלי חרס שבאוהל המת, אם הוא מוקף צמיד פתיל (ראה לקמן פכ"א ה"א). 71) טומאת הבית נכנסת לאויר החבית הפתוחה. 72) במשנה, הגירסה: "וכן שני חדרים הפתוחים לבית", ורבינו נקט לשון התוספתא (פ"ט ה"י). 73) החדר האמצעי פתוח לבית ולחדר הפנימי, ושני החדרים אינם פתוחים לחוץ. 74) כלומר, הבית. 75) מפני שדרכו יעבור כל הכזית. 76) מכיוון שאין בהם כזית שלם, ואין דרכה של הטומאה להכנס אלא לצאת דרך פתח החיצון. ומדובר כשדלתות הפנימי והאמצעי נעולות, אבל אם הן פתוחות - נכנסת לתוכן טומאת החיצון ('תפארת ישראל'). 77) חצי כזית שבאמצעו לא ייכנס לפנימי. 78) החצי שבפנימי יצא לאמצעי ויצטרף עם חצי הזית שבו ויצא לחיצון, ולפיכך שניהם טמאים.

יום ש"ק כ"ז שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר דין הכלים המצילים מצמיד פתיל, ואם כלי חרס מציל באוהל, כלים המצילים באוהל כמה צריך שיהיה בדופנם, ואם מצילים חוץ לאוהל אם סמכם לאוהל, קורה שיש בה פותח טפח והיא נתונה מכותל לכותל וטומאה תחתיה וקדירה תלויה בקורה, בור שבתוך הבית וטומאה בבית וכלי בבור, חדות הבנוי בתוך הבית ומנורה בתוכו והפרח שלו מכסה פי החדות, חדות הבנוי בתוך הבית וכלי המציל נתון על פיו והיתה טומאה בין הבית והחדות, תנור ישן בתוך חדש וסרידה על פי החדש או להיפך, קדירה שכפאה על פי החבית ומרח דפנותיה עם החבית.

24 **א. מִנַּיִן לְצָמִיד פָּתִיל שֶׁמַּצִּיל בְּאֹהֶל הַמֵּת? שֶׁנֶּאֱמַר:**
25 **וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא.**
26 **הָא יֵשׁ צָמִיד פָּתִיל עָלָיו - טָהוֹר. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה**
27 **לָמְדוּ, שֶׁאֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶלָּא בִּכְלֵי חֶרֶשׂ בִּלְבַד,**
28 **כְּלִי שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא אֶלָּא דֶּרֶךְ פִּתְחוֹ[2]; לְפִיכָךְ, אִם הָיָה**
29 **פִּתְחוֹ סָתוּם וּמֻקָּף צָמִיד פָּתִיל - הִצִּיל עַל כֹּל**
30 **שֶׁבְּתוֹכוֹ. קַל וָחֹמֶר לְכָל הַכֵּלִים שֶׁאֵין מְקַבְּלִין**
31 **טֻמְאָה[3] שֶׁצַּיְּלוּ בְּצָמִיד פָּתִיל. וְהֵם: כְּלֵי גְלָלִים[4],**
32 **כְּלֵי אֲבָנִים, כְּלֵי אֲדָמָה, וּכְלֵי עַצְמוֹת הַדָּג וְעוֹרוֹ**
33 **וְעַצְמוֹת הָעוֹף, וּכְלֵי עֵץ הַבָּא בְּמִדָּה[5], וּנְסָרִים שֶׁל**
34 **עֵץ שֶׁהֵן פְּשׁוּטִין וְאֵינָן כֵּלִים, וְגָלְמֵי כְּלֵי מַתֶּכֶת[6]. כָּל**

אֵלּוּ מַצִּילִין בְּצָמִיד פָּתִיל. אִם הַדְּבָרִים שֶׁבְּתוֹךְ הַכְּלִי הַמֻּקָּף נִצְּלוּ, קַל וָחֹמֶר לַבְּלוּעִין וְלַכֵּלִים שֶׁתַּחַת הָאֹהָלִים[7]. מַה בֵּין אֹהָלִים לְכֵלִים שֶׁמַּצִּילִין בְּצָמִיד פָּתִיל? שֶׁהַכֵּלִים אֵינָן מַצִּילִין אֶלָּא בְּצָמִיד פָּתִיל, וְהָאֹהָלִים מַצִּילִין בְּכִסּוּי בִּלְבַד.

2) אבל לא מגבו. הדרשה מסתמכת על המלה "פתוח". ואומר רבינו שאין כאן דרשה גמורה אלא מפי השמועה למדו. 3) לא מתוכם ולא מגבם. 4) עשויים מרפש בקר מיובש. 5) שמחזיק ארבעים סאה. 6) בברייתא חולין כה, א אמרו: "גולמי כלי עץ טמאין, פשוטיהן טהורין; גולמי כלי מתכת טהורין, פשוטיהן טמאים". גולמי כלים = כלים שלא נגמרה מלאכתם, ואף על פי שיש להם בית קיבול; פשוטים = כלים שאין להם בית קיבול, אבל מלאכתם נגמרה. 7) שאוהל מפסיק בינם ובין הטומאה.

ב. מַשְׁפֵּךְ שֶׁכָּפָהוּ[8] - מַצִּיל בְּכִסּוּי[9]. אַף עַל פִּי שֶׁקְּצָתוֹ נָקוּב נֶקֶב קָטָן[10] - הֲרֵי הוּא כְּסָתוּם[11].

8) הניחו ופיו הרחב למטה. 9) הדבר שהמשפך מונח עליו חשוב כמכוסה. 10) הפה הצר. 11) מפני שנקב זה נעשה בכוונה מתחילת יצירת הכלי אין דינו כנקב שנעשה בידי אדם בכלי שלם שמטמא (כלומר, שאינו מציל) בכל שהוא (כסף משנה).

ג. כָּל הַכֵּלִים הַמַּצִּילִין בְּצָמִיד פָּתִיל, אִם הָיוּ בָהֶן טֶפַח עַל טֶפַח עַל רוּם טֶפַח וּכְפָאן עַל פִּיהֶם עַל הָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מֵרַח בְּצָמִיד פָּתִיל מִן הַצְּדָדִין - הֲרֵי אֵלּוּ מַצִּילִין כָּל מַה שֶׁתַּחְתֵּיהֶן עַד הַתְּהוֹם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּאֹהֶל וְהָאֹהֶל מַצִּיל. אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַכְּלִי כְּלִי חֶרֶשׂ, שֶׁאֵין אָהֳלֵי כְּלֵי חֶרֶשׂ מַצִּילִין. כֵּיצַד? חָבִית[12] שֶׁכְּפוּיָה עַל פִּיהָ, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּרְחָהּ בְּטִיט מִן הַצְּדָדִין - כָּל מַה שֶׁתַּחְתֶּיהָ טָמֵא; שֶׁנֶּאֱמַר: צָמִיד פָּתִיל עָלָיו, וְלֹא צָמִיד פָּתִיל עַל גַּבּוֹ. הִדְבִּיק פִּיהָ לַכֹּתֶל וּמֵרְחָהּ מִן הַצְּדָדִים[13] - מַצֶּלֶת[14] עַל כָּל מַה שֶׁבְּתוֹכָהּ וְעַל כֹּל שֶׁכְּנֶגְדָּהּ בַּכֹּתֶל. וְאִם לֹא מֵרַח מִן הַצְּדָדִין - אֵינָהּ מַצֶּלֶת; שֶׁאֵין כְּלִי חֶרֶשׂ מַצִּיל מִשּׁוּם אֹהֶל[15], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אֲבָל שְׁאָר כָּל הַכֵּלִים הַמַּצִּילִין בְּצָמִיד פָּתִיל שֶׁהָיוּ פִּיּוֹתֵיהֶן דְּבוּקוֹת בְּדָפְנֵי הַבַּיִת - מַצִּילִין בְּלֹא צָמִיד פָּתִיל, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מַצִּילִין מִשּׁוּם אֹהֶל. לְפִיכָךְ[16] צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה בְּדֹפֶן הַכְּלִי[17] טֶפַח[18], שֶׁאֵין הַכֵּלִים מַצִּילִין עִם דָּפְנוֹת אֹהָלִים עַד שֶׁיִּהְיֶה לָהֶן דֹּפֶן [טֶפַח]. הָיָה לַכְּלִי דֹּפֶן חֲצִי טֶפַח, וְהָיָה יוֹצֵא מִדֹּפֶן הָאֹהֶל שָׁפָה חֲצִי טֶפַח, וְהִדְבִּיק זֶה לָזֶה[19], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם חָלָל טֶפַח - אֵינוֹ מַצִּיל, עַד שֶׁיִּהְיֶה טֶפַח מִמָּקוֹם אֶחָד[20].

12) של חרס. 13) סביב כל הפה והידקו לכותל. 14) זה אינו בכלל "על גביו" שנתמעט בספרי. 15) וצמיד פתיל אינו מציל בלי מירוח. 16) מפני שמציל מדין אוהל. 17) גובה הדופן. 18) מראש דופנו עד שוליו, כי אין אוהל פחות מטפח. 19) דופן הכלי לשפה ונוצר ריווח טפח בין שולי הכלי לדופן האוהל. 20) בדופן האוהל או בכלי.

ד. כֵּשֵׁם שֶׁמַּצִּילִין מִבִּפְנִים[21] עִם דָּפְנוֹת הָאֹהֶל, כָּךְ מַצִּילִין חוּץ לָאֹהֶל אִם סְמָכָן לָאֹהֶל, שֶׁהֲרֵי הָאֹהֶל נַעֲשָׂה כִּסּוּי מִכָּל מָקוֹם. כֵּיצַד? כְּלִי מֵחַם[22] שֶׁיֵּשׁ לוֹ דֹּפֶן טֶפַח, שֶׁהִנִּיחוּ[23] עַל גַּבֵּי יְתֵדוֹת[24] חוּץ לָאֹהֶל וְסָמַךְ פִּיו לְדֹפֶן הָאֹהֶל, וְהָיְתָה טֻמְאָה תַּחְתָּיו[25] - כֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ טְהוֹרִין[26]. וְאִם הָיָה סָמוּךְ לְכֹתֶל חָצֵר אוֹ לְכֹתֶל גִּנָּה - אֵינוֹ מַצִּיל, לְפִי שֶׁאֵינָן כֹּתֶל אֹהֶל[27]; וּלְפִיכָךְ כֵּלִים שֶׁבְּתוֹךְ הַכְּלִי טְמֵאִים, שֶׁהֲרֵי הֶאֱהִילוּ עַל הַטֻּמְאָה[28].

21) בתוך אוהל הטומאה. 22) כלי גדול שמחממים בו מים. 23) על צידו. 24) ומרוחק טפח מן הקרקע. 25) תחת המיחם. 26) אף על פי שדופן התחתון של האוהל מאהיל עליהם מפני שהם מונחים באהל אחר. 27) מפני שאין תקרה על החצר והגינה. 28) שהכלי אינו חוצץ.

ה. קוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פּוֹתֵחַ טֶפַח וְהִיא נְתוּנָה מִכֹּתֶל לְכֹתֶל וְטֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ, וּקְדָרָה תְּלוּיָה מִן הַקּוֹרָה, וְהָיְתָה הַקּוֹרָה נוֹגַעַת בְּפִי הַקְּדֵרָה כֻּלָּהּ וּמְכַסָּה אוֹתָהּ - כֵּלִים שֶׁבַּקְּדֵרָה טְהוֹרִים[29], שֶׁהֲרֵי הֶאֱלוּ בְּכִסּוּי הָאֹהֶל לָהֶם[30]. וְאִם לֹא הָיָה פִּי הַקְּדֵרָה מְכֻסֶּה בַּקּוֹרָה אֶלָּא בֵּינֵיהֶם רֶוַח[31] - כָּל מַה שֶׁבַּקְּדֵרָה טָמֵא[32], וְהַקְּדֵרָה עַצְמָהּ טְמֵאָה.

29) רבינו קובע שני תנאים לטהר: א. שהקורה נוגעת בפי הקדירה, אבל אם היא מרוחקת אפילו כל שהוא - טמאים; ב. שיהיה פי הקדירה כולו מכוסה. 30) לקדירה ומה שבתוכה. 31) כל שהוא. 32) הקורה מאהילה על הטומאה ועל הקדירה ומה שבתוכם ואינה מצילה, מפני הריווח שבינה ובין הקדירה.

ו. בּוֹר שֶׁבְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְטֻמְאָה בַּבַּיִת וְכֵלִים בַּבּוֹר, אִם הָיָה מְכֻסֶּה בְּנֶסֶר חָלָק אוֹ בִּכְלֵי הַמַּצִּיל שֶׁיֵּשׁ לוֹ דֹּפֶן טֶפַח - הֲרֵי כָּל מַה שֶׁבַּבּוֹר טָהוֹר[33]. הָיָה לַבּוֹר בִּנְיָן סָבִיב לְפִיו גָּבוֹהַּ טֶפַח עַל הָאָרֶץ, בֵּין שֶׁכִּסָּהוּ בִּכְלֵי הַמַּצִּיל שֶׁיֵּשׁ לוֹ דֹּפֶן בֵּין שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ דֹּפֶן[34] - הֲרֵי זֶה מַצִּיל, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ דֹּפֶן טֶפַח מִמָּקוֹם אַחֵר[35].

33) אבל אם כסהו בכלי שדופנו פחות מטפח אינו מציל, כמבואר למעלה בהלכה ג (קירות הבור שבחפירה אינם נחשבים כדפנות). ואם אין לכיסוי דופן כלל - טהור, כמו בנסר חלק. 34) גבוה טפח אלא פחות מזה. 35) דופן הבניין.

ז. חַדּוּת[36] הַבָּנוּי בְּתוֹךְ הַבַּיִת וּמְנוֹרָה בְּתוֹכוֹ, וְהַפֶּרַח[37] שֶׁלָּהּ יוֹצֵא וּמְכַסֶּה פִּי הַחַדּוּת[38], וְנָתַן כְּלִי הַמַּצִּיל בְּאֹהֶל הַמֵּת עַל פִּי הַחַדּוּת וַהֲרֵי הוּא נִשְׁעָן עַל פֶּרַח הַמְּנוֹרָה[39] - רוֹאִין: אִם תְּנָטֵל הַמְּנוֹרָה וְהַכְּלִי הַמַּצִּיל עוֹמֵד[40] - הֲרֵי זֶה מַצִּיל עַל כֹּל

1 שֶׁבַּחַדּוּת, וְכֵלִים שֶׁבֵּין שִׂפַת הַכְּלִי וּשְׂפַת הַחַדּוּת[41]
2 טְהוֹרִים[42] עַד הַתְּהוֹם[43], וְאַף הַמְּנוֹרָה טְהוֹרָה, אַף עַל
3 פִּי שֶׁשְּׂפַת הַפֶּרַח נִרְאֶה[44] בֵּין הַכִּסּוּי וְהַחַדּוּת; וְאִם
4 לָאו[45] - הַכֹּל טָמֵא[46].

36) חדות או דות הוא בור ומסביב לשפתו בנויים כתלים ולפיכך דינו כאוהל עם דפנות. 37) רבינו שם מפרש: "אשר עליו תשים הנר". 38) הפרח הוא רחב ומכסה את עובי דופן הדות אבל אינו בולט לתוך הבית. 39) ונשאר ריווח אווירי בין הכיסוי ובין דופן הדות, וטומאה בבית. 40) ואינו נופל לתוך הדות. 41) פירוש, אפילו הכלים הנמצאים באותו השטח שהוא כנגד עובי פרח המנורה שהיא עצמה כלי ואינה מצלת. 42) מפני שרואים את הכיסוי כאילו הוא מונח על שפת הדות. 43) הכלים הנמצאים תחת כותלי הדות בכל עומק שהוא. 44) אבל לא בולט, כמו שביארנו למעלה. והמדובר, כשעובי הפרח פחות מטפח, אבל כשיש בו טפח עוברת הטומאה מן הבית לדות. [יש מבדילים בין "חדות" ו"דות" ואומרים, שחדות הוא בניין סביב חפירה לא עמוקה ודות בנוי על גבי קרקע חלקה, אולם מפירושו של רבינו משמע שחדות ודות אחד הם]. 45) שאם תינטל המנורה יפול הכיסוי לתוך הדות. 46) מפני שכלי טמא מעמיד את האוהל ואוהל שכזה אינו מציל.

5 ח. הַחַדּוּת הַבָּנוּי בְּתוֹךְ הַבַּיִת וּכְלֵי הַמַּצִּיל נָתוּן עַל
6 פִּיו, וְהָיְתָה טֻמְאָה בֵּין שִׂפַת הַכְּלִי וּשְׂפַת הַחַדּוּת אוֹ
7 בְּתוֹךְ הַחַדּוּת - הַבַּיִת טָמֵא; שֶׁאֵין הָאֹהֶל שֶׁבְּתוֹךְ
8 הַבַּיִת מוֹנֵעַ הַטֻּמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. הָיְתָה טֻמְאָה
9 בַּבַּיִת - כֵּלִים שֶׁבְּכָתְלֵי הַחַדּוּת, אִם יֵשׁ בִּמְקוֹמָן טֶפַח
10 עַל טֶפַח עַל רוּם טֶפַח - טְהוֹרִים[47], וְאִם לָאו -
11 טְמֵאִים[48]. וְאִם הָיוּ כָּתְלֵי הַחַדּוּת רְחָבִים מִשֶּׁל בַּיִת[49]
12 - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ[50] טְהוֹרִים, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן מִכָּתְלֵי
13 הַבַּיִת. וּכְשֵׁם שֶׁמַּצִּיל[51] הַחַדּוּת בְּתוֹכוֹ, כָּךְ מַצִּיל
14 בִּכְתָלָיו. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַתַּנּוּר הַיָּשָׁן[52] הֲרֵי הוּא כְּכָל
15 הַכֵּלִים שֶׁהֵן מְבִיאִים אֶת הַטֻּמְאָה וְאֵינָן נַעֲשִׂין
16 אֹהָלִים, וּמִפְּנֵי זֶה אֵינוֹ מַצִּיל עַל מַה שֶׁבְּתוֹכוֹ אֶלָּא
17 אִם כֵּן הָיָה מֻקָּף צָמִיד פָּתִיל, כִּשְׁאָר כֵּלִים הַמַּצִּילִים.
18 וְכֵן בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַתַּנּוּר הֶחָדָשׁ[53] אֵינוֹ כְּכֵלִים לְעִנְיָן זֶה,
19 אֶלָּא נַעֲשֶׂה אֹהֶל, וּלְפִיכָךְ מַצִּיל עַל מַה שֶׁבְּתוֹכוֹ
20 בְּכִסּוּי בִּלְבַד בְּלֹא צָמִיד פָּתִיל, כְּאֹהָלִים. וְכִסּוּי
21 הַתַּנּוּר הוּא נִקְרָא סְרִידָא.

47) כמו ביב קמור בפרק כ הלכה ז. והמדובר, כשהמקום שבו הכלים אינו פתוח לחלל הדות ולא לבית ברוחב טפח. 48) כותלי הבור אינם מצילים, שהרי אינם אוהל. 49) כגון שחלל הדות מרחיב והולך עד מחוץ לכתלי הבית ושם בנוי חלק מכתלי הדות, וכלים בכתלים שמחוץ לבית. 50) בין שיש שם פותח טפח ובין שאין שם פותח טפח. 51) פיסקה זו משלימה את הנימוק למה הכלים טהורים אם אין פותח טפח ואינה משמיעה דין חדש. 52) תנור של טיט שהוסק באש אף על פי שטרם השתמשו בו. 53) שנתייבש אבל לא הוסק.

22 ט. תַּנּוּר יָשָׁן בְּתוֹךְ הֶחָדָשׁ[54] וּסְרִידָא עַל פִּי הֶחָדָשׁ,
23 וַהֲרֵי הַכִּסּוּי נִשְׁעָן עַל פִּי הַתַּנּוּר הַיָּשָׁן[55] - רוֹאִין: אִם
24 כְּשֶׁינְּטֵל הַיָּשָׁן תִּפֹּל הַסְּרִידָא[56] - לֹא הִצִּיל, וְכֹל
25 שֶׁבְּתוֹכוֹ[57] טָמֵא[58]; וְאִם לָאו - הַכֹּל טָהוֹר[59]. הָיָה
26 הֶחָדָשׁ בְּתוֹךְ הַיָּשָׁן וְהַסְּרִידָא מֻנַּחַת עַל פִּי הַיָּשָׁן[60],
27 אִם יֵשׁ בֵּין הֶחָדָשׁ וְהַכִּסּוּי פָּחוֹת מִטֶּפַח - כֹּל שֶׁבְּתוֹךְ
28 הֶחָדָשׁ טָהוֹר, וּכְאִלּוּ הַסְּרִידָא מֻנַּחַת עַל פִּיו[61].

54) וטומאה בבית. 55) כגון שהתנור הישן בולט קצת מחוץ להחדש. 56) לתוך החדש. 57) בתוך החדש וכל שכן הכלים שבתוך הישן. 58) מפני שהישן מעמיד את הכיסוי, וישן אינו מציל. 59) מפני שהתנור החדש הוא אוהל ומציל אם הוא מכוסה אפילו כשאינו מרוח בטיט (צמיד פתיל). 60) ששפתו גבוהה משפת החדש שבתוכו. 61) נתבאר כבר, שטומאה אינה נכנסת בפתח פחות מטפח.

29 י. סְרִידָא[62] שֶׁל חֶרֶס שֶׁיֵּשׁ לָהּ שָׂפָה[63] וְהִיא עוֹדֶפֶת
30 עַל פִּי הַתַּנּוּר וּמֻקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל, אֲפִלּוּ הָיְתָה
31 טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ אוֹ עַל גַּבָּהּ - הַכֹּל טָמֵא[64]; אֲבָל
32 כְּנֶגֶד אֲוִירוֹ שֶׁל תַּנּוּר טָהוֹר[65]. הָיְתָה טֻמְאָה כְּנֶגֶד
33 אֲוִירוֹ שֶׁל תַּנּוּר[66] - מִכְּנֶגְדּוֹ[67] עַל לָרְקִיעַ טָמֵא, וְכָל
34 מַה שֶׁבְּתוֹכוֹ טָהוֹר.

62) בירור מוקדם של דעת רבינו בדיני סרידה יסלול את הדרך להסברה קצרה ונוחה להבנת דבריו בהלכה שלפנינו, ובכן: א. סרידה שאין לה שפה כלל דינה כנסר וחוצצת בפני הטומאה (ראה למעלה פרק י"ב הלכה ג), כמו ששנינו באהלות פרק ה משנה ו. במה דברים אמורים, כשהיא מכסה תנור חדש שלא הוסק שאינו כלי, אבל אם היא מונחת על תנור ישן (מוסק) אינה חוצצת, מפני שהיא נשענת על כלי. ב. אם התנור מוקף צמיד פתיל, חוצצת אפילו בתנור ישן. והטעם, שתנור סתום מכל צדדיו ומוקף צמיד פתיל נחשב כאבן לעניין טומאה ולא ככלי. ולפיכך אם הסרידה עודפת ברוחבה טפח מן התנור וטומאה תחתיה, טמאים כל הכלים שתחתיה, מפני שהעודף מאהיל עליהם ועל הטומאה, אבל מה שעליה טהור, שהסרידה חוצצת. ג. אם יש לה שפה הרי היא כלי שיש לה בית קיבול, ואם יוצאת חוץ לתנור פחות מטפח וטומאה תחתיה מטמאה כל מה שכנגדה בין תחתיה ובין על גבה (כשהיא רצוצה) שהסרידה אינה חוצצת, אבל מה שבצידה טהור. ד. אם יוצאת לחוץ טפח וטומאה תחתיה או על גבה, טמא כל מה שתחתיה וגם מה שעל גבה בחלק שמחוץ לתנור, שהסרידה עם שפה אינה חוצצת מפני שהיא עצמה כלי. 63) שם במשנה א אנו שונים: "נסר שהוא נתון על פי תנור חדש ועודף מכל צדדיו בפותח טפח". ולפיכך מניחים אנו, שגם משנתנו שהיא המשכה של משנה א, עוסקת בעודף טפח אף על פי שלא פירשה. ורבינו נקט לשון המשנה, כדרכו. 64) כל מה שתחת העודף ועל גביו. 65) מפני שהוא מוקף צמיד פתיל ומפסיק בין העודף ובין אווירו של תנור וגם אין דבר מאהיל על האוויר

הטמא וגם על האוויר שכנגד התנור. והמדובר בתנור ישן אבל תנור חדש דינו כטיט ואינו מציל על מה שבתוכו בצמיד פתיל. וכל זה נאמר בצמיד פתיל, אבל כשאינו צמיד פתיל טמא גם מה שבתוך התנור, שהרי הסרידה מאהילה עליו ועל הטומאה. 66) על הסרידה. 67) בכתב יד תימן: כנגדו. פירוש, נגד מקום הטומאה.

1 **יא. קְדֵרָה[68] שֶׁכְּפָאָהּ עַל פִּי הֶחָבִית[69] וּמֵרַח דָּפְנוֹתֶיהָ**
2 **עִם הֶחָבִית - מַצֶּלֶת עַל כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ וְעַל מַה**
3 **שֶּׁבֵּינָהּ וּבֵין שִׂפְתוֹת הֶחָבִית[70]. הוֹשִׁיבָהּ עַל פִּי**
4 **הֶחָבִית כְּדַרְכָּהּ[71] וּמֵרַח[72] - אֵינָהּ מַצֶּלֶת; מִפְּנֵי**
5 **שֶׁהַקְּדֵרָה מִתְטַמְּאָה מֵאֲוִירָהּ, וְאֵין כְּלִי טָמֵא מַצִּיל[73],**
6 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

68) של חרס. 69) וטומאה בבית. 70) כגון שפי הקדירה עודף על פי החבית או כגון שנתן שכבה עבה של טיט בין שתי השפתות. 71) על שוליה. 72) כלומר, אף על פי שמירח. 73) אבל כשכפאה על פיה לא נטמאה, שכלי חרס אינו מטמא מגבו.

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר דין המחצים ושולי קרקעות כלים ודפנותיהם מאחוריהם אם מצילים בצמיד פתיל, כלי חרס שנתן בו טיט עד חציו אם ביטלו, כלי חרס עד כמה יינקב ולא יציל בצמיד פתיל, תנור שהיתה סרידה על פיו ומוקף צמיד פתיל ונתון באוהל המת ונסדק התנור, תנור המוקף צמיד פתיל שניקב נקב בעינו או מגופת חבית שניקבה, חבית מוקפת צמיד פתיל שהיא מליאה משקין טהורים ומניקת של חרס בתוכה ונתונה באוהל המת, חבית שניקבה מצידה וסתמו שמרים את הנקב, ואם אגף חצי הנקב וכמה מקיפים, מגופת חבית שנתחלחלה וחבית זפותה שנתקלף החרס מלמעלה והזפת עומד.

7 **א. שׁוּלֵי הַמְּחָצִין[2] וְשׁוּלֵי קַרְקְעוֹת הַכֵּלִים[3]**
8 **וְדָפְנוֹתֵיהֶן מֵאֲחוֹרֵיהֶן[4] - אֵין מַצִּילִין בְּצָמִיד פָּתִיל**
9 **בְּאֹהֶל הַמֵּת. קִרְסְמָן[5] וְשָׁפָן[6] וַעֲשָׂאָן כֵּלִים - מַצִּילִין**
10 **בְּצָמִיד פָּתִיל. שֶׁאֵין מַצִּיל בְּצָמִיד פָּתִיל אֶלָּא כֵּלִים.**

2) תוספתא כלים פ"ז ה"י. מחץ = כלי חרס גדול שמשתמשים בו לשאוב יין מן הגת, ובקרקעיתו קערורית ונקראת "שולי המחץ" (רבינו בפירושו לפרה פ"ה מ"ה). 3) צ"ל: הכלים, וכן הגירסא בכת"י תימן. פירוש, בית קיבול שבשולי הכלי מבחוץ. [בתוספות נדה מט, א, ד"ה אלא, מובאת תוספתא זו, וגורסים: "שולי המחצים וקרקעות הכלים"]. 4) אם יש שם שקערורית (הגר"א בהגהותיו על התוספתא מוחק המלה "מאחוריהן", ורצוי למוחקה גם כאן, שהרי גם בפנים אין שקערורית שבדפנות מצלת). 5) חתך אותן. 6) החליקן.

11 **ב. כְּלִי חֶרֶשׁ[7] שֶׁנָּתַן בּוֹ טִיט עַד חֶצְיוֹ - לֹא בִּטְּלוֹ[8],**
12 **וְאִם הִשְׁקִיעַ בּוֹ אֶת הַכֵּלִים - מַצִּיל.**

7) תוספתא שם, ה"ז. 8) לא יצא מתורת כלי, ולפיכך מציל בצמיד פתיל, אבל אם הוצא מתורת כלי אינו מציל, כמו טבעת הבלועה בלבינה (למעלה פ"כ ה"ה). ראה כסף־משנה.

13 **ג. כְּלִי חֶרֶשׁ[9] מַצִּיל בְּצָמִיד פָּתִיל עַד שֶׁיְּנַקֵּב בְּמוֹצִיא**
14 **רִמּוֹן[10]. וּבְגָדוֹל[11] - עַד שֶׁיִּפָּחֵת רֻבּוֹ[12]. כֵּיצַד? כְּלִי**
15 **גָּדוֹל שֶׁנִּפְחַת [חֶצְיוֹ][13], וְהִקִּיפוֹ צָמִיד פָּתִיל, וְסָתַם**
16 **מְקוֹם הַפִּחָת בְּצָמִיד פָּתִיל - הֲרֵי זֶה מַצִּיל, אַף עַל**
17 **פִּי שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב כְּלִי לְעִנְיַן טֻמְאָה[14]. אֲבָל כְּלִי[15]**
18 **הַמְּקֻף צָמִיד פָּתִיל שֶׁהָיָה נָקוּב אוֹ סָדוּק וְלֹא סָתַם[16]**
19 **הַנֶּקֶב - נִטְמָא וְאֵינוֹ מַצִּיל. וְכַמָּה יִהְיֶה בַּנֶּקֶב?[17] אִם**
20 **הָיָה כְּלִי הֶעָשׂוּי לָאֳכָלִים[18] - שְׁעוּרוֹ בְּמוֹצִיא זֵיתִים;**
21 **הָיָה עָשׂוּי לְמַשְׁקֶה - שְׁעוּרוֹ בְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה[19]. הֶעָשׂוּי**
22 **לְכָךְ וּלְכָךְ[20] - מַטִּילִין אוֹתוֹ לְחֵמְרָא[21], וּמִשֶּׁיְּנַקֵּב**
23 **בְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה אֵינוֹ מַצִּיל עַד שֶׁיִּסְתֹּם הַנֶּקֶב אוֹ עַד**
24 **שֶׁיִּמָּעֲטֶנּוּ.**

9) שבת צה, ב, וצו, א. 10) שרימון בינוני יעבור דרך הנקב. לכאורה הלכה זו תמוהה מאוד. מתחילה ב"מוציא רימון" ומסיימת ב"מוציא זיתים"; שנית: לפעמים נאמר "סתימה" סתם, ולפעמים סתימת "מקום הפחת בצמיד פתיל". אולם עיון מעמיק בפירוש רבינו למשנה כלים הנ"ל, מגלה לנו הסבר ההלכה הזו. שנינו שם: "העשוי לאכלין שיעורן כזיתים, עשוי למשקין שיעורן כמשקין וכו' ובכונס משקה". ורבינו מעיר על הסתירה בין משנה זו לסוגיית הגמרא שבת הנ"ל, הקובעת שיעור כמוציא רימון או רובו, ומבאר שבפחות מכמוציא זית מציל אפילו בלי סתימה [וסובר כרש"י שבת שם, שלא הקפידה תורה על צמיד פתיל אלא על פי הכלי בלבד, אבל כשניקב שלא בכוונה מן הצד מציל אם הפחת הוא פחות מהשיעורים הקבועים בגמרא שם, מפני שנאמר "כלי פתוח"], ואם ניקב כמוציא זית וא"כ אינו כלי לקבל טומאה, אינו מציל אלא אם סתם את הנקב בצמיד פתיל, ואם היה הנקב כמוציא רימון (רימון גדול פי כמה מזית) יש הבדל בין כלי גדול לקטן, בכלי קטן אין צמיד פתיל מועיל להציל, ובגדול מציל עד חציו ועד בכלל. ורבינו מסיים ביאורו, וכותב: והבן זה, שהוא עיון דק ומקום הטעאה (ראה תוספות שבת שם ד"ה ולענין). לאור בירור זה, מתפרשת ההלכה ללא קשיים וסתירות. בבא ראשונה זו עוסקת בכלי חרס קטן, והנקב הוא למעלה ממוציא זיתים (ואם הוא למטה משיעור זה, יתבאר דינו בסוף ההלכה). 11) כלי גדול. 12) אבל בפחות מרובו, אפילו הנקב כמוציא רימון - מציל. [בגמרא שם אמרו: "הא ברברבי, הא בזוטרי" (בעברית: כאן בגדולים, ושם בקטנים). ומפרש רבינו (וכן פירש רש"י) בגדולים רוב, ובקטנים כמוציא רימון (ראה תוספות שם, וראב"ד כאן)]. 13) והוא־הדין בכלי קטן שנפחת פחות מכמוציא רימון. 14) אינו מקבל טומאה. 15) בין גדול בין קטן. כלים פ"ט מ"ח. 16) בצמיד פתיל. 17) כדי שלא יציל בלי סתימה בצמיד פתיל. 18) להניח בו אוכלין. 19) שאם יעמיד שולי הכלי המנוקב על משקה וילחוץ קצת - ייכנס המשקה. 20) לאוכלין ולמשקין. 21) נותנים עליו שתי החומרות: מקבל טומאה עד שיינקב כמוציא זיתים, ואינו מציל בכונס משקה (רבינו מבאר כאן רק את החומרא השניה, מפני שאין

אנו עוסקים כאן בטומאת כלים אלא בדיני הצלה בצמיד פתיל). וכל הדינים הללו אמורים בניקב מעצמו, אבל כשניקבו בכוונה - שיעורם בכל שהוא. [אפשר גם לפרש שיטת רבינו באופן אחר ולומר, שיש הבדל בין כלי קטן כמוציא זית, ובין כלי גדול כמוציא רימון עד חציו. בקטן מספיקה סתימה בלי צמיד פתיל במקום הנקב, אבל בגדול שנפחת חציו צריך צמיד פתיל. כמו שמבאר רבינו כאן בפירוש. ולפי פירוש זה, מה שאמר בבבא הראשונה "מציל בצמיד פתיל", הכוונה הצמיד פתיל שעל פי הכלי ולא של סתימת הנקב, והדוגמא בבבא "כיצד", נאמרה בכלי גדול בלבד. ומזה יוצא שהפיסקא "ולא סתם הנקב", פירושה סתימה בלי צמיד פתיל. והראשון נראה לי יותר].

1 **ד. תַּנּוּר[22] שֶׁהָיְתָה סְרִידָא[23] עַל פִּיו וּמֵקֵף צָמִיד**
2 **פָּתִיל[24] וְנָתוּן בְּאֹהֶל הַמֵּת, וְנִסְדַּק הַתַּנּוּר: אִם הָיָה**
3 **הַסֶּדֶק מְלֹא פִּי מַרְדֵּעַ[25], שֶׁהוּא הֵקֵף טֶפַח - נִטְמָא**
4 **הַתַּנּוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַמַּרְדֵּעַ יָכוֹל לְהִכָּנֵס בַּסֶּדֶק**
5 **אֶלָּא חֲרִי הוּא כְּמוֹתוֹ בְּשֶׁוֶה; פָּחוֹת מִכָּאן - הַתַּנּוּר**
6 **טָהוֹר. נִסְדְּקָה הַסְּרִידָא שֶׁעַל פִּיו: כִּמְלֹא פִּי מַרְדֵּעַ**
7 **נִכְנָס[26] - חֲרִי זֶה טָמֵא; פָּחוֹת מִכָּאן[27] - נִצָּל בְּצָמִיד**
8 **פָּתִיל. הָיָה הַסֶּדֶק עָגֹל - אֵין רוֹאִין אוֹתוֹ אָרֹךְ[28], אֶלָּא**
9 **שִׁעוּרוֹ כִּמְלֹא פִּי מַרְדֵּעַ נִכְנָס.**

22) שם מ"ז. 23) כלי חרס גדול שיש לו דפנות, ומכסים בו את התנורים. 24) שהיתה מחוברת לתנור בטיט וכדומה. 25) מלמד שנותנים על צואר הבהמה כדי לכוון הילוכה. 26) הסדק גדול קצת מעובי המרדע. 27) אפילו הם שווים - טהור. 28) לשון המשנה שם. נלאו כל מפרשי המשנה ליישב את התמיהה החמורה: הרי המרדע עגול הוא? והרא"ש גורס: אם הוא ארוך, אין רואים אותו עגול. ראה 'תוספות יום טוב' ומלאכת שלמה.

10 **ה. תַּנּוּר[29] הַמֵּקֵף צָמִיד פָּתִיל שֶׁנִּקַּב נֶקֶב בְּעֵינוֹ שֶׁל**
11 **תַּנּוּר[30] הַטּוּחָה[31]: אִם הָיָה הַנֶּקֶב מְלֹא כּוֹשׁ[32] נִכְנָס**
12 **וְיוֹצֵא כְּשֶׁהוּא דוֹלֵק[33] - חֲרִי זֶה טָמֵא; וְאִם הָיָה**
13 **הַנֶּקֶב פָּחוֹת מִזֶּה - נִצָּל[34].**

29) שם מ"ח. 30) נקב עשוי בגגו של התנור להוציא את העשן, ונקרא עין התנור (ר"ש). 31) שטחו אותה בטיט וסגרוה כדי שלא יפוג חומו של התנור. 32) פלך. 33) ואינו כבה כשמוציאים אותו דרך הנקב. 34) כחכמים שם.

14 **ו. נִקַּב הַתַּנּוּר מִצִּדּוֹ[35] - שִׁעוּרוֹ מְלֹא כּוֹשׁ נִכְנָס**
15 **וְיוֹצֵא שֶׁלֹּא דוֹלֵק[36]. וְכֵן מְגוּפַּת הַחֲבִית[37] שֶׁנִּקְּבָה -**
16 **שִׁעוּרָהּ כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס מִיצָה שְׁנִיָּה[38] שֶׁל שִׁיפּוֹן[39] בַּנֶּקֶב.**
17 **וַחֲצָבִים[40] גְּדוֹלִים שֶׁנִּקְּבוּ - שִׁעוּרָן כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס מִיצָה**
18 **שְׁנִיָּה שֶׁל קָנֶה[41]. פָּחוֹת מִכָּאן - טְהוֹרִין. בַּמֶּה דְּבָרִים**
19 **אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁנַּעֲשׂוּ לְיַיִן; אֲבָל אִם נַעֲשׂוּ לִשְׁאָר**
20 **הַמַּשְׁקִין, אֲפִלּוּ נִקְּבוּ בְּכָל שֶׁהֵן[42] - נִטְמְאוּ, וְאֵין**
21 **הַצָּמִיד פָּתִיל מוֹעִיל לָהֶם עַד שֶׁיִּסְתֹּם הַנֶּקֶב. וְאַף**
22 **בִּזְמַן שֶׁנַּעֲשׂוּ לְיַיִן, לֹא אָמְרוּ אֶלָּא שֶׁנִּקְּבוּ שֶׁלֹּא בִּידֵי**
23 **אָדָם; אֲבָל אִם נַעֲשׂוּ בִּידֵי אָדָם, אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהֵן -**
24 **טְמֵאִים[43], וְאֵינָן נִצָּלִין עַד שֶׁיִּסְתֹּם הַנֶּקֶב.**

35) במשנה שם כתוב: "ניקב מצידו". וכל מפרשי המשנה מבארים, מצידו של העין במקום המירוח. 36) שיעור קטן מדולק. 37) פקק של חרס שסותמים בו פי החבית. סתם חבית - של חרס היא. 38) הקשר השני. 39) מין תבואה ממשפחת השעורה (רוגגן בלעז), וקנה שלו דק וחלול ויש בו שלושה קשרים, הקשר שלמטה עבה, האמצעי – בינוני, והעליון דק. 40) כלים גדולים מחביות. 41) קנה סוף הגדל על שפת נהרות ואגמים הם חלולים, ובהם קשרים. והקשר התחתון הוא עבה מכולם. רגילים היו לשאוף יין מן החביות בקנה של שיפון, ומן החצבים בקנה סוף, ושיעורם מותאם להרגל זה. 42) אבל לא פחות מכונס משקה (רבינו בפירושו למשנה). ומה בין יין לשאר משקין? מבאר הגר"א בהגהותיו למשנה, שהאויר מפיג טעמו של היין, ובעל היין אינו מרוצה מן הנקב, ולפיכך צריך שיעור יותר גדול. אבל שאר משקין האויר יפה להם, והבעלים רוצים בנקב, ולפיכך דינו כאילו עשוהו בעצמם. 43) שהרי נפתחה הסתימה, מפני שהמנקב החשיב את הנקב כפתח.

25 **ז. חָבִית[44] שֶׁהִיא מְלֵאָה מַשְׁקִין טְהוֹרִין וּמְנִיקָת[45] שֶׁל**
26 **חֶרֶס[46] בְּתוֹכָהּ, וְהֶחָבִית מֻקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל וּנְתוּנָה**
27 **בְּאֹהֶל הַמֵּת - הֶחָבִית וְהַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין[47], וְהַמְּנִיקָת**
28 **טְמֵאָה, מִפְּנֵי שֶׁקְּצָתָהּ הָאַחַת בְּתוֹךְ הֶחָבִית הַמֻּקֶּפֶת**
29 **וְהַקָּצֶה הַשֵּׁנִי פָּתוּחַ לְאֹהֶל הַמֵּת וְאֵינוֹ סָתוּם. אַף עַל**
30 **פִּי שֶׁהִיא עֲקֵמָה - אֵין הֶעָקֹם כְּסָתוּם.**

44) שם מ"ב. 45) כלי ארוך וחלול שמוצצים על־ידו יין מן החבית. 46) במשנה כתוב "מניקת" סתם, ורבינו מפרש - של חרס (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 47) ואף־על־פי שהמינקת פתוחה לחוץ, לא יצאה החבית מידי צמיד פתיל. והטעם, מפני שקנה המינקת עקום, אין פיה שלמעלה נעשה פתח לחבית, אבל לגבי טומאת עצמה מסיים רבינו "אין העקום כסתום", מפני שבמקום העיקום מתעכבים כמה טיפות יין - הרי זה כבית קיבול. פסק כבית־שמאי, מפני שחזרו בית־הלל והורו כמותם.

31 **ח. חָבִית[48] הַמֻּקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל שֶׁנִּקְּבָה מִצִּדָּהּ**
32 **וְסָתְמוּ שְׁמָרִים[49] אֶת הַנֶּקֶב - הִצִּיל. אָגַף[50] חֲצִי הַנֶּקֶב**
33 **וְסָתַם חֶצְיוֹ[51] - חֲרִי זֶה סָפֵק[52] אִם הִצִּיל אִם לֹא**
34 **הִצִּיל. סָתַם אֶת הַנֶּקֶב בִּזְמוֹרָה[53] - עַד שֶׁיִּמְרַח[54] מִן**
35 **הַצִּדָּדִין[55]. סְתָמוֹ בִּשְׁנֵי קִסְמִים[56] - עַד שֶׁיִּמְרַח מִן**
36 **הַצִּדָּדִין וּבֵין זְמוֹרָה לַחֲבֵרְתָּהּ[57]. וְכֵן נֶסֶר[58] שֶׁנָּתוּן עַל**
37 **פִּי הַתַּנּוּר וּמֵרַח מִן הַצִּדָּדִין - [הִצִּיל. הָיוּ שְׁנֵי נְסָרִים**
38 **- עַד שֶׁיִּמְרַח מִן הַצִּדָּדִין וּבֵין] נֶסֶר לַחֲבֵרוֹ. חִבֵּר אֶת**
39 **שְׁנֵי נְסָרִים בְּמַסְמְרִים שֶׁל עֵץ[59] וְכֵיוֹצֵא בָהֶן, אוֹ**
40 **שֶׁלִּפֵּף עֲלֵיהֶן שׁוּגְמִין[60] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְמָרַח מִן**
41 **הָאֶמְצַע. בַּמֶּה מַקִּיפִין?[61] בְּסִיד וּבְחַרְסִית וּבְגִבְּפְסִין,**
42 **בְּזֶפֶת וּבְשַׁעֲוָה, בְּטִיט וּבְצוֹאָה וּבְחֹמֶר[62], וּבְכָל דָּבָר**
43 **הַמִּתְמָרֵחַ. וְאֵין מַקִּיפִין לֹא בְּבַעַץ[63] וְלֹא בְּעוֹפֶרֶת,**

מִפְּנֵי שֶׁהוּא פָּתִיל[64] וְאֵינוֹ צָמִיד[65]. וּמַקִּיפִין בִּדְבֵלָה[66] שְׁמֵנָה שֶׁלֹּא הֵכְשְׁרָה[67] וּבְבָצָק שֶׁנְּלוּשָׁה בְּמֵי פֵּרוֹת[68], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְמָא; שֶׁדָּבָר טָמֵא אֵינוֹ חוֹצֵץ.

48) שם פ"י מ"ו. 49) שמרי היין שבחבית. 50) סתם בטיט וכדומה. 51) השמרים סתמו חצי הנקב השני. 52) בעיא שלא נפשטה, בבא קמא קה, ב, ולפי פירוש התוספות שבת צו, א, ד"ה ולענין. 53) ענף של עץ גפן. 54) בטיט. 55) כדי לסתום את הסדקים הדקים שבין דופן החבית ובין הזמורה, אבל אינו צריך למרוח טיט על הזמורה עצמה למרות סופגיותה. 56) שתי זמורות חתוכות לאורכן, ואפילו הצמיד חתך לחתך. 57) שם. 58) קרש. 59) במשנה, "בסינין". ומפרש שם רבינו, יתידות של עץ שתוחבים בנקבים העשויים בנסרים. 60) מין קליפת עץ שעליה לחלוחית מדבקת, והדביק את הקליפה במקום חיבור הנסרים (והר"ש מפרש שַׁעַם). 61) מחברים, כדי שיהיה עליו דין צמיד פתיל. 62) מין אדמה המתמרחת יפה בלי גיבול במים. 63) מתכת רכה דומה לעופרת ("ציון" באידיש). 64) כיסוי. 65) מודבק יפה. המדובר בכלי חרס. 66) תאנה מיובשת. 67) לקבל טומאה. אוכלין אינם מקבלים טומאה כל זמן שלא נתלחלחו באחד משבעת המשקין (ראה פ"א מה' טומאת אוכלין ה"ב). 68) מין פירות שלא נימנה בין שבעת המשקין.

ט. מְגוּפַת הֶחָבִית[69] שֶׁנִּתְחַלְחֲלָה[70], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת[71] - אֵינָהּ מַצֶּלֶת[72], שֶׁהֲרֵי נִתְרָעַע הַצָּמִיד. הַכַּדּוּר[73] וְהַבִּקְעַת[74] שֶׁל גְּמִי[75] שֶׁנָּתַן עַל פִּי הֶחָבִית וּמֵרַח מִן הַצְּדָדִין - לֹא תַצִּיל[76], עַד שֶׁיִּמְרַח עַל כָּל הַכַּדּוּר וְעַל כָּל הַבִּקְעַת מִמַּטָּה לְמַעְלָה[77]. וְכֵן בְּמַטְלֵת שֶׁל בֶּגֶד[78] שֶׁקְּשָׁרָהּ עַל פִּי הַכְּלִי. הָיְתָה שֶׁל נֵיר אוֹ שֶׁל עוֹר וּקְשָׁרָהּ בִּמְשִׁיחָה[79], אִם מֵרַח מִן הַצְּדָדִין - הִצִּיל[80].

69) שם מ"ג. 70) נתרופפה. 71) אינה יוצאת מפי החבית. 72) כחכמים שם. 73) מטלית שכרכה ככדור (שם מ"ד). ואפילו אם המטלית גדולה משלוש על שלוש והיא מקבלת טומאה, מכיוון שכרכה ככדור והקטינה אינה מקבלת טומאה ומצלת (תפארת ישראל). 74) צ"ל: והפקעת. 75) מין עשב ארוך, וכרכו ועשה כדור. 76) מפני הנקבים שבהם. 77) במשנה כתוב: "מלמעלן ומלמטן". ופירש הרא"ש שם, שימרח מלמטה במקום שהוא נוגע בדופן החבית. ומלמעלה, היינו כל מה שבולט מחוץ לחבית. ונראה שגם רבינו מפרש כך (ראה ר"ש שם). 78) שיש בה נקבים בין החוטים. 79) חבל דק. 80) עור ונייר אינם מנוקבים.

י. חֵמֶת[81] שֶׁל עוֹר הַדָּג[82] אוֹ הַנְּיָר[83] שֶׁהִלְבִּישׁ בָּהֶן אֶת הֶחָבִית[84] וּצְרָרָהּ[85] מִלְּמַטָּה - הֲרֵי זוֹ מַצֶּלֶת[86]. וְאִם לֹא צְרָרָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּרַח מִן הַצְּדָדִין - לֹא תַצִּיל[87].

81) נאד גדול (תוספתא כלים פ"ז ה"ז). 82) שאינו מקבל טומאה (למעלה פכ"א ה"א). 83) נייר אינו מקבל טומאה. 84) ופי החבית למעלה ומכוסה בשולי החמת. 85) קשרה מלמטה תחת שולי החבית. 86) אם מירחו לשולי החבית (כסף־משנה). ולמה מצלת, הלא אין כאן צמיד פתיל על פי החבית אלא במקום השולים (ראה למעלה פכ"א ה"ג)? מפני שהחבית משמשת צמיד פתיל לנאד, כי היא סותמת את פיו. ואין זה דומה לחבית כפויה שבפכ"א ה"ג, מפני ששם הצמיד פתיל הוא תחת פי הכלי, אבל כאן הוא על פי הכלי. יוצא מזה, שהנאד מציל על החבית הנמצאת בתוכו וסותמת את פיו (על פי פירוש הר"ש במשנה כלים פ"י, ד). 87) מפני שהמירוח יתפרק (ואפשר גם לנמק מפני שפי הנאד נשאר פתוח, שהרי המירוח הוא מן הצדדים).

יא. חָבִית[88] זְפוּתָה שֶׁנִּתְקַלֵּף[89] הַחֶרֶס מִלְּמַעְלָה וְהַזֶּפֶת שֶׁלָּהּ עוֹמֶד, וְנָתַן הַכִּסּוּי עַל הַזֶּפֶת וּדְחָקוֹ עַד שֶׁיִּדְבַּק בַּזֶּפֶת, וְנִמְצָא הַזֶּפֶת עוֹמֵד בֵּין הַכִּסּוּי וּבֵין קַרְקַע הֶחָבִית - הֲרֵי זֶה מַצִּיל. וְכֵן בִּכְלֵי הַמּוּרְיָס[90] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִדְּבָרִים הַמִּתְמָרְחִין שֶׁהָיָה הַמִּתְמָרֵחַ בֵּין הַכִּסּוּי וּבֵין הַכְּלִי כְּמוֹ זַר, הוֹאִיל וְהַכֹּל דְּבוּקִין - הֲרֵי זֶה מַצִּיל[91].

88) שם מ"ה. 89) נשבר חלק מדופנה ונתקלף מעל הזפת. 90) כדים שנותנים בהם שומן דגים מלוח. במשנה: "קבוסים". 91) כחכמים.

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר דין כלים המצילים בצמיד פתיל על מה מצילים, כלי חרס שמשתמשים בהם באפר פרה או בקדשים אם עמי הארץ נאמנים עליהם, ארובה שבין בית לעלייה וטומאה בבית וקדירה על פי הארובה, היתה בה אשה לשה בעריבה של עץ, ואם היה אוהל נטוי בעלייה ומקצתו מרודד על הארובה.

א. כָּל הַכֵּלִים[2] הַמַּצִּילִים[3] בְּצָמִיד פָּתִיל - מַצִּילִין עַל כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָן, בֵּין אָכָלִין בֵּין מַשְׁקִין, בֵּין בְּגָדִים וּכְלֵי שֶׁטֶף[4]. זֶהוּ דִּין תּוֹרָה. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁכְּלֵי חֶרֶס הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל אֵינוֹ מַצִּיל אֶלָּא עַל הָאָכָלִין וְעַל הַמַּשְׁקִין וְעַל כְּלֵי חֶרֶס אֲחֵרִים שֶׁיִּהְיוּ בְּתוֹכוֹ; אֲבָל אִם הָיוּ בְּתוֹךְ כְּלֵי חֶרֶס הַמֻּקָּף כְּלֵי שֶׁטֶף אוֹ בְּגָדִים - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִים. וּמִפְּנֵי מָה אָמְרוּ שֶׁלֹּא יַצִּיל עַל הַכֹּל כִּשְׁאָר כֵּלִים הַמַּצִּילִין?[5] מִפְּנֵי שֶׁשְּׁאָר הַכֵּלִים הַמַּצִּילִין אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה, וּכְלֵי חֶרֶס מְקַבְּלִין טֻמְאָה, וּכְלֵי טָמֵא אֵינוֹ חוֹצֵץ, וְכָל כְּלֵי עַם הָאָרֶץ בְּחֶזְקַת טֻמְאָה כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[6]. וְלָמָּה לֹא אָמְרוּ[7]: כְּלֵי חֶרֶס שֶׁל עַם הָאָרֶץ לֹא יַצִּיל עַל הַכֹּל[8], וְשֶׁל חָבֵר יַצִּיל עַל הַכֹּל, שֶׁהֲרֵי הוּא טָהוֹר? מִפְּנֵי שֶׁאֵין עַם הָאָרֶץ טָמֵא בְּעֵינֵי עַצְמוֹ, שֶׁאוֹמֵר: הוֹאִיל וּכְלֵי חֶרֶס מַצִּיל עַל הַכֹּל, אֶחָד אֲנִי וְאֶחָד הֶחָבֵר[9]. וּלְפִיכָךְ חָשׁוּ[10] וְגָזְרוּ שֶׁלֹּא יַצִּיל עַל הַכֹּל[11]. וְלָמָּה אָמְרוּ: מַצִּיל עַל הָאָכָלִין וְעַל הַמַּשְׁקִין וְעַל כְּלֵי

1 חֶרֶס? מִפְּנֵי שֶׁאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה טְמֵאִים הֵן עַל גַּב עַם
2 הָאָרֶץ בֵּין קֹדֶם שֶׁיִּהְיוּ בְּאֹהֶל הַמֵּת בֵּין אַחַר שֶׁיִּהְיוּ
3 שָׁם תַּחַת צָמִיד פָּתִיל, וּלְעוֹלָם לֹא יִשְׁאַל הֶחָבֵר מֵעַם
4 הָאָרֶץ לֹא אוֹכָלִין וְלֹא מַשְׁקִין וְלֹא כְּלֵי חֶרֶס אֶלָּא
5 עַל דַּעַת שֶׁהֵן טְמֵאִין, שֶׁהֲרֵי אֵין לָהֶן טָהֳרָה
6 לְעוֹלָם[12], וְלֹא יָבוֹא בָּהֶן לִידֵי תַּקָּלָה. אֲבָל כְּלֵי שֶׁטֶף
7 שׁוֹאֵל אוֹתָם הֶחָבֵר מֵעַם הָאָרֶץ וּמַטְבִּילָן מִפְּנֵי מַגַּע
8 עַם הָאָרֶץ וּמַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בִּטְהָרוֹת,
9 לְפִיכָךְ חָשׁוּ חֲכָמִים שֶׁמָּא יִשְׁאַל מִמֶּנּוּ כְּלֵי שֶׁטֶף
10 שֶׁכְּבָר הָיָה תַּחַת צָמִיד פָּתִיל בִּכְלֵי חֶרֶס שֶׁלּוֹ, שֶׁהֲרֵי
11 עַם הָאָרֶץ הַזֶּה מְדַמֶּה שֶׁנִּצַּל, וַהֲרֵי הוּא טָמֵא טֻמְאַת
12 שִׁבְעָה, וַיַּטְבִּיל הֶחָבֵר וַיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ
13 בִּטְהָרוֹת וְיָבוֹא לִידֵי תַּקָּלָה. וּמִפְּנֵי זֶה גָּזְרוּ שֶׁלֹּא
14 יַצִּיל כְּלִי חֶרֶס עַל כְּלִי שֶׁטֶף שֶׁבְּתוֹכוֹ.

2) עדויות פ"א מי"ד. 3) נמנו למעלה פכ"א ה"א. 4) כלים שיש להם טהרה במקווה. 5) כגון כלי אבנים, כלי גללים וכלי אדמה. 6) פ"י מהל' מטמאי משכב ומושב, ה"א. 7) חגיגה כב, א־ב. 8) על שום דבר לא יציל. 9) בין אני ובין החבר. 10) שהרי חבר שואל מעם־הארץ כלים שיש להם טהרה במקווה ומטבילם ומשתמש בהם לערב, וחששו חכמים שמא ישאיל לחבר כלים שהיו באוהל המת בכלי חרס בצמיד פתיל, שלדעתו הם טהורים, אבל לחבר הם טמאים שבעה ימים, וצריכים הזאת מי פרה מפני שכלי עם־הארץ טמאים ואינם מצילים. 11) אלא על אוכלין ומשקין. 12) כלי חרס שנטמא אין לו טהרה במקווה, ככתוב בתורה (ויקרא יא, לג): "כל אשר בתוכו יטמא ואותו תשברו" (כדי להקל על הקורא, הבנת הנימוקים המסובכים, מצאנו לנכון לשנות קצת את סדר הדברים ולהקדים את המאוחר).

15 ב. אָדָם[13] שֶׁהָיָה נָתוּן בְּתוֹךְ הֶחָבִית וּמַקֶּפֶת צָמִיד
16 פָּתִיל - טָהוֹר. וַאֲפִלּוּ עֲשָׂאָהּ גּוֹלֵל לְקֶבֶר. וְיֵרָאֶה לִי,
17 שֶׁזֶּה שֶׁלֹּא גָּזְרוּ עַל כְּלִי חֶרֶס שֶׁלֹּא יַצִּיל עַל הָאָדָם[14],
18 מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי, וְכָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי
19 לֹא גָּזְרוּ בּוֹ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אדם שהיה נתון בתוך החבית ומוקפת צמיד פתיל טהור" ("מפני שלא גזרו על כלי חרס שלא יציל על האדם").

דין זה בא בהמשך לדינים השונים של כלי המוקף צמיד פתיל שמציל אוכלין ומשקין וכלי חרס אחרים שהיו בתוכו מטומאת אוהל.

ויש לבאר הלכה זו בעבודת ה': עניין החיים בעבודה רוחנית הוא הדביקות בה' "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום", כיון שהקב"ה נקרא חיים והוא מקור החיים, וממילא הדביקות בו ית' היא על־ידי קיום התורה והמצוות, שהרי 'מצוה' היא מלשון 'צוותא וחיבור' שעל־ידה נעשה חיבור בין יהודי לקב"ה.

גם כאשר יהודי נמצא בעולם הזה במצב של דביקות בה', הרי עצם ירידתו לעולם הזה הגשמי, עולם הקליפות וסט"א אשר הרשעים גוברים בו, היא בדוגמת הכניסה לאוהל המת ר"ל.

והעצה לזה היא להכניס את עצמו לכלי חרס שנעשה מעפר האדמה, ועניינו בעבודת ה' הוא עניין הביטול – "ואנכי עפר ואפר", וכאשר הוא מבטל את כל מציאותו - הופך את עצמו למציאות של קדושה. ובנוסף צריך להקיף עצמו בצמיד פתיל, כי כאשר ישנו פתח לאוהל המת יכול לקבל השפעה, על־דרך שמצינו ש"הלשכות הבנויות בקודש ופתוחות לחול, תוכן חול", היינו שכאשר יש אפילו פתח לחול ולטומאה משפיע הדבר על "תוכן", ולכן צריך לסתום החבית בצמיד פתיל.

(על־פי 'יין מלכות' ספר טהרה סי' קלז)

13) בתוספתא, אהלות פט"ו ה"ח. 14) הרי גם באדם יש לחשוש שעם־הארץ שיהיה בתוך כלי חרס יחשוב שלא נטמא, ולמעשה נטמא מפני שכליו טמאים וכלי טמא אינו מציל.

20 ג. כְּלֵי חֶרֶס[15] שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן בְּאֵפֶר הַפָּרָה אוֹ
21 בִּקְדָשִׁים - עַמֵּי הָאָרֶץ נֶאֱמָנִים עַל טָהֳרָתָם, מִפְּנֵי
22 שֶׁהֵן נִזְהָרִים בָּהֶן הַרְבֵּה, וּלְפִיכָךְ יַצִּילוּ עַל הַכֹּל
23 בְּצָמִיד פָּתִיל אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שֶׁל חֶרֶס.

15) אהלות פ"ה מ"ה.

24 ד. אַרֻבָּה[16] שֶׁבֵּין בַּיִת לַעֲלִיָּה, וְטֻמְאָה בַּבַּיִת,
25 וּקְדֵרָה[17] נְתוּנָה עַל פִּי הָאַרֻבָּה[18] וּנְקוּבָה בְּכוֹגֵס
26 מַשְׁקֶה[19] - הַקְּדֵרָה טְמֵאָה[20], וְהָעֲלִיָּה טְהוֹרָה[21]. הָיְתָה
27 שְׁלֵמָה - כֹּל שֶׁבָּעֲלִיָּה מֵאֲכָלִין וּמַשְׁקִין וּכְלֵי חֶרֶס
28 טָהוֹר, אֲבָל אָדָם וּכְלֵי שֶׁטֶף שֶׁבָּעֲלִיָּה טְמֵאִים; שֶׁאֵין
29 כְּלֵי חֶרֶס חוֹצֵץ אֶלָּא עַל הָאֲכָלִים וְעַל הַמַּשְׁקִין וּכְלֵי
30 חֶרֶס, וְכֹל שֶׁבָּעֲלִיָּה טָהוֹר[22] כְּאִלּוּ הוּא תַּחַת צָמִיד
31 פָּתִיל בִּכְלֵי חֶרֶס[23]. וְטִמְּאוּ הָאָדָם[24] שֶׁבַּעֲלִיָּה זוֹ,
32 מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָּבָר הַמָּצוּי[25]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה בַּעֲלִיָּה
33 זוֹ כְּלֵי מַתָּכוֹת וְכֵיוָצֵא בוֹ מָלֵא מַשְׁקִין - הַכְּלֵי טָמֵא
34 טֻמְאַת שִׁבְעָה[26], וְהַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין[27]. הָיְתָה בָּהּ אִשָּׁה
35 לָשָׁה בַּעֲרֻבָּה שֶׁל עֵץ[28] - הָאִשָּׁה וְהָעֲרֻבָּה טְמֵאִין
36 טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהַבָּצֵק טָהוֹר כָּל זְמַן שֶׁעוֹסֶקֶת בּוֹ[29].
37 פֵּרְשָׁהּ[30] וְחָזְרָה וְנָגְעָה בוֹ - טִמְּאָתוּ. וְכֵן אִם פִּנָּה
38 הַבָּצֵק אוֹ הַמַּשְׁקִין לִכְלִי אַחֵר מִכְּלֵי שֶׁטֶף שֶׁבָּעֲלִיָּה
39 - נִטְמְאוּ בְּמַגַּע הַכְּלִי הָאַחֵר. הָיָה עַל פִּי אַרֻבָּה זוֹ
40 שְׁאָר כֵּלִים הַמַּצִּילִים בְּצָמִיד פָּתִיל[31], שֶׁאֵין מְקַבְּלִין
41 טֻמְאָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[32], וּלְפִיכָךְ אֵין מַגַּע עַם הָאָרֶץ
42 מְטַמֵּא, אוֹ שֶׁהָיָה כְּלִי חֶרֶס הַטָּהוֹר לְפָרָה אֲדֻמָּה אוֹ
43 לְקֹדֶשׁ, שֶׁהַכֹּל נֶאֱמָנִין עַל טָהֳרָתָן - הֲרֵי זֶה מַצִּיל עַל
44 כָּל מַה שֶּׁבַּעֲלִיָּה. הָיָה אֹהֶל נָטוּי[33] בַּעֲלִיָּה וּמִקְצָתוֹ
45 מְרֻדָּד[34] עַל הָאַרֻבָּה שֶׁבֵּין בַּיִת לַעֲלִיָּה - הֲרֵי זֶה

מַצִּיל[35] וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין גַּגּוֹ[36] עַל הָאֲרֻבָּה, שֶׁהָאֹהֶל מַצִּיל בְּכִסּוּי כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[37].

16) שם מ"ב. 17) של חרס. 18) ומכסה את כולה. 19) ראה למעלה פכ"ב ה"ב. 20) אפילו אם גבה למטה, מפני שהטומאה עוברת דרך הנקב הקטן הזה לתוכה ומטמאתה ואת כל מה שבתוכה, ואף־על־פי שטומאה אינה עוברת בפחות מטפח. והטעם, מפני שלטומאת עצמה חודרת גם בנקב קטן (ראה כלים פ"י מ"ח). 21) מפני שאין בנקב פותח טפח. 22) פירוש, וכל מה שבעליה, שאמרנו למעלה שהוא טהור (אין זה דין חדש אלא הרחבת הנימוק). 23) ולפיכך אינו מציל אלא על אוכלין ומשקין וכלי חרס, כמבואר בה"א. 24) אף־על־פי שאמרנו (בהלכה ב), שצמיד פתיל מציל על האדם. 25) שאדם יימצא בעליה, ובהלכה ב טיהרו דבר שאינו מציל בלבד. 26) שהרי נטמא באוהל המת. 27) הקדירה הצילה. 28) להוציא של חרס שניצל בצמיד פתיל. 29) ואינה מטמאה את הבצק בנגיעתה, שאם נאמר שמטמאתו - לא תועיל ההצלה כלום, וחכמים קבעו שמציל על אוכלין ומשקין (רבינו בפירושו למשנה). 30) סילקה ידיה מן הבצק. 31) כגון כלי אבנים כלי גללים וכלי אדמה. 32) למעלה פכ"א ה"א. 33) שם פ"ז מ"ב. 34) עודף נסחב ומכסה את הארובה. 35) אם יש טומאה בבית, כל שבעליה טהור, ואפילו אם יש בארובה פותח טפח, מפני שהעודף המרודד מציל כמו האוהל עצמו. 36) של האוהל. 37) למעלה פכ"א ה"ג.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"א־כ"ז שבט ה'תש"פ

יום ראשון כ"א שבט ה'תש"פ

הִלְכוֹת שְׂכִירוּת

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) מבאר דין הפועלים שאוכלים במה שהם עושים.

א. הַפּוֹעֲלִים[2] שֶׁהֵן עוֹשִׂין בְּדָבָר שֶׁגִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ[3] וַעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ[4], בֵּין בְּתָלוּשׁ[5] בֵּין בִּמְחֻבָּר, וְיִהְיוּ מַעֲשֵׂיהֶן גְּמִירַת הַמְּלָאכָה[6] - הֲרֵי עַל בַּעַל הַבַּיִת מִצְוָה שֶׁיַּנִּיחַ אוֹתָן לֶאֱכֹל מִמַּה שֶׁהֵן עוֹשִׂין בּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְגוֹ'[7], וְכָתוּב: כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ[8]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵין הַכָּתוּב[9] מְדַבֵּר אֶלָּא בְּשָׂכִיר. וְכִי אִלּוּ לֹא שְׂכָרוֹ, מִי הִתִּיר לוֹ שֶׁיָּבוֹא בְּכֶרֶם רֵעֵהוּ אוֹ בְּקָמָה[10] שֶׁלּוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ?[11] אֶלָּא כָּךְ הוּא אוֹמֵר: כִּי תָבֹא לִרְשׁוּת בְּעָלִים לַעֲבוֹדָה - תֹּאכַל[12].

~ נקודות משיחות קודש ~

"הרי על בעל הבית מצוה שיניח אותן לאכול ממה שהן עושין בו".

ודוגמתו בעבודתם של ישראל בכרמו ובשדהו של הקב"ה שמניח להם לאכול, וזה כולל את כל צרכי האדם (שכולם נקראים בשם אכילה) כדי צרכם, הן בדברים המוכרחים לקיום האדם (העבודה בשדה) והן דברים של תענוג (עבודה בכרם).

(סה"ש תשנ"א ח"ב ע' 798 וה' 18)

2) בבא־מציעא פז. 3) להוציא החולב וכיוצא בזה, כמבואר להלן הל' ד. 4) למעשר או לחלה, כמבואר להלן הל' ה. 5) שעבודתו בתלוש. 6) כלומר, עבודתם גומרת את המלאכה, שהדבר צריך לה. כגון קצירה ובצירה, להוציא המנכש בבצלים, כמבואר להלן הל' ד. 7) "ואכלת ענבים כנפשך". 8) וגומר: "וקטפת מלילות בידך". פרשיות אלו נאמר באכילת פועל העושה במחובר, ובתלוש למדוהו (שם פט.) ממה שנאמר בשור (דברים כה, ד) "לא תחסום שור בדישו". 9) "כי תבוא". 10) או בקמה. 11) ואפילו אם בא בכרם שלא מדעת בעלים, לבצור בעד שכר אכילת ענבים. 12) וכן תרגם אונקלוס: ארי תתגר (שם פז: צב.) כרב וכרב כהנא, ובירושלמי מעשרות פ"ב הל' ו "כתיב כי תבוא בקמת רעך, יכול (יכול אתה לפרש) בשאר כל אדם הכתוב מדבר, תלמוד־לומר וחרמש לא תניף וגו' את שיש לו רשות להניף, ואיזה זה? זה הפועל".

ב. מַה בֵּין הָעוֹשֶׂה בְּתָלוּשׁ לָעוֹשֶׂה בִּמְחֻבָּר? שֶׁהָעוֹשֶׂה בְּתָלוּשׁ - אוֹכֵל בַּדָּבָר[13] עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ[14], וּמִשֶּׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתּוֹ - אָסוּר לוֹ לֶאֱכֹל; וְהָעוֹשֶׂה בִּמְחֻבָּר, כְּגוֹן בּוֹצֵר וְקוֹצֵר - אֵינוֹ אוֹכֵל[15] אֶלָּא כְּשֶׁיִּגְמֹר עֲבוֹדָתוֹ. כְּגוֹן[16] שֶׁיִּבְצֹר וְיִתֵּן בַּסַּל עַד שֶׁיְּמַלְּאֶנּוּ, וְיַנִּיחֵנּוּ[17] הַסַּל לְמָקוֹם אַחֵר, וַיַּחֲזֹר[18] וְיִבְצֹר וִימַלְּאֶנּוּ[19], וְאֵינוֹ[20] אוֹכֵל אֶלָּא עַד אַחַר שֶׁיְּמַלֵּא הַסַּל[21]. אֲבָל מִפְּנֵי הָשֵׁב אֲבֵדָה[22] לַבְּעָלִים[23], אָמְרוּ חֲכָמִים[24]: שֶׁיִּהְיוּ הַפּוֹעֲלִין אוֹכְלִין בַּהֲלִיכָתָן מֵאוֹתָן לְאוֹתָן, וּבַחֲזִירָתָן מִן הַגַּת[26], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְבַטְּלוּ מִמְּלַאכְתָּן וְיֵשְׁבוּ לֶאֱכֹל, אֶלָּא אוֹכְלִין בְּתוֹךְ הַמְּלָאכָה כְּשֶׁהֵן מְהַלְּכִין וְאֵינָן מְבַטְּלִין.

13) שהוא עושה בו. 14) מוסב על הפועל, כל זמן שהפועל הוא בעבודתו - אוכל, ובדפוס רומא (וכן ב'חינוך' מצוה תקעו) הנוסחא: "עבודתו" (ולפני הלחם־משנה היתה הנוסחא "מלאכתו", ופירש שהכוונה כאן על הפירות, כלומר, על עוד שלא באו הפירות לגמר מלאכה המחייבתם במעשר, ברם הלשון "מה בין" שאומר רבינו, נראה שהשוני

שיש בין תלוש למחובר הוא בנושא אחד, וזה כפירושנו, שלפירוש הלח"מ אין הנושאים שווים (עיין 'מנחת חינוך' שם). וכן מוכח מדברי רבינו בפירוש המשנה (המובא להלן בהערה כ) שהכוונה על הפועל, וכנוסחת דפוס רומא. 15) כל עוד שהוא עוסק בבצירה או קצירה. 16) העובד בבציר, ודרך הבוצר הוא שיבצור ויתן לסל וינערו. 17) ינער את הענבים. ונראה, שאחר הניפוץ מותר לו לאכול. 18) וחוזר לגפן. 19) ומנפץ למקום אחר. 20) ב'טור' סי' שלז, הנוסחא: "אינו". 21) שזה הוא גמר עבודתו, רבינו מפרש מה שאמרו במשנה (פז.) "העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה", הכוונה - כשיגמור עבודתו - "ובתלוש מן הקרקע עד שלא נגמרה מלאכתו", כלומר: עבודתו, וכן ביאר בפירוש המשנה שם, וזה לשונו: "אמרה תורה בשכיר שהתירה לו לאכול "ואל כליך לא תתן" (דברים כג, כה), וקיבלנו בפירוש זה הכתוב: בזמן שאתה נותן לכליו של בעל הבית - אתה אוכל, אין אתה נותן לכליו של בעל הבית - אינך אוכל, ולפיכך אינו אוכל עד גמר מלאכה (היינו, אחר מילוי הסל), ושיהיה הדבר שהוא עוסק בו תלוש מן הקרקע, יש לו לאכול בשעת מלאכתו (עבודתו). ולמדנו זה (דין תלוש) מדקאמר רחמנא (שאמר הקב"ה): "לא תחסום שור בדישו". וכמו שאוכל שור בתלוש בשעת מלאכה (ומשתיגמר עבודתו אינו אוכל, ראה להלן פי"ג א) - כך יאכל הפועל". והשווה גם מה שכתב רבינו ב'ספר המצוות' לאוין רסז, ולהלן הל' ג. וכן אמרו במשנה (שם צא.) לפי נוסחת הרי"ף: "וכולן לא אמרו אלא בשעת גמר מלאכה" (וראה השגת הראב"ד ובמגיד־משנה. וכפי הנראה לא ראו דברי רבינו בפירוש המשנה וב'ספר המצוות'). 22) כל פעולה לשמור על ממון חבירו מהפסד, מוגדרת בפי חכמי התלמוד "השבת אבידה". 23) שלא יבטלו הפועלים ממלאכתם, וישבו לאכול אחר מילוי הסל. 24) שם צא: 25) שורה. 26) הגם שמצד הדין אינם אוכלים, שהלא אינן עושים במלאכה בשעה זו, נוח לו לבעל־הבית בתקנה זו, כדי שלא יבטלו ממלאכתם בזמן אכילה.

ג. הַמְבַטֵּל[27] מִמְּלַאכְתּוֹ וְאָכַל, אוֹ שֶׁאָכַל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה[28] - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף וְגוֹ'. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[29], שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהוּא עוֹסֵק בִּקְצִירָה - לֹא יָנִיף חֶרְמֵשׁ לַאֲכִילָתוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[30]. וְכֵן פּוֹעֵל שֶׁהוֹלִיךְ בְּיָדוֹ מִמַּה שֶׁעָשָׂה, אוֹ שֶׁלָּקַח יָתֵר עַל אֲכִילָתוֹ וְנוֹתֵן לַאֲחֵרִים - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן[31]. וְאֵין לוֹקִין עַל שְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ[32], שֶׁאִם אָכַל אוֹ הוֹלִיךְ - חַיָּב לְשַׁלֵּם[33].

27) ביטול קבע, שלא הותר אלא הפסק עראי (לח"מ). 28) כלומר, בעוד שהוא עוסק בבצירה. ובדפוס רומא, הנוסחא: "המבטל ממלאכתו ואוכל בשעת מלאכה". ולפי נוסחא זו, המדובר כאן בפועל האוכל קודם שיגמור עבודתו בלבד (עין לח"מ). 29) בפירוש פסוק זה, "וחרמש לא תניף": בשעה שאתה מניף חרמש על קמת רעך ('ספרי' דברים פרשת כי־תצא, רסו), כלומר בשעת הקציר, לא תקצור לעצמך (מלשון רבינו ב'ספר המצוות' לאוין רסז). 30) בכל מחובר לקרקע, בבבא־מציעא פז: דרשו: "חרמש" לרבות כל בעלי חרמש (פירוש, כל דבר הנקצר בחרמש), "קמה" לרבות כל בעלי קמה (פירוש, כל דבר העומד בקומה בארץ, ואע"פ שאינו נקצר בחרמש, כגון קיטנית. ראה 'ספר המצוות' שם). 31) לא זיכתה תורה אלא לאכילת הפועל עצמו ובשעה שהוא עושה, ולא להוליך בכליו (ראה ב"מ צב. ולהלן הל' יג). 32) "וחרמש לא תניף" ו"ואל כליך לא תתן". 33) וכל המשלם - אינו לוקה (מכות טז.).

ד. הַחוֹלֵב[34] וְהַמְחַבֵּץ[35] וְהַמְגַבֵּן[36] - אֵינוֹ אוֹכֵל, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן גִּדּוּלֵי קַרְקַע[37]. הַמְנַכֵּשׁ בִּבְצָלִים וּבְשׁוּמִין, אַף עַל פִּי שֶׁתּוֹלְשִׁין קְטָנִים[38] מִבֵּין הַגְּדוֹלִים[39], וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - אֵינוֹ אוֹכֵל[40], מִפְּנֵי שֶׁאֵין מַעֲשֵׂיהֶם גְּמַר מְלָאכָה[41]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שׁוֹמְרֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים[42] וְכָל דָּבָר הַמְחֻבָּר, כַּמִּקְשָׁאוֹת[43] וְהַמִּדְלָעוֹת[44], שֶׁאֵין אוֹכְלִין כְּלָל[45].

34) ב"מ פט. 35) עושה חמאה. 36) עושה גבינה. 37) שם דרשו: "מה דיש, דבר שגידולי קרקע ופועל אוכל בו . . . יצא החולב והמחבץ והמגבן שאין גידולי קרקע ואין פועל אוכל בו". 38) "בצלים שמסתרסים ולא יהו גסים לעולם, וקורים אותם בלע"ז ציביש" (לשון רש"י שם). 39) כדי לאפשר לגדולים להתפשט ולהתעבות. 40) אפילו מן הקטנים, הגם שיש כאן נתינה בכליו של בעל הבית, ואמרו (שם פז:) "בשעה שאתה נותן לכליו של בעל הבית - אתה אוכל". 41) שעיקר הפעולה היא לשם תיקון הגדולים, ואצל הגדולים שהם מחוברים בקרקע אין זה גמר מלאכה שהרי עודם מחוברים לקרקע, ולפיכך אינו אוכל אף מן הקטנים. שם פט: "מה דיש מיוחד, דבר שבשעת גמר מלאכה פועל אוכל בו וכו' יצא המנכש בשומים ובבצלים . . . אע"פ דקא משליף קטיני מביני אלימי" (ששולף קטנים מבין הגדולים). 42) שאין מעשיהם גמר מלאכה, וגם מפני שאין השמירה נחשבת כמעשה המזכה את הפועל באכילה, כמבואר להלן (הל' ח) "שהשומר אינו כעושה מעשה" (משנה, שם צג.). 43) שדה קישואים. 44) שדה דלועים. 45) לא מן התורה ולא מצד מנהג (בגמרא: הלכות מדינה), שיש שומרים שהם אוכלים מצד המנהג, כגון שומרי תלוש כמבואר להלן (הל' ח), לעומת זה - שומרי מחובר אין בהם מנהג כלל (שם, כשמואל).

ה. הַבּוֹדֵל[46] בִּתְמָרִים[47] וּבְגִרוֹגְרוֹת[48] - אֵינוֹ אוֹכֵל, מִפְּנֵי שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר[49]. הָעוֹשֶׂה בְּחִטִּים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[50] אַחַר שֶׁעָשׂוּ[51], כְּגוֹן שֶׁשְּׁכָרָן לָבֹר[52] צְרוֹרוֹת אוֹ לְנַפֵּחַ[53] אוֹתָן אוֹ לִטְחֹן - הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִין, שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְחַלָּה[54]. אֲבָל הַלָּשׁ[55] וְהַמְקַטֵּף[56] וְהָאוֹפֶה - אֵינוֹ אוֹכֵל, מִפְּנֵי שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְחַלָּה, וְאֵין הַפּוֹעֵל אוֹכֵל אֶלָּא מִדָּבָר שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְחַלָּה וּלְמַעֲשֵׂר[57]. נִתְפָּרְסוּ[58] עֲגוּלָיו[59] וְנִתְפַּתְּחוּ חֲבִיּוֹתָיו[60] [וְנָחְתְּכוּ דְּלוּעָיו], וּשְׁכָרָן לַעֲשׂוֹת בָּהֶן[61] - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ,

שֶׁהֲרֵי נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן וְנִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר[62] וַהֲרֵי הֵן טֶבֶל[63]. וְאִם לֹא הוֹדִיעָן[64] - מְעַשֵּׂר וּמַאֲכִילָן[65]. אֵין הַפּוֹעֲלִים אוֹכְלִין בְּשֶׁל הֶקְדֵּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכֶרֶם רֵעֶךָ[66].

46) המפריד. 47) כבושים. 48) תאנים יבשות. 49) משעה שכבשם ודשם, כמבואר בפ"ג מהל' מעשר הל' טז. 50) שיש בהם חיוב לאחר חיוב מעשר. 51) צ"ל שעשר (משנה־למלך). כלומר, שנגמרה מלאכתו למעשר ועישרן בעל־הבית (כי אם לא נעשו והן טבל - אין הפועל אוכל בהן מן התורה, אע"פ שעדיין לא נגמרה מלאכתן לחלה, שדבר האסור לא זיכתה תורה. 'מנחת חינוך' מצוה תקעו). 52) לברור. 53) לנפותם. 54) שאין העיסה מתחייבת בחלה אלא משתתגלגל. פירוש, יתערב המים בקמח, כמבואר בפ"ח מהל' ביכורים הל' ד. 55) לאחר הגלגול. 56) "עורך, וטח פניה" (לשון רש"י שם). 57) בחיטים והדומה להן המחויבים בחלה או למעשר בלבד בדברים שאין בהם חיוב חלה. שם פט. וכרבינא: "כרוך ותני, דיש (פירוש, נאמר בתורה דיש) - מה דיש מיוחד, דבר שלא נגמרה מלאכתו למעשר ולחלה ופועל אוכל בו, אף כל שלא נגמרה מלאכתו למעשר ולחלה - פועל אוכל בו". כלומר: שלא נגמרה מלאכתו לדבר הנהוג בו, אם למעשר בלבד נוהג בו - למעשר, אם לחלה - לחלה (כפירש"י שם). 58) נתפרדו. 59) עיגולים של דבלה, תאנים יבשות שהן כבושות בתבנית עגולה. 60) של יין. 61) לעגל ולסתום החביות, והודיען שכבר נקבעו למעשר. 62) משעה שיחלק בעיגולים ושלה הזגים והחרצנים מעל פי החבית, כמבואר בפ"ג מהלכות מעשר הל' יד, טז. 63) ודבר האסור לא זיכתה תורה (עיין משנה־למלך, וב'מנחת חינוך' מצוה תקעו). 64) שכבר נקבעו למעשר. 65) כיון ששכרם סתם, סבורים היו ששכרם לתחילת הדריסה בעיגולים או לסתום החביות שעדיין לא שלו הזגים והחרצנים מעל פי החבית שעדיין לא נגמרה מלאכתם למעשר ויוכלו לאכול מהם, ועל דעת כן נשכרו, לפיכך מעשר ומאכילם (מגיד־משנה). 66) "רעך" ולא של הקדש (שם פז:).

ז. שָׂכַר פּוֹעֲלִין לַעֲשׂוֹת בְּנֶטַע רְבָעִי[67] שֶׁלּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ. וְאִם לֹא הוֹדִיעָם[68] - פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן[69].

67) פירות אילן בשנה הרביעית לנטיעתו שאינם נאכלים אלא בירושלים או פודה הפירות ומעלה הדמים לירושלים, כמבואר בפ"ט מהל' מעשר שני ונטע רבעי הל' ד. 68) שהם של נטע רבעי. 69) שהרי זה כמקח טעות, שאלמלי הודיעם - שמא לא היו נשכרים (שם צב:).

ח. הַקּוֹצֵר וְהַדָּשׁ וְהַזּוֹרֶה וְהַבּוֹרֵר וְהַמּוֹסֵק[70] וְהַבּוֹצֵר וְהַדּוֹרֵךְ[71] וְכֹל כַּיּוֹצֵא בְּמְלָאכוֹת אֵלּוּ - הֲרֵי הֵם אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה[72].

70) בזיתים. 71) בענבים. 72) שעדיין לא נגמרה מלאכתם, או למעשר או לחלה.

ט. שׁוֹמְרֵי גִּתּוֹת[73] וַעֲרֵמוֹת[74] וְכָל דָּבָר הַתָּלוּשׁ[75] מִן הַקַּרְקַע שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר - אוֹכְלִין מֵהֲלָכוֹת מְדִינָה[76]; שֶׁהַשּׁוֹמֵר אֵינוֹ כְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה[77]. אֲבָל אִם עָשָׂה בְּאֵיבָרָיו, בֵּין בְּיָדָיו בֵּין בְּרַגְלָיו, אֲפִלּוּ בִּכְתֵפָיו - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מִן הַתּוֹרָה[78].

73) גתי יין. 74) תבואה. 75) שבדבר המחובר, כבר נתבאר למעלה (הל' ד) שאין אוכלים כלל. 76) מצד המנהג שכבר נהגו כן, ולא מן התורה. 77) ומשום כך אין אכילתם מן התורה (שם, כשמואל). 78) שנאמר "כי תבא בכרם רעך" (ולא נאמר "כי תבא לבצור בכרם רעך" - תיו"ט) משמע "בכל מאי דעביד" ואפילו בכתפיו (שם צא: כדברי תנא־קמא).

י. הָיָה עוֹשֶׂה בִּתְאֵנִים - לֹא יֹאכַל בַּעֲנָבִים[79], בַּעֲנָבִים - לֹא יֹאכַל בִּתְאֵנִים; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכֶרֶם וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים[80]. וְהָעוֹשֶׂה בְּגֶפֶן זוֹ - אֵינוֹ אוֹכֵל בְּגֶפֶן אַחֶרֶת[81]. וְלֹא יֹאכַל עֲנָבִים וְדָבָר אַחֵר[82]. וְלֹא יֹאכַל בְּפַת וְלֹא בְּמֶלַח[83]. וְאִם קָצַץ עִם בַּעַל הַבַּיִת עַל שִׁעוּר מַה שֶּׁיֹּאכַל[84] - אוֹכֵל אוֹתוֹ בֵּין בְּמֶלַח בֵּין בְּפַת בֵּין בְּכָל דָּבָר שֶׁיִּרְצֶה[85]. אָסוּר לְפוֹעֵל לָמֹץ[86] בָּעֲנָבִים; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים[87]. וְלֹא יִהְיוּ בָנָיו אוֹ אִשְׁתּוֹ[88] מְהַבְהֲבִין לוֹ הַשְּׁבֻלִּין בָּאוּר[89]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ - עֲנָבִים כְּמוֹת שֶׁהֵן[90]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[91].

79) ואפילו שכרו לעשות בשניהם, לארות בתאנים ולבצור בענבים - אינו אוכל בענבים כשהוא עושה בתאנים. וכן להיפך ('טור' סי' שלז). 80) "וכי אין אנו יודיעם שאין בכרם לוכל (לאכול) אלא ענבים, מה תלמוד־לומר "ואכלת ענבים"? אלא מיכן (מכאן) שאם היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים, בענבים לא יאכל בתאנים" (ירושלמי מעשרות פ"ב הל' ז. 'ספרי' דברים, רסו). 81) אע"פ שהוא מאותו מין שהוא עושה בו, "שממה שאתה נותן לכליו של בעל־הבית - בעינן, והא ליכא" (בבלי בבא־מציעא צא:). 82) שלא יאכל מן הענבים הרבה. שם פז: דרשו: "ענבים, ולא ענבים ודבר אחר". 83) שם פט: "למתקן שיאכל הרבה" (לשון רש"י פז:). 84) שקצץ לאכול עד שיעור מסוים ולא יותר (רבינו פ"ה מהל' מעשר הל' יא, ע"פ פירוש הר"ח, כפי שהובא ב'תוספות' ב"מ פט: בד"ה קצץ). 85) שהרי לא יאכל יותר מהכמות שקצץ (שם פט:), ובפ"ה מהל' מעשר הל' יא נתבאר שהפועל חייב לעשר אם הוא אוכלם שתים שתים. וז"ל רבינו שם: "קצץ, אוכל אחת אחת. ואם צירף (כלומר, שאוכלם שתים שתים) חייב לעשר, הואיל והוא אוכל דבר קצוב הרי זה כלוקח, שאם צירף נקבע (למעשר)", ולא הזכיר רבינו דין זה כאן, לפי שהוא דן כאן בזכות הפועל לאכילה בלבד בענינים הנוגעים ליחסו עם בעל־הבית, ולא בדיני מעשר. וסמך בזה על מה שכבר ביאר בהל' מעשר (מגיד־משנה). 86) למצוץ הענבים, ולזרוק החרצנים והזגים. 87) "ואכלת, ולא מוצץ" (שם פז:). 88) וכל־שכן הפועל עצמו, שהרי הוא בטל ממלאכה בשעה שהוא מהבהב (גמרא שם פט.). 89) "שהאור ממתק טעמו" (רש"י שם). 90) רבינו מסמיך

דין זה על מה שאמרו שם פז: "ענבים, ולא ענבים ודבר אחר". כלומר, לא אכילה עם דבר אחר ולא אכילה ע"י הוספת הכשר בגוף הפרי, אלא ענבים כמות שהן (אבן־האזל). 91) כגון שבלים, שלא יהבהבן אור.

יא. אָסוּר לְפוֹעֵל לֶאֱכֹל מִמַּה שֶּׁהוּא אוֹכֵל אֲכִילָה גַּסָּה[92]; שֶׁנֶּאֱמַר: כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ[93]. וּמִתָּר[94] לוֹ לִמְנֹעַ אֶת עַצְמוֹ[95] עַד מָקוֹם הַיָּפוּת[96] וְאוֹכֵל[97]. וְיֵשׁ לוֹ לֶאֱכֹל קְשׁוּת[98] אֲפִלּוּ בְּדִינָר, וְכוֹתֶבֶת[99] אֲפִלּוּ בְּדִינָר, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׂכָרוֹ בְּמָעָה כֶּסֶף[100]; שֶׁנֶּאֱמַר: כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ[101]. אֲבָל מְלַמְּדִין אֶת הָאָדָם שֶׁלֹּא יִהְיֶה רַעֲבְתָּן, וְיִהְיֶה סוֹתֵם אֶת הַפֶּתַח בְּפָנָיו[102]. הָיָה מְשַׁמֵּר אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ עֲרֵמוֹת[103] - לֹא יְמַלֵּא כְּרֵסוֹ מֵאַחַת מֵהֶן, אֶלָּא אוֹכֵל[104] מִכָּל אַחַת וְאַחַת לְפִי חֶשְׁבּוֹן[105].

92) אכילה מרובה יתר על שבעו. 93) בגמרא שם, דרשו: "שבעך, ולא אכילה גסה". 94) שם צא: 95) מאכילה - כשהוא עושה בכרם, שחלק מפירותיו רעים וחלק יפים. 96) עד הגיעו לעשות במקום היפים. 97) כל שבעו מהם, כלומר אין הפועל חייב לחלק שיעור שבעו שמותר לאכול - בין היפים והרעים לפי חשבון, זאת־אומרת שיאכל מאלה ומאלה חלק מתאים לשיעור העבודה בהם, אלא אוכל כל שבעו ממה שהוא חפץ. 98) קישואים. 99) תמרים. 100) שהוא ששית מדינר, ששש מעות כסף יש בדינר (כחכמים במשנה, שם צב.). 101) ב'ספרי' דברים (רסו): וחכמים אומרים: "שבעך" - מלמד שאוכל פועל יותר משכרו. כלומר, גבול אכילת הפועל קבעה התורה בשיעור שביעתו בלא שיעור שכרו. 102) שימנעו מלשכרו (במשנה, שם). 103) של ארבעה או חמשה אנשים. 104) שיעור שבעו. 105) ב"מ צג.

יב. הַפּוֹעֲלִים שֶׁלֹּא הָלְכוּ שְׁתֵּי וָעֵרֶב בַּגַּת[106] - אוֹכְלִין עֲנָבִים וְאֵין שׁוֹתִין יַיִן, שֶׁעַדַיִן אֵינָן עוֹשִׂין אֶלָּא בַּעֲנָבִים בִּלְבָד[107]. וּמִשֶּׁיִּדְרְכוּ בַּגַּת וְיִהַלְּכוּ בָּהּ שְׁתֵּי וָעֵרֶב - יֵשׁ לָהֶן לֶאֱכֹל מִן הָעֲנָבִים וְלִשְׁתּוֹת מִן הַתִּירוֹשׁ, שֶׁהֲרֵי הֵן עוֹשִׂין בַּעֲנָבִים וּבְיַיִן[108].

106) דרכם להטיל ענבים בגת ודורכים ברגליהם על הגת, ועד שלא הילכו בה שתי וערב (לאורך ולרוחב) אין מלאכתם ניכרת ביין אלא בענבים. 107) ואין הפועל אוכל אלא מהמין שהוא עושה בו, כמבואר למעלה (הלכה י). 108) שם צא:

יג. פּוֹעֵל שֶׁאָמַר: תְּנוּ לְאִשְׁתִּי וּבָנַי מַה שֶּׁאֲנִי אוֹכֵל[109], אוֹ שֶׁאָמַר: הֲרֵינִי נוֹתֵן מְעַט מִזֶּה שֶׁנָּטַלְתִּי לֶאֱכֹל[110] לְאִשְׁתִּי וּבָנַי - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁלֹּא זָכְתָה תּוֹרָה אֶלָּא לַפּוֹעֵל עַצְמוֹ[111]. אֲפִלּוּ נָזִיר[112] שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה בַּעֲנָבִים, וְאָמַר: תְּנוּ לְאִשְׁתִּי וּבָנַי - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[113].

109) המגיע לי בזכותי לאכול. 110) כלומר, מזה שכבר הם בידי וזכיתי בו (עיין 'טור' סי' שלז). 111) "מה שהוא לועס ואוכל, אין לו כח ליתן כלום" (לשון ה'תוספות' שם צב. בד"ה אי אמרת) שהפועל משל שמים הוא אוכל, ולא משלו (ספק בגמ' שם, ופסק רבינו שמשל שמים הוא אוכל) כלומר, זכותו של הפועל לאכול הפירות אינה הופכת לתנאי בשכירות שיהיה דינה כתוספת שכר וכקנינו, ומתוך כך יוכל להעביר זכותו לאשתו ולבניו, אלא משל שמים הוא אוכל שזיכתה לו התורה ולא זיכתה אלא לפועל עצמו. 112) שאסור באכילת ענבים, ואם לא יתן לאשתו ולבניו - יפסיד. 113) שם. שלא זיכתה התורה אלא לפועל עצמו, וכשאינו ראוי לאכול - איבד זכותו.

יד. פּוֹעֵל שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה[114] הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וַעֲבָדָיו[115], וְהִתְנָה עִם בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ[116] מִמַּה שֶּׁהֵן עוֹשִׂין, לֹא הוּא וְלֹא הֵם - הֲרֵי אֵלּוּ אֵינָן אוֹכְלִין[117]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[118] בִּגְדוֹלִים, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם דַּעַת וַהֲרֵי מָחֲלוּ; אֲבָל קְטַנִּים[119] - אֵינוֹ יָכוֹל לִפְסֹק עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ; שֶׁאֵינָן אוֹכְלִין מִשֶּׁל אֲבִיהֶן[120] אוֹ מִשֶּׁל אֲדוֹנֵיהֶם[121], אֶלָּא מִשֶּׁל שָׁמַיִם[122].

114) שנשכר. 115) הכנענים. 116) תמורת כסף - ובידיעתם. 117) שהרי מחלו. 118) שהוא מתנה על אכילתם. 119) שאין בהם דעת ואינם בני מחילה. 120) הבנים. 121) העבדים. 122) והתורה לא זיכתה אלא לפועל עצמו ולא לאביו או לאדוניו, ולפיכך אינו יכול לפסוק על אכילת הקטנים, שהרי אינם בני דעת למחול על זכותם שזיכתה להם התורה (שם צב: צג.).

יום שני כ"ב שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) מבאר שבהמה אוכלת במה שהיא עושה כמו שנאמר בתורה "לא תחסום שור בדישו".

א. הַבְּהֵמָה אוֹכֶלֶת כָּל זְמַן שֶׁהִיא עוֹשָׂה בְּגִדּוּלֵי קַרְקַע[2], בֵּין בְּמִחְבָּר בֵּין בְּתָלוּשׁ[3]. וְאוֹכֶלֶת מִמַּשֶּׁהוּ שֶׁעַל גַּבָּהּ עַד שֶׁתִּהְיֶה פּוֹרֶקֶת[4]. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִטֹּל[5] בְּיָדוֹ וְיַאֲכִילֶנָּה[6].

2) בבא מציעא פח: 3) כמו הפועל ובהתאם לפרטי הדין, שנתבארו למעלה בפרק י"ב הלכה א והלכה ב. 4) מפורקת, ולאחר שפרקוה אינה אוכלת, שאין הבהמה אוכלת אלא בשעה שהיא בעבודה. 5) החמר. 6) שם צב. אכילת שור בתלוש למדנו מהכתוב (דברים כה, ד): "לא תחסום" ולא הזהירה תורה אלא על החסימה, ולא התירה להאכילה בידיים.

ב. כָּל הַמּוֹנֵעַ הַבְּהֵמָה מִלֶּאֱכֹל בִּשְׁעַת מְלַאכְתָּהּ[7] - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ. אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כָּל מִינֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה[8], בֵּין טְמֵאִין בֵּין טְהוֹרִין, וְאֶחָד הַדִּישָׁה וְאֶחָד כָּל שְׁאָר הַמְּלָאכוֹת שֶׁל גִּדּוּלֵי קַרְקַע[9], וְלֹא נֶאֱמַר שׁוֹר בְּדִישׁוֹ אֶלָּא בַּהוָה[10]. וְהַחוֹסֵם אֶת הַפּוֹעֵל[11] - פָּטוּר[12]. אֶחָד הַחוֹסֵם אוֹתָהּ בִּשְׁעַת מְלָאכָה[13] וְאֶחָד הַחוֹסֵם אוֹתָהּ מִקֹּדֶם וְעָשָׂה

בָּהּ מְלָאכָה וְהִיא חֲסוּמָה[14], אֲפִלּוּ חֲסָמָהּ בְּקוֹל[15] - לוֹקֶה[16]. שֶׁכַּר בְּהֵמָה וַחֲסָמָהּ וְדָשׁ בָּהּ - לוֹקֶה, וּמְשַׁלֵּם[17] לַבְּעָלִים[18] אַרְבָּעָה קַבִּין לְפָרָה וּשְׁלוֹשָׁה קַבִּין לַחֲמוֹר[19]; שֶׁמִּשְׁעַת מְשִׁיכָה נִתְחַיֵּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ, וְאֵינוֹ חַיָּב מַלְקוּת עַד שֶׁיָּדוּשׁ בָּהּ חֲסוּמָה[20].

~ נקודות משיחות קודש ~

"אפילו חסמה בקול לוקה".

הגם שיש הבדל כללי בין מחשבה ודיבור ובין מעשה, שמחשבה ודיבור מבטאים עניינים הנמצאים בתוך האדם אבל אין להם שייכות ובוודאי לא פעולה עם החוץ, מה־שאין־כן המעשה שאינו חלק מהאדם כי־אם פעולה הנפעלת מחוצה לו, בכל זאת, ישנו הבדל גדול בין דיבור ובין מחשבה. כי אותיות המחשבה הן רוחניות ודקות ואין להן שייכות למעשה, ולכן המחשבה היא רק באדם עצמו ואין לה כל אפשרות לפעול אצל הזולת. מה־שאין־כן הדיבור שנוצר מהבל גשמי על ידי חמש מוצאות הפה יש לו שייכות לפעולת האדם, ולכן "עקימת שפתיו הוי מעשה".

זהו גם ההסבר לתוס' בסנהדרין המסביר את ההבדל שבין עדים זוממין לבין "חסמה בפה" שהדין הוא שלוקה, כי מעשה הנגרם על ידי דיבורו של אדם הוא כמו המשך לדיבור, ומכיון שעקימת שפתיו הוי מעשה הרי שמעשה הדיבור יצר את המעשה שנוצר בפועל, ולכן "חסמה בפה" חייב.

מה־שאין־כן בעדים זוממים אי אפשר לחייבם על המחשבה בלבד, הגם ש"ישנם בראיה" ומעידים על שראו את פלוני עושה מעשה פלוני, אי אפשר שתיחשב הראיה כמעשה.

(לקו"ש חי"א ע' 83)

7) כגון "שתדוש בגורן או שתישא תבן על גבה ממקום למקום" (לשון רבינו בספר המצוות לאווין ריט, וראה מגיד משנה בהלכה א). 8) בבא קמא נד: 9) סיפרי דברים, רפז, ועיין בבא מציעא פט. 10) רגיל להיות, זאת אומרת מצוי הוא השימוש בשור לעבודה, ומשתמשים בו בדרך כלל לדישת תבואה. 11) לאכול בשעה שהוא עושה במלאכה - שהפועל אוכל ממה שהוא עושה בהם, כמבואר למעלה בפרק י"ב. 12) בבא מציעא פח: "כנפשך (כן נאמר בפועל ואכלת ענבים כנפשך) כנפשו של פועל, מה נפשו (ברצונו) אם חסמתו פטור אף פועל אם חסמתו (חסמו בעל הבית בעל כורחו) פטור". וכתב הטור (סימן שלז) "ודווקא לעניין מלקות קאמר שהוא פטור אבל איסורא איכא אם חסמו בעל כורחו". 13) בשעה שהיא כבר במלאכה. 14) שם צ: "בשעת דישה לא תהא חסימה". 15) "כשהייתה שוחה לאכול היה גוער בה" (לשון רש"י שם). 16) אף על פי שלאו שאין בו מעשה אין לוקים עליו. וטעמו של דבר, מפני שעקימת פיו בחסימה היא כמעשה, שעל ידי קולו הבהמה נחסמת ואינה אוכלת כשהיא דשה (כרבי יוחנן שם. ראה תוספות דיבור המתחיל רבי יוחנן). ואין מכאן סתירה למה שמתבאר מדברי רבינו (בפרק י"ח מהלכות סנהדרין הלכה ב) שאין לוקין על עקימת שפתיים שלא אמרו אין לוקין אלא בדיבור שאינו בא לכלל מעשה (מגיד משנה). 17) שם צא. 18) בעד כל יום ויום. 19) כך שיערו חכמים כמות האכילה ליום של פרה ושל חמור. 20) כלומר, משום כך אין לפוטרו מן התשלומין על פי הכלל שאין אדם לוקה ומשלם (כתובות לג), לפי שחיוב התשלומים והמלקות אינם באים כאחת, שהרי נתחייב כבר במזונותיה לפני שבא לכלל חיוב מלקות ולא אמרו אין לוקים ומשלמים אלא כשהם באים כאחד, כמבואר בפרק ג מהלכות גניבה (שם צא.).

ג. יִשְׂרָאֵל[21] הַדָּשׁ בְּפָרָתוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים[22] - עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תַּחְסֹם[23]. וְהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים הַדָּשׁ בְּפָרָתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל[24] - אֵינוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תַּחְסֹם[25]. אָמַר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים: חַסֹּם פָּרָתִי וְדוּשׁ בָּהּ[26]; יָשַׁב לָהּ קוֹץ[27] בְּפִיהָ וְדָשׁ בָּהּ, וַהֲרֵי אֵינָהּ אוֹכֶלֶת; הִרְבִּיץ לָהּ אֲרִי[28] מִבַּחוּץ, אוֹ שֶׁהִרְבִּיץ בָּנָהּ מִבַּחוּץ[29]; הֲרֵי שֶׁצָּמְאָה וְאֵינוֹ מַשְׁקֶה אוֹתָהּ[30]; פָּרַס עוֹר עַל גַּבֵּי הַדַּיִשׁ[31] כְּדֵי שֶׁלֹּא תֹּאכַל - כָּל זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ אָסוּר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה[32]. הָיָה הַדָּבָר שֶׁהִיא עוֹשָׂה בּוֹ רַע לִבְנֵי מֵעֶיהָ וּמַזִּיקָהּ, אוֹ שֶׁהָיְתָה חוֹלָה וְאִם תֹּאכַל מִזֶּה מַתְרֶזֶת - מֻתָּר לְמָנְעָהּ; שֶׁלֹּא הִקְפִּידָה תּוֹרָה אֶלָּא עַל הַנָּאָתָהּ[33], וַהֲרֵי אֵינָהּ נֶהֱנֵית[34].

21) שם צ. 22) ואפילו התבואה של האינו יהודי. 23) שלא תחסום שור בדישו, סתמא נאמר, בכל שור ודישה שהיא (סמ"ע שלח סעיף קטן יא). 24) על פי הוראתו של הישראל. 25) שאין כאן מעשה חסימה ביד הישראל. אך אם התבואה של ישראל אסור ואינו לוקה כמו שמבאר רבינו בסמוך. 26) דישתי, זאת אומרת בתבואת הישראל ואמירה לגוי לעשות בשביל ישראל מעשה, שהישראל אסור בה - אסורה מדבריהם, כשם שאמרו לעניין שבת "אמירה לנכרי שבות" (שם). 27) מאליו - אבל הושיב לה קוץ לוקה שהרי זו מעשה חסימה גמור (גמרא שם). 28) ולאימתו אינה אוכלת. בגמרא שלפנינו כתוב: "הרביץ לה חסימה מעלייתא (מעולה) היא? אלא רבץ לה ארי מבחוץ". והכסף משנה מסתמך על גירסא זו ומתקן הגירסא כאן "רבץ" במקום "הרביץ". וגם הלחם משנה דעתו נוטה לתקן כך. 29) ומרוב הגעגועים לבנה אינה אוכלת. ואין בזה משום מעשה חסימה גמורה כמו בהרביץ ארי, משום שאינה נמנעת לגמרי מלאכול, אלא ממעטת באכילתה (תוספות שם דיבור המתחיל עמד). 30) ומחמת הצימאון אינה אוכלת. 31) "ואינה רואה את הדישה מי קרינא ביה (האם זה נקרא) בדישו או לא" (רש"י שם). 32) שורת שאלות בגמרא (שם) שלא נפתרו, ולפיכך פסק רבינו - אסור ואינו לוקה. 33) ולתועלתה. 34) אם תאכל.

ד. פָּרָה[35] שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה כֹּהֵן דָּשׁ בָּהּ[36] בִּתְרוּמָה[37] וּבִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל וַדַּאי[38], וְכֵן פָּרוֹת הַדְּשׁוּת בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[39], וּפָרוֹת[40] הַמְהַלְּכוֹת עַל הַתְּבוּאָה לְפִי

18 19 20

שֶׁיֵּרֵט[41] לָהֶן הַדֶּרֶךְ - אֵינוֹ עוֹבֵר עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם בַּל תַּחְסֹם[42]. אֲבָל מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן[43], אִם הָיוּ דְּשׁוּת בִּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי - מֵבִיא מְעַט מֵאוֹתוֹ הַמִּין וְתוֹלֶה לָהֶן בִּקְרַסְטָלִין[44] שֶׁבְּפִיהֶן.

35) שם צ. 36) חסומה. 37) כגון שהקדימו וקראו שם תרומה ומעשר בעודם שיבולים (רש"י שם). 38) של טבל וודאי, שאסור להאכיל פרת ישראל מהן, כמבואר בפרק ט מהלכות תרומות הלכה ח: "כהן ששכר בהמת ישראל אף על פי שהוא חייב במזונותיה לא יאכילנה תרומה מפני שאינה קניין כספו". 39) שם, שהוא ממון גבוה (כמבואר בפרק ג מהלכות מעשר שני הלכה יז) ואין אני קורא בו "בדישו". 40) שהן חסומות. 41) עיוות, עיקום מלשון הכתוב (במדבר כב, לב) כי ירט הדרך לנגדי (וכפירוש הרב אברהם בן עזרא שם) כלומר פרות המהלכות בדרך ודורסות על התבואה לא למגמת דישה, אלא לפי שעיוותו דרכם ועלו על התבואה (ריטב"א בשיטה מקובצת בבא מציעא פט:). 42) שם פט: צ. "פרות המרכסות בתבואה והדשות בתרומה ומעשר אינו עובר משום בל תחסום" ומפרש רבינו "מרכסות" הוא מלשון "והרכסים לבקעה" (ישעיה מ, ד) שפירושו (לפי הרב אברהם בן עזרא שם) מקום מעוות, וכן אמרו בירושלמי (תרומות פרק ט הלכה א) "בדישו" ולא בדרכו. כלומר, לא דרך הליכתה (מגיד משנה בשם הרמב"ן). 43) שלא יאמרו, שהוא דש בפרה חסומה. ובפרות המהלכות אין צריך לכך שהלא אינם לשם דישה שם (לחם משנה). 44) כעין שק שתולים בצוואר הבהמה והיא אוכלת ממה שבתוכו (שם).

ה. הַדָּשׁ בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דְּמַאי[45] וּבִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי וּבְגִדּוּלֵי תְּרוּמָה[46] - עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תַּחְסֹם[47].

45) תבואת עמי הארץ שספק לנו אם הפריש ממנה מעשרות וגזרו חכמים להפריש ממנה תרומת מעשר ומעשר שני כמבואר בפרק ט מהלכות מעשר הלכה א־ב. דמאי, מלה מורכבת: "דא מאי" כלומר, פירות אלו מה הם? מעושרים או לא? (רבינו בפירוש המשנה ברכות פרק ז משנה א). 46) שזרע תרומה, וגזרו חכמים עליהם שיהיו אסורים לזרים כתרומה, כמבואר בפרק י"א מהלכות תרומה הלכה כא. 47) שם צ. לפי שמדברי תורה, חולין גמורים הם. ורבינו שם בהלכה כח בדין דש בגידולי תרומה מוסיף: "וכיצד יעשה? (לקיים דבר תורה שלא יחסום וגם גזירת חכמים שלא להאכיל) תולה כפיפות בצוואר הבהמה ונותן לתוכן מאותו המין נמצא לא זומם את הבהמה ולא מאכילה את התרומה". [בשיטה מקובצת מפרש שנותן כדי שיעור אכילתם דהיינו ארבעה קבים לפרה ושלושה לחמור (כמו שנתבאר למעלה הלכה ב)] ומה שכתב רבינו בהלכה ד: "מביא מעט מאותו המין", היינו, דווקא בדש בתרומה וודאית, שמותר לחסום ותולה הכפיפה משום מראית עין ומשם כך אינו מחוייב להאכיל את הפרה כדי אכילתה (וראה חסדי דוד על התוספתא בבא מציעא פרק ח).

ו. רַשַּׁאי[48] בַּעַל הַפָּרָה[49] לְהַרְעִיב פָּרָתוֹ וּלְסַגְּפָהּ, כְּדֵי שֶׁתֹּאכַל הַרְבֵּה מִן הַדִּישׁ; וְרַשַּׁאי[50] הַשּׂוֹכֵר לְהַאֲכִילָהּ פְּקִיעֵי עָמִיר[51], כְּדֵי שֶׁלֹּא תֹּאכַל הַרְבֵּה מִן הַדִּישׁ. כֵּיוָצֵא בּוֹ: רַשַּׁאי בַּעַל הַבַּיִת לְהַשְׁקוֹת פּוֹעֲלִים יַיִן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ עֲנָבִים הַרְבֵּה; וְרַשָּׁאִין[52] פּוֹעֲלִין לִטְבֹּל פִּתָּן בְּצִיר[53], כְּדֵי שֶׁיֹּאכְלוּ עֲנָבִים הַרְבֵּה[54]. אֲבָל אֵין הַפּוֹעֵל[55] רַשַּׁאי לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ בַּלַּיְלָה וּלְהַשְׁכִּיר עַצְמוֹ בַּיּוֹם, אוֹ לָדוּשׁ בְּפָרָתוֹ עַרְבִית וּלְהַשְׁכִּירָהּ שַׁחֲרִית. וְלֹא יִהְיֶה מַרְעִיב וּמְסַגֵּף עַצְמוֹ וּמַאֲכִיל מְזוֹנוֹתָיו[56] לְבָנָיו, מִפְּנֵי גֶזֶל מְלַאכְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת; שֶׁהֲרֵי תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ וְתֶחֱלַשׁ דַּעְתּוֹ, וְלֹא יַעֲשֶׂה מְלָאכָה בְּכֹחַ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אבל אין הפועל רשאי לעשות מלאכתו בלילה ולהשכיר עצמו ביום... שהרי יחלש כוחו... כו' ולא יעשה מלאכה בכח".

ובהלכה ז' כתב: "...שלא יגזול את בעל הבית ויבטל מעט בכאן ומעט בכאן ומוציא כל היום במרמה.. כו' וכן חייב לעבוד בכל כוחו".

ויש לומר שלשיטת הרמב"ם הם שני דינים שונים, ולכן חילקם לשתי הלכות. הראשון, הוא דין בחפצא של העבודה שאם יעשנה בחלישות כח ובתשישות הגוף יחסר בגוף המלאכה שעליו לעשות. אבל הדין השני אינו מדבר בפועל תשוש אלא בא להדגיש שצריך לעבוד בכל כוחו מצד התחייבותו האישית של הפועל כלפי בעל הבית, ועניין זה נוגע פחות לחפצא של המלאכה ויותר לחיוב הגברא, והוא עניין שבין הפועל לבעל הבית ולא בחפצא של גוף המלאכה עצמה.

מה־שאין־כן האדמו"ר הזקן בשו"ע שלו חיבר את שני הדינים "אין הפועל רשאי כו'" "וכדרך שבעל הבית מוזהר כך העני מוזהר שלא יבטל מלאכת בעל הבית כו' וכן חייב לעבוד בכל כוחו" בהלכה אחת, כי לשיטתו אינם שני דינים שונים אלא שיסוד שניהם אחד הוא, היינו ההתחייבות האישית של הפועל כלפי בעל הבית ולא פגם בחפצא של המלאכה עצמה. כי גם מה שעבד בתשישות כח הוא לא בגדר גזילת מלאכתו של בעל הבית אלא רק "גרם" הנגרם מזה שלא יוכל לעשות מלאכתו של בעל הבית בכח.

(נעל פי לקו"ש חכ"ה ע' 144)

48) שם. 49) קודם השכרת הפרה. 50) שם. 51) אגודות קש. 52) שם. 53) רוטב של דגים כבושים. 54) לאחר אכילת הפת, כי באותה שעה שהוא אוכל הפת הרי אסור הוא באכילת הענבים עם פת כמו שנתבאר למעלה פרק י"ב הלכה י. 55) תוספתא שם פרק ח. 56) שבביתו.

ז. כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּזְהָר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא יִגְזֹל שְׂכַר עָנִי[57] וְלֹא יְעַכְּבֶנּוּ[58], כָּךְ הֶעָנִי מֻזְהָר שֶׁלֹּא יִגְזֹל מְלֶאכֶת

1 בַּעַל הַבַּיִת וִיבַטֵּל מְעַט בְּכָאן וּמְעַט בְּכָאן, וּמוֹצִיא
2 כָּל הַיּוֹם בְּמִרְמָה, אֶלָּא חַיָּב לְדַקְדֵּק עַל עַצְמוֹ בַּזְּמַן,
3 שֶׁהֲרֵי הִקְפִּידוּ עַל בְּרָכָה רְבִיעִית שֶׁל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן[59]
4 שֶׁלֹּא יְבָרֵךְ אוֹתָהּ[60]. וְכֵן חַיָּב לַעֲבֹד בְּכָל כֹּחוֹ. שֶׁהֲרֵי
5 יַעֲקֹב הַצַּדִּיק אָמַר: כִּי בְּכָל כֹּחִי עָבַדְתִּי אֶת אֲבִיכֶן.
6 לְפִיכָךְ נָטַל שְׂכַר זֹאת אַף בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר:
7 וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד.

~ נקודות משיחות קודש ~

"שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כוחי עבדתי את אביכן לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה, שנאמר ויפרץ האיש מאד מאד".

וצריך להבין:

א. ספרו של הרמב"ם הוא (כדבריו בהקדמה לספר הי"ד) "ספר הלכות הלכות" ומה נוגע כאן להלכה שיעקב הצדיק נטל שכר אף בעולם הזה.

ב. מהו הלשון "יעקב הצדיק" שאינו רגיל ברמב"ם כלל, ומדוע לא כתב יעקב אבינו וכד'.

ג. הרי לכאורה סותר עצמו מניה וביה, שהרי אם הנהגתו של יעקב אבינו היתה מצד צדקות ולפנים משורת הדין (שלכן נטל שכר אף בעולם הזה) מדוע מביא ממנה ראיה להלכה ולהנהגת כל אדם.

והביאור בזה: אם לא הראיה שהביא מיעקב הצדיק, היינו יכולים לחשוב שהחיוב הוא שלא לפגום בחפצא של מלאכת בעל הבית, כמו שכתב הרמב"ם בהלכה ו' שהעני מוזהר "מפני גזל מלאכתו של בעל הבית" אבל בהלכה ז' מחדש עוד עניין "וכן חייב לעבוד בכל כחו" שהוא גדר נוסף במחויבות האישית של הפועל לבעל הבית מצד הגברא, והזהירות בעניין האישי שבין הפועל לבעל הבית מרומזת במילים "יעקב הצדיק".

ובזה שהוסיף "לפיכך נטל שכרו אף בעולם הזה" מדגיש שזהו שכר על עבודתו, שהרי את "ויפרוץ האיש מאד מאד" פעל יעקב אבינו על ידי ש"בכל כחי עבדתי את אביכן", ומכאן הראיה שגם העניין השני שמצד הגברא היינו העבודה "בכל כחו" היא עניין להלכה ולהנהגת כל אדם.

(על פי לקו"ש חכ"ה ע' 139)

57) כלשון הכתוב (דברים כד, יד) "לא תעשוק שכיר עני". ובהווה הכתוב מדבר שהעניים והאביונים והגרים משכירין עצמם" (רמב"ן שם). 58) לא ילין שכרו. 59) ברכת הטוב והמטיב. 60) הפועל כלל (וכן הוא כולל את הברכה השלישית בתוך השנייה) כדי שלא יבטל מלאכת בעל הבית (ברכות טז. פרק ב מהלכות ברכות הלכה ב).

סְלִיקוּ לְהוּ הִלְכוֹת שְׁכִירוּת

יום ג' כ"ג שבט ה'תש"פ

הִלְכוֹת שְׁאֵלָה וּפִקָּדוֹן

8 יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה. רִאשׁוֹנָה - דִּין
9 הַשּׁוֹאֲלִים. שְׁנִיָּה - דִּין שׁוֹמֵר חִנָּם.
10 וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) מבאר דין שואל.

11 א. הַשּׁוֹאֵל[2] כֵּלִים אוֹ בְּהֵמָה וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן מִשְּׁאָר
12 מִטַּלְטְלִין מֵחֲבֵרוֹ, וְאָבַד אוֹ נִגְנַב, אֲפִלּוּ נֶאֱנַס אֹנֶס
13 גָּדוֹל[3], כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבְּרָה הַבְּהֵמָה אוֹ נִשְׁבֵּית אוֹ מֵתָה -
14 חַיָּב לְשַׁלֵּם הַכֹּל; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם
15 רֵעֵהוּ וְגוֹ' וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת, בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שָׁלֵם
16 יְשַׁלֵּם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁנֶּאֱנַס שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת
17 מְלָאכָה; אֲבָל אִם שָׁאַל בְּהֵמָה מֵחֲבֵרוֹ לַחֲרֹשׁ בָּהּ,
18 וּמֵתָה כְּשֶׁהִיא חוֹרֶשֶׁת - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[4]. אֲבָל אִם
19 מֵתָה קֹדֶם שֶׁיַּחֲרֹשׁ בָּהּ אוֹ אַחַר שֶׁחָרַשׁ בָּהּ, אוֹ שֶׁרָכַב
20 עָלֶיהָ[5] אוֹ דָשׁ בָּהּ וּמֵתָה כְּשֶׁהִיא דָשָׁה אוֹ בִּשְׁעַת
21 רְכִיבָה - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם[6]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.
22 וְכֵן הַשּׁוֹאֵל[7] בְּהֵמָה מֵחֲבֵרוֹ לֵילֵךְ בָּהּ לִמְקוֹם פְּלוֹנִי,
23 וּמֵתָה תַּחְתָּיו[8] בְּאוֹתָהּ הַדֶּרֶךְ; אוֹ שֶׁשָּׁאַל דְּלִי לְמַלֹּאת
24 בּוֹ, וְנִקְרַע בַּבּוֹר בִּשְׁעַת מִלּוּי; אוֹ שֶׁשָּׁאַל קַרְדֹּם
25 לְפַצֵּל בּוֹ עֵצִים, וְנִשְׁבַּר בְּעֵת שֶׁפִּצֵּל בּוֹ מֵחֲמַת
26 הַבִּקּוּעַ[9]; וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. שֶׁלֹּא שָׁאַל
27 אֶלָּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה זוֹ, וַהֲרֵי לֹא שְׁנָהּ.

2) משנה בבא־מציעא צג. "שואל משלם את הכל". 3) שאין ביד השואל למונעו. 4) רבינו מחלק כאן בין מתה בשעת מלאכה, לבין שלא בשעת מלאכה. ותמהו עליו הרמב"ן והרשב"א, שהרי לא מצאנו בגמרא הבדל כזה, אלא הבדילו (שם צו:) בין מתה מחמת מלאכה ובין לא מחמת מלאכה, ודחו דברי רבינו מהלכה (מגיד־משנה). [והריב"ש בתשובותיו סי' תקג מברר שיטת רבינו, ואומר שלא נטה כלל מההלכה שנאמרה בפירוש בגמרא שם, שמתה מחמת מלאכה פטור, ושלא מחמת מלאכה חייב, אלא שהוא מוסיף ומבאר כיצד אנו יודעים שהמלאכה גרמה למיתת הבהמה, ומלמדנו, שאם מתה בשעת המלאכה יש לתלות שמחמת המלאכה מתה, אע"פ שלא ראינו שנתייגעה, ואם מתה בשעת מלאכה - אין תולין במלאכה ואע"פ שנתייגעה (דברי הריב"ש מובאים כאן בכסף־משנה ובלחם־משנה, ונפלה שם טעות בציון מספר הסימן. והנכון כמו שכתבנו). ורוב הפוסקים חולקים על רבינו בזה, ודעתם שאם נתעייפה אגב מלאכתה שלשמה השאילה, ומתה אפילו שלא בשעת מלאכה - פטור]. וטעמו של דבר, למה מתה מחמת מלאכה פטור, מבואר בריב"ש שם: מפני שהמשאיל גרם למיתתה בזה שהשאילה למלאכה קשה

שהיא למעלה מכוחותיה. וכן כתב הסמ"ע בחו"מ סי' שמ, ס"ק ג. 5) ושינה למלאכה יותר קלה מחרישה. וכן דישה קלה יותר מחרישה. 6) בבא זו כוללת שני דינים: א. השואל לא שינה את המלאכה שלצורכה שאל, והבהמה מתה שלא בשעת מלאכה; ב. מתה בשעת מלאכה, אלא שהשואל שינה, ובמקום לחרוש רכב או דש, ובכן השינוי הוא לטובת הבהמה. הדין הראשון נתבאר בהערות להלכה הקודמת ע"פ תשובת הריב"ש, ובדין שינוי ממלאכה חמורה לקלה משמיענו רבינו רבותא, שאפילו אם מתה בשעת המלאכה הקלה, ומתקבל על הדעת שאילו העסיקה בחמורה בוודאי היתה מתה, אף־על־פי־כן אין דנים אותה כמתה מחמת מלאכה וחייב לשלם, ומכל־שכן אם מתה שלא בשעת רכיבה או דישה, שהרי במקרה כזה אפילו אם לא שינה מחייבו רבינו, כמבואר למעלה (ע"פ הלחם־משנה, ובזה מסולקת תמיהת הכסף־משנה). מקור דין שינוי - בגמרא שם צו: 7) כל הדינים מכאן עד סוף ההלכה - מבוארים בגמרא שם. 8) בשעה שהוא רוכב עליה, אבל אם מתה שלא בשעת רכיבה - חייב. 9) [בכל הדינים שלמעלה, חילק רבינו בין בשעת מלאכה ללא בשעת מלאכה, ולא הזכיר כלל "מחמת המלאכה". וכאן שינה והוסיף המלים "מחמת הביקוע", ואולי התכוון בזה לביאורו של הריב"ש שהבאנו למעלה].

1 **ב. הַשּׁוֹאֵל בְּהֵמָה[10] מֵחֲבֵרוֹ וּמֵתָה, וְטָעַן הַשּׁוֹאֵל**
2 **שֶׁבִּשְׁעַת מְלָאכָה מֵתָה, אִם הָיָה הַמָּקוֹם שֶׁשְּׁאֵלָהּ**
3 **לִילֵךְ בּוֹ מָקוֹם שֶׁבְּנֵי אָדָם מְצוּיִין שָׁם - יָבִיא רְאָיָה**
4 **שֶׁמֵּתָה אוֹ נֶאֱנְסָה בִּשְׁעַת מְלָאכָה, וְשֶׁלֹּא שִׁנָּה בָּהּ[11],**
5 **וְיִפָּטֵר; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - מְשַׁלֵּם. שְׁאָלָהּ מִמְּנוּ**
6 **לְמַלֹּאת בָּהּ עָפָר שֶׁבְּחֵרְבָּתוֹ, שֶׁאֵין הָעֵדִים מְצוּיִין**
7 **שָׁם, אוֹ שֶׁשָּׁאַל מִמְּנוּ דְּלִי לְמַלֹּאת בּוֹ הַבּוֹר בְּתוֹךְ**
8 **בֵּיתוֹ, וְנִקְרַע בַּבּוֹר: אִם הֵבִיא רְאָיָה - יִפָּטֵר אַף**
9 **מִשְּׁבוּעָה; וְאִם לָאו - יִשָּׁבַע הַשּׁוֹאֵל שְׁבוּעַת**
10 **הַשּׁוֹמְרִים שֶׁמֵּתָה בִּשְׁעַת מְלָאכָה וְיִפָּטֵר. וְכֵן כֹּל**
11 **כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

10) נתבאר למעלה בהלכות שכירות פ"ג ה"א. 11) ראה לקמן פ"ד ה"א, ופ"ו ה"א בענין שבועה שלא שלח בה יד.

12 **ג. הַשּׁוֹאֵל כְּלִי[12] מֵחֲבֵרוֹ וְנִשְׁבַּר - שָׁמִין לוֹ[13] כְּדֶרֶךְ**
13 **שֶׁשָּׁמִין בִּנְזָקִין[14]: אוֹמְדִין כַּמָּה הָיָה שָׁוֶה שָׁלֵם,**
14 **וְכַמָּה הוּא שָׁוֶה עַתָּה, וּמַחֲזִיר לוֹ הַכְּלִי אוֹ הַבְּהֵמָה**
15 **הַשְּׁבוּרָה, וּמְשַׁלֵּם הַפְּחָת. וְכֵן אִם מֵתָה הַבְּהֵמָה -**
16 **מַחֲזִיר הַנְּבֵלָה, וּמְשַׁלֵּם הַפְּחָת.**

12) בבא־קמא יא. וב"מ צו: 13) אין מחייבים את השואל לשלם כל דמי הכלי ויקח לעצמו את השברים, אלא אומדים את הנזק כמו שמבאר רבינו בסמוך. 14) למדו חכמים (בבא־קמא י:) מכמה פסוקים, שהמזיק משלם את ההפרש שבין דמי הכלי השלם ובין שבריו.

17 **ד. הַשּׁוֹאֵל בְּהֵמָה[15] - חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ מִשָּׁעָה**
18 **שֶׁמְּשָׁכָהּ[16] עַד סוֹף יְמֵי שְׁאֵלָתָהּ. וְאִם כָּחַשׁ בְּשָׁרָהּ -**
19 **חַיָּב לְשַׁלֵּם מַה שֶּׁפָּחֲתָה בְּדָמֶיהָ[17]. כָּחַשׁ בְּשָׁרָהּ**
20 **מֵחֲמַת הַמְּלָאכָה - פָּטוּר; וְיִשָּׁבַע שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִין[18]**
21 **שֶׁמֵּחֲמַת מְלָאכָה כָּחֲשָׁה[19].**

15) מימרא של רב פפא, בבבא־מציעא צא. 16) משיכת הבהמה גומרת את הקנין לשאלה (ראה למעלה הלכות שכירות פי"ג ה"ב). 17) כרבא, שם צו: 18) בנקיטת חפץ של קדושה (ספר תורה, תפילין). 19) ולא מיעט במזונותיה. כאן שינה רבינו, וכתב: מחמת מלאכה ולא בשעת מלאכה, כי אין אפשרות להכיר את ההכחשה בשעת מלאכה.

22 **ה. הַשּׁוֹאֵל כְּלִי מֵחֲבֵרוֹ אוֹ בְּהֵמָה סְתָם[20] - הֲרֵי**
23 **הַמַּשְׁאִיל מַחֲזִירוֹ[21] בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה[22]. שְׁאָלוֹ לִזְמַן**
24 **קָצוּב - כֵּיוָן שֶׁמָּשַׁךְ וְזָכָה אֵין הַבְּעָלִים יְכוֹלִין**
25 **לְהַחֲזִירוֹ[23] מִתַּחַת יָדוֹ עַד סוֹף יְמֵי הַשְּׁאֵלָה. וַאֲפִלּוּ**
26 **מֵת הַשּׁוֹאֵל - הֲרֵי הַיּוֹרְשִׁין מִשְׁתַּמְּשִׁין בַּשְּׁאֵלָה עַד**
27 **סוֹף הַזְּמַן[24]. וְדִין הוּא[25]: הַלּוֹקֵחַ קוֹנֶה הַגּוּף קִנְיַן**
28 **עוֹלָם בַּדָּמִים שֶׁנָּתַן, וּמְקַבֵּל מַתָּנָה קָנָה הַגּוּף קִנְיַן**
29 **עוֹלָם וְלֹא נָתַן כְּלוּם; וְהַשּׂוֹכֵר קָנָה הַגּוּף לְפֵרוֹתָיו**
30 **עַד זְמַן קָצוּב בַּדָּמִים שֶׁנָּתַן, וְהַשּׁוֹאֵל קָנָה הַגּוּף**
31 **לְפֵרוֹתָיו עַד זְמַן קָצוּב וְלֹא נָתַן כְּלוּם; כְּשֵׁם שֶׁהַנּוֹתֵן**
32 **כַּמּוֹכֵר שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ לְעוֹלָם[26], כָּךְ הַמַּשְׁאִיל[27]**
33 **כַּמַּשְׁכִּיר[28] שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בְּתוֹךְ הַזְּמַן. הִנִּיחַ לָהֶם**
34 **אֲבִיהֶם פָּרָה שְׁאוּלָה וּמֵתָה - אֵין חַיָּבִין בָּאָנָסָיהָ[29].**
35 **חָשְׁבוּ שֶׁהִיא שֶׁל אֲבִיהֶם, טְבָחוּהָ וַאֲכָלוּהָ[30] -**
36 **מְשַׁלְּמִין דְּמֵי בָּשָׂר בְּזוֹל[31]. וְאִם הִנִּיחַ לָהֶם אֲבִיהֶם**
37 **נְכָסִים[32], וּמֵתָה אוֹ שֶׁטְּבָחוּהָ - מְשַׁלְּמִין אֶת דָּמֶיהָ**
38 **מִנְּכָסָיו[33].**

20) בלי קביעת זמן החזרה. 21) יכול הוא לקחת בחזרה. 22) ולא אמרו (מכות ג:) סתם הלוואה שלושים יום אלא בהלוואת כסף, שניתנה להוצאה, אבל שאלה שהשואל צריך להחזיר את הדבר ששאל, אין לה זמן כלל. וכן גם דעת רש"י במס' שבת דף קמח. [ורבינו־תם (ב'תוספות' שם) חולק ואומר שגם סתם שאלה היא שלשים יום, ומביא ראיה ממה שאמרו (מנחות מד.) טלית שאולה - פטורה מן הציצית כל שלשים יום. ראה ב'תוספות' שם ישוב שיטת רש"י, וראה גם רא"ש מכות שם, והגהות מיימוניות כאן]. 23) כרבי אלעזר (בבא־קמא עט.): "כדרך שתיקנו משיכה בלקוחות, כך תיקנו משיכה בשומרים" (מגיד־משנה). [ב'תוספות' שם ד"ה תיקנו, כתבו שרבי אלעזר מודה, שמן התורה יכול המשאיל לחזור בו, וחכמים תיקנו שהשואל יקנה במשיכה, אולם דעת רבי אמי (בבא־מציעא צט.) שקונה מן התורה, שאם לא כן, למה אמר (שם) שהמשאיל קרדום של הקדש מעל, וחבירו מותר לבקע בו לכתחילה (מפני שיצא לחולין ע"י מעילה של המשאיל)? הלא השואל לא קנה את הקרדום, ואם כן לא עשה המשאיל כלום. ויוצא מזה שהחומרא שהטילו חכמים על המשאיל, מביאה קולא שמתירה לכל אדם ליהנות מהקרדום. ומאחר שרבינו פוסק (בהלכות מעילה פ"ו ה"ד) כרבי אמי, ברור שאינו סובר

כרבי אלעזר. ע"פ סברת 'תוספות' זו, רצוי יותר להסמיך דברי רבינו כאן על רב אמי ולא על רבי אלעזר]. 24) כרבא, בכתובות לד: 25) יש ללמוד דין זה מסברא הגיונית. 26) אף־על־פי שהמקבל לא נתן כל דבר תמורת החפץ. 27) שנתן לזמן קצוב ללא תמורה. 28) שקיבל תמורה בעד זכות השימוש במשך זמן מסוים. סברתו זו משמשת הסבר לתקנת קנין משיכה (מגיד־משנה). 29) לפי שהם לא שאלו את הפרה ולא קיבלו עליהם אחריות אונסין, אבל חייבים בגניבה ואבידה כשוכר, שהרי הם רשאים להשתמש בה, ואפילו לא השתמשו בה יש להם טובת הנאה מזה, שהרשות בידם להשתמש בה (מגיד־משנה). המדובר כשלא ירשו כלום מאביהם. ואם ירשו - יבואר דינם בסמוך. 30) המשך דברי רבא, שם. 31) פחות שליש משויו (בבא־בתרא קמז: וראה רבינו בפ"ו מהלכות זכיה ומתנה הכ"ג בשם הגאונים). 32) בגמרא שם כתוב "אחריות נכסים". פירוש, קרקעות, שהרי מדין הגמרא בעל החוב אינו גובה ממטלטלין של יתומים שהוריש להם אביהם, ורבינו שינה וכתב: נכסים, בהתאם לתקנת הגאונים (ראה הלכות מלוה ולוה פי"א הי"א) לגבות ממטלטלין של יתומים. 33) כל דמי הפרה, ולא דמי בשר בזול. רבינו מפרש מה שאמר שם: "הניח להם אחריות נכסים, חייבים לשלם". הכוונה גם למתה הבהמה, כלשון ראשון בדעת רבא שם. והרמב"ן והרשב"א השיגו על זה, ומוכיחים מסוגיית הגמרא שם שזה נאמר רק באכלוה, לומר לך שמשלמים כל דמי הפרה ולא דמי בשר בזול, אבל פטורים מאונסין, מפני שהחיוב בא בזמן שנאנסה, היינו אחר מיתת המוריש, ואינו חל על היורשים. ולא כדעת האומרים, שהחיוב חל משעה ששאל, ומשום כך יורשיו חייבים לשלם כשהשאיר נכסים (מגיד־משנה). ובכסף־משנה מבאר שיטת רבינו, שחיוב האונסין בכוח בא בשעה ששאל ונשתעבדו נכסיו, אלא שהחיוב למעשה בא כשמתה, ואז נתחייבו נכסיו בתוקף אותו השעבוד שחל בחיי המוריש, והוא מוסיף שלרבינו גירסא אחרת בגמרא שם, מזו שבספרים שלנו (ראה משנה־למלך).

ו. הַשּׁוֹאֵל כְּלִי מֵחֲבֵרוֹ לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה פְּלוֹנִית[34] - אֵין הַמַּשְׁאִיל יָכוֹל לְהַחֲזִירוֹ מִתַּחַת יָדוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ אוֹתָהּ מְלָאכָה[35]. וְכֵן אִם שָׁאַל מִמֶּנּוּ בְּהֵמָה לֵילֵךְ בָּהּ לִמְקוֹם פְּלוֹנִי - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִירָהּ מִיַּד הַשּׁוֹאֵל עַד שֶׁיֵּלֵךְ בָּהּ לְשָׁם וְיַחֲזֹר.

34) והשואל משך את הכלי. 35) כמו בהשאילו לזמן קצוב.

ז. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ[36]: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֹּם לַעְדֹּר בּוֹ הַפַּרְדֵּס הַזֶּה - עוֹדֵר בּוֹ אוֹתוֹ הַפַּרְדֵּס בִּלְבַד, וְאֵינוֹ רַשַּׁאי לַעְדֹּר בּוֹ פַּרְדֵּס אַחֵר. אָמַר לוֹ פַּרְדֵּס סְתָם - עוֹדֵר בּוֹ פַּרְדֵּס אַחֵר אֵי זֶה שֶׁיִּרְצֶה[37]. שְׁאָלוֹ לַעְדֹּר בּוֹ פַּרְדֵּסִים הַרְבֵּה שֶׁלּוֹ[38] - עוֹדֵר בּוֹ כָּל הַפַּרְדֵּסִים שֶׁלּוֹ[39]. וְאַפִּלּוּ נִשְׁחַת כָּל הַבַּרְזֶל בַּעֲדִירָה - מַחֲזִיר לוֹ הַנִּצָּב שֶׁל עֵץ[40]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

36) בבא־מציעא קג. 37) משמע, אפילו פרדס שאינו שלו ('טור' חושן־משפט סימן שמא). 38) בגמרא שם כתוב: "פרדיסי". רבינו מנקד הסמ"ך בפתח, ובהתאם לכך כתב כאן "הרבה שלו" (ראה הערה הבאה). 39) אבל אם אמר סתם פרדסים, אינו עודר יותר משנים, כמו שאמרו בבבא־בתרא (סט:) מכר לו "דיקלי" נותן לו שני דקלים (מגיד־משנה, וראה לחם־משנה). [וב'טור' שם כתב, שאפילו אמר כרמים סתם - עודר הוא כל הכרמים שלו (ראה 'דרכי משה' שם). ב'דרישה' שואל: למה בכרם סתם רשאי לעדור אפילו בכרם שאינו שלו, וכשאמר כרמים - עודר רק בשלו? ומבאר, שאין הדבר מתקבל על הדעת שהמשאיל הסכים שיעדור כל הכרמים שבעולם, שאם כן לא יחזיר הקרדום לידו לעולם, מה־שאין־כן בכרם אחד. וכן כתב ב'נמוקי יוסף' בבא־מציעא שם]. 40) ואינו משלם לו היזקו. לשון הגמרא: "ומהדר ליה קתיה".

ח. הַשּׁוֹאֵל[41] כְּלִי מֵחֲבֵרוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, וְאָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי דָּבָר פְּלוֹנִי בְּטוֹבָתְךָ. כְּלוֹמַר: אֵין אַתָּה מַשְׁאִיל לִי דָּבָר זֶה כְּדֶרֶךְ כָּל הַמַּשְׁאִילִין, אֶלָּא כְּפִי טוֹבַת לִבְּךָ וְנִדְבוֹתֶיךָ, שֶׁאֵינְךָ מַקְפִּיד עַל הַזְּמַן אִם אָרַךְ. אִם קָנוּ[42] מִיַּד הַמַּשְׁאִיל עַל זֶה - הֲרֵי הַשּׁוֹאֵל מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לְעוֹלָם, עַד שֶׁיִּתְבַּטֵּל הַכְּלִי מִלַּעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ, וְיַחֲזִיר שְׁבָרָיו אוֹ שְׁיָרָיו[43]. וְאֵין הַשּׁוֹאֵל רַשַּׁאי לַחֲזֹר וּלְתַקֵּן הַכְּלִי אוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ פַּעַם אַחֶרֶת.

41) גמרא שם: "אמר רב נחמן, שואל אדם בטובו לעולם". ופירש שם הרי"ף בשם גאון ז"ל: "ואמר לו בלשון הזה: השאילני בטובתך כלי זה להשתמש בו, ולא קבע זמן לחזירתו - ישתמש בו ואינו חייב להחזירו לבעליו". ורבינו קיבל פירושו (ורש"י מפרש "בטובו" = כל זמן שהכלי טוב). 42) גמרא שם. 43) אע"פ שאפשר לתקנם ולהמשיך להשתמש בכלים, כמבואר בסמוך.

ט. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ[44]: הַשְׁאִילֵנִי שֹׁקֶת[45] זוֹ שֶׁל מַיִם, וְנֶהֱרְסָה[46] - אֵינוֹ יָכוֹל לִבְנוֹתָהּ[47]. אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי שֹׁקֶת סְתָם, וְנֶהֱרְסָה - יֵשׁ לוֹ לִבְנוֹתָהּ. אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי מְקוֹם שֹׁקֶת[48], אִם קָנוּ[49] מִיַּד הַמַּשְׁאִיל - הֲרֵי הַשּׁוֹאֵל בּוֹנֶה וְהוֹלֵךְ בְּקַרְקַע הַמַּשְׁאִיל עַד שֶׁתָּבוֹא לְיָדוֹ שֹׁקֶת שֶׁאֶפְשָׁר לְהַשְׁקוֹת מִמֶּנָּה בְּהֶמְתּוֹ אוֹ אַרְצוֹ, כְּמוֹ שֶׁהִתְנָה עִם הַמַּשְׁאִיל.

44) שם. 45) בגמרא: "גרגותא". סתם גרגותא האמורה בכל מקום פירושה "באר", וכאן המדובר בבאר בנויה באופן שמתאימה להשקות ממנה הבהמות והשדות. 46) ואינה ראויה להשקייה. 47) כמו בכלי, בסוף ההלכה הקודמת. 48) מקום לחפור בו באר ולבנותה, ולהכשירה להשקייה. 49) ואם לא קנו מידו יכול המשאיל לחזור בו, שהרי אין כאן אלא דברים ללא כל קנין (רש"י שם). ב'נמוקי יוסף' מבאר בשם הריטב"א, שבגרגותא סתם צריך גם כן קנין, כגון שטר או חזקה, ובלי קנין יכול המשאיל לחזור בו, אבל אינו צריך קנין סודר, ובדין "מקום באר" צריך גם קנין סודר כדי להקנות לו את הזכות לחפור בו

כמה פעמים, לפי שבחפירה ראשונה לא זכה בכל השדה ('נמוקי יוסף' שם בשם הריטב"א), ונראה שגם רבינו התכוון לזה. [כאן, וכן בדין השאילני בטובתך (בהלכה הקודמת) מצריך רבינו קנין סודר ע"פ דברי הגמרא שם, ובכל עניני שאלה אחרים לא כתב "אם קנו", ומספיקה משיכה (ראה למעלה ה"ה). וברא"ש שם סי' לג, שואל: לפי פירושם של הרי"ף והרמב"ם, למה אין המשיכה מספיקה והצריכו קנין סודר, ועוד הקשה מה מועיל קנין סודר יותר מן המשיכה? הרא"ש מעדיף איפוא פירוש רש"י שם בדין "בטובו לעולם", היינו שהתכוון לומר, שאפילו אם החזיר את הכלי, יכול הוא לדרוש מהמשאיל שיתננו לו שנית, ועל זה אמרו שצריך קנין סודר, לפי שתוקף קנין המשיכה פקע בשעה שהחזיר. ובדין גרגותא מפרש רש"י שצריך קנין, מפני שאין כאן משיכה אלא דברים בלבד ויכול לחזור בו].

1 **י. הַשּׁוֹאֵל[50] פִּנְדָּק מֵחֲבֵרוֹ: לִלִּינָה - אֵין פָּחוֹת מִיּוֹם**
2 **אֶחָד; לִשְׁבִיתָה[51] - אֵין פָּחוֹת מִשְּׁנֵי יָמִים;**
3 **לְנִשּׂוּאִים[52] - אֵין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם. שָׁאַל חָלוּק**
4 **מֵחֲבֵרוֹ לֵילֵךְ בּוֹ לְבֵית הָאֵבֶל - כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ וְיַחֲזֹר[53];**
5 **שְׁאָלוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה - כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם; שְׁאָלוֹ**
6 **לַעֲשׂוֹת הַמִּשְׁתֶּה שֶׁלּוֹ - אֵין פָּחוֹת מִשִּׁבְעָה יָמִים.**

50) תוספתא בבא־מציעא פ"ח הי"א. 51) לשבת. 52) של השואל עצמו. 53) אין דרכם של בני אדם לשהות זמן רב בבית האבל.

יום ד' כ"ד שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) מבאר דין שאלה בבעלים או שכירות בבעלים.

7 **א. הַשּׁוֹאֵל בַּבְּעָלִים[2], אֲפִלּוּ נִגְנַב אוֹ אָבַד בִּפְשִׁיעָה**
8 **- פָּטוּר[3]; שֶׁנֶּאֱמַר: אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם. וּבְלִבַּד**
9 **שֶׁשָּׁאַל הַבְּעָלִים תְּחִלָּה עִם הַחֵפֶץ[4], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[5].**
10 **וְאֶחָד הַשּׁוֹאֵל[6] אֶת הַבְּעָלִים אוֹ שֶׁשְּׂכָרָן, וְאֶחָד**
11 **הַשּׁוֹאֵל אֶת הַבְּעָלִים לְאוֹתָהּ הַמְּלָאכָה אוֹ שֶׁשְּׁאָלָן**
12 **וּשְׂכָרָן לִמְלָאכָה אַחֶרֶת אוֹ לְשׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם. אֲפִלּוּ**
13 **אָמַר לַחֲבֵרוֹ: הַשְׁקֵנִי מַיִם[7], וְשָׁאַל מִמֶּנּוּ בְּהֶמְתּוֹ,**
14 **וְהִשְׁקָהוּ וְנָתַן לוֹ אֶת הַבְּהֵמָה - הֲרֵי זוֹ שְׁאֵלָה**
15 **בַּבְּעָלִים, וּפָטוּר. מָשַׁךְ אֶת הַבְּהֵמָה בַּתְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ**
16 **הִשְׁקָהוּ - אֵינָהּ שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

2) ששאל או שכר גם את בעל החפץ עצמו. 3) מחלוקת רבי אחא ורבינא בבבא־מציעא צה. ופסק להקל על השואל, שאין מוציאים ממון מספק. 4) אבל אם שאל תחילה את החפץ ואחר־כך את הבעלים - אין זה שאילה בבעלים וחייב באונסין אפילו אם לא פשע (שם צז.). 5) בהלכות שכירות פ"א ה"ג. 6) משנה, שם צד. 7) מימרא של רבא, שם צז. (בפ"א מהלכות שכירות נתבארו בפרוטרוט כמה דינים שנכפלו כאן בהלכות שאלה ופקדון - ראה שם).

17 **ב. הִשְׁאִיל[8] בְּהֶמְתּוֹ אוֹ הִשְׂכִּירָהּ לְמַשּׂוֹי, וְיָצָא עִמָּהּ**
18 **לְסַעֲדָהּ[9] עִם הַשּׁוֹאֵל אוֹ הַשּׂוֹכֵר וְלִטְעֹן עִמּוֹ בְּמַשָּׂאוֹ**
19 **- הֲרֵי זוֹ שְׁמִירָה בַּבְּעָלִים[10]. וְאִם יָצָא לְבַקֵּר הַמַּשָּׂאוֹי**
20 **בִּלְבַד וְלִרְאוֹת שֶׁלֹּא יִטְעֲנוּ עָלֶיהָ יָתֵר מִן הָרָאוּי -**
21 **אֵינָהּ שְׁמִירָה בַּבְּעָלִים[11].**

8) מעשה שהיה (שם). 9) לסייע. 10) שהרי הוא עושה מלאכה בשביל השואל. 11) לפי שאינו עושה דבר לטובת השואל אלא לטובת בהמתו.

22 **ג. מְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת[12], וְהַנּוֹטֵעַ לִבְנֵי הַמְּדִינָה, וְהַמַּקִּיז**
23 **לָהֶם אֶת הַדָּם, וְהַסּוֹפֵר שֶׁלָּהֶן, כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ**
24 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, בַּיּוֹם שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בּוֹ לַעֲסֹק בִּמְלַאכְתָּן,**
25 **אִם הִשְׁאִיל אוֹ הִשְׂכִּיר לְאֶחָד מֵאֵלּוּ שֶׁהוּא עוֹסֵק**
26 **בִּמְלַאכְתָּם - הֲרֵי זוֹ שְׁמִירָה בַּבְּעָלִים, וַאֲפִלּוּ פָּשַׁע**
27 **בָּהּ הַשּׁוֹמֵר - פָּטוּר[13]. אֲבָל הוּא שֶׁשָּׁאַל אוֹ שֶׁשָּׂכַר**
28 **מֵהֶן - חַיָּב, שֶׁאֵינָן שְׁאוּלִין לוֹ[14].**

12) שם. 13) כלמעלה בראש הלכה א. 14) הם אינם עושים מלאכה בשבילו, אלא הוא בשבילם.

29 **ד. הָרַב[15] שֶׁהוּא מַקְרִיא בִּרְצוֹנוֹ לַתַּלְמִידִים בְּכָל עֵת**
30 **שֶׁיִּרְצֶה וְאֵיזוֹ מַסֶּכְתָּא שֶׁיִּרְצֶה, וְהֵם הָיוּ קְבוּעִים[16]**
31 **לָבוֹא תָּמִיד, וְנִשְׁמָט לָהֶן מִמַּסֶּכְתָּא לְמַסֶּכְתָּא[17] - הֲרֵי**
32 **הֵן שְׁאוּלִין אֶצְלוֹ, וְאֵין הוּא שָׁאוּל לָהֶם. וּבְיוֹם**
33 **הַפֶּרֶק[18], שֶׁהַכֹּל בָּאִין לִשְׁמֹעַ עִנְיָן אוֹתוֹ מוֹעֵד - הֲרֵי**
34 **הוּא שָׁאוּל לָהֶם, וְהֵם אֵינָן שְׁאוּלִין לוֹ.**

15) שם. 16) מחויבים. 17) רשאי הוא להפסיק את הלימוד במסכתא זו ולעבור למסכתא אחרת. 18) בגמרא: "ביומי דכלה" ומפרש רבינו: בימים שלפני הרגל, שהחכם דורש בעניני הרגל ואינו יכול להפסיק ולעבור לענינים אחרים.

35 **ה. הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ: צֵא וְהִשָּׁאֵל עִם פָּרָתִי - אֵינָהּ**
36 **שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים[19]; שֶׁנֶּאֱמַר: אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא**
37 **יְשַׁלֵּם - הַבְּעָלִים עַצְמָן, לֹא שָׁלִיחַ. אָמַר לְעַבְדּוֹ**
38 **הַכְּנַעֲנִי: צֵא וְהִשָּׁאֵל עִם פָּרָתִי - הֲרֵי זוֹ שְׁאֵלָה**
39 **בַּבְּעָלִים; שֶׁיַּד הָעֶבֶד כְּיַד רַבּוֹ. נִשְׁאַל הָעֶבֶד עִמָּהּ**
40 **שֶׁלֹּא מִדַּעַת רַבּוֹ - אֵינָהּ שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים[20].**

19) בעיא בגמרא שם צו. ולא נפשטה בפירוש, והרי"ף (שם) פשטה מזה שאמרו שם בסוף העמוד, שאם אמר לעבדו הכנעני צא והישאל עם פרתי - הרי זו שאילה בבעלים, מפני שיד עבד כיד רבו. משמע, שבשליח ישראל, שאין ידו כיד רבו, אין זה שאילה בבעלים, ורבינו קיבל דעתו. 20) שהעבד אינו יכול להשאיל את עצמו לאחרים בלי הסכמת בעליו.

41 **ו. הַשּׁוֹאֵל מִן הָאִשָּׁה[21], וְנִשְׁאַל לוֹ בַּעְלָהּ - אֵינָהּ**
42 **שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים; שֶׁקִּנְיַן פֵּרוֹת - אֵינוֹ כְּקִנְיַן הַגּוּף[22],**
43 **וְאֵין לַבַּעַל אֶלָּא פֵּרוֹת.**

21) שם אמרו, שדין זה תלוי במחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש אם קנין פירות כקנין הגוף, שהרי הבעל זוכה בנכסי אשתו לאכול פירותיהם והגוף נשאר ברשותה, ופסק רבינו

שאינה שאילה בבעלים. 22) כריש לקיש נגד דעת רבי יוחנן, מפני שרבא אמר שם: קרא ומתניתא מסייעי לריש לקיש (רדב"ז פ"ד מה' ביכורים ה"ו). ועוד, שאביי בגיטין מח: סובר כריש לקיש (ראה לחם־משנה).

ז. הַשּׁוֹאֵל מֵאִשְׁתּוֹ[23], אוֹ שֶׁתָּפִין שֶׁשָּׁאֲלוּ זֶה מִזֶּה[24] - הֲרֵי זוֹ שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים[25]. וְאִם אָמַר הַשֻּׁתָּף לַחֲבֵרוֹ[26]: הַשְׁאִילֵנִי הַיּוֹם וְאַשְׁאִילְךָ לְמָחָר - אֵינָהּ שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים.

23) ב"מ צו: 24) אחד שאל מחבירו דבר אפילו שאינם שותפים בו (כסף־משנה). 25) האשה עוסקת תמיד במלאכתו של בעלה, וכן השותף שאול לחבירו בעסק השותפות (למעלה בה"ב למדנו, שאפילו שאל את הבעלים למלאכה אחרת - הרי זו שאילה בבעלים). 26) במגיד־משנה מפרש בבא זו, כשאינם שותפים - אלא שאלו זה מזה, שאם הוא שותף ממש הרי זו שאילה בבעלים אע"פ שלא אמר השאילני היום ואשאילך מחר. [פירוש זה דחוק מאוד, שהרי כתוב בפירוש: "אמר השותף לחבירו". ומהר"ם פדוואה (הובא בכ"מ שם) מפרש שמדובר בשותף, וכשאמר ואשאלך למחר - גילה דעתו שהיום לא יהיה עמו במלאכתו].

ח. שָׁאַל[27] מִן הַשֻּׁתָּפִין[28] וְנִשְׁאַל לוֹ אֶחָד מֵהֶן, וְכֵן הַשֻּׁתָּפִין[29] שֶׁשָּׁאֲלוּ וְנִשְׁאַל לְאֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי זֶה סָפֵק[30] אִם הִיא שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים אִם אֵינָהּ. לְפִיכָךְ: אִם מֵתָה - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם, וְאִם תָּפְסוּ הַבְּעָלִים - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם; פָּשַׁע בָּהּ - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם[31].

27) כל הדינים שבהלכה זו, הם בעיות שלא נפשטו (שם). 28) דבר השייך לשותפות. 29) המשאיל את החפץ, נשאל לאחד מן השותפים. 30) רבינו דן כל בעיא שלא נפשטה - כספק, ולפיכך אין מוציאים מיד המוחזק. 31) בדין פשיעה בבעלים, נחלקו רב אחא ורבינא (בבא־מציעא צה.) ולא נפסקה הלכה שם, ולכן פסק רבינו לקולא לנתבע כדרכו (וכן דרכו של הרי"ף), אולם כאן ניתוסף עוד גורם לטובת הנתבע: שמא אין כאן שאילה בבעלים כלל, ולפיכך פסק לטובת התובע.

ט. הַשּׁוֹאֵל[32] אֶת הַבְּהֵמָה[33] בַּבְּעָלִים לִרְבָעָהּ, אוֹ לְהֵרָאוֹת בָּהּ[34], אוֹ לַעֲשׂוֹת בָּהּ פָּחוֹת מִשְּׁוֵה פְּרוּטָה[35], אוֹ שֶׁשָּׁאַל שְׁתֵּי פְּרוּטוֹת לַעֲשׂוֹת בָּהֶן שְׁוֵה פְּרוּטָה - הֲרֵי כָּל אֵלּוּ סָפֵק שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים[36].

32) כל הדינים שבהלכה זו, בעיות הן שלא נפשטו בגמרא שם, ומפרש רבינו שכולן נשאלו לענין שאילה בבעלים (לרש"י שם דרך אחרת בזה – מגיד־משנה). 33) שם, בעיות שלא נפשטו. 34) כגון ששאל סוס או פרד העומדים לרכיבה כדי שיתראה כעשיר. 35) בכל אחת חצי פרוטה. 36) ודינם כמו בהלכה הקודמת. בגמרא שם, שאל רמי בר חמא סתם "מהו", ולא הזכיר כלל "בעלים", ופירש רש"י שבכל ארבע הבעיות שאל, אם יש כאן דין שאלה וחייב באונסין או מקרים כאלה לא נכללו במה שכתבה תורה (שמות כב, יג) "וכי ישאל . . . שלם ישלם", אולם מלשונו של רבינו כאן משמע שהוא מפרש את הבעיות האלו לענין שאלה בבעלים. ולא מצאו נושאי־כליו הסבר מתקבל על הדעת, למה אין אלו שאילה בבעלים (ראה מגיד־משנה ולחם־משנה). [וכתב ה'טור' בשם הרמ"ה, שהשואל שתי פרות לעשות בהן - בכל אחת מהן - פחות משוה פרוטה, חייב בגניבה ואבידה כשומר שכר, מפני שהוא קיבל הנאה שוה פרוטה, ובעייתו של רמי בר חמא נוגעת רק לחיוב אונסין כשואל. ומדבריו למד הש"ך (חושן־משפט סי' שמו ס"ק ו) ששומר שכר אינו חייב בגניבה ואבידה כשהנאתו פחותה משוה פרוטה (ראה רא"ש ב"מ פ"ח סי' א, ופלפולא חריפתא שם].

י. שְׁאָלָהּ[37] בַּבְּעָלִים וּשְׂכָרָהּ[38] שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים - פָּטוּר[39]; שֶׁהַשְׂכִּירוּת תָּלוּי בִּשְׁאֵלָה[40]. אֲבָל אִם שְׂכָרָהּ בַּבְּעָלִים, וְחָזַר וּשְׁאָלָהּ שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים[41]; אוֹ שֶׁשְּׁאָלָהּ בַּבְּעָלִים, וְחָזַר וּשְׂכָרָהּ שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים, וְחָזַר וּשְׁאָלָהּ שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים; אוֹ שֶׁשְּׂכָרָהּ בַּבְּעָלִים, וְחָזַר וּשְׁאָלָהּ שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים, וְחָזַר וּשְׂכָרָהּ שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים - כָּל אֵלּוּ סָפֵק שְׁמִירָה בַּבְּעָלִים הוּא[42].

37) בעיא שם צח: 38) לפני שהחזירה למשאיל - שכרה ממנו. 39) אפילו מגניבה ואבידה, כדין שוכר בבעלים (ראה למעלה ה"א). 40) לשון הגמרא: "שכירות בשאלה מישך שייכא". פירוש, כל חיובי שכירות ישנם גם בשאלה ואין השכירות מוסיפה דבר, ולפיכך יש לראות את השכירות כהמשך השאלה והרי היא היתה בבעלים. בגמרא לא נפשטה הבעיא בפירוש, אלא לפי שאמרו שם: "אם תימצי־לומר שכירות בשאלה מישך שייכא וכו'" פסק רבינו כך כדרכו בכל מקום לפסוק כאם תימצי־לומר. 41) בגמרות שבידינו, כתוב גם כאן (לפני הבעיא השלישית) "אם תימצי־לומר", אולם הגירסא אינה ברורה (ראה רש"י ו'תוספות' שם), ולפיכך לא סמך רבינו על גירסא מפוקפקת, ודן את הבעיא כאילו לא נפשטה. וצדדי הבעיא הם: אפשר לומר, הרי השאלה מוסיפה על השכירות חיוב אונסין, ולכן אין לראות בה המשך השכירות שהיתה בבעלים, ומאידך אפשר לומר, הרי חיובי השכירות (גניבה ואבידה) כלולים בשאלה, ו"כיון דשייכא במקצת, כמאן (כמו) דשייכא בכולה דמי" (לשון הגמרא). בשני הדינים האחרונים הבעיא (שם) היא, אם ההפסק מבטל לגמרי את הפעולה הראשונה או חזרה למקומה, ומכיוון שזו היתה בבעלים דינה כשאילה בבעלים (ע"פ פירוש רש"י שם). בגמרות שבדפוסים שלנו כתוב: "וחזר ושאלה", וכן "וחזר ושכרה" בלי הסיום שלא בבעלים, אולם רבינו (וכן רש"י) גורסים כמו שכתוב כאן. 42) בעיות אלו נשארו בגמרא בתיקו. [ברא"ש בבא־קמא יח: כתב, שבעיא שאמרו עליה בגמרא "תיקו" - אפילו אם תפס מוציאים מידו. וראה ש"ך (שם) ס"ק י].

יא. אִשָּׁה שֶׁשָּׁאֲלָה וְאַחַר כָּךְ נִשֵּׂאת - הֲרֵי הַבַּעַל כְּלוֹקֵחַ מִמֶּנָּה[43], וְאֵינוֹ לֹא שׁוֹמֵר שָׂכָר[44] וְלֹא שׁוֹאֵל. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה דְּבַר הַשְּׁאֵלָה בְּהֵמָה, וָמֵתָה - הַבַּעַל פָּטוּר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ[45] כָּל יְמֵי שְׁאֵלָתָהּ, אֲפִלּוּ פָּשַׁע[46], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּלוֹקֵחַ; וְהָאִשָּׁה

חַיֶּבֶת לְשַׁלֵּם כְּשֶׁיִּהְיֶה לָהּ מָמוֹן. וְאִם הוֹדִיעָה אֶת בַּעְלָהּ שֶׁהִיא שְׁאוּלָה - הֲרֵי זֶה נִכְנָס תַּחְתֶּיהָ[47]. כֹּל שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהִיא שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים, כָּךְ אִם הָיָה שׂוֹכֵר אוֹ נוֹשֵׂא שָׂכָר - הֲרֵי הִיא שְׁכִירוּת בַּבְּעָלִים וּפָטוּר; וְכֹל שֶׁאֵינָהּ שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים, כָּךְ אֵינָהּ שְׁכִירוּת בַּבְּעָלִים; וְכֹל שֶׁהוּא סָפֵק בִּשְׁאֵלָה, כָּךְ הוּא סָפֵק בִּשְׁכִירוּת.

43) מפני שנכסיה קנויים לבעלה. 44) להתחייב בגניבה ואבידה. 45) בדומה למה שאמרנו למעלה בפ"א ה"ה גבי יורשים שהזכויות עברו אליהם, אבל החיובים לא קיבלו עליהם. 46) שאפילו כשומר חינם אינו (ב'תוספות' שם ד"ה בעל, כתבו בשם ר"י, שדינו כשומר חינם וחייב בפשיעה. ראה הערה הבאה). 47) ועברו עליו כל החיובים המוטלים על האשה, ואפילו לא קיבלם עליהם בפירוש. ואין זה דומה ליורשים שאמרנו למעלה (שם) שאינם חייבים באונסין, כי ירושה באה ממילא, אבל לוקח (הבעל) אין כוחו יפה יותר מכוח המוכר (האשה) — מגיד־משנה. [סברא זו קלושה קצת, והמגיד־משנה עצמו מפקפק בה. ויותר מסתבר מה שכתב בלשון "אולי". היינו, שרבינו חולק גם ביורשים, וסובר שאם השתמשו בה חייבים באונסין, בניגוד לדעת הרשב"א. ראה מה שכתבנו שם. במגיד־משנה שם כתב שהיורשים דינם כשומר שכר, מפני ההנאה, שמשתמשים בפרה או שאפשר להם להשתמש בה. ולמה הבעל פטור לגמרי אף־על־פי שכוחו גרוע מכוחם של יורשים? שם המדובר כשידעו היורשים שהפרה שאולה, שהרי בבא שניה מתחילה: "חשבו שהיא של אביהם", מכלל שעד כאן דיברנו בידעו שהיא שאולה (ראה לחם־משנה). והראב"ד כאן משיג על דעת רבינו, וכותב: "והוא שקיבל אותה על עצמו בשאלה". אבל כשהודיעה לו ולא קיבל על עצמו בשאלה - לא נכנס תחתיה, ולפי דעתו אין הבדל בזה בין בעל ליורשים. ומסתבר שהראב"ד משווה לגמרי בעל ליורשים, וסובר כר"י שבעל חייב בפשיעה (ראה בהערה הקודמת)].

יום חמישי כ"ה שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) מבאר דין שואל פרה ושלחה לו המשאיל ביד עבדו, ודין שאלה חצי היום ושכרה חצי היום, ודין שאל אחת ושכר אחת, זה אומר שאולה מתה וזה אומר שכורה מתה.

א. הַשּׁוֹאֵל[2] אֶת הַפָּרָה מֵחֲבֵרוֹ, וּשְׁלָחָהּ לוֹ הַמַּשְׁאִיל בְּיַד בְּנוֹ[3] אוֹ בְּיַד שְׁלוּחוֹ אוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ[4], אֲפִלּוּ שְׁלָחָהּ לוֹ בְּיַד בְּנוֹ אוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ אוֹ בְּיַד שְׁלוּחוֹ שֶׁל שּׁוֹאֵל[5], וּמֵתָה קֹדֶם שֶׁתִּכָּנֵס לִרְשׁוּת הַשּׁוֹאֵל - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[6]. וְאִם אָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל: שַׁלְּחֶהָ לִי בְּיַד בְּנִי, בְּיַד עַבְדִּי, בְּיַד שְׁלוּחִי, אוֹ בְּיַד עַבְדְּךָ הָעִבְרִי אוֹ בְּיַד שְׁלוּחֲךָ, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ הַמַּשְׁאִיל: הֲרֵינִי מְשַׁלְּחָהּ בְּיַד בִּנְךָ, בְּיַד עַבְדְּךָ, בְּיַד שְׁלוּחֲךָ, בְּיַד בְּנִי, בְּיַד עַבְדִּי הָעִבְרִי, בְּיַד שְׁלוּחִי, וְאָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל: שְׁלַח, וּשְׁלָחָהּ, וּמֵתָה בַּדֶּרֶךְ - הֲרֵי זֶה חַיָּב[7]. שְׁלָחָהּ לוֹ הַמַּשְׁאִיל בְּיַד עַבְדּוֹ הַכְּנַעֲנִי, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל שְׁלַח, וָמֵתָה - פָּטוּר[8]; מִפְּנֵי שֶׁיָּדוֹ כְּיַד רַבּוֹ, וַעֲדַיִן לֹא יָצָאת מֵרְשׁוּת הַמַּשְׁאִיל.

2) משנה בבא מציעא צח: 3) של המשאיל. 4) בין עבד עברי ובין כנעני. 5) השואל עשה אותו שליח לקבל את הפרה מיד המשאיל, ולא אמר למשאיל: שלח לי ביד פלוני. 6) רבינו אינו מחלק כאן בין עשאו שליח בעדים לעשאו שלא בעדים וגם כתב סתם: "שלוחו של שואל" ומשמע אפילו שליח ממש וזה נגד דעת רב חסדא (בבא קמא קד.) שהמדובר במשנה בשכירו ולקיטו (באדם המושכר לו או לוקט אצלו שיבולים בקביעות) ואין עדים שעשאו שליח לדבר זה. ופליאה היא, שהרי בהלכות גזילה פרק ז הלכה י פסק כרב חיסדא. אולם מצאנו בכמה מקומות שרבינו מביא לשון המשנה ככתבה וסומך על הביאורים שנאמרו בגמרא ונראה שגם כאן נהג כך. 7) מכיוון שאמר למשאיל: "שלח" עשה יד השליח כידו ממש. 8) במשנה נאמר סתם: שלחה לי ביד וכו' עבדך וכו' חייב ולא חילקו בין עבד עברי לעבד כנעני, אלא בגמרא שם (צט.) מפרש שמואל מה ששנינו "שלחה לי ביד עבדך חייב" היינו בעבד עברי שאין גופו קנוי לבעליו, אבל בעבד כנעני פטור מפני שלא יצאה מרשותו. ראה הלכה הבאה.

ב. אָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל: הַכִּישָׁהּ בְּמַקֵּל וְהִיא תָּבוֹא מֵאֵלֶיהָ, וְעָשָׂה הַמַּשְׁאִיל כָּךְ - אֵין הַשּׁוֹאֵל חַיָּב בָּהּ עַד שֶׁתִּכָּנֵס לִרְשׁוּתוֹ[9], אֲבָל מֵתָה בַּדֶּרֶךְ - פָּטוּר. וְכֵן בְּשָׁעָה שֶׁמַּחֲזִירָהּ[10] הַשּׁוֹאֵל לַבְּעָלִים[11], אִם שְׁלָחָהּ בְּיַד אַחֵר, וּמֵתָה קֹדֶם שֶׁתַּגִּיעַ לִרְשׁוּת הַמַּשְׁאִיל - הֲרֵי זֶה חַיָּב, שֶׁעֲדַיִן הִיא בְּאַחֲרָיוּת הַשּׁוֹאֵל. וְאִם שְׁלָחָהּ מִדַּעַת הַמַּשְׁאִיל עַל יְדֵי אַחֵר, וָמֵתָה - פָּטוּר. שְׁלָחָהּ בְּיַד עַבְדּוֹ הַכְּנַעֲנִי, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לוֹ הַמַּשְׁאִיל שְׁלַח, אִם מֵתָה בַּדֶּרֶךְ - חַיָּב; שֶׁיַּד הָעֶבֶד כְּיַד רַבּוֹ, וַעֲדַיִן לֹא יָצָאת מִיַּד הַשּׁוֹאֵל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[12]? בְּשֶׁהֶחֱזִירָהּ בְּתוֹךְ יְמֵי שְׁאֵלָתָהּ; אֲבָל אִם הֶחֱזִירָהּ אַחַר יְמֵי שְׁאֵלָתָהּ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, אִם מֵתָה בַּדֶּרֶךְ[13]; שֶׁאַחַר יְמֵי שְׁאֵלָתָהּ יָצָאת מִדִּין שְׁאֵלָה, וַהֲרֵי הוּא כְּשׂוֹמֵר שָׂכָר[14]. לְפִיכָךְ, אִם נִשְׁבֵּית אוֹ מֵתָה אַחֲרֵי יְמֵי שְׁאֵלָתָהּ[15] - פָּטוּר[16]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

9) בגמרא שם אמר רב, שהמשנה האומרת, "ביד עבדך חייב" התכוונה גם לעבד כנעני וכגון שאמר שהעבד יכישה במקל ותלך מאליה, ושמואל מעמידה בעבד עברי בלבד, ולמד רבינו מזה, ששמואל חולק על רב בדין הכישה במקל, ולפיכך לא מצא אפשרות להעמיד את המשנה בעבד כנעני, ובהתאם לכלל שבידינו: הלכה כשמואל בדיני ממונות - פסק כמותו (מגיד משנה). 10) משנה שם צח: 11) הרי היא ברשות השואל כל זמן שלא הגיעה ליד המשאיל או ליד אדם שהמשאיל הסכים מראש לשלוח על ידו. 12) שהפרה נשארת ברשותו של השואל לעניין חיוב אונסים כל זמן שלא הגיעה לרשות המשאיל (רש"י שם).

13) מימרא של רב חיסדא שם פא. 14) אמימר שם, והוא מנמק: מכיוון שהשואל נהנה מן הפרה בימי שאלתה תיקנו שיהא חייב בגניבה ואבידה גם אחר שכלו ימי השאלה (סמ"ע חושן משפט סימן שמ סעיף קטן יב). 15) אפילו נמצאת עדיין בבית השואל. 16) מאונסין. מלמדנו רבינו, שאין כל הבדל בין החזירה וטרם הגיעה לרשות המשאיל ובין לא עשה שום פעולה של החזרה. וכן נפסקה הלכה בשולחן ערוך חושן משפט סימן שמ, ח ראה בית יוסף שם).

1 ג. הַשּׁוֹאֵל פָּרָה מֵחֲבֵרוֹ[17], שְׁאָלָהּ חֲצִי הַיּוֹם וּשְׁכָרָהּ
2 חֲצִי הַיּוֹם, שְׁאָלָהּ הַיּוֹם וּשְׁכָרָהּ לְמָחָר, שָׁאַל אַחַת
3 וְשָׁכַר אַחַת וּמֵתָה אַחַת מֵהֶן, הַמַּשְׁאִיל אוֹמֵר:
4 שְׁאוּלָה מֵתָה[18], בַּיּוֹם שֶׁהָיְתָה שְׁאוּלָה מֵתָה[19],
5 בַּשָּׁעָה[20] שֶׁהָיְתָה שְׁאוּלָה מֵתָה, וְהַשּׁוֹמֵר אוֹמֵר: אֵינִי
6 יוֹדֵעַ, אוֹ שֶׁאָמַר הַשּׁוֹאֵל: שְׁכוּרָה מֵתָה, בַּיּוֹם
7 שֶׁהָיְתָה שְׁכוּרָה מֵתָה, בַּשָּׁעָה שֶׁהָיְתָה שְׁכוּרָה מֵתָה,
8 וְהַמַּשְׁאִיל אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ, אוֹ שֶׁאָמַר זֶה: אֵינִי
9 יוֹדֵעַ, וְזֶה אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו
10 הָרְאָיָה. לֹא הָיְתָה שָׁם רְאָיָה - יִשְׁבַּע הַשּׁוֹכֵר עַל
11 הַשְּׁכוּרָה שֶׁמֵּתָה, אוֹ שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, וְיִפָּטֵר[21]. זֶה אוֹמֵר
12 שְׁאוּלָה, וְזֶה אוֹמֵר שְׁכוּרָה - יִשְׁבַּע הַשּׁוֹמֵר עַל
13 הַשְּׁכוּרָה שֶׁמֵּתָה כְּדַרְכָּהּ[22] כְּמוֹ שֶׁטָּעַן, וִיגַלְגֵּל עָלָיו
14 שֶׁהַשְּׁכוּרָה הִיא שֶׁמֵּתָה.

17) משנה שם צז: כפי שנתבארה בגמרא שם צח. 18) זה נמשך לדין שאל אחת ושכר אחת. 19) שייך לדין שאלה היום ושכרה למחר. 20) שייך לשאלה חצי יום ולשכרה חצי יום. 21) רבינו אינו מחלק בין משאיל טוען ברי לטוען שמא ובשניהם אמר יישבע השוכר וייפטר. ובנימוקי יוסף בסוגייה שלנו מקשה למה הוא פטור כשטוען איני יודע? הלא הוא מודה ששאל את הפרה ונתחייב אז באונסין לפי שיטת רבינו למעלה (פרק א הלכה ו) שהלכה כלשון ראשון של רבא, אלא שאינו יודע אם מתה בזמן שהייתה שאולה או אחר שעבר זמן זה, ואם כן הרי זה כאומר לוויתי ואיני יודע אם פרעתי, שהוא חייב (ראה פרק א מהלכות טוען ונטען הלכה ט)? ובשיטה מקובצת בסוגייה שלנו מתרץ בשם הריטב"א, שאפילו לדעת האומר שבשעת משיכת הפרה נתחייב באונסין אין זה חיוב גמור, שהרי הפרה עודה בריאה ושלימה, אלא הכוונה לשעבוד נכסיו של השואל ואם יארע אונס יגבה המשאיל בתוקף אותו השעבוד את הנכסים אפילו ימכרם בינתיים, ולפיכך כשהשואל טוען איני יודע אם מתה כשהייתה שאולה - הרי זה כאומר איני יודע אם נתחייבתי שהוא נשבע ונפטר (רבינו שם הלכה ח. ראה מה שכתבנו למעלה בפרק א הלכה ה בשם הכסף משנה וראה לחם משנה כאן). ושבועה זו היא שבועת היסת מתקנת רב נחמן, אבל מדין המשנה פטור גם משבועה (כסף משנה). ומה שפסק רבינו בהלכות טוען ונטען שם, שאין נשבעים אפילו היסת על טענת שמא היינו בהלוואה, שעל התובע לידע אם הלווה או לא, אבל המשאיל שלא היה נוכח בזמן האונס אינו יכול לדעת אם זה אירע בתקופת השאלה או לא וטענת שמא שלו מבוססת ולפיכך על השואל להישבע (לחם משנה). 22) ולא פשע בה, וגם לא נגנבה או אבדה, שהרי השוכר חייב בכל אלה האירועים (ראה ש"ך חושן משפט סימן שדמ סעיף קטן ג־ד וראה כאן הלכה ד).

15 ד. הִשְׁאִילוֹ שְׁתֵּי פָּרוֹת, חֲצִי הַיּוֹם בִּשְׁאֵלָה וַחֲצִי
16 הַיּוֹם בִּשְׂכִירוּת, הַמַּשְׁאִיל[23] אוֹמֵר: בִּזְמַן הַשְּׁאֵלָה
17 מֵתוּ, וְהַלָּה אוֹמֵר: אַחַת מֵתָה[24] בִּזְמַן הַשְּׁאֵלָה[25],
18 וְהָאַחֶרֶת אֵינִי יוֹדֵעַ[26] - מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁבַּע[27]
19 יְשַׁלֵּם הַשְּׁתַּיִם. וְכֵן[28] אִם מָסַר לוֹ שֶׁלֹּשׁ פָּרוֹת, שְׁתַּיִם
20 שְׁאוּלוֹת וְאַחַת שְׂכוּרָה, הַמַּשְׁאִיל אוֹמֵר: שְׁתַּיִם
21 הַשְּׁאוּלוֹת הֵן שֶׁמֵּתוּ, וְהַשּׁוֹאֵל אוֹמֵר: אַחַת הַשְּׁאוּלָה
22 מֵתָה וַדַּאי, אֲבָל הַשְּׁנִיָּה שֶׁמֵּתָה אֵינִי יוֹדֵעַ אִם
23 הַשְּׁאוּלָה הָאַחֶרֶת אוֹ הַשְּׂכוּרָה - מִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל
24 לִשְׁבַּע, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, יְשַׁלֵּם הַשְּׁתַּיִם.
25 וּבְהִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן יִתְבָּאֵר דִּין זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִכָּל
26 הַטּוֹעֲנִין שֶׁאֵינָן יְכוֹלִים לְהִשָּׁבַע, וְכֵיצַד מְשַׁלְּמִין,
27 וּמֵאֵי זֶה טַעַם הֵם מְשַׁלְּמִים.

23) שם צד. 24) שלא מחמת מלאכה. 25) ועליו לשלם דמיה. 26) הרי זה כדין תבעו מאה והוא מודה שחייב חמישים שהטילה עליו התורה שבועת מודה במקצת. 27) שאינו חייב, שהרי אינו יודע. ולמה בשואל פרה אחת (בהלכה הקודמת) וטוען איני יודע אין מטילים עליו שבועת השומרים, שמתה כדרכה ולא פשע בה ועל ידי גלגול יחוייב לישבע ששכורה מתה ומתוך שאינו יכול להישבע - ישלם? מפני ששבועת שלא פשע היא על טענת שמא אין כוחה יפה לחייבו ממון על ידי גלגול (מגיד משנה). [בש"ך שם מפרש שהמדובר, כשיש עדים שמתה כדרכה או שהמשאיל מאמין לו, והבית יוסף שם כותב ששבועת היסת של השואל האומר איני יודע היא מטעם גלגול ולא ביאר למה אין מגלגלים שבועת התורה ואומרים מתוך וכו'. ראה שולחן ערוך שם, סמ"ע וש"ך שהאריכו לברר סוגייה זו]. 28) גמרא שם.

יום שישי כ"ו שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) מבאר דיני שומר חינם ודין שמירת הפיקדון, כיצד ישמור אותו, ודין שומר שמסר לאשתו ובניו.

28 א. הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ בְּחִנָּם[2], וְנִגְנַב אוֹ אָבַד - הֲרֵי
29 זֶה נִשְׁבָּע[3] וְנִפְטָר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ וְגוֹ',
30 וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים[4] אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ
31 בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ[5]. וּמְגַלְגְּלִין עָלָיו בְּתוֹךְ הַשְּׁבוּעָה[6]:
32 שֶׁלֹּא פָּשַׁע, אֶלָּא שָׁמַר כְּדַרְכּוֹ הַשּׁוֹמְרִין, וְלֹא שָׁלַח
33 בּוֹ יָד וְאַחַר נִגְנַב; שֶׁאִם נִגְנַב אַחַר שֶׁשָּׁלַח יָד
34 בַּפִּקָּדוֹן - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ[7].

2) אינו מקבל כלום בעד שמירתו. 3) שנגנבה או נאבדה. בבבא־קמא קז: אמרו שמשביעים אותו שלוש שבועות:

שלא פשעתי (ששמרתי כראוי), שלא שלחתי בה יד (שלא השתמשתי בפקדון לטובת עצמי) ושאינה ברשותי. ושיטת רבינו שעיקר השבועה שנאמרה בתורה היא, שאינה ברשותו אלא נגנבה או נאבדה - כטענתו. 4) והכוונה שיקרב לבית־דין להישבע (בבא־קמא סג:) 5) מפרש רבינו: אימתי נשבע שנגנבה ונפטר - "אם לא שלח ידו במלאכת רעהו", אבל אם שלח בה יד - חייב אפילו נגנבה או נאבדה. 6) כשהוא נשבע שנגנבה, כוללים בה גם שתי השבועות האחרות, כמו שמבאר רבינו והולך. 7) בבא־מציעא מא: (ראה לקמן פ"ו ה"ג ובהערות שם).

1 **ב. הוֹאִיל וּפָטַר הַכָּתוּב אֶת שׁוֹמֵר חִנָּם מִן הַגְּנֵבָה,**
2 **קַל וָחֹמֶר מִן הָאֲנָסִין הַגְּדוֹלִים, כְּגוֹן שְׁבוּרָה וּשְׁבוּיָה**
3 **וּמֵתָה. וְהוּא שֶׁלֹּא שָׁלַח יָד בַּפִּקָּדוֹן; אֲבָל שָׁלַח יָד**
4 **בַּפִּקָּדוֹן - חַיָּב בָּאֲנָסָיו[8]. כֵּיצַד דֶּרֶךְ הַשּׁוֹמְרִים? הַכֹּל**
5 **לְפִי הַפִּקָּדוֹן[9]: יֵשׁ פִּקָּדוֹן, שֶׁדַּרְכּוֹ שְׁמִירָתוֹ לְהַנִּיחוֹ**
6 **בְּבֵית שַׁעַר[10], כְּגוֹן הַקּוֹרוֹת וְהָאֲבָנִים; וְיֵשׁ פִּקָּדוֹן,**
7 **שֶׁדַּרְכּוֹ שְׁמִירָתוֹ לְהַנִּיחוֹ בֶּחָצֵר[11], כְּגוֹן חֲבִילוֹת פִּשְׁתָּן**
8 **הַגְּדוֹלוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; וְיֵשׁ פִּקָּדוֹן, שֶׁדַּרְכּוֹ שְׁמִירָתוֹ**
9 **לְהַנִּיחוֹ בַּבַּיִת, כְּגוֹן שִׂמְלָה וְטַלִּית; וְיֵשׁ פִּקָּדוֹן,**
10 **שֶׁדַּרְכּוֹ שְׁמִירָתוֹ לְהַנִּיחוֹ בְּתֵבָה אוֹ בְּמִגְדָּל[12] וְנוֹעֵל**
11 **עָלָיו, כְּגוֹן בִּגְדֵי מֶשִׁי וּכְלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וְכַיּוֹצֵא**
12 **בָּהֶן.**

8) מכיון ששלח בה יד שלא ברשות בעלים - נעשה גזלן, שחייב גם באונסין (ב"מ שם). 9) שם מב. 10) שטח גדול שאינו מקורה אלא מוקף גדר ונכנסים לו דרך שער שבגדר. 11) שהיא מוקפת בתי מגורים, והדברים הנמצאים בו נשמרים יותר מבבית שער. 12) ארון גדול העומד בבית.

13 **ג. הַשּׁוֹמֵר שֶׁהִנִּיחַ הַפִּקָּדוֹן בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לוֹ,**
14 **וְנִגְנַב מִשָּׁם אוֹ אָבַד, אֲפִלּוּ נֶאֱנַס שָׁם, כְּגוֹן שֶׁנָּפְלָה**
15 **דְּלֶקָה וְשָׂרַף כָּל הַבַּיִת - הֲרֵי זֶה פּוֹשֵׁעַ וְחַיָּב**
16 **לְשַׁלֵּם[13]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחַ הַפִּקָּדוֹן עִם שֶׁלּוֹ: אִם**
17 **רָאוּי לִשְׁמִירָה[14] - פָּטוּר, וְאִם אֵין הַמָּקוֹם רָאוּי**
18 **לִשְׁמִירָה - חַיָּב[15]; בְּשֶׁלּוֹ הוּא רַשַּׁאי[16], וְאֵינוֹ רַשַּׁאי**
19 **בְּשֶׁל אֲחֵרִים.**

13) שם מב: אמרו: והילכתא, תחילתו בפשיעה וסופו באונס - חייב. [בהלכות שכירות פ"ג ה"ו בדין "פשע בה ויצאה לאגם ומתה" נתבאר, שלא אמרו תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב, אלא כשיש איזה קשר שהוא בין הפשיעה ובין האונס, ולולא מעשה הפשיעה לא אירע האונס, כגון כאן, שאם היה מניח הפקדון במקום אחר הראוי לשמירה לא היה נשרף, אבל כשאין כל קשר בין הפשיעה בשמירה ובין האונס, וגם שמירה יעילה לא היתה מצילה מן האונס - השומר פטור. הרי"ף בסוגיא שלנו מאריך בהבהרת סברא זו. ראה שם]. 14) לפי המבואר בהלכה הקודמת. 15) ירושלמי בבא־מציעא פ"ג ה"ח, מובא ברי"ף וברא"ש שם סימן כ. 16) להתרשל ולא לשמור כראוי.

20 **ד. הַכְּסָפִים[17] וְהַדִּינָרִין[18] - אֵין לָהֶם שְׁמִירָה אֶלָּא**
21 **בַּקַּרְקַע[19], וְיִתֵּן עֲלֵיהֶם טֶפַח עָפָר. אוֹ יִטְמְנֵם בַּכֹּתֶל[20]**
22 **בַּטֶּפַח הַסָּמוּךְ לַקּוֹרָה[21]; אֲבָל לֹא בְּאֶמְצַע הַכֹּתֶל,**
23 **שֶׁמָּא יַחְפְּרוּ[22] הַגַּנָּבִים שָׁם וְיִגְנְבוּ[23]. אֲפִלּוּ נָעַל**
24 **עֲלֵיהֶם כָּרָאוּי בְּתֵבָה, אוֹ הֶחְבִּיא אוֹתָם בְּמָקוֹם שֶׁאֵין**
25 **אָדָם מַכִּירוֹ וְלֹא מַרְגִּישׁ בּוֹ - הֲרֵי זֶה פּוֹשֵׁעַ וְחַיָּב**
26 **לְשַׁלֵּם. הוֹרוּ מִקְצָת הַמְּבִינִים, שֶׁהוּא הַדִּין לְכָל דָּבָר**
27 **שֶׁמַּשָּׂאוֹ קַל וְאֵין הַקַּרְקַע מְאַבֶּדֶת אוֹתוֹ[24] בִּמְהֵרָה,**
28 **כְּגוֹן לְשׁוֹנוֹת[25] שֶׁל כֶּסֶף, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְשׁוֹנוֹת[26]**
29 **שֶׁל זָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת, שֶׁאֵין לָהֶם שְׁמִירָה אֶלָּא**
30 **בַּקַּרְקַע. וְלָזֶה דַּעְתִּי נוֹטָה[27].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"הכספים והדינרים אין להם שמירה אלא בקרקע".

ובפנימיות העניינים "קרקע" מורה על ביטול כמ"ש "ונפשי כעפר לכל תהיה", וההוראה היא שאם רצונו של אדם להיות עשיר, עליו לחיות בביטול ומתוך הכרה שהכל מאתו ית' ולא ש"כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", היינו בזכות היותו ממולח ומוצלח בעסקים וכו'.

ומוסיף הרמב"ם (ענין שאינו מופיע בגמרא) "ויתן עליו טפח עפר" היינו שלא די בכך שישנה תנועה של ביטול אלא שצריך לכסות את הכספים ב"טפח עפר" להורות שזהו עניין עיקרי בכל עייני העולם.

עצה זו נאמרת לכל־לראש לעשירות בתורה, כמו שנאמר "ונפשי כעפר לכל תהיה" שהוא תנאי ל"פתח לבי בתורתך" ומשם תושפע לו גם עשירות בפועל.

(על פי 'יין מלכות' ספר משפטים סימן ו)

17) מטבעות של כסף (דין גושי כסף, יבוארו למטה). 18) דינרי זהב. 19) כשמואל, שם. בספרים שלפנינו, כתוב שם: "והאידנא דשכיחי גשושאי (בזמנינו ששכיחים גנבים התוחבים שפודים בקרקע כדי לגשש את הטמון בו) אין להן שמירה אלא בשמי קורה". אולם הרי"ף השמיט פיסקא זו (אפשר שלא נמצאה בספרים שבידו), ופסק כשמואל, ורבינו הולך בשיטתו, כדרכו. בגמרא שם אמרו שצריך לכסות בעובי טפח, ומפרש הרי"ף שהמדובר בטומן בקרקע וצריך להעמיק טפח, וכן כותב רבינו כאן. וה'טור' כותב, שהדברים אמורים גם בכותל, היינו, שצריך להעמיק טפח בעובי הכותל (לחם־משנה). 20) בגמרא שם, אמר רבא: ומודה שמואל בכותל. 21) בגמרא: "בטפח הסמוך לקרקע או בטפח הסמוך לשמי קורה", וכן כתב גם הרי"ף. ולא נתבאר למה השמיט רבינו את הפיסקא הראשונה. בלחם־משנה מתרץ, שרבינו מסתמך על מה שאמר "אבל לא באמצע הכותל", וקשה מאוד לקבל ישוב דחוק זה, שאם לכך התכוון - היה לו להשמיט את הפיסקא השניה ולא את הראשונה. 22) מלשון "לחפור את הארץ" (יהושע ב, ג). פירוש, יבדקו היטב כגון ע"י דפיקות, ולקבוע אם יש שם מקומות חלולים מתאימים להטמנת חפצים יקרי ערך. 23) בסמוך לשמי קורה או לקרקע קשה

לבדוק ולקבוע. 24) אינו מתקלקל מרטיבות הקרקע. 25) גושים מהתכים. דרכם היה להתיך את הכסף והזהב לגושים מארכים בתבנית לשון. 26) כספים טעונים שמירה יתירה, מפני שגנבים להוטים אחריהם ויטרחו הרבה ויסכנו נפשם כדי לגונבם, ולפי שאינם מתקלקלים בקרקע הצריכו להטמינם שם, אבל דברים שאין הגנבים להוטים כל־כך אחריהם ואין מעמידים עצמם בסכנה כדי לגונבם, מספיקה שמירה פחות יעילה (הגהות מיימוניות). וכן בדברים כבדים לא הטריחו חכמים את השומר להטמינם בקרקע, אבל גושי כסף וזהב וכן אבנים טובות דומים למטבעות מכל הבחינות הקובעות, ולפיכך טעונים שמירה בקרקע. [ב'תוספות' שם ד"ה אמר, שאלו, מה דינו של שומר שכר שהטמין בקרקע ונגנבו. יש מקום לצדד לחייבו מפני שקיבל עליו אחריות גניבה ואבידה, ומאידך יש להגדיר גניבה זו כאונס, כי אין שמירה מעולה יותר מזו, ומה היה לו לעשות עוד. ולא אמרו הלכה ברורה ומוחלטת. והרב המגיד כאן פסק בפשיטות ששומר שכר חייב, שצריך להיות יושב ומשמר, ולא פטרתו תורה אלא באונס ממש. וכן כתב רב אחאי בשאילתות פ' ויצא (הביאו הרא"ש כאן): דבעי למיתב ולנטורי ביממא ובליליא, שנאמר (בראשית לא, מ) "הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה וכו'". והרא"ש שם מביא מהירושלמי שבועות פ"ח, וז"ל (לפי גירסתו): "רבי אבא בשם רבי יוחנן, נאמרה שמירה בשומר חינם ונאמרה שמירה בשומר שכר, ולא דמיא שמירה האמורה בשומר חינם לשמירה האמורה בשומר שכר. דשמירה האמורה בש"ח כיון ששמר כל צרכו פטור, ושמירה האמורה בש"ש אפילו הקיפהו בחומה של ברזל - אין רואין אותו אם היה שם אם יכול להציל חייב ואם לאו פטור, אלא אומרים אם היה שם היה יכול להציל". אולם בספרים שלפנינו הגירסא: "אין משערין אותו אלא בגופו". ולפי גירסא זו אין ראייתו חזקה כל כך, עי"ש. ובהגהות מיימוניות שם כתב בשם 'ספר התרומות' שהוא פטור]. 27) גמרא שם.

ה. הַמַּפְקִיד[28] אֵצֶל חֲבֵרוֹ כְּסָפִים עֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת - אֵינוֹ חַיָּב לִטְרֹחַ וְלִקְבֹּר אוֹתָן עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת[29]. וְאִם נִתְאַחֵר לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת כְּדֵי לְקָבְרָן וְלֹא קְבָרָן, וְנִגְנְבוּ אוֹ נֶאֱנְסוּ - חַיָּב. וְאִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא[30] - אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּשְׁהֶה אַחַר שֶׁיַּבְדִּיל כְּדֵי לְקָבְרָן.

28) ובמוצאי־שבת מחוייב לקוברם מיד. 29) נוסחת המגיד־משנה: תלמיד־חכם הוא המפקיד. 30) המפקיד (ע"פ משנה־למלך). תלמידי חכמים חרדים לקיים מצוות הבדלה על היין, והיין בימיהם ביוקר, ולפיכך רשאי הנפקד לעכב הטמנת הכספים, שמא יצטרך המפקיד לקחת כסף לקנות יין להבדלה (גמרא שם ע"פ פירוש רש"י), אבל הנפקד עצמו מחוייב להבדיל מיד ולהטמין את הפקדון (משנה־למלך), וכתב הרא"ש שם סי' כב, שזמנו עד אור הבוקר. מובן שאם ידע הנפקד שהמפקיד כבר הבדיל, חייב להטמינם מיד. [הראב"ד מפרש: אם הנפקד תלמיד־חכם, ולא נתבאר לי מה ההבדל בין תלמיד־חכם ובין אדם פשוט, ראה 'בית יוסף' סי' רצא].

ו. הִפְקִיד[31] אֵצֶל חֲבֵרוֹ כְּסָפִים בַּדֶּרֶךְ לְהוֹלִיכָם לְבֵיתוֹ, אוֹ שֶׁשָּׁלַח עִמּוֹ מָעוֹת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם - צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ צְרוּרִים וּמֻנָּחִים בְּיָדוֹ, אוֹ קְשׁוּרִים כָּרָאוּי עַל בִּטְנוֹ מִבְּנֶגֶד פָּנָיו, עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ וְיִקְבְּרֵם כָּרָאוּי. וְאִם לֹא קְשָׁרָן בַּדֶּרֶךְ הַזֹּאת, אֲפִלּוּ נֶאֱנְסוּ - חַיָּב לְשַׁלֵּם[32], שֶׁהֲרֵי תְּחִלָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה[33]. מַעֲשֶׂה[34] בְּאֶחָד, שֶׁהִפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ, וְהִנִּיחָם בְּמִחְיָצָה שֶׁל קָנִים, וְהָיוּ טְמוּנִים בָּעָבִי הַמְּחִיצָה, וְנִגְנְבוּ מִשָּׁם; וְאָמְרוּ חֲכָמִים: אַף עַל פִּי שֶׁזּוֹ שְׁמִירָה מְעֻלָּה לְעִנְיָן גְּנֵבָה - אֵינָהּ שְׁמִירָה כָּרָאוּי לְעִנְיַן הָאֵשׁ; וּמֵאַחַר שֶׁלֹּא טְמָנוֹ בַּקַּרְקַע אוֹ בְּכֹתֶל בִּנְיָן - פּוֹשֵׁעַ הוּא; וְכֹל שֶׁתְּחִלָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאֹנֶס - חַיָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[35].

31) משנה וגמרא שם. 32) במשנה אמרו: "צררן והפשילן לאחוריו וכו' חייב", ובגמרא "מה הוה ליה למעבד" (מה היה יכול עוד לעשות לשם שמירה)? ומתרצים שהיה לו להחזיקם בידיו, כמו שנאמר (דברים יד, כה): "וצרת הכסף בידך", וקשירה על הבטן לפניו יותר יעילה מבידו. 33) המדובר במקרה שאילו היו הכספים בידו או קשורים על בטנו - אפשר שהיה יכול להציל, אבל במקרה שגם בשמירה מעולה זו אי־אפשר היה לו להציל - פטור, כמו שנתבאר למעלה בה"ג. 34) מובא בגמרא שם, והמסקנה: והילכתא, תחילתו בפשיעה וסופו באונס - חייב. 35) בכל מקרה, שלולא הפשיעה לא היה קורה האונס. רש"י שם מפרש שהמדובר בשומר חינם, ודין גניבה אצלו כדין אונס, לכן אמרו: וסופו באונס.

ז. הַמַּפְקִיד[36] אֵצֶל חֲבֵרוֹ, בֵּין כֵּלִים בֵּין מָעוֹת, וְאָמַר לוֹ: תֵּן לִי פִּקְדוֹנִי, וְאָמַר לוֹ הַשּׁוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ אָנָה הִנַּחְתִּי פִּקָּדוֹן זֶה, אוֹ בְּאֵי זֶה מָקוֹם קָבַרְתִּי הַכְּסָפִים, הַמְּתֵן לִי עַד שֶׁאֲבַקֵּשׁ וְאֶמְצָא וְאַחֲזִיר לְךָ - הֲרֵי זֶה פּוֹשֵׁעַ, וְחַיָּב לְשַׁלֵּם מִיָּד.

36) מעשה שהיה, ואמר רבא (שם) כל 'לא ידענא' פשיעותא היא.

ח. כָּל הַמַּפְקִיד[37] אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת, בֵּין כֵּלִים בֵּין מָעוֹת - עַל דַּעַת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו[38] וּבְנֵי בֵיתוֹ[39] הַגְּדוֹלִים הוּא מַפְקִיד. אֲבָל אִם מְסָרָן לְבָנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ הַקְּטַנִּים[40], אוֹ לַעֲבָדָיו, בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, אוֹ לְאֶחָד מִקְּרוֹבָיו שֶׁאֵינָן שְׁרוּיִין עִמּוֹ בַּבַּיִת וְאֵין סוֹמְכִין עַל שֻׁלְחָנוֹ[41], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם מְסָרָן לְאַחֵר - הֲרֵי זֶה פּוֹשֵׁעַ, וְחַיָּב לְשַׁלֵּם; אֶלָּא אִם כֵּן הֵבִיא הַשּׁוֹמֵר הַשֵּׁנִי רְאָיָה שֶׁלֹּא פָּשַׁע[42], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[43]. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד[44], שֶׁהִפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ[45], וּנְתָנָם הַשּׁוֹמֵר לְאִמּוֹ, וְהֶחְבִּיאָה אוֹתָן[46] וְלֹא טָמְנָה אוֹתָן[47], וְנִגְנְבוּ; וְאָמְרוּ חֲכָמִים[48]: אֵין הַשּׁוֹמֵר

חַיָּב לְשַׁלֵּם מִפְּנֵי שֶׁנִּתְּנָם לְאִמּוֹ, שֶׁכָּל הַמַּפְקִיד - עַל דַּעַת בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ הוּא מַפְקִיד; וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר לָהּ: פִּקָּדוֹן הֵם - יֵשׁ לוֹ לִטְעֹן: כָּל שֶׁכֵּן שֶׁהִיא נִזְהֶרֶת בָּהֶן, אִם הָיְתָה סְבוּרָה שֶׁהֵן שֶׁלִּי[49]; וְכֵן אֵין אִמּוֹ חַיֶּבֶת לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר לָהּ שֶׁהֵן פִּקָּדוֹן[50]. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: יִשְׁבַּע הַשּׁוֹמֵר שֶׁאוֹתָן הַמְּעוֹת עַצְמָן הֵן שֶׁנִּתְּנָן לְאִמּוֹ, וְתִשְׁבַּע הָאֵם שֶׁהֶחְבִּיאָה אוֹתָן וְנִגְנְבוּ, וְיִפָּטְרוּ שְׁנֵיהֶם[51]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

37) מימרא של רבא, שם לו. 38) הוא מסכים מראש שהנפקד ימסור שמירתם לאשתו ולבניו. 39) רבינו מוסיף על דברי רבא גם "ובני ביתו", ולמד זה מהמעשה המובא למטה במסר לאמו. 40) משנה, שם מב. 41) אינם מקבלים מזונותם בביתו. 42) ואם אינו מביא ראיה ברורה שלא פשע, אף־על־פי שהוא רוצה להישבע שלא פשע, יכול המפקיד לטעון: לראשון אני מאמין בשבועה, ולשני איני מאמין. 43) בהלכות שכירות פ"א ה"ד. 44) גמרא, שם מב. 45) שומר חינם. 46) בארגז. 47) בקרקע או בכותל. 48) רבא שם, ואין חולק עליו. 49) שהיא נזהרת שלא יפסיד בנה. 50) ומשום כך אין זה פשיעה. 51) ב'תוספות' שם ע"ב, ד"ה כל המפקיד, כתבו בשם רבינו־תם, שמה שאמרו: "כל המפקיד על דעת אשתו ובניו הוא מפקיד" היינו לענין שלא יוכל לטעון אינני מאמין לשבועתם, אבל אם פשעו ואין להם מה לשלם - מחוייב הנפקד לשלם. שאם לא תאמר כן, יכול כל שומר למסור הפקדון לאשתו, והיא תאכל דברים הראויים או תוציא הכספים ויפסיד המפקיד. וכן פסקו הרא"ש וה'טור' בסימן רצא, אולם דעת רבינו אינו כן כמו שיתבאר בהלכה הבאה.

ט. מִכָּאן[52] אַתָּה לָמֵד: שֶׁהַשּׁוֹמֵר שֶׁמָּסַר הַפִּקָּדוֹן לְאִשְׁתּוֹ וּבְנֵי בֵיתוֹ, וְהוֹדִיעָן שֶׁהוּא פִּקָּדוֹן, וְלֹא שָׁמְרוּ כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹמְרִין - שֶׁהֵן חַיָּבִין לְשַׁלֵּם לְבַעַל הַפִּקָּדוֹן, וּבַעַל הַבַּיִת פָּטוּר[53]; שֶׁכָּל הַמַּפְקִיד - עַל דַּעַת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו הוּא מַפְקִיד. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד[54] שֶׁהִפְקִיד כְּשׁוּת[55] אֵצֶל אֶחָד, וְהָיָה לוֹ לַשּׁוֹמֵר כְּשׁוּת אַחֶרֶת, וְאָמַר לְשַׁמָּשׁוֹ: מִזֶּה הַכְּשׁוּת תַּשְׁלִיךְ לְתוֹךְ הַשֵּׂכָר, וְהָלַךְ הַשַּׁמָּשׁ וְהִשְׁלִיךְ מִכְּשׁוּת שֶׁל פִּקָּדוֹן; אָמְרוּ חֲכָמִים: שֶׁהַשַּׁמָּשׁ פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר: מִזֶּה הַשְׁלֵךְ וּמִזֶּה אַל תַּשְׁלֵךְ, וְדֻמֶּה שֶׁהוּא מַרְאֶה מָקוֹם[56] וְאֵינוֹ מַקְפִּיד עַל זֶה; וְכֵן בַּעַל הַבַּיִת פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי אָמַר לוֹ: מִזֶּה הַשְׁלֵךְ; וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דְּמֵי מַה שֶּׁנֶּהֱנָה[57] בִּלְבַד. לְפִיכָךְ, אִם נַעֲשָׂה הַשֵּׂכָר חֹמֶץ[58] - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ - חַיָּב הַשּׁוֹמֵר שְׁבוּעָה שֶׁכָּךְ אֵרַע. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

52) מזה שאמרו שם: שהאם פטורה מפני שלא ידעה שהמעות הם פקדון. 53) אפילו אין להם ממה לשלם (מגיד־משנה, וראה רמ"א חושן־משפט סי' רצא סכ"ד). 54) שם עמוד ב. 55) מין צמח שנותנים לתוך שכר של שעורים להשביח טעמו. 56) מראה לו איפה מקומה של הכשות. 57) מהשבחת השכר - כרב עמרם, שם. 58) לא תסס השכר אלא החמיץ, ואם כן אין כל הנאה לבעל השכר [במסקנא שם אמרו, שאם הכשות של בעל השכר נמצא במקום קרוב למקום תעשיית השכר, ושל בעל הפקדון במקום רחוק, ושהה השליח זמן רב עד שהביא הכשות - חייב בעל השכר לשלם, שהרי היה לו להעלות על הדעת שממקום רחוק הביא].

יום ש"ק כ"ז שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) מבאר דין מציל עצמו בממון הפיקדון, ודין שניים שהפקידו זה מנה וזה מאתיים, או כלים אחד גדול ואחד קטן, ודין תבעוהו שניים, כל אחד אומר אני הוא בעל הפיקדון, ודין מפקיד פירות כמה חסרונות יוציא, ודין מחלוקת שיש בין המפקיד והנפקד כמה הפקיד.

א. מִי שֶׁהִפְקִידוּ אֶצְלוֹ[2] מָעוֹת שֶׁל עֲנִיִּים אוֹ שֶׁל פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים[3], וּפָשַׁע בָּהֶם וְנִגְנְבוּ - פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: לִשְׁמֹר - וְלֹא לְחַלֵּק לַעֲנִיִּים, וַהֲרֵי הוּא מָמוֹן שֶׁאֵין לוֹ תּוֹבְעִים[4]. אֲפִלּוּ בָּאוּ עָלָיו גַּנָּבִים, וְקָדַם וְהִצִּיל עַצְמוֹ בְּמָמוֹן שְׁבוּיִים - פָּטוּר[5]; אֵין לְךָ פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים גָּדוֹל מִזֶּה[6]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאֵין זֶה הַמָּמוֹן מֻפְקָד לַעֲנֵיֵי מָקוֹם זֶה[7] אוֹ לִשְׁבוּיִים אֵלּוּ; אֲבָל אִם הָיָה לַעֲנִיִּים אֵלּוּ אוֹ לִשְׁבוּיִים אֵלּוּ, וַהֲרֵי הוּא קָצוּץ לָהֶן[8] - הֲרֵי זֶה הַמָּמוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹבְעִין[9], וְיִשַּׁלֵּם אִם פָּשַׁע, אוֹ יִשָּׁבַע שֶׁלֹּא פָּשַׁע, כְּדֶרֶךְ כָּל הַשּׁוֹמְרִים.

2) בבא־קמא צג. 3) רבינו מדמה דין מעות פדיון שבויים - למעות של עניים. 4) ולמה מעות אלו אינן בכלל "לשמור"? מפני שנמסרו לידו כדי לחלקן לעניים, אין מי שיתבע את הנפקד, זה שמסר לו את המעות כבר הסתלק מהן, והעניים אינם יכולים לתבוע, שהרי יכול הוא לומר לתובעים: לעניים אחרים אתן (רש"י שם). [רש"י האריך קצת כדי לברר, שדרשה זו אינה הלכה למשה מסיני שאין צורך לנמקה, אלא מסקנא הגיונית של חז"ל, ממה שאמרה תורה "לשמור", וכל שמירה היא חובה כלפי מי שהוא כדי להחזיר הדבר בשלימותו. וכן משמע מלשונו של רבינו כאן, שכתב: "והרי הוא ממון שאין לו תובעים" כלומר, אין כאן שני נימוקים אלא ביאורה של הדרשה (ראה סמ"ע סימן שא ס"ק ט, שמעיר על אפשרות שישנם תובעים ואעפ"כ פטור מגזירת הכתוב)]. 5) שם קיז: מעשה שהיה, ופטרו רבה. 6) ולמה הוצרך לנימוק זה? הרי בלי זה פטור מפני שהוא ממון שאין לו תובעים, כאמור למעלה? ב'נמוקי יוסף' שם שאל כן על דברי רבה, והשיב בשם הרא"ש, שהמדובר כשנמסרו לידו לשמירה על־מנת שיחזירן לידי המפקיד. אמנם מלשונו של רבינו כאן משמע, שהמדובר במסרו לחלק ולא להחזיר, ואף־על־פי־כן הביא נימוק זה להשמיענו, שאפילו בנמסרו לו על־מנת להחזירן ויש תובעים — פטור. ומה שכתב רבינו: "הרי זה הממון שיש לו תובעין" הכוונה למעות של עניים (על־פי הלחם־משנה). ולמה בשבויים ידועים חייב לשלם, ולא אמרו אין פדיון

שבויים גדול מזה? מפני שבכסף המיועד לשבוי זה, אסור להשתמש לשבוי אחר ('בית יוסף' סי' רצא בשם הרשב"א). [ב'תוספות' שם ד"ה אין לך, כתבו שאם היה ביד הנפקד כסף משלו, ונתן לגנבים כסף השבויים - חייב לשלם. ורבינו סתם ולא גילה דעתו בזה]. 7) מיועד להם ע"י המנדבים או גבאי צדקה. 8) מיוחד רק להם ולא לאחרים (כסף־משנה). 9) היינו, העניים שבשבילם הופקדו, ולפיכך הן בכלל "לשמור". [במגיד־משנה מפרש ששני תנאים נאמרו: א. עניים ידועים. ב. סכום קצוב לכל אחד, וקשה להבין מה הכריחו לפירוש דחוק זה].

1 **ב. הַמַּפְקִיד[10] אֵצֶל חֲבֵרוֹ מָמוֹן אוֹ כֵּלִים חֲשׁוּבִין,**
2 **וּבָאוּ עָלָיו גַּנָּבִים, וְקָדַם וְנָתַן לָהֶם הַפִּקָּדוֹן לְהַצִּיל**
3 **עַצְמוֹ: אִם הָיָה אָמוּד שֶׁהוּא בַּעַל מָמוֹן - חַיָּב,**
4 **שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁבִּגְלָלוֹ בָּאוּ הַגַּנָּבִים, וְנִמְצָא זֶה מַצִּיל**
5 **עַצְמוֹ בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ[11]; וְאִם אֵינוֹ אָמוּד - חֶזְקָתוֹ שֶׁלֹּא**
6 **בָּאוּ אֶלָּא לְשֵׁם הַפִּקָּדוֹן, וּפָטוּר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

10) שם, מעשה שהיה. 11) שם ס: אמרו שדוד המלך שאל את הסנהדרין אם מותר להציל עצמו בממון חבירו. והשיבו: אסור. ומובן שאם הציל חייב לשלם.

7 **ג. הַמַּפְקִיד[12] אֵצֶל חֲבֵרוֹ כֵּלִים אוֹ פֵּרוֹת, וּבָאוּ גַּנָּבִים**
8 **וּגְנָבוּם בְּפָנָיו, וְאִלּוּ הָיָה צוֹוֵחַ הָיוּ בָּאִין בְּנֵי אָדָם**
9 **וּמַצִּילִין אוֹתָן, הוֹאִיל וְלֹא צָוַח - חֲרֵי זֶה פּוֹשֵׁעַ וְחַיָּב**
10 **לְשַׁלֵּם[13]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

12) שם. 13) בגמרא שם חילקו בין הוכר הגנב ובין לא הוכר, וכאן המדובר בלא הוכר. ולקמן בפ"ח ה"ו מבואר דין הוכר (ראה שם).

11 **ד. שְׁנַיִם שֶׁהִפְקִידוּ[14] אֵצֶל אֶחָד, זֶה מֵאָה וְזֶה**
12 **מָאתַיִם, וְכָל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם אוֹמֵר: אֲנִי הוּא**
13 **שֶׁהִפְקַדְתִּי הַמָּאתַיִם, וְהַשּׁוֹמֵר אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ -**
14 **יִשָּׁבַע כָּל אֶחָד מֵהֶן שֶׁהִפְקִיד מָאתַיִם וְנוֹטֵל, כְּדִין**
15 **כָּל נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל[15], וְיִתֵּן מָאתַיִם לָזֶה וּמָאתַיִם לָזֶה,**
16 **וּמַפְסִיד מֵאָה מִבֵּיתוֹ; שֶׁהֲרֵי הוּא פּוֹשֵׁעַ, שֶׁהָיָה לוֹ**
17 **לִכְתֹּב שֵׁם כָּל אֶחָד עַל כִּיס שֶׁלּוֹ. לְפִיכָךְ, אִם הֵבִיאוּ**
18 **לוֹ הַשְּׁנַיִם כְּאֶחָד שְׁלֹשׁ מֵאוֹת בְּכֶרֶךְ אֶחָד, וּבָאוּ**
19 **וְתָבְעוּ, וְכָל אֶחָד אוֹמֵר: הַמָּאתַיִם שֶׁלִּי - נוֹתֵן מָנֶה**
20 **לָזֶה וּמָנֶה לָזֶה, וְהַשְּׁאָר יִהְיֶה מֻנָּח אֶצְלוֹ[16] עַד לְעוֹלָם**
21 **אוֹ עַד שֶׁיּוֹדֶה הָאֶחָד לַחֲבֵרוֹ. שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר לָהֶם:**
22 **כֵּיוָן שֶׁרָאִיתִי שֶׁאֵין אַתֶּם מַקְפִּידִין זֶה עַל זֶה וְהֵבֵאתֶם**
23 **בְּכֶרֶךְ אֶחָד, לֹא הִטְרַחְתִּי עַצְמִי לִידַע וְלִזְכֹּר תָּמִיד**
24 **מִי בַּעַל הַמֵּאָה וּמִי בַּעַל הַמָּאתַיִם[17]. וְכֵן אִם הִפְקִידוּ**
25 **אֶצְלוֹ שְׁנֵי כֵּלִים[18], אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, וְכָל אֶחָד**
26 **וְאֶחָד אוֹמֵר: אֲנִי הוּא בַּעַל הַגָّדוֹל, וְהַשּׁוֹמֵר אוֹמֵר:**
27 **אֵינִי יוֹדֵעַ - יִשָּׁבְעוּ שְׁנֵיהֶם, וְיִתֵּן הַגָّדוֹל לְאֶחָד מֵהֶם,**
28 **וּדְמֵי הַגָّדוֹל לַשֵּׁנִי, וְיִשָּׁאֵר לוֹ הַקָּטָן. וְאִם הֵבִיאוּם**
29 **בְּכֶרֶךְ אֶחָד כְּאֶחָד - נוֹתֵן הַקָּטָן לְאֶחָד, וּדְמֵי הַקָּטָן**
30 **לַשֵּׁנִי[19], וְהַשְּׁאָר יִהְיֶה מֻנָּח אֶצְלוֹ עַד שֶׁיּוֹדֶה הָאֶחָד**
31 **לַחֲבֵרוֹ אוֹ עַד לְעוֹלָם. וְכֵן מִי שֶׁתְּבָעוּהוּ[20] שְׁנַיִם, זֶה**
32 **אוֹמֵר: אֲנִי הוּא בַּעַל הַפִּקָּדוֹן, וְזֶה אוֹמֵר: אֲנִי הוּא,**
33 **וְהַשּׁוֹמֵר אוֹמֵר: אֶחָד מִכֶּם הוּא, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מִי הוּא**
34 **- יְשַׁלֵּם לִשְׁנֵיהֶם. וְכֵן שְׁנַיִם שֶׁהִפְקִידוּ שְׁתֵּי בְּהֵמוֹת**
35 **אֵצֶל רוֹעֶה[21], וּמֵתָה אַחַת מֵהֶן[22], וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁל מִי**
36 **הָיְתָה[23] - יְשַׁלֵּם לִשְׁנֵיהֶם[24]. וְאִם הִפְקִידוּ בְּעֶדְרוֹ**
37 **שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[25] - מַנִּיחַ הַבְּהֵמָה בֵּינֵיהֶם וּמִסְתַּלֵּק[26],**
38 **וְתִהְיֶה מֻנַּחַת עַד שֶׁיּוֹדֶה הָאֶחָד לַחֲבֵרוֹ אוֹ עַד שֶׁיִּרְצוּ**
39 **לַחֲלֹק אוֹתָהּ.**

14) משנה וגמרא בבא־מציעא לז. 15) בפ"ד מהלכות טוען ונטען ה"ט כותב רבינו, שהתובע מחבירו מאה והנתבע אומר: חמשים אני יודע שלויתי ממך, וחמישים אינני יודע - חייב לשלם מאה, ואין התובע צריך להישבע. ולמה כאן הצריכוהו שבועה? הרי הנפקד משיב לכל אחד: מאה אני יודע ומאה אינני יודע? במגיד־משנה מבאר בשם הרשב"א שהנידון כאן אינו דומה לדין שבהלכות טוען ונטען. כאן הדבר ברור שביחד הפקידו רק שלוש מאות, אלא מפני שפשע הוא מפסיד ודאי, ולפיכך מחייבים את התובעים שבועה, אבל אם אין הדבר ברור שהוא מפסיד, אפשר שהוא חייב מאה, ולפיכך נוטל בלי שבועה. [ובש"ך חושן־משפט סימן עו ס"ק ד מפרש שאין זה דומה לטוען איני יודע, מפני שהוא טוען 'ברי' שלא לקח יותר משלוש מאות]. וכל זה כשהמפקידים תובעים, אבל כשלא באו ותבעו, והנפקד עצמו בא לבית־דין ושואל מה לעשות, אומרים לו תן מנה לזה ומנה לזה והשאר יהא מונח, כמו בהפקידו בכרך אחד בבבא הבאה. זה מן הדין, ואם הנפקד רוצה לצאת גם ידי שמים, שלא יהיה בו שמץ עוון על שגרם הפסד לאחד מהם - עליו לשלם לכל אחד מאתיים (רי"ף שם). 16) שם עמוד ב, אמרו: "ויניח". ומפרש רבינו: יניח אצלו (ויש מפרשים - יניח בבית־דין). 17) ובזה אפילו לצאת ידי שמים - פטור. רבינו מפרש, שרבא שם מתכוון לכרך אחד ממש, וכן משמע גם מלשונו של הרי"ף שם, אולם רש"י מפרש שכרך אחד לאו דוקא, אלא אפילו בשתי כריכות, אם באו שניהם בבת אחת והפקידו אצלו זה בפני זה - יכול הנפקד לטעון כך. 18) משנה, שם. 19) במשנה: "ומתוך הגדול נותן דמי קטן לשני". ורש"י שם מפרש שישבר את הגדול ויתן לשני חלק מהכלי כדי שוויו של הכלי הקטן (נראה, שהכוונה לכלי זהב או כסף שיש לשבריהם ערך), אולם מלשונו של רבינו, שהשמיט את המלים "ומתוך הגדול", משמע שמוכר את הגדול. [רש"י נדחק לפרש שישברנו, מפני שבגמרא שם אמרו: "דאיכא (שיש) פסידא דגדול", ואם מוכרו הרי אין כל הפסד, אולם רבינו סובר שמכירת כלי גורמת הפסד, שברוב המקרים מחיר הקניה גבוה במקצת ממחיר המכירה. ועוד, שמא לא ימצא לקנות כלי כזה (לחם־משנה)]. 20) נתבאר למעלה, שאם לא תבעוהו והוא בא מעצמו לבית־דין ושואל מה עליו לעשות, אין מחייבים אותו לשלם לשניהם אלא אם רוצה לצאת ידי שמים (מגיד־משנה. ולא ביאר מה פוסק בית־הדין. ונראה, שהכסף יהא מונח אצלו עד שיבוא המפקיד ויתבע). וב'טור' סימן ש כתב, שפטור

אפילו לצאת ידי שמים (ראה רמ"א חושן־משפט סי' ש ס"ג). 21) ב"מ לז: 22) כדרכה, והרועה פטור מלשלם. 23) ולמי עליו למסור את הבהמה החיה. 24) כלומר, לאחד יתן את הבהמה ולשני דמיה. 25) אף־על־פי שהרועה הסכים לקבל את הבהמה לשמירה, אלא שבעל הבהמה הכניסה לעדר שלא בנוכחותו ('תוספות' שם ד"ה שלא). 26) לפי שלא היתה לו האפשרות לציין ולהבחין בסימני היכר.

1 **ה. הַמַּפְקִיד פֵּרוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ - חֲרֵי זֶה לֹא יְעָרְבֵם**
2 **עִם פֵּרוֹתָיו[27]. עָבַר וְעֵרַב[28] - יְחַשֵּׁב כַּמָּה הָיָה**
3 **הַפִּקָּדוֹן, וְיִרְאֶה כַּמָּה חָסַר הַכֹּל[29], וִיחַשֵּׁב חֶסְרוֹן**
4 **הַפִּקָּדוֹן[30] וְיִתֵּן לוֹ אַחַר שֶׁיִּשָּׁבַע[31]. נִסְתַּפֵּק מֵהֶן[32],**
5 **וְלֹא יָדַע כַּמָּה נִסְתַּפֵּק - יוֹצִיא לוֹ חֶסְרוֹנוֹ[33]: לְחִטִּים**
6 **וּלְאֹרֶז קָלוּף - אַרְבָּעָה קַבִּין וּמֶחֱצָה לְכָל כּוֹר[34],**
7 **לִשְׁעוֹרִים וּלְדֹחַן - תִּשְׁעָה קַבִּין לְכָל כּוֹר, לְכֻסְּמִין**
8 **וּלְזֶרַע פִּשְׁתָּן בְּגִבְעוֹלָיו[35] וּלְאֹרֶז שֶׁאֵינוֹ קָלוּף - שָׁלֹשׁ**
9 **סְאִין לְכָל כּוֹר. וְכַמִּדָּה הַזֹּאת לְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה[36]. בַּמֶּה**
10 **דְּבָרִים אֲמוּרִים?[37] שֶׁמָּדַד לוֹ בִּימוֹת הַגֹּרֶן[38], וְהֶחֱזִיר**
11 **לוֹ בִּימוֹת הַגֹּרֶן; אֲבָל מָדַד בִּימוֹת הַגֹּרֶן, וְהֶחֱזִיר לוֹ**
12 **בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ חֶסְרוֹנוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן**
13 **מוֹתִירוֹת[39]. וְכֵן[40] מוֹצִיא לוֹ שְׁתוּת לְיַיִן[41], וּשְׁלוֹשָׁה**
14 **לַגִּין שֶׁמֶן לְמֵאָה לֶגִין: לֹג וּמֶחֱצָה שְׁמָרִים, וְלֹג**
15 **וּמֶחֱצָה בֶּלַע[42]. אִם הָיָה מְזֻקָּק - אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ**
16 **שְׁמָרִים; וְאִם הָיוּ הַקַּנְקַנִּים יְשָׁנִים - אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ**
17 **בֶּלַע[43].**

27) משנה, שם לח. "המפקיד פירות אצל חבירו וכו' לא יגע בהן". 28) משנה וגמרא שם מ. 29) כמה החסירה התערובת. פירות מאוחסנים, משקלם או מדתם פוחת והולך. 30) לפי יחס כמותם לכמות כל הפירות. 31) הנפקד שהחסרון בא שלא בפשיעתו. במה דברים אמורים, כשחסרו יותר ממה שדרכם של פירות לחסור, אבל אם החסרון אינו גדול מזה, פטור משבועה (סמ"ע סי' רצב ס"ק כח, וש"ך שם ס"ק כב). 32) נטל מן התערובת לצורך עצמו. 33) כשהוא מחזיר למפקיד פירותיו, מנכה לו החסרון המקובל. 34) הכור שלושים סאה, והסאה מחזיקה ששה קבים. 35) הגבעול דומה לשבולת של תבואה, ובראש הגבעולים גדלים גרעינים שהם זרע הפשתן. 36) ברייתא, שם. 37) ברייתא, שם. המדובר כשנסתפק מהם. 38) בקיץ כשהוכנסו הפירות לגורן והם יבישים. 39) מתנפחות מן הרטיבות. 40) משנה, שם. 41) הקנקנים בולעים אחד מששה. 42) בליעת הקנקנים. השמן הוא סמיך, ואין הקנקנים סופגים הרבה. 43) מפני שבלעו כבר כדי שביעה.

18 **ו. הִפְקִיד[44] אֶצְלוֹ פֵּרוֹת שֶׁאֵינָן מְדוּדִין[45], וְעֵרְבָן עִם**
19 **פֵּרוֹתָיו וְלֹא מְדָדָן - חֲרֵי זֶה פּוֹשֵׁעַ[46]. בַּעַל הַפִּקָּדוֹן**
20 **אוֹמֵר: כָּךְ וְכָךְ הָיוּ, וְהַשּׁוֹמֵר אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ -**
21 **יְשַׁלֵּם בְּלֹא שְׁבוּעָה; שֶׁחֲרֵי חַיָּב עַצְמוֹ בְּתַשְׁלוּמִין,**
22 **וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ כַּמָּה הוּא חַיָּב, וְנִמְצָא חַיָּב שְׁבוּעָה**
23 **שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע. וְכָזֶה הוֹרוּ רַבּוֹתַי הָרַב רַבִּי**
24 **יוֹסֵף הַלֵּוִי וְרַבּוֹ זַ"ל. וְכֵן כָּל שׁוֹמֵר שֶׁנִּתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם,**
25 **וְאָמַר: אֵינִי יוֹדֵעַ כַּמָּה דָּמִים אֲנִי חַיָּב לְשַׁלֵּם,**
26 **וְהַבְּעָלִים אוֹמְרִים: אָנוּ יוֹדְעִין, וְכָךְ וְכָךְ הָיָה שָׁוֶה**
27 **- יִטְּלוּ בְּלֹא שְׁבוּעָה. וְהוּא שֶׁיִּטְעָנוּ דָּבָר שֶׁהֵן**
28 **אֲמוּדִין בּוֹ[47]. וְיֵשׁ לַשּׁוֹמֵר לְהַחֲרִים[48] עַל מִי שֶׁלּוֹקֵחַ**
29 **מִמֶּנּוּ יָתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ. וּמִנַּיִן שֶׁהַדִּין כָּךְ הוּא? הַגַּע**
30 **עַצְמְךָ[49], שֶׁהִפְקִיד אֶצְלוֹ כִּיס מָלֵא זְהוּבִים, וּפָשַׁע**
31 **בּוֹ, הַבְּעָלִים אוֹמְרִים: מָאתַיִם דִּינָר הָיוּ, וְהַשּׁוֹמֵר**
32 **אוֹמֵר: זַדַּאי שֶׁהָיוּ בּוֹ דִּינָרִים, אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ כַּמָּה**
33 **הָיוּ - נִמְצָא זֶה כְּטוֹעֵן מָאתַיִם וְהוֹדָה לוֹ בְּמִקְצָת,**
34 **וְאָמַר: הַשְּׁאָר אֵינִי יוֹדֵעַ, שֶׁהוּא מְחֻיָּב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ**
35 **יָכוֹל לִשְׁבַע, וּמְשַׁלֵּם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[50].**

44) כל הדינים שבהלכה זו מיוסדים על הדין שנתבאר בפ"ד מהלכות טוען ונטען ה"ז, שהמחוייב שבועה ואינו יכול לישבע - משלם. 45) לא מסרם לנפקד במידה או במשקל. 46) משמע שאם אין לייחס לו כל פשיעה, כגון שנתערבו מאליהם או ע"י אחר שנכנס שלא ברשות - אין דנים אותו לפי כלל זה. ומזה יש ללמוד שהאומר חמשים אני יודע וחמשים אינני יודע, הוא גם כן קצת פושע, מפני שעליו לדייק ולזכור או לרשום. ובדומה לזה אמרו (בבא־מציעא מב:) כל 'לא ידענא' - פשיעותא (ראה למעלה פ"ד ה"ז). 47) מצבם הכלכלי מאפשר להם לקנות כלים או פירות כאלה. 48) להטיל חרם סתם בלי להזכיר שם התובע. 49) התבונן. 50) בהלכות טוען ונטען שם (ראה השגת הראב"ד כאן, וראה שבועות פ"ב סי' כג. ובש"ך חושן־משפט סי' ערב ס"ק נ האריך הרבה, והסיר כל תלונות המשיגים על רבינו ועל רבו ופסק כמותם. ואין כאן מקום להכנס לסבך הזה, ואנו מצטמצמים בגבולות פירוש דברי רבינו).

36 **ז. מֵת אָבִיו וְהִנִּיחַ לוֹ שַׂק צָרוּר, וְהִפְקִידוֹ אֵצֶל**
37 **חֲבֵרוֹ, וּפָשַׁע בּוֹ, הַמַּפְקִיד אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ מֶה הָיָה**
38 **בּוֹ, שֶׁמָּא מַרְגָּלִיּוֹת הָיוּ בּוֹ, וְכֵן הַשּׁוֹמֵר אוֹמֵר: אֵינִי**
39 **יוֹדֵעַ כַּמָּה אֲנִי חַיָּב לְשַׁלֵּם, שֶׁמָּא זְכוּכִית הָיָה מָלֵא**
40 **- שׁוּרַת הַדִּין שֶׁאֲנִי אוֹמֵר בְּטַעֲנָה זוֹ: שֶׁיִּשָּׁבַע**
41 **הַשּׁוֹמֵר בְּתַקָּנַת חֲכָמִים שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, וְיִכָּלֵל**
42 **בִּשְׁבוּעָתוֹ שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁהָיָה בּוֹ יָתֵר עַל שָׁוֶה**
43 **כָּךְ וְכָךְ, וִישַׁלֵּם מַה שֶּׁהוֹדָה בּוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**
44 **מַעֲשֶׂה[51] בְּאֶחָד, שֶׁהִפְקִיד שַׂק צָרוּר אֵצֶל חֲבֵרוֹ,**
45 **וּפָשַׁע בּוֹ, הַמַּפְקִיד אוֹמֵר: חֲלִי זָהָב וּמַרְגָּלִיּוֹת**
46 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הָיוּ בּוֹ, וְהַשּׁוֹמֵר אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ,**
47 **שֶׁמָּא סִיגִים אוֹ חוֹל הָיוּ בּוֹ; וְאָמְרוּ חֲכָמִים: יִשָּׁבַע**
48 **בַּעַל הַפִּקָּדוֹן וְיִטֹּל. וְהוּא שֶׁיִּטְעַן דָּבָר שֶׁהוּא אָמוּד**
49 **בּוֹ אוֹ אָמוּד לְהַפְקִידוֹ אֶצְלוֹ. וְלָמָּה נִשְׁבָּע כָּאן בַּעַל**
50 **הַפִּקָּדוֹן?[52] לְפִי שֶׁאֵין הַשּׁוֹמֵר מְחֻיָּב שְׁבוּעָה[53];**
51 **שֶׁאֲפִלּוּ הוֹדָה וְאָמַר: בָּרֵי לִי שֶׁהָיָה מָלֵא סִיגִים,**
52 **וְהַמַּפְקִיד אוֹמֵר: מַרְגָּלִיּוֹת הָיוּ - הַשּׁוֹמֵר נִשְׁבָּע הֵסֵת**

מתוך מהדורת חזק

1 **וְנִפְטָר[54], כְּמוֹ שֶׁטָּעָנוּ חִטִּים וְהוֹדָה לוֹ בִּשְׂעוֹרִים[55].**
2 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וּבְהִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן יִתְבָּאֲרוּ**
3 **עִקְּרֵי הַדְּבָרִים.**

51) ירושלמי בבא־קמא פ"ב ה"ז. 52) כלומר, למה אינו נוטל בלא שבועה כמו בטוען מאתים היו, וזה אומר אינו יודע? (ראה ההלכה הקודמת). 53) ולפיכך אין מקום לומר: מתוך שאינו יכול לישבע משלם. 54) ואין מחייבים אותו בשבועת התורה כמודה במקצת. 55) בהלכות טוען ונטען פ"ג ה"ח מבואר, שמודה במקצת אינו חייב שבועה אלא אם הודה ממין הטענה. ביאור זה הוא מפי רבו הר"י מיגש בפירושו לשבועות מ. והר"י מיגש שאל עוד, אם כן, שאין עליו תורת מודה במקצת ואינו מחוייב שבועה, למה נשבע בעל הפקדון ונוטל? הלא זה דומה לאומר מנה לי בידך והנתבע אומר איני יודע, שהנתבע נשבע שאינו יודע ונפטר? ותירץ, שלא אמרו נשבע היסת שאינו יודע ונפטר, אלא כשאינו מודה בכלום, אבל כשהוא מודה שנתחייב לשלם אלא שאינו יודע כמה - נשבע התובע ונוטל. [בכסף־משנה מקשה, שדברי רבינו כאן מנוגדים לדברי עצמו בהלכות טוען ונטען פ"א ה"ח בתבעו חיטים והנתבע אומר אינני יודע אם חיטים או שעורים, שפסק שם: נשבע שאינו יודע וישלם שעורים. וב'בית חדש' חושן־משפט סי' פח מתרץ, שבנידון כאן מחייבים את הנפקד לשלם הכל מפני שפשע, ופשיעה כמזיק. אולם לפי מה שהוכחנו בהלכות שכירות פ"א ה"ג, ופ"ב ה"ג, ע"פ הר"י מיגש שבפשיעה בשמירה לא אמרו פשיעה כמזיק - אין מקום לתירוצו. ונראה ליישב סתירה זו, שיש הבדל מהותי בין ההודאה בנידון כאן ובין זה שבהלכות טוען ונטען. כאן אין המפקיד טוען תן לי מרגליות, שהרי נגנבו והוא תובע דמיהם והנתבע מודה 'ברי' במקצת התביעה בסכום קטן (ואעפ"כ אין זה ממין הטענה לענין שבועת מודה במקצת, מפני שעיקר הטענה היא מרגליות, ועיקר ההודאה היא סייגים). ובזה הסביר הר"י מיגש שאין זה דומה לדין איני יודע אם הלויתני, אבל שם התביעה היא חיטים ממש ואין כל הודאה בחיטים, ולכן הרי זה כאומר איני יודע אם הלויתני. ובה' טוען ונטען שם יתבאר למה חייב לשלם שעורים (ראה ש"ך חו"מ שם ס"ק לה).

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"א־כ"ז שבט ה'תש"פ

יום ראשון כ"א שבט ה'תש"פ

מצות עשה קז.

4 הַמִּצְוָה הַק"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַמֵּת
5 מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי טֻמְאַת מֵת.

יום שני כ"ב שבט ה'תש"פ

מצות עשה קז.

6 הַמִּצְוָה הַק"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַמֵּת
7 מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי טֻמְאַת מֵת.

יום שלישי כ"ג שבט ה'תש"פ

מצות עשה קז.

8 הַמִּצְוָה הַק"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַמֵּת
9 מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי טֻמְאַת מֵת.

יום רביעי כ"ד שבט ה'תש"פ

מצות עשה קז.

10 הַמִּצְוָה הַק"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַמֵּת
11 מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי טֻמְאַת מֵת.

יום חמישי כ"ה שבט ה'תש"פ

מצות עשה קז.

12 הַמִּצְוָה הַק"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַמֵּת
13 מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי טֻמְאַת מֵת.

יום שישי כ"ו שבט ה'תש"פ

מצות עשה קז.

14 הַמִּצְוָה הַק"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַמֵּת
15 מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי טֻמְאַת מֵת.

יום ש"ק כ"ז שבט ה'תש"פ

מצות עשה קז.

16 הַמִּצְוָה הַק"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַמֵּת
17 מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי טֻמְאַת מֵת.

ירמיה פרק־ל יט־כה

יט וְיָצָא מֵהֶם תּוֹדָה וְקוֹל מְשַׂחֲקִים וְהִרְבִּתִים וְלֹא יִמְעָטוּ וְהִכְבַּדְתִּים וְלֹא יִצְעָרוּ: כ וְהָיוּ בָנָיו כְּקֶדֶם
וַעֲדָתוֹ לְפָנַי תִּכּוֹן וּפָקַדְתִּי עַל כָּל־לַחֲצָיו: כא וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ וּמֹשְׁלוֹ מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא וְהִקְרַבְתִּיו וְנִגַּשׁ
אֵלַי כִּי מִי הוּא־זֶה עָרַב אֶת־לִבּוֹ לָגֶשֶׁת אֵלַי נְאֻם־יְהוָה: כב וְהֱיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים:
כג הִנֵּה | סַעֲרַת יְהוָה חֵמָה יָצְאָה סַעַר מִתְגּוֹרֵר עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים יָחוּל: כד לֹא יָשׁוּב חֲרוֹן אַף־יְהוָה
עַד־עֲשֹׂתוֹ וְעַד־הֲקִימוֹ מְזִמּוֹת לִבּוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים תִּתְבּוֹננוּ בָהּ: כה בָּעֵת הַהִיא נְאֻם־יְהוָה אֶהְיֶה
לֵאלֹהִים לְכֹל מִשְׁפְּחוֹת יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה יִהְיוּ־לִי לְעָם:

ירמיה פרק־לא א־ג

א כֹּה אָמַר יְהוָה מָצָא חֵן בַּמִּדְבָּר עַם שְׂרִידֵי חָרֶב הָלוֹךְ לְהַרְגִּיעוֹ יִשְׂרָאֵל: ב מֵרָחוֹק יְהוָה נִרְאָה לִי
וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ עַל־כֵּן מְשַׁכְתִּיךְ חָסֶד: ג עוֹד אֶבְנֵךְ וְנִבְנֵית בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעְדִּי תֻפֵּךְ
וְיָצָאת בִּמְחוֹל מְשַׂחֲקִים:

רש"י

(יט) והכבדתים. שיהיו עם כבד: ולא יצערו. כמו ימעטו: (כא) אדירו. שר שלו: ערב את לבו. לשון ערבון פרוויל"א הטינ"א בלע"ז: לגשת אלי. למלחמה למחות בידי: (כג) מתגורר. חונה ודר ל' ארץ מגורי ודוגמתו וסער מתחולל (לעיל כב) האמור במקרא האחר הוא זה ששניהם ל' חנייה: על ראש רשעים. על ראש עכו"ם:

(א) מצא חן. בעיני דור המדבר: שרידי חרב. מצרים והעמלקי והכנעני: הלוך להרגיעו ישראל. בהוליכם לנחול ארץ מרגועם: (ב) מרחוק. בזכות אבות: נראה לי. אני הנביא ואמר לי לאמר לכנסת ישראל אהבת עולם אהבתיך: (ג) עוד אבנך ונבנית. בניינים שנים היו לך על ידי אדם לכך חרבו, עוד אבנך אני בעצמי בנין שלישי ונבנית לעולם תעדי תתקשטי:

מצודת דוד

(יט) ויצא מהם. מאהלי יעקב יצא השמעת הודאה למקום וקול משחקים ושמחים על רוב הטובה: והרביתים. בבנים ובבנות ולא ימעטו כדרך שהיו מתמעטים והולכים בהיותם בבבל: והכבדתים. יהיו עם כבד, וכפל הדבר במ"ש: (כ) כקדם. חביבים עלי כבימי קדם: לפני תכון. יהיו נכונים לפני רצה לומר אשגיח בם להכן אותם ברוב טובה: ופקדתי. אשגיח להשיב גמול על כל הלוחצים אותו: (כא) והיה אדירו ממנו. רצה לומר, מלכו יהיה מישראל: ומושלו וכו'. כפל הדבר במ"ש: והקרבתיו. אני אקרב אותו והוא יהיה נגש אלי להתקרב ר"ל אטע בלבו יראת ה' והוא יהיה מוסיף והולך: כי מי הוא זה. בא ליתן טעם למה בתחלה אקרבו ואח"ז יגש אלי ואמר כי מי הוא זה האיש אשר התחייב את לבו לגשת אלי להתקרב אם לא אסייעו לקרבה ולהתדבק בי: (כב) והייתם לי לעם. ר"ל כולכם תאמינו בי ותהיו עמי ואני אהיה לכם לאלהים להשגיח בכם ולהיטיב אתכם: (כג) חמה יצאה. תצא בחימה, עבר במקום עתיד: סער מתגורר. הסער הזה הוא מלא מכריתה וחיתוך, והוא יהיה חל ושוכן על ראש הרשעים: (כד) לא ישוב וכו'. לא ישיב מהם חרון אפו עד יעשה ויקיים מחשבות לבו: באחרית הימים. רצה לומר, אם יתמהמה הנה בסוף הימים כשתתקיים תתבוננו בה שלא שב ה' מחרון אפו עם כי נתארך הזמן: (כה) בעת ההיא. בזמן הגאולה: אהיה לאלהים וכו'. רצה לומר אשגיח בהם ואיטיב עמהם: והמה יהיו לי לעם. כולם יאמינו בי ויהיו עמי:

מצודת ציון

(יט) תודה. מלשון הודאה: משחקים. מל' שחוק ושמחה: והכבדתים. ענין ריבוי כמו בעם כבד (במדבר כ): יצערו. ענין מיעוט כמו ויצערו ולא יבין למו (איוב יד): (כ) ופקדתי. ענין השגחה: לוחציו. הדוחקים ומצירים לו כמו וגר לא תלחץ (שמות כב): (כא) אדירו. ענין חוזק ועל המלך יאמר שהוא החזק מכל: ונגש. ענין הקרבה: ערב. ענין התחייבות ודוגמתו התערב נא את אדוני וכו' (ישעיה ל"ו): (כג) סערת. רוח סערה: מתגורר. ענין כריתה וחיתוך כמו מגוררות במגרה (מ"א ז): יחול. ישכון כמו יחולו על ראש יואב (ש"ב יג): (כד) מזימות. מחשבות כמו על בבל מזמתו (לקמן נא): באחרית. בסוף: תתבוננו. מל' בינה:

(א) שרידי. ענין שארית ושיור כמו שריד ופליט (לקמן מב): להרגיעו. ענין מנוחה וההשקט כמו ומצאו מרגוע לנפשכם (לעיל ו): (ג) אבנך ונבנית. מלשון בנין: תעדי. מלשון עדי וקישוט: תופיך. שם כלי ניגון: במחול. ענין ריקוד השמחה כמו הפכת מספדי למחול לי (תהלים ל) ולזה יש כלי נגון נקראת מחול כמ"ש הללוהו בתוף ומחול (שם קנ) לפי שהיא מעוררת ריקוד השמחה:

(א) עם שרידי חרב. עם ישראל הנשארים מחרב מצרים המתנכלים אותם להמיתם העם ההוא מצא חן בעיני בעת שהלכו אחרי במדבר ארץ לא זרועה: הלוך. לכן הלך ישראל למקום מרגועם לרשת את הארץ לשבת בה בהשקט: (ב) מרחוק. אמר הנביא מזמן רחוק עוד היינו במצרים נראה לי ה' ר"ל נגלה אז לנביאי ישראל הם משה ואהרן: ואהבת עולם. ר"ל וכן יאמר תמיד הנה אהבת עולם אהבתיך על כן אמשיך לך חסד: (ג) עוד אבנך ונבנית. ר"ל הנה הבית הראשון והשני בנו בני אדם ונחרבו ועוד אבנך אני את השלישי ותשאר בנויה עד עולם: בתולת ישראל. את עדת ישראל החביבה עלי כבתולה אשר לא ידעה איש שהיא חביבה לבעלה: תעדי תפיך. תקשטי תופיך לייפותם כדרך המתענגים שמייפים כלי הניגון בכל מיני פאר: ויצאת. ותצא בריקוד של שמחה ולפי שהמשיל את ישראל לבתולה אמר ענין שמחת הבתולה ותענוגיה ור"ל הרבה טובה יבוא לך:

אסתר פרק־ו ט־יד

ט וְנָתוֹן הַלְּבוּשׁ וְהַסּוּס עַל־יַד־אִישׁ מִשָּׂרֵי הַמֶּלֶךְ הַפַּרְתֻּמִּים וְהִלְבִּישׁוּ אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ
בִּיקָרוֹ וְהִרְכִּיבֻהוּ עַל־הַסּוּס בִּרְחוֹב הָעִיר וְקָרְאוּ לְפָנָיו כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ:
י וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהָמָן מַהֵר קַח אֶת־הַלְּבוּשׁ וְאֶת־הַסּוּס כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַעֲשֵׂה־כֵן לְמָרְדְּכַי הַיְּהוּדִי הַיּוֹשֵׁב
בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ אַל־תַּפֵּל דָּבָר מִכֹּל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: יא וַיִּקַּח הָמָן אֶת־הַלְּבוּשׁ וְאֶת־הַסּוּס וַיַּלְבֵּשׁ אֶת־מָרְדְּכַי
וַיַּרְכִּיבֵהוּ בִּרְחוֹב הָעִיר וַיִּקְרָא לְפָנָיו כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ: יב וַיָּשָׁב מָרְדְּכַי
אֶל־שַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְהָמָן נִדְחַף אֶל־בֵּיתוֹ אָבֵל וַחֲפוּי רֹאשׁ: יג וַיְסַפֵּר הָמָן לְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־אֹהֲבָיו אֵת
כָּל־אֲשֶׁר קָרָהוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ חֲכָמָיו וְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ אִם מִזֶּרַע הַיְּהוּדִים מָרְדְּכַי אֲשֶׁר הַחִלּוֹתָ לִנְפֹּל לְפָנָיו
לֹא־תוּכַל לוֹ כִּי־נָפוֹל תִּפּוֹל לְפָנָיו: יד עוֹדָם מְדַבְּרִים עִמּוֹ וְסָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ הִגִּיעוּ וַיַּבְהִלוּ לְהָבִיא אֶת־הָמָן
אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה אֶסְתֵּר:

אסתר פרק־ז א־י

א וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן לִשְׁתּוֹת עִם־אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה: ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר גַּם בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי בְּמִשְׁתֵּה
הַיָּיִן מַה־שְּׁאֵלָתֵךְ אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְתִנָּתֶן לָךְ וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ עַד־חֲצִי הַמַּלְכוּת וְתֵעָשׂ: ג וַתַּעַן אֶסְתֵּר
הַמַּלְכָּה וַתֹּאמַר אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הַמֶּלֶךְ וְאִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב תִּנָּתֶן־לִי נַפְשִׁי בִּשְׁאֵלָתִי וְעַמִּי
בְּבַקָּשָׁתִי: ד כִּי נִמְכַּרְנוּ אֲנִי וְעַמִּי לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד וְאִלּוּ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת נִמְכַּרְנוּ הֶחֱרַשְׁתִּי
כִּי אֵין הַצָּר שׁוֶה בְּנֶזֶק הַמֶּלֶךְ: (ס) ה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וַיֹּאמֶר לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה מִי הוּא זֶה
וְאֵי־זֶה הוּא אֲשֶׁר־מְלָאוֹ לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן: ו וַתֹּאמֶר־אֶסְתֵּר אִישׁ צַר וְאוֹיֵב הָמָן הָרָע הַזֶּה וְהָמָן נִבְעַת
מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַמַּלְכָּה: ז וְהַמֶּלֶךְ קָם בַּחֲמָתוֹ מִמִּשְׁתֵּה הַיַּיִן אֶל־גִּנַּת הַבִּיתָן וְהָמָן עָמַד לְבַקֵּשׁ עַל־נַפְשׁוֹ
מֵאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה כִּי רָאָה כִּי־כָלְתָה אֵלָיו הָרָעָה מֵאֵת הַמֶּלֶךְ: ח וְהַמֶּלֶךְ שָׁב מִגִּנַּת הַבִּיתָן אֶל־בֵּית
מִשְׁתֵּה הַיַּיִן וְהָמָן נֹפֵל עַל־הַמִּטָּה אֲשֶׁר עָלֶיהָ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הֲגַם לִכְבּוֹשׁ אֶת־הַמַּלְכָּה עִמִּי בַּבָּיִת
הַדָּבָר יָצָא מִפִּי הַמֶּלֶךְ וּפְנֵי הָמָן חָפוּ: ט וַיֹּאמֶר חַרְבוֹנָה אֶחָד מִן־הַסָּרִיסִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ גַּם הִנֵּה־הָעֵץ
אֲשֶׁר־עָשָׂה הָמָן לְמָרְדְּכַי אֲשֶׁר דִּבֶּר־טוֹב עַל־הַמֶּלֶךְ עֹמֵד בְּבֵית הָמָן גָּבֹהַּ חֲמִשִּׁים אַמָּה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
תְּלֻהוּ עָלָיו: י וַיִּתְלוּ אֶת־הָמָן עַל־הָעֵץ אֲשֶׁר־הֵכִין לְמָרְדְּכָי וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה: (ס)

רש"י

(ט) ונתון הלבוש והסוס על יד איש. ואת הכתר לא הזכיר שראה עינו של מלך רעה על שאמר שיתנו הכתר בראש אדם: (יב) וישב מרדכי. לשקו ולתעניתו: אבל וחפוי ראש. רבותינו פירשו הדבר במסכת מגילה: (יג) אשר החלות לנפול וגו'. אמרה, אומה זו נמשלו לכוכבים ולעפר כשהם יורדים עד לעפר וכשהם עולים עולים עד לרקיע ועד הכוכבים:

(ג) תנתן לי נפשי. שלא אהרג בשלשה עשר באדר שגזרת גזירת הריגה על עמי ומולדתי: ועמי. ינתן לי בבקשתי שלא יהרגו ואם תאמר מה איכפת לך כי איככה אוכל וראיתי וגו': (ד) כי אין הצר שוה בנזק המלך. איננו חושש בנזק המלך שאילו רדף אחר הנאתך היה לו לומר מכור אותם לעבדים ולשפחות וקבל הממון או החי' אותם להיות לך לעבדים הם וזרעם: (ה) ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה. כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר ב' פעמים אינו אלא למדרש, ומדרשו של זה בתחלה היה מדבר עמה על ידי שליח עכשיו שידע שממשפחת מלכים היא דיבר עמה הוא בעצמו: (ז) כי כלתה. נגמרה הרעה והשנאה והנקמה: (ח) והמן נופל. המלאך דחפו: על המטה אשר אסתר עליה. דרכן היה לישב בסעודה על צדן על גבי המטות כמו שאמר בראש הספר מטות זהב וכסף לבני המשתה: הגם לכבוש. לשון תימה הוא, לכבוש לאנוס בחזקה כמו (במדבר לב) ונכבשה הארץ: (ט) גם הנה העץ. גם רעה אחרת עשה שהכין העץ לתלות אוהבו של מלך שהציל המלך מסם המות:

פרק שביעי

א גִּיד הַנָּשֶׁה נוֹהֵג בָּאָרֶץ, וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, בִּפְנֵי הַבַּיִת, וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, בַּחֻלִּין, וּבַמֻּקְדָּשִׁים. וְנוֹהֵג בַּבְּהֵמָה וּבַחַיָּה, בַּיָּרֵךְ שֶׁל יָמִין וּבַיָּרֵךְ שֶׁל שְׂמֹאל. וְאֵינוֹ נוֹהֵג בָּעוֹף, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ כַּף. וְנוֹהֵג בַּשְּׁלִיל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ נוֹהֵג בַּשְּׁלִיל. וְחֶלְבּוֹ מֻתָּר. וְאֵין הַטַּבָּחִין נֶאֱמָנִין עַל גִּיד הַנָּשֶׁה; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: נֶאֱמָנִין עָלָיו וְעַל הַחֵלֶב.

ב שׁוֹלֵחַ אָדָם יָרֵךְ לְנָכְרִי, שֶׁגִּיד הַנָּשֶׁה בְּתוֹכָהּ, מִפְּנֵי שֶׁמְּקוֹמוֹ נִכָּר. הַנּוֹטֵל גִּיד הַנָּשֶׁה — צָרִיךְ שֶׁיִּטֹּל אֶת כֻּלּוֹ. רַבִּי

פירוש ברטנורא

ז א גיד הנשה. ובמוקדשים. אפילו עולה שכולה כליל, מוציא את הגיד ומשליכו על האפר הצבור במזבח הקרוי תפוח, ואינו מקריבו עם הבשר: **שאין לו כף.** אין לו כף ירך דומה לשל אדם שהוא עגול, אלא הבשר שעל הקוּלית של עוף ברוחב הוא. ואם נמצא עוף שיש לו כף עגול, גיד הנשה שלו אסור: **ונוהג בשליל.** בן תשעה חי הנמצא בבהמה: **רבי יהודה אומר אינו נוהג בשליל.** ואין הלכה כרבי יהודה: **וחלבו.** של שליל מותר. פירוש אחר וחלבו, של גיד. כלומר שומנו של גיד מותר לדברי הכל, אלא שישראל קדושים נהגו בו איסור: **ואין הטבחים נאמנים.** לומר נטלנוהו. מפני שטורח הוא להם לחטט אחריו. ואין הלכה כרבי מאיר:

ב שולח אדם ירך לנכרי וכו'. ואין חוששים שמא יראנה ישראל כששולחה לו ויחזור ויקנה אותה מן הנכרי ויאכלנה בגידה. כיון דשלימה היא, מקומו של גיד הנשה היה ניכר אם נחטט הימנה, והלוקח מבין שלא ניטל ונוטלו: **שיטול את כולו.** יחטט אחריו: **לקיים בו מצות נטילה.** גוממו מלמעלה ודיו:

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה א

הגיד שעל כף הירך נקרא "גיד הנשה", לפי שנשה (קפץ) ועלה ממקומו אצל יעקב, בהאבקו עם המלאך, כמסופר בפרשת וישלח (בראשית לב); ושם נאמרה אזהרה לישראל, שלא לאכול את הגיד הזה שבבעלי חיים, שנאמר (שם שם, לב): "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה, כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה". – בספר החינוך מבואר, שלא נאמרו הדברים הללו בדרך סיפור, שמפני שאירע דבר זה באב, נמנעים הבנים מלאכול אותו הגיד, אלא זוהי אזהרת התורה שלא יאכלוהו. בגמרא מבואר, ששני גידים הם בירך: פנימי וחיצון. הפנימי סמוך לעצם (גיד ארוך, שראשו מחובר בעצם האליה, ויורד ומתפשט על כף הירך, שהוא עיגול בשר הנתון על עצם הירך, ומשם הוא נכנס לצד הפנימי של הירך, לאורך הירך, עד לצומת הגידים; ונקרא "פנימי", לפי שהוא בצד הפנימי של הירך. – רש"י), והחיצון סמוך לבשר (גיד קצר שאינו על כף הירך אלא מובלע בתוך בשר הכף; ונקרא "חיצון" משום שהוא נתון כולו בצד החיצון של הירך. – רש"י; ובתוספות מבואר: "פנימי" – מפני שמובלע הרבה עד סמוך לעצם, ו"חיצון" – מפני שהוא סמוך לבשר ואינו מובלע כל כך). הפנימי אסור מן התורה, וחייבים עליו מלקות, והחיצון אינו אסור אלא מדרבנן, שנאמר: "גיד הנשה אשר על כף הירך" – אינו אסור (מן התורה) אלא אותו גיד המתפשט בכל הירך, והוא הפנימי, כמבואר לעיל; ועוד, שנאמר: "על כף". והחיצון הוא לא על כף אלא בתוך הכף (רש"י). – פרק זה עוסק בפרטי הדינים של איסור גיד הנשה.

גִּיד הַנָּשֶׁה – איסור אכילת גיד הנשה, כמבואר לעיל, **נוֹהֵג בָּאָרֶץ, וּבְחוּצָה לָאָרֶץ** – בין בארץ ישראל ובין בחוץ לארץ, שהרי חובת הגוף הוא, **בִּפְנֵי הַבַּיִת, וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת** – בין בזמן שבית המקדש קיים ובין בזמן שאין בית המקדש קיים, **בַּחֻלִּין, וּבַמֻּקְדָּשִׁים** – בין בחולין ובין בקדשים, ומבואר בגמרא: בין בקדשים הנאכלים ובין בקדשים שאינם נאכלים, שבשביל שהקדישו את הבהמה לא פקע ממנו איסור גיד הקדום. – בענין איסור הקרבת גיד הנשה של קרבן עולה, כשהוא מחובר בירך, נחלקו בגמרא, והלכה היא שאסור להקריבו, אלא שמכל מקום מעלה הכהן את הירך כשהיא שלמה למזבח, ושם, בראש המזבח, מוציא את גיד הנשה וזורקו על גל האפר שבאמצע המזבח. **וְנוֹהֵג** – איסור גיד הנשה, **בַּבְּהֵמָה וּבַחַיָּה, בַּיָּרֵךְ שֶׁל יָמִין וּבַיָּרֵךְ שֶׁל שְׂמֹאל** – בגמרא מבואר הטעם, לפי שהמלאך כשנאבק עם יעקב בא מאחוריו והכהו בשתי ירכיו עד שנשו ממקומן ועלו; ויש אומרים, שאמנם באחת מהן נגע המלאך, אבל שתיהן נאסרו (בראשית רבה עוז). **וְאֵינוֹ נוֹהֵג בָּעוֹף** – אין איסור אכילת גיד הנשה נוהג בעוף, **מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ כַּף** – שכן בבהמה ובחיה יש בליטת בשר עגולה סביב לעצם הירך, שהיא דומה לכף. ואילו בעוף – הבשר שעל עצם הירך אינו בעיגול סביב העצם אלא ברוחב, ואינו דומה לכף, ובגיד הנשה כתוב: "אשר על כף הירך"; ומכאן – איסור גיד הנשה נוהג בבהמה ובחיה ולא בעוף. ברם, אם נמצא עוף שיש לו כף, גיד הנשה שלו אסור (רמב"ם). **וְנוֹהֵג בַּשְּׁלִיל** – בעובר שנמצא במעיה של הבהמה שנשחטה; בגמרא מבואר, שמדובר כאן בעובר בן תשעה חי, שלדעת רבי מאיר (לעיל ד, ה) טעון שחיטה, לפי שחשוב כבהמה עצמה (תנא קמא של משנתנו רבי מאיר הוא). ולפיכך גידו אסור. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ נוֹהֵג בַּשְּׁלִיל** – אין איסור גיד הנשה נוהג בעובר שנמצא במעי אמו לאחר שחיטתה, ואפילו הוא בן תשעה חי, שלדעת רבי יהודה כל העובר הותר בשחיטת האם, ולכן אף גידו הותר. **וְחֶלְבּוֹ מֻתָּר** – וכן גם חלבו של השליל מותר לדעת רבי יהודה, מאותו הטעם שבארנו לעיל. אבל לרבי מאיר חלבו אסור כשם שגידו אסור. ברם, בבן תשעה מת, או בבן שמונה בין מת ובין חי, אף לרבי מאיר גידו וחלבו מותרים, הואיל וכל העובר ניתר בשחיטת אמו. פירוש אחר (בגמרא): וחלבו מותר – שומנו של גיד הנשה מותר לדברי הכל; וכן מובא בברייתא: "שומנו מותר וישראל קדושים נהגו בו איסור". **וְאֵין הַטַּבָּחִין נֶאֱמָנִין עַל גִּיד הַנָּשֶׁה** – לומר שנטלוהו, לפי שיש להם טורח רב בהוצאתו, ויש חשש שמא לא עשו כהוגן; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: נֶאֱמָנִין עָלָיו** – נאמנים הטבחים על גיד הנשה לומר שהוציאוהו, **וְעַל הַחֵלֶב** – שכתוב בתורה (ויקרא ז, כג-כה): "כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו... כי כל אוכל חלב מן הבהמה... ונכרתה הנפש האוכלת מעמיה", וסוברים חכמים, שנאמנים הטבחים לומר שניקרו את החלב.

באור משנה ב

שׁוֹלֵחַ אָדָם יָרֵךְ לְנָכְרִי – במתנה, **שֶׁגִּיד הַנָּשֶׁה בְּתוֹכָהּ** – אף על פי שהגוי מחזיק לו טובה בשביל הגיד, שיותר נראה לעינים שגיד הנשה בתוכה, והוא מתכבד בה יותר כשהיא שלמה; ואין חוששים שמא ימכרנה הגוי לישראל ויאכלנה בגידה, ואפילו במקום שמותר לקנות בשר שחוט מגוי, כגון שהטבחים הם ישראל, וכשבאה לידם טריפה הם מכריזים עליה, והיום לא הכריזו (גמרא; תוספות; המאירי), **מִפְּנֵי שֶׁמְּקוֹמוֹ נִכָּר** – שהואיל והירך שלמה, מקומו של גיד הנשה ניכר, אם היה נחטט ממנה, והלוקח רואה שלא ניטל ממנה ונוטלו. מטעם זה מותר ליתן ירך לנכרי אף בפני ישראל, ואין חוששים שמא יאכל ממנה הישראל קודם שייטל הגיד, שהרי מקומו ניכר. אבל אם היתה הירך חתוכה, לא יתננה לנכרי בפני ישראל עד שיטול הגיד, שמא יאכל ממנה הישראל, שכן יחשוב שניטל גידה קודם שנתנה לו, שכל ירך היוצאה מתחת יד ישראל מחותכת בחזקת שניטל גידה הוא

יְהוּדָה אוֹמֵר: כְּדֵי לְקַיֵּם בּוֹ מִצְוַת נְטִילָה.

ג הָאוֹכֵל מִגִּיד הַנָּשֶׁה כַּזַּיִת — סוֹפֵג אַרְבָּעִים. אֲכָלוֹ וְאֵין בּוֹ כַּזַּיִת — חַיָּב. אָכַל מִזֶּה כַּזַּיִת, וּמִזֶּה כַּזַּיִת — סוֹפֵג שְׁמוֹנִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ סוֹפֵג אֶלָּא אַרְבָּעִים.

ד יָרֵךְ שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בָּהּ גִּיד הַנָּשֶׁה, אִם יֵשׁ בָּהּ בְּנוֹתֵן טַעַם — הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה. כֵּיצַד מְשַׁעֲרִין אוֹתָהּ? כְּבָשָׂר בְּלֶפֶת.

ה גִּיד הַנָּשֶׁה שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל עִם הַגִּידִים, בִּזְמַן שֶׁמַּכִּירוֹ — בְּנוֹתֵן טַעַם; וְאִם לָאו — כֻּלָּן אֲסוּרִין, וְהָרֹטֶב בְּנוֹתֵן טַעַם. וְכֵן חֲתִיכָה שֶׁל גְּבֵלָה, וְכֵן חֲתִיכָה שֶׁל דָּג טָמֵא שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ עִם הַחֲתִיכוֹת, בִּזְמַן שֶׁמַּכִּירָן — בְּנוֹתֵן טַעַם; וְאִם לָאו

פירוש ברטנורא

ג אכלו ואין בו כזית חייב. משום דבריה הוא, חייב בכל שהוא, כאוכל נמלה כל שהוא שחייב: **מזה כזית.** מירך של ימין כזית, וכן מירך של שמאל: **אינו סופג אלא ארבעים.** דסבר ר' יהודה אינו נוהג אלא בשל ימין, דדריש הירך המיומנת שבירך. ואין הלכה כרבי יהודה:

ד כבשר בלפת. רואין כאילו הירך לפתות והגיד בשר, ואילו היה נותן טעם בשר כשיעור הגיד, בלפתות [כשיעור] הירך, אסור. דשיעורים הלכה למשה מסיני, וגמירי דבהכי משערי, אף על פי שאילו היה כרוב או קפלוט היה צריך פחות או יותר. והא מתניתין אדחיא לה ואינה הלכה. דקיי"ל אין בגידין בנותן טעם, דבין נתבשל ובין נמלח ובין נצלה, משליכו ומותר. ודוקא בו, אבל שומנו יש בו בנותן טעם, ואם לא נטל שומנו אוסר. ונותן טעם האמור במין במינו שאין אדם יכול להבחינו, משערין אותו בששים:

ה גיד הנשה שנתבשל עם הגידים. של היתר: **בזמן שמכירו.** משליכו לחוץ ואין כאן אלא פליטתו: **בנותן טעם.** אם יש בגיד של איסור בנותן טעם בכל אלו, כולן אסורים: **ואם לאו.** שאינו מכירו, **כולן אסורים.** דבכל אחד יש לומר זה הוא, ולא בטיל ברובא, דכבריה הוא חשוב ובריה לא בטלה: **בזמן שמכירן.** לחתיכות האיסור, משערינן בנותן טעם, ואי אין בהן כדי לתת טעם בשל היתר הרי השאר מותרות: **ואם אין מכירן.** כל החתיכות אסורות. דכל

משניות מבוארות – קהתי

(גמרא; רמב"ם הל' מאכלות אסורות ז, יד; הרא"ש). – בברייתא במסכת פסחים (**כב, א**) נחלקו תנאים אם גיד הנשה אסור בהנאה, והתנא של משנתנו סובר שמותר בהנאה (**עיין "תוספות יום טוב"**). **הַנּוֹטֵל גִּיד הַנָּשֶׁה** – מן הירך, **צָרִיךְ שֶׁיִּטֹּל אֶת כֻּלּוֹ** – כלומר שצריך לחטט אחריו בכל מקום שהוא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כְּדֵי לְקַיֵּם בּוֹ מִצְוַת נְטִילָה** – כלומר שאינו צריך לחטט אחריו, אלא חותכו מלמעלה מה שעל כף הירך, כדי לקיים בו מצות נטילה. והלכה כתנא קמא.

יום שני

באור משנה ג

משנתנו דנה בשיעור אכילת גיד הנשה להתחייב עליו מלקות.

הָאוֹכֵל מִגִּיד הַנָּשֶׁה כַּזַּיִת, סוֹפֵג אַרְבָּעִים – לוקה מלקות ארבעים (חסר אחת), משום שעבר על הלאו "לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה". **אֲכָלוֹ** – כולו, היינו כל הגיד האסור מן התורה, **וְאֵין בּוֹ כַּזַּיִת** – כגון שאכל את הגיד מבהמה דקה שבדקות, שאין בכולו כזית, **חַיָּב** – מלקות, שגיד הנשה שלם הוא בריה בפני עצמה, וחייבים עליו אפילו בכל שהוא, כדין האוכל נמלה כל שהיא שחייב. **אָכַל מִזֶּה כַּזַּיִת, וּמִזֶּה כַּזַּיִת** – כזית מן הגיד של ירך ימין וכזית מן הגיד של ירך שמאל, **סוֹפֵג שְׁמוֹנִים** – לוקה פעמיים מלקות, שעל הגיד של כל ירך חייב מלקות ארבעים. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ סוֹפֵג אֶלָּא אַרְבָּעִים** – שרבי יהודה סובר, שאין איסור גיד הנשה נוהג אלא בירך ימין, שכתוב: "גיד הנשה אשר על כף הירך", ודורש רבי יהודה: "הירך" – המיומנת שבירך **(גמרא).** ואין הלכה כרבי יהודה.

באור משנה ד

יָרֵךְ שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בָּהּ גִּיד הַנָּשֶׁה – שנשאר הגיד בירך ונתבשל עמה בקדירה, **אִם יֵשׁ בָּהּ** – ויש גורסים: בו. היינו בגיד הנשה, **בְּנוֹתֵן טַעַם** – שיש בגיד שנתבשל עם הירך כדי ליתן טעם בירך, **הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה** – כל הירך אסורה באכילה. **כֵּיצַד מְשַׁעֲרִין אוֹתָהּ** – כדי לדעת אם הגיד נתן טעם בירך, והרי אין טעם הגיד ניכר בבשר הירך, שהכל טעם אחד, ואפילו היה טעמו של הגיד ניכר, אי אפשר לישראל לטעמו (**המאירי**). **כְּבָשָׂר בְּלֶפֶת** – רואים כאילו הגיד בשר והירך לפת (מין ירק). ואם בשר כשיעור הגיד שהיה מתבשל בלפת כשיעור הירך היה נותן טעם בלפת הרי הירך אסורה; ששיעורים הלכה למשה מסיני, וקיבלו שבכך משערים **(רש"י).** ברם, אין הלכה כמשנתנו; והלכה היא. שאין בגידים בנותן טעם, כלומר שאינו נותן טעם בתערובתו, לפי שהוא קשה ויבש כעץ, ומכאן שירך שנתבשל בה גיד הנשה או שנצלה עם גיד הנשה שבה, זורק את הגיד, והירך מותרת. ברם, שומנו של גיד הנשה, שהוא אסור מדרבנן, יש בו בנותן טעם, ואם לא ניטל שומנו, הריהו אוסר; ומשערים אותו בששים, דהיינו שאם יש בירך פחות מששים כנגד שומן הגיד שנתבשל עמה, הרי הירך אסורה; ואם יש ששים, הרי זו מותרת **(המפרשים).**

יום שלישי

באור משנה ה

משנתנו ממשיכה בדיני תערובת גיד הנשה, והיא נוקטת שיטת המשנה הקודמת, שיש בגידים בנותן טעם.

גִּיד הַנָּשֶׁה שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל עִם הַגִּידִים – המותרים באכילה, **בִּזְמַן שֶׁמַּכִּירוֹ** – שמכיר את גיד הנשה ומוציאו מתוך התבשיל, ואין בו אלא פליטתו, הרי פליטתו אוסרת **בְּנוֹתֵן טַעַם** – שאם היה בגיד הנשה כדי ליתן טעם בגידים המותרים (ושיעורו בששים, כמו שבארנו במשנה הקודמת), הרי הם אסורים; ואם לא היה בו כדי ליתן טעם בגידים, מותרים הם. **וְאִם לָאו** – שאינו מכיר את גיד הנשה כדי להוציאו, **כֻּלָּן אֲסוּרִין** – כל הגידים אסורים, שעל כל אחד חוששים שמא הוא גיד הנשה, ואין גיד הנשה בטל ברובו, לפי שהוא נחשב כבריה, ובריה אינה בטלה ברובו. **וְהָרֹטֶב** – כלומר תבשיל הבשר והמרק והירקות והתבלין (**רמב"ם**), **בְּנוֹתֵן טַעַם** – אם יש בגיד הנשה כדי ליתן טעם ברוטב, הרי הוא אסור; אבל אם אין בו כדי ליתן טעם ברוטב אף על פי שכל הגידים אסורים, הרוטב מותר. **וְכֵן חֲתִיכָה שֶׁל גְּבֵלָה, וְכֵן חֲתִיכָה שֶׁל דָּג טָמֵא** – בגמרא מבואר שמדובר כאן בחתיכה הראויה להתכבד בה לפני האורחים, **שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ עִם הַחֲתִיכוֹת** – כלומר חתיכה של נבילה שנתבשלה עם חתיכות של בשר כשר, וכן חתיכה של דג טמא שנתבשלה עם חתיכות של דג טהור, **בִּזְמַן שֶׁמַּכִּירָן** – את החתיכה של נבילה ואת החתיכה של דג טמא ומוציאן מהתבשיל, אינן אוסרות אלא **בְּנוֹתֵן טַעַם** – שאם יש בחתיכת האיסור כדי ליתן טעם בחתיכות ההיתר, הרי הן אסורות, ואם אין בה כדי ליתן טעם בשל היתר, הרי הן מותרות. **וְאִם לָאו** – שאינו מכיר את חתיכת האיסור, **כֻּלָּן אֲסוּרוֹת** – כל החתיכות אסורות, שעל כל אחת יש חשש שמא היא חתיכת האיסור; ואין חתיכת האיסור בטלה ברובו, לפי שחתיכה הראויה להתכבד אינה בטלה ברוב. **וְהָרֹטֶב בְּנוֹתֵן טַעַם** – אם אין בחתיכת האיסור כדי

— כֶּלֶן אֲסוּרוֹת, וְהָרוֹטֵב בְּנוֹתֵן טַעַם.

ו נוֹהֵג בַּטְּהוֹרָה, וְאֵינוֹ נוֹהֵג בַּטְּמֵאָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף בַּטְּמֵאָה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: וַהֲלֹא מִבְּנֵי יַעֲקֹב נֶאֱסַר גִּיד הַנָּשֶׁה, וַעֲדַיִן בְּהֵמָה טְמֵאָה מֻתֶּרֶת לָהֶן? אָמְרוּ לוֹ: בְּסִינַי נֶאֱמַר, אֶלָּא שֶׁנִּכְתַּב בִּמְקוֹמוֹ.

פרק שמיני

א כָּל הַבָּשָׂר אָסוּר לְבַשֵּׁל בְּחָלָב, חוּץ מִבְּשַׂר דָּגִים וַחֲגָבִים. וְאָסוּר לְהַעֲלוֹתוֹ עִם הַגְּבִינָה עַל הַשֻּׁלְחָן, חוּץ מִבְּשַׂר דָּגִים וַחֲגָבִים. הַנּוֹדֵר מִן הַבָּשָׂר — מֻתָּר בִּבְשַׂר דָּגִים וַחֲגָבִים. הָעוֹף עוֹלֶה עִם הַגְּבִינָה עַל הַשֻּׁלְחָן, וְאֵינוֹ נֶאֱכָל;

פירוש ברטנורא

אחת יש לחוש ולומר שמא זו היא. ואינה בטילה ברוב, הואיל וראויה להתכבד בה לפני האורחים: **והרוטב מותר.** אם אין בחתיכות האיסור כדי לתת טעם ברוטב ובקיפה ובחתיכות. והלכה למעשה, באיסור שנתערב בהיתר מין בשאינו מינו דאיכא למיקם אטעמא, אם תרומה היא שנתערבה בחולין, יטעמנה כהן, ואם דבר איסור הוא, יטעמנו נחתום נכרי, אם אומר שאין בתערובת טעם התרומה או טעם האיסור, הכל מותר. והימנוהו רבנן לנחתום נכרי, כיון דמלאכתו הוא לא משקר, שלא יפסיד אומנתו. ואם נתערב מין במינו דליכא למיקם אטעמא, או מין בשאינו מינו ואין כאן כהן או נכרי שנוכל לסמוך עליו, אם האיסור הוא מחלב ודם נבלות וטריפות שקצים ורמשים ובהמה ועופות ודגים טמאין וכיוצא בזה, משערים אותו בששים, אם יש ששים של היתר כנגד האיסור הכל מותר, ואם לאו, הכל אסור. וכן שומן של גיד הנשה, משערים אותו כנגד ששים של היתר. אבל כחל שנתבשל עם בשר משערים אותו בששים, וכחל מן המנין, מפני שאיסורו מדברי סופרים. וביצה שיש בה אפרוח שנתבשלה עם שאר ביצים של היתר, צריכא ששים ואחת כנגדה. ואם האיסור הוא תרומה וחלה וביכורים. אם הוא מין במינו או מין בשאינו מינו, ואין שם כהן או נכרי שיטעום, משערין אותו במאה של חולין. ואם ערלה וכלאי הכרם, משערין אותן במאתים. וכל השיעורים הללו משערים בכל מה שבקדרה, ברוטב ובחתיכות ובתבלין ובקיפה, והוא הדק דק שבשולי הקדרה. וכמו שהוא בא לפנינו משערינן ליה, ולא משערינן במאי דבלע קדרה מן ההיתר, לפי שאף מן האיסור נבלע ונתמעט מכמות שהיה, דאמטו דהיתרא בלע דאיסורא לא בלע:

ו ואינו נוהג בטמאה. שאם אכל גיד הנשה של טמאה, למאן דאמר יש בגידים בנותן טעם, לוקה משום טמאה ולא משום גיד. ולמאן דאמר אין בגידים בנותן טעם, פטור מכלום, דבטהורה עין הוא והתורה חייבה עליו, אבל בטמאה אינו נוהג: **מבני יעקב נאסר.** ועדיין טמאה מותרת להן עד מתן תורה: **אמרו לו.** פסוק זה שהוהיר עליו בסיני נאמר, ועד סיני לא הוזהרו: **אלא שנכתב במקומו.** לאחר שנאמר בסיני, כשבא לסדר משה את התורה כתב המקרא הזה על המעשה, על כן הוזהרו בני ישראל אחרי כן שלא יאכלו גיד הנשה [לידע מאיזה טעם נאסר להם]. ואין הלכה כרבי יהודה:

ח א כל הבשר אסור לבשל בחלב. יש מהן, מדברי תורה, כגון בשר בהמה. ויש מהן מדברי סופרים, כגון בשר עוף: **חוץ מבשר דגים וחגבים.** שאינן לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים: **ואסור להעלותן עם הגבינה על השלחן.** ואפילו בשר עוף דאיסור אכילתו מדברי סופרים אסור להעלותו עם הגבינה על השלחן. גזירה שמא יעלה גבינה עם בשר הבהמה באלפס רותח שהוא אסור מן התורה, דהיינו מבשל: **הנודר מן הבשר.** בנדרים הלך אחר לשון בני

משניות מבוארות – קהתי

ליתן טעם ברוטב, כפי שבארנו לעיל, אף על פי שכל החתיכות אסורות, משום שאינו מכיר את חתיכת האיסור, מכל מקום הרוטב, דהיינו המרק והירקות והתבלין, מותר.

באור משנה ו

משנתנו דנה בגיד הנשה של בהמה וחיה טמאה.

נוֹהֵג בַּטְּהוֹרָה – איסור גיד הנשה נוהג בבהמה טהורה ובחיה טהורה, **וְאֵינוֹ נוֹהֵג בַּטְּמֵאָה** – אבל אין האיסור נוהג בבהמה טמאה ובחיה טמאה, והאוכל גיד הנשה של טמאה, אינו חייב משום אכילת הגיד; הטעם הוא, שלדעת הסובר שיש בגידים בנותן טעם, הרי הגיד בכלל בשר ויש בו איסור של בהמה וחיה טמאה, ושוב אין איסור גיד הנשה חל עליו, לפי שאין איסור חל על איסור; ואיסור טומאה קדם לאיסור גיד הנשה שיצירת עובר קודם ליצירת גיד. ולדעת הסובר, שאין בגידים בנותן טעם, ואין על הגיד איסור טומאה, אף איסור גיד אין בו, שכתוב: "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה", ודורשים: מי שגידו אסור ובשרו מותר, יצאה הטמאה שגידה אסור ובשרה אסור (**גמרא ורש"י**). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף בַּטְּמֵאָה** – איסור גיד הנשה נוהג אף בבהמה וחיה טמאה, והאוכל גיד הנשה של הטמאה חייב עליו שתיים, משום טומאה ומשום גיד, שכן רבי יהודה סובר, שיש בגידים בנותן טעם והוא בכלל בשר, ולפי שאיסור גיד חמור מאיסור טומאה, שהגיד נאסר לבני יעקב, כמבואר להלן, וטומאה לא נאסרה עד מתן תורה, לכן חל איסור גיד על איסור טומאה. **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: וְהֲלֹא מִבְּנֵי יַעֲקֹב נֶאֱסַר גִּיד הַנָּשֶׁה** – מזמנם של בני יעקב כבר נאסר גיד הנשה, **וַעֲדַיִן בְּהֵמָה טְמֵאָה מֻתֶּרֶת לָהֶן** – שלא נאסרה בהמה טמאה עד מתן תורה, וכיון שנאסר לבני יעקב גיד הנשה של בהמה טמאה, שהרי בשרה היה מותר להם, שוב לא פקע ממנה איסור גיד אף לאחר מתן תורה (**תוספות**). **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי יהודה: **בְּסִינַי נֶאֱמַר** – הכתוב "לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה" נאמר לבני ישראל בהר סיני, ומאז נאסר גיד הנשה, ולא הוזהרו עליו בני יעקב, **אֶלָּא שֶׁנִּכְתַּב בִּמְקוֹמוֹ** – שלאחר שנאמר בסיני, וכתב וסידר משה את התורה, כתב המקרא הזה בסיפור מאבקו של יעקב עם המלאך, שעל כן הוזהרו בני ישראל אחר כך בשעת מתן תורה שלא יאכלו גיד הנשה, כדי להודיע מאיזה טעם נאסר להם. והלכה כחכמים.

יום רביעי

באור משנה א

שלוש פעמים נאמר בתורה: "לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כג, יט; שם לד, כו; דברים יד, כא), ודרשו: אחד לאיסור בישול, אחד לאיסור אכילה, ואחד לאיסור הנאה (מכילתא פרשת משפטים; ברייתא בגמרא; ספר המצוות להרמב"ם לא תעשה קפ"ז) — פרק זה בא ללמדנו פרטי הדינים של איסור בשר בחלב.

כָּל הַבָּשָׂר – של בהמה חיה ועוף, **אָסוּר לְבַשֵּׁל בְּחָלָב** – כוונת משנתנו גם לאיסור אכילה והנאה, אלא שנקטה בישול כלשון הכתוב; ובגמרא מבואר: כל הבשר אסור לבשל בחלב – יש בשר שאסור מדברי תורה, כגון בשר בהמה, ויש שאסור מדברי סופרים, כגון בשר חיה ועוף (**רש"י**); ויש סוברים שאף בשר חיה אסור מן התורה, **חוּץ מִבְּשַׂר דָּגִים וַחֲגָבִים** – שאף מדברי סופרים אין בשרם נאסר בחלב. **וְאָסוּר לְהַעֲלוֹתוֹ** – כל הבשר, **עִם הַגְּבִינָה עַל הַשֻּׁלְחָן** – על שולחן אחד, גזירה שמא יעלה הבשר עם הגבינה בתוך אילפס רותח (היינו בכלי ראשון), שהוא דרך בישול, ואסור מן התורה; ואפילו בשר עוף שאיסור אכילתו מדברי סופרים, אסור להעלותו עם הגבינה על שולחן אחד, כדברי בית הלל להלן במשנתנו, גזירה שמא יעלה בשר בהמה עם הגבינה בכלי ראשון רותח; ואין זו גזירה לגזירה, שהעלאתו היינו אכילתו (**גמרא ורש"י**); ויש אומרים, שגזרו על העלאת בשר־עוף וגבינה, שמא יבוא לאכלם יחד (**רמב"ם**), **חוּץ מִבְּשַׂר דָּגִים וַחֲגָבִים** – שמותר להעלותו עם הגבינה על השולחן, שהרי מותר גם לאכלם כאחד; ולא נקטה המשנה פיסקה זו אלא אגב לשון הרישא.

דִּבְרֵי בֵית שַׁמַּאי. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: לֹא עוֹלֶה, וְלֹא נֶאֱכָל. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: זוֹ מִקֻּלֵּי בֵית שַׁמַּאי, וּמֵחֲמִרֵי בֵית הִלֵּל. בְּאֵיזֶה שֶׁלְּחָן אָמְרוּ? בְּשֶׁלְּחָן שֶׁאוֹכֵל עָלָיו; אֲבָל בְּשֶׁלְּחָן שֶׁסּוֹדֵר עָלָיו אֶת הַתַּבְשִׁיל — נוֹתֵן זֶה בְּצַד זֶה, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ.

ב צוֹרֵר אָדָם בָּשָׂר וּגְבִינָה בְּמִטְפַּחַת אַחַת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהוּ נוֹגְעִין זֶה בָּזֶה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: שְׁנֵי אַכְסְנָאִין אוֹכְלִין עַל שֻׁלְחָן אֶחָד, זֶה בָּשָׂר, וְזֶה גְּבִינָה, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין.

ג טִפַּת חֶלֶב שֶׁנָּפְלָה עַל הַחֲתִיכָה, אִם יֵשׁ בָּהּ בְּנוֹתֵן טַעַם בְּאוֹתָהּ חֲתִיכָה — אָסוּר. נִעַר אֶת הַקְּדֵרָה, אִם יֵשׁ בָּהּ בְּנוֹתֵן טַעַם בְּאוֹתָהּ קְדֵרָה — אָסוּר. הַכְּחָל — קוֹרְעוֹ וּמוֹצִיא אֶת חֶלְבּוֹ; לֹא קָרְעוֹ — אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו. הַלֵּב — קוֹרְעוֹ

פירוש ברטנורא

אדם. ולכל מין בשר אדם קורא בשר, חוץ מבשר דגים וחגבים: **וב"ה אומרים לא עולה ולא נאכל.** ואין להקשות בית הלל היינו תנא קמא דאמר לעיל ואסור להעלותן עם הגבינה על השלחן, דיש לומר דהכי קאמר, דבר זה מחלוקת בית שמאי ובית הלל. ואין זה סתם ואח"כ מחלוקת, דב"ש במקום ב"ה אינה משנה: **אמר ר' יוסי בו'.** הא קמשמע לן דתנא קמא רבי יוסי היא. ומפני ששכח ולא הזכיר שמו בתחלה, הזכיר שמו בסוף, והרי הוא כאילו אמר האי דהעוף עולה ואינו נאכל דברי בית שמאי, ובית הלל אומרים לא עולה ולא נאכל, ר' יוסי אומר שר' יוסי אומר זו מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל: **בשולחן שאוכל עליו.** דאיידי דממשמשי ביה ידא אתי לאתנוחי זה על גב זה:

ב ובלבד שלא יהיו נוגעים זה בזה. דאי נגעי, אע"ג דצונן בצונן הוא, בעו הדחה: **שני אכסנאין אוכלים על שלחן אחד.** דוקא שאין מכירין זה את זה. אבל מכירין זה את זה, אסור, שמא יטול אחד מהן משל חבירו ויאכל. והלכה כרשב"ג:

ג טיפת חלב שנפלה. בתוך הקדירה על אחת מן החתיכות שכולה חוץ לרוטב, ולא הגיס את הקדירה ולא כסה אותה, הרי לא נחלק טעם הטפה אלא לאותה חתיכה בלבד: **אם יש בנותן טעם באותה חתיכה.** כלומר אם אין באותה חתיכה לבדה ששים לבטל הטפה, מיד נאסרת החתיכה, ואוסרת חברותיה וצריך ששים כנגד כל החתיכה: **ניער את הקדירה.** שהגיס בה מיד קודם שקבלה החתיכה טעם מן הטפה, דהשתא נתערבה הטיפה בכולן: **אם יש בנותן טעם באותה קדירה.** כלומר אין כח בטפה לאסור כולן אא"כ יש בה טעם ליתן בכל הקדירה: **הכחל.** דד הבהמה: **קורעו ומוציא את חלבו.** קורעו שתי וערב וטחו בכותל. ומותר אחר כך לבשלו עם בשר בקדירה: **לא קרעו אינו עובר עליו.** אם בשלו לבדו בקדירה. ומותר לעשות כן אפילו לכתחלה. אלא

משניות מבוארות – קהתי

הַנּוֹדֵר מִן הַבָּשָׂר – שאסר על עצמו בנדר הנאה מבשר, כגון שאמר: "קונם הבשר עלי", **מֻתָּר בִּבְשַׂר דָּגִים וַחֲגָבִים** – שכן כלל הוא: בנדרים הולכים אחר לשון בני אדם, ואין דרך בני אדם לקרוא בשר דגים וחגבים בשם בשר סתם. **הָעוֹף עוֹלֶה עִם הַגְּבִינָה עַל הַשֻּׁלְחָן, וְאֵינוֹ נֶאֱכָל** – אבל אסור לאכלו עם הגבינה, **דִּבְרֵי בֵית שַׁמַּאי** – שסוברים הם, הואיל ובשר עוף בחלב אינו אסור אלא מדברי סופרים, אין גוזרים על העלאתו עם הגבינה על השולחן. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: לֹא עוֹלֶה, וְלֹא נֶאֱכָל** – אסור גם להעלותו עם הגבינה על שולחן אחד, כמו שבארנו לעיל בדברי תנא קמא; ואמנם תנא קמא בא להשמיענו ברישא את ההלכה כדברי בית הלל. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: זוֹ מִקֻּלֵּי בֵית שַׁמַּאי, וּמֵחֲמִרֵי בֵית הִלֵּל** – משנתנו באה כאן להשמיע, שתנא קמא רבי יוסי הוא, והוא שהביא כאן את המחלוקת של בית שמאי ובית הלל, שכן רבי יוסי אמר, שהלכה זו היא מן ההלכות שבית שמאי מקילים בהן ובית הלל מחמירים בהן, ושנה כאן כבית הלל, שאסור להעלות כל הבשר, ואפילו בשר עוף, עם הגבינה על השולחן (המפרשים). **בְּאֵיזֶה שֶׁלְּחָן אָמְרוּ** – שאסור להעלות עליו בשר עם גבינה? **בְּשֶׁלְּחָן שֶׁאוֹכֵל עָלָיו** – שהואיל וממשמשות בו הידים, יש לחוש שמא יניחם זה על גבי זה, או שמא יאכלם כאחד (רש"י; הר"ן), **אֲבָל בְּשֶׁלְּחָן שֶׁסּוֹדֵר עָלָיו אֶת הַתַּבְשִׁיל** – שמסדרים עליו את התבשיל לפני הגשתו לשולחן שסועדים עליו, **נוֹתֵן זֶה בְּצַד זֶה** – בשר בצד גבינה, **וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ** – שמא יערבם ויאכלם כאחד, ובלבד שלא יהיו נוגעים זה בזה (הר"ן).

ולמה נקטה המשנה "גבינה" ולא "חלב"? עיין "מלאכת שלמה" וחידושי הרש"ש.

באור משנה ב

צוֹרֵר אָדָם בָּשָׂר וּגְבִינָה בְּמִטְפַּחַת אַחַת – מותר לארוז בשר וגבינה במטפחת אחת, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהוּ נוֹגְעִין זֶה בָּזֶה** – שאם נגעו זה בזה, אף על פי שצונן בצונן הוא, צריך להדיח מקום נגיעתם; הלכך יש להיזהר שלא יגעו זה בזה, שמא ישכח ויאכלם בלא הדחה. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: שְׁנֵי אַכְסְנָאִין** – אורחים באכסניה שאינם מכירים זה את זה, **אוֹכְלִין עַל שֻׁלְחָן אֶחָד, זֶה בָּשָׂר, וְזֶה גְּבִינָה, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין** – שמא יאכל האחד משל חברו, הואיל ואין מכירים זה את זה. אבל אם מכירים הם זה את זה, אסורים לאכול על שולחן אחד, זה בשר וזה גבינה, שיש חשש שמא יאכלו זה משל זה.

יום חמישי

באור משנה ג

משנתנו באה ללמד דין חלב שנבלע בחתיכת בשר שבתוך הקדירה.

טִפַּת חֶלֶב שֶׁנָּפְלָה עַל הַחֲתִיכָה – של בשר שבתוך קדירה רותחת, וחתיכה זו היא כולה מחוץ לרוטב, כגון שהיא מונחת על חתיכה אחרת שמקצתה חוץ לרוטב (תוספות; המאירי), ולא בחש את התבשיל ולא כיסה את הקדירה, ונמצא שטיפת החלב לא נתפשטה אלא בחתיכה זו, ולא בשאר החתיכות שבקדרה, **אִם יֵשׁ בָּהּ בְּנוֹתֵן טַעַם בְּאוֹתָהּ חֲתִיכָה** – אם יש בטיפת החלב כדי ליתן טעם באותה חתיכה, כלומר שאין בחתיכה זו ששים כנגד טיפת החלב שנפלה עליה, **אָסוּר** – אותה חתיכה אסורה, ואין שאר החתיכות וכל הנמצא בקדירה מצטרף לבטל את טעם החלב, שהרי לא נתפשט אלא בחתיכה זו שטיפת החלב נפלה עליה, כמבואר לעיל; הלכך אם קדם וסילק חתיכה זו מן הקדירה קודם שהספיק לבלוע את החלב ולפלוט על האחרות, הרי החתיכה אסורה, וכל מה שבקדרה מותר (המאירי). **נִעַר אֶת הַקְּדֵרָה** – אם לאחר שנפלה טיפת החלב על החתיכה ניער מיד את הקדירה, והכניס את החתיכה בתוך הרוטב, קודם שבלעה חתיכה זו את החלב וקיבלה טעם ממנו, ונמצא שנתפשטה טיפת החלב בכל מה שבקדרה; וכן אם כיסה את הקדירה, שעל ידי הכיסוי עולים האדים ובועות הרוטב מחמת הרתיחה ומערבבים כל מה שבקדרה; **אִם יֵשׁ בָּהּ בְּנוֹתֵן טַעַם בְּאוֹתָהּ קְדֵרָה** – אם יש בטיפה כדי ליתן טעם בכל מה שבקדרה, **אָסוּר** – כל הקדירה אסורה, אבל אם אין בטיפה כדי ליתן טעם בכל הקדירה, אף החתיכה שנפלה הטיפה עליה מותרת, שכל מה שבקדרה מצטרף לבטל את טעם הטיפה. ברם, אם לא ניער מיד אלא לאחר שבלעה החתיכה את טיפת החלב וקיבלה טעם ממנה, אף חתיכה זו נעשית חתיכה של איסור, וצריך בקדירה ששים כנגד כולה. ואם אין בה ששים כנגד חתיכה זו, כל מה שבקדרה אסור. **הַכְּחָל** – הדד של הבהמה, **קוֹרְעוֹ וּמוֹצִיא אֶת חֶלְבּוֹ** – התורה לא אסרה בשר בחלב אלא בחלב היוצא מדד הבהמה בחייה, אבל חלב היוצא מן הכחל לאחר שחיטתה לא נאסר מן התורה בבשר, שנאמר: "בחלב אמו", ולא בחלב שחוטה (גמרא חולין קיג, ב); ברם,

וּמוֹצִיא אֶת דָּמוֹ; לֹא קְרָעוֹ — אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו. הַמַּעֲלֶה אֶת הָעוֹף עִם הַגְּבִינָה עַל הַשֻּׁלְחָן — אֵינוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

ד בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה — אָסוּר לְבַשֵּׁל, וְאָסוּר לְהַנָּאָה. בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְמֵאָה, בְּשַׂר בְּהֵמָה טְמֵאָה בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה — מֻתָּר לְבַשֵּׁל וּמֻתָּר בַּהֲנָאָה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: חַיָּה וָעוֹף אֵינָם מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ" שָׁלֹשׁ פְּעָמִים (שמות כג, יט; שם לד, כו; דברים יד, כא) **— פְּרָט לַחַיָּה וְלָעוֹף וְלִבְהֵמָה טְמֵאָה. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: נֶאֱמַר** (דברים יד, כא)**: "לֹא תֹאכְלוּ כָל־נְבֵלָה", וְנֶאֱמַר** (שם)**: "לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ" — אֶת שֶׁאָסוּר מִשּׁוּם נְבֵלָה, אָסוּר לְבַשֵּׁל בְּחָלָב. עוֹף, שֶׁאָסוּר מִשּׁוּם נְבֵלָה, יָכוֹל יְהֵא אָסוּר**

פירוש ברטנורא

איידי דבעי למיתני סיפא גבי לב לא קרעו אינו עובר עליו אבל איסורא מיהא איכא, תני נמי רישא אינו עובר עליו. ואם בשלו עם בשר בלא קריעה, משערים אותו בששים וכחל עצמו מן המנין, והכחל נשאר לעולם אסור: **חלב קורעו ומוציא את דמו. לא קרעו אינו עובר עליו.** להיות בכרת. ובמסכת כריתות (דף כ"ב) מוקי לה בלב עוף, שאין בדמו כזית. אבל בלב בהמה חייב כרת אם אכלו ולא קרעו לאחר בשולו. אבל בשר הלב אינו נאסר שהלב חלק הוא ואינו בולע: **אינו עובר בלא תעשה.** אינו יכול לבא לידי לא תעשה. כלומר אין לחוש שמא יאכלנו ויעבור עליו דאי נמי אכיל ליה אינו עובר בלא תעשה:

ד מותר לבשל ומותר בהנאה. דאין בו משום בשר בחלב. דתלתא גדי כתיבי גבי איסור בשר בחלב, וחד מיניהו להוציא את הטמאה, שאם בשל בשר בהמה טמאה אפילו בחלב בהמה טהורה, מותר. ובאכילה מיהא אסור, משום בשר טמא. וכן נמי תלתא בחלב אמו כתיבי, וחד מיניהו למעוטי חלב טמאה, ואפילו הבשר טהור: **פרט לחיה ולעוף ולבהמה טמאה.** גדי פרט לעוף שאינו בהמה. גדי פרט לחיה, דאף על גב דחיה בכלל בהמה, אתא קרא יתירא ואפקיה. גדי ולא בהמה טמאה, ונפקא לן מדכתיב (בראשית כ"ז) ואת עורות גדיי העזים, וישלח יהודה את גדי העזים (שם ל"ח), כאן פירש לך הכתוב דגדי זה מעזים הוא, הא אם לא פירש, יש במשמע אף שאר בהמה, מדאיצטריך ביה לפרושי: **נאמר לא תאכלו כל נבילה.** ונאמר באותו פסוק עצמו לא תבשל גדי בחלב אמו, דמשמע כל שנוהג בו איסור נבילה יש בו משום בשר בחלב. ואיכא בין רבי יוסי הגלילי ובין רבי עקיבא, דרבי יוסי הגלילי סבר חיה דאורייתא, דכל שהוא אסור משום נבילה יש בו משום בשר בחלב, חוץ מן העוף שאין לו חלב אם. ור"ע סבר, חיה לאו דאורייתא. אי נמי, עוף מדרבנן איכא ביניהו, ר' עקיבא דפריש אינו מן התורה, משמע הא מדרבנן יש בו איסור. אבל רבי יוסי הגלילי דלא פריש האי לישנא, שרי ליה לגמרי. והלכה כר' עקיבא:

משניות מבוארות – קהתי

חכמים אסרו אף בחלב זה, גזירה שמא יבואו לאכול בשר בחלב שאיסורו מן התורה. ומכאן, אסור לבשל את הכחל אפילו בפני עצמו בלי שום בשר אחר, מפני שבשר הכחל בולע מן החלב שבו; ובאה משנתנו ללמד שאם רוצה לבשלו, קורעו ומוציא את חלבו – בגמרא מבואר, שקורעו שתי וערב וטחו (ומכהו) בכותל, כדי שיצא חלבו, ואחר כך מותר לבשלו, כלומר לבשלו בפני עצמו (**המאירי**); ויש מפרשים, שמותר גם לבשלו עם בשר בקדירה (**הרמב"ם**). **לֹא קְרָעוֹ** – לא קרע את הכחל, דהיינו שלא הוציא ממנו חלבו, ובישלו בפני עצמו בקדירה, **אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו** – משום איסור בשר וחלב, ומבואר בגמרא: אינו עובר עליו ומותר. כלומר שאף לכתחילה מותר לאכלו אם עבר ובישלו, ונקטה המשנה לשון "אינו עובר עליו" (ולא "מותר") אגב הסיפא בדין הלב. ואמנם לפי נוסח אחר שבגמרא מבואר: אינו עובר עליו ואסור. כלומר שאסור לכתחילה לאכלו, אבל ההלכה היא כנוסח הראשון, שכן ברייתא המובאת בגמרא מסייעת לאותו נוסח (**עיין גמרא חולין קט, ב**). **הַלֵּב** – במסכת כריתות (**כב, א**) מבואר, ששני מיני דמים הם בלב: א. דם של עצמו כשאר הבשר; ב. דם המתכנס בתוכו בשעת השחיטה; ואמנם הדם של עצמו יוצא במליחה כשאר הדמים שבאברים, אבל הדם הכנוס בתוכו אינו יוצא במליחה, שאין המליחה מפלטת דם הכנוס אלא דם הבלוע (**המאירי**); ובאה משנתנו ללמד, שהלב – קודם מליחתו, **קוֹרְעוֹ וּמוֹצִיא אֶת דָּמוֹ** – את הדם שבתוכו, ואחר כך מולחו ומבשלו ואוכלו; **לֹא קְרָעוֹ** – כלומר שמלחו ולא קרעו, קורעו לאחר מליחתו ומוציא את הדם שבתוכו ומותר, ואינו צריך מליחה אחרת, שמתוך שהלב חלק אינו בולע מדם שבתוכו (**פסחים עד, ב**); ואפילו נתבשל בקדירה בלי קריעה, קורעו לאחר בישולו ומותר (**גמרא**); ואם לא קרעו ואכלו, **אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו** – כלומר שאינו חייב עליו כרת, ומבואר במסכת כריתות, שמדובר כאן בלב עוף, שאין בדמו כזית, אבל בלב בהמה, אם לא קרעו לאחר בישולו ואכלו, חייב עליו כרת. **הַמַּעֲלֶה אֶת הָעוֹף עִם הַגְּבִינָה עַל הַשֻּׁלְחָן** – שאוכלו עליו, כמבואר במשנה א, **אֵינוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה** – כלומר שאינו בא לידי "לא תעשה" (**גמרא**), שאף אם יאכלם כאחד, לא יעבור על איסור של תורה אלא על איסור דרבנן, שבשר עוף בחלב אינו אסור אלא מדברי סופרים. אבל המעלה בשר בהמה עם הגבינה על שולחן, יכול לבוא לידי עבירה באיסור של תורה, כמו שביארנו במשנה א. ומכל מקום הלכה כדברי בית הלל, שאף בשר עוף אסור להעלות עם הגבינה על השולחן, כמבואר שם.

באור משנה ד

משנתנו באה ללמד, באיזה בשר ובאיזה חלב נוהג איסור בשר בחלב.

בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה, אָסוּר לְבַשֵּׁל – כלומר שאיסור בשר בחלב האמור בתורה הוא לגבי בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה, שאסור הוא בבישול, **וְאָסוּר בַּהֲנָאָה** – אם בישלו; ואף על פי שנאמר בתורה "לא תבשל גדי בחלב אמו", כל בהמה טהורה בכלל האיסור, שכל מקום שנאמר "גדי" סתם (ולא "גדי עזים"), אפילו פרה ורחל במשמע (**גמרא**). אבל **בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְמֵאָה** – כגון בשר פרה בחלב סוסה, או **בְּשַׂר בְּהֵמָה טְמֵאָה בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה** – וכל שכן בשר בהמה טמאה בחלב בהמה טמאה, **מֻתָּר לְבַשֵּׁל וּמֻתָּר בַּהֲנָאָה** – מותר למכרו לגוי, שאין בבשר הטמאה או בחלבה משום איסור בשר בחלב. ולמדים זה ממה שכתוב שלוש פעמים "גדי", ואחד מהם נדרש להוציא את בשר הטמאה; וכן כתוב שלוש פעמים "בחלב אמו", ואחד מהם נדרש להוציא את חלב הטמאה. ברם, אם אכל מאותו תבשיל, הריהו לוקה משום אכילת טמאה. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: חַיָּה וָעוֹף אֵינָם מִן הַתּוֹרָה** – אינם אסורים מן התורה באיסור בשר בחלב, **שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ" שָׁלֹשׁ פְּעָמִים** – פעמיים בספר שמות (כג, יט; לד, כו), ופעם בספר דברים (יד, כא), **פְּרָט לַחַיָּה וְלָעוֹף וְלִבְהֵמָה טְמֵאָה** – כלומר שלכך נאמר "גדי" שלוש פעמים, אחד למעט חיה, ואחד למעט עוף, ואחד למעט בהמה טמאה; וכן הלכה. **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: "לֹא תֹאכְלוּ כָל־נְבֵלָה", וְנֶאֱמַר** – באותו פסוק עצמו: **"לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ"** – ומשמע: **אֶת שֶׁאָסוּר מִשּׁוּם נְבֵלָה, אָסוּר לְבַשֵּׁל בְּחָלָב** – כל שנוהג בו איסור נבילה, נוהג בו איסור בשר בחלב. **עוֹף, שֶׁאָסוּר מִשּׁוּם נְבֵלָה** – שנוהג בו איסור נבילה, **יָכוֹל** – אתה לומר: **יְהֵא אָסוּר לְבַשֵּׁל בְּחָלָב? תַּלְמוּד לוֹמַר "בַּחֲלֵב אִמּוֹ"** – והרי זה בא למעט את העוף, שכן **יָצָא הָעוֹף** – מכלל

לְבַשֵּׁל בְּחָלָב? תַּלְמוּד לוֹמַר "בַּחֲלֵב אִמּוֹ" — יָצָא הָעוֹף, שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶב אֵם.

ה קֵבֶת נָכְרִי וְשֶׁל נְבֵלָה — הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה. הַמַּעֲמִיד בְּעוֹר שֶׁל קֵבָה כְּשֵׁרָה, אִם יֵשׁ בְּנוֹתֵן טַעַם — הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה. כְּשֵׁרָה שֶׁיְּנָקָה מִן הַטְּרֵיפָה — קֵבָתָהּ אֲסוּרָה. טְרֵיפָה שֶׁיְּנָקָה מִן הַכְּשֵׁרָה — קֵבָתָהּ מֻתֶּרֶת, מִפְּנֵי שֶׁכָּנוּס בְּמֵעֶיהָ.

פירוש ברטנורא

ה קיבה. חֵלֶב הקרוש שבתוך הקיבה: **נכרי ושל נבילה.** הכי קאמר קיבת שחיטת נכרי שהיא נבילה, הרי זו אסורה: **המעמיד.** חלב: **בעור של קיבה.** דהוא בשר: **אם יש בה.** ליתן טעם בחלב הרי זו אסורה. ואם לאו, מותרת. ואע"פ שהוא מעמיד, הואיל והעור עצמו של היתר הוא ואין איסורו אלא מחמת דבר אחר שנתערב בו, לא אמרינן בהאי הכל הולך אחר המעמיד. אבל אם העמיד הגבינה בעור קיבה של נבילה, אפילו אין בה ליתן טעם בחלב, אסור, מפני המעמיד שאסור ואיסורו מחמת עצמו. ולפיכך אסרו גבינות הנכרים, מפני שמעמידין אותם בעור קיבה של נבילה. אבל הקיבה עצמה דהיינו החלב הקרוש שבתוך הקיבה, אסיקנא דלית בה איסור כלל, דפירשא בעלמא הוא. כן כתב רמב"ם. אבל רש"י כתב, וחלב הנמצא קרוש בעור הקיבה שמולחין אותה בעורה, אני הייתי נוהג היתר עד הנה, ובלבד שלא יתנו בה חלב אחר, וטועה הייתי בכך, שהייתי סובר מדאמרינן [בע"ז דף כ"ט] גבי קיבת עולות, כהן שדעתו יפה גומעה חיה, שמע מינה פירשא בעלמא היא ולא מיתסרא, ולא היא, חלב גמור הוא מדתנן במתניתין כשרה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה, שמע מינה חלב הוא. וקיבת עולה דשריא, משום דלאו גופה הוא אלא שינקתו מאמו והוה ליה כנוס בתוך מעיה כנתון בקערה ומותר:

משניות מבוארות – קהתי

איסור בשר בחלב, **שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶב אֵם** – אבל חיה, שיש לה חלב אם ונוהג בה איסור נבילה, אסורה מן התורה באיסור בשר בחלב. – רבי יוסי הגלילי חולק אפוא על רבי עקיבא בענין חיה, שלדעת רבי עקיבא איסורה מדברי סופרים, ולדעת רבי יוסי אף היא איסורה מן התורה. ויש אומרים, שחולק עמו גם בעוף, שלדעת רבי עקיבא בשר עוף בחלב אסור מכל מקום מדברי סופרים, ולדעת רבי יוסי אין בו איסור כלל, ואפילו מדרבנן מותר בשר עוף בחלב. והלכה כרבי עקיבא.

יום שני
באור משנה ה

משנתנו עוסקת בדין החלב שבתוך הקיבה, כגון טלה או עגל שינקו חלב ולאחר שנשחטו עדיין נמצא החלב בקיבתם. כן עוסקת המשנה בדין המעמיד חלב בעור של קיבה, כפי שיבואר.

קֵבֶת נָכְרִי וְשֶׁל נְבֵלָה – בגמרא מבואר, שאין הכוונה במשנה לשני דברים, לקיבת נכרי ולקיבת נבילה, שהרי אף קיבת נכרי, דהיינו קיבת הבהמה ששחטה נכרי, נבילה היא. אלא פירוש הדברים כך הוא: קיבת נכרי ושל נבילה – קיבת שחיטת נכרי שנבילה היא; ו"קיבה" היינו החלב הקרוש שבתוכה, **הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה** – כלומר שאסור החלב שבה משום איסור נבילה. ברם, אין הלכה כן, כפי שיבואר להלן.

הַמַּעֲמִיד בְּעוֹר שֶׁל קֵבָה כְּשֵׁרָה – המקריש את החלב על ידי העור של קיבה כשרה, שנותן את העור לתוך החלב כדי להקפיאו ולעשותו גבינה, ויש כאן בשר בחלב, שהרי עור הקיבה בשר הוא, **אִם יֵשׁ בְּנוֹתֵן טַעַם** – אם יש בעור כדי ליתן טעם בשר בתוך החלב, **הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה** – הגבינה אסורה משום בשר בחלב, אבל אם אין בו כדי ליתן טעם בחלב (שבטל הוא בששים שיש בחלב כנגדו), הגבינה מותרת. ואף על פי שהעור מעמיד את החלב, שמחמיצו ומקפיאו, והלכה היא שדבר המעמיד אינו בטל, במה דברים אמורים? במעמיד החלב בעור של קיבת נבילה, שהעור אסור משום נבילה, ואיסורו מחמת עצמו הוא; הלכך אפילו אין בו בנותן טעם, הגבינה אסורה, שהואיל ודבר המעמיד הוא, אינו בטל. אבל המעמיד בעור של קיבה כשרה, הואיל והעור עצמו דבר המותר הוא, ואינו נאסר אלא מחמת תערובת בשר בחלב, אין הולכים כאן אחר המעמיד אלא אחר נתינת טעם בשר בתוך החלב, ולפיכך אין הגבינה אסורה אלא אם כן יש בעור בנותן טעם. **כְּשֵׁרָה שֶׁיְּנָקָה מִן הַטְּרֵפָה** – בהמה כשרה שינקה חלב מן הטריפה, **קֵבָתָהּ אֲסוּרָה** – החלב שבקיבתה אסור, שדינו כחלב הטריפה. **טְרֵפָה שֶׁיְּנָקָה** – חלב, **מִן הַכְּשֵׁרָה** – מבהמה כשרה, **קֵבָתָהּ מֻתֶּרֶת** – החלב שבקיבתה מותר, **מִפְּנֵי שֶׁכָּנוּס בְּמֵעֶיהָ** – שהחלב שינקה הבהמה כנוס הוא בתוכה, כאילו נתון הוא בקערה, ודינו כדין המיניקה.

בגמרא שואלים, והלא ברישא שנינו: "קיבת נכרי ושל נבילה, הרי זו אסורה", ומשמע שאף על פי שינקה מן הכשרה, החלב שבקיבתה אסור, ובסיפא שנינו: "טריפה שינקה מן הכשרה, קיבתה מותרת". אמר רב חסדא: רישא נראה כאוכל נבלות, ואילו בסיפא הרי טריפה שחוטה היא, ואינה מאוסה כל כך כנבילה. אבל תשובתו של רב חסדא נדחית, שהרי אם בנבילה המאוסה אסרו את החלב שבקיבתה, אף שאין חשש שמא אם נתיר החלב יבואו לאכול מבשרה, בטריפה השחוטה, שאם נתיר החלב שבקיבתה יש חשש שמא יבוא לאכול מבשרה, כל שכן שיש לאסור את החלב שבקיבתה. אלא אמר רבי יוחנן: כאן קודם חזרה, כאן לאחר חזרה, ומשנה לא זזה ממקומה — פירוש הדברים, שהנה במסכת עבודה זרה שנינו (ב, ה): "שאל רבי ישמעאל את רבי יהושע: מפני מה אסרו גבינות הגויים? אמר לו: מפני שמעמידין אותן בקיבה של נבילה", כלומר בחלב הקרוש שבקיבת הנבילה, ומכאן שדעתו של רבי יהושע היתה, שהחלב שבקיבת נבילה (וטריפה) אסור. אבל לאחר שרבי ישמעאל דחה (במשנה שם) את תשובתו של רבי יהושע, חזר בו רבי יהושע והסכים לדעתו של רבי ישמעאל, שהחלב שבקיבת נבילה (וטריפה) מותר. ומפרש רבי יוחנן, שהרישא שבמשנתנו נשנתה קודם חזרה, והסיפא נשנתה לאחר חזרה, ומשנה לא זזה ממקומה, כלומר שאף לאחר חזרה לא הוציאו את המשנה שנשנתה קודם חזרה, אלא מכיון שנשנתה השאירו אותה במקומה.

מסקנת הגמרא היא: "והלכתא (**ההלכה היא**), אין מעמידין בעור קיבת נבילה, אבל מעמידין בקיבת נבילה ובקיבת שחיטת הגוי, ובקיבת כשרה שינקה מן הטריפה, וכל שכן בקיבת טריפה שינקה מן הכשרה, מאי טעמא (**מהו הטעם**)? חלב המכונס בה פרש בעלמא הוא" — כך היא גירסת הרי"ף והרמב"ם, שסוברים הם, שכל חלב שבקיבה, בין קרוש ובין צלול, אינו חלב אלא פרש (זבל), ולכן אין בו כל איסור. אך לפי גירסה זו צריך לומר, שאף ההלכה הראשונה שבסיפא – "כשרה שינקה מן הטריפה, קיבתה אסורה" — נשנתה קודם חזרה; וכן אמנם מבואר ב"כסף משנה" (הל' מאכלות אסורות ט, טו). אבל דבר תמוה הוא, שהרי מלשון המשנה לא נראה כך (הרא"ש; "תוספות יום טוב").

ברם, רש"י סובר, שכל חלב שבקיבה, ואפילו הקרוש שבו, חלב ממש הוא, אלא שדינו כדין הבהמה שממנה ינקה בהמה זו שנמצא החלב בקיבתה, כמבואר הטעם בסיפא שבמשנתנו: "מפני שכנוס במעיה", כלומר שאין החלב מגופה, אלא כנוס הוא בתוכה. ומכאן שכל הסיפא שבמשנתנו נשנתה לאחר חזרה, ואין גורסים במסקנת הגמרא "ובקיבת כשרה שינקה מן הטרפה" וכו', שהלכה היא כמשנתנו, שכשרה שינקה מן הטריפה, קיבתה אסורה. אמנם הרישא נשנתה קודם חזרה, וההלכה היא שמעמידין בקיבת נבילה, היינו בחלב שבקיבתה, מאותו הטעם האמור במשנה: "מפני שכנוס במעיה", שאין החלב משל עצמה אלא משל הבהמה המיניקה, והריהו כדבר הנפרש ונבדל ממנה.

ויש דעה המכרעת בין שתי הדעות דלעיל, והיא דעתו של רבנו תם המובאת בתוספות (חולין קטז, ב), שגורס הוא את כל מסקנת הגמרא, כמו שהבאנו לעיל, ואף כל הסיפא שבמשנתנו נשנתה לדעתו לאחר חזרה; שכן מחלק רבנו תם בין החלב הצלול לחלב הקרוש, שחלב הקרוש אינו אלא כפרש, ואין בו כל איסור (כדעת הרי"ף והרמב"ם); אבל חלב הצלול, חלב ממש הוא (כדעת רש"י). הלכך מה ששנינו בסיפא שבמשנתנו: "כשרה שינקה מן הטריפה, קיבתה אסורה", הכוונה היא לחלב הצלול שבקיבתה, שהואיל וינקה אותו מן הטריפה, הריהו אסור, מפני שכנוס הוא במעיה. אמנם "טריפה שינקה מן הכשרה, קיבתה מותרת" — בין בחלב הצלול ובין בחלב הקרוש. ברם, במסקנת הגמרא אין מדובר אלא בחלב הקרוש שבקיבתה, ולפיכך אמרו שמעמידים בקיבת כשרה שינקה מן הטריפה וכל שכן בקיבת טריפה שינקה מן הכשרה, לפי שהחלב המכונס בה, היינו החלב הקרוש שבתוכה, פרש בעלמא הוא.

ו חֹמֶר בַּחֵלֶב מִבַּדָּם, וְחֹמֶר בַּדָּם מִבַּחֵלֶב. חֹמֶר בַּחֵלֶב, שֶׁהַחֵלֶב מוֹעֲלִין בּוֹ, וְחַיָּבִין עָלָיו מִשּׁוּם פִּגּוּל, וְנוֹתָר, וְטָמֵא; מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּדָּם. וְחֹמֶר בַּדָּם, שֶׁהַדָּם נוֹהֵג בִּבְהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף, בֵּין טְמֵאִים וּבֵין טְהוֹרִים, וְהַחֵלֶב אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בִּבְהֵמָה טְהוֹרָה בִּלְבַד.

פרק תשיעי

א הָעוֹר, וְהָרֹטֶב, וְהַקִּיפָּה, וְהָאַלַּל, וְהָעֲצָמוֹת, וְהַגִּידִין, וְהַקְּרָנַיִם, וְהַטְּלָפַיִם — מִצְטָרְפִין לְטַמֵּא טֻמְאַת אֹכָלִים, אֲבָל

פירוש ברטנורא

ו שהחלב מועלין בו. ואפילו קדשים שהן ממון בעלים ואין בהן מעילה בחייהן, יש מעילה באמוריהן לאחר שנזרק דמן. דכתיב גבי קדשים קלים (ויקרא ג') כל חלב לה', ולהכי כתיב בהו לה' למימר דקדשי ה' קרינן ביה לענין מעילה: **וטמא.** אם אכלו בטומאת הגוף חייב שתי חטאות, אחת משום חלב ואחת משום טומאת הגוף: **משא"כ בדם.** דגבי דם כתיב (שם י"ז) על המזבח לכפר, לכפרה נתתיו ולא שיהא קרוי שלי למעול בו, שאינו עומד אלא לכפר בשבילכם. ומשום פגול אין בו, דכל שדבר אחר מתיר אותו כגון בשר קדשים שהדם מתירו לכהנים בזריקתו, וכגון עולה שדמה מתירה למזבח דאם לא נזרק דמה אין אבריה נקטרים דכתיב (שם) וזרק הכהן את הדם על מזבח ה' והדר והקטיר החלב לריח ניחוח, אלו יש בהן משום פיגול, אבל דם דהוא גופיה מתיר הוא אין חייבין עליו משום פגול. ומשום נותר וטמא נמי אין בו דכתיב בדם תרי מיעוטי, הוא ולכם, חד למעוטי מנותר וחד למעוטי מטומאה: **אלא בבהמה טהורה.** כדכתיב (שם ז') מן הבהמה אשר יקריב ממנה:

ט א העור והרוטב. משום דתנן בפרק בהמה המקשה [דף ע"ז] גבי שליא, ואינה מטמאה טומאת אוכלים ולא טומאת נבלות, תנא העור והרוטב. והאי דאפסקיה, משום דתנא בפרק בהמה המקשה מצא בה בן תשעה חי טעון שחיטה וחייב באותו ואת בנו, תנא אח"כ אותו ואת בנו. ואיידי דאיירי ביה בשחיטה שאינה ראויה תני בתריה כסוי הדם. ואיידי דתנא בכסוי הדם ונוהג בחיה ועוף תנא גיד הנשה דנוהג בחיה ולא בעוף. ואיידי דאיירי ביה בירך שנתבשל בה גיד הנשה [בבליעת איסור], תנא כל הבשר. ובתריה הדר לענינא קמייתא דשליא, ואינה ממטמאה טומאת אוכלים: **העור והרוטב.** העור של

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ו

אגב הדברים שנישנו בפרקים ה-ח, במה הם נוהגים, הובאה כאן משנתנו ללמד, במה נוהג איסור דם ובמה איסור חלב.

חֹמֶר בַּחֵלֶב מִבַּדָּם, וְחֹמֶר בַּדָּם מִבַּחֵלֶב – חלב ודם אסורים שניהם באכילה וחייבים עליהם כרת, שנאמר **(ויקרא ז, כג-כז)**: "כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו... כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה... ונכרתה הנפש האוכלת מעמיה. וכל דם לא תאכלו... כל נפש אשר תאכל כל דם, ונכרתה הנפש ההיא מעמיה", ובאה משנתנו ללמד שיש בחלב חומרה שאינה בדם, ויש בדם חומרה שאינה בחלב. **חֹמֶר בַּחֵלֶב** – החומרה בחלב היא, **שֶׁהַחֵלֶב מוֹעֲלִין בּוֹ** – הנהנה מן החלב של קרבן חייב להביא קרבן מעילה; ואפילו בקדשים קלים שאין בהם מעילה בחייהם, שממון בעלים הם, מכל מקום יש מעילה בחלביהם לאחר שנזרק דמם, שכתוב בקדשים קלים **(ויקרא ג, טז)**: "כל חלב לה'". ודרשו: לרבות אימורי קדשים קלים למעילה **(מעילה טו, א)**, **וְחַיָּבִין עָלָיו מִשּׁוּם פִּגּוּל** – שאם הקרבן נעשה פיגול, כגון ששחטו על מנת לזרוק דמו או לאכול מבשרו או להקטיר אימוריו חוץ לזמנו, ואכל מחלבו, חייב משום חלב ומשום פיגול, **וְנוֹתָר** – שאם אכל מחלבו של הקרבן לאחר זמן אכילת הקרבן, חייב משום חלב ומשום נותר, **וְטָמֵא** – שאם אכל מחלבו של הקרבן בטומאת גופו, חייב משום חלב ומשום אכילת קדשים בטומאה; ואם שגג בכל אלו, חייב להביא שתי חטאות. **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּדָּם** – שאין מועלים בדם הקרבן, שכתוב בדם **(ויקרא יז, יא)**: "ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר", ודרשו: לכפרה נתתיו ולא למעילה **(יומא נט, ב)**, ואין חייבים עליו משום פיגול, שאין פיגול אלא בדבר שיש לו מתירים, כגון בבשר הקרבן שזריקת הדם מתירה אותו לאכילה לאדם, או בחלבים שזריקת הדם מתירה אותם למזבח, אבל הדם אין אחר מתירו אלא הוא מתיר את עצמו, ולפיכך אין חייבים עליו משום פיגול **(עיין זבחים ד, ג)**; וכן אין חייבים על הדם משום נותר וטמא, שכתוב **(שם)**: "ואני נתתיו לכם", ודרשו "לכם" – שלכם יהא; וכן כתוב **(שם)**: "כי הדם הוא בנפש יכפר", ודרשו: "הוא" לפני כפרה כלאחר כפרה, כלומר שהדם נשאר כמו שהוא ואין איסור אחר נופל עליו **(רמב"ם)**; ובא פסוק אחד למעט דם מנותר, ואחד למעטו מטומאה. וכלל הדברים, שאין חייבים על הדם אלא משום איסור דם בלבד. **וְחֹמֶר בַּדָּם** – החומרה בדם היא, **שֶׁהַדָּם נוֹהֵג בִּבְהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף, בֵּין טְמֵאִים וּבֵין טְהוֹרִים** – שאיסור אכילת דם נוהג בין בבהמה בין בחיה ובין בעוף, בין בטמאים ובין בטהורים, **וְהַחֵלֶב אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בִּבְהֵמָה טְהוֹרָה בִּלְבַד** – שכתוב **(ויקרא ז, כה)**: "כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה אשה לה', ונכרתה הנפש האוכלת מעמיה", בא הכתוב ללמד שאין כרת אלא בחלב מן הבהמה שמקריבים ממנה, אבל חלב של חיה ועוף מותר באכילה, וכן האוכל חלב של בהמה טמאה אינו חייב משום חלב אלא משום איסור אכילת בהמה טמאה.

שבת קודש

באור משנה א

לפי ששנינו בסוף פרק ד, ששליא אינה מטמאה לא טומאת אוכלים ולא טומאת נבלות, מוסיף פרק זה ללמד בדיני טומאת אוכלים וטומאת נבלות, והופסק הענין על ידי כל הפרקים הללו, הואיל וסודרו זה אגב זה, שכן אגב הדברים שנישנו בפרק ד משנה ה: "מצא בה בן תשעה חי טעון שחיטה וחייב משום אותו ואת בנו". בא פרק "אותו ואת בנו" (פרק ה); ומשום שבעניין "אותו ואת בנו" מדובר בשחיטה שאינה ראויה, נישנה אחריו פרק "כיסוי הדם" (פרק ו), שאף בו מדובר בדין שחיטה שאינה ראויה; ולפי שכיסוי הדם נוהג בחיה ובעוף הובא אחר כך ענין גיד הנשה (פרק ז), שנוהג בחיה אבל לא בעוף; ואגב המשנה (ז, ד) "ירך שנתבשל בה גיד הנשה", העוסקת בדין תערובת איסור והיתר, הובא פרק "כל הבשר" בענין תערובת בשר וחלב; וחזור פרקנו לענין טומאת אוכלים וטומאת נבלות שבסוף פרק ד. – לדעת המאירי צריך פרק זה לבוא בסוף המסכת, אלא שתיקון סופרים הוא, כדי להשלים המסכת בענין מצוות שילוח הקן שנאמר בה "למען ייטב לך והארכת ימים" (בספרו "בית הבחירה" בא פרק זה בין הפרקים ראשית הגז ושילוח הקן, והוא שם פרק יא). — לבאור ענין משנתנו והמשניות הבאות שבפרקנו יש להקדים, שאוכלים שנטמאו, כגון שנגעו בשרץ מת, הרי הם מטמאים אוכלים אחרים או משקים; ואינם מטמאים את האוכלים או המשקים אלא אם כן יש בהם כשיעור ביצה (בלא קליפה). ברם, בענין קבלת טומאה פוסק הרמב"ם, שאפילו בפחות מכביצה מקבלים האוכלים טומאה; ויש חולקים עליו. משנתנו מונה דברים, שאף על פי שהם עצמם אינם נאכלים, ואינם נחשבים אוכלים, מכל מקום כיון שמחוברים הם עם הבשר ונחשבים כאחד עמו, מצטרפים הם להשלים את שיעורו לכביצה ולטמא טומאת אוכלין.

הָעוֹר – המחובר לחתיכת בשר של בהמה שחוטה, שהיא פחות מכביצה, והעור משלים שיעורה לכביצה, הריהו מצטרף עם הבשר, מפני שהוא שומר עליו שלא יתקלקל, **וְהָרֹטֶב** – המרק הקרוש ומחובר לבשר, שאמנם בפני עצמו אינו נאכל, אבל נאכל הוא עם הבשר, **וְהַקִּיפָּה** – התבלין, כשומים ובצלים וכדומה, שנותנים בבשר להשביח טעמו, ומעורב בהם דק דק של בשר, **וְהָאַלַּל** – שיורי בשר הנדבקים בעור בשעת ההפשט; פירוש אחר: גיד הצואר שהוא קשה לאכילה, **וְהָעֲצָמוֹת** – שיש בהם מוח שהוא אוכל, והעצם שומר עליו; ויש מפרשים: העצמות המחוברים בבשר **(רמב"ם)**, **וְהַגִּידִין** –

לֹא טֻמְאַת נְבֵלוֹת. כַּיּוֹצֵא בוֹ: הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה טְמֵאָה לְנָכְרִי וּמְפַרְכֶּסֶת — מְטַמְּאָה טֻמְאַת אֹכָלִין, אֲבָל לֹא טֻמְאַת נְבֵלוֹת, עַד שֶׁתָּמוּת, אוֹ עַד שֶׁיַּתִּיז אֶת רֹאשָׁהּ. רִבָּה לְטַמֵּא טֻמְאַת אֹכָלִין, מִמַּה שֶׁרִבָּה לְטַמֵּא טֻמְאַת נְבֵלוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָאֲלַל הַמְכֻנָּס, אִם יֵשׁ בּוֹ כַּזַּיִת בְּמָקוֹם אֶחָד — חַיָּב עָלָיו.

ב אֵלּוּ שֶׁעוֹרוֹתֵיהֶן כִּבְשָׂרָן: עוֹר הָאָדָם, וְעוֹר חֲזִיר שֶׁל יִשּׁוּב; רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף עוֹר חֲזִיר הַבָּר; וְעוֹר חֲטוֹטֶרֶת שֶׁל גָּמָל הָרַכָּה, וְעוֹר הָרֹאשׁ שֶׁל עֵגֶל הָרַךְ, וְעוֹר הַפְּרָסוֹת, וְעוֹר בֵּית הַבֹּשֶׁת, וְעוֹר הַשְּׁלִיל, וְעוֹר שֶׁתַּחַת הָאַלְיָה,

פירוש ברטנורא

בהמה שחוטה כגון פחות מכביצה בשר ועורה מחובר בה, מצטרף, מפני שהוא שומר לבשר, והשומרים מצטרפים לטומאה קלה שהיא טומאת אוכלים, דכתיב בה (ויקרא י"א) על כל זרע זרוע אשר יזרע, כדרך שבני אדם מוציאים לזריעה, חטה בקליפתה ושעורה בקליפתן ועדשין בקליפתן. ואע"ג דבההוא קרא טהור הוא כתיב ביה, טעמא משום דלא הוכשר, דסמיך ליה וכי יותן מים על זרע, דהוכשר, טמא הוא: **והרוטב.** כשהיא קרושה דרך לאכלה עם הבשר, ומצטרפת להשלים שיעור כביצה. אבל אינה אוכל לקבל טומאה בפני עצמה: **והקיפה.** תבלין. והן עצמן לאו אוכלים חשיב, אבל לאצטרופי מצטרפין: **והאלל.** גיד השדרה והצואר. והוא רחב ולבן וקשה וקורין לו בלע"ז קפיל"ו. ודוגמתו באיוב [י"ג] רופאי אליל כלכם. שמשנפסק אין לו רפואה להתחבר עוד, כך אתם, דבר שאין בו רפואה אתם אומרים לרפאות. אי נמי, קרי תנא אלל לבשר שפלטתו סכין, כשמפשטין את הבהמה פעמים שהסכין פולט מן הבשר אצל העור, ולא חשיב אוכל, אבל מצטרף עם האוכל: **והקרנים והטלפים.** כל שחותכן ויוצא מהם דם אצל עיקרן מלמטה שהן רכים. ומיהו באנפי נפשייהו לאו אוכלים נינהו: **מצטרפין.** משום שומר: **לטמא טומאת אוכלין.** להשלים שיעור כביצה. שאין אוכלים טמאים מטמאים בפחות מכביצה: **אבל לא טומאת נבילות.** אם מניבלה הן, אין ממטמאין, ואין מצטרפין לכזית להשלים שיעור נבילה לטמא אדם ובגדים שעליו, דכתיב (ויקרא י"א) הנוגע בנבלתה, ולא בעור שאין עליו כזית בשר והעור משלים לכזית, שהנוגע בו אינו טמא, לפי שאין שומר מצטרף לטומאת נבילות. וכן קיפה ורוטב לאו מין נבילה נינהו. ואלל וגידים לאו בשר הן. אבל אוכלים בעלמא הוו בהדי בשר: **כיוצא בו.** [יש] שהוא מטמא טומאת אוכלים, להיות מקבל טומאה מן השרץ ומטמא אוכלים אחרים, ואינו ממטמא מאליו טומאת נבילות לטמא אחרים: **השוחט בהמה טמאה לנכרי.** ישראל ששחט בהמה טמאה לצורך נכרי ועודה מפרכסת, אע"ג דלא חזיא לנכרי דלא שריא שחיטה לבני נח עד שתמות, אפילו הכי הואיל וישראל שחט, שחיטה מעלייתא היא, והואיל דשחיטה שריא לגבי דישראל בבהמה טהורה, משויא ליה מחשבתו אוכלא בשחיטה אף בטמאה לנכרי. אבל נכרי בשחיטה לא משויא ליה מחשבתו אוכלא, דלא אשכחן שחיטה לגביה. וטמאה לישראל לא משויא ליה אוכלא, דבטלה מחשבתו: **אבל לא טומאת נבילות עד שתמות.** דהא וכי ימות מן הבהמה כתיב (שם): **או עד שיתיז את ראשה.** דהויא לה גיסטרא ונבילה מחיים, דחשובה מתה, ואפילו היא מפרכסת: **ריבה הכתוב לטמא טומאת אוכלים.** דהא איכא כל הני דלגבי אוכלים אוכלא נינהו ונבילה לא מקרי אע"פ דשייכי בה: **האלל המכונס.** האי אלל דסיפא לכולי עלמא הוי בשר שפלטתו סכין אצל העור: **המכונס.** הנאסף למקום אחד. דהואיל ואחשביה לא בטיל וחשיב הבשר נבילה, וחייב עליו אם נגע ונכנס למקדש או אכל קודש. ואין הלכה כר' יהודה:

ב אלו שעורותיהן. ממטאין כבשרן: **ועור חזיר של ישוב.** מפני שהוא רך ואוכלין אותו: **אף עור חזיר הבר.** דסבר האי נמי רכיך. ואין הלכה כר' יהודה: **חטוטרת של גמל הרכה.** כל זמן שלא טען משאוי: **עגל הרך.** כל זמן שהוא יונק: **ועור הפרסות.** כשחותכין הרגלים, והוא רך: **בית הבושת.** בית הרחם של נקבה: **ועור שתחת האליה.** עור הזנב מתחת מקום שאין שער, מפני שהוא רך: **האנקה.** ריצ"ו: **והלטאה.** לויירד"א: **חומט.** לומג"ה: **הלטאה כחולדה.**

משניות מבוארות – קהתי

המותרים באכילה, אבל אינם נאכלים בפני עצמם, **וְהַקְּרָנַיִם** – למטה סמוך לבשר, במקום שחותכים אותן ויוצא מהן דם, **וְהַטְּלָפַיִם** – כמבואר בקרנים, כל שחותכים אותם ויוצא מהם דם; ויש מפרשים, מפני ששומרים על הבשר (המאירי), **מְצָטָרְפִין** – כל הדברים הללו מצטרפים עם הבשר להשלים שיעורו לכביצה, **לְטַמֵּא טֻמְאַת אֹכָלִים** – ואף על פי שהדברים הללו אינם נאכלים בפני עצמם, ומכאן שאינם מטמאים בפני עצמם, מכל מקום כיון שנאכלים עם הבשר, או ששומרים עליו שלא יופסד, מצטרפים עמו לטמא טומאת אוכלים, **אֲבָל לֹא טֻמְאַת נְבֵלוֹת** – שכן בשר נבילה מטמא בכזית, ואם אין בו כזית, אלא שאחד הדברים הללו משלים אותו לכזית, אינו מצטרף עמו לטמא משום נבילה, שכתוב (ויקרא יא, לט): "הנוגע בנבלתה" – ולא בעור שאין עליו כזית בשר והוא משלימו לכזית, שהנוגע בו אינו נטמא, לפי שאין שומר מצטרף לטומאת נבלות, וכן רוטב וקיפה אינם ממין הנבילה, ואלל וגידים וקרנים אינם בשר כלל; הלכך אינם מצטרפים לטומאת נבלות. **כַּיּוֹצֵא בוֹ** – יש בשר שמטמא טומאת אוכלים אם נטמא בשרץ, ואינו מטמא טומאת נבלות: **הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה טְמֵאָה לְנָכְרִי** – לצורך גוי, **וּמְפַרְכֶּסֶת** – ועדיין הבהמה חיה ומפרכסת, **מְטַמְּאָה טֻמְאַת אֹכָלִין** – שאם נגע בבהמה אב הטומאה, נטמאה ומטמאה אוכלים אחרים, ואף על פי שבהמה זו אינה ראויה לאכילה לא לגוי ולא לישראל, שהרי לגוי היא אסורה עד שתמות משום אבר מן החי, ולישראל אסורה משום שטמאה היא, מכל מקום הואיל וישראל שחטה, ושחיטת ישראל עושה בהמה טהורה כאוכל, לפיכך היא עושה אף בהמה טמאה לנכרי כאוכל לענין טומאה, ומטמאה טומאת אוכלים, **אֲבָל לֹא טֻמְאַת נְבֵלוֹת** – שאין הבהמה מטמאה כנבילה, **עַד שֶׁתָּמוּת, אוֹ עַד שֶׁיַּתִּיז אֶת רֹאשָׁהּ** – שאם הוא מתיז את ראשה, אף על פי שהיא מפרכסת, הרי היא מטמאה כנבילה; והרי **רִבָּה** – הכתוב, **לְטַמֵּא טֻמְאַת אֹכָלִין, מִמַּה שֶׁרִבָּה לְטַמֵּא טֻמְאַת נְבֵלוֹת** – שהרי כל אלו שנימנו לעיל מצטרפים לבשר לטמא טומאת אוכלים, ואינם מטמאים טומאת נבלות, כמו שבארנו. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָאֲלַל הַמְכֻנָּס** – שיורי הבשר הנדבקים בעור בשעת הפשט, שכינסם הרבה ביחד, **אִם יֵשׁ בּוֹ כַּזַּיִת בְּמָקוֹם אֶחָד** – אם מכונסים הם למקום אחד בשיעור כזית, והם מנבילה, **חַיָּב עָלָיו** – משום טומאת נבלות, כלומר שאם נגע באלל המכונס, כמבואר לעיל, ונכנס למקדש או אכל קודש, חייב כרת; שהואיל וכינסו גילה דעתו שמחשיבו ככל בשר, ולפיכך מטמא הוא טומאת נבלות. ואין הלכה כרבי יהודה.

באור משנה ב

משנתנו מונה מיני עורות שדינם כבשר לענין טומאה.

אֵלּוּ – הדברים, **שֶׁעוֹרוֹתֵיהֶן כִּבְשָׂרָן** – שדין עורותיהם כדין בשרם לענין טומאה: **עוֹר הָאָדָם** – עור המת מטמא כבשרו, **וְעוֹר חֲזִיר שֶׁל יִשּׁוּב** – מטמא טומאת נבילות כבשרו, לפי שהוא רך ואוכלים אותו; אבל עור חזיר הבר קשה הוא ואינו נאכל, ולפיכך אינו מטמא כבשרו. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף עוֹר חֲזִיר הַבָּר** – דינו כבשרו. ואין הלכה כרבי יוסי. **וְעוֹר חֲטוֹטֶרֶת** – עור הדבשת, **שֶׁל גָּמָל הָרַכָּה** – בגמרא מבואר, כל זמן שלא טען משא, **וְעוֹר הָרֹאשׁ שֶׁל עֵגֶל הָרַךְ** – כל זמן שהוא יונק, **וְעוֹר הַפְּרָסוֹת** – יש מבארים (בגמרא): עור הפרסות ממש, ויש מבארים: עור הארכובה הנמכרת עם הראש, ומפרש רש"י: כל עור עצם השוק מהארכובה התחתונה שחותכים בשעת הפשטת הבהמה; **וְעוֹר בֵּית הַבֹּשֶׁת** – בית הרחם של נקבה, **וְעוֹר הַשְּׁלִיל** – עובר הנמצא בתוך בהמה שנשחטה, **וְעוֹר שֶׁתַּחַת הָאַלְיָה** – עור של הזנב מתחתיו, לצד הגוף, שאין שם שער והוא רך, **וְעוֹר הָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט** – הם ארבעה שרצים מן השמונה האמורים בתורה (ויקרא יא, כט-ל), ועורם של אלו רך

וְעוֹר הָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַלְּטָאָה כַּחֲלֻדָּה. וְכֻלָּן שֶׁעִבְּדָן, אוֹ שֶׁהִלֵּךְ בָּהֶן כְּדֵי עֲבוֹדָה — טְהוֹרִין, חוּץ מֵעוֹר הָאָדָם. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר: שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים יֵשׁ לָהֶן עוֹרוֹת.

פירוש ברטנורא

עורה חלוק מבשרה. ואין הלכה כר' יהודה: **וכולן שעיבדן.** כל אלו שאמרו שהן מטמאים כבשר, אם עיבדן נעשו עור ובטלו מתורת בשר וטהורין: **או שהלך בהן.** ששטחן כדי להלוך בהן, שהוא קצת עיבודן: **חוץ מעור האדם.** דבר תורה עור האדם לאחר שעיבדו טהור, ומה טעם אמרו עור האדם שעיבדו טמא, גזירה שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטיחין למטה לישב ולשכב עליהן: **יש להן עורות.** ואין אחד מהן שיהיה עורו מטמא כבשרו. ודלא כת"ק דחשיב ארבעה מהן שעורותיהן כבשרן. ואין הלכה כר' יוחנן בן נורי:

משניות מבוארות – קהתי

הוא, ודינו כבשרם. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַלְּטָאָה כַּחֲלֻדָּה** – כחולד האמור שם, שאין עורו כבשרו, וכן גם העכבר והצב והתנשמת אין עורם כבשרם, אלא שרבי יהודה נקט את החולד, לפי שהוא נמנה הראשון בתורה. ואין הלכה כרבי יהודה. **וְכֻלָּן** – כל אלו שנימנו לעיל שעורותיהם כבשרם, **שֶׁעִבְּדָן** – אם עיבד את העורות, **אוֹ שֶׁהִלֵּךְ בָּהֶן** – ששטחם והלך עליהם, **כְּדֵי עֲבוֹדָה** – כשיעור זמן שהוא בכדי עיבוד; ומבואר בגמרא שהוא כשיעור זמן מהלך ארבעה מלין (8000 אמות). **טְהוֹרִין** – שיצאו מתורת בשר ונעשו עורות ממש, **חוּץ מֵעוֹר הָאָדָם** – שאפילו עיבדו מטמא, ובגמרא אמרו: "דבר תורה עור אדם שעיבדו טהור, ומה טעם אמרו טמא? גזירה שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטיחים". **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר: שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים** – כל שמונת השרצים האמורים בתורה, כפי שהזכרנו לעיל, **יֵשׁ לָהֶן עוֹרוֹת** – כלומר שאין עורותיהם כבשרם; שכן תנא קמא מנה לעיל ארבעה שרצים שעורותיהם מטמאים כבשרם, ובא רבי יוחנן בן נורי לחלוק על תנא קמא, שאף אלו אין עורותיהם מטמאים כבשרם. ואין הלכה כרבי יוחנן בן נורי.

המשך ביאור למס' ברכות ליום ראשון עמ' א

המזון, שלא נאמר 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ' ביחס לחטים ושעורים אלא כשאוכלם כ'לחם'. וכיון שהפסוק 'אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכֵּנוּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם' נצרך לדרשה זו, אין אומרים שבא להפסיק את הענין כפי שאומרים חכמים.

הגמרא עוסקת בדין ברכת 'מעין שלש': **אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, כֹּל תְּבוּאַת שֶׁהוּא מְחַמֶּשֶׁת הַמִּינִין** של דגן, **בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וּלְבַסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ.**

אָמַר רַבָּה בַּר מָרִי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כֹּל שֶׁהוּא מִשְׁאַר שִׁבְעַת הַמִּינִין האמורים בשבח הארץ (דברים ח ח), ואינו מין דגן, **בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ, וּלְבַסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ.**

הגמרא מבררת מהו הנוסח של ברכת 'מעין שלש': **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב דִּימִי, מַאי נִיהוּ** – מה היא **בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ. אָמַר לֵיהּ** רב דימי, **אַפֵּירֵי דְּעֵץ** – על פירות העץ מברך 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם **עַל הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ, רַחֵם ה' אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל מִקְדָּשֶׁךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְתִבְנֶה יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשַׂמְּחֵנוּ בָּהּ כִּי אַתָּה טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל**'. ונוסח הברכה **דְּחֲמִשֶּׁת הַמִּינִין** של דגן, 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, **עַל הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה** כו' וממשיך כמו שמובא לעיל עד 'כי אתה טוב ומטיב לכל'. **וְחוֹתֵם** 'ברוך אתה ה' **עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמִּחְיָה'.**

שואלת הגמרא: **מֵיחְתָּם בְּמַאי חָתִים** – מהו נוסח חתימת הברכה. הגמרא מבארת יותר את ענין השאלה: **כִּי אֲתָא** – כשבא **רַב דִּימִי** מבבל לארץ ישראל **אָמַר** בשם **רַב, חָתִים בְּרֹאשׁ חוֹדֶשׁ** – בתפילת מוסף של ראש חדש חותם 'פָּרוּךְ אתה ה' **מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים**', ואף על פי שכלל הוא שאין חותמים בשני דברים כאחד, וכאן נראה כחותם בשני דברים [א. מקדש ישראל, ב. וראשי חדשים], אין חוששים לכך. ולפי זה יש לדון, **הָכָא מַאי** – כאן, בברכת מעין שלש, האם חותמים גם כן בשני דברים כעין זה [שאין זו חתימה בשני דברים ממש], כגון 'על הארץ ועל הפירות'.

משיבה הגמרא: **רַב חִסְדָּא אָמַר,** חותם בה 'ברוך אתה ה' **עַל הָאָרֶץ וְעַל פֵּירוֹתֶיהָ'. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר,** חותם בה 'ברוך אתה ה' **עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּירוֹת'.** מדברי רב חסדא ורבי יוחנן נפשט הספק של הגמרא, שאכן חותמים בברכת מעין שלש בכעין שני דברים. מלבד זאת מבואר שיש חילוק בין דבריהם, שלפי רב חסדא אומרים 'על הארץ ועל פירותיה', והיינו שמודים על ארץ ישראל ועל הפירות שלה, ולפי רבי יוחנן אומרים 'על הארץ ועל הפירות', שמודים על פירות סתם, ולאו דווקא על פירות ארץ ישראל.

הגמרא מתייחסת לחילוק שבין דברי רב חסדא לרבי יוחנן: **אָמַר רַב עַמְרָם, וְלֹא פְּלִיגִי** – אין מחלוקת בין רב חסדא לרבי יוחנן, אלא **הָא לָן** – מה שאמר רב חסדא, שהוא מבבל, נאמר לגבינו, בני בבל, שאנו חותמים 'ועל פירותיה', **וְהָא לְהוּ** – ומה שאמר רבי יוחנן, שהוא מארץ ישראל, נאמר לגבי בני ארץ ישראל, ושם חותמים 'ועל הפירות'.

תמהה הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ** – הקשה **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק,** וכי מסתבר **דְּאִינְהוּ אָכְלִי** – שהם, בני ארץ ישראל, אוכלים פירות הארץ, **וְאַנַן מְבָרְכִין** – ואנו, בני בבל, שאין אנו אוכלים מפירות הארץ, מברכים עליהם.

הגמרא מתקנת את הגירסא בשמועה זו: **אֶלָּא אֵימָא** – יש להפוך את דברי רב חסדא ורבי יוחנן, **שֶׁרַב חִסְדָּא אָמַר 'עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּירוֹת',** שכן ראוי לברך לבני בבל, ורב חסדא היה מבבל, **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר 'עַל הָאָרֶץ וְעַל פֵּירוֹתֶיהָ',** לפי שהוא מארץ ישראל, ולאחר אכילת פירות ארץ ישראל ראוי להדגיש בברכתם שמודים על פירות הארץ.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף כד ע"א: שנינו במשנה: **סוּמָא פּוֹרֵס עַל שְׁמַע וְכוּ'**, רבי יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס על שמע. **תַּנְיָא, אָמְרוּ לוֹ** חכמים **לְרַבִּי יְהוּדָה, הַרְבֵּה צָפוּ** בדעתם **לִדְרוֹשׁ בְּ**מעשה **מֶרְכָּבָה** שבנביא יחזקאל (פ"א), **וְלֹא רָאוּ אוֹתָהּ מִימֵיהֶם,** הרי ששייכת ידיעה בלא ראייה, וכמו כן אדם זה אפשר ללמדו, וידע מעלת האור אף שלא ראה מאורות מימיו, ויוכל לברך עליהם. מבארת הגמרא: **וְרַבִּי יְהוּדָה** סובר שיש הבדל ביניהם, **הָתָם** - במעשה מרכבה **בַּאֲבָנָתָא דְּלִיבָּא תַּלְיָא מִילְּתָא** - בהבנת הלב תלוי הדבר, **וְהָא קָא מִיכַּוֵּין וְיָדַע.** אבל **הָכָא מִשּׁוּם הֲנָאָה הוּא** - ברכת המאורות נתקנה על ההנאה מאורם ולא על עצם הידיעה, **וְהָא לֵית לֵיהּ** לסומא **הֲנָאָה.**

וְרַבָּנַן סוברים שאף סומא **אִית לֵיהּ הֲנָאָה** מן המאורות, **וּ**כְדברי **רַבִּי יוֹסֵי, דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, כָּל יָמַי הָיִיתִי מִצְטַעֵר** [-מתייגע] לעמוד **עַל** כוונת **מִקְרָא זֶה** האמור בתוכחה שבפרשת כי־תבא (דברים כח כט), **'וְהָיִיתָ מְמַשֵּׁשׁ בַּצָּהֳרַיִם כַּאֲשֶׁר יְמַשֵּׁשׁ הָעִוֵּר בָּאֲפֵלָה',** ותמהתי למה נאמר 'באפילה', **וְכִי מָה אִכְפַּת לֵיהּ** - מה הבדל יש לו **לְעִוֵּר בֵּין אֲפֵילָה לְאוֹרָה,** הרי הוא ממשש באור כבחושך. **עַד שֶׁבָּא מַעֲשֶׂה לְיָדִי,** שפַּעַם **אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בְּאִישׁוֹן** [-חשכת] **לַיְלָה וַאֲפֵלָה, וְרָאִיתִי סוּמָא שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וַאֲבוּקָה** [-לפיד] דולקת **בְּיָדוֹ, אָמַרְתִּי לוֹ בְּנִי** מאחר שאינך רואה **אֲבוּקָה זוֹ לָמָּה לְךָ, אָמַר לִי, כָּל זְמַן שֶׁאֲבוּקָה בְּיָדֵי בְּנֵי אָדָם רוֹאִין אוֹתִי וּמַצִּילִין אוֹתִי מִן הַפַּחְתִּין** [-בורות] **וּמִן הַקּוֹצִין וּמִן הַבַּרְקָנִין** [-מין קוצים]. וממעשה זה הבנתי שעיור באפילה היא קללה גדולה, כי באור אף שאינו רואה עדיין יכולים עוברי דרך להצילו. הרי שאף סומא נהנה מהמאורות, ומפני כך סוברים חכמים שראוי לו לברך עליהם.

משנה כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ בְּיָדָיו מוּמִין, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו לברך את העם. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף מִי שֶׁהָיוּ יָדָיו צְבוּעוֹת בְּסָטִים** - צבע אדום, **לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו.** וטעם שני, **מִפְּנֵי שֶׁהָעָם מִסְתַּכְּלִין בּוֹ** - נמשכים להסתכל על ידיו בשעת הברכה. **גְּמָרָא תָּנָא, מוּמִין שֶׁאָמְרוּ** שמחמתם לא ישא הכהן את כפיו, היינו כשהם נמצאים **בְּפָנָיו** או **בְּיָדָיו** וְכן **בְּרַגְלָיו,** שאף בפניו או ברגליו ימשכו להסתכל, ומתוך כך יבואו להסתכל אף בידיו.

הגמרא מביאה מומים הפוסלים את הכהן לנשיאת כפים: **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי,** כהן שֶׁ**יָּדָיו בּוֹהֲקָנִיּוֹת** - מנומרות בנקודות דקות לבנות, **לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי,** כהן שֶׁ**יָּדָיו בּוֹהֲקָנִיּוֹת, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו,** וכן אם היו ידיו **עֲקוּמוֹת** - כפופות, או **עֲקוּשׁוֹת** - מעוקמות לצדדים, **לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו,** מפני שמסתכלין בו. **אָמַר רַב אַסִּי, חִיפָּנִי (וּבְשִׁינִי) [וּבַיְשָׁנִי]** - כהן שהוא מאנשי חיפה או בית שאן, **לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו,** כיון שהיו מגמגמים בלשונם ואינם יכולים לבטאות את האותיות כתיקונם, כמו שיבואר בברייתא בסמוך. **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, אֵין מוֹרִידִין לִפְנֵי הַתֵּיבָה** להיות שליח ציבור, **לֹא אַנְשֵׁי בֵית שְׁאָן, וְלֹא אַנְשֵׁי בֵית חִיפָה, וְלֹא אַנְשֵׁי טִבְעוֹנִין** [-שם מקום], **מִפְּנֵי שֶׁקּוֹרִין לְאָלְפִּין עֵיינִין וּלְעֵיינִין אָלְפִּין** - שהיו מחליפים בקריאתם בין אות אל"ף לאות עי"ן ופוגמים את תפילתם.

הגמרא מביאה מעשה בענין שינוי הגיית האותיות: **אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי, אִלְמָלֵי אַתָּה לֵוִי** - אילו היית לוי, **פָּסוּל אַתָּה מִן הַדּוּכָן** - היית פסול מלשיר בבית המקדש על הדוכן, **מִשּׁוּם דְּעָבֵי קָלָךְ** - שקולך עבה. **אָתָא** רבי שמעון **וְאָמַר לֵיהּ לַאֲבוּהָ** - לאביו [רבי] את מה שאמר לו רבי חייא, **אָמַר לֵיהּ** רבי לרבי שמעון, **זִיל אֵימָא לֵיהּ** - לך אמור לו לרבי חייא, אתה קורא אות חי"ת כמו ה"א, **וּכְשֶׁאַתָּה מַגִּיעַ** בקריאתך **אֵצֶל** הפסוק (ישעיה ח יז) **'וְחִכִּיתִי לַה'',** האם **לֹא נִמְצֵאתָ מְחָרֵף וּמְגַדֵּף,** כי נשמע כאומר והכיתי וגו'.

רש"י

לדרוש במרכבה — דיחזקאל. **פחתים** = גומות. **משנה כהן שיש בידיו מומין** — לפי שהעם מסתכלין בו, ואמרינן במסכת חגיגה (טז, א): המסתכל בכהנים בשעה שנושאין את כפיהן עיניו כהות לפי שהשכינה שורה על ידיהן. **גמרא בוהקניות** = לונטיי"ש בלעז. **עקומות** = כפופות. **עקושות** — לצידיהן. **חיפני ובישני** — כהן שהוא מאנשי חיפה ומאנשי בית שאן. מגמגמין בלשונן הן. מפני שקורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין — ואם היו עושין ברכת כהנים היו אומרים יאר — יער ה' פניו, ולשון קללה הוא. כי יש פנים שיתפרשו לשון כעס, כמו "פני ילכו" (שמות לג) "את פני" (ויקרא כ) ומתרגמינן ית רוגזי. ומעי"ן עושין אלפי"ן, ופוגמין תפלתן. ודאמרינן (ברכות לב, א) דבי רבי אלעזר קורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין — ההוא בדרשה. **פניו ידיו ורגליו** — הנושא את כפיו חולץ מנעליו, כדתניא (סוטה מ, א) ואם יש בו מום יסתכלו בו, ומתוך כך רואין את ידיו. **דעבי קלך** — ותניא ב"הכל שוחטין" (חולין כד, א): בשילה ובבית עולמים הלוים נפסלין בקול. **אצל וחכיתי לה'** — מקרא זה בספר ישעיה. **לא נמצאת מחרף ומגדף** — שהיה קורא לחיתי"ן היהי"ן, נראה כאומר והכיתי.

משנה

המשנה עוסקת בדין ברכת עיקר וטפל.

הֵבִיאוּ לְפָנָיו מָלִיחַ – כל דבר מלוח מאוד, ואוכל ממנו תְּחִלָּה, **וְהֵבִיאוּ פַּת עִמּוֹ** להפיג טעם מליחותו. **מְבָרֵךְ עַל הַמָּלִיחַ** ברכתו הראויה לו **וּפוֹטֵר** בזה **אֶת הַפַּת**, לפי **שֶׁהַפַּת טְפֵלָה לוֹ**, שהרי אינו תאב לאכול את הפת, ואינו אוכלה אלא בשביל שהמלח לא יזיק לגרונו. **זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁהוּא עִיקָּר וְעִמּוֹ טְפֵלָה, מְבָרֵךְ עַל הָעִיקָּר וּפוֹטֵר** בזה **אֶת הַטְּפֵלָה.**

גמרא

במשנתנו מבואר שהפת טפלה למליח. הגמרא תמהה על כך: **וּמִי אִיכָּא מִידִי** – וכי קיים דבר כזה **דְּהַוֵי מָלִיחַ עִיקָּר וּפַת טְפֵלָה לוֹ**, והלא אדרבה, הפת היא העיקר ושאר הדברים טפלים לה.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב עֲוִירָא אָמַר רַב אַשִׁי, בְּאוֹכְלֵי פֵּירוֹת גְּנוֹסָר שָׁנוּ** – המשנה מדברת באוכלי פירות ארץ ים כנרת, שהם מתוקים ביותר ואינם נאכלים אלא עם מלח הרבה כדי שמתיקותם לא תזיק לגרון, ובשביל להחליש חריפותו של המלח אוכלים פת עמם, ונמצא שהפת טפלה לפירות, ולכן מברך על הפירות ופוטר את הפת.

הגמרא מספרת בענין פירות גינוסר: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה, כִּי הֲוָה אָזְלִינַן בַּתְרֵיהּ** – כשאנחנו, התלמידים, הלכנו אחרי **דְּרַבִּי יוֹחָנָן לְמֵיכַל** [–לאכול] **פֵּירוֹת גְּנוֹסָר, כִּי הֲוֵינַן בֵּי מְאָה** – כשהיינו מאה תלמידים **מַנְקְטִינַן לֵיהּ לְכָל חַד וְחַד עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה** – ליקטנו לו כל אחד ואחד עשרה פירות, **וְכִי הֲוֵינַן בֵּי עֲשָׂרָה מַנְקְטִינַן לֵיהּ כָּל חַד וְחַד מֵאָה מֵאָה** – וכשהיינו עשרה תלמידים, ליקטנו לו כל אחד מאה פירות, כך שסך הכל היה לו אלף פירות, **וְכָל מֵאָה מִינֵּיהוּ הֲוָה מַחֲזִיק לְהוּ צַנָּא בַּר תְּלָתָא סָאֵי** – והפירות היו בגודל כזה שכל מאה פירות היו ממלאים סל של שלשה סאים, כך שבסך הכל היה לפני רבי יוחנן שלשים סאה פירות גינוסר, **וְאָכִיל לְהוּ** – ואכל כל אותם הפירות, **וּמִשְׁתְּכַע דְּלָא טָעִים זִיוְנָא** – ונשבע שלא טעם דבר המזין.

הגמרא מתקנת את גירסת השמועה. מקשה הגמרא: **זִיוְנָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – וכי עלה על דעתך שאמר רבי יוחנן שלא טעם דבר המזין, והלא כל דבר אכילה הוא בכלל זה. משיבה הגמרא: **אֶלָּא אֵימָא מְזוֹנָא** – אלא אמור שרבי יוחנן נשבע שלא טעם דבר 'מזון', שהוא דבר הסועד את הלב.

הגמרא מוסיפה לספר בענין זה: **רַבִּי אֲבָהוּ אָכִיל** מפירות גינוסר **עַד דַּהֲוָה שָׁרִיק לֵיהּ דּוּכְבָּא מֵאַפּוּתֵיהּ** – עד שהזבוב היה מחליק ממצחו מחמת השמנונית שיצאה עליו והיה בשרו מחליק מאוד.

וְרַב אַמִּי וְרַב אַסִּי הֲווּ אָכְלִי מפירות גינוסר **עַד דְּנָתוּר מָזֵיהוּ** – עד ששערותיהם היו נושרות.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ הֲוָה אָכִיל מפירות גינוסר **עַד דְּמָרִיד** – עד שדעתו היתה נטרפת עליו לפי שעה. והיה מסרב לשוב לביתו. **וְאָמַר לְהוּ רַבִּי יוֹחָנָן לִדְבֵי נְשִׁיאָה** – וכיון שראה זאת רבי יוחנן, חברו, היה אומר לאנשי בית הנשיא שיסייעו בדבר, **וַהֲוָה מְשַׁדַּר לֵיהּ רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה בָּאלוּשֵׁי אַבַּתְרֵיהּ** – והיה שולח רבי יהודה הנשיא חבורת אנשים לחפש אחריו **וּמַיְיתֵי לֵיהּ לְבֵיתֵיהּ** – והיו מביאים את ריש לקיש לביתו.

הגמרא ממשיכה לספר על עניינים מופלגים נוספים: **כִּי אֲתָא** – כשבא **רַב דִּימִי, אָמַר, עִיר אַחַת הָיְתָה לוֹ לְזַנַּאי הַמֶּלֶךְ** בְּמקום שנקרא **הַר הַמֶּלֶךְ, שֶׁהָיוּ מוֹצִיאִים מִמֶּנָּה שִׁשִּׁים רִבּוֹא סִפְלֵי טָרִית** – שש מאות אלף ספלים מלאים חתיכות דג טונה חתוך לְקוֹצְצֵי **תְּאֵנִים** – למאכל פועלים העוסקים בקציצת תאנים **מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת**, שהיו הפועלים מרובים עד שכמות עצומה זו היתה נצרכת למאכלם.

כִּי אֲתָא רָבִין, אָמַר, אִילָן אֶחָד הָיָה לוֹ לְזַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ, וקנגו בה צפורים רבות מאוד עד **שֶׁהָיוּ מוֹרִידִים מִמֶּנּוּ אַרְבָּעִים סְאָה גּוֹזְלוֹת מִשֶּׁלֹּשׁ בְּרֵיכוֹת** [–מחזור הטלת ביצים] **בְּחֹרֶשׁ**, כלומר, שלש פעמים בחודש היו מורידים ממנו כך.

כִּי אֲתָא רַבִּי יִצְחָק, אָמַר, עִיר אַחַת הָיְתָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַחוּרְבָּן וּגוֹפְנִית שְׁמָהּ, שהיתה מרובת אוכלוסין כל כך עד שֶׁבֵּין כל אנשיה **הָיוּ בָּהּ שְׁמֹנִים זוּגוֹת אַחִים כֹּהֲנִים נְשׂוּאִים לִשְׁמֹנִים זוּגוֹת אֲחָיוֹת כֹּהֲנוֹת**, והרי אין דבר זה מצוי כל כך ששני אחים יהיו נשואים דווקא לשתי אחיות, וכל שכן ששני האחים יהיו כהנים ושתי האחיות כהנות, ומאחר שבעיר זו אירעו מאה ששים נשואין כאלה, אין זה אלא מפני שהיתה בה אוכלוסיה רבה ביותר. **וְעִבְשָׁיו** [בזמן הגמרא] **כְּדָקוּ רַבָּנָן** בארץ בבל **מֵעִיר פּוּרָא וְעַד עִיר נְהַרְדְּעָא, וְלֹא אַשְׁכַּחוּ** – ולא מצאו אפילו זוג אחד של נשואין כאלה, **כַּד מִבְּנָתֵיהּ** – חוץ משתי בנותיו **דְּרַב חִסְדָּא, דַּהֲווּ נְסִיבָן** – שהיו נשואות לשני אחים, **לְרָמִי בַּר חָמָא וּלְמַר עוּקְבָא בַּר חָמָא, וְאַף עַל גַּב דְּאִינְהִי הֲווּ כָּהֲנָתָא** – ואף זה לא היה בדיוק כמו בעיר גופנית כי אף על גב שבנות רב חסדא היו כהנות, **אִינְהוּ לֹא הֲווּ כָּהֲנֵי** – אבל בעליהן לא היו כהנים. ומזה מוכח שישראל נתמעטו מאוד אחרי החורבן עד שבכל ארץ בבל היו הרבה פחות יהודים ממה שהיה בעיר אחת בארץ ישראל לפני החורבן.

משנתנו עוסקת באכילת מליח. הגמרא מביאה מאמר נוסף בענין מלח: **אָמַר רַב, כָּל סְעוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ מֶלַח, אֵינָהּ חשובה סְעוּדָה.** מאמר דומה: **אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל סְעוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁרִיף** – תבשיל לח שיש בו מרק, **אֵינָהּ** חשובה **סְעוּדָה.**

משנה

נאמר בתורה (דברים ח י) 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ', וזו היא מצות ברכת המזון. משנתנו מבררת איזו אכילה מחייבת בברכת המזון.

אָכַל אחד משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, כגון, **עֲנָבִים וּתְאֵנִים וְרִמּוֹנִים, מְבָרֵךְ אַחֲרֵיהֶם שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת** של ברכת המזון, **דִּבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, מברך **בְּרָכָה אַחַת** (**מֵעֵין שָׁלֹשׁ**), ואין חייב בברכת המזון אלא אחרי אכילת פת בלבד. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֲפִילּוּ אָכַל שֶׁלֶק** – ירק מבושל, **וְהוּא מְזוֹנוֹ**, שסמך עליו להיות מזונו, **מְבָרֵךְ עָלָיו שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת** של ברכת המזון.

המשנה מבארת מה היא הברכה שמברכים לפני שתיית מים: **הַשּׁוֹתֶה מַיִם לִצְמָאוֹ מְבָרֵךְ** לפניהם **'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ'. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר**, מברך לפניהם **'בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן'.**

גמרא

הגמרא מבררת את המקורות לדברי התנאים. שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל**, הסובר שכל שהוא משבעת המינים מברכים אחריו ברכת המזון. משיבה הגמרא: **דִּכְתִיב 'אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וגו' וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבַשׁ'** (דברים ח ח), **וּכְתִיב** אחריו (שם ח ט) **'אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכֵּנוּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם' וגו', וּכְתִיב** אחריו (שם ח י) **'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ'**, והיא מצות ברכת המזון, ומשמע שהיא אמורה לגבי כל שבעת המינים המוזכרים באותה הפרשה.

הגמרא מפרשת את המקור של חכמים, הסוברים שאין חייבים בברכת המזון אלא אחרי אכילת לחם: **וְרַבָּנָן** סוברים שהפסוק **'אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכֵּנוּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם'** (שם ח ט) **הֶפְסֵיק הָעִנְיָן** של הפרשה, ולכן הפסוק **'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ'** (שם ח י) **האמור מיד** לאחר מכן לא נאמר אלא לגבי 'לֶחֶם' בלבד [ולא לגבי כל שבעת המינים המוזכרים למעלה].

הגמרא מבארת איך רבן גמליאל דרש פסוק זה. שואלת הגמרא: **וְהֲלָא לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל נַמִּי** – גם כן הפסוק **'אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכֵּנוּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם' הֶפְסֵיק הָעִנְיָן**, ובמה חולק על חכמים. משיבה הגמרא: לרבן גמליאל **הָהוּא מִטַּעֲמֵי לֵיהּ לְמַעוּטֵי** – הפסוק הזה נצרך לפרש את המילה חטה הכתובה בפסוק הקודם ולמעט **הַכּוֹסֵם אֶת הַחִטָּה** – האוכל את גרעיני החטה כמות שהם, שאינו מברך ברכת

המשך בעמוד קצח

רש"י

מתני' מליח. כל דבר מלוח: **גמ'** פירות גנוסר. פירות ארץ ים כנרת חשובים מן הפת: **זיונא.** משמע מידי דבר אכילה: **מזונא.** דבר הסועדה: דשריך דודבא מאפותיה. שהזבוב מחליק ממצחו מתוך צהלת פנים בשרו מחליק: **עד** דמרייד. דעתו מטרפת: **באלושי.** אוכלוסי בני אדם: **ספלי טרית.** ספלים מלאים חתיכות דג חתוך שקורים טונינ"א: **לקוצצי תאנים.** למאכל פועלים שקוצצים תאנים והיו מרובים עד שכל אלו צריכין להם למאכל: **בריכות.** קובייא"ש בלע"ז: **משלש בריכות בחדש.** ג' פעמים בחדש מורידים ממנו כך: **שמנים זונות אחים.** שנים שנים אחים היו כולם וכן נשותיהם: **שריף.** תבשיל לח שיש בו מרק כמו שורפה חיה: **מתני'** מברך אחריהם ג' ברכות. ר"ג לטעמיה דאמר לעיל בפירקין (דף לז.) כל שהוא מז' המינים מברך אחריו ג' ברכות: **אפילו אכל שלק.** של ירק: **והוא מזונו.** שסמך עליו למזון: **וחסרונן.** צרכי ספוקן: **גמ'** וברכת. אכולהו קאי ובההוא קרא ג' ברכות רמיזי כדאמרינן בפרק שלשה שאכלו (דף מח:) **ארץ הפסיק הענין.** ולא קאי וברכת אלא אלחם דסמיך ליה: **ור"ג ההוא.** הפסקה לפרושי חטה דכתיב בקרא קמא אתא ולמעוטי שאם כססה כמות שהיא אין זו בכלל ברכה אא"כ עשאה לחם: **חמשת המינים.** כולם מין דגן חטין ושעורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון כוסמין מין חטה שבולת שועל ושיפון מין שעורה: **מברך עליו ב"מ מזונות.** אם עשאו תבשיל: **כל שהוא מז' המינים.** משאר ז' המינים האמורים בפסוק ואינו מין דגן: **אפרי דעץ** על **העץ ועל פרי העץ ועל ארץ חמדה טובה ורחבה.** אתרוייהו קאי כולה עד סופה: **רב חתים בר"ח כו'.** אע"ג דדמיא לתרתי: **הכא מאי.** מי מחתמינן בתרתי כהאי גוונא כגון על הארץ ועל הפירות ולא הויא חתימה בשתים ממש כדמפרש לה בפרק שלשה שאכלו (דף מט.): **הא** לן **והא** לחו. רב חסדא מבבל ובבבל חתמי על הארץ ועל פירותיה ור' יוחנן מארץ ישראל והתם חתמי על הפירות: **ואנן מברכינן.** על פירותיה אארץ ישראל לחודה קאי ואנן לא אכלינן מיניהו ומברכים עליהו:

קופרא

באוכלי פירות גנוסר שנו. שהמליח עיקר שהוא בא להשיב הלב שנחלש מפני מתיקות הפירות והפת שלאחריו טפל ואינו בא אלא בשביל המליח וא"ת פירות הוי עיקר ומליח טפל ולבריך על הפירות ולפטר בולהו וי"ל דמיירי שלא אכל הפירות באותו מעמד א"נ בשעה שאכל פירות גנוסר לא היה שם עדיין מליח ופת דלא היה יודע שיחלש לבו מחמת המתיקות:

מברך על המליח. ואף על גב דאשמעינן דפת פוטר את הפרפרת איצטריך לאשמעינן דפעמים דפת טפל: **רבי** עקיבא אומר אפי' אכל שלק והוא מזונו כו'. ולא דמי לההיא דלעיל (דף לז.) דר"ג נתן רשות לר"ע לברך וכו' דשאני הכא דאיקבע מזוניה עליה:

על העץ ועל פרי העץ. אבל על היין מברכים על הגפן ועל פרי הגפן דיין דיין קובע ברכה לעצמו משום חביבותיה הוא הדין לאחריו ובחתימה יש שחותמין על הארץ ועל הפירות ויש שחותמין על הגפן ועל פרי הגפן מיהו לכאורה משמע דא"צ לשנות החתימה שהרי אין אנו משנין רק לומר פרי הגפן במקום פרי העץ אבל בעלמא היכא דלא מברכינן על העץ אלא בסתמא על הארץ ועל הפירות ביין נמי אין לשנות ובס' המיימוני מצריך להזכיר בה מעין המאורע בשבת ובי"ט וכן משמע בירו' ומיהו לא נהגו העולם כן ויכול להיות מה שמזכירים מעין המאורע היינו דוקא בימיהם שהיו רגילין לקבוע איין ואמיני פירות אבל האידנא לא קבעי ופר"ח היכא דאכיל מיני מזונות כגון דייסא ותאנים ושתי חמרא מברך ברוך אתה ה' אמ"ה על המחיה ועל הכלכלה על הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה וכו' וחותם בא"א אמ"ה על הארץ ועל המחיה ועל הפירות ולא הוי חתימה בשתים דהארץ היא המוציאה המחיה והפירות:

אינהו מיכל אכלי ואנן מברכין. משמע שאין נראה למקשן שידברו האמוראים דבבל בשביל בני ארץ ישראל כי כך פר"ת גבי (קדושין כט:) לעולם ישא אשה ואחר כך ילמוד תורה ותנא אחריתי ילמוד תורה ואחר כך ישא אשה ומסיק הא לן והא להו ופירש ר"ת דר' יוחנן היה מדבר בשביל תלמידיו שהיו מבבל דשמא הכא קים ליה למקשן דבאותה שעה שאמר רב חסדא הא מילתא לא היה לפניו שום תלמיד מא"י וכן לא שום תלמיד מבבל לפני רבי יוחנן וא"כ לא היה מזכיר רב חסדא שהיה מבבל בי אם לבני בבל ולהכי פריך הייאך יברכו בני בבל על הארץ ועל פירותיה משמע דקאי דוקא על פירות של ארץ ישראל והם אינם אוכלים אותן:

עבידנא

מתני' הֵבִיאוּ לְפָנָיו מָלִיחַ תְּחִלָּה וּפַת עִמּוֹ מְבָרֵךְ עַל הַמָּלִיחַ וּפוֹטֵר אֶת הַפַּת שֶׁהַפַּת טְפֵלָה לוֹ זֶה הַכְּלָל כָּל שֶׁהוּא עִיקָּר וְעִמּוֹ טְפֵלָה מְבָרֵךְ עַל הָעִיקָּר וּפוֹטֵר אֶת הַטְּפֵלָה: **גמ'** וּמִי אִיכָּא מִידֵי דַּהֲוֵי מָלִיחַ עִיקָּר וּפַת טְפֵלָה אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב עֲוִירָא אָמַר רַב אַשִׁי בְּאוֹכְלֵי פֵּירוֹת גֶּנוֹסַר שָׁנוּ אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה כִּי הָוָה אָזְלִינָן בַּתְרֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן לְמֵיכַל פֵּירוֹת גֶּנוֹסַר כִּי הֲוֵינָן בֵּי מֵאָה מְנַקְּטִינָן לֵיהּ לְכָל חַד וְחַד עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה וְכִי הֲוֵינָן בֵּי עֲשָׂרָה מְנַקְּטִינָן לֵיהּ כָּל חַד וְחַד מֵאָה מֵאָה וְכָל מֵאָה מִינַּיְיהוּ הָוָה מַחֲזִיק לְהוּ צַנָּא בַּר תְּלָתָא סָאֵי וְאָכִיל לְהוּ וּמִשְׁתַּבַּע דְּלֵא טָעֵים זִיּוּנָא זִיּוּנָא ס"ד אֶלָּא אֵימָא מְזוֹנָא רַבִּי אַבָּהוּ אָכִיל עַד דַּהֲוָה שָׁרִיק לֵיהּ דּוּדְבָא מֵאַפּוּתֵיהּ וְרַב אַמִּי וְרַב אַסִּי הֲווּ אַכְלֵי עַד דְּנָתוּר מַזֵּיהוּ רשב"ל הָוָה אָכִיל עַד דְּמָרִיד וְאָמַר לְהוּ רַבִּי יוֹחָנָן לִדְבֵי נְשִׂיאָה וַהֲוָה מְשַׁדַּר לֵיהּ רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה בְּאַלּוּשֵׁי אַבְתְּרֵיהּ וּמַיְיתִי לֵיהּ לְבֵיתֵיהּ כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר עִיר אַחַת הָיְתָה לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיוּ מוֹצִיאִים מִמֶּנָּה שִׁשִּׁים רִבּוֹא סִפְלֵי טָרִית לְקוֹצְצֵי תְּאֵנִים מֵע"ש לְע"ש כִּי אָתָא רָבִין אָמַר אֵילָן אֶחָד הָיָה לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיוּ מוֹרִידִים מִמֶּנּוּ אַרְבָּעִים סְאָה גּוֹזְלוֹת מִשָּׁלֹשׁ בְּרֵיכוֹת בְּחֹדֶשׁ כִּי אָתָא ר' יִצְחָק אָמַר עִיר אַחַת הָיְתָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְגוּפְנִית שְׁמָהּ שֶׁהָיוּ בָהּ שְׁמֹנִים זוּגוֹת אַחִים כֹּהֲנִים נְשׂוּאִים לִשְׁמֹנִים זוּגוֹת אֲחָיוֹת כֹּהֲנוֹת וּבְדָקוּ רַבָּנָן מִסּוּרָא וְעַד נְהַרְדְּעָא וְלֹא אַשְׁכְּחוּ בַּר מִבְּנָתֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא דַּהֲווּ נְסִיבָן לְרָמֵי בַּר חָמָא וּלְמַר עוּקְבָא בַּר חָמָא וְאע"ג דְּאִינְהִי הֲווּ כַּהֲנָתָא אִינְהוּ לֵא הֲווּ כַּהֲנֵי אָמַר רַב כָּל סְעוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ מֶלַח אֵינָהּ סְעוּדָה אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא א"ר יוֹחָנָן כָּל סְעוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁרִיף אֵינָהּ סְעוּדָה: **מתני'** אָכַל עֲנָבִים וּתְאֵנִים וְרִמּוֹנִים מְבָרֵךְ אַחֲרֵיהֶם שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת דִּבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל וַחכ"א בְּרָכָה אַחַת (מַעַיָן שָׁלֹשׁ) ר"ע אוֹמֵר אֲפִי' אָכַל שֶׁלֶק וְהוּא מְזוֹנוֹ מְבָרֵךְ עָלָיו ג' בְּרָכוֹת הַשּׁוֹתֶה מַיִם לִצְמָאוֹ מְבָרֵךְ שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ ר' טַרְפוֹן אוֹמֵר בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן:

גמ' מ"ט דְּר"ג דִּכְתִיב אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְגו' וּכְתִיב אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכֵּנוּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם וְגו' וּכְתִיב וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְרַבָּנָן אֶרֶץ הִפְסִיק הָעִנְיָן וְר"ג נַמִּי אֶרֶץ הִפְסִיק הָעִנְיָן הַהוּא מִבָּעֵי לֵיהּ לְמֵעוּטֵי הַכּוֹסֵס אֶת הַחִטָּה א"ר יַעֲקֹב בַּר אִידִי א"ר חֲנִינָא כָּל שֶׁהוּא מֵחֲמֵשֶׁת הַמִּינִין בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עָלָיו במ"מ וּלְבַסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מַעַיָן שָׁלֹשׁ אָמַר רַבָּה בַּר מָרִי אריב"ל כָּל שֶׁהוּא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ וּלְבַסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מַעַיָן שָׁלֹשׁ א"ל אַבָּיֵי לְרַב דִּימִי מַאי נִיהוּ בְּרָכָה אַחַת מַעַיָן שָׁלֹשׁ א"ל אַפֵּירֵי דְּעֵץ עַל הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבוֹעַ מִטּוּבָהּ רַחֵם ה' אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְתִבְנֶה יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשַׂמְּחֵנוּ בָּהּ כִּי אַתָּה טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל דַּחֲמֵשֶׁת הַמִּינִין עַל הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה כו' וְחוֹתֵם עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמִּחְיָה מֵיחֵתַם בְּמַאי חֵתִים כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר רַב חָתִים בְּר"ח בָּרוּךְ מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים הָכָא מַאי רַב חִסְדָּא אָמַר עַל הָאָרֶץ וְעַל פֵּירוֹתֶיהָ וְר' יוֹחָנָן אָמַר עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּירוֹת א"ר עַמְרָם וְלֹא פְּלִיגִי הָא לָן וְהָא לְהוּ מַתְקִיף לָהּ ר"נ בַּר יִצְחָק אִינְהוּ אַכְלֵי וַאֲנַן מְבָרְכִין אֶלָּא אֵיפּוּךְ רַב חִסְדָּא אָמַר עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּירוֹת ר' יוֹחָנָן אָמַר עַל הָאָרֶץ וְעַל פֵּירוֹתֶיהָ

אמר

תוספות

עבידנא כבולהו. וכן אנו נוהגין כרב אשי דמברכינן בתר מיא ובתר ירקא בורא נפשות רבות: **ולבני** מערבא דמברכין הכי בתר וכו'. ואנן לא עבדינן כבני מערבא דדוקא לדידהו שהיה דרכם לסלקם בלילה שייבא ברכה דלשמור חקיו כדכתיב ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים וגו' אבל אנו שמסלקין אותן בחצי היום או אפי' נסלקן בלילה לא שייך חקה ודוקא לדידהו דקסברי לילה לאו זמן תפילין הוא ומימים ימימה אתא למעוטי לילות שייבא ברכה דחקה אבל אנן דקי"ל דלילה זמן תפילין הוא ואנן משימין הפסוק ושמרת החקה וגו' בפסח ומה שאין אנו מניחים אותן בלילה מפני שמא יפיח בהן אפי' נמתין לסלקן עד הלילה לא מברכינן אע"ג דאנן קיימא לן דשבת וי"ט לאו זמן תפילין אפ"ה לא מברכינן דדוקא לדידהו דסבירא להו חקה קאי אתפילין מברכי' ותודע שהרי אינהו נמי לא היו מברכין אלא אתפילין לחודייהו משום דכתיב בהו חקה אבל אשאר מצות כגון ציצית ולולב וסוכה לא היו מברכין (וה"ה הכא) וקשה דהוי מצי לשנויי הכי לאפוקי שאר מצות אפי' לבני מערבא:

דחנקתיה

אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי מִשּׁוּם רַבֵּינוּ עַל הַבִּיעָא וְעַל מִינֵי קוּפְּרָא בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ שֶׁהַכֹּל וּלְבַסּוֹף בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְכוּ' אֲבָל יַרְקָא לֹא וְר' יִצְחָק אָמַר אֲפִילּוּ יַרְקָא אֲבָל מַיָּא לֹא וְרַב פָּפָּא אָמַר אֲפִילּוּ מַיָּא מַר זוּטְרָא עָבִיד כְּרַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי וְרַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי עָבִיד כְּר' יִצְחָק וְסִימָנְךָ חַד כִּתְרֵי וּתְרֵי כְּחַד א"ר אַשִׁי אֲנָא זִמְנָא דְּכִי מְדַכְּרִנָא עַבִּידְנָא כְּבוּלְּהוּ תְּנַן כָּל שֶׁטַּעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו טָעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו וְיֵשׁ שֶׁטַּעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו וְאֵין טָעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו בִּשְׁלָמָא לְרַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי לַאֲפוּקֵי יַרְקָא לְר' יִצְחָק לַאֲפוּקֵי מַיָּא אֶלָּא לְרַב פָּפָּא לַאֲפוּקֵי מַאי לַאֲפוּקֵי מִצְוֹת וְלִבְנֵי מַעֲרָבָא דְּבָתַר דְּמְסַלְּקֵי תְּפִילֵּיהוּ מְבָרְכֵי אקב"ו לִשְׁמוֹר חֻקָּיו לַאֲפוּקֵי מַאי לַאֲפוּקֵי רֵיחָנֵי א"ר יַנַּאי א"ר כָּל שֶׁהוּא כְּבֵיצָה בֵּיצָה טוֹבָה מִמֶּנּוּ כִּי אָתָא רָבִין אָמַר טָבָא בֵּיעָתָא מְגוּלְגַּלְתָּא מִשִּׁיתָא קַיְיסֵי סוּלְתָּא כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר טָבָא בֵּיעָתָא מְגוּלְגַּלְתָּא מִשִּׁיתָא מִטְּוִיתָא מֵאַרְבַּע מְבוּשַׁלְתָּא כָּל שֶׁהוּא כְּבֵיצָה בֵּיצָה טוֹבָה הֵימֶנּוּ לְבַר מִבִּשְׁרָא: רע"א אֲפִילּוּ אָכַל שֶׁלֶק כו': וּמִי אִיבָּא מִידֵי דַּהֲוָה שֶׁלֶק מְזוֹנֵי א"ר אַשִׁי בְּקֶלֶק שֶׁל כְּרוּב שָׁנוּ ת"ר טְחוֹל יָפֶה לַשִּׁנַּיִם וְקָשֶׁה לִבְנֵי מַעַיִם כְּרִישִׁין קָשִׁין לַשִּׁנַּיִם וְיָפִין לִבְנֵי מַעַיִם כָּל יָרָק חַי מוֹרִיק וְכָל קָטָן מַקְטִין וְכָל נֶפֶשׁ מֵשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ וְכָל קָרוֹב לְנֶפֶשׁ מֵשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ כְּרוּב לְמָזוֹן וּתְרָדִין לִרְפוּאָה אוֹי לוֹ לְבֵית שֶׁהַלֶּפֶת עוֹבֶרֶת בְּתוֹכוֹ: אָמַר מַר טְחוֹל יָפֶה לַשִּׁנַּיִם וְקָשֶׁה לִבְנֵי מַעַיִם מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ נִלְעֲסֵיהּ וְנִשְׁדֵּייהּ כְּרִישִׁין קָשִׁין לַשִּׁנַּיִם וְיָפִין לִבְנֵי מַעַיִם מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ לִשְׁלָקֵינְהוּ וְנִבְלְעֵינְהוּ כָּל יָרָק חַי מוֹרִיק א"ר יִצְחָק בִּסְעוּדָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל אַחַר הַקָּזָה וְא"ר יִצְחָק כָּל הָאוֹכֵל יָרָק קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת אָסוּר לְסַפֵּר הֵימֶנּוּ מַאי טַעְמָא מִשּׁוּם רֵיחָא וְא"ר יִצְחָק אָסוּר לְאָדָם שֶׁיֹּאכַל יָרָק חַי קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת אַמֵּימָר וּמָר זוּטְרָא וְרַב אַשִׁי הֲווּ יָתְבִי אֵיתוּ קַמַּיְיהוּ יָרָק חַי קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת אַמֵּימָר וְרַב אַשִׁי אָכוּל וּמָר זוּטְרָא לֹא אָכַל אָמְרוּ לֵיהּ מַאי דַּעְתֵּיךְ דְּא"ר יִצְחָק כָּל הָאוֹכֵל יָרָק קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת אָסוּר לְסַפֵּר הֵימֶנּוּ מִשּׁוּם רֵיחָא וְהָא אֲנַן דְּקָא אָכְלִינַן וְקָא מִשְׁתָּעֵית בַּהֲדָן אָמַר לְהוּ אֲנָא כְּאִידָךְ דְּר' יִצְחָק ס"ל דְּא"ר יִצְחָק אָסוּר לְאָדָם שֶׁיֹּאכַל יָרָק חַי קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת כָּל קָטָן מַקְטִין אָמַר רַב חִסְדָּא אֲפִילּוּ גַּדְיָא בַּר זוּזָא וְלֹא אֲמָרָן אֶלָּא דְּלֵית בֵּיהּ רִבְעָא אֲבָל אִית בֵּיהּ רִבְעָא לֵית לָן בָּהּ כָּל נֶפֶשׁ מֵשִׁיב נֶפֶשׁ אָמַר רַב פָּפָּא אֲפִילּוּ גֵּילְדָנֵי דְּבֵי גִּילֵי כָּל הַקָּרוֹב לְנֶפֶשׁ מֵשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב עוּנְקָא א"ל רָבָא לְשַׁמְעֵיהּ כִּי מַיְיתֵית לִי אוּמְצָא דְּבִישְׁרָא טְרַח וְאַיְיתֵי לִי מֵהֵיכָא דְּמִקָּרֵב לְבֵי בָּרוּךְ כְּרוּב לְמָזוֹן וּתְרָדִין לִרְפוּאָה כְּרוּב לְמָזוֹן אֵין וְלִרְפוּאָה לֹא וְהָא תַּנְיָא שִׁשָּׁה דְּבָרִים מְרַפְּאִין אֶת הַחוֹלֶה מַחְלִיוֹ וּרְפוּאָתָן רְפוּאָה וְאֵלּוּ הֵן כְּרוּב וּתְרָדִין וּמֵי סִיסִין דְּבַשׁ וְקִיבָה וְחֶרֶת וְיוֹתֶרֶת הַכָּבֵד אֶלָּא אֵימָא כְּרוּב אַף לְמָזוֹן אוֹי לוֹ לַבֵּית שֶׁהַלֶּפֶת עוֹבֶרֶת בְּתוֹכוֹ אֵינִי וְהָא אָמַר לֵיהּ רָבָא לְשַׁמְעֵיהּ כִּי חָזֵית לִפְתָּא בְּשׁוּקָא לֹא תֵּימָא לִי בְּמַאי בָּרְכַת רִיפְתָּא אָמַר אַבָּיֵי מִבְּלִי בָּשָׂר וְרָבָא אָמַר מִבְּלִי יַיִן אִיתְּמַר רַב אָמַר מִבְּלִי בָּשָׂר וּשְׁמוּאֵל אָמַר מִבְּלִי עֵצִים וְרַבִּי יוֹחָנָן אֹמַר מִבְּלִי יַיִן א"ל רָבָא לְרַב פָּפָּא סוּדְנֵי אֲנַן תַּבְרִינָן לָהּ בְּבִשְׁרָא וְחַמְרָא אַתּוּן דְּלֵא נָפֵיש לְכוּ חַמְרָא בְּמַאי תַּבְרִיתוּ לָהּ א"ל בְּציבֵי כִּי הָא דְּבִיתְהוּ דְּרַב פָּפָּא בְּתַר דְּמִבְשַׁלְא לָהּ תַּבְרָא לָהּ בְּתַמְנָן אוּפֵי פַּרְסֵיְיתָא תְּנוּ רַבָּנָן דָּג קָטָן מָלִיחַ פְּעָמִים שֶׁהוּא מֵמִית בְּשִׁבְעָה בְּשִׁבְעָה עָשָׂר וּבְעֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה וְאַמְרֵי לָהּ בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה וְלֹא אֲמָרָן אֶלָּא בְּמִטְּוֵי וְלֹא מִטְּוֵי אֲבָל מִטְּוֵי שַׁפִּיר לֵית לָן בָּהּ וּדְלָא מִטְּוֵי שַׁפִּיר לֹא אֲמָרָן אֶלָּא דְּלֵא שָׁתָה בַּתְּרֵיהּ שִׁכְרָא אֲבָל שָׁתָה בַּתְּרֵיהּ שִׁכְרָא לֵית לָן בָּהּ: וְהַשּׁוֹתֶה מַיִם לִצְמָאוֹ וְכוּ' לַאֲפוּקֵי מַאי א"ר אִידִי בַּר אָבִין לַאֲפוּקֵי לְמַאן

דחנקתיה

קופרא. כל מיני בשר: **אבל ירקא לא.** צריך לברוכי אחריה: **חד כתרי.** מר זוטרא שהוחזר כאן יחיד בלא שם אביו עביד כרב יצחק בר אבדימי שהוחזר בשמו ובשם אביו: **ותרי כחד.** מר בר רב אשי שהוחזר בשמו ובשם אביו עביד כר' יצחק שהוחזר יחיד: **כבולהו.** אף כרב פפא: **כל שטעון ברכה.** משנה היא במסכת נדה: **למעוטי ירקא.** וכ"ש מיא: **למעוטי מצות.** אין מברכין כשמסלקין תפילין וציצית ואחר תקיעת שופר ולולב: **כל שהוא כביצה.** אין לך מין מאכל שיעור כביצה שלא תהא ביצה טובה לגוף ממנו: **מגולגלתא.** צלויה לחה ורכה ששורפין אותה: **קייסי.** מדות מחוזקות לוג: **מגולגלתא משיתא.** טובה משיתא קייסי: **מטויתא.** צלויה קשה טובה מארבע קייסי: **מבושלתא.** במים עלה א"ר יוסי כל שהוא כביצה ביצה טובה ממנו: **בקלח של כרוב שנו.** שהוא מזון דתניא לקמן כרוב למזון: **כרישין.** כרתי: **כל ירק חי מוריק.** נוטל תואר הפנים: **כל קטן.** שלא גדל כל צרכו ולקמן מפרש כמה כל צרכו: **כל נפש.** דבר חי הנאכל שלם כגון דגים קטנים שגדלו כל צרכן: **הקרוב לנפש.** האוכל מן הבהמה במקום חיות שלה ולקמן מפרש לה: **אוי לבית.** לכרס האוכל לפת: **נלעסיה.** בוססו ומשליכו: **לשלקינהו.** בקדרה הרבה שלא יצטרך לבוססו בשיניו: **קודם ארבע שעות.** שאינו זמן סעודה והריח קשה לבני אדם המספרים עמו קודם אכילה שהגוף ריקן: **כאידך דר' יצחק סבירא לי.** אבל אסור לספר לא סבירא לי: **בר זוזא.** כלומר שמן וטוב ששוה זוז: **דלית ביה רבעא.** שלא גדל עד רביעית שלו כגון טלה רביעית של איל גדי כדי רביעית של שעיר גדול וכן כל דבר: **גילדני דבי גילי.** דגים קטנים מאד ומצויין בין הקנים באגם ואין דרכן לגדל יותר אבל דג קטן ממין דג גדול ולא גדל רובע זה הוא קטן מקטין: **עונקא.** צואר מקום בית השחיטה וסמוך ללב ולמעים: **לבי ברוך.** למקום שברכו שם על השחיטה: **ומי סיסין.** תבשיל של פוליאו"ל: **והרת.** ולדיר"א שהולד נוצר בו: **יותרת הכבד.** טרפשא דכבדא שקורין אייבר"ש: **מבלי בשר.** היא קשה אבל כשמבשלה עם בשר שמן מתיש כחה: **מבלי יין.** כשאין שותה אחריה יין: **מבלי עצים.** שאינו שולקה הרבה: **סודני.** בעל שכר תמרים ור' פפא מוכר שכר היה כדאמר באיזהו נשך (ד' סה.) טרשא דרב פפא שכראי לא פסיד ואמר רב פפא אי לאו דרמאי שכרא לא איעתרי (פסחים קיג.) והוא נקרא סודני כדאמרינן תמרי בחלוזך לבי סודנא רהוט (שם): **דלא נפיש לכו חמרא.** ששותי שכר אתם: **במאי תבריתו לה.** לכחו של לפת: **אופי פרסייתא.** בקעיות של עצים גדולות היתה שורפת תחת קדרת הלפת: **פעמים שהוא ממית.** ואלו הן ביום שבעה ימים למליחתו או ביום שבעה עשר או ביום שבעה ועשרים:

מאי

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בענין ברכה האחרונה על שאר המינים: **אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי מִשּׁוּם רַבִּינוּ, עַל הַבִּיעָא** – על ביצה **וְעַל מִינֵי קוּפְּרָא** – ועל כל מיני בשר, **בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ ׳שֶׁהַכֹּל׳, וּלְבַסּוֹף ׳בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת׳ וכו׳. אֲבָל יַרְקָא לָא** – אבל על הירק אין צריך לברך לאחריו.

וְרַבִּי יִצְחָק אָמַר, אֲפִילּוּ עַל יַרְקָא – ירק יש לברך אחריו ׳בורא נפשות׳, **אֲבָל מַיָּא לָא** – אבל אחרי מים אין מברכים.

וְרַב פָּפָּא אָמַר, אֲפִילּוּ אַחֲרֵי מַיָּא [–מים] יש לברך ׳בורא נפשות׳.

מַר זוּטְרָא עָבִיד – נהג **כְּרַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי**, שבירך ׳בורא נפשות׳ אחרי ביצים ובשר אבל לא אחרי ירק, **וְרַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי עָבִיד** – נהג **כְּרַבִּי יִצְחָק**, שבירך אף אחרי ירק, ורק אחרי מים לא בירך.

הגמרא מביאה סימן לזכרון: **וְסִימָנָךְ** בשמועה זו, **חַד כִּתְרֵי** – אחד כשנים, כלומר, מר זוטרא שהוזכר כאן יחיד, בלא שם אביו, נהג כרב יצחק בר אבדימי, שהוזכר בשני שמות, בשמו ובשם אביו, **וּתְרֵי כְּחַד** – שנים כאחד, כלומר, רב שימי בר אשי, שהוזכר בשמו ובשם אביו, נהג כרבי יצחק שהוזכר יחיד.

הגמרא מביאה הנהגת רב אשי בענין זה: **אָמַר רַב אַשִׁי, אֲנָא זְמָנָא דְּכִי מִדַּכְּרִנָא** – אני, בפעמים שאני נזכר מהענין, **עָבִידְנָא כְּכוּלְּהוּ** – נוהג אני בכולם, והיינו אף כרב פפא, שלדעתו מברכים ׳בורא נפשות׳ אף אחרי שתיית מים.

הגמרא מביאה משנה ומקשה ממנה על שיטת רב פפא: **תְּנַן** במשנה (נדה נא:), ׳**כֹּל שֶׁטָּעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו טָעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו, וְיֵשׁ שֶׁטָּעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו וְאֵין טָעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו**׳. **כִּשְׁלָמָא לְרַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי**, יש לפרש שכוונת המשנה **לְאַפּוּקֵי יַרְקָא** – להוציא מהכלל את הירק, שירק טעון ברכה לפניו ולא לאחריו, וכן **לְרַבִּי יִצְחָק** יש לפרש שכוונת המשנה **לְאַפּוּקֵי מַיָּא** – להוציא מים מהכלל, שמים טעונים ברכה לפניהם ולא לאחריהם, **אֶלָּא לְרַב פָּפָּא**, הסובר שמברכים ברכה אחרונה אף לאחר מים, **לְאַפּוּקֵי מַאי** – מה באה המשנה להוציאה מן הכלל, ואמרה שהוא טעון ברכה לפניו ולא לאחריו.

מתרצת הגמרא: יש לפרש שכוונת המשנה **לְאַפּוּקֵי** – להוציא מכלל זה **מִצְוֹת**, שהדין הוא שמברכים לפני קיום המצוה, אבל לאחריה, כגון לאחר סילוק התפילין או ציצית או לאחר תקיעת שופר ונטילת לולב, אין מברכים.

שואלת הגמרא: **וְלִבְנֵי מַעֲרָבָא** [–ארץ ישראל] **דְּבָתַר דְּמִסְלְקִי תְּפִילֵּיהוּ** – שלאחר סילוק התפילין **מְבָרְכִי** – נוהגים לברך ׳**אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִשְׁמוֹר חֻקָּיו**׳, **לְאַפּוּקֵי מַאי** – מה באה המשנה להוציא מהכלל.

משיבה הגמרא: **לְאַפּוּקֵי רֵיחָנִי** – להוציא בשמים, שמברכים לפניהם ולא אחריהם.

הגמרא מדברת על מעלת הביצים: **אָמַר רַבִּי יַנַּאי אָמַר רַב, כֹּל מִין מאכל שֶׁהוּא בשיעור כַּבֵּיצָה, בֵּיצָה טוֹבָה מִמֶּנּוּ לגוף.**

כִּי אֲתָא – כשבא **רָבִין אָמַר, טָבָא בֵּיעָתָא מְגוּלְגֻּלְתָּא** – טובה ביצה אחת מגולגלת, והיינו צלויה מעט, שהיא רכה, יותר **מִשִּׁיתָא** קַיְיסֵי **סוּלְתָּא** – משישה לוגים של סולת.

כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר, טָבָא בֵּיעָתָא מְגוּלְגֻּלְתָּא מִשִּׁיתָא – טובה יותר ביצה אחת מגולגלת יותר משישה לוגים של סולת [וכמו שאמר רבין], אבל ביצה **מִטַּוְיְתָא** – צלויה היטב, שהיא ביצה קשה, טובה יותר **מֵאַרְבַּע** לוגים של סולת, והיינו שאין מעלתה כביצה צלויה מעט שהיא רכה. וביצה **מְבוּשֵׁלְתָּא** – מבושלת במים, לגביה אמר רבי ינאי (לעיל) **כֹּל** מאכל **שֶׁהוּא** בשיעור **כַּבֵּיצָה, בֵּיצָה טוֹבָה הִימֶנּוּ.**

וזהו **לְרַב מִבַּשְּׁרָא** – מלבד בשר, שבשר בשיעור כביצה מועיל לא פחות מביצה.

שנינו במשנה: **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר אֲפִילּוּ אֲכָל שֶׁלֶּק** – ירק מבושל **כו׳** והוא מזונו, מברך עליו שלש ברכות.

שואלת הגמרא: **וּמִי אִיכָּא מִידִּי דַּהֲוָה שֶׁלֶּק מְזוֹנֵי** – וכי קיים דבר כזה שהשלק יהיה מזונו, כלומר שיהיה ירק מבושל שיסמוך עליו אדם להיות סעודתו. **אָמַר רַב אַשִׁי, בְּקֶלַח שֶׁל כְּרוּב שָׁנוּ.**

הגמרא מביאה ברייתא המבארת סגולותיהם של מאכלים שונים: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, **טְחוֹל יָפֶה לַשִּׁינַּיִם וְקָשֶׁה לִבְנֵי מֵעַיִם, כְּרֵישִׁין** [–כרתי] **קָשִׁין לַשִּׁינַּיִם וְיָפִין לִבְנֵי מֵעַיִם. כָּל יָרָק חַי, מוֹרִיק** – נוטל תואר הפנים, **וְכָל דבר קָטָן**, שלא גדל כל צרכו, **מַקְטִין, וְכָל נֶפֶשׁ** – כל דבר שיש בו נפש חיה, כשאוכלו כולו [כגון דגים קטנים שגדלו כל צרכם] הוא **מֵשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְכָל קָרוּב לַנֶּפֶשׁ** – האוכל מבהמה במקום חיות שלה, **מֵשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ. כְּרוּב** ראוי **לְמָזוֹן, וּתְרָדִין לִרְפוּאָה. אוֹי לוֹ לְבֵית שֶׁהַלֶּפֶת עוֹבֶרֶת בְּתוֹכוֹ** – אוי לה לכרס של אדם האוכל לפת.

הגמרא דנה בדברי הברייתא: **אָמַר מַר** – שנינו בברייתא, **טְחוֹל יָפֶה לַשִּׁינַּיִם וְקָשֶׁה לִבְנֵי מֵעַיִם. שואלת הגמרא: מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ** – מה תקנתו, כלומר, אדם הרוצה לאכול טחול בשביל רפואת שיניו כיצד יעשה זאת ולא יזיק למעיו. משיבה הגמרא: **גְּלַעֲסֵיהּ וְנַשְׁדֵּיהּ** – ילעס את הטחול ויפלטנו מפיו.

שנינו עוד בברייתא: **כְּרֵישִׁין** [–כרתי] **קָשִׁין לַשִּׁינַּיִם וְיָפִין לִבְנֵי מֵעַיִם.** שואלת הגמרא: **מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ** – מה תקנתו, שיועיל למעיים ולא יזיק לשיניים. משיבה הגמרא: **לִשְׁלְקִינְהוּ וְנִבְלְעִינְהוּ** – יבשל אותם בקדרה זמן רב עד שיתרככו מאוד ולא יצטרך ללעוס אותם בשיניו, ואז יבלע אותם.

שנינו עוד בברייתא: **כָּל יָרָק חַי מוֹרִיק** – נוטל תואר פניו. **אָמַר רַבִּי יִצְחָק**, דברים אלו נאמרו **בִּסְעוּדָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל אַחַר הַקָּזָה** של דם, שאז אכילת ירק חי מזיקה.

הגמרא מביאה עניינים נוספים לגבי אכילת ירק: **וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, כָּל הָאוֹכֵל יָרָק קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת** מתחילת היום, שאין זה זמן סעודה, **אָסוּר לְסַפֵּר הֵימֶנּוּ** – אסור לדבר אתו. **מַאי טַעֲמָא. מִשּׁוּם רֵיחָא** – משום שריח הירק היוצא מפיו קשה לבני אדם המדברים עמו, מפני שעדיין הם לא אכלו.

הגמרא מביאה מאמר של רבי יצחק בענין זה: **וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָסוּר לָאָדָם שֶׁיֹּאכַל יָרָק חַי קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת.**

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **אַמֵּימַר וּמַר זוּטְרָא וְרַב אַשִׁי הֲווּ יָתְבִי** – היו יושבים יחד. **אַיְיתוּ קַמֵּיהוּ** – הביאו לפניהם **יָרָק חַי**, והיה זה **קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת** מתחילת היום. **אַמֵּימַר וְרַב אַשִׁי אָכְלוּ** – אכלו, משום שלא חששו לדברי רבי יצחק. **וּמַר זוּטְרָא לֹא אָכַל. אָמְרוּ לֵיהּ** אמימר ורב אשי למר זוטרא, **מַאי דַּעְתָּךְ** [שמשום כך לא אכלת], אם משום **דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק, כָּל הָאוֹכֵל יָרָק קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת אָסוּר לְסַפֵּר הֵימֶנּוּ מִשּׁוּם רֵיחָא**, ולכן אין אתה רוצה לאכול ירק כדי שלא ייאסר לאנשים אחרים לדבר אתך, **וְהָא אֲנַן דְּקָא אַכְלִינַן וְקָא מִשְׁתַּעְיָא בַּהֲדָן** – והלא אנו אכלנו ירק ואין אתה נמנע מלדבר אתנו, ובזה אתה מראה שאינך חושש לדברי רבי יצחק. **אָמַר לְהוּ** [–להם] מר זוטרא, **אֲנָא כְּאִידָךְ דְּרַבִּי יִצְחָק סָבְרָא לִי** – אני סובר כמימרא אחרת של רבי יצחק, **דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָסוּר לָאָדָם שֶׁיֹּאכַל יָרָק חַי קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת**, אבל אינני סובר שאסור לדבר עם אדם שאכל ירק. ולכן לא אכלתי בעצמי, אבל לא נמנעתי מלדבר אתכם.

הגמרא חוזרת לדברי הברייתא. שנינו בברייתא: **כָּל דבר קָטָן**, שלא גדל כל צרכו, **מַקְטִין. אָמַר רַב חִסְדָּא**, הדברים אמורים **אֲפִילּוּ בְּנַדְיָא בַּר זוּזָא** – גדי שמן וטוב ששוה זוז, שאף על פי שהוא שמן וטוב, כיון שלא גדל כל צרכו, הרי הוא מקטין. **וְלֹא אֲמָרָן** – ולא אמרו שכל קטן מקטין, **אֶלָּא** בקטן כזה **דְּלֵית בֵּיהּ רְבָעָא** – שלא גדל עד רביעית מגודלו השלם, כגון טלה שאין בו רביעית של איל, או גדי שאין בו רביעית של שעיר גדול, וכן כל דבר, **אֲבָל אִית בֵּיהּ רְבָעָא** – אבל אם הגיע לרבע מגודלו השלם, **לֵית לָן בָּהּ** – אין לנו בו שום חשש.

שנינו עוד בברייתא: **כָּל נֶפֶשׁ** – כל דבר חי הנאכל שלם, **מֵשִׁיב נֶפֶשׁ. אָמַר רַב פָּפָּא**, הדברים אמורים **אֲפִילּוּ בְּגִילְדָּנֵי דְּבֵי גִילֵי** – בדגים קטנים מאוד המצויים בין הקנים באגם, ואין דרכן לגדול יותר.

שנינו עוד בברייתא: **כָּל הַקָּרוֹב לַנֶּפֶשׁ** – האוכל מבהמה במקום החיות שלה, **מֵשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ. אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב**, וזהו **עוּנְקָא** – צואר, שהוא מקום השחיטה, וסמוך ללב ולמעיים.

הגמרא מספרת בענין זה: **אָמַר לֵיהּ רָבָא לְשַׁמָּעֵיהּ** – לשמש שלו, **כִּי**

המשך בעמוד קו

דַּחֲנַקְתֵּיהּ אוּמְצָא – מי שנתקעה לו חתיכת בשר בגרונו, ושותה מים בשביל להחליקה. שכיון שאינו נהנה מהם, אינו מברך לפניהם.

שנינו עוד במשנתנו: **רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר** [השותה מים לצמאו מברך] **בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן**. הגמרא מבררת אם ההלכה כחכמים או כרבי טרפון: **אָמַר לֵיהּ רָבָא בַּר רַב חָנָן לְאַבַּיֵּי, וְאָמְרִי לָהּ** [–ויש אומרים] שרבא בר רב חנן אמר כן **לְרַב יוֹסֵף, הִלְכְתָא מַאי** – איך ההלכה במחלוקת זו. **אָמַר לֵיהּ, פּוּק חֲזִי מַאי עָבֵיד רַבִּי** – צא וראה מה העם נוהג, וכבר נהגו לברך בתחילה 'שהכל' ולבסוף 'בורא נפשות'.

הדרן עלך כיצד מברכין

פרק שביעי - שלשה שאכלו

פרק זה עוסק בענייני זימון וברכת המזון. אחר סעודת פת, חובה לברך ברכת המזון. כאשר שלשה סעדו כאחד, מצוה עליהם לזמן יחד, כלומר להזמין עצמם באמירה לברך כאחד. אמירה זו נקראת 'ברכת הזימון'. וסידרה הוא, שאומר אחד מהם 'נברך שאכלנו משלו', והאחרים עונים 'ברוך שאכלנו משלו ובטובו חָיִינוּ', והוא חוזר ואומר 'ברוך שאכלנו משלו ובטובו חָיִינוּ'.

בפרק זה יתבארו כל דיני הזימון, כגון בכמה אנשים מזמנים, מי הם הראויים להצטרף לזימון, על איזה מאכל אפשר לזמן, וכיצד נעשית מצות הזימון.

משנה

דינם של שלושה שסעדו יחד: **שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ** פת, **כְּאַחַת** – ביחד, כבני חבורה אחת, **חַיָּבִין לְזַמֵּן** – להזדמן יחד לברך ברכה הנאמרת בלשון רבים, כגון 'נברך שאכלנו משלו'.

המשנה מבארת מי הם המצטרפים לזימון ומי הם שאינם מצטרפים, ובכלל זאת גם איזו פת מותרת באכילה והאוכלה מצטרף לאוכלים האחרים לזמן עליה, ואיזו פת אסורה באכילה ואין האוכלה מצטרף עם האחרים לזימון.

תחילה מבארת המשנה מי הם המצטרפים לזימון: אם אחד מן השלשה **אָכַל** פת **דְּמַאי**, והיא פת שנעשתה מתבואת עמי הארץ החשודים על המעשרות, שחייבוה חכמים במעשרות מספק, וזה אכל בלא שעישרה.

וּכְמוֹ כֵן אם אכל פת של **מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה** [–שהופרשה] **תְּרוּמָתוֹ** של המעשר ['תרומת מעשר'], אך לא הופרשה ממנו 'תרומה גדולה'.

או אכל **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ** – פת של מעשר שני חוץ לירושלים או פת הקדש, שאמנם כבר נפדו, אולם לא הוסיפו חומש על פדיונם כדין.

וְכֵן הַשַּׁמָּשׁ שֶׁשרת את השְׁנַיִם שהיו מסובים בסעודה, **וְאָכַל** עמם **כַּזַּיִת**, כדי להצטרף עמם לזימון.

וְכֵן הַכּוּתִי – מן הגויים שהביא מלך אשור מכותא ומשאר ארצות והושיבם בערי שומרון, ונתגיירו מאימת האריות שהיו אוכלים בהם כמפורש בספר מלכים (ב' יז כד), והיו מדקדקים בשמירת תורה שבכתב.

על כל אחד מהנזכרים שהצטרף לסעודה מְזַמְּנִין עָלָיו, ואף על אלו מהם שנראה שיש שמץ עבירה באכילתם מזמנים עליהם, לפי שאין כאן ברכה בעבירה כפי שיתבאר בגמרא (להלן מז ע"א וע"ב).

עתה מבארת המשנה מי הם שאינם מצטרפים לזימון: אם **אָכַל טֶבֶל** – תבואה שלא הפרישו ממנה תרומות ומעשרות, שהיא אסורה באכילה.

וּכְמוֹ כֵן אם אכל **מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה** [–הופרשה] ממנו **תְּרוּמָתוֹ** – 'תרומת מעשר', שהוא אסור באכילה.

וּכְמוֹ כֵן אם אכל **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ**, שהמעשר שני אסור באכילה מחוץ לירושלים וההקדש אסור באכילה בכל מקום, ואכלם שלא כדינם.

וְכֵן הַשַּׁמָּשׁ שֶׁאָכַל פָּחוֹת מִכַּזַּיִת, וְהַנָּכְרִי.

כל אחד מאלו **אֵין מְזַמְּנִין עָלָיו**, אלו שיש איסור באכילתם משום שאין מזמנים על אכילת איסור, שאין זה מברך אלא מנאץ, והאחרים מהטעמים שיתבארו בגמרא.

נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים אֵין מְזַמְּנִין עֲלֵיהֶן, דהיינו שאם אכלו יחדיו שני אנשים ועמם אשה או עבד או קטן, אינם נחשבים כשלשה להתחייב בזימון.

המשנה מבארת מהו שיעור האכילה לענין זימון: **עַד כַּמָּה מְזַמְּנִין** – עד כמה יאכל עמהם אחר ויתחייב עמהם בזימון לענין שיוכל לברך על הכוס ולהוציאם ידי חובת ברכת המזון, **עַד** שיאכל פת בשיעור **כַּזַּיִת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אינו מברך **עַד** שיאכל פת בשיעור **כַּבֵּיצָה**.

גמרא

שנינו במשנה, שלשה שאכלו כאחד חייבים לזמן. מבררת הגמרא: **מִנָּא הָנֵי מִילֵּי** [–מנין לנו דבר זה] ששלשה ראויים לומר ברכת זימון.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַב אַסִּי**, דבר זה נלמד ממשמעות הכתוב, **דְּאָמַר קְרָא** – שנאמר בפסוק (תהלים לד ד) 'גַּדְּלוּ לַה' אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו', ומשמע שאחד אומר לשנים 'גדלו לה'' יחד 'איתי', והרי כאן שלשה הראויים יחדיו לרומם את שם ה' ולומר את ברכת הזימון.

רַבִּי אָבָהוּ אָמַר, דין זה נלמד **מֵהָכָא** [–מפסוק זה], שנאמר (דברים לב ג) 'כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ', ומשמע שהיחיד אומר לשנים, כשאקרא את שם ה' אתם הבו גודל לאלהינו, הרי ששלשה ראויים להגדיל את שמו יתברך ולומר ברכת זימון.

הגמרא מביאה דין נוסף הנלמד מהפסוק 'גדלו לה' איתי': **אָמַר רַב חָנָן בַּר אַבָּא, מִנַּיִן לָעוֹנֶה אָמֵן** על ברכה שהוא שומע מפי המברך **שֶׁלֹּא יַגְבִּיהַּ** את קוֹלוֹ **יוֹתֵר מִן** קולו של **הַמְבָרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) 'גַּדְּלוּ לַה' אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו', ו'גדלו לה'' היא עניית אמן, ולשון 'איתי' משמע בשוה לי, והיינו שקול העונה יהיה שוה לקולו של המברך.

הגמרא מביאה דין דומה לענין קריאת התורה: **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי, מִנַּיִן שֶׁאֵין הַמְתַרְגֵּם** [–העומד ליד הקורא בתורה ומתרגם את הפסוקים ללשון ארמית כדי שיבינו המון העם] **רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ** את קוֹלוֹ **יוֹתֵר מִן הַקּוֹרֵא** בתורה, אלא יתרגם בקול השוה לקולו של הקורא, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות יט יט) 'מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל', שמשה היה מדבר ומתרגם לעם את מה שנענה מפי הגבורה, ויש בפסוק זה יתור לשון, **שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר** – שבפשטות אין מלמדנו הכתוב דבר בתיבת 'בְּקוֹל' ותיבה זו לבאורה מיותרת, **וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – אלא מה מלמדנו הכתוב בתיבת 'בְּקוֹל', שהשם ענה למשה **בְּגוּבַהּ קוֹלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה**, ומכאן שיהא קול המתרגם שוה לקולו של הקורא.

הגמרא מביאה ברייתא שנאמר בה דין זה: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – כן שנינו גם בברייתא, **אֵין הַמְתַרְגֵּם רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַקּוֹרֵא** בתורה, **וְאִם** הקורא קרא בקול גבוה **וְאִי אֶפְשָׁר לַמְתַרְגֵּם לְהַגְבִּיהַּ** את קוֹלוֹ עד שיהיה **כְּנֶגֶד הַקּוֹרֵא** ושוה לו, **יְמַעֵט** – ינמיך **הַקּוֹרֵא** בתורה את קוֹלוֹ **וְיִקְרָא** בקול השוה לקולו של המתרגם.

הגמרא שבה לדיני זימון ומבררת אם גם שנים שאכלו רשאים לזמן: **אִתְּמַר** – נאמר בבית המדרש, **שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת** ורוצים לזמן, **פְּלִיגִי** – נחלקו בנידון זה **רַב וְרַבִּי יוֹחָנָן, חַד** מהם **אָמַר, אִם רָצוּ לְזַמֵּן מְזַמְּנִין. וְחַד** מהם **אָמַר**, אף **אִם רָצוּ לְזַמֵּן אֵין מְזַמְּנִין.**

הגמרא דנה אם יש ממשנתנו הכרעה במחלוקת זו: **תְּנַן** – שנינו במשנה, **שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת חַיָּבִין לְזַמֵּן**. משמע, שדווקא **שְׁלֹשָׁה אִין** [–כן] מזמנים, אבל **שְׁנַיִם לֹא** יזמנו.

דוחה הגמרא: **הָתָם** [–שם] במשנתנו, מדובר אודות זימון שהוא **חוֹבָה**, שאין חובת זימון אלא בשלשה, אבל **הָכָא** [–כאן] במה

המשך בעמוד מו

רש"י

מאי עמא דבר. היאך נוהגים. וכבר נהגו לברך בתחלה "שהכל" ולבסוף "בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא":

הדרן עלך כיצד מברכין

משנה שלשה שאכלו וכו' לזמן. להזדמן יחד לצרוף ברכה בלשון רבים כגון "נברך": **שנטלה תרומתו.** קא סלקא דעתך תרומת מעשר שלו שעל הלוי להפריש: **מעשר שני שנפדה.** להתירו באכילה חוץ לירושלים ואת פדיונו יעלה לירושלים ויאכל: **והשמש.** ששמשם בסעודה ואכל עמהם כזית כדי להצטרף עמהם לזמון. ובכל הני אצטריך לאשמעינן אף על גב דדמו לאיסור אין כאן ברכה בעבירה כדמפרש ואזיל בגמרא: **עד כמה מזמנין.** כמה יאכל עמהם ויתחייב עמהם בזימון: **ונפקא מינה.** להוציאם ידי חובתן אם יתנו לו הכוס לברך. **גמרא מנא הני מילי.** דשלשה ראוים לברכת צירוף: **גדלו לה' אתי.** הרי שלשה. וכן "אקרא הבו גודל" היחיד אומר לשנים: **אינן רשאין ליחלק.** ולברך כל אחד לעצמו דמפקעי לה לתורת זמון: **שלשה אין שנים לא.** הכי פרשינן: דמדקתני "אין רשאין ליחלק" שמע מינה דשלשה מזמנין שנים אין מזמנין ואפילו רצו. דאי אמרת שנים נמי אם רצו מזמנין אמאי אין האחד רשאי ליחלק ליזיל הוא ולא מפקעת ברכת זמון בהכי ויזמנו השנים: **שאני התם דהוקבעו בחובה מעיקרא.** ואי אזיל הוא מפקעת להו חובה וקמו להו ברשות; וגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה: **אוכל עמהם.** אין כאן גאוה דניחא להו דמייתי להו לידי זמון. ואי שנים מזמנין אמאי ניחא להו בלאו דידיה נמי אי בעו מזמנין:

דניחא

דחנקתיה אומצא — ודוקא מים, שאין לו הנאה כי אם לשתות מים לצמאו, והנאה דחנקתיה אומצא אין זה נחשב הנאה. אבל שאר משקים, שלעולם הגוף נהנה מהן — בכל ענין מברך ואפילו חנקתיה אומצא, כדאמרינן לעיל (לו,א). ואף על גב דלרפואה אתי — בעי ברוכי. ורב עמרם פירש: דדוקא לפניו לא בעי ברוכי, אבל לאחריו — חייב. ורבינו משה פירש: דלא היא, דהואיל ואינו נהנה — אפילו לאחריו לא בעי ברכה.

רבי טרפון אומר "בורא נפשות רבות" וכו' — פירוש: לפניו. ופוק חזי מאי עמא דבר, והנה נהגו העולם לברך לאחריו. אבל לא מצינו לפרש דפליגי בלאחריו, דתנא קמא סבר דמברך לפניו ולא לאחריו ורבי טרפון סבר אף לאחריו יברך "בורא נפשות רבות", דאם כן — כי פריך לעיל מרב פפא דמברך (ליקשי), לסייעיה ממלתיה דרבי טרפון שהוא תנא!

הדרן עלך כיצד מברכין

שלשה שאכלו כאחת — בירושלמי פריך: הכא את אמרת אין רשאין ליחלק, והכא את אמרת חייבים לזמן?! ועתה לבאורה אין זה קשה. וכן לקמן (נ,א) פריך: תנינא חדא זימנא שאין רשאין ליחלק, היינו משום דחייבים לזמן! ולי נראה דהכי פריך: הכא את אמרת דאין רשאין ליחלק, דמשמע: אם גמרו אבילתן יחד — אינן רשאין ליחלק, אבל האחד רשאי לגמור סעודתו ולברך קודם חברו. וחייבין לזמן משמע: דחובת זימון עליהם, ואינן רשאין לגמור סעודתן זה בלא זה. ומשני שמואל: כאן בתחלה, כאן בסוף. איזהו בתחלה ואיזהו בסוף? פליגי בה תרי אמוראי, חד אמר: נתנו דעתם לאכול — זהו בתחלה, אכלו כזית — זהו בסוף. וחד אמר: אכלו כזית — זהו בתחלה, נתנו דעתם לאכול — זהו בסוף. ורב אלפס תופס דרך ראשון עיקר, והכי פירש: נתנו דעתם לאכול, כלומר: שהתחילו מתחלה לאכול ביחד — זהו בתחלה; אז ודאי חובת זימון עליהם. אכלו כזית — זהו בסוף, כלומר: אם האחד התחיל קודם חברו בכזית — אז ודאי אם גמרו סעודתם יחד חייבים לזמן, אבל רשאין לגמור זה בלא זה ולברך. **אכל** טבל אין מזמנין עליו — תימה: דאמר ב"ערכין" (ד,א) הכל מצטרפין לזמון, כהנים לוים וישראלים. ופריך: פשיטא! ומשני: לא צריכא — אף על גב דכהן אוכל תרומה וישראל חולין. אלמא: אף על גב דתרומה אסורה לישראל, אחרי שהכהן יכול לצרף עם ישראל, לאכול בחולין —

תוספות

דְּחַנְקְתֵּיהּ אוּמְצָא. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן". אֲמַר לֵיהּ רָבָא בַּר רַב חָנָן לְאַבָּיֵי, וְאָמְרִי לָהּ לְרַב יוֹסֵף: הִלְכְתָא מַאי? - אֲמַר לֵיהּ: פּוּק חֲזִי מַאי עַמָּא דְּבַר.

הדרן עלך כיצד מברכין

שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת חַיָּבִין לְזַמֵּן. אָכַל דְּמַאי, וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ, מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ, וְהַשַּׁמָּשׁ שֶׁאָכַל כְּזַיִת, וְהַכּוּתִי - מְזַמְּנִין עָלָיו. אָכַל טֶבֶל, וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ, וְהַשַּׁמָּשׁ שֶׁאָכַל פָּחוֹת מִכְּזַיִת, וְהַגּוֹי - אֵין מְזַמְּנִין עָלָיו. נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים אֵין מְזַמְּנִין עֲלֵיהֶן. עַד כַּמָּה מְזַמְּנִין? עַד כְּזַיִת; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד כְּבֵיצָה. **גמרא** מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר רַב אַסִּי: דְּאָמַר קְרָא "גַּדְּלוּ לַה' אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו". רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר מֵהָכָא: "כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ". אָמַר רַב חָנָן בַּר אַבָּא: מְנַיִן לָעוֹנֶה "אָמֵן" שֶׁלֹּא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַמְבָרֵךְ - שֶׁנֶּאֱמַר: "גַּדְּלוּ לַה' אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו". אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי: מִנַּיִן שֶׁאֵין הַמְתַרְגֵּם רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַקּוֹרֵא - שֶׁנֶּאֱמַר: "מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל"; שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר "בְּקוֹל", וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר "בְּקוֹל" - בְּקוֹלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: אֵין הַמְתַרְגֵּם רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַקּוֹרֵא, וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְמְתַרְגֵּם לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ כְּנֶגֶד הַקּוֹרֵא - יְמָעֵךְ הַקּוֹרֵא קוֹלוֹ וְיִקְרָא. אִתְּמַר: שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת - פְּלִיגֵי רַב וְרַבִּי יוֹחָנָן, חַד אָמַר: אִם רָצוּ לְזַמֵּן - מְזַמְּנִין, וְחַד אָמַר: אִם רָצוּ לְזַמֵּן - אֵין מְזַמְּנִין. תְּנַן: שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת חַיָּבִין לְזַמֵּן; שְׁלֹשָׁה - אִין, שְׁנַיִם - לָא! - הָתָם חוֹבָה, הָכָא רְשׁוּת. תָּא שְׁמַע: שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת - חַיָּבִין לְזַמֵּן, וְאֵין רַשָּׁאִין לְיִחָלֵק; שְׁלֹשָׁה אִין, שְׁנַיִם לָא! - שָׁאנֵי הָתָם, דִּקְבָעוּ לְהוּ בְּחוֹבָה מֵעִיקָּרָא. תָּא שְׁמַע: הַשַּׁמָּשׁ שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּשׁ עַל הַשְּׁנַיִם - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל עִמָּהֶם אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת, הָיָה מְשַׁמֵּשׁ עַל הַשְּׁלֹשָׁה - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל עִמָּהֶם אֶלָּא אִם כֵּן נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת! - שָׁאנֵי הָתָם,

דניחא

מִן הַקּוֹרֵא - שֶׁנֶּאֱמַר: "מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל"; שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר "בְּקוֹל", וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר "בְּקוֹל" - בְּקוֹלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: אֵין הַמְתַרְגֵּם רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַקּוֹרֵא, וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְמְתַרְגֵּם לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ כְּנֶגֶד הַקּוֹרֵא - יְמָעֵךְ הַקּוֹרֵא קוֹלוֹ וְיִקְרָא. אִתְּמַר: שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת - פְּלִיגֵי רַב וְרַבִּי יוֹחָנָן, חַד אָמַר: אִם רָצוּ לְזַמֵּן - מְזַמְּנִין, וְחַד אָמַר: אִם רָצוּ לְזַמֵּן - אֵין מְזַמְּנִין. תְּנַן: שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת חַיָּבִין לְזַמֵּן; שְׁלֹשָׁה - אִין, שְׁנַיִם - לָא! - הָתָם חוֹבָה, הָכָא רְשׁוּת. תָּא שְׁמַע: שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת - חַיָּבִין לְזַמֵּן, וְאֵין רַשָּׁאִין לְיִחָלֵק; שְׁלֹשָׁה אִין, שְׁנַיִם לָא! - שָׁאנֵי הָתָם, דִּקְבָעוּ לְהוּ בְּחוֹבָה מֵעִיקָּרָא. תָּא שְׁמַע: הַשַּׁמָּשׁ שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּשׁ עַל הַשְּׁנַיִם - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל עִמָּהֶם אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת, הָיָה מְשַׁמֵּשׁ עַל הַשְּׁלֹשָׁה - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל עִמָּהֶם אֶלָּא אִם כֵּן נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת! - שָׁאנֵי הָתָם,

דניחא

מצטרפין לזמון. והכא נמי: נהי דחד מנייהו אכל טבל, דאין ראוי לאחרים, אמאי אינן מזמנין? ויש לומר: דאכילת טבל לאו שמה אכילה, דלא חזיא אף לכהן, אבל תרומה — לכל הפחות ראויה לכהן האוכלה. והוא הדין אם אכלו שלשתן טבל — דאין חייבים לזמן, כדאמרינן (ב"ק צד,א): הרי שגזל סאה חטין וטחנה ואפאה ואכלה ומברך עליהן — אינו מברך אלא מנאץ. מכאן היה אומר רבינו יהודה דשלשה שאכלו, והאחד היה מודר הנאה מן השנים והוא אוכל משלו — יכול להצטרף עמהם לזימון, דנהי דאינו ראוי לאכול עמהם — הם ראוים לאכול עמו, וכן לענין הנזהר מפת של גוי. אבל אם שלשתן מודרין הנאה זה מזה — אין מצטרפין, אף על פי שיכולים לשאול על נדרם, דהשתא מיהא לא אתשילו. **בקולו** של משה — ואם תאמר: היכי מייתי ראיה ממשה, והא צריך לאתויי דמשה היה מתרגם ולא היה מרים קולו יותר מהקדוש ברוך הוא שהיה קורא והוא מביא שהקדוש ברוך הוא היה קורא ומשה היה מתרגם? ופירש רב אלפס: בקולו של משה, מסתמא משה בכל כחו היה עונה כדי להשמיע קולו לכל העם, אבל הקדוש ברוך הוא לא היה צריך להרים קולו, שהרי לא היה מדבר אלא למשה לבד, ואפילו הכי היה מגביה קולו, כדי שלא יהא קולו של משה המתרגם רם יותר מקולו של הקדוש ברוך הוא שהיה קורא. **אם** רצו לזמן אין מזמנין — פירש רש"י: וכן לענין "המוציא" ושאר ברכות — אין האחד מברך להוציא חברו, לגבי הא דאמר אביי נקטינן שנים שאכלו כאחת מצוה ליחלק ולברך כל אחד לעצמו בין ברכת המוציא בין ברכת המזון, לשון רש"י לקמן. ולא נהירא, דלעיל פרק "כיצד מברכין" (לט,א) בעובדא דבר קפרא, נתן בר קפרא רשות לאחד לברך ושנים הוו התם. ועוד, אי הוו שלשה התם לא היו שם אלא פירות! וכן נמי אמרינן לקמן (נג,א) דעל המאור אחד מברך לבולן! על כן נראה לי: דבברכה ראשונה — מוציאין זה את זה שנים לבולי עלמא, והטעם: דהואיל וישבין לאכול יחד — דעתן לצרף, ואחד מברך להוציא חברו. אבל בברכה של סוף סעודה, שמסתלקין זה מזה — צריך לברך כל אחד לעצמו. ויש מתרצים דיש חלוק בין ברכת המוציא — דלא הויא כי אם דרבנן — על כן מוציאין זה את זה, אבל בברכת המזון שהיא מדאורייתא — לשם החמירו.

שלשה שאכלו כאחד אין רשאין ליחלק — מפרש רש"י: אמאי אין רשאין ליחלק האחד מפני השנים, כיון דשנים נמי מזמנין, ליזיל הוא, והא לא מיפקעא ברכת זמון. תימה: דילמא טעמא דאין רשאין ליחלק — משום דיפטרו לשלישי מברכת הזמון. וגם הוא אין לו להפקיע ממנו ברכת הזמון! ויש לומר: דעיקר פרכתו סמיך אסיפא, דקתני: ארבעה אין רשאין ליחלק, אף על גב דאיכא שנים מכאן ושנים מכאן והוי כמו וכו', וכהאי גוונא תמצא בהרבה מקומות. ותימה: אם כן אמאי לא מקשי מן הסיפא בהדיא? על כך פירש רבינו יהודה: דודאי פריך מרישא, והכי קאמר: דליכא למימר דמשום היחיד קאמר — דאם כן הוה ליה למימר "אין היחיד רשאי ליחלק", אי נמי "אין אחד מהם רשאי ליחלק". אבל מדקתני: אין רשאין ליחלק, משמע מכלהו פקע זמון אם נסתלק אחד מהם.

תוספות

והא מאה נשי כתרי גברי דמיין — לענין קבוץ תפלה, ולענין כל דבר שבעשרה — ואפילו הכי חשבינן להו בשלשה, והוא הדין לשנים. אבל לא מצי למימר כחד דמיין, דאינן יכולות לזמן, דהא קתני נשים מזמנות לעצמן. ורש"י פירש: כתרי — לענין חובה, דאין חייבות לזמן, ואם רצו מזמנות, והוא הדין לשנים.

שאני התם דאיכא דעות — מכאן משמע דנשים יכולות לזמן לעצמן. וכן עשו בנות רבינו אברהם, חמיו של רבינו יהודה, על פי אביהן. ומיהו, לא נהגו העולם כן; וקשה: אמאי לא נהגו? מדקתני "מזמנות" משמע דקאמר חייבות לזמן! ויש לומר: ד"נשים מזמנות לעצמן", היינו: אם רצו לזמן — מזמנות. וכן משמע קצת הלשון מדקתני בסמוך "נשים ועבדים אם רצו לזמן אין מזמנין". ועוד, דמדמה ליה הגמרא לשנים משמע דחובה ליכא. והא דקאמר בריש "ערכין" (ג,א) הכל מחוייבין בזימון לאתויי נשים, לענין רשות קאמר, ולא לענין חובה. ונשים צריך עיון אם יוצאות בברכת הזימון של אנשים מאחר שאין מבינות. ויש מביאין ראיה שיוצאות מדאמר לקמן: "סופר מברך ובור יוצא", מכאן משמע שאף הנשים יוצאות בברכת המזון שלנו. מיהו, יש לדחות אותה ראיה, דשאני בור — שמבין בלשון הקדש ויודע קצת מאי קאמר אבל אינו יודע לברך. אבל נשים, שאינן מבינות כלל — מצי למימר דלא נפקי. והא דאמרינן ב"מגילה" (יז,א) לועז ששמע אשורית יצא — פרסומי ניסא בעלמא שאני דבאמרינן התם (יח,א) "האחשתרנים בני הרמכים" מי ידעינן מאי ניהו.

אי הכי אימא סיפא — לא גרס "אי הכי" דהא אפילו מעיקרא נמי הוה מצי למפרך מסיפא דאין מזמנין.

רב זביד אמר ברוך הוא ומבורך — ובהלכות גדולות פסק: "ברוך הוא ומבורך שמו תמיד לעולם ועד". ואי הוה עשרה עני בתריידהו: "ברוך הוא אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד".

הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות — פירש רבינו חננאל והלכות גדולות דיש מפרשים בכל ברכה וברכה, כגון אחר "ישתבח" וכיוצא בו. ומיהו, פוק חזי מאי עמא דבר — שלא נהגו לענות "אמן" אלא אחר "בונה ירושלים" דברכת המזון.

רב אשי עני ליה בלחישה — וכן פסק בהלכות גדולות. ועוד, לדידן דליכא פועלים — אפילו אביי מודה.

לא

רש"י

דניחא להו דמקבע להו בחובה. דגדול המצווה ועושה: **אם רצו אין מזמנים.** כדמפרש טעמא לקמן: שאין קביעותן נאה משום פריצותא בין דנשים בין דמשבב זכור דעבדים בקטנים: **דאפילו מאה כתרי דמיין.** לענין חובה דאין חייבות לזמן ואם רצו מזמנין והוא הדין לשנים: **דאיכא דעות.** דאף על גב דלענין חובה אינן חייבות; לענין רשות דעות שלשה חשיבי להודות טפי משני אנשים דאיכא משום "גדלו לה" אתי": **קוראין לו.** להודיעו שהם רוצים לזמן ויפנה אליהם במקום מעמדו ודי להם בכך: **ומזמנין עליו** — ואף על פי שאינו בא אצלם: **ואמר רבי זירא:** לומר **שאין ברכת** הזימון ביניהן. לא בא ללמדנו אלא שאין צריכין זימון. דכיון דאחד יוצא בברכת חברו אשמעינן דאין זימון דאי יש זימון ברכת שניהם היא שהרי אומר "נברך" והוא עונה "ברוך הוא": **לאו דשמיע להו מרבי יוחנן.** דבר מערבא הוא: **דאילו רב.** בבבל הוה ובני מערבא היכא שמיע להו והוא דקרו ליה ועני. שסמוך הוא אצלם ועונה "ברוך הוא": **לא אמרן.** דלא צריך למיתי גבייהו אלא שלשה אבל עשרה שיצטרפו משום הזכרת השם עד דאתי גבייהו: **נראין כעשרה.** דאין אדם ממהר להבחין בין עשרה לתשעה: **מצוה ליחלק.** ולברך כל אחד בפני עצמו בין ברכת "המוציא" בין ברכת המזון: **אחד מפסיק לשנים.** אם גמרו השנים סעודתן ורוצין לזמן דרך ארץ הוא שיהא האחד מפסיק את סעודתו עד שיזמנו עליו עד ברכת "הזן" דהיינו ברכת זימון וחוזר וגומר סעודתו. אבל שנים אין עליהם להפסיק בשביל היחיד וימתין עד שיגמרו: **לפנים משורת הדין.** לאחשוביה: **לא הוה בהו** — מופלג בחכמה ובזקנה מן השנים: **דאיכא אדם** גדול. שהגדול מברך כדפסקינן לקמן הלכתא (מזא): **בא ומצאן.** אחד מן השוק בא ומצא שלשה שהיו מזמנין: **ברוך ומבורך.** דלא מצי למימר "שאכלנו משלו": **הא דקאמר ברוך ומבורך.** כדאשכחינהו דקאמר המזמן "נברך" אבל אשכחינהו דענו "ברוך הוא" עונה בתריידהו "אמן": **הא בבונה ירושלים.** שהיה סוף הברכות הרי זה משובח. וכן בסוף ברכות דקריאת שמע שחרית וערבית "ואחר כל ברכותיו" דקתני בברייתא "הרי זה משובח" אחר גמר כל ברכותיו קאמר. ואחר "כל ברכותיו" דקתני "הרי זה מגונה" — בסוף כל ברכה וברכה קאמר: **כי היכי דלשמעו פועלים.** וידעו שנגמרה כל הברכה שהרי אין המברך עונה "אמן" אלא לבסוף: **וליקומו.** לעבידתייהו. ואי משום דקמפקע להו מ"הטוב והמטיב" לא איכפת ליה דקסבר דלאו דאורייתא היא אלא ביבנה תקנוה על הרוגי ביתר שנתנו לקבורה: **רב אשי עני.** לההוא "אמן" בלחישה כי היכי דלא לשמעו וידעו ששם גמר הברכות ויזלזלו ב"הטוב והמטיב". ומיהו משום דסוף כל ברכותיו היה ותניא בברייתא "הרי זה משובח" לא סגי דלא עני ליה.

קטינא

דְּנִיחָא לְהוּ דְּמִקְבַּע לְהוּ בְּחוֹבָה מֵעִיקָּרָא. תָּא שְׁמַע: נָשִׁים מְזַמְּנוֹת לְעַצְמָן, וַעֲבָדִים מְזַמְּנִים לְעַצְמָן, נָשִׁים וַעֲבָדִים וְקִטַּנִּים אִם רָצוּ לְזַמֵּן - אֵין מְזַמְּנִין; (וְהָא נָשִׁים אֲפִילּוּ מֵאָה) וְהָא מֵאָה נָשֵׁי כִּתְרֵי גַּבְרֵי דְּמָיְין, וְקָתָנֵי: נָשִׁים מְזַמְּנוֹת לְעַצְמָן וַעֲבָדִים מְזַמְּנִין לְעַצְמָן! - שָׁאנֵי הָתָם, דְּאִיכָּא דֵּעוֹת. - אִי הָכִי אֵימָא סֵיפָא: נָשִׁים וַעֲבָדִים אִם רָצוּ לְזַמֵּן - אֵין מְזַמְּנִין, אַמַּאי לָא? וְהָא אִיכָּא דֵּעוֹת! - שָׁאנֵי הָתָם, מִשּׁוּם פְּרִיצוּתָא. תִּסְתַּיֵּים דְּרַב דַּאֲמַר "אִם רָצוּ לְזַמֵּן אֵין מְזַמְּנִין". דְּאָמַר רַב דִּימִי בַּר יוֹסֵף אָמַר רַב: שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת וְיָצָא אֶחָד מֵהֶם לַשּׁוּק - קוֹרְאִין לוֹ וּמְזַמְּנִין עָלָיו; טַעֲמָא - דְּקוֹרְאִין לוֹ, הָא לֹא קוֹרְאִין לוֹ - לָא! - שָׁאנֵי הָתָם, דְּאִקְּבְעוּ לְהוּ בְּחוֹבָה מֵעִיקָּרָא. אֶלָּא, תִּסְתַּיֵּים דְּרַבִּי יוֹחָנָן הוּא דְּאָמַר "אִם רָצוּ לְזַמֵּן - אֵין מְזַמְּנִין". דְּאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת - אֶחָד מֵהֶן יוֹצֵא בִּבְרִכַּת חֲבֵירוֹ; וְהֵיוֵינָן בָּהּ: מַאי קָא מַשְׁמַע לָן? תְּנִינָא: שָׁמַע וְלֹא עָנָה - יָצָא! וַאֲמַר רַבִּי זֵירָא: לוֹמַר שֶׁאֵין בִּרְכַּת הַזִּימּוּן בֵּינֵיהֶם, תִּסְתַּיֵּים. אֲמַר לֵיהּ רָבָא בַּר רַב הוּנָא לְרַב הוּנָא: וְהָא רַבָּנַן דְּאִתּוּ מִמַּעֲרָבָא אָמְרִי: אִם רָצוּ לְזַמֵּן - מְזַמְּנִין; מַאי לָאו דִּשְׁמִיעַ לְהוּ מֵרַבִּי יוֹחָנָן? - לָא, דִּשְׁמִיעַ לְהוּ מֵרַב מִקַּמֵּי דְּנָחִית לְבָבֶל. גּוּפָא, אָמַר רַב דִּימִי בַּר יוֹסֵף אָמַר רַב: שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת וְיָצָא אֶחָד מֵהֶם לַשּׁוּק - קוֹרְאִין לוֹ וּמְזַמְּנִין עָלָיו. אָמַר אַבָּיֵי: וְהוּא דְּקָרוּ לֵיהּ וְעָנֵי. אֲמַר מָר זוּטְרָא: וְלָא אֲמָרַן אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה, אֲבָל בַּעֲשָׂרָה - עַד דְּנֵיתֵי. מַתְקִיף לָהּ רַב אַשִׁי: אַדְּרַבָּא, אִיפְּכָא מִסְתַּבְּרָא! תִּשְׁעָה - נְרָאִין כַּעֲשָׂרָה, שְׁנַיִם אֵין נְרָאִין כִּשְׁלֹשָׁה! וְהִלְכְתָא כְּמָר זוּטְרָא. מַאי טַעְמָא - כֵּיוָן דְּבָעֵי לְאַדְכּוֹרֵי שֵׁם שָׁמַיִם, בְּצִיר מֵעֲשָׂרָה לָאו אוֹרַח אַרְעָא. אָמַר אַבָּיֵי, נְקִיטִינַן: שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת - מִצְוָה לֵיחָלֵק. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת - מִצְוָה לֵיחָלֵק; בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּשֶׁשְּׁנֵיהֶם סוֹפְרִים, אֲבָל אֶחָד סוֹפֵר וְאֶחָד בּוּר - סוֹפֵר מְבָרֵךְ, וּבוּר יוֹצֵא. אָמַר רָבָא, הָא מִילְּתָא אֲמַרִיתָא אֲנָא, וְאִיתַּמְרָהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי זֵירָא כְּוָותִי: שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת - אֶחָד מַפְסִיק לִשְׁנַיִם וְאֵין שְׁנַיִם מַפְסִיקִין לְאֶחָד. - וְלָא?! וְהָא רַב פַּפָּא אַפְסִיק לֵיהּ לְאַבָּא מָר בְּרֵיהּ, אִיהוּ וְחַד! - שָׁאנֵי רַב פַּפָּא דְּלִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין הוּא דַּעֲבַד. יְהוּדָה בַּר מָרֵימָר וּמָר בַּר רַב אַשִׁי וְרַב אַחָא מִדִּיפְתִּי כְּרֵכִי רִיפְתָּא בַּהֲדֵי הַדָּדֵי, לָא הֲוָה בְּהוּ חַד דַּהֲוָה מוּפְלָג מֵחַבְרֵיהּ לְבָרוֹכֵי לְהוּ. יָתְבִי וְקָא מִיבְּעֲיָא לְהוּ, הָא דִּתְנַן: שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת חַיָּבִין לְזַמֵּן - הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּאִיכָּא אָדָם גָּדוֹל, אֲבָל הֵיכָא דְּכִי הַדָּדֵי נִינְהוּ - חִלּוּק בְּרָכוֹת עָדִיף. בְּרִיךְ אִינִישׁ לְנַפְשֵׁיהּ, אֲתוּ לְקַמֵּיהּ דְּמָרֵימָר, אֲמַר לְהוּ: יְדֵי בְּרָכָה - יְצָאתֶם, יְדֵי זִימּוּן - לֹא יְצָאתֶם. וְכִי תֵּימְרוּ נִיהַדַּר וּנְזַמֵּן - אֵין זִימּוּן לְמַפְרֵעַ. בָּא וּמְצָאָן כְּשֶׁהֵן מְבָרְכִים, מַהוּ אוֹמֵר אַחֲרֵיהֶם? רַב זְבִיד אָמַר: "בָּרוּךְ וּמְבוֹרָךְ", רַב פַּפָּא אָמַר: עוֹנֶה "אָמֵן". וְלָא פְּלִיגִי: הָא דְּאַשְׁכַּחֵינְהוּ דְּקָא אָמְרִי "נְבָרֵךְ", וְהָא דְּאַשְׁכַּחֵינְהוּ דְּקָא אָמְרִי "בָּרוּךְ"; אַשְׁכַּחֵינְהוּ דְּקָא אָמְרִי "נְבָרֵךְ" - אוֹמֵר "בָּרוּךְ וּמְבוֹרָךְ", אַשְׁכַּחֵינְהוּ דְּקָא אָמְרִי "בָּרוּךְ" - עוֹנֶה "אָמֵן". תָּנֵי חֲדָא: הָעוֹנֶה "אָמֵן" אַחַר בִּרְכוֹתָיו - הֲרֵי זֶה מְשׁוּבָּח, וְתַנְיָא אִידָּךְ: הֲרֵי זֶה מְגוּנֶּה! - לָא קַשְׁיָא: הָא - בְּ"בוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם", הָא - בִּשְׁאָר בְּרָכוֹת. אַבָּיֵי עָנֵי לֵיהּ בְּקָלָא כִּי הֵיכִי דְּלִשְׁמְעוּ פּוֹעֲלִים וְלִיקוּמוּ, דְּ"הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" לָאו דְּאוֹרַיְיתָא. רַב אַשִׁי עָנֵי לֵיהּ בִּלְחִישָׁא, כִּי הֵיכִי דְּלָא נִזְלְזְלוּ בְּ"הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב".

דְּנִיחָא לְהוּ – שנוח להם שיצטרף עמהם באכילתם, משום **דְּמַקְבַּע לְהוּ בְּחוֹבָה (מַעִיקָּרָא)** – שבהצטרפותו נעשה עליהם הזימון חובה, וגדול המצווה ועושה, כפי שנתבאר לעיל.

הגמרא מביאה ברייתא אחרת, ודנה אם אפשר להכריע ממנה במחלוקת זו: **תָּא שְׁמַע** – בוא ושמע ראיה ששנים רשאים לזמן, ששנינו בברייתא, שלש **נָשִׁים** שאכלו כאחת, אם רצו **מְזַמְּנוֹת לְעַצְמָן, וְכֵן עֲבָדִים** שאכלו כאחד אם רצו **מְזַמְּנִים לְעַצְמָן,** אבל חבורה של **נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים** שאכלו יחד, אף **אִם רָצוּ לְזַמֵּן אֵין מְזַמְּנִין** – אינם רשאים לזמן, שאין הדבר הגון שיקבעו לאכול יחד, שמא יבואו לידי פריצות. מדייקת הגמרא: (**והא נשים אפילו מאה**) **וְהָא** – והרי אפילו **מֵאָה נָשֵׁי** [–מאה נשים] שאכלו יחד, **כִּתְרֵי גַּבְרֵי דָּמְיָין** – נחשבות רק כשני אנשים לענין זימון, כלומר שאינן חייבות בזימון, **וְקָתָנֵי** – ושנינו בברייתא, שאף על פי כן **נָשִׁים** שרצו לזמן **מְזַמְּנוֹת לְעַצְמָן וַעֲבָדִים** שרצו לזמן **מְזַמְּנִין לְעַצְמָן,** ואם כן אף שני אנשים שפטורים מזימון יוכלו לזמן אם ירצו, וקשה על הסובר שאין שנים רשאים לזמן.

דוחה הגמרא: **שָׁאנֵי הָתָם** – שונה טעם הזימון בשלש נשים ואינו משום שהרשות לזמן נתונה אף לפחות משלשה, אלא הטעם הוא משום **דְּאִיכָּא** – שיש בשלש נשים ריבוי **דֵּעוֹת,** ועל כן מתקיים בהן הפסוק 'גדלו לה' אתי' וכדלעיל (בע"א). לא כן הדבר בשני אנשים, שאין שם אלא שתי דעות בלבד, ואין מתקיים בהם פסוק זה, ולפיכך אינם רשאים לזמן.

הגמרא מקשה על דחיה זו: **אִי הָכִי** – אם כך שהטעם שהן יכולות לזמן הוא משום שיש כאן שלש דעות, **אֵימָא סֵיפָא** – אמור ובאר את הסיפא של ברייתא זו, ששנינו בסיפא, **נָשִׁים וַעֲבָדִים** האוכלים יחד **אִם רָצוּ לְזַמֵּן אֵין מְזַמְּנִין, וַאֲמַאי** – ומדוע **לֹא** יזמנו, **וְהָא** – סוף סוף **אִיכָּא** [–יש] שלש **דֵּעוֹת** ושייך בהם זימון. מתרצת הגמרא: **שָׁאנֵי הָתָם מִשּׁוּם פְּרִיצוּתָא** – שונה הדין בחבורת נשים ועבדים יחד, שכיון שיש חשש שיבואו לידי פריצות אסרו עליהם חכמים לזמן, אבל נשים האוכלות לבדן ועבדים האוכלים לבדם, מזמנים, משום שיש בהם שלש דעות.

לעיל הובא שנחלקו רב ורבי יוחנן אם שנים יכולים לזמן. הגמרא מברר מה אמר כל אחד מהם. אומרת הגמרא: **תִּסְתַּיֵּים** – יש להוכיח **דְּרַב** הוא זה **דְּאָמַר** ששנים שאכלו **אִם רָצוּ לְזַמֵּן אֵין מְזַמְּנִין,** שהרי מצאנו **דְּאָמַר רַב דִּימִי בַּר יוֹסֵף, אָמַר רַב, שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת,** וְקודם שזימנו **יָצָא אֶחָד מֵהֶם לַשּׁוּק** [–לרחוב], כשרוצים השנים שנותרו לזמן, **קוֹרְאִין** ומודיעים **לוֹ** שהם רוצים לזמן, והוא פונה אליהם מהמקום בו הוא עומד, **וּמְזַמְּנִין עָלָיו** אף בלא שהוא חוזר לשבת עמם. מכך שהצריך רב שהשנים יקראו לאותו אחד שיצא, יש לדייק ולומר, **טַעֲמָא** – הטעם ששנים אלו מזמנים משום **דְּקוֹרְאִין לוֹ** [–ליוצא], **הָא** [–אבל אם] **לֹא קוֹרְאִין לוֹ, לֹא** היו רשאים לזמן לפי שנותרו רק שנים, ומוכח שרב הוא הסובר ששנים אינם יכולים לזמן.

דוחה הגמרא: אין להוכיח ממימרא זו מה דעתו של רב, שיתכן שדעתו היא ששנים רשאים לזמן, אלא **שָׁאנֵי הָתָם** – שונה הדין באופן האמור שהיו שלשה ויצא אחד מהם, שדווקא שם הצריך רב שיקראו לשלישי שיצא ולא יזמנו בלעדיו, משום **דְּאִיקַּבְּעוּ לְהוּ בְּחוֹבָה מַעִיקָּרָא** – שכבר נקבעו קודם שיצא בזימון של חובה, וזימון בלעדיו הוא זימון של רשות, וכיון שגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה (כדלעיל ע"א), על כן אמר רב שיקראו לו לזמן עמם, שבכך הם עושים זימון של חובה כפי שהוקבעו.

הגמרא מביאה ראיה שרבי יוחנן הוא הסובר שאין שנים רשאים לזמן. אומרת הגמרא: **אֶלָּא, תִּסְתַּיֵּים** – יש להוכיח **דְּרַבִּי יוֹחָנָן הוּא** זה **דְּאָמַר** ששנים **אִם רָצוּ לְזַמֵּן אֵין מְזַמְּנִין.** שהרי מצאנו **דְּאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת,** כאשר הם מגיעים לברכת המזון אינם צריכים לברך כל אחד בנפרד אלא **אֶחָד מֵהֶן יוֹצֵא בְּבִרְכַּת חֲבֵירוֹ,** לפי ששומע כעונה. **וַהֲוֵינָן בָּהּ** – ונשאנו ונתנו בדברי רבי יוחנן הללו, והקשינו **מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** – מה ראה צורך להשמיענו שיוצא אדם ידי חובת ברכת המזון שהוא שומע מחבירו, הרי כבר **תְּנִינָא** – שנינו בברייתא, **שָׁמַע** ברכת חבירו **וְלֹא עָנָה** אחריה אמן, **יָצָא** ידי חובתו, לפי שאין עניית אמן מעכבת, ומה חידש רבי יוחנן. **וְאָמַר רַבִּי זֵירָא** – וביאר רבי זירא את דברי רבי יוחנן, שאכן לא בא רבי יוחנן לחדש שיוצא אדם בכך שהוא שומע את ברכת חבירו, אלא בא **לוֹמַר שֶׁאֵין בִּרְכַּת הַזִּימּוּן בֵּינֵיהֶם** – בין שנים האוכלים כאחד, שאינם רשאים לזמן כלל, שעל כן נקט רבי יוחנן בלשונו שאחד יוצא 'בברכת חבירו', שאילו היה שם זימון היתה הברכה נחשבת 'ברכת שניהם', שהרי הוא אומר נברך וחבירו עונה ברוך הוא. מסיימת הגמרא: **תִּסְתַּיֵּים** – אכן יש ראיה מדברי רבי יוחנן, ונתברר לנו שהוא הסובר שאין שנים רשאים לזמן. וכן מוכח מעתה, שרב החולק עליו הוא הסובר ששנים רשאים לזמן.

הגמרא דנה אם אכן ניתן לומר שרבי יוחנן הוא הסובר ששנים אינם רשאים לזמן: **אָמַר לֵיהּ** – שאל **רָבָא בַּר רַב הוּנָא לְרַב הוּנָא, וְהָא רַבָּנַן דַּאֲתוּ מִמַּעֲרָבָא אָמְרִי** – והרי תלמידי החכמים שבאו מארץ ישראל לבבל אומרים, ששנים **אִם רָצוּ לְזַמֵּן מְזַמְּנִין, מַאי לָאו** – האם מה שאמרו זאת אינו אלא משום **דִּשְׁמִיעַ לְהוּ** – ששמעו כך **מֵרַבִּי יוֹחָנָן** שהיה ראש הישיבה בארץ ישראל. שאם לא שמעו כן מרבי יוחנן, מהיכן שמעו לומר זאת, שהרי אין לומר ששמעו זאת מרב, שכן רב היה דר בבבל. דוחה הגמרא: **לֹא,** לא מרבי יוחנן שמעו זאת, אלא **דִּשְׁמִיעַ לְהוּ** – ששמעו כך **מֵרַב, מִקַּמֵּי דִּנְחִית** – לפני שירד מארץ ישראל **לְבָבֶל.**

הגמרא חוזרת למימרא של רב בענין שלשה שאכלו ויצא אחד מהם: **גּוּפָא** – נשוב לעצם דינו של רב, **אָמַר רַב דִּימִי בַּר יוֹסֵף, אָמַר רַב, שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת** וְקודם שזימנו **יָצָא אֶחָד מֵהֶם לַשּׁוּק,** כאשר יצאו השנים לזמן **קוֹרְאִין לוֹ** להודיעו שהם רוצים לזמן, **וּמְזַמְּנִין עָלָיו** אף שהוא עדיין בשוק. **אָמַר אַבָּיֵי, וְהוּא דְּקָרוּ לֵיהּ וְעָנֵי** – מה שהתירו לזמן עליו בעודו בשוק, הוא דווקא אם לא התרחק כל כך, וכשקוראים לו הוא שומע את קולם ועונה עמהם 'ברוך שאכלנו משלו'.

הגמרא דנה האם דין זה הוא גם בזימון של עשרה: **אָמַר מַר זוּטְרָא, וְלֹא אֲמָרָן** – ולא אמרנו שניתן לזמן על היוצא לשוק בעודו שם, **אֶלָּא** דווקא **בִּשְׁלֹשָׁה** שאכלו, **אֲבָל בַּעֲשָׂרָה** שאכלו, גם אם הוא עונה עמהם אין מזמנין עליו, **עַד דְּנַיְיתֵי** – עד שיבוא וישב עמהם, ומהטעם שיתבאר להלן.

הגמרא מקשה על דברי מר זוטרא: **מַתְקִיף לָהּ** – מקשה **רַב אַשִׁי,** אם באנו לחלק בין שלשה לעשרה, **אַדְּרַבָּה אִיפְּכָא מִסְתַּבְּרָא** – יותר מסתבר לומר ההיפך, שבעשרה שאכלו ויצא אחד אפשר לזמן עליו, משום **שֶׁתִּשְׁעָה** אנשים **נִרְאִין כַּעֲשָׂרָה,** שאין אדם ממהר להבחין בין עשרה לתשעה, ולכן אין צורך לדקדק ולהצריך את היוצא שיבוא לשבת עמהם, ואילו בשלשה שאכלו ויצא אחד מהם, חסרון האחד ניכר מיד כיון **שְׁנַיִם אֵין נִרְאִין כִּשְׁלֹשָׁה,** ויותר היה ראוי להקפיד בהם שלא יזמנו עד שיבוא היוצא לישב עמהם.

מסקנת הגמרא: **וְהִלְכְתָּא** – ולהלכה יש לנהוג **כְּדִבְרֵי מַר זוּטְרָא** – שבשלשה די במה שקוראים לו ועונה, ובעשרה עליו לבוא ולישב עמהם. ומבארת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מה הסיבה לחילוק זה, **כֵּיוָן דְּכָעֵי לְאַדְכּוּרֵי** – כיון שבזימון של עשרה צריך להזכיר **שֵׁם שָׁמַיִם,** כפי ששנינו להלן (מט:), **כְּצִיר מַעֲשָׂרָה לָאו אוֹרַח אַרְעָא** – אין זה ממידת דרך ארץ להזכיר שם שמים בפחות מעשרה היושבים ביחד.

הגמרא מביאה דברים נוספים בענין זה: **אָמַר אַבָּיֵי, נְקִיטִינַן** – נוקטים אנו להלכה, **שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת מְצָוָה לֵיחָלֵק,** והיינו שיברך כל אחד לעצמו בין את ברכת המוציא ובין את ברכת המזון.

הגמרא מביאה ברייתא בה נתבאר כדברי אביי: **תְּנִיָא נָמִי הָכִי** – כך שנינו גם בברייתא, **שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת מְצָוָה לֵיחָלֵק.** והרי זה כדברי אביי. מוסיפה הברייתא: אמנם לא בכל שנים נוהג דין זה, אלא **כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שמצוה ליחלק ולברך כל אחד לעצמו, דווקא **כְּשֶׁשְּׁנֵיהֶם סוֹפְרִים** [–בקיאים] ויודעין לברך ברכת המזון

המשך בעמוד קכ

הגמרא מביאה מעשה ממנו יש ללמוד מי הבוצע ומי המברך: רַבִּי זֵירָא חָלַשׁ [–חלה], עָל לְגַבֵּיהּ – נכנס אליו רַבִּי אַבָּהוּ לבקרו, קַבֵּיל עֲלֵיהּ – קיבל רבי אבהו על עצמו, שאי מִתְּפַח – אם יתרפא 'קְטִינָא חֲרִיף שָׁקֵי' [–הקטן והגוץ, חרוך השוקיים], הוא רבי זירא שכך היו מכנים אותו, עֲבִידְנָא יוֹמָא טָבָא לְרַבָּנָן – אעשה סעודה לתלמידים. אִתְּפַח – הבריא רבי זירא. קיים רבי אבהו את קבלתו וַעֲבַד [–עשה] סְעוּדְתָּא לְכוּלְּהוּ רַבָּנָן – סעודה לכל התלמידים, ואף רבי זירא עצמו השתתף בסעודה. כִּי מְטָא לְמִשְׁרֵי – כאשר הגיעה העת לבצוע את הפת, אָמַר לֵיהּ רבי אבהו לְרַבִּי זֵירָא, לִישְׁרֵי לָן מַר – יתכבד מר ויוציאנו בברכת המוציא ויבצע את הפת ויחלק ממנה לסועדים. אָמַר לֵיהּ רבי זירא לרבי אבהו, לֵא סָבַר לַהּ מַר לְהָא – וכי אין מר סובר דין זה דְּרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רבי יוחנן, ממידת דרך ארץ שיהא בַּעַל הַבַּיִת בּוֹצֵעַ, ועל כן עליך לבצוע, שהינך בעל הבית. ואכן קיבל רבי אבהו את דברי רבי זירא, וְשָׁרָא לְהוּ – ובצע את הפת.

בגמר הסעודה, כִּי מְטָא לְבָרוּכֵי – כאשר הגיעה העת לברך ברכת המזון, אָמַר לֵיהּ רבי אבהו לרבי זירא, נְבָרֵיךְ לָן מַר – יתכבד מר בברכת הזימון ויוציאנו בברכת המזון. אָמַר לֵיהּ רבי זירא לרבי אבהו, לֵא סָבַר לַהּ מַר לְהָא – וכי אין מר סובר את דינו דְּרַב הוּנָא דְּמִן כְּבֶל [–הבבלי], דְּאָמַר רב הונא, בּוֹצֵעַ מְבָרֵךְ – מי שכובד לבצוע בתחילת הסעודה, הוא גם מזמן ומברך בסופה.

הגמרא מבארת את טעמו של רבי אבהו. שואלת הגמרא: וְאִיהוּ [–והוא], רבי אבהו, שכיבד את רבי זירא בזימון, כְּמַאן סְבִירָא לֵיהּ – כדעת מי הוא סובר. משיבה הגמרא: רבי אבהו סובר כִּי הָא [–כמימרא זו] דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, בַּעַל הַבַּיִת בּוֹצֵעַ, וְאוֹרֵחַ מְבָרֵךְ. וטעם הדברים אלו, בַּעַל הַבַּיִת בּוֹצֵעַ, כְּדֵי שֶׁיְּבַצֵּעַ ויתן מהפת לכל אחד מהאורחים בְּעֵין יָפָה – ביד רחבה. וְאוֹרֵחַ מְבָרֵךְ, כְּדֵי שֶׁיְּבָרֵךְ את בַּעַל הַבַּיִת. ולכן היתה דעת רבי אבהו שאף שהוא זה שבצע, בכל זאת יברך רבי זירא לפי שהוא האורח.

הגמרא מבארת מה היא ברכת האורח לבעל הבית. מבררת הגמרא: מַאי מְבָרֵךְ – מה היא הברכה שמברך האורח את בעל הבית. אומרת הגמרא: כך הוא מברך, 'יְהִי רָצוֹן שֶׁלֹּא יֵבוֹשׁ בַּעַל הַבַּיִת בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא יִכָּלֵם לָעוֹלָם הַבָּא', ופירושה, שלא יבוא לידי בושה בעולם הזה מחמת עוני, ולא לידי כלימה בעולם הבא מחמת עוונות שיהיו בידו. וְרַבִּי מוֹסִיף פֶּה בברכה זו דְּבָרִים אלו, 'וְיִצְלַח מְאֹד בְּכָל נְכָסָיו [–מטלטלין וכספים], וְיִהְיוּ נְכָסָיו [–קרקעותיו] וְנִכְסֵינוּ מוּצְלָחִים וּקְרוֹבִים לָעִיר – שבאופן זה יכול בעל הקרקע לראות ולדעת תמיד מה היא צריכה. וְאַל יִשְׁלוֹט שָׂטָן לֹא בְּמַעֲשֵׂי יָדָיו וְלֹא בְּמַעֲשֵׂי יָדֵינוּ, וְאַל יְזַדֵּקֵר [–לא יימצא ולא יזדמן], לֹא לְפָנָיו וְלֹא לְפָנֵינוּ שׁוּם דְּבַר הִרְהוּר חֵטְא וַעֲבֵירָה וְעָוֹן מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם'.

הגמרא מבארת מה היא ברכת הזימון. אומרת הגמרא: עַד הֵיכָן היא בִּרְכַּת הַזִּמּוּן, הנאמרת דווקא בשלשה שאכלו [ואם אכל אחד לבדו או שאכלו שנים אין אומרים אותה]. נחלקו אמוראים בדבר, רַב נַחְמָן אָמַר, ברכת הזימון היא עַד 'נְבָרֵךְ שאכלנו משלו', אבל ברכת הזן אינה חלק מברכת הזימון ונאמרת אף ביחיד. וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר, ברכת הזימון היא עַד גמר ברכת הַזָּן, וגם ברכת הזן צריכה שלשה, ואין מברכים אותה אם אכל רק אחד לבדו או שאכלו שנים.

הגמרא דנה האם אפשר לתלות מחלוקת זו במחלוקת תנאים. שואלת הגמרא: נִימָא כְּתַנָּאֵי – שמא נאמר שכבר נחלקו תנאים במחלוקת זו, דְּתָנֵי חֲדָא – שבברייתא אחת שנינו, 'בִּרְכַּת הַמָּזוֹן פעמים שמספר ברכותיה שְׁנַיִם ופעמים שמספר ברכותיה שְׁלֹשָׁה', וְתַנְיָא אִידָךְ – ובברייתא אחרת שנינו, 'פעמים שמספר ברכותיה של ברכת המזון שְׁלֹשָׁה ופעמים שמספר ברכותיה אַרְבָּעָה', ויש לבאר במה נחלקו ברייתות אלו. סָבְרוּהָ – סברו מתחילה בני הישיבה, דְּכוּלֵּי עָלְמָא [–שלדעת הכל] ברכת 'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב' לָאו דְּאוֹרַיְיתָא הִיא – אין חיובה מן התורה, ולכן אינה נכללת במנין הברכות שבברייתות. ומעתה, מַאי – מה הוא ביאור סתירה זו, לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי – האם לא נאמר שנחלקו הברייתות בנידון האמור, עד היכן ברכת הזימון, שמַאן דְּאָמַר [–מי שאמר] שברכת המזון שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ, קָסְבַר שברכת הזימון היא עַד סוף ברכת הַזָּן, לפיכך כאשר האוכלים הם שלשה ונתחייבו בזימון ברכת המזון היא של שלש ברכות [ברכת הזימון עד הזן, ברכת הארץ, ובונה ירושלים], וכאשר הם פחות משלשה ברכת המזון שלהם היא של שתי ברכות [ברכת הארץ, ובונה ירושלים]. ומַאן דְּאָמַר שברכת המזון שָׁלֹשׁ וְאַרְבַּע, קָסְבַר שברכת הזימון היא רק עַד 'נְבָרֵךְ שאכלנו משלו', ולפיכך כשאוכלים שלשה ומזמנים ברכת המזון היא של ארבע ברכות [ברכת הזימון, וברכת הזן, ברכת הארץ, ובונה ירושלים], וכשהם שנים ברכת המזון היא של שלש ברכות [ברכת הזן, ברכת הארץ, ובונה ירושלים].

דוחה הגמרא: לֵא, אין הכרח לומר שנחלקו התנאים במחלוקת האמוראים מהי ברכת הזימון, אלא רַב נַחְמָן מְתָרֵץ את דברי התנאים בשתי הברייתות לְטַעְמֵיהּ – לפי שיטתו, ששניהם סוברים כמותו שברכת הזימון היא רק עד 'נברך', וְרַב שֵׁשֶׁת מְתָרֵץ את דברי התנאים לְטַעְמֵיהּ – לפי שיטתו, ששניהם סוברים כמותו שברכת הזימון היא עד סוף ברכת הזן.

ומבארת הגמרא: רַב נַחְמָן מְתָרֵץ את דברי התנאים בשתי הברייתות לְטַעְמֵיהּ – לפי שיטתו, כיצד, דְּכוּלֵּי עָלְמָא – ששתי הברייתות סוברות שברכת הזימון היא עַד 'נְבָרֵךְ', ועל כן מַאן דְּאָמַר – התנא ששנה את הברייתא שברכת המזון שָׁלֹשׁ וְאַרְבַּע, שַׁפִּיר – דבריו מתיישבים לדעה זו בפשטות, שכאשר אין זימון ברכת המזון שלהם היא של שלש ברכות [ברכת הזן, וברכת הארץ, ובונה ירושלים], וכשהם שלשה שיש ביניהם זימון הרי כאן ארבע ברכות, שנוספה להם לברכת המזון גם ברכת הזימון, וכאמור לעיל. ומַאן דְּאָמַר – והתנא ששנה את הברייתא שברכת המזון שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ, כיצד יתישבו דבריו לדעת רב נחמן, אָמַר לֵהּ רב נחמן, הָכָא – בברייתא זו, בְּבִרְכַּת פּוֹעֲלִים עָסְקִינַן [–אנו עוסקים], שתקנו חכמים לפועלים העושים מלאכה לבעל הבית, שיברכו את ברכת המזון באופן קצר בבדי שלא יפסידוהו, וברכתם כוללת רק שתי ברכות. דְּאָמַר מַר לעיל (טז.), שסדר ברכת הפועל היא שפּוֹתֵחַ בְּברכת הַזָּן ואומרה כולה, ואחר כך ממשיך בברכת הארץ וְכוֹלֵל את ברכת בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם שהיא הברכה השלישית בְּבִרְכַּת הָאָרֶץ, וחותם בברכת הארץ וחוזר למלאכתו. נמצא ששני פועלים שאכלו, כיון שאין ביניהם זימון ברכת המזון שלהם היא של שתי ברכות [הזן, וברכת הארץ המורחבת], וכשהם שלשה נוספה להם ברכת הזימון והרי כאן שלש ברכות.

רַב שֵׁשֶׁת מְתָרֵץ את דברי התנאים בשתי הברייתות לְטַעְמֵיהּ – לפי שיטתו, כיצד, דְּכוּלֵּי עָלְמָא – ששתי הברייתות סוברות שברכת הזימון היא עַד הַזָּן את הכל, ועל כן מַאן דְּאָמַר – התנא ששנה את הברייתא שברכת המזון שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ, שַׁפִּיר – דבריו מתיישבים לדעה זו בפשטות, שבשיחיד אוכל או בששנים אוכלים הרי שברכת המזון שלהם היא רק שתי ברכות [ברכת הארץ, ובונה ירושלים], וכשהם שלשה מתוספת להם ברכת הזימון [הכוללת את ברכת הזן] והרי כאן שלש ברכות. ומַאן דְּאָמַר – והתנא ששנה את הברייתא שברכת המזון שָׁלֹשׁ וְאַרְבַּע, קָסְבַר שברכת הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב דְּאוֹרַיְיתָא הִיא – חיובה מן התורה, ולכן כשמנה את הברכות שבברכת המזון מנה אף את ברכת הטוב והמטיב. נמצא שכשאין זימון ברכת המזון היא של שלש ברכות [ברכת הארץ, ובונה ירושלים, והטוב והמטיב], ובשלשה שנוספה להם ברכת הזימון הרי כאן ארבע ברכות.

הגמרא מוכיחה שברכת הטוב והמטיב אינה מן התורה: אָמַר רַב יוֹסֵף, תֵּדַע [–הא לך ראיה] דְּברכת הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לָאו דְּאוֹרַיְיתָא, שֶׁהֲרֵי חכמים תקנו שיהיו פּוֹעֲלִים עוֹקְרִים אוֹתָהּ – שהפועלים אינם מברכים ברכת הטוב והמטיב, כיון שעליהם להזדרז ולחזור למלאכת בעל הבית, ואם היה חיובה מן התורה לא היו חכמים מתקנים לעקור דבר מן התורה.

הוכחה נוספת: אָמַר רַב יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל בַּר מַרְתָּא מִשְּׁמֵיהּ [–בשמו]

המשך בעמוד כד

רש"י

קטינא חריך שקי. כך היו קורין לרבי זירא. וטעמא מפרש בבבא מציעא ב"השוכר את הפועלים" (פהא): **כי מטא למשרי.** לישנא דשירותא כלומר: לפרוס ברכת המוציא ולאכול: **רב הונא דמבבל.** היינו רב הונא סתמא; ולפי שעבשיו היה רבי זירא בארץ ישראל במקום רבי אבהו והיה עולה מבבל קאמר הכי: **קרובים לעיר** — שיכול לראותן בעל הבית תמיד ולדעת מה הן צריכין: **נכסיו** = קרקעות: **עד היכן ברכת הזמון.** שצריכין להיות שלשה וכשהן שנים לא יאמרוה: **ברכת המזון שתים ושלש.** פעמים שהם שתי ברכות פעמים שהם שלש. כיצד: כשהם שלשה הן שלש ברכות וכשהם שנים הן שתי ברכות כדמפרש ואזיל: **דקסבר.** ברכת זמון עד "הזן". וכשהם שנים אין אומרים אלא ברכת הארץ ובונה ירושלים: **ומאן דאמר שלש וארבע.** כשהן שנים הרי שלש: הזן וברכת הארץ ו"בונה ירושלים". וכשהם שלשה הם מוסיפים "נברך" עד "ובטובו חיינו": **מוקים לה.** לא גרסינן. והכי גרסינן: והא דתניא שתים ושלש בברכת פועלים דאמרי ברכת הארץ ו"בונה ירושלים" בחדא ברכה אין כאן אלא ברכת "הזן" וברכת הארץ; וכשהם שלשה מוסיפין "נברך" הרי שלש: **דאמר מר.** לעיל בפרק שני (טזא): **שהרי פותח בה בברוך.** ואי דאורייתא היא הויא סמוכה לחברתה ואין פותחין בה ב"ברוך": **כדתניא כו'** יש מהן כו'. כגון ברכת פירות ומצות פותח ואינו חותם. וטעמא מפרש "בערבי פסחים" (קהא) משום דכולה חדא הודאה ואין הפסק דבר תחנה או דבר אחר בתוכה כמו שיש בקדוש "כי הוא יום תחלה למקראי קודש" ו"הנחילנו".

ויש

תוספות

לא סבר לה מר להא דאמר רב הונא דמן בבל כו' — מיהו, יש ליישב הני תרי לישני דרבי יוחנן: כשבעל הבית מסב עמהם — ודאי הוא בוצע ואורחא מברך וכו', אבל כשאין בעל הבית מסב עמהן — הגדול שבהן יעשה "המוציא", וגם הוא יברך ברכת המזון.

עד היכן ברכת הזמון וכו' — פירש רש"י: ממתין עד "הזן" ו"הזן" בכלל. שנים אינם מברכין "הזן". ולא נהירא, דברכת "הזן" דאורייתא, ואיך יחיד פטור מינה? ועוד: הא קיימא לן כרב ששת באיסורי, ולדידיה יחיד אומר שנים, ובכל דוכתא נקט שלש ברכות, ודוחק לומר דלא מיירי אלא ביש זמון לרב ששת! ועוד: דמעשים בכל יום דיחיד מברך שלש ברכות. ועוד: דמדתניא לקמן בפרקין (מה,ב) "וברכת" — זו ברכת הזמון, "את ה' אלהיך" — זו ברכת "הזן", וקשה לרב ששת, יאמר "הזן" — זו ברכת הזמון! לכן יש לפרש דקאי אדלעיל, דקאמר אחד מפסיק לשנים, ובעי נמי: (עד) היכן צריך להמתין — עד שיברכו השנים — עד "נברך", ורב ששת אמר: עד שיגמרו "הזן", ומשם ואילך יכול היחיד לאכול. ולא משום דחשיב ברכת "הזן" מזמון, דודאי יחיד נמי מתחייב מ"הזן", אלא משום דכיון ד"נברך" אינה ברכה — אינו אומרה לבדה, אלא יגמור עמה גם ברכת "הזן" שהיא ברכה. והשתא ניחא דקיימא לן שפיר כרב ששת, ובפירוש זה איתמר בירושלמי. **ולמאן** דאמר שנים ושלשה קסבר עד הזן — ופירש רש"י: שנים — ליחיד, ושלשה — לזמון. ולפי שיטתו פירש כן, ודוחק גדול הוא בדפרישית; וכי יחיד פטור מברכת "הזן" שהיא דאורייתא? ועוד: הואיל וקאי אברכתא, אמאי נקט לשון זכר "שנים ושלשה" — הוה ליה למנקט לשון נקבה "שתים ושלש"! לכך נראה פירוש של רב אלפס דקאי אבני אדם, והכי קאמר: ברכת זמון בשנים ושלשה בני אדם היכא שכל אחד אינו יודע כי אם ברכה אחת, למאן דאמר שנים ושלשה קא סבר עד "הזן", כלומר ברכת הזמון עד "הזן", שמברך עד סוף "הזן" דכולה כברכה אחת של זמון היא. ולהכי קאמר "שנים או שלשה", כלומר: לפעמים נשלמה בשנים, והוא הדין באחד, אבל נקט שנים לרבותא. ופעמים בשלשה בני אדם, שאחד יברך מ"נברך" עד "הזן", והשני "נודה לך" והשלישי עד "בונה ירושלים", אבל לחצאין אין לברך, אם האחד אינו יודע כי אם החצי ברכה, אבל רביעי לא, ד"נברך" לבד לא חשיב ברכה, ולכך אי אפשר לחלק לשנים "נברך" ו"הזן". ומאן דאמר בארבעה, קסבר עד "נברך", ד"נברך" חשיב ברכה אחת בפני עצמה, ו"הזן" ברכה אחרת. והיינו בארבעה, שארבעה בני אדם מברכין אותן: שאחד יאמר "נברך", והשני "הזן", והשלישי "נודה לך" והרביעי — עד "בונה ירושלים".

רַבִּי זֵירָא חֲלַשׁ, עַל לְגַבֵּיהּ רַבִּי אַבָּהוּ, קַבֵּיל עֲלֵיהּ: אִי מִתְפַּח קְטִינָא חֲרִיךְ שָׁקֵי - עֲבִידְנָא יוֹמָא טָבָא לְרַבָּנַן. אִתְפַּח, עֲבַד סְעוּדְתָּא לְכוּלְּהוּ רַבָּנַן. כִּי מְטָא לְמִשְׁרֵי, אֲמַר לֵיהּ לְרַבִּי זֵירָא: לִישְׁרֵי לָן מָר! - אֲמַר לֵיהּ: לָא סָבַר לַהּ מָר לְהָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר: בַּעַל הַבַּיִת בּוֹצֵעַ? שְׁרָא לְהוּ. כִּי מְטָא לְבָרוּכֵי, אֲמַר לֵיהּ: נְבָרֵיךְ לָן מָר! - אֲמַר לֵיהּ: לָא סָבַר לַהּ מָר לְהָא דְּרַב הוּנָא דְּמִן בָּבֶל דְּאָמַר: בּוֹצֵעַ מְבָרֵךְ? וְאִיהוּ כְּמַאן סְבִירָא לֵיהּ? - כִּי הָא דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: בַּעַל הַבַּיִת בּוֹצֵעַ וְאוֹרֵחַ מְבָרֵךְ; בַּעַל הַבַּיִת בּוֹצֵעַ - כְּדֵי שֶׁיִּבְצַע בְּעַיִן יָפָה, וְאוֹרֵחַ מְבָרֵךְ - כְּדֵי שֶׁיְּבָרֵךְ בַּעַל הַבַּיִת. מַאי מְבָרֵךְ - "יְהִי רָצוֹן שֶׁלֹּא יֵבוֹשׁ בַּעַל הַבַּיִת בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא יִכָּלֵם לָעוֹלָם הַבָּא". וְרַבִּי מוֹסִיף בָּהּ דְּבָרִים: "וְיַצְלַח מְאֹד בְּכָל נְכָסָיו, וְיִהְיוּ נְכָסָיו וּנְכָסֵינוּ מוּצְלָחִים וּקְרוֹבִים לָעִיר, וְאַל יִשְׁלוֹט שָׂטָן לֹא בְּמַעֲשֵׂי יָדָיו וְלֹא בְּמַעֲשֵׂי יָדֵינוּ, וְאַל יְזַדֵּקֵר לֹא לְפָנָיו וְלֹא לְפָנֵינוּ שׁוּם דָּבָר הִרְהוּר חֵטְא וַעֲבֵירָה וְעָוֹן מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם". עַד הֵיכָן בִּרְכַּת הַזִּמּוּן? רַב נַחְמָן אָמַר: עַד "נְבָרֵךְ". וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר: עַד "הַזָּן". גֵּיסָא כְּתַנָּאֵי; דְּתָנֵי חֲדָא: בִּרְכַּת הַמָּזוֹן שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה. וְתָנֵיָא אִידָךְ: שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעָה. סַבְרוּהָ, דְּכוּלֵּי עָלְמָא "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" - לָאו דְּאוֹרַיְיתָא הִיא; מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, מַאן דְּאָמַר "שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ" - קָסָבַר עַד "הַזָּן", וּמַאן דְּאָמַר "שָׁלֹשׁ וְאַרְבַּע" - קָסָבַר עַד "נְבָרֵךְ"? - לָא, רַב נַחְמָן מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ, וְרַב שֵׁשֶׁת מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ; רַב נַחְמָן מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ, דְּכוּלֵּי עָלְמָא עַד "נְבָרֵךְ", מַאן דְּאָמַר: "שָׁלֹשׁ וְאַרְבַּע" - שַׁפִּיר, וּמַאן דְּאָמַר "שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ" - אָמַר לָךְ: הָכָא בִּבְרִכַּת פּוֹעֲלִים עָסְקִינַן, דְּאָמַר מָר: פּוֹתֵחַ בְּ"הַזָּן" וְכוֹלֵל "בּוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם" בְּבִרְכַּת הָאָרֶץ. רַב שֵׁשֶׁת מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ, דְּכוּלֵּי עָלְמָא עַד "הַזָּן", מַאן דְּאָמַר "שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ" - שַׁפִּיר, וּמַאן דְּאָמַר "שָׁלֹשׁ וְאַרְבַּע" - קָסָבַר: "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" דְּאוֹרַיְיתָא הִיא. אָמַר רַב יוֹסֵף: תֵּדַע דְּ"הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" לָאו דְּאוֹרַיְיתָא - שֶׁהֲרֵי פּוֹעֲלִים עוֹקְרִים אוֹתָהּ. אָמַר רַב יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל בַּר מָרְתָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: תֵּדַע דְּ"הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" לָאו דְּאוֹרַיְיתָא - שֶׁהֲרֵי פּוֹתֵחַ בָּהּ בְּ"בָרוּךְ" וְאֵין חוֹתֵם בָּהּ בְּ"בָרוּךְ". כְּדִתַנְיָא: כָּל הַבְּרָכוֹת כּוּלָּן פּוֹתֵחַ בָּהֶן בְּ"בָרוּךְ" וְחוֹתֵם בָּהֶן בְּ"בָרוּךְ", חוּץ מִבִּרְכַּת הַפֵּירוֹת, וּבִרְכַּת הַמִּצְוֹת, וּבִרְכָּה הַסְּמוּכָה לַחֲבֶרְתָּהּ, וּבִרְכָּה אַחֲרוֹנָה שֶׁבִּקְרִיאַת שְׁמַע; יֵשׁ מֵהֶן שֶׁפּוֹתֵחַ בָּהֶן בְּ"בָרוּךְ" וְאֵין חוֹתֵם בְּ"בָרוּךְ",

ויש

כל הברכות כולן פותחות בברוך וחותמות בברוך חוץ מברכת הפירות וברכת המצות וברכה הסמוכה לחברתה וברכה אחרונה שבקרית שמע — והא לך הסדר: ברכת "אשר יצר" אינה סמוכה לנטילת ידים, דנטילה שייכא בלא "אשר יצר", והרבה פעמים אומרה לבדה. "אלהי נשמה" אמאי אינה פותחת ב"ברוך"? דאינה סמוכה ל"אשר יצר" וכו', כגון אם לא בא מן הנקבים דידיו טהורות — אין צריך לברכת "אשר יצר"! וצריך לומר: הואיל ואין בה אלא הודאה בעלמא אינה פותחת ב"ברוך", ומכל מקום חותמת בברוך — הואיל וארוכה קצת. וכן נמי צריך לומר גבי "אתה הוא עד שלא נברא העולם" וכו'. וכל הני ברכות קטנות כל אחת ברכה לעצמה, כדאמרן בעלמא: כד הוה מברך "מצעדי גבר", וכן כולן. ועוד: דהוו קצרות והויין בברכת הפירות. "יהי רצון" למי היא סמוכה? ואומר רבינו תם: שהיא מן הברכה "ברוך אתה ה' המעביר שינה מעיני" וכו' וצריך לומר "יהי רצון". ואם תאמר: והלא כל הברכות כולן צריך לומר בחתימתן מעין פתיחתן. והא ליכא? ויש לומר: דשפיר הוי מעין פתיחה סמוך לחתימה מ"המעביר", דסמוך לחתימה איכא "ותגמלני חסדים טובים", והיינו גמילות חסדים — שהקדוש ברוך הוא מעביר שינה מן האדם ומחדש כחו: כדאמרינן במדרש: "חדשים לבקרים" וגו' — שהוא מחזיר הנשמה שלמה ושקטה בגוף כאשר היתה בתחלה, אף על פי שהיתה עייפה, והיינו כעין פתיחתה. ו"לעסוק בדברי תורה" ו"הערב נא" — הכל ברכה אחת היא, וצריך לומר "והערב נא". ו"ישתבח" סמוכה ל"ברוך שאמר", ולכך יש ליזהר שלא לספר ביניהם, אף על פי שיש הפסק טובא פסוקי דזמרה — מכל מקום לא מפסקי. ובזה ניחא ברכה אחרונה שבקריאת שמע "אמת" כו', "אמת" היא סמוכה אל "אהבה" וכו', ופסוקי קריאת שמע לא מפסקי. ואם תאמר: ברכה אחרונה למי שהוא קורא בתורה, אמאי צריכה לפתוח ב"ברוך"? הא סמוכה לחברתה, לברכה ראשונה! ויש לומר: לפי שהיו רגילים שלא היו מברכים רק הראשון ברכה ראשונה. והאחרון ברכה אחרונה, ואיכא הפסק גדול בין ראשון לאחרון. ובתר כן שתקנו שתיהן לכל אחד ואחד משום הנבנסין ומשום היוצאים, לא זזה ממקומה.

תוספות

והטוב והמטיב — ואם תאמר: ואמאי פותחת ב"ברוך"? והלא סמוכה לחברתה היא! ויש לומר: דנתקנה בפני עצמה, (היא) בשביל הרוגי ביתר. ואם תאמר: אמאי אינה חותמת ב"ברוך"? ויש לומר: משום דקצרה היא, רק שתקנו לאחר כך שלש 'מלכיות' ושלש 'גמולות' ושלש 'הטבות', ו"נאמן אתה" של ברכת ההפטרה הוא מן הברכה העליונה, ולכך הוא נכתב גדול — שבימים הראשונים היו רגילין לעמוד כל הקהל ולומר בקול רם "נאמן אתה" וכו' כשהיה התינוק מגיע שם.

להיכן הוא חוזר — פירש רש"י: דקאי לאחד דפסיק לשנים וממתין לאחרים עד "הזן", והיכן חוזר לאחר סעודתו? רבנן אמרי: למקום שפסק, והלכתא: למקום שפסק. ותימה: דאם כן היכי הלכתא למקום שפסק אחרי שאכל אחר כך, פשיטא דיחזור אפילו ל"הזן" דהא "הזן" דאורייתא! על כן צריך לומר דקאי אהא דאמרינן לעיל, דהמברך אומר "ברך שאכלנו משלו" והמסובין עונים "ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו". להיכן הוא חוזר המברך לאחר שיענו המסובין — חוזר לראש, שהמברך חוזר ואומר "ברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו". ורבנן אמרי — למקום שפסק, שאומר "ברוך שאכלנו משלו", וכן הלכתא: והרב משה מאייבר"א פירש דקאי אשלשה שאכלו, ויצא אחד מהם לשוק, קוראים לו ומזמנים עליו. ולעיל נמי, הכי פירושו: עד היכן מקום זימון, שצריך להו לאותו אחד דקרו ליה ועני — עד "נברך", ומכאן ואילך — ילך לדרכו, ואינם צריכים האחרים עוד לצירופו. והכא בעי, לאותו מן השוק להיכן הוא חוזר — למקום שפסק, דהיינו: למר — מ"הזן" ואילך, ולמר מ"נברך". והשתא ניחא דלא קשה מ"הזן" — שהרי לא ספר בינתיים.

מר זוטרא איקלע לבי רב אשי איתרע ביה מילתא — וכוותיה קיימא לן. והכי מברכין: "ברוך אתה ה', אלהינו מלך העולם האל הטוב והמטיב, אל אמת דיין אמת שופט בצדק ולוקח במשפט ושליט במעשיו, ואנחנו עבדיו ועמו, ובכל אנחנו חייבין להודות לו ולברכו, גודר פרצות בישראל הוא יגדור פרצה זאת מעלינו ומעל האבל שבתוכנו לחיים ולשלום. הרחמן הוא ימלוך עלינו לעולם ועד" וגו'. ופירש בעל הלכות גדולות: דאין לומר "במשפט" דקיימא לן בפרק "במה בהמה יוצאה" (נה,ב) דיש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון. ומיהו, בכך אין למחקו.

בזמן שהן שתי מטות גדול מסב בראש שני לו למעלה הימנו — דהיינו: כלפי ראשו, שמסב על המטה דרך שמאל, ולמטה מקרי דרך מרגלותיו, דהיינו מימינו. ובזה מדקדק רב ששת דאם כן בעי גדול לתרוצי כפשוטיה כשמדבר עם השני, כיון שהשני למעלה הימנו. ולקמן במתניתא גרס: "גדול מסב בראש, השני למטה הימנו", וזהו כלפי מרגלותיו, והוא מימינו, ואז לא מתריץ ויתיב כי בעי לאשתעויי בהדי שני.

אין מכבדין וכו' — ואם תאמר: הא אמרינן בשבת בפרק "במה בהמה" (נא,ב): לוי ורב הונא בר חייא הוו קא אזלי באורחא, קדמה חמריה דרב הונא לחמרא דלוי, בעי רב הונא לאפוקי מדעתיה דלוי כו', אלמא מכבדים בדרכים! ויש לומר: כשיצאו לדרך כאחד — מכבדין בדרכים, אבל אם כל אחד ילך לדרכו ופגעו זה בזה ואירע להם דרך למקום אחד — אין מכבדים.

אין

ויש מהם חותם ולא פותח. כגון ברכה הסמוכה לחברתה שהרי כבר פתח בברכה ראשונה. וברכה אחרונה שבקריאת שמע "אמת ויציב" "אמת ואמונה" שאף על פי שקריאת שמע מפסיק בינתים אברכות דלפניה סמוכה והויא לה סמוכה לחברתה: **הטוב והמטיב** וכו'. דלאו סמוכה לחברתה היא שאינה מברכת המזון אלא על קבורת הרוגי ביתר תקנוה: **שהרי עוקרים אותה בבית האבל.** אליבא דרבי עקיבא: **להיכן הוא חוזר.** מי שנצטרף לזימון ואמרן לעיל אליבא דרב ששת: ברכת זימון עד "הזן" והוצרך זה להיות מפסיק אבילתו עד שיגמור המברך ברכת "הזן" וחזר זה שהפסיק לשנים וגמר סעודתו להיכן הוא חוזר לברך לאחר שיגמור סעודתו **חוזר לראש.** לתחלת "הזן" שהרי נתחייב בזימון שבתחלה הוקבע בשלשה: **למקום שפסק.** לברכת הארץ כשאר יחיד. הכי גרסינן: **אף על גב** דרבנן אתון פרסאי בצרכי סעודה בקיאי מינייהו: **בזמן שהן שתי מטות.** רגילין היו לאכול בהסבה על צדו השמאלית מוטה ורגליו לארץ איש איש על מטה אחת: **בזמן שהן שנים גדול מסב בראש.** כלומר: מסב תחלה על מטתו: **ושני לו למעלה הימנו** — מטת השני לצד מראשותיו של גדול: **ובזמן שהן שלשה גדול מסב באמצע שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו.** לצד מרגלותיו: **אמר ליה.** רב ששת לריש גלותא: **כי בעי אשתעויי מתריין תרוצי ויתיב.** ואם רצה הגדול לדבר עם שני לו — צריך הוא לזקוף עצמו ממסיבתו לישב זקוף דכל זמן שהוא מוטה אינו יכול לדבר עמו לפי שהשני לו אחורי ראשו של גדול הוא ופני הגדול מסובין לצד אחר וטוב לו שישב שני לו למטה הימנו וישמע דבריו כשהוא מוטה: **במחוג.** מראים בידיהם ובאצבעותיהם ברמיזה: **מים ראשונים מהיכן מתחילין.** רב ששת קאמר ליה לריש גלותא: מהיכן מתחילין פרסיים מים ראשונים: **לאלתר מייתו תבא קמיה.** שלחן שלו מביאין מיד לפניו ואוכל. ולפני כל אחד ואחד היו מביאין שלחן קטן: **לא מסלקי תבא.** מקמי גדול עד דמשו כולהו. ובעוד שהוא אוכל האחרים נוטלין מים אחרונים: **שני לו למטה הימנו.** שאם הוצרך גדול לספר עמו לא יהא צריך לזקוף: **ובזמן שהם שלשה שני לו למעלה הימנו.** ואם בא לספר מספר עם השלישי לו. ואם בא לספר עם השני לו טוב הוא שיזקוף ואל ישפיל את השני לו לפני קטן ממנו שיהא הוא למטה וקטן ממנו למעלה הימנו: **מתחילין מן הגדול.** ולאלתר מעיילי תבא קמיה: **ובזמן שהם מאה.** לאו דוקא דהוא הדין עשרה ולכל יותר מחמשה. שגנאי הוא שיסלקו השלחן מלפני הגדול בשיטול ידיו וימתין שם יושב ובטל עד שיטלו כלם. לפיכך כשהם יותר מחמשה מתחילין מן הקטן היושב בסוף ואין מסלקין שלחן מלפני הגדול עד שיגיעו המים לחמשה שאצלו: **וחוזרים ומתחילין מן הגדול.** ונוטלין שלחן מלפניו: **למקום שמים אחרונים חוזרים.** כשמגיעים לחמשה אם נטל הגדול הוא מברך ואם צוה לאחר ליטול קודם לו הוא מברך: **הנוטל ידיו באחרונה תחלה.** אותו שנוטל בתחלת החמשה אחרונים קורא "תחלה" באחרונה: **אין מכבדין.** לומר "היה אתה קודם": **לא בדרכים.** הולכי דרכים לומר לגדול הימנו "לך לפני".

ולא

וַיֵּשׁ מֵהֶן שֶׁחוֹתֵם בָּהֶן בְּ"בָרוּךְ" וְאֵין פּוֹתֵחַ בְּ"בָרוּךְ". וְ"הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" פּוֹתֵחַ בְּ"בָרוּךְ" וְאֵין חוֹתֵם בְּ"בָרוּךְ", מִכְּלָל דִּבְרָכָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא. וְאָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: תֵּדַע דְּ"הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" לָאו דְּאוֹרַיְיתָא - שֶׁהֲרֵי עוֹקְרִין אוֹתָהּ בְּבֵית הָאֵבֶל. כִּדְתַנְיָא: מַה הֵם אוֹמְרִים בְּבֵית הָאֵבֶל? - "בָּרוּךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב"; רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "בָּרוּךְ דַּיַּין הָאֱמֶת". "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" - אֵין, "דַּיַּין אֱמֶת" - לָא?! - אֶלָּא אֵימָא: אַף "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב". מָר זוּטְרָא אִיקְּלַע לְבֵי רַב אַשִׁי, אִיתְּרַע בֵּיהּ מִלְּתָא, פְּתַח וּבְרִיךְ: "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב, אֵל אֱמֶת, דַּיַּין אֱמֶת, שׁוֹפֵט בְּצֶדֶק, לוֹקֵחַ בְּמִשְׁפָּט, וְשַׁלִּיט בְּעָלְמוֹ לַעֲשׂוֹת בּוֹ כִּרְצוֹנוֹ, כִּי כָּל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט, שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ וַאֲנַחְנוּ עַמּוֹ וַעֲבָדָיו, וּבְכֹל אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לוֹ וּלְבָרְכוֹ, גּוֹדֵר פְּרָצוֹת בְּיִשְׂרָאֵל הוּא יִגְדּוֹר אֶת הַפִּרְצָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל לְחַיִּים". לְהֵיכָן הוּא חוֹזֵר? רַב זְבִיד מִשְּׁמֵיהּ דְּאַבָּיֵי אָמַר: חוֹזֵר לָרֹאשׁ, וְרַבָּנַן אָמְרִי: לַמָּקוֹם שֶׁפָּסַק. וְהִלְכְתָא: לַמָּקוֹם שֶׁפָּסַק. אָמַר לֵיהּ רֵישׁ גָּלוּתָא לְרַב שֵׁשֶׁת: אַף עַל גַּב דְּרַבָּנַן קַשִּׁישֵׁי אַתּוּן, פַּרְסָאֵי בְּצָרְכֵי סְעוּדָה בְּקִיאֵי מִינַּיְיכוּ. בִּזְמַן שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִטּוֹת - גָּדוֹל מֵסֵב בָּרֹאשׁ וְשֵׁנִי לוֹ לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ, וּבִזְמַן שֶׁהֵם שָׁלֹשׁ - גָּדוֹל מֵסֵב בָּאֶמְצַע, שֵׁנִי לוֹ לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ, שְׁלִישִׁי לוֹ לְמַטָּה הֵימֶנּוּ. אָמַר לֵיהּ: וְכִי בָּעֵי אִשְׁתַּעְוֵיֵי בַּהֲדֵיהּ, מְתָרֵיץ תָּרוּצֵי וְיָתֵיב וּמִשְׁתָּעֵי בַּהֲדֵיהּ? - אָמַר לֵיהּ: שָׁאנֵי פַּרְסָאֵי דְּמַחֲוֵי לֵיהּ בְּמָחוֹג. מַיִם רִאשׁוֹנִים מֵהֵיכָן מַתְחִילִין? אָמַר לֵיהּ: מִן הַגָּדוֹל. - יֵשֵׁב גָּדוֹל וְיִשְׁמוֹר יָדָיו עַד שֶׁנּוֹטְלִין כּוּלָּן?! אָמַר לֵיהּ: לְאַלְתַּר מַיְיתוּ תַּבָּא קַמֵּיהּ. מַיִם אַחֲרוֹנִים מֵהֵיכָן מַתְחִילִין? אָמַר לֵיהּ: מִן הַקָּטָן. - וְגָדוֹל יָתֵיב וְיָדָיו מְזוּהָמוֹת עַד שֶׁנּוֹטְלִין כּוּלָּן?! אָמַר לֵיהּ: לָא מְסַלְּקִי תַּבָּא מִקַּמֵּיהּ עַד דְּנִימְטֵי מַיָּא לְגַבֵּיהּ. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: אֲנָא מַתְנִיתָא יָדַעְנָא, דְּתַנְיָא: כֵּיצַד סֵדֶר הַסְּבָּה? בִּזְמַן שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִטּוֹת - גָּדוֹל מֵסֵב בָּרֹאשׁ וְשֵׁנִי לוֹ לְמַטָּה הֵימֶנּוּ; בִּזְמַן שֶׁהֵן שָׁלֹשׁ מִטּוֹת - גָּדוֹל מֵסֵב בָּרֹאשׁ, שֵׁנִי לוֹ לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ, שְׁלִישִׁי לוֹ לְמַטָּה הֵימֶנּוּ. מַיִם הָרִאשׁוֹנִים מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל; מַיִם אַחֲרוֹנִים, בִּזְמַן שֶׁהֵם חֲמִשָּׁה - מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל, וּבִזְמַן שֶׁהֵם מֵאָה - מַתְחִילִין מִן הַקָּטָן עַד שֶׁמַּגִּיעִים אֵצֶל חֲמִשִּׁי, וְחוֹזְרִין וּמַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל. וּלְמָקוֹם שֶׁמַּיִם אַחֲרוֹנִים חוֹזְרִין - לְשָׁם בְּרָכָה חוֹזֶרֶת. מְסַיֵּעַ לֵיהּ לְרַב, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב: כָּל הַנּוֹטֵל יָדָיו בָּאַחֲרוֹנָה תְּחִלָּה - הוּא מְזוּמָּן לַבְּרָכָה. רַב וְרַבִּי חִיָּיא הָווּ יָתְבִי בִּסְעוּדְתָּא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי. אָמַר לֵיהּ רַבִּי לְרַב: קוּם מְשֵׁי יָדָךְ! חַזְיֵיהּ דְּקָא מְרַתֵּת, אָמַר לֵיהּ: בַּר פְּחָתֵי! "עַיֵּן בְּבִרְכַּת מְזוֹנָא" קָאָמַר לָךְ. תָּנוּ רַבָּנַן: אֵין מְכַבְּדִין - לֹא בְּדְרָכִים, וְלֹא בְּגִשָּׁרִים,

ולא

וְיֵשׁ מֵהֶן שֶׁחוֹתֵם בָּהֶן בְּבָרוּךְ וְאֵין פּוֹתֵחַ בְּבָרוּךְ, כגון ברכה הסמוכה לחברתה, שהפתיחה שבברכה ראשונה פוטרת גם את זו. וְכֵן הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב שבברכת המזון פּוֹתֵחַ בה בְּבָרוּךְ וְאֵין חוֹתֵם בה בְּבָרוּךְ. מדייקת הגמרא: מכך שהטוב והמטיב פותח בה בברוך אף שהיא סמוכה לבונה ירושלים, מִכְּלָל – משמע דִּבְרָכָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא ואינה מדאורייתא, שאילו היתה מדאורייתא היו מתקנים אותה בנוסח ברכה הסמוכה לחברתה ולא היתה פותחת בברוך, אלא בהברח שהיא מדרבנן, ולא נתקנה על המזון אלא על קבורת הרוגי ביתר, וכדלהלן (מהז).

עוד ראיה שברכת הטוב והמטיב אינה מן התורה: וְאָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, תֵּדַע [–הא לך ראיה] דְּהַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לָאו דְּאוֹרַיְיתָא, שֶׁהֲרֵי מוכח מהברייתא להלן שלדעת רבי עקיבא עוֹקְרִין – אין אומרים אוֹתָהּ בְּבֵית הָאֵבֶל. כִּדְתַנְיָא בברייתא שבעניין ברכה רביעית של ברכת המזון, מָה הֵם אוֹמְרִים בה כשהיא נאמרת בְּבֵית הָאֵבֶל, תנא קמא אומר, אומרים בָּרוּךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב בנוסח שבו נאמרת כל פעם. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בבית האבל אומרים בָּרוּךְ דַּיָּין הָאֱמֶת. ומקשה הגמרא, האם לדעת תנא קמא הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב אֵין – כן אומרים אותו בבית האבל, ואילו דַּיָּין אֱמֶת לֹא אומרים. אֶלָּא בהברח אֵימָא – אמור שכוונתו לומר אַף הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב, שאומרים שם 'גם' הטוב והמטיב ו'גם' דיין האמת, ומכך שלתנא קמא אומרים את שניהם, מוכח שלרבי עקיבא שחולק אומרים רק דיין האמת, והרי ראיה שהטוב והמטיב אינה מדאורייתא, שאילו היתה מדאורייתא כיצד סובר רבי עקיבא שעוקרין אותה בבית האבל לומר רק דיין האמת.

הגמרא מביאה את נוסח ברכת הטוב והמטיב בבית האבל: מַר זוּטְרָא אִיקְּלַע – הזדמן לְבֵי רַב אַשִּׁי, אִיתְּרַע בֵּיהּ מִלְּתָא [–אירע אצלו דבר] מת בנו. ובברכה רביעית שבברכת המזון, פָּתַח וּבָרִיךְ ברכת אבלים, ואמר, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, האל הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב, אֵל אֱמֶת, דַּיָּין אֱמֶת, שׁוֹפֵט בְּצֶדֶק לוֹקֵחַ נפשות בְּמִשְׁפָּט וְשַׁלִּיט בְּעוֹלְמוֹ לַעֲשׂוֹת בּוֹ בִּרְצוֹנוֹ כִּי כָּל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט, שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ וַאֲנַחְנוּ עַמּוֹ וַעֲבָדָיו, וּבְכֹל אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לוֹ וּלְבָרְכוֹ, גּוֹדֵר פְּרָצוֹת בְּיִשְׂרָאֵל הוּא יִגְדּוֹר אֶת הַפִּרְצָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל לְחַיִּים.

הגמרא חוזרת לדיני זימון, ושואלת: לרב ששת (לעיל ע"א) שברכת הזימון היא עד הזן את הכל, ויחיד מתחיל מברכת הארץ, מה יהיה דינו של המצטרף עם חבריו לזימון לפי שקדמו וסיימו סעודתם לפניו ולאחר הזימון חזר לאכול, לאחר שסיים כשבא לברך, לְהֵיכָן – לאיזו ברכה מברכות המזון הוּא חוֹזֵר, האם לתחילת ברכת הזן כדין אחד משלשה שאכלו שהם חייבים בברכת הזן, או מאחר שיצא ידי חובת זימון וכבר שמע את ברכת הזן מפי המזמן מעתה ואילך הוא כיחיד שאכל ומתחיל מברכת הארץ. נחלקו אמוראים בדבר, רַב זְבִיד מִשְּׁמֵיהּ דְּאַבָּיֵי אָמַר, חוֹזֵר לְרֹאשׁ – לתחלת ברכת הזן, שכן כאמור תחילת סעודתו היתה בשלשה והרי כבר נתחייב בברכת הזן. וְרַבָּנָן אָמְרִי, לַמָּקוֹם שֶׁפָּסַק – דהיינו לברכת הארץ, שכבר יצא ידי חובת זימון ואף שמע ברכת הזן ומעתה ואילך הוא כיחיד שאכל. מסיקה הגמרא: וְהִלְכְתָּא לַמָּקוֹם שֶׁפָּסַק, ויתחיל ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שהנחלת לאבותינו וכו'.

הגמרא עוברת לדון בדרכי מוסר ודרך ארץ הנוהגים בסעודה: אָמַר לֵיהּ רֵישׁ גְּלוּתָא לְרַב שֵׁשֶׁת, אַף עַל גַּב דְּרַבָּנָן קְשִׁישֵׁי אַתּוּן – אף שהנכם תלמידי חכמים ויודעים אתם בטיב מנהגי הסעודה, פַּרְסָאֵי בְּצָרְכֵי סְעוּדָה בְּקִיאֵי מִינַּיְיכוּ – הפרסיים בקיאים במנהגי סעודה יותר מכם. כלומר, ואני נוהג כמותם.

וכיצד היה מנהג הפרסיים, בְּזְמַן שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִטּוֹת – שהמסובים הם שני אנשים שהסבתם היא על שתי מטות [כל אחד על מטה בפני עצמה], אזי גָּדוֹל מביניהם בחשיבותו, מֵסֵב בְּרֹאשׁ – מסב תחלה, וְשֵׁנִי לוֹ בחשיבות הסועד בחברתו, מסב לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ – מטתו לצד מראשותיו של גדול. וּבְזְמַן שֶׁהֵם שָׁלֹשׁ – שלשה בני אדם המסובים על שלש מטות, גָּדוֹל מֵסֵב בָּאֶמְצַע, שכבוד הוא לו שתהא מטתו עומדת בין מטות השנים הסועדים עמו, וּשֵׁנִי לוֹ בחשיבות מסב לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ – מטתו לצד מראשותיו של גדול, וּשְׁלִישִׁי לוֹ בחשיבות מסב לְמַטָּה הֵימֶנּוּ – לצד מרגלותיו של גדול, שראשו סמוך לרגליו של גדול.

רב ששת מקשה על סדר זה: אָמַר לֵיהּ לריש גלותא, למנהג הפרסיים שהשני בחשיבות מסב למעלה מראשו של גדול, וְכִי בָּעֵי אִשְׁתַּעוּיֵי בַּהֲדֵיהּ – וכשירצה הגדול בשעת ההסבה לדבר עם השני, לא יוכל לעשות כן אם לא שִׁמְתָּרֵיץ תְּרוּצֵי וְיָתֵיב – שהוא מיישר עצמו ומזדקף ויושב על המטה, וּמִשְׁתָּעֵי בַּהֲדֵיהּ – ורק כך יוכל לדבר עמו, שכן בעודו מוטה על המטה פניו אינם לצד הסועד עמו ואיך ידבר עמו. וכיון שכך הלא טוב הוא לגדול שהשני לו ישב למטה הימנו, וכך פניו של גדול מופנות אליו וישמע השני דבריו מבלי שהגדול יצטרך ליישר עצמו. אָמַר לֵיהּ ריש גלותא לרב ששת, שַׁאנִי פַּרְסָאֵי שכל דבריהם ברמז דק ומבינים איש את רעהו בלא דיבור, ואף כאן אפשר דְּמַחְוִי לֵיהּ בְּמָחוֹג – שהגדול ידבר עם השני ברמיזה על ידי תנועות ידיו ואצבעותיו, וכיון שכי יכול הגדול להשאר מוטה על מטתו וכשירצה לדבר עם שני יראה לו דרך רמיזה.

הוסיף רב ששת ושאל את הריש גלותא: כיצד הפרסיים נוהגים בענין מַיִם רִאשׁוֹנִים שנוטלים לידים קודם הסעודה, מֵהֵיכָן מַתְחִילִין – מי אצלם נוטל ראשון. אָמַר לֵיהּ הריש גלותא, שמנהגם להתחיל מִן הַגָּדוֹל. תמה רב ששת ושאל, היאך ראוי שֵׁשֵׁב גָּדוֹל וְיִשְׁמוֹר יָדָיו עַד שֶׁנּוֹטְלִין כּוּלָּן. אָמַר לֵיהּ הריש גלותא לרב ששת, שלפי מנהגם לְאַלְתַּר מַיְיתוּ תַּכָּא קַמֵּיהּ – מיד כשנטל ידיו מביאים לפניו את שולחנו ומתחיל באכילה.

עוד הוסיף רב ששת ושאל לריש גלותא: מַיִם אַחֲרוֹנִים שבגמר הסעודה, מֵהֵיכָן הפרסיים מַתְחִילִין. אָמַר לֵיהּ הריש גלותא, שמנהגם במים אחרונים להתחיל מִן הַקָּטָן. ואף על מנהג זה תמה רב ששת, וְגָדוֹל יָתִיב וְיָדָיו מְזוֹהֲמוֹת – האם ראוי שישב וימתין כך כשידיו מזוהמות עַד שֶׁנּוֹטְלִין כּוּלָּן. אָמַר לֵיהּ הריש גלותא, לֹא מְסַלְּקִי תַּכָּא מִקַּמֵּיהּ עַד דְּנַמְטֵי מַיָּא לְגַבֵּיהּ – לא מסלקים מלפניו את שולחנו עד שיגיעו אליו עם הכלי של המים אחרונים, שבעוד שהוא אוכל מקדימים האחרים ונוטלים ידיהם, ולאחר שנטלו פוסק מלאכול ומסלקים מעליו את השולחן ונוטל מים אחרונים, נמצא שלא הוצרך להמתין בעוד ידיו מזוהמות.

רב ששת מביא ברייתא כיצד צריכים לנהוג בענינים אלו: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, והשיב לריש גלותא הסובר כמנהג הפרסיים, אֲנָא מַתְנִיתָא יָדַעְנָא – אני יודע את דברי הברייתא בענין מנהגי סעודה ואני נוהג כמובא בברייתא, דְּתַנְיָא – ששנינו בברייתא, כֵּיצַד סֵדֶר הֲסִבָּה, בְּזְמַן שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִטּוֹת – שהמסובים הם שני בני אדם, שהסבתם היא על שתי מטות, גָּדוֹל מֵסֵב בָּרֹאשׁ – כלומר מסב תחלה, וְשֵׁנִי לוֹ בחשיבות מסב לְמַטָּה הֵימֶנּוּ – למרגלותיו, שאם הוצרך גדול לדבר עם השני לא יהא צריך להזדקף. בְּזְמַן שֶׁהֵן שָׁלֹשׁ מִטּוֹת דהיינו שהם שלשה סועדים, אזי הַגָּדוֹל שבהם מֵסֵב בָּרֹאשׁ, שֵׁנִי לוֹ בחשיבות מסב לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ – לצד מראשותיו של גדול, שְׁלִישִׁי לוֹ בחשיבות מסב לְמַטָּה הֵימֶנּוּ – למרגלותיו של גדול, ואם רצה הגדול להגיד דבר מה יאמרנו לשלישי לו.

עוד שנינו בברייתא: מַיִם הָרִאשׁוֹנִים מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל – שהגדול נוטל ידיו ראשון. ומיד כשנטל מביאים לפניו את שולחנו ומתחיל באכילה [ובזה היה מנהגם כמנהג הפרסיים]. וממשיכה הברייתא, מַיִם אַחֲרוֹנִים מהיכן מתחילים, בְּזְמַן שֶׁהֵם [–המסובים] חֲמִשָּׁה, מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל – הוא נוטל תחילה. וּבְזְמַן שֶׁהֵם מֵאָה סועדים, ולאו דווקא מאה אלא כל שהם יותר מחמשה, מַתְחִילִין מִן הַקָּטָן היושב בסוף, שגנאי הוא שיסלקו השולחן מלפני הגדול כשיטול ידיו, וימתין שם יושב ובטל עד שיטלו כולם, ואין מסלקין שלחן מלפני הגדול עַד שֶׁמַּגִּיעִים המים אֵצֶל המסובים הסמוכים לגדול, שיחד עמו נותרו רק חֲמִשָּׁה שעדיין לא נטלו, וְחוֹזְרִין וּמַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל, שהוא נוטל תחילה להם.

הברייתא ממשיכה בסדר המים אחרונים כשמגיעים לחמשה: וְלִמְקוֹם שֶׁמַּיִם אַחֲרוֹנִים חוֹזְרִין – לאחר שסיימו המסובים ליטול והגיעו לחמשה שנותרו, אותו אחד מהחמשה שבבדוהו ליטול

המשך בעמוד מו

וְלֹא בְּיָדַיִם מְזוּהָמוֹת – בגמר הסעודה אין לכבד את הגדול ממנו שיטול לפניו מים אחרונים.

הגמרא מספרת אודות הכיבוד בדרכים: **רָבִין וְאַבַּיֵי הֲווּ קָא אָזְלִי בְּאוֹרְחָא** – היו הולכים בדרך ורכובים על חמורים, **קַדְּמֵיהּ חֲמָרֵיהּ דְּרָבִין לְדַאבַּיֵי** – הקדים חמורו של רבין את חמורו של אביי, **וְלֹא אָמַר לֵיהּ** – רבין לאביי שהיה גדול ממנו, **נַיזִיל מַר** – ילך כבודו לפני. הקפיד אביי **וְאָמַר, מִדְּסַלִּיק הַאי מַרְבָּנָן מִמַּעֲרָבָא** – מאז שחזר תלמיד חכם זה מארץ ישראל לאחר שלמד שם מפי החכמים, **גָּם לֵיהּ דַּעְתֵּיהּ** – נעשתה דעתו גסה [החל להחשיב עצמו], ולכן לא חשש להקדימני. **כִּי מְטָא לְפִתְחָא דְּבֵי כְּנִישְׁתָּא** – כשהגיעו לפתח של בית הכנסת, **אָמַר לֵיהּ** – רבין לאביי, **נַיעֵל מַר** – יכנס כבודו ראשון. **אָמַר לֵיהּ** – אביי לרבין, **וְעַד הַשְׁתָּא לָאו מַר אֲנָא** – האם עד עכשיו לא הייתי ראוי להקרא 'מר', וכלומר מדוע עד כה לא כבדת אותי. **אָמַר לֵיהּ** – השיב רבין לאביי, **הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין מְכַבְּדִין** את הגדול לומר לו היה לפני **אֶלָּא בְּפֶתַח שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מְזוּזָה,** ועד עתה היינו בדרך ומשום כך לא דקדקתי להקדים את כבודו.

הגמרא מבררת את דברי רבי יוחנן, ומקשה: נמצא לדבריו שדווקא בפתח **דְּאִית בָּהּ** – שיש בה **מְזוּזָה, אִין** [–כן] יש דין להקדים בו את הגדול, אבל בפתח **דְּלֵית בָּהּ מְזוּזָה, לֹא** – אין צורך להקדים, וקשה, **אֶלָּא מֵעַתָּה** בפתחי **בֵּית הַכְּנֶסֶת וּבֵית הַמִּדְרָשׁ דְּלֵית בְּהוּ מְזוּזָה** – שאין קובעים בהם מזוזה מפני שאין דרים שם (יומא יא:), **הָכִי נַמִּי דְּאִין מְכַבְּדִין** – האם גם בפתחים אלו אין צורך לכבד, כלומר ואם כן למה כיבד רבין את אביי כשהגיעו לפתח בית הכנסת.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אֵימָא** – אמור שכך אמר רבי יוחנן, אין מכבדין אלא **בְּפֶתַח הָרָאוּי לְמְזוּזָה,** כלומר יש לכבד בכניסת כל פתחים, ובכללם פתחי בית הכנסת ובית המדרש שפתחיהם ראויים למזוזה, אבל אין צורך לכבד בדרכים או בפרצות שאינם פתח.

עוד ענייני מוסר ודרך ארץ הנוהגים בסעודה: **אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילַת מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, אֵין הַמְסוּבִּין הַיּוֹצְאִים בשמיעת** הברכה מפי הבוצע **רַשָּׁאִין לֶאֱכוֹל כְּלוּם** מבכרו של הבוצע **עַד שֶׁיִּטְעֹם הַבּוֹצֵעַ** תחילה, שמכיון שכולם צריכים לטעום מבכרו אין זה מדרך הכבוד שיטעמו קודם שהוא עצמו טעם. **יָתִיב** – ישב **רַב סַפְּרָא** ושמע את דברי רב יהודה בשם רב, **וְקָאָמַר** לא כך, אלא אין המסובים רשאין **לִטְעוֹם אִיתְּמַר** – נאמר מפי רב, ולא אין רשאין לאכול. ומבארת הגמרא: מאחר שלמעשה אין הבדל בין הלשון 'לאכול' ללשון 'לטעום', **לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ** – לאיזה צורך תיקן רב ספרא הלשון, אלא **שֶׁחַיָּיב אָדָם** האומר שמועה בשם רבו, להקפיד **לוֹמַר** את השמועה **בְּלִשּׁוֹן רַבּוֹ** (עדויות פ"א מ"ג), ורב ספרא שמע מרב שאמר לטעום.

עוד מהליכות דרך ארץ שבתוך הסעודה: **תָּנוּ רַבָּנָן, שְׁנַיִם** שהיו אוכלים מקערה אחת, **מַמְתִּינִין זֶה לָזֶה בַּקְּעָרָה** – שכשהאחד מסלק ידו מן הקערה כדי לשתות, מדרכי המוסר שיהא חבירו מפסיק מלאכול עד שיגמור לשתות, אבל היו האוכלים **שְׁלֹשָׁה, אֵין** השנים **מַמְתִּינִין** – בשביל היחיד, שאינו הגון ששנים יפסיקו בשביל אחד. עוד שנינו בברייתא: בעל הבית **הַבּוֹצֵעַ** את הפת [ואפילו כשיש בסעודה גדול ממנו (כדלעיל מו.)], **הוּא פּוֹשֵׁט יָדוֹ** בקערה **תְּחִלָּה** ללפת בתוכה את פרוסת המוציא. **וְאִם בָּא לַחֲלוֹק כָּבוֹד לְרַבּוֹ אוֹ לְמִי שֶׁגָּדוֹל הֵימֶנּוּ** בחכמה **הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ.**

מתי מתחיל המברך לפרוס הפת: **רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה הֲוָה עָסִיק לֵיהּ לִבְרֵיהּ** – השיא לבנו אשה **בְּיֵ רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב קְטִינָא, קָדִים וְיָתִיב** – הקדים רבה בר בר חנה לישב לשולחן, **וְקָמַתְנֵי לֵיהּ לִבְרֵיהּ** – ושנה לבנו הלכות סעודה, ולפי שמנהגם היה שהחתן בוצע בסעודה לכן בא ללמדו כיצד עליו לנהוג. וכך אמר לו, **אֵין הַבּוֹצֵעַ** לרבים **רַשַּׁאי לִבְצוֹעַ** – לפרוס פרוסה מן הפת, **עַד שֶׁיְּכַלֶּה אָמֵן מִפִּי הָעוֹנִים** – שיסיימו כולם לענות אמן, לפי שעניית האמן היא חלק מן הברכה, ואין לבצוע קודם סיום הברכה (לעיל לט:). **רַב חִסְדָּא אָמַר,** עד שיכלה אמן **מִפִּי רוֹב הָעוֹנִים** – די בכך שרוב העונים סיימו לענות, ואם יש מיעוט שלא סיים אין צריך להמתין שיסיימו.

הגמרא מבררת מהי סברת רב חסדא: **אָמַר לֵיהּ** – שאל **רָמִי בַּר חָמָא** את רב חסדא, **מַאי שְׁנָא** – מה ההבדל בין רוב למיעוט, הרי טעמו של דבר מדוע ימתין עד אשר **רוּבָּא** – רוב השומעים יסיימו לענות, משום **דְּאַכַּתִּי לֹא כַּלְיָא בְּרָכָה** – לא נסתיימה אמירת הברכה עד שיסיימו לענות, אם כן **מִיעוּטָא נַמִּי** – מטעם זה גם כאשר נשאר מיעוט שלא סיימו, **לֹא כַּלְיָא** – עדיין לא הסתיימה אמירת הברכה. **אָמַר לֵיהּ** – השיב לו רב חסדא, **שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, כָּל הָעוֹנֶה אָמֵן** ומאריך בענייתו **יוֹתֵר מִדַּאי אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה,** והאמן של המיעוט המאריך אינה מן הברכה ואין צריך להמתין להם.

הגמרא מביאה כמה הלכות בעניית אמן: **תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין עוֹנִין, לֹא אָמֵן חֲטוּפָה** – שקורא את האל"ף בניקוד שו"א [–אָמן], במקום בקמ"ץ [–אָמן] . שאמן בניקוד שו"א אינה מילה בלשון הקודש, ואין לה שום משמעות. **וְלֹא** עונים **אָמֵן קְטוּפָה** – שמחסר קריאת הנו"ן, שאינו מוציאה בפה שתהא ניכרת [ונשמע אָמַ]. **וְלֹא אָמֵן יְתוֹמָה** – שאינו יודע על איזה ברכה ענה, וכגון ששמע אחרים שעונים אמן וענה אחריהם, וכיון שאינו יודע על מה עונה הרי היא כיתומה שאין לה אב. **וְלֹא זְרוֹק בְּרָכָה מִפִּיו** – והמברך ברכה, לא יוציאה מפיו במהירות בלא כוונה, שנראה שאינו מברך ברצון והיא לטורח עליו כמשא כבד, אלא יברך במתינות ובכוונה שלמה.

בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, כָּל הָעוֹנֶה אָמֵן יְתוֹמָה, יִהְיוּ פָנָיו יְתוֹמִים. וכל העונה אמן **חֲטוּפָה, יִתְחַטְּפוּ יָמָיו.** וכל העונה אמן **קְטוּפָה, יִתְקַטְּפוּ יָמָיו. וְכָל הַמַּאֲרִיךְ** קצת **בְּאָמֵן,** כדי שיעור שיוכל לומר אל מלך נאמן, **מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו** בטובה, ובלבד שלא יאריך יותר מדאי ובדלעיל.

הגמרא חוזרת לדיני זימון: **רַב וּשְׁמוּאֵל הֲווּ יָתְבִי בִּסְעוּדְּתָא** – ישבו בסעודה, כשאחזו בגמר הסעודה **אֲתָא רַב שִׁימִי בַּר חִיָּיא** והתיישב שם לסעוד, **הֲוָה קָמְסַרְהֵב וְאָכֵיל** – היה ממהר באכילתו, כדי לסיים קודם שרב ושמואל יברכו. **אָמַר לֵיהּ רַב** לרב שימי, **מַה דַּעְתָּךְ** – מאיזה טעם הנך ממהר באכילה, לפי שאתה סבור **לְאִיצְטְרוּפֵי כַּהֲדָן** – להצטרף אלינו כדי שנוכל לזמן, **אֲנַן אַכִּילְנָא לָן** – אנו כבר סיימנו סעודתנו קודם שבאת, ואינך יכול להצטרף אלינו. **אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל** לרב, לא כן, אלא עדיין אנו בתוך הסעודה, שהרי **אִלּוּ מַיְיתוּ** [–היו מביאים] **לִי** עכשיו לקינוח סעודה **אַרְדִּילְיָא** – כמדזין ופטריות, **וְנוֹזְלָיָא לְאַבָּא** – ולרב היו מביאים גוזלות, **מִי לֹא אָכְלִינַן** – האם לא היינו אוכלים אותם לקינוח, וכיון שלא הסחנו דעתנו לגמרי מלאכול נחשב שעדיין לא נגמרה סעודתנו ויכול רב שימי להצטרף אלינו.

הגמרא מביאה הלכה נוספת בזימון: **תַּלְמִידֵי דְּרַב הֲווּ יָתְבִי בִּסְעוּדְּתָא** – ישבו בסעודה, ובטרם סיימו **עָל** [–נכנס] **רַב אָחָא** והצטרף אליהם, **אָמְרִי** – אמרו תלמידי רב, **אֲתָא נְבָרָא רַבָּא דְּמָבָרֵךְ לָן** – עכשיו בא אדם גדול שיברך לנו ברכת המזון. **אָמַר לְהוּ** רב אחא לתלמידי רב, **מִי סָבְרִיתוּ** – האם אתם סבורים שההלכה היא **דְּגָדוֹל שבחבורה מְבָרֵךְ,** אין הדבר כן, אלא **עִיקָּר שֶׁבַּסְּעוּדָּה** – אחד מאלו שהיו בתחילת הסעודה, הוא **מְבָרֵךְ.** מסקנת הגמרא: **וְהִלְכְתָּא גָּדוֹל מְבָרֵךְ אַף עַל גַּב דְּאַתָא לְבַסּוֹף** – שהצטרף אליהם בסוף הסעודה. שבכלל כבודו להוציא אחרים ידי חובתם, לפיכך מדיני דרך ארץ לכבדו אף שבא בסוף.

הגמרא עוברת לביאור המשך דברי המשנה. לביאור מהלך הגמרא נקדים את דיני תרומות ומעשרות וסדר הפרשתם: א. אחר הקצירה והדיש והמירוח, מוציא מן התבואה חלק אחד מחמישים ונותנו לכהן, והוא נקרא 'תרומה גדולה'. ב. לאחר מכן מפריש עשירית מהנותר ונותנו ללוי, והוא נקרא 'מעשר ראשון'. ג. ולאחר הפרשת מעשר ראשון מפריש שוב עשירית מהנותר והוא נקרא 'מעשר שני', ומעלהו ואוכלו בירושלים, או שמחללו על כסף ובירושלים יקנה בכסף מאכלים ויאכלם בקדושה. ד. הלוי צריך להפריש עשירית מהמעשר שקיבל ולתיתו לכהן והוא נקרא 'תרומת מעשר'. ה. חכמינו זכרונם לברכה גזרו וחייבו לעשר את הנקנה מעמי הארצות לפי שהם חשודים על המעשרות. והתבואה והפירות הנקנים מהם קרויים בלשון המשנה 'דמאי'.

שנינו במשנה: **אָכַל דְּמַאי וכו'** – אכל פת העשויה מחטים שנקנו

המשך בעמוד קג

רש"י

ולא בידים מזוהמות. בנטילת מים אחרונים: **ממערבא.** לפי שהיה רבין רגיל לעלות מבבל לארץ ישראל ולומר הוא דבריו משמו של רבי יוחנן: **בפתח הראוי למזוזה.** כלומר: בכניסת כל פתחים למעוטי דרכים ופרצות: **לטעם איתמר.** אין חלוק בדבר אלא שחייב לומר בלשון רבו: **קדים.** רבה בר בר חנה לישב על השולחן ולשנות לבנו הלכות סעודה. לפי שהחתן רגיל לבצוע והיה מלמדו היאך יעשה:

לבצוע. לפרוס הפרוסה מן הפת: **עד שיכלה אמן מפי העונים.** "אמן" אחר ברכת "המוציא" דאף עניית אמן מן הברכה היא ואמרינן בפרק "כיצד מברכין" (לטב): צריך שתכלה ברכה קודם בציעה: **חטופה.** שקורין את ה"אלף" בחטף ולא בפתח ואומר "אמן" והוא צריך לומר "אמן": **קטופה.** משמחר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה בפה שתהא נכרת: **יתומה.** שלא שמע הברכה אלא ששמע שעונין "אמן". והא דאמרינן ב"החליל" (סוכה נאא) שבאלכסנדריא של מצרים היו מניפים בסודרים כשהגיע עת לענות "אמן" אלמא לא שמעי וקא ענו! הנהו מידע ידעי שהם עונים אחר ברכה ועל איזו ברכה הם עונים אלא שלא היו שומעים את הקול: **ולא יזרוק ברכה מפיו.** במהירות שדומה עליו במשא אלא שחוק קבוע הוא לו: **וקא מסרהב ואכיל.** ממהר לאכול כדי להצטרף לזימון וזימנו עליו: **אכילנא לן.** גמרה לן סעודתנו קודם שבאת ואי אתה מחייבנו עוד בזימון: **אילו מייתו לי ארדיליא וגוזליא לאכא.** שמואל חביבין עליו ארדיליא בקנוח סעודה ודן כמהין ופטריות ולרב היו חביבין גוזלות. ושמואל היה קורא לרב "אבא" לכבודו: **מי לא אכלינן.** הלכך לא גמרה סעודתא ומצוטרף: **עיקר שבסעודה** — אחד מאותן שהיו בתחלת ההסבה: **הא לא חזי ליה.** והויא לה ברכת זמון הבאה בעבירה וכתיב (תהלים י): "בוצע ברך נאץ ה'" ואמר מר (בבבא קמא צדא) הרי שגזל סאה של חטים וטחנה ואפאה וברך עליה — אין זה מברך אלא מנאץ: **דמאי.** חטין הלקוחים מעם הארץ ספק עשרן ספק לא עשרן: **אכסניא.** חיל של מלך שמטיל על בני העיר לזונם בשובם ממלחמתו. והרי הם בעניים לפי שהם שלא במקומם: **מאכילים את העניים דמאי.** דרוב עמי הארץ מעשרים הם וחומרא דרבנן בעלמא הוא: שהקדימו כשבלים. לוי קדם את הכהן ונטל מעשר בשבלים קודם שנטל כהן תרומה גדולה. והכהן היה לו ליטול תרומה גדולה תחלה אחד מחמישים דרחמנא קרייה "ראשית" וכתיב (שמות כב): "מלאתך ודמעך לא תאחר". נמצאת תרומה גדולה של כהן בתוך המעשר הזה אחד מחמשים שבו לבד מתרומת מעשר שעל הלוי להפריש תרומה מתרומת מעשר: **וכדרבי אבהו.** אשמעינן מתניתין דהכי הוא כדרבי אבהו דפטר ליה ללוי מתרומה גדולה שבו.

מכל

וְלֹא בְּיָדַיִם מְזוֹהֲמוֹת. רָבִין וְאַבַּיֵּי הָווּ קָא אָזְלִי בְּאוֹרְחָא, קַדְּמֵיהּ חֲמֵרֵיהּ דְּרָבִין לְדַאֲבַיֵּי, וְלָא אֲמַר לֵיהּ "נַיְזִיל מָר". אֲמַר: מִדְּסָלֵיק הַאי מַרְבָּנָן מִמַּעֲרְבָא גַּם לֵיהּ דַּעְתֵּיהּ. כִּי מָטָא לְפִתְחָא דְּבֵי כְּנִישְׁתָּא, אֲמַר לֵיהּ: נֵיעַל מָר. אֲמַר לֵיהּ: וְעַד הָשְׁתָּא לָאו מָר אֲנָא?! אֲמַר לֵיהּ, הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין מְכַבְּדִין אֶלָּא בְּפֶתַח שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מְזוּזָה. דְּאִית בָּהּ מְזוּזָה - אִין, דְּלֵית בָּהּ מְזוּזָה - לָא? אֶלָּא מֵעַתָּה, בֵּית הַכְּנֶסֶת וּבֵית הַמִּדְרָשׁ דְּלֵית בָּהוּ מְזוּזָה, הָכִי נָמִי דְּאִין מְכַבְּדִין?! אֶלָּא אֵימָא: בְּפֶתַח הָרָאוּי לְמְזוּזָה. אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר שֵׁילַת מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: אֵין הַמְסַבִּין רַשָּׁאִין לֶאֱכוֹל כְּלוּם עַד שֶׁיִּטְעוֹם הַבּוֹצֵעַ. יָתֵיב רַב סָפְרָא וְקָאָמַר: "לִטְעוֹם" אִיתְּמַר. לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ? - שֶׁחַיָּיב אָדָם לוֹמַר בִּלְשׁוֹן רַבּוֹ. תָּנוּ רַבָּנַן: שְׁנַיִם מַמְתִּינִין זֶה לָזֶה בִּקְעָרָה, שְׁלֹשָׁה - אֵין מַמְתִּינִין. הַבּוֹצֵעַ הוּא פּוֹשֵׁט יָדוֹ תְּחִלָּה, וְאִם בָּא לַחֲלוֹק כָּבוֹד לְרַבּוֹ אוֹ לְמִי שֶׁגָּדוֹל הִימֶנּוּ - הָרִשּׁוּת בְּיָדוֹ. רַבָּה בַּר בַּר חָנָה הֲוָה עָסֵיק לֵיהּ לִבְרֵיהּ בֵּי רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב קְטִינָא, קָדֵים וַיְתֵיב וְקָמַתְנֵי לֵיהּ לִבְרֵיהּ: אֵין הַבּוֹצֵעַ רַשָּׁאי לִבְצוֹעַ עַד שֶׁיְּכֻלֶּה "אָמֵן" מִפִּי הָעוֹנִים. רַב חִסְדָּא אָמַר: מִפִּי רוֹב הָעוֹנִים. אֲמַר לֵיהּ רָמִי בַּר חָמָא: מַאי שְׁנָא רוּבָא - דְּאַכַּתִּי לָא כְּלָיָא בְּרָכָה, מִיעוּטָא נָמִי לָא כְּלָיָא בְּרָכָה! אֲמַר לֵיהּ: שָׁאנֵי אוֹמֵר, כָּל הָעוֹנֶה "אָמֵן" יוֹתֵר מִדַּאי - אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה. תָּנוּ רַבָּנַן: אֵין עוֹנִין לֹא "אָמֵן" חֲטוּפָה, וְלֹא "אָמֵן" קְטוּפָה, וְלֹא "אָמֵן" יְתוֹמָה, וְלֹא יְזִרוֹק בְּרָכָה מִפִּיו. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: כָּל הָעוֹנֶה "אָמֵן" יְתוֹמָה - יְהִיוּ בָנָיו יְתוֹמִים, חֲטוּפָה - יִתְחַטְּפוּ יָמָיו, קְטוּפָה - יִתְקַטְּפוּ יָמָיו, וְכֹל הַמַּאֲרִיךְ בְּ"אָמֵן" - מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו. רַב וּשְׁמוּאֵל הָווּ יָתְבִי בִּסְעוּדְתָּא, אֲתָא רַב שִׁימִי בַּר חִיָּיא הֲוָה קָמְסַרְהֵב וְאָכֵיל. אֲמַר לֵיהּ רַב: מַה דַּעְתָּךְ - לְאִיצְטַרוּפֵי בַּהֲדָן? אֲנַן אָכֵילְנָא לָן! אֲמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל: אִלּוּ מַיְיתוּ לִי אַרְדִּילְיָא, וְגוֹזְלָיָא לְאַבָּא - מִי לָא אָכְלִינַן?! תַּלְמִידֵי דְּרַב הָווּ יָתְבִי בִּסְעוּדְתָּא, עַל רַב אַחָא. אָמְרִי: אֲתָא גַּבְרָא רַבָּא דְּמִבָּרֵךְ לָן. אֲמַר לְהוּ: מִי סָבְרִיתוּ דְּגָדוֹל מְבָרֵךְ?! עִיקָּר שֶׁבַּסְּעוּדָה מְבָרֵךְ. וְהִלְכְתָא: גָּדוֹל מְבָרֵךְ, אַף עַל גַּב דַּאֲתָא לְבַסּוֹף. "אָכַל דְּמַאי" וכו'. הָא לָא חָזֵי לֵיהּ! - כֵּיוָן דְּאִי בָּעֵי - מַפְקַר לְהוּ לְנִכְסֵיהּ וְהָוֵי עָנִי, וַחֲזִי לֵיהּ, דְּתִנַּן: מַאֲכִילִין אֶת הָעֲנִיִּים דְּמַאי וְאֶת הָאַכְסַנְיָא דְּמַאי. וְאָמַר רַב הוּנָא: תָּנָא, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין מַאֲכִילִין אֶת הָעֲנִיִּים וְאֶת הָאַכְסַנְיָא דְּמַאי. "מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ". פְּשִׁיטָא! - לָא צְרִיכָא אֶלָּא שֶׁהִקְדִּימוֹ בְּשִׁבֳּלִים, וְהִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְלֹא הִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה. וְכִדְרַבִּי אַבָּהוּ, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁהִקְדִּימוֹ בְּשִׁבֳּלִים - פָּטוּר מִתְּרוּמָה גְּדוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַהֲרֵמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת ה' מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר" - מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר אָמַרְתִּי לְךָ, וְלֹא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר. אֲמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵּי: אִי הָכִי, אֲפִילּוּ הִקְדִּימוֹ בַּכְּרִי נָמִי! - אֲמַר לֵיהּ: עָלֶיךָ אֲמַר קְרָא

"מכל

תוספות

אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך — ותימה מההוא סבא "דערבי פסחים" (קו,א) דגחין ושתי, אלמא: דשתי קודם המברך! שמא יש חלוק בין אכילה לשתיה. אי נמי, יש לומר: דלא שתה, אלא להראות לו מעשה, שלא היה צריך לומר יותר. ובירושלמי יש: כשיש לכל אחד כברו או כוסו בידו — יכולים לשתות אפילו קודם המברך, וגבי ההוא סבא היה לו כוסו בידו. והכי איתא בירושלמי: אמר רבי בון בשם רב אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך. רבי יהושע בן לוי אמר: שותין אף על פי שלא שתה המברך. ולא פליגי: רבי בון בשם רב — שקוק לכוס אחד, דרבי יהושע בן לוי — דהיה לכל אחד כוסו בידו. וכן עשה רבינו שמשון בחופה אחת, שבצע החתן "המוציא", והיה בוצע רבינו שמשון הפת שהיה לפניו ואוכל. והשר מקוצי היה אומר: אם בצע המברך ונתן לכל אחד חלקו — אין צריך להמתין כל אחד עד שיטעום המברך. והא דאמרינן הכא אין המסובין רשאין לטעום כו' — היינו להקדים ולבצוע מן הפת שבצע המברך, אבל אחר שנתן לכל אחד חלקו — אין קפידא. וכן צריך לומר בסמוך הבוצע הוא פושט ידיו תחלה לטבול פתו, ואם בא לחלוק כבוד לרבו — רשאי. ואמאי? והא אין המסובין רשאין לטעום וכו', ואין לומר דמן הטבול לחודיה קאמר, אך המברך אוכל קודם — דאם כן מה כבוד היה זה? אבל לפי מה שפירשתי — ניחא. ויש מפרש: פושט ידיו תחלה בקערה להתחיל באכילה, ומכאן משמע שאין צריך למזוג מכוס ברכה לשאר כוסות היכא שיש בפני האורחים כוסות שאינן פגומות, אבל אם אותן כוסות פגומות — יש קפידא.

אמן יתומה — שאין שומע הברכה מפי המברך, ועונה אחר האחרים ששמעו "אמן". תימה: דהא אמרינן ב"סוכה" (פ"ה נא,ב): באלכסנדריא של מצרים שהיה שם קהל גדול ולא היו יכולים כולם לשמוע מפי המברך והיו מניפים בסודרים כדי שידעו חתימת הברכות, ויענו "אמן"! ויש לומר: שהיו יודעים באיזו ברכה החזן עומד, אמנם לא היו שומעים אותו. אבל הכא מיירי שאינם יודעים כלל היכן החזן עומד ומתפלל, ובאיזו ברכה הוא עומד, אלא עונה אחר האחרים בלא שמיעה ולא ידיעה.

כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו — ובלבד שלא יאריך יותר מדאי. וטעמא: לפי שאין קריאת התיבה כמשמעה כשהוא מאריך יותר מדאי. ומסקנא דמלתא דאין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה "אמן" מפי רוב העונים.

אילו מייתו לי ארדיליא וכו' — משמע דבן הלכה, דרב נמי לא פליג. אבל אי אמר "הב לן ונבריך" שהסיחו דעתם מלאכול — אין שלישי מצטרף עמהם.

והלכתא גדול מברך — ומיהו, אם הגדול נותן רשות לקטן לברך — שפיר, כדאשכחן (לעיל מג,א, ומו,ב) דאמר ליה לרב משי ידך וכו'.

ומאכילין את האכסניא דמאי — מיירי באכסניא ישראל, ומוטלין עליהם לזונם, והם בעניים. ודוקא דמאי, אבל טבל — לא, דקספו להו איסור מיתה. ואי נמי — באכסניא של גויים, שהטיל עליהם המלך. מכל מקום — דוקא דמאי, אבל טבל — לא, דאם כן פורע חובו מממונו של כהן. **ואמר** רב הונא תנא בית שמאי אומרים אין מאכילין — ואם תאמר: רב הונא טעמא דבית שמאי אתא לאשמעינן? דהכי פריך בכמה דוכתין! ויש לומר: דקא משמע לן: דאי

משכחת תנא דאמר, "אין מאכילין" — בית שמאי היא, ולא תיחוש לאותה משנה או ברייתא.

אמר רב הונא הלכה כאחרים — והאידנא אין אנו מדקדקים ורגילים אנו לזמן בעם הארץ. כדאמרינן ב"חגיגה" (פ"ג כב,א): כמאן מקבלינן האידנא סהדותא מעם הארץ — כמאן, רבי יוסי, כדי שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו. **מצוה** דרבים שאני — מכאן קשה להלכות גדולות, דפירש דמי שמת לו מת ביום טוב האחרון דאבילות נוהג, ולא אתי יום טוב האחרון דרבנן ודחי אבילות דאורייתא, דבתיב (עמוס ח): "ואחריתה כיום מר". דהכא חזינן דאתיא תפלה דרבנן ודחיא קרא "דלעולם בהם תעבודו"! וכן משמע נמי ברישׁ כתובות (ד,א): גבי חתן נוהג שבעת ימי המשתה, ואחר כך נוהג שבעה ימי אבילות, ומדשבעת ימי המשתה מבטלין אבלות דאורייתא — כל שכן יום טוב שני.

קטן פורח מזמנין עליו — פירש רש"י: שהביא שתי שערות, ועדיין לא הגיע לשלש עשרה שנה ויום אחד. ולא נהירא. דאם כן אמאי אמר בסמוך "לאתויי קטן פורח"? היינו שהביא שתי שערות דקתני בברייתא בהדיא! על כן פירש רבינו חננאל: "קטן פורח" — בתוך שלש עשרה שנה ועדיין לא הביא שתי שערות ידועות, שאינן גדולות כדי לבוף ראשן לעיקרן שכן הוא שיעורם, ולהכי קרי ליה "פורח" — פרחו וצמחו בו שערות אבל אינן גדולות כל השיעור. והשתא הכי פירש: אמרת הביא, דמשמע הביא דוקא, והדר קתני אין מדקדקין בקטן דמשמע אפילו לא הביא, אלא שמע מינה לאתויי קטן פורח, ואתי סיפא לגלויי רישא דמה שהוא אומר ברישא הביא שתי שערות — היינו פורחות, שאינן שערות ממש, ובדפירש, שנכנס בתוך שלש עשרה שנה. ואם תאמר: והא אמרינן לעיל קטן המוטל בעריסה עושין אותו סניף! ויש לומר: דדהתם איירי בעשרה והכא מיירי בשלשה, או שמא פליגי אהדדי. ולית

מכל מעשרותיכם. בפרשת לוים כתיב: "ואל הלוים תדבר" וכתיב: בהאי קרא "את כל תרומת ה'" כל צד תרומה שבו חייבים להפריש ממנו: **האי אידנן**. משעה שנתמרחה בברי נעשה דגן וכיון דאיקרי "דגן". חלה עליו רשות כהן תחלה דכתיב: "ראשית דגנך תתן לו". אבל בשבלים לא אידגן ולא חלה עליו רשות כהן: **מעשר שני והקדש**. אם הבעלים פודין אותו מוסיפין חומש: **לא קבע**. אין לו קביעות לפי שהולך ובא: **והכא בעם הארץ דרבנן**. ברייתא דקתני "אין מזמנין על עם הארץ" — בעם הארץ דרבנן: **דפליגי עליה דרבי מאיר** — וקאמרי כשאינו מעשר פירותיו הלכך כותי מזמנין עליו דעשורי מעשר: **איזהו עם הארץ**. שדברו חכמים בכל מקום: **שלא שמש תלמידי חכמים**. הוא הגמרא התלויה בסברא שהיו נותנים לדברי משנה טעם והיו מתאספים יחד ועוסקים בכך והיא דוגמת הגמרא שסדרו האמוראים: **לא אומין עליה**. רמי בר חמא לא רצה לצרפו לשלשה לזמון: **דמשמע** = משמש: **ורמי בר חמא הוא דלא** דק. לא בדק לשאול מדת רב מנשיא: **שלא נטלה תרומתו**. קא סלקא דעתך: תרומת מעשר קאמר: **פשיטא**. דאין מזמנין דהיינו טבל: **שהקדימו בברי**. לאחר שנתמרח והוקבע לתרומה מן התורה קדם לוי את הכהן ונטל מעשר ראשון תחלה ואחד מחמשים שבו היה ראוי לתרומה גדולה לכהן. ו"שלא ניטלה תרומתו דקתני" — לאו תרומת מעשר קאמר אלא תרומה גדולה: **מהו דתימא כדאמר ליה רב פפא לאבי**. לעיל; אי הכי אפילו הקדימו בברי נמי קא משמע לן: **אסימון**. כסף שלא נקבע בו צורה וקורין לו פלוז"ן בלעז: **עד שימול ויטבול**. ביבמות (מוב) נפקא לן מ"ויקח משה את הדם ויזרוק על העם" ואין הזאה בלא טבילה: **סניף**. חבור לזימון עשרה: **וכי אמר רב אסי**. נמי לעשרה קאמר: **מצוה דרבים**. להוציא רבים ידי חובתם בקדושה: **תשעה נראין בעשרה**. מפרש ואזיל לה: **אמרי לה כי מכנפי**. הוו נראים בעשרה שאין אדם מבחין בהן כל כך מתוך שהן יחד: **ואמרי לה כי מבדרי**. נראין טפי מרובין: **שני תלמידי חכמים המחדדין זה את זה בהלכה מצטרפין**. להיות שלשה: **קמן פורח**. שהביא סימנים ולא בא לכלל שניו. לאתויי

"מִכֹּל מַעֲשְׂרֹתֵיכֶם תָּרִימוּ". - וּמָה רָאִיתָ? - הָאי אִידְּגַן וְהָאי לָא אִידְּגַן. "מַעֲשַׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ". פְּשִׁיטָא! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁנָּתַן אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא נָתַן אֶת הַחוֹמֶשׁ, וְהָא קָא מַשְׁמַע לָן: דְּאֵין חוֹמֶשׁ מְעַכֵּב. "הַשַּׁמָּשׁ שֶׁאָכַל כַּזַּיִת" פְּשִׁיטָא! - מַהוּ דְּתֵימָא שַׁמָּשׁ לָא קָבַע - קָא מַשְׁמַע לָן. "וְהַכּוּתִי מְזַמְּנִין עָלָיו". אַמַּאי? לֵא יְהֵא אֶלָּא עַם הָאָרֶץ, וְתַנְיָא: אֵין מְזַמְּנִין עַל עַם הָאָרֶץ! אַבַּיֵי אָמַר: בְּכוּתִי חָבֵר. רָבָא אָמַר: אֲפִילּוּ תִּימָא בְּכוּתִי עַם הָאָרֶץ, וְהָכָא בְּעַם הָאָרֶץ דְּרַבָּנַן דִּפְלִיגִי עַלֵּיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר עָסְקִינַן. דְּתַנְיָא: אֵיזֶהוּ עַם הָאָרֶץ? כָּל שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל חוּלִּין בְּטָהֳרָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל שֶׁאֵינוֹ מְעַשֵּׂר פֵּירוֹתָיו כָּרָאוּי. וְהָנֵי כּוּתָאֵי - עֲשׂוּרֵי מַעֲשְׂרֵי כִּדְחָזֵי, דִּבְמַאי דִּכְתִיב בְּאוֹרַיְיתָא מִזְּהַר זְהִירֵי, דְּאָמַר מָר: כָּל מִצְוָה שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ כּוּתִים - הִרְבֵּה מְדַקְדְּקִין בָּהּ, יוֹתֵר מִיִּשְׂרָאֵל. תָּנוּ רַבָּנַן: אֵיזֶהוּ עַם הָאָרֶץ? כָּל שֶׁאֵינוֹ קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע עַרְבִית וְשַׁחֲרִית, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ תְּפִילִּין. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵין לוֹ צִיצִית בְּבִגְדּוֹ. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵין מְזוּזָה עַל פִּתְחוֹ. רַבִּי נָתָן בַּר יוֹסֵף אוֹמֵר: כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים וְאֵינוֹ מְגַדְּלָם לְתַלְמוּד תּוֹרָה. אֲחֵרִים אוֹמְרִים: אֲפִילּוּ קָרָא וְשָׁנָה וְלֹא שִׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הֲרֵי זֶה עַם הָאָרֶץ. אָמַר רַב הוּנָא: הֲלָכָה כַּאֲחֵרִים. רָמִי בַּר חָמָא לֹא אַזְמִין עֲלֵיהּ דְּרַב מְנַשְּׁיָא בַּר תַּחְלִיפָא דְּתָנֵי סִיפְרֵי וְהִלְכְתָא. כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרָמִי בַּר חָמָא, אֲמַר רָבָא: לָא נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרָמִי בַּר חָמָא אֶלָּא דְּלָא אַזְמִין אַרַב מְנַשְּׁיָא בַּר תַּחְלִיפָא. - וְהָתַנְיָא, אֲחֵרִים אוֹמְרִים: אֲפִילּוּ קָרָא וְשָׁנָה וְלֹא שִׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי - חֲכָמִים הֲרֵי זֶה עַם הָאָרֶץ! - שָׁאנֵי רַב מְנַשְּׁיָא בַּר תַּחְלִיפָא דִּמְשַׁמַּע לְהוּ לְרַבָּנַן, וְרָמֵי בַּר חָמָא הוּא דְּלָא דַּיִּק אַבַּתְרֵיהּ. לִישָׁנָא אַחֲרִינָא: דְּשָׁמַע שְׁמַעְתְּתָא מִפּוּמֵייהוּ דְּרַבָּנַן וְגָרִים לְהוּ - כְּצוּרְבָא מֵרַבָּנַן דָּמֵי. "אָכַל טֶבֶל וּמַעֲשַׂר" וכו'. טֶבֶל - פְּשִׁיטָא! - לָא צְרִיכָא - בְּטֶבֶל טָבוּל מִדְּרַבָּנַן. הֵיכִי דָּמֵי - בֶּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב. "מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן" כו'. פְּשִׁיטָא! - לָא צְרִיכָא - כְּגוֹן שֶׁהִקְדִּימוֹ בְּבֵרִי. מַהוּ דְּתֵימָא: כְּדַאֲמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵי - קָא מַשְׁמַע לָן, כִּדְשָׁנֵי לֵיהּ. "מַעֲשַׂר שֵׁנִי" וכו'. פְּשִׁיטָא! - לָא צְרִיכָא - שֶׁנִּפְדּוּ וְלֹא נִפְדּוּ כְּהִלְכָתָן; מַעֲשַׂר שֵׁנִי כְּגוֹן שֶׁפְּדָאוּ עַל גַּבֵּי אֲסִימוֹן, וְרַחֲמָנָא אָמַר: "וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ" - כֶּסֶף שֶׁיֵּשׁ (לוֹ) עָלָיו צוּרָה. הֶקְדֵּשׁ - שֶׁחִלְּלוּ עַל גַּבֵּי קַרְקַע וְלֹא פְּדָאוּ בְּכֶסֶף, וְרַחֲמָנָא אָמַר: "וְנָתַן הַכֶּסֶף וָקָם לוֹ". "וְהַשַּׁמָּשׁ שֶׁאָכַל פָּחוֹת מִכַּזַּיִת". פְּשִׁיטָא! - אֵיידֵי דְּתִנָּא רֵישָׁא "כַּזַּיִת", תְּנָא סֵיפָא "פָּחוֹת מִכַּזַּיִת". "וְהַגּוֹי אֵין מְזַמְּנִין עָלָיו". פְּשִׁיטָא! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּגֵר שֶׁמָּל וְלֹא טָבַל, דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְעוֹלָם אֵינוֹ גֵּר עַד שֶׁיִּמּוֹל וְיִטְבּוֹל, וְכַמָּה דְּלָא טְבַל - גּוֹי הוּא. "נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים אֵין מְזַמְּנִין עֲלֵיהֶן". אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: קָטָן הַמּוּטָל בַּעֲרִיסָה מְזַמְּנִין עָלָיו. וְהָא תְּנַן: נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים אֵין מְזַמְּנִין עֲלֵיהֶם! - הוּא דְּאָמַר כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ קָטָן הַמּוּטָל בַּעֲרִיסָה אֵין מְזַמְּנִין עָלָיו - אֲבָל עוֹשִׂין אוֹתוֹ סְנִיף לַעֲשָׂרָה. וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: תִּשְׁעָה וְעֶבֶד - מִצְטָרְפִין. מֵיתִיבִי: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁנִּכְנַס לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְלֹא מָצָא עֲשָׂרָה, וְשִׁחְרֵר עֶבֶד וְהִשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרָה; שִׁחְרֵר - אִין, לֵא שִׁחְרֵר - לָא! - תְּרֵי אִיצְטְרִיכוּ, שִׁחְרֵר חַד וְנָפִיק בְּחַד. - וְהֵיכִי עָבִיד הָכִי? וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה: כָּל הַמְשַׁחְרֵר עֶבֶד עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ"! - לִדְבַר מִצְוָה שָׁאנֵי. - מִצְוָה הַבָּאָה בַּעֲבֵרָה הִיא! - מִצְוָה דְּרַבִּים שָׁאנֵי. וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לְעוֹלָם יַשְׁכִּים אָדָם לְבֵית הַכְּנֶסֶת כְּדֵי שֶׁיִּזְכֶּה וְיִמָּנֶה עִם עֲשָׂרָה הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁאֲפִילּוּ מֵאָה בָּאִים אַחֲרָיו - קִבֵּל עָלָיו שְׂכַר כּוּלָּם. "שְׂכַר כּוּלָּם" - סָלְקָא דַּעְתָּךְ?! אֶלָּא אֵימָא: "נוֹתְנִין לוֹ שָׂכָר כְּנֶגֶד כּוּלָּם". אָמַר רַב הוּנָא: תִּשְׁעָה וְאָרוֹן מִצְטָרְפִין. אֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן: וְאָרוֹן גְּבַרָא הוּא?! - אֶלָּא אָמַר רַב הוּנָא: תִּשְׁעָה נִרְאִין כַּעֲשָׂרָה - מִצְטָרְפִין. אָמְרִי לֵהּ: כִּי מְכַנְּפִי; וְאָמְרִי לֵהּ: כִּי מְבַדְּרִי. אָמַר רַב אַמִּי: שְׁנַיִם וְשַׁבָּת - מִצְטָרְפִין. אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן: וְשַׁבָּת גְּבַרָא הוּא?! - אֶלָּא אָמַר רַבִּי אַמִּי: שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַמְחַדְּדִין זֶה אֶת זֶה בַּהֲלָכָה - מִצְטָרְפִין. מַתְנִי רַב חִסְדָּא: כְּגוֹן אֲנָא וְרַב שֵׁשֶׁת. מַתְנִי רַב שֵׁשֶׁת: כְּגוֹן אֲנָא וְרַב חִסְדָּא. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: קָטָן פּוֹרֵחַ - מְזַמְּנִין עָלָיו. תַּנְיָא נַמִי הָכִי: קָטָן שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - מְזַמְּנִין עָלָיו, וְשֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - אֵין מְזַמְּנִין עָלָיו, וְאֵין מְדַקְדְּקִין בְּקָטָן. הָא גּוּפָא קַשְׁיָא! אָמְרַתְּ: הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - אִין, לֵא הֵבִיא - לָא, וַהֲדַר תָּנֵי: אֵין מְדַקְדְּקִין בְּקָטָן, לְאַתּוּיֵי מַאי? לָאו

לאתויי

ונאמר שם (יח כח–כט) ׳מִכֹּל מַעֲשְׂרֹתֵיכֶם וגו׳ מִכֹּל מַתְּנֹתֵיכֶם תָּרִימוּ אֵת כָּל תְּרוּמַת ה׳״, וממשמעות הכתוב ׳כל׳ תרומת ה׳ למדנו שכל צד תרומה השייך במעשר אף ׳תרומה גדולה׳, אם לא הופרשה משום שהקדימו הלוי לכהן בברי, על הלוי להפרישה.

הוסיף רב פפא והקשה לאביי על תירוצו: אמנם פעמים שהלוי חייב להפריש תרומה גדולה, אך וּמָה סברא רָאִיתָ לפרש את הפסוק המחייב בתרומה גדולה בהקדימו בברי ואת הפוטר כשהקדימו בשבלים, אמור את ההיפך. השיב לו אביי: הַאי – בהקדימו בברי, אִידְּנַן – כבר נעשתה התבואה דגן וחל בה חובת נתינת תרומה גדולה, ולכן מסתבר שעל אופן זה מדבר הכתוב המחייב את הלוי להפרישה. וְאילו הַאי – בהקדימו בשבלים, לֹא אִידְּנַן, והלוי נטל את המעשר בטרם שחלה חובת תרומה גדולה, ולכן מסתבר שעל האופן הזה מדבר הפסוק הפוטר את הלוי מהפרשתה.

שנינו במשנה: האוכל מחוץ לירושלים פת מחטים של מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְפת של הֶקְדֵּשׁ לאחר שֶׁנִּפְדּוּ מצטרף לזימון. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא שמצטרף, הרי לאחר שנפדו נעשו כחולין לכל דבר, וזו אכילת היתר. מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, כְּגוֹן שהבעלים עצמו פדאם, אלא שֶׁנְּתָנוֹ לפדיונם רק אֶת הַקֶּרֶן [–דמי ערכו של המעשר או ההקדש כפי שנמכר בשוק] וְלֹא נָתַן אֶת הַחוֹמֶשׁ – ולא הוסיף על הדמים עוד חמישית, שכן ההלכה שאם הבעלים עצמו פודה, עליו להוסיף חומש. וְהָא קָא מַשְׁמַע לָן התנא, דְּאֵין חוֹמֶשׁ מְעַכֵּב את חלות הפדיון, והאוכל בלא נתינתו מצטרף.

עוד שנינו במשנה: הַשַּׁמָּשׁ שֶׁאָכַל כַּזַּיִת עם שני הסועדים ששימש לפניהם, מצטרף עמהם לזימון. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא שמצטרף הרי אכל שיעור הראוי לברכה אחרונה. מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא – שמא תהא סבור לומר, שַׁמָּשׁ לֹא קָבַע – אין לו קביעות בסעודה שהרי אוכל מעומד והולך ובא באמצע אכילתו, ולכן אף שאכל כזית אינו יכול להצטרף עמהם לזימון, קָא מַשְׁמַע לָן התנא, שמצטרף.

עוד שנינו במשנה: וְהַכּוּתִי – גר מאותם שבאו ממקום הנקרא כותא, מְזַמְּנִין עָלָיו.

מקשה הגמרא: אַמֵּאי מזמנים עליו, הרי כיון שאינו מדקדק לקיים את כל המצוות לֹא יְהֵא אֶלָּא כסתם עַם הָאָרֶץ, וְתַנְיָא, אֵין מְזַמְּנִין עַל עַם הָאָרֶץ. מתרצת הגמרא: אַכַּיֵּי אָמַר, אכן מדובר במשנה בְּכוּתִי חָבֵר – שידוע לנו שמדקדק לקיים המצוות כהלכתם. תירוץ נוסף: רָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא שהמשנה מדברת בְּכוּתִי עַם הָאָרֶץ, אין להקשות מהברייתא האוסרת לצרף עם הארץ לזימון, וְהטעם כיון דהָכָא – ברייתא זו, בְּעַם הָאָרֶץ דְּרַבָּנָן דִּפְלִיגִי עָלֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר עָסְקִינַן – מדובר בה באדם הנחשב לעם הארץ לפי שיטת חכמים החולקים על רבי מאיר. דְּתַנְיָא (תוספתא ע״ז פ״ג ה״ג), אֵיזֶהוּ – מתי אדם נחשב עַם הָאָרֶץ, כָּל שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל חוּלִּין – שאינו מוחזק אצלנו שמקפיד לאכול מאכלי חולין בְּטָהֳרָה, אלו דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אין זה עם הארץ, אלא כָּל שֶׁאֵינוֹ מְעַשֵּׂר פֵּירוֹתָיו ותבואותיו כָּרָאוּי. ודווקא עם הארץ זה אין לצרפו לזימון, שהפת שאכל אסורה משום טבל ואין מזמנים על אכילת דבר איסור, וְהָנֵי כּוּתָאֵי עֲשׂוּרֵי מְעַשְּׂרֵי את מה שהם אוכלים כְּדַחֲזִי – כראוי, דִּבְמַאי – שבכל מצוה דִּכְתִיב בְּאוֹרַיְיתָא מִזֶּהָר וְחִירִי בה בלא שום קולא, דְּאָמַר מַר (גיטין י״), כָּל מִצְוָה שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ כּוּתִים לקיימה, הַרְבֵּה מְדַקְדְּקִין בָּהּ לקיימה כהלכתה יוֹתֵר מִמה שסתם יִשְׂרָאֵל מדקדק בה, וכיון שכן סתם כותי הגם שנחשב כעם הארץ לגבי שאר מצות, מקפיד על המעשרות ואפשר לצרפו לזימון.

דעות נוספות מי הוא עם הארץ: תָּנוּ רַבָּנָן, אֵיזֶהוּ עַם הָאָרֶץ שדברו בו חכמים בכל מקום. כָּל שֶׁאֵינוֹ קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע עַרְבִית וְשַׁחֲרִית, כלומר שאינו יודע כלום, אבל יודע וקורא אינו בגדר עם הארץ, אלו דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, כָּל שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ תְּפִילִּין. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, כָּל שֶׁאֵין לוֹ – שלא הטיל ציצית בְּבִגְדוֹ. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, כָּל שֶׁאֵין מְזוּזָה עַל פֶּתְחוֹ – שלא קבע מזוזה בפתח ביתו. רַבִּי נָתָן בַּר יוֹסֵף אוֹמֵר, כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים וְאֵינוֹ מְגַדְּלָם לְתַלְמוּד תּוֹרָה. אַחֲרִים אוֹמְרִים, אֲפִילּוּ קָרָא מקרא וְשָׁנָה משניות אין זה מספיק, שאם רק שינן המשניות כצורתן וְלֹא שִׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים – ללמוד מהם דרכי התלמוד והסברא להבנת טעמי המשניות, חַיֵּי זֶה עַם הָאָרֶץ. אָמַר רַב הוּנָא, הֲלָכָה כַּאֲחֵרִים.

הגמרא מביאה אמורא שנהג להלכה כאחרים: רָמִי בַּר חָמָא, לֹא אַזְמִין עֲלֵיהּ דְּרַב מְנַשְּׁיָא בַּר תַּחֲלִיפָא – לא רצה לצרפו כשלישי לזימון, אף דְּתָנֵי רב מנשיא סִפְרָא וְסִפְרֵי וְהִלְכְתָּא, שהיה רמי בר חמא סבור שלא שימש תלמידי חכמים, וסבר שהלכה כאחרים שאין לצרפם. כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרָמִי בַּר חָמָא – כשמת, והיה זה בהיותו צעיר בשנים, אֲמַר רָבָא, לֹא נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרָמִי בַּר חָמָא – לא מת קודם זמנו, אֶלָּא משום דְּלֹא אַזְמִין אַרַב מְנַשְּׁיָא בַּר תַּחֲלִיפָא.

מקשה הגמרא על דברי רבא: וְהָתַנְיָא, אֲחֵרִים אוֹמְרִים, אֲפִילּוּ קָרָא וְשָׁנָה וְלֹא שִׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים חַיֵּי זֶה עַם הָאָרֶץ, והרי שרמי בר חמא נהג כראוי ואין מקום שיענש עבור סיבה זו. מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי רַב מְנַשְּׁיָא בַּר תַּחֲלִיפָא דִּמְשַׁמֵּשׁ לְהוּ לְרַבָּנָן – שאכן היה משמש תלמידי חכמים, וְרָמִי בַּר חָמָא שנענש, הטעם, הוּא דְּלֹא דָּק אַבַּתְרֵיהּ – לא בירר את טיבו ומעלתו של רב מנשיא.

לִישְׁנָא אַחֲרִינָא, שונה רב מנשיא וראוי לצרפו לזימון, כיון דְּשָׁמַע שְׁמַעְתָּתָא מִפּוּמֵיהוּ דְּרַבָּנָן וְגָרִים לְהוּ – שהיה שומע מפי החכמים גם את טעמי המשניות וחוזר עליהם, ולכן הגם שלא ידע את דרכי התלמוד והסברא כמותם, כְּצוּרְבָא מֵרַבָּנָן דָּמֵי – נחשב כתלמיד חכם ומצטרף לזימון, ורמי בר חמא נענש על שלא בירר הדבר.

עוד שנינו במשנה: אָכַל פת טֶבֶל וּמַעֲשֵׂר וכו׳ אין מזמנין עליו, שאין מזמנים על אכילת דבר איסור. מקשה הגמרא: טֶבֶל, פְּשִׁיטָא – הלא איסור טבל ידוע לכל, ואין צורך להשמיע שאינו מצטרף לזימון. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא – לא הוצרך התנא לומר דבריו אלא בְּטֶבֶל טָבוּל מִדְּרַבָּנָן – בפת מדגן שחיוב תרומותיו ומעשרותיו הם מדרבנן, והשמיענו התנא שאף על דבר שאיסורו מדרבנן אין מזמנים עליו. ומבארת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי טבל מדרבנן, כגון דגן שצמח בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב – שמלאוהו בעפר ולא עשו בו נקב ואין הצמח יונק מן הקרקע.

עוד שנינו במשנה: אכל פת מתבואה של מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שלא ניטלה תרומתו כו׳ אין מזמנין עליו. וסבורה הגמרא דהיינו שלא ניטלה ׳תרומת מעשר׳ שצריך הלוי להפריש ממנו, ולפיכך מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא שאין מזמנין עליו, שהרי לפני ההפרשה הוא בכלל טבל, וכבר שנינו שאכל טבל אין מזמנין עליו. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא, אלא כְּגוֹן שֶׁהִקְדִּימוֹ הלוי לכהן ונטל את ה׳מעשר ראשון כַּבְּרִי – לאחר המירוח שעל ידו נתחייבה התבואה ב׳תרומה גדולה׳, והכהן עדיין לא לקח את ה׳תרומה גדולה׳ המגיעה לו, ולוי זה הפריש רק את ׳תרומת מעשר׳, וזה ששנינו ׳שלא ניטלה תרומתו׳ היינו שלא ניטלה ׳תרומה גדולה׳ שבו שלכן המעשר בטבלו והאוכל ממנו אינו מצטרף לזימון. והחידוש הוא, ׳והרמותם ממנו מעשר מן המעשר׳ לפטור מעשר ראשון מתרומה גדולה רק הקדימו ׳בשבלים׳, שיפטור גם אם הקדימו ׳בברי׳, קָא מַשְׁמַע לָן התנא שהנכון הוא כִּדְשַׁנִּי לֵיהּ – כפי שתירץ אביי לרב פפא, שיש פסוק אחר המלמד שמעשר ראשון חייב בתרומה גדולה, ומסתבר שפסוק זה מדבר בהקדימו בברי, שכבר חלה חובת תרומה גדולה ושוב אינה פוקעת.

עוד שנינו במשנה: אכל חוץ לירושלים פת מחטים של מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שלא נפדה, או שאכל פת של הקדש שלא נפדה וְכוּ׳ אין מזמנין עליו. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא שאין מזמנין עליו, שהרי דין ידוע הוא שבלא פדייה הם אסורים באכילה. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא, אלא כגון שֶׁנִּפְדּוּ וְלֹא נִפְדּוּ כְּהִלְכָתָן, והשמיענו התנא שפדיון באופנים המבוארים להלן נחשב כפדיון שלא כהלכתו ולא יצאו לחולין ולכן אין האוכלם מצטרף לזימון. ומבארת הגמרא: מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שלא נפדה כהלכתו כיצד, כְּגוֹן שֶׁפָּדָאוּ עַל גַּבֵּי אֵסִימוֹן – מטבע שלא נחקק בו צורה, וְרַחֲמָנָא אָמַר בענין פדיון מעשר שני

המשך בעמוד סה

לְאָתְווֵי קָטָן פּוֹרֵחַ, והשמיענו שמזמנים עליו ואין מדקדקין בו לידע מנין שנותיו אם כבר מלאו לו שלש עשרה שנים ויום אחד או לא, וכדברי רבי יוחנן.

מסקנת הגמרא: וְלֵית הִלְכְתָּא כְּכָל הָנֵי שְׁמַעְתָּתָא – אין הלכה ככל אלו השמועות שאמרו האמוראים לעיל (מז:), אֶלָּא כִּי הָא דְּאָמַר רַב נַחְמָן, קָטָן שעדיין לא מלאו לו שלש עשרה שנים ויום אחד, הַיּוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין – שיודע ענין הברכה שהוא הידור ורוממות הקב"ה, מְזַמְּנִין עָלָיו.

הגמרא מביאה מעשה המוכיח על חריפותם של אביי ורבא, מכך שכבר בקטנותם ידעו 'למי מברכין': אַבָּיֵי וְרָבָא כשהיו בקטנותם הֲווּ יָתְבִי קַמֵּיהּ דְּרַבָּה – היו יושבים לפני רבה בסעודה. אָמַר לְהוּ רַבָּה, לְמִי מְבָרְכִין. אָמְרִי לֵיהּ – השיבו לו שניהם, לְרַחֲמָנָא – מברכים לקב"ה. הוסיף רבה ושאלם וְרַחֲמָנָא הֵיכָא יָתִיב – והיכן מקום שכינתו של הקב"ה. רָבָא אַחְוֵי – הפנה מבטו לִשְׁמֵי טְלָלָא – כלפי הגג, כלומר שכינתו בשמים שמעל גג הבית. אַבָּיֵי נָפֵק לְבָרָא אַחְוֵי כִּלְפֵי שְׁמַיָּא – יצא מהבית לחוץ והפנה מבטו כלפי השמים עצמם. אָמַר לְהוּ רַבָּה, תַּרְוַיְיכוּ רַבָּנָן הֲוִיתוּ – שניכם כשתגדלו תהיו תלמידי חכמים מובהקים, וַהֲיֵינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי – ומעשה זה הוא כדוגמא למאמר השגור בפי הבריות, בּוּצִין בּוּצִין מִקַּטְפֵיהּ יְדִיעַ – כל דלעת ודלעת כבר בקטנותה לפי השרף היוצא ממנה בשעת חניטה, ניתן להכיר את איכות הפרי אם יהיה טוב, וכמו כן בבני אדם ממעשיהם בקטנותם ניתן לדעת כיצד יתנהגו לכשיגדלו.

הגמרא מביאה דין בענין צירוף עשרה לזימון: אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילַת מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, תִּשְׁעָה אנשים שאָכְלוּ פת העשויה ממיני הדָּגָן, וְאדם אֶחָד אָכַל עמהם יָרָק, הרי הם מִצְטָרְפִין יחדיו לזימון של עשרה, ויכולים לומר 'נברך אלהינו'.

אָמַר רַבִּי זֵירָא, בְּעָאי מִינֵיהּ – שאלתי ממנו, מֵרַב יְהוּדָה, שְׁמֹנָה אנשים שאכלו דגן ושנים אכלו עמהם ירק, מַהוּ – מה דינם להצטרף לזימון של עשרה. וכן שִׁבְעָה אנשים שאכלו דגן ושלשה ירק, מַהוּ – מה דינם. וְאָמַר לִי רב יהודה, לֵא שְׁנָא – אין חילוק, כלומר, שאף באופן זה הם מצטרפים לזימון של עשרה.

אבל דין שִׁשָּׁה אנשים האוכלים דגן וארבעה ירק (ודאי) [וְיֵי] לֵא מִיבַּעְיָא לִי – חבל שלא שאלתי זאת ממנו, מאחר ומסופק אני האם אף באופן כזה מצטרפים הם לזימון עשרה או לא.

אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לרבי זירא, שַׁפִּיר עֲבַדְתְּ דְּלֵא אִיבַּעְיָא לָךְ – טוב עשית שלא שאלת זאת, שכן אין כאן מקום לספק, שהרי הָתָם טַעֲמָא מַאי – שם, לענין תשעה או שמונה או שבעה האוכלים דגן והשאר ירק, מה הוא הטעם שמצטרפים הם יחדיו לזימון עשרה, מִשּׁוּם דְּאִיכָּא רוּבָּא – מאחר שיש רוב מתוך העשרה שאכלו דגן, הָכָא נַמִּי אִיכָּא רוּבָּא – אף כאן, לענין ששה שאכלו דגן וארבעה ירק, יש רוב מתוך העשרה שאכלו דגן, ולפיכך פשוט הדבר שהם מצטרפים יחדיו לזימון עשרה.

מבארת הגמרא: וְאִיהוּ סָבַר – ואילו הוא, רבי זירא, שהצטער על כך שלא שאל דין זה מרב יהודה, סבר שאולי אין די בששה שאכלו דגן מתוך עשרה, שהרי יתכן לומר דְּרוּבָּא דְּמִינְכַּר בָּעֵינַן – שצריך שיהא רוב הניכר, דהיינו רוב של שני שליש, וששה מתוך עשרה אינם רוב הניכר.

הגמרא מביאה מעשה בענין צירוף לזימון ללא אכילת פת: יַנַּאי מַלְכָּא – ינאי המלך, וּמַלְכְּתָא – והמלכה, כְּרִיכוּ רִיפְתָּא בַּהֲדֵי הֲדָדֵי – אכלו סעודת פת ביחד, והוצרכו לברך ברכת המזון. וּמִדְּקָטַל לְהוּ לְרַבָּנָן – ומאחר וינאי המלך הרג את כל החכמים, לֵא הֲוָה לֵיהּ אִינִישׁ לְבָרוּכֵי לְהוּ – לא היה לו אדם שיברך להם ויוציא אותם ידי חובתם. אָמַר לָהּ לְדִבְיתְהוּ – אמר ינאי לאשתו, מַאן יָהִיב לָן נַבְרָא דְּמְבָרְךְ לָן – מי יתן לנו אדם שיברך לנו. אָמְרָה לֵיהּ אשתו, אִשְׁתְּבַע לִי דְּאִי מַיְיתִינָא לָךְ נַבְרָא דְּלֵא מִצַּעֲרַת לֵיהּ – השבע לי שאם אביא לך אחד מן החכמים לא תצער אותו. אִשְׁתְּבַע לָהּ – נשבע לה על כך, אַיְיתִיתֵיהּ לְשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אֲחוֹהָ – הביאה לו את רבי שמעון בן שטח אחיה, שכן היא החביאתו בשעה שהרג ינאי את החכמים. אוֹתְבֵיהּ בֵּין דִּידֵיהּ לְדִידָהּ – הושיב ינאי המלך את רבי שמעון בן שטח בינו לבין אשתו. אָמַר לֵיהּ ינאי לרבי שמעון בן שטח, חֲזִית כַּמָּה יְקָרָא עֲבַדִינָא לָךְ – ראה כמה כבוד עושה אני לך. אָמַר לֵיהּ רבי שמעון בן שטח, לָאו אַתְּ קָא מוֹקְרַת לִי – לא אתה הוא המכבד אותי, אֶלָּא אוֹרַיְיתָא הִיא דְּמוֹקְרָא לִי – אלא התורה שלמדתי היא זו שמכבדת אותי, דִּכְתִיב – שכך כתוב בספר משלי (ד ח) 'סַלְסְלֶהָ וּתְרוֹמְמֶךָּ, תְּכַבְּדֶךָּ כִּי תְחַבְּקֶנָּה'. דהיינו, שהתורה מרוממת ומכבדת את האדם העוסק בה. אָמַר לָהּ ינאי המלך לאשתו, קָא חָזֵית דְּלֵא מְקַבֵּל מָרוּת – רואה את שאין הוא מקבל עליו את מרותי [–אדנותי].

יְהַבוּ לֵיהּ כָּסָא לְבָרוּכֵי – נתנו לו לרבי שמעון בן שטח כוס של יין לברך עליו ברכת המזון, כדי להוציאם ידי חובתם. אָמַר להם, הֵיכִי אֲבָרֵיךְ – כיצד יכול אני לברך עמכם, והרי לא אכלתי מאומה ולא נהניתי, ואילו בנוסח הברכה נאמר 'ברוך שאכלנו משלו', וכי אומר 'בָּרוּךְ שֶׁאָכַל יַנַּאי וַחֲבֵירָיו מִשֶּׁלּוֹ'. שַׁתְיֵיהּ לְהַהוּא כָּסָא – ולפיכך שתה לאותו כוס יין שנתנו לו, כדי שייחשב כמשתתף בסעודתם, ולאחר מכן יְהַבוּ לֵיהּ כָּסָא אַחֲרִינָא וּבָרֵיךְ – נתנו לו כוס אחרת לברכת המזון, וברך עליה.

הגמרא מביאה דעה החולקת על רבי שמעון בן שטח: אָמַר רַבִּי אַבָּא בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא (אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן), שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח דַּעֲבַד, לְגַרְמֵיהּ הוּא דַּעֲבַד – מה שעשה רבי שמעון בן שטח, שהוציא אותם בברכתו אף על פי שלא השתתף עמהם אלא בשתיית כוס של יין בלבד, לדעת עצמו עשה, כלומר, אין אדם מודה לו בזה. דְּהָכִי – שהרי כך אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לְעוֹלָם המצטרף עם אחרים לזימון באכילת איזה דבר מאכל, אֵינוֹ מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן בברכת המזון, עַד שֶׁיֹּאכַל עמהם פת שיש בה כַּזַּית דָּגָן, שבאופן כזה אף הוא מחויב בברכת המזון. ומאחר ורבי שמעון בן שטח לא אכל עמהם פת לא היה רשאי לברך עבורם, אלא לדעת עצמו עשה.

הגמרא מקשה על דברי רבי יוחנן: מֵיתִיבֵי – הקשו תלמידי הישיבה. שנינו בברייתא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אדם שעָלָה למיטה שהיו מסיבים עליה בסעודה, וְהֵיסַב עִמָּהֶם – עם שאר הסועדים, אֲפִילּוּ אם לֹא טִבֵּל עִמָּהֶם אֶלָּא בְּצִיר, כלומר, שלא השתתף עמהם בסעודתם, אלא רק הטביל ירק ברוטב ואכלו, וְלֹא [–או שלא] אָכַל עִמָּהֶם אֶלָּא גְּרוֹגֶרֶת [–תאנה מיובשת] אַחַת, מכל מקום הרי הוא מִצְטָרֵף עמהם לזימון. וסברה הגמרא שאין רבן שמעון בן גמליאל מחלק בין צירוף לזימון לבין להוציא אחרים ידי חובתם, וממילא יש להוכיח מכך שאף מי שלא אכל דגן יכול להוציא אחרים בברכתו, ושלא כדברי רבי יוחנן.

מתרצת הגמרא: אִצְטְרוּפֵי מִצְטָרֵף – אכן סובר רבן שמעון בן גמליאל שיכול אדם להצטרף עם אחרים לזימון אפילו אם לא אכל עמהם פת, אֲבָל לְהוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן בברכת המזון אינו רשאי עַד שֶׁיֹּאכַל עמהם כַּזַּית דָּגָן, וכדברי רבי יוחנן.

אִיתְּמַר נַמִּי – ואכן כך נאמר בבית המדרש, אָמַר רַב חִנָּא בַּר יְהוּדָה מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבָּא, אֲפִילּוּ אם לֹא

בתניא נכללו רק העניינים שנוגעים באופן ישיר לבאר "איך הוא קרוב מאוד".

משיחת שבת פרשת משפטים, ה'תשכ"ז

רש"י

לאתויי קטן פורח. שאין מדקדקין בו אם בא לכלל שנים או לאו: **ומה הן שנים** — שלש עשרה שנים ויום אחד: **מללא.** גג: **מקניה.** מקן שלו מקטנותו: **בוצין** — דלעת. ואית דגרסי מ"קטפיה" וקטף הוא שרף האילן כלומר: משעה שהוא חונט ויוצא מתוך השרף ניכר אם יהיה טוב: **ואיהו סבר.** רבי זירא שהיה קובל ומתחרט על שלא שאל על הששה סבר: דילמא רובא דמנבר שפיר בעינן דליכול דגן ואי בעי מיניה ששה לא היה מתיר: **ינאי מלכא.** ממלכי בית חשמונאי היה והרג חכמי ישראל שבאו לפסלו מן הכהונה במסכת קידושין (סוא): **סלסלה ותרוממך.** סיפיה דקרא: "תכבדך כי תחבקנה": **היכי אבריך.** ולא נהניתי אומר "נברך שאכל ינאי וחביריו משלו" בתמיה: **שמעון בן שטח דעבד.** שבירך להוציאם ידי חובתם בשביל כוס אחד ששתה: **לגרמיה הוא דעבד.** אין אדם מודה לו: **עד שיאכל כזית דגן.** ומכי אכל כזית דגן מידא מפיק אף על גב דכזית דגן שיעורא דרבנן הוא כדאמר בפרק "מי שמתו" (כב) מיהו כיון דמיחייב מדרבנן — מחוייב בדבר קרינן ביה ומוציא רבים ידי חובתן. ואם תאמר: בקטן שהגיע לחינוך הא לא אמר הכי! ההוא אפילו מדרבנן לא מיחייב דעליה דאבוה הוא דרמי לחנוכיה ובעל הלכות גדולות פסק: דוקא דאכלו אינהו כזית או כביצה דכוותיה אבל אכלו ושבעו לא מפיק ואי אפשר להעמידה. דהא ינאי וחבריו אכלו ושבעו ואפקינהו שמעון בן שטח. ואף על גב דלגרמיה הוא דעבד טעמא משום דלא אכל כזית דגן הא אכל כזית דגן הכי נמי.

תוספות

ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא קטן היודע — משמע דקאי נמי ארבי יוחנן. ולא נהירא, שהרי אין דרך הגמרא שסותר דברי אמוראים והברייתא שהביא ראיה לדברי רבי יוחנן בלא שום טעם! ויש לומר: דקאי אקטן פורח, כלומר: קטן פורח מזמנין עליו — היינו דוקא היודע למי מברכין, ותרווייהו בעינן. ולפירושינו צריך לומר: דלא מייתי עובדא דאביי ורבא לענין אזמוני עליהו, אלא לפרש מהו קטן היודע למי מברכין. דמסתמא לא פורחים הוו, דאם כן, מהו רבותייהו אם יודעים למי מברכין? ורבה נמי דעבד — היינו להראות שיש בהם בינה והם קטנים, ולא מזמנין עליהו. ואומר רבינו תם: אף על פי דלית הלכתא ככל הני שמעתתא, מיהו הלכה כרבי יהושע בן לוי דאמר קטן ממש עושין אותו סניף לעשרה. והכא דבעינן פורח ויודע — היינו דוקא בשלשה. ולית הלכתא ככל הני שמעתתא — לא קאי ארבי יהושע בן לוי. ודיקא נמי, שהרי מפסיק הגמרא בינתיים באותו מעשה (דרבי אליעזר) דלעולם ישכים אדם, ותניא כוותיה. אלא קאי אהני שמעתתא דבתר תניא כוותיה דישכים, כגון: תשעה וארון, ושבת ושנים, ותשעה נראין בעשרה, ושנים מחדדים, וקטן פורח. אף על גב דתנא ברייתא הכי לאתויי פורח, ויעמידנה רב נחמן באינו יודע למי מברכין, והיינו נמי כרבי יהושע בן לוי דאמר לעיל קטן אין מזמנין עליו. פירש: מוטל בעריסה, עד שידע למי מברכין, אבל עושין אותו סניף לעשרה. פירוש: לברכת המזון, והוא הדין לתפלה. דבהא לא פליג רב נחמן, דכי בעי יודע ופורח כדפירש — הני מילי לזמון שלשה, אבל לסניף — מודה לרבי יהושע בן לוי דסניף לעשרה, והוא הדין לתפלה דקטן מצטרף. ודיקא נמי, דפריך עלה ממעשה דרבי אליעזר שהיה לתפלה, לרבי יהושע בן לוי דמיירי בברכת המזון. ומיהו, תימה: דבבראשית רבה (פרשה צא) קאמר עלה דרבי יהושע בן לוי: הדא הוא דתימא — לברכת המזון, אבל לתפלה — לא. והיה אומר רבינו תם: דאין הלכה כן, לפי שחולק על הגמרא שלנו. דודאי רבי יהושע בן לוי לענין תפלה נמי קאמר, מדפריך מעובדא דרבי אליעזר דמיירי בתפלה. ויש מצרפין קטן לתפלה רק שיהא חומש בידו, ואומר רבינו תם: דמנהג שטות הוא, דכי הייכי דאמר אטו ארון גברא הוא, הכי נמי: אטו חומש גברא הוא? ועוד: הא דקאמר קטן מצטרף — היינו אפילו בלא חומש. ועוד דלא חזינן בשום דוכתא דמהני, אלא בעובדא דעבור

לְאַתּוּיֵי קָטָן פּוֹרֵחַ? וְלֵית הִלְכְתָא כְּכָל הָנֵי שְׁמַעְתְּתָא, אֶלָּא כִּי הָא דְּאָמַר רַב נַחְמָן: קָטָן הַיּוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין - מְזַמְּנִין עָלָיו. אַבָּיֵי וְרָבָא הֲווּ יָתְבִי קַמֵּיהּ דְּרַבָּה, אֲמַר לְהוּ רַבָּה: לְמִי מְבָרְכִין? אָמְרִי לֵיהּ: לְרַחֲמָנָא. - וְרַחֲמָנָא הֵיכָא יָתִיב? רָבָא אַחֲוֵי לִשְׁמֵי טְלָלָא, אַבַּיֵי נָפַק לְבָרָא אַחֲוֵי כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא. אֲמַר לְהוּ רַבָּה: תַּרְוַיְיכוּ רַבָּנַן הֲוֵיתוּ. הֲוֵינוּ דְּאָמְרִי אֱינָשֵׁי: בּוּצִין בּוּצִין מִקְּטָפֵיהּ יְדִיעַ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילַת מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: תִּשְׁעָה אָכְלוּ דָּגָן וְאֶחָד אָכַל יָרָק - מִצְטָרְפִין. אָמַר רַבִּי זֵירָא, בְּעָאי מִינֵּיהּ מֵרַב יְהוּדָה: שְׁמוֹנָה מַהוּ? שִׁבְעָה מַהוּ? אֲמַר לֵיהּ: לָא שְׁנָא, שִׁשָּׁה וַדַּאי לָא מְבַעְיָא לִי. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה: שַׁפִּיר עֲבַדְתְּ דְּלָא אִיבַּעְיָא לָךְ, הָתָם טַעֲמָא מַאי - מִשּׁוּם דְּאִיכָּא רוּבָּא, הָכָא נַמִּי - אִיכָּא רוּבָּא. וְאִיהוּ סָבַר: רוּבָּא דְּמִינְכַּר בָּעִינַן. יַנַּאי מַלְכָּא וּמַלְכְּתָא כְּרִיכוּ רִיפְתָּא בַּהֲדֵי הֲדָדֵי, וּמִדְּקִטַּל לְהוּ לְרַבָּנַן - לָא הֲוָה לֵיהּ אֱינִישׁ לְבָרוֹכֵי לְהוּ. אֲמַר לָהּ לְדִבְיתַהּוּ: מַאן יְהֵיב לָן גַּבְרָא דְּמְבָרְכָךְ לָן? אֲמַרָה לֵיהּ: אִשְׁתַּבַּע לִי דְּאִי מַיְיתִינָא לָךְ גַּבְרָא - דְּלָא מְצַעֲרַתְּ לֵיהּ. אִשְׁתַּבַּע לָהּ. אַיְיתִיתֵיהּ לְשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אֲחוֹהָ, אוֹתְבֵיהּ בֵּין דִּידֵיהּ לְדִידָהּ. אֲמַר לֵיהּ: חֲזִית כַּמָּה יְקָרָא עָבְדִינָא לָךְ! אֲמַר לֵיהּ: לָאו אַתְּ קָא מוֹקְרַת לִי, אֶלָּא אוֹרַיְיתָא הִיא דְּמוֹקְרָא לִי, דִּכְתִיב: "סַלְסְלֶהָ וּתְרוֹמְמֶךָּ תְּכַבְּדֶךָּ כִּי תְחַבְּקֶנָּה". אֲמַר לָהּ: קָא חֲזִית דְּלָא מְקַבֵּל מָרוּת! יָהֲבוּ לֵיהּ כָּסָא לְבָרוֹכֵי. אֲמַר: הֵיכִי אֲבָרֵיךְ - "בָּרוּךְ שֶׁאָכַל יַנַּאי וַחֲבֵירָיו מִשֶּׁלּוֹ"? שַׁתְּיֵיהּ לְהַהוּא כָּסָא. יָהֲבוּ לֵיהּ כָּסָא אַחֲרִינָא וּבָרֵיךְ. אֲמַר רַבִּי אַבָּא בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא (אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן): שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח דַּעֲבַד - לְגַרְמֵיהּ הוּא דַּעֲבַד, דְּהָכִי אֲמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְעוֹלָם אֵינוֹ מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן עַד שֶׁיֹּאכַל כַּזַּיִת דָּגָן. מֵיתִיבֵי, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: עָלָה וְהֵסֵיב עִמָּהֶם, אֲפִילּוּ לֹא טִבֵּל עִמָּהֶם אֶלָּא בְּצִיר, וְלֹא אָכַל עִמָּהֶם אֶלָּא גְּרוֹגֶרֶת אַחַת - מִצְטָרֵף! - אִיצְטְרוּפֵי מִצְטָרֵף, אֲבָל לְהוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן - עַד שֶׁיֹּאכַל כַּזַּיִת דָּגָן. אִיתְּמַר נַמִּי, אָמַר רַב חָנָא בַּר יְהוּדָה מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבָּא: אֲפִילּוּ לֹא טִבֵּל

השנה כשעולין בעליה, בפרקי דרבי אליעזר (פ"ח), דקאמר בשלשה מעברין את השנה. רבי אליעזר אומר: בעשרה, ואם נתמעטו — מביאין ספר תורה ועושין עגולה וכו', ואין מזכיר שם שיהא הקטן אוחז הספר תורה. והתם נמי לא קאמר אלא ספר תורה העשוי בגליון, אבל חומשין שלנו — לא. ומיהו קאמר בירושלמי, אמר רבי יוסי: זמנין אבלית עם רבי חלפתא אבא ועם רבי חנינא בר סרסי חביבי ולא מזמנין עלוארי עד שהבאתי שתי שערות. ומשם משמע דלהצטרף לזמון לא עבדין עובדא עד שיביא שתי שערות, הא לתפלה — עבדי. ומתוך ירושלמי זה פירש רבינו יצחק דאין עושין קטן סניף לעשרה לא לתפלה ולא לברכת המזון. וגם היה אומר רבינו יצחק שגם רבינו תם עצמו לא היה נוהג לעשות קטן סניף לעשרה ולא עשה מעשה. והלכך אפילו חומש בידו לא מהני, כדפירשנו, כיון דלא אתהני קטן לבדו — גם חומש בידו לא אתהני. ומיהו, קטן פורח ויודע למי מברכין, משמע שמברכין עליו גם בשלשה, בברייתא, וליכא מאן דפליג. וזה לשון רבינו שפוסק, מסקנא דמלתא: אין עושין קטן סניף לעשרה לזמון ולתפלה ולשלשה עד שיביא שתי שערות, כעובדא דרבי יוסי ברבי חלפתא בירושלמי, והא דאמרינן בירושלמי: קטן וספר תורה עושין אותו סניף — אומר רבינו יצחק: דגרס התם "קטן לספר תורה", כלומר: סניף לקריאת התורה קאמר ודוקא התם כדאיתא ב"מגילה" (פ"ג כג,א) דקטן עולה למנין שבעה, דקאמר: הכל עולין למנין שבעה, אפילו קטן אפילו אשה, אי לא דהוה משום כבוד צבור, אבל לשאר דברים – לא. ואפילו אם אשכחן בשום דוכתא דקטן (וחומש מצטרף) אפילו לתפלה — היינו דוקא העשוי בגליון, אבל חומשין שלנו — לא. ולפירוש רבינו תם חומש אינו מועיל כלל ביד קטן, אבל קטן לחוד הוי סניף, אבל תרי — לא, כדקאמר גבי עובדא דרבי אליעזר. ורבינו תם פירש דההיא דירושלמי דרבי יוסי ברבי חלפתא — דוקא בשלשה מיירי. **אביי** ורבא הוו יתבי וכו' — ואם תאמר: היכי דמי, אי הוו קטנים פורחים, מאי רבותא הוה בהו שהביטו כלפי מעלה? אלא צריך לומר: דדהאי לאו לאזמוני עליהו קא מנסי להו, כי היו קטנים טובא; אלא לנסותינהו קא עביד שהיה בהם בינה. **תשעה** שאכלו דגן ואחד ירק מצטרפין — והכי הלכתא, שאחד שאכל ירק או שתה כוס יין — מצטרף, ואפילו "נברך שאכלנו" יכולין לומר, שהרי שתיה בכלל אכילה. ויש שרוצים לומר דהיינו דוקא לזמון עשרה, אבל לשלשה — לא מצטרפי, דהרי לעיל נמי מחמרינן טפי בצירוף שלשה מעשרה. ומיהו, בירושלמי תני: שנים שאכלו פת ואחד ירק — מזמנין, וכן פסק רבינו יצחק בתוספתו. והשר מקוצי מפרש דאין הלכה כאותה ברייתא דירושלמי; חדא: שהרי מסיק עלה התם: מתניתין כרבן שמעון בן גמליאל, כלומר: ורבנן פליגי, דלא מצטרפי, ואין הלכה כיחיד. ועוד: דאם כן קשה דרבי יוחנן אדרבי יוחנן; דהכא אמר רבי יוחנן דלעולם אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן, הא מצטרף — שפיר. אפילו לא טעם אלא שתיה, כעובדא דרבי שמעון בן שטח, ובירושלמי קאמר רבי יוחנן: לעולם אין מזמנין עד שיאכל כזית, ומשמע אפילו מצטרף. אלא שמע מינה: כאן לעשרה, ובירושלמי איירי בזמון שלשה. ולהשלים לעשרה אפילו איכא שנים ושלשה ששתו — מצטרפין, ושתיה בכלל אכילה, ולא קפדינן אלא ארוכא דמינכר. **עד** שיאכל כזית דגן — משמע, שאם אכל כזית דגן — שיכול להוציא אף אחרים שאכלו על השובע, ותימה: והרי כזית אינו חייב אלא מדרבנן, והיכי אתי דרבנן ופטר דאורייתא? דהא אמרינן בפרק "מי שמתו" (כ,ב): "תבא מארה למי שאשתו ובניו מברכים לו", ולא מצי לאוקומי (הא) דשרו לקטן שיכול להוציא אביו — אלא בדאכל אביו כזית, דאתי קטן דרבנן שהגיע לחינוך, ופטר אביו שאינו חייב אלא מדרבנן. הא אם אכל אביו כדי שביעה — אינו יכול לפטרו! ופירש רש"י: דמחויב דרבנן "מחויב" קרינן ביה, אבל

תוספות

קטן שהגיע לחינוך — לא מיקרי "מחויב" דרבנן, דאביו חייב לחנכו אבל עליו אין שום חיוב. וקשה לפירושו: מכל מקום, כיון שאינו מן התורה, אינו מוציא אחרים שמחויבים! ועוד: דוחק לומר בקטן שהגיע לחינוך קרי "אינו מחויב" מדרבנן, דאם אינו מחויב אפילו מדרבנן — אם כן אינו פוטר את אביו! ובהלכות גדולות פירש: דאחד שאכל כזית — אינו יכול להוציא אחרים שאכלו כדי שביעה, דלא אתי דרבנן ופוטר דאורייתא. אבל כשלא אכלו גם האחרים רק כזית — פוטר אותם. ולא היא, דהא סמכינן אעובדא דינאי וחבריו, והם אכלו כדי שביעה, ואפילו הכי קא חזינן דקא פטר להו שמעון בן שטח. אלא נראה לחלק: דקטן שאינו בר חיוב כלל דאורייתא, אפילו אכל כדי שביעה — הלכך "אינו מחויב בדבר" קרינן ביה. ולכך לא מפיק ליה אי אכל שיעורא דאורייתא. אבל גדול, שהוא בר חיובא מן התורה, כי אכיל כדי שביעה "מחויב בדבר" קרינן ביה, אפילו לא אכל כלל. כדאמרינן בראש השנה (פ"ג כט,א): כל הברכות אף על פי שיצא — מוציא, חוץ מברכת הלחם וברכת היין, והיינו טעמא — דכל ישראל ערבין זה בזה. והוא הדין בברכת המזון, אף על פי שיצא — מוציא, כדפרישית. וכזיתא דגן אינו צריך אלא שיוכל לומר "שאכלנו משלו".

מתחיל בנחמה — פירש הקונטרס: לאו דוקא מתחיל בנחמה ומסיים, אלא כלומר: דאין צריך להזכיר של שבת לא בפתיחה ולא בנחמה, אלא באמצע. אבל מתחיל ומסיים בנחמת ירושלים, כמו בחול, שאומר "רחם" וחותם ב"בונה ירושלים". ויש שמתחילין ב"נחמנו" וחותמים ב"נחמת ציון עירך ובבנין ירושלים". ונותנים טעם לדבריהם. ד"רחם" הוי לשון תחנה, ואין אומרים תחנונים בשבת. אבל "נחם" אינו לשון תחנונים, אלא כמו "והנחם על הרעה לעמך" (שמות לב). ולא נהירא, דהכל משמע לשון תחנונים! ואין להקפיד, אפילו אי הוי לשון בקשה, כדאמר בירושלמי דשבת בפרק "אלו קשרים": מהו לומר "רוענו זוננו פרנסנו" בשבת? אמר לו: טופס ברכות כך הוא. ומנהג שטות הוא המשנה ברכה של חול.

ברית ותורה — אין צריך להזכיר "ברית ותורה וחיים ומזון", דדי להזכיר "על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו" וכו', דהיינו ברית ותורה. והגמרא — לסימנא בעלמא נקטיה.

מאן

רש"י

ובשבת מתחיל בנחמה. כלומר: אינו צריך לא לסיים ולא להתחיל בשל שבת אלא מתחיל ומסיים בנחמה. בנין ירושלים קרי "נחמה" כל היכי דמתחיל בין "רחם" בין "נחמנו": **בברכה שתקנו חכמים.** ב"הטוב והמטיב": **איכא ביניהו דיעבד.** לרבנן בתראי מהדרינן ליה. בדתנא קמא גרסינן "**אשר נתן לך**". זו "הטוב והמטיב". ולא גרסינן "ביבנה תקנוה" אלא בדרב: **כשהוא שבע.** מצוה לברך ולהודות על שבעו: **כשהוא רעב.** והוא בא להפיק את רעבו על ידי ברייתו של הקדוש ברוך הוא לא כל שכן שזה צריך לברך להקדוש ברוך הוא יותר: **אינו צריך.** לקל וחומר זה ולא גרסינן בדרבי "אשר נתן לך" זה "הטוב והמטיב". **אלא וברך את לחמך.** ברך על לחמך: **כי הוא יברך הזבח ואחרי כן יאכלו הקרואים.** למדך שטעון לברך לפני אכילה. על הזבח הוא אומר: "ברוך... אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול את הזבח". והיכן צונו. "והבשר תאכל" (דברים יב); **וכל כך למה.** היו מאריכות בדבריהן: **שאין מלכות נוגעת בחברתה.** לפי ששמואל היה מנהיג את ישראל ושאול היה נוטל את השררה משדבר שמואל אליו ואורך דברים עכב לפי שעה: **בין מדה טובה.** התורה מדה טובה היא: **מלכות בית דוד בבונה ירושלים.** שעל ידו נתקדשה ירושלים: **צריך שיזכור בה ברית.** בברכת הארץ שעל ידי ברית נתנה לאברהם בפרשת מילה (בראשית יז) "ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך": **צריך שיזכור בה תורה.** שאף בזכות התורה והמצות ירשו את הארץ שנאמר: "למען תהיון ורביתם ובאתם וירשתם את הארץ" (דברים ח); **צריך שיקדים ברית לתורה.** כגון "על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ועל חיים שחוננתנו": **תורה נתנה בשלש בריתות.** בשלשה מקומות נתנה תורה לישראל: בסיני ובאהל מועד ובהר גרזים ובערבות מואב. ובכל אחד נכרתה ברית כדתניא במסכת סוטה (לזא): ארור בכלל וארור בפרט וכו'. וכן באהל מועד שנאמר (דברים כח): "אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב". וכתיב (דברים כט): "ושמרתם את דברי הברית" וגו'.

מילה

טָבֵל עִמָּהֶם אֶלָּא בַּצִּיר, וְלֹא אָכַל עִמָּהֶם אֶלָּא גְּרוֹגֶרֶת אַחַת - מִצְטָרֵף. וּלְהוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָם - אֵינוֹ מוֹצִיא עַד שֶׁיֹּאכַל כַּזַּיִת דָּגָן. אָמַר רַב חָנָא בַּר יְהוּדָה מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא, הִלְכְתָּא: אָכַל עֲלֵה יָרָק וְשָׁתָה כּוֹס שֶׁל יַיִן - מִצְטָרֵף, לְהוֹצִיא - אֵינוֹ מוֹצִיא עַד שֶׁיֹּאכַל כַּזַּיִת דָּגָן. אָמַר רַב נַחְמָן: מִשֶּׁה תִּקֵּן לְיִשְׂרָאֵל בִּרְכַּת "הַזָּן" בְּשָׁעָה שֶׁיָּרַד לָהֶם מָן. יְהוֹשֻׁעַ תִּקֵּן לָהֶם בִּרְכַּת הָאָרֶץ כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ. דָּוִד וּשְׁלֹמֹה תִּקְּנוּ "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם"; דָּוִד תִּקֵּן "עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ", וּשְׁלֹמֹה תִּקֵּן "עַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ". "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" בְּיַבְנֶה תִּקְּנוּהָ כְּנֶגֶד הֲרוּגֵי בֵיתָר. דְּאָמַר רַב מַתְּנָא: אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁנִּיתְּנוּ הֲרוּגֵי בֵיתָר לְקִבּוּרָה תִּקְּנוּ בְּיַבְנֶה "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב", "הַטּוֹב" - שֶׁלֹּא הִסְרִיחוּ, "וְהַמֵּטִיב" - שֶׁנִּיתְּנוּ לְקִבּוּרָה. תָּנוּ רַבָּנַן, סֵדֶר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן כָּךְ הִיא: בִּרְכָה רִאשׁוֹנָה - בִּרְכַּת "הַזָּן", שְׁנִיָּה - בִּרְכַּת הָאָרֶץ, שְׁלִישִׁית - "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם", רְבִיעִית - "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב", וּבְשַׁבָּת - מַתְחִיל בְּנֶחָמָה וּמְסַיֵּים בְּנֶחָמָה, וְאוֹמֵר קְדוֹשַׁת הַיּוֹם בָּאֶמְצַע. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: רָצָה לְאוֹמְרָהּ בְּנֶחָמָה - אוֹמְרָהּ, בְּבִרְכַּת הָאָרֶץ - אוֹמְרָהּ, בְּבִרְכָה שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים בְּיַבְנֶה - אוֹמְרָהּ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ אוֹמְרָהּ אֶלָּא בְּנֶחָמָה בִּלְבַד. חֲכָמִים הַיְינוּ תַּנָּא קַמָּא! - אִיפָּא בֵּינַיְיהוּ דִּיעֲבַד. תָּנוּ רַבָּנַן: מִנַּיִן לְבִרְכַּת הַמָּזוֹן מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ" - זוֹ בִּרְכַּת הַזָּן, "אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" - זוֹ בִּרְכַּת הַזִּמּוּן, "עַל הָאָרֶץ" - זוֹ בִּרְכַּת הָאָרֶץ, "הַטּוֹבָה" - זוֹ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן", "אֲשֶׁר נָתַן לָךְ" - זוֹ "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב". אֵין לִי אֶלָּא לְאַחֲרָיו, לְפָנָיו מִנַּיִן? אָמַרְתָּ קַל וָחוֹמֶר, כְּשֶׁהוּא שָׂבֵעַ - מְבָרֵךְ, כְּשֶׁהוּא רָעֵב - לֹא כָּל שֶׁכֵּן? רַבִּי אוֹמֵר: [אֵינוֹ צָרִיךְ] "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ" - זוֹ בִּרְכַּת הַזָּן, אֲבָל בִּרְכַּת הַזִּמּוּן - מִ"גַּדְּלוּ לַה' אִתִּי" נִפְקָא, "עַל הָאָרֶץ" - זוֹ בִּרְכַּת הָאָרֶץ, "הַטּוֹבָה" - זוֹ "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם", וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן", "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" - בְּיַבְנֶה תִּקְּנוּהָ. אֵין לִי אֶלָּא לְאַחֲרָיו, לְפָנָיו מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר נָתַן לָךְ" - מִשֶּׁנְּתַנָּן לָךְ. רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "וּבֵרַכְתָּ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ", אַל תִּקְרֵי "וּבֵרַכְתָּ" אֶלָּא "וּבָרַכְתָּ", וְאֵימָתַי קָרוּי "לֶחֶם" - קוֹדֶם שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "בְּבֹאֲכֶם הָעִיר כֵּן תִּמְצְאוּן אוֹתוֹ בְּטֶרֶם יַעֲלֶה הַבָּמָתָה לֶאֱכוֹל כִּי לֹא יֹאכַל הָעָם עַד בֹּאוֹ כִּי הוּא יְבָרֵךְ הַזֶּבַח אַחֲרֵי כֵן יֹאכְלוּ הַקְּרֻאִים". וְכָל כָּךְ לָמָּה? לְפִי שֶׁהַנָּשִׁים דַּבְּרָנִיּוֹת הֵן. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: כְּדֵי לְהַסְתַּכֵּל בְּיָפְיוֹ שֶׁל שָׁאוּל, דִּכְתִיב: "מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה גָּבֹהַּ מִכָּל הָעָם". וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: לְפִי שֶׁאֵין מַלְכוּת נוֹגַעַת בַּחֲבֵרְתָּהּ אֲפִילּוּ כְּמִלֹּא נִימָא. וְאֵין לִי אֶלָּא בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, בִּרְכַּת הַתּוֹרָה מִנַּיִן? אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: קַל וָחוֹמֶר, עַל חַיֵּי שָׁעָה מְבָרֵךְ - עַל חַיֵּי עוֹלָם הַבָּא לֹא כָּל שֶׁכֵּן? רַבִּי חִיָּא בַּר נַחְמָנִי תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "עַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ", וּלְהַלֵּן הוּא אוֹמֵר: "וְאַתֶּנָּה לְךָ אֶת לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה" וגו'. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: וּמִנַּיִן שֶׁכְּשֵׁם שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הָרָעָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ" - דַּיֶּינְךָ, בְּכָל דִּין שֶׁדָּנְךָ, בֵּין מִדָּה טוֹבָה וּבֵין מִדָּה פּוּרְעָנוּת. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "טוֹבָה", "הַטּוֹבָה"; "טוֹבָה" - זוֹ תּוֹרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם", "הַטּוֹבָה" - זוֹ בִּנְיַן יְרוּשָׁלַיִם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן". תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל שֶׁלֹּא אָמַר "אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה" בִּבְרִכַּת הָאָרֶץ, וּ"מַלְכוּת בֵּית דָּוִד" בְּבוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. נַחוּם הַזָּקֵן אוֹמֵר: צָרִיךְ שֶׁיְּזַכֵּר בָּהּ בְּרִית. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: צָרִיךְ שֶׁיְּזַכֵּר בָּהּ תּוֹרָה. פְּלִימוֹ אוֹמֵר: צָרִיךְ שֶׁיַּקְדִּים בְּרִית לַתּוֹרָה, שֶׁזּוֹ נִתְּנָה בְּשָׁלֹשׁ בְּרִיתוֹת,

טִבֵּל עִמָּהֶם אֶלָּא בְּצִיר, וְלֹא אָכַל עִמָּהֶם אֶלָּא גְּרוֹגֶרֶת אַחַת, מִצְטָרֵף לִזִּימוּן, וּלְהוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָם בִּברכת המזון, אֵינוֹ מוֹצִיא עַד שֶׁיֹּאכַל כַּזַּיִת דָּגָן.

הגמרא מביאה את פסק ההלכה בענין זה: אָמַר רַב חִנָּא בַּר יְהוּדָה מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבָּא, הֲלָכְתָא, אָכַל עמהם עֲלֵה של יָרָק, וְשָׁתָה [–או שתה] כּוֹס שֶׁל יַיִן, הרי הוא מִצְטָרֵף לזימון. אבל לְהוֹצִיא את הרבים ידי חובתם בברכת המזון אֵינוֹ מוֹצִיא, עַד שֶׁיֹּאכַל עמהם כַּזַּיִת דָּגָן.

הגמרא מבארת מי תיקן את סדר ברכת המזון: אָמַר רַב נַחְמָן, מֹשֶׁה רבינו תִּקֵּן להם לְיִשְׂרָאֵל את בִּרְכַּת 'הַזָּן' את העולם, בְּשָׁעָה שֶׁיָּרַד לָהֶם מָן. יְהוֹשֻׁעַ תִּקֵּן לָהֶם את בִּרְכַּת הָאָרֶץ [–הברכה הפותחת ב'נודה לך ה' אלהינו' וחותמת ב'על הארץ ועל המזון'] (כיון) [בְּשֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ. דָּוִד וּשְׁלֹמֹה תִּקְּנוּ את ברכת בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם [–הברכה הפותחת ב'רחם נא ה' אלהינו' וחותמת ב'בונה ברחמיו ירושלים'], דָּוִד תִּקֵּן לומר בה 'עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ', וּשְׁלֹמֹה תִּקֵּן להוסיף עוד 'עַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ', שכן הוא זה שבנה את בית המקדש. וברכת 'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב' [–הברכה הפותחת ב'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, האל אבינו מלכנו וכו', המלך הטוב והמטיב לכל וכו'], ומסתיימת ב'ומכל טוב לעולם אל יחסרנו'], בְּיַבְנֶה תִּקְּנוּהָ חכמים, כְּנֶגֶד הֲרוּגֵי בֵּיתָר, דְּאָמַר רַב מַתְּנָא, אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁנִּיתְּנוּ הֲרוּגֵי בֵּיתָר לְקִבּוּרָה, כלומר, שנתנה המלכות רשות לקוברם, תִּקְּנוּ בְּיַבְנֶה את ברכת הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב, 'הַטּוֹב', על כך שֶׁלֹּא הִסְרִיחוּ ההרוגים במשך הזמן המרובה ששהו בלא קבורה, 'וְהַמֵּטִיב', על כך שֶׁנִּיתְּנוּ לבסוף לְקִבּוּרָה.

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת את סדר ברכת המזון: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, סֵדֶר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן כָּךְ הִיא, בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה היא בִּרְכַּת 'הַזָּן' את העולם', ברכה שְׁנִיָּה היא בִּרְכַּת הָאָרֶץ, ברכה שְׁלִישִׁית היא ברכת בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם, וברכה רְבִיעִית היא ברכת 'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב'. וּבַשַּׁבָּת אינו צריך לפתוח או לסיים בשל שבת, אלא מַתְחִיל בְּנֶחָמָה וּמְסַיֵּים בְּנֶחָמָה, כלומר, פותח כדרכו בברכת 'רחם נא' העוסקת בנחמת ציון וירושלים, וחותם בה 'בונה ברחמיו ירושלים' כבחול, וְאוֹמֵר קְדוּשַׁת הַיּוֹם בָּאֶמְצַע – ובתוך הברכה הוא מוסיף את ענין קדושת יום השבת, באומרו 'רצה והחליצנו' וכו'. זו היא דעת תנא קמא.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אם רָצָה לְאוֹמְרָהּ לקדושת היום בְּנֶחָמָה – בתוך הברכה על בנין ירושלים, אוֹמְרָהּ שם, ואם רצה לאומרה בְּבִרְכַּת הָאָרֶץ – בתוך ברכת 'נודה לך', אוֹמְרָהּ שם, ואם רצה לאומרה בְּבִרְכָה שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים בְּיַבְנֶה, דהיינו בברכת 'הטוב והמטיב', אוֹמְרָהּ שם.

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ רשאי לאוֹמְרָהּ לקדושת היום אֶלָּא בְּתוֹך ברכת הַנֶּחָמָה בִּלְבָד.

מבררת הגמרא: חֲכָמִים הַיְינוּ תַּנָּא קַמָּא – לכאורה שיטת חכמים היא ממש כשיטת תנא קמא, שאף הוא סובר שיש לומר את קדושת היום בתוך הברכה על בנין ירושלים, ומה באו להוסיף על דבריו.

מבארת הגמרא: אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ דִּיעֲבַד – יש חילוק בין תנא קמא לחכמים לענין אדם שכבר בירך ולא הזכיר קדושת היום בנחמה, אלא בברכה אחרת, שלדברי תנא קמא בדיעבד אינו צריך לחזור ולברך, ואילו לדברי חכמים לא יצא ידי חובתו ועליו לברך בשנית.

הגמרא מביאה מקור לברכת המזון מן התורה: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, מְנַיִן לְבִרְכַּת הַמָּזוֹן מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ח י) 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ'. ודורשת הברייתא מקרא זה כך, 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ' זוֹ בִּרְכַּת (הזן) [הַזִּימּוּן], הקודמת לברכת המזון, 'אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ' זוֹ בִּרְכַּת (הזמון) ['הַזָּן'] את הכל', 'עַל הָאָרֶץ' זוֹ בִּרְכַּת הָאָרֶץ, 'הַטּוֹבָה' זוֹ ברכת 'בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם', וְכֵן הוּא [–הכתוב] אוֹמֵר (שם ג כה) 'הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה' – ברכה על המזון, בין קודם אכילתו ובין לאחר אכילתו, אבל בִּרְכַּת הַתּוֹרָה מְנַיִן – מהיכן לומדים שצריך אדם לברך על העסק בתורה.

אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, יש ללמוד דין זה בְּקַל וָחוֹמֶר, מאחר ונתבאר שעַל חַיֵּי שָׁעָה מְבָרֵךְ, כלומר, שצריך אדם לברך על מזונו, אף שאין מְנַיִן שצריך לברך.

מבארת הברייתא: אָמַרְתָּ והרי הדברים קַל וָחוֹמֶר, שהרי אם כְּשֶׁהוּא כבר שָׂבֵעַ לאחר אכילתו מצוה עליו להיות מְבָרֵךְ ומודה לה' על שבעו, אזי כְּשֶׁהוּא עדיין רָעֵב קודם אכילתו, ובא להשביע את רעבונו במזון שנברא על ידי הקדוש ברוך הוא, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שעליו לברך. זו היא דעת תנא קמא.

רַבִּי אוֹמֵר, [אֵינוֹ צָרִיךְ] – אין צריך ללמוד את חיוב הברכה קודם האכילה מקל וחומר, אלא כך הוא סדר הלימוד מן המקראות. 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ [אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ'] זוֹ בִּרְכַּת 'הַזָּן' את העולם', אֲבָל בִּרְכַּת הַזִּימּוּן אינה נלמדת ממקרא זה, אלא מִן המקרא (תהלים לד ד) 'גַּדְּלוּ לַה' אִתִּי' נִפְקָא – היא נלמדת, 'עַל הָאָרֶץ' זוֹ בִּרְכַּת הָאָרֶץ, 'הַטּוֹבָה' זוֹ ברכת 'בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם', וְכֵן הוּא אוֹמֵר 'הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן'. וברכת 'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב' אינה מן התורה, אלא בְּיַבְנֶה תִּקְּנוּהָ חכמים. ועדיין אֵין לִי – אין אני יודע, אֶלָּא שצריך לברך על המזון לְאַחֲרָיו, אבל שצריך לברך אף לְפָנָיו מְנַיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר נָתַן לָךְ', ויש לפרש המקרא כך, שחובת הברכה היא מִשֶּׁנָּתַן לָךְ – משעה שהקדוש ברוך הוא נותן לך את המזון, אף קודם אכילתו.

רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ – אין צריך ללמוד את חיוב הברכה קודם אכילה באופנים שנזכרו לעיל, אלא ממקרא אחר, שֶׁהֲרֵי הוּא [–הכתוב] אוֹמֵר (שמות כג כה) 'וּבֵרַכְתָּ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ', ויש לדרוש המקרא כך, אַל תִּקְרֵי – אל תקרא תיבה זו רק באופן כזה 'וּבֵירַכְתָּ', אֶלָּא קרא אותה גם באופן כזה 'וּבָרַכְתָּ', כלומר, שהכתוב מצוה על האדם לברך על לחמו ומימיו. וְאִימָתַי קָרוּי הוא 'לַחְמְךָ', קוֹדֶם שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ, שהרי אחר כך כבר נתעכל במעיו ואין עליו שֵׁם 'לחם', ונמצא שיש ללמוד ממקרא זה שהאדם מחויב לברך על מזונו קודם שיאכל.

רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ ללמוד דין ברכה קודם האכילה מן האופנים שנזכרו לעיל, אלא ממקרא אחר, שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר (שמואל א' ט יג) 'כְּבֹאֲכֶם הָעִיר כֵּן תִּמְצְאוּן אוֹתוֹ, בְּטֶרֶם יַעֲלֶה הַבָּמָתָה לֶאֱכוֹל, כִּי לֹא יֹאכַל הָעָם עַד בֹּאוֹ, כִּי הוּא יְבָרֵךְ הַזָּבַח, אַחֲרֵי כֵן יֹאכְלוּ הַקְּרוּאִים'. ומקרא זה עוסק בשאול, שהלך עם נערו לחפש את האתונות שאבדו לאביו, והגיעו לעיר שבה שהה שמואל הנביא, ופגשו בכניסתם לעיר נערות היוצאות לשאוב מים, ושאלו להן איה שמואל, והשיבו להם הנערות שימהרו למצוא את שמואל בכניסתם לעיר, שכן לאחר מכן יעלה להקריב שלמים בבמה, ויברך את ברכת הזבח, ואחר כך יאכלו כל הקרואים. וממקרא זה יש ללמוד שצריך לברך קודם האכילה.

הגמרא מבררת את טעם אריכות דברי הנערות: וְכָל כַּךְ לָמָּה – מדוע האריכו הנערות כל כך בדבריהן, והשיבו אף על שאלות שלא נשאלו עליהן.

מבארת הגמרא: לְפִי שֶׁהַנָּשִׁים דַּבְּרָנִיּוֹת הֵן.

וּשְׁמוּאֵל אָמַר, טעם הדבר שהאריכו בדבריהן הוא כְּדֵי שיוכלו בינתיים לְהִסְתַּכֵּל בְּיָפְיוֹ שֶׁל שָׁאוּל, שהיה יפה ביותר, דִּכְתִיב – שכן מצינו שנאמר בו (שם ט ב) שהיה 'מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה גָּבוֹהַּ מִכָּל הָעָם'.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, הקדוש ברוך הוא סיבב הדבר שיאריכו הנערות בדבריהן, לְפִי שֶׁאֵין מַלְכוּת אחת נוֹגַעַת בַּחֲבֵרְתָּהּ אֲפִילּוּ כְּמְלֹא נִימָא – כרוחב שערה. כלומר, מאחר ושמואל היה מנהיג את ישראל עד עתה, ומשעה שבא שאול לפניו נטל ממנו את השררה ונעשה הוא למלך על ישראל, לפיכך לא היתה יכולה מלכותו של שאול להתחיל עד השעה שבה היתה צריכה להסתיים מנהיגותו של שמואל, ומכיון שנותרו עוד כמה רגעים עד לאותה השעה סיבב הקדוש ברוך הוא שיאריכו הנערות בדבריהן ויעכבו את שאול מעט.

עתה מבררת הברייתא מנין לומדים שיש לברך על לימוד התורה: וְאֵין לִי – ועדיין אין אני יודע שצריך אדם לברך אֶלָּא בִּרְכַּת הַמָּזוֹן – ברכה על המזון, בין קודם אכילתו ובין לאחר אכילתו, אבל בִּרְכַּת הַתּוֹרָה מְנַיִן – מהיכן לומדים שצריך אדם לברך על העסק בתורה.

מבררת הברייתא: אֵין לִי – עדיין אין אני יודע שצריך לברך על המזון אֶלָּא לְאַחֲרָיו – לאחר אכילה, אבל לְפָנָיו – קודם אכילה,

המשך בעמוד לד

וְוֹ [–ברית מילה] נִתְּנָה בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בְּרִיתוֹת, כלומר, שלש עשרה פעמים נזכרה תיבת 'ברית' בפרשת מילה שניתנה לאברהם אבינו.

רַבִּי אַבָּא אוֹמֵר, צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר בָּהּ בברכת הארץ הוֹדָאָה תְּחִלָּה וְסוֹף – בתחילת הברכה ובסופה, דהיינו, שיאמר מתחילה 'נודה לך ה' אלהינו', ולאחר מכן יאמר 'ועל כולם ה' אלהינו אנו מודים לך', וְהַפּוֹחֵת מלומר הודאה שתי פעמים לֹא יִפָּחוֹת על כל פנים מֵלְאומרה פעם אַחַת, וְכָל הַפּוֹחֵת מֵאַחַת, דהיינו, שאינו אומר הודאה כלל בברכת הארץ, חֵרֵי זֶה מְגוּנֶה.

וְכָל הַחוֹתֵם 'ברוך אתה ה' מַנְחִיל אֲרָצוֹת' בְּבִרְכַּת הָאָרֶץ, וכן מי שחותם 'ברוך אתה ה' מוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל' בברכת 'בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם', חֵרֵי זֶה בּוּר – אדם ריק.

וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר הזכרת 'בְּרִית' וְ'תוֹרָה' בְּבִרְכַּת הָאָרֶץ, דהיינו, שאינו אומר 'ועל בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו', וְכן מי שאינו מזכיר את מַלְכוּת בֵּית דָּוִד בברכת 'בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם', הרי זה לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ.

מְסַיֵּיע לֵיהּ – דברי רבי אבא אלו מסייעים לְרַבִּי אִילְעָא, דְּאָמַר רַבִּי אִילְעָא אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אֲחָא מִשּׁוּם רַבִּינוּ, כָּל אדם שֶׁלֹּא אָמַר הזכרת 'בְּרִית' וְ'תוֹרָה' בְּבִרְכַּת הָאָרֶץ, וְכן מי שלא הזכיר את מַלְכוּת בֵּית דָּוִד בברכת 'בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם' לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ.

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים לגבי נוסח ברכת 'הטוב והמטיב': פְּלִיגִי בָּהּ – נחלקו בזה אַבָּא יוֹסֵי בֶּן דּוֹסְתַּאי וְרַבָּנָן. חַד אָמַר – אחד מהם סובר, שברכת 'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב' צְרִיכָה הזכרת מַלְכוּת, כלומר, צריך להזכיר בפתיחת הברכה שהקדוש ברוך הוא 'מלך העולם', וְחַד אָמַר – ואחד מהם סובר שברכת 'הטוב והמטיב' אֵינָהּ צְרִיכָה הזכרת מַלְכוּת.

ומבארת הגמרא את מחלוקתם: מַאן דְּאָמַר – מי שאמר שברכת 'הטוב והמטיב' צְרִיכָה הזכרת מַלְכוּת, קָסָבַר – סובר שחיוב ברכה זו הוא מִדְּרַבָּנָן, ועל כן אין היא המשך לברכות הקודמות שבברכת המזון שהן מן התורה, אלא היא ברכה בפני עצמה, ולפיכך צריך להזכיר בה מלכות, שכן 'כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה'. וּמַאן דְּאָמַר – ומי שאמר שברכת 'הטוב והמטיב' אֵינָהּ צְרִיכָה הזכרת מַלְכוּת, קָסָבַר – סובר שחיוב ברכה זו הוא מִדְּאוֹרַיְיתָא, ונמצא שהיא המשך של הברכות הקודמות, ונקראת 'ברכה הסמוכה לחברתה', ובברכה כזו אין צריך להזכיר 'מלכות', לפי שכבר הוזכרה המלכות בברכה הראשונה.

הגמרא מביאה ברייתא בענין חתימת ברכת 'בונה ירושלים': תָּנוּ רַבָּנָן, מַהוּ חוֹתֵם – כיצד חותמים את ברכת 'בונה ירושלים'. בְּבִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם, כלומר, שאומר 'בונה ירושלים'. אלו דברי תנא קמא. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חותם בה 'מוֹשִׁיעַ יִשְׂרָאֵל'.

מקשה הגמרא: וכי לדעת רבי יוסי ברבי יהודה מוֹשִׁיעַ יִשְׂרָאֵל אֵין בִּנְיַן יְרוּשָׁלַיִם לֹא – ניתן לחתום בברכה זו רק 'מושיע ישראל', ואם חתם בה 'בונה ירושלים' לא יצא ידי חובתו, וכיצד יתכן הדבר, והרי עיקר הברכה על ירושלים היא.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא אֵימָא – אמור כך, שלדברי רבי יוסי ברבי יהודה רשאי הוא לחתום אַף 'מוֹשִׁיעַ יִשְׂרָאֵל', כלומר, שאם חתם כן ולא חתם 'בונה ירושלים' יצא ידי חובתו, לפי שתשועת ישראל היא על ידי בנין ירושלים, ונמצאת החתימה מעין הברכה, וכל שכן שרשאי הוא לחתום 'בונה ירושלים' בלא להזכיר את תשועת ישראל, שכן עיקר הברכה היא על ירושלים.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אִיקְּלַע לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא – נזדמן לביתו של ראש הגולה, וכשבירך ברכת המזון פָּתַח את ברכת 'בונה ירושלים' בַּחֲדָא – בענין אחד, דהיינו, שלא אמר 'רחם ה' על ישראל עמך ועל ירושלים עירך', אלא הזכיר רק את ישראל או רק את ירושלים, וְסַיֵּים בְּתַרְתֵּי – אך בחתימת הברכה הזכיר את שניהם, דהיינו שחתם 'מושיע ישראל ובונה ירושלים'.

אָמַר רַב חִסְדָּא, גְּבוּרְתָּא לְמִחְתַּם בְּתַרְתֵּי – וכי 'גבורה' היא לחתום הברכה בשני עניינים, וְהָתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר אֵין חוֹתְמִין ברכה בִּשְׁתַּיִם – בשני עניינים שונים. ולפיכך לא היה לו לרבה בר רב הונא לחתום הברכה אלא בענין אחד בלבד.

הגמרא מבררת את דברי רבי: גּוּפָא – נבאר את דברי הברייתא.

רַבִּי אוֹמֵר, אֵין חוֹתְמִין ברכה בִּשְׁתַּיִם – בשני עניינים. אֵיתִיבֵיהּ [–הקשה] לֵוִי לְרַבִּי, והרי בברכת הארץ חותמים 'ברוך אתה ה' עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן', אף שלכאורה הם שני עניינים.

השיב לו רבי, אין הכוונה בברכה זו להודות גם על הארץ וגם על המזון, אלא הודאה אחת היא, על אֶרֶץ דְּמַפְּקָא מָזוֹן – הארץ שמוציאה מזון.

שב לוי והקשה לרבי, והרי בברכת 'מעין שלש' שמברכים אחר אכילת פירות משבעת המינים חותמים 'עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּירוֹת', אף שלכאורה הם שני עניינים.

השיב לו רבי, אין הכוונה בברכה זו להודות גם על הארץ וגם על הפירות, אלא הודאה אחת היא, על אֶרֶץ דְּמַפְּקָא פֵּירוֹת – הארץ שמוציאה פירות.

שב לוי והקשה לרבי, והרי ביום טוב חותמים בברכת היום 'מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים', אף שלכאורה הם שני עניינים שונים.

השיב לו רבי, אין הכוונה כאן שהקדוש ברוך הוא מקדש גם את ישראל וגם את הזמנים, אלא שהוא מקדש את יִשְׂרָאֵל דְּקַדְּשִׁינְהוּ לִזְמַנִּים – שהם מקדשים את הזמנים, שכן קביעות החודשים תלויה בבית דין, וקביעות המועדים תלויה בחודשים, ונמצא שאין כאן אלא ענין אחד.

שב לוי והקשה לרבי, והרי בתפילת מוסף של ראשי חדשים חותמים בברכת היום 'מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים', אף שלכאורה הם שני עניינים.

השיב לו רבי, אין הכוונה בברכה זו שהקדוש ברוך הוא מקדש גם את ישראל וגם את ראשי החדשים, אלא ענין אחד הוא, שהוא מקדש את יִשְׂרָאֵל דְּקַדְּשִׁינְהוּ לְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים – שהם מקדשים את ראשי החודשים.

שב לוי והקשה לרבי, והרי כאשר חל יום טוב בשבת חותמים בברכת היום 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים', ובחתימה זו אי אפשר לפרש שהכוונה שהקדוש ברוך הוא מקדש את ישראל המקדשים לשבת ולזמנים, כי השבת מעצמה היא קדושה, ואינה תלויה בישראל שיקדשוה, ובהכרח שאנו משבחים את הקדוש ברוך הוא על כך שהוא מקדש את השבת ואת ישראל [המקדשים את הזמנים], ולדבריך יקשה כיצד ניתן לחתום ברכה בכמה עניינים.

השיב לו רבי, חוּץ מִזּוּ – אכן בברכה זו מודה אני לך שחותמים בה בשני עניינים, ושלא כשאר ברכות.

שב לוי והקשה לרבי, וּמַאי שְׁנָא – מה הוא טעם הדבר שנשתנתה ברכה זו משאר ברכות, לענין כך שניתן לחתום בה בשני עניינים, אף שבברכת 'בונה ירושלים' אין לחתום 'מושיע ישראל ובונה ירושלים'.

השיב לו רבי, הָכָא חֲדָא הִיא – כאן, בברכת 'מקדש השבת וישראל והזמנים', הכל ענין אחד של קדושה הוא, שמברכים להקדוש ברוך הוא המקדש את השבת וישראל והזמנים, ולפיכך ניתן לחתום הברכה בכולם, אבל הָתָם תְּרֵתֵי – שם, בחתימת ברכת 'בונה ירושלים', ישנם שני עניינים שונים, האחד, תשועת ישראל, והשני, בנין ירושלים, כָּל חֲדָא וַחֲדָא כְּאַפֵּי נַפְשֵׁהּ – וכל אחד מהם הוא ענין בפני עצמו, ולפיכך אי אפשר לחתום את שניהם בברכת 'בונה ירושלים'.

עתה מבררת הגמרא את טעמו של רבי הסובר ש'אין חותמין בשתים': וְטַעֲמָא מַאי – מה הוא טעם הדבר שאֵין חוֹתְמִין ברכה בִּשְׁתַּיִם – בשני עניינים.

מבארת הגמרא: לְפִי שֶׁאֵין עוֹשִׂין מִצְוֹת חֲבִילוֹת חֲבִילוֹת, כלומר, אין עושים כמה מצוות ביחד, אלא כל אחת בפני עצמה, כדי שלא ייראה כאילו המצוות עליו כמשאוי, והוא ממהר לפרוק אותם מעליו. ומטעם זה גם אין לחתום ברכה אחת בכמה עניינים.

הגמרא שבה לברר את נוסח חתימת ברכת 'בונה ירושלים': מַאי הָוֵי עֲלָהּ – מה יהא עליה, כלומר, כיצד נוקטים אנו למעשה בנוסח חתימת ברכת 'בונה ירושלים'.

מביאה הגמרא מחלוקת בענין זה: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, אם פָּתַח את ברכת 'בונה ירושלים' בְּ'רַחֵם עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל', אזי חוֹתֵם הוא את

המשך בעמוד רכח

רש"י

מילה נתנה בשלש עשרה בריתות. בפרשת מילה שנתנה לאברהם אבינו הם כתובים: **תחלה וסוף.** "נודה ה' אלהינו" ו"על כולם ה' אלהינו אנו מודים לך": **מאן דאמר צריכה מלכות קסבר דרבנן.** הלכך לאו ברכה הסמוכה לחברתה היא שאינה מברכת הארץ: **ומאן דאמר אינה צריכה מלכות קסבר דאורייתא היא.** ומברכת הארץ היא כדאמר לעיל (מחב): "אשר נתן לך" זה "הטוב והמטיב" והויא לה ברכה הסמוכה לחברתה. ומיהו פותח בה ב"ברוך" לפי שפתיחתה היא חתימתה שכולה הודאה אחת היא ואינה הפסקה ודומה לברכת הפירות והמצות: **בונה ירושלים לא.** בתמיה. אם חתם "בונה ירושלים" לאו חתימה היא הלא עיקר ברכה דירושלים היא! אלא אימא אף "מושיע". אם בא לחתום "מושיע ישראל" ולא חתם "בונה ירושלים" יצא שתשועת ישראל היא בנין ירושלים: **פתח בחדא.** כשהתחיל בברכה לא אמר "רחם ה' על ישראל עמך ועל ירושלים עירך" אלא אחת מהן וכשחתם חתם בשתים "מושיע ישראל ובונה ירושלים": **אין חותמין בשתים.** שדומין לעושין מצות חבילות; כי היכי דאמר (פסחים קבב): אין אומר שתי קדושות על כוס אחד: **מקדש השבת וישראל והזמנים.** והכא ליכא למימר ישראל מקדשי לשבת וזמנים דאילו זמנים תלויין בבית דין לקדש חדשים על פי הראייה אבל שבת קדישא וקיימא: **חוץ מזו ומאי שנא הכא חדא היא.** אין כאן אלא ברכת מקדש שמברך להקדוש ברוך הוא שמקדש השבת והזמנים. אבל "מושיע ישראל ובונה ירושלים" תרתי מילי נינהו ואין כוללים שני דברים בברכה אחת. ולא גרס "הא בהא תליא". ובהלכות גדולות גרס הכי: חוץ מזו ומאי שנא הני תרתי קדושי נינהו ומודה רבי דחתמינן בהו בשתים אבל נחמה חדא מילתא היא ובחדא בעי למחתם. ואינו נראה לי דאם כן אית ליה לרבי חותמין בשתים והכא היינו טעמא דהא בהא תליא ולא היה לו לכלול ולומר אין חותמין בשתים. ועוד: רבי כי אמרה לאו אנחמה אמרה: **פתח בעל עמך ישראל כו'** — דבעינן חתימה מעין פתיחה: **ורב נחמן כו'** — "בונה ירושלים" תשועת ישראל היא דכתיב (תהלים קמז): "בונה ירושלים ה'" ואז "נדחי ישראל יכנס". **לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים.** ב"בונה ירושלים" הלכך מהדר לה ב"הטוב והמטיב" ואומר: "מלך העולם הטוב והמטיב"!: **שתי מלכיות** — כגון: "אבינו מלכנו אדירנו בוראנו גואלנו קדושנו קדוש יעקב רועינו רועה ישראל המלך הטוב והמטיב לכל" וכו': **לבר מדידה** — שפותחת "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם" וכו': **ויתיב רב גידל וקאמר טעה כו' אמר ליה.** רב הונא לרב גידל מאן אמרה **ולא ידענא.** רבי זירא קאמר לה: לא ידענא אי אמר רב גידל "לזכרון ולשמחה" אי לא אמר "לשמחה" ואי אמרה משמיה דרב אי לא אמרה: **אי חתים בה.** "מקדש ישראל וראשי חדשים" אי לא חתים.

תוספות

מאן דאמר אינה צריכה מלכות קסבר דאורייתא — הקשה רש"י: הואיל והיא דאורייתא, אמאי פותחת ב"ברוך"? הא סמוכה היא! ותירץ: דקצרה היא, והויא הודאה בעלמא, כברכת פירות וכברכת מצות. ותימה: אמאי שינו אותה יותר משאר ברכות הסמוכות, שחותמות ולא פותחות? הואיל ודאורייתא היא — היה לנו להאריך בה, ולחתום ב"ברוך" ולא לשנות משאר סמוכות! ויש לומר: דאין הכי נמי, ולמאן דאית ליה שהיא דאורייתא — היה חותם ולא פותח, וכן איתא בתוספתא (פ"א) בהדיא: רבי יוסי הגלילי היה מאריך בה וחותם. ומיהו אנן קיימא לן שהיא מדרבנן, ולכך צריכה מלכות, כדאמר: צריכה שתי מלכיות, בר מדידה. **לומר** שצריכה שתי מלכיות בר מדידה — חדא ד"בונה ירושלים" דלאו אורח וכו', וגם בה אין יכולין לומר מלכות דהא סמוכה היא, על כן אומרה ב"הטוב והמטיב". והואיל ואמר בה מלכות ד"בונה ירושלים" דלאו אורח ארעא וכו', אמר נמי דברכת הארץ, אף על פי שהיא סמוכה לחברתה, הואיל ולא נתקנו בזה אחר זה; דיהושע תקן ברכת הארץ, ומשה תקן ברכת "הזן", משום הכי נקט מלכות, דלא הוי סמוכות. ומיהו, אנן הואיל ונתקנו על הסדר — אין אנו פותחין ב"ברוך". ויש שנוהגין לומר ב"בונה ירושלים" מלכות. **ברוך** שנתן שבתות למנוחה וכו' — ואם תאמר: והא סמוכה היא! ויש לומר: הואיל ולא נתקנה שם אלא לאומרה לפרקים, כששכח "רצה והחליצנו" — אין זה קרוי 'סמוכה', וצריך פתיחה ב"ברוך". ובברכות של שמונה עשרה ברכות — כולם סמוכות לברכות "אל חי וקים". אי נמי: "אלהי אברהם" — היינו מלכות, כדאמרינן (לעיל ז,ב): משנברא העולם לא היה אדם שקראו להקדוש ברוך הוא "אדון", עד שבא אברהם וקראו "אדון", שנאמר: "אדני אלהים מה תתן לי" (בראשית טו). ואם הוא יום טוב — כולל ואומר: "ברוך שנתן שבתות למנוחה וימים טובים לעמו ישראל לשמחה", וכן כי מקלע שבת וראש חדש.

אי

וְזוֹ נִתְּנָה בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בְּרִיתוֹת. רַבִּי אַבָּא אוֹמֵר: צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר בָּהּ הוֹדָאָה תְּחִלָּה וְסוֹף. וְהַפּוֹחֵת - לֹא יִפְּחוֹת מֵאַחַת, וְכָל הַפּוֹחֵת מֵאַחַת - הֲרֵי זֶה מְגוּנֶּה. וְכָל הַחוֹתֵם "מַנְחִיל אֲרָצוֹת" בְּבִרְכַּת הָאָרֶץ, וּ"מוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל" בְּ"בוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם" - הֲרֵי זֶה בּוּר, וְכֹל שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר "בְּרִית וְתוֹרָה" בְּבִרְכַּת הָאָרֶץ, וּ"מַלְכוּת בֵּית דָּוִד" בְּבוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. מְסַיֵּיע לֵיהּ לְרַבִּי אֶילְעָא, דְּאָמַר רַבִּי אֶילְעָא אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אַחָא מִשּׁוּם רַבֵּינוּ: כֹּל שֶׁלֹּא אָמַר "בְּרִית וְתוֹרָה" בְּבִרְכַּת הָאָרֶץ, וּ"מַלְכוּת בֵּית דָּוִד" בְּ"בוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם" - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. פְּלִיגִי בָּהּ אַבָּא יוֹסֵי בֶּן דּוֹסְתַּאי וְרַבָּנָן, חַד אָמַר: "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" צְרִיכָה מַלְכוּת, וְחַד אָמַר: אֵינָהּ צְרִיכָה מַלְכוּת; מַאן דְּאָמַר "צְרִיכָה מַלְכוּת" - קָסָבַר: דְּרַבָּנָן, וּמַאן דְּאָמַר "אֵינָהּ צְרִיכָה מַלְכוּת" - קָסָבַר: דְּאוֹרַיְיתָא. תָּנוּ רַבָּנַן: מַהוּ חוֹתֵם? בְּ"בִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם"; רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: "מוֹשִׁיעַ יִשְׂרָאֵל". "מוֹשִׁיעַ יִשְׂרָאֵל" - אִין, "בִּנְיַן יְרוּשָׁלַיִם" - לָא?! - אֶלָּא אֵימָא: אַף "מוֹשִׁיעַ יִשְׂרָאֵל". רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אִיקְּלַע לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא, פְּתַח בַּחֲדָא וְסַיֵּים בְּתַרְתֵּי. אָמַר רַב חִסְדָּא: גְּבוּרְתָּא לְמֶחֱתַם בְּתַרְתֵּי? וְהָתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: אֵין חוֹתְמִין בְּשְׁתַּיִם? גּוּפָא, רַבִּי אוֹמֵר: אֵין חוֹתְמִין בְּשְׁתַּיִם. אִיתִיבֵיהּ לֵוִי לְרַבִּי: "עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן"! - אֶרֶץ דְּמַפְּקָא מָזוֹן. - "עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּרוֹת"! - אֶרֶץ דְּמַפְּקָא פֵּרוֹת. - "מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים"! - יִשְׂרָאֵל דְּקַדְּשִׁינְהוּ לְזְמַנִּים. - "מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים"! - יִשְׂרָאֵל דְּקַדְּשִׁינְהוּ לְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים. - "מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים"! - חוּץ מִזּוּ. - וּמַאי שְׁנָא? - הָכָא - חֲדָא הִיא, הָתָם - תַּרְתֵּי, כָּל חֲדָא וַחֲדָא בְּאַפֵּי נַפְשֵׁהּ. וְמַעֲמָא מַאי אֵין חוֹתְמִין בְּשְׁתַּיִם - לְפִי שֶׁאֵין עוֹשִׂין מִצְוֹת חֲבִילוֹת חֲבִילוֹת. מַאי הֲוֵי עֲלָהּ? אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: פָּתַח בְּ"רַחֵם עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל" - חוֹתֵם בְּ"מוֹשִׁיעַ יִשְׂרָאֵל", פָּתַח בְּ"רַחֵם עַל יְרוּשָׁלַיִם" - חוֹתֵם בְּ"בוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם". וְרַב נַחְמָן אָמַר: אֲפִילּוּ פָּתַח בְּ"רַחֵם עַל יִשְׂרָאֵל" חוֹתֵם בְּ"בוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם", מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם ה' נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס", אֵימָתַי "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם ה'" - בִּזְמַן שֶׁ"נִּדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס". אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַב חִסְדָּא: נֵיתֵי מָר וְנַתְנֵי! - אֲמַר לֵיהּ: בְּרִכַּת מְזוֹנָא לָא גְּמִרְינָא וְתַנּוּיֵי מַתְנֵינְיָא?! אֲמַר לֵיהּ: מַאי הַאי? אָמַר לֵיהּ: דְּאִקְּלַעְיָ לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא וּבְרִיכִי בִּרְכַּת מְזוֹנָא, וּזְקָפֵיהּ רַב שֵׁשֶׁת לְקוֹעֵיהּ עֲלֵי כִּחְוָיָא. - וְאַמַּאי? - דְּלָא אֲמָרֵי לָא "בְּרִית" וְלָא "תּוֹרָה" וְלָא "מַלְכוּת". - וְאַמַּאי לָא אָמְרִתְּ? - כְּדְרַב חֲנַנְאֵל אָמַר רַב, דְּאָמַר רַב חֲנַנְאֵל אָמַר רַב: לֹא אָמַר "בְּרִית" וְ"תּוֹרָה" וּ"מַלְכוּת" - יָצָא, "בְּרִית" - לְפִי שֶׁאֵינָהּ בְּנָשִׁים, "תּוֹרָה" וּ"מַלְכוּת" - לְפִי שֶׁאֵינָן לֹא בַּנָּשִׁים וְלֹא בָּעֲבָדִים. - וְאַתְּ שָׁבַקְתְּ כָּל הָנֵי תְּנָאֵי וְאָמוֹרָאֵי וַעֲבַדְתְּ כְּרַב? אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" צְרִיכָה "מַלְכוּת". מַאי קָא מַשְׁמַע לָן? כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ "מַלְכוּת" לֹא שְׁמָהּ בְּרָכָה? וְהָא אֲמָרָהּ רַבִּי יוֹחָנָן חֲדָא זִימְנָא! - אֲמַר רַבִּי זֵירָא: לוֹמַר שֶׁצְּרִיכָה שְׁתֵּי מַלְכִיּוֹת, חֲדָא דִּידָהּ, וַחֲדָא דְּ"בוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם". - אִי הָכִי, נִיבְּעֵי תְּלָת - חֲדָא דִּידָהּ, וַחֲדָא דְּ"בוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם", וַחֲדָא דִּבְרִכַּת הָאָרֶץ! אֶלָּא בִּרְכַּת הָאָרֶץ מַאי טַעֲמָא לָא - מִשּׁוּם דְּהָוְיָא לָהּ בְּרָכָה הַסְּמוּכָה לַחֲבֵרְתָּהּ, "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם" נַמִּי לָא תִּבְעֵי, דְּהָוְיָא לָהּ בְּרָכָה הַסְּמוּכָה לַחֲבֵרְתָּהּ! - הוּא הַדִּין דַּאֲפִילּוּ "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם" נַמִּי לָא בַּעֲיָא, אֵידֵי דַּאֲמַר מַלְכוּת בֵּית דָּוִד - לָאו אוֹרַח אַרְעָא דְּלָא אָמַר מַלְכוּת שָׁמַיִם. רַב פַּפָּא אָמַר, הָכִי קָאָמַר: צְרִיכָה שְׁתֵּי מַלְכִיּוֹת לְבַר מִדִּידָהּ. יָתֵיב רַבִּי זֵירָא אַחוֹרֵי דְּרַב גִּידֵל, וְיָתֵיב רַב גִּידֵל קַמֵּיהּ דְּרַב הוּנָא, וְיָתֵיב וְקָאָמַר: טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר שֶׁל שַׁבָּת, אוֹמֵר: "בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן שַׁבָּתוֹת לְמְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה לְאוֹת וּלְבְרִית, בָּרוּךְ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת". אָמַר לֵיהּ: מַאן אָמְרָהּ? - רַב. הֲדַר יָתֵיב וְקָאָמַר: טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר שֶׁל יוֹם טוֹב, אוֹמֵר: "בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן יָמִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְשִׂמְחָה וּלְזִכָּרוֹן, בָּרוּךְ מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים". אָמַר לֵיהּ: מַאן אָמְרָהּ? - רַב. הֲדַר יָתֵיב וְקָאָמַר: טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר שֶׁל רֹאשׁ חוֹדֶשׁ, אוֹמֵר: "בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן", וְלָא יָדַעְנָא אִי אָמַר בָּהּ "שִׂמְחָה" אִי לָא אָמַר בָּהּ "שִׂמְחָה", אִי חָתֵים בָּהּ אִי לָא חָתֵים בָּהּ, אִי דִּידֵיהּ אִי דְּרַבֵּיהּ. גִּידֵל בַּר מַנְיוּמִי הֲוָה קָאֵי קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן, טָעָה רַב נַחְמָן

והדר

תוספות

אי בעי אביל ואי בעי לא אביל — ואם תאמר: והא הוי ראש חדש מיומי דלא להתענות בהון, במגילת תענית? ויש לומר דהכי פירושו: אי בעי אביל ואי בעי לא אביל פת, שחייבנו בברכת המזון. אבל ביום טוב צריך לאכול פת. ותימה, דאמרינן בסוכה (פ"ב כז,א): אי בעי אביל ואי בעי לא אביל, חוץ מלילה הראשונה, דיליף "חמשה עשר" "חמשה עשר" מחג המצות! ויש לומר, דהכי פירושו: שאינו צריך לאכול בסוכה אם לא ירצה, אבל בשביל יום טוב — צריך לאכול. ואם תאמר: מאי נפקא מינה אם צריך לאכול בשביל יום טוב או בשביל סוכות? ומיהו, אומר רבינו יהודה דנפקא מינה: כגון שירדו גשמים ואכלו חוץ לסוכה, דהשתא אם לכבוד יום טוב — שפיר, אבל אם בשביל סוכה — ביום טוב ראשון צריך לחזור ולאכול בסוכה לאחר שיפסקו הגשמים, דילפינן "חמשה עשר" "חמשה עשר" מחג המצות, אבל בשאר ימים — אינו צריך. והא דאמרינן בפרק "אלו דברים" (פסחים סח,ב): מר בריה דרבינא הוה יתיב בתעניתא בולה שתא, משמע שהיה מתענה ביום טוב! מפרש רבינו יצחק: דבתענית חלום קאמר, אבל בשאר תעניות — אסור. וסעודה שלישית של שבת — היה מסופק רבינו יצחק — דשמא אי בעי לא אביל אלא מיני תרגימא, כדפירש רבינו תם, כדאמרינן בסעודת סוכה. ומיהו, בכתובות פרק "אף על פי" (סד,ב) חשיב גבי משרה אשתו על ידי שליש שלש סעודות משל שבת, אם כן משמע דכולן שוות! ועוד: כיון דילפינן ממן — אלמא דשוות הן. ומיהו, אם אכל סעודה רביעית ושכח של שבת — לא הדר לרישא, דודאי אי בעי לא אביל הך סעודה רביעית כלל. **עד** כמה מזמנין וכו' — הוא הדין ברכת המזון בלא זימון, אלא רבותא אשמעינן דאפילו על כזית — מזמנין.

אם עבר צופים — פירש רש"י בפסחים (פ"ג מט,א): מקום ששמו "צופים", ולא נהירא. דאם כן הוה ליה למימר: וכמדתו לכל רוח, כדקאמר התם [צג,ב] גבי מודיעים ולפנים! אלא יש לומר: שאינו מקום, ו"צופים" הוי לשון ראיה. והכי פירושו: אם הרחיק מירושלים כל כך שאינו יכול לראות ירושלים — שורפו במקומו. **רבי** מאיר סבר ואכלת זו אכילה, ואכילה בכזית — ואומר הרב רבינו יצחק: דהני קראי אסמכתא בעלמא נינהו, דמדאורייתא בעינן שביעה גמורה, כדאמר פרק "מי שמתו" (כ,ב): וכי לא אשא פנים לישראל וכו'. וכן אמרינן התם: בן מברך לאביו, ומוקים לה במאן דאכיל שיעורא דרבנן, ופירש רש"י: היינו כזית או כביצה. ועוד: אי כזית או כביצה הוי דאורייתא — איזה שיעור דרבנן? וקיימא לן בכזית; דלפי מה שמחליף רבי יוחנן קאמר רבי יהודה בכזית, ורבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה. וגם לאביי דלא מחליף, ורבי מאיר אית ליה עד כזית נראה דהלכה כרבי מאיר בכזית. אף על גב דבעלמא רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה. בהא הלכה כרבי מאיר דהא קים ליה רבי יוחנן בשיטתו לעיל, דאינו מוציא רבים ידי חובתן עד שיאכל כזית, וכן לעיל גבי שאכל כזית מליח. וכן פסק בהלכות גדולות ורבינו חננאל ושאלתות. ולענין שתיה אומר רבינו יצחק דיש להחמיר ולברך עליו אפילו בפחות ממלא לוגמיו. אף על גב דלענין יום הכפורים ליתא — לא ילפינן מינה לענין ברכה. תדע: דלענין ברכת המזון — בכזית, ולענין יום הכפורים — עד דהוי דוקא ככותבת. **נברך** אלהינו גרסינן ולא גרסינן נברך לאלהינו בלמ"ד — דדוקא גבי שיר והודאה כתיב למ"ד, כמו "שירו לה'" "הודו לה'" "גדלו לה'", אבל גבי ברכה לא מצינו זה הלשון. וכן מפורש בסדר רב עמרם. **אמר** רבי עקיבא: מה מצינו בבית הכנסת אחד עשרה וכו' — משמע דרבי יוסי הגלילי מודה בבית הכנסת, מדקאמר מה מצינו וכו', כלומר: שאתה מודה לי. ומאי שנא דפליגי בברכת המזון, ומודו בבית הכנסת? ויש לומר: דודאי לא חלקו בין עשרה למאה בתפלה, דאלו נכנסים ואלו יוצאים, ולאו אדעתיה דשליח ציבור. אבל בברכת המזון, שהן קבועין ומעורבין שם יחד אין לטעות בזה, שאין יוצאין עד לאחר ברכת המזון. **לעולם** אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל — ופריך בירושלמי מן הקורא בתורה ומן החזן שאומר "ברכו". ומפרש: כיון שאומר "המבורך" — אין זה מוציא עצמו מן הכלל.

תנן בשלשה והוא אומר ברכו — סלקא דעתך השתא ד"ברכו" עדיף משום ד"ברכו" היינו צווי לברך את השם, אבל "נברך" אינו אלא נטילת רשות.

אלא

רש"י

וְהַדַּר לְרֵישָׁא. אֲמַר לֵיהּ: מַאי טַעְמָא עָבֵיד מָר הָכִי? אֲמַר לֵיהּ, דַּאֲמַר רַבִּי שֵׁילָא אֲמַר רַב: טָעָה - חוֹזֵר לְרֹאשׁ. - וְהָא אֲמַר רַב הוּנָא אֲמַר רַב: טָעָה - אוֹמֵר: "בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן"! אֲמַר לֵיהּ: לָאו אִיתְּמַר עֲלָהּ, אָמַר רַב מְנַשְּׁיָא בַּר תַּחְלִיפָא אָמַר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁלֹּא פָּתַח בְּ"הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב", אֲבָל פָּתַח בְּ"הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" - חוֹזֵר לְרֹאשׁ. אָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין אָמַר רַב עַמְרָם אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל: טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּתְפִלָּה - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. אָמַר לֵיהּ רַב אָבִין לְרַב עַמְרָם: מַאי שְׁנָא תְּפִלָּה וּמַאי שְׁנָא בִּרְכַּת הַמָּזוֹן? אָמַר לֵיהּ: אַף לְדִידִי קַשְׁיָא לִי, וּשְׁאֵילְתֵּיהּ לְרַב נַחְמָן, וַאֲמַר לִי: מִינֵּיהּ דְּמָר שְׁמוּאֵל לָא שְׁמִיעַ לִי, אֶלָּא נָחֲזֵי אֲנַן: תְּפִלָּה דְּחוֹבָה הִיא - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, בִּרְכַּת מְזוֹנָא, דְּאִי בְּעֵי אָכִיל אִי בְּעֵי לָא אָכִיל - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. - אֶלָּא מֵעַתָּה, שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים דְּלָא סַגִּי דְּלָא אָכִיל, הָכִי נָמִי דְּאִי בְּעֵי הָדַר! אֲמַר לֵיהּ: אִין, דְּאָמַר רַבִּי שֵׁילָא אָמַר רַב: טָעָה - חוֹזֵר לְרֹאשׁ. וְהָא אֲמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב: טָעָה - אוֹמֵר "בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן"! - לָאו אִיתְּמַר עֲלָהּ: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁלֹּא פָּתַח בְּ"הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב", אֲבָל פָּתַח בְּ"הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" - חוֹזֵר לְרֹאשׁ.

"עַד כַּמָּה מְזַמְּנִין" וכו'. לְמֵימְרָא, דְּרַבִּי מֵאִיר חָשִׁיב לֵיהּ כַּזַּיִת וְרַבִּי יְהוּדָה כַּבֵּיצָה? וְהָא אִיפְּכָא שְׁמָעִינַן לְהוּ! דִּתְנַן: וְכֵן מִי שֶׁיָּצָא מִירוּשָׁלַיִם וְנִזְכַּר שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ בְּשַׂר קֹדֶשׁ, אִם עָבַר צוֹפִים - שׂוֹרְפוֹ בִּמְקוֹמוֹ, וְאִם לָאו - חוֹזֵר וְשׂוֹרְפוֹ לִפְנֵי הַבִּירָה מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה. עַד כַּמָּה הֵם חוֹזְרִים? רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: זֶה וָזֶה בְּכֵבֵיצָה, וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: זֶה וָזֶה בְּכַזַּיִת! אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מוּחְלָפֶת הַשִּׁיטָה. אַבַּיֵּי אָמַר: לְעוֹלָם לָא תֵּיפּוּךְ, הָכָא בִּקְרָאֵי פְּלִיגִי, רַבִּי מֵאִיר סָבַר: "וְאָכַלְתָּ" - זוֹ אֲכִילָה, "וְשָׂבָעְתָּ" - זוֹ שְׁתִיָּה, וַאֲכִילָה בְּכַזַּיִת. וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ" - אֲכִילָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׂבִיעָה, וְאֵיזוֹ זוֹ - כַּבֵּיצָה. הָתָם - בִּסְבָרָא פְּלִיגִי, רַבִּי מֵאִיר סָבַר: חֲזָרָתוֹ כְּטוּמְאָתוֹ - מַה טּוּמְאָתוֹ בְּכֵבֵיצָה, אַף חֲזָרָתוֹ בְּכֵבֵיצָה; וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: חֲזָרָתוֹ כְּאִיסּוּרוֹ - מָה אִיסּוּרוֹ - בְּכַזַּיִת, אַף חֲזָרָתוֹ - בְּכַזַּיִת. מַתְנִי' כֵּיצַד מְזַמְּנִין? בְּשִׁלְשָׁה - אוֹמֵר: "נְבָרֵךְ", בְּשִׁלְשָׁה וְהוּא - אוֹמֵר: "בָּרְכוּ", בַּעֲשָׂרָה - אוֹמֵר: "נְבָרֵךְ אֱלֹהֵינוּ", בַּעֲשָׂרָה וְהוּא - אוֹמֵר: "בָּרְכוּ"; אֶחָד עֲשָׂרָה וְאֶחָד עֲשָׂרָה רְבוּא. בְּמֵאָה - הוּא אוֹמֵר: "נְבָרֵךְ ה' אֱלֹהֵינוּ". בְּמֵאָה וְהוּא - אוֹמֵר: "בָּרְכוּ", וּבְאֶלֶף - הוּא אוֹמֵר: "נְבָרֵךְ לַה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל", בְּאֶלֶף וְהוּא - אוֹמֵר: "בָּרְכוּ", בִּרְבוֹא - אוֹמֵר: "נְבָרֵךְ לַה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי צְבָאוֹת יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים עַל הַמָּזוֹן שֶׁאָכַלְנוּ", בִּרְבוֹא וְהוּא - אוֹמֵר: "בָּרְכוּ". כְּעֵנְיָן שֶׁהוּא מְבָרֵךְ, כָּךְ עוֹנִים אַחֲרָיו: "בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי צְבָאוֹת יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים עַל הַמָּזוֹן שֶׁאָכַלְנוּ". רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: לְפִי רוֹב הַקָּהָל הֵם מְבָרְכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִקְהֲלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים ה' מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל". אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: מַה מְּצִינוּ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת - אֶחָד מְרוּבִּים וְאֶחָד מוּעָטִים אוֹמֵר "בָּרְכוּ אֶת ה'". רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: "בָּרְכוּ אֶת ה' הַמְבֹרָךְ". גמ' אָמַר שְׁמוּאֵל: לְעוֹלָם אַל יוֹצִיא אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל. תְּנַן: בְּשִׁלְשָׁה וְהוּא - אוֹמֵר: "בָּרְכוּ"! - אֵימָא:

אף

והדר לרישא. לתחלת ברכת המזון. כדאמרינן (לעיל כטב) גבי תפלה: עקר את רגליו חוזר לראש התם הוא דאיכא עקירת רגלים אבל הכא סיום הברכה הוא עקירת רגלים: **מי שיצא מירושלים.** לעיל מיניה מיירי: ההולך לשחוט את פסחו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ויבער ואם לאו יבטל בלבו וכן מי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קודש ונפסל ביציאתו חוץ לחומה: **אם עבר צופים.** מקום שיכול לראות בית המקדש: **לפני הבירה.** מקום בהר הבית שיש שם בית הדשן גדול ששורפין פסולי קדשים קלים כדאמרינן בזבחים בפרק "טבול יום" (קדב): זה וזה. חמץ ובשר קודש: **חזרתו כטומאתו** גרסינן שיעור חזרתו כשיעור טומאתו; מידי דחשיב לענין טומאה חשיב זה לענין חזרה. **משנה בשלשה והוא אומר "ברכו"** — דהא בלאו דידיה איכא זימון וכן כולם: **אחד עשרה ואחד עשרה רבוא.** כלומר: הכל שוה משראויים להזכיר את השם אין צריכין לשנות ובגמרא פריך: הא קתני סיפא במאה והוא אומר כו': **לפי רוב הקהל הם מברכים.** כמו שאמר שיש חילוק בין מאה לעשרה ובין מאה לאלף ובין אלף לרבוא והא דקתני אחד עשרה ואחד עשרה רבוא — רבי עקיבא היא דאמר: מה מצינו בבית הכנסת משהגיעו לעשרה אין חילוק בין רבים בין מועטים אף כאן אין חילוק. הכי מוקי לה בגמרא. **גמרא אל יוציא את עצמו.** אף על פי שבארבעה הוא רשאי לומר לשלשה "ברכו" טוב לו שיאמר "נברך" ואל יוציא עצמו מכלל המברכים: **תנן בשלשה והוא אומר "ברכו".** אלמא הכי עדיף כלומר: רבים אתם ואפילו איני עמכם.

אף

וַהֲדַר לְרֵישָׁא – ולפיכך חזר לתחילת ברכת המזון.

אָמַר לֵיהּ גידל בר מניומי לרב נחמן, מַאי טַעְמָא עָבִיד מַר הָכִי – מה הוא טעם הדבר שחזר אדוני לתחילת ברכת המזון.

אָמַר לֵיהּ רב נחמן, משום דְּאָמַר רַבִּי שִׁילָא אָמַר רַב, טָעָה בברכת המזון ולא הזכיר שבת או יום טוב חוֹזֵר לְרֹאשׁ הברכה.

שב גידל בר מניומי ושאל לרב נחמן: וְהָא אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, טָעָה בברכת המזון ולא הזכיר שבת או יום טוב אוֹמֵר 'בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן' וכו', ואם כן, מדוע הוצרכת לחזור לתחילת ברכת המזון.

אָמַר לֵיהּ רב נחמן, לָאו אִיתְּמַר עֲלָהּ – וכי לא נאמר בבית המדרש על דין זה, אָמַר רַב מְנַשְּׁיָא בַּר תַּחֲלִיפָא אָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ – לא נשנה דין זה, שאם שכח להזכיר שבת או יום טוב אומר 'ברוך שנתן', אֶלָּא באופן שֶׁלֹּא פָּתַח המברך עדיין בְּברכת 'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב', אֲבָל אם כבר פָּתַח בְּברכת 'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב' שוב אין לו תקנה באמירה זו, וחוֹזֵר לְרֹאשׁ הברכה.

הגמרא מפרשת את דינו של מי ששכח להזכיר ראש חודש בתפילה ובברכת המזון: אָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין אָמַר רַב עַמְרָם אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, אדם שטָעָה וְלֹא הִזְכִּיר שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אם בַּתְּפִלָּה טעה מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, ואם בְּברכת הַמָּזוֹן טעה אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ.

אָמַר לֵיהּ רַב [אידי בר] אָבִין לְרַב עַמְרָם, מַאי שְׁנָא תְּפִלָּה וּמַאי שְׁנָא בִּרְכַּת הַמָּזוֹן – מה הוא החילוק בין הטועה בתפילה לבין הטועה בברכת המזון.

אָמַר לֵיהּ רב עמרם לרב אידי בר אבין, אַף לְדִידִי קַשְׁיָא לִי – אף אני נתקשיתי בקושיא זו, וּשְׁאֵילְתִּיהּ לְרַב נַחְמָן – ושאלתי זאת מרב נחמן, שאמר מימרא זו משמו של שמואל, וְאָמַר לִי רב נחמן כך, מִינֵּיהּ דְּמַר שְׁמוּאֵל לֹא שְׁמִיעַ לִי – משמואל עצמו לא שמעתי את ביאור החילוק בזה, אֶלָּא נָחֵזִי אֲנַן – אמנם יכולים אנו לראות בעצמינו סברא לחלק בזה, שכן תְּפִלָּה דְּחוֹבָה הִיא על האדם להתפלל בכל יום, לפיכך אם טעה ולא הזכיר בה ראש חודש מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, אבל בִּרְכַּת מְזוֹנָא – ברכת המזון, דְּאִי בָּעֵי אָכִיל אִי בָּעֵי לֹא אָכִיל – שאם רוצה אדם אוכל הוא סעודת פת ומתחייב בברכת המזון, ואם רצונו שלא לאכול פת אינו מתחייב בברכת המזון, לפיכך אם טעה ולא הזכיר של ראש חודש אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ.

שב רב אידי בר אבין ושאל מרב עמרם: אֶלָּא מֵעַתָּה, לפי ביאור זה, אזי בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים דְּלֹא סַגִּי דְּלֹא אָכִיל – שאין אדם רשאי שלא לאכול בהם סעודת פת, הָכִי נַמִּי דְּאִי בָּעֵי הָדַר – האם אכן יהיה הדין שאם שכח להזכיר של שבת ויום טוב עליו לחזור לתחילת ברכת המזון.

אָמַר לֵיהּ רב עמרם, אִין – אכן כן, דְּאָמַר רַבִּי שִׁילָא אָמַר רַב, טָעָה ולא הזכיר שבת או יום טוב בברכת המזון, חוֹזֵר לְרֹאשׁ הברכה.

שב רב אידי בר אבין ושאל: וְהָא אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, טָעָה ולא הזכיר של שבת ויום טוב בברכת המזון אוֹמֵר 'בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן', ואינו חוזר לתחילת ברכת המזון.

אמר לו רב עמרם: לָאו אִיתְּמַר עֲלָהּ – וכי לא נאמר על כך בבית המדרש, לֹא שָׁנוּ חכמים דין זה שאומר 'ברוך שנתן', אֶלָּא באופן שֶׁעדיין לֹא פָּתַח בְּברכת 'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב', אֲבָל אם כבר פָּתַח בְּברכת 'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב' שוב אינו יכול לומר 'ברוך שנתן', אלא חוֹזֵר לְרֹאשׁ הברכה.

שנינו במשנה: עַד כַּמָּה מְזַמְּנִין וכו'. עד כזית, רבי יהודה אומר עד כביצה.

הגמרא מקשה סתירה מדברי רבי מאיר ורבי יהודה במשנתינו לדברידם במסכת פסחים: לְמֵימְרָא – וכי ניתן לומר, דְּרַבִּי מֵאִיר חָשֵׁיב לֵיהּ כַּזַּיִת – שלרבי מאיר חשוב הוא שיעור 'כזית', ולפיכך הוא סובר שאדם האוכל כזית חייב בזימון, וְאילו לְרַבִּי יְהוּדָה חשוב הוא שיעור 'כַּבֵּיצָה', ולפיכך הוא סובר שאין אדם מתחייב בזימון עד שיאכל שיעור כביצה, וְהָא אִיפְּכָא שָׁמְעִינַן לְהוּ – והרי שמענו שהם סוברים להיפך, דִּתְנַן – שכך שנינו במסכת פסחים (מט.), ההולך לשחוט את פסחו וכו', ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו, אם יכול לחזור [לביתו] ולבער [את חמצו] ולחזור למצותו יחזור ויבער, ואם לאו מבטלו בלבו וכו'. וְכֵן מִי שֶׁיָּצָא מִירוּשָׁלַיִם, וְנִזְכַּר שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ בְּשַׂר קֹדֶשׁ – בשר קדשים קלים, ונפסל הבשר בצאתו מחומות ירושלים וטעון שריפה, אֵם עָבַר אותו אדם את המקום ששמו 'צוּפִים', שׁוֹרְפוֹ לבשר הקודש בִּמְקוֹמוֹ – במקום שהוא עומד בו עתה, שמאחר וכבר נתרחק הרבה מירושלים לא הטריחוהו חכמים לחזור, וְאִם לָאו – שעדיין לא עבר מקום זה, חוֹזֵר וְשׁוֹרְפוֹ בירושלים, לִפְנֵי הַמקום ששמו 'בִּירָה', ושורפו שם מִמַּעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה – עצי הקדש העומדים לצורך המערכה שעל המזבח.

וביררה שם המשנה: עַד כַּמָּה הֵם חוֹזְרִים – כמה הוא שיעור החמץ או בשר הקודש שצריך אדם לחזור בעבורם כדי לשורפם. והביאה שם המשנה מחלוקת תנאים בזה: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר זֶה וָזֶה – בין חמץ ובין בשר קודש, השיעור שצריך לחזור עבורם הוא כְּכַבֵּיצָה, אבל אם פחותים הם משיעור זה אינו צריך לחזור, אלא מבטל החמץ בליבו ושורף בשר הקודש במקומו. וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, זֶה וָזֶה – בין חמץ ובין בשר קודש, השיעור שצריך לחזור עבורם הוא כְּכַזַּיִת.

מבואר מדברי המשנה במסכת פסחים, שלשיטת רבי מאיר שיעור חשיבותו של דבר מאכל הוא כשיש בו שיעור כביצה, ואילו לשיטת רבי יהודה יש לו חשיבות אף כשאין בו אלא כזית, והרי זה סותר למבואר במשנתינו, שלדברי רבי מאיר יש חיוב זימון על אכילת כזית, ולדברי רבי יהודה אינו חייב אלא אם כן אכל שיעור כביצה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מוּחְלֶפֶת הַשִּׁיטָה – יש להחליף את שיטת התנאים שבמשנתינו, וכך יש לגרוס 'עד כמה מזמנין, עד כביצה, רבי יהודה אומר עד כזית', ונמצא שדברידם כאן כדברידם במשנה במסכת פסחים.

אַבַּיֵי אָמַר, לְעוֹלָם לֹא תֵּיפּוֹךְ – אין צריך להפוך את השיטות בגירסת משנתינו, אלא ניתן ליישב הסתירה באופן אחר. שכן יש לחלק בין סברות מחלוקת התנאים במשנתינו לסברות מחלוקתם במסכת פסחים.

והוא מבאר הדברים: הָכָא – כאן במשנתינו, בִּקְרָאֵי פְּלִיגִי – נחלקו התנאים בביאור הכתוב (דברים ח ט) 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ', שממנו לומדים את חיוב ברכת המזון. רַבִּי מֵאִיר סָבַר שמקרא זה עוסק בשני עניינים, 'וְאָכַלְתָּ' זוֹ אֲכִילָה, 'וְשָׂבָעְתָּ' זוֹ שְׁתִיָּה, וְסתם שיעור אֲכִילָה הוא כְּכַזַּיִת. ועל כן הוא סובר שהאוכל שיעור כזית חייב בזימון. וְאילו רַבִּי יְהוּדָה סָבַר שהמקרא עוסק בענין אחד, 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ', אֲכִילָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׂבִיעָה, וְאֵיזוֹ זוֹ אכילה שיש בה שביעה, כשאוכל שיעור כַּבֵּיצָה. ולפיכך הוא סובר שאין אדם חייב בזימון עד שיאכל שיעור כביצה.

הָתָם – שם, במשנה במסכת פסחים, בִּסְבָרָא פְּלִיגִי – נחלקו התנאים בסברא, מה הוא שיעור החשיבות של דבר מאכל שיש לחייב אדם לחזור עבורו לבער את החמץ, או לשרוף בשר קודש במקומו. רַבִּי מֵאִיר סָבַר, ששיעור חשיבותו של דבר מאכל לענין חֲזָרָתוֹ הוא כְּשִׁיעוּר חשיבותו לענין טוּמְאָתוֹ, מַה – כשם ששיעור טוּמְאָתוֹ של דבר מאכל הוא כְּכַבֵּיצָה, אַף חֲזָרָתוֹ – השיעור שיש לחזור עבורו לבער החמץ או בשר הקודש במקומו הוא כְּכַבֵּיצָה. וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, ששיעור חשיבותו של דבר מאכל לענין חֲזָרָתוֹ הוא כְּשִׁיעוּר חשיבותו לענין אִיפּוּרוֹ, מָה – כשם ששיעור אִיפּוּרוֹ של חמץ או בשר קודש טמא הוא כְּכַזַּיִת, אַף שיעור חֲזָרָתוֹ הוא כְּכַזַּיִת.

משנה

נוסח ברכת הזימון. מבררת המשנה: כֵּיצַד מְזַמְּנִין – מהו נוסח ברכת הזימון. משיבה המשנה: הדבר תלוי במספר המשתתפים, כְּשֶׁלֹּשָׁה אנשים, אוֹמֵר אחד מהם, 'נְבָרֵךְ שאכלנו משלו'. כְּשֶׁלֹּשָׁה אנשים וְהוּא, כלומר, שיש שלשה מלבד המזמן, אוֹמֵר המזמן, 'בָּרְכוּ שאכלנו משלו', לפי שהם יכולים לזמן בלעדיו, אבל כשיש רק שלשה אומר 'נברך', שרק כשנצטרף יחד נוכל לזמן. כַּעֲשָׂרָה אנשים מוסיף המזמן וואוֹמֵר, 'נְבָרֵךְ אֱלֹהֵינוּ' וכו'. כַּעֲשָׂרָה וְהוּא, אוֹמֵר

המשך בעמוד קיז

שבשלשה והוא יכול לומר אַף 'בָּרְכוּ', וּמִכָּל מָקוֹם 'נְבָרֵךְ' עָדִיף.
מביאה הגמרא ראיה לתירוץ: ועל כרחך שאין כוונת המשנה שעדיף לומר ברכו, דְּאָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, אָמְרֵי בֵּי רַב – אמרו בבית מדרשו של רב, תְּנִינָא – שנינו במשנה (להלן בעמוד זה) ראיה לדברי שמואל, שלשה שאכלו כאחת אינן רשאין ליחלק ולברך בנפרד שכבר התחייבו בזימון, וכן ארבעה או חמישה, אולם שִׁשָּׁה שאכלו, אם רצו ליחלק לשתי קבוצות ולזמן אלו לעצמן ואלו לעצמן, נֶחֱלָקִין, וכן שבעה ושמונה יכולים ליחלק, עַד עֲשָׂרָה שאינן רשאין ליחלק, שחייבים לזמן בהזכרת השם. מדקדקת הגמרא: אִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא – מובן הדבר אם תאמר ש'נְבָרֵךְ' עָדִיף, מִשּׁוּם הָכִי – לפיכך ששה נֶחֱלָקִין, אֶלָּא אִי אָמְרַת – אולם אם תאמר ש'בָּרְכוּ' עָדִיף, קשה, אַמַּאי נֶחֱלָקִין – מדוע רשאים ליחלק, הלא בששה הוא אומר 'ברכו', ואם יחלקו לשלשה שלשה לא יוכלו לומר אלא נברך, אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח שאין מעלה ב'ברכו', ומסתבר שטוב שלא יוציא עצמו מהכלל, וכדברי שמואל ש'נְבָרֵךְ' עָדִיף.
מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ – אכן יש להוכיח כן.
ראיה נוספת שאין מעלה ב'ברכו': תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, בֵּין שֶׁאָמַר המזמן 'בָּרְכוּ', בֵּין שֶׁאָמַר 'נְבָרֵךְ', אֵין תּוֹפְסִין אוֹתוֹ – אין מדקדקים עמו עַל כָּךְ, ששתי הלשונות טובים. מוסיפה הברייתא: וְהַנַּקְדָּנִין – והמדקדקים ביותר תּוֹפְסִין אוֹתוֹ עַל כָּךְ, אם אמר 'ברכו', שמוציא עצמו מהכלל.
הברייתא ממשיכה לבאר דיוקים נוספים בנוסח ברכת זימון: וּמִבִּרְכוֹתָיו שֶׁל אָדָם נִיכָּר אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא אִם לָאו, שאם מדקדק כראוי ניכר שתלמיד חכם הוא, ואם אינו מדקדק ניכר שאינו תלמיד חכם. מבארת הברייתא: כֵּיצַד ניכר האדם מתוך ברכותיו, רַבִּי אוֹמֵר, אם אומר 'וּבְטוּבוֹ חִיינוּ', 'הֲרֵי זֶה תַּלְמִיד חָכָם, אבל אם אומר 'וּמִטּוּבוֹ חִיינוּ' 'הֲרֵי זֶה בּוּר [–ריק מכל דבר כמו שדה בּוּר], שמתוספת האות מ"ם משמע שבא למעט בשבחו של מקום, שלא נהנה אלא מעט כדי ההכרח לחייו.
מקשה הגמרא על דברי רבי: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב דִּימִי, וְהָכְתִיב – והלא נאמר שביקש דוד מה', 'וּמִבִּרְכָתְךָ יְבֹרַךְ [אֶת] בֵּית עַבְדְּךָ לְעוֹלָם' (שמואל ב' ז' כט), בתוספת האות מ"ם בתחילת הבקשה, ואם כדברי רבי קשה, שלא מסתבר שביקש רק מעט מברכותיו.
מתרצת הגמרא: בִּשְׁאֵלָה שַׁאנִי – בבקשה בתפילה שונה הדבר, ששואל כעני בפתח שאינו מרים ראש לשאול שאלה גדולה, אבל בברכה אין לומר 'ומטובו'. חוזרת הגמרא ומקשה: בִּשְׁאֵלָה נַמִּי – אף בתפילה, הָכְתִיב (תהלים פא יא), 'הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְּאֵהוּ', שאומר הקב"ה הרחב פיך לבקש ככל שתרצה, ואמלאנו, הרי שיכול האדם לשאול ככל רצונו. מתרצת הגמרא: הַהוּא – הפסוק 'הרחב פיך ואמלאהו' בְּדִבְרֵי תּוֹרָה כְּתִיב, אבל בשאר בקשות יש לבקש רק קצת.
ברייתא נוספת בענין נוסח ברכת הזימון: תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר, האומר 'וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ', הֲרֵי זֶה תַּלְמִיד חָכָם. אבל האומר 'ובטובו חַיִּים' הֲרֵי זֶה בּוּר, שמשמע שבטובו חיים שאר העולם ולא אנו. נְהַרְדְּעַאי מַתְנִי אִיפְּכָא – חכם שדר בנהרביל שנה את הברייתא להיפך, שצריך לומר 'ובטובו חיים', שמשמע שכל העולם חיים בטובו, ולא רק המזמנים. מסיקה הגמרא: וְלֵית הִלְכְתָא כִּנְהַרְדְּעַאי – ואין הלכה כנהרבלאי אלא יאמר 'ובטובו חיינו'.
דקדוקים נוספים בברכת הזימון: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, האומר 'נְבָרֵךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ', הֲרֵי זֶה תַּלְמִיד חָכָם. אבל האומר 'נברך לְמִי שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ', הֲרֵי זֶה בּוּר, שמשמע שמברך את בעל הבית שאכל משלו. מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב אֲחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשֵּׁי, וְהָא אָמְרִינַן בהגדה של פסח (פסחים קטז), 'לפיכך אנחנו חייבים להודות וכו', לְמִי שֶׁעָשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ', ומוכח שאין מניעה להוסיף את תיבת 'למי'. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב אשי, הָתָם מוֹכְחָא מִילְּתָא – שם מוכח הדבר שמודים לקב"ה, מַאן עָבִיד נִיסֵּי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא – משום שמי יכול לעשות נסים, רק הקב"ה, ואין מקום לטעות.
מימרא נוספת של רבי יוחנן בנוסח ברכת זימון: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, העונה על ברכת הזימון 'בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ', הֲרֵי זֶה תַּלְמִיד חָכָם. אבל העונה 'ברוך עַל הַמָּזוֹן שֶׁאָכַלְנוּ' ולא אמר 'משלו', הֲרֵי זֶה בּוּר, שמשמע שמברך את המזון. מבארת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, לֹא אָמְרָן שאין לומר 'על המזון שאכלנו' אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה שמזמנים, דְּלֵיכָּא שֵׁם שָׁמַיִם – שאין מזכירים את השם, ואפשר לטעות שמברכים את המזון, אֲבָל בַּעֲשָׂרָה, דְּאִיכָּא שֵׁם שָׁמַיִם – שמזכירים את השם, מוֹכְחָא מִילְּתָא – מוכח הדבר שמברכים את השם, גם אם יאמרו 'על המזון שאכלנו'. רב הונא בריה דרב יהושע מוכיח כדבריו: כְּדְתַנֵּי במשנתנו (לעיל מט:), בריבוא אומר נברך וכו', וּבְעָנְיַן שֶׁהוּא מְבָרֵךְ כְּךְ עוֹנִין אַחֲרָיו, בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים עַל הַמָּזוֹן שֶׁאָכַלְנוּ. הרי שאפשר לומר 'על המזון שאכלנו' במקום שיש הזכרת השם.
שנינו במשנה: אֶחָד שיש עֲשָׂרָה וְאֶחָד שיש עֲשָׂרָה רִבּוּא, לעולם אומר 'נברך אלהינו'. מקשה הגמרא: הָא גּוּפָא קַשְׁיָא – משנה זו מצד עצמה קשה היא, אֶמְרַת במשנה, אֶחָד עֲשָׂרָה וְאֶחָד עֲשָׂרָה רִבּוּא, אַלְמָא כִּי הֲדָדֵי נִינְהוּ – הרי שדין עשרה ודין עשרה ריבוא שוים בנוסח 'נברך אלהינו', וַהֲדַר קָתָנֵי – ואילו לאחר מכן כתוב, כְּמֵאָה אוֹמֵר נברך ה' אלהינו, כְּאֶלֶף אוֹמֵר נברך ה' אלהינו אלהי ישראל, כְּרִבּוֹא אוֹמֵר נברך ה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים, הרי שאין דינם שוה. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף, לֹא קַשְׁיָא, הָא – הסיפא, בשיטת רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הסובר שנוסח הברכה משתנה לפי רוב הקהל, וְהָא – הרישא, בשיטת רַבִּי עֲקִיבָא, שאינו מחלק בין מרובים למועטים. דְּתַנְּיָא במשנתנו מחלוקת זו, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, לְפִי רוֹב הַקָּהָל הֵם מְבָרְכִין – נוסח הברכה משתנה ככל שיש קהל רב יותר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח כז), 'בְּמַקְהֲלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים' וגו'. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, מַה מָּצִינוּ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וכו' שבין אם יש הרבה אנשים או מעט אומר ברכו את ה', אף בזימון אין לחלק בין מרובים למועטים.
מה דורש רבי עקיבא מהפסוק שהביא רבי יוסי הגלילי. שואלת הגמרא: וְרַבִּי עֲקִיבָא, הַאי קְרָא – פסוק זה דְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, 'במקהלות ברכו ה'', מַאי עָבִיד לֵיהּ – מה דורש ממנו רבי עקיבא. משיבה הגמרא: מִיבָּעֵי לֵיהּ – לרבי עקיבא הפסוק נצרך לְכִדְתַנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מִנַּיִן שֶׁאֲפִילּוּ עוֹבְּרִין שֶׁבְּמֵעֵי אִמָּן אָמְרוּ שִׁירָה עַל הַיָּם בקריעת ים סוף, שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּמַקְהֲלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים ה' מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל', כלומר, כשנקהלו על הים להודות, אף עוברין שנמצאים במקור [כלומר, בבטן אמן] אמרו שירה. שואלת הגמרא: וְאִידָּךְ – ולרבי יוסי הגלילי מנין נלמד דרשה זו. משיבה הגמרא: מִ'מְּקוֹר' נָפְקָא – דבר זה שהעוברין אמרו שירה, נלמד מהסוף של הפסוק 'ה' ממקור ישראל'.
פסק ההלכה: אָמַר רָבָא, הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא, שבין בעשרה ובין בעשרה ריבוא אינו אומר אלא 'נברך אלהינו' וכו'.
מעשה בענין פסק ההלכה: רַבִּינָא וְרַב חָמָא בַּר בּוּזִי, אַקְּלְעוּ לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא – נקלעו לבית הריש גלותא, קָם רַב חָמָא וְקָא מְהַדַּר אַבֵּי מֵאָה – קם רב חמא ומחזור היה למצוא מאה אנשים כדי לומר 'נברך ה' אלהינו', וכדעת רבי יוסי הגלילי. אָמַר לֵיהּ רַבִּינָא, לֹא צְרִיכַת – אינך צריך לחזור אחר מאה, משום דַּהֲכִי אָמַר רָבָא, הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא, שאף במאה אין אומרים אלא 'נברך אלהינו'.
במשנה להלן נאמר שעשרה שאכלו יחד אסורים להיחלק, מביאה הגמרא מעשה נוסף מבי ריש גלותא בו יתבאר באיזה אופן מותר ליחלק: אָמַר רָבָא, כִּי אָכְלִינַן רִפְתָּא בֵּי רֵישׁ גָּלוּתָא – כשאכלנו פת בבית הריש גלותא, מְבָרְכִינַן בזימון של שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה. שואלת הגמרא: וְלִיבָרְכוּ עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה – מדוע לא יברכו בעשרה עשרה ולא יפסידו זימון בשם. משיבה הגמרא: אם הם היו מזמנים בעשרה, שָׁמַע זאת הַרֵישׁ גָּלוּתָא, לפי שהמברך צריך להגביה את קולו שכולם ישמעו, וְאִיקְּפַד – ויקפיד על שהם עושים חבורה לעצמם בפרהסיא. שואלת הגמרא: וְנִיפְּקוּ בְּבִרְכָתָא דְּרֵישׁ גָּלוּתָא – מדוע שלא יצאו בזימון של הריש גלותא. מתרצת הגמרא: אֵידֵי דְּאָוְושוּ כּוּלֵּי עָלְמָא, לֹא שָׁמְעִי – מפני שיש קול הברה גבוה מכל המסובין,

המשך בעמוד נז

רש"י

אף ברכו. שפיר דמי. ומיהו טוב לו להיות בכלל המברכים: **תנינא.** סיעתא לשמואל: ששה נחלקין. אם רצו ליחלק לשתי חבורות ולזמן אלו לעצמן ואלו לעצמן. רשאין הן שהרי יש זימון כאן וכאן: **עד עשרה.** כלומר: וכן שבעה וכן שמונה לשתי חבורות וכן תשעה לשתי חבורות או לשלשה עד עשרה. אבל אם היו עשרה חלה עליהן הזכרת השם ואם יחלקו לא יהיה שם הזכרה אין נחלקין עד שיהיו שם עשרים.

הכי גרסינן: **ואי אמרת "ברכו" עדיף אמאי ששה נחלקין.** אם ירצו הא מעיקרא יכולין לומר "ברכו" והשתא תו לא אמרי: **אלא לאו שמע מינה** — אף "ברכו" קאמר מתניתין וכיון דמתניתין אף "ברכו" קאמר מסתברא היא שטוב לו לאדם להיות מן המברכים וסייעתא דשמואל. וגירסא הכי איתא ששה עד עשרה ואי אמרת "ברכו" דוקא אמאי ששה נחלקין **אלא לאו שמע מינה אף "ברכו" שמע מינה: תניא נמי הכי.** דמתניתין אף "ברכו" קאמר: **והנקדנין.** דווקנין תופסין אותו על שהוציא עצמו מן הכלל: **ומטובו הרי זה בור.** שממעט בתגמוליו של מקום דמשמע דבר מועט כדי חיים: **בשאלה שאני** — שהשואל שואל כעני על פתח שאינו מרים ראש לשאול שאלה גדולה: **הרחב פיך** — לשאול כל תאותך: **חיים הרי זה בור.** דהוציא עצמו מן הכלל: **מתני איפכא.** "חיים" עדיף שכולל את כל באי עולם: **נברך שאכלנו משלו.** משמע שהוא יחידי שהכל אוכלים משלו: **למי שאכלנו משלו.** משמע מרובים הן זה זן את זה וזה זן את זה ולפי דבריו מברך את בעל הבית: **התם מוכחא מילתא.** דבמעשה נסים ליכא למימר מרובין: **כדתנן על המזון שאכלנו.** ולא קתני "משלו": **ואידך.** עוברים ממקור נפקא ואנן מ"מקהלות" דרשינן: **הלכה כרבי עקיבא.** בברכת המזון דאחד עשרה ואחד עשרה רבוא: **מברכינן תלתא תלתא.** ריש גלותא מאריך בסעודתו ואנן כל שלשה ושלשה שגמרו סעודתן מזמנין בקול נמוך וישבין אחר הברכה עד שגמר ריש גלותא ויזמנו הוא והישבין אצלו בקול רם. ולקמן פריך: וניפקו בברכה דריש גלותא: **שמע ריש גלותא.** אם היו מזמנין עשרה עשרה היה צריך המברך להגביה קולו וישמע ריש גלותא ויחרה לו שאנו עושין חבורה לעצמנו בפרהסיא אף על גב דמפקי נפשייהו מידי זמון של הזכרת השם וכי הדר מזמן ריש גלותא בהזכרת השם לאו אינהו נפקי ביה כדאמר רבה תוספאה דאין זמון למפרע — אפילו הכי ניחא להו בהכי משום דאושי כולי עלמא שהיו שם מסובין רבים ואין קול המברך נשמע: **ובריך לדעתיה.** לעצמו בלא זימון: **למפרע.** משבירך וידי זמון לא יצא: **פתיא.** כלי חרס כדאמר (עבודה זרה לגב): הני פתיותא דבי מכסיז: **בחדי פלוגתא למה לך.** טוב לך לאחוז דברי רבי ישמעאל שאף רבי עקיבא מודה דכי אמר "המבורך" טפי עדיף אלא שאין צריך. **משנה אינן רשאין ליחלק.** דאיתחייבו להו בזמון: **וכן ארבעה.** אין השלשה מזמנין והיחיד יחלק מהם דאיהו נמי איקבע בחובת זמון: **ששה נחלקים.** כדי זמון לכאן וכדי זמון לכאן: **עד עשרה.** אבל עשרה אין נחלקים דאיתחייבו להו בזמון הזכרת השם עד שיהא עשרים ואז יחלקו אם ירצו לשתי חבורות. **גמרא שלשה שבאו משלש חבורות.** וכדמסיים רב חסדא: שבאו משלש חבורות של שלשה בני אדם בכל חבורה ונתחייבו אלו בזמון ועמד אחד מכל חבורה ונצטרפו שלשה לחבורה אחת חייבין לזמן ואינן רשאין ליחלק שכבר הוקבעו. ואפילו לא אכלו אלו השלשה משנצטרפו יחד שכבר גמרו סעודתן עם הראשונים.

תוספות

אלא שמע מינה נברך עדיף — לאו דוקא עדיף, אלא: כי הדדי נינהו. ו"עדיף" היינו חשוב; כמו "הקישא עדיף" ו"גזרה שוה עדיף" פרק "איזהו מקומן" (מח,א), רוצה לומר דההיקש חשוב ואין לבטלו מפני הגזרה שוה. והכי נמי קאמר: "נברך" חשוב כמו "ברכו", ולפיכך לא יוציא עצמו מן הכלל. והקונטרס מוחק עדיף, ומיהו אתי שפיר "עדיף" כדפירשתי.

על המזון הרי זה בור — דמשמע דמברך לבעל הבית המאכילו. דאי לרחמנא, למה הוא מזכיר מזון? בלא מזון יש הרבה לברכו!

אמר רבא: הלכה כרבי עקיבא. פירש רבינו חננאל: דהכי קיימא לן, והלכך בין בעשרה בין במאה בין ברבוא — אומר "נברך אלהינו על המזון שאכלנו". אבל בשלשה לא יזכיר "על המזון" כדאמר לעיל. וגם בעשרה — אם אינו רוצה להזכיר "על המזון" — הרשות בידו, ואומר: "ובטובו חיינו".

שלשה שישבו לאכול באחד — אף על פי שהיו חלוקין בבכר, שכל אחד ואחד אוכל מבכרו — אינן רשאין ליחלק. כלומר: אף על פי שהן חלוקין בבכרות, וסלקא דעתך אין זה צרוף ולא חל עליהם חובת זימון — אפילו הכי אינן רשאין ליחלק.

אבל אי אקדימו ואזמינו עליידהו בדוכתייהו — פירש: שאבל כל אחד מהשלשה והפסיק לשתים שהיו מסובין עמו עד "הזן", כדאיתא לעיל (מה,ב): פרח חובת זמון מעליהם. כלומר: פטורין מן הזמון ורשאין עתה ליחלק, ורש"י לא פירש כן.

שחלקוה

אַף "בָּרְכוּ". וּמִכָּל מָקוֹם "נְבָרֵךְ" עָדִיף, דַּאֲמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: אֲמְרִי בֵּי רַב, תְּנִינָא: שִׁשָּׁה נֶחֱלָקִין עַד עֲשָׂרָה; אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא "נְבָרֵךְ" עָדִיף - מִשּׁוּם הָכִי נֶחֱלָקִין, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ "בָּרְכוּ" עָדִיף - אַמַּאי נֶחֱלָקִין? אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ "נְבָרֵךְ" עָדִיף, שְׁמַע מִינָּהּ. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: בֵּין שֶׁאָמַר "בָּרְכוּ" בֵּין שֶׁאָמַר "נְבָרֵךְ" - אֵין תּוֹפְסִין אוֹתוֹ עַל כָּךְ, וְהַנַּקְדָּנִין תּוֹפְסִין אוֹתוֹ עַל כָּךְ. וּמִבִּרְכוֹתָיו שֶׁל אָדָם נִיכָּר אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא אִם לָאו. כֵּיצַד? רַבִּי אוֹמֵר: "וּבְטוּבוֹ" - הֲרֵי זֶה תַּלְמִיד חָכָם, "וּמִטּוּבוֹ" - הֲרֵי זֶה בּוּר. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב דִּימִי: וְהָכְתִיב "וּמִבִּרְכָתְךָ יְבֹרַךְ אֶת בֵּית עַבְדְּךָ לְעֹלָם"! - בִּשְׁאֵלָה שָׁאנִי. - בִּשְׁאֵלָה נַמִּי, הָכְתִיב: "הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ"! - הַהוּא בִּדְבָרֵי תוֹרָה כְּתִיב. תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: "בְּטוּבוֹ חָיִינוּ" - הֲרֵי זֶה תַּלְמִיד חָכָם, "חַיִּים" - הֲרֵי זֶה בּוּר. גְּהַרְבְּלָאֵי מַתְנֵי אִיפְּכָא, וְלֵית הִילְכְתָא כְּגְהַרְבְּלָאֵי. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: "נְבָרֵךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ" - הֲרֵי זֶה תַּלְמִיד חָכָם, "לְמִי שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ" - הֲרֵי זֶה בּוּר. אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי: וְהָא אָמְרִינַן "לְמִי שֶׁעָשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ"! - אָמַר לֵיהּ: הָתָם מוֹכְחָא מִילְּתָא, מַאן עָבֵיד נִיסֵּי - קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: "בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ" - הֲרֵי זֶה תַּלְמִיד חָכָם, "עַל הַמָּזוֹן שֶׁאָכַלְנוּ" - הֲרֵי זֶה בּוּר. אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: לָא אֲמַרַן אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה, דְּלֵיכָּא שֵׁם שָׁמַיִם, אֲבָל בַּעֲשָׂרָה דְּאִיכָּא שֵׁם שָׁמַיִם - מוֹכְחָא מִילְּתָא, כִּדְתַנְיָא: כְּעֵנְיָן שֶׁהוּא מְבָרֵךְ כָּךְ עוֹנִין אַחֲרָיו: "בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים עַל הַמָּזוֹן שֶׁאָכַלְנוּ". "אֶחָד עֲשָׂרָה, וְאֶחָד עֲשָׂרָה רִבּוֹא". הָא גּוּפָא קַשְׁיָא: אָמְרַתְּ: אֶחָד עֲשָׂרָה וְאֶחָד עֲשָׂרָה רִבּוֹא - אַלְמָא כִּי הֲדָדֵי נִינְהוּ, וַהֲדַר קְתָנֵי: "כְּמֵאָה אוֹמֵר... כְּאֶלֶף אוֹמֵר... כְּרִבּוֹא אוֹמֵר"! - אָמַר רַב יוֹסֵף: לָא קַשְׁיָא, הָא רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, הָא רַבִּי עֲקִיבָא; דִּתְנַן, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: לְפִי רוֹב הַקָּהָל הֵם מְבָרְכִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמַקְהֲלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים". "אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, מַה מָּצִינוּ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת" וכו'. וְרַבִּי עֲקִיבָא, הַאי קְרָא דְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי מַאי עָבֵיד לֵיהּ? - מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא; הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁאֲפִילּוּ עוֹבְרִין שֶׁבַּמְּעֵי אִמָּן אָמְרוּ שִׁירָה עַל הַיָּם - שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמַקְהֲלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים ה' מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל". - וְאִידָךְ? - מִ"מְּקוֹר" נָפְקָא. אֲמַר רָבָא: הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא. רְבִינָא וְרַב חָמָא בַּר בּוּזִי אִקְּלַעוּ לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא, קָם רַב חָמָא וְקָא מַהְדַּר אַבֵּי מְאָה. אֲמַר לֵיהּ רְבִינָא: לָא צְרִיכְתָּ, הָכִי אֲמַר רָבָא: הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא. אֲמַר רָבָא: כִּי אָכְלִינַן רִפְתָּא בֵּי רֵישׁ גָּלוּתָא, מְבָרְכִינַן שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה. וְלִיבָרְכוּ עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה! - שְׁמַע רֵישׁ גָּלוּתָא וְאִיקַּפֵּד. - וַנִּיפְּקוּ בִּבְרִכְתָּא דְּרֵישׁ גָּלוּתָא! - אַיְידֵי דְּאָוְושוּ כּוּלֵּי עָלְמָא לָא שָׁמְעִי. אֲמַר רַבָּה תּוֹסְפָאָה: הָנֵי שְׁלֹשָׁה דְּבָרְכִי רִפְתָּא בַּהֲדֵי הֲדָדֵי, וְקָדֵים חַד מִינַּיְיהוּ וּבָרִיךְ לְדַעְתֵּיהּ - אֵינוּן נָפְקִין בְּזִמּוּן דִּידֵיהּ, אִיהוּ לָא נָפִיק בְּזִמּוּן דִּידֵהוּ, לְפִי שֶׁאֵין זִמּוּן לְמַפְרֵעַ. "רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר". רַפְרָם בַּר פַּפָּא אִקְּלַע לְבֵי כְּנִישְׁתָּא דְּאַבֵּי גִּיבַר, קָם קָרֵא בְּסִפְרָא וַאֲמַר: "בָּרְכוּ אֶת ה'", וְאִשְׁתִּיק וְלָא אֲמַר "הַמְבוֹרָךְ". אֲוּשׁוּ כּוּלֵּי עָלְמָא: "בָּרְכוּ אֶת ה' הַמְבוֹרָךְ"! אָמַר רָבָא: פְּתִיָּא אוּכְמָא, בַּהֲדֵי פְּלוּגְתָּא לָמָּה לָךְ! וְעוֹד: הָא נְהוּג עָלְמָא כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל! **מתני'** שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת - אֵינָן רַשָּׁאִין לְיַחְלֵק, וְכֵן אַרְבָּעָה וְכֵן חֲמִשָּׁה; שִׁשָּׁה - נֶחֱלָקִין, עַד עֲשָׂרָה; וַעֲשָׂרָה - אֵין נֶחֱלָקִין, עַד עֶשְׂרִים. שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת שֶׁהָיוּ אוֹכְלוֹת בְּבֵית אֶחָד, בִּזְמַן שֶׁמִּקְצָתָן רוֹאִין אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין לְזִמּוּן, וְאִם לָאו - אֵלּוּ מְזַמְּנִין לְעַצְמָן וְאֵלּוּ מְזַמְּנִין לְעַצְמָן. אֵין מְבָרְכִין עַל הַיַּיִן עַד שֶׁיִּתֵּן לְתוֹכוֹ מַיִם, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מְבָרְכִין. **גמ'** מַאי קָא מַשְׁמַע לָן? תְּנִינָא חֲדָא זִימְנָא: שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת חַיָּיבִין לְזַמֵּן! - הָא קָא מַשְׁמַע לָן, כִּי הָא דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר שְׁמוּאֵל: שְׁלֹשָׁה שֶׁיָּשְׁבוּ לֶאֱכוֹל כְּאַחַת וַעֲדַיִן לֹא אָכְלוּ - אֵינָן רַשָּׁאִין לְיַחְלֵק. לִישָׁנָא אַחֲרִינָא: אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר שְׁמוּאֵל, הָכִי קָתָנֵי: שְׁלֹשָׁה שֶׁיָּשְׁבוּ לֶאֱכוֹל כְּאַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד אוֹכֵל מִכִּסְּרוֹ - אֵינָן רַשָּׁאִין לְיַחְלֵק. אִי נַמִּי: כִּי הָא דְּרַב הוּנָא, דְּאָמַר רַב הוּנָא: שְׁלֹשָׁה שֶׁבָּאוּ מִשָּׁלֹשׁ חֲבוּרוֹת - אֵינָן רַשָּׁאִין לְיַחְלֵק. אָמַר רַב חִסְדָּא: וְהוּא - שֶׁבָּאוּ מִשָּׁלֹשׁ חֲבוּרוֹת שֶׁל שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם. אָמַר רָבָא:

שחלקוה אחין או שותפין טהורה. תימה: דאמר בסוכה (פרק קמא טז,א): מטה מטמאה אברים כגון ארוכה ושתי כרעים! ולי נראה: דהתם מיירי שיכול להחזירה כאשר בתחלה ולתקנה, שהכרעים בעין והדיוט יכול להחזירה. ואם תאמר: אמאי לא פריך הכא מכל כלי שנשבר וטהור, אלמא ביון דפלגוה פרח לה טומאה! ולי נראה: דשאני התם — שאינו ראוי עוד להצטרף הכלי יחד ולקבל טומאה אפילו מכאן ולהבא, ולא הוי דומיא דשלשה בני אדם דהוו ראוים עוד להצטרף לזמון. **שמש** מצרפן לזומן. והוא הדין בשני בתים ובני אדם עומדים ומשמשין מזו לזו — מצטרפין, וכן איתא בירושלמי, ובלבד שישמעו ברכת המזון מפי המברך, והא דנקט במתניתין בית (אחד) — משום חדוש דסיפא, דאפילו בבית אחד אם לאו — אין מזמנין. וכן בבית חתנים, כשאוכלים בחופה בשני בתים ובני אדם משמשין מזו לזו — מצטרפין, ובלבד שישמעו ברכת המזון מפי המברך. **בורא** פרי העץ ונוטלין ממנו לידים — פירש רש"י: כי לא נתן לתוכו מים לא הוי אלא כמי פירות. ומכאן משמע דמי פירות כשרין לנטילת ידים. ויש לחלק בין הני דאמרינן בפרק "כל הבשר" (קז,א) דאחזוותא קפדיתו. ומיהו, יש מפרשים: לנטילת ידים בעינן מים, דכתיב: "וידיו לא שטף במים". **כמאן** אזלא הא דאמר שמואל וכו' כרבי אליעזר — לבאורה משמע ממאי דאמר רבי אליעזר נוטלין וכו'. ותימה דאמרינן בפרק "במה טומנין" (נ,ב): אימר דאמר שמואל במידי דלא ממאיס במידי דממאיס, מי אמר? ואם כן, היכי מוקים לה הא דשמואל כרבי אליעזר, דהא יין מידי דממאיס בנטילת ידים, ובמידי דממאיס מודה שמואל! ועוד קשה: דהכא משמע דאין הלכה כשמואל, מדמוקי לה כרבי אליעזר, ובפרק שני ד"ביצה" (כא,ב) קאמר סתמא דגמרא דסופלי לחיותא ביום טוב דמטלטלינן להו אגב רפתא כשמואל, משמע דקיימא לן כוותיה! ויש לומר: דהכא לא קאמר אלא לדברי רבי אליעזר דסבר לה כשמואל, ועדיפא מיניה קאמר — שמתיר אפילו היכא דממאיס, ולא נחת כאן אלא לפרש טעמא דרבי אליעזר, כדפירשנו. ובהלכות גדולות אמר דהלכה כרבנן דהכא, והלכה נמי כשמואל. דכי קאמר שמואל הני מילי מידי דלא ממאיס, אבל מידי דממאיס לא, ודלא כפירוש רבינו תם שפסק דלא כשמואל מדמוקי ליה כרבי אליעזר, אלא דאי קיימא לן כשמואל כדפירשנו. ואם כן, מותר לסמוך הקערה בפת היכא דלא ממאיס. ויש אומרים דצריך לאכלו אחר כך. ויש נוהגים לאכול דייסא בפת, הואיל ואוכלין הפת אחר כך, אבל במסכת סופרים אוסרו, דאמרינן במסכת סופרים (פרק ג): אין אוכלין אוכלין באוכלין אלא אם כן היה אוכלן בבת אחת, ושמא ההיא דלא כשמואל. **מודים** חכמים לרבי אליעזר בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים. תימה: דאמרינן לקמן "ארבעה דברים נאמרו בכוס של ברכה חי ומלא"! ויש לומר: דבעינן שיתנו חי לתוך הכוס ואחר כך ימזגנו. אי נמי: בעינן חי מן החבית. אי נמי: קאי אכוס עצמו, ומאי "חי" — שלם, כדאיתא במכות (טז,ב): ריסק תשעה נמלים ואחד חי וכו', אלמא דאותו חי היינו שלם, הכי נמי — בעינן שיהא הכוס שלם בלא שבירה. **למאי** חזי — פירוש: ולמאי אשתני לעילויא? ומשני: לקורייטי. וכן הלכה כרבנן, דיין חי מברכין עליו "בורא פרי הגפן", דאמרינן (פסחים קח,ב): שתאן חי — יצא.

אין זורקין את האוכלים — בהני שלשה מודה שמואל: אין מעבירין כוס מלא על הפת, וגם אין חותכין עליו בשר חי, ואין זורקין את הפת אפילו לא ממאיס, וכן שאר אוכלין אסור לזרוק במידי דממאיס. **ולא** בימות הגשמים — אף על פי שבאגרזים אין האוכל נמאס בתוכו, מכל מקום כשהן נופלים בטיט נמאסים. ומיהו, עכשיו שדרכן לזרוק חטים בבית חתנים צריך ליזהר שלא יזרקום אלא במקום נקי.

וְלָא אֲמַרַן - אֶלָּא דְּלָא אַקְדִּימוּ הָנָךְ וְאִזְמוּן עֲלֵיהוּ בְּדוּכְתֵּיהוּ, אֲבָל אַזְמוּן עֲלֵיהוּ בְּדוּכְתֵּיהוּ - פְּרַח זִימּוּן מִינַּיְיהוּ. אֲמַר רָבָא: מְנָא אָמְינָא לָהּ? דִּתְנַן: מִטָּה שֶׁנִּגְנְבָה חֲצָיָהּ, אוֹ שֶׁאָבְדָה חֲצִיָּהּ, אוֹ שֶׁחִלְּקוּהָ אַחִין אוֹ שׁוּתָּפִין - טְהוֹרָה. הֶחֱזִירוּהָ - מְקַבֶּלֶת טוּמְאָה מִכָּאן וּלְהַבָּא. מִכָּאן וּלְהַבָּא - אִין, לְמִפְרַע - לָא, אַלְמָא: כֵּיוָן דְּפִלְגוּהּ פְּרַח לָהּ טוּמְאָה מִינָּהּ, הָכָא נַמִי: כֵּיוָן דְּאִזְמוּן עֲלֵיהוּ - פְּרַח זִימּוּן מִינַּיְיהוּ. "שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת" וכו'. תָּנָא: אִם יֵשׁ שַׁמָּשׁ בֵּינֵיהֶם - שַׁמָּשׁ מְצָרְפָן. "אֵין מְבָרְכִין עַל הַיַּיִן". תָּנוּ רַבָּנַן: יַיִן, עַד שֶׁלֹּא נָתַן לְתוֹכוֹ מַיִם - אֵין מְבָרְכִין עָלָיו "בּוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן" אֶלָּא "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ", וְנוֹטְלִין מִמֶּנּוּ לַיָּדַיִם. מִשֶּׁנְּתָנוּ לְתוֹכוֹ מַיִם - מְבָרְכִין עָלָיו "בּוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן", וְאֵין נוֹטְלִין מִמֶּנּוּ לַיָּדַיִם, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ מְבָרְכִין עָלָיו "בּוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן" וְאֵין נוֹטְלִין הֵימֶנּוּ לַיָּדַיִם. כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: עוֹשֶׂה אָדָם כָּל צָרְכָּיו בַּפַּת, כְּמַאן? כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: מוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּכוֹס שֶׁל בְּרָכָה, שֶׁאֵין מְבָרְכִין עָלָיו עַד שֶׁיִּתֵּן לְתוֹכוֹ מַיִם. מַאי טַעְמָא? אֲמַר רַב אוֹשַׁעְיָא: בָּעֵינַן מִצְוָה מִן הַמּוּבְחָר. וְרַבָּנַן, לְמַאי חֲזֵי? - אֲמַר רַבִּי זֵירָא: חֲזֵי לְקוֹרַיְיטֵי. תָּנוּ רַבָּנַן, אַרְבָּעָה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בַּכּוֹס: אֵין מַנִּיחִין בָּשָׂר חַי עַל הַפַּת, וְאֵין מַעֲבִירִין כּוֹס מָלֵא עַל הַפַּת, וְאֵין זוֹרְקִין אֶת הַפַּת, וְאֵין סוֹמְכִין אֶת הַקְּעָרָה בַּפַּת. אָמְיָמָר וּמָר זוּטְרָא וְרַב אַשִׁי בָּרְכוּ רִיפְתָּא בַּהֲדֵי הָדָדֵי, אֲיִתֵּי לְקַמַּיְיהוּ תַּמְרֵי וְרִמּוֹנֵי, שְׁקַל מָר זוּטְרָא פִּתְּקָ לְקַמֵּיהּ דְּרַב אַשִׁי דִּסְתְּנָא, אֲמַר לֵיהּ: לָא סָבַר לָהּ מָר לְהָא דְּתַנְיָא: אֵין זוֹרְקִין אֶת הָאוֹכָלִין?! - הַהִיא - בְּפַת תַּנְיָא. - וְהָתַנְיָא: כְּשֵׁם שֶׁאֵין זוֹרְקִין אֶת הַפַּת - כָּךְ אֵין זוֹרְקִין אֶת הָאוֹכָלִין! אֲמַר לֵיהּ, וְהָתַנְיָא: אַף עַל פִּי שֶׁאֵין זוֹרְקִין אֶת הַפַּת, אֲבָל זוֹרְקִין אֶת הָאוֹכָלִין! - אֶלָּא לָא קַשְׁיָא: הָא - בְּמִידֵּי דְּמִמְּאִיס, הָא - בְּמִידֵּי דְּלָא מִמְּאִיס. תָּנוּ רַבָּנַן: מְמַשְׁכִּין יַיִן בְּצִנּוֹרוֹת לִפְנֵי חָתָן וְלִפְנֵי כַּלָּה, וְזוֹרְקִין לִפְנֵיהֶם קְלִיּוֹת וֶאֱגוֹזִים בִּימוֹת הַחַמָּה אֲבָל לֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אֲבָל לֹא גְּלוּסְקָאוֹת - לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. אָמַר רַב יְהוּדָה: שָׁכַח וְהִכְנִיס אוֹכָלִין לְתוֹךְ פִּיו בְּלֹא בְּרָכָה - מְסַלְּקָן לְצַד אֶחָד וּמְבָרֵךְ. תַּנְיָא חֲדָא: בּוֹלְעָן, וְתַנְיָא אִידָךְ: פּוֹלְטָן, וְתַנְיָא אִידָךְ: מְסַלְּקָן! - לָא קַשְׁיָא: הָא דְּתַנְיָא בּוֹלְעָן - בְּמַשְׁקִין, וְהָא דְּתַנְיָא פּוֹלְטָן - בְּמִידֵּי דְּלָא מִמְּאִיס, וְהָא דְּתַנְיָא מְסַלְּקָן - בְּמִידֵּי דְּמִמְּאִיס.

במידי

ולא אמרן אלא דלא אקדימו הנך. חבורות שפרשו אלו מהן ואזמון עלייהו דהני. כגון: אם היו ארבעה בכל חבורה ונשאר בכל אחת כדי זימון והפורשים הללו היו צריכים לצאת לשוק קודם שגמרו החבורות את סעודתם: **אבל אזמון עלייהו.** דהני כגון: שנצטרפו אלו עמהם לזימון דדאמרינן לעיל קורין לו ומזמנים עליו וברכו החבורות ואלו לא היו שם אלא כדי "נברך" ו"ברוך הוא" ועכשיו הם באים לברך. לא מזמני דפרח מינייהו חובת זימון ותו לא הדר עלייהו: **מטה מטאה שנגנבה חציה אלמא כיון דפלגוה** — פקע שם מטה מינה ושם טומאה. אף על גב דהדר הדרוה והרי היא מטה לא הדרה טומאתה. הכא נמי כיון דפקע שם שלשה מינייהו בהפרדם ושם זימון על ידי שזימנו הראשונים עליהם אף על גב דהדרי לכלל שם שלשה לא הדרי לכלל זימון. אבל כי לא אזמון לא פקע חובת זימון מהן אף לפי פרידתם: **אם יש שמש ביניהם** — שמשמש לשתיהם: **שמש מצרפן.** אף על פי שאין אלו רואין את אלו כגון יריעה פרוסה ביניהם: **אין מברכין עליו "בורא פרי הגפן".** לפי שהיה יינם חזק מאד ואין ראוי לשתיה בלא מים הלכך אבתי לא אשתני למעליותא ולא זז מברכתו הראשונה והרי הוא כענבים וברכתו "בורא פרי העץ": **ונוטלין ממנו לידים.** דשם מים עליו דמי פירות בעלמא מקרי: **משנתן לתוכו מים.** שם יין עליו ואין נוטלין אלא במים. לשון אחר הכי גרסינן: יין עד שלא נתן לתוכו מים מברכין עליו "בורא פרי העץ" ואין נוטלין הימנו לידים משנתן לתוכו מים מברכין עליו "בורא פרי הגפן" ונוטלין הימנו לידים דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: בין כך ובין כך מברכין עליו "בורא פרי הגפן" ואין נוטלין ממנו לידים. וטעמייהו דרבנן משום הפסד אוכלין. כך מצאתי בהלכות גדולות אצל קידוש והבדלה ובדקתי בתוספתא ולא גרסינן בה הכי אלא כמו שהוא בספרים: **כרבי אליעזר** — דאמר נוטלין הימנו לידים ולא חייש להפסד אוכלין: **למאי חזי.** לשתיה דמברכין עליו ברכת היין: **לקורייטי.** פיישו"ן בלעז ובלשון חכמים: אנומלית ואלונתית: **אין מעבירים כוס מלא על הפת** — שלא ישפך על הפת ותהא הפת בזוויה: **פתק.** זרק: **דסתנא** = אמינישטרישו"ן בלעז מנה של בשר מבושל: **מידי דממאים** — שמתמעך בזריקתו כגון תאנים שבשלו כל צרכם ותותים: **דלא ממאים.** רמון ואגוז וכל דבר קשה: **ממשיכין יין בצנורות** — משום סימן טוב. ואין כאן משום בזיון והפסד לפי שמקבלים אותו בראש פי הצנור בכלי: **בימות החמה.** שאין טיט בדרכים: **אבל לא גלוסקאות.** שהרי אף בימות החמה דן נמאסין בזריקתן: **בולען.** בלא ברכה: **פולטן.** ומברך וחזור ואוכלן: **משקין.** בולען שאי אפשר לסלקן לאחד מלוגמיו ולברך ולא לפולטם שמפסידן: **פולטן במידי דלא ממאים.** במה שנתנו בפיו ויכול לחזור ולאוכלו.

במידי

וְלֹא אָמְרָן ששלשה שבאו משלש חבורות מזמנים, אֶלָּא דְּלֹא אַקְדִּימוּ הָנָךְ וְאַזְמוּן עֲלֵיהוּ בְּדוּכְתֵּיהוּ – רק באופן שלא הקדימו בני החבורות הראשונים וזימנו עלידם במקומם, אֲבָל אִזְמוּן עֲלֵיהוּ בְּדוּכְתֵּיהוּ – אבל אם זימנו עלידם במקומם, כלומר, שהם הצטרפו וענו לזימון עם חבורתם הראשונה, פָּרַח זִימּוּן מִינַיְיהוּ – פקע מהם חיוב זימון, ואינו חוזר עלידם, לפיכך אינם מזמנים במקום שנזדמנו.

רבא מביא ראיה לדבריו: אָמַר רָבָא, מְנָא אֲמִינָא לַהּ – מנין למדתי דין זה, שזימון שפרח אינו חוזר, דִּתְנַן במשנה (כלים פי"ח מ"ט), מִטָּה טמאה שֶׁנִּגְנְבָה חֲצִיָּהּ, אוֹ שֶׁאָבְדָה חֲצִיָּהּ, ולא נשאר ביד הבעלים אלא חצי מיטה, אוֹ שֶׁחִלְּקוּהָ אֲחֵרִים אוֹ שׁוּתְּפִין, ובידכל אחד יש רק חצי מיטה, טְהוֹרָה, כדין כלי שנשבר שאין בו טומאה. ממשיכה המשנה: הֶחֱזִירוּהָ – אם החזירו את איברי המיטה למקומם ותיקנוה, מִקַּבֶּלֶת טוּמְאָה מִכָּאן וּלְהַבָּא. מדייק רבא מדברי המשנה: מִכָּאן וּלְהַבָּא, אִין – כן, היא מקבלת טומאה, אבל לְמַפְרֵעַ לֹא חוזרת עליה הטומאה שהיתה מתחילה. אֶלְמָא – מוכח, דִּכְיָוֹן דְּפָלְגוּהָ – שמכיון שחילקו את המיטה ואין עליה שם מיטה, פָּרַח לַהּ טוּמְאָה מִינָּהּ – פרח ממנה שם טומאה, ואף שכאשר החזירוה חזר לה שם מיטה, לא חזר עליה שם הטומאה, הָכָא נַמִּי – אף כאן, כְּיָוֹן דְּאִזְמוּן עֲלַיְיהוּ – מכיון שזימנו עלידם, ופקע מהם גם שם של שלשה במה שנפרדו מחבורתם, וגם שם חיוב זימון במה שזימנו עם חבורתם, פָּרַח זִימּוּן מִינַיְיהוּ – פרח מהם הזימון, ואינו חוזר עלידם שוב, שאף שנתחברו וחזר להם שם שלשה, שם חיוב זימון אינו חוזר עלידם.

שנינו במשנה: שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת וכו' שאוכלות בבית אחד ומקצתן רואין אלו את אלו, מצטרפין לזמון.

אופן נוסף שמצטרפים לזימון: תָּנָא בברייתא, אִם יֵשׁ שַׁמָּשׁ בֵּינֵיהֶם שמשמש את שתי החבורות, הַשַּׁמָּשׁ מְצָרְפָן לזימון, אף שאין מקצתן רואין אלו את אלו.

בזמן חז"ל היינות היו חזקים ולא ראויים לשתיה בלא מים. ונהגו לערב מים בכמות של שלשה פעמים מכמות היין שבכוס (שבת עז.) [פעולה זו נקראת מזיגה]. בסוגיא שלפנינו דנה הגמרא על דין יין שלא עירבו בו מים. שנינו במשנה: אֵין מְבָרְכִין עַל הַיַּיִן עד שיתן לתוכו מים, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים, מברכין.

בברייתא נוספת שעוסקת במחלוקת זו: תָּנוּ רַבָּנַן, יַיִן, עַד שֶׁלֹּא נָתַן לְתוֹכוֹ מַיִם, אֵין מְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן אֶלָּא בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ, כדין הענבים, שללא מים אינו ראוי לשתיה, ואין בו את המעלה של יין. וְנוֹטְלִין מִמֶּנּוּ לַיָּדַיִם לסעודה, לפי שהוא נקרא 'מי פירות', ו'מים' כשרים לנטילה. מִשֶּׁנָּתַן לְתוֹכוֹ מַיִם, מְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, וְאֵין נוֹטְלִין מִמֶּנּוּ לַיָּדַיִם, שהיין אינו כשר לנטילה, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ – בין שנתן בו מים ובין שלא נתן, מְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, וְאֵין נוֹטְלִין הֵימֶנּוּ לַיָּדַיִם, שדינו כיין.

הגמרא לומדת מדברי רבי אליעזר שמותר להשתמש באוכלין. מבררת הגמרא: כְּמַאן אָזְלָא הָא – כשיטת איזה תנא הולך דין זה דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, עוֹשֶׂה אָדָם כָּל צָרְכָּיו בַּפַּת. משיבה הגמרא: כְּמַאן, כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שמתיר ליטול את ידיו ביין חי, ואינו חושש להפסד היין.

אופן בו מודים חכמים לרבי אליעזר שהיין טעון מזיגה: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, אף שאמרו חכמים שיין חי ברכתו בורא פרי הגפן, מוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּכוֹס שֶׁל בְּרָכָה, שֶׁאֵין מְבָרְכִין עָלָיו ברכת המזון עַד שֶׁיִּתֵּן לְתוֹכוֹ מַיִם. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא – מדוע מודים חכמים בכוס של ברכה. משיבה הגמרא: אָמַר רַב אוֹשַׁעְיָא, בָּעִינַן – צריך לעשות מִצְוָה מִן הַמּוּבְחָר, ויין מזוג מובחר יותר.

טעמם של חכמים שמברכים בורא פרי הגפן על יין חי. מקשה הגמרא: וְרָבָנַן – ולשיטת חכמים קשה, יין חי לְמַאי חַיִּי – באיזה אופן הוא ראוי לשתיה, שכן אם אינו ראוי לשתיה מדוע ברכתו הגפן. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי זֵירָא, חַיִּי לְקוּרְיָיטֵי – ראוי לעשות ממנו משקה לרפואה, לפיכך ברכתו הגפן.

עוד בענין הפסד אוכלין: תָּנוּ רַבָּנַן, אַרְבָּעָה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּפַת. א. אֵין מַנִּיחִין בָּשָׂר חַי עַל הַפַּת, שלא תמאס. ב. וְאֵין מַעֲבִירִין כּוֹס מְלֵא עַל הַפַּת, שלא ישפך ממנו על הפת ותתבזה. ג. וְאֵין זוֹרְקִין אֶת הַפַּת. ד. וְאֵין סוֹמְכִין אֶת הַקְּעָרָה בַּפַּת, שמא ישפך מהמרק שבקערה על הפת ותמאס.

מעשה בענין זריקת אוכלין: אַמִּימַר וּמַר זוּטְרָא וְרַב אַשִׁי, כָּרְכוּ רִיפְתָּא בַּהֲדֵי הֲדָדֵי – אכלו פת ביחד. אֲיִתִּי לְקַמַּיְיהוּ תַּמְרֵי וְרִמּוֹנֵי – הביאו לפניהם תמרים ורימונים. שָׁקַל מַר זוּטְרָא – לקח מר זוטרא מהפירות, פָּתַק לְקַמֵּיהּ דְּרַב אַשִׁי דְּסָתְנָא – וזרק מנה נכבדה לפני רב אשי. אָמַר לֵיהּ רב אשי למר זוטרא, וכי לֹא סָבַר לַהּ מַר לְהָא דְּתַנְיָא, אֵין זוֹרְקִין אֶת הָאוֹכָלִין, ומדוע זרקת לפני מהאוכלין. השיבו מר זוטרא, הברייתא הַהִיא, בְּפַת תַּנְיָא – לענין פת נשנתה, אבל פירות מותר לזרוק. חזר רב אשי והקשה: וְהָתְנְיָא בברייתא נוספת, כְּשֵׁם שֶׁאֵין זוֹרְקִין אֶת הַפַּת כָּךְ אֵין זוֹרְקִין אֶת שאר הָאוֹכָלִין, הרי שאין חילוק בין פת לפירות. אָמַר לֵיהּ מר זוטרא, וְהָתַנְיָא – והלא שנינו בברייתא אחרת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין זוֹרְקִין אֶת הַפַּת, אֲבָל זוֹרְקִין אֶת שאר הָאוֹכָלִין, ולכאורה הברייתות סותרות זו לזו, אֶלָּא צריך לתרץ, דִּלְמָא קַשְׁיָא, הָא בְּמִידֵּי דְּמִמְּאִים – הברייתא שאוסרת לזרוק את כל האוכלין מדברת בדבר שנמאס על ידי הזריקה, וְהָא בְּמִידֵּי דְּלֹא מִמְּאִים – והברייתא שהתירה את זריקת שאר האוכלין מדברת בדבר שאינו נמאס.

בברייתא נוספת בענין הפסד אוכלין: תָּנוּ רַבָּנַן, מַמְשִׁיכִין – שופכים יַיִן בְּצִנּוֹרוֹת לִפְנֵי חָתָן וְלִפְנֵי כַּלָּה לסימן טוב, ואין זה בזיון ליין. וְזוֹרְקִין לִפְנֵיהֶם קְלִיּוֹת וְאֱגוֹזִים בִּימוֹת הַחַמָּה שאין טיט בדרכים, אֲבָל לֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים שהם נופלים בטיט ונמאסים. ודווקא קליות ואגוזים, אֲבָל לֹא זורקין גְּלוּסְקָאוֹת – כברות לחם יפים, לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים שאף בימות החמה הם נמאסים בזריקתן.

הכניס אוכל לפיו בלא ברכה מה יעשה: אָמַר רַב יְהוּדָה, שָׁכַח וְהִכְנִיס אוֹכָלִין לְתוֹךְ פִּיו בְּלֹא בְּרָכָה ראשונה, ונזכר בעוד האוכלין בפיו, מְסַלְּקָן לְצַד אֶחָד בתוך פיו, כדי שיוכל לברך, וּמְבָרֵךְ עליהן ואוכלן.

מביאה הגמרא שלש ברייתות שעוסקות בענין זה: תְּנַיָּא חֲדָא – בברייתא אחת שנינו, שמי ששכח לברך והכניס אוכלין לתוך פיו, בּוֹלְעָן ללא ברכה. וְתַנְיָא אִידָךְ – ובברייתא אחרת נאמר, שפּוֹלְטָן מפיו ומברך. וְתַנְיָא אִידָךְ – ועוד ברייתא אחרת שנינו, שמְסַלְּקָן לצד אחד בפיו ומברך. ולכאורה קשה שברייתות אלו סותרות זו את זו. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, אין זה סתירה, דְּהָא דְּתַנְיָא – שמה ששנינו בּוֹלְעָן ללא ברכה, מדובר בְּמַשְׁקִין, שאי אפשר לסלק לצד אחד בפיו ולברך, ואף לא לפולטם מפיו, שהם נמאסים וילכו לאיבוד, ולפיכך יבלעם. וְהָא דְּתַנְיָא פּוֹלְטָן מפיו, מדובר בְּמִידֵּי דְּלֹא מִמְּאִים – בדבר שאינו נמאס בכך שנותנים אותו בפה [כגון קליות ואגוזים], ויכול לחזור ולאוכלו. וְהָא דְּתַנְיָא מְסַלְּקָן לצדדים ומברך, מדובר בְּמִידֵּי דְּמִמְּאִים – בדבר שנמאס בנתינתו בפה [כגון תותים וענבים], ואם יפלטנו לא יוכל לחזור ולאוכלו.

החידוש של מתן־תורה הוא – "וירד הוי' על הר סיני, והיינו שנמשכו למטה עניינים שלמעלה מהשתלשלות ולמעלה משכל הנבראים.
משיחת שבת פרשת משפטים, ה'תשכ"ז

המשך ביאור למס' ברכות ליום שישי עמ' א

הברכה מעין הפתיחה בְּ'מוֹשִׁיעַ יִשְׂרָאֵל', ואם פָּתַח את ברכת 'בונה ירושלים' בְּ'רַחֵם עַל יְרוּשָׁלַיִם', אזי חוֹתֵם הוא בה מעין הפתיחה בְּ'בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם'.

וְרַב נַחְמָן אָמַר, אֲפִילּוּ אם פָּתַח את הברכה בְּ'רַחֵם עַל יִשְׂרָאֵל', מכל מקום חוֹתֵם בְּ'בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם', לפי שבחתימה זו נכלל אף ענין תשועת ישראל, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמז ב) 'בּוֹנֵה יְרוּשָׁלִַם ה' נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס', ויש לפרש המקרא כך, אֵימָתַי בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם ה', בְּזִמַּן שֶׁנִּדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס. כלומר, שמתחילה יבנה ה' את ירושלים, ולאחר מכן יאסוף לתוכה את נדחי ישראל. ונמצא שתשועתם של ישראל תלויה בבנין ירושלים, והכל ענין אחד הוא, ולפיכך אף אם פתח בתשועת ישראל חותם בבנין ירושלים.

הגמרא מביאה מעשה בענין הזכרת 'ברית' ו'תורה' ו'מלכות' בברכת המזון: אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַב חִסְדָּא, נַיְתֵי מַר וְנִתְּנֵי – יבוא הרב וישנה לנו.

אָמַר לֵיהּ רב חסדא לרבי זירא, בְּרִכַּת מְזוֹנָא לֹא גְּמִרִינָא וְתַנּוּיֵי מַתְנִינַן – עדיין לא למדתי לברך ברכת המזון כהלכתה, והיאך יכול אני לבוא ולשנות לכם.

אָמַר לֵיהּ רבי זירא לרב חסדא, מַאי הַאי – מה הוא דבר זה, שסבור אתה שאינך יודע לברך ברכת המזון.

אָמַר לֵיהּ רב חסדא לרבי זירא, דְּאַקְּלָעֵי לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא – נזדמנתי לביתו של ראש הגולה לסעודה, וּבָרֵיכִי בִּרְכַּת מְזוֹנָא – וברכתי ברכת המזון, וְזָקְפִי רַב שֵׁשֶׁת לְקוֹעֵיהּ עָלַי כְּחִוְיָא – וזקף רב ששת את צווארו עלי כנחש. כלומר, שכעס עלי ביותר.

שאל רבי זירא מרב חסדא, וְאַמַּאי – ומדוע כעס עליך רב ששת.

השיב לו רב חסדא, משום דְּלֹא אֲמָרִי – לא הזכרתי בברכת הארץ לֹא 'בְּרִית' וְלֹא 'תּוֹרָה', וְכן לֹא הזכרתי בברכת 'בונה ירושלים' את מַלְכוּת בית דוד.

שב רבי זירא ושאל מרב חסדא, וְאַמַּאי לֹא אֲמַרְתְּ – ומדוע אכן לא הזכרת את כל אלו.

השיב לו רב חסדא, לפי שסובר אני בזה כִּדְרַב חֲנַנְאֵל אָמַר רַב, דְּאָמַר רַב חֲנַנְאֵל אָמַר רַב, אם לֹא אָמַר אדם בברכת המזון 'בְּרִית' וְ'תוֹרָה' וּ'מַלְכוּת', יָצָא.

וטעם הדבר בזה כך הוא, אם לא הזכיר 'בְּרִית' יצא לְפִי שֶׁבְּרִית מילה אֵינָהּ שייכת בְּנָשִׁים, ואם לא הזכיר 'תּוֹרָה' וּ'מַלְכוּת' יצא ידי חובתו לְפִי שֶׁאֵינָן שייכים לֹא בְּנָשִׁים וְלֹא בַּעֲבָדִים. כלומר, מאחר ועניינים אלו אינם שייכים בנשים ועבדים, לפיכך אין הם מזכירים אותם בברכת המזון, ומכיון שלא רצו חכמים לתקן שתי נוסחאות שונות לברכת המזון, אחת לאנשים ואחת לנשים ועבדים, לפיכך לא תיקנו כלל להזכיר עניינים אלו בברכת המזון.

אמר לו רבי זירא לרב חסדא, וְאַתְּ שְׁבָקְתְּ כָּל הָנֵי תַּנָּאֵי וַאֲמוֹרָאֵי – ואתה עזבת את כל שיטות התנאים והאמוראים שנזכרו לעיל, הסוברים שאם לא הזכיר 'ברית' ו'תורה' ו'מלכות' לא יצא ידי חובתו, וַעֲבַדְתְּ כְּרַב – ועשית כשיטת רב הסובר שיצא ידי חובתו.

הגמרא דנה בענין ברכת 'הטוב והמטיב': אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, ברכת 'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב' צְרִיכָה מַלְכוּת, כלומר, צריך להזכיר בה מלכות שמים.

מבררת הגמרא: מַאי קָא מַשְׁמַע לָן – איזה חידוש בא רבי יוחנן להשמיענו בדין זה, וכי כוונתו ללמדנו ש'כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ הזכרת מַלְכוּת שמים לֹא שְׁמָהּ [–אינה נקראת בשם] בְּרָכָה', וְהָא אָמְרָה רַבִּי יוֹחָנָן חֲדָא זִימְנָא – והרי כבר אמר רבי יוחנן דין זה פעם אחת (לעיל מ:).

מבארת הגמרא: אָמַר רַבִּי זֵירָא, כוונת רבי יוחנן לוֹמַר חידוש, שֶׁבְּרכת 'הטוב והמטיב' צְרִיכָה הזכרת שְׁתֵּי מַלְכֻיּוֹת, כלומר, שיזכיר בה מלכות שמים שתי פעמים, חֲדָא דִּידְהּ – פעם אחת בשבילה, וַחֲדָא דְּכוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם – ופעם אחת בשביל ברכת 'בונה ירושלים', שאין בה הזכרת מלכות שמים.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם כך, שצריך להשלים בברכת 'הטוב והמטיב' את הזכרת מלכות שמים של ברכת 'בונה ירושלים', נִבְעֵי תְּלָת – צריך היה להזכיר בה מלכות שמים שלש פעמים, חֲדָא דִּידְהּ – פעם אחת בשבילה, וַחֲדָא – ופעם אחת דְּברכת 'בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם', וַחֲדָא – ופעם אחת דְּבִרְכַּת הָאָרֶץ, שהרי אף בה לא נזכרה מלכות שמים.

אֶלָּא בהכרח צריך לומר, בִּרְכַּת הָאָרֶץ מַאי טַעְמָא לֹא – מה הוא הטעם שאין צריך להשלים את הזכרת המלכות שחסרה בברכת הארץ, מִשּׁוּם דְּהָוְיָא לָהּ – שהיא בְּרָכָה הַסְּמוּכָה לַחֲבֶרְתָּהּ, שכן סמוכה היא לברכת 'הזן את העולם', וכל ברכה הסמוכה לחברתה אין צריך להזכיר בה מלכות שמים. ואם כן מטעם זה בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם נַמִּי לֹא תִּבְעֵי – אין צריך להשלים אף את הזכרת המלכות שחסרה בברכת 'בונה ירושלים', דְּהָוְיָא לָהּ – שאף היא בְּרָכָה הַסְּמוּכָה לַחֲבֶרְתָּהּ, שכן סמוכה היא לברכת הארץ [ונידונית אף היא עמה כהמשך של ברכת 'הזן את העולם'], ומדוע סובר רבי יוחנן שצריך להזכיר בברכת 'הטוב והמטיב' שתי מלכיות.

מתרצת הגמרא: אכן, כן הוּא הַדִּין דַּאֲפִילּוּ ברכת 'בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם' נַמִּי לֹא בָּעֵיָא – אף היא אינה צריכה מעיקר הדין הזכרת מלכות, כדין ברכה הסמוכה לחברתה, אֶלָּא מַאי דְּאָמַר – אגב כך שמזכירים בה את מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, לָאו אוֹרַח אַרְעָא – אין זו מידת דרך ארץ דְּלֹא אָמַר בה גם כן הזכרת מַלְכוּת שָׁמַיִם, ומאחר ואי אפשר להזכיר מלכות שמים בברכת 'בונה ירושלים' עצמה, יש להשלימה בברכת 'הטוב והמטיב', ועל כן צריך להזכיר בה שתי מלכיות, אחת בשבילה ואחת בשביל ברכת 'בונה ירושלים', אבל אין צריך להזכיר בה מלכות שמים פעם נוספת בשביל ברכת הארץ, מאחר והיא 'ברכה הסמוכה לחברתה', ולא נזכר בה ענין מלכות בית דוד.

הגמרא מביאה דעה אחרת בביאור דברי רבי יוחנן: רַב פָּפָּא אָמַר, הָכִי קָאָמַר – כך היא כוונת רבי יוחנן לומר, שברכת 'הטוב והמטיב' צְרִיכָה הזכרת שְׁתֵּי מַלְכֻיּוֹת, כגון שיאמר 'אבינו מלכנו וכו', המלך הטוב והמטיב לכל' וכו', לְבַר מִדִּידְהּ – חוץ מהזכרת המלכות של ברכה זו עצמה, שפותח בה 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם', כלומר, שיש להזכיר בה שלש מלכיות, אחת בשביל עצמה, אחת בשביל השלמת הזכרת המלכות של ברכת 'בונה ירושלים', ואחת בשביל השלמת הזכרת המלכות של ברכת הארץ.

הגמרא מפרשת את דינם של השוכחים להזכיר שבת או יום טוב או ראש חודש בברכת המזון: יָתִיב [–ישב] רַבִּי זֵירָא אֲחוֹרֵי דְּרַב גִּידֵל, וְיָתִיב [–וישב] רַב גִּידֵל קַמֵּיהּ [–לפניו] דְּרַב הוּנָא, וְיָתִיב וְקָאָמַר – וישב רב גידל ואמר לפני רב הונא דין זה, אדם שטָעָה בברכת המזון וְלֹא הִזְכִּיר בה שֶׁל שַׁבָּת, דהיינו, שלא אמר 'רצה והחליצנו', אוֹמֵר 'בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן שַׁבָּתוֹת לְמְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה, לְאוֹת וְלִבְרִית, בָּרוּךְ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת'.

אָמַר לֵיהּ רב הונא לרב גידל, מַאן אַמְרָהּ – מי הוא שאמר דין זה. אמר לו רב גידל, רַב הוא שאמר דין זה.

הָדַר יָתִיב וְקָאָמַר – שוב ישב רב גידל ואמר לפני רב הונא, טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר שֶׁל יוֹם טוֹב בברכת המזון, דהיינו שלא אמר 'יעלה ויבוא', אוֹמֵר 'בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן יָמִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְשִׂמְחָה וּלְזִכָּרוֹן, בָּרוּךְ מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים'.

אָמַר לֵיהּ רב הונא, מַאן אַמְרָהּ – מי אמר דין זה. אמר לו רב גידל, רַב הוא שאמר לדין זה.

הָדַר יָתִיב וְקָאָמַר – שוב ישב רב גידל לפני רב הונא ואמר, טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר שֶׁל רֹאשׁ חוֹדֶשׁ בברכת המזון, דהיינו שלא אמר 'יעלה ויבוא', אוֹמֵר 'בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן'.

וכאשר סיפר רבי זירא דין זה שאמר רב גידל לפני רב הונא, הוסיף ואמר, וְלֹא יָדְעֵנָא – אין אני יודע, אִי אָמַר בָּהּ שִׂמְחָה אִי לֹא אָמַר בָּהּ שִׂמְחָה – האם הזכיר רב גידל בברכה זו של ראש חודש תיבת 'שמחה', דהיינו שאמר בה 'לזכרון ולשמחה', או שלא אמר בה אלא 'לזכרון' בלבד. וכמו כן אין אני יודע אִי חָתֵים בָּהּ אִי לֹא חָתֵים בָּהּ – האם חתם רב גידל בברכה זו 'ברוך מקדש ישראל וראשי חדשים', כדרך שחותם בשבת ויום טוב, או לא. וכן אין אני יודע אִי דִּידֵיהּ אִי דְּרַבֵּיהּ – אם אמר רב גידל דין זה בשם עצמו, או בשם רבו רב, כמו הדינים הקודמים לענין שבת ויום טוב.

הגמרא מביאה מעשה נוסף בענין זה: גִּידֵל בַּר מַנְיוֹמִי, הֲוָה קָאֵי קַמֵּיהּ [–היה עומד לפני] דְּרַב נַחְמָן, טָעָה רַב נַחְמָן בברכת המזון, ולא הזכיר של שבת או של יום טוב,

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

כ יוֹצֵאת בְּבָתֵּי שׁוֹקִים צא] שֶׁקּוֹשַׁרְתָּם בִּמְשִׁיחָה צב] סְבִיב שׁוֹקֶיהָ אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הַמְּשִׁיחָה קְשׁוּרָה בָּהֶם (אֶלָּא עֲלֵיהֶם צג] - אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִשְׁתַּלְשְׁלוּ לְמַטָּה (עִם הַמְּשִׁיחָה שֶׁעֲלֵיהֶם צד] וְיִפְּלוּ וּתְבִיאֵם בְּיָדָהּ:

הלכות שבת, חלק ב סימן שג, דיני תכשיטי אשה סעיף כ

ביאורי הלכה

צא] בבתי שוקים - גרביים.

צב] שקושרתם במשיחה - כורכתם בחוט סביב רגליה כדי שלא יפלו[101].

צג] אלא עליהם - החידוש במוסגר זה שגם משיחה שאינה קשורה לבתי השוקיים נחשבת כצורך לבישה ולא כתכשיט[102].

צד] עם המשיחה שעליהם - אין חילוק אם המשיחה קשורה או לא לבתי השוקיים, שכן הם יכולים להשתלשל וליפול כשהם קשורים יחדיו[103].

ציונים והוספות

101) בתי השוקיים והמשיחה אינן תכשיט ולכך אין חשש שמא תראה לחברותיה, אבל אם הם תכשיט, יש חשש שתראה לחברותיה אפילו שעשויים לצניעות (ע"פ קו"א ס"ק ב, ועל־פי המובא להלן ממהדו"ב סי' שא לעניין אצעדה שאין חוששים שתראה לחברותיה אפילו עשוייה כסף וזהב, לכאורה ה"ה בנדו"ד).

102) וזהו לפי המסקנה במהדו"ב לסי' שא ד"ה ומיהו, כגירסת ס' התרומה (סי' רמ) וסמ"ג (יח, ג).
אבל לולא המוסגר הלכה זו מחדשת רק שמותר ללכת בבתי שוקיים שאינם קשורים במשיחה על אף החשש שייפלו.

103) לולא המוסגר הראשון, אנו חייבים לומר שהחילוק בין משיחה הקשורה לשאינה קשורה הוא בחשש הנפילה של בתי השוקיים, והחידוש בהלכה זו שגם במשיחה שאינה קשורה לא חוששים לנפילת בתי השוקיים (אבל המשיחה אינה נופלת לעולם), אך על־פי המוסגר הראשון החילוק בין משיחה הקשורה לשאינה קשורה הוא האם נחשבת כבית־יד למלבוש, וחשש הנפילה שווה בשניהם, שהרי בתי השוקיים יכולים להשתלשל למטה עם המשיחה הקשורה עליהם.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות נטילת ידים לפי לוח "רב יומי"

יז אבל יותר משנים אינן יכולים ליטול מרביעית ואפילו מרביעית ומחצה עד שיהיה חצי לוג שאף שלא הקפידו חכמים על שיעור המים שיגיעו לידיו רק שיהיה רביעית בכלי מכל מקום חשו חכמים אם יטלו רבים ממים מועטים שמא לא ידקדקו יפה ליטול כל הפרק שכל אחד יצמצם המים כדי שישאר לחבירו אך אם היה רביעית ומחצה ונטל הראשון חצי רביעית ונשאר בכלי רביעית יכולים שנים ליטול מרביעית זו על דרך שנתבאר כמו אלו היתה רביעית לבדה מתחילה בכלי.

ומחצי לוג יכולים ליטול אפי' ד' על דרך שנתבאר ולא ה' שמא יצמצמו המים ומלוג יכולים ליטול כמה בני אדם כל זמן שמספיקין המים לשפוך כל אחד ואחד על ידיו ג' פעמים או ב' פעמים כמו שיתבאר בסי' קס"ב.

והוא הדין שיכולים ד' וה' להניח ידיהם זה בצד זה או זה על גבי זה וליטול כאחד שכולן חשובות כיד אחת ואין מטמאות זו את זו ובלבד שירפו ידיהם בענין שיגיעו המים לכל יד ויד בלי שום חציצת יד אחרת:

יח שיעור רביעית שאמרו צריך שיהא מכונס במקום אחד שאם נטל משמינית וחזר ונטל משמינית (ואפילו נטל משתיהן בבת אחת כגון שאחרים יוצקים על ידו והקלוח מתערב) ידיו טמאות כמו שהיו:

יט רביעית שאמרו בין לנוטל ב' ידיו בין לנוטל ידו אחת בלבד בין לידיו של גדול בין לידיו של קטן נטלו ב' בני אדם זה ידו אחת וזה ידו אחת ואח"כ חזר השני ונטל ידו השנית הרי אלו כג' בני אדם שידו השנית נחשבת כיד אדם אחר כיון שלא נטל מתחלה אלא ידו אחת ולפיכך אם היה בכלי חצי לוג ידיו טהורות ואם לאו אין ידו השניה טהורה שאין נוטלין בפחות מחצי לוג יותר משני בני אדם שמא יצמצמו המים וכאן יש לחוש ג"כ שמא יצמצם כיון שאינו נוטל שתי ידיו כאחת:

חלק א' סימן קס איזו מים כשרים ואיזו פסולים לנטילה:

* * *

א כל דבר החוצץ בטבילת כל הגוף חוצץ בנטילת ידים שכל מה שתקנו חכמים תקנו כעין של תורה ולפיכך צריך (לטהר) [ליזהר] מכל דבר שמקפידים עליו להסירו לפעמים.

כגון צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר דהיינו אם הציפורן גדול ועודף על בשר האצבע ויש שם צואה תחת עודף זה צריך להסירה קודם נטילה לפי שדרך רוב בני אדם להקפיד עליה משום מיאוס לכן אינה בטלה לגבי היד וחוצצת אף למי שאינו מקפיד עליה.

ובצק שתחת הציפורן אפילו כנגד הבשר דרך רוב בני אדם להקפיד עליו וחוצץ לכל אדם כשרוחצים ידיהם:

ב רטיה שעל בשרו אם אין שם מכה אלא מיחוש בעלמא ויוכל להסירה מתי שירצה צריך להסירה קודם נטילה אבל אם יש שם מכה אין צריך ליטול כלל במקום הרטיה כמו שיתבאר בסימן קס"ב:

ג טיט הבורות וטיט היוצרים שהם נדבקים ביותר ומונעים המים מלבא תחתיהם וכן שאר כל הטיט כשהוא יבש ונדבק בבשר חוצצין בין על גבי היד בין תחת הציפורן אפי' כנגד הבשר.

אלא א"כ הוא דבר מועט שאין דרך בני אדם להקפיד עליו להסירו (כשרוחץ ומנקה ידיו) א"צ להסירו ג"כ לנטילת ידים לסעודה וה"ה לבצק וצואה אם הן מעט כל כך שאין דרך רוב בני אדם להקפיד עליו אינו חוצץ אפי' הוא שלא כנגד הבשר.

ואם הוא מקפיד עליו חוצץ אע"פ שאין הרוב בני אדם מקפידים עליו ומה שלא נהגו לנקר הטיט שתחת הצפרנים קודם הנטילה הוא משום שאין מקפידין להסירו (בשעת רחיצת ונקיון ידים במדינות אלו לכן אינו חוצץ לנטילת ידים אם הוא כנגד הבשר אפילו הוא טיט הבורות והיוצרים אבל אם הוא מקפיד עליו צריך להסירו ויש אומרים שכל דבר שרוב בני אדם אין מקפידין עליו אע"פ שהוא מקפיד בטלה דעתו אצל כל אדם ויש לסמוך על דבריהם בנטילת ידים שעיקרה מדברי סופרים אבל לא בטבילת כל הגוף כמו שיתבאר ביו"ד סי' קצ"ח).

ואם הצפרנים גדולים ועודפים על הבשר צריך כל אדם לנקר הטיט והצואה שתחתיהם כי רוב בני אדם מקפידים על מה שלא כנגד הבשר וחוצץ אף למי שאינו מקפיד אלא א"כ הוא מעט כל כך שאין דרך להקפיד עליו.

(ובשבת דוחק את הבשר שתחת הציפורן כדי שלא יגרור את הציפורן כשמסיר הטיט):

* * *

ד צריך ליזהר בציפורן שפירשה מיעוטה לקוץ אותה שהיא חוצצת כמו שיתבאר ביו"ד סי' קצ"ח:

ה הדיו והצבע לחים אינם חוצצים מפני שנמחים במים יבשים חוצצים והוא שיש ממשות הצבע על ידיו אבל אם אין עליהן אלא מראית הצבע אינו חוצץ.

ומי שהוא צובע אין הצבע חוצץ על ידיו אף על פי שיש ממשות של צבעונים על ידיו וכן מי שאומנתו להיות שוחט או קצב וידיו מלוכלכות תמיד בדם אינו חוצץ וכן למוכר שומן ואע"פ שרוב בני אדם מקפידים כיון שרוב בני אומניות הללו אין מקפידין אין חוצצין להם אבל לאחר שאינו רגיל בכך חוצצין אפי' אינו מקפיד.

והנשים שדרכן לצבוע ידיהם לנוי וכיוצא בזה אין אותו צבע חוצץ.

וכל זה במיעוט היד אבל אם רוב היד מכוסה בדבר שיש בו ממש חוצץ אפי' לאותם שאין דרכם להקפיד:

ו ריר היוצא מן המכה ומתייבש ונעשה גליד אם אינו מקפיד עליו להסירו או שמצטער להסירו שמעתה אין דעתו להסירה כל זמן שיהיה בענין זה קרוי אינו מקפיד ואינו חוצץ לנטילה אף על פי שלטבילה מחמירין:

ז טבעת כשהיא דחוקה באצבע חוצצת ורפויה אינה חוצצת כי המים באים בינה לאצבע ומכל מקום לכתחילה יש להסיר הטבעת קודם נטילה אפילו רפויה כי אין אנו בקיאים מהו [נקרא] רפויה ויבאו להקל גם בדחוקה ובדיעבד עלתה לו נטילה אם היתה רפויה.

והוא ששפך עליה רביעית בבת אחת כמו שיתבאר בסימן קס"ב.

אבל אם היתה דחוקה לא עלתה לו נטילה אם לפעמים מקפיד עליה להסירה כגון שיש בה אבן טובה שמקפיד עליה להסירה בשעת נטילה שלא תתלכלך במים ובאשה אפילו טבעת שאין בה אבן טובה דרכה להסירה בשעת לישה לכן חוצצת לעולם אע"פ שאינה מקפדת להסירה משום ליכלוך המים אבל האיש שאין דרכו ללוש א"צ להסיר הטבעת שאין בה אבן טובה קודם נטילה אפילו אינה רפויה לפי שאינו מקפיד עליה להסירה לעולם:

* * *

ח שיעור נטילת ידים כל היד עד הקנה של זרוע כשיעור קידוש ידים שבמקדש ויש אומרים שהקילו בנטילת ידים ולא הצריכו אלא עד מקום חיבור האצבעות לכף היד.

וראוי לנהוג כסברא הראשונה שכיון שהוא דבר שאין בו טורח למה לא נוציא נפשינו מהמחלוקת ונכון להתנות ולומר שאינו מקבל דבר זה בתורת חובה אלא בתורת רשות כדי שאם איזה פעם לא יזדמנו לו מים כל כך לא יצטרך להחמיר כמנהגו וכן ראוי להתנות בכל דבר שאדם רוצה להחמיר על עצמו.

ואם נוטל ידיו בפני רבים במקום שנוהגים ליטול עד מקום חיבור האצבעות לבד אין לו להחמיר בפניהם שלא יהא נראה כב' תורות ח"ו בעיניהם.

ואם היו ידיו מלוכלכות לדברי הכל צריכים נטילה עד הזרוע:

קסא דיני חציצה וטבילה:

א סדר נטילה מרביעית כך הוא אם שופך כל הרביעית בפעם אחת על שתי ידיו כאחת כגון שאחר יוצק על ידיו או שאוחז הכלי בראשי אצבעותיו ושופך על ב' ידיו כאחד נטהרו ידיו ואין צריך לומר אם יש לו מים רבים ושופך רביעית על כל אחת בפני עצמה.

אבל אם בא ליטול על כל אחת בפני עצמה מרביעית בלבד צריך לשפוך על כל אחת ב' פעמים כי כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידים וכששופך שנית מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד.

ואח"כ מנגבה במפה או בדבר אחר להסיר הראשונים לגמרי מן היד משום טהרה יתירה להאומרים שזהו טעם הניגוב כמ"ש בסי' קנ"ח:

ב ואף אם ניגב בדבר קשה שאין המים נבלעים כגון ששפשפן בכותל או בראשו (אפילו בשערותיו רק שלא חכך בהן שאז היה צריך לחזור וליטול אלא ששפשף עליהם מלמעלה) אע"פ שחוזר ונוגע במי השפשוף אין ידיו נטמאות משום נגיעתם בלחלוחית מים הראשונים שהיו טמאים כיון שכבר נטהרו במים השניים.

ואם שפך על כל יד בפני עצמו שטיפה אחת מרובה כשתים דהיינו שיש במי שטיפה זו כדי שימשח כל הפרק הצריך נטילת ידים ב' פעמים נטהרו המים כאלו שפך עליהם ב' פעמים:

* * *

ג במה דברים אמורים כששפך על כל יד בפני עצמה אבל אם שופך על שתי ידיו כאחת אין שטיפה אחת מועלת לטהרן כלל אלא א"כ שופך עליהן רביעית בבת אחת אבל פחות מרביעית אע"פ שהמים באו משיורי טהרה על דרך שנתבאר בסי' ק"ס אינן מטהרים שתי ידים כאחת אלא בשתי שטיפות שהמים השניים מטהרים את הראשונים ואת הידים:

ד אבל המים שעליהם טמאים וצריך לנגבן ואחר יאכל.

ואם שפשפן בדבר קשה וחזר ונגע במי השפשוף נטמאו הידים בנגיעתן בלחלוחית מים הטמאים.

ואם הטבילן במי מקוה א"צ ניגוב שהמקוה מטהר מים הטמאים בהשקה:

ה וכל זה כשידיו נקיות אבל אם יש עליהן לכלוך טיט או שאר כל דבר החוצץ צריך לשפוך עליהן ג' פעמים ראשונה להעביר הלכלוך ואח"כ מים ראשונים ושניים או רביעית בבת אחת.

ומים ששפך ראשונה נטמאו מהידים אפילו שפך רביעית בבת אחת הואיל ולא טיהרו הידים מפני הלכלוך שעליהן שחוצץ וגם מים ראשונים שאחריהם לא טיהרו ונטמאו גם הם מהידים הואיל והמים ששפך ראשונה לא באו כלל לטהרת הידים כי אם להסיר החציצה.

ואעפ"כ אינם ממעטים את הרביעית שאף אם לא נשאר בכלי רביעית כשמתחיל ליטול מים ראשונים שאחריהם אין בכך כלום לפי שהמים ששפך ראשונה הם צורך הנטילה ומכללה וכיון שהיה רביעית בכלי בהתחלת נטילתו דיו.

(אבל אם אין על ידיו דבר החוצץ אע"פ שהם מלוכלכות ומטונפות שצריך להעביר מהם הטינוף בנטילה כל שאינו חוצץ בנטילה כגון שהוא לח דיו במה שעובר ע"י ראשונים ושניים או רביעית בבת אחת שהם באים לטהר את הידים מטומאתן.

ועיקר טומאת הידים לא גזרו אלא מפני שהם עסקניות ושמא נגעו במקום מטונף לכך התקינו נטילה לטהרן מטינופן אלא שכיון שגזרו עליהן טומאה נטמאו מים הראשונים ונטהרים ע"י שניים()]:

* * *

ו טומאת הידים וטהרתן אינה אלא עד הפרק הצריך נטילת ידים ולא חוץ לפרק שאם נטל הראשונים עד הפרק והשניים חוץ לפרק לא נטמאו שם אע"פ שהם שם ראשונים ולפיכך אם חזרו לפרק אינן מטמאין את היד אבל אם הראשונים שהיו בתוך הפרק ונטמאו יצאו חוץ לפרק אע"פ שנטל גם השניים חוץ לפרק לא טיהרום שם ולפיכך אם חזרו לפרק חזרו וטמאו הראשונים את היד לכך אמרו חכמים הנוטל צריך שיגביה ידיו למעלה שלא יחזרו המים שחוץ לפרק לתוך הפרק.

ומכל מקום אם נוטל כל היד עד הקנה של זרוע לא יגביה כל היד לגמרי כדי שלא יצאו ממנה מים על הזרוע במקום שישארו שם גם אחר שינגב ידיו שאינו מנגב אותו מקום מפני שהוא מכוסה בבגדים ואח"כ כשישפיל ידו לאכול בה יחזרו מהזרוע לידו ויטמאוה אלא יגביה ראשי אצבעותיו ועל ידי זה תהא שאר היד מוגבהת קצת שמהאצבעות אין לחוש שירדו על הזרוע.

וצריך ליזהר שיהיו מוגבהים ועומדים מסוף הנטילה עד שינגבן שאם יגביהן ויחזור וישפילן יחזרו המים שיצאו חוץ לפרק ע"י הגבהתו וישובו לתוך הפרק.

לפיכך יטול שתי ידיו כאחת שאם יטול ידו אחת ויגביהנה ואחר כך ישפוך בה על השניה נמצא מורידה למטה כששופך בה.

ואם רוצה להשפילן מתחילת הנטילה שלא יצאו מים ראשונים חוץ לפרק כלל מתוך הפרק הרשות בידו רק שישגיח שיבוא המים על ראשי האצבעות.

ואם שופך רביעית על כל יד בפני עצמה או רביעית על ב' ידיו כאחד שאין שם מים טמאים כלל א"צ ליזהר בזה כלל ואצ"ל המטביל ידיו.

* * *

ויש מפרשים מה שאמרו חכמים הנוטל צריך שיגביה ידיו אינו בנוטל כל היד עד הקנה של זרוע אלא בנוטל האצבעות לבדן וכדברי האומרים שהנטילה דיה עד מקום חיבור האצבעות לכף היד וטומאת הידים לראשונים וטהרתן מהשניים היא עד הקנה של זרוע לפיכך יש לחוש שמא הלכו הראשונים חוץ למקום חיבור האצבעות ונטמאו שם אף אם לא יצאו לשם מהאצבעות אלא הלכו לשם מחמת הכלי והשניים שמא לא הלכו בכל מקום שהלכו הראשונים ונשארו הראשונים בטומאתן ומטמאין היד אם יורדים לאצבעות כשמשפיל ידיו לכן צריך להגביה ראשי אצבעותיו למעלה מסוף הנטילה עד שינגב ואף אם רוצה להשפילן מתחלת הנטילה אינו מועיל כי אי אפשר לצמצם ליטול ממש בתוך הפרק שלא ילכו המים חוץ לאצבעותיו מעט ואם הלכו לשם נטמאו שם אע"פ שלא ירדו לשם מהאצבעות אלא מהכלי והמטביל ידיו או ששפך עליהם רביעית כאחד אפילו שפך על האצבעות ויצאו מהן חוץ לפרק לא נטמאו שם כלל כיון שהם מי טהרה.

ועל פי סברא זו נהגו עכשיו להקל בהגבהת הידים לפי שנוהגין לשפוך על כל יד ג' פעמים אף שהן נקיות ושוב אין לחוש שמא לא הלכו השניים בכל מקום שהלכו הראשונים שאם לא הלכו השניים הלכו השלישיים:

ז כששופך הראשונים על היד צריך ליזהר ולשפוך

בשפיכה אחת על כל פרק הצריך נטילת ידים ומכל מקום א"צ שפיכה אחת ממש אלא שלא יפסיק מלשפוך עד שיגיעו המים בכל הפרק שאין ידים טהורות לחצאין לפי שאין דרך נטילה בכך ואם פסק אחר שנטל מקצת היד אין נטילת מקצת זו עולה לו (ואפי' שפך רביעית בבת אחת ונטמאו המים כיון שלא טיהרו כלום) וצריך לחזור ולשפוך גם על מה שנטל ואם לא שפך אלא על הנשאר מידו שלא נטל הרי ידו טמאה כשהיתה (אפילו אם גם שפיכה זו היתה רביעית).

ויש אומרים שאם יש עדיין על מקצת היד שנטל טופח על מנת להטפיח מצטרפת נטילה זו עם מה שהוסיף ונטל הנשאר מידו שמשקה טופח על מנת להטפיח חיבור לטהרה וה"ז כנטילה אחת ויש להחמיר כסברא הראשונה.

וכל זה בראשונים אבל בשניים נוטל מקצת ידו וחוזר ומוסיף על מקצתה השני ואפילו נתנגב מקצתה הראשון:

קסב דיני הגבהה ושיפשוף הידים בנטילה:

'תורה אור' פרשת משפטים – הפרשה החסידית

וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו[1]

"וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר כו'" (פְּרָשָׁתֵנוּ כד, י):

הִנֵּה עִנְיָן "תַּחַת רַגְלָיו" הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְחֶזְקֵאל א, כו): "וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם כו'". וּבִבְחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם" שַׁיָּיךְ יָד וְרֶגֶל. וְהוּא מַה שֶׁכָּתוּב אַחַר כָּךְ (פְּרָשָׁתֵנוּ כד, יא): "וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ". אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין אֵיךְ שַׁיָּיךְ לוֹמַר כֵּן בֶּאֱלקוּת, וַהֲלֹא "אֵין לוֹ גּוּף וְלֹא דְּמוּת הַגּוּף"[2]?

וְהָעִנְיָן:

דִּהְנֵה כְּתִיב (מַלְאָכִי ג, ו): "אֲנִי הֲוָיָ"ה לֹא שָׁנִיתִי" – פֵּירוּשׁ: שֶׁאֵין שׁוּם שִׁינּוּי אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ בֵּין קוֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים, וּבֵין לְאַחַר בְּרִיאַת הָעוֹלָם. וּכְמַאֲמָר: "אַתָּה הוּא קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא כו'"[3]. וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁמִּקּוֹר הִתְהַוּוּת כָּל הָעוֹלְמוֹת הוּא רַק מִבְּחִינַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהוּא רַק בְּחִינַת הָאָרָה בְּעָלְמָא, דְּהַיְינוּ מַה שֶׁ"מֶּלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא עֲלֵיהֶם"[4]. וְלָכֵן אֵין זֶה פּוֹעֵל שׁוּם שִׁנּוּי חַס וְשָׁלוֹם בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ. וּכְמוֹ שֶׁאֵין אוֹר וְזִיו הַשֶּׁמֶשׁ "הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ"[5] פּוֹעֵל שִׁינּוּי בְּעֶצֶם מָאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ עַל יְדֵי הַמְּשָׁכַת הָאוֹר, לִהְיוֹתוֹ רַק הָאָרָה כו'. וְנִקְרָא גַּם כֵּן הָאָרָה זוֹ "שְׁמוֹ הַגָּדוֹל" (שְׁמוּאֵל א' יב, כב), שֶׁעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שְׁמוֹ שֶׁל הָאָדָם אֵינוֹ נוֹגֵעַ לְמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ כו'.

אַךְ מִכָּל מָקוֹם הָאָרָה זוֹ הִיא בְּחִינַת אֵין־סוֹף וּפָשׁוּט בְּתַכְלִית הַפְּשִׁיטוּת. וְלָכֵן, כְּדֵי שֶׁיִּתְהַוּוּ מִמֶּנָּה בְּחִינַת עוֹלָמוֹת בְּגִבּוּל וּמִדָּה, וְגַם בִּבְחִינַת הִתְחַלְּקוּת הַמַּדְרֵגוֹת, הוּא עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת בִּבְחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם", דְּהַיְינוּ בְּחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת הָאוֹרוֹת בְּכֵלִים.

וּבְחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם" הוּא בְּחִינַת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְחֶזְקֵאל לד, לא): "אָדָם אַתֶּם". כִּי "יִשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה"[6]. וּכְתִיב (תְּרוּמָה כה, ח): "וְשָׁכַנְתִּי **בְּתוֹכָם**" – "בְּתוֹכוֹ לֹא נֶאֱמַר כו'"[7], שֶׁהֵם כֵּלִים לְהַשְׁרָאַת שְׁכִינָתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְכַיָּדוּעַ שֶׁתַּכְלִית הַבְּרִיאָה הָיָה בִּשְׁבִיל "לִהְיוֹת לוֹ

---

1. (**אוֹר הַתּוֹרָה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּרְאוּ"** [שְׁמוֹת כֶּרֶךְ ד עַמּוּד א'רעו] **וְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הַגְּהוֹת עַל הַתּוֹרָה וַיִּרְאוּ"** [שָׁם עַמּוּד א'רצג]. **אוֹר הַתּוֹרָה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאֵלֶּה שְׁמוֹת" פֶּרֶק ז.** [שְׁמוֹת כֶּרֶךְ א עַמּוּד כד] – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אֲדֹמו"ר בַּהֶעָרוֹת וְציּוּנִים.

נֶאֱמַר שַׁבָּת פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים, כט שְׁבָט, מְבָרְכִים הַחֹדֶשׁ וְעֶרֶב ראש חֹדֶשׁ אֱדָר תקס"ח.

נוֹסַח אַחֵר – הִנֵּחַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אֲדֹמו"ר הָאֶמְצָעִי עִם הַגְּהוֹת מַהַצֶּמַח צֶדֶק – סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ח חֵלֶק א עַמּוּד סד.

מַהֲדוּרָא קַמָּא, כַּנִּרְאֶה, מִנּוֹסַח הַמַּאֲמָר כָּאן נִמְצָא בְּגוּף כְּתַב יָד קֹדֶשׁ הַצֶּמַח צֶדֶק (בּוּך 1113) וְהוּא עִם חֵלֶק מֵהַהַגְּהוֹת שֶׁנִּדְפְּסוּ כָּאן וְהַגְּהוֹת נוֹסָפוֹת.

הַמַּאֲמָר בְּשִׁינּוּיִים וְהַגְּהוֹת: דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "עִנְיָן וְתַחַת רַגְלָיו" – אוֹר הַתּוֹרָה (שְׁמוֹת כֶּרֶךְ ד) עַמּוּד אַ'רסו. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּרְאוּ" – (שָׁם) עַמּוּד א'רעו. "לְהָבִין בְּחִינַת וְתַחַת רַגְלָיו" – (שְׁמוֹת כֶּרֶךְ ח) עַמּוּד ג'מו).

2. (עַל פִּי פִּיּוּט "יִגְדַּל").

3. ("הָעוֹלָם, וְאַתָּה הוּא אַחַר שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם". – תְּפִלַּת הַשַּׁחַר כְּנוֹסַח הַתְּפִלָּה בְּרַמְבַּ"ם).

4. (פִּיּוּט "אֲדוֹן עוֹלָם").

5. (נוֹסַח בְּרִכַּת "יוֹצֵר אוֹר").

6. (בְּרֵאשִׁית רַבָּה בִּתְחִילָּתוֹ).

7. ("אֶלָּא בְּתוֹכָם, בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד". הוּבָא בְּשֵׁם רַז"ל בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה רֵישׁ פָּרָשַׁת נָשֹׂא כ, סוֹף עַמּוּד ב. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת. וּרְאֵה רֵאשִׁית חָכְמָה שַׁעַר הָאַהֲבָה פֶּרֶק ו קָרוֹב לִתְחִילָּתוֹ (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וּשְׁנֵי פְּסוּקִים"). אַלְשִׁיךְ תְּרוּמָה כה, ח. שֶׁלֶ"ה סט, א. רא, א. שכה, ב. שכו, ב. וראה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק כו עַמּוּד 173 הֶעָרָה 45).

יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים"[8], וְהַיְינוּ לִשְׁכּוֹן שְׁכִינָתוֹ בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁזֶּהוּ פֵּירוּשׁ "יִשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה", וְזֶהוּ "מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ ה'" (בְּשַׁלַּח טו, יז).

וְעִבְשָׁיו הַשְּׂרָאָה זוֹ רַק בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא בַּגּוּפִים שֶׁלָּהֶם, מִפְּנֵי שֶׁ"בָּא נָחָשׁ עַל חַוָּה וְהִטִּיל זוּהֲמָא"[9]. וְאַף שֶׁבְּמַתַּן־תּוֹרָה "פָּסְקָה זוּהֲמָתָן", אַךְ עַל יְדֵי חֵטְא הָעֵגֶל וּשְׁאָר הָעֲוֹנוֹת חָזְרָה הַזּוּהֲמָא[10] בְּהַגּוּפִים שֶׁלָּהֶם, שֶׁהַגּוּף נִקְרָא "מַשְׁבָּא דְּחִוְיָא"[11], אֲבָל לֹא בִּנְשָׁמָתָם – "כִּי חֵלֶק ה' – מַמָּשׁ – עַמּוֹ" (הַאֲזִינוּ לב, ט). וְכַנּוֹדָע שֶׁהַנְּשָׁמָה אֵינָהּ צְרִיכָה תִּקּוּן לְעַצְמָהּ[12].

אֲבָל לֶעָתִיד, שֶׁיִּזְדַּכְּכוּ גַּם הַגּוּפִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה נח, יא): "וְעַצְמוֹתֶיךָ יַחֲלִיץ", וּכְתִיב (זְכַרְיָה יג, ב): "וְאֶת רוּחַ הַטּוּמְאָה אַעֲבִיר כו'", אָז כְּתִיב (יְשַׁעְיָה מ, ה): "וְנִגְלָה כְּבוֹד הֲוָיָ"ה וְרָאוּ כָל בָּשָׂר", כִּי יְזַדְּכֵךְ הַחוֹמֶר עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת גִּילוּי אֱלָקוּת גַּם בַּגּוּפִים. מַה שֶּׁאֵין כֵּן עַכְשָׁיו, אֵין הַגִּלּוּי אֱלָקוּת גַּם בַּנְּשָׁמוֹת בִּלְבָד.

וְהִנֵּה, בְּחִינַת גִּלּוּי אֱלָקוּת בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, הִנֵּה הוּא נִמְשָׁךְ בְּצִיּוּר אָדָם. וְזֶהוּ "אָדָם אַתֶּם" (יְחֶזְקֵאל לד, לא) – פֵּירוּשׁ:

עַל דֶּרֶךְ מְשַׁל מִשְׁכַּן הַנְּשָׁמָה פְּרָטִית בְּאֵיבְרֵי הַגּוּף, שֶׁהוּא גַּם כֵּן בְּצִיּוּר אָדָם, כְּמוֹ אוֹר הַשֵּׂכֶל שׁוֹרֶה בַּמּוֹחַ דַּוְקָא, וְהַמִּדּוֹת בַּלֵּב כו', וְחִיצוֹנִיּוֹת הַמִּדּוֹת בַּיָּדַיִם; "חֶסֶד – דְּרוֹעָא יְמִינָא כו'"[13]. וְדֶרֶךְ פְּרָט, הֵן הֵנָּה רְמַ"ח אֵבָרִים פְּרָטִיִּים שֶׁמִּתְחַלֶּקֶת הָאָרַת הַנְּשָׁמָה בָּהֶן. וְדֶרֶךְ כְּלָל, נֶחְלָקִין לְג' קַוִּוין: דְּרוֹעָא יְמִינָא, וּשְׂמָאלָא, וְהַגּוּף בָּאֶמְצַע.

כְּמוֹ כֵּן יוּבָן לְמַעְלָה בִּבְחִינַת גִּלּוּי אֱלָקוּת בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי לא, כג): "נוֹדָע **בַּשְּׁעָרִים** בַּעְלָהּ" – "בְּכָל חָד לְפוּם מַאי דִּ**מְשַׁעֵר** בְּלִבֵּיהּ"[14]. וְיֵשׁ נִשְׁמוֹת שֶׁהֵן מִבְּחִינַת מוֹחִין, שֶׁהֵן כְּלִי לִבְחִינַת הַתּוֹרָה, וְהֵן "רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל" (בְּמִדְבַּר א, טז); וְיֵשׁ נִשְׁמוֹת שֶׁהֵן כְּלִי לִבְחִינַת הַמִּדּוֹת; וְיֵשׁ נִשְׁמוֹת שֶׁהֵן בְּחִינַת רֶגֶל.

אַךְ מִכָּל מָקוֹם בְּכוּלָּם נֶאֱמַר "**נוֹדָע** בַּשְּׁעָרִים", פֵּירוּשׁ "נוֹדָע" – לְשׁוֹן חִבּוּר וְהִתְקַשְּׁרוּת[15]. כְּדִמְיוֹן חִבּוּר וְהִתְקַשְּׁרוּת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף, שֶׁעִם הֱיוֹת שֶׁהַנְּשָׁמָה הִיא רוּחָנִית וּלְמַעְלָה מִגֶּדֶר גּוּף גַּשְׁמִי, אַף עַל פִּי כֵן הִיא מִתְקַשֶּׁרֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּגוּף גַּשְׁמִי;

כְּמוֹ כֵּן נִמְשַׁךְ גִּלּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת חָכְמָה וּמִדּוֹת – לִהְיוֹת שׁוֹרֶה וּמִתְלַבֵּשׁ בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁכִּלְּלוּתָן הִיא בְּחִינַת "קוֹמַת אָדָם". וַאֲפִילוּ בְּחִינַת רֶגֶל וּבְחִינַת עֲקֵבַיִם יֵשׁ בָּהֶן מַעֲלָה יְתֵירָה – שֶׁמַּעֲמִידִין אֶת הָרֹאשׁ כו' וּמוֹלִיכִים אוֹתוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּכֹחַ הָרֹאשׁ לְבַדּוֹ בִּלְתִּי הָרֶגֶל. וְלָכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[16]: "וֶהֱוֵי שִׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָּל אָדָם כו'".

וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ יִתְבָּרֵךְ "**כִּמְרֹאֵה** אָדָם" בְּכָ"ף הַדִּמְיוֹן, כִּי בֶּאֱמֶת "לָאו מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת אִיהוּ כְּלָל"[17], וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שְׁמוּאֵל א' טו, כט): "כִּי **לֹא אָדָם** הוּא כו'". אַךְ שֶׁיּוֹרֵד וּמִתְלַבֵּשׁ בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן בְּחִינַת צִיּוּר אָדָם, אִם כֵּן מִצַּד הִתְלַבְּשׁוּת זוֹ נֶאֱמַר בּוֹ יִתְבָּרֵךְ "**כִּמְרֹאֵה** אָדָם" כו'. וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב (קְדוֹשִׁים יט, לז): "וַעֲשִׂיתֶם **אֹתָם**" וְאָמְרוּ רַז"ל[18]: "כְּאִלּוּ עֲשָׂאוּנִי":

וְהִנֵּה פֵּירוּשׁ וְעִנְיָן "וְעַל דְּמוּת **הַכִּסֵּא** דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם" – מַהוּ עִנְיָן הַכִּסֵּא?

הָעִנְיָן הוּא: שֶׁכְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הִתְהַוּוּת הַנִּבְרָאִים דְּבִי"ע – שֶׁמִּלְּבַד שֶׁהֵן בִּבְחִינַת גְּבוּל וּמִדָּה, עוֹד זֹאת הֵן בְּחִינַת יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, לָכֵן אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת זוֹ עַל יְדֵי הַמִּשְׁכַּת הָאוֹר וְהַחִיּוּת מִבְּחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם"

---

8. רְאֵה תַּנְחוּמָא נָשֹׂא טז. בְּחֻקּוֹתַי ג. בְּרֵאשִׁית רַבָּה סוֹף פָּרָשָׁה ג. בַּמִּדְבָּר רַבָּה פָּרָשָׁה יג, ו. תַּנְיָא רֵישׁ פֶּרֶק לוֹ).

9. (שַׁבָּת קמו, א־ב: "שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבָּא נָחָשׁ עַל חַוָּה הִטִּיל בָּהּ זוּהֲמָא. יִשְׂרָאֵל שֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי פָּסְקָה זוּהֲמָתָן").

10. (כֵּן הוּא בְּזֹהַר חֵלֶק א נב, ב. קכו, ב. שָׁם חֵלֶק ב קצג, ב. וְעוֹד. וּמִזֶּה דְּמַשְׁמַע בְּשַׁבָּת (קמו, א) וּבְעֲבוֹדָה זָרָה (כב, ב) דְּלֹא חָזְרָה וְכֵן הוּא בְּזֹהַר חֵלֶק ג (יד, ב) – מְבוֹאָר בְּנִיצוֹצֵי אוֹרוֹת שָׁם דְּלֹא כָּל הַזּוּהֲמָא חָזְרָה. וְעַיֵּן גַּם כֵּן חִדּוּשֵׁי אַגָּדוֹת מַהַרְשָׁ"א יְבָמוֹת קג, ב. תּוֹרָה אוֹר מִשְׁפָּטִים רֵישׁ דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּרְאוּ גו' לִבְנַת הַסַּפִּיר" (עו, ד). וְאֵין כָּאן מָקוֹם לְהַאֲרִיךְ. – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמו"ר בְּאִגְּרוֹת קֹדֶשׁ חֵלֶק ה עַמּוּד שיז).

11. (עוֹר הַנָּחָשׁ. רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה יו"ד, סוֹף עַמּוּד ב. תִּקּוּן כא בִּתְחִלָּתוֹ (דַּף מח, ב). תַּנְיָא פֶּרֶק לא).

12. (עֵץ חַיִּים שַׁעַר כו (שַׁעַר הַצֶּלֶם) פֶּרֶק א. הוּבָא בְּתַנְיָא פֶּרֶק לז (מח, ב)).

13. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה "פָּתַח אֱלִיָּהוּ" יז, א: "חֶסֶד – דְּרוֹעָא יְמִינָא, גְּבוּרָה – דְּרוֹעָא שְׂמָאלָא, תִּפְאֶרֶת – גּוּפָא כו'").

14. (זֹהַר חֵלֶק א וַיֵּרָא קג, ב: "נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ" – דָּא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא, דְּאִיהוּ אִתְיְדַע וְאִתְדְּבַק לְפוּם מַה דְּמִשַּׁעַר בְּלִבֵּיהּ כָּל חַד כְּמָה דְּיָכִיל לְאִדְּבָקָא בְּרוּחָא דְּחָכְמָתָא, וּלְפוּם מַה דְּמִשַּׁעַר בְּלִבֵּיהּ, הָכִי אִתְיְדַע בְּלִבֵּיהּ.

תַּרְגּוּם: "נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ" – זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא נוֹדָע וְנִדְבָּק לְפִי מַה שֶּׁמְּשַׁעֵר בְּלִבּוֹ כָּל אֶחָד כַּמָּה שֶׁיָּכוֹל לְהִדָּבֵק בְּרוּחַ שֶׁל הַחָכְמָה, וּלְפִי מַה שֶּׁמְּשַׁעֵר בְּלִבּוֹ, כָּךְ נוֹדָע בְּלִבּוֹ).

15. (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּמִדְבַּר א, א. אוֹר הַתּוֹרָה נָ"ך כָּרֵךְ א עַמּוּד תרמו. וּרְאֵה תַּנְיָא סוֹף פֶּרֶק ג (ז, ב). וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

16. (אָבוֹת ד, י).

17. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה "פָּתַח אֱלִיָּהוּ" יז, ב).

18. ("אֹתָם" כְּתִיב – זֹהַר חֵלֶק ג קיג, א. וּרְאֵה וַיִּקְרָא רַבָּה לה, ז).

עַצְמוֹ, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת בִּטּוּל בְּתַכְלִית, דְּבַאֲצִילוּת "אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חָד"[19] מַמָּשׁ, אֶלָּא הוּא עַל יְדֵי בְּחִינַת יְשִׁיבַת הָאָדָם הָעֶלְיוֹן עַל הַכִּסֵּא.

כִּי הִנֵּה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, הַכִּסֵּא שֶׁאָדָם יוֹשֵׁב עָלֶיהָ, שֶׁהוּא בְּחִינַת יְרִידָה וְהַשְׁפָּלָה לְמַטָּה, כָּךְ לְמַעְלָה כְּתִיב (תְּהִלִּים כט, י): "**וַיֵּשֶׁב ה' מֶלֶךְ לְעוֹלָם**". פֵּירוּשׁ "מֶלֶךְ לְעוֹלָם", הַיְינוּ, לִהְיוֹת הַמִּשְׁכַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְמַטָּה לְהִתְהַוּוּת בִּי"עַ, שֶׁהֵן עוֹלָמוֹת הַנִּפְרָדִים, נִקְרָא הַמְשָׁכָה זוֹ בְּחִינַת "יְשִׁיבָה", שֶׁהִיא הַשְׁפָּלָה וְהַמְשָׁכָה. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי הַ"כִּסֵּא" – כֵּס־א[20] – שֶׁהוּא בְּחִינַת לְבוּשׁ, לְהַלְבִּישׁ וּלְהַעֲלִים הָאוֹר וְחִיּוּת הַנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת אֶלֶ"ף, "אַלּוּפוֹ שֶׁל עוֹלָם"[21] – לִהְיוֹת "אֵל מִסְתַּתֵּר" (יְשַׁעְיָה מה, טו), כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הִתְהַוּוּת הַיֵּשׁ וְדָבָר נִפְרָד.

וְהִנֵּה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּיוֹשֵׁב עַל הַכִּסֵּא, הִנֵּה גּוּפוֹ וְיָדָיו הֵם לְמַעְלָה מֵהַכִּסֵּא, רַק רַגְלָיו הֵם מוּשְׁפָּלִים וְנִמְשָׁכִים לְמַטָּה לָאָרֶץ. כְּמוֹ כֵן יוּבָן לְמַעְלָה בְּעִנְיַן "עַל הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם", שֶׁהַהַמְשָׁכָה מִמֶּנּוּ לְמַטָּה לְהִתְהַוּוּת הַנִּבְרָאִים הוּא רַק, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, מִבְּחִינָה אַחֲרוֹנָה הַנִּקְרָא "רַגְלָי", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה סו, א): "וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי". :

וּבְיאוּר עִנְיָן זֶה:

דְּהִנֵּה מְבוֹאָר לְמַעְלָה, דִּבְחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם" הַיְינוּ נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל. וְהִנֵּה הֵם הַנִּקְרָאִים "**בָּנִים** לַה"[22], וּ"בְרָא **כַּרְעָא** דַּאֲבוּהּ"[23] – שֶׁהוּא בְּחִינַת רֶגֶל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּהַעֲלוֹתְךָ יא, כא): "שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף **רַגְלִי** – הָעָם כו'".

כִּי כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל הָרֶגֶל בְּטֵלָה אֵצֶל הָרֹאשׁ – לְכָל אֲשֶׁר יַחְפּוֹץ יַטֶּנּוּ[24], כָּךְ כְּלָלוּת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בָּהֶן בְּחִינַת בִּטּוּל זֶה בְּטֶבַע תּוֹלְדוֹתָם אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ. וְהִיא בְּחִינַת אַהֲבָה הַמְסוּתֶּרֶת שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל – בְּלִי טַעַם וְדַעַת כְּלָל, רַק לְפִי שֶׁהֵן "חֵלֶק הֲוָיָ"ה עִמּוֹ", כְּמוֹ הַבֵּן שֶׁנִּמְשָׁךְ מִמּוֹחַ הָאָב וְהָיָה עֶצֶם אֶחָד עִמּוֹ, רַק שֶׁאַחַר כָּךְ נִמְשַׁךְ לִהְיוֹת דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

כְּמוֹ כֵן כְּתִיב (וָאֶתְחַנַּן ו, ד): "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל הֲוָיָ"ה **אֱלֹהֵינוּ**" – **שֶׁלָּנוּ**. דְּהַיְינוּ, שֹׁרֶשׁ הַנִּשְׁמָה כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה כְּלוּלָה עֲדַיִין בְּמְקוֹרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ, הִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת רֶגֶל וּבְחִינַת "כַּרְעָא דַּאֲבוּהּ", רַק מִתְאַחֲדִים עִם מוֹחַ הָאָב, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, וְהֵם דָּבָר אֶחָד מַמָּשׁ עִם אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְזֶהוּ "הֲוָיָ"ה אֱלֹקֵינוּ" מַמָּשׁ. רַק שֶׁאַחַר כָּךְ יָרְדוּ בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַמַּדְרֵגוֹת לִהְיוֹת בְּחִינָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְנִקְרָא רֶגֶל. וְאַף עַל פִּי כֵן הוּא "כַּרְעָא דַּאֲבוּהּ" מַמָּשׁ, וְלָכֵן יֵשׁ בָּהֶם בְּחִינַת הַבִּטּוּל גַּם אַחַר כָּךְ – מִצַּד שָׁרְשָׁן כו'.

וְזֶהוּ "נִשְׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי – טְהוֹרָה הִיא, אַתָּה בְרָאתָהּ כו'"[25], וְיָדוּעַ הַקּוּשְׁיָא: אֵיךְ שַׁיָּיךְ לוֹמַר "טְהוֹרָה הִיא" קוֹדֶם שֶׁהִזְכִּיר בְּרִיאָתָהּ? וְגַם, מַה כָּפַל ג' לְשׁוֹנוֹת "בְּרָאתָהּ, יְצַרְתָּהּ, נְפַחְתָּהּ"?

אַךְ הָעִנְיָן, דְּפֵירוּשׁ "**טְהוֹרָה** הִיא", הוּא כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן (פְּרָשָׁתֵנוּ כד, י): "וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם **לָטֹהַר**", שֶׁהוּא בְּחִינַת בְּהִירוּת הָאוֹר. וְכֵן תַּרְגּוּם "**צָהֲרַיִם**" – "**טִיהֲרָא**"[26]. וְכָךְ שֹׁרֶשׁ הַנִּשְׁמָה נִמְשָׁכָה מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ מְאֹד, וְזֶהוּ "טְהוֹרָה הִיא" – שֶׁנִּמְשָׁכָה מִבְּחִינַת "טְהִירוּ עִלָּאָה" שֶׁבְּזוֹהַר הַקָּדוֹשׁ[27]. וְהוּא גַּם כֵּן מַה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[28]: "דַּע **מַאַיִן** בָּאתָ", שֶׁבְּחִינַת "אַיִן" הוּא שֶׁמִּתְאַחֵד עִם אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַכְלִית, וְכַנַּ"ל בְּפֵירוּשׁ "הֲוָיָ"ה **אֱלֹקֵינוּ**" מַמָּשׁ. וְזֶהוּ בְּחִינַת הַבְּהִירוּת, דְּהַיְינוּ שֶׁאֵינוֹ יֵשׁ וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ כְּלָל. אַךְ אַחַר כָּךְ יָרְדָה לְמַטָּה בְּבְחִינַת בִּי"עַ לִהְיוֹת יֵשׁ וְדָבָר, וְזֶהוּ כֶּפֶל הַג' לְשׁוֹנוֹת: "בְּרָאתָהּ", "יְצַרְתָּהּ", "נְפַחְתָּהּ בִּי" כו'.

(וְאָז נִקְרֵאת בְּחִינַת "רֶגֶל". מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשָׁרְשָׁהּ הִיא בְּחִינַת יִשְׂרָאֵל – לִי־רֹאשׁ[29]. :

וְזֶהוּ בֵּיאוּר עִנְיָן הַנַּ"ל בְּפֵירוּשׁ "וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא כו'", שֶׁהוּא לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת בִּי"עַ, שֶׁזֶּהוּ עַל יְדֵי בְּחִינַת "כִּסֵּא" וּבְחִינַת "רַגְלֵי אָדָם". וְהַיְינוּ בְּחִינַת הַנִּשְׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵן בִּבְחִינַת "בְּרָאתָהּ, יְצַרְתָּהּ כו'", שֶׁעַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת הָאוֹר בָּהֶן מְקַבְּלִים שְׁאָר הַנִּבְרָאִים וְחִיצוֹנִיּוֹת הָעוֹלָמוֹת דְּבִי"עַ. אֲבָל כְּמוֹ שֶׁהֵן בְּשָׁרְשָׁן לְמַעְלָה, בְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא", "יִשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה" – הֵן לְמַעְלָה מִבְּחִינַת "כִּסֵּא" וּמִבְּחִינַת הִתְהַוּוּת הַנִּבְרָאִים דְּבִי"עַ כו'.

וְעַל פִּי לְשׁוֹן הַקַּבָּלָה יוּבָן גַּם כֵּן הָעִנְיָן: דִּבְחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם הָעֶלְיוֹן" הוּא הִתְלַבְּשׁוּת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, וְהַ"כִּסֵּא" הוּא הַמָּסָךְ שֶׁבֵּין אֲצִילוּת לִבְרִיאָה כו'.

וְכֵן בִּנְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הַנִּמְשָׁכִים מִבְּחִינַת עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַנַּ"ל,

---

19. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה ג, ב).

20. (רְאֵה גַּם לִקּוּטֵי תּוֹרָה הַאֲזִינוּ עד, ד. דֶּרֶךְ מִצְוֹתֶיךָ קכח, ב. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

21. (זֹהַר חֵלֶק ג לא, א).

22. (רְאֵה יד, א: "בָּנִים אַתֶּם לַה").

23. (לְשׁוֹן בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה כ, ב).

24. (עַל פִּי מִשְׁלֵי כא, א: "עַל כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַטֶּנּוּ").

25. (תְּפִלַּת "אֱלֹקַי נְשָׁמָה").

26. (תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס תְּבוֹא כח, כט. וְעוֹד).

27. (טַהֵר הָעֶלְיוֹן. זֹהַר חֵלֶק א בְּרֵאשִׁית דַּף טו, א).

28. (אָבוֹת ג, א).

29. עַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת שְׁלַח עַל פָּסוּק "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם וגו'" (לִקּוּטֵי תּוֹרָה שְׁלַח מח, ב וְאִילָךְ).

יֵשׁ בָּהֶן ב׳ בְּחִינוֹת: הַיְינוּ, הָא׳ – בְּחִינַת "מַזְּלֵיהּ חָזֵי"[30] שֶׁבַּאֲצִילוּת – זֶהוּ לְמַעְלָה מֵהַכִּסֵּא. וְהַב׳ – בְּחִינַת "בְּרָאתָהּ יְצַרְתָּהּ כו׳" לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוּף, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא בְּחִינַת רֶגֶל. וְנִקְרָא גַּם כֵּן ב׳ בְּחִינוֹת אֵלּוּ "יִשְׂרָאֵל" וְ"יַעֲקֹב", כִּי יִשְׂרָאֵל – לִי־רֹאשׁ. וְיַעֲקֹב – יו״ד הַמִּתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינַת עָקֵב. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר). :

וְהִנֵּה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם אָמַר: "שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ כו׳". שֶׁמְּבוֹאָר, שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם הוּא לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת רֶגֶל. דְּהַיְינוּ, אֲפִילּוּ לְאַחַר יְרִידַת נִשְׁמָתוֹ בְּגוּפוֹ מֵאִיר בּוֹ מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת כִּסֵּא וּבְחִינַת רֶגֶל הַנַּ״ל.

וְהָעִנְיָן הוּא, עַל דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[31]: "הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה". וְיָדוּעַ, דְּהָאָבוֹת הֵן הָיוּ מֶרְכָּבָה לִבְחִינַת "זְרוֹעוֹת עוֹלָם" (בְּרָכָה לג, כז) – אַבְרָהָם לִבְחִינַת "חֶסֶד – דְּרוֹעָא יְמִינָא", וְיִצְחָק לִבְחִינַת "דְּרוֹעָא שְׂמָאלָא" כו׳. וּבְחִינַת "זְרוֹעוֹת" דְּאָדָם הָעֶלְיוֹן, הוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הַ"כִּסֵּא" כַּנַּ״ל.

וְהָעִנְיָן, דִּמְבוֹאָר לְמַעְלָה, דִּבְחִינַת הַ"כִּסֵּא" הוּא הַלְּבוּשׁ וְהַמָּסָךְ הַמַּעְלִים עַל הָאוֹר כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הִתְהַוּוּת בִּי״עַ כו׳, וּבְחִינַת הָ"רַגְלַיִם" נִמְשָׁכִים לְמַטָּה עַל יְדֵי הַכִּסֵּא וּלְבוּשׁ הַנַּ״ל. אֲבָל בְּחִינַת הַ"יָדַיִם" הוּא גִּילּוּי בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִלְּבוּשׁ וְהֶעְלֵם זֶה, וְהוּא גִּילּוּי בְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא כו׳", שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת "בְּרָאתָהּ כו׳". וְהָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם הָיוּ "מֶרְכָּבָה" לִבְחִינַת גִּילּוּי אוֹר זֶה. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ מֶרְכָּבָה – בִּבְחִינַת בִּטּוּל תְּמִידִי מַמָּשׁ, וְעַל יְדֵי זֶה הִמְשִׁיכוּ גִּילּוּי זֶה.

וּבֵיאוּר הָעִנְיָן הוּא:

כִּי הִנֵּה אָנוּ רוֹאִים עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל לְמַטָּה בְּאָדָם, שֶׁהַיָּדַיִם יֵשׁ בָּהֶן גִּילּוּי הַמּוֹחִין וְהַשֵּׂכֶל יוֹתֵר מִבָּרַגְלַיִם – שֶׁמִּתְאַחֲדִין וּמִתְקָרְבִים יוֹתֵר אֵצֶל הַשֵּׂכֶל וְהַמּוֹחִין מֵהָרַגְלַיִם. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָרֶגֶל גַּם כֵּן בְּטֵילָה לְגַבֵּי הָרֹאשׁ, וּלְכָל אֲשֶׁר יַחְפּוֹץ יַטֶּנּוּ, מִכָּל מָקוֹם בִּטּוּל זֶה אֵינוֹ מִמֵּילָא, אֶלָּא עַל פִּי צִוּוּי הַשֵּׂכֶל, שֶׁהָרֶגֶל נִשְׁמַעַת לְצִוּוּי זֶה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן תְּנוּעוֹת הַיָּדַיִם נַעֲשֶׂה מִמֵּילָא כִּפְי רְצוֹן הַשֵּׂכֶל וְאֵין צָרִיךְ לְצִוּוּי כְּלָל.

כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים הֶפְרֵשׁ בֵּין טִפּוּחַ בְּיָדָיו לְרִקּוּד שֶׁבְּרַגְלָיו: שֶׁכַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאָדָם בְּשִׂמְחָה – מִיָּד יִטַּפַּח בְּיָדָיו. דְּהַיְינוּ, שֶׁיִּרְאֶה בְּיָדָיו תְּנוּעָה הַמּוֹרָה עַל הַשִּׂמְחָה כְּמוֹ לְהַכּוֹת כַּף כו׳. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בָּרַגְלַיִם – שֶׁיִּהְיֶה נִמְשָׁךְ מִזֶּה שֶׁיִּהְיוּ רוֹקְדִים, הוּא אֵינוֹ נַעֲשֶׂה מִמֵּילָא, אֶלָּא אִם כֵּן יִהְיֶה צִוּוּי וְהַמְשָׁכָה מֵהַשֵּׂכֶל לְרַגְלָיו לִרְקֹד כו׳.

וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה בִּשְׁאָרֵי תְּנוּעוֹת – יִהְיֶה בַּיָּד הִתְהַוּוּת הַתְּנוּעָה מִמֵּילָא כִּפְי הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁבַּשֵּׂכֶל כַּנִּרְאֶה בְּחוּשׁ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בָּרֶגֶל אֵינוֹ מִמֵּילָא, רַק עַל פִּי צִוּוּי. וְזֶה רְאָיָיה בְּרוּרָה שֶׁבַּיָּדַיִם יֵשׁ גִּילּוּי הַשֵּׂכֶל יוֹתֵר, עַד שֶׁנִּמְשָׁכִין מֵאֲלֵיהֶן אַחַר מַחֲשֶׁבֶת הַשֵּׂכֶל כְּאִלּוּ אֵינָן דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

וְהַנִּמְשָׁל יוּבָן שֶׁזֶּהוּ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין מַעֲלַת הָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, שֶׁהָיוּ בְּחִינַת מֶרְכָּבָה, וּבְטֵלִים לְגַמְרֵי אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ כְּאִילּוּ אֵינָן יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ כְּלָל, וְלֹא פָּסְקוּ תְּמִידִי מִלְּקַשֵּׁר דַּעְתָּם בְּבִטּוּל הַנַּ״ל אֲפִילּוּ רֶגַע אֶחָד, לָכֵן הָיוּ מֶרְכָּבָה לִבְחִינַת "זְרוֹעוֹת עוֹלָם", שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת כִּסֵּא וּמָסָךְ[32], וּלְמַעְלָה מִבְּחִינַת רֶגֶל כו׳.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן שְׁאָר נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים, שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לִבְחִינַת וְגָדֵר בִּטּוּל זֶה הַתְּמִידִי, רַק שֶׁמְּעוֹרְרִים בְּנַפְשָׁם הַבִּטּוּל וְהִתְפַּעֲלוּת הָאַהֲבָה וְיִרְאָה, הֲרֵי זֶה בְּחִינַת רֶגֶל, שֶׁבְּטֵילָה גַּם כֵּן לְהַשֵּׂכֶל, רַק שֶׁאֵינוֹ מִמֵּילָא וְצָרִיךְ לִהְיוֹת צִוּוּי וְהַמְשָׁכָה מֵהַשֵּׂכֶל, וְהוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת הַהִתְבּוֹנְנוּת לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה כו׳. וְלָכֵן אָמַר מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם עַל אַנְשֵׁי דּוֹרוֹ – אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ "דּוֹר **דֵּעָה**"[33] – "שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף **רַגְלִי** כו׳". מַה שֶּׁאֵין כֵּן הוּא עַצְמוֹ – "אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ" – לְמַעְלָה מִבְּחִינַת רֶגֶל. וּכְמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם.

אַךְ זֶהוּ דֶּרֶךְ כְּלָל – נִקְרֶאת הַנִּשְׁמָה בְּחִינַת רֶגֶל. אַךְ דֶּרֶךְ פְּרָט, כָּל נְשָׁמָה הִיא צִיּוּר אָדָם וְיֵשׁ בָּהּ גַּם כֵּן בְּחִינַת יָד וְרֶגֶל.

וְהִנֵּה "דְּחִילוּ וּרְחִימוּ **טִבְעִיִּים**", הַיְינוּ הָאַהֲבָה הַטִּבְעִית הַמְסוּתֶּרֶת, נִקְרָא בְּחִינַת "רֶגֶל", אֲבָל בְּחִינַת "דְּחִילוּ וּרְחִימוּ **שִׂכְלִיִּים**" נִקְרָאִים "יָדַיִם" – שֶׁמִּתְאַחֲדִים עִם הַשֵּׂכֶל וְהַמּוֹחִין. וּמִבְּחִינַת דְּחִילוּ וּרְחִימוּ טִבְעִיִּים יַגִּיעַ לִבְחִינַת דְּחִילוּ וּרְחִימוּ שִׂכְלִיִּים. וְהַיְינוּ בִּקְרִיאַת־שְׁמַע, בְּאָמְרוֹ: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹהֵינוּ", שֶׁהוּא בְּחִינַת שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ, בְּחִינַת "מַזְּלֵיהּ חָזֵי" כו׳, שֶׁהוּא מְיוּחָד מַמָּשׁ עִם אֱלוּקוּת, וּמֹשֶׁם יָאִיר וּמִתְגַּלֶּה לִהְיוֹת "וְאָהַבְתָּ", שֶׁיִּהְיֶה "הַוָּיָ״ה אֱלֹקֶיךָ", שֶׁיִּהְיֶה גִּילּוּי יִחוּד זֶה גַּם כֵּן לְמַטָּה בְּהִתְלַבְּשׁוּת הַנִּשְׁמָה בַּגּוּף, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר. :

---

30. (מְגִילָּה ג, א).

31. (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה מז, ו. זֹהַר חֵלֶק א רי, ב. חֵלֶק ג קפב, א).

32. (וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ", דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אִיהוּ וְחַיּוֹהִי", וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "וְאַף גַּם לְאַחַר שֶׁיָּרְדוּ הַנַּר״נ דַּאֲצִילוּת לְעוֹלָם הַזֶּה לַצַּדִּיקִים הָרִאשׁוֹנִים, אֲפָשֶׁר שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה מָהוּתָן לִהְיוֹת דָּבָר נִפְרָד מֵאֱלוּקוּת כו׳". יְעוּיֵן שָׁם).

33. (זֹהַר חֵלֶק ב סב, סוֹף עַמּוּד ב. וּרְאֵה וַיִּקְרָא רַבָּה פָּרָשָׁה ט, א. בַּמִּדְבָּר רַבָּה פָּרָשָׁה יט, ג. וְשָׁם נִסְמָן).

וְהִנֵּה יָדוּעַ דִּירִידַת הַנְּשָׁמָה בָּעוֹלָם הַזֶּה (מַאיגְרָא רְמָה – בְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא", לִבְחִינַת עֲשִׂיָּה – "נִפְחַתְּה בִּי") הוּא צוֹרֶךְ עֲלִיָּה. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה.

וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר (לְעֵיל סב, ג), שֶׁהָאוֹתִיּוֹת נִקְרָאִים "סוּסִים", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (חֲבַקּוּק ג, ח): "כִּי תִרְכַּב עַל סוּסֶיךָ". דִּכְמוֹ שֶׁהַסּוּס יַעֲלֶה וְיָבִיא אֶת הָאָדָם הָרוֹכֵב עָלָיו לְמָקוֹם שֶׁלֹּא יוּכַל לֵילֵךְ כָּל כַּךְ בְּעַצְמוֹ, כָּךְ אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה מַעֲלִים וּמַגְבִּיהִים הַנֶּפֶשׁ לְמַעְלָה מֵעֶלָה. וְיֵשׁ אוֹתִיּוֹת שֶׁהֵן בְּחִינַת הַעֲלָאָה, וְיֵשׁ אוֹתִיּוֹת שֶׁהֵן בְּחִינַת הֶבְאָה וְהַמְשָׁכָה, דְּהַיְינוּ מִבְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין' לִבְחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין' – מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי. וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ לְשׁוֹן "אוֹתִיּוֹת" – לְשׁוֹן הֶבְאָה כְּמוֹ: "אָתָא וְאַיְיתֵי מַתְנִיתָא בְּיָדֵיהּ"[34]; "וְאָתָה מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ" (בְּרָכָה לג, ב).

וְהִנֵּה הָאוֹתִיּוֹת נִקְרָאִים גַּם כֵּן בְּשֵׁם "אֲבָנִים" בְּסֵפֶר יְצִירָה[35]: "שְׁנֵי אֲבָנִים בּוֹנוֹת שְׁתֵּי בָתִּים כו'". כִּי אֶבֶן הוּא בְּחִינַת דּוֹמֵם, וְהוּא בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה מִן ד' בְּחִינוֹת: אֵשׁ, רוּחַ, מַיִם, עָפָר; וְדוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי, מְדַבֵּר. וְכָךְ הָאוֹתִיּוֹת הֵם גַּם כֵּן מַדְרֵגָה תַּחְתּוֹנָה וּבְחִינַת דּוֹמֵם לְגַבֵּי הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת שֶׁהֵן בְּחִינַת חַי וְצוֹמֵחַ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

אַךְ עַל זֶה אָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (תְּהִלִּים קיח, כב): "אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה", שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָאוֹתִיּוֹת הַנִּקְרָאִים אֲבָנִים הֵם לְמַטָּה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת, אַף עַל פִּי כֵן הֵם מַעֲלִים הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת לְמַעְלָה וּמַדְרֵגָה הַגְּבוֹהָ יוֹתֵר מֵהַחָכְמָה. וְכַנַּ"ל בְּעִנְיַן בְּחִינַת סוּסִים כו'. וְהַיְינוּ כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה דְּ"הִרְהוּר לֹא עָבִיד מִידִּי"[36], וּבְדִבְרֵי תּוֹרָה גַּם כֵּן כְּתִיב: "לְמוֹצְאֵיהֶם" – בַּפֶּה דַּוְקָא[37].

וְהָעִנְיָן, כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, מֵהָאֲבָנִים עוֹשִׂים בַּיִת לְדִירַת הָאָדָם, וְאִי אֶפְשָׁר לָדוּר בְּלִי בַּיִת. כָּךְ עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה מַמְשִׁיכִים גִּילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, בְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', שֶׁיִּהְיֶה שׁוֹכֵן וּמִתְלַבֵּשׁ בְּאוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה.

(וְהַהַמְשָׁכָה הִיא מִבְּחִינַת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, "כִּי לֹא אָדָם הוּא" (שְׁמוּאֵל א' טו, כט), שֶׁיִּהְיֶה נִמְשָׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ לְמַטָּה בִּבְחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם". וְלָכֵן הַהַמְשָׁכָה דַּוְקָא עַל יְדֵי בַּיִת, בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת – כְּמוֹ שֶׁהַבַּיִת הוּא בְּחִינַת מַקִּיף עַל הָאָדָם וּלְמַעְלָה מִמֶּנּוּ כו'[38]).

וְזֶהוּ לְשׁוֹן "**מִקְרָא**"; "קוֹרֵא בַּתּוֹרָה": כְּאָדָם שֶׁקּוֹרֵא לַחֲבֵירוֹ שֶׁיָּבוֹא אֶצְלוֹ – כָּךְ עַל יְדֵי בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה "קוֹרֵא" לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא לִהְיוֹת בְּגָלוּי לְמַטָּה.

וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[39]: "**הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ**" – פֵּירוּשׁ: "הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא" הוּא בְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" – "קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה" גַּם כֵּן אוֹתִיּוֹת הַלָּלוּ, דְּהַיְינוּ שֶׁנִּמְשָׁךְ לָבֹא מֵהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי.

וּמַה שֶׁאָמְרוּ "כְּנֶגְדּוֹ", הַיְינוּ לְפִי שֶׁגִּלּוּי זֶה נִמְשָׁךְ לִבְחִינַת נִשְׁמוֹת הַנִּבְרָאִים, שֶׁהֵם בְּחִינַת בַּעֲלֵי גְּבוּל, וְאִי אֶפְשָׁר לָהֶן לְהָכִיל גִּילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף הַבִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל, עַל כֵּן אָמַר "כְּנֶגְדּוֹ", כִּי "דִּבֵּר ה' זוֹ הַלָּכָה"[40], וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא "קוֹרֵא" דְּבָרִים אֵלּוּ כְּנֶגֶד הָאָדָם הַקּוֹרֵא – מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה כו'.

וְעַל פִּי כָּל הַנַּ"ל נָבוֹאָה לְבֵאוּר הַפָּסוּק: "**וּתְחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר** כו'":

כִּי הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁהָאוֹתִיּוֹת נִקְרָאִים אֲבָנִים. וְהִנֵּה בַּאֲבָנִים יֵשׁ שְׁנֵי מַדְרֵגוֹת: הָא' – אֲבָנִים מַמָּשׁ, שֶׁהֵן בְּרִיאָה בִּידֵי שָׁמַיִם. וְהַב' – הָאֶבֶן הַנַּעֲשֶׂה בִּידֵי אָדָם, וְהִיא הַלְּבֵינָה שֶׁנַּעֲשֵׂית מִן הֶעָפָר עַל יְדֵי בְּנֵי אָדָם, שֶׁנַּעֲשֵׂית גַּם כֵּן חֲזָקָה וְקָשָׁה. וְהִיא נִקְרֵאת גַּם כֵּן אֶבֶן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (נַחֵ יא, ג): "הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים וְנִשְׂרְפָה לִשְׂרֵפָה, וַתְּהִי לָהֶם הַלְּבֵנָה לְאָבֶן כו'".

וְכִידּוּעַ וּמְפוּרְסָם, שֶׁגַּם הֵן[41] הַלְּבֵנִים יִבְנוּ בִּנְיַן בַּיִת חוֹמָה כְּמוֹ מִן הָאֲבָנִים. אַךְ שֶׁצָּרִיךְ תְּחִלָּה הַכְּנָה, אֵיךְ לַעֲשׂוֹת הַלְּבֵנִים שֶׁיִּהְיוּ חֲזָקִים וּמִתְקַיְּימִים, וְהוּא עַל יְדֵי שֶׁיִּשְׂרְפוּ אוֹתָם בְּכִבְשַׁן הָאֵשׁ. וְכַנַּ"ל בְּאָמְרָם "נִלְבְּנָה לְבֵנִים וְנִשְׂרְפָה לִשְׂרֵפָה" וְאָז דַּיְיקָא "וַתְּהִי לָהֶם הַלְּבֵנָה לְאָבֶן", וְהִיא הָאֶבֶן הַנַּעֲשֶׂה בִּידֵי אָדָם, וְלֹא בְּעֶצֶם תּוֹלַדְתָּם כְּמוֹ אֲבָנִים מַמָּשׁ שֶׁהֵן בְּרִיאָה בִּידֵי שָׁמַיִם.

וְהַנִּמְשָׁל מִב' בְּחִינוֹת אֲבָנִים אֵלּוּ יוּבָן גַּם כֵּן בְּרוּחָנִיּוּת, בְּעִנְיַן הָאוֹתִיּוֹת שֶׁנִּקְרָאִים אֲבָנִים, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם גַּם כֵּן ב' בְּחִינוֹת: **הָא'** – בְּחִינַת בְּרִיאָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וְנִקְרָאִים "אֲבָנִים". **וְהַב'** – בְּחִינָה הַנַּעֲשֶׂה בִּידֵי אָדָם, וְנִקְרָאִים "לְבֵנִים".

וְהַיְינוּ, כִּי בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה הֵם נִקְרָאִים **אֲבָנִים**, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא "מִן הַשָּׁמַיִם"[42] – "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה",

---

34. (בָּא וְהֵבִיא בְּרֵיְיתָא בְּיָדוֹ. לְשׁוֹן הַשֵּׁ"ס בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת – שַׁבָּת יט, ב. וְעוֹד).

35. (פֶּרֶק ד מִשְׁנָה טו).

36. (זֹהַר חֵלֶק ג קה, א. וּרְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים יז, ג־ד).

37. (עֵרוּבִין נד, א: "כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא (מִשְׁלֵי ד, כב) – אֶל תִּקְרֵי לְמֹצְאֵיהֶם אֶלָּא לְמוֹצִיאֵיהֶם בַּפֶּה". וּרְאֵה הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה לְאַדְמוּר הַזָּקֵן פֶּרֶק ב הֲלָכָה יב).

38. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל פָּסוּק "מִזּוּזָה מִיָּמִין כו', נֵר מִצְוָה כו'".

39. (רְאֵה תְּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רַבָּה רֵישׁ פֶּרֶק יח. יַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי אֵיכָה רֶמֶז תתרלה).

40. (שַׁבָּת קלח, ב (וּבְפֵירוּשׁ רַשׁ"י): "יְשׁוֹטְטוּ לְבַקֵּשׁ אֶת דְּבַר ה'" (עָמוֹס ח, יב) – דְּבַר ה' זוֹ הֲלָכָה". (כִּדְכְתִיב (וְאֶתְחַנַּן ה, ה): ["לְהַגִּיד לָכֶם] אֶת דְּבַר ה'" דְּהַיְינוּ תּוֹרָה)).

41. (לְכָאוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת: **מִן**).

42. (יִתְרוֹ כ, יח: "מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם").

וְהוּא נִקְרָא "לְשׁוֹן **הַקּוֹדֶשׁ**", שֶׁנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן. אַךְ בְּחִינַת **הַלְּבֵינִים** הָיְינוּ אוֹתִיּוֹת שֶׁל ע' לְשׁוֹן מִלְּשׁוֹנוֹת הָאוּמּוֹת, אֲשֶׁר כָּל עַם וָעָם מְדַבֵּר בִּלְשׁוֹנוֹ[43].

וְהִנֵּה כְּתִיב (זְכַרְיָה ב, י): "כִּי־אַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם". דְּהַיְינוּ, שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְפוּזָּרִים בְּע' אוּמּוֹת, וּמְדַבְּרִים גַּם כֵּן בִּלְשׁוֹן עַם וָעָם שֶׁהֵם דָּרִים בְּתוֹכָם בְּכָל צָרְכֵי מַשָּׂא וּמַתָּן. וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁמִּתְפַּלְּלִים בִּמְסִירַת־נֶפֶשׁ בְּכַוָּונָה, וְלוֹמְדִים תּוֹרָה לִשְׁמָהּ מִיְּגִיעַת הָעִסָּק בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, אֲזַי מַעֲלִים כָּל צִירוּפֵי אוֹתִיּוֹת שֶׁדִּבְּרוּ בָּהֶם – לְמַעְלָה מַעְלָה, לְשֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתָם, שֶׁהִיא בְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא", "טְהִירוּ עִלָּאָה" שֶׁלְּפְנֵי הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת.

וְזֶהוּ הַנִּקְרָא "חוּלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ"[44], פֵּירוּשׁ: כִּי לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן, מַה שֶּׁאֵין כֵּן שְׁאָר לְשׁוֹנוֹת הֵם חוֹל. אֲבָל כְּשֶׁמִּתְבָּרְרִים עַל יְדֵי הַתְּפִלָּה כַּנַּ"ל (וְגַם כְּשֶׁמְּדַבְּרִים בָּהֶם לְהָבִין הַתּוֹרָה, וּכְמוֹ בַּגְּמָרָא יֵשׁ כַּמָּה מִלּוֹת לְשׁוֹן אֲרַמִּי "הָכִי הַשְׁתָּא"; "אִי אָמַרַת בִּשְׁלָמָא"), הֲרֵי הֵם נַעֲשִׂים "עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ", בְּחִינַת "קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן" ו"טְהִירוּ עִלָּאָה".

וַהֲרֵי זֶה כִּמְשַׁל הַלְּבֵינִים, שֶׁהֵגַם שֶׁהֵן עָפָר פָּשׁוּט, מִכָּל מָקוֹם עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה יְדֵי אָדָם נַעֲשִׂים גַּם כֵּן קָשִׁים וַחֲזָקִים בִּבְחִינַת אֶבֶן כַּנַּ"ל, עַד שֶׁבּוֹנִים מֵהֶם חוֹמָה כו', וַ"אֲנִי חוֹמָה" (שִׁיר הַשִּׁירִים ח, י) – "זוֹ תּוֹרָה כו'"[45].

וְאָמְנָם, הִנֵּה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְהַפְּכוּ וְיִתְבָּרְרוּ הַצִּירוּפֵי אוֹתִיּוֹת (דְּחוּלִּין, לִהְיוֹת נַעֲשִׂים עַל טָהֳרַת הַקּוֹדֶשׁ) הַנַּ"ל, לִהְיוֹת נִקְרָאִים "אַבְנֵי קוֹדֶשׁ" (אֵיכָה ד, א) כִּי אִם עַל יְדֵי הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ בִּקְרִיאַת־שְׁמַע.

דְּכְמוֹ מְשַׁל הַלְּבֵינִים, דְּצָרִיךְ שֶׁיִּשְׂרְפוּ אוֹתָן בְּכִבְשָׁן תְּחִלָּה כַּנַּ"ל, וְעַל יְדֵי הַשְׂרֵיפָה יִתְהַפְּכוּ לִהְיוֹת קָשִׁים וַחֲזָקִים כָּאֲבָנִים, וְכָךְ הָעִנְיָן **בַּעֲבוֹדַת ה'**, עִנְיַן שְׂרֵיפַת הַלְּבֵינִים הוּא עַל יְדֵי שֶׁיִּתְפַּלְּלוּ בְּכַוָּונָה בְּהִתְלַהֲבוּת אַהֲבָה וְיִרְאָה, בְּאָמְרוֹ: "וְאָהַבְתָּ [..] בְּכָל לְבָבְךָ כו'", עַל יְדֵי זֶה נִשְׂרָפִים וְנִכְלָלִים אוֹתִיּוֹת הַזָּרִים מִכָּל הַמַּשָּׂא וּמַתָּן שֶׁעוֹסֵק, וְגַם כָּל הַחַיּוּת וְשֶׁפַע שֶׁנַּעֲשָׂה מֵהֶן, כְּמוֹ מַאֲכָל וּלְבוּשׁ, הַכֹּל עוֹלִים וְנִכְלָלִים בְּאַחְדוּת בַּעֲבוֹדַת ה', כְּשֶׁמּוֹסֵר נַפְשׁוֹ בְּ"אֶחָד" בְּהִתְלַהֲבוּת.

אַךְ צָרִיךְ שֶׁהָעִסָּק בְּמַשָּׂא וּמַתָּן יִהְיֶה בִּקְרִירוּת וּבְעַל בָּרְחוֹ, שֶׁלֹּא בִּתְשׁוּקָה מַמָּשׁ, רַק כְּמוֹ שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁרוֹצֶה[46], כְּדֵי לְהַחֲיוֹת נַפְשׁוֹ וְנַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ שֶׁיּוּכְלוּ לַעֲבוֹד אֶת ה' כָּל יְמֵי חָלְדָּם[47]. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[48]: "עֲשֵׂה תּוֹרָתְךָ קְבַע וּמְלַאכְתְּךָ עֲרַאי", שֶׁעִיקַּר הַמְּכֻוָּן בְּהַמְּלָאכָה – כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה "תּוֹרָתְךָ קְבַע", וְאָז עַל יְדֵי זֶה יוּכַל לְהַעֲלוֹת בְּהָאוֹתִיּוֹת אַחַר כָּךְ כַּנַּ"ל.

וְזֶהוּ "וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר כו'" – "תַּחַת רַגְלָיו" דַּוְקָא:

דְּהִנֵּה מְבוֹאָר לְמַעְלָה בְּעִנְיַן "וַיֵּשֶׁב ה' מֶלֶךְ לְעוֹלָם", שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת כִּסֵּא – כֵּס־א' הַמַּלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה לָאוֹר הַנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת "כְּמַרְאֵה אָדָם כו'", עַד שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת הַיֵּשׁ וְדָבָר נִפְרָד בְּבִי"ע. וּבְחִינַת הִתְהַוּוּת הַיֵּשׁ זֶהוּ בְּחִינַת "תַּחַת רַגְלָיו". וְהוּא מַה שֶּׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קג, יט): "וּמַלְכוּתוֹ **בַּכֹּל** מָשָׁלָה", הַיְינוּ אֲפִילּוּ עַד הַשָּׂרִים כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחִינַת "יָד" הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת "כִּסֵּא", וְאֵין שָׁם בְּחִינַת יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד, רַק "אִיהוּ וְגַרְמוּהִי חָד".

עַל כֵּן אָמַר "וְתַחַת רַגְלָיו", שֶׁהוּא לְמַטָּה מִבְּחִינַת כִּסֵּא הַנַּ"ל, שָׁם הוּא בְּחִינַת "**לִבְנַת הַסַּפִּיר**". פֵּירוּשׁ: "לִבְנַת" הוּא מֵעִנְיַן בְּחִינַת לְבֵינִים הַנַּ"ל, שֶׁהוּא בֵּירוּר וְהַעֲלָאַת הָאוֹתִיּוֹת שֶׁל הָע' לְשׁוֹן. שֶׁלְּאַחַר הַבֵּירוּר הֵם בְּחִינַת "לִבְנַת **הַסַּפִּיר**", שֶׁמְּאִירִים כַּסַּפִּירִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (אִיּוֹב כח, ו. יג): "מְקוֹם סַפִּיר אֲבָנָיהָ" – "לֹא יָדַע אֱנוֹשׁ עֶרְכָּהּ".

(וְהֶגֵּם שֶׁהָאוֹתִיּוֹת הַלָּלוּ נַעֲשִׂים בִּידֵי אָדָם וְלֹא בִּידֵי שָׁמַיִם, מִכָּל מָקוֹם עַל יְדֵי הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ בִּקְרִיאַת־שְׁמַע נִתְבָּרְרוּ כָּל כָּךְ עַד שֶׁנִּקְרָאִים "סַפִּיר". וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית ב, ג): "אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת" – "לַעֲשׂוֹת" – **לְתַקֵּן בִּידֵי אָדָם**[49]. וְעַיֵּן בְּ"עֵץ חַיִּים").

וּלְקָרֵב הַדָּבָר אֶל הַשֵּׂכֶל – אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁאוֹתִיּוֹת שֶׁל ע' לְשׁוֹן יִתְעַלּוּ כָּל כָּךְ עַל יְדֵי עֵסֶק הַתְּפִלָּה וְהַתּוֹרָה לִהְיוֹת גַּם כֵּן כְּמוֹ "אַבְנֵי קֹדֶשׁ", עַד שֶׁנִּקְרָאִים "לִבְנַת הַסַּפִּיר"?

אַךְ הָעִנְיָן:

דְּהִנֵּה אָנוּ רוֹאִים שֶׁבְּכָל עַם וָעָם הַמְּדַבֵּר בִּלְשׁוֹנוֹ, עִם כָּל זֶה אֵין בְּכָל לְשׁוֹן רַק הַבָּרַת הַכ"ב צִירוּפֵי אוֹתִיּוֹת שֶׁבָּה' מוֹצָאוֹת הַיְּדוּעִים – אחה"ע מֵהַגְּרוֹן כו', כְּמוֹ בִּלְשׁוֹן

---

43. (עַל פִּי אֶסְתֵּר א, כב: "עַם וָעָם כִּלְשׁוֹנוֹ . . וּמְדַבֵּר כִּלְשׁוֹן עַמּוֹ").

44. (חֲגִיגָה יט, ב. וּבְפֵירוּשׁ רַשׁ"י שָׁם: "אָדָם הָרָגִיל לֶאֱכוֹל קָדָשִׁים מְקַבֵּל עָלָיו לֶאֱכוֹל חוּלִּיוֹ בְּטָהֳרַת הַקּוֹדֶשׁ כְּדֵי שֶׁיִּהוּ בְּנֵי בֵיתוֹ זְהִירִין וּבְקִיאִין בְּטָהֳרַת הַקּוֹדֶשׁ". וּרְאֵה לְעֵיל לֶךְ לְךָ יב, ב. יג, א. לְקַמָּן וַיַּקְהֵל פח, א־ב. וּרְאֵה אוֹר תּוֹרָה הַשָּׁלֵם לְהָרַב הַמַּגִּיד רִמְזֵי תּוֹרָה עַמּוּד תסט וּבַהֲעָרוֹת וְציוּנִים שָׁם עַמּוּד תקצח).

45. (פְּסָחִים פז, א).

46. (כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁרוֹצֶה: תּוֹרַת כֹּהֲנִים וַיִּקְרָא א, ג. רֹאשׁ הַשָּׁנָה ו, א וְשָׁם נִסְמָן. – בַּנּוֹגֵעַ לְקָרְבָּנוֹת וְגֵט).

47. (עַל פִּי תְּהִלִּים לט, ו: "יָמַי וְחֶלְדִּי" – זְמַנֵּי בְּעוֹלָם .מְצוּדַת דָּוִד).

48. (אָבוֹת א, טו).

49. (רְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה יא, ו. וּבְפֵירוּשׁ רַשׁ"י שָׁם: "הָדָא הוּא דִּכְתִיב "אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת", "אֲשֶׁר בָּרָא וְעָשָׂה" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "לַעֲשׂוֹת", לוֹמַר שֶׁהַכֹּל צָרִיךְ תִּיקּוּן").

הַקֹּדֶשׁ. רַק הַשִּׁינּוּי בֵּין שְׁאָר לְשׁוֹנוֹת לְלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הוּא בַּלָּשׁוֹן. שֶׁצִּירוּף 'בָּשָׂר' שֶׁל לָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ דְּאוֹתִיּוֹת אֵלּוּ: בֵּי"ת, שִׁי"ן, רֵי"שׁ, הֵן מְחַיִּים מַמָּשׁ אֶת הַבָּשָׂר – בְּדִבַּר ה' בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר הַלְּשׁוֹנוֹת, שֶׁהֵם הֶסְכֵּמִיִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בַּ"פַּרְדֵּס" שַׁעַר הָאוֹתִיּוֹת וּבַשֵּׁל"ה.

וְכֵן תְּמוּנַת אוֹתִיּוֹת דִּכְתַב אַשּׁוּרִי רוֹמֵז לְעִנְיָנִים נִפְלָאִים. שֶׁהֲרֵי "רַבִּי עֲקִיבָא הָיָה דּוֹרֵשׁ עַל כָּל קוֹץ כו'"[50], וְכָל זֶה אֵינוֹ כְּלָל וּכְלָל בִּשְׁאָר כְּתָבִים וּלְשׁוֹנוֹת. אֲבָל עִם כָּל זֶה הַבָּרַת כ"ב אוֹתִיּוֹת יֵשׁ בָּהֶן גַּם כֵּן בְּשָׁוֶה.

וְיָדוּעַ, דְּשׁוֹרֶשׁ כ"ב בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ נִמְשָׁכִים מִמְּקוֹם גְּבוֹהַּ מְאֹד וּלְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, רַק שֶׁ"קִּבְעָן בַּפֶּה כו'"[51], אִם כֵּן, עַל כָּל פָּנִים אָנוּ רוֹאִים שֶׁגַּם ע' לָשׁוֹן יֵשׁ שֹׁרֶשׁ לְהָאוֹתִיּוֹת לְמַעְלָה, לְכָךְ יוּכְלוּ לְהִתְעַלּוֹת עַל יְדֵי מְסִירַת־נֶפֶשׁ בִּקְרִיאַת־שְׁמַע כַּנַּ"ל. וְזֶהוּ בְּחִינַת "לִבְנַת הַסַּפִּיר" שֶׁהוּא "תַּחַת רַגְלָיו", דְּהַיְינוּ בְּבֵירוּר מִבְּחִינַת נוֹגַהּ.

וְשָׁם יֵשׁ גַּם כֵּן "כְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם **לָטוֹהַר**", שֶׁהוּא בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה. שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מֵהַשָּׁמַיִם, וְהָאוֹתִיּוֹת הֵן מִבְּחִינַת "טְהִירוּ עִלָּאָה", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר: "גְּלִיף גְּלִיפוּ בִּטְהִירוּ עִלָּאָה"[52]. וְנִמְשְׁכָה לְמַטָּה גַּם כֵּן "תַּחַת רַגְלָיו" בַּעֲשִׂיָּה כַּנַּ"ל.

וְנִמְצָא, "לִבְנַת הַסַּפִּיר" וְ"עֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטוֹהַר" הֵם בְּחִינַת ב' מִינֵי אוֹתִיּוֹת הַנַּ"ל, שֶׁעַל יְדֵי ב' מִינֵי אוֹתִיּוֹת הַנַּ"ל הוּא עֲלִיַּת הַנִּשְׁמוֹת אַחַר יְרִידָתָן שֶׁיָּרְדוּ מִבְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא" לִהְיוֹת בִּבְחִינַת רֶגֶל כַּנַּ"ל, וְעַל יְדֵי ב' בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה הַנַּ"ל, שֶׁהֵם בִּבְחִינַת "תַּחַת רַגְלָיו", עַל יְדֵי זֶה הוּא הָעֲלִיָּה. :

וְזֶהוּ "וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל":

דְּהִנֵּה לְעֵיל מַנִּיחַ כְּתִיב (פָּרָשָׁתֵנוּ כד, ב): "וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל הֲוָיָ"ה וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ", כִּי שֹׁרֶשׁ בְּחִינַת מֹשֶׁה הָיָה לְמַעְלָה מִבְּחִינַת כִּסֵּא ה' הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּבֵי"עַ (וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר לְעֵיל בְּפֵירוּשׁ "רַגְלִי, הָעַם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ"), וְלָכֵן נִיתְּנָה הַתּוֹרָה עַל יָדוֹ, כִּי הַתּוֹרָה יָרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם, הַיְינוּ שֶׁנִּמְשְׁכָה מֵאֲצִילוּת לְבְרִיאָה דֶּרֶךְ בְּחִינַת הַכִּסֵּא הַנַּ"ל[53].

וּכְדֵי לְהַמְשִׁיכוֹ וּלְהוֹרִידוֹ מֵאֲצִילוּת לִבְרִיאָה, הִיא עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַשָּׂגָתוֹ הָיָה בִּבְחִינַת אֲצִילוּת מַמָּשׁ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בּוֹ (שְׁמוֹת ב, י): "מִן הַמַּיִם מְשִׁיתִיהוּ" – מִבְּחִינַת מַיִם עֶלְיוֹנִים, שֶׁהוּא בְּחִינַת אֲצִילוּת כו'. וְזֶהוּ "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה" (בְּרָכָה לג, ד) – שֶׁהַמְשִׁיךְ הַתּוֹרָה מֵאֲצִילוּת לְבִי"עַ.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַזְּקֵנִים לֹא הָיְתָה הַשָּׂגָתָם בַּאֲצִילוּת כְּלָל רַק בִּבְרִיאָה. וְלָכֵן נֶאֱמַר בָּהֶם "וַיִּרְאוּ אֵת **אֱלֹקֵי** יִשְׂרָאֵל": בְּחִינַת "אֱלֹקֵי" הוּא מִדַּת הַצִּמְצוּם וְהַהֶסְתֵּר, בְּחִינַת הַכִּסֵּא הַנַּ"ל. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמֹשֶׁה כְּתִיב (פָּרָשָׁתֵנוּ כד, ב): "וְנִגַּשׁ [..] אֶל **הֲוָיָה**", שֶׁהוּא בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַצִּמְצוּם דִּשֵּׁם אֱלֹקִים, דְּהַיְינוּ לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַכִּסֵּא.

וְלִהְיוֹת שֶׁהַשָּׂגַת הַזְּקֵנִים הָיָה מִבְּחִינַת "אֱלֹקִים", שֶׁהוּא אַחַר הַהֶעְלֵם דְּכִסֵּא הַנַּ"ל, לָכֵן שָׁם רָאוּ וְהִשִּׂיגוּ בְּחִינַת "לִבְנַת הַסַּפִּיר" וּבְחִינַת "כְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם", שֶׁהֵם ב' בְּחִינוֹת אוֹתִיּוֹת הַנַּ"ל.

דְּהַיְינוּ: שֶׁיֵּשׁ שָׁם גַּם כֵּן מִבְּחִינַת "עֶצֶם הַשָּׁמַיִם", וְהוּא אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה שֶׁנִּיתְּנָה מֵהַשָּׁמַיִם, שֶׁהֲרֵי נִמְשְׁכָה וְנִתְלַבְּשָׁה גַּם כֵּן תַּחַת הַכִּסֵּא הַנַּ"ל, וְזֶהוּ בְּחִינַת "אַבְנֵי קֹדֶשׁ" (אֵיכָה ד, א). וְעוֹד יֵשׁ שָׁם גַּם כֵּן בְּחִינַת "לִבְנַת הַסַּפִּיר", שֶׁהֵם אוֹתִיּוֹת הַמִּתְבָּרְרִים מְעַ' לָשׁוֹן, שֶׁבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ אֵינָם דַּוְקָא רַק תַּחַת בְּחִינַת כִּסֵּא, כַּנַּ"ל בַּאֲרִיכוּת. :

וְזֶהוּ "וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ" (פָּרָשָׁתֵנוּ כד, יא):

פֵּירוּשׁ: "יָדוֹ" הֵן בְּחִינַת חַג"ת, שֶׁהֵן סְמוּכִין אֶל הָרֹאשׁ וּמְחוּבָּרִין עִמּוֹ, וְהֵם לְמַעְלָה מִבְּחִינַת כִּסֵּא וְהֶעְלֵם. עַל כֵּן הַזְּקֵנִים לֹא זָכוּ לְגִילּוּי זֶה מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכִּסֵּא, דְּהַיְינוּ מִבְּחִינַת הַיָּדַיִם, וְהַשָּׂגָתָם הָיָה רַק עַל יְדֵי הַכִּסֵּא. וְזֶהוּ "וְתַחַת רַגְלָיו כו'", וְלָכֵן "לֹא שָׁלַח יָדוֹ" אֲלֵיהֶם.

וַהֲגַם שֶׁנִּקְרְאוּ "**אֲצִילֵי** בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וּכְמוֹ שֶׁכְּתִיב בְּהוּ (בְּהַעֲלוֹתְךָ יא, כה): "**וַיִּאצֶל** מִן הָרוּחַ", עִם כָּל זֶה יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם לְמֹשֶׁה. שֶׁהֵם לֹא הִשִּׂיגוּ רַק הֶאָרַת הָאֲצִילוּת הַמִּתְלַבֵּשׁ בִּבְרִיאָה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וַיִּרְאוּ אֵת **אֱלֹקֵי** כו'",

וְלָכֵן "וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ" (פָּרָשָׁתֵנוּ כד, ב) לִבְחִינַת גִּילּוּי שֵׁם **הֲוָיָ"ה**. אֲבָל בְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם כְּתִיב: "וְנִגַּשׁ" לִבְחִינַת שֵׁם הֲוָיָ"ה. וְכֵן אָבוֹת הָעוֹלָם הָיוּ מֶרְכָּבָה לִבְחִינוֹת "זְרוֹעוֹת עוֹלָם" כַּנַּ"ל.

(וּבָזֶה יוּבָן קְצָת מַה שֶּׁכָּתוּב בְּשִׁיר הַשִּׁירִים (ה, ד): "דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ כו'", דְּהַיְינוּ לְנִשְׁמוֹת הַגְּבוֹהוֹת בִּמְאֹד – אָבוֹת הָעוֹלָם וּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם כַּנַּ"ל). :

---

50. ("וְקוֹץ תִּלֵּי תִּלִּים שֶׁל הֲלָכוֹת").

51. (סֵפֶר יְצִירָה ב, ג. "וְלֹא שֶׁבְּרָאָן שָׁם בַּפֶּה" – לְעֵיל מקץ מב, ב).

52. (חֲקַק חֲקִיקָה בְּטֹהַר הָעֶלְיוֹן. זֹהַר חֵלֶק א בְּרֵאשִׁית דף טו, א).

53. (**וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר** (לְעֵיל בְּרֵאשִׁית א, ב), **בְּפֵירוּשׁ** "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי" (יְשַׁעְיָה סו, א), דְּקָאֵי עַל הַתּוֹרָה, שֶׁיָּרְדָה לִהְיוֹת בְּחִינַת כִּסֵּא לְגִילּוּי רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ כו'.

וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בַּבֵּיאוּר לְמַה שֶּׁכָּתוּב בְּ"לִקּוּטֵי אֲמָרִים" פֶּרֶק י"ג (נִרְאֶה לִי בְּדֶרֶךְ אֶפְשָׁר צָרִיךְ לִהְיוֹת: נ"ג. וְהוּא הַנִּדְפָּס בַּסִּידּוּר וְעִם דַּא"חז) לְאַחַר עָלֵינוּ שַׁעַר הַתַּלְמוּד תּוֹרָה". – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(יא) **והנה** בזמן מ"ת היה חבור וקשר בין מ"ע ומ"ת דח"ע וח"ת כנ"ל שהרי נאמר (שם יט, כ) וירד הוי' על הר סיני שירד מעצמות ח"ע וידבר אלקי' כו' מי שאנכי כו' והוא בחי' הארת ח"ע בח"ת שהרי אנכי ולא יהיה לך שרש מ"ע ול"ת וכללות יו"ד הדברות רק בסו"מ וע"ט בכלל כבד כו' זכור כו' לא תרצח כו' כידוע והוא בחי' ח"ת שבא לברר לעה"ד טו"ר דבחכמה אתברירו כנ"ל ונמצא היה חבור למ"ע עם מ"ת שהרי נאמר וירד הוי' על הר סיני שירד אור ח"ע בח"ת כדי לברר כנ"ל וז"ש בראשית בשביל התורה שנקרא ראשית דחכמה שבראשית ברא כו' בחי' ח"ת דמע"ב לא היה רק בשביל בחי' בירור דחכמ' שבתורה וכמאמר (שבת פח, א) תנאי היה להקב"ה בששת ימ"ב אם יקבלו ישראל את התורה מוטב וא"ל אחזיר אתכם לתוהו כו' וכן (ירמי' לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי כו' ובמצות ת"ת לבד א' (ישעי' נא, טז) ואשים דברי בפיך כו' וזהו בשביל התורה בעבורה ולא שבחכמ' שבתורה עצמה אע"פ שנאמר ואהיה אצלו אמון כאומן שרואה בלוח כו' היינו ג"כ בשביל בחי' הבירורים דרפ"ח כו' לפי אופן הרצון העליון בבירורים דרפ"ח בעה"ד בתו"מ כך ברא ויצר כל העולמות וזהו דאסתכל באורייתא וברא עלמא וכמ"ש (משלי ח, כב) ה' קנני ראשית דרכו כנ"ל והן יו"ד הדברות שאחר יו"ד מאמרות. אך עדיין י"ל איך היה חבור מ"ע ומ"ת בזמן מ"ת אחר שהיה רקיע בין מים למים ועוד דמהו המעל' שירד אור ח"ע למטה בח"ת אחר הבדלת הרקיע דודאי קודם הבריאה היה יותר נעלה שהרי מ"ת היו כלולים במ"ע וזהו נקרא עליות התחתון לגבי העליון שיש עלי' למ"ת כ"כ וגם מ"ע לא ירדו מעצם מעלתם כ"כ למטה כלל אבל בירידת מ"ע למטה ירדו ממדריגותם וגם זאת רק בחי' חיצונים שלהם לבד ומ"ת הן בתחתית המדריגה כמו שהן למטה כמשל העליון שיורד לגבי התחתון ונמצא יש יתרון מעלה ביחוד מ"ע ומ"ת קודם הבריאה מזמן יחודם במ"ת בב' דברים א' שמ"ת עלו בהתכללות למעלה במ"ע ובמ"ת ירדו למ"ת והב' שקודם הבריאה לא ירדו מ"ע מפנימית מדריגותם כמו שהן למעלה כלל ובמ"ת ירדו להאיר בח"ת נובלות חכמ' של מעלה כנ"ל להתלבש בבירורים דק"נ כו' שנק' עמל תורה ולא תורה עצמה כנ"ל וד"ל:

בראשית ברא כו'. יהי רקיע בתוך המים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

ב) וְהִנֵּה, עִנְיָן מִלּוּי הַפְּגָמִים הַנַּ"ל עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, הוּא עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב "**אָנֹכִי אָנֹכִי** [..] מוֹחֶה פְּשָׁעֶיךָ כו'"[40].

וְיֵשׁ לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב ב' פְּעָמִים "אָנֹכִי".

אַךְ הָעִנְיָן יוּבַן עַל פִּי הַקְדָּמָה לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב בַּעֵץ חַיִּים[41], שֶׁהַכְּתָר הוּא הַמְמוּצָע בֵּין הַמַּאֲצִיל לַנֶּאֱצָלִים, וְיֵשׁ בּוֹ **מִבְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמַּאֲצִיל** וְגַם בְּחִינַת **שֹׁרֶשׁ הַנֶּאֱצָלִים.** וְהַיְינוּ שֶׁהַכֶּתֶר נֶחְלַק לְב' פַּרְצוּפִים – **עַתִּיק יוֹמִין וְאַרִיךְ־אַנְפִּין.** וְהִנֵּה, בְּחִינַת עַתִּיק יוֹמִין הוּא בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמַּאֲצִיל, וּבְחִינַת אַרִיךְ אַנְפִּין הוּא שֹׁרֶשׁ הַנֶּאֱצָלִים.

וּבֵיאוּר הָעִנְיָן:

בִּהְיוֹת כִּי לְפִי שֶׁבֶּאֱמֶת אוֹר אֵין־סוֹף אֵינוֹ בְּגֶדֶר חָכְמָה וְחֶסֶד כְּלָל כַּנּוֹדָע, לָזֹאת, כְּדֵי שֶׁיּוּמְשַׁךְ וְיִתְצַמְצֵם לְהִתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינַת חָכְמָה וְחֶסֶד – הוּא עַל יְדֵי מְמוּצָע; וְהוּא בְּחִינַת הָרָצוֹן שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ הִתְהַוּוּת הַחָכְמָה וְיו"ד סְפִירוֹת, וְאָז מִיָּד נִתְהַוּוּ וְהָיוּ כְּלוּלִים בִּרְצוֹנוֹ, וְעַל יְדֵי הָרָצוֹן נִמְשָׁכִים אַחַר־כַּךְ מֵהֶעְלֵם אֶל הַגִּילוּי, לִהְיוֹת

---

40. יְשַׁעְיָה מג, כה.

41. שַׁעַר מב (שַׁעַר דְּרוּשֵׁי אַבִּי"עַ) פֶּרֶק א. נִתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים ח, ב וּבְבַמָּה מְקוֹמוֹת.

הִתְהַוּוּת כֹּחַ הַחָכְמָה בְּפוֹעַל שֶׁהִיא הַנִּקְרֵאת סְפִירַת הַחָכְמָה, וְכֵן בְּחִינַת הַבִּינָה וְהַחֶסֶד כו׳.

וּכְמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּאָדָם, שֶׁעַל יְדֵי הָרְצוֹן שֶׁרוֹצֶה בְּאֵיזוֹ חָכְמָה תּוּמְשַׁך נַפְשׁוֹ בָהּ לְהִתְחַכֵּם בָּהּ בְּעוֹמֶק; מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחָכְמָה אַחֶרֶת שֶׁאֵין לוֹ חֵשֶׁק בָּהּ – לֹא יַשְׂכִּיל בָּהּ כָּל כָּךְ. נִמְצָא, שֶׁהָרְצוֹן הוּא הַגּוֹרֵם גִּילּוּי הַכֹּחוֹת מֵהַהֶעְלֵם, וְהַיְינוּ עַל יְדֵי הָעוֹנֶג שֶׁמְּלוּבָּשׁ בָּרָצוֹן[42].

וְהִנֵּה, בְּחִינַת עַתִּיק יוֹמִין הוּא בְּחִינַת תַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן, "שֶׁעֶשׁוּעַ הַמֶּלֶךְ בְּעַצְמוּתוֹ"[43]. וְהוּא "בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמַּאֲצִיל", שֶׁאֵינוֹ עֲדַיִין שֹׁרֶשׁ לְהִתְהַוּוּת נֶאֱצָלִים. וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ "עַתִּיק"[44] – לְשׁוֹן "הַמַּעְתִּיק הָרִים"[45], שֶׁנֶּעְתַּק וְנִבְדָּל מִיּוֹמִין עִילָּאִין[46] דְּאֲצִילוּת, שֶׁהֵם מְקוֹר הָעוֹלָמוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה׳ אֶת הַשָּׁמַיִם כו׳"[47]. אַךְ מִכָּל מָקוֹם מִתְלַבֵּשׁ מִמֶּנּוּ הֶאָרָה בִּבְחִינַת אַרִיךְ־אַנְפִּין לִהְיוֹת מִתְעַנֵּג וְרוֹצֶה בְּהִתְהַוּוּת עָלְמִין דְּבִי"ע, וְהוּא הַנִּקְרָא "שֹׁרֶשׁ הַנֶּאֱצָלִים".

וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ שֵׁנִי בְּמִלַּת עַתִּיק – מִלְּשׁוֹן מַעְתִּיק מִסֵּפֶר לְסֵפֶר, שֶׁהוּא בְּחִינַת הַמְשָׁכַת דְּבַר מָה, וְהַיְינוּ בְּחִינַת מַ"ה וּבַ"ן דְּעַתִּיק יוֹמִין, פְּנִימִיּוּת וְחִיצוֹנִית שֶׁבּוֹ.

וְהִנֵּה מֵאַרִיךְ־אַנְפִּין נִמְשָׁכִים אַחַר־כַּךְ אַבָּא וְאִימָּא, וְאַחַר־כַּךְ זו"נ וכו׳. וְנוֹדָע וּמְבוֹאָר גַּם כֵּן, שֶׁעִיקַּר עֵסֶק הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵם "רְמַ"ח אֵיבָרִים דְּמַלְכָּא", ז"א, הַיְינוּ לְהַמְשִׁיךְ הָאָרַת אֵין־סוֹף עַל יְדֵי הַכְּתָר בְּזָ"א; וְעַל יְדֵי הָעוֹן מִסְתַּלֵּק אוֹתוֹ הָאוֹר מֵאוֹתוֹ הָאֵבֶר, וְגַם נִמְשָׁךְ מִן הָאֵבֶר יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים בְּסוֹד "נוֹקֵב שֵׁם הַוָיָ"", כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל.

וְלָזֹאת הַתִּיקּוּן הוּא עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת אוֹר מִב׳ פַּרְצוּפֵי הַכֶּתֶר הַנַ"ל, דְּהַיְינוּ:

מִפַּרְצוּף **עַתִּיק יוֹמִין**, שֶׁהוּא בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמַּאֲצִיל, וְהֶאָרָתוֹ הִיא בִּבְחִינַת מַקִּיף וְסוֹבֵב עַל הָאֲצִילוּת, וְהַמַּקִּיף[48] מְסַמֵּא עֵינֵי הַחִיצוֹנִים, וְלֹא יוּכְלוּ לְקַבֵּל עוֹד יְנִיקָה עַל כָּל פָּנִים דֶּרֶךְ הַפְּגָם חַס־וְשָׁלוֹם;

וְהַמְשָׁכַת[49] מִבְּחִינַת פַּרְצוּף **אַרִיךְ־אַנְפִּין** – שֹׁרֶשׁ הַנֶּאֱצָלִים, וְעַל יְדֵי זֶה יִתְמַלְּאוּ הַפְּגָמִים וְהַחֲסָרוֹנוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ בִּפְנִימִיּוּת הַסְּפִירוֹת. וּכְמוֹ נָהָר שֶׁנֶּחֱרַב וְיָבֵשׁ, שֶׁחוֹפְרִים בְּעוֹמֶק כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ בּוֹ מִשֶּׁם מַיִם.

וְזֶהוּ סוֹד "אָנֹכִי אָנֹכִי" ב׳ פְּעָמִים, הֵם ב׳ פַּרְצוּפֵי הַכֶּתֶר[50] וְעַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה "מוֹחֶה פְּשָׁעֶיךָ כו׳".

וְכָל זֶה נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה וְהַחֲרָטָה בַּלֵּב: כִּי תְּשׁוּבָה פֵּירְשׁוּ בַּזֹּהַר[51]: תְּשׁוּב־ה׳, וְהִנֵּה אוֹת ה׳ יֵשׁ בָּהּ מִילּוּי יו"ד כָּזֶה: הֵ"י. וּפֵירוּשׁ תְּשׁוּב־ה׳ עִם מִלּוּי יו"ד שֶׁבָּהּ, הַיְינוּ: בְּחִינַת בִּינָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, לְהִתְבּוֹנֵן בְּגִדְלוּת ה׳ וְתִפְאַרְתּוֹ, וּלְהוֹלִיד מִזֶּה צְעָקָה וַחֲרָטָה בַּלֵּב עַל מַעֲשָׂיו הָרָאשׁוֹנִים, וְלִהְיוֹת כָּל חֶפְצוֹ וְיִשְׁעוֹ לְהִתְקָרֵב אֶל ה׳. וְהַיוּ"ד שֶׁבְּמִילּוּי הֵ"י הוּא בְּחִינַת חָכְמָה, "תַּעֲלוּמוֹת לֵב"[52], מִקֶּרֶב וְלֵב עָמוֹק[53].

וְהֵם ב׳ יְסוֹדוֹת דְּאַבָּא וְאִימָּא. וְיָדוּעַ דְּאַבָּא וְאִימָּא הֵם מִבְּחִינַת מַ"ה וּבַ"ן, וְשָׁרְשָׁם מִמַּ"ה וּבַ"ן דְּעַתִּיק יוֹמִין, עַד מַ"ה וּבַ"ן דְּאַ"ק. וְעַל יְדֵי זֶה מְעוֹרְרִים בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת "אָנֹכִי אָנֹכִי" הַנַ"ל – מַ"ה וּבַ"ן דְּעַתִּיק יוֹמִין – לְתַקֵּן כָּל הַפְּגָמִים כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל.

וְזֶהוּ סוֹד הַפָּסוּק[54] "**כִּי** הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ

42. רֵאָה גַּם לְהִלָּן מִצְוַת אַחֲדוּת ה׳ פֶּרֶק ב. בִּנְיַן מִקְדָּשׁ פֶּרֶק א.

43. עֵמֶק הַמֶּלֶךְ שֵׁעַר "שֶׁעֶשׁוּעֵי הַמֶּלֶךְ בְּעַצְמוּתוֹ". וּרְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּמִדְבַּר יח, ד וְאֵילָךְ.

44. פֵּירוּשׁ עַתִּיק לְשׁוֹן הַמַּעְתִּיק הָרִים: אִיּוֹב ל, ה. רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה רֹאשׁ הַשָּׁנָה סא, ג. אוֹר הַתּוֹרָה וַיִּקְרָא כְּרַךְ ב עַמּוּד תק. וּבְאֲרוּכָּה בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ה כְּרַךְ ב עַמּוּד תתקמא. וּבְאוֹר הַתּוֹרָה נִצָּבִים עַמּוּד א׳רלא. דְּשָׁם מְבִיא מָשָׁל מִמַּעְתִּיק סֵפֶר מִכְּתָב לִכְתָב אַחֵר עַיֵּין שָׁם. אוֹר הַתּוֹרָה עִנְיָנִים עַמּוּד פב וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת.

45. אִיּוֹב ט, ה.

46. יָמִים עֶלְיוֹנִים. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א רמז, א. חֵלֶק ג צד, רֵישׁ עַמּוּד ב. רַמְבַּ"ן בְּרֵאשִׁית ב, ג. תַּנְיָא שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה סוֹף פֶּרֶק י.

47. יִתְרוֹ כ, יא.

48. וְהַמַּקִּיף מְסַמֵּא עֵינֵי הַחִיצוֹנִים . . עַל יְדֵי זֶה יִתְמַלְּאוּ הַפְּגָמִים: בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ה כְּרַךְ ב עַמּוּד תתקמב מוֹסִיף הַצֶּמַח צֶדֶק בְּהַגְּהָה:

"וְנִמְשָׁךְ לְהָאִיר בִּבְחִינַת מַקִּיף, וְעַל יְדֵי זֶה לֹא יוּכְלוּ הַחִיצוֹנִים לִינֹק עוֹד, וְאַחַר כַּךְ יוֹרֵד וְנִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת אַרִיךְ־אַנְפִּין לְהָאִיר בִּבְחִינַת אוֹר פְּנִימִי לְמִלּוּאוֹת כָּל הַפְּגָמִים כו׳.

(וְגַם בְּחִינַת אוֹר עַתִּיק נִמְשָׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ בְּאַרִיךְ־אַנְפִּין, וְכַנּוֹדָע שֶׁהָאוֹר נִמְשָׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ בְּי"ג תִּיקּוּנֵי דִיקְנָא, וְהוּא מִבְּחִינַת עַתִּיק, אֶלָּא שֶׁלְּפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ דֶּרֶךְ בְּחִינַת צִמְצוּמִים, דְּהַיְינוּ שֶׁנִּמְשָׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ בְּדֶרֶךְ בְּחִינַת שְׁעָרוֹת עַל דֶּרֶךְ מְשָׁל, לְכָךְ יוּכַל לְהָאִיר בִּבְחִינַת אוֹר פְּנִימִי, עַד דְּאַבָּא וְאִימָּא יוֹנְקִים מִמַּזָּלוֹת אֵלּוּ, אֲבָל עַצְמִיּוּת בְּחִינַת עַתִּיק מֵאִיר בִּבְחִינַת מַקִּיף כַּנַ"ל)".

49. וְהַמְשָׁכַת מִבְּחִינַת: אוּלַי צָרִיךְ לִהְיוֹת: וְהַמְשָׁכָה מִבְּחִינַת אוֹ: וְהַמְשָׁכַת בְּחִינַת.

50. הֵם ב׳ פַּרְצוּפֵי הַכֶּתֶר: בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ה כְּרַךְ ב עַמּוּד תתקמג: "**אָנֹכִי הָרִאשׁוֹן** הוּא בְּחִינַת אוֹר דְּעַתִּיק שֶׁמּוּבְדָּל לְגַמְרֵי, וְנִקְרָא 'אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי', וְהוּא שֶׁיּוֹרֵד עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה לִמְחוֹת הָעֲוֹנוֹת וּלְהַעֲבִיר הַפְּשָׁעִים שֶׁלֹּא יְקַבְּלוּ הַחִיצוֹנִים יְנִיקָה מֵהֶם מִטַּעַם הַנַ"ל. וְאַחַר כַּךְ יוֹרֵד הָאוֹר מִבְּחִינַת אַרִיךְ־אַנְפִּין לְהָאִיר אֶת הָאוֹרוֹת דַּאֲצִילוּת כַּנַ"ל, וְהוּא בְּחִינַת **אָנֹכִי הַשֵּׁנִי**, וְעַל יְדֵי אֶמְצָעוּת שְׁנֵיהֶם נִמְחַל הָעָוֹן". וּמוֹסִיף הַצֶּמַח צֶדֶק שָׁם: "וְנִתְקַן הַפְּגָם".

51. חֵלֶק ג נְשֹׂא קכב, א. וּרְאֵה תַּנְיָא, אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה פֶּרֶק ד.

52. תְּהִלִּים מד, כב.

53. עַל פִּי תְּהִלִּים סד, ז: "וְקֶרֶב אִישׁ וְלֵב עָמֹק".

54. וְזֶהוּ סוֹד הַפָּסוּק כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת הִיא מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה: בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה נִצָּבִים מה, ג. הוֹסִיף הַצֶּמַח צֶדֶק: "וְכֵן כָּתַב בְּרֵאשִׁית חָכְמָה פֶּרֶק א מִשַּׁעַר הַתְּשׁוּבָה בְּשֵׁם הָרַמְבַּ"ן דְּפָסוּק "כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת" קָאֵי עַל מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה".

הַיּוֹם"[55] הִיא מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה[56], שֶׁהִיא מִבְּחִינַת "אָנֹכִי", בְּחִינַת כֶּתֶר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן שְׁאָרֵי הַמִּצְוֹת נִקְרָאִים "מִצְוֹת הַוַיִ"[57], שֶׁהֵם בִּבְחִינַת זָ"א כַּנַ"ל;

"לא נִפְלֵאת הִיא מִמְּךָ וְלֹא רְחוֹקָה הִיא" – "מִמְּךָ" דַּיְיקָא, כִּי בֶּאֱמֶת בְּחִינַת עַתִּיק יוֹמִין הוּא פֶּלֶא הָעֶלְיוֹן, שֶׁהוּא נֶעְלָם וּמְכוּסֶה לְגַמְרֵי וְ"לֹא אִתְיְדַע"[58], כִּי הוּא הַמַּקִּיף כַּנַ"ל; וּבְחִינַת אַרִיךְ־אַנְפִּין הוּא רָחוֹק מֵהָאֲצִילוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי"[59] – שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַהַשָּׂגָה. וְכֵן נִקְרָא עַתִּיק יוֹמִין "שָׁמַיִם" – בְּחִינַת מַקִּיפִים, וְאַרִיךְ־אַנְפִּין נִקְרָא "מֵעֵבֶר לְיָם[60] הַחָכְמָה".

וּלְפִי שֶׁהַמְּשָׁכַת אוֹרוֹת אֵלּוּ נִצְרָכִים בְּמִצְוַת הַתְּשׁוּבָה כַּנַ"ל, וְהוּא דָּבָר הַקָּשֶׁה מְאֹד לִכְאוֹרָה לְהַמְשִׁיךְ אוֹרוֹת אֵלּוּ הַמּוּפְלָאִים וּרְחוֹקִים גַּם מֵעוֹלָם הָאֲצִילוּת, לָזֶה אָמַר "**לא נִפְלֵאת מִמְּךָ**" דַּיְיקָא, כִּי הָאָדָם שָׁרְשׁוֹ גָּבוֹהַּ מְאֹד נַעֲלֶה מִבְּחִינַת אַ"ק – שֶׁהוּא הַכְּלָל הַקָּדוּם הַכּוֹלֵל כָּל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת בַּהַשְׁוָוּאָה אַחַת, וְנִקְרָא "רַעֲוָא דְּכָל רַעֲוִין", וְכוֹלֵל גַּם בְּחִינַת עַתִּיק יוֹמִין וְאַרִיךְ־אַנְפִּין עִם כְּלָלוּת אַבִּי"ע כֶּאֱחָד, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר (עַיֵּן בְּמִצְוֹת מִילָה חֵלֶק ב')[61] – עַל כֵּן יוּכַל לְהַמְשִׁיכָם בְּנָקֵל.

וְלָכֵן נִיתְּנוּ לָאָדָם גַּם כֵּן תַּרְיַ"ג מִצְוֹת, שֶׁהֵם בְּחִינוֹת שׁוֹנוֹת, כְּמוֹ אֶתְרוֹג וְלוּלָב – הַמְשָׁכַת בְּחִינָה זוֹ, וְשַׁבָּת – בְּחִינָה זוֹ; וְכֵן בְּשַׁבָּת גּוּפָא, סְעוּדַת לֵיל שַׁבָּת – "חֵקֶל תַּפּוּחִין", וְשַׁחֲרִית – "עַתִּיקָא כּוּ"[62].

וּמַלְאָךְ אֶחָד אֵין עוֹשֶׂה שְׁתֵּי שְׁלִיחוּת[63] – לְפִי שֶׁהוּא בְּחִינָה פְּרָטִית, אֲבָל הָאָדָם, שֶׁשָּׁרְשׁוֹ מֵאוֹר כְּלָלִי הַנַ"ל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בּוֹ "**נַעֲשֶׂה** אָדָם" – לְשׁוֹן רַבִּים[64], לִהְיוֹת בּוֹ מִכָּל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת[65], עַל כֵּן נִיתְּנוּ לוֹ כָּל הַמִּצְוֹת. וְעַל כֵּן אָמַר "לא נִפְלֵאת מִמְּךָ", כִּי לְגַבְּךָ הֲרֵי קָרוֹב הַדָּבָר מְאֹד[66] לְהַמְשִׁיכָם. וְדֵי לַמֵּבִין. :

מצות וידוי ותשובה, פרשת נשא

55. נִצָּבִים ל, יא־יג: "לא נִפְלֵאת הִוא מִמְּךָ וְלֹא רְחֹקָה הִוא. לא בַשָּׁמַיִם הִיא . . וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִוא".

56. "כֵּן כָּתַב בְּרֵאשִׁית חָכְמָה פֶּרֶק א מִשַּׁעַר הַתְּשׁוּבָה בְּשֵׁם הָרַמְבַּ"ן, דְּפָסוּק "כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת" קָאֵי עַל הַתְּשׁוּבָה". – הֶעָרַת אַדְמוּ"ר הַצֶּמַח צֶדֶק בְּלִקּוּטֵי נִצָּבִים מה, ג. וּרְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק יד עַמּוּד 112 הָעָרָה 24.

57. וַיִּקְרָא ד, ב.

58. וְלֹא נוֹדַע. זֹהַר חֵלֶק ג רפט (אִדְּרָא זוּטָא).

59. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה": קֹהֶלֶת ז, כג. וּבְסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ה פֶּרֶק ב עַמּוּד תתקמו מוֹסִיף: "פֵּירוּשׁ עַל אוֹר מַקִּיף דְּחָכְמָה קָאָמַר אֶחְכָּמָה". עַיֵּן שָׁם בַּאֲרוּכָּה.

60. רְאֵה פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר יוֹם הַכִּיפּוּרִים פֶּרֶק ד. פַּרְדֵּס, עֲרֵכֵי הַכִּינוּיִים מַעֲרֶכֶת יָם. קְהִלַּת יַעֲקֹב עֵרֶךְ יָם. וּרְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרנ"ט עַמּוּד ריג.

61. פֶּרֶק א – לְעֵיל י, ב. וּרְאֵה שָׁם פֶּרֶק ב.

62. זֹהַר חֵלֶק ב פח, ב. סֵדֶר הַקִּידּוּשׁ לְלֵיל וְיוֹם הַשַּׁבָּת וְסֵדֶר סְעוּדָה שְׁלִישִׁית. נִתְבָּאֵר בַּאֲרִיכוּת בְּבִיאוּרֵי הַזֹּהַר לְהַצֶּמַח צֶדֶק חֵלֶק ב עַמּוּד תשצד וָאֵילָךְ.

63. וּמַלְאָךְ אֶחָד אֵין עוֹשֶׂה שְׁתֵּי שְׁלִיחוּת: בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה נ, ב. הוּבָא בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י וַיִּרָא יח, ב. זֹהַר חֵלֶק ג נָשֹׂא קלב, ב. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת. וּרְאֵה לְעֵיל מִצְוֹת פַּרְיָה וְרִבְיָה פֶּרֶק ב.

64. נַעֲשֶׂה אָדָם לְשׁוֹן רַבִּים: בְּרֵאשִׁית א, כו. רְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ה פֶּרֶק ב עַמּוּד תתקלה. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרכ"ו עַמּוּד רמב.

65. נִצָּבִים ל, יד: "כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ".

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ועפ"ז יובן ענין מה שאומרים בפ' שני' דק"ש ואספת דגנך הכוונה שיאסוף כל דברים הגשמיי' לאלקות, והבי' כי כלליות ענין ק"ש הוא בחי' ההתבוננות בבחי' הביטול דיחו"ע ויחו"ת שהם ביטול אמיתי וביטול היש לאין, וז"ע אחד אותיות א' ח' ד', שח' רומז לז"ר וארץ, וד' לד"ר העולם, וכמארז"ל כד אמליכתי' למעלה ולמטה ולד' רוחות תו לא צריכי', שע"ז רומז תי' אחד שהחי"ת והד' הם ז"ר וארץ, וד' רוחות הם בטלי' בתכלית לבחי' אל"ף הוא בחי' א"ס אלופו ש"ע. ועי"ז נמשך הביטול גם למטה בכל דברי' הגשמי', שמה שהוא [עוסק] במלאכה הגשמיות באסיפת דגן תירוש ויצהר הוא לפי שא"א בלתי מלאכה, כי אם אין קמח אין תורה, אבל עיקר המכוון הוא אצלו בכדי שע"י האכילה יוכל ללמוד ולהתפלל, וכמארז"ל אבות א' י"ג שמאי אומר עשה תורתך קבע וממילא מלאכתן היא רק בדרך עראי, וכמשנ"ת במ"א ענין קבע ועראי אין הכוונה בזמן כ"א בעיקר המכוון (ע' בד"ה ואהבת וד"ה כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב) (ד"ר), שעיקר המכוון יהי' הקביעות עיתי' לתורה עכ"פ בבעל עסק, בכאו"א לפי ערכו ע"פ

משנ"ת בהלכות תלמוד תורה, ועי"ז אוסף כל דברים הגשמי' לאלקות, ושיהיו גם הם נכללי' בבחי' הביטול דק"ש, שהרי אם לא הי' אוכל לא הי' יכול ללמוד ולהתפלל ק"ש ותפילה, ונמצא כשאוכל לש"ש ה"ה מעלה האכילה ההיא שתכלל ג"כ בבחי' הביטול דיחו"ע ויחו"ת דק"ש. וז"ש אל תראוני שאני שחרחורת ששזפתני השמש, פי' שזפתני השמש, שכמו השמש ע"י תוקף חומו הנה הוא משחיר דבר הזורחת עליו בריבוי, כן ע"י בחי' תוקף החום משלהובא דרחימותא דואהבת שבק"ש, שנעשה ע"י התבוננות דאחד ועד שבק"ש שהוא בחי' שמש ומגן ה' אלקי', ע"י נעשה שחרחורת שזהו ע"י שזפתני השמש דשמש הוי' שבק"ש.

לא הביט און ביעקב

בס"ד. (ש"פ בלק, ל"ב).

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס עץ החיים – [הקדמת הרח"ו]

ב) וְהִנֵּה עוֹד בַּשְּׁנִים הַקּוֹדְמוֹת הִתְאוֹנֵן כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי זֵכֶר צַדִּיק וְקָדוֹשׁ לִבְרָכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם־הַבָּא נִשְׁמָתוֹ בְּגִנְזֵי מְרוֹמִים בְּהַקְדָּמַת "דֶּרֶךְ חַיִּים" עַל מִיעוּט עֵסֶק הַחֲסִידוּת. וַאֲנַן מָה נַעֲנֶה אַבַּתְרֵיהּ[29] בְּעִתִּים אֵלּוּ אֲשֶׁר כִּמְעַט נֶעְדַּר הָעֵסֶק לְגַמְרֵי, וְרַק אֶחָד בְּעִיר כּוּ' אֲשֶׁר יְנַדְּבוֹ לִבּוֹ לִלְמוֹד דַּא"ח לִפְרָקִים וְעִתִּים רְחוֹקִים, כְּמוֹ בְּשַׁבָּת־קוֹדֶשׁ קוֹדֶם הַתְּפִילָּה, לִטְעוֹם טַעַם מִ"עֵץ חַיִּים". וְגַם אָז הִנֵּה בָּדָד יוֹשֵׁב בְּלִי חָבֵר וְרֵעַ, וְלוֹמֵד רַק בְּהַשְׁקָפָה, כְּמוֹ שֶׁמַּעֲבִיר עַל הַסִּדְרָא;

וְאֵינוֹ מַגִּיעַ לְעוֹמְקָן וַאֲמִיתָתָן שֶׁל הַדְּבָרִים כְּמוֹ בְּלִימוּד חֲבֵרִים יַחַד, אֲשֶׁר אִישׁ יַחַד פְּנֵי רֵעֵהוּ[30], וּמִשְׁתַּדְּלִים לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג הַדְּבָרִים הָדֵק הֵיטֵב, בְּאֲמִיתִּית הַכַּוָּנָה. וְגַם בָּאִים לְתוֹכָן הָעִנְיָן הַיּוֹצֵא מִזֶּה בַּעֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב, שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית אֲמִיתִּית הַכַּוָּנָה.

לא כֵן בְּלִימוּד בִּיחִידוּת, בְּרוּבָן שֶׁל בְּנֵי אָדָם, שֶׁאֵין בָּזֶה שׁוּם אוֹר וְחַיּוּת כְּלָל, וַ"הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ"[31], שֶׁמִּיָּד יוֹצְאִים הַדְּבָרִים מִמּוֹחוֹ וְלִבּוֹ, וְאֵין בָּזֶה שׁוּם 'בְּכֵן'[32] וְשׁוּם תַּכְלִית לַעֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב בִּפוֹעַל.

וְגַם אִם יִתְעוֹרֵר לְבָבוֹ לְהִתְפַּלֵּל בְּשַׁבָּת־קוֹדֶשׁ אַחַר הַלִּימוּד הַנַּ"ל, לֹא יִמְצָא בְּעַצְמוֹ מַה לַּחְשֹׁב, בְּמַה לְהִתְבּוֹנֵן, וְעִם מַה לְהִתְפַּלֵּל – כְּאִילּוּ לֹא לָמַד כְּלָל. לְפִי שֶׁבֶּאֱמֶת הַלִּימוּד הוּא כְּאִלּוּ אֵינוֹ כוּ'.

וְאוֹי לְעֵינַיִם אֲשֶׁר כַּךְ רוֹאוֹת עֲזִיבָה כָּזֹאת, אֲנַחְנוּ אֲשֶׁר בְּחַסְדּוֹ יִתְבָּרֵךְ, חֶסֶד חִינָּם, נָתַן לָנוּ חֶמְדָּה גְּנוּזָה, חֶמְדָּה יְקָרָה, תּוֹרַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב זַ"ל אֲשֶׁר נִתְגַּלָּה לָנוּ בְּעֶצֶם טָהֳרָהּ, כְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטוֹהַר[33] כּוּ' – עַל יְדֵי רַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים זֶכֶר צַדִּיקִים וּקְדוֹשִׁים לִבְרָכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם־הַבָּא, נִשְׁמָתָם בְּגִנְזֵי מְרוֹמִים.

בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים נִתְקָרְבוּ בְּהָאוֹר הַגָּדוֹל "בְּאִשְׁתַּדְּלוּתָא רַב וְסַגִּי, וּבְאִתְדַּכְּאוּתָא דְּגַרְמֵיהּ כּוּ'"[34], וּבָעֲרָה בָהֶם אֵשׁ ה', שַׁלְהֶבֶת יָ"ה[35], בִּבְחִינַת אוֹר הַמֵּאִיר לְעַצְמוֹ וְאוֹר הַמֵּאִיר לְזוּלָתוֹ, וְכוּלָּם חָיוּ בָּהּ בְּחַיּוּת פְּנִימִי וְעַצְמִי.

וּמַה מְּאוֹד יִדְאַב הַלֵּב לִרְאוֹת אַחֲרֵת בְּדוֹרוֹתֵינוּ אֵלֶּה, אֲשֶׁר כִּמְעַט נֶעֱלְמָה מֵעֵין כָּל חַי[36]. וּבִיוֹתֵר יִכְאַב הַלֵּב עַל אַחֵינוּ אֲשֶׁר יָחְסְרוּ חַס־וְשָׁלוֹם הַטּוֹבָה הַזֹּאת. אֲבָל יְקָרָה הַנִּתְּלָה בְּצַוָּארֵינוּ – לֹא נֶהֱנָה לְאוֹרָהּ חַס־וְשָׁלוֹם?!

וַהֲלֹא עָלֵינוּ לִיתֵּן חֶשְׁבּוֹן לְנַפְשֵׁנוּ, אֲנַחְנוּ אֲשֶׁר זָכִינוּ

---

29. וַאֲנַן מָה נַעֲנֶה אַבַּתְרֵיהּ: וְאָנוּ מַה נַּעֲנֶה אַחֲרָיו. עַל פִּי בְּרָכוֹת לא, א.

30. אִישׁ יַחַד פְּנֵי רֵעֵהוּ: מִשְׁלֵי כז, יז. "יַחַד – מִלְּשׁוֹן חַדִּידָה וְשִׁנּוּן". מִצּוּדַת צִיּוֹן. "תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְחַדְּדִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה". – רַשַ"י.

31. מִשְׁלֵי כג, ה. "עוֹדְךָ מְנַעֲנֵעַ עֵינֶיךָ לְהִסְתַּכֵּל בּוֹ וְאֵינֶנּוּ, כִּי פִּתְאוֹם יֹאבֵד". מִצּוּדַת דָּוִד.

32. בְּכֵן: תַּכְלִית הַלִּימוּד הִיא הַמַּסְקָנָה הַיּוֹצֵאת מִמֶּנּוּ לַעֲבוֹדַת ה' בְּפוֹעַל וְהַמַּעֲשֶׂה הוּא הָעִיקָּר.

33. כְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטוֹהַר: עַל פִּי מִשְׁפָּטִים כד, י.

34. וּבְהִשְׁתַּדְּלוּת רַבָּה וּגְדוֹלָה, וּבְטִהוּר עַצְמוֹ. לָשׁוֹן הַזֹּהַר חֵלֶק ב מִשְׁפָּטִים קכה, א.

35. שַׁלְהֶבֶת יָ"ה: שִׁיר הַשִּׁירִים ח, ו.

36. נֶעֱלְמָה מֵעֵין כָּל חַי: עַל פִּי אִיּוֹב כח, כא.

לִהְיוֹת תַּלְמִידֵי רַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים, הֲרֵי מְחוּיָּבִים אֲנַחְנוּ בְּלִימוּד תּוֹרָתָם הַקְּדוֹשָׁה, חִידּוּשׁ תּוֹרָה שֶׁנִּתְחַדְּשָׁה עַל יָדָם[37].

וּכְמוֹ שֶׁהַחוֹבָה עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לְעַסּוֹק בַּתּוֹרָה, כֵּן עָלֵינוּ שֶׁכֻּם אַחַד עַל אַחֵינוּ[38] הַחוֹבָה לְעַסּוֹק בְּלִימוּד הַחֲסִידוּת. וּבְהֶעְדֵּר לִימוּד הַחֲסִידוּת – בַּמָּה אֲנַחְנוּ חֲסִידִים, וּבַמָּה אֲנַחְנוּ מְקוּשָּׁרִים לְרַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים?!

וְחָלִילָה חָלִילָה לָנוּ שֶׁלֹּא לְקַבֵּל אֶת הַטּוֹב אֲשֶׁר גְּמָלָנוּ ה', וּפְנִימִיּוּת אוֹר תּוֹרָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה נָטַע בְּתוֹכֵנוּ עַל יְדֵי עֲבָדָיו הַנֶּאֱמָנִים הַקְּדוֹשִׁים וְזֶכֶר צַדִּיקִים וּקְדוֹשִׁים לִבְרָכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם־הַבָּא, נִשְׁמָתָם בְּגִנְזֵי מְרוֹמִים. וּמַה נֹּאמַר בַּיּוֹם שֶׁיְּדוּבַּר בָּנוּ[39] כו'.

ג) וְזֶה גַּם כֵּן גְּרָמָא בִּנְזִיקִין בְּהֶעְדֵּר הָעֲבוֹדָה, עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב זוֹ תְּפִילָּה[40], אֲשֶׁר זֶה תַּכְלִית כַּוָּנַת הַחֲסִידוּת לַעֲבוֹד אֶת ה' עֲבוֹדָה שְׁלֵמָה בְּמוֹחַ וָלֵב בְּהִתְעוֹרְרוּת אַהֲבָה וְיִרְאָה כָּל חָד וְחָד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִּילֵיהּ.

וְהַשִּׁיעוּר הוּא עִנְיָן הַיְדִיעָה וַהַשָּׂגָה וְהִהְתְבּוֹנְנוּת אֱלֹקִי כו'. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּלִּיקוּטֵי תּוֹרָה פָּרָשַׁת מַטּוֹת דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "עֵינֵי כֹל"[41] בְּפֵירוּשׁ מַאֲמַר הַזּוֹהַר עַל פָּסוּק "נוֹדַע בַּשְּׁעָרִים" – "לְפוּם מַה דִּמְשַׁעֵר בְּלִבּוֹ כו'"[42]. וּלְפִי עֵרֶךְ הַהַשָּׂגָה וְהַהִתְבּוֹנְנוּת – כְּעֵרֶךְ הַזֶּה הוּא הַהִתְעוֹרְרוּת בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה כו'.

אֲשֶׁר גַּם בְּדוֹרוֹתֵינוּ אֵלֶּה מְחוּיָּבִים אֲנַחְנוּ בָּזֶה, וְאַדְּרַבָּא, בְּעִקְּבוֹת מְשִׁיחָא, שֶׁאֵין תּוֹרָתֵנוּ קָבֵע, עִיקַּר הָעֲבוֹדָה הִיא הַתְּפִילָּה. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ"אִיגֶּרֶת הַקּוֹדֶשׁ" בְּ"קוּנְטְרֵס אַחֲרוֹן"[43] בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הִנֵּה לֹא טוֹבָה הַשְּׁמוּעָה", וּמְבוֹאָר שָׁם שֶׁהִיא חוֹבָה שֶׁל תּוֹרָה מַמָּשׁ, וְהַיְינוּ לְהִתְבּוֹנֵן בְּתְפִילָּה בִּפְסוּקֵי דְזִמְרָה וּבִרְכוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע, בְּעוֹמֶק הַדַּעַת, וּלְעוֹרֵר הָאַהֲבָה הַמְסוּתֶּרֶת שֶׁתִּהְיֶה בְּהִתְגַּלּוּת הַלֵּב כו'.

וְעַל יְדֵי זֶה פּוֹעֵל בֵּירוּר וְזִיכּוּךְ כּוֹחוֹת הַטִּבְעִיִּים וְנֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּאִיגֶּרֶת הַקּוֹדֶשׁ הַנַּ"ל), שֶׁלֹּא לְהִימָּשֵׁךְ אַחֲרֵי הַתַּאֲווֹת וְתַעֲנוּגֵי הָעוֹלָם וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה הָעוֹלָם תּוֹפֵס מָקוֹם כָּל כָּךְ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא לִהְיוֹת מְשׁוּקָע בָּזֶה חַס־וְשָׁלוֹם, הֵן בְּעֵסֶק מַשָּׂא וּמַתָּן וְהֵן בְּכָל עִנְיְנֵי הַגּוּף וְהַחוֹמְרִי, וְאַדְּרַבָּא, יַגְבִּיר הַצּוּרָה עַל הַחוֹמֶר, שֶׁתַּתְכְּלִית חֶפְצוֹ יִהְיֶה בְּאֲלֹקוּת וְעִנְיְנֵי אֱלֹקוּת, דְּהַיְינוּ תּוֹרָה וּמִצְוֹות, וְעִנְיְנֵי הַגַּשְׁמִיִּים יִהְיוּ בְּדֶרֶךְ טָפֵל וּבְלֹא לֵב וָלֵב[44].

וְהַיְינוּ שֶׁגַּם בְּהַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית זָאל אֲזוֹי רֶעבְּט וֶוערֶען[45], וּבְכָל דָּבָר יִהְיֶה תַּכְלִית כַּוָּנָתוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם כו'. אֲשֶׁר כָּל אֵלֶּה לֹא רְחוֹקָה הִיא כו', וְקָרוֹב הַדָּבָר מְאוֹד[46] לְכָל אֶחָד וְאֶחָד גַּם עַתָּה. וּבִפְרָט לְפִי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּאִיגֶּרֶת הַקּוֹדֶשׁ הַנַּ"ל שֶׁזֶּה עִיקַּר הָעֲבוֹדָה בְּעִקְּבוֹת מְשִׁיחָא, וְ"אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא בָּא בִּטְרוּנְיָא כו'"[47]. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בַּקּוּנְטְרֵס הַנַּ"ל[48].

וְכָל זֶה הוּא דִּוְקָא כְּשֶׁעוֹסְקִים בְּלִימוּד הַחֲסִידוּת. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּאִיגֶּרֶת הַקּוֹדֶשׁ הַנַּ"ל בְּקוּנְטְרֵס אַחֲרוֹן דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב בִּפְרִי עֵץ חַיִּים": וּמְבִיאָהּ לְלֵב שָׁלֵם כו'".

וְעַל פִּי פָּשׁוּט הוּא, שֶׁהֲרֵי צְרִיכִים לֵידַע אֶת הָעִנְיָנִים בְּמַה לְּהִתְבּוֹנֵן וְאֵיךְ לְהִתְבּוֹנֵן, וְאָז יוּכַל לְהִתְעוֹרֵר בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה כו'. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"רֵאשִׁית חָכְמָה"[49], שֶׁצְּרִיכִים לֵידַע הַנֶּאֱהָב וְעַל יְדֵי זֶה תִּהְיֶה הָאַהֲבָה, וְכֵן בְּיִרְאָה, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּקּוּנְטְרֵס הַנַּ"ל.

וּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָן הוּא, שֶׁלְּבַד הַיְדִיעָה הַנַּ"ל, שֶׁבְּלֹא זֶה הֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לְשׁוּם דָּבָר לִהְיוֹת (וּכְמוֹ שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְסוֹחֵר לִסְחוֹר בְּלֹא סְחוֹרָה, וְעַל הַתּוֹרָה נֶאֱמַר "כִּי טוֹב סַחְרָהּ כו'"[50].

וְהָרַב חַיִּים וִיטַאל זַ"ל בְּהַקְדָּמַת שַׁעַר הַהַקְדָּמוֹת כָּתַב וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "וְנִקְרֵאת 'תּוֹרָה' עַל שֵׁם 'הוֹרָאָה', שֶׁהִיא לְהוֹרוֹת עַל בּוֹרְאָהּ יִתְבָּרֵךְ, מָה הוּא וּמָה עִנְיָנוֹ". עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ[51])

הִנֵּה הַלִּימוּד הַזֶּה כְּשֶׁלּוֹמְדִים כִּדְבָעֵי, הֲרֵי הוּא מֵבִיא לִידֵי עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב, מִפְּנֵי הָאוֹר הָאֱלֹקִי שֶׁמֵּאִיר וְנִגְלָה בָּזֶה, וְהוּא הַמְּגַלֶּה כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, וְעַל יְדֵי זֶה בָּא לִידֵי עֲבוֹדָה אֲמִיתִּית כו'.

---

37. רְאֵה וַיִּקְרָא רַבָּה פָּרָשָׁה יג, ג.

38. שֶׁכֻּם אַחַד עַל אַחֵינוּ: עַל פִּי וַיְחִי מח, כב.

39. וּמַה נֹּאמַר בַּיּוֹם שֶׁיְּדוּבַּר בָּנוּ: עַל פִּי שִׁיר הַשִּׁירִים ח, ח.

40. עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב זוֹ תְּפִילָּה: תַּעֲנִית ב, א.

41. בְּמִדְבַּר פּה, ב.

42. מִשְׁלֵי לא כג. זֹהַר חֵלֶק א וַיֵּרָא קג א.

43. סִימָן ח (דִּף קסא, ב).

44. בְּלֹא לֵב וָלֵב: דִּבְרֵי הַיָּמִים א' יב, לד.

45. שֶׁגַּם בְּדַעַת הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית יִתְקַבֵּל הַדָּבָר.

46. לֹא רְחוֹקָה הִיא כו'. וְקָרוֹב הַדָּבָר מְאוֹד: עַל פִּי נִצָּבִים ל, יא. יד.

47. עֲבוֹדָה זָרָה ג, א.

48. פֶּרֶק טז.

49. שַׁעַר הַיִּרְאָה פֶּרֶק יא, הוּבָא לְעֵיל פֶּרֶק יג.

50. מִשְׁלֵי ג, יד.

51. רְאֵה לְעֵיל הוֹסָפָה א.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – קונטרסים

שאלה: מדוע בעבודת ה', גדול העושה מאהבה, ובבריאת העולם חשובה מעלת היראה דוקא.

"אָמַר* רַב יְהוּדָה, לֹא בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּירְאוּ מִלְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (קֹהֶלֶת ג, יד) וְהָאֱלֹקִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו". וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ עִנְיַן הַיִּרְאָה בִּכְלָל וּמַהוּ מַעֲלָתָהּ, שֶׁכָּל עִנְיַן בְּרִיאַת הָעוֹלָם הוּא בִּשְׁבִילָהּ, דַּהֲלֹא בְּעִנְיַן הָעֲבוֹדָה יֵשׁ קְדִימַת הַמַּעֲלָה בְּהָעֲבוֹדָה דְּאַהֲבָה עַל הָעֲבוֹדָה דְּיִרְאָה, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (סוֹטָה דַף לא עַמּוּד א): "גָּדוֹל הָעוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה יוֹתֵר מֵהָעוֹשֶׂה מֵיִרְאָה", וּבְבְרִיאַת הָעוֹלָם חָשִׁיב מַעֲלַת הַיִּרְאָה דַּוְקָא, דְּלֹא בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו.

וּלְהָבִין זֶה יֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[1] בְּעִנְיַן "הַנֹּטֵעַ אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע, אִם יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט", שֶׁדָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם תּוֹפֵס דַּוְקָא ב' כֹּחוֹת אֵלּוּ דִּרְאִיָּה וּשְׁמִיעָה וּב' הָאֵבָרִים דְּעַיִן וְאֹזֶן, לִהְיוֹת כִּי בְּכֹחוֹת אֵלּוּ יֵשׁ יִתְרוֹן עַל שְׁאָר הַכֹּחוֹת, שֶׁהֵם כֹּחוֹת הַמְחַבְּרִים וְהַפּוֹעֲלִים כַּנַּ"ל, וּבָהֶם כְּדֵי הֶקֵּשׁ כְּלָלִי עַל עִנְיַן הַהַנְהָגָה שֶׁלְּמַעְלָה, דְּכָל מַעֲשֵׂי בְּנֵי אָדָם וְדִבּוּרָיו אִם מְדַבֵּר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וּתְפִלָּה אוֹ בְּדִבּוּרֵי חֹל, לֹא מִבָּעֵיא דִּבּוּרִים אֲסוּרִים שֶׁהֵם חֵטְא וְעָוֹן, אֶלָּא אַף גַּם דִּבּוּרֵי דְּבָרִים בְּטֵלִים, הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל עוֹלֶה וְנֶחְקָק לְמַעְלָה. וַהֲגַם דְּהָאָדָם עִם כָּל עִנְיָנָיו הַגַּשְׁמִיִּים וְהָרוּחָנִיִּים אֵינָם בְּעֶרֶךְ לְגַבֵּי לְמַעְלָה, מִכָּל מָקוֹם חֲרֵי הַכֹּל עוֹלֶה וְנֶחְקָק לְמַעְלָה. וְזֶה עַצְמוֹ יָבִין הָאָדָם מִכֹּחוֹת נַפְשׁוֹ בִּרְאִיָּה וּשְׁמִיעָה. וּמַה הָאָדָם שֶׁהוּא נִבְרָא מֵגְּבָל, דְּגַם כֹּחוֹתָיו הָרוּחָנִיִּים גַּם כֵּן מֻגְבָּלִים, וּמִכָּל מָקוֹם חֲרֵי עַל יְדֵי הָרְאִיָּה מִתְחַבֵּר הַדּוֹמֵם עִם הַכֹּחוֹת רוּחָנִיִּים שֶׁל הַמְדַבֵּר כַּנַּ"ל, רַק שֶׁבָּאָדָם הִנֵּה זֶה שֶׁמִּצְטַיֵּר בְּמֹחוֹ תְּמוּנַת הַדָּבָר שֶׁרוֹאֶה חֲרֵי אֵין מַחֲשַׁבְתּוֹ פּוֹעֵל הִתְחַדְּשׁוּת הַחִיּוּת בְּהַדָּבָר הַנִּרְאֶה, וּלְמַעְלָה חֲרֵי מֵהַמַּחֲשָׁבָה הִיא הִתְחַדְּשׁוּת הַחִיּוּת, וְכַנַּ"ל בְּעִנְיַן הַהַשָּׂגָה דְּזֶה עַצְמוֹ הוּא חִיּוּת הַנִּבְרָאִים וְקִיּוּמָן, וְזֶהוּ בְּחִינַת עַיִן לְמַעְלָה, אֶלָּא דְּבָזֶה גּוּפָא יֵשׁ ב' מַדְרֵגוֹת וְהוּא הָרְאִיָּה בְּעַיִן אַחַת וְהָרְאִיָּה בְּב' עֵינַיִם, דְּזֶהוּ "עֵין ה' אֶל יְרֵאָיו", וְ"עֵינֵי הַוָּיָ' אֶל צַדִּיקִים", וּבְהָרְאִיָּה דְּעַיִן אַחַת גּוּפָא יֵשׁ ב' מַדְרֵגוֹת, דְּמַבִּיט עֲלֵיהֶם בְּעֵינוֹ אַחַת וְ"עֵין ה' אֶל יְרֵאָיו" שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם אַחַר הַנִּסָּיוֹן דַּעֲקֵדָה, דְּאָז נֶאֱמַר לוֹ "עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹקִים אַתָּה".

יראת שמים – מפתחות חיצוניים, תורה – מפתחות פנימיים. ולמעלה מזה: התורה – דלת הדירה, והיראה – הדירה עצמה.

וּבְאוּר הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (שַׁבָּת לא, א) "כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תּוֹרָה וְאֵין בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם דּוֹמֶה לְגִזְבָּר שֶׁמָּסְרוּ לוֹ מַפְתְּחוֹת הַפְּנִימִיִּים וּמִפַּתְּחוֹת הַחִיצוֹנִיִּים לֹא מָסְרוּ לוֹ, בְּהֵי עָיֵיל", וּפֵרֵשׁ רַשִּׁ"י: "יִרְאַת שָׁמַיִם דּוֹמָה לִפְתָחִים חִיצוֹנִיִּים שֶׁדֶּרֶךְ לָהֶם נִכְנָסִים לַפְּנִימִיִּים, כָּךְ אִם יְרֵא שָׁמַיִם הוּא נַעֲשֶׂה חָרֵד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת, וְאִם לָאו אֵינוֹ חָס לְתוֹרָתוֹ. בְּהֵי עָיֵיל, בְּאֵיזֶה פֶּתַח נִכְנָס לִפְתּוֹחַ אֶת הַפְּנִימִיִּים", חֲרֵי יִרְאָה – מַפְתְּחוֹת הַחִיצוֹנִיִּים, וְתוֹרָה – מַפְתְּחוֹת הַפְּנִימִיִּים, וְהַיְנוּ דְּיִרְאַת שָׁמַיִם הוּא רַק מַפְתֵּחַ וּמְבוֹא שֶׁנַּעֲשֶׂה חָרֵד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת וְחַס לְתוֹרָתוֹ. "מַכְרִיז רַבִּי יַנַּאי, חֶבֶל עַל דְּלִית לֵיהּ דַּרְתָּא וְתַרְעָא לְדַרְתָּא עָבִיד"[ב], דְּרַבִּי יַנַּאי קָרֵי לַתּוֹרָה תַּרְעָא[ג], שֶׁהִיא דֶּלֶת הַדִּירָה, וְהַיִּרְאָה הִיא עֶצֶם הַדִּירָה, וְלִכְאוֹרָה הוּא הִפּוּךְ הַדְּרָשָׁה הַקּוֹדֶמֶת דְּהַתּוֹרָה הִיא מַפְתְּחוֹת הַפְּנִימִיִּים וְיִרְאָה מַפְתְּחוֹת הַחִיצוֹנִיִּים. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּבֶאֱמֶת הֵם ב' מַדְרֵגוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ, דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא מַמְשִׁיל תּוֹרָה וְיִרְאָה לְמַפְתְּחוֹת שֶׁהֵם בִּכְלָלוּתוֹ רַק מָבוֹא אֶל הַפְּנִימִי וְאֵינָן מֵעִקְּרֵי הַבַּית דִּירָה, וּבָזֶה גּוּפָא הִנֵּה יִרְאָה הִיא מַפְתְּחוֹת הַחִיצוֹנִיִּים וְתוֹרָה מַפְתְּחוֹת הַפְּנִימִיִּים,

*) נדפס בספר המאמרים – קונטרסים חלק ב עמוד 560 ואילך.

א. אין צורך (לומר). ב. חבל על מי שאין לו דירה, ושער לדירה הוא עושה. ג. קורא לתורה, שער.

דְּהַיִּרְאָה הוּא רַק הַפֶּתַח וּמָבוֹא לַתּוֹרָה, אֲבָל כְּלָלוּת שְׁנֵיהֶם הֵם רַק מַפְתְּחוֹת לְבַד, וְרַבִּי יַנַּאי מְבָאֵר הַתּוֹרָה וְיִרְאָה בְּמַדְרֵגָה גְּבוֹהָה יוֹתֵר, וּמַמְשִׁיל זֶה לְדִירָה וְדֶלֶת, דְּגַם שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁאָר שִׁמּוּשִׁים, אֲבָל עִם זֶה הִנֵּה גַּם הִיא מֵעִקְּרֵי עִנְיַן הַדִּירָה, וְהַיְנוּ דְּבִבְחִינָה וּמַדְרֵגָה זוֹ הִנֵּה הַתּוֹרָה הִיא הַקְּדָמָה לַיִּרְאָה, אֲבָל בְּמַדְרֵגָה הָא' הִנֵּה הַיִּרְאָה הִיא רַק מָבוֹא וְנִקְרֵאת מַפְתְּחוֹת הַחִיצוֹנִיִּים.

התהוות העולמות וחיותם – מספירת המלכות, שהיא הארה בלבד, ונקרא דיבור העליון. דיבור באדם – לבוש חיצוני, מחשבה – לבוש פנימי. מהתבוננות שכל ההתהוות היא רק מאמירה אחת, ברוך שאמר והיה העולם, מזה באה היראה לאדם.

וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה הִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת וְהַחִיּוּת שֶׁלָּהֶם הִיא מִבְּחִינַת סְפִירַת הַמַּלְכוּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים", שֶׁכָּל עוֹלָמִים הִנֵּה הִתְהַוּוּתָם הוּא מִבְּחִינַת מַלְכוּת, וְהַיְנוּ דְּלִהְיוֹת שֶׁעָלָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ וּבִרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ אֲנָא[ד] אֶמְלֹךְ, וְאֵין מֶלֶךְ בְּלֹא עַם, לָזֹאת נַעֲשָׂה הִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת וְהַנִּבְרָאִים. אָמְנָם כָּל זֶה הוּא רַק מִן הֶאָרָה לְבַד, וְלָכֵן נִקְרֵאת בְּשֵׁם "מְלוּכָה", כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, הַמֶּלֶךְ עַל הַמְּדִינָה הֲרֵי רַק זֶה מַה שֶּׁשְּׁמוֹ נִקְרָא עֲלֵיהֶם, דְּהַדֵּגְמָא מִזֶּה לְמַעְלָה, לִהְיוֹת נַעֲשׂוּ בְּחֶפְצוֹ כֹּל, אַזַּי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא, שֶׁזֶּהוּ רַק מִן הֶאָרָה וְהֶאָרָה דְּהֶאָרָה, דְּזֶהוּ בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ כו', דְּהִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת הוּא מִבְּחִינַת מַלְכוּת שֶׁהִיא הֶאָרָה, וּבְזֶה גּוּפָא הוּא רַק בְּחִינַת שֵׁם וְכָבוֹד שֶׁהֵם הֶאָרָה דְּהֶאָרָה, וְהֶאָרָה דְּהֶאָרָה דְּהֶאָרָה, וְלָכֵן הִנֵּה הַבְּחִינָה וְהַמַּדְרֵגָה בִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת הַמְהַוֶּה וּמְחַיֶּה אֶת הָעוֹלָמוֹת וְהַנִּבְרָאִים נִקְרָא בְּשֵׁם בְּחִינַת דִּבּוּר הָעֶלְיוֹן, וְעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּכֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ, הִנֵּה הַדִּבּוּר הִנֵּה לְבַד זֹאת שֶׁאֵינוֹ מִכֹּחוֹת הָעַצְמִיִּים דְּנֶפֶשׁ כִּי אִם הוּא רַק לְבוּשׁ הַנֶּפֶשׁ, הִנֵּה לְבַד זֹאת הִנֵּה גַּם בִּלְבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ הוּא לְבוּשׁ חִיצוֹנִי שֶׁזֶּהוּ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין דִּבּוּר לְמַחֲשָׁבָה, דְּמַחֲשָׁבָה גַּם כֵּן אֵינָהּ אֶלָּא לְבוּשׁ הַנֶּפֶשׁ, אֲבָל הוּא לְבוּשׁ פְּנִימִי שֶׁמְּיֻחָד עִם הַנֶּפֶשׁ, וְהוּא רַק לְעַצְמוֹ בִּלְבַד, אֲבָל הַדִּבּוּר הוּא לְבוּשׁ חִיצוֹנִי וּכְלָלוּת עִנְיַן הַדִּבּוּר הוּא בִּשְׁבִיל הַזּוּלַת, כִּי לְעַצְמוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ אֶל הַדִּבּוּר וְאֵינוֹ אֶלָּא בִּשְׁבִיל הַזּוּלַת, אֲשֶׁר מִכָּל זֶה יוּבַן דְּכָל עִנְיַן הַהִתְהַוּוּת הִיא רַק מֵהֶאָרָה חִיצוֹנִית דִּבְחִינַת מַלְכוּת בִּלְבַד, וְלָזֹאת כַּאֲשֶׁר הָאָדָם יִתְבּוֹנֵן בָּזֶה אֵיךְ דִּכְלָלוּת הַהִתְהַוּוּת מֵרֹאשׁ כָּל דַּרְגִּין עַד סוֹף כָּל דַּרְגִּין[ה] עִם כָּל פְּרָטֵי פְּרָטִיּוּת הַנִּבְרָאִים וְעִנְיָנֵיהֶם בִּפְרָטִיּוּת הַהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה, וְכַנַּ"ל בְּעִנְיַן הַהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁהִיא הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית הַמַּקֶּפֶת מֵהַנֶּאֱצָלִים הָרִאשׁוֹנִים עַד הַיְצוּרִים הַיּוֹתֵר קַלִּים וּשְׁפָלִים, דְּכָל זֶה הִיא רַק מֵהֶאָרָה דְּהֶאָרָה לְבַד, וּבַאֲמִירָה אַחַת נִבְרְאוּ כָּל הָעוֹלָמוֹת, דְּבַעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם, וַהֲלֹא בְּמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרֵאת, דִּכְלָלוּת הַבְּרִיאָה הִיא בְּמַאֲמָר אֶחָד דְּ"בְרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים", וְנִפְרְטוּ בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת, וּכְמַאֲמַר "לֹא בְּעָמָל וְלֹא בִּיגִיעָה בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ, אֶלָּא בְּמַאֲמַר וְרוּחַ פִּיו", וְזֶהוּ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים "בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם", דְּכָל הַהִתְהַוּוּת הִיא בַּאֲמִירָה אַחַת בִּלְבַד, וּבַדּוֹר אִיתָא "בְּמַחֲשָׁבָה אַחַת נִבְרְאוּ כָּל הָעוֹלָמוֹת", וְיָדוּעַ שֶׁזֶּהוּ מַחֲשָׁבָה הַקְּדוּמָה הַכּוֹלֶלֶת הַכֹּל, וּבָהּ אִתְּמַרִי "קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ", דְּכָל דּוֹר וָדוֹר עִם כָּל פְּרָטֵי פְּרָטִיּוּת עִנְיָנֵי הַנִּבְרָאִים מַרְאֵיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם הַכֹּל הָיָה כָּלוּל בְּהַמַּחֲשָׁבָה הַכְּלָלִית כָּל דָּבָר וְדָבָר בְּדֶרֶךְ פְּרָט, וּכְמַאֲמַר "צוֹפֶה וּמַבִּיט עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת", וְהִיא בְּחִינַת הָאֲמִירָה דְּא"קִי, הִנֵּה כַּאֲשֶׁר הָאָדָם יִתְבּוֹנֵן בְּכָל זֶה בְּהַעֲמָקַת הַדַּעַת נַעֲשֶׂה הַיִּרְאָה, וּכְמוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת הִנֵּה יִרְאַת הַמֶּלֶךְ הִיא מִגְּדֻלָּתוֹ וְרֹב כֹּחוֹ לִפְעֹל וְלַעֲשׂוֹת בְּכָל עִנְיָנֵי הַמְּדִינָה בִּכְלָל וּבְכָל אַנְשֵׁי הַמְּדִינָה בִּפְרָט, וְהַיְנוּ דְּמִזֶּה שֶׁבִּכֹּחוֹ לִפְעֹל פְּעֻלּוֹת גְּדוֹלוֹת וְנַעֲלוֹת, לֹא לְבַד בְּכָל עִנְיָנֵי קִנְיָנָיו אַנְשֵׁי הַמְּדִינָה וּרְכוּשָׁם, כִּי אִם גַּם בְּעִנְיָנֵי חַיֵּיהֶם מַמָּשׁ, לִגְזֹר גְּזֵרוֹת וּקְנָסוֹת וְגַם לִפְעֹל טוֹב לְהַתִּיר אֲסוּרִים, הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה אֵימָתוֹ נוֹפֶלֶת עַל כָּל בְּנֵי הַמְּדִינָה, וְלָכֵן עַל פִּי הַתּוֹרָה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ אוֹ שַׂר וּמוֹשֵׁל הַדָּנִים דִּינֵי נְפָשׁוֹת בַּמִּשְׁפָּט וּבְיָדָם לְהָמִית אוֹ לְהַחֲיוֹת, כְּשֶׁרוֹאֶה אוֹתָן מְבֹרָךְ עֲלֵיהֶם בִּרְכַּת שֶׁנָּתַן כו' (מִכְּבוֹדוֹ לְבָשָׂר וָדָם), וְהַדֵּגְמָא מִזֶּה לְמַעְלָה, דְּמֵהַהִתְבּוֹנְנוּת בְּרֹב כֹּחוֹ וִיכָלְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּהִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת וְהַנִּבְרָאִים, וּבִפְרָט כְּשֶׁמַּעֲמִיק דַּעְתּוֹ בְּעִנְיַן הַהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית וְשֶׁכְּלָלוּת הַהִתְהַוּוּת הִיא רַק בְּמַאֲמַר וְרוּחַ פִּיו יִתְבָּרֵךְ, הִנֵּה מִזֶּה נוֹפֶלֶת הַיִּרְאָה עַל הָאָדָם.

היראה והפחד באים מזה שההתהוות בפועל היא משם אלקים. יראת שמים – באה מההשגה בענין הרוחניות שבבריאה ובהשגחה פרטית. וזה נקרא מפתחות החיצוניים, כי כל ההתהוות היא רק מהארה חיצונית.

ד. אני. ה. מראש כל המדריגות עד סוף כל המדריגות. ו. נאמר. ז. דרגה עילאית, נעלית גם מעולם האצילות.

וְזֶהוּ "וְהָאֱלֹקִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו", דְּלֹא בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו, דִּבְרִיאַת הָעוֹלָם הִיא מִשֵּׁם אֱלֹקִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים", דְּעֶצֶם הַהִתְהַוּוּת הִיא מִשֵּׁם הָוֶ', דַּהֲוָ' לְשׁוֹן מְהַוֶּה, וְכַנַּ"ל דְּעֶצֶם הַהִתְהַוּוּת הוּא מֶהָעַצְמוּת דְּהוּא לְבַדּוֹ בְּכֹחוֹ וִיכָלְתּוֹ לְהַוּוֹת מֵאַיִן לְיֵשׁ, אֲבָל הַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל הִיא מִשֵּׁם אֱלֹקִים, וְשֵׁם אֱלֹקִים הוּא לְשׁוֹן תֹּקֶף וְחֹזֶק, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן בְּכַוָּנַת הַשֵּׁמוֹת בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ אֹרַח חַיִּים סִימָן ה סָעִיף־קָטָן ג, "וּכְשֶׁיַּזְכִּיר שֵׁם אֱלֹקִים יְכַוֵּן שֶׁהוּא תַּקִּיף וְאַמִּיץ אֲשֶׁר לוֹ הַיְכֹלֶת בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים", וּמִזֶּה נוֹפֵל הַיִּרְאָה וְהַפַּחַד. וְזֶהוּ יִרְאַת שָׁמַיִם, דְּשָׁמַיִם הוּא כִּנּוּי אֶל הָרוּחָנִיּוּת, וְכַנַּ"ל דְּשָׁמַיִם וָאָרֶץ הֵם גַּשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת, דְּאֶרֶץ הֵם עִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים וְשָׁמַיִם הֵם עִנְיָנִים הָרוּחָנִיִּים, וְיִרְאַת שָׁמַיִם הִיא הַיִּרְאָה הַבָּאָה מֵהַהַשָּׂגָה וְהַהֲבָנָה בְּעִנְיָן הָרוּחָנִיּוּת דְּהִתְהַוּוּת וְהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, וּפֵרוּשׁ עִנְיָן הָרוּחָנִיּוּת דְּהִתְהַוּוּת וְהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, דְּהִנֵּה כָּל עִנְיָן הַהִתְהַוּוּת בָּאָה בְּהַלְבָּשָׁה טִבְעִית, דְּכָךְ הִטְבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכָל נִבְרָא וִיצוּר, וְהַטֶּבַע הוּא לְבוּשׁ הַמַּסְתִּיר, וְהָעִקָּר הוּא עִנְיָן הָרְגִילוּת, וּכְמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר בַּאֲרֻכָּה, דְּהָרְגִילוּת שֶׁהָאָדָם מֻרְגָּל לִרְאוֹת כִּי בְּכָל יוֹם הַשֶּׁמֶשׁ זוֹרֵחַ בַּמִּזְרָח וְשׁוֹקֵעַ בַּמַּעֲרָב וְכֵן בִּשְׁאָרֵי עִנְיְנֵי הַבְּרִיאָה שֶׁהִטְבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכָל הַנִּבְרָאִים, הֲרֵי הָרְגִילוּת פּוֹעֵל הֶעְדֵּר שִׂימַת הַלֵּב וְהִתְגַּבְּרוּת הַחֹמֶר עַל הַצּוּרָה, וְכֵן בְּעִנְיַן הַהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית נִתְבָּאֵר לָעֵיל בְּשֵׁם מוֹרֵנוּ הַבַּעַל שֵׁם טוֹב נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְסֻבָּב כַּמָּה סִבּוֹת וְעִלּוֹת בִּכְדֵי לִפְעֹל אֵיזֶה דָּבָר בְּהַנּוֹגֵעַ אֶל הַנִּבְרָא, שֶׁכָּל זֶה הֵם לְבוּשִׁים מִלְּבוּשִׁים שׁוֹנִים אֲשֶׁר בָּהֶם מִתְעַלֵּם וּמִסְתַּתֵּר הָאוֹר וְחַיּוּת הָאֱלֹקִי, וּבָא לִידֵי גִּלּוּי מֵהֶעְלֵם רַק עַל יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת וְהַעֲמָקַת הַדַּעַת דַּוְקָא. וְזֶהוּ הַכַּוָּנָה בְּעִנְיַן הָרוּחָנִיּוּת דְּהִתְהַוּוּת וְהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, כִּי בְּעִנְיַן הַהִתְהַוּוּת וְהַהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, הִנֵּה לְבַד זֹאת שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה הַשְׂכָּלָה וְחָכְמָה גְּדוֹלָה דְּמִזֶּה אָנוּ רוֹאִים גְּדֻלַּת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ וְיִתְעַלֶּה, הִנֵּה יֵשׁ הָרוּחָנִיּוּת שֶׁבָּזֶה, וְהַיִּרְאָה בָּאָה מֵהַהַשָּׂגָה וְהַהֲבָנָה בְּעִנְיַן הָרוּחָנִיּוּת דְּהִתְהַוּוּת וְהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, וּמִכָּל מָקוֹם הִנֵּה יִרְאָה זוֹ נִקְרֵאת "מַפְתְּחוֹת הַחִיצוֹנִיִּים", שֶׁהֵם רַק פְּתָחִים הַחִיצוֹנִיִּים שֶׁדֶּרֶךְ לָהֶם נִכְנָסִים לְהַפְּנִימִיִּים, וְטַעַם הַדָּבָר הוּא מִפְּנֵי דְּכָל עִנְיַן הַהִתְהַוּוּת הוּא רַק מִבְּחִינַת הֶאָרָה חִיצוֹנִית דִּבְחִינַת מַלְכוּת, דְּהִנֵּה בְּסֵדֶר הַמַּדְרֵגוֹת יֵשׁ פְּנִימִיּוּת וְחִיצוֹנִיּוּת.

שבת קודש פרשת משפטים, פרשת שקלים [ת]רצ"ד

ספר השיחות – ה'תש"ב־תש"ג בלה"ק

טו. בפסח לא מכבדים באכילה ושתיה, אבל לקחת לבד – מותר[36].

טז. במשך הזמן, נראית עזובה בדרכי החסידות, וצריכים תיקון. אחד מענינים אלה הוא ענין הנגינה.

ענין הנגינה זקוק לתיקון וחיזוק. פעם היה יהודי מתפלל ומנגן בתוך התפילה, וממילא היה 'מתנגן' לו גם אחרי התפילה. ואילו כיום, התפילה היא מצות אנשים מלומדה. אין במה להתפלל, כי לא לומדים חסידות, יוצאים ידי־חובה באימרה חסידית ובסיפור. אימרה חסידית כשלעצמה היא בוודאי טוב, וסיפור חסידי בוודאי נחוץ, אך אין הם יכולים לתפוס את המקום של לימוד חסידות, להבין השגה אלוקית. וכאשר לא לומדים חסידות, אין במה להתפלל וחסר כל היסוד הפנימי של דרכי החסידות, דבר שניכר גם בחיצוניות.

היסוד הפנימי של דרכי החסידות וקליטת אור החסידות – הוא עבודת התפילה. נגינה היא החיצוניות של דרכי החסידות. בתורת החסידות מוסבר בהרחבה, בהסברים נרחבים ביותר, שבכל פנימיות ישנה החיצוניות של הפנימיות, ובכל חיצוניות ישנה הפנימיות של החיצוניות. תפילה חסידית – היא פנימיות. החיצוניות של פנימיות זו היא ה"רצוא ושוב" של תחנונים והדרת הכבוד שנוצר בתפילה חסידית. נגינה היא החיצוניות של דרכי החסידות. הפנימיות של חיצוניות זו, היא הכניסה תוך קירוב בהיכל עדין זה.

בעלי־בתים חסידיים ובעלי עסקים חסידיים, היו תוססים בניגונים החסידיים. כל חסיד, באיזה סוג אנושי שהיה, היה מתענג בניגון. הניגון היה מוצא חן בעיניו, וכשהיה מנגן היה מתנתק מגסותו ומתעלה ממצבו החולני.

יז. ידוע המאמר, שמספר הימים ששהה אדמו"ר הזקן במאסר[37] הם כמספר פרקי ה"תניא" – יום לפרק, יום לפרק. המאסר, מיומו הראשון, היה ענין

36) ראה "היום יום" ע' מז.

37) ראה החוברת "יט כסלו".

של נפשות, כפי הידוע שהובילו אותו מביתו בעגלה שחורה כפי שהיו מובילים מורדים במלכות ונידונים למיתה.

הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר ה"צמח צדק" אמר - י"ט כסלו תקצ"ב:

- אברהם אבינו ידע שעליו להוליד בן שמזרעו יהיה העם הנבחר, וגם ידע את כוחו של נמרוד שהוא גיבור ציד להמריד נגד הוי', ויכול להיות שנמרוד בסיוע השטן וסייעתו ינצח אותו - את אברהם אבינו - וימיתו. בכל זאת, מסר אברהם אבינו את נפשו בסכנה ממשית. ואין זה מפני שהיה ענין של בטחון בה', כי־אם מסירות־נפש שהפקיר וסיכן את נפשו בפועל לפרסם אלקותו יתברך בעולם, מבלי לחשוב מחשבות כלל מה יהיה לאחר מכן.

גם הוד כ"ק זקני[38] ידע כוחו של השטן המקטרג על שיטתו ודרכו של מורנו הבעל־שם־טוב והרב המגיד נ"ע. שכן, מאז שהתחיל לומר ברבים את המאמרים של ספר ה"תניא" - תקמ"ב - נתחזקה ההתנגדות באופן מבהיל. וכשאמרם בפעם השניה - תק"ן - התחזק הקטרוג יותר, וארך שלש שנים בהתגברות גדולה, עד שאמי החליפה אותו ונסתלקה בשלישי בתשרי תקנ"ג[39], והפקיר וסיכן את נפשו הקדושה לסדר את ספר ה"תניא", תורה־שבכתב של תורת חסידות חב"ד. וכך עמד בסכנת נפשו עד שנת תקנ"ט, שאז נוספה גם סכנת גופו הקדוש, וסבל יסורי מוות נ"ג ימים כנגד נ"ג הפרקים שבספר ה"תניא". ובעבודתו הקדושה זכה, כי "תניא" שהוא אותיות "איתן", יעורר את האיתן שבנשמה[40] בכל מי שלומד את ספרו הקדוש, ויפעל בו התחזקות בעבודת השי"ת.

בשיחה קדושה זו טמון הרבה אור, ומשיחה קדושה זו יש הרבה מה ללמוד. למרות שהאור שבשיחה קדושה זו הוא האור כפי שעודנו כלול במאור - לומדי חסידות[41] יודעים את ההבדל בין אור מן המאור המאיר בחלל העולם, לבין האור שעדיין כלול במאור - בכל זאת יכולים ללמוד הרבה משיחה קדושה זו, וביותר - ללמוד את מסירות הנפש על עבודה בפועל.

העבודה בפועל של הרבי, היא לפעול על חסידים, גם בנפשם וגם בגופם. הפעולה בנפשם היא התעוררות הרחמים שהרבי מעורר רחמים שתהיה בחסידים פתיחת החושים בתורה ובתפילה. בגופם - התעוררות הרחמים על המוח והלב הגשמיים של החסידים, שיהיו כלים להשגה אלוקית במוח, ולהתעוררות אהבה־ויראה בלב.

זוהי העבודה בפועל של נשמה כללית. ועל עבודה זו יש ל'נשמה כללית' מסירות נפש, ומסירות־נפש זו היא בפועל ולא רק בכוח.

יח. אימרה של הרבי וגם תנועה שלו בלבד, עושה רושם בכל העולמות. על המקום שהרבי קנה בו שביתה בערב שבת־קודש, כשהובילו אותו מליאזנא לפטרבורג, ואמר שם המלים "צווחין אף עקתין", קם לאחר מכן ישוב יהודי. הרבי היה שם בשבת, הוא התחיל בבירור המקום, על־דרך יוסף במצרים כדי שיעקב והשבטים יוכלו לברר את הבירורים במצרים, כך עשה הרבי שם את הבירור הכללי, ולאחר מכן היה בכוחם של היהודים שחיו שם לברר את הבירורים.

ברשימותיי כתוב שם העיר, אבל אינני זוכר אם זה היה לפני נעוויל או אחריה[42].

בכלל, יקר אצלי כל ענין וענין הנוגע לחסידים וחסידות, והנהגת כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים זי"ע, שגם דבר הבא רק בדרך אגב, אי־אפשר שלא להזכירו בקיצור, כי זהו בכלל "שימושה" - הנותן כוח ועוז ב"לימודה".

למרות שהרבי היה נתון בסכנה הגדולה ביותר בנפשו כמו בגופו, כפי שנרמז לעיל, שההתנגדות שלמטה היא בהתאם לקטרוג שלמעלה, שכשם שבראש־השנה הרי "ויתיצבו בני האלקים" התובעים דין ומשפט, ובתביעה זו ישנם חילוקי דרגות: יש שהם תובעים דין על חטאים ופשעים, ובזה גופא יש כמה חילוקי דרגות, כן קיימת תביעה על צדיקים, שלפי מעלתם היתה צריכה להיות הנהגתם בקירוב יותר לעולם, וישנה תביעה וקטרוג ל"בני האלקים" על צדיקים העובדים במסירות נפשם, ובכך הם מסייעים לבני דורם וגם לדורותם בעבודת השי"ת. וכך היה הקטרוג למעלה על הוד כ"ק אדמו"ר הזקן, ומזה באה ההתנגדות למטה. בכל זאת, גם אז היה כוחו הקדוש אתו עמו להתגבר על הקליפה ולהכניעה.

המלך אלכסנדר הראשון היה איש טוב ואוהב מישרים. בתחילת מלכותו היה טוב ליהודים, ולאחר

38) אדמו"ר הזקן.

39) ראה לקוטי דיבורים כ' כסלו תרצ"ג.

40) ענינו ראה לקו"ת ר"פ ראה. ד"ה לעולם יהא אדם רך כקנה תש"ג ועוד.

41) ראה שער היחוה"א פ"ג ופ"י. ד"ה כי עמך מקו"ח רס"ו.

42) לקוטי דיבורים כ' כסלו תרצ"ג.

מכן השתנה לרע, אבל בכל זאת היה טוב יותר בטבעו מאחיו ניקולאי שהיה איש רע ומושחת המדות בטבעו האכזרי ואדוק באמונתו.

בימים האחרונים לשבת הוד כ"ק רבנו במאסר "פטרופובלבסק"[43] הובילו אותו מלשכת החוקרים לבית מאסרו. הנער ניקולאי, אחיו של אלכסנדר, שיחק אז בחצר עם אחד מבני גילו הנערים מזרע המלוכה, ולהיותו אכזר בטבעו היה נושא עמו תמיד שוט. כשראה את הוד כ"ק רבנו, התריז כנגדו עם השוט להפחידו. הוד כ"ק רבנו הסתכל בו במבט חד, וההבטה פעלה על הנער האכזר חלישות גדולה עד כי נפל השוט מידו, השפיל את עיניו והוריד את ראשו, ואמר לפדגוגו כי פג לבו בקרבו מחרדת ההבטה שהאסיר הסתכל בו.

הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר "צמח צדק" אמר בשעת הכתרת הקיסר ניקולאי, שהוד כ"ק זקנו היה פועל בראייתו כמו אחד מבני גילו הקדושים בדיבורו, והפעולה היתה במדריגה גבוהה יותר, כמעלת הראיה על הדיבור.

הענין של "הקב"ה בורא רפואה קודם למכה"[44] בהשגחה פרטית, רואים אותו במוחש בכל ענין כללי ופרטי. ההשגחה הפרטית שניקולאי היה צריך לשחק בילדותו בחצר בשעה שהובילו את הסבא מלשכת החוקרים אל בית מאסרו, ניקולאי בראותו את הסבא, התריז כנגדו בשוטו כדי להפחידו, שהסבא הסתכל עליו במבט חד, ומגודל הפחד נפל השוט מידו, הבטה שפעלה שבירה כללית ברע - זהו הענין של קדימת הרפואה למכה בענין הכללי. לולא אירוע זה, לא היו יכולים חלילה לסבול את הגזירות הקשות שהיה גוזר. הסבא במבטו פעל שבירה בשוט המלכות של ניקולאי, כפי שפעל יוסף בדיבורו בהזכרת שם אלוקים - שבירה כללית בקליפת מלכות פרעה.

סעודת יום א' של פסח, תש"ג

43) שם בית האסורים.

44) ראה מגילה יג, ב. פס"ז שמות ג, א.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

הנסתר – פרק ב'

באומץ אך בזהירות, ביצעו שני השודדים את משימתם. סוף סוף היה זה הנסיון הראשון, לאחר הטלת אימה ופחד בסביבה, לחדור לעיירה. לפיכך בחרו להם כמטרתם הראשונה בית שעמד בקצה העיירה, שכן לא רצו להסתכן במידה רבה. בבית זה לא נמצא איש פרט לנערה יהודיה בת שלש עשרה שנה.

בהיכנסם לבית החלו השודדים לחמוס את כל אשר נזדמן לידם. הנערה, אחוזת אימה, החלה לצעוק וניסתה לרוץ לעבר הפתח בכוונה לפרוץ החוצה ולהזעיק עזרה בקריאותיה.

אך בטרם הספיקה להגיע לדלת, עצר בעדה אחד השודדים, תפס אותה בזרועותיו החסונות וסתם את פיה. הנערה בת ישראל צנועה, החלה לפתע לחוש בגודל הסכנה בה היא נמצאת והתחילה להיאבק עם השודד בכל כוחותיה. היא שרטה בציפורניה, נשכה בשיניה ובעטה ברגליה. השודד, עם כל גבורתו, הרגיש בכל זאת על בשרו את כוחה של בת ישראל כשרה הנאבקת במסירת נפש על טהרתה. הוא התחיל להשתמש בכל כח זרועו נגד הנערה, תוך כדי הנחתת מכות אגרוף חזקות על פניה וגופה.

פני הנערה החלו שותתים דם, אך היא המשיכה במאבקה העקשני ביתר חריפות. בשחררה לרגע את פיה מידי השודד חידשה את זעקותיה ביתר תוקף.

קריאותיה היו ודאי אובדות ברוח ולא מגיעות למרחק אל אנשי המקום בבתיהם, אלא שלפתע הזדמן רבי בנימין, אותו רוכל כפרי, לסביבה, כאילו כוח נעלם הביאו מִאֵי־שָׁם, ושמע את צעקותיה של הנערה הנאבקת על טהרתה. רבי בנימין פתח מיד את הדלת ונכנס לבית. הנערה נאבקה עדיין בזרועותיו של השודד, ואילו השודד השני המשיך במלאכת איסוף החפצים הנמצאים בבית.

כשראו השודדים את רבי בנימין, הניחו את עיסוקיהם וזינקו לעברו בכוונה לטפל "כראוי" במפריע הבלתי־צפוי.

רבי בנימין שרוי לכאורה בסכנה חמורה: איך יצליח יהודי צנום לעמוד יחידי מול שני שודדים חסונים ובעלי גוף? ברם, רבי בנימין לא נבהל, אמר מה שאמר ומיד תקפה את השודדים תרדמת עלפון, בנפלם על גבי הקרקע משותקים וחסרי אונים.

הסכנה חלפה, הנערה נרגעת. היא מביטה בהשתאות ואינה מסוגלת לתפוס את אשר אירע כאן, אמנם ראתה היטב את מה שהתרחש לנגד עיניה, אך אין היא יכולה לתאר לעצמה שרבי בנימין זה הוא צדיק נסתר וכי הודות לכוחות נעלמים שניחן בהם אירע מה שאירע. ככל תושבי ליובאוויטש החזיקה את רבי בנימין ליהודי כשר, ירא שמים וטוב לב, אך יחד עם זה ליהודי פשוט למדי שאינו מצטיין בכישרונות מיוחדים, וכל־שכן בצדקות גדולה ובכוחות נפש בלתי רגילים השייכים לחכמי־קבלה בלבד.

רבי בנימין מִצִּדוֹ עסק עתה בביצוע המשימה הבאה: לאחר ששני השודדים לא יכלו לזוז ממקומם — מיהר להודיע לממונה על שמירת הסדר במקום ששלח את שוטריו לקחת את השודדים אל בית הסוהר. מאחורי סורגי הכלא התעוררו מעלפונם ולאחר חקירה גילו את מחבואי חבריהם ביער. פלוגה מזוינת חָשָׁה אל היער וְצָדָה את כל אנשי הכנופיה. כך השתחררה ליובאוויטש וסביבתה מן השודדים שהפילו חִיתָּתָם על האוכלוסייה במשך זמן רב.

אם מפני שבני העיירה לא ידעו פרטים מדויקים על הדרך בה ניצח רבי בנימין את השודדים, או משום שלא חפצו להאמין שהדבר אירע הודות לכוחותיו הנעלמים של רבי בנימין — הסיפור נשכח מיד. הדבר התקבל כמאורע רגיל בהחלט מבלי להעלות על הדעת שיש לייחס ליהודי כפרי פשוט כרבי בנימין כוחות נעלמים של צדיק נסתר.

במיוחד חדלו להעניק תשומת לב לרבי בנימין הרוכל — לאחר שהחל באותה תקופה להתרועע עם "פנים חדשות", אדם שהחל פתאום להיראות בליובאוויטש מבלי שתוקדש לו תשומת־לב מיוחדת, שכן לא היה בסך־הכל כי־אם סנדלר אביון.

וולף, כך נקרא הסנדלר האורח, הגיע עם אשתו לליובאוויטש מעיירה קטנה בווהלין, כפי שסיפר. מה הביא אותו לליובאוויטש — לא ידע איש, וגם לא היה איכפת לאיש: "מה מני יהלוך מה הסיבה המניעה יהודי להשתקע בליובאוויטש". פרנסה מרובה לא ציפתה לוולף במקום מגוריו החדש, אך, כנראה, פרט זה לא הדאיג במיוחד את הסנדלר.

וולף לא הצטיין במשהו מיוחד. הוא היה חבר ב"חברת תהלים", שבמסגרתה היה בא בהשכמת הבוקר לבית־הכנסת ואומר לפני התפלה, יחד עם חבריו בעלי המלאכה, את כל ספר התהילים. כן נרשם וולף ל"פועלי צדק", חברת בעלי מלאכה שהיו מסוגלים להקשיב לשיעור בפרק משניות וב"עין־יעקב". וולף היה יושב ליד קצה שולחן השיעורים של "פועלי צדק" ומטה

אוזן. איש לא ידע בוודאות אם אכן מסוגל וולף לקלוט את השיעורים, אלא שלאיש לא איכפת הדבר. לכל־הדעות היו לו לסנדלר לב טוב וכוונות טובות, ואילו משהו מיוחד לא נראה באישיותו, כך שלא היה עניין לשים לב אליו יותר מדי.

מפעם לפעם היה וולף נעלם מליובאוויטש. היו רואים אותו עוזב את ביתו ותרמיל על כתפיו, אשר כפי ששיערו, מכיל טלית ותפילין, צידה דלה, שהכינה לו רעייתו, ומכשירי הסנדלרות שלו.

וולף לא היה נראה משך שבועות מספר. כשחזר לליובאוויטש ונשאל למקום שהותו סיפר שנדד על־פני כפרים והטליא נעלי תושביהם הגויים. פה ושם אף נקלע לחצרות פריצים בהן הייתה לו הזדמנות לא רק להטליא נעליים ישנות כי־אם גם לתפור חדשות.

לסנדלר זה היה רבי בנימין פתאום לחבר. רבי בנימין היה אפילו עוזב את ליובאוויטש בו בזמן שוולף היה עוזב, וגם שהה מחוץ לעיירה משך אותה תקופה. הובן שהם נודדים יחד על פני הסביבה, שכן בעצם אין הם מתחרים זה בזה: רבי בנימין סחר בסחורות מסוימות, ואילו וולף התעסק במלאכתו.

כששני אנשים מתחברים במידה כזו ואינם עוזבים זה את זה — ודאי אין אחד טוב מרעהו. כיון שמהותו של וולף ברורה לכל — כבעל מלאכה פשוט וישר — אין כנראה רבי בנימין בדרגה נעלית ממנו. העובדה שרבי בנימין הצליח להציל בת ישראל מידי לסטים, ולהביא לביעור כנופיית השודדים, עדיין לא הוכיחה לתושבי ליובאוויטש שרבי בנימין נילוש מעיסה שונה מהרגיל.

עברה למעלה משנה מאז מאורע השודדים, ובליובאוויטש הופיעה אישיות גדולה של אותו דור. היה זה רבי בצלאל אורי מפולוצק, שהיה מפורסם לחכם־קבלה מופלג ולבעל מופת.

רבי בצלאל אורי הפתיע את תושבי ליובאוויטש כאשר בהגיעו לשם החל לשאול, תוך כדי גילויי הדרת־כבוד, על בנימין הרוכל.

- "מדוע מדבר אתה, רבי, בחשיבות כזו אודות רבי בנימין זה"? — תמהו האנשים. השיב רבי בצלאל אורי: "כנראה לא ידוע לכם שרבי בנימין הוא חכם־קבלה, ובכחה של חכמת הקבלה התגבר על השודדים".

אנשי ליובאוויטש שמעו ונדהמו. הדבר לא היה עולה על דעתם, ואף עתה לא היו מאמינים בכך, לולא שמעו אותו מפיו של צדיק גדול כרבי בצלאל אורי מפולוצק. עתה אין, כמובן, מקום לספק בדבר.

ברם, היכן הוא רבי בנימין? החלו לחפשו בעיירה, אלא שנזכרו שזה שבועות מספר שעזב את ליובאוויטש, וכרגיל בו בזמן שעזב וולף את העיירה. האפשרי קשר ביניהם? האם ישנה איזו שהיא משמעות להיעלמם המשותף ולהתרועעותם בכלל? לכאורה, מתבקשת עתה מאליה המסקנה שוולף הסנדלר אינו אף הוא אלא צדיק נסתר, שכן מקורב הוא כל־כך אל רבי בנימין.

אך רבי בצלאל אורי מפולוצק מדבר ברבי בנימין בלבד, הרוכל, ולא בוולף, הסנדלר. לרבי בצלאל אורי הייתה, כנראה, שליחות מיוחדת לרבי בנימין, שכן היה מעוניין מאד למצוא אותו, והוא לא ניסה להסתיר את הדבר. אלא שלא הוא, וכן לא וולף, היו בליובאוויטש, ואיש — אף

לא נשותיהם – לא ידעו לומר מתי יחזרו. כשנוכח רבי בצלאל אורי שלא יוכל לפגוש את רבי בנימין – עזב את ליובאוויטש ויצא לחפשו בעולם.

ליובאוויטש הייתה כמרקחה. ללא הרף דובר ברבי בנימין, הצדיק הנסתר ובעל־המופת. עתה הוברר בוודאות כי הניצחון על הגזלנים בשעתו היה רק אחד ממעשי הפלאות של רבי בנימין. אילו היה עתה רבי בנימין כאן – ודאי שהיה זוכה בכבוד הראוי וביטויי הערצת קדושה, אך רבי בנימין – נעלם.

בינתיים המשיך [=רבי בנימין] בדרכי נדודיו על פני ערים ועיירות. כך הגיע לדוברומיסל, מקום בו לא הכירו איש. שם נזדמן לו להאזין לשיחה בין יהודים בבית המדרש, והנה מתברר לו שתוכן שיחתם לא היה אלא סיפורי נפלאות שלו, של רבי בנימין עצמו. שמו של רבי בנימין הידהד, איפוא, בכל הסביבה, ואילו הוא עצמו נשאר נסתר, מבלי שאיש בדוברומיסל ידע מי הוא.

אגרות קודש

ב"ה, ט"ז אד"ר ת"ש
ריגא

ידידי הנכבד הרב וו"ח אי"א מוהרש"ז שי'

שלום וברכה!

מכתבו מי"ג טבת קבלתי רק היום, ובטח קבל בינתים את מכתבי מי"ט שבט בברכת מז"ט, והנני כופל כעת את ברכתי ברכת מז"ט יתן השי"ת ויהי' בשעטומ"צ ויבנו בית בישראל על יסודי התורה והמצוה.

בהנוגע למשפחתו, הנה לאמו תחי' אפשר נכון יותר להשתדל דבר אה"ק ת"ו, אבל לאחיו ידידי הרי"צ שי' וב"ב יחיו, נכון להשתדל דבר אפידעוויט עבורם, והשי"ת יהי' בעזרו בגו"ר.

הדו"ש ומברכו

יוסף יצחק

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

אגרות קודש

ב"ה, כ"ט שבט, ה'תשי"א
ברוקלין

שלום וברכה!

...ויוסיף אומץ בק[ביעו]ת עתים בת"ת דרבים, ובהכנסת חום ואור היהדות והחסידות בבתי בני ישראל, אשר זהו ג"כ צנור להרבות חום ואור בביתו הוא עצמו - ברוחניות ובמילא גם בגשמיות, אשר אחד הם אצל כל בני ישראל, אלא שאצל העולם'שע גם זה בהעלם, ואצל החסידים צריך להיות בגלוי. ובמילא גם מלמעלה גיט מען בגילוי, אז מ'זעט הצלחה בגשמיות און מ'פילט א חיות אין א ווארט חסידות און אין א קיום מצוה, ומתוך שמחה.

בברכ[ת] מז"ט ובריאות הנכונה,

מנחם שניאורסאהן

פרשת משפטים

כא א וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם: ב כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם: ג אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ: ד אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לּוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וְיַלְדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ: ה וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי: ו וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם: ס (לוי) ז וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים: ח אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ כתיב אשר־לא קרי אֲשֶׁר־לוֹ יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ בְּבִגְדוֹ־בָהּ: ט וְאִם־לִבְנוֹ יְיַעֲדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ: י אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע: יא וְאִם־שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף: ס (ישראל) יב מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת: יג וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה: ס יד וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת: ס טו וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס טז וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת: ס יז וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס יח וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב: יט אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ט עמ' 302)

וְהָאֱלֹקִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ (כא, יג)

לְיָדוֹ – לְגַבֵּי הַחֵטְא נָקֵט לְשׁוֹן נִסְתָּר, כִּי הַכַּוָּנָה לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, הַמַּחְטִיאָה אֶת הָאָדָם, שֶׁהִיא בִּבְחִינַת 'נִסְתָּר' בְּיַחַס לְמַהוּתוֹ הַפְּנִימִית, הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית. לְךָ – לְגַבֵּי הַתִּקּוּן נָקֵט לְשׁוֹן נוֹכֵחַ, כִּי הַדְּבָרִים אֲמוּרִים לַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, שֶׁנִּפְגֶּמֶת כְּתוֹצָאָה מֵהַחֵטְא וְעוֹסֶקֶת בְּתִקּוּן הַפְּגָם.

שני כ וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם: כא אַךְ אִם־יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקָּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא: ס כב וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים: כג וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ: כד עַ֣יִן תַּחַת עַ֑יִן שֵׁן תַּחַת שֵׁ֖ן יָ֣ד תַּחַת יָ֑ד רֶ֥גֶל תַּחַת רָֽגֶל: כה כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת פֶּצַע חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה: ס כו וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־עֵין אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ: כז וְאִם־שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ: פ כח וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי: כט וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת: ל אִם־כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו: לא אוֹ־בֵן יִגָּח אוֹ־בַת יִגָּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לּוֹ: לב אִם־עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף ׀ שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל: ס לג וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אֹו כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר: לד בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ: ס לה וְכִי־יִגֹּף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת־הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצוּן: לו אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ: ס לו כִּי יִגְנֹב־אִישׁ שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע־צֹאן

תַּחַת הַשֶּׂה: **כב** א אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב
וְהֻכֶּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים: ב אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ
עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וְנִמְכַּר
בִּגְנֵבָתוֹ: ג אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר
עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כרך טו עמ' 16)

וְרַפֵּא יְרַפֵּא (כא, יט)

פַּעַם בָּא יְהוּדִי אֶל הַ'צֶּמַח צֶדֶק' וְאָמַר שֶׁהָרוֹפֵא הִתְיָאֵשׁ מִמֶּנּוּ. אָמַר לוֹ הָרַבִּי: "כְּתִיב וְרַפֵּא יְרַפֵּא, מִכָּאן שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוּת לָרוֹפֵא לְרַפְּאוֹת (ברכות ס, א). הֲרֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת רַק לְרַפֵּא, וְאִלּוּ לְהַכָּךְ (שֶׁאֵינוֹ מְרַפֵּא אֶלָּא מְסַלֵּק אֶת יָדָיו וּמִתְיָאֵשׁ) - אֵין זֶה שַׁיָּךְ אֵלָיו" (הַיְינוּ שֶׁנַּעֲשָׂה כְּאָדָם הַפָּשׁוּט וְאֵין לוֹ שׁוּם דֵּעָה בְּעִנְיְנֵי רְפוּאָה).

שלישי ד כִּי יַבְעֶר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת־
כתיב בעירה קרי בְּעִירוֹ וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב
שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם: ס ה כִּי־תֵצֵא אֵשׁ
וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָّדֶה
שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר אֶת־הַבְּעֵרָה: ס ו כִּי־יִתֵּן
אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית
הָאִישׁ אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם: ז אִם־לֹא
יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים
אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ: ח עַל־כָּל־
דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־שּׁוֹר עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־
שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד
הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים
יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ: ס ט כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ
חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וְכָל־בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת
אוֹ־נִשְׁבַּר אוֹ־נִשְׁבֶּה אֵין רֹאֶה: י שְׁבֻעַת יְהוָה
תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת
רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם: יא וְאִם־גָּנֹב יִגָּנֵב
מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו: יב אִם־טָרֹף יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ
עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם: פ יג וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם
רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ־מֵת בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ שַׁלֵּם
יְשַׁלֵּם: יד אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אִם־שָׂכִיר
הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ: ס טו וְכִי־יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה
אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ
לְאִשָּׁה: טז אִם־מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף
יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת: ס יז מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה:
יח כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת: ס יט זֹבֵחַ
לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַיהוָה לְבַדּוֹ: כ וְגֵר לֹא־
תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם: כא כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן: כב אִם־
עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ
אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ: כג וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם
בֶּחָרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתֹמִים: פ
כד אִם־כֶּסֶף | תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ
לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא־תָשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ:
כה אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ
תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ: כו כִּי הִוא כתיב כסותה קרי כְסוּתוֹ
לְבַדָּהּ הִוא שִׂמְלָתוֹ לְעֹרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב וְהָיָה
כִּי־יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת קל)

וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ . . בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם (כב, יג-יד)

הַנֶּפֶשׁ נִתֶּנֶת לָנוּ מִדֵּי בֹּקֶר בְּתוֹר 'שְׁאֵלָה', כְּדֵי שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְקִיּוּם רְצוֹן ה' וּבְסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר נָשִׁיב אוֹתָהּ שְׁלֵמָה. וְקָשֶׁה: הֲרֵי שׁוֹאֵל חַיָּב גַּם בְּאוֹנְסִין, וּמִי יָכוֹל לַעֲמֹד בָּזֶה? הָעֵצָה לְכָךְ הִיא, שֶׁה'שְׁאֵלָה' תִּהְיֶה 'שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים'. כְּלוֹמַר: מִדֵּי בֹּקֶר, כְּשֶׁאָנוּ 'שׁוֹאֲלִים' אֶת הַנֶּפֶשׁ, עָלֵינוּ לְהִתְפַּלֵּל לְבַעְלָהּ, הַקָּבָּ"ה, וּלְבַקֵּשׁ אֶת צָרְכֵּנוּ; וְהַדִּין הוּא, שֶׁהַשּׁוֹאֵל חֵפֶץ מֵאֵת חֲבֵרוֹ וּבְעֵת הַשְּׁאֵלָה בִּקֵּשׁ מִבַּעַל הַחֵפֶץ לְהַשְׁקוֹתוֹ מַיִם וְכַדּוֹמֶה – הֲרֵי זוֹ 'שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים'.

רביעי כז אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא
תָאֹר: כח מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ
תִּתֶּן־לִי: כט כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת
יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוּ־לִי:
ל וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא
תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ: ס **כג** א לֹא
תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת
עֵד חָמָס: ב לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־

תַּעֲנֶה עַל־רֹב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת: ג וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ: ס ד כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֹיִבְךָ אוֹ חֲמֹרוֹ תֹעֶה הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ: ס ה כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש כרך י עמ' שכח)

אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ (כב, כד)

הַיְינוּ שֶׁהַסְּכוּם שֶׁהַלּוָה צָרִיךְ לוֹ (שֶׁעָנִי הוּא בְּאוֹתָהּ שָׁעָה) נִמְצָא בְּתוֹר פִּקָּדוֹן אֵצֶל הַמַּלְוֶה, שֶׁמְּזַכִּים אוֹתוֹ בְּמִצְוָה רָמָה זוֹ, וּבְלִי הַלּוָה לֹא הָיָה זוֹכֶה בָּהּ (רְאֵה 'אוֹר הַחַיִּים' הַקָּדוֹשׁ). וּמֵרֶגֶשׁ זֶה לְרֶגֶשׁ נַעֲלֶה יוֹתֵר בִּצְדָקָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, לְפִי הַפִּתְגָּם הַיָּדוּעַ שֶׁל חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים: "דֶּער שְׁטִיקֶל בְּרוֹיט וָוּאס אִיךְ הָאבּ, אִיז עֶר דַּיְינֶער וּוי מַיְינֶער" (= פְּרוּסַת הַלֶּחֶם שֶׁבְּיָדִי, הִיא שֶׁלְּךָ כְּפִי שֶׁהִיא שֶׁלִּי). וְהָיוּ מַקְדִּימִים מִלַּת "דַּיְינֶער" (= שֶׁלְּךָ).

חמישי ו לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ: ז מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע: ח וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים: ט וְגֵר לֹא תִלְחָץ וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: י וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אַרְצֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ: יא וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ: יב שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר: יג וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ: יד שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה: טו אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם: טז וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה: יז שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן | יְהוָה: יח לֹא־תִזְבַּח

עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי עַד־בֹּקֶר: יט רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יח עמ' 185)

וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ . . אֶת חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר (כג, יג-טו)

סָמַךְ פֶּסַח לַעֲבוֹדָה־זָרָה, לוֹמַר: מַה עֲבוֹדָה־זָרָה אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה וְאוֹסֶרֶת בְּכָל שֶׁהוּא, אַף חָמֵץ בְּפֶסַח אָסוּר בַּהֲנָאָה וְאוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא (בַּעַל הַטּוּרִים)

יֵשׁ דִּמְיוֹן נוֹסָף בֵּין חָמֵץ לַעֲבוֹדָה־זָרָה. דְּהִנְּה, אָדָם רָגִיל בְּחָמֵץ בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה וְהוּא עָלוּל לִשְׁכֹּחַ אֶת הָאִסּוּר, וְלָכֵן הֶחְמִירָה בּוֹ הַתּוֹרָה בְּיוֹתֵר. וְאַף בַּעֲבוֹדָה־זָרָה כָּךְ: אָדָם רָגִיל לַעֲסֹק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם וּלְקַבֵּל מֵהֶם תּוֹעֶלֶת, וְהוּא עָלוּל לְהַגִּיעַ לַ'עֲבוֹדָה זָרָה' - לְיַחֵס לָהֶם אֶת הַתּוֹעֶלֶת, וְלִשְׁכֹּחַ שֶׁהֵם רַק 'לְבוּשׁ' לְבִרְכַּת ה'.

ששי כ הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי: כא הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל־תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ: כב כִּי אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת־צֹרְרֶיךָ: כג כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וְהֵבִיאֲךָ אֶל־הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וְהִכְחַדְתִּיו: כד לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם: כה וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז עמ' 242)

לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ (כג, יט)

מִקּוּמוֹ שֶׁל 'חֹק' זֶה בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים בָּא לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁעָלֵינוּ לְהִתְיַחֵס גַּם אֶל חֹק כְּאֶל 'מִשְׁפָּט'. כְּלוֹמַר, עָלֵינוּ לְנַסּוֹת וּלְהָבִין אֶת טַעַם הַחֹק כְּכָל הַאֶפְשָׁר: "כָּל מַה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לִתֵּן לוֹ טַעַם, תֵּן לוֹ טַעַם" (רַמְבַּ"ם סוֹף הִלְכוֹת תְּמוּרָה).

שביעי כו לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא: כז אֶת־אֵימָתִי אֲשַׁלַּח

לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָהֶם
וְנָתַתָּי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף: כח וְשָׁלַחְתִּי
אֶת־הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי אֶת־
הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ: כט לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ
מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן־תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה
וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה: ל מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ
מִפָּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ:
לא וְשַׁתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יַם פְּלִשְׁתִּים
וּמִמִּדְבָּר עַד־הַנָּהָר כִּי | אֶתֵּן בְּיֶדְכֶם אֵת יֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ מִפָּנֶיךָ: לב לֹא־תִכְרֹת לָהֶם
וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית: לג לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן־
יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־
יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ: **פ כד** א וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר
עֲלֵה אֶל־יְהוָה אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא
וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרָחֹק:
ב וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־יְהוָה וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ
וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ: ג וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם
אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן
כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־
דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה: ד וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת כָּל־דִּבְרֵי
יְהוָה וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר
וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה לִשְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל: ה וַיִּשְׁלַח אֶת־נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ
עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים: ו וַיִּקַּח
מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק
עַל־הַמִּזְבֵּחַ: ז וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי
הָעָם וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה
וְנִשְׁמָע: ח וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל־הָעָם
וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם
עַל כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: ט וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל: י וַיִּרְאוּ
אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת
הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר: יא וְאֶל־אֲצִילֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיֶּחֱזוּ אֶת־הָאֱלֹהִים
וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: **ס** יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה
אֵלַי הָהָרָה וֱהְיֵה שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת־לֻחֹת
הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם:
יג וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתּוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה
אֶל־הַר הָאֱלֹהִים: יד וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ־לָנוּ
בָּזֶה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר
עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם: טו וַיַּעַל
מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־הָהָר: טז וַיִּשְׁכֹּן
כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שֵׁשֶׁת
יָמִים וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ
הֶעָנָן: יז וּמַרְאֵה כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ
הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יח וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ
הֶעָנָן וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים
יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ
וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וַיְצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ.
אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא
וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי
עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.
יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר,
וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן
כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן
בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז ענ׳ 273)

לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה . . מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא (כג, כו)

מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה — הַיְינוּ שֶׁאֵין קִיּוּם וְתוֹצָאוֹת לַעֲבוֹדַת ה׳. בְּאַרְצְךָ (לְשׁוֹן רָצוֹן) — הַסִּבָּה לְכָךְ הִיא שֶׁהָאָדָם שְׂבַע רָצוֹן מֵעֲבוֹדָתוֹ, דָּבָר הַמּוֹכִיחַ שֶׁהוּא מַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ, הוּא חָשׁ שֶׁהוּא עוֹבֵד ה׳. מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא — הָעֲצָה לְכָךְ הִיא לִזְכֹּר שֶׁנִּקְבַּע לוֹ מִסְפָּר קָצוּב שֶׁל יָמִים, בָּהֶם עָלָיו לְמַלֵּא אֶת שְׁלִיחוּתוֹ בָּעוֹלָם, וְכָל רֶגַע שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לְדָבָר אַחֵר הוּא

בְּגֶדֶר מְעִילָה בִּשְׁלִיחוּת זוֹ. זְכִירָה זוֹ תָּבִיא לְזַעֲזוּעַ וּלְאִבּוּד הַרְגָּשַׁת עַצְמוֹ; הוּא יַרְגִּישׁ רַק אֶת הַשְּׁלִיחוּת עַצְמָהּ, לֹא שֶׁהוּא הַמְּבַצֵּעַ אוֹתָהּ.

מפטיר **ל** יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יב כִּי
תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתְנוּ אִישׁ
כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַיהוָה בִּפְקֹד אֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף
בִּפְקֹד אֹתָם: יג זֶה | יִתְּנוּ כָּל־הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִּים
מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל
מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה: יד כֹּל הָעֹבֵר עַל־
הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת
יְהוָה: טו הֶעָשִׁיר לֹא־יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט
מִמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל לָתֵת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה
לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: טז וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף
הַכִּפֻּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת
אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי יְהוָה
לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: פ

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

יז וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע מִתְּחִלָּה אֶת־הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם נֶאֱמָנִים לַעֲבוֹדַת ה' וּלְהַסִּיר הַבַּעֲלִים, וְאַחַר כָּךְ וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם שֶׁיִּהְיוּ נֶאֱמָנִים לְמַלְכָּם:

הפטרת פרשת שקלים לקריאה בציבור

ולשמו"ת מלכים ב יא

יא יז וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע אֶת־הַבְּרִית בֵּין
יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ

שי למורא

יז) בֵּין ה' וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם, שֶׁיִּהְיוּ הַמֶּלֶךְ וְהָעָם אַחֲרֵי ה'.

שי למורא

וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם, שֶׁיִּהְיוּ עֲבָדִים לַמֶּלֶךְ. יח) פְּקֻדֹּת עַל בֵּית ה', מְמֻנִּים עַל עֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כְּפִי שֶׁתִּקֵּן דָּוִד. ג) כָּל יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן, אֲבָל אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹיָדָע, הִשְׁחִית דַּרְכּוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"דִבְרֵי הַיָּמִים". ד) הַבָּמוֹת, בָּמוֹת יָחִיד לְהַקְרִיב לַה'. וְאָסוּר לַעֲשׂוֹתָם מִשֶּׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. ה) כֶּסֶף עוֹבֵר, הוּא הַכֶּסֶף שֶׁל מַחֲצִיּוֹת הַשְּׁקָלִים שֶׁכֻּלָּם נָתְנוּ בְּכָל שָׁנָה. אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ, כְּגוֹן הָאוֹמֵר "עֶרְכְּךָ נַפְשִׁי עָלַי", אוֹ "עֶרְכְּךָ פְּלוֹנִי עָלַי", שֶׁהוּא קָצוּב בַּתּוֹרָה לְפִי הַשָּׁנִים שֶׁל הַנֶּעֱרָךְ. ו) בֶּדֶק, בְּקִיעָה וְסֶדֶק בַּקִּיר. ח) כִּי לְבֶדֶק הַבַּיִת תִּתְּנֶהוּ, מִיָּד בְּבוֹא לְיָדְכֶם תְּנוּ אוֹתוֹ בְּאוֹצַר בֵּית ה', עַד שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם דַּי לְחַזֵּק אֶת הַבַּיִת.

עטרת מרים

יח וַיָּבֹאוּ כָּל־עַם הָאָרֶץ בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ מִזְבְּחֹתָיו וְאֶת־צִלְמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב וְאֵת מַתָּן כֹּהֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹּת מְמוּנִים עַל־בֵּית יְהוָה כְּפִי שֶׁתִּקֵּן דָּוִד, כִּי עֲתַלְיָהוּ בִּטְּלָה אֶת סֵדֶר מִשְׁמֶרוֹת הַבַּיִת: **יט** אַחַר כָּךְ קִיְּמוּ הַבְּרִית הַשֵּׁנִי בֵּין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם

וּבֵין הָעָם: יח וַיָּבֹאוּ כָּל־עַם הָאָרֶץ בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ אֶת־מִזְבְּחֹתָיו וְאֶת־צִלְמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב וְאֵת מַתָּן כֹּהֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹּת עַל־בֵּית יְהוָה: יט וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הַכָּרִי וְאֶת־הָרָצִים וְאֶת | כָּל־עַם הָאָרֶץ וַיֹּרִידוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבֹאוּ דֶּרֶךְ־שַׁעַר הָרָצִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסֵּא הַמְּלָכִים: כ וַיִּשְׂמַח כָּל־עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקְטָה וְאֶת־עֲתַלְיָהוּ הֵמִיתוּ בַחֶרֶב בֵּית הַמֶּלֶךְ: **יב** א בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ בְּמָלְכוֹ: כ בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְיֵהוּא מָלַךְ יְהוֹאָשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר שָׁבַע: ג וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל־יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן: ד רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת: ה וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים כֹּל כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־יוּבָא בֵית־יְהוָה כֶּסֶף עוֹבֵר אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֵב־אִישׁ לְהָבִיא בֵּית יְהוָה: ו יִקְחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים אִישׁ מֵאֵת מַכָּרוֹ וְהֵם יְחַזְּקוּ אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא שָׁם בֶּדֶק: ז וַיְהִי בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת: ח וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ אֵינְכֶם מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת וְעַתָּה אַל־תִּקְחוּ־כֶסֶף מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם כִּי־לְבֶדֶק הַבָּיִת

רָאָה כִּי לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת: ח וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ אֵינְכֶם מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת וְעַתָּה אַל־תִּקְחוּ עוֹד כֶּסֶף מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם וְאַל תִּחַזְּקוּ הַבַּיִת מִשֶּׁלָּכֶם כִּי־לְבֶדֶק הַבַּיִת תִּתְּנֶהוּ הַכֶּסֶף שֶׁל הַתְּרוּמוֹת וְהַנְּדָבוֹת, וְתִשְׂמוּ בְּמָקוֹם

עטרת מרים

מוכָן בּוֹ לְבֶדֶק הַבַּיִת, אם יִפָּחוֹת יִפָּחוֹת, וְאם יוֹתִיר יוֹתִיר: **ט** וַיֵּאָתוּ נִתְרַצּוּ הַכֹּהֲנִים לְבִלְתִּי קְחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וּלְבִלְתִּי חַזֵּק אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת מִכֶּסֶף שָׁלֶהם: **י** וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב חֹר צַר בְּדַלְתּוֹ בַּדֶּלֶת הָאֲרוֹן וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ מִיָּמִין בְּבוֹא־אִישׁ בֵּית יְהוָה וְנָתְנוּ־שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף מְזוּזוֹת הַשְּׁעָרִים, מִיַּד בְּבוֹאוֹ לְיָדָם אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה: **יא** וַיְהִי כִּרְאוֹתָם כִּי־רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיָּצֹרוּ וַיִּמְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵית־יְהוָה: **יב** וְנָתְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן הַמָּנוּי עַל־יְדֵי עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַם הָאוּמָּנִים הַגְּדוֹלִים הַמְּפֻקָּדִים בֵּית יְהוָה וַיּוֹצִיאֻהוּ אֶת הַכֶּסֶף בִּשְׂכַר הָאוּמָּנִים הַפּוֹעֲלִים לְחָרְשֵׁי לְאוּמָּנֵי הָעֵץ וְלַבֹּנִים הַבּוֹנִים הָעֲצִים בְּקִירוֹת הַבַּיִת הֶעָשִׂים בֵּית יְהוָה: **יג** וְלַגְּדֵרִים הַבּוֹנִים קִירוֹת הָאֲבָנִים וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן מִן הָהָר וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב כִּי הוּצְרְכוּ עוֹד לִקְנוֹת אֲבָנִים חֲצוּבוֹת לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק בֵּית־יְהוָה וּלְכֹל שֹׁאֵר הַדְּבָרִים הַנִּצְרָכִים אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחָזְקָה: **יד** אַךְ לֹא יֵעָשֶׂה בֵּית יְהוָה סִפּוֹת כֶּסֶף מְזַמְּרוֹת מִזְרָקוֹת חֲצֹצְרוֹת כָּל־כְּלִי זָהָב וּכְלִי־כֶסֶף מִן־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה: **טו** כִּי לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ־בוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה: **טז** וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים: **יז** כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא בֵית יְהוָה לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ:

יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ־בוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה: **טז** וְלֹא יְחַשְּׁבוּ לֹא עָשׂוּ חֶשְׁבּוֹן אֶת עַם הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַבּוֹנִים וְהַגּוֹדְרִים וכו' יְרוּעַ הָיָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים וּלְכָךְ נִבְחֲרוּ אֵלּוּ מִתְּחִילָּה: **יז** מִי שֶׁהָיָה מַפְרִישׁ כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת אוֹ כֶּסֶף לְחַטָּאתוֹ, וְהוֹתִיר מִן הַמָּמוֹן, הַמּוֹתָר הַזֶּה לֹא יוּבָא בֵית יְהוָה כִּי אם לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ לְקַחַת מֵהֶם עוֹלוֹת, וְהָיָה הַבָּשָׂר בָּלִיל, וְהָעוֹרוֹת לַכֹּהֲנִים, (שקלים יח א):

שי למורא

ט) לְבִלְתִּי קְחַת כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וגו', שֶׁלֹּא יִקְּחוּ הַכֶּסֶף לְעַצְמָם וְיִצְטָרְכוּ לְתַקֵּן מִשֶּׁלָּהֶם, כְּפִי שֶׁאָמַר לָהֶם יְהוֹאָשׁ מִקֹּדֶם. **י)** מִיָּמִין בְּבוֹא אִישׁ, מִצַּד יָמִין שֶׁל הַבָּא אֶל הַבַּיִת. **יא)** וַיָּצֹרוּ, עָשׂוּ בָּהֶם צוּרַת מַטְבֵּעַ. **יב)** הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן, הַכֶּסֶף הַמָּנוּי. וְלַבֹּנִים, הָאַדְרִיכָלִים, רָאשֵׁי הָאֻמָּנוּת. **יג)** וְלַגְּדֵרִים, בּוֹנֵי הַקִּירוֹת. **יד)** סִפּוֹת כֶּסֶף מְזַמְּרוֹת, מִינֵי כְּלֵי זֶמֶר. מִזְרָקוֹת, סְפָלִים לִזְרִיקַת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ. **טז)** כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עוֹשִׂים, כִּי מִתְּחִלָּה נִבְחֲרוּ הָאֲנָשִׁים הַנֶּאֱמָנִים לְכָךְ. **יז)** כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת, הַמַּפְרִישׁ מְעוֹת לְחַטָּאתוֹ וְלַאֲשָׁמוֹ וְקָנָה אֶת הַבְּהֵמָה וְנוֹתֵר מִן הַמְּעוֹת. לֹא יוּבָא בֵית ה', לֹא יִבָּא לְבֶדֶק הַבַּיִת. לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ, הַכֹּהֲנִים קוֹנִים בָּהֶם בְּהֵמוֹת לְקָרְבָּן עוֹלָה, וְהָעוֹרוֹת יִהְיוּ לַכֹּהֲנִים.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק:

נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד: אוֹר לְיוֹם ב׳, שָׁעָה 9 בַּלַּיְלָה, 30 דַּקּוֹת וְ־10 חֲלָקִים.
רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר, בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

עטרת מרים

ח הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לְמַלְכוּת צִדְקִיָּהוּ אַחֲרֵי כְּרֹת הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם לִקְרֹא לָהֶם דְּרוֹר חירות: ט לְשַׁלַּח כָּל אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם שום איש בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אחר שֶׁעָבְדוּ שֵׁשׁ שָׁנִים וּכְמִשְׁפַּט הַתּוֹרָה אִישׁ: י וַיִּשְׁמְעוּ קִבְּלוּ על עַצְמָן כָּל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ בַבְּרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ קִבְּלוּ על עַצְמָן וַיְשַׁלֵּחוּ איש אֶת עַבְדּוֹ וכו׳: יא וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־כֵן כִּי נִתְחָרְטוּ הֶחֱזִירוּ אוֹתָם בְּחֻזְקָה אֶת־הָעֲבָדִים וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְּחוּ חָפְשִׁים וַיִּכְבְּשׁוּם תִּפְשׁוּם לִהְיוֹת לָהֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת: יב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר

שי למורא

ח) לִקְרֹא לָהֶם, לָעֲבָדִים וְלַשְּׁפָחוֹת הָעִבְרִיִּים. ט) בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ,

הפטרה לפרשת משפטים לשמו"ת

בירמיה פרק לד

לד

ח הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחֲרֵי כְּרֹת הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם לִקְרֹא לָהֶם דְּרוֹר: ט לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ: י וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ בַבְּרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ וַיְשַׁלֵּחוּ: יא וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־כֵן וַיָּשִׁיבוּ אֶת־הָעֲבָדִים וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְּחוּ חָפְשִׁים וַיִּכְבְּשׁוּם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת: יב וַיְהִי

עטרת מרים

וַיְהִי דְּבַר ה׳ - זֶה הוּא הָאָמוּר בִּתְחִילַּת הָעִנְיָן הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה וכו׳ וּלְפִי שֶׁאָרְכוּ הַדְּבָרִים חָזַר לוֹמַר וַיְהִי דְּבַר ה׳: יג כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית עַל כָּל הַמִּצְוֹת בִּכְלָלָן אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּמַעֲמַד הַר סִינַי בְּיוֹם בְּעֵת הוֹצִאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר: יד מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים לִימֵי עַבְדוּתוֹ תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר־יִמָּכֵר לְךָ וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ תְּחִילַּת שָׁנָה הַשְּׁבִיעִית וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם לִשְׁמוֹעַ אֶל הַמִּצְוָה הַהִיא וְחִלְּלוּהָ: טו וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם שַׁבְתֶּם בִּתְשׁוּבָה הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת־הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ לְעַבְדּוֹ הָעִבְרִי וַתִּכְרְתוּ בְרִית לְפָנַי בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו: טז וַתָּשֻׁבוּ וַתְּחַלְּלוּ אֶת־שְׁמִי בְּעָבְרְכֶם עַל שְׁבוּעַת הַבְּרִית וַתָּשֻׁבוּ וְהֶחֱזַרְתֶּם אַלֵּכֶם אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתֶּם חָפְשִׁים לְנַפְשָׁם וַתִּכְבְּשׁוּ אֹתָם וּתְפַשְּׁתֶּם בָּהֶם בְּחִזְקָה לִהְיוֹת לָכֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת: יז לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אַתֶּם לֹא־שְׁמַעְתֶּם אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דְּרוֹר מַאתִּי וְלֹא אֶהְיֶה עוֹד אָדוֹן עֲלֵיכֶם לְהַצִּיל אֶתְכֶם וְתִהְיוּ מוּפְקָרִים נְאֻם־יְהוָה אֶל־הַחֶרֶב אֶל־הַדֶּבֶר וְאֶל־הָרָעָב וְנָתַתִּי אֶתְכֶם לְזַעֲוָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ כּוּלָּם יַחֲרִידוּ אֶתְכֶם: יח וְנָתַתִּי אֶת־הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים אֶת־בְּרִתִּי אֲשֶׁר לֹא־הֵקִימוּ אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית כְּשֶׁחָזְרוּ וּכְבָשׁוּם אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְפָנַי הָעֵגֶל לְמֹרוֹד בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם לִשְׁנֵי חֲלָקִים וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו כִּי כֵּן הָיָה דֶּרֶךְ כּוֹרְתֵי בְרִית: יט וְהֵם שָׂרֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלִַם הַסָּרִיסִים וְהַכֹּהֲנִים וְכָל עַם הָאָרֶץ הָעֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל: כ וְנָתַתִּי אוֹתָם בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ כִּי לֹא יִקָּבְרוּם עַל כִּי יָרְבוּ מְאֹד: כא וְאֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרָיו אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הֵם הָאוֹיְבִים וּמְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם הָעֹלִים מֵעֲלֵיכֶם אֲשֶׁר נִסְתַּלְּקוּ מֵעֲלֵיכֶם בְּשֶׁמְעָם שֶׁבָּאוּ מִצָּרִים לַעֲזוֹר לָכֶם (ירמיה לז): כב הִנְנִי מְצַוֶּה אָעִיר לְכֶם נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הָעִיר הַזֹּאת אֶשִׁיב לְכֹּה אֶת חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל וְנִלְחֲמוּ עָלֶיהָ וּלְכָדוּהָ וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מֵאֵין יֹשֵׁב: לג כה כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־לֹא

דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר:
יג כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי כָּרַתִּי
בְרִית אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִאִי אוֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר: יד מִקֵּץ
שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו הָעִבְרִי
אֲשֶׁר־יִמָּכֵר לְךָ וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ
חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא
הִטּוּ אֶת־אָזְנָם: טו וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת־הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִקְרֹא
דְרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ וַתִּכְרְתוּ בְרִית לְפָנַי בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו:
טז וַתָּשֻׁבוּ וַתְּחַלְּלוּ אֶת־שְׁמִי וַתָּשִׁבוּ אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ
אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתֶּם חָפְשִׁים לְנַפְשָׁם וַתִּכְבְּשׁוּ אֹתָם לִהְיוֹת לָכֶם לַעֲבָדִים
וְלִשְׁפָחוֹת: יז לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אַתֶּם לֹא־שְׁמַעְתֶּם אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר
אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דְּרוֹר נְאֻם־יְהוָה אֶל־הַחֶרֶב
אֶל־הַדֶּבֶר וְאֶל־הָרָעָב וְנָתַתִּי אֶתְכֶם לְזַעֲוָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ:
יח וְנָתַתִּי אֶת־הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים אֶת־בְּרִתִּי אֲשֶׁר לֹא־הֵקִימוּ אֶת־דִּבְרֵי
הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְפָנַי הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו:
יט שָׂרֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלִַם הַסָּרִיסִים וְהַכֹּהֲנִים וְכָל עַם הָאָרֶץ
הָעֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל: כ וְנָתַתִּי אוֹתָם בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי
נַפְשָׁם וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ: כא וְאֶת־
צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרָיו אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם
וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הָעֹלִים מֵעֲלֵיכֶם: כב הִנְנִי מְצַוֶּה נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים
וְהַשִּׁבֹתִים אֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְנִלְחֲמוּ עָלֶיהָ וּלְכָדוּהָ וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ
וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מֵאֵין יֹשֵׁב: לג כה כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־לֹא

שי למורא

כְּמוֹ "אִישׁ בִּיהוּדִי אֲחִיהוּ". יז) אִישׁ לְרֵעֵהוּ, לְעַבְדּוֹ הָעִבְרִי. י) חָפְשִׁים חָפְשִׁיִּים לְלֶכֶת לִרְצוֹנָם. יז) לָכֶם דְּרוֹר, כְּלוֹמַר, אֲתֶן אֶתְכֶם חָפְשִׁיִּים, מִמֶּנִּי, לִהְיוֹת מֻפְקָרִים אֶל הַחֶרֶב וגו׳. לְזַעֲוָה, לַחֲרָדָה. יח) הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם, כְּדֶרֶךְ כּוֹרְתֵי בְּרִית. כא) הָעוֹלִים מֵעֲלֵיכֶם, אֲשֶׁר הִסְתַּלְּקוּ עַכְשָׁיו מֵעֲלֵיכֶם בְּשֶׁמְעָם שֶׁבָּאוּ מִצָּרִיִם לַעֲזוֹר לָכֶם. כה) אִם לֹא

שי למורא

בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה וגו׳, כְּלוֹמַר, אִם לֹא תִּהְיֶה בְּרִיתִי שֶׁקָּבַעְתִּי יוֹמָם וְלַיְלָה, וְלֹא שַׂמְתִּי חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לִהְיוֹת חָק עוֹלָם, אִם לֹא יִהְיֶה זֶה, לֹא יִהְיֶה זֶרַע יַעֲקֹב וְדָוִד, שֶׁאֶמְאַס אוֹתָם. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁתִּהְיֶה קַיֶּמֶת בְּרִיתִי עִם שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְעִם יוֹמָם וָלַיְלָה, תִּהְיֶה בְּרִיתִי עִם זֶרַע יַעֲקֹב לִהְיוֹת עַמִּי, וְעִם זֶרַע דָּוִד לִהְיוֹת מוֹלֵךְ וּמוֹשֵׁל. וְרַז״ל דָּרְשׁוּהוּ לְעִנְיַן בְּרִית הַתּוֹרָה וְהַמִּילָה, לְלַמֵּד מִכָּאן שֶׁבִּשְׁבִילָם נִבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ.

עטרת מרים

בַּמְּצִיאוּת, וְגַם חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שַׂמְתִּי שֶׁיִּתְבַּטְּלוּ חֻקֵּי הַטֶּבַע: אָז יְצוּיָר: כו גַּם־זֶרַע יַעֲקֹוב וְדָוִד עַבְדִּי אֶמְאַס מִקָּחַת מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־זֶרַע אַבְרָהָם יִשְׂחָק וְיַעֲקֹב וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר, כְּמוֹ שֶׁלֹּא יִבָּטֵל זְמַן הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה וְחֻקּוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, כֵּן לֹא אֶמְאַס זֶרַע יַעֲקֹב וְדָוִד כִּי־אָשִׁיב כַּאֲשֶׁר אָשִׁיב לְאַרְצָם אֶת־שִׁבוּתָם אֶת בְּנֵי הַשֶּׁבִי וְרִחַמְתִּים וְאַרְחֵם עֲלֵיהֶם, אָז תָּשׁוּב הַמְּלוּכָה לְזֶרַע דָּוִד:

בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שָׂמְתִּי: כו גַּם־זֶרַע יַעֲקוֹב וְדָוִד עַבְדִּי אֶמְאַס מִקַּחַת מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־זֶרַע אַבְרָהָם יִשְׂחָק וְיַעֲקֹב כִּי־אָשִׁיב אֶת־שְׁבוּתָם וְרִחַמְתִּים:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

כה א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת־תְּרוּמָתִי: ג וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאִתָּם זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת: ד וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים: ה וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים: (לוי) ו שֶׁמֶן לַמָּאוֹר בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים: ז אַבְנֵי־שֹׁהַם וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפֹד וְלַחֹשֶׁן: ח וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם: ט כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֶת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֶת תַּבְנִית כָּל־כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ: ס (ישראל) י וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ: יא וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר זָהָב סָבִיב: יב וְיָצַקְתָּ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וְנָתַתָּה עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית: יג וְעָשִׂיתָ בַדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב: יד וְהֵבֵאתָ אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן בָּהֶם: טו בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסֵרוּ מִמֶּנּוּ: טז וְנָתַתָּ אֶל־הָאָרֹן אֶת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ:

אגרות קודש

ב״ה, ג׳ אדר, ה׳תשכ״ג
ברוקלין, נ. י.

לכבוד מר שרגא שי׳ מזל

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מכ״ח בטבת, ונהניתי לקרוא בו על דבר יחסו הטוב לאנשי חב״ד בכלל וכפר חב״ד בפרט. ותקותי חזקה שלא רק ימשיך בזה, אלא עוד יוסיף, כמו בכל ענין של טוב וקדושה שצריך להעלות בקדש, והרי גודל וצמיחה הוא סימן של חיות בכל דבר חי, לרבות התענינות חי׳.

כבקשתו, אזכירו ואת אשתו ובני ביתו, שיחיו, על ציון כ״ק מו״ח אדמו״ר, מייסד כפר חב״ד, וזכות עזרתו לכפר בודאי יעמוד לכ׳ ולכל אשר לו להתברך בכל המצטרך בגשמיות וברוחניות גם יחד. ובפרט ששנה זו היא שנת סגולה להיותה שנת המאה וחמשים להסתלקותו של כ״ק אדמו״ר הזקן, בעל התניא והשולחן ערוך, מייסד תנועת חב״ד ושיטתה והדרכותי׳.

בברכה להצלחה ולבשורות טובות.

לוח זמנים לשבוע פרשת משפטים - שבת שקלים - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	06:22	06:16	08:32	08:29	09:07	09:03	10:04	10:02	12:25	12:24	17:28	17:33	17:55	17:59	17:12	18:10
חיפה (ח)	06:23	06:17	08:32	08:29	09:07	09:03	10:04	10:01	12:24	12:24	17:29	17:34	17:53	17:57	17:03	18:08
ירושלים (ח)	06:21	06:15	08:31	08:28	09:05	09:02	10:03	10:00	12:23	12:23	17:31	17:36	17:53	17:57	16:55	18:08
תל אביב (ח)	06:23	06:17	08:33	08:30	09:07	09:04	10:04	10:02	12:25	12:24	17:27	17:32	17:54	17:59	17:12	18:09
אוסטריה, וינה (ח)	07:01	06:50	08:48	08:43	09:33	09:27	10:26	10:22	12:39	12:38	17:17	17:27	17:51	18:00	17:07	18:14
אוסטרליה, מלבורן (ק)	06:50	06:56	09:30	09:34	10:10	10:13	11:19	11:21	14:08	14:07	20:19	20:12	20:48	20:40	19:55	20:51
אוקראינה, אודסה (ח)	07:00	06:50	08:51	08:46	09:34	09:29	10:28	10:24	12:41	12:41	17:23	17:32	17:56	18:04	17:12	18:17
אוקראינה, דונייצק (ח)	06:35	06:24	08:23	08:18	09:07	09:01	10:00	09:57	12:13	12:12	16:52	17:01	17:26	17:35	16:42	17:48
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	06:47	06:36	08:34	08:29	09:18	09:13	10:12	10:08	12:24	12:23	17:02	17:11	17:36	17:45	16:52	17:59
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	07:16	07:04	08:59	08:54	09:46	09:40	10:38	10:34	12:49	12:49	17:24	17:34	18:00	18:09	17:14	18:23
אוקראינה, קייב (ח)	07:09	06:57	08:52	08:46	09:39	09:33	10:31	10:27	12:42	12:41	17:16	17:26	17:52	18:02	17:07	18:15
איטליה, מילאנו (ח)	07:24	07:15	09:17	09:12	09:59	09:54	10:53	10:50	13:07	13:07	17:53	18:02	18:23	18:32	17:42	18:44
אקוואדור, קיטו (ח)	06:25	06:24	08:55	08:55	09:24	09:24	10:27	10:26	12:58	12:58	18:32	18:31	18:54	18:53	18:13	19:02
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	06:29	06:34	09:08	09:12	09:46	09:49	10:55	10:56	13:41	13:40	19:47	19:41	20:14	20:07	19:24	20:18
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	07:10	07:18	09:50	09:55	10:33	10:36	11:43	11:45	14:33	14:32	20:48	20:39	21:19	21:10	20:23	21:22
ארה"ב, בולטימור (ח)	06:58	06:50	08:59	08:55	09:37	09:33	10:33	10:30	12:50	12:50	17:44	17:51	18:13	18:20	17:32	18:31
ארה"ב, ברוקלין (ח)	06:49	06:41	08:49	08:45	09:27	09:23	10:23	10:20	12:40	12:39	17:31	17:38	18:01	18:08	17:19	18:19
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	06:49	06:41	08:49	08:45	09:28	09:24	10:24	10:20	12:40	12:40	17:32	17:39	18:02	18:08	17:20	18:20
ארה"ב, דטרויט (ח)	07:28	07:19	09:25	09:21	10:05	10:01	11:00	10:57	13:16	13:16	18:05	18:13	18:36	18:43	17:54	18:55
ארה"ב, האוסטון (ח)	07:00	06:55	09:12	09:10	09:46	09:43	10:44	10:42	13:05	13:05	18:12	18:16	18:37	18:41	17:57	18:51
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	06:36	06:29	08:44	08:41	09:19	09:15	10:16	10:14	12:36	12:35	17:37	17:42	18:04	18:09	17:23	18:20
ארה"ב, מיאמי (ח)	06:56	06:51	09:11	09:09	09:43	09:41	10:42	10:40	13:05	13:04	18:15	18:19	18:40	18:43	18:00	18:53
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	06:46	06:37	08:45	08:41	09:24	09:19	10:19	10:16	12:36	12:35	17:26	17:34	17:56	18:03	17:14	18:15
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	07:13	07:05	09:13	09:09	09:52	09:47	10:47	10:44	13:04	13:03	17:56	18:03	18:26	18:32	17:44	18:44
ארה"ב, שיקגו (ח)	06:45	06:37	08:44	08:39	09:23	09:19	10:18	10:15	12:35	12:34	17:24	17:32	17:55	18:02	17:13	18:14
בוליביה, לה-פס (ח)	06:28	06:30	09:04	09:06	09:35	09:36	10:40	10:41	13:18	13:17	19:05	19:02	19:29	19:25	18:44	19:34
בלגיה, אנטוורפן (ח)	07:55	07:43	09:36	09:31	10:24	10:18	11:16	11:12	13:26	13:26	17:59	18:10	18:35	18:46	17:50	18:59
בלגיה, בריסל (ח)	07:54	07:43	09:36	09:31	10:24	10:18	11:16	11:12	13:27	13:26	18:00	18:10	18:36	18:46	17:51	19:00
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:55	05:58	08:33	08:35	09:06	09:07	10:12	10:13	12:53	12:52	18:51	18:46	19:11	19:06	18:29	19:16
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:44	05:47	08:22	08:23	08:54	08:55	10:00	10:01	12:41	12:40	18:34	18:29	18:58	18:54	18:12	19:03
בריטניה, לונדון (ח)	07:13	07:02	08:54	08:49	09:42	09:36	10:34	10:30	12:44	12:44	17:18	17:29	17:53	18:03	17:12	18:17
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	07:27	07:14	09:03	08:57	09:53	09:46	10:44	10:40	12:53	12:52	17:20	17:32	17:59	18:10	17:15	18:25
גרמניה, ברלין (ח)	07:22	07:10	09:00	08:54	09:49	09:43	10:41	10:37	12:51	12:50	17:21	17:33	17:58	18:08	17:13	18:23
גרמניה, פרנקפורט (ח)	07:35	07:24	09:19	09:14	10:06	10:00	10:58	10:54	13:09	13:09	17:44	17:54	18:20	18:30	17:35	18:43
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:52	05:56	08:31	08:33	09:05	09:06	10:12	10:12	12:54	12:53	18:57	18:52	19:16	19:10	18:34	19:20
הודו, מומבאי (ח)	07:07	07:03	09:27	09:25	09:58	09:56	10:57	10:56	13:23	13:22	18:39	18:41	19:03	19:05	18:23	19:14
הודו, פונה (ח)	07:02	06:59	09:23	09:21	09:54	09:52	10:53	10:52	13:19	13:18	18:35	18:38	18:59	19:01	18:19	19:11
הונגריה, בודפשט (ח)	06:49	06:38	08:38	08:32	09:21	09:16	10:15	10:11	12:28	12:27	17:08	17:17	17:41	17:50	16:57	18:03
טורקיה, איסטנבול (ח)	06:54	06:46	08:54	08:49	09:33	09:28	10:28	10:25	12:44	12:44	17:35	17:42	18:05	18:12	17:23	18:24
יוון, אתונה (ח)	07:15	07:07	09:18	09:14	09:55	09:51	10:51	10:48	13:09	13:09	18:04	18:11	18:33	18:39	17:52	18:50
מולדובה, קישינב (ח)	07:09	06:59	08:58	08:53	09:42	09:37	10:36	10:32	12:49	12:48	17:29	17:39	18:03	18:11	17:19	18:24

לוח זמנים לשבוע פרשת משפטים - שבת שקלים - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	07:04	07:00	09:24	09:22	09:55	09:53	10:55	10:53	13:20	13:19	18:36	18:38	19:00	19:02	18:20	19:11
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	05:46	05:54	08:25	08:31	09:12	09:16	10:24	10:26	13:18	13:17	19:41	19:31	20:15	20:04	19:15	20:17
נפאל, קטמנדו (ח)	06:41	06:36	08:54	08:52	09:27	09:25	10:26	10:23	12:48	12:47	17:55	17:59	18:21	18:24	17:41	18:34
סין, בייג'ין (ח)	07:07	06:59	09:07	09:03	09:46	09:42	10:41	10:38	12:58	12:58	17:50	17:57	18:20	18:26	17:36	18:38
סינגפור, סינגפור (ח)	07:16	07:16	09:46	09:46	10:16	10:15	11:18	11:17	13:49	13:48	19:21	19:21	19:44	19:43	19:03	19:52
פולין, ורשא (ח)	06:51	06:39	08:30	08:24	09:19	09:12	10:11	10:06	12:20	12:20	16:50	17:01	17:28	17:38	16:41	17:52
פרו, לימה (ח)	06:08	06:09	08:43	08:44	09:13	09:14	10:17	10:18	12:53	12:53	18:36	18:34	19:00	18:57	18:16	19:06
צרפת, ליאון (ח)	07:42	07:33	09:34	09:30	10:17	10:12	11:11	11:07	13:25	13:24	18:08	18:16	18:40	18:49	17:57	19:01
צרפת, פריז (ח)	07:58	07:47	09:45	09:39	10:30	10:24	11:23	11:19	13:35	13:34	18:14	18:23	18:47	18:56	18:04	19:09
קולומביה, בוגוטה (ח)	06:11	06:10	08:40	08:39	09:09	09:08	10:11	10:10	12:40	12:40	18:10	18:10	18:32	18:32	17:52	18:41
קנדה, טורונטו (ח)	07:15	07:06	09:11	09:06	09:52	09:47	10:46	10:43	13:02	13:01	17:51	17:59	18:20	18:28	17:40	18:40
קנדה, מונטריאול (ח)	06:55	06:45	08:48	08:43	09:30	09:25	10:24	10:21	12:38	12:38	17:23	17:32	17:55	18:03	17:12	18:15
קפריסין, לרנקה (ח)	06:31	06:24	08:38	08:34	09:13	09:10	10:10	10:08	12:30	12:29	17:29	17:34	17:56	18:01	17:15	18:12
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	08:18	08:04	09:50	09:44	10:42	10:35	11:33	11:28	13:40	13:40	18:04	18:16	18:44	18:56	17:56	19:11
רוסיה, מוסקבה (ח)	07:53	07:39	09:23	09:17	10:17	10:10	11:07	11:02	13:14	13:13	17:38	17:51	18:16	18:28	17:31	18:43
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	07:26	07:15	09:15	09:10	09:59	09:53	10:52	10:49	13:05	13:05	17:45	17:55	18:19	18:28	17:35	18:41
שוויץ, ציריך (ח)	07:30	07:20	09:20	09:15	10:03	09:58	10:57	10:53	13:10	13:09	17:54	18:04	18:24	18:32	17:44	18:45
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:41	06:39	09:05	09:04	09:35	09:33	10:35	10:34	13:02	13:02	18:23	18:25	18:47	18:48	18:07	18:57

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – *P.O.B* 373 *Kfar Chabad* 60840 *Israel*

E–mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

•••

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E–mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # 00720
16/02/2019

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים